مکتوبات امام ربانی

حضرت مجدد الف ثانی

الشیخ احمد سرهندی قدس سره

در مطبع ایجوکیشنل مالکان سعید ایچ ایم کمپنی مطبوع گردید

ادب منزل پاکستان چوک کراچی

قد اعتنى بطبعه طبعة جديدة بالأوفست

حسين حلمي بن سعيد استانبولي

HAKIKAT KITABEVI

يطلب من مكتبة الحقيقة بشارع دار الشفقة بفاتح ٥٧ استانبول ـ تركيا

١٣٩٧ هجرى ١٩٧٧ ميلادى

مکتوبات امام ربانی

حضرت مجدد الف ثانی

الشیخ احمد سرهندی قدس سره

در مطبع ایجوکیشنل مالکان سعید ایچ ایم کمپنی مطبوع گردید

ادب منزل پاکستان چوک کراچی

قد اعتنى بطبعه طبعة جديدة بالأوفست

حسين حلمي بن سعيد استانبولي

يطلب من مكتبة الحقيقة بشارع دار الشفقة بفاتح ٥٧ استانبول ـ تركيا

١٣٩٧ هجرى ١٩٧٧ ميلادى

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

بفضلہٖ تعالیٰ این مجموعۂ مکتوباتِ شریفہ از حضرت امام ربّانی مجدّد الفِ ثانی شیخ احمد فاروقی سرہندی قدس سرہٗ بحسبِ ارشادِ صاحب الرشاد شیخنا و سندنا الحافظ الحاج سیّد زوّار حسین شاہ صاحب دامت برکاتہٗ (بطرزِ عکسی از نسخۂ مطبوعۂ امرت سر) صورتِ انطباع دیدہ نشر می شود۔

محترم لالہ اسرار محمد صاحب

و

محترم حافظ منظور حسین صاحب

و

جملہ عزیزانِ جماعتِ زوّاریۂ سعیدیہ و غفوریہ در انطباعِ این مجموعہ بہر نوع اعانت فرمودند۔ جزاھم اللہ فی الدارین احسن الجزاء۔

والسّلام

احقر۔ غلام مصطفیٰ خاں

ایم اے، ایل ایل بی، پی ایچ ڈی، ڈی لٹ

صدر شعبۂ اُردو۔ سندھ یونیورسٹی

ہدیہ ۷۵ روپے

۲۸ صفر ۱۳۹۲ھ

بصیرت اول۔ قال اللہ تعالیٰ اَلَآ اِنَّ اَوْلِیَآءَ اللّٰہِ لَا خَوْفٌ عَلَیْھِمْ وَلَا ھُمْ یَحْزَنُوْنَ اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَکَانُوْا یَتَّقُوْنَ لَھُمُ الْبُشْرٰی فِی الْحَیٰوۃِ الدُّنْیَا وَفِی الْاٰخِرَۃِ لَا تَبْدِیْلَ لِکَلِمَاتِ اللّٰہِ ذٰلِکَ ھُوَ الْفَوْزُ الْعَظِیْمُ۔ وفی صحیح البخاری عن ابی ھریرۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم ان اللہ تبارک وتعالیٰ قال مَنْ عَادٰی لِیْ وَلِیًّا فَقَدْ اٰذَنْتُہٗ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ اِلَیَّ عَبْدِیْ بِشَیْءٍ اَحَبَّ اِلَیَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَیْہِ وَمَا یَزَالُ عَبْدِیْ یَتَقَرَّبُ اِلَیَّ بِالنَّوَافِلِ حَتّٰی اُحِبَّہٗ فَاِذَا اَحْبَبْتُہٗ کُنْتُ سَمْعَہُ الَّذِیْ یَسْمَعُ بِہٖ وَبَصَرَہُ الَّذِیْ یُبْصِرُ بِہٖ وَیَدَہُ الَّتِیْ یَبْطِشُ بِھَا وَرِجْلَہُ الَّتِیْ یَمْشِیْ بِھَا وَاِنْ سَاَلَنِیْ لَاُعْطِیَنَّہٗ وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِیْ لَاُعِیْذَنَّہٗ۔

بصیرت دوم۔ باید دانست کہ کشف اہل اللہ راست و درست است ولیکن در بعض اوقات حقیقۃ الامر بطریق اجمال در می یابند و در بعض اوقات بتفصیل و در بعض اوقات بشبہے و در بعض اوقات بغیر حجاب۔ ومتتبعان کلام صوفیہ ناچار اند ز دانستن اجمال وتفصیل و اغماض نظر از مخالفتے کہ قائل را در میان کلام مجمل و کلام مفصل مے باشد ونیز دانستنی است کہ حقائق اجمالیہ کہ بر اہل اللہ ظاہر میشود چون لغت و عرف از تعبیر آن کوتاہ است این طائفہ لفظے از کتاب وسنت کہ بحسب فن اشارہ و اعتبار بر آن حمل توان کرد میگیرند و آنرا عنوان آن حقائق اجمالیہ فائضہ بر قلب ایشان میگردانند وسخن را بآن مربوط میسازند و آن معارف غامضہ را در پردۂ آن لفظ ادا میفرمایند۔ مطالعہ کنندگان متفرس را لازم کہ از خصوصیت این لفظ اغماض کنند ومطمح نظر خود ہمان حقیقت اجمالیہ ومعرفت غامضہ سازند چنانکہ در صورت رَاَیْتُ اَسَدًا یَرْمِیْ اعتراض بفقدان ناب واظفار وذنب اسد وجہے ندارد۔ ویا متشابہات کلام ایشان را موافق محکمات کلام شان تاویل کنند ویا بعالم السر والعلانیہ واگذارند ومعذور دارند چرا کہ این قوم را عذر ہائے بسیار عارض میشوند گاہ در غلبہ حال عبارات ایشان بمرادات ایشان مساعدت نمی کنند وگاہ اطلاع بر اصطلاح ایشان میسر نمے آید وگاہ در معلومات بنابر غلط وہم وخیال خطا واقع مے شود ودران خطا مثل خطاء اجتہادی معذور اند بلکہ یک درجہ صواب یابند۔

بصیرت سوم۔ بدانکہ بعد از ہزار سال از ہجرت نبویہ علی صاحبہا الف الف صلوۃ وسلام وتحیہ فتح دورہ دیگر شدہ است کہ بعض اعتبارات اجمال فیوض متقدمہ است وبعض اعتبارات تفصیل فیوض سابقہ۔ وحضرت شیخ مجدد قدس سرہ اساس این دورہ اند وبسا معارف مختصہ این دورہ از زبان فیض بطریق رمز وایما سر زدہ وبسیارے از علوم غیر متعارفہ کہ در قرون اولیٰ مشہود نبودہ با تحریر شیوع داشتہ وبعد قرون ثلثہ در پردہ کمون رفتہ از جناب ایشان بظہور پیوستہ بجہت خصوصیت طینت مطہر حضرت ایشان کہ از بقیہ طینت مقدسہ حضرت رسالت مآب بودہ وشیخ قطب ارشاد این دور است وبر دست وے بسیارے از گمراہان بادیہ طبیعت وبدعت خلاص شدند تعظیم حضرت شیخ مجدد تعظیم حضرت مدور ادوار ومکون کائنات است وشکر نعمت حضرت شیخ شکر نعمت مفیض اوست تعالیٰ وتقدس۔

بصیرت چہارم۔ اگر میسر شود مجلدات ثلثہ مکاتیب حضرت ایشان را قدس اللہ سرہم الاقدس مطالعہ باید نمود کہ این از برائے رفع توہمات فاسدہ وازالہ خیالات باطلہ اقرب ترین طرق است۔

بصیرت پنجم۔ خواجہ محمد ہاشم جامع مجلد ثالث مکتوبات شریف در خطبہ از حضرت امام ربانی نقل مے فرمایند کہ "دوش ندا در دادند وظاہر ساختند کہ این ہمہ علوم کہ نوشتہ بل ہرچہ در گفتگوئے تو آمدہ ہمہ مقبول ومرضی است" واشارت بنوشتہ ہائے من کردہ فرمودند "این ہمہ ما گفتہ ایم وبیان ما است" ودران وقت آن علوم را بنظر من داشتند ومن ہریک یک اجمالاً وتفصیلاً نظر میکردم بسیا علوم کہ وقتے مرا در آنہا ترددے بود ہمہ را دران حکم داخل یافتم۔

بامداد یزدانی و فضل رحمانی

بسم الله الرحمن الرحیم

حق حق حق

الحمد لله رب العلمین اضعاف ما حمده جمیع خلقه کما یحب ربنا ویرضی والصلوة والسلام علی من ارسله رحمة للعلمین کلما ذکره الذاکرون وکلما غفل عن ذکره الغافلون کما ینبغی له ویحری وعلی آله واصحابه البررة التقی النقی

اما بعد نموده می آید که این دفتر اول است از مکتوبات قدسی آیات حضرت غوث المحققین قطب العارفین برهان الولایة المحمدیة حجة الشریعة المصطفویة شیخ الاسلام والمسلمین شیخنا وامامنا الشیخ احمد الفاروقی النقشبندی بن الشیخ عبدالاحد قدس سره سلمه الله سبحانه وابقاه این حقیر قلیل البضاعة کمترین خاک نشینان آن مقدس درگاه یار محمد الجدید البدخشی الطالقانی جمع نموده در تحریر آورده رجا آنکه نفعے ازان بطالبان حق جل وعلا برسد.

والمسئول من الله سبحانه

العصمة والتوفیق

مکتوب اوّل

در بیان احوالی که مناسبت باسم الظاهر دارند و ظهور قسم خاص از توحید و بیان عروجات که بر فوق محدد واقع شده است و انکشاف درجات بهشت و ظهور مراتب بعضی از اہل اللہ به پیر بزرگوار خود نوشته اند وهو الشیخ الکامل المکمل الواصل الی درجات الولایة الهادی الی طریق اندراج النهایة فی البدایة مؤید الدین الرضی شیخنا وامامنا الشیخ محمد الباقی النقشبندی الاحراری قدس اللہ تعالیٰ سرہ الاقدس و بلغہ اللہ سبحانہ الی اقصی ما یتمناہ

عرضداشت - کمترین بندگان احمد بذروۂ عرض میرساند حسب الامر الشریف گستاخی مینماید و احوال پریشان را معروض میدارد که در اثنای راه آنقدر تجلی اسم الظاهر متجلی گشت که در جمیع اشیا تجلی خاص علیحده علیحده ظاهر گشت علی الخصوص در کسوت نسا بلکه در اجزای اینها جدا جدا و آنقدر منقاد این طائفه گشتم که چه عرض نمایم و درین انقیاد مضطر بودم ظهوری که درین کسوت بوده در هیچ جا نبوده خصوصیات لطائف و محسنات عجائب که درین لباس مینموده از هیچ مظهری ظاهر نمیشده پیش ایشان تمام گداخته آب شده میرفتم و همچنین در هر طعامی و شرابی و کسوتی جدا جدا متجلی شد لطافتی و حسنی که در طعام لذیذ پر تکلف بود در ماورای آن نبود و در آب شیرین تا آب غیر شیرین همین تفاوت بود بلکه در هر لذیذ و شیرین یک خصوصیت کمال علی تفاوت الدرجات جدا جدا بود خصوصیات این تجلی را بتحریر بعرض نمیتواند رسانید اگر در ملازمت عالیه می بود شاید معروض میداشت اما در اثنای این تجلیات آرزوی رفیق اعلی داشتم و باینها مهما امکن ملتفت نمیشدم اما مغلوب بودم چاره نداشتم درین اثنا معلوم شد که این تجلی با آن نسبت تنزیهی جنگ ندارد و باطن همچنان گرفتار آن نسبت است بظاهر اصلاً ملتفت نیست و ظاهر را که از آن نسبت خالی

ومعطّل بود باین تجلّی مشرّف ساخته اند والحق همچنان یافتم که باطن اصلا بریخ بصر مبتلا نیست
واز جمیع معلومات وظهورات معرض است وظاهر که متوجه کثرت واثنینیّة بود باین تجلیات مستسعد
گشته است بعد از چندگاه این تجلیات روبخفا آوردند وهمان نسبت حیرت ونادانی بحال خود ماند
وصارت تلک التجلیات کان لم یکن شیئا مذکورا وبعد ازان یک فنای خاص روداد
وهمانا که آن تعین علمی که بعد از عود تعین پیدا شده بود درین فنا گم شد واثرے از سلطان انا نماند۔
درین وقت آثار اسلام وعلامات انهدام معالم شرک خفی بظهور آمدن گرفتند و
همچنین دید قصور اعمال وتهم داشتن نیات وخواطر بالجملة بعضی امارات عبودیت ونیستی ازان بازظاهر
گشته اند حق سبحانه وتعالی به برکت توجه حضرت ایشان بحقیقت بندگی رساند وعروجات برفوق محدد بسیار واقع میشود
مرتبه اول که عروج واقع شد بعد از طی مسافت چون برفوق محدد رسید دار خلد از انجا ما تحت مشهود
گشت ودران اثنا بخاطر آمد که مقامات بعضی مردم را درانجا مشاهده نمایم چون متوجه شدم مقامات آنها
درنظر آمد وآن اشخاص را نیز دران محال دید علی تفاوت درجاتهم مکاناً ومکانةً وشوقاً وذوقاً
مرتبه دوم باز عروج واقع شد مقامات مشائخ عظام وائمه اهل بیت وخلفاء راشدین ومقام
خاصه حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه وعلیهم وسلم وبارک وهمچنین مقامات سائر انبیاء
ورسل علی التفاوت ومقامات ملائکه ملأ اعلی فوق محدد مشهود گشت وفوق محدد آن مقدار عروج
واقع شد که از مرکز خاک تا محدد یا اندکے کمتر ازین وتا مقام حضرت خواجه نقشبند قدس الله تعالی
سره الاقدس منتهی شد وفوق آن مقام چندی از مشائخ بودند بلکه درهمان مقام با فوقیت قلیله
مثل شیخ معروف کرخی وشیخ ابوسعید خراز وباقی مشائخ بعضی درتۀ آن مقام مقامات داشتند
وبعضی درهمان مقام بودند امّا در تحت مثل شیخ علاء الدوله وشیخ نجم الدین کبری وفوق آن مقام
ائمه اهل بیت بودند وفوق آن خلفای راشدین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین

ومقامات سائر انبیاء علی نبینا وعلیهم الصلوة والسلام یک طرف علیحده از مقام آن سرور بود. وهمچنین مقامات ملائکه عالیین صلوات الله وسلامه علی نبینا وعلیهم اجمعین در طرف دیگر جدا ازان مقام بود اما مقام آن سرور را از جمیع مقامات فوقیت وسروری بود والله سبحانه اعلم بحقائق الامور کلها وهرگاه میخواهم بعنایت الله سبحانه عروج واقع میشود ودر بعضی اوقات بیخواست هم واقع میشود وچیزی دیگر هم دیده می شود ودر بعضی عروجات آثار هم مترتب می شود واکثر چیزها فراموش می شود وهرچند میخواهم که بعضی حالات را بنویسم که در وقت عرضداشت کردن بیاد آید میسر نمی شود زیرا که در نظر محقر مے در آید جاے آن دارد که ازان استغفار کرده شود چه جاے آنکه بنویسد در اثناء املاء عریضه هم بعضی چیزها بیاد بود تا آخر وفا نکرد که نوشته شود زیاده گستاخی نه نمود حال ملا قاسم علی بهتر است غلبهٔ استهلاک واستغراق است واز جمیع مقامات جذبه بفوق قدم نهاده وصفات را که اول از اصل می دید حالا با وجود آن صفات را از خود جدا می بیند وخود را خالی محض می یابد بلکه نورے که صفات قائم باو بید نیز از خود جدا می بیند وخود را ازان نور در طرف دیگر مے یابد واحوال یاران دیگر هم روز بروز در بهی است در عرضداشت دیگر ان شاء الله العزیز بتفصیل عرضداشت خواهد کرد.

مکتوب ٢ دوم

در بیان حصول ترقیات ومباهات بعنایات خداوندی جل سلطانه نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند قدس سره

عرضداشت کمترین بندگان احمد بنده عرض میرساند امر باستخاره متصل ماه مبارک رمضان مولانا شاه محمد رسانید آنقدر فرجه ندید که تا ماه رمضان خود را العتبه بوسی مشرف تواند ساخت بضرورت بر بعضی آن خود را تسلی داد واز عنایات خداوندی جل وعلا که به برکت توجهات علیه حضرت ایشان

ع٥ قوله تسلی بفتح تاء وکسر لام مشدد وتشدید یاء در اینجا بمعنے گذشتن ۱۲

علی التواتر والتوالی فائض ووارد اند چه عرض نماید. شعر

من آن خاکم که ابر نو بهاری　　کند از لطف بر من قطره باری

اگر بر روید از تن صد زبانم　　چو سبزه شکر لطفش کے توانم

هر چند اظهار این قسم احوال موهم جرأت وگستاخی است ومشعر افتخار ومباهات است. شعر

ولے چون شه مرا بر داشت از خاک　　سزد گر بگذرانم سر ز افلاک

ابتداء عالم صحو وبقا از اواخر ماه ربیع الآخر است وتا حال به بقائے خاص در هر یک مدتی مشرف میسازند ابتداء از تجلی ذاتی حضرت شیخ محی الدین است قدس سره در صحو می آرند باز بسکر می برند ودر نزول وعروج علوم غریبه ومعارف عجیبه افاضه میفرمایند وباحسان وشهود خاص در هر مرتبه که مناسب بقائے آن مقام است مشرف میسازند بتاریخ ششم ماه مبارک رمضان ببقائے مشرف ساختند واحسانے میسر شد که چه عرض نماید میداند که نهایت استعداد تا آنجا بود ووصلے که مناسب حال بود هم آنجا میسر گشت وجهت جذبه اکنون تمام شد وشروع در سیر فی الله که مناسب مقام جذبه است واقع شد هر چند فنا اتم باشد بقا مترتب بران اکمل خواهد بود وهر چند بقا اکمل باشد صحو بیشتر خواهد بود وهر چند صحو بیشتر باشد افاضه علوم موافق شریعت غرا می افتد چه کمال صحو انبیا را بود علیهم الصلوة والسلام ومعارفیکه از ایشان سر بر زده اند شرائع است وعقائدیکه در ذات وصفات بیان فرموده اند ومخالفت ظاهر آن از بقیه سکر است الحال معارفے که باین کمینه فائض اند اکثر تفصیل معارف شرعیه است وبیان آنها وعلم استدلالی کشفی وضروری مے گردد ومجمل مفصل مے شود. ع

گر بگویم شرح این بیحد شود

میترسم مبادا منجر بگستاخی شود. مصراع. بنده باید که حد خود داند.

مکتوب ۳ سوم

دربیانِ محبوس شدنِ یاران بمقامِ مخصوص وگذشتنِ بعضی ازان ورسیدن بمقاماتِ تجلیِ ذاتی نیز بہ پیرِ بزرگوارِ خود نوشتہ اند **عرضداشت** آنکہ یارانیکہ اینجا اند وہمچنین یارانِ آنجائی ہرکدام بمقامے محبوس اند طریقِ برآوردنِ آنہا ازان مقامات متعسر است آن قدر قدرت کہ مناسبِ آن مقام است درخود نمی یابد حق سبحانہ بہ برکتِ توجہاتِ علیۂ حضرتِ ایشان ترقی بخشد یک کس از خویشانِ این کمینہ ازان مقام گذشت وبمقدمۂ تجلیاتِ ذاتی رسید حالش بسیار خوب است قدم بر قدمِ حقیر دارد ودربارۂ دیگران ہم امیدوار است ودیگر بعضی از یارانِ آنجائی بطریقِ مقربین مناسبت ندارند موافقِ حالِ آنہا طریقِ ابرار است فی الجملہ یقینے کہ حاصل کردہ اند ہم غنیمت است ہمان طریق امر باید فرمود ع "ہر کسے را بہر کارے ساختند" در تفصیلِ اسامیِ آنہا جرأت نہ نمود کہ از ایشان مخفی نخواہد بود زیادہ گستاخی نہ نمود در روزِ تحریرِ عریضہ داشت میر سید شاہ حسین در مشغولیِ خود چنان دیدند کہ گویا بدروازۂ کلان رسیدہ است میگویند کہ دروازۂ حیرت است درونِ او کہ نظر میکنم حضرتِ ایشان را درآنجا مے بینم ہرچند سعی میکنم کہ خود را درون اندازم پائے من یاری نمیکند۔

مکتوب ۴ چہارم

دربیانِ فضائلِ شہرِ عظیم القدر رمضان وبیانِ حقیقتِ محمدی علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام نیز بہ پیرِ بزرگوارِ خود نوشتہ اند۔ **عرضہ داشتِ** احقر الخدمہ آنکہ مدتے است کہ از راہِ مفاوضۂ شریفہ از احوالِ خدمۂ آن عتبۂ علیہ اطلاعے ندارد ونگران میباشد قدومِ ماہِ مبارک

رمضان مبارک باشد این ماه را با قرآن مجید که حاوی جمیع کمالات ذاتی و شیونی است و
داخل دائرهٔ اصل است که ہیچ ظلیتے باو راه نیافته است و قابلیت اولی ظل اوست مناسبت
تمام است و بآن مناسبت نزول آن درین ماه واقع شده شهر رمضان الذی انزل فیه القرآن
مصداق این سخن است و بآن مناسبت این ماه نیز جامع جمیع خیرات و برکات است ہر برکتے و خیرے
که در تمام سال بہر که میرسد از ہر راه که می آید قطره ایست از دریائے بی نہایت برکات این شہر
عظیم القدر جمعیت این ماه سبب جمعیت تمام سال است و تفرقهٔ این ماه سبب تفرقهٔ تمام سال
فطوبی لمن مضی علیه هذا الشهر المبارک و رضی عنه و ویل لمن سخط علیه فمنع من البرکات
و حرم من الخیرات و ایضاً سنت ختم قرآن درین ماه بواسطهٔ آن تواند بود که تا جمیع کمالات
اصلی و برکات ظلی میسر شود فمن جمع بینهما یرجی ان لا یحرم من برکاته و لا یمنع من خیراته
برکاتیکه بایام این شہر وابسته اند دیگر اند و خیراتیکه بلیالی آن متعلق اند دیگر و از جهت این سر
تواند بود که حکم باولویت تعجیل افطار و تاخیر تسحر بوده باشد تا امتیاز تمام بین اجزاء الوقتین حاصل آید
قابلیت اولی که بالا مذکور شد و حقیقت محمدی عبارت ازان است علی مظہرہا الصلوات والتسلیمات
نه قابلیت ذات است مر اتصاف جمیع صفات را کما حکم بعض بلکه قابلیت ذات است عز سلطانها
مر اعتبار علم را که متعلق شود بجمیع کمالات ذاتی و شیونی که حاصل حقیقت قرآن مجید است و قابلیت
اتصاف که مناسب خانهٔ صفات است و برزخ است میان ذات جل شانه و صفات او حقائق
انبیاء دیگر است علی نبینا و علیهم الصلوات والتسلیمات والتحیات ہمین قابلیت بملاحظهٔ اعتبار
که مندرج اند دروی حقائق متعدده گشته قابلیتے که حقیقت محمدی است علیه الصلوة والتحیة
اگرچه ظلیت دارد اما رنگ صفات باو ممتزج نگشته است و ہیچ حائلی درمیان نیامده و حقائق
جماعهٔ محمدی المشرب قابلیات ذات است عز شانه مر اعتبار علم را که متعلق شود به بعض آن کمالات

وآن قابلیت محمدیه برزخ است میان ذات جل سلطانه، و میان این قابلیات متعدده
وحکم آن بعض بواسطهٔ آنست که او را در خانهٔ صفات قدمگاه است و بس و نهایت عروج آن
خانه تا بآن قابلیت است لاجرم آن را بآن سرور نسبت کرده علیه الصلوة والسلام والتحیة
وچون این قابلیت اتصاف هرگز مرتفع نمیشود آن بعض نیز حکم کرده بآنکه حقیقت محمدی
همیشه حائل است والا قابلیت محمدیه را علی مظهرها الصلوة والتحیة که مجرد اعتبار است
در ذات جل شانه ارتفاع از نظر ممکن است بلکه واقع است و قابلیت اتصاف اگرچه
نیز اعتبار است اما بواسطهٔ برزخیت رنگ صفات گرفته که در خارج موجود اند بوجود زائد
وارتفاع او از امکان برآمده لاجرم حکم میکند بوجود آن حائل دائما امثال این
علوم که منشأ آن جامعیت اصالت و ظلیت است بسیار وارد میشوند اکثر آنها
در پرچهاء کاغذ نوشته می شود مقام قطبیت منشأ دقائق علوم مقام ظلی است
و مرتبهٔ فردیت واسطهٔ ورود معارف دائرهٔ اصل امتیاز میان ظل
و اصل بے اجتماع این دو دولت میسر نیست لهذا بعضے از مشائخ قابلیت
اولی را که تعین اول مے گویند زائد بر ذات نمیدانند و تجلی ذاتی شهود
آن قابلیت را مے انگارند والحق ما حققت والامر ما اوضحت والله سبحانه
یحق الحق وهو یهدی السبیل. رساله که بتسوید آن
مامور شده بود باتمام آن موفق نمے شود و همان
مسوده ها افتاده اند تا حکمت الٰهی جل سلطانه
درین توقف چه بوده باشد زیاده گستاخی
از ادب دور است

مکتوب ۵ پنجم

در سفارش خواجهٔ برهان الدین که یکی از مخلصان بود با بیان بعضے احوال او نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند عرضداشت احقر الخدمه آنکه رساله در بیان طریقت حضرات خواجگان قدس الله تعالیٰ اسرارهم نوشته ارسال داشته است بنظر مبارک خواهد در آمد هنوز مسوده ا خواجه برهان بسرعت راهی شدند فرجهٔ بیاض آن نشد محتمل که بعضی علوم دیگر هم بآن ملحق شوند روزے رسالهٔ سلسلة الاحرار بنظر در آمد دران اثنا بخاطر فاتر رسید که بایشان عرضداشت بکنم تا خود چیزے در باب بعضی علوم آن رساله نویسند یا بفقیر امر کنند تا چیزے دران باب نویسد این خاطر خیلے قوی گشت تفصیل آن بعضے از علوم این مسوده فائض گشتند و فی الجمله معذرت بعضی علوم آن رساله در ضمن آن مبین گشت اگر همین مسوده را تکملهٔ آن رساله سازند گنجایش دارد و اگر بعضے علوم مناسبه را ازان انتخاب نموده بآن رساله ملحق سازند هم وجهی دارد زیادت جرأت از ادب دور است خواجهٔ برهان درین مدت کار خوب کردند و از سیر سیوم که مناسب مقام جذبه است نیز نصیبے یافتند خاطر بواسطهٔ مهم مدد معاش صوبه مالوه مشوش وقت میشد در ملازمت رسیده اند هر چه امر خواهند فرمود مبارک خواهد بود

مکتوب ششم

در بیان حصول جذبه و سلوک و تربیت یافتن بهر دو صفت جمال و جلال و بیان فنا و بقا و ما یتعلق بذلک و بیان فوقیت نسبت نقشبندیه نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند عرضداشت کمترین بندگان احمد آنکه مرشد علی الاطلاق جل شانه به برکت توجه عالی بهر دو طریق جذبه و سلوک

تربیت فرمود و بهر دو صفت جمال و جلال مربّی ساخت حالا جمال عین جلال است و جلال
عین جمال در بعضی حواشی رسالهٔ قدسیه این عبارت را از مفهوم صریح خود منحرف ساخته بر مفهوم
موهوم خود حمل کرده است و عبارت محمول بر ظاهر خود است قابل انحراف و تاویل نیست
و علامت این تربیت تحقق شدن نسبت محبت ذاتی پیش از تحقق آن امکان ندارد و محبت
ذاتیه علامت فناست و فنا عبارت از نسیان ماسوا است پس تا زمانیکه علوم تمام از ساحت
سینه رفته نشود و جهل مطلق متحقق نشود از فنا بهره ندارد و این حیرت و جهل دائمی است امکان
زوال ندارد نه آنست که گاهے حاصل شود و گاهے زائل گردد غایته ما فی الباب پیش از بقا
جهالت محض است و بعد از بقا جهالت و علم باهم جمع اند در عین نادانی به شعور است و در عین
حیرت بحضور که این موطن حق الیقین است که علم و عین حجاب یکدیگر نیستند و علمی که پیش
از چنین جهالت حاصل شود از حیز اعتبار خارج است باوجود آن اگر علم است در خود است
و اگر شهود است هم در خود و اگر معرفت است یا حیرت نیز در خود است تا زمانیکه نظر در بیرون است
بی حاصل است اگرچه در خود هم نظر داشته باشد نظر از بیرون بالکل منقطع میباید که شود حضرت
خواجه بزرگ قدس الله سره میفرمایند که اهل الله بعد از فنا و بقا هرچه مے بینند در خود می بینند
و هرچه مے شناسند در خود مے شناسند و حیرت ایشان در وجود خود است از ینجاهم صریحاً
مفهوم مے شود که شهود و معرفت و حیرت در نفس است و بس در بیرون هیچکدام اینها نیست
تا زمانیکه یکے از ین ثلثه در بیرون است اگرچه در خود هم دارد از فنا بهره ندارد و فکیف البقا
نهایت مرتبه در فنا و بقا این است و این فنا مطلق است و مطلق فنا عام است و بقا باندازهٔ
فناست لهذا بعضے اهل الله بعد از تحقق بفنا و بقا در بیرون نیز شهود دارند اما نسبت این
عزیزان فوق همه نسبتها است ؎ "نه هر که آئینه دارد سکندری داند / نه هر که سر بتراشد قلندری داند"

حضرت نقشبندی

تواضع ظاهر با خلق بود و حقیقت با حق سبحانه باشد و ایشان را مظاهر آثار قدرت و حکمت بیند. وفات حضرت خواجه علاؤالدین قدس سره بعد از نماز خفتن شب چهارشنبه بستم رجب سنه

هرگاه از اکابر این سلسله بعد از قرون بسیار کسے یا دو کسی را باین نسبت مشرف سازند از سلاسل دیگر چه گوید این نسبت حضرت خواجه عبدالخالق غجدوانی است قدس سره و متمم و مکمل آن حضرت خواجهٔ خواجها است اعنی حضرت خواجه بهاء الدین المعروف به نقشبند قدس سرهم و از خلفاء ایشان حضرت خواجه علاؤالدین باین دولت مشرف شده بودند این کار و دولت اکنون کرا و اند عجب کاریست اول اگر بلا و مصیبت که واقع میشد باعث سرور و فرحت میشد و هل من مزید میگفت و هرچه از امتعهٔ دنیویه کم میشد خوش می آمد و این قسم را آرزو میکرد حالا که بعالم اسباب فرود آوردند و نظر بر عجز و افتقار خود افتاد اگر اندک ضررے لاحق میشود در اول وهله نوعی از حزن رو میدهد هرچند بسرعت زائل میشود و هیچ نمی ماند و همچنین اگر دعاے کرد از برائے دفع بلا و مصیبت مقصود از و نه رفع آن بود بلکه امتثال امر ادعونی بود حالا مقصود از دعا رفع بلیه و مصائب است و خوف و حزنیکه زائل شده بودند باز رجوع کردند و معلوم شد که آن از سکر بود در صحو هرچه عوام الناس راهست این راهست از عجز و افتقار و خوف و حزن و غم و شادی در ابتدا هم که مقصود از دعا رفع بلا نبود دل را این معنے خوش نمی آمد لیکن حال غالب بود بخاطر میگذشت که دعاء انبیاء ازین قبیل نبود که حصول مراد بخواهند حالا که بآن حالت مشرف ساختند و حقیقت کار را واضح گردانیدند معلوم شد که دعاهاء انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات از سر عجز و افتقار و خوف و حزن بود نه بمجرد امتثال امر بعضے امور که رسید بحسب امر گاه گاه بعرض آن گستاخی مے نماید

مکتوب هفتم

در بیان بعضی از احوال غریبه خود با بعضے استفسار ہائے ضروری نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند

عرضداشت کمترین بندگان احمد آنکه مقامیکه فوق محدد بود در درج خود در الطریق عروج در آنجا

می یافت وآن مقام بحضرت خواجهٔ بزرگ قدس الله سره الاقدس اختصاص داشت
بعد از زمانے بدن عنصری خود را نیز در همان مقام یافت و دران وقت چنان متخیل
گشت که این عالم بتمام از عنصریات و فلکیات بتہ فرو رفت و نام و نشان ازان
نماند و چون دران مقام نبودند الا بعضے از اولیاء کبار این زمان که تمام عالم را بخود در جائے
و مقامے شریک می یابد حیرت دست میدهد که باوجود بیگانگی تمام خود را با ایشان می بیند
الغرض حالتیکه گاه گاه دست میداد که دران نه خود میماند و نه عالم نه در نظر چیزے می آمد نه در علم
حالا آن حالت مستمره است و وجود و خلقت عالم از دید و دانش بر آمده بعد ازان در همان مقام
یک کوشک عالی ظاهر شد که زینها نهاده اند آنجا بر آمد و آن مقام هم در رنگ عالم بتدریج
فرو رفت و ساعة فساعة خود را متصاعد مے یافت اتفاقاً نماز شکر وضو میگذارد که مقامے
بس عالی نمایان شده و اکابر اربعه نقشبندیه را قدس الله اسرارهم دران مقام دید و مشائخ
دیگر هم مثل سید الطائفه وغیره درانجا بودند و بعضے دیگر از مشائخ بالائے آن مقام استند
اما قوائم آنرا گرفته نشسته اند و بعضے پایان علی تفاوت درجاتهم و خود را بسیار دور ازان
مقام یافت بلکه مناسبت هم ندید ازین واقعه اضطراب تمام پیدا شد نزدیک بود که
دیوانه شده بر آید و از فرط اندوه و غصه قالب تهی کند چندگاه برین نهج گذشت آخر بتوجهات
علیه حضرت ایشان خود را مناسب آن مقام دید اول سر خود را محاذی آنمقام یافت
بتدریج رفت و بالائے آن مقام نشست بعد از توجه چنان مخطور شد که آن مقام
مقام تکمیل تمام است که بعد از تمامی سلوک بآن مقام میرسند مجذوب سلوک تمام ناکرده را
ازان مقام بهره نیست و نیز دران وقت چنان متخیل گشت که وصول باین مقام
از نتائج آن واقعه است که در ملازمت حضرت ایشان دیده بود و بعرض رسانیده که

حضرتِ امیر کرّم اللہ تعالیٰ وجہہ میفرماید کہ آمدہ ام تا ترا علمِ سمٰوات تعلیم کنم الخ وچون نیک
متوجہ شد این مقام را مخصوص بحضرتِ امیر در میانِ سائر خلفاءِ راشدین رضی اللہ تعالےٰ
عنہم اجمعین یافت واللہ سبحانہٗ اعلم دیگر چنان ظاہر میشود کہ اخلاقِ سیّئہ ساعت
فساعت می برآیند بعضے در رنگِ رشتہ از وجود می برآیند و گاہے در رنگِ دُود بیرون
مے آیند در بعضے اوقات متخیّل میشود کہ تمام برآمدہ اند در ثانی الحال چیزے دیگر باز ظاہر
میشود و مے برآید ثانیاً معروض میگرداند کہ توجّہ از برائے دفعِ بعضِ امراض و شداید آیا مشروط
بآنست کہ اوّل مرضیِ حق سبحانہٗ دانستہ شود کہ دران توجّہ ہست یا نہ یا مشروط نیست آنچہ
ظاہر از عبارتِ رشحات است کہ از حضرتِ خواجہ قدس اللہ تعالیٰ سرہ الاقدس نقل میکند
مفہوم میشود کہ نیست درین باب بہ ہر چہ حکم فرمایند با آنکہ خوش نمی آید توجہ کردن ثالثاً
بعرض میرساند کہ بعد از تحققِ حضور مر طالبان را آیا از ذکر باز داشتن و امر بنگاہداشتِ حضور
کردن لازم است یا نہ دیگر کدام مرتبہ حضور است کہ دران ذکر نگویند لیکن بعضے ہستند
کہ از اوّل تا آخر ذکر گفتہ اند و اصلاً از ذکر ممنوع نشدہ اند و کار نزدیک بنہایت رسانیدہ اند
حقیقتِ کار چیست بہر چہ امر فرمایند رابعاً معروض آنکہ حضرت خواجہ در فقرات میفرمایند
آخر بذکر امر میکنند کہ بعضے مقاصد ہستند کہ بے آن میسر نمے شوند تعیینِ آن مقاصد فرمایند
خامساً بعرضِ اقدس میرساند کہ بعضے طالبان اظہارِ طلبِ تعلیمِ طریقہ میکنند لیکن در لغمہ
احتیاط نمیتوانند کرد باوجودِ بے احتیاطی حضور و نحوِ استغراق پیدا میکنند و اگر تاکید در لقمہ
کردہ میشود از سستیِ طلب ترکِ کلی میکنند درین باب چہ حکم است و بعضی دیگر ہستند
کہ مجردِ اتصال باین سلسلہ شریفہ بطریق ارادہ میخواہند بی آنکہ طلبِ تعلیمِ ذکر کنند این قسم اتصال ہم مجوز ہست
یا نہ و اگر مجوز است طریقِ آن چیست زیادتِ گستاخی بے ادبی تمام است ؎

مکتوب هشتم

عرضداشت در بیان احوالیکه به بقا و صحو تعلق دارند نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند

کمترین بندگان احمد آنکه ازان زمان که بصحو آورده اند و بقا بخشیده اند علوم غریبه و معارف

نادره غیر متعارفه بتواتر و توالی فائض و وارد اند اکثر آنها به بیان قوم و اصطلاح متداول

شان موافقت ندارند هر چه از مسئله وحدت وجود و توابع آن گفته اند در اوائل

بآن حال مشرف ساخته اند و شهود وحدت در کثرت میسر شد ازان مقام بدرجات بالا

بردند و انواع علوم درین ضمن افاده فرمودند اما مصداق آن مقامات و معارف از کلام

قوم صریحا یافته نمی شود اشارات و رموز اجمالیه در کلام شریف بعضی از بزرگان اینها

هست لیکن گواه عدل بر صحت آنها موافقت ظاهر شریعت و اجماع علماء اهل سنت

است در هیچ چیز مخالفت بظاهر شریعت غرا ندارند و هیچ موافقت بحکما و اصول

معقوله آنها ندارند بلکه از علماء اسلام جماعه که مخالفت باهل سنت دارند باصول آنها نیز

موافق نیست استطاعت مع الفعل منکشف شده است پیش از فعل قدرتے ندارد

قدرت بمقارنت فعل می بخشند و تکلیف بر سلامت اسباب و اعضا میدهند کما

قرره علماء اهل السنة و درین مقام خود را بر قدم حضرت خواجه نقشبند قدس الله تعالی سره

الاقدس می یابد ایشان درین مقام بوده اند و حضرت خواجه علاؤالدین را نیز ازین مقام

نصیبے هست و از بزرگان این سلسله علیه حضرت خواجه عبد الخالق اند قدس الله تعالی

سره الاقدس و از مشائخ ما تقدم حضرت خواجه معروف کرخی و امام داؤد طائی و حسن بصری

و حبیب عجمی قدس الله تعالی اسرارهم المقدسة حاصل این همه کمال بعد و بیگانگی است

ف ۵ قوله و حبیب عجمی آن ولی قبه غیرت آن صفی پرده وحدت آن صاحب صدق آن صاحب همت کرامات و ریاضات ... حال داشت در ابتدا ربا خوار بود ... بر دست حسن بصری توبه کرد

کار از معالجه گذشته است تا زمانیکه حُجُب مُسدول بوده اند سعی و اهتمام گنجائش رفع آنها داشت اکنون بزرگی او حجاب او است فکا طبیب لها ولا راق مگر کمال بیگانگی و بی مناسبتی را وصل و اتصال نام نهاده اند هیهات هیهات همان بیت یوسف زلیخا موافق حال است

در افگنده دُف این آوازه از دوست
گر از بر دستِ دُف کوبان بود پوست

شهود کجا است و شاهد کیست و مشهود چیست۔ ع۔ خلق را روی کے نماید او۔ ما للتراب و رب الارباب خود را بندهٔ مخلوق غیر قادر میداند و همچنین تمام عالم را و خالق و قادر حق را عزّ و جل میداند غیر این هیچ نسبت اثبات نمی کند عینیت و مرآتیت خود کجا ع۔ در کدام آئینه در آید او۔ و علماء ظاهر اهل سنت و جماعت هر چند در بعضی اعمال مقصر باشند اما جمال درستی عقائد اینها در ذات و صفات آن قدر نورانیت دارد که آن تقصیر در جنب آن مضمحل و ناچیز در نظر می درآید و بعضی متصوفه باوجود ریاضات و مجاهدات چون در ذات و صفات آن قدر درستی عقیده ندارند آن جمال در اینها یافته نمی شود و محبت بعلماء و طلبهٔ علوم بسیار پیدا شده است روش ایشان خوش می آید و آرزو دارد که در جرگهٔ اینها باشد و تلویح را از مقدمات اربعه بطالب علمی مباحثه میکند و هدایهٔ فقه نیز مذکور میشود و در معیت و احاطه علمی با علما شریک است و همچنین حق سبحانه را نه عین عالم میداند و نه متصل عالم و نه منفصل و نه با عالم و نه جدا از عالم و نه محیط و نه ساری و ذوات و صفات و افعال را مخلوق او میداند نه آنکه صفات اینها صفات او است و افعال اینها افعال او بلکه در افعال مؤثر قدرت او را میداند قدرت مخلوقات را تاثیرے نمیداند کما هو مذهب العلماء المتکلمین و همچنین صفات سبعه را موجود میداند و حق سبحانه و تعالی را مرید مے داند

ص بفتح میم وسکون دال وفتح بای موحده پشت داده شده یعنی کسیکه دولت وبخت ازو پشت داده باشد یعنی برگشته باشد ۱۲

وقدرت را معنی صحت فعل وترک بیقین تصور مینماید نہ بمعنی اِن شاءَ فعل واِن لم یشأ لم یفعل کہ شرطیہ ثانی ممتنع باشد کما قال الحکما، وبعض الصوفیۃ زیرا کہ این سخن بایجاب میکشد وموافق اصول حکما است ومسئلہ قضا وقدر را بطور علما بداند فللمالك أن یتصرف فی ملکہ کیف یشاء، وقابلیت واستعداد را ہیچ دخل نمیدہد کہ بایجاب میکشد وھو سبحانہ مختار فعال لما یرید، علی ہذا القیاس چون عرض حال ازجملہ ضروریاتست بنابرآن بجرأت آن گستاخی نمودہ ۔ ع بندہ باید کہ حد خود داند

مکتوب نہم ۹

در بیان احوالیکہ بمقام فرود آمدن مناسبت دارند نیز بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند

عرضداشت مدبر سیاہ رو ومقصر بدخو مغرور بوقت وحال مفتون وصل وکمال کارش ہمہ نافرمانبرداری مولی است وعملش ہمہ بترک عزیمت واولی است نظرگاہ خلق را آراستہ ومنظر حق تعالی وتقدس را خراب ساختہ ہمتش مقصور بر ظاہر آرائی ا باطنش ازین رہگذر ہموارہ برسوائی است قال او منافی حال اوست وحال او مبنی بر خیال او ازین خواب وخیال چہ آید وازین قال وحال چہ کشاید ادبار وخسارت نقد وقت است غباوت وضلالت برکف دست مبدأ فساد وشرارتست منشأ ظلم ومعصیت بالجملہ عیوب مجسمہ است وذنوب مجتمعہ خیرات او لائق لعن ورد وحسنات او شایان طعن وطرد رُبَّ قاری القرآن والقرآن یلعنہ درحق او گواہ عدل است وکم من صائم لیس لہ من صیامہ الا الظمأ والجوع درشان او شاہد صدق فویل لمن کان ہذا حالہ ومنزلتہ وکمالہ ودرجتہ استغفارہ ذنب کسائر الذنوب بل أشد

لیس لہ من صومہ الا الجوع والعطش ذکر نمودہ ودر روایت دارمی کم من صائم لیس لہ من صیامہ الا الظمأ وارد شدہ ۱۲ ف قولہ فویل لمن کان ہذا حالہ الخ یعنی ...

ولتوبته معصیتهٔ کسائر المعاصی بل اقبح کل ما یفعله القبیح قبیح بمصداق این سخن است
رسد م بو ز جو گندم نیاید؛ مرضِ او ذاتی است علاج نمی پذیرد و دوائی او صلی است
قبولِ دوائی کند ما بالذات لاینفک عن الذات مصراع سیاهی از حبشی کی رود که خود
رنگ است ؛ چه توان کرد. وما ظلمهم الله ولکن کانوا انفسهم یظلمون. آرے
خیرِ محض را شرِ محض میباید تا حقیقتِ خیریت بظهور آید ؛ وبضدها تتبین الاشیاء
خیر و کمال مهیا بود نشر و نقص و ربیائیت حسن وجمال را آئینه درکار است و آئینه نمی باشد
مگر در مقابلِ شئ پس لاجرم خیر را شر و کمال را نقص آئینه آمد پس در هر چه نقص و شرارت
بیشتر نمایندگی خیر و کمال زیاده تر عجائب کار و بار است این ذم معنی مدح پیدا کرد و این
شرارت و نقصان محل خیر و کمال گشت پس لاجرم مقامِ عبدیت فوق جمیع مقامات
باشد چه این معنی در مقامِ عبدیت اتم و اکمل است محبوبانرا باین مقام مشرف میسازند
محبان بذوقِ شهود متلذذ اند التذاذ در بندگی و انس بآن مخصوص بمحبوبانست انس محبا
بمشاهدهٔ محبوبست و انسِ محبوبان به بندگی محبوب و رین انس ایشانرا باین دولت
میرسانند و باین نعمت سرفراز میسازند شهسوارِ یکه تازِ این میدان آن سرورِ دنیا
و دین و سید اولین و آخرین حبیب رب العالمین است علیه من الصلوات اتمها
و من التحیات اکملها و کسی را که بمحض فضل خواهند که باین دولت رسانند او را بجمالِ
متابعتِ آن سرور علیه الصلوٰة والسلام متحقق میسازند و بتوسلِ آن بآن ذروهٔ
علیا می برند ذٰلک فضل الله یؤتیه من یشآء والله ذو الفضل العظیم مراد از کمالِ شر
و نقص علمِ ذوقی است بآن نه آنکه بشرارت و نقص متصف شود صاحب این علم متخلق
باخلاق الله است تعالیٰ شانه و تقدس این علم هم از جملهٔ ثمراتِ آن تخلق است

شرارت و نقص را دران موطن چه مجال جز آنکه علم بآن متعلق شود این علم بواسطهٔ شهود
تام بخیر محض است که در جنب آن همه شر مینماید این بعد از فرود آمدن نفس مطمئنه است
بمقام خود. ہذا. تا این قسم خود را بر زمین نزند و کارش تا باین انجام نرسد از کمال مولای خو
جلشانه بی نصیب است فکیف که خود را عین مولا داند و صفات خود را صفات او انگارد
تعالی الله عن ذلك علوا کبیرا این الحاد در اسماء و صفات است ارباب این در زمرهٔ وَذَرُوا الَّذِينَ
يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ داخل اند. آنکه هر که جذبهٔ او بر سلوک او مقدم است از محبوبین است لیکن
تقدم جذبه شرط است در محبوبیت آری در هر جذبه نحوی از معنی محبوبیت حاصل است
که جذب بی آن نمی شود و آن معنی از عوارض پیدا شده است ذاتی نیست آن معنی ذاتی
غیر معلل است بشیء من الاشیاء چنانکه هر منتهی را آخر جذبه میسر است اما داخل زمرهٔ محبان
است بواسطهٔ عارض معنی محبوبیت پیدا شده است وهو لایکفی فیه و آن عارض تزکیه
و تصفیه است و در بعضی مبتدیان اتباع آن سرور علیه الصلوة والسلام ولو بالجمله باعث
حصول آن معنی فی الجمله است بلکه در منتهی هم اتباع است و بس و در محبوبان ظهور آن معنی ذاتی تفصیلی نیز
وابسته باتباع آن سرور است علیه الصلوة والسلام والتحیه بلکه گویم آن معنی ذاتی هم بواسطهٔ مناسبهٔ ذاتیه
آنحضرت است علیه الصلوة والسلام و اسمی که رب اوست مناسب اسمیکه رب آنحضرت است
علیه الصلوة والسلام والتحیة واقع شده است در حق این خصوصیت و ازانجا این سعادت
اکتساب کرده است والله سبحانه اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب والله یحق الحق وهو یهدی السبیل

مکتوب دهم ۱۰

در حصول قرب و بعد و فرق و وصل بمعانی غیر متعارفه بالبعضی علوم مناسبهٔ آن نیز

به پیر بزرگوار خود نوشته اند عرضداشت احقر الخدمه آنکه مدتی است که از احوالِ خدمهٔ آن عتبهٔ علیه
اطلاع ندارد نگرانست بیت عجبی نیست اگر زنده شود جانِ عزیز ؛ چون ازان یار جدا مانده پیامی برسد ؛
میدانند که شایانِ دولتِ حضور نیست ع این بسکه رسد ز دور بانگِ جرسم ؛
عجائب کار و بار است نهایتِ بُعد را قُرب نامیده اند و غایتِ فراق را وصل گفته اند
گویا فی الحقیقت در ضمن این اشارت بنفیِ قرب و وصال کرده اند۔ **شعر**

کیفَ الوصولُ الی سُعادَ و دونَها ؛ قُلَلُ الجبالِ و دونَهُنَّ حُتُوفُ

پس حزنِ اَبدی و فکرِ دائمی لاجرم دامنگیر آمد مراد را نیز آخر الامر بارادهٔ مرید مرید میباید شد
و محبوب را بمحبتِ محب محب میباید گشت آن سرورِ دین و دنیا علیه من الصلوات اکملها و من
التحیات افضلها با وجودِ مقامِ مرادیت و محبوبیت از محبین آمد و از مریدین گشت لاجرم از حالِ او
چنین خبر داده اند که کان رسول الله صلی الله علیه وسلم متواصل الحزن دائم الفکر و آن سرور
فرموده علیه الصلوٰة والسلام ما اُوذِیَ نبیٌّ مثلَ ما اُوذِیتُ محبان بارِ محبت توانند کشید محبوبان را
تحمل این بار دشوار است این قصه پایانے ندارد ع قصّةُ العشقِ لا انفصامَ لها
حال عرضداشت شیخ الله بخش نحوی از جذب و محبت وارد بابرام چند کلمه بخادمان ایشان
نویسانیده الغرض که شوقِ ملازمت ظاهر ساخته متوجهِ آن حدود گشته است اول بعضی اراده ها
ساخت چون در آن باب ازین حقیر تقاعد مفهوم کرد به مجردِ ملاقات راضی شده
چند کلمه نویسانیده زیاده گستاخی از ادب دور است ؛

مکتوب ۱۱ یازدهم

در بیان بعضی کشوف و حصولِ مقام دیدنِ قصورِ خود و متهم داشتن خود را در جمیع اعمال

وصل ذکر کرده آید و وصول بسعاد ناممکن است۔ آنحاصل که وصول یار بے دشوار است بلکه محال۔ منه سلمه الله تعالےٰ۔

دا قوال و ظهور سِرّ کلام شیخ ابوسعید ابوالخیر که گفته است چین نمی ماند اثر کجا ماند وبیان
احوالِ بعضی یاران نیز به پیر بزرگوارِ خود نوشته اند **عرضداشت** کمترینِ بندگان احمد
آنکه مقامیکه سابقًا خود را دران دیده بود چون حسب الامر العالی باز ملاحظه نمود عبورِ خلفاء
ثلثه رضوان الله تعالی علیهم در آن مقام در نظر آمد اما چون مقام و استقرار در آنجا نداشت
در دفعهٔ اولی بنظر نه درآمد چنانکه از ائمهٔ اهل بیت غیر از امامین و امام زین العابدین
رضی الله تعالی عنهم اجمعین در آن مقام استقرار و ثبات ندارند لیکن عبوری دران
واقع شده است بدقّتِ نظر میتوان یافت و آنکه اول خود را بآن مقام نامناسب
میدید بی مناسبتی دو نوع است یکی آنکه بواسطهٔ عدمِ ظهورِ طریقی از طُرق بی مناسبتی
طاری میشود چون راهی بانمودند آن بی مناسبتی برطرف میشود دیگر بی مناسبتی مطلق
است که به هیچ وجه قابلِ زوال نیست وراهها که موصّل آن مقام اند دو اند که ثالث
ندارند یعنی در نظر ورای آن دو طریق طریقِ دیگر ظاهر نمیشود یکی دیدِ نقص و قصور است
و نیات خود را متهم داشتن است در خیرات با فوتِ جذب دیگر صحبت شیخ مکملِ
مجذوب سلوک تمام کرده حضرتِ حق سبحانهٔ و تعالی بطفیل عنایت حضرت ایشان طریق
اول را بقدرِ استعداد عنایت فرموده است هیچ عملی از اعمال خیر بوقوع نمی آید
مگر آنکه خود را دران عمل متهم میسازد بلکه تا زمانیکه بوجوه تهمت نه نهد بیقرار و بی آرام میباشد
نزدِ خود چنان میداند که هیچ عملی از وی صادر نمی شود که قابلِ کتابتِ ملائکهٔ یمین باشد
و میداند که صحیفهٔ یمین از اعمال خیر خالی است و کتبهٔ آن معطّل و بیکار اند خود شایان آنحضرت
جلّ و علا کی بوده باشد و هرکه در عالم است حتّٰی که کافرِ فرنگ و ملحدِ زندیق از خود بوجوه
بهتر میداند و بدترین همه اینها خود را می انگارد و جهت جذب به هرچند تمامی سیر الی الله

تمام شده بود اما بعضی از لوازم و توابع آن مانده بودند که در ضمن فنائیکه در مرکز مقام سیر فی الله
واقع شده بود تمام شدند و احوال آن فنا را در عرضداشت سابق به تفصیل نوشته است
و میباید که حضرت خواجه احرار که نهایت این کار را فنا گفته اند همان فنا بوده باشد که بعد از
تجلی ذات و تحقق سیر فی الله متحقق شده و فنای اراده هم از جملهٔ شعب همان فنا است

هیچکس را تا نگردد او فنا   نیست ره در بارگاه کبریا

و نامناسبان این مقام هم که دو طائفه اند در نظر اند جماعه متوجه آنمقام و جویای طریق
وصول آنند و طائفهٔ دیگر هیچ التفات و توجه بآنمقام ندارند و توجه حضرت ایشان
بطریق دوم از طرق وصول آنمقام بیشتر ظاهر میشود و مناسبت بهمان طریق مینماید چون
از جانب حضرت ایشان مامور بود امتثالاً للامر در بعضی امور جرأت و گستاخی نمود والا
من همان احمد پارینه که هستم هستم ثانیاً معروض آنکه در اثنای ملاحظهٔ آنمقام مرة ثانیة
مقامات دیگر بعضها فوق بعض ظاهر شدند بعد از توجه به نیاز و شکستگی چون بمقام
فوق آن مقام سابق رسیده شد معلوم شد که این مقام حضرت ذی النورین است و خلفاء
دیگر را هم دران مقام عبوری واقع شده است و این مقام هم مقام تکمیل و ارشاد است
و همچنین دو مقام فوق هم که اکنون مذکور میشوند و بالای آن مقام مقام دیگر در نظر آمد
چون بآن مقام رسیده شد معلوم گشت که آن مقام حضرت فاروق است و خلفاء
دیگر را هم در آنجا عبوری واقع شده است و فوق آنمقام مقام حضرت صدیق اکبر
ظاهر شد رضی الله تعالی عنهم اجمعین بآنمقام نیز رسیده شد و از مشائخ خود حضرت
خواجه نقشبند قدس الله سره الاقدس را در هر مقامی با خود همراه می یافت و خلفای
دیگر را هم در آنمقام عبوری واقع شده است تفاوت نیست الا در عبور و مقام و مرور

وثبات وبالای آنمقام ہیچ مقامی مفہوم نمیشود الامقامِ حضرتِ رسالت خاتمیت علیه من الصلوات اتمها ومن التحیات اکملها ومحاذیِ مقامِ حضرت صدیق رضی الله تعالیٰ عنه مقامی دیگر نورانی بس شگرف که ہرگز مثلِ آن درنظر نیامده بود ظاهر شد واندکے ازان مقام ارتفاع داشت چنانکه صُفّه را از روے زمین بلند میسازند ومعلوم شد که آنمقام مقامِ محبوبیت است وآنمقام رنگین ومنقش بود خود راہم بانعکاسِ آنمقام رنگین ومنقش یافت بعدازان ہمان کیفیت خود را لطیف یافت ودر رنگِ ہوا یا قطعهٔ ابر درآفاق منتشر دید وبعضی اطراف را درگرفت وحضرت خواجهٔ بزرگ درمقامِ صدیق اند رضی الله تعالیٰ عنهما خود را درمقام محاذی آن می یابد بکیفیتے که معروض داشت دیگر ترک اشتغال باین عمل مرضی نمی نماید کیف وحال آنکه عالَم بگرداب ضلالت غرق میشود وکسی که درخود قوتِ برآوردن ازان گرداب می یابد چگونه خود را معاف دارد ہرچند کارِ دیگر درپیش داشته باشد اشتغال باین عمل ضروری است ومرضی است اما بشرطِ آنکه از بعضی وساوس وہواجس که دراثنائے این عمل رو دہند استغفار را لازم باید داشت بہمین شرط داخلِ رضا میشود بی ملاحظهٔ این شرط داخلِ رضا نمی شود ودرته می ایستد اما درمادهٔ حضرت خواجهٔ نقشبند وحضرت خواجهٔ علاؤالدین عطار قدس الله تعالیٰ اسرارهما بی آنکه این شرط را ملاحظه کرده شود مرضی است وعملِ این کهتر الحال بملاحظهٔ آن شرط گاہے داخل است وگاہے درته می ایستد دیگر درنفحات درسخنانِ حضرتِ شیخ ابوسعید ابوالخیر مذکور است که عین نمی ماند اثر کجا ماند لاتبقی ولاتذر این سخن دراول نظر مشکل نمود که حضرتِ شیخ محی الدین وتابعانِ ایشان برآنند که زوالِ عین که معلومی است از معلومات الله سبحانه محال است والا انقلب العلم جهلاً وچون عین زائل نشود اثر کجا رود وہمین طور درذہن این سخن متمکن شده بود سخن حضرت شیخ ابوسعید

قوله عین نمی ماند اثر کجا ماند این قول از شیخ ابوسعید ابوالخیر بجواب سوال ابونصر محمد بیررد فرموده بود وچون این قول را شنید نعره بزد وبزمین افتاد ودر روز سیوم بخاک رفت ۱۲ از نفحات۔

قوله لاتبقی ولاتذر یعنے باقی نگذارد ودست بازندارد یعنی ترک نکند ۱۲ قوله والا انقلب العلم جهلاً یعنے ورنه علم بجهل متبدل گردد ۱۲ معصوم سلمه الله تعالیٰ۔

هیچ حل نمی شد بعد از توجه تمام حق سبحانه و تعالی سرّ این سخن را منکشف ساخت و متحقق گشت
که نه عین میماند نه اثر و در خود نیز همین معنی را یافت و هیچ مشکل نماند و مقام این معرفت نیز در نظر
آمد بس عالی است فوق مقامی که حضرت شیخ و متابعان ایشان فرموده اند این دو مبحث با یکدیگر
هیچ منازعت و جنگ ندارند یکی از جائی است و دیگری از جائی دیگر به تفصیل عرض داشتن
موجب تطویل و ملال است و ایضاً آنچه حضرت شیخ از دوام این حدیث فرموده اند نیز ظاهر گشت
که حدیث عبارت از چه چیز بود و دوام آن چه بود و در خود نیز این حدیث دائمی یافت اگرچه
از نوادر است دیگر کتاب دیدن اصلا خوش نمی آید مگر آنکه ذکر اقدام عالیه اکابر که در مقامات
واقع شده اند جائے ثبت کرده باشند خوش می آید که این قسم چیزے دیده شود و احوال مشائخ
متقدمین بیشتر مرغوبست کتب حقائق و معارف علی الخصوص سخنان توحید و تنزلات مراتب را
نمی تواند مطالعه کرد خود را درین باب بحضرت شیخ علاء الدوله بسیار مناسب میباید و در ذوق
و حال درین مسئله بشیخ مشار الیه متفق است اما علم سابق تا با نکار و شدت آمدن نے وهد
دیگر چند مرتبه از برائے دفع بعضی امراض توجه کرده شد و اثر آن ظاهر گشت و همچنین احوال
بعضی موتی که از عالم برزخ ظاهر شده بود نیز از برائے رفع آلام و شدائد آنها توجه کرده شد
اما حالا قدرت بر توجه نمانده است که بر هیچ چیز خود را جمع نمی توانم ساخت بعضی شدائد از مردم
بر فقیر گذشتند و ستمها نمودند و جمع کثیر از متعلقان این جانب را بنا حق ویران ساختند و جلاء وطن
نمودند اصلا بخاطر غبار و کلفت راه نیافت چه جائے آنکه بد آنها بخاطر گذرد بعضی از یاران که
از مقام جذبه شهود و معرفت پیدا کرده اند و تا غایت قدمی در منازل سلوک ننهاده اند شمه
از احوال اینها معروض میدارد امید است که حق سبحانه و تعالی بعد از تمام جهت جذبه بدولت
سلوک مشرف گرداند شیخ نور در بستان مقام هند است بنقطه فوق که در مقام جذبه است

نرسیده در حرکات و سکنات آزار رسید بد و قباحت نمی فهمد بیخواست کار او در توقف می افتد
و همچنین اکثر یاران بواسطهٔ عدم رعایت آداب کار اینها در توقف می افتد درین باب
حیرانست که ازین طرف هیچ ارادهٔ توقف نیست بلکه ارادهٔ ترقی آنهاست بیخواست درکار
نکث واقع میشود و الاّ راه اقرب است مولانا معهود به نقطهٔ پایان فرو رفته است و کار جذبه را
بانجام رسانیده و به برزخیت انتقام رسیده و فوق راهین وجه بنهایت رسانیده اول صفات
بلکه نوری که صفات بآن قائم اند از خود جدا دیده و خود را شیخ فانی یافته بعد از آن صفات را
از ذات جدا دیده و باین دید با حدیت مقام جذبه رسیده حالا عالم و خود را چنان گم ساخته است
که نه با حاطه قائل است و نه به معیت و چنان با بطن بطون متوجه است که غیر از حیرت
و نادانی حاصل ندارد و سید شاه حسین هم نزدیک بنقطهٔ پایان از مقام جذبه رسیده است
و سرش بنقطه رسیده است و همچنین صفات را از ذات جدا دیده و لیکن ذات احد را در همه جا
می یابد و از ظهور محظوظ است و همچنین میان جعفر هم نزدیک به نقطهٔ پایان رسیده است
و خیلی بشوق و ولوله ظاهر میشود قریب بشاه حسین است و در یاران دیگر هم تفاوت ظاهر
میشود میان شیخی و شیخ عیسی و شیخ کمال در جذبه بنقطهٔ فوق رسیده اند و شیخ کمال
نیز متوجه نزول است و شیخ ناگوری در تهٔ نقطهٔ فوق آمده است اما خیلی مسافه در پیش دارد
و از یاران اینجائی تا الحال هشت یا نه کس بلکه ده کس در تهٔ نقطهٔ فوق آمده اند بعضی واصل
نقطه شده رو به نزول دارند بعضی دیگر قریب اند و بعضی بعید میان شیخ مزمل خود را گم می یابد
و صفات را از اصل می بیند و مطلق را در همه جا می یابد و اشیا را در رنگ سراب بی اعتبار
می داند بلکه هیچ نمی یابد در باب مولانا معهود چنان ظاهر میشود که اجازت تعلیم او مردم را
از جملهٔ مرضیات است اما اجازتیکه مناسب جذبه است هر چند بعضی امور مانده اند که او را

استفاده می باید کرد لیکن در رفتن سرعت کرد و توقف نه نمود بحضور اقدس میرسد هرچه
صلاح کار خواهند دانست خواهند فرمود آنچه در علم کمینه آمد معروض داشت والحکم عندکم
خواجه ضیاء الدین محمد چند روز اینجا بودند فی الجمله حضور و جمعیت پیدا کرده بودند آخر الامر از
قلت اسباب معیشت نتوانستند خود را جمع ساخت متوجه لشکر شدند و پسر مولانا شیر محمد هم متوجه
ملازمت است فی الجمله حضور و جمعیت دارد و بواسطه بعضی موانع چندانی ترقی نکرد زیاده گستاخی است عرضه
بنده باید که حد خود داند ۳ بعد از تحریر عرضداشت کیفیتی روداد و حالی پیش آمد که در تحریر گنجایش
بیان آن نیست و در آنجا فنای ارادت متحقق گشت همچنانکه سابقاً تعلق ارادت بمرادات
برطرف شده بود لیکن اصل ارادت مانده بود چنانچه در عرضداشت معروض داشته بود
الحال ارادت هم از بیخ برآمد وحینئذٍ لا مُرادَ ولا ارادةَ وصورت این فنا نیز در نظر درآمد
وبعضی علوم که مناسب این مقام بوده اند فائض گشتند چون در تحریر آن علوم بواسطه
دقت و غموض تعسری بود لاجرم عنان قلم را از تحریر آن علوم گردانیده و در وقت تحقق
این فنا و افاضه علوم یک نظر خاص در ماوراء وحدت پیدا شده است هرچند مقرر است که
در ماوراء وحدت نظری نیست بلکه هیچ نسبتی نیست اما آنچه می یابد معروض میدارد
و تا زمانیکه بیقین نه پیوست بر نوشتن جرأت نه نمود و صورت آن مقام را در ماوراء وحدت
چنان می بیند که آگره ماورائی دهلی است و هیچ شبهه دران راه نمی یابد هرچند در نظر
نه وحدت است نه ورای آن و نه هیچ مقامی که بعنوان حقیقت بداند یا حق را ورای آن داند
حیرت و جهل بهمان صرافت است و ازین دید هیچ تفاوت نشده نمیدانم چه عرض نمایم
همه تناقض در تناقض است در گفت نمی آید و حال بی شبهه متحقق است استغفر الله
واتوب الی الله من جمیع ما کره الله قولاً وفعلاً خاطراً وناظراً وایضاً این زمان

چنان معلوم گشت که سابقاً آنچه از فناء صفات مبدء النسم فی الحقیقت فنائے خصوصیت صفات و مابه الامتیاز آنها بود که در ضمن وحدت مندرج شده بودند و خصوصیات زائل گشته بودند الحال اصل صفات ولو کانت علی سبیل الاندماج والاندراج نیز برطرف شده و قهرمان احدیت هیچ چیز را نگذاشته و تمیزے که از مرتبه علم جملی یا تفصیلی حاصل شده بود نماند و تمام نظر بر خارج آمده کان الله ولم یکن معه شیئ وهو الان کما کان این زمان مطابق حال گشته و سابقاً علم بمضمون این حدیث بود نه حال امید میدارد که بر صحت و سقم متنبه خواهند ساخت دیگر چنان می نماید که مولانای قاسم علی را از مقام تکمیل نصیبے هست همچنین بعضے یاران این جائی را نیز از آن مقام نصیبی معلوم میشود والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال ❖

مکتوب ۱۲ دوازدهم

در بیان حصول مقام فنا و بقا و حصول ظهور وجه خاص هر شئے و حقیقت سیر فی الله و تجلی ذاتی برقی و جز آن نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند عرضداشت کمترین بندگان احمد بدرده عرض میرساند از تقصیرات خود چه عرض نماید ماشاء الله کان ومالم یشاء لم یکن ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم علومی که تعلق بمقام فنا فی الله والبقاء به داشتند حق سبحانه بعنایت خود منکشف ساخت و همچنین معلوم کرد که وجه خاص هر شئے چیست و سیر فی الله بچه معنی است و تجلی ذاتی برقی چه می باشد و محمدی المشرب کیست و امثال آن و در هر مقامی لوازم و ضروریات آن را می نمایند و میگزرانند و کم چیزی مانده باشد که اولیاء الله آن را نشان داده اند در راه فرو گزارند و ننمایند قبل من قبل بلا علة

همچنانکه ذوات اشیا را مجعول میداند اصل قابلیات و استعدادات را نیز مجعول و مصنوع میداند او سبحانه محکوم قابلیات نیست و نشاید که چیزے بروے حاکم باشد زیاده گستاخی نه نمود ع "بنده باید که حد خود داند"

مکتوب سیزدهم ۱۳

در بیان بی نهایتی راه و مطابقت علوم حقیقت با علوم شریعت نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند

عرضداشت کمترین بندگان احمد معروض میگرداند آه هزار آه از بی نهایتی این راه. سیر باین سرعت و واردات و عنایات باین کثرت ازین جاست که مشائخ عظام فرموده اند سیر الی الله پنجاه هزار ساله راه است تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗ خَمْسِيْنَ اَلْفَ سَنَةٍ مگر ایمائی باین معنی داشته اند چون کار بیاس رسید و امیدها منقطع گشت هُوَ الَّذِيْ يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوْا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهٗ در کار رشد چند روز است که سیر در اشیا واقع شده است و مردم مسترشد باز غلو کرده اند فی الجمله شروعی در کار ایشان کرده شده است اما هنوز خود را قابل آن تقلید نمی یابد لیکن از ابرام مردم بواسطهٔ مروت و حیا چیزے نمی گوید و در مسئلهٔ توحید که سابقاً متوقف بود چنانکه مکرر اعرض رسانیده بود و افعال و صفات را باصل میداد چون حقیقت کار معلوم گشت از توقف برآمد و بلکه همه از وست را چرب یافت و کمال را در ان بیشتر دید از مقولهٔ همه اوست و افعال و صفات را هم برنگ دیگر معلوم کرد همه را یک نموده بفوق گذرانیدند ریب و شبه بالکل برطرف شد تمام کشفیات مطابق ظاهر شریعت برآمدند و سر موئی انظاهر شریعت مخالفت ندید و آنچه بعضی صوفیه مخالف ظاهر شریعت کشفها را بیان میکنند یا از سهو است

یا از سُکرِ باطن از ظاہر ہیچ مخالف نیست ورنہ تو سّطِ راہ مخالفت در نظر مے آید۔ و محتاج

بتوجیہ و جمع میشود۔ اما منتہی حقیقی موافق ظاہر شریعت باطن را می یابد در میان علماء

واین بزرگواران ہمین قدر تفاوت ست کہ علماء استدلالاً و علماً میدانند و ایشان کشفاً

و ذوقاً مے یابند و اَیُّ دَلِیْلٍ عَلٰی صِحَّۃِ حَالِھِمْ اَدَلُّ مِنْ ھٰذِہِ الْمُطَابَقَۃِ یَضِیْقُ

صَدْرِیْ وَلَا یَنْطَلِقُ لِسَانِیْ نقدِ وقت است۔ نمیدانم چہ عرض نمایم توفیق بر تسوید

بعض احوال ندارد و در عرضداشتہا ہم گنجایش تحریر نیست شاید حکمت درین بودہ باشد

این محرومِ مہجور را از توجہِ غریب پروری محروم ندارند و در راہ نگذارند

این سخن را چون تو مبدأ بودہٴ — گر فزون گردد تواش افزودہٴ

زیادت گستاخی نمود۔ ع۔ بندہ باید کہ حدِ خود داند ؎

مکتوب (۱۴) چہاردہم

در بیانِ حصولِ وقائع کہ در اثناءِ راہ رُوداده بودند و بیانِ احوالِ بعضے مسترشدان

نیز بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند۔ عرضداشتِ کمترینِ بندگانِ احمد آنکہ تجلیاتیکہ

در مراتبِ اکوان ظاہر شدہ بودند۔ پارہ ازان در عرضداشتِ سابق معروضداشتہ بود

بعد ازان مرتبۂ وجوب کہ جامع صفات کلیہ است ظاہر شد و بصورتِ زنِ غیر جمیلہ

مُسْوَدُّ اللون متمثل گشت و پس ازان مرتبۂ احدیت بصورتِ مردِ درازِ بالا کہ بر دیوارِ

باریک ہمین ایستادہ است متجلی گشت و این ہر دو تجلی بعنوان حقانیۃ ظاہر شدند

بخلاف تجلیاتِ سابق کہ نہ باین عنوان بودند و در ہمین اثنا آرزوئے موت

پیدا شد۔ و چنان در نظر آمد کہ من گویا شخصے ام بر کنارِ دریائے محیط ایستادہ ام بارادۂ آنکہ

خود را در دریا انداز د امّا از عقب او را بریسمانے مضبوط کرده اند که نمی تواند بدریا درون
رفت و آن ریسمان عبارت از تعلّقات بدنِ عُنصری خود میدانستم و آرزو میکردم که این
ریسمان گسسته شود و ایضاً کیفیتے خاص رُو داد که در آن وقت بطریقِ ذوق دریافت که
دل را هیچ بایستے غیر از حق سبحانه نمانده است بعد ازان صفاتِ کلّیه وجوبیه که باعتبارِ
محالّ و مظاهرِ خصوصیّات پیدا کرده بودند در نظر آمدند پس ازان آن خصوصیات بتمام ازانها
فرو ریختند و باقی نماندند الّا بعنوانِ الکلّیۃِ الوجوبیۃِ و صورتِ تجرید آنها از خصوصیات
نیز در نظر در آمد و حینئذٍ معلوم گشت که اکنون حقیقۃً صفات را باصل وادی و پیش از تجرید
از خصوصیات باصل وادی معنی نداشت مگر آنکه بطریقِ تجوّز باشد کما هو حالُ اربابِ
التجلّی الصوریِ و فنائے حقیقی این زمان متحقق گشت بعد از تحققِ این حالت صفاتی
که در خود و در غیر خود بودند بیک نہج یافت و امتیازِ محالّ برخاست درین وقت از بعضی
دقایقِ انواعِ شرکِ خفی خلاصی میسّر شد و حینئذٍ نه عرش ماند و نه فرش نه زمان و نه مکان
نه جهات نه حدود اگر فرضاً سالها فکر کنم هرگز در علم نیاید که یک ذره از عالَم مخلوق گشته است
بعد ازان تعیّنِ خود در نظر آمد و وجهِ خاصِ خود نیز و تعیّن در رنگِ جامه بود کهنه پاره پاره
شده که شخصے پوشیده باشد و آن شخص را وجهِ خاص دانستم امّا بعنوانِ حقّانیّۃ منصور
نگشت بعد ازان بالائے آن شخص متصل پوستِ رقیق در نظر آمد و خود را عینِ آن پوست
یافتم و این جامهٔ تعیّن را از خود بیگانه دیدم و نورے که دران پوست بود در نظر آمد بعد از ساعتی
آن نور از نظر غائب گشت و این پوست و جامه نیز از نظر مرتفع گشتند و همان جهالتِ سابق
ماند تعبیرِ این صورتِ واقعهٔ مذکوره آنچه در علم آمد بعرض میرساند که تا صحت و سقمِ او معلوم شود
و آن آنست که این صورتِ مذکوره عینِ ثابته است کالبرزخ بین الوجوب والامکان

مکتوب بست و دوم

که هر طرف او از یکدیگر جدا گشته اند و بکمال فرق متحقق شده اند و آن پوست که در میانِ آن جامهٔ کهنه و آن نور واقع شده است برزخ است بَین الوجود و العَدَم و خود را که در آخر آن پوست یافتم اشارتست بوصول به برزخیت و سابقاً در وقائع نیز خود را برزخ بین الوجود و العدم می‌یافتم اَمّا ظاهر آن به نسبت آفاق بود و این نظر بانفس است و یک فرقِ دیگر هم دران وقت ظاهر شده بود اَمّا در وقتِ نوشتن فراموش گشت. بذا. آنچه دائم حاصل است حیرت و نکارت است و گاه گاه همین طور شعبده پیدا میشود و برطرف میگردد و معرفتِ آن میماند و در تعبیر بعضے وقائع در می ماند و اگر چیزے در علم مے آید بران اعتماد نمیکند بهمان تقرب در عرضداشتها گستاخی مینماید باشد که با علام حضرتِ ایشان یقین بامرے پیدا شود اُمیدوار است که بتوجهاتِ علیه از گرفتاریِ تعلقاتِ دنیه نجات میسّر شود. والّا کار بسیار مشکل است

بیناباتِ حق و خاصانِ حق ‌ گر نمک باشد سیاه هستش ورق

شیخ طٰه پسرِ شیخ عبد الله نیازی که از مشاهیر مشائخِ سرهند است و خدام حاجی عبد العزیز به تفصیل با یشان آشنا اند قدمبوسی و نیازمندی معروض داشته است و او را داعیهٔ انابت باین طریقهٔ علیه شریفه پیدا شده است و بصدق و نیاز ملتجی شده است استخاره گفته ام که بکنند ظاهراً مناسبته دارد و یارانی که این جا تعلیم ذکر گرفته اند اکثر بطریق رابطه مشغول اند. بعضے از آنها در واقعات دیده رابطه گرفته همراه مے آیند و بعضے پیش از آمدن از دهلی رابطه داشتند و اوّلاً به حضور و استغراق میروند بعضے از انها صفات هم حاصل میکنند و بعضے نه اَمّا هیچکس براهِ توحید و انوار و کشوف نمیرود و ملّا قاسم علی و ملّا سود و محمد و عبد المومن ظاهراً بنقطهٔ فوق رسیده اند از مقامِ جذبه اَمّا ملّا قاسم علی

رو بنزول وارد و آن دو معلوم نیست که فرود آیند و شیخ نور هم نزدیک بنقطه است اما نرسیده است ملا عبدالرحمن هم نزدیک بنقطه است اما مسافهٔ قلیله در میان هست ملا عبدالهادی حضور با استغراق در این پیدا کرده است و نیز میگوید که مطلق منزه را جلشانه در اشیا بصفت تنزیه می بینم و افعال را هم از و تعالی میدانم دولت ایشان است که طالبان و مستعدان فائض میشود و این کمینه را در افاضهٔ آن هیچ نصیبی نیست ❖ مع

من همان احمد پارینه که هستم هستم ❖ روزی فرموده بودند در بیان واقعه از وقائع که اگر نه معنی محبوبیت در وی بود توقف بسیار در وصول بمقصد واقع میشد و محبوبیت او را نسبت به عنایت خود هم بیان فرموده بودند از ان سخن امیدواری تمام است و این جرأت و گستاخی از آنست ❖

مکتوب پانزدهم (۱۵)

در بیان احوالیکه مناسب مقامات هبوط و نزول است با بعضی اسرار مکنونه نیز به پیر بزرگوار خود نوشته اند عرضداشت حاضر غائب واجد فاقد مقبل معرض آنکه مدتها او را می جست خود را می یافت بعد از ان کار او بآنجا انجامید که اگر خود را می جست او را می یافت اکنون او را گم کرد اما خود را می یابد با وجود گم کردن جویای او نیست و با تحقق فقدان خواهان او نه از روی علم حاضر و واجد و مقبل است و از روی ذوق غائب و فاقد و معرض ظاهرش بقاست و باطنش فنا در عین بقا فانی است و در عین فنا باقی لیکن فنا علمی است و بقا ذوقی کار و بارش به هبوط و نزول قرار یافته و از صعود و عروج باز مانده. و همچنانکه او را از قلب به مقلب قلب برده بودند اکنون باز از مقلب قلب در مقام قلب

فرود آورده‌اند با وجودِ تخلّصِ روح از نفس و خروجِ نفس بعد از اطمینان از غلباتِ انوارِ
روح او را جامعِ هر دو جهتِ روح و نفس ساخته‌اند و به برزخیتِ این جهتین او را مشرّف
گردانیده‌اند استفاده از فوق و افاده به تحت او را معاً بواسطهٔ حصولِ این برزخیت
عطا فرموده‌اند در عینِ استفاده مفید است و در عینِ افاده مستفید

گر بگویم شرحِ این بی‌حد شود ور نویسم بس قلمها بشکند

معروض میگرداند که دستِ چپ عبارت از مقامِ قلب است که پیش از عروج
بتقلّبِ قلب حاصل است بعد از هبوط از فوق که بمقامِ قلب فرود می‌آید آن مقام
دیگر است که برزخِ چپ و راست است کما هو الظاهر علی اربابه و مجذوبانِ
سلوک ناکرده از اربابِ قلوب‌اند در رسیدن بتقلّبِ قلوب وابسته بسلوک است
و تعلّقِ مقام بشخصے کنایت از حصولِ شانِ خاص است او را درین مقام و امتیاز
علیحده است او را از اربابِ این مقام از جملهٔ آن امتیاز آن سبقتِ انجذاب است
در ما نحن فیه و بقاءِ خاص است که منشاءِ علوم و معارف مناسبهٔ آن مقام شده تحقیق
علومِ مقامِ قلب و حقیقتِ جذبه و سلوک و فنا و بقا و امثالِ آنها در رسالهٔ موعوده
به تفصیل تحریر یافته است میر سید شاه حسین با اضطراب راهی شدند فرصتِ بیاضِ آن
نشد متعاقب انشاء الله تعالیٰ شرف از مطالعه خواهد یافت عزیز متوقف از فوق فرود
آمده است در مقامِ جذبه امّا رویش بعالَم نیست توجه بفوق دارد چون عروجِ فوقانی
بقسر بود بالطبع مناسبت بجذبه داشت در وقتِ نزول از فوق همراه خود چیزے کمتر
آورده است مایهٔ نسبتی که از توجهِ قاسر بود و عروجِ اثرِ آن توجه بود هنوز باقی است
در نسبتِ جذبه کالروح فی الجسد است و کالنور فی الظلمة لیکن این جذبه بحالِ غیر جذبه

مانند روح است در بدن ۱۲ — و مثل نور است در تاریکی ۱۲

خواجهاست قدّس الله تعالیٰ اسرارهم جذبه الیست که حضرت خواجهٔ احرار را از
آبائے کرام خود رسیده است و شانِ خاص ایشانرا درین مقام بوده است و در
واقعهٔ بعضے طالبان که نموده بودند که خواجه را چنانچه بوده اند آن عزیز متوقف خورده است
ظهورِ اثرِ آن درین مقام است این جذبه مناسبت بمقامِ افاده ندارد و همیشه درین مقام
رو بفوق است و سکرِ دائمی لازمِ آنست بعضے از مقاماتِ جذبه منافیِ سلوک است
بعد از دخول دران و بعضے دیگر منافیِ سلوک نیست بعد از دخول از برائے سلوک
متوجه میشوند. این جذبه منافیِ سلوک است بعد از دخول دران در وقتِ تحریرِ عریضه
متوجه آنمقام شده بود بعضے دقائقِ آن ظاهر گشت تا باعث نباشد توجه میسّر نے شود
والله سبحانه اعلم بحقیقةِ الحال چند ماه است که آن عزیز فرود آمده است اما
تمام داخلِ مقامِ جذبهٔ مذکوره نشده مانع عدمِ علم است بشانِ آن مقام با توجهاتِ
پراگنده امید است که در وقتِ مطالعهٔ این کلماتِ نامربوطه دخولِ تمام در آنمقام
میسّر شود و بعد ازان حضرتِ خواجه را بتمام فرو خواهد برد ❊

مکتوب شانزدهم (۱۶)

دربیانِ احوالِ عروج و نزول و غیرِ آن نیز به پیرِ بزرگوار خود نوشته اند عرضداشت
احقر الطلبه آنکه نوازشنامه مولانا علاؤالدین رسانید در کشفِ هر یک از مقدمهٔ مذکوره
بمقتضائے وقت مسوّده کرده شد بعضے متمّمات و مکمّلاتِ آن علومِ مسطوره نیز مخطور شده بود
فرصتِ تحریرِ آنها نشد که حاملِ عرضداشت راهی شد انشاء الله تبارک و تعالیٰ متعاقب
بخدمت خواهد فرستاد الحال رسالهٔ دیگر که به بیاض رسیده بود فرستاد و آن رساله

بالتماسِ بعضے یاران میسّر شده التماس نموده بودند که نصائح بنویسید که در طریقه نافع باشد وبمقتضائے آن زندگانی کرده شود الحق رسالهٔ غیر مکرر کثیر البرکات است بعد از تحریر آن چنان معلوم شد که حضرت رسالت خاتمیت علیه الصلوٰة والسلام والتحیة با جمعے کثیر از مشائخ امّت خود حاضر اند وہمین رساله را در دستِ مبارک خود دارند واز کمالِ کرمِ خویش آن را بوسه میکنند وبه مشائخ مینمایند که این نوع معتقدات می باید حاصل کرده وجماعه که باین علوم مستسعد گشته بودند نورانی وممتاز اند وعزیز الوجود ورُوبروئے آن سرور علیه الصلوٰة والسلام والتحیة ایستاده اند والقصّة بطولها ودر ہمان مجلس باشاعت این واقعه حقیر را امر فرمودند۔ ع باکریمان کارہا دشوار نیست ✤

از آن روز که از ملازمت بر آمده است بواسطهٔ میل بفوق بمقامِ ارشاد چندانی مناسبت ندارد۔ چندگاه خودہمّت آن بود که در گوشه خزیده شود ومردم در صحبت ہمچو بر وتیر در نظر مے درآمدند عزمِ عزلت مصمّم شده بود امّا استخاره موافق نے افتاد عروج در مدارجِ قرب بغایة الغایة ہرچند غایت ندارد میسّر شد ومیشود ومیبرند ومی آرند کُلّ یومٍ هو فی شأن بر مقامات جمیع مشائخ الّا ماشاء الله تعالیٰ گذرانیدند ـــ

گلے بر وند زین ولیزه پست بدان درگاهِ والا دست بروست

درین میان اگر توسّط روحانیاتِ مشائخ را تعداد نمایم بطول انجامد بالجمله از جمیع مقامات اصل ودر رنگِ مقاماتِ ظلّ گذرانیدند از عنایات چه نویسد قَبِلَ مَن قَبِلَ بلا علّة چندان وجوهِ ولایت وکمالاتِ آنرا وانمودند که چه در تحریر آرد۔ در شهر ذی الحجه در مدارجِ نزول تا مقامِ قلب فرود آوردند واین مقامِ مقامِ تکمیل وارشاد است امّا ہنوز چیزہا از متمّم ومکمّل از برائے این مقام در کار است تا کے میسّر شود امر آسان نیست ✤

ف قوله قبل من قبل بلا علة یعنے بے سبب وبے علت مقبول گردید ہر که مقبول گردید یعنے منشاء این ہمه کمالات وترقیات محض عنایت خداوندی است عزّ اسمه وجلّ سلطانه۔

با وجودِ مرادیت چندان قطعِ منازل کرده میشود که مریدان را در عمرِ نوح هم معلوم نیست که میسّر شود بلکه این وجوه مخصوص بمرادانست مریدان اینجا قدمگاه ندارند نهایتِ عروجِ افراد تا بدایتِ مقامِ اصل است بیشتر افراد هم گذر ندارند ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ وجه توقّف در مراتبِ تکمیل و ارشاد این است و عدمِ نورانیت بواسطه ظهورِ نورِ ظلمتِ غیب است چیز دیگر نیست مردم در متخیلاتِ خود چیزها می پزند اعتبار نباید کرد ؎

درنیابد حالِ پخته هیچ خام — پس سخن کوتاه باید والسّلام

در اندیشهٔ این قسمِ ظنّیات اِحتمالِ ضرر غالب است آن جماعه را فرمایند که از احوالِ این خستهٔ بال نظرِ خیالیِ خود بپوشند مجالِ نظر را محالِ دیگر بسیار است ؎

من گم شده ام مرا مجوئید — با گم شدگان سخن مگوئید

از غیرتِ خداوندی جلّ سلطانه باید اندیشید امرے را که حق سبحانه وتعالی کمال میخواهد در تنقیصِ او سخن گفتن بسیار نامناسب است فی الحقیقت مُعارضه است باو تعالیٰ و نزول در مقامِ قلب بحقیقت مقامِ فرق است که مقامِ ارشاد است و فرق درین موطن عبارت از جدا شدنِ نفس است از روح و روح از نفس بعد از آنکه نفس داخل بود در نورِ روح و آن جمع بود از جمع و فرق پیش ازین هرچه مفهوم میشود از سُکر است حق را از خلق جدا دیدن که مقامِ فرق می انگارند حقیقت ندارد همین روح را حق میدانند و جدا دیدن او را از نفس جدا دیدنِ حق میدانند تعالیٰ و تقدس از خلق وهٰكذا القياس في اكثر علوم ارباب السكر لانّ حقيقة الامر ثمّة مفقودة والامر عند الله سبحانه در رساله دیگر به تفصیلِ علومِ اربابِ جذبه و سلوک و حقیقتِ این هر دو مقام تحریر یافته است بنظرِ شریف خواهد گذشت ❖

مکتوب ہفدہم ۱۷

در بیانِ بعضی از احوال کہ تعلق بعروج و نزول دارند و غیر آن نیز بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند

عرضداشت احقر الخدمہ آنکہ عزیزیکہ چندگاہ متوقف بودند در تحریر چنان ظاہر شد کہ از ان مقام نحوی از عروج نمودہ بپایان فرود آمدند لیکن بتمام نزول نکردہ اند و بقایایی کہ در زیر آن مقام بود نیز عروج نمودہ از راہ ہمان مقام فوق رو بنزول آوردہ است ۔ بعد ازین ہر چہ کیفیت رو خواہد داد در معرض ظہور خواہد آمد و معروض خواہد داشت اگر صاحب معاملہ نیز بعد از انکشاف حال خود چیزے نویسد بصواب نزدیکتر است چون حدوث این قضیۂ نزول پیر زودہ بود و حقیر را بواسطۂ تناول جلاب ضعفی طاری شدہ بود بانجام کار این نزول نپرداخت ان شاء اللہ تعالی ظاہر خواہد شد ۔

مکتوب ہجدہم ۱۸

در بیانِ تمکین است کہ بعد از تلوین حاصل میشود و بیانِ مراتب سہ گانۂ ولایت و در بیانِ آنکہ وجود واجب تعالی زائد است بر ذات او تعالی و غیر آن نیز بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند

عرضداشت کمترین بندگان پر تقصیر احمد بن عبد الاحد آنکہ تا زمانیکہ از قسم احوال بموارد ورود میبود بعرض آن گستاخی مے نمود و جرأت میکرد ۔ چون حق سبحانہ و تعالی بہ برکت توجہات علیہ از رقیت احوال محرر ساخت و از تلوین بہ تمکین مشرف فرمود حاصل کار جز حیرت و پریشانی بدست نیامد و از وصل جز فصل و از قرب جز بعد حاصل نشد و از معرفت جز نکرت و از علم جز جہل نیفزود ۔ لاجرم

در عرضداشتها توقّف واقع شد و به مجرّدِ عرضِ اخبارِ روزمرّه جرأت نمود مع
ذٰلک دل را برودتِ بهجی مستولی شده است که به هیچ امر سرگرمی ندارد و در رنگ
بیکاران بکارے نمیتواند پرداخت ع

من هیچم و کم ز هیچ هم بسیارے — وز هیچ و کم از هیچ نیاید کارے

بر سرِ اصلِ سخن آئیم عجب آنست که حالا بحق الیقین مشرف ساخته اند که دران موطن
علم و عین حجابِ یکدیگر نیستند و فنا و بقا در آنجا جمع اند در عینِ حیرت و بے نشانی
بعلم و شعور است و نفسِ غیبت حضور است با وجودِ علم و معرفت جز ازدیادِ جهل
و نکرت نیست ع عجب اینست که من واصل و سرگردانم ❖
الله تعالیٰ به محض عنایتِ بغایتِ خویش در مدارجِ کمالات ترقیات ارزانی داشته
است فوقِ مقامِ ولایت مقامِ شهادت است و نسبتِ ولایت به شهادت نسبتِ
تجلّی صوری بتجلّی ذاتست بل بُعدُ ما بینهما اکثرُ من بُعدِ هٰذین التجلّیین
کذا مرۂ و فوقِ مقامِ شهادت مقامِ صدّیقیت است و تفاوتیکه میانِ این دو مقام
است اجلّ من ان یعبّر عنه بعبارةٍ و اعظم من ان یشار الیه باشارةٍ و فوقِ
آن مقامے نیست الّا النبوّة علیٰ اهلها الصّلوات و التسلیمات و نشاید که میانِ
صدّیقیت و نبوّة مقامے بوده باشد بلکه محال است و این حکم به محالیتِ او بکشفِ صریح
صحیح معلوم گشته و آنچه بعضے از اهلِ الله واسطه میانِ این دو مقام ثابت کرده اند
و بقربت نامیده اند بآن نیز مشرف ساختند و بر حقیقتِ آن مقام اطلاع داده اند بعد
از توجّهِ بسیار و تضرّعِ بیشمار اوّلاً بهمان طور که بعضے اکابر فرموده اند ظاهر شد
آخر الامر حقیقت را معلوم فرمودند آرے حصولِ آن مقام بعدِ حصولِ مقامِ صدّیقیت است

واقع است میان این دو تجلّی یعنی صوری و ذاتی بدرجها

در وقتِ عُروج اُنا واسطه بودن محلِ تامّل است بعد از ملازمتِ صوری انشاء الله
تعالیٰ حقیقت را به تفصیل عرض خواهد کرد آنمقام بسے عالی است در منازلِ عروج
فوقِ آنمقام مقامے معلوم نیست وزائدیتِ وجود بر ذاتِ جلّ و علا درین مقام
ظاہر میشود چنانکه مقررِ علماءِ اہلِ حق است شکر الله تعالیٰ سعیہم و ابن جا وجود
هم در راه میماند و فوقِ آن عروج واقع میشود ابو المکارم رکن الدین شیخ علاءُ الدوله
در بعضے مصنّفاتِ خود میفرماید وفوقَ عالمِ الوجودِ عالمُ المَلِکِ الوَدُودِ و مقامِ صدیقیّه
از مقاماتِ بقاست که رُو بعالم دارد و پایان تر از آنمقام مقامِ نبوّتست که فی الحقیقة
بالاتر است و کمالِ صحو و بقاست مقامِ قربت لیاقتِ برزخیّت این دو مقام ندارد
که رُویش به تنزیہہ صِرف است و تمام عروج است شتّان ما بینہما ؎

در پسِ آئینہ طوطی صفتم داشتہ اند — ہر چہ استادِ ازل گفت بگو میگویم

علوم شرعیّه نظریّه استدلالیه را ضروریّه کشفیّه ساخته اند سرِ موئے مخالفت باصول
علمائے شریعت نیست ہمان علومِ اجمالی را تفصیلے ساخته اند و از نظریت بضروریت
آورده اند شخصے از حضرتِ خواجه بزرگ قدّس الله تعالیٰ سرّہ الاقدس پرسید که
مقصود از سلوک چیست فرمودند تا معرفتِ اجمالی تفصیلی شود و استدلالی کشفی
گردد نفرمودند که علومِ دیگر سوائے آنها حاصل شود آرے در راه علوم و معارف
بسیار رو میدہند که از آنها میباید گزشت و تا بنہایة النہایت که مقامِ صدیقیّت
است نرسد ازین علوم بہره نیابد فیا لیت شعری اِنّ مِن اَهلِ اللهِ لقائلین
بحصولِ هذا المقامِ الشریفِ ولیس لهم مناسبة بعلومِ هذا المقامِ و معارفه
فما وجهه وفوقَ کلِّ ذی علمٍ علیم و بر سرِّ مسئله قضا و قدر نیز اطلاع داده اند

۱۲ چنانچه جبریه گویند قال فی العقائد النسفیة والعباد افعال اختیاریة یثابون بها ان کانت طاعة ویعاقبون علیها ان کانت معصیة لا کما زعمت الجبریة انه لا فعل للعبد

وآنرا برنہجے اعلام فرمودند کہ بہیچ وجہ بہ اصولِ ظاہرِ شریعتِ غرا مخالفت لازم نیاید
و از نقصِ ایجاب و شائبۂ جبر مبرا و منزہ است و در ظہور مشابہ قمرِ لیلۃ البدر است ۔
عجب است کہ با وجودِ عدمِ مخالفت باصولِ شریعت این مسئلہ را چرا پوشیدہ
داشتہ اند اگر شائبۂ مخالفت میداشت اخفا و ستر مناسب بود و لَا یُسْئَلُ عَمَّا یَفْعَلُ ؎

کرا زہرہ آنکہ از بیمِ تو ۔۔۔ کشاید زبان جز بہ تسلیمِ تو

علوم و معارف در رنگِ ابرِ نیسان میریزند کہ قوتِ مدرکہ از تحمّلِ آن عاجز میشود و قوتِ
مدرکہ مجرد و تعبیر است و الّا لَا یَحْمِلُ عَطَایَا الْمَلِکِ اِلَّا مَطَایَاہُ اوائل شوق آن بود کہ
این علوم غریبہ را در قیدِ کتابت آوردہ شود اما توفیق نیافت و ازین امر در بار بود آخر الامر تسلّی
فرمودند کہ مقصود از افاضۂ این علوم حصولِ ملکہ است نہ یاد کردِ این علوم چنانچہ طلبۂ علوم
تحصیلِ علوم برائے آن میکنند کہ ملکۂ مولویت بہم رسانند نہ آنکہ حفظِ اصولِ صرف و نحو
وغیرہما کنند بعضے از علوم بعرض میرساند قال اللہ سبحانہ تبارک و تعالیٰ لَیْسَ کَمِثْلِہٖ شَیْءٌ
وَھُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ اوّلِ کلام اثباتِ تنزیہِ محض است کما ھو الظاہر و قولہ سبحانہ
وَھُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ مُتَمِّمٌ وَمُکَمِّلٌ لِلتَّنْزِیْہِ بیانش آنست کہ چون ثبوتِ سمع و بصر مر عالم را
موہمِ ثبوتِ مماثلۃ است وَلَوْ فِی الْجُمْلَۃِ نفی اللہ سبحانہ عنھم السمع والبصر لِدَفْعِ ھٰذَا
الْوَھْمِ یعنی سمیع و بصیر اوست جل شانہ و سمع و بصر کہ در خلائق مخلوق است در رویۃ و
سماع ہیچ مدخلے ندارد ہمچنانکہ حق سبحانہ و تعالیٰ خلقِ سمع و بصر میکند خلقِ سماع و رویۃ
میکند بعد خلقِ آن دو صفت بِطَرِیْقِ جَرْیِ الْعَادَۃِ مِنْ غَیْرِ تَاثِیْرٍ لِصِفَاتِھِمْ وَلَوْ قُلْنَا
بِالتَّاثِیْرِ فَالتَّاثِیْرُ فِیْھَا اَیْضًا مَخْلُوْقٌ پس چنانکہ ذواتِ ایشان جمادِ محض است صفاتِ
ایشان نیز جمادِ محض است در رنگِ آنکہ قادری بعض قدرتِ خویش در سنگ کلام خلق کند

نمی توان گفت که فی الحقیقت سنگ متکلم است وصفت کلام دارد چنانکه سنگ
جماد است این صفت هم در روے اگر فرضاً موجود باشد جماد است در ظهور حرف وصوت
از روے هیچ مد خلیقتی ندارد جمیع صفات ازین قبیل است غایة ما فی الباب چون این
دو صفت ظاهر تر بودند خصهما الله تعالیٰ بنفیهما ویکون لزوم نفی البواقی منه
بالطریق الاولیٰ حق سبحانه وتعالیٰ اول صفت علم خلق کرد بعد ازان توجه او بمعلومی
خلق کرد بعد ازان تعلق او بمعلومی خلق کرد بعد ازان معلوم را بروے منکشف ساخت
پس انکشاف در روے خلق کرد بعد خلق صفت علم بجرد جری العادة پس معلوم است
که علم را در انکشاف چه مد خلیقتی باشد همچنین اول خلق صفت سمع کرد بعد ازان اصغاء
توجه بمسموع بعد ازان سماع بعد ازان ادراک مسموع همین طور اول خلق بصر کرد بعد
ازان تقلیب حدقه وتوجه بمرئی بعد ازان رویة بعد ازان ادراک مرئی علیٰ هذا القیاس
سمیع وبصیر کسے است که مبدأ سماع ورؤیة او این دو صفت باشند واذا لم یکن
کذالک فلا سمیع ولا بصیر پس متحقق گشت که صفات ایشان در رنگ ذوات
جماد صرف اند فالمقصود من اٰخر الکلام نفی الصفات عنهم رأساً لا ان لهم صفات
وتلک الصفات ثابتة للّٰه سبحانه لیکون جمعاً بین التنزیه والتشبیه بل تمام الاٰیة
الکریمة لاثبات التنزیه ونفی المماثلة رأساً علم اول یعنی اثبات صفات اینها مرحق
سبحانه وتعالیٰ را وذوات اینها را جماد محض دانستن ودر رنگ ناودان وکوزه یافتن
که آب از انجا ظاهر است از علوم مناسبه مقام ولایت است وعلم ثانی یعنی صفات
اینها را نیز در رنگ جماد یافتن وتمامی اوراً میت دانستن که انک میت وانهم
میتون از علوم مناسبه مقام شهادت است ازینجا هم تفاوت ما در میان مقامین

مفهوم میشود اَلقَلِیلُ یَدُلُّ عَلَی الکَثِیرِ وَالجُرعَةُ تُنبِئُ عَنِ البَحرِ الغَدِیرِ ع

سالے کہ نکوست از بهارش پیداست

وهمچنین اربابِ این مقامِ عالی افعالِ مخلوقات را نیز کالمیّتِ والجمادِ می یابند نه آنکه
افعالِ اینها را حق سبحانه بدهند وفاعلِ این افعال او را سبحانه دانند تعالی الله سبحانه
عن ذالک علوًّا کبیرًا در رنگِ آنست که شخصے سنگے را جنباند و حرکت دهد
نمیتوان گفت که آن شخص متحرک است بلکه موجدِ حرکت است در سنگ و سنگ
متحرک است مع ذالک همچنانکه سنگ جمادِ محض است حرکتِ او نیز جمادِ صرف
است اگر بالفرض بآن حرکت شخصی هلاک شد نمیگویند که سنگ کشت بلکه میگویند
که آن شخص کشت وقولِ علماءِ شریعت شکر الله تعالی سعیهم موافقِ این علم است
میفرمایند که باوجودِ صدورِ افعال ولو بالارادة والاختیار از مخلوقات مفعولِ آنها
مصنوعِ حق است سبحانه وفعلِ اینها را در مصنوعیتِ او هیچ مدخلی نیست افعالِ ایشان
حرکاتِ چند است مِن غیرِ اَن یَکُونَ لَهَا تَاثِیرٌ فِی مَجعُولِیَّةِ المَعمُولِ اگر گویند که برین
تقدیر افعال را مناطِ ثواب وعقاب ساختن غیرِ معقول است در رنگِ آنست
که سنگے را بامرے مکلف سازند وبر فعلِ او مدح وذم مترتب سازند گوئیم که فرق است
در میانِ سنگ ومکلفین چه مناطِ تکلیف قدرت وارادت است ودر سنگ ارادت
نیست لیکن چون ارادتِ اینها نیز مخلوقِ حق است سبحانه مِن غیرِ تاثیرٍ لَهُ فِی
حُصُولِ المُرَادِ آن ارادت نیز کالمیّت است همین کار کرد که مراد بعد از تحقق آن
مخلوق میشود بطریقِ جریِ العادة واگر قدرتِ مخلوق را مؤثر فی الجمله هم گفته شود
چنانکه علماءِ ماوراء النهر شکر الله تعالی سعیهم گفته اند آن تاثیر هم در وی خلق کرده اند

چنانکہ قدرت را آفریدہ اند نفی تاثیر لا اختیار لہ اصلاً فیکون تاثیرہ ایضاً کالجماد
مثلاً شخصے سنگے را دید کہ از بالا بپایان آمد بتحریک محرکے و حیوانے را ہلاک ساخت
آن شخص ہمچنانکہ آن سنگ را جماد میداند فعل او را کہ حرکت است نیز جماد میداند و اثر
مترتب را بر آن فعل کہ اہلاک است نیز جماد میداند فالذوات والصفات والافعال
کلہا جمادات محضۃ و اموات صرفۃ فہو الحی القیوم وہو السمیع البصیر و
ہو العلیم الخبیر وہو الفعال لما یرید قل لو کان البحر مداداً لکلمات ربی
لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی ولو جئنا بمثلہ مدداً گستاخی بسیار
نمود و جرأت بیحد واقع شد چہ توان کرد جمال سخنے کہ از جمیل مطلق است بر آن داشت
کہ ہر چند سخن دراز کند زیبا آید و ہر چہ از و گوید رعنا نماید باوجود خود را ہیچ مناسبت
نمی یابد کہ از ان جناب سخن کند و یا نام او بر زبان آرد ؎

ہزار بار بشستم دہن بمشک و گلاب ہنوز نام تو گفتن مرا نمے شاید

ع ٭ بندہ باید کہ حد خود داند ٭ امیدوار توجہ و عنایت است از خرابی خود
چہ عرض نماید و ہر چہ در خود مے یابد از عنایات مبدأ آن توجہ عالی است والا
ع ٭ من ہمان احمد پارینہ کہ ہستم ہستم ٭ میان شاہ حسین طریق توحید دارد
و دران محظوظ است بخاطر می آید کہ از انجا بر آوردہ شود تا بحیرت رسد کہ مقصود است
محمد صادق از خوردی خود را ضبط نمیتواند کرد اگر در سفرے ہمراہ میشود ترقیات بسیار میکند
در سیر دامن کوہ ہمراہ بود ترقی بسیار نمود و در مقام حیرت غوطہ خوردہ است در حیرت بہ فقیر
مناسبت تمام دارد و شیخ نور نیز درین مقام است خیلے ترقی کردہ است و از خویشان
این فقیر جوانی است حالش بسیار بلند است تجلیات برقیہ نزدیک است و مستعد است ٭

مکتوب نوزدہم (۱۹)

در سفارشِ بعضی اربابِ حوائج نیز بہ پیرِ بزرگوارِ خود نوشتہ اند عرضداشتِ احقر الخدمہ آنکہ شخصی از لشکر آمدہ وانمود کہ مبلغ وظیفہ دارانِ فقراءِ دہلی و سرہند از بابت فصلِ خریف گذشتہ حوالہ ملازمانِ عَتَبۂ علیہ کردہ اند کہ بعد از تحقیق حق بمستحقان رسانند بنا علی ذالک گستاخی نمودہ شد کہ ہزار تنکہ فصلانہ باسمِ شیخ ابو الحسن حافظ و اہلِ علم و ہزار تنکہ فصلانہ باسم شیخ شاہ محمد حافظ از سرکارِ نواب شیخ مقرر است مشار الیہما حی و قائم اند و شائبۂ اشتباہ ندارند و کسِ خود را فرستادہ اند اعتمادی است اگر خبرِ مذکور صدق داشتہ باشد مبلغ این دو اسامی مذکورین را حوالہ حاملِ عرضداشت نمایند مشار الیہما در سرہند اند ؞

مکتوب بستم (۲۰)

نیز در سفارشِ بعضی اَربابِ حوائج بہ پیرِ بزرگوارِ خود نوشتہ اند عرضداشتِ احقر الخدمہ آنکہ مکرر اربابِ وظائف والدۂ حبیب اللہ سرہندی و منکوحۂ او و مخادیم[۱] دیگر کہ در ضمن عریضہ مسطور اند مصدعِ اوقاتِ خادمانِ عتبۂ علیہ میگردد و اگر مبلغ وظائف مشار الیہم بدہلی آوردہ باشند مولانا علی را حکم خواہند فرمود کہ تسلی مشار الیہم نمایند بعضے بطریقِ وکالت و بعضے بطریقِ اصالت آمدہ اند و اگر مبلغ نیاوردہ باشند مشار الیہم حی و قائم اند التماس تصحیح پروانجات مینماید زیادت گستاخی است

---

۱ مخدومان و بزرگان و این جمع مخدوم است ۱۲

مکتوب بست و یکم (۲۱)

ارسل الی الشیخ محمد المکی ولد موسی
الحاج القاری اللاهوری فی بیان
درجات الولایة لاسیما الولایة
المحمدیة علی صاحبها الصلوة والسلام
والتحیة ومدح الطریقة النقشبندیة
العلیة قدس الله تعالی اسرار
صاحبها وعلو نسبتهم وفضلها
علی نسب سائر الطرق وان حضورهم
دائمی وصل المکتوب الشریف
اللطیف الی العبد الضعیف النحیف
عظم الله تعالی اجرکم ویسر سبحانه
امرکم وشرح صدرکم وتقبل
عذرکم بحرمة سید البشر
المطهر عن زیغ البصر علیه وعلی آله
من الصلوات افضلها ومن التسلیمات
اکملها اعلموا اخوانی ان الموت

ترجمہ از مصحح

مکتوب بست و یکم بشیخ محمد مکی پسر
حاجی قاری موسی لاہوری صدور
یافتہ در بیان درجات ولایت خصوصا
ولایت محمدی علی صاحبها الصلوة
والسلام والتحیة و در مدائح طریقہ
نقشبندیہ علیہ قدس الله تعالی اسرار
صاحبها و در بیان علو نسبت این
بزرگواران و فضیلت آن بر نسب سائر
طرق و در بیان آنکه حضور ایشان دائمی
است مکتوب شریف لطیف که بنام این
بندہ ضعیف نحیف نوشته بودند رسید الله
تعالی اجر شمارا عظیم گرداند و او سبحانه کار شمارا
آسان کند و سینہ شمارا کشادہ سازد و عذر شمارا
قبول فرماید بحرمت سید البشر المطہر عن زیغ البصر
علیه وعلی آله من الصلوات افضلها و من التسلیمات
اکملها برادران بدانید تا زمان موتی

الَّذِی قَبْلَ الْمَوْتِ الْمُعَبَّرُ عَنْهُ بِالْفَنَاءِ
عِنْدَ اَهْلِ اللّٰهِ مَا لَمْ یَتَحَقَّقْ لَمْ یَتَیَسَّرِ
الْوُصُوْلُ اِلٰی جَنَابِ الْقُدْسِ بَلْ لَمْ یَکُنِ
النَّجَاتُ عَنْ عِبَادَةِ الْمَعْبُوْدَاتِ
الْبَاطِلَةِ الْاٰفَاقِیَّةِ وَالْاٰلِهَةِ الْهَوَائِیَّةِ
الْاَنْفُسِیَّةِ فَلَمْ یَتَحَقَّقْ حَقِیْقَةُ الْاِسْلَامِ
وَلَمْ یَتَیَسَّرْ کَمَالُ الْاِیْمَانِ فَکَیْفَ
یَحْصُلُ الدُّخُوْلُ فِیْ زُمْرَةِ الْعِبَادِ
وَالْوُصُوْلُ اِلٰی دَرَجَةِ الْاَوْتَادِ مَعَ اَنَّ
هٰذَا الْفَنَاءَ قَدَمٌ اَوَّلُ یُوْضَعُ فِیْ
اَطْوَارِ الْوِلَایَةِ وَکَمَالٌ اَسْبَقُ یَحْصُلُ فِی
الْبِدَایَةِ فَیَنْبَغِیْ اَنْ یُّقَاسَ مِنْ اَوَّلِ
الْوِلَایَةِ حَالُ اٰخِرِهَا وَمِنْ بِدَایَتِهَا
دَرَجَةُ نِهَایَتِهَا وَلَنِعْمَ مَا قِیْلَ بِالْفَارِسِیَّةِ
ع قیاس کن زگلستان من بہار مرا
وَقِیْلَ بِهَا اَیْضًا ع
سالے کہ نکوست از بہارش پیداست
وَلِلْوِلَایَةِ دَرَجَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ
بَعْضٍ اِذْ عَلٰی قَدَمِ کُلِّ نَبِیٍّ وِلَایَةٌ خَاصَّةٌ بِهٖ

کہ قبل از موت است نزد اہل اللہ معبر بفنا
است متحقق نگردد وصول بجناب
حضرت قدس محال است بلکہ نجات
از عبادت معبودات باطلۂ آفاقی
وآلہ ہوائی انفسی حاصل نشود
پس نہ حقیقت اسلام متحقق گردد ونہ
کمال ایمان میسر۔ پس دخول در زمرۂ
عباد ووصول بدرجۂ اوتاد چگونہ
خواہد شد باوجودیکہ این فنا قدم
اوّل است کہ در درجات ولایت
نہادہ میشود وکمال اسبق است کہ
بدایت حاصل میگردد بناء علیٰ ذلک سزاوار
است کہ از اول ولایت حال آخر آن
قیاس کردہ شود واز بدایت آن درجۂ نہایت آن
ہر آئینہ چہ خوش گفتہ شدہ است بزبان فارسی ع
قیاس کن زگلستان من بہار مرا ونیز ع
سالے کہ نکوست از بہارش پیداست
وولایت را درجات اند بعضہا فوق بعض زیراکہ
بر قدم ہر نبی ولایت است مخصوص بآن

وَاَقْصٰی دَرَجَاتِھَا ھِیَ الَّتِیْ عَلٰی قَدَمِ نَبِیِّنَا عَلَیْہِ وَعَلٰی جَمِیْعِ اِخْوَانِہٖ مِنَ الصَّلَوٰتِ اَتَمُّھَا وَمِنَ التَّحِیَّاتِ اَیْمَنُھَا اِذِ التَّجَلِّیُ الذَّاتِیُّ الَّذِیْ لَا اعْتِبَارَ فِیْہِ لِلْاَسْمَاءِ وَالصِّفَاتِ وَالشُّیُوْنِ وَالْاِعْتِبَارَاتِ لَا بِالْاِیْجَابِ وَلَا بِالسَّلْبِ مَخْصُوْصٌ بِوِلَایَتِہٖ عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَخَرْقُ جَمِیْعِ الْحُجُبِ الْوُجُوْدِیَّۃِ وَالْاِعْتِبَارِیَّۃِ عِلْمًا وَعَیْنًا یَتَحَقَّقُ فِیْ ھٰذَا الْمَقَامِ فَیَحْصُلُ الْوَصْلُ عُرْیَانًا وَیَتَحَقَّقُ الْوَجْدُ حَقِیْقَۃً لَا حُسْبَانًا وَلِلْکُمَّلِ مِنْ مُتَابِعِیْہِ عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالتَّحِیَّۃُ نَصِیْبٌ کَامِلٌ وَحَظٌّ وَافِرٌ مِنْ ھٰذَا الْمَقَامِ الْعَزِیْزِ وُجُوْدُہٗ فَعَلَیْکُمْ بِاتِّبَاعِہٖ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ اِنْ کُنْتُمْ مُتَوَجِّھِیْنَ اِلٰی تَحْصِیْلِ ھٰذِہِ الدَّوْلَۃِ الْقُصْوٰی وَتَکْمِیْلِ ھٰذِہِ الدَّرَجَۃِ الْعُلْیَا وَھٰذَا التَّجَلِّی الذَّاتِیُّ بَرْقِیٌّ عِنْدَ اَکْثَرِ الْمَشَائِخِ رَحِمَھُمُ اللّٰہُ تَعَالٰی سُبْحَانَہٗ یَعْنِیْ اَنَّ خَرْقَ جَمِیْعِ الْحُجُبِ

و اقصائے درجات آن ہمان درجہ ایست (آخر ترین و اعلائے ترین) کہ بر قدم پیغمبر ما است (محمد صلی اللہ علیہ وسلم وبارک) علیہ وعلی جمیع اخوانہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات (برادران اوش) ایمنہا زیرا کہ تجلی ذاتی کہ دران اسمائے (مبارک ترین آنہا) و صفات وشیون و اعتبارات را اعتبار نیست نہ بایجاب (اثبات) و نہ بسلب (نفی) مخصوص است بولایت آن سرور کائنات علیہ الصلوات والتسلیمات والتحیات ودرین مقام خرق جمیع حجب وجودیہ واعتباریہ علماً وعیناً متحقق میشود پس درین وقت وصل عریان حاصل میگردد و وجد حقیقی متحقق میشود نہ ظنی وتخمینی وازین مقام عزیز الوجود (قلیل) نصیب کامل (بہرہ تام) وحظ وافر حاصل است مرکمل تابعان آن سرور را علیہ الصلوۃ والسلام والتحیۃ پس لازم گیرید متابعت آنحضرت را صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم اگر شما یان تحصیل این دولت قصوی وتکمیل این درجہ علیا (عالی ترین / بلند) متوجہ اید۔ واین تجلی ذاتی برقی است نزدیک اکثر مشائخ رحمہم اللہ تعالی سبحانہ یعنی خرق جمیع حجب (دریدن)

لہ قولہ اسماء وصفات وشیون واعتبارات در اینجمہ فرق در مراتب است... از بس دقیق است... ودر یک انسب... تکلیف ہیچ... کلہ حج البالغہ

ع قولہ خرق انتقام دریدن، دریدن و دور کردن جمیع حجاب یعنی شیوۂ حجاب ہا بر دوزخ دور کتاب

سلہ بالفعل بیغب برہنہ... برہنہ بودن از اعتبار... زائد بر ذات... مجرد... فرد

سہ رض زبدہ وفایدہ لمصحح سلمہ اللہ تعالیٰ

(رباعی پیدا... مطبوعہ...)

عن حضرت الذات جل سلطانه يكون
في زمان يسير كالبرق ثم يتبدل حجب
الاسماء والصفات ويستتر سطوات انوار
الذات تعالى فيكون الحضور الذاتي لمحة
كالبرق والغيبة الذاتية كثيرة جدا
وعند اكابر المشائخ النقشبندية قدس
الله تعالى اسرارهم هو الحضور الذاتي
دائما ولا عبرة عندهم للحضور الزائل
المتبدل بالغيبة فيكون كمال هؤلاء
الاكابر فوق جميع الكمالات ونسبتهم
فوق جميع النسب كما وقع في عباراتهم
ان نسبتنا فوق جميع النسب وارادوا
بالنسبة الحضور الذاتي الدائمي واعجب
من ذلك ان النهاية في طريقة هؤلاء
الكمل مندرجة في البداية واقتداءهم
في ذلك بصحابة رسول الله صلى الله تعالى عليه
وعليهم وسلم وبارك فانهم في اول
صحبة النبي عليه الصلوة والسلام والتحية
نالوا ما يتيسر في النهاية وذالك
لغيرهم من الاولياء الكرام

از حضرت ذات جل سلطانه مانند
برق بزمانِ یسیر می باشد بعد ازین حجب
اسماء وصفات انداخته شود وسطوات
انوار ذات تعالی مستور ساخته شود پس
حضور ذاتی مثلِ برق یک لمحه باشد و
غیبت ذاتیه زیاده تر و بیش اکابر نقشبندیه
قدس الله تعالی اسرارهم این حضور ذاتی
دائمی است و نزد این بزرگواران حضور
زائل متبدل بالغیبت را اعتبارے نیست
پس کمالِ این اکابر فوق جمیع کمالاتست
ونسبتِ ایشان فوق جمیع نسب چنانکه
در عباراتِ شان واقع شده و ان نسبتنا
فوق جمیع النسب واز نسبت حضور ذاتی دائمی
مراد داشته اند و عجیب تر ازین همه آنکه در
طریقهٔ این کُمّل نهایت در بدایت مندرج است
واقتداء ایشان درین امر بصحابهٔ رسول الله
است صلی الله تعالی علیه وعلیهم وسلم وبارک زیراکه
ایشان در اول صحبت نبی علیه الصلوة والسلام
والتحیة چیزے یافتند که در نهایت کار میسر گردد واین

بِانْدِرَاجِ النِّهَايَةِ فِي الْبِدَايَةِ فَكَمَا كَانَتْ وِلَايَةُ
مُحَمَّدٍ رَّسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ
فَوْقَ جَمِيْعِ وِلَايَاتِ الْاَنْبِيَآءِ وَالرُّسُلِ عَلَيْهِمُ الصَّلَوٰتُ
وَالتَّسْلِيْمَاتُ كَذٰلِكَ كَانَتْ وِلَايَةُ هٰؤُلَاءِ الْاَكَابِرِ
فَوْقَ جَمِيْعِ وِلَايَاتِ الْاَوْلِيَاءِ قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰى
اَسْرَارَهُمْ كَيْفَ وَاِنَّ وِلَايَتَهُمْ مَنْسُوْبَةٌ اِلَى
الصِّدِّيْقِ الْاَكْبَرِ نَعَمْ لِاَفْرَادٍ مِّنْ كُمَّلِ الْمَشَائِخِ
قَدْ حَصَلَتْ هٰذِهِ النِّسْبَةُ لٰكِنْ بِاقْتِبَاسٍ مِّنْ وِلَايَةِ
الصِّدِّيْقِ الْاَكْبَرِ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ كَمَا اَخْبَرَ اَبُوْ سَعِيْدٍ
عَنْ دَوَامِ هٰذَا الْحَدِيْثِ وَقَدْ وَصَلَتْ جُبَّةُ
الصِّدِّيْقِ الْاَكْبَرِ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ اِلٰى هٰذَا الشَّيْخِ
اَبِيْ سَعِيْدٍ كَمَا نَقَلَ صَاحِبُ النَّفَحَاتِ وَالْغَرَضُ
مِنْ اِظْهَارِ بَعْضِ كَمَالَاتِ هٰذِهِ الطَّرِيْقَةِ الْعَلِيَّةِ
النَّقْشَبَنْدِيَّةِ تَرْغِيْبُ الطُّلَّابِ اِلٰى هٰذِهِ الطَّرِيْقَةِ وَاِلَّا
مَالِيْ وَلِشَرْحِ كَمَالَاتِهَا كَمَا قَالَ الْمَوْلَوِيُّ فِي الْمَثْنَوِيِّ ؎

شرح او حیف است با اہل جہان
ہمچو راز عشق باید در نہان
لیک گفتم وصف او تا رہ برند
پیش ازاں کز فوت آں حسرت خورند

بسبب اندراجِ نہایت است در بدایت پس چنانکہ
ولایت محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم
فوق جمیع ولایاتِ انبیا و رسل است علیہم الصلوات
والتسلیمات ہمچنین ولایتِ این اکابر فوق جمیع
ولایاتِ اولیاء است قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم
چگونہ فوق نباشد حال آنکہ ولایت ایشان
منسوب است بصدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ آری بعضی
افراد را از کُمّل مشائخ حصولِ این نسبت متحقق شدہ
ولیکن این حصول باقتباس است از ولایتِ
صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ چنانکہ شیخ ابوسعید از
دوامِ این حدیث خبر دادہ و جبۂ حضرتِ صدیق اکبر
رضی اللہ تعالیٰ عنہ بشیخ ابوسعید مذکور رسیدہ چنانچہ
صاحب نفحات آوردہ است و غرض از اظہارِ
بعض کمالاتِ این طریقۂ علیہ نقشبندیہ ترغیب
طالبان است باین طریقۂ علیہ ورنہ مرا بشرح کمالات
این طریقہ چہ نسبت مولای روم در مثنوی فرمودہ
؎ شرح او حیف است الخ
برشما باد اسلام و بر کسیکہ تابع ہدی است

مکتوب بست و دوم (۲۲)

ارسل الی الشیخ عبد المجید ابن الشیخ
محمد المفتی اللاھوری فی بیان وجہ التعلق
بین الروح والنفس وبیان عروجھما
ونزولھما وبیان الفناء الجسدی والروحی
وبقائھما وبیان مقام الدعوۃ والفرق
بین المستھلکین من الاولیاء والراجعین
الی الدعوۃ سبحان من جمع بین النور
والظلمۃ وقرن اللامکانی المتبری عن
الجھۃ مع المکانی الحاصل فی الجھۃ
فحبب الظلمۃ الی النور فعشق بھا وامتزج
معھا بکمال المحبۃ لیزداد بھذا التعلق
جلاءہ ویکمل بمجاورۃ الظلمۃ صفاءہ
کالمرآۃ اذا ارید صقالتھا وقصد
ظھور لطافتھا تربت اولا لیظھر
بمجاورۃ الظلمۃ الترابیۃ صفاءھا
ویزداد بتعلق الکثافۃ الطینیۃ بھاءھا

ترجمہ از مصحح

مکتوب بست و دوم بشیخ عبد المجید
پسر شیخ محمد مفتی لاہوری صدور یافتہ
در بیان جہت تعلق میان روح ونفس و
بیان عروج ونزول ایشان وبیان فناء جسدی
وروحی وبقاء ایشان وبیان مقام دعوت
وبیان فرق میان آنانکہ از اولیاء مستہلک اند
وآنانکہ بمقام دعوت راجع. پاک است ومنزہ
ذاتیکہ نور را با ظلمت جمع کرد ولامکانی را کہ از
جہت بری است بامکانی کہ در جہت است
ہمقرین ساخت وظلمت را بنظر نور محبوب گردانید
پس آن نور فریفتہ شد بروی وبکمال محبت
اختلاط کرد باوی تا باین تعلق افزون گردد جلاء او
وبمجاورت ظلمت کامل شود صفائی او ہمچو آئینہ کہ چون
صقالتش خواہند واظہار لطافتش را قصد کنند
اولش خاک آلود گردانند تا بسبب مجاورت ظلمت ترابیہ صفائی او
ظاہر گردد وبباعث تعلق کثافت طینیہ بہاء او فزون شود

فَنَسِيَ ذٰلِكَ النُّوْرُ مَا حَصَلَ لَهٗ اَوَّلًا مِنْ
شُهُوْدِهِ الْقُدْسِيِّ بَلْ جَهِلَ نَفْسَهٗ وَتَوَابِعَهٗ
الْوُجُوْدِيَّةَ بِاسْتِغْرَاقِهٖ فِيْ شُهُوْدِ مَعْشُوْقِهِ
الظُّلْمَانِيِّ وَتَعَلُّقِهٖ بِالْهَيْكَلِ الْهَيُوْلَانِيِّ
فَصَارَ مِنْ اَصْحَابِ الْمَشْأَمَةِ فِيْ صَاحِبَتِهٖ
وَضَاعَ مِنْ كَرَامَاتِ الْمَيْمَنَةِ فِيْ مُجَاوَرَتِهٖ
فَاِنْ بَقِيَ فِيْ مَضِيْقِ هٰذَا الْاِسْتِغْرَاقِ
وَلَمْ يَتَخَلَّصْ اِلٰى فَضَاءِ الْاِطْلَاقِ فَالْوَيْلُ لَهٗ
كُلَّ الْوَيْلِ لِمَا لَمْ يَتَيَسَّرْ لَهٗ مَا هُوَ الْمَقْصُوْدُ
مِنْهُ وَضَاعَ جَوْهَرُ اسْتِعْدَادِهٖ فَضَلَّ
ضَلَالًا بَعِيْدًا وَاِنْ سَبَقَتْ لَهُ الْحُسْنٰى
وَاَدْرَكَتْهُ الْعِنَايَةُ الْقُصْوٰى رَفَعَ
رَاْسَهٗ وَتَذَكَّرَ مَا ضَلَّ عَنْهُ فَرَجَعَ
الْقَهْقَرٰى قَائِلًا ؎

اِلَيْكَ يَا مُنْيَتِيْ حَجِّيْ وَمُعْتَمَرِيْ
اِنْ حَجَّ قَوْمٌ اِلٰى تُرْبٍ وَّاَحْجَارٍ

وَاِنْ حَصَلَ لَهُ الْاِسْتِغْرَاقُ ثَانِيًا
فِيْ شُهُوْدِ الْمَطْلُوْبِ الْاَقْدَسِ عَلٰى
اَحْسَنِ طُرُقٍ وَتَيَسَّرَ لَهُ التَّوَجُّهُ

پس آن نور بباعث استغراق در شهود معشوق
ظلمانی و تعلق بہ ہیکل ہیولانی فراموش
شود آنچہ اورا پیشتر حاصل بود از شہود
قدسی خود بلکہ از ذات خویش و توابع
وجود خود ہم بے خبر گشت پس آن نور در
مصاحبتش از اصحاب مشئمہ گردید و در
مجاورتش فضائل میمنہ را ضائع شد پس اگر
در تنگنائی این استغراق باقی ماند و بفضائے
اطلاق نرسید وائی است براو ہزار وائی زیرانکہ
از وجودش آنچہ مقصود بود میسر نہ گردید و جوہر
استعدادش نیز بضیاع انجامید فضل ضلالاً
بعیدا و اگر بابقا مقرر شد برائی او حسنی و یافت اورا
عنایت قصوی خود را منوجہ ساخت وآنچہ از و گم
شدہ بود بیاد آورد پس رجعت قہقری شود قائلاً ؎

ای امیدم سوئے تو بس عمرہ و حج من است
حج گو میکرد قومے جانب خاک و حجر

و اگر اورا بار دوم در شہود مطلوب
اقدس باحسن طرق استغراق حاصل
گردید و توجہ بجناب مقدس

إِلَى الْجَنَابِ الْمُقَدَّسِ بِأَكْمَلِ وُجُوهِهِ
تَبِعَهُ الظُّلْمَةُ ج وَانْدَرَجَتْ فِي
غَلَبَاتِ أَنْوَارِهِ فَإِذَا بَلَغَ هٰذَا الْاسْتِغْرَاقُ
إِلَى أَنْ نَسِيَ الْمُتَعَلَّقَ الظُّلْمَانِيَّ رَأْسًا
وَجَهِلَ نَفْسَهُ وَتَوَابِعَ وُجُودِهِ كُلِّيَّةً
فَاسْتُهْلِكَ فِي مُشَاهَدَةِ نُورِ الْأَنْوَارِ
وَحَصَلَ لَهُ حُضُورُ الْمَطْلُوبِ وَرَاءَ
الْأَسْتَارِ شُرِّفَ بِالْفَنَاءِ الْجَسَدِيِّ
وَالرُّوحِيِّ وَإِنْ حَصَلَ لَهُ الْبَقَاءُ بِذٰلِكَ
الْمَشْهُودِ أَيْضًا بَعْدَ الْفَنَاءِ فِيهِ فَقَدْ
تَمَّتْ لَهُ جِهَتَا الْفَنَاءِ وَالْبَقَاءِ وَصَحَّ
عَلَيْهِ إِطْلَاقُ اسْمِ الْوِلَايَةِ ج فَحِينَئِذٍ
لَا يَخْلُو حَالُهُ مِنْ أَمْرَيْنِ إِمَّا الْاسْتِغْرَاقُ
فِي الْمَشْهُودِ بِالْكُلِّيَّةِ وَالْاسْتِهْلَاكُ
فِيهِ عَلَى الدَّوَامِ وَإِمَّا الرُّجُوعُ إِلَى
دَعْوَةِ الْخَلْقِ إِلَى الْحَقِّ عَزَّ سُلْطَانُهُ بِأَنْ
يَصِيرَ بَاطِنُهُ مَعَ اللهِ سُبْحَانَهُ وَ
ظَاهِرُهُ مَعَ الْخَلْقِ فَيَتَخَلَّصُ النُّورُ ج
مِنَ الظُّلْمَةِ الْمُنْدَرِجَةِ فِيهِ الْمُتَوَجِّهِ

بالکل وجوه متیسر اندرین وقت ظلمت
بدامن او خواهد آویخت و در غلبات انوار
او مندرج خواهد شد و دران زمان که
این استغراق بدین حد انجامد که متعلق
ظلمانی خویش را بهر نهج فراموش سازد
و از ذات و توابع وجود خود کلیةً بے خبر ماند
و در مشاهدهٔ نور انوار مستهلک شود و حضور مطلوب
او را از ورای استار حاصل گردد بفنا جسدی
وروحی مشرف خواهد گردید و اگر نیز میسر شد
او را بقا بدین مشهود بعد از فنا دران پس هر دو
جهت بقا و فنا بتمام و کمال او را حاصل شد
واکنون اطلاق اسم ولایت بر آن راست آمد
پس درینصورت حالش از دو امر خالی نیست
استغراق صرف است در مشهود خود کلیةً و استهلاک
محض است دروی علی الدوام یا رجوع است
بدعوت خلق بحضرت حق عز سلطانه بنحیکه
باطنش بحق سبحانه باشد و ظاهرش بخلق
واندرین وقت نور از دست ظلمتے که
دروے مندرج است و متوجه

إِلَى الْمَطْلُوْبِ وَيَصِيْرُ بِهٰذَا التَّخَلُّصِ مِنْ
أَصْحَابِ الْيَمِيْنِ وَهُوَ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فِي
الْحَقِيْقَةِ يَمِيْنٌ وَلَا شِمَالٌ لٰكِنَّ الْيَمِيْنَ
أَوْلٰى بِحَالِهِ وَأَنْسَبُ بِكَمَالِهِ لِجَامِعِيَّتِهِ الْجِهَةَ
الْخَيْرِيَّةَ مَعَ اشْتِرَاكِهِمَا فِي الْيُمْنِ وَالْبَرَكَةِ
كَمَا وَقَعَ فِي شَأْنِهِ عَزَّ شَأْنُهُ كِلْتَا يَدَيْهِ يَمِيْنٌ
وَتَنَزُّلُ تِلْكَ الظُّلْمَةِ مِنْ ذٰلِكَ النُّوْرِ
فِي مَقَامِ الْعِبَادَةِ وَأَدَاءِ الطَّاعَةِ
وَنَعْنِي بِالنُّوْرِ اللَّامَكَانِي الرُّوْحَ بَلْ خُلَاصَتَهُ
وَبِالظُّلْمَةِ الْمُقَيَّدَةِ بِالْجِهَةِ النَّفْسَ
وَكَذَا الْمُرَادُ بِالْبَاطِنِ وَالظَّاهِرِ فَإِنْ قَالَ
قَائِلٌ إِنَّ لِلْأَوْلِيَاءِ الْمُسْتَهْلِكِيْنَ أَيْضًا
شُعُوْرًا بِالْعَالَمِ وَتَوَجُّهًا إِلَيْهِ وَاخْتِلَاطًا
مَعَ بَنِيْ نَوْعِهِمْ فَمَا مَعْنَى الْاِسْتِهْلَاكِ
وَالتَّوَجُّهِ بِالْكُلِّيَّةِ عَلَى الدَّوَامِ وَمَا الْفَرْقُ
بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْمَرْجُوْعِيْنَ إِلَى الْعَالَمِ
لِلدَّعْوَةِ قُلْنَا إِنَّ الْاِسْتِهْلَاكَ وَالتَّوَجُّهَ
بِالْكُلِّيَّةِ عِبَارَةٌ عَنْ تَوَجُّهِ الرُّوْحِ وَ
النَّفْسِ مَعًا بَعْدَ انْدِرَاجِ النَّفْسِ فِي أَنْوَارِ الرُّوْحِ

بمطلوبِ خود رسائی یابد و بدین رہائی از اصحابِ
یمین گردد و اورا اگرچہ فی الحقیقت نہ یمین است
و نہ شمال ولیکن یمین بحالِ او اولی است
و بکمالِ او انسب بہ سببِ جامعیتِ آن
جہتِ خیریت را با وجودِ اشتراک ہر دو در
یمن و برکت چنانچہ در شانِ آن عز شانہ وارد است
کلتا یدیہ یمین و آن ظلمت ازان نور در مقامِ
عبادت و اداءِ طاعت فرود آید و مرادِ ما ازان
نورِ لامکانی روح است بلکہ خلاصۂ او و از
ظلمتِ مقیدہ بجہتِ نفس و ہمین است مرادِ ما
از باطن و ظاہر اگر کسے گوید کہ اولیاءِ
مستہلکین را نیز شعور است بعالم و توجہ است
بآن و اختلاط است با بنی نوعِ خود پس معنی
استہلاک و توجہِ تام علے الدوام چیست
و چہ فرق است میانِ شان و میانِ مرجوعین
بعالم از برائے دعوت گوئیم کہ استہلاک
و توجہِ تام عبارت است از
توجہِ روح و نفس معاً بعد
از اندراجِ نفس در انوارِ روح

كما مرّت الإشارة إليه والشعور بالعالم
ونحوه إنما يكون بالحواس والقوى
والجوارح التي هي كالتفاصيل للنفس
فالمجمل الملخص مستهلك في ضمن أنوار
الروح في مطالعة المشهود وتفصيله باقٍ
على الشعور السابق من غير تطرّق فتور
فيه بخلاف المرجوع إلى العالم فإن نفسه
بعد كونها مطمئنة تخرج من تلك
الأنوار للدعوة وتحصل له المناسبة
مع العالم فيقع الدعوة بسبب تلك
المناسبة في معرض الإجابة وأمّا
أنّ النفس مجملة والحواس ونحوها
تفاصيلها فلأنّ النفس لها تعلّق بالقلب
الصنوبري وهو المتعلّق للروح بتوسّط
الحقيقة الجامعة القلبية والفيوض
الواردة من الروح ترد إجمالاً أوّلاً عليها
ثمّ بتوسّطها إلى سائر القوى والجوارح
تفصيلاً فخلاصتها موجودة في النفس
إجمالاً فظهر الفرق بين الفريقين

چنانچه اشارتے بآن رفت وشعور بعالم
وَمانند آن بحواس وقوی وجوارح میباشد
نه بغیر پس مجمل ملخص مستهلک است
در ضمن انوار روح بمطالعه مشهود
وتفصیل او بر شعور سابق باقی است
بے آنکه فتورے دران راه یابد بخلاف
آنکه مرجوع است بعالم زیرا که نفس او
بعد از حصول اطمینان بیرون مے آید
ازان انوار برائے دعوت واورا بعالم
مناسبت حاصل میشود وبسبب این
مناسبت دعوتش در معرض اجابت در آید
واما بیان این که نفس مجمل است وحواس
وامثال او شان تفاصیل او پس بجهت آنکه
نفس را تعلق است بقلب صنوبری واو متعلق
روح است بتوسط حقیقة جامع قلبیه وفیوضات
وارده از روح اول بر آن نزول کنند بطریق
اجمال باز بوساطت آن بر سائر قوی وجوارح
علی التفصیل پس خلاصه اینها اجمالا در نفس
موجود است ازینجا فرق بین الفریقین بوضوح انجامید

وَمِمَّا يَنْبَغِي اَنْ يُعْلَمَ اَنَّ
الطَّائِفَةَ الْاُوْلٰى مِنْ اَرْبَابِ السُّكْرِ
وَالثَّانِيَةَ مِنْ اَرْبَابِ الصَّحْوِ وَالشَّرَافَةُ
لِلْاُوْلٰى وَالْفَضِيْلَةُ لِلْاُخْرٰى وَالْمَقَامُ
الْاَوَّلُ مُنَاسِبٌ لِلْوِلَايَةِ وَالثَّانِيْ
لِلنُّبُوَّةِ شَرَّفَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ (تعالیٰ)
بِكَرَامَاتِ الْاَوْلِيَآءِ وَثَبَّتَنَا عَلٰى
كَمَالِ مُتَابَعَةِ الْاَنْبِيَآءِ
صَلَوَاتُ اللّٰهِ تَعَالٰى وَسَلَامُهٗ
عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِمْ وَعَلٰى جَمِيْعِ
اِخْوَانِهٖ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ
الْمُقَرَّبِيْنَ وَالْعِبَادِ الصَّالِحِيْنَ
اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ آمِيْنَ
اَلْمُحَرِّرُ الدَّاعِيْ وَاِنْ لَمْ يُحْسِنِ
الْعَرَبِيَّةَ لِعُجْمِيَّتِهٖ لٰكِنْ لَمَّا كَانَ
مَكْتُوْبُهُمُ الشَّرِيْفُ مُحَرَّرًا
بِالْكَلِمَاتِ الْعَرَبِيَّةِ اَمْلٰى
الْقِرْطَاسَ (کاغذ) عَلٰى نَحْوِ اِمْلَائِهِمْ

و باید دانست کہ طائفہ اول
از ارباب سکر اند و ثانی از
ارباب صحو و شرافت (ذوق و بلندی) اول
راست و فضیلت (بزرگی) دیگرے را و مقام
اول مناسب است بولایت و ثانی
بہ نبوت حق سبحانہ مایان را بکرامات
اولیاء خود مشرف گرداناد
و بر کمال متابعت انبیاء ثابت
داراد صلوات اللہ و سلامہ
علی نبینا و علیہم و علی
جمیع اخوانہ من الملئکۃ
المقربین و العباد الصالحین
الی یوم الدین آمین
کاتب الحروف دعاگو اگرچہ بجہت
عجمیت خود عربیت را چنانکہ باید
نمی دانست لیکن چون مکتوب شریف
شان بکلمات عربیہ مرقوم بود بر وفق
املاء شان املا (تحریر) نمود

مکتوب بست وسوم (۲۳)

اُرْسِلَ اِلٰی عَبْدِ الرَّحِیْمِ الْمُشْتَھِرِ بِخَانْ خَانَانْ فِیْ جَوَابِ کِتَابَتِہٖ فِی الْمَنْعِ عَنْ اَخْذِ الطَّرِیْقِ مِنَ النَّاقِصِ وَبَیَانِ مَضَرَّتِہٖ وَالْمَنْعِ عَنِ الْاَلْقَابِ الشَّبِیْھَۃِ بِاَھْلِ الْکُفْرِ نَجَّانَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَاِیَّاکُمْ عَنِ الْمَقَالِ الْخَالِیْ عَنِ الْحَالِ وَالْعِلْمِ الْمُعَرّٰی عَنِ الْاَعْمَالِ بِحُرْمَۃِ سَیِّدِ الْبَشَرِ الْمَبْعُوْثِ اِلَی الْاَسْوَدِ وَالْاَحْمَرِ عَلَیْہِ وَعَلٰی آلِہٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُھَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُھَا وَیَرْحَمُ اللّٰہُ عَبْدًا قَالَ اٰمِیْنًا بَلَغَ رِسَالَتَکُمُ الْاَخُ الصَّالِحُ الصَّادِقُ تَبْلِیْغًا وَحَکٰی عَنْ جَنَابِکُمْ بِلِسَانِ التَّرْجُمَانِ[1] مَاحَکٰی فَاَنْشَدْتُ ؎

اَھْلًا لِسُعْدٰی وَالرَّسُوْلِ وَحَبَّذَا
وَجْہُ الرَّسُوْلِ لِحُبِّ وَجْہِ الْمُرْسِلِ

ترجمہ از مصحح

مکتوب بست وسوم بہ عبد الرحیم المشہور بخانخانان صدور یافتہ بجواب مکتوب او در منع نمودن از اخذ (گرفتن) طریق از پیر ناقص ودر بیانِ مضرتِ او وزجر کردن از القابیکہ شبیہ اند باہلِ کفر حق سبحانہٗ وتعالیٰ ماہان وشمایان را از قال خالی از حال وعلم معرا (خالی ودر بینہ) از اعمال نجات بخشد بحرمتِ سیّد البشر کہ مبعوث است باسود (سرور آدمیان) واحمر (عرب) علیہ وعلیٰ آلہٖ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا ورحم کناد حق تعالےٰ برکسیکہ آمین گفت برادر باسعادت وصداقت مکتوب شما رسانید وازجناب شما بزبان ترجمان حکایت نمود آنچہ نمود پس این شعر بخواندم ؎

مرحبا گفتم بسعدی وقاصدش فرخندہ رو
از برائے الفتِ روو رضائے مُرسلے

[1] قولہ ترجمان بالفتح وجیم مضموم بمعنی فصیح وتیز زبان وخوش تقریر وکسیکہ دانندہ دو زبان باشد ۱۲ غ

إعلم أيها الأخ القابل لظهور الكمالات أظهر الله سبحانه وتعالى فعلكم من القوة أن الدنيا مزرعة الآخرة فويل لمن لم يزرع فيها وعطّل أرض الاستعداد وأضاع بذر الأعمال وما ينبغي أن يعلم أن إضاعة الأرض وتعطيلها إما بأن لا يزرع فيها شيئا أو ألقى فيها بذرا خبيثا فاسدا وهذا القسم من الإضاعة أشد مضرة وأكثر فسادا من القسم الأول كما لا يخفى وخبث البذر وفساده بأن أخذ الطريق من السالك الناقص وسلك مسلكه لأن الناقص صاحب هوى متبع وما يشوب بالهوى لا يؤثر وإن أثر أعان على الهوى فيحصل ظلمة على ظلمة ولأن الناقص لا يميز بين الطرق الموصلة إلى الله سبحانه وبين الطرق التي لا توصل إليه سبحانه إذ هو

ان يلقي — يأخذ — يسلك

اے برادرِ قابلِ ظہورِ کمالاتِ حق سبحانہ وتعالیٰ فعلیت شمارا از قوت بمنصۂ ظہور جلوہ دہد۔ بداں کہ دنیا مزرعت آخرت است وائے است برآں کس کہ در وے چیزے نکارید وزمینِ استعدادِ خود را معطل داشت وبذرِ اعمال را ضائع ساخت وباید دانست کہ اضاعت زمین وتعطیل آں بدو طریق است یکی آنکہ اندروے ہیچ نکارد ودیگر آنکہ تخم ناپاک وبد بریزد واین قسم از اضاعت بہ نسبتِ اول مضرت او اشد است وفسادِ او اکثر چنانکہ مخفی نیست وخباثتِ بذر وفسادِ آں بدین نہج است کہ طریق را از سالکِ ناقص اخذ نمود وبمسلکش رفتن گرفت زیرا کہ ناقص را ہوائے است متبوع ومشوب بہ ہوا را تاثیرے نکند وبر تقدیرِ تاثیر اعانت است مر ہوا را پس ثمرۂ آں ظلمت است بر ظلمت ونیز ناقص را بدین سبب کہ او اصلا واصل نیست میانِ طرق موصلہ بحق سبحانہ ومیانِ طرقِ غیر موصلہ باو سبحانہ امتیازے

الدنيا مزرعة الآخرة

ابيات

غيرُ واصلٍ قطّ وكذا لا يميّز بين الاستعدادات
المختلفة للطلبة وإذا لم يميّز طرق
الجذبة عن طرق السلوك فربما
كان استعداد الطالب مناسبًا
بطريق الجذبة غير مناسبٍ بطريق
السلوك ابتداءً والناقص لعدم التميز
بين الطرق وبين الاستعدادات المختلفة
سلكه طريق السلوك ابتداءً فاضلّ
عن الطريق كما ضلّ فالشيخ الكامل
المكمّل إذا أراد تربية هذا الطالب
وتسليكه احتاج أوّلًا إلى إزالة ما أصاب
من السالك الناقص وإصلاح ما فسد
بسببه ثم ألقى البذر الصالح المناسب
لاستعداده في أرض الاستعداد
فينبت نباتًا حسنًا ومثل كلمة خبيثة
كشجرة خبيثة اجتثت من فوق
الأرض ما لها من قرار ومثل كلمة
طيبة كشجرة طيبة أصلها ثابت
وفرعها في السماء فصحبة الشيخ

نیست۔ وہمچنین اورا مابین استعدادات
مختلفۂ طالبان تمیزے نہ۔ وچون آن ناقص
طرقِ جذبہ را از طرقِ سلوک فرق ننمود پس
بسا اوقات استعدادِ طالب ابتداءً بطریقِ
جذبہ مناسب بود وبطریقِ سلوک غیر مناسب
وناقص بباعثِ عدمِ تمیز میانِ طرق و
استعدادات مختلفہ اورا براہِ سلوک برد
پس گمراہ کرد مرید را از راہِ حق چنانکہ
خود گمراہ بود پس شیخ کامل مکمل چون تربیت
وتسلیکِ این طالب را ارادہ نماید لا محالہ
محتاج باشد اول بازالۂ چیزے کہ از سالکِ
ناقص بآن طالب رسیدہ وباصلاح آنچہ
بسببش فاسد گشتہ بعد ازان تخمِ نیک
ومناسب استعدادِ طالب در زمینِ قابلیتِ
او بریزد پس بروید روئیدنی زیبا وحالِ سخن
ناپاک مانند درخت ناپاک است کہ برکندہ
شد از بالائی زمین نیست اورا ہیچ استقرارے
وحالِ سخن پاک مانند درختِ پاک است
بیخش استوار باشد وشاخش در آسمان پس صحبتِ شیخ

اَلْكَامِلُ الْمُكَمِّلُ كِبْرِيْتٌ اَحْمَرُ نَظْرَةٌ
دَوَاءٌ وَكَلِمَتُهٗ شِفَاءٌ وَبِدُوْنِهَا خَرْطُ الْقَتَادِ
ثَبَّتَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَاِيَّاكُمْ عَلٰى جَادَّةِ
الشَّرِيْعَةِ الْمُصْطَفَوِيَّةِ عَلٰى صَاحِبِهَا
الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ اِذْ هُوَ مِلَاكُ
الْاَمْرِ وَمَدَارُ النَّجَاةِ وَمَنَاطُ السَّعَادَةِ وَلَنِعْمَ
مَا قِيْلَ بِالْفَارِسِيَّةِ ؎

محمدِ عربی کابروئے ہر دوسرا است
کسیکہ خاکِ درش نیست خاک بر سرِ او

وَلْنَخْتِمِ الْمَقَالَةَ عَلٰى صَلَوَاتِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ
وَتَسْلِيْمَاتِهٖ وَتَحِيَّاتِهٖ وَبَرَكَاتِهٖ

اَلتَّتِمَّةُ

اَلْعَجَبُ كُلُّ الْعَجَبِ اَنَّ الْاَخَ الصَّادِقَ
قَدْ نَقَلَ اَنَّ مِنْ جُلَسَائِهِمْ مِنَ الشُّعَرَاءِ
الْفُضَلَاءِ مَنْ يَّتَلَقَّبُ فِي الشِّعْرِ بِالْكُفْرِيْ
وَالْحَالُ اَنَّهٗ مِنَ السَّادَاتِ الْعِظَامِ وَالنُّقَبَاءِ
الْكِرَامِ فَيَا لَيْتَ شِعْرِيْ مَا حَمَلَهٗ عَلٰى هٰذَا
الْاِسْمِ الشَّنِيْعِ الْبَيِّنِ شَنَاعَتُهٗ وَالْمُسْلِمُ
يَنْبَغِيْ لَهٗ اَنْ يَّفِرَّ مِنْ هٰذَا الْاِسْمِ زِيَادَةً مَا يَفِرُّ
مِنَ الْاَسَدِ الْمُهْلِكِ وَيَكْرَهَهٗ كُلَّ الْكَرَاهَةِ

کاملِ مکمل کبریتِ احمر است نظرِ او دوا است
و کلمۂ او شفا و بدون او خرطِ القتاد حق سبحانہ
وتعالیٰ ما یان را بر جادۂ شریعتِ مصطفویہ
قائم دارا د علی صاحبہا الصلوٰۃ و
السلام والتحیۃ زیرا آنکہ اوست ملاکِ امر
و مدارِ نجات و مناطِ سعادت و بدرستے
چہ خوش گفتہ شدہ است بفارسی ؎

محمدِ عربی کابروئے ہر دو سرا است
کسیکہ خاکِ درش نیست خاک بر سرِ او

باید کہ ختم نمائیم این مبحث را بصلوات سیدِ
المرسلین و تسلیمات و تحیات و برکاتِ او

تتمہ

کمالِ تعجب است کہ برادرِ باسعادت نقل نمود
کہ از شعرائے فضلائے ہمنشینانِ شما کسے
است کہ ملقب است بہ لقبِ کفری باوجودیکہ
آنکس از ساداتِ عظام و نقبائے کرام است
اے کاش دانستمے کہ برین اسم شنیع بین الشناعۃ
چہ چیز برانگیختہ کرد او را و حالانکہ مسلمان را
واجب است فرار ازین اسم زیادہ تر از فرار او
از اسدِ مہلک و مکروہ دانستن او را بکمالِ کراہت

ع قال الله تعالى يا ايها الذين آمنوا لا تتخذوا الكافرين اولياء من دون المؤمنين اتريدون ان تجعلوا لله عليكم سلطانا مبينا ، سورۂ نسا پارہ پنجم

ع قال الله سبحانه وتعالى يا ايها النبي جاهد الكفار والمنافقين واغلظ عليهم

لِاَنَّ هٰذَا الاسم وَمُسَمَّاهُ مَبْغُوْضَانِ
لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ وَرَسُوْلِهٖ عَلَيْهِ الصَّلوٰةُ
وَالتَّسْلِيْمَاتُ وَالْمُسْلِمُوْنَ مَاْمُوْرُوْنَ بِعَدَاوَةِ
اَهْلِ الْكُفْرِ وَالْغِلْظَةِ عَلَيْهِمْ فَالتَّحَاشِيْ
عَنْ مِثْلِ هٰذَا الْاِسْمِ الْقَبِيْحِ وَاجِبٌ
وَمَا وَقَعَ فِيْ عِبَارَاتِ بَعْضِ الْمَشَائِخِ
قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰى اَسْرَارَهُمْ فِيْ غَلَبَاتِ
السُّكْرِ مِنْ مَدْحِ الْكُفْرِ وَالتَّرْغِيْبِ
عَلٰى شَدِّ الزُّنَّارِ وَاَمْثَالِ ذٰلِكَ فَمَصْرُوْفٌ
عَنِ الظَّاهِرِ وَمَحْمُوْلٌ عَلَى التَّاْوِيْلِ فَاِنَّ
كَلَامَ السُّكَارٰى يُحْمَلُ وَيُصْرَفُ عَنِ
الظَّاهِرِ الْمُتَبَادِرِ فَاِنَّهُمْ مَعْذُوْرُوْنَ
بِغَلَبَةِ السُّكْرِ فِيْ اِرْتِكَابِ هٰذِهِ الْمَحْظُوْرَاتِ
مَعَ اَنَّ كُفْرَ الْحَقِيْقَةِ نَقْصٌ بِالنِّسْبَةِ
اِلَى اِسْلَامِ الْحَقِيْقَةِ عِنْدَ اَكَابِرِ هٰؤُلَاءِ
وَغَيْرُ السُّكَارٰى غَيْرُ مَعْذُوْرٍ فِيْ تَقْلِيْدِهِمْ
لَا عِنْدَهُمْ وَلَا عِنْدَ اَهْلِ الشَّرْعِ لِاَنَّ
لِكُلِّ شَيْءٍ مَوْسِمًا وَوَقْتًا خَاصًّا صَلُحَ
ذٰلِكَ الشَّيْءُ فِيْ ذٰلِكَ الْمَوْسِمِ وَقَبُحَ فِيْ مَوْسِمٍ آخَرَ

زیرا که این اسم و مسمایش مبغوض است
نزد حق سبحانه و رسول او علیه الصلوة
والسلام و اہل اسلام مامور اند بعداوت
اہل کفر و تشدد نمودن بر ایشان پس ازچنین
اسم قبیح احتراز واجب است و آنچه در
عبارات بعض مشائخ قدس الله تعالی اسرارهم
در غلبات سکر از مدح کفر و ترغیب بر شد
زنار و امثال آن واقع شده است پس از
ظاهر خود مصروف است و بر تاویلے از تاویلات
محمول زیرا که کلام سکاری بر مفهوم محمود
حمل کرده میشود و از ظاهر متبادر در خود
مصروف چه ایشان بباعث غلبۀ سکر
در ارتکاب این محظورات معذور اند۔
باوجودیکه کفر حقیقة نقص است بنسبت
اسلام حقیقة نزد این بزرگواران و غیر
سکاری در تقلید شان معذور نیند
نه نزد شان و نه نزد اہل شرع چه ہر چیز را موسمی
است خاص و وقت که آن چیز دران موسم
موزون و زیبا میباشد و بموسم دیگر قبیح

ص یعنے بعد از ظہور غلبہ حال ہم امتیاز نمودن میان اسلام و کفر۔

والعاقل لا يقيس احدهما على الآخر
فالتمسوه من قبلي ان يغير هذا الاسم و
يبدل له باسم خير منه ويلقب بالاسلامي
فانه موافق لحال المسلم ومقاله وانتساب الى
الاسلام الذي هو الدين المرضي عند
الله سبحانه وعند الرسول عليه
الصلوة والسلام واجتناب عن التهمة
التي امرنا باتقائه اتقوا من مواضع التهم
كلام صادق لا غبار عليه قال سبحانه
ولعبد مؤمن خير من مشرك
والسلام على من اتبع الهدى

و صاحب بینش یکے را بر دیگرے قیاس
نمی کند پس از جانب من با و التماس نمائید
که این اسم را تغیر دہد و باسمی بہتر ازین تبدیل کند و
خود را بلقب اسلامی ملقب سازد زیرا که این بحال و
مقال مسلمان موافق است و انتساب است باسلامے
که او ست دین مرضی نزد حق سبحانه و نزد رسول علیه
الصلوة والسلام و اجتناب است از تہمتے که ما
ماموریم باحتراز و اتقوا من مواضع التهم
کلامی است صادق که بروے ہیچ غباری نیست
فرمود حق سبحانه و ہر آئینه بنده مسلمان بہتر است از مشرک
وسلام باد بر کسیکه تابع ہدی است

مکتوب بست و چهارم

ترجمه از مصحح

ارسل الى محمد قليج خان في بيان
ان الصوفي كائن بائن وان تعلق القلب
لا يكون باكثر من واحد وان ظهور
المحبة الذاتية يستلزم استواء الايلام
والانعام من المحبوب والفرق بين عبادة المقربين

مکتوب بست و چهارم به محمد قلیج خان صدور یافته در
بیان آنکه صوفی کائن است و بائن و ہر آئینه قلب
با کثرے از یک تعلق نگیرد و بدرستیکه ظهور محبت
ذاتیه استواء ایلام و انعام محبوب را مے خواهد
و بیان فرق میان عبادت مقربین

ص لعل الذي كبر هنا للتاويل تا فافهم ١٢

وَعِبَادَةِ الْاَبْرَارِ وَكَذَا بَيْنَ الْاَوْلِيَاءِ
الْمُسْتَهْلِكِيْنَ وَبَيْنَ الْاَوْلِيَاءِ الْمَرْجُوْعِيْنَ
اِلَى دَعْوَةِ الْخَلْقِ سَلَّمَكُمُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ
وَعَافَاكُمْ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ
عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ
اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ فَطُوْبٰى لِمَنْ لَّمْ يَبْقَ
لِقَلْبِهٖ حُبًّا اِلَّا مَعَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ وَلَمْ يُرِدْ
اِلَّا وَجْهَهٗ تَعَالٰى وَتَقَدَّسَ فَيَكُوْنُ هُوَ
مَعَ اللّٰهِ جَلَّ سُلْطَانُهٗ وَاِنْ كَانَ ظَاهِرُهٗ
مَعَ الْخَلْقِ وَاشْتَغَلَ بِهِمْ صُوْرَةً وَهُوَ
شَانُ الصُّوْفِيِّ الْكَائِنِ الْبَائِنِ اَيِ الْكَائِنِ
مَعَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ وَالْبَائِنِ مِنَ الْخَلْقِ
حَقِيْقَةً اَوِ الْمُرَادُ الْكَائِنُ مَعَ الْخَلْقِ صُوْرَةً
وَالْبَائِنُ مِنْهُمْ حَقِيْقَةً وَالْقَلْبُ لَا يَتَعَلَّقُ
مَحَبَّتُهٗ بِاَكْثَرَ مِنْ وَاحِدٍ فَمَا لَمْ يَزَلْ تَعَلُّقُهُ
الْحُبِّيُّ بِذٰلِكَ الْوَاحِدِ لَمْ يَتَعَلَّقْ بِمَا
سِوَاهُ مَحَبَّتُهٗ وَمَا يُرٰى مِنْ كَثْرَةِ مُرَادَاتِهٖ
وَتَعَدُّدِ تَعَلُّقِ مَحَبَّتِهٖ بِالْاَشْيَاءِ الْمُتَكَثِّرَةِ
كَالْمَالِ وَالْوَلَدِ وَالرِّيَاسَةِ وَالْمَدْحِ وَالرِّفْعَةِ

وعبادتِ ابرار و همچنین میانِ آنانکه از اولیا
مستهلکند و آنانکه مرجوع اند بدعوتِ خلق ۔
حق سبحانه وتعالیٰ شما را سلامت دارد و
عافیت بخشا و بحرمتِ سید المرسلین علیه وعلیٰ
آله الصلوات والتسلیمات مرد با کسی است
که دوست داشت او را پس خوشحالی است مر کسی را
که باقی نداشت در قلبِ خود هیچ محبتی مگر محبتِ
حق سبحانه و قصد نمود مگر وجه او تعالیٰ وتقدس را
پس چنین کس با حق است جل سلطانه اگرچه بظاهر
خود با خلق است و مشتغل با ایشان و این است
شانِ صوفیِ کائن بائن یعنی در حقیقت کائن است
با حق سبحانه و بائن است از خلق یا مراد این است
که بصورت کائن است با خلق و بحقیقت بائن
است از ایشان و محبتِ قلب باکثری از یک
متعلق نشود پس مادامیکه تعلق حُبّی او با آن
یک باقی است محبتش بما سوای آن تعلق نه پذیرد
و آنچه بمشاهده می آید از کثرتِ مرادات او و
تعلق محبت او باشیاء کثیره
همچو مال و اولاد و ریاست و مدح و رفعتِ شان

عِندَ النَّاسِ فَثَمَّةَ اَيضًا مَحبُوبُهُ لَايَكُونُ
اِلَّا وَاحِدًا وَهُوَ نَفسُهُ وَ مَحَبَّةُ
هٰؤُلَاءِ فَرعُ مَحَبَّتِهِ لِنَفسِهِ فَاِنَّ
هٰذِهِ الاَشيَاءَ لَايُرِيدُهَا اِلَّا لِنَفسِهِ
لَا لِاَنفُسِهِم فَاِذَا زَالَت مَحَبَّتُهُ مَعَ
نَفسِهِ زَالَت مَحَبَّتُهُم بِالتَّبعِيَّةِ
اَيضًا فَلِهٰذَا قِيلَ اِنَّ الحِجَابَ بَينَ العَبدِ
وَالرَّبِّ هُوَ نَفسُ العَبدِ لَا العَالَمُ فَاِنَّ
العَالَمَ فِي نَفسِهِ غَيرُ مُرَادٍ لِلعَبدِ حَتّٰى
يَكُونَ حِجَابًا وَاِنَّمَا مُرَادُ العَبدِ هُوَ
نَفسُهُ فَلَاجَرَمَ يَكُونُ الحِجَابُ هُوَ
العَبدَ لَاغَيرُ فَمَا لَم يَخلُ العَبدُ عَن
مُرَادِ نَفسِهِ كُلِّيَّةً لَايَكُونُ الرَّبُّ مُرَادَهُ
وَلَا يَسَعُ مَحَبَّتَهُ سُبحَانَهُ فِي قَلبِهِ
وَهٰذِهِ الدَّولَةُ القُصوٰى لَا تَتَحَقَّقُ
اِلَّا بَعدَ الفَنَاءِ المُطلَقِ المَنُوطِ بِالتَّجَلِّي
الذَّاتِي فَاِنَّ رَفعَ الظُّلُمَاتِ رَأسًا
لَا يُتَصَوَّرُ اِلَّا بِطُلُوعِ الشَّمسِ بَازِغَةً
فَاِذَا حَصَلَت تِلكَ المَحَبَّةُ المُعَبَّرُ عَنهَا

نزد مردم اینجا نیز محبوب او بجز شئ واحد
نیست و آن نفس اوست و محبت این
همه فرع محبت او است مر نفس خود را
زیرا که این همه را قصد نمی نماید مگر از برائے
نفس خود نه از برائے نفس شان پس چون
محبتش با نفس زائل گرد و محبت شان هم به تبعیت
زائل شود و از اینجا گفته اند که حجاب میان بنده
و حق سبحانه نفس اوست نه عالم چه عالم بالذات
مقصود او نیست تا حجاب گردد مقصود او بجز
نفس او چیزے دیگر نیست پس لاجرم حجاب او
باشد نه غیر پس مادامیکه بنده از مراد نفس
خود بالکلیه پاک نگردد حق سبحانه مرادش
نمی تواند شد و نه محبت حق را در قلب او
گنجائش و این دولت قصوی متحقق
نشود الا بعد از تحقق فنائے مطلق که
منوط است بتجلی ذاتی زیرا که ازالهٔ ظلمات
بتمامها متصور نیست مگر بعد از طلوع
آفتاب بتمام و کمال - پس هرگاه
حاصل شد این محبت که معبر است

و از اینجا گفته اند مصرع
با یار نشستن و با خود نشستن * [illegible] خوش

گفته است مصرع
در دیگر یک آرزو
یعنی [illegible]
[illegible]

بالمحبة الذاتية استوى عند
المحب انعام المحبوب وايلامه فح
حصل الاخلاص فلا يعبد ربه
الا له لا لاجل نفسه من طلب
الانعام ودفع الايلام لانهما عنده
سواء وهذه رتبة المقربين
فان الابرار انما يعبدون الله خوفا
وطمعا وهما راجعان الى انفسهم
لعدم فوزهم بسعادة المحبة الذاتية
فلا جرم يكون حسنات الابرار سيئات
المقربين فحسنات الابرار حسنات
من وجه وسيئات من وجه و
حسنات المقربين حسنات محضة
نعم من المقربين من يعبد الله خوفا
وطمعا ايضا بعد تحققهم بالبقاء
الاكمل وتنزلهم بعالم الاسباب
لكن خوفهم وطمعهم غير راجعين
الى انفسهم بل انما يعبدون طمعا
لرضائه سبحانه وخوفا عن سخطه تعالى

بحبت ذاتیه نزد محب انعام محبوب و ایلام
آن مستوی گشت پس درین وقت
اخلاص نیز بحصول پیوست و حق را
عبادت نکند مگر از برائے حق نه از برائے
نفس یعنے بجہت طلب انعام و دفع
ایلام که این هر دو نزد او برابر است و این مرتبه
ایست مخصوص بمقربین چه ابرار بجہت عدم فوز
شان بسعادت محبت ذاتیه جز این نیست
که حق را بسبب خوف و طمع عبادت میکنند
و این هر دو بنفس شان راجع اند پس لا جرم حسنات
ابرار سیئات اند بنسبت مقربین و ثابت شد
که حسنات ابرار از وجهی حسنات اند و از وجه دیگر
سیئات و حسنات مقربین حسنات محضه اند
آرے بعضی از مقربین بعد از اتصاف ایشان
به بقاء اکمل و تنزل بعالم اسباب نیز بخوف و
طمع حق را سبحانه می پرستند ولیکن این خوف و
طمع بنفس او شان راجع نیست بلکه بامید
رضائے حق سبحانه و بخوف از
غضب او تعالے عبادت میکنند

وَكَذَا اِنَّمَا يَطْلُبُوْنَ الْجَنَّةَ لِاَنَّهَا مَحَلُّ
رِضَائِهٖ سُبْحَانَهٗ لَا لِحُظُوْظِ اَنْفُسِهِمْ
وَاِنَّمَا يَسْتَعِيْذُوْنَ مِنَ النَّارِ لِاَنَّهَا
مَحَلُّ سَخَطِهٖ تَعَالٰى لَا لِدَفْعِ الْاِيْلَامِ
عَنْ اَنْفُسِهِمْ لِاَنَّ هٰؤُلَاءِ الْاَكَابِرَ
مُحَرَّرُوْنَ عَنْ رِقِّيَّةِ الْاَنْفُسِ وَ
صَارُوْا خَالِصِيْنَ لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ
وَهٰذِهِ الرُّتْبَةُ اَعْلٰى مِنْ بَيْنِ رُتَبِ الْمُقَرَّبِيْنَ
وَلِصَاحِبِ هٰذِهِ الْمَرْتَبَةِ نَصِيْبٌ تَامٌّ
مِنْ كَمَالَاتِ مَقَامِ النُّبُوَّةِ بَعْدَ تَحَقُّقِهٖ
بِمَرْتَبَةِ الْوَلَايَةِ الْخَاصَّةِ وَمَنْ
لَمْ يَتَنَزَّلْ اِلٰى عَالَمِ الْاَسْبَابِ
فَهُوَ مِنَ الْاَوْلِيَاءِ الْمُسْتَهْلِكِيْنَ فَلَا نَصِيْبَ
لَهٗ مِنْ كَمَالَاتِ مَقَامِ النُّبُوَّةِ فَلَا يَكُوْنُ
اَهْلًا لِلتَّكْمِيْلِ بِخِلَافِ الْاَوَّلِ رَزَقَنَا اللّٰهُ
سُبْحَانَهٗ مَحَبَّةَ هٰؤُلَاءِ الْاَكَابِرِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ
الْبَشَرِ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَتْبَاعِهٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ
اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيْمَاتِ اَكْمَلُهَا فَاِنَّ الْمَرْءَ
مَعَ مَنْ اَحَبَّ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

وہمچنین بجز این نیست کہ طلب می نمایند
جنت را از جہت آنکہ او محل رضائی (خوشنودی) حق
سبحانہ است نہ از جہتِ حظوظِ نفس و
استعاذہ مینمایند از نار بجہتِ آنکہ محل سخط (غضب)
اوست سبحانہ نہ از برائے دفع ایلام از نفس
چہ این بزرگواران از رقیت (یعنی غلامی و بندگی) نفس محرر (آزاد) اند و
بحق سبحانہ خالص و مخصوص و این مرتبہ (بیان امر رابع)
از میانِ مراتب مقربین عالی تر است۔
وصاحبِ این مرتبہ را بعد از اتصافِ او بمرتبہ
ولایتِ خاصہ نصیبی است تام از کمالاتِ مقامِ
نبوت و کسیکہ بعالمِ اسباب فرود نہ آمدہ است
پس او از اولیاء مستہلکین است
و او را از کمالاتِ مقامِ نبوت بہرہ نیست
پس تکمیل و ارشاد را شایان نباشد
بخلافِ اول حق سبحانہ و تعالیٰ ما یان را
محبتِ این اکابر (کہ او شایان ارشاد و تکمیل است) عطا فرماید بحرمت سید
البشر علیہ وعلی آلہ واتباعہ من الصلوات
افضلہا ومن التسلیمات اکملہا چہ مرد با کسی (بمعنی مصاحب)
است کہ دوست داشتہ است او را والسلام اولاً و آخراً

مکتوب بست و پنجم

أُرْسِلَ إِلَى خواجه جهان فِي التَّحْرِيْضِ
عَلَى مُتَابَعَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ وَمُتَابَعَةِ
خُلَفَائِهِ الرَّاشِدِيْنَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ
مِنَ الصَّلَوَاتِ أَكْمَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيْمَاتِ
أَتَمُّهَا سَلَّمَ اللّٰهُ تَعَالٰى قَلْبَكُمْ وَشَرَحَ
صَدْرَكُمْ وَزَكّٰى نَفْسَكُمْ وَأَلَانَ
جِلْدَكُمْ كُلَّ ذٰلِكَ بَلْ جَمِيْعَ كَمَالَاتِ
الرُّوْحِ وَالسِّرِّ وَالْخَفِيِّ وَالْأَخْفٰى مَنُوْطٌ
بِمُتَابَعَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ عَلَيْهِ وَعَلٰى
آلِهٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ أَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيْمَاتِ
أَكْمَلُهَا فَعَلَيْكُمْ بِمُتَابَعَتِهٖ وَمُتَابَعَةِ خُلَفَائِهِ
الرَّاشِدِيْنَ الْهَادِيْنَ الْمَهْدِيِّيْنَ مِنْ
بَعْدِهٖ فَإِنَّهُمْ نُجُوْمُ الْهِدَايَةِ وَشُمُوْسُ
الْوِلَايَةِ فَمَنْ شُرِّفَ بِمُتَابَعَتِهِمْ فَقَدْ فَازَ
فَوْزًا عَظِيْمًا وَمَنْ جُبِلَ عَلٰى مُخَالَفَتِهِمْ
فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيْدًا۔

ترجمه از مصحح

مکتوب بست و پنجم بخواجه جهان صدور
یافته در تحریض بر متابعت سید المرسلین و
متابعت خلفائے راشدین وے علیه و
علیهم من الصلوات اکملها و من التسلیمات
اتمها حق سبحانه و تعالیٰ قلب شما را سلامت
دارا د و سینهٔ شما را کشاده کناد و نفس شما را
پاک گرداناد و پوست بدن شما را ملین سازاد
جملهٔ این همه بلکه جمیع کمالات روح و سر و خفی و اخفی
منوط اند بمتابعت حضرت سرور مرسلان
علیه و علی آله من الصلوات افضلها و من التسلیمات
اکملها پس لازم گیرید متابعت او را
و متابعت خلفائے راشدین هادین مهدیین
وے را که بعد او اند زیرا که او شان اند
نجوم هدایت و شموس ولایت پس کسیکه بمتابعت
شان مشرف گشت فقد فاز فوزاً عظیماً و کسیکه بر مخالفت
آنان مجبول شد فقد ضل ضلالاً بعیداً

قوله في الحديث القدسي قال العلي القاري في شرحه المشكوة الفرق بين الحديث القدسي والقرآن ان الاول يكون بالالهام او منام او بواسطة ملك بالمعنى فيعبره بلفظه وينسبه الى ربه والثاني لا يكون الا بانزال جبريل باللفظ المعين وهو ايضا متواتر بخلاف الاول فلا يكون حكمه حكمه في الفروع

البَقِيَّةُ مِنَ المَقْصُودِ اِظْهَارُ الاِضْطِرَارِ وَضِيقُ المَعِيشَةِ لِابْنَيِ المَرْحُومِ الشَّيْخِ السُّلْطَانِ فَالمُلْتَمَسُ مِنْ جَنَابِكُمْ مَدَدُهُمْ وَاِعَانَتُهُمْ فَاِنَّكُمْ حَرِيُّونَ بِذٰلِكَ بَلْ مُوَفَّقُونَ بِقَضَاءِ حَوَائِجِ النَّاسِ طُرًّا زَادَ اللّٰهُ تَعَالٰى تَوْفِيقَكُمْ وَجَعَلَ الخَيْرَ رَفِيقَكُمْ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الهُدٰى	بقیۃ المرام اظهار اضطرار است وضیق معیشت مردو پسران شیخ سلطان مرحوم پس از جناب شما امداد واعانت اوشان مطلوب است که آن شایان شان شما ست بلکه حق سبحانه بقضائے حوائج جمیع مردم ذات شما را موفق گردانیده است حق سبحانه وتعالی شما را ازین بیشتر توفیق ارزانی فرماید وخیر را رفیق شما گرداند والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی
مکتوب بست و ششم	**ترجمہ از مصحح**
اُرْسِلَ اِلَى الشَّيْخِ العَالِمِ مَوْلَانَا حَاجِي مُحَمَّدٍ اللَّاهُورِيِّ فِي بَيَانِ اَنَّ الشَّوْقَ يَكُونُ لِلْاَبْرَارِ دُونَ المُقَرَّبِينَ مَعَ عُلُومٍ تُنَاسِبُ هٰذَا المَقَامَ ثَبَّتَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهُ وَاِيَّاكُمْ عَلٰى جَادَّةِ الشَّرِيعَةِ المُصْطَفَوِيَّةِ عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ وَرَدَ فِي الحَدِيثِ القُدْسِيِّ اَلَا طَالَ شَوْقُ الاَبْرَارِ	مکتوب بست وششم بمولانا الشیخ العالم حاجی محمد لاهوری صدور یافته در بیان آنکه شوق البته ابرار را بود نه مقربین را با علوم مناسبه این مقام حق سبحانه وتعالی مایان را بر جادۂ شریعت مصطفویه علی صاحبها الصلوۃ والسلام والتحیۃ استقامت وثبات ارزانی فرماید - در حدیث قدسی وارد است الا طال شوق الابرار

وابقاه تعالی سلمه اللہ مصححه

إِلَى لِقَائِي وَأَنَا إِلَيْهِمْ لَأَشَدُّ شَوْقًا
أَثْبَتَ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ الشَّوْقَ لِلْأَبْرَارِ
لِأَنَّ الْمُقَرَّبِينَ الْوَاصِلِينَ لَا شَوْقَ لَهُمْ
لِأَنَّ الشَّوْقَ يَقْتَضِي الْفَقْدَ وَالْفَقْدُ
فِي حَقِّهِمْ مَفْقُودٌ أَلَا يُرَى أَنَّ الشَّخْصَ
لَا يَشْتَاقُ إِلَى نَفْسِهِ مَعَ إِفْرَاطِهِ فِي
حُبِّهِ لِعَدَمِ تَحَقُّقِ الْفَقْدِ فِي حَقِّهِ
فَالْمُقَرَّبُ الْوَاصِلُ الْبَاقِي بِاللّٰهِ سُبْحَانَهُ
الْفَانِي عَنْ نَفْسِهِ حَالُهُ مَعَ اللّٰهِ سُبْحَانَهُ
كَحَالِ الشَّخْصِ مَعَ نَفْسِهِ فَلَا جَرَمَ
لَا يَكُونُ الْمُشْتَاقُ إِلَّا الْأَبْرَارَ لِأَنَّهُ مُحِبٌّ
فَاقِدٌ وَنَعْنِي بِالْأَبْرَارِ غَيْرَ الْمُقَرَّبِ الْوَاصِلِ
سَوَاءٌ كَانَ فِي الْابْتِدَاءِ أَوْ فِي الْوَسَطِ
وَلَوْ بَقِيَ مِنْهُ مِقْدَارُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلَةٍ
وَلَنِعْمَ مَا قِيلَ فِي الشِّعْرِ الْفَارِسِيِّ شعر

فراق دوست اگر اندک است اندک نیست
درون دیده اگر نیم موست بسیار است

نُقِلَ عَنِ الصِّدِّيقِ الْأَكْبَرِ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَى
عَنْهُ أَنَّهُ رَأَى قَارِئًا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَبْكِي

إِلَى لِقَائِي وَأَنَا إِلَيْهِمْ لَأَشَدُّ شَوْقًا
حق سبحانه شوق را بابرار نسبت نموده زیرا که
مقربین واصلین را شوقی نمیماند که شوق فقدان
مطلوب را متقاضی است و فقدان مطلوب
در حق شان مفقود. چه ظاهر است که انسان
با وجود افراط محبت نفس خود بانفس اشتیاق
ندارد چرا که او را فقدان در حق خود متحقق نیست
پس مقرب واصل که بحق سبحانه باقی است و از
نفس خود فانی حالش به نسبت حق سبحانه
مماثل است بحال شخص به نسبت نفس خود.
لا جرم مشتاق نباشند مگر ابرار که او شان اند
محب فاقد و مراد ما از ابرار کسی است که مقرب واصل
نبود در ابتدا باشد یا در وسط اگرچه از وسط بقدر
دانهٔ خردل باقی مانده باشد. و چه خوش گفته
است در شعر فارسی. شعر

فراق دوست اگر اندک است اندک نیست
درون دیده اگر نیم موست بسیار است

از حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه منقول است
که شخصی را دید قرآن میخواند و میگریید.

فَقَالَ هٰكَذَا كُنَّا نَفْعَلُ وَلٰكِنْ قَسَتْ
قُلُوْبُنَا هٰذَا مِنْ قَبِيْلِ الْمَدْحِ بِمَا يُشْبِهُ
الذَّمَّ وَسَمِعْتُ عَنْ شَيْخِيْ قُدِّسَ سِرُّهٗ
يَقُوْلُ اِنَّ الْمُنْتَهِيَ الْوَاصِلَ رُبَمَا يَتَمَنّٰى
الشَّوْقَ وَالطَّلَبَ الَّذِيْ كَانَ لَهٗ فِي الْاِبْتِدَاءِ
وَلِرَفْعِ الشَّوْقِ مَقَامٌ اٰخَرُ اَكْمَلُ مِنَ الْاَوَّلِ
وَاَتَمُّ مِنْهُ وَهُوَ مَقَامُ الْيَاْسِ وَالْعَجْزِ
عَنِ الْاِدْرَاكِ فَاِنَّ الشَّوْقَ يُتَصَوَّرُ فِي
الْمُتَوَقَّعِ فَحَيْثُ لَا تَوَقُّعَ لَا شَوْقَ وَاِذَا
رَجَعَ هٰذَا الْكَامِلُ الْبَالِغُ نِهَايَةَ الْكَمَالِ
اِلَى الْعَالَمِ رُجُوْعَ الْقَهْقَرٰى لَا يَعُوْدُ اِلَيْهِ
الشَّوْقُ اَيْضًا مَعَ وُجُوْدِ الْفَقْدِ بِالرُّجُوْعِ
لِاَنَّ زَوَالَ شَوْقِهٖ مَا كَانَ لِوُجُوْدِ الْفَقْدِ
بَلْ لِحُصُوْلِ الْيَاْسِ وَهُوَ مَوْجُوْدٌ بَعْدَ
الرُّجُوْعِ اَيْضًا بِخِلَافِ الْكَامِلِ الْاَوَّلِ
فَاِنَّهٗ يَعُوْدُ اِلَيْهِ الشَّوْقُ بِرُجُوْعِهٖ
اِلَى الْعَالَمِ لِحُصُوْلِ الْفَقْدِ الَّذِيْ
زَالَ مِنْ قَبْلُ فَحِيْنَ وُجِدَ
الْفَقْدُ بِالرُّجُوْعِ حَصَلَ الشَّوْقُ الَّذِيْ

فرمود ہمچنین میکردیم ولکن سخت شد
دلہائے ما این قول از ایشان مدح است
مشابہ بذم و از حضرت شیخ خود قدس سرہ
شنیدم کہ میفرمود گاہے منتہی واصل
نیز تمنائے آن شوق و طلب میکند کہ
اورا پیشتر حاصل بود و زوالِ شوق را مقامے
است دیگر کامل تر از اول و تمام تر از ان
و آن مقامِ مقامِ یاس و عجز است از ادراکِ
مطلوب چہ شوق در امرے متصور است
کہ متوقع بود پس آنجا کہ توقع نیست شوق نیست
وچون ہمچنین کامل کہ بنہایت کمال رسیدہ است
رجوع بعالم نماید رجوعِ قہقری پس باوجود حصول
فقد بسبب رجوع بعالم اندرین حال نیز شوق باو
عود نمی نماید چہ زوالِ شوق بجہت تحقق فقدان نبود
بلکہ باعث حصولِ یاس و آن بعد از رجوع نیز موجود است
بخلاف کامل اول کہ بوقت رجوع نمودنش بعالم
شوق باو عود می نماید بسبب تحقق فقدان کہ
اولاً زائل شدہ بود و پس وقتیکہ فقدان
بسبب رجوعِ وے موجود گشت شوق کہ

ص لفظة عن موجودة في النسخ القلمية والمطبوعة الموجودة عندنا وهي زائدة لا احتياج اليها وهذا ظاهر فافهم وقد استعملها العرب

.مورد، قوله قدس سره لان للمقربین الواصلین لا شوق لهم۔

زَالَ بِزَوَالِهٖ لَا يُقَالُ إِنَّ مَرَاتِبَ
الْوُصُوْلِ لَا تَنْقَطِعُ اَبَدَ الْاٰبِدِيْنَ
فَيُتَوَقَّعُ بَعْضُ تِلْكَ الْمَرَاتِبِ
فَيُتَصَوَّرُ الشَّوْقُ حِيْنَئِذٍ لِاَنَّا نَقُوْلُ
عَدَمُ انْقِطَاعِ مَرَاتِبِ الْوُصُوْلِ
مَبْنِيٌّ عَلَى السَّيْرِ التَّفْصِيْلِيِّ الْوَاقِعِ
فِي الْاَسْمَاءِ وَالصِّفَاتِ وَالشُّيُوْنِ
وَالْاِعْتِبَارَاتِ وَهٰذَا السَّالِكُ
لَا يُتَصَوَّرُ فِيْ حَقِّهٖ نِهَايَةٌ
وَلَا يَزُوْلُ عَنْهُ الشَّوْقُ اَبَدًا
وَمَا نَحْنُ بِصَدَدِهٖ هُوَ الْمُنْتَهِيُ
الْوَاصِلُ الَّذِيْ قَطَعَ تِلْكَ الْمَرَاتِبَ
بِطَرِيْقِ الْاِجْمَالِ وَانْتَهٰى اِلٰى مَا
لَا يُمْكِنُ التَّعْبِيْرُ عَنْهُ بِعِبَارَةٍ
وَلَا يُشَارُ اِلَيْهِ بِاِشَارَةٍ فَلَا يُتَصَوَّرُ
ثَمَّهٗ تَوَقُّعٌ اَصْلًا فَلَا جَرَمَ
يَزُوْلُ عَنْهُ الشَّوْقُ وَالطَّلَبُ
وَهٰذَا حَالُ الْخَوَاصِّ مِنَ الْاَوْلِيَاءِ
لِاَنَّهُمُ الَّذِيْنَ عَرَجُوْا عَنْ ضِيْقِ الصِّفَاتِ

بزوالش زائل شده بود نیز بحصول پیوست
گفته نشود که مراتب وصول الی الله را
تا ابد الآباد انقطاعی نیست پس بعضی ازان
مراتب (یعنی ہیچگاہ) واہما متوقع اند و درین وقت حصول
شوق مر مقرب واصل را (امید کردہ شدہ) نیز متصور گشت
زیرا که ما میگوئیم که عدم انقطاع مراتب
وصول مبنی است بر سیر تفصیلی که واقع است در اسما
وصفات وشیون واعتبارات ونهایت وصول
درحق این سالک (سالک سیر تفصیلی) متصور نیست وشوق ازوی
ابداً زائل نیگردد وکسیکه مابصدد وی ایم
همان واصل منتهی است که آن مراتب را
بطریق اجمال طے کرده ومنتهی گشته
بمقامیکه ازو تعبیر ممکن نیست بعبارتی
وبسویش اشاره کرده نمے شود باشارتی
پس آنجا توقع اصلا متصور نیست لاجرم
شوق وطلب ازو زائل گردد۔ واین
حال خواص است از اولیاء
زیرا که ایشانند که از ضیق (تنگنائے)
صفات عروج نموده (بلندی)

[1] قوله بصدد بفتحتین نزدیکی ومقابل وبرابر چیزے ومجازاً بمعنے قصد نمودن ودرپے شدن مستعمل است حوغیاث۔ لمصنفه سلمه الله تعالیٰ۔

وَ وَصَلُوْا اِلٰى حَضْرَةِ الذَّاتِ تَعَالٰى وَتَقَدَّسَ
بِخِلَافِ السَّالِكِيْنَ فِى الصِّفَاتِ مُفَصَّلًا
وَالسَّائِرِيْنَ فِى الشُّيُوْنَاتِ مُرَتَّبًا
فَاِنَّهُمْ مَحْبُوْسُوْنَ فِى التَّجَلِّيَاتِ
الصِّفَاتِيَّةِ اَبَدَ الْاٰبِدِيْنَ وَ مَرَاتِبُ
الْوُصُوْلِ فِىْ حَقِّهِمْ لَيْسَتْ اِلَّا الْوُصُوْلَ
اِلَى الصِّفَاتِ وَالْعُرُوْجُ اِلٰى حَضْرَةِ
الذَّاتِ تَعَالٰى لَا يُتَصَوَّرُ اِلَّا بِالسَّيْرِ
الْاِجْمَالِىِّ فِى الصِّفَاتِ وَالْاِعْتِبَارَاتِ
وَمَنْ وَقَعَ سَيْرُهٗ فِى الْاَسْمَاءِ
بِالتَّفْصِيْلِ حُبِسَ فِى الصِّفَاتِ
وَالْاِعْتِبَارَاتِ وَلَمْ يَزَلْ مِنْهُ
الشَّوْقُ وَالطَّلَبُ وَلَمْ يُفَارِقْ عَنْهُ
الْوَجْدُ وَالتَّوَاجُدُ فَاَصْحَابُ الشَّوْقِ
وَالتَّوَاجُدِ لَيْسُوْا اِلَّا اَصْحَابَ التَّجَلِّيَاتِ
الصِّفَاتِيَّةِ وَلَيْسَ مِنَ التَّجَلِّيَاتِ
الذَّاتِيَّةِ لَهُمْ نَصِيْبٌ مَادَامُوْا
فِى الشَّوْقِ وَالْوَجْدِ فَاِنْ قَالَ[عه]
قَائِلٌ مَا مَعْنَى الشَّوْقِ مِنَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ

وبحضرتِ تعالیٰ وتقدس وصول یافتہ
بخلاف آنانکہ سالک اند در صفات
بالتفصیل و سائر اند در شیونات
علی الترتیب کہ ایشان در تجلیات
صفاتیہ تا ابدالآباد (ضف) محبوس اند و مراتبِ
وصول در حقِ شان (یعنی علی الدوام ۱۲) غیر (مقید) از وصول
تا بصفات ہیچ نیست و عروج تا حضرتِ
ذاتِ تعالیٰ ممکن نیست مگر بسیرِ اجمالی
در صفات و اعتبارات و کسیکہ
سیرش در اسما بالتفصیل واقع
شدہ در صفات و اعتبارات محبوس
ماندہ و شوق وطلب ازو زائل نگردیدہ
ووجد وتواجد ازو مفارقت ننمودہ
پس نباشند اربابِ شوق وتواجد
مگر اصحاب تجلیاتِ صفاتیہ
وما دامیکہ در شوق و وجد اند از
تجلیاتِ ذاتیہ ایشان را بہرہ نیست
اگر کسے گوید کہ چیست مراد از
مشتاق (مورد رش وانا الیہم لاشد شوقا است ۱۲) بودنِ حق سبحانہ

[illegible]

عه قوله فان قال قائل الخ وارد على قوله في الحديث المذكور وانا اليهم لاشد شوقا ۱۲

مکتوبات امام ربانیؒ

وَلَيْسَ مِنْهُ سُبْحَانَهُ مَفْقُوْدٌ
شَيْئًا قُلْتُ ذِكْرُ الشَّوْقِ هٰهُنَا
يَحْتَمِلُ اَنْ يَّكُوْنَ مِنْ قَبِيْلِ
صَنْعَةِ الْمُشَاكَلَةِ وَذِكْرُ الشِّدَّةِ
فِيْهِ بِاعْتِبَارِ اَنَّ كُلَّ مَا يُنْسَبُ
اِلَى الْعَزِيْزِ الْجَبَّارِ فَهُوَ شَدِيْدٌ
وَغَالِبٌ عَلٰى مَا يُنْسَبُ اِلَى الْعَبْدِ الضَّعِيْفِ
هٰذَا الْجَوَابُ عَلٰى طَرِيْقَةِ الْعُلَمَاءِ
وَلِلْعَبْدِ الضَّعِيْفِ فِيْ جَوَابِهٖ وُجُوْهٌ
اُخَرُ تُنَاسِبُ طَرِيْقَةَ الصُّوْفِيَّةِ
وَلٰكِنَّ تِلْكَ الْاَجْوِبَةَ تَقْتَضِيْ
نَحْوًا مِّنَ السُّكْرِ وَبِدُوْنِ السُّكْرِ
لَا يَحْسُنُ بَلْ لَا يَجُوْزُ لِاَنَّ السُّكَارٰى
مَعْذُوْرُوْنَ وَاَرْبَابُ الصَّحْوِ مَسْئُوْلُوْنَ
وَحَالِي الْاٰنَ الصَّحْوُ الصِّرْفُ فَلَا يَلِيْقُ
بِحَالِيْ ذِكْرُهَا۔ هٰذَا۔ اَلْحَمْدُ
لِلّٰهِ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا وَّالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
عَلٰى نَبِيِّهٖ دَائِمًا وَّسَرْمَدًا

حالانکہ ازوسبحانہ چیزے مفقود
نیست گویم محتمل است کہ آوردن
لفظ شوق اینجا از قبیلِ صَنعتِ
مشاکلت بود و ذکرِ شدّت در
حدیث بدین جہت باشد کہ ہر چہ
بخداوند عزیز جبار نسبت کردہ شود
شدید و غالب بود بر آنچہ بہ بندۂ
ضعیف اضافت نمودہ آید و این جواب
است بطریقِ علماء و این بندۂ ضعیف
را در جواب اِشکالِ مذکور وجوہات دیگر اند
مناسب بطریقۂ صوفیہ ولیکن بیانِ آن وجوہات
نوعی از سکر می خواہد و بدونِ سکر ذکرِ شان
مستحسن بلکہ جائز نیست چہ سکارے
معذور اند و اربابِ صحو مسئول
و بالفعل حالِ من صحو صرف است پس ذکر
آن وجوہات مناسبِ حالِ من نیست
ھذا۔ والحمدُ لِلّٰہِ اوّلاً وآخراً والصّلوٰۃ
والسّلامُ علیٰ نبیّہٖ دائماً وسرمداً

عہ قال فی التلخیص ومنہ المشاکلۃ وھو ذکر الشیء بلفظ غیرہ لوقوعہ فی صحبتہ تحقیقا او تقدیرا فالاول کقولہ قالوا اقترح شیئا نجد لک طبخہ ۔ قلت اطبخوا لی

مکتوب بست و هفتم (٢٧)

بخواجه عمک صدور یافته در بیانِ مَداحیِ طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه و عُلوّ نسبتِ این بزرگواران قدّس الله تعالیٰ اسرارهم الحمدُ لله وسلامٌ علیٰ عبادهِ الذین اصطفیٰ مرحمت نامهٔ گرامی که از روی کرم نامزدِ این مخلص ساخته بودند به ورودِ آن مُبتَهِج و مسرور گردید سلامت
(اسم فاعل است از ابتهاج یعنی شاد شدن ۱۲)
باشند نمی خواهد که تصدیع ایشان بدهد بغیر آنکه مَداحیِ این سلسلهٔ علیهٔ نقشبندیه نماید مخدوما در عباراتِ اکابرِ این سلسلهٔ علیه قدّس الله تعالیٰ اسرارهم واقع شده است که نسبتِ ما فوقِ همه نسبتهاست از نسبت حضور و آگاهی خواسته اند و حضوری که
(اراده نموده ۱۲)
نزدِ ایشان معتبر است حضورِ بی غیبت است که تعبیر ازان بیاد داشت نموده اند پس نسبتِ این عزیزان عبارت از یاد داشت باشد و یاد داشت که بفهم قاصرِ این فقیر قرار یافته است مبنی برین تفصیل است تجلیِ ذاتی عبارت از ظهورِ حضورِ حضرتِ ذات است تعالیٰ و تقدّس و حضورِ آن سبحانه بی ملاحظهٔ اسماء و صفات و شیون و اعتبارات و آن تجلی را برقی گفته اند یعنی لمح یسیر ارتفاع شیون و اعتبارات متحقق میشود و باز در پردهٔ شیون و اعتبارات متواری میگردد پس برین تقدیر حضورِ بی غیبت متصوّر نباشد بلکه لمح یسیر حضور است و اغلبِ اوقات غیبت پس این نسبت نزدِ این عزیزان معتبر نباشد و حال آنکه این تجلی را مشائخ سلاسلِ دیگر نهایة النهایة گفته اند و هرگاه این حضور دوام پذیرد و اصلا استتار قبول نکند و همواره بی پردهٔ اسماء و صفات و شیون و اعتبارات متجلی شود حضورِ بی غیبت خواهد بود پس نسبتِ این اکابر را بانتهای دیگران قیاس باید نمود

و بے تکلف فوق ہمہ یاد داشت این قسم حضور اگرچہ پیش اکثر مردم مستبعد مے نماید اما ع

هنیئاً لارباب النعیم نعیمها وللعاشق المسکین ما یتجرع

این نسبت علیہ برنہجی غرابت پیدا کردہ است کہ اگر ضابطہ ارباب ہمین سلسلہ بزرگ گفتہ شود محتمل کہ اکثر آنہا در مقام انکار آیند و باور ندارند نسبتے کہ الحال در میان ارباب این خانوادۂ بزرگ متعارف شدہ است عبارت از حضور حق است سبحانہ و شہود او تعالی بر وجہی کہ از وصف شاہدی و مشہودی منزہ باشد و توجہی است معرا از جہات ستہ متعارفہ اگرچہ جہت فوق متوہم باشد و بظاہر دوام پذیرد این نسبت در مقام جذبہ فقط نیز متحقق میگردد و فوقیت آنرا وجہی ظاہر نیست بخلاف یاد داشت بمعنی سابق کہ حصول آن بعد از تمامی جہت جذبہ و مقامات سلوک است و علو درجۂ آن بر ہیچ احدی مخفی نیست اگر خفائے ہست در حصول اوست و بس حاسدے اگر از حسد انکار نماید و ناقصی از نقص خود محجور نماید معذور است ع

قاصرے گر کند این طائفہ را طعن قصور حاش للہ کہ برارم بزبان این گلہ را
ہمہ شیران جہان بستۂ این سلسلہ اند روبہ از حیلہ چسان بگسلد این سلسلہ را

والسلام اولاً و آخراً

مکتوب بست و ہشتم (۲۸)

نیز بخواجہ عمک صدور یافتہ در علو حال اتا بعبارتے تحریر یافتہ است کہ متوہم تنزل و تبعد است مرحمت نامۂ گرامی کہ از روئے کرم نامزد این مخلص ساختہ بودند بورود آن مبتہج گردید و بمطالعۂ آن مشرف گشت چہ نعمتی است کہ آزادان یاد گرفتاران کنند و چہ دولتیست کہ رسیدگان غمخوارگی مہجوران نمایند بیچارۂ مہجور چون خود را شایان وصال نیافت

بضرورت محمولِ زاویۂ ہجران گشت وازقُرب گریخته به بُعد آرام گرفت واز اِتصال بانفصال قرار یافت وچون دراختیارِ آزادی گرفتاری دید بمِنّت گرفتاری گزید

چون طمع خواہد زمن سلطانِ دین خاک برفرقِ قناعت بعدازین

بعباراتِ نامربوطه واشاراتِ پراگنده زیاده برین چه تصدیع ایشان نماید ثَبَّتَنَا اللهُ تَعَالٰی وَاِیَّاکُمْ عَلٰی مُتَابَعَةِ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوٰتِ اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُهَا

مکتوب بست ونہم (۲۹)

المنتخبات ۱

بشیخ نظام تهانیسری صدور یافته دربیانِ ترغیب در اداے فرائض ورعایت سُنن وآداب وقلت مبالات دراداے نافله درجنبِ فرائض ومنع نمودن ازاداے نمازِ خفتن درنصفِ اخیر ازشب ومنع کردن از تجویز نمودنِ خوردنِ آبِ مستعمل وضوو منع کردن از تجویز نمودنِ مریدان که سجده کنند عَصَمَنَا اللهُ سُبْحَانَهٗ وَاِیَّاکُمْ عَنِ التَّعَصُّبِ وَالتَّعَسُّفِ وَنَجَّانَا وَاِیَّاکُمْ عَنِ التَّلَهُّفِ وَالتَّاَسُّفِ بِحُرْمَةِ سَیِّدِ الْبَشَرِ الْمَنْفِیِّ عَنْهُ زَیْغُ الْبَصَرِ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوٰتِ اَتَمُّهَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُهَا مقرباتِ اعمال یا فرائض اند یا نوافل نوافل را درجنبِ فرائض هیچ اعتبار نیست اداے فرضی از فرائض در وقتی از اوقات به از اداے نوافلِ هزار ساله است اگرچه بنیّتِ خالص ادا شود هر نفلیکه باشد از صلوٰة وزکوٰة وصوم وذکر وفکر وامثالِ اینها بلکه گوئیم که رعایتِ سنتے از سُنن وادبی از آداب درحینِ اداے فرائض نیز همین حکم وارد منقول است که روزے امیر المؤمنین حضرتِ فاروق رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ نمازِ بامداد را بجماعت گذاردند بعد از فراغ از صلوٰة درقوم نگاه کردند شخصے را از اصحاب خود دران وقت نیافتند فرمودند که

عیناه فقال عمر لان اشهد صلوة الصبح فی جماعة احب الیّ ان اقوم لیلة ۱۲ لمصحح سلمه الله تعالی

فلانی بجماعت حاضر نشد حاضران عرض کردند که او اکثر شب بیدار میباشد یحتمل که درینوقت خوابش برده باشد فرمودند که اگر تمام شب خواب میکرد و نماز بامداد را به جماعت می گزارد بهتر می بود پس رعایتِ ادبی و اجتناب از مکروهی اگرچه تنزیهی باشد تکلیف که تحریمی بمراتب از ذکر و فکر و مراقبه و توجه بهتر باشد آری این امور را بآن رعایت و اجتناب اگر جمع کند فقد فاز فوزاً عظیماً و بِدُونِهٖ خَرطُ القَتَادِ مثلاً تصدقِ دانگی در حسابِ زکوٰة آنچنانکه از تصدقِ جبالِ عظام از ذهب بطریقِ نفل بمراتب بهتر است رعایتِ ادبی از آداب در تصدقِ آن دانگ مثلاً آنرا بفقیرِ قریب دادن نیز بمراتب ازان بهتر است پس نمازِ خفتن را در نصفِ اخیر از شب گزاردن و آن تاخیر را وسیلهٔ تاکیدِ قیامِ لیل ساختن بسی مستنکر باشد چه نزدِ حنفیه رضی الله تعالی عنهم اداءِ نمازِ خفتن در آنوقت مکروه است ظاهر از ین کراهت کراهتِ تحریمه اراده دارند زیراکه اداءِ نمازِ خفتن را تا نصفِ لیل مباح داشته اند و از نصف آن طرف مکروه گفته اند پس مکروهی که مقابلِ مباح است مکروهِ تحریمی است و نزدِ شافعیه در آنوقت اداءِ نمازِ خفتن جائز نیست پس بواسطهٔ قیامِ لیل و حصولِ ذوق و جمعیت در آنوقت مرتکبِ این امر گشتن بسیار مستنکر است آری برای این غرض تاخیرِ اداءِ وتر هم کافیست و آن تاخیر مستحب است هم وتر در وقتِ نیک ادا می یابد و هم غرضِ قیامِ لیل و بیداریِ وقتِ سحر میسر گردد پس ترکِ این عمل باید نمود و صلوات گذشته را قضا باید کرد امامِ اعظم کوفی رضی الله تعالی عنه بواسطهٔ ترکِ ادبی از آدابِ وضوی نمازِ چهل ساله را قضا فرمودند و ایضاً آبِ مستعمل که ازالهٔ حدث نموده باشد یا به نیتِ قربت استعمال کرده باشند در وضو تجویز نه کنند که مردم آن آب را بخورند که آن آب نزدِ امامِ اعظم نجسِ مغلظ است و فقها منعِ خوردنِ آن آب کرده اند و خوردنِ آنرا مکروه داشته اند آری

بقیهٔ آب وضو را خوردن شفا گفته اند اگر از اعتقاد کسے طلب نماید از آن آب بدهند این فقیر را درین دفعه در دهلی مثل این ابتلا واقع شده بود بعضی از یاران را در واقعه نموده بودند که آب مستعمل وضو فقیر را بخورند و الا مرض عظیم لاحق خواهد شد هر چند دفع کرد فائده نکرد و کتب فقهیه رجوع نمود مخلصی پیدا شد که اگر بعد از تثلیث غسل نیت قربت نکند در مرتبهٔ چهارم آب مستعمل نمی شود باین حیله تجویز نموده آب غسل چهارم را بے نیت قربت بخورد ایشان داد و ایضاً مروم معتمد نقل کرده اند که بعضی از خلفاء شما مریدان ایشان سجده میکنند بزمین بوس هم کفایت نمیکنند شناعت این فعل اظهر من الشمس است منع شان بکنید و تاکید در منع نمائید اجتناب این قسم افعال از همه کس مطلوب است علی الخصوص شخصی که باقتداء خلق خود را برآورده باشد اجتناب این قسم افعال او را از اشد ضروریات است که مقلدان باعمال او اقتدا خواهند کرد و در بلا خواهند افتاد و ایضاً علوم این طائفه علوم احوال است و احوال مواریث اعمال اند و کسی را از علوم احوال میراث بود که اعمال را درست کرده باشد و بحق آن قیام نموده و اعمال را تصحیح وقتی میسر شود که اعمال را بشناسد و کیفیت هر عمل بداند و آن علم احکام شرعی است از نماز و روزه و سائر فرائض و علم معاملات و نکاح و طلاق و مبایعات و علم هر چیز که حق سبحانه و تعالی برو واجب ساخته است و او را بدان دعوت فرموده است و این علوم اکتسابیه است از آموختن آن هیچکس را چاره نیست و علم میان دو مجاهده است یکے مجاهده در طلب آن قبل از حصول و مجاهده دوم در استعمال آن بعد از حصول پس باید همچنانکه در مجلس شریف از کتب تصوف مذکور میشود از کتب فقهیه نیز مذکور شود و کتب فقهیه بعبارات فارسی بسیار اند مثل مجموعهٔ خانی و عمدة الاسلام و کنز فارسی بلکه از کتب تصوف اگر مذکور نشود باک نیست که آن باحوال تعلق دارد

ودر تعالی درنمی آید واز کتب فقهی مذکور ناشدن احتمال ضرر دارد و زیادت چه اطناب نماید القلیل یدل علی الکثیر ؎

اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم — کہ دل آزردہ شوی ورنہ سخن بسیار است

رزقنا الله سبحانه وایاکم کمال اتباع حبیبه علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات

مکتوب سی ام (۳۰)

در بیان شهود آفاقی وانفسی وتفرقه درمیان شهود انفسی وتجلی صوری ودربیان علو شان مقام عبدیت ومطابقت علوم آنمقام باعلوم شرعیه وما یناسب ذلک

ملا محمد صدیق که از جملهٔ قدیم الخدمتان این درگاه است میفرمودند که این مکتوب نیز بشیخ نظام تهانیسری صدور یافته است شرفکم الله سبحانه بکمال الاتباع المحمدی وزینکم بالزی السنی المصطفوی علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التحیات اکملها نمیدانم چه نویسم اگر سخن از جناب قدس مولای خود تعالی وتقدس برزبان می آرم محض کذب وافترا کرده باشم جناب کبریائی او ازان بلندتر است که زبان زدهٔ مثل من هرزه گوئی گردد چون از بیچون چه گوید محدث از قدیم چه جوید مکانی در لامکانی تا چند پوید بیچاره از بیرون خود چیزے ندارد و درماورائے خود گزرے ندارد ؎

ذره گر بس نیک ور بس بد بود — گرچه عمرے تگ زند در خود بود

این معنی هم در سیر انفسی که نهایت کار میسر شود میسر است حضرت خواجهٔ بزرگ خواجه نقشبند قدس الله تعالی سره الاقدس فرموده اند اهل الله بعد از فناء وبقا هرچه می بینند

در خود می بینند و هر چه می شناسند در خود می شناسند و حیرتِ ایشان در وجودِ خود
است و فی انفسکم افلا تبصرون پیش ازین هر سیرے که هست داخلِ سیرِ آفاقی است
که حاصلش بیحاصلی است اطلاقِ لفظِ بیحاصلی بنسبت بحصولِ اصلِ مطلب است
و الّا آن نیز از جملهٔ شرائط و معدّات است از شهودِ انفسی کسے در توهّم نیفتند و آنرا در رنگ
شهودِ تجلّیِ صوری که در نفسِ متجلّی له است تخیّل نکند حاشا و کلّا تجلّیِ صوری هر قسم که باشد
داخلِ سیرِ آفاقی است و در مرتبهٔ علم الیقین حاصل است و شهودِ انفسی در مرتبهٔ حق الیقین
است که نهایتِ مراتبِ کمال است و اطلاقِ لفظِ شهود درینمقام از تنگیِ میدانِ عبارت
است و الّا همچنانکه مطلبِ ایشان بیچون و بیچگونه است نسبتِ ایشان بآن مطلب
نیز بیچون و بیچگونه است چون را به بیچون راه نیست ۔ **مثنوی**

هست ربّ الناس را با جانِ ناس	اتصالے بے تکیّف بے قیاس
ناس غیر از جانِ جان اشناس نه	لیک گفتم ناس را نسناس نه

و منشاء توهّمِ اتحادِ شهودِ انفسی با شهودِ صوریِ مذکور حصولِ بقائے شخص است در هر دو
مقام چه تجلّیِ صوری منفی نیست اگرچه فی الجمله رفعِ قیدی از قیود می نماید امّا تا حدِّ فنا
نمیرساند پس بقیهٔ وجودِ سالک در آن تجلّی حاصل است و سیرِ انفسی خود بعد از فنائے اتم
و بقائے اکمل است پس لاجرم از قلتِ معرفت تفرقه در میانِ این دو بقائے نتوانند کرد
ناچار حکم باتحاد می نمایند اگر معلوم کنند که بقائے ثانی نزدِ ایشان معبّر به بقائے باللّٰه است
و آن وجود را وجودِ موهوب حقّانی می گویند شاید ازین توهّم خلاص شوند اینجا کسے نگوید
که بقائے باللّٰه عبارت از یافتنِ خود است عینِ حق تعالیٰ و تقدّس نه چنین است اگر
اینمعنی از بعضے عبارات اینقوم مستفاد شود آنرا جواب گویم که این بقا در مقامِ جذبه بعضی را

بعد از استهلاک و اضمحلال که شبیه به فنا است دست میدهد و اکابر نقشبندیه قدّس الله تعالیٰ اسرارهم تعبیر ازان بوجودِ عدم می کنند واین پیش از فنا است این را زوالی متصور است بلکه واقع است گاهی اورا ازوی می ستانند وگاهی باز میدهند و بقائی که بعد از فنائی اتم است از زوال مصون واز خلل محفوظ است فنائی ایشان فنائے دائمی است در عینِ بقا فانی است و در عینِ فنا باقی فنا و بقا که زوال پذیر ند از جملهٔ اَحوال و تلوینات است و در ما نحن بصددہٖ نه چنین است حضرت خواجهٔ نقشبند قدّس الله تعالیٰ سرّهٗ فرموده اند وجودِ عدم بوجودِ بشریّه عود میکند اما وجودِ فنا بوجودِ بشریّه عود نمیکند پس هر آئینه وقتِ ایشان دائمی باشد و حالِ ایشان سرمدی بل لا وقتَ لهم و لا حالَ کار ایشان با مُوقّت اوقات است و معاملهٔ ایشان با محوّلِ احوال پس قبولِ زوال مخصوص بوقت و حال گشت و آنکه از حال و وقت گزشت از زوال محفوظ ماند ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاۤءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ کسی گمان نکند که دوام وقت باعتبار بقائے اثر آن وقت از تعیّن وغیره اطلاق کرده اند لا بل الدّوام یعنی الوقت والاستمرار لنفسِ الحال اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِيْ مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا بل نقول اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ سخن بتطویل انجامید بر سرِ اصل سخن آئیم گوئیم که چون مجالِ سخن در فضائے قدسِ ایزدی جلّ شانه نیست پس از مقامِ بندگی و ذُل و انکسار خود سخن کنیم مقصود از خلقتِ انسانی اداء وظائفِ بندگی است واگر در ابتداء و وسط عشق و محبّت داده اند مقصود قطعِ تعلق اوست از ما دونِ جنابِ قدس جلّ سلطانه عشق و محبّت هم از مقاصد نیستند از برائے حصولِ مقامِ عبودیّت اند بندهٔ خدا جلّشانه وقتی شود که از گرفتاری و بندگیِ غیر او تعالیٰ بتمام خلاص شود و عشق و محبّت وسیلهٔ انقطاع بیش نیستند

لهذا نهایت مراتب ولایت مقام عبدیت است و در درجات ولایت فوق عبدیت
مقامی نیست درین مقام خود را با مولای خود هیچ مناسبت نمی یابد الا الاحتیاج
مِنْ جَانِبِهٖ وَالْاِسْتِغْنَاءَ الْاَتَمَّ ذَاتًا وَصِفَةً مِنْ جَانِبِ الْمَوْلٰی تَعَالٰی وَتَقَدَّسَ
نه آنست که ذات خود را با ذات او تعالی و صفات خود را با صفات او عز سلطانه و افعال
خود را با افعال او سبحانه به هیچ وجه مناسب داند اطلاق ظلیت هم از جملهٔ مناسبات است
ازین هم متنزه مینمایند او را سبحانه خالق و خود را مخلوق میدانند بیش ازین هیچ چیز جرأت
نمی نمایند توحید فعلی که جمعی را در اثنای راه دست میدهد و فاعل جز حق را سبحانه نمی یابند
این بزرگواران میدانند که خالق این افعال یکیست نه مباشر آن افعال که این سخن خود بحدیست
که بزندقه رساند این را بمثالی واضح گردانیم مثلا شعبده بازی در پرده نشسته صورتهای
جماد چند را در حرکت می آرد و افعال غریبه در انها ایجاد مینماید جماعه که حدید البصر اند میدانند که
فاعل این افعال دران صورتهای جمادیه آن شخص پرده نشین است اما مباشر این افعال
همان صور اند لهذا میگویند که صورت متحرک است نمیگویند که شعبده باز متحرک است نفس الامر
درین حکم محق اند شرائع انبیا عَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ بهمین حکم ناطق اند و حکم
بوحدت فعل از جملهٔ سکریات است بَلِ الْحَقُّ الصَّرِیْحُ اَنَّ الْفَاعِلَ مُتَعَدِّدٌ وَخَالِقَ
الْاَفْعَالِ وَاحِدٌ و همچنین است کلامی که در توحید وجود گفته اند مبنای آن سکر وقت و
غلبهٔ حال است علامت درستی علوم لدنیه مطابقت است با صریح علوم شرعیه اگر
سر مو تجاوز است از سکر است وَالْحَقُّ مَا حَقَّقَهُ الْعُلَمَاءُ مِنْ اَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ
وَمَا سِوٰی ذٰلِكَ اِمَّا زَنْدَقَةٌ وَاِلْحَادٌ اَوْ سُكْرُ وَقْتٍ وَغَلَبَةُ حَالٍ و این تمام
مطابقت در مقام عبدیت میسر است در ماورای این نحوی از سکر متحقق است

گر بگویم شرح این بیحد شود

شخصے از خواجہ نقشبند قدس اللہ تعالیٰ سرہ الاقدس سوال کرد کہ مقصود از سلوک چیست فرمودند تا معرفت اجمالی تفصیلی گردد و استدلالی کشفی شود نفرمودند تا معرفت زاید بر معارفِ شرعیہ حاصل کنند اگرچہ در راہ امور زائدہ پیدا میشوند اما اگر بنہایت کار رسانند آن زوائد ہباءً منثورًا میگردند و ہمان معارفِ شرعیہ بر وجہ تفصیل معلوم میگردند و از ضیقِ استدلال بہ فضائے اطلاق کشف می آیند یعنی ہمچنانکہ نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام آن علوم را از وحی اخذ میکرد این بزرگواران بطریقِ الہام آن علوم را از اصل اخذ میکنند علماء این علوم را از شرائع اخذ کردہ بطریقِ اجمال آوردہ اند ہمان علوم چنانکہ انبیاء را علیہم الصلوات والتسلیمات حاصل بود تفصیلا و کشفا ایشان را نیز بہمان نہج حاصل میشود اصالت و تبعیت در میان است باین قسم کمال از اولیاءِ اکمّل بعضے ایشان را بعد از قرونِ متطاولہ و ازمنۂ متباعدہ انتخاب می فرمایند بخاطر بود کہ یک مسئلہ اجمالی استدلالی را مفصل بنویسیم اما کاغذ کوتاہی کرد شاید حکمتِ خداوندی جل سلطانہ درین بودہ باشد۔ والسلام ؛

مکتوب سی و یکم (۳۱)

بہ شیخ صوفی صدور یافتہ در بیان حقیقتِ ظہور توحیدِ وجودی و قرب و معیتِ ذاتی او تعالیٰ و تقدس و گذشتن ازین مقام با بعضے اسولہ و اجوبہ کہ تعلق بتحقیق این مقام دارند ثبتنا اللہ سبحانہ و تعالیٰ علی متابعۃِ سید المرسلین علیہ و علیٰ آلہ و علیہم و علیٰ آلہم من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا شخصے کہ در مجلس شریف ایشان بود

نقل کرد که یکے از درویشان بیان شیخ نظام تھانیسری در آن مجلس ازین فقیر مذکور ساخت و گفت که او انکار وحدت وجود مینماید آن شخص ناقل ازین فقیر التماس نمود که آنچه حقیقت است درین باب بخدام ایشان بنویس که مردم ازین نقل تا چه فرا بگیرند و در سوء ظن نیفتند که اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ اجابةً لمسئوله چند کلمه مصدع گشت

مخدوما مکرما معتقد فقیر از خوردی باز مشرب اہل توحید بود والد فقیر قدس سرہ بظاہر بر ہمین مشرب بوده اند و بر سبیل دوام بہمین طریق اشتغال داشته اند باوجود حصول نگرانی تمام در باطن که بجانب مرتبه بی کیفی داشته اند و بحکم ابن الفقیه نصف الفقیه فقیر را ازین مشرب از روئی علم حظ وافر بود و لذت عظیم داشت تا آنکه حق سبحانه و تعالی بمحض کرم خویش بخدمت ارشاد پناہی حقائق و معارف آگاہی مؤید الدین الرضی شیخنا و مولانا و قبلتنا محمد الباقی قدسنا الله تعالی بسره رسانید و ایشان بفقیر طریقه علیه نقشبندیه تعلیم فرمودند و توجه بلیغ بحال این مسکین مرعی داشتند بعد از ممارسته این طریقه علیه در اندک مدت توحید وجودی منکشف گشت و غلوی درین کشف پیدا شد علوم و معارف این مقام فراوان ظاہر گشتند و کم دقیقه از دقائق این مرتبه مانده باشد که آنرا منکشف نگردانیدند دقائق معارف شیخ محی الدین ابن العربی را کما ینبغی لائح ساختند و تجلی ذاتی که صاحب فصوص آنرا بیان فرموده است و نہایت عروج جز آن نمی داند و در شان آن تجلی میگوید و ما بعد هذا الا العدم المحض بآن تجلی ذاتی مشرف گشت و علوم و معارف آن تجلی را که شیخ مخصوص بخاتم الولایة میداند نیز به تفصیل معلوم شدند و سکر وقت و غلبه حال درین توحید بجدے رسید که در بعضی عریضها که بحضرت خواجه نوشته بود این دو بیت را که سراسر سکر است نوشته بود.

رباعی

اے دریغا کین شریعت ملت اعمائی ست — ملت ما کافری و ملت ترسائی است

کفر و ایمان زلف و روئے آن پری زیبائی است — کفر و ایمان هر دو اندر راهِ ما یکتائی است

و این حال تا مدتِ مدید کشید و از شهور بسنین انجامید ناگاه عنایتِ بیغایتِ حضرت الله جل سلطانه از دریچه غیب در عرصه ظهور آمد و پرده روپوش بیچونی و بیچگونی را بر انداخت علوم سابق که مُنبئ از اتحاد و وحدتِ وجود بوده اند رو بزوال آوردند و احاطه و سریان و قرب و معیتِ ذاتیه که در آن مقام منکشف شده بود مستتر گشتند و بیقین یقین معلوم گشت که صانع را جل شانه با عالم ازین نسبتهای مذکوره هیچ ثابت نیست احاطه و قرب او تعالی علمی است چنانچه مقرر اهل حق است شکر الله تعالی سعیهم و او سبحانه با هیچ چیز متحد نیست او او تعالی و تقدس و عالم عالم او سبحانه بیچون و بیچگونه است و عالم سراسر بداغ چونی و چگونگی متسم بیچون را عینِ چون نتوان گفت واجب تعالی را عینِ ممکن نتوان خواند قدیم هرگز عینِ حادث نشود و ممتنع العدم عینِ جائز العدم نگردد انقلابِ حقائق محالست عقلاً و شرعاً وصحتِ حمل یکے بر دیگرے ممتنع است اصلاً و رأساً عجب است که شیخ محی الدین و تابعان او ذاتِ واجب تعالی را مجهولِ مطلق میگویند و محکوم علیه بهیچ حکمی نمیدانند مع ذلک احاطه ذاتی و قرب و معیتِ ذاتیه اثبات مینمایند و ما هو الا حکمٌ علی الذاتِ تعالی و تقدس فالصوابُ ما قاله العلماءُ من اهل السنةِ من القربِ العلمی والاحاطةِ العلمیةِ و در زمانِ حصولِ علوم و معارفِ منافی مشربِ توحیدِ وجودی این فقیر را اضطرابِ تمام بود که ورائی این توحید امرِ دیگر عالی تر نمیدانست و بتضرع و زاری دعا میکرد که این معرفت زائل نگردد تا آنکه حُجب بتمام از روی کار زائل گشتند و حقیقت کما ینبغی منکشف شد و معلوم گشت که عالم هر چند مرایائے کمالاتِ صفاتی است و مجالی ظهوراتِ اسمائی امّا مظهر عینِ ظاهر نیست و ظل عینِ اصل نه چنانکه مذهب اهل توحیدِ وجودیست

این مبحث بمثالے واضح گردد مثلاً عالمی ذوفنونے خواست کہ کمالاتِ متنوعۂ خود را در عرصۂ ظہور جلوہ دہد و خفایائے مستحسنۂ خود را در معرضِ وضوح آرد ایجادِ حروف و اصوات نمود و در مرایائے آنہا آن کمالاتِ مخفیہ را ظاہر ساخت درین صورت نتوان گفت کہ این حروف و اصوات کہ مجالے و مرایائے آن کمالاتِ مخفیہ شدہ اند عینِ آن کمالات اند یا محیطِ آن کمالات اند بالذات یا قریب اند بآنہا بالذات یا معیّتِ ذاتیہ دارند بلکہ نسبت درمیانِ ایشان دالیت و مدلولیت است حروف و اصوات دوالِ بیش نیستند بران کمالات و آن کمالات برصرافتِ اطلاقِ خود اند آن نسبتہا کہ پیدا شدہ است از رو اوہام و خیالات است فی الحقیقۃ ازان نسبتہا ہیچ ثابت نیست لیکن چون درمیانِ آن کمالات و این حروف و اصوات مناسبتِ ظاہریۃ و مظہریۃ و مدلولیۃ و دالیۃ متحقق است ہمین مناسبت بعضے را بواسطۂ بعضے عوارض باعثِ حصولِ آن نسبتہائے وہمیہ میگردد و نفس الامر آن کمالات از جمیعِ این نسب معرّا و مبرّا است و ما نحن فیہ نیز غیر از علاقۂ دالیۃ و مدلولیۃ و ظاہریۃ و مظہریۃ نیست عالم علم بر وجودِ صانعِ خود است تعالی و تقدس و مظہر است مر ظہورِ کمالاتِ اسمائی و صفاتیِ او را سبحانہ و ہمین علاقہ بعضے را بواسطہ بعضے عوارض باعثِ بعضی احکامِ وہمیہ میگردد و بعضے را کثرتِ مراقباتِ توحید برین احکام می آرد کہ صورتِ آن مراقبات در متخیلہ نقش مے بندد و بعضے دیگر را علمِ توحید و تکرارِ آن بنحوی از ذوق بآن احکام می بخشد و این ہر دو صورتِ توحید معلول اند و داخلِ دایرۂ علم بحال کاری ندارند و بعضی دیگر را منشأ این احکام غلبۂ محبت است کہ بواسطۂ استیلاءِ حبِّ محبوب غیرِ محبوب از نظرِ محب می خیزد و جز محبوب ہیچ نمی بیند نہ آنکہ در نفس الامر غیرِ محبوب ہیچ نیست کہ آن مخالفِ حس و عقل و شرع است و گاہے ہمین محبت باعثِ حکم باحاطہ و قربِ ذاتی میگردد

و این قسم توحید اعلیٰ از دو قسم سابق است و داخلِ دائرہ حال ہر چند مطابقِ نفس الامر و موافقِ شریعت نیست و تطبیقِ آن بشریعت و نفس الامر تکلّف محض است و در رنگِ تکلفاتِ باردہ فلسفیہ کہ اسلامیین اینہا میخواہند کہ اصولِ فاسدہ خود را بقوانین شرعیہ مطابق سازند کتاب اخوان الصفا و مثل آن ازین قبیل است غایۃ ما فی الباب خطائے کشفی حکم خطائے اجتہادی دارد کہ ملامت و عتاب از ان مرفوع است بلکہ یک درجہ از درجاتِ صواب در حقِ او متحقق است این قدر تفاوت دارند کہ مقلّدانِ مجتہد حکمِ مجتہد دارند و درجہ از درجاتِ صواب بر تقدیرِ خطا نیز میبابند بخلافِ مقلّدانِ اہلِ کشف کہ معذور نیستند و از درجۂ صواب بر تقدیرِ خطا محروم اند چہ الہام و کشف بر غیر حجت نیست و قولِ مجتہد بر غیر حجت است پس تقلیدِ اول بر تقدیرِ احتمالِ خطا جائز نباشد و تقلیدِ ثانی بر تقدیرِ احتمال خطا جائز است بلکہ واجب و شہود بعضی از سالکان کہ در مراپائے تعیّنات کونیہ است نیز از قبیلۂ احکام سابقہ است و این شہود را شہودِ وحدت در کثرت یا شہودِ احدیت در کثرت نامیدہ اند زیرا کہ واجب تعالیٰ و تقدس کہ بیچون و بیچگونہ است ہرگز در مراپائے چونی نگنجد و در مجالی چندی نیاید۔ لامکانی در مکان گنجائش ندارد و بیچون را بیرونِ دائرہ چون باید جست لامکانی را ماورائے مکان باید طلبید آنچہ در آفاق و انفس دیدہ میشود آیاتِ اویند سبحانہ و تعالیٰ و تقدس قطب دائرۂ ولایت یعنی حضرتِ خواجہ نقشبند قدس اللہ تعالیٰ سرہ الاقدس فرمودہ اند کہ ہر چہ دیدہ شد و شنیدہ شد و دانستہ شد آن ہمہ غیر است بحقیقۃ کلمۂ لا نفی آن باید کرد بیت

در تنگنائے صورت معنی چگونہ گنجد
در کلبۂ گدایان سلطان چہ کار دارد

صورت پرست غافل معنی چہ داند آخر
کو با جمالِ جانان پنہان چہ کار دارد

اگر گویند کہ در عبارات اکثر مشائخ چہ نقشبندیہ و چہ غیر ایشان واقع شدہ است کہ صریح است

جواب از عبارات مشائخ که دال اند بر توحید وجودی

در وحدتِ وجود وا حاطه و قرب و معیّتِ ذاتیه و در شہودِ وحدت در کثرت واحدیّت در کثرت
جواب گوئیم که این احوال و شہود در توسّطِ احوال ایشان را روئے داده باشد و بعد از ان
ازین مقام گزرانیده باشند چنانچه این فقیر از احوالِ خود در ماتقدّم نوشته است جواب (ماقبل ۱۲)
دیگر آنست که جمعی را با وجود نگرانیِ تام در باطن بجانب احدیّتِ صرف ظاہرِ ایشان را که کثرتِ
بیِن است بآن احکام و آن شہود مشرف میسازند و در باطن نگرانِ احدیّت اند و در ظاہر
مشاہدِ مطلوب اند در کثرت چنانچه از حالِ والدِ خود خبر داده است در اوائل این مکتوب۔ (این فقیر ۱۲)
و تحقیق این جواب بتفصیل در رساله که در تحقیق مراتبِ وحدتِ وجود نوشته است نوشته شده (جُداً ۱۲) (جبر ۱۲)
است این مقام تحمّلِ زیادتی بر آنچه مذکور شد ندارد گفته نشود که چون در نفسِ امر وجوداتِ متعدده باشند
و قرب واحاطه ذاتیه نباشد و شہود وحدت در کثرت مطابقِ واقع نباشد پس حکمِ این بزرگواران
کاذب باشد چه غیر مطابقِ واقع و نفس الامر است زیراکه جواب گوئیم که این بزرگواران باندازهٔ (دکذب ابہمین عدم مطابقت است ۱۲)
شہودِ خود این حکم کرده اند در رنگِ آنکه شخصے حکم کند بآنکه صورتِ زید را در مرآت دیده ام (آن حکم ۱۲) (مانند ۱۲) (آئینه ۱۲)
این حکم نیز مطابقِ واقع نیست چه در مرآت آنصورت را ندیده است چه صورت در مرآت
اصلا نیست ـه تا دیده شود آن شخص را درین حکم عُرفاً کاذب نگویند ہر چند مطابقِ نفس الامر (چه عرف بارتسام صورت در آئینه قائل معتقد است ۱۲)
نباشد که او درین حکم معذور است و ملامتِ کذب از وی مرفوع است کما مرّ سابقاً (زیراکه شہود اعتقادی خود را بیان نموده ۱۲) (زائل ۱۲) (چنانچه گذشت پیش ازین ۱۲)
مقصود از اظہارِ احوال که شایانِ استتار اند آنست تا دانسته شود که اگر قبولِ وحدتِ وجود (در پرده شدن ۱۲) (از فقیر ۱۲)
بوده است از کشف بوده است نه از روئے تقلید و اگر انکار است ہم از الہام است
گنجائشِ انکار ندارد و ہر چند بر غیر حجت نیست جواب دیگر از برائے دفع شبہه کذب (والہام ۱۲)
آنست که افرادِ عالم بایکدیگر در بعضے امور اشتراک دارند و در بعضے دیگر امتیاز همچنین
است اشتراکِ ممکن با واجب تعالیٰ و تقدس در بعضے امورِ عرضیه ہر چند بالذات ممتاز اند (ممکن و واجب ۱۲)

ماننده موجودیت و شیئیت و عالمیت و معلومیت وجوہرت وغیرہ ۱۲

ـه بلکه شعاع بصری بسبب عدم نفوذ در آئینه باصل منعکس شده صورت اصل را درمے یابد کما ھو مقرر ومحقق فی محله ۱۲

[illegible]

پس بر تقدیرِ غلبۂ محبت ما بہ الامتیاز از نظرِ محب مخفی میگردد و ما بہ الاشتراک در نظر مے ماند پس درینصورت اگر حکم بعینیتِ یک دیگر کنند مطابقِ واقع خواہد بود و کذب را اصلاً مجال نخواہد ماند و احاطۂ ذاتی و مثلِ آنرا نیز بر ہمین قیاس باید کرد والسلام

مکتوب سی و دوم (۳۲)

بہ مرزا حسام الدین احمد صدور یافتہ در بیانِ کمال کہ مخصوص باصحاب کرام است رضوان اللہ تعالیٰ علیہم و از اولیا کم کسے بآن کمال مشرف شدہ است و در حضرتِ مہدی بر وجہِ اتم ظہور خواہد یافت و آن کمال فوقِ نسبتِ جذبہ و سلوک است و در بیانِ آنکہ کمالِ صناعت بتلاحقِ افکار است و زیادتیِ آن بہ تتابعِ انظارِ نسبتِ پیر اگر ہمان صرافت بماند موجبِ نقصان است مرید رشید تواند کہ آنرا کامل سازد و ما بنا ذٰلک۔ التفات نامۂ گرامی ورود یافت للہِ سبحانہ الحمد والمنۃ کہ دور افتادگان از یاد نرفتہ اند و بہ تقریبی مذکور میگردند۔ ع

بارے بہیچ خاطرِ خود شاد میکنم

از عدمِ دریافتِ نسبتِ خاصۂ پیر دستگیر علیہ الرحمۃ نوشتہ بودند و سبب آنرا پرسیدہ مخدوما شرحِ امثالِ این سخنان بطریقِ تحریر بلکہ تقریر ہم مناسب نمی نماید تا در فہم کسے چہ در آید و ازانجا چہ فرا گیرد حضور بشرطِ حسنِ ظن یا طولِ صحبت بہیچ کہ باشد در کار است دونہ خرط القتاد۔ ؎

آسودہ شبے باید و خوش مہتابے تا با تو حکایت کنم از ہر بابے

اما بحکم سوالے را جوابے باید اینقدر وا می نماید کہ ہر مقامی را علوم و معارف دیگر است

ملے فراہم وزن سرا پستے پیش و نزدیک و دور و بالا دگاہے زاید مے آید ۱۲

واحوال ومواجید دیگر در مقامی مناسب ذکر وتوجہ است ودر مقام دیگر تلاوت ونماز است مقامی
مخصوص بجذبہ است ومقامی بسلوک ومقامی باین ہر دو دولت ممتزج است ومقامی است
کہ از ہر دو جہت جذبہ وسلوک جدا است نہ جذبہ را با وتناسبے ونہ سلوک را بآن تعلقی این مقام
بس شگرف است اصحاب آن سرور علیہ وعلی الہ وعلیہم من الصلوات افضلہا
ومن التسلیمات اکملہا باین مقام ممتاز اند وباین دولت عظمی مشرف صاحب این مقام را
امتیاز تمام است از ارباب مقامات دیگر ومشابہتے بایکدیگر کمتر دارند بخلاف ارباب مقامات
دیگر کہ بایک دیگر مشابہتے دارند ولو بوجہ دون وجہ این نسبت از گذشت اصحاب
الرضوان کرام در حضرت مہدی علیہم السلام بروجہ اتم ظہور خواہد یافت انشاء اللہ تعالی از مشائخ
طبقات رحمہم اللہ سبحانہ کم کسے ازین مقام خبر دادہ است فکیف کہ از علوم ومعارف آن سخن
کردہ باشد ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم نمایۃ مافی الباب
وبلوغ اصحاب کرام را این نسبت عزیز الوجود در اول قدم بظہور می آمد وبمرور بکمال میرسید
وترتیب ودیگرے را اگر باین دولت مشرف می سازند ور قدم نسبت اصحاب کرام تربیت دہند
بعد از قطع منازل جذبہ وسلوک وطی علوم ومعارف آنہا باین دولت عظمی مستعد
خواہد گشت ودر ابتدا ظہور این نسبت مخصوص ببرکت صحبت سید البشر است علیہ وعلی
الہ الصلوات والتحیات والبرکات والتسلیمات اتمہا وانما بود کہ از متابعان او نیز کسے را
باین برکت مشرف سازند تا صحبت او نیز در ابتدا سبب ظہور این نسبت علیہ گردد۔ ؎
فیض روح القدس ار باز مدد فرماید   دیگران ہم بکنند آنچہ مسیحا میکرد
چنانچہ درین وقت درین نسبت ہم اندراج النہایۃ فی البدایۃ متحقق شود چنانکہ در صورت تقدم
جذبہ بر سلوک متحقق است زیادہ برین بیان گنجائش ندارد۔ شعر

ؔ؎ این فضل حق است سبحانہ عنایت میفرماید بر کہ میخواہد حق سبحانہ خداوند فضل عظیم است۔ واین کریمہ است واقع در سورہ جمعہ وپارہ قد سمع ۱۲

مکتوبات امام ربانی

وَمِنْ بَعْدِ هٰذَا مَا يُدَقُّ صِفَاتُهُ   وَمَا كَتْمُهُ اَحْظٰى لَدَيْهِ وَاَجْمَلُ

بعد ہذا اگر ملاقات واقع شد و از جانب مستمعان مظنۂ حسن استماع دریافت شمۂ ازین مقام انشاء اللہ تعالیٰ در معرض ظہور خواہد آورد وہو سبحانہ الموفق در باب بعضی از یاران قلمی فرمودہ بودند این فقیر از زلات ایشان درگزراند حق سبحانہ و تعالیٰ ارحم الراحمین است عفو فرماید اما یاران را نصیحت فرمایند کہ در حضور و غیبت در مقام آزار نباشند و تغییر اوضاع خود نکنند اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوْٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهٗ وَمَا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّالٍ در باب میان شیخ الہداد خصوصاً نوشتہ بودند فقیر را ہیچ مضایقہ نیست اما ندامت از تغییر وضع خود مشار الیہ را در کار است کہ اَلنَّدَمُ تَوْبَةٌ استشفاع فرع ندامت است بہر تقدیر فقیر از جانب خود در مقام گزشت است جانب دیگر را ایشان دانند دیگر سرہند را منزل خود تصور فرمایند علاقۂ محبت و نسبت ہم پیرگی نہ ازان قبیل است کہ بامور عارضہ گسستہ گردد زیادہ چہ نویسد والسلام مخدوم زادہا و سائر اہل بیت بدعا مخصوص اند بعد از تسوید این رقیمہ بخاطر ریخت کہ سخن را در باب زلات یاران و عفو ازان واضح تر نویسد کہ در اجمال ابہام است تا چہ مفہوم شود مخدوما عفو بر تقدیری مطلوب و متصور است کہ آن جماعہ آن اوضاع را بد دانند و در مقام ندامت باشند و الا عفو گنجائش ندارد و نوشتہ بودند کہ پیر دستگیر قدس سرہ این مقام را بشہادت این جماعہ بشیخ الہداد سپردہ بودند این سخن بیانی می طلبد اگر سپردن باین معنی گفتہ اند کہ خدمت فقراء و آیندہ و روندہ بکند و از آب و نان اینہا خبردار باشد مسلم است و اگر باین معنی گفتہ اند کہ تربیت جماعۂ طالبان بکند و در مقام مشیخت بنشیند ممنوع است و در مرتبۂ اخیر از ملاقات بفقیر حضرت ایشان فرمودہ بودند کہ شما تجویز بکنید کہ شیخ الہداد از جانب ما رفتہ بعضی طالبان

پیر دستگیر حضرت خواجہ عبد الباقی قدس سرہ

مکتوبات امام ربانی

مشغولی بگوید و احوالِ بعضی را بما رساند که ما را تابِ حضور طلبیدن و مشغولی گفتن و احوال پرسیدن
نیست فقیر درین باب هم متوقف بود چون ضرورت شد فقیر هم آنقدر تجویز نمود و این قسم تبلیغ از
جنسِ سفارتِ محض است علی الخصوص که مبتنی بر ضرورت باشد و الضَّرُورَةُ تَتَقَدَّرُ بِقَدَرِهَا
پس آن سفارت هم مخصوص بزمانِ حیوةِ ایشان باشد بعد از ارتحالِ ایشان مشغولی گفتن
و حالِ طالبان پرسیدن داخلِ خیانت است نوشته بودند که نسبتِ پیر دستگیر باقی ماند
یعنی زیادتی و نقصان نه پذیرد مخدوما تکمیلِ صناعة بتلاحقِ افکار است نحوے که سیبویه
وضع کرده بود افکارِ متاخران آنرا ده چند زیاده ساخته اند بهمان صرافت ماندن خود عینِ
نقص است نسبتے که حضرتِ خواجه نقشبند داشتند در زمانِ حضرتِ خواجه عبد الخالق نبود قدس
الله تعالی سرهما و علی هذا القیاس علی الخصوص که حضرتِ خواجهٔ ما در صددِ تکمیلِ این
نسبت بوده اند و آنرا ناتمام میدانستند اگر حیوة وفا میکرد باراده خداوندی جل سلطانه
این نسبت را تا بکجا می بردند سعی کردن در عدمِ زیادتیِ آن مناسب نیست و فقیر میداند
که این نسبت چه طور باقی خواهد ماند شما خود نسبت علاحده دارید بنسبتِ ایشان مساس
ندارد این سخن مکرر در حضورِ ایشان مشخص شده بود شیخ الهداد فقیر نسبت را چه داند که چیست
بنحوی از حضورِ قلبی داشت دیگر آنرا هم معلوم است که چه حالت است برپا دارندهٔ آن نسبت
کیست وانمایند تا فقیر هم مدد آنکس باشند واقعات را اعتبار ننهند که خیالی اند صدقی ندارند
شیطان دشمنِ قویست از تسویلات او امن متعسر است اِلَّا مَنْ عَصَمَهُ اللهُ تَعَالٰی و از سلب
نسبتهائے مکتسبه نوشته بودند مخدوما آن سلب کردن باختیار نبود چنانکه در حضور مذکور شده بود گذشته
الحال هم آن سلب برحالِ خود است زائل نشده آنرا زائل تصور کردن خیال است آوازیکه
از دلِ شنوند بآن حالت کاری ندارد اخگری را که سر دیبا زنند و آتش از وی زائل می گردد

بعد از آب انداختن ہم آوازے دروے بیماند نمی توان گفت کہ ہنوز آتش دروی مکنونست وقائع را اعتبار نیست این سخن اگر امروز پوشیدہ است منتظر باشند فردا انشاء اللہ تعالیٰ ظہور خواہد یافت چون شما بمبالغہ نوشتہ بودید بضرورت درجواب آن سخن گفتہ شد والا بے تقریب سخن کردن میسر نمی شود ◆

مکتوب (۳۳) سی وسیوم

بہ ملا حاجی محمد لاہوری صدور یافت در بیان مذمت علماء سوء کہ بہ محبت دنیا گرفتار اند و علم را وسیلۂ حصول دنیا ساختہ و در مدح علماء زہاد کہ از دنیا بے رغبت گشتہ اند علما را محبت دنیا و رغبت دران کلف چہرۂ جمال شانست خلائق را اگرچہ از ایشان حصول فوائد است اما علم شان درحق ذاتہائے ایشان نافع نیامد ہرچند تائید شریعت و تقویت ملت برایشان مترتب است اما گاہ است کہ این تائید و تقویت از اہل فجور و ارباب فتور ہم می آید چنانکہ سید انبیاء علیہ وعلیہم وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات از تائید آن مرد فاجر خبر دادہ اند و فرمودہ اِنَّ اللہَ لَیُؤَیِّدُ ہٰذَا الدِّیْنَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ در رنگ سنگ پارس اند کہ از مس و آہن ہرچہ باو رسد زر گردد و فی حد ذاتہ بر تجربۂ خود است و ہمچنین آتشی کہ در سنگ و نے موضوع است عالم را ازان آتش حصول منافع است اما آن سنگ و نے ازان آتش درونی بے نصیب اند بلکہ گوئیم کہ این علم درحق ذوات ایشان مضر آمد کہ حجت را برایشان تمام ساخت اِنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا یَوْمَ الْقِیٰمَۃِ عَالِمٌ لَمْ یَنْفَعْہُ اللہُ بِعِلْمِہٖ چگونہ مضر نباشد علمیکہ نزد خدائے عزوجل عزیز است و اشرف موجودات آنرا وسیلۂ دنیائے دنیہ از مال و جاہ و ریاست ساختہ اند و حال آنکہ دنیا نزد حق تعالیٰ ذلیل و خوار است

وبدترینِ مخلوقات پس عزیزِ خدارا عزوجل خوار ساختن وذلیل او را سبحانہ عزت دادن بغایت مستقبح است وفی الحقیقت معارضہ است بحق سبحانہ وتعالیٰ وتدریس وافتاوفتی نافع آید کہ خالصًا لوجہ اللہ سبحانہ باشد واز شائبۂ حبِّ جاہ وریاست وحصولِ مال ورفعت خالی باشد وعلامتِ این خلوّ زہد در دنیا است وبے رغبت بودن است از دنیا ومافیہا علمائیکہ باین بلا مبتلا اند وبہ محبتِ این دنیہ گرفتار از علماءِ دنیا اند ایشانند علماءِ سوء وشرارِ مردم ولصوصِ دین وحال آنکہ ایشان خود را مقتدائی دین میدانند وبہترینِ خلائق می انگارند ویحسبون انہم علی شیئٍ الا انہم ہم الکاذبون استحوذ علیہم الشیطان فانساہم ذکر اللہ اولئک حزب الشیطان الا ان حزب الشیطان ہم الخاسرون عزیزے شیطانِ لعین را دید کہ فارغ نشستہ است واز تضلیل واغوا خاطر جمع ساختہ آن عزیز سِرّ آن را پرسید لعین گفت کہ علماءِ سوءِ این وقت درین کار با من خود مددِ عظیم کردند ومرا ازین مہم فارغ ساختند والحق درین زمان ہر سستے ومداہنتے کہ در امور شرعیہ واقع شدہ است وہر فتورے کہ در ترویجِ ملت ودین ظاہر گشتہ است ہمہ از شومیِ علماءِ سوء است وفسادِ نیاتِ ایشان آرے علمائے کہ از دنیا بے رغبت اند واز حبِّ جاہ وریاست ومال ورفعت آزاد از علماءِ آخرت اند وورثۂ انبیا اند علیہم الصلوات والتسلیمات وبہترینِ خلائق ایشانند کہ فردائے قیامت سیاہیِ ایشان را بخونِ شہدائے فی سبیل اللہ وزن خواہند کرد وپلۂ این سیاہی خواہد چربید ونوم العلماء عبادۃٌ در شانِ ایشان متحقق است ایشانند کہ جمالِ آخرت در نظرِ شان مستحسن آمدہ وقباحتِ دنیا وشناعتِ آن مشاہد گشتہ آن را بنظرِ بقا دیدند واین را بداغِ زوال متسم یافتند لاجرم خود را بباقی سپردند واز فانی باز داشتند شہود وعظمتِ آخرت ثمرۂ شہودِ عظمتِ جلالِ لایزال است وذلیل داشتنِ دنیا ومافیہا از لوازم

شہود عظمت آخرت است لِاَنَّ الدُّنیا وَالْاٰخِرَۃَ ضَرَّتَانِ اِنْ رَضِیَتْ اِحْدٰھُمَا سَخِطَتِ الْاُخْرٰی اگر دنیا عزیز است آخرت خوار است و اگر دنیا خوار است آخرت عزیز است جمع این دو امر از قبیلِ جمعِ اضداد است۔ ع مَا اَحْسَنَ الدِّیْنَ وَالدُّنْیَا لَوِ اجْتَمَعَا آرے جمعی از مشائخ کہ از خود و بالیستِ خود بتمام برآمدہ اند بواسطۂ بعضے نیاتِ حقانیہ اختیار صورتِ اہلِ دنیا نمودہ اند و بظاہر راغب مینمایند فی الحقیقت ہیچ تعلّقے ندارند و از ہمہ فارغ و آزاد اند رِجَالٌ لَّا تُلْہِیْہِمْ تِجَارَۃٌ وَّلَا بَیْعٌ عَنْ ذِکْرِ اللّٰہِ تجارت و بیع ایشان را مانعِ ذکرِ خدا نیست در عینِ تعلّق باین امور بے تعلّق اند حضرتِ خواجہ نقشبند فرمودہ اند قَدَّسَ اللّٰہُ تَعَالٰی سِرَّہُ الْاَقْدَسَ کہ در بازارِ منیٰ تاجرے را دیدم کہ پنجاہ ہزار دینار کم و بیش را خرید و فروخت نمود و یک لحظہ دلِ او از حق سبحانہ غافل نگشت ۔

مکتوب سی و چہارم (۳۴)

المنتخبات ۳

نیز بہ ملا حاجی محمد لاہوری صدور یافتہ در بیان جواہرِ خمسۂ عالمِ امر بطریق بسط و تفصیل مہما امکن نقدِ سعادتِ دارین وابستہ باتباع سید کونین است عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُہَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُہَا فلسفی کہ دیدۂ بصیرتِ او بکحلِ متابعت صاحبِ شریعت عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ مُکتحل نشدہ است از حقیقتِ عالمِ امر نابینا است فَضْلًا عَنْ اَنْ یَّکُوْنَ لَہٗ شُعُوْرٌ عَنْ مَّرْتَبَۃِ الْوُجُوْبِ تَعَالٰی وَتَقَدَّسَ نظرِ کوتاہ او مقصور بر عالمِ خلق است و در آنجا نیز ناتمام است جواہرِ خمس کہ اثبات نمودہ اند ہمہ در عالمِ خلق اند نفس و عقل را کہ از مجردات شمردہ اند از نادانی است نفسِ ناطقہ خود ہمین نفسِ امارہ است کہ بہ تزکیہ محتاج است و بالذات ہمت او بدنائت

وپستی است بعالَمِ اَمر او را چه نسبت و تجرّد را با چه مناسبت و عقل خود ادراک نمیکند از معقولات
مگر اُموری را که بمحسوسات مناسبت دارند بلکه حکمِ محسوسات پیدا کرده اند اَمّا امریکه بمحسوسات
مناسبت ندارد و شبه و مثالِ او در مشاہدات پیدا نیست در ادراکِ عقل نمی آید و بندِ او
بکلیدِ عقل نمیکشاید لهذا نظرِ عقل از احکامِ بیچونی کوتاه است و در غیبِ محض گمراه و این علامتِ
عالَمِ خلق است عالَمِ امر را روبه بیچونی است و توجه به بیچگونگی ابتداءِ عالَمِ امر از مرتبهٔ قلب
است و فوقِ قلب روح است و فوقِ روح سِرّ است و فوقِ سِرّ خفی است و فوقِ خفی
اَخفیٰ است پنجگانهٔ عالَمِ امر را اگر جواہرِ خمسه گویند گنجائش دارد کوته نظری خذف ریزهٔ
چند را فراہم آورده جواہر انگاشته است ادراکِ این جواہرِ خمسهٔ عالَمِ امر و اطلاع بر
حقائقِ اینها نصیبِ کُمّلِ تابعانِ محمد رسول الله است صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله
وسلّم و چون در عالَمِ صغیر که انسان است نمونه ایست از آنچه در عالَمِ کبیر است در عالَمِ
کبیر نیز اُصولِ این جواہرِ خمسه ثابت باشند عرشِ مجید مبدأ این جواہرِ عالَمِ کبیر است در رنگ
قلبِ انسان و باین مناسبت قلب را نیز عرش الله تعالیٰ گویند و باقی مراتب از جواہرِ
پنجگانه فوق العرش اند عرش برزخ است در میانِ عالَمِ خلق و عالَمِ امر در عالَمِ کبیر در رنگِ
قلبِ انسان که برزخ است در میانِ عالَمِ خلق و عالَمِ امر در عالَمِ صغیر قلب و عرش اگرچه
در عالَمِ خلق ظاہر اند اَمّا از عالَمِ امر اند نصیبی از بیچونی و بیچگونگی دارند اطلاع بر حقیقتِ
این جواہرِ خمسه کُمّلِ اَفرادِ اولیاء الله را مسلّم است که مراتبِ سلوک را بتفصیل گزرانیده
به نهایت النهایت رسیده اند

هر گدائے مردِ میدان کے شود — پشۂ آخر سلیمان کے شود

و اگر بمحض فضلِ ایزدی تعالیٰ شانه نظرِ بصیرت صاحبِ دولتے را بتفصیل مرتبهٔ وجوب

علی حسب الامکان واکشاید مطالعۂ اصولِ این جواہر را دران سوطن نیز نماید واین جواہر صغیرہ وکبیرہ را در رنگِ ظلالِ آنجواہر حقیقیہ معلوم فرماید ع این کار دولتست کنون تا کرا رسد ذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰہُ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِیْمِ منع از اظہار حقائقِ عالمِ امر بواسطۂ دقتِ آن معانیِ مکنونہ است تا ہر کوتہ نظرے از انجاچہ فراگیر در اسخان در علوم کہ بشرفِ وَمَآ اُوْتِیْتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِیْلًا مشرف اند ازین ماجرا آگاہ اند ع ہَنِیْئًا لِاَرْبَابِ النَّعِیْمِ نَعِیْمُہَا ع مصلحت نیست کہ از پردہ برون افتد راز ۔ ورنہ در مجلسِ رندان خبری نیست کہ نیست وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلَیْھِمْ مِنَ الصَّلَوَاتِ وَالتَّسْلِیْمَاتِ اَتَمُّہَا وَاَدْوَمُہَا ثانیاً بخاطر آمد کہ شمہ از جواہرِ مقدسہ علیا نیز بہ تحریر آوردہ شود باید دانست کہ ابتداءِ آن جواہر از صفاتِ اضافیہ است کہ کالبرزخ اند بین الوجوب والامکان وفوقِ اینہا صفاتِ حقیقیہ کہ روح را از تجلیاتِ اینہا نصیب است وقلب را بصفاتِ اضافیہ تعلق است و بتجلیاتِ اینہا شرف است وبقیۂ این جواہر علیا کہ فوقِ صفاتِ حقیقیہ اند داخلِ دایرۂ حضرتِ ذات اند تعالیٰ وتقدس لہٰذا تجلیاتِ این مراتبِ سہ گانہ را تجلیاتِ ذاتیہ میگویند سخن از انجا راندن مصلحت نیست۔ ع

قلم اینجا رسید وسر بشکست

مکتوب سی و پنجم (۳۵)

نیز بمیان حاجی محمد لاہوری صدور یافت در بیانِ محبتِ ذاتی کہ انعام وایلام در انمقام برابر است نَجَّانَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَاِیَّاکُمْ عَنْ زَیْغِ الْبَصَرِ بِحُرْمَتِ سَیِّدِ الْبَشَرِ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ مقصود از سیر وسلوک تزکیۂ نفسِ امارہ است

۵ حق سبحانہ وتعالیٰ مایان را از میل کردن چشم بسوے غیر خود نجات بخشد بطفیل سرور آدمیان علیہ الصلوٰۃ والسلام ۱۲ لمعو سلمہ اسر تعالے

وتطهیرِ آن تا از عبادتِ آلههٔ باطله که ناشی است از وجودِ هوائی نفسانی نجاتے میسّر شود و بحقیقت جز یک معبودِ برحق تعالیٰ وتقدس قبلهٔ توجه نماند و هیچ مقصدے بروے نگزیند چه از مقاصدِ دینی و چه از مطالبِ دنیاوی مقاصدِ دینی هرچند از حسنات است امّا کارِ ابرار است مقربین آنرا سیئه میدانند و جز یکی را مقصود نمی شمارند این دولت وابستهٔ بحصولِ فنا است وتحققِ محبتِ ذاتی که در آن موطن انعام وایلام متساوی است از تعذیبِ آنچنان التذاذ است که از تنعیم اگر بهشت را خواهند برائے آن خواهند که محلِ رضائے اوست تعالیٰ وتقدس و در طلبِ آن مرضی اوست عزسلطانه و از دوزخ پناه برائے آن جویند که مقامِ سخطِ مولیٰ است تعالیٰ نه مقصود از بهشت طلبِ حظِ نفس است و نه فرار از دوزخ بواسطهٔ رنج و محنت چه هرچه از محبوب است نزد این بزرگواران مرغوب است و عینِ مطلوب کلُّ ما یفعله المحبوب محبوبٌ حقیقتِ اخلاص اینجا دست میدهد و خلاصی از آلههٔ باطله اینجا حاصل میشود و کلمهٔ توحید این زمان درست می آید و بدونِ این خرطُ القتاد بے محبتِ ذاتی که بی ملاحظهٔ اسماء و صفات و بی توسّلِ انعام واکرامِ محبوب است کار در محلِ فل است و فنائے مطلق بے این محبتِ شرکت سوز دست نمیدهد مثنوی عشق آن شعله است کو چون برفروخت * هرچه جز معشوق باقی جمله سوخت

تیغِ لا در قتلِ غیرِ حق براند … در نگر زان پس که بعدِ لا چه ماند

ماند الا الله باقی جمله رفت … شاد باش اے عشقِ شرکت سوز زفت

مکتوب سی و ششم (۳۶)

المنتخبات ٤

بنبیرهٔ ملا حاجی محمد لاهوری صدور یافت در بیانِ آنکه شریعت متکفلِ جمیعِ سعاداتِ دنیویه واخرویه است و مطلبی نیست که در حصولِ آن بماورائے شریعت احتیاج افتد طریقت

وحقیقت خادمان شریعت اند و ما نحن بسبب ذلک حققنا اللّٰه سبحانه و ایاکم بحقیقة
الشریعة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة ویرحم اللّٰه عبدا قال آمینا
شریعت را سه جزو است علم و عمل و اخلاص تا این هر سه جزو متحقق نشوند شریعت متحقق نشود و چون
شریعت متحقق شد رضائے حق سبحانه و تعالی حاصل گشت که فوق جمیع سعادات دنیویه و اخرویه
است و رضوان من اللّٰه اکبر پس شریعت متکفل جمیع سعادات دنیویه و اخرویه آمد و مطلبی نماند
که بماورائے شریعت در آن مطلب احتیاج افتد طریقت و حقیقت که صوفیه بآن ممتاز گشته اند
هر دو خادم شریعت اند در تکمیل جزو ثالث که اخلاص است پس مقصود از تحصیل آن هر دو تکمیل
شریعت است نه امر دیگر ورائے شریعت احوال و مواجید و علوم و معارف که صوفیه را در اثنائے راه
دست مید هند نه از مقاصد اند بل اوهام و خیالات تربی بها اطفال الطریقة از جمیع اینها گزشته
مراتب بمقام رضا باید رسید که نهایت مقامات سلوک و جذبه است چه مقصود از طی منازل طریقت و حقیقت
ماورائے تحصیل اخلاص نیست که مستلزم مقام رضا است از تجلیات سه گانه و مشاهدات
عارفانه گزرانیده از هزاران یکے را بدولت اخلاص و مقام رضا میرسانند کوته اندیشان احوال
و مواجید را از مقاصد می شمرند و مشاهدات و تجلیات را از مطالب می انگارند لاجرم گرفتار زندان
وهم و خیال میمانند و از کمالات شریعت محروم میگردند کبر علی المشرکین ما تدعوهم الیه
اللّٰه یجتبی الیه من یشاء و یهدی الیه من ینیب آرے حصول مقام اخلاص و وصول
بمرتبه رضا منوط بطی این احوال و مواجید است و مربوط به تحقق این علوم و معارف پس اینها
معدات مطلوب باشند و مقدمات مقصود حقیقت این معنی بصدقه حبیب اللّٰه علیه و علی
آله الصلوات والتسلیمات برین فقیر بعد از ده سال کامل درین راه بوضوح انجامید و شاهد
شریعت کما ینبغی جلوه گر گشت هر چند از اول گرفتاری احوال و مواجید نداشت و غیر از تحقق

بہ حقیقتِ شریعت مطلبی در نظر نبود لیکن بعد از عشرۂ کاملہ حقیقت امر کما ہو بظہور آمد الحمد للہ علی ذلک حمداً کثیراً طیباً مبارکاً فیہ مبارکاً علیہ فوت مغفرت پناہی میان شیخ جمال جمیع اہل اسلام را باعث حزن و تفرقہ است مخدوم زادہائے ایشان را از جانب فقیر عزا نمودہ فاتحہ خوانند والسلام

مکتوب سی و ہفتم (۳۷)

المنتخبات

بہ شیخ محمد چتری صدور یافتہ در تحریض بر اتباع سنت سنیہ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ و در ترغیب بحصول نسبت نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم مراسلۂ شریفہ و مکاتبۂ لطیفہ کہ از روی کرم اصدار فرمودہ بودند بمطالعہ آن مسرور و مبتہج گردید از استقامت و ثبات خود درین طریقۂ علیہ نقشبندیہ نوشتہ بودند الحمد للہ سبحانہ علی ذلک حضرت حق سبحانہ و تعالی بہ برکت اکابر این طریقۂ علیہ ترقیات بے نہایات کرامت فرماید طریق ایشان کبریت احمر است و مبنی بر متابعت سنت علی مصدرہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ این فقیر از نقد وقت خود می نویسد کہ مدتہا از علوم و معارف و از احوال و مقامات در رنگ ابر نیسان ریختند و کاریکہ باید کرد بعنایت اللہ سبحانہ کردند و الحال آرزوئے نماندہ است الا آنکہ احیائے سنتے از سنن مصطفویہ علی صاحبہا الصلوات والتسلیمات نمودہ آید و احوال و مواجید مر ارباب ذوق را مسلم باشد می باید کہ باطن را بہ نسبت خواجہا قدس اللہ تعالی اسرارہم معمور داشتہ ظاہر را بکلیت بمتابعت سنن ظاہرہ متحلی و متزین دارند مصرعہ کار این است غیر این ہمہ ہیچ +

نماز پنجگانہ را در وقت اول ادا نمایند الا عشاء زمستان کہ تا ثلث شب تاخیر در ان مستحب است درین امر فقیر بے اختیار است نمیخواہد کہ سر مو تاخیر را در اداے صلوۃ گنجائش باشد و عجز بشریت مستثنی است +

ه لما رواہ الترمذی و احمد و ابن ماجہ عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لولا ان اشق علی امتی لامرتہم ان یؤخروا العشاء الی ثلث اللیل او نصفہ

مکتوب سی و هشتم (٣٨)

نیز بشیخ محمد چتری صدور یافت در گرفتاری بذات بحت تعالی و تقدس که منزه است از اعتبار اسماء و صفات و شیون و اعتبارات و در مذمت جماعهٔ نارسیدگان که چون را بیچون تصور کرده بآن گرفتار مانده اند و در تفاوت اقدام اهل فنا که مترتب است بران تفاوت علوم و معارف و امثال آن مکتوب شریف رسید موجب فرحت گشت حق سبحانه و تعالی همواره باخود دارد و یک لحظه باغیر خود نگذارد هرچه مادون ذات بحت است تعالی شانه معبر بغیر است اگرچه اسماء و صفات باشد و آنکه متکلمین صفات را لاهو و لاغیره گفته اند معنی دیگر دارد و از غیر غیر مصطلح خواسته اند و بآن معنی نفی کرده اند نه بمعنی مطلق و نفی خاص مستلزم نفی عام نیست و از ان ذات عز سلطانه جز به سلوب تعبیر نمی توان کرد دران مرتبه هرچه اثبات است الحاد است و بهترین تعبیرات و جامع ترین عبارات لیس کمثله شیء است که بزبان فارسی ترجمهٔ آن بیچون و بیچگونه است و علم و شهود و معرفت را باو سبحانه راه نیست هرچه می بینند و می دانند و می شناسند غیر اوست تعالی بآنها گرفتاری گرفتاری بغیر اوست پس نفی آن لازم باشد و در تحت کلمهٔ لا اله در آورده اثبات آن ذات بیچون و بیچگونه را بکلمهٔ الا الله می باید کرد و این اثبات اولا به تقلید است و آخر به تحقیق و بعضی ارباب سلوک به نهایت کار نارسیده چون را بیچون تصور کرده اند و شهود و معرفت را باو راه داده اند ارباب تقلید بمراتب ازینها بهتر اند چه تقلید اینها مقتبس از مشکوة نور نبوت است علی صاحبها الصلوات و التسلیمات که سهو و خطا را باو راه نیست و مقتدای آن جماعهٔ نارسیدگان کشف غیر صحیح است مصرعه

ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا

وفی الحقیقت آن جماعه منکر ذاتند که اگرچه اثبات شهود ذات میکنند اما نمیدانند که نفس اثبات عین انکار است امام مسلمین امام اعظم کوفی رضی الله تعالی عنه فرموده است سُبْحَانَكَ مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ وَلٰكِنْ عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ عدم ادای حق عبادت خود ظاهر است لیکن حصول حق معرفت بنابر آنست که نهایت معرفت در ذات تعالی شانه جز آن نیست که به بیچونی و بیچگونی بشناسند ساده دلی گمان نبرد که درین معرفت عام و خاص مبتدی و منتهی مستوی الاقدام اند گوئیم که او فرق نکرده است میان علم و معرفت مبتدی را علم است و منتهی را معرفت معرفت جز بفنائی باشد و این دولت جز فانی را میسر نمی شود مولوی میفرماید **مثنوی**

هیچکس را تا نگردد او فنا   نیست ره در بارگاه کبریا

پس چون معرفت ورای علم باشد باید دانست که امریست ورای دانش متعارف که تعبیر از آن بمعرفت میکنند و ادراک بسیط نیز میگویند **شعر**

فریاد حافظ اینهمه آخر بهرزه نیست   هم قصهٔ غریب و حدیث عجیب هست

مثنوی. اتصالی بی تکیف بیقیاس   هست رب الناس را با جان ناس
لیک گفتم ناس را نسناس نه   ناس غیر از جان جان اشناس نه

و چون در فنا نیز اقدام متفاوت اند لاجرم منتهیان را نیز در معرفت تفاضل باشد که فنائی وی اتم است معرفت وی اکمل است و کسیکه دون اوست در فنا دون اوست در معرفت علی هذا القیاس سبحان الله سخن بکجا رفت با نیستی از بیحاصلی و نامرادی و بی استقامتی و ناثباتی خود می نوشتم و از دوستان مدد و معونت طلب میکردم مرا با مثال این سخنان چه مناسبت **بیت** اگر از خویشتن چو نیست خبر   ها چه خبر دارد از چنان و چنین

اما همت بلند پایه و طینت سرمایه نمیگذارد که بپایهای دنیه و سرمایهای سفلیه فرود آید بلکه
التفات نماید اگر میگوید از و میگوید اگرچه هیچ نمیگوید و اگر میجوید او میجوید اگرچه هیچ نمی یابد
اگر حاصلی دارد او دارد و اگرچه هیچ ندارد و اگر واصل است او را واصل است اگرچه بیحاصل است

در عبارات بعضی اکابر قدس الله تعالی اسرارهم العلیة که شهود ذاتی واقع شده است معنی آن بر غیر
ارباب کمال ظاهر نیست نارسیدگان را فهم آن معنی محال است ع

در نیابد حال پخته هیچ خام — پس سخن کوتاه باید والسلام

عنوان نامه را بکلمه هو الظاهر هو الباطن مزین کرده بودند مخدوما هو الظاهر هو الباطن درست است
اما چندگاه است که فقیر ازین عبارت معنی توحیدی نمی فهمد و بعلماء در فهم معنی آن موافق است
و درستی اینها فوق درستی ارباب توحید معلوم گشت کل میسر لما خلق له مصرعه

هر کسی را بهر کاری ساختند آنچه برین کس است ولابد است و بآن مکلف امتثال
اوامر و انتهاء از نواهی است ما اتکم الرسول فخذوه وما نهکم عنه فانتهوا واتقوا الله
و چون مامور باخلاص است و آن بی فنا صورت نمی بندد و بی محبت ذاتیه متصور نمیشود
لاجرم تحصیل مقدمات فنا که مقامات عشره است می باید کرد و اگرچه فنا موهبت محض است
اما مقدمات و مبادی آن بکسب تعلق دارد و اگرچه بعضی باشند که به حقیقت فنا ایشان را
مشرف سازند بی آنکه کسب مقامات آن نمایند و بریاضات و مجاهدات حقیقت خود را مصفا
سازند و در هیچ حال او از دو صورت خالی نیست یا بموقف الموافق او را باز دارند یا بهر
تکمیل ناقصان بعالم باز گردانند بر تقدیر اول سیر او در مقامات مذکوره واقع نمیشود
و از تفاصیل تجلیات اسمائی و صفاتی بیخبر است و بر تقدیر ثانی چون او را بعالم باز
گردانند سیر او بر تفصیل مقامات واقع میشود و تجلیات بی نهایت او را مشرف میسازند

صورتِ مجاہدہ واردا نانی الحقیقۃ در کمالِ ذوق ولذت است بظاہر ریاضت است وباطن تنعّم ولذاذت مصرعہ این کار دولت است کنون تا کرا رسد ہا گفتہ نشود کہ چون اخلاص از جملۂ مامورات واجبۃ الامتثال باشد وحقیقتِ آن بے فنا متحقق نمیشود پس علماءِ ابرار وصلحاءِ اخیار کہ بحقیقتِ فنا مشرف نشدہ اند بہ ترکِ اخلاص عاصی باشند زیرا کہ گوئیم کہ نفسِ اخلاص ایشانرا حاصل است اگرچہ در ضمنِ بعضے افرادِ اخلاص باشد وبعد از فنا کمالِ اخلاص متحقق میشود وجمیع افرادِ درا شامل مے باشد ولہذا گفتہ شدہ است حقیقتِ اخلاص بی فنا صورت نمی بندد ونہ گفت کہ نفسِ اخلاص بی فنا متحقق نمی شود۔

مکتوب سی ونہم ۳۹

المنتخبات ٦

نیز بہ شیخ محمد چتری صدور یافت در بیانِ آنکہ مدارِ کار بر قلب است از مجردِ اعمالِ صوری وعباداتِ رسمی کارے نمی کشاید وامثالِ آن حق سبحانہ وتعالیٰ از ما ودون خود راضی وبہ جنابِ قدسِ خود اقبالے ارزانی فرماید بحرمتِ سیّدِ البشرِ المطہّرِ عن زیغ البصرِ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات مدارِ کار بر قلب است اگر دل بغیرِ او سبحانہ گرفتار است خراب وابتر است از مجردِ اعمالِ صوری وعباداتِ رسمی کارے نمی کشاید سلامتی قلب از التفات بما سوائے او تعالیٰ واعمالِ صالحہ کہ

المنتخبات ٧

مکتوب چہلم

نیز بشیخ محمد چتری صدور یافت در بیان تحصیل مقام اخلاص که جزولیست از اجزائے ثلثۂ شریعت و در تکمیل این جزو طریقت و حقیقت خادمان شریعت اند و امثال آنها

نحمده و نصلی علی نبیه و نسلم مخدوما بعد از طی منازل سلوک و قطع مقامات جذبه معلوم شد که مقصود ازین سیر و سلوک تحصیل مقام اخلاص است که مربوط بفنائے آلهۂ آفاقی و انفسی است و این اخلاص جزولیست از اجزائے شریعت چه شریعت راسه جزو است علم و عمل و اخلاص. پس طریقت و حقیقت خادم شریعت اند در تکمیل جزو ثالث که اخلاص است حقیقت کار این است اما فهم هر کس اینجا نرسد اکثر عالم بخواب و خیال آرمیده اند و بجوز و مویز اکتفا نموده اند از کمالات شریعت چه دانند به حقیقت طریقت و حقیقت چه وارسند شریعت را پوست خیال میکنند و حقیقت را مغز میدانند نمیدانند که حقیقت معامله چیست به ترهات صوفیه مغرور اند و به احوال و مقامات مفتون هداهم الله سبحانه سواء الطریق

المنتخبات ٨

مکتوب چہل و یکم

حق سبحانه و تعالی ظاهر و باطن را بتابعت سنت سنیه مصطفویه علی صاحبها الصلوة و السلام و التحیة متحلی و متزین گرداناد بحرمة النبی و آله الامجاد علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات) محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و سلم محبوب رب العالمین است هر چیزیکه خوب و مرغوب است از برائی مطلوب محبوب است لهذا حق سبحانه و تعالی در کلام مجید خود میفرماید (انک لعلی خلق عظیم) و نیز می فرماید تعالی و تقدس انک لمن المرسلین علی صراط مستقیم و نیز فرموده تعالی و تقدس ان هذا صراطی مستقیما فاتبعوه و لا تتبعوا السبل ای ملتها اول علیه الصلوة و السلام صراط مستقیم خوانده و ماسوائے او را داخل سبل گردانیده و از اتباع آن منع فرموده

وآن سرور فرموده علیه الصلوٰة والسلام اظهاراً للشکر واعلاماً للخلق وهدایةً لهم (خیر الهدیٰ هدی محمد) ونیز فرموده علیه الصلوٰة والسلام ادّبنی ربی فاحسن تادیبی) وباطن متمم ظاهر است ومکمّل آن سرِ موی با یکدیگر مخالفت ندارد مثلاً دروغ بزبان ناگفتن شریعت است واز دل نفی خاطر کذب نمودن طریقت وحقیقت است اگر این نفی به تکلّف وتعمّل است طریقت واگر بی تکلّف میسّر است حقیقت پس فی الحقیقة باطن که طریقت وحقیقت است متمم ومکمّل ظاهر آمد که شریعت است پس سالکان سبل طریقت وحقیقت را اگر در اثنای راه اموری که بظاهر شریعت در جنگ اند ظاهر شوند وظاهر سازند مبنی بر سکر وقت وغلبه حال است اگر ازان مقام گذرانند وبصحو آیند آن منافات بالکلیه مرتفع میشود وآن علوم متضاده بتمام هباءً منثوراً میگردند مثلاً جمعی از سکر باحاطه ذاتی قائل گشته اند وبالذات حق را تعالی وتقدس محیط عالم میدانند این حکم مخالف آرای علمای اهل حق است ایشان باحاطه علمی قائل اند فی الحقیقت آرای علما بصواب اقرب است هرگاه همین صوفیه قائل باشند بآنکه ذات حق تعالی وتقدس بهیچ حکمی محکوم نمیگردد وبهیچ علمی معلوم نمیشود پس حکم وروی باحاطه وسریان نمودن مخالف آن قولست والحق که ذات او تعالی بیچون وبیچگونست هیچ حکمی را بوی نیست راه آنجا حیرت ونادانی است ودران موطن جهل صرفست وسرگردانی محض احاطه وسریان را در آنجناب قدس چه یارا مگر آنکه از جانب صوفیه که قائل باین احکام اند اعتذار نموده شود که مراد ایشان از ذات تعین اولست وچون آنرا زائد بر متعیّن نمیدانند آن تعین را عین ذات میگویند وآن تعین اول که معبّر بوحدتست در جمیع ممکنات سارئیست پس حکم باحاطه ذاتی درست آمد اینجا دقیقه ایست باید دانست که ذات تعالی وتقدس نزد علماء اهل حق بیچون وبیچگونه است وماسوای او هرچه هست بروی زائد است آن تعین هم اگر نزد ایشان ثابت شود نیز زائد خواهد بود واز دائره حضرت ذات بیچون بیرون خواهند داشت پس احاطه او را احاطه ذاتی نخواهند گفت پس نظر علما از نظر آن صوفیه بلند آمد

نیستیم الخ ضلیه للمعول الا تصرفیا الناظر بما قال هٰهنا وقد نبهت علیه فیما قبل بحواشی المکتوب الاحد والثلثین من الدفتر الاول ۱۲ المصحح سلمه الله تعالیٰ

ودوم آنکه نزد آن صوفیه است نزد این علماء داخل ابوست و هم برین قیاس است قرب و معیت ذاتی
و موافقت معارف باطن با علوم شریعت ظاهر بتمام و کمال بحدیکه در حقیر و نقیر مجال مخالفت نماند در مقام
صدیقیت است که بالاتر مقامات ولایت است و فوق مقام صدیقیت مقام نبوت است علومیکه
نبی را علیه الصلوة والسلام بطریق وحی آمده است صدیق را بطریق الهام منکشف گشته است
درمیان این دو علم غیر از فرق وحی و الهام نیست پس مخالفت را چه مجال باشد. ودر مادون مقام
صدیقیت هر مقامیکه باشد نحوی از سکر متحقق است صحو تام در مقام صدیقیت است وبس وفرق
دیگر درمیان این دو علوم آنست که در وحی قطع است و در الهام ظن زیراکه وحی بتوسط ملک است
و ملائکه معصوم اند احتمال خطا درایشان نیست و الهام اگرچه محل عالی دارد که آن قلب است و قلب از
عالم امر است اما قلب را با عقل و نفس نحوی از تعلق متحقق است و نفس هرچند بتزکیه مطمئنه گشته
است اما **بیت** هرچند که مطمئنه گردد ✿ هرگز ز صفات خود نگردد پس خطا را دران موطن مجال
پیدا شد باید دانست که ورای بقاء صفات نفس با وجود اطمینان او فوائد و منافع است اگر نفس بالکل
از ظهور صفات خود ممنوع باشد راه ترقی بسته میگردد روح هم حکم ملک پیدا میشود و محبوس در مقام
خود میگردد ترقی او بواسطه مخالفت نفس است اگر در نفس مخالفت نماند ترقی از کجا شود و سرور کائنات
(علیه و من الصلوات اتمها و من التسلیمات اکملها) وقتیکه از جهاد کفار مراجعت می فرمودند
مے فرمودند رجعنا من الجهاد الاصغر الی الجهاد الاکبر جهاد نفس را جهاد اکبر فرمودند مخالفت
درین موطن بترک عزیمت و اولیت است بلکه باراده آن ترک است نهایت آنکه بتحقق ترک هم خصوصیت
و بهمان اراده آن قدر ندامت و پشیمانی و التجا و تضرع بجناب قدس خداوندی جل سلطانه دست
می دهد که کار یکساله مثلا در یکساعت میسر میشود بر سر اصل سخن رویم متفرست در هر چیزیکه اخلاق و شمائل
محبوب یافته میشود آن چیز نیز بتبعیت محبوب میگردد و بیان این رمز است در کریمه

فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحْبِبْکُمُ اللّٰهُ پس در متابعت او عَلَیْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ کوشیدن مثمر بمقام محبوبیت
آمد فعلی کل عاقل ذی لب السعی لکمال اتباع حبیبه عَلَیْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ ظاهرا و باطنا
سخن تطویل انجامید معذور فرمایند جمال سخن چون از جمیل مطلق است هر چند دراز تر میگردد زیباتر
می آید لَوْ کَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّکَلِمَاتِ رَبِّیْ لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ کَلِمَاتُ رَبِّیْ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا
سخن بجاے دیگر باید برد حامل رقیمه دعا مولانا محمد حافظ اہل علم ہست و کثیر العیال از قلت اسباب
معیشت متوجه عسکر گشته اگر توجه فرموده از سرکار نصرت آثار سیادت و نقابت دستگاہے شیخ
جیو وظیفه یا امدادی از براے مشار الیه حاصل کنند عین کرم خواہد بود زیاده تصدیع نمود

المنتخبات ۹	# مکتوب چهل و دوم ۴۲

نیز بشیخ درویش صدور یافته در بیان آنکه بهترین مصقلها از برائی زدودن زنگ محبت ما دون
حق سبحانه از حقیقت جامعهٔ قلبیه متابعت سنت است عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ
سَلَّمَکُمُ اللّٰهُ تَعَالٰی وَسُبْحَانَهٗ وَاَبْقَاکُمْ آدمی تا زمانیکه بدلش تعلقات پراگنده ملوث است
محروم و مهجور است تصقیل مرآت حقیقت جامع از زنگ محبت ما دون او عز و جل لابد است
و بهترین مصقلها در ازالهٔ آن زنگ اتباع سنت سنیهٔ مصطفویه است علی مصدرها
الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّةُ که مدار این بر رفع عادات نفسانی و دفع رسوم ظلمانی است فطوبٰی
لِمَنْ شُرِّفَ بِهٰذِهِ النِّعْمَةِ الْعُظْمٰی وَوَیْلٌ لِّمَنْ حُرِمَ مِنْ هٰذِهِ الدَّوْلَةِ الْقُصْوٰی بقیة المرام
آنکه جناب اخوی اعزی میان مظفر ولد مرحومی شیخ گهورن از مردم اعیان و بزرگ زاده اند
جمع کثیر بایشان وابسته اند محل ترحم است زیاده چه تصدیع نماید وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ
وَعَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب چہل و سیوم ۴۳

بسیادت پناه نقابت دستگاه شیخ فرید بخاری صدور یافته در بیانِ آنکه توحید دو قسم است شهودی و وجودی و آنچه لابدست توحیدِ شهودی است که فنا بآن مربوط است و توحیدِ شهودی با عقل و شرع مخالفت ندارد بخلافِ توحیدِ وجودی و اقوالِ مشائخ که ناظر بتوحید اند بتوحیدِ شهودی باید فرود آورد تا مخالفت را گنجایش نباشد و توحیدِ شهودی در مرتبه عین الیقین است که مقام حیرت است و چون ازان مقام میگذرند بحق الیقین میرسند از امثال این احوال تحاشی مینمایند و ما یناسب ذلک من الاسئلة والاجوبة والتمثیلات الموضحة سلمکم الله تعالیٰ و سبحانه و عصمکم عما یصمکم و صانکم عما شانکم توحیدیکه در اثنای راه این طائفه علیه را دست می دهد دو قسم است توحیدِ شهودی و توحیدِ وجودی توحیدِ شهودی یکے دیدنست یعنی مشهودِ سالک جز یکے نباشد و توحیدِ وجودی یک موجود دانستن است و غیر او را معدوم انگاشتن و با وجودِ عدمیت مجالے و مظاهرِ آن یکے پنداشتن پس توحیدِ وجودی از قبیلِ علم الیقین آمد و شهودی از قسم عین الیقین توحیدِ شهودی از ضروریات این راه است چه فنا بے این توحید متحقق نمیشود و عین الیقین بے آن میسر نمیشود زیرا که رویتِ یکے باستیلا را و مستلزمِ عدمِ رویتِ ماسوائے اوست بخلاف توحیدِ وجودی که نه چنین ست یعنی ضروری نیست چه علم الیقین بے آن معرفت حاصل ست چه علم الیقین مستلزم نفی ماسوائے او نیست غایة ما فی الباب مستلزم نفیِ علمِ ماسوائے اوست در وقتِ غلبه و استیلائے علم آن یکے مثلاً شخصے که یقینی بوجودِ آفتاب پیدا کرد استیلائے این یقین مستلزم آن نیست که ستاره ها را در آنوقت منتفی و معدوم داند اما وقتی که آفتاب را دید البته ستاره ها را نخواهد دید و مشهودِ او جز آفتاب نخواهد بود و درین زمان که ستاره ها را نمی بیند میداند که ستاره ها معدوم نیستند بلکه میداند که هستند اما مستورند

ف بدانکه معنی علم الیقین را بالتفصیل و معنی عین الیقین و حق الیقین را بالاجمال حضرت مجدد علیه الرحمة در مکتوب چهارم از جلد ثانی بیان فرموده اند ۱۲

در شعشعانِ نورِ آفتاب مغلوب شوند و این شخص با مجاهده که نفیِ وجودِ ستاره‌ها در آن وقت کنند در مقامِ انکار است
و میداند که آن معرفت غیرِ واقع است پس توحیدِ وجودی که نفیِ ماسوائی یک ذات است تعالیٰ و تقدس با عقل
و شرع در جنگ است بخلافِ شهودی که در یکے دیدن هیچ مخالفت نیست مثلاً در وقتِ طلوعِ آفتاب
ستاره‌ها را نفی کردن و معدوم دانستن مخالفِ واقع است اما ستاره‌ها را در آن وقت نادیدن هیچ
مخالفت نیست بلکه آن نادیدن بواسطهٔ غلبهٔ ظهورِ نورِ آفتاب است و ضعف بصرِ رائی اگر بصرِ رائی بنورِ
همان آفتاب مکتحل شود و قوت پیدا کند ستاره‌ها را از آفتاب جدا بیند و این دید در حق الیقین است
پس اقوال بعضے از مشایخ که بظاهرِ شریعتِ حقه مخالف می‌نمایند و بتوحیدِ وجودی بعضے مردم آنها را
فرود مے آرند مثل قولِ ابن منصور الحلاج انا الحق و ابی یزید البسطامی سبحانی و امثالِ اینها اولیٰ آن
آنست که بتوحیدِ شهودی فرود باید آورد و دفعِ مخالفت را دور باید ساخت هرگاه ماسوائی حق سبحانه از نظرِ شان
مختفی شد در غلبهٔ آن حال باین الفاظ تکلم فرمودند و غیر از حق سبحانه اثبات ننمودند معنی انا الحق آنست
که حق است نه من چون خود را نمی‌بیند اثبات نمیکند نه آنکه خود را می‌بیند و آن را حق میگوید این خود
کفر است اینجا کسی نگوید که اثبات ناکردن مستلزمِ نفی می‌گردد و آن بعینه توحیدِ وجودیست زیرا که گوئیم که از
عدمِ اثبات نفی لازم نمی‌آید بلکه در آن موطن حیرت است احکام تمامها ساقط شده اند و در سبحانی نیز تنزیهِ
حق است نه تنزیهِ خود که او تمامه از نظرِ او مرتفع شده است حکمی باو تعلق نمیگیرد و امثالِ این سخنان در
مقامِ عین الیقین که مقامِ حیرت است بعضی را رو میدهد و چون ازین مقام میگذرانند و به حق الیقین میرسانند
از امثالِ این کلمات تحاشی مینمایند و از حدِ اعتدال تجاوز نمی‌فرمایند و درین زمان بسیارے ازین طائفه
که بزیِ صوفیان خود را وا می‌نمایند توحیدِ وجودی را شائع ساخته اند و کمال را جز آن نمی‌دانند و بعلم
از یقین باز مانده اند و آن اقوالِ مشایخ را بمعانیِ متخیلهٔ خود فرود آورده مقتدائے روزگارِ خود ساخته
اند و بازارِ کاسدِ خود را باین تخیلات رائج داشته اند اگر غرض در عبارات بعضے از مشایخ باتقدمِ الفاظی که تصریح

بتوحیدِ وجودی وارند واقع شده اند حمل بر آن باید کرد که در ابتدا در مقامِ علم الیقین باین کلمات تکلم فرموده اند و در آخر کار ایشان را از ان مقام گزرانیده اند و از علم بعین بر ده اند اینجا کسی نگوید که اربابِ توحید وجودی نیز همچنانکه یکی میدانند یکی می بینند پس از عین الیقین نیز نصیبی وارند زیرا که در جواب گوئیم که اربابِ این توحید صورتِ مثالیِ توحیدِ شهودی را دیده اند نه آنکه بآن توحید متحقق شده اند توحیدِ شهودی را باین صورتِ مثالی او فی الحقیقت هیچ مناسبت نیست زیرا که در وقتِ حصولِ آن توحید حیرتست حکم بلمری دران موطن نیست و صاحبِ توحیدِ وجودی با وجودِ شهودِ صورتِ مثالیِ آن توحید شهودی از اربابِ علم است چه نفیِ وجودِ ماسوا میکند و نفی حکمی است از احکام از مقولۀ علم حیرت و علم بایکدیگر جمع نمیشوند پس ثابت شد که صاحبِ توحیدِ وجودی از مقامِ عین الیقین بهره ندارد آری صاحبِ توحیدِ شهودی را بعد از مقامِ حیرت اگر ترقی واقع شود بمقامِ معرفت که حق الیقین است میرسانند و در آن موطن علم و حیرت جمع میشوند و علمی که بے حیرتست و پیش از حیرتست علم الیقین است اینجواب بمثالی واضح گردد مثلاً شخصے در خواب بواسطۀ مناسبتے که بمقامِ پادشاهت دارد خود را پادشاه دید و لوازمِ پادشاهت در خود یافت و معلوم است که آن شخص پادشاه نشده است بلکه صورتِ مثالیِ پادشاهت را در خود دیده است و فی الحقیقت پادشاهت را بآن صورتِ مثالی هیچ مناسبت نیست آرے آن شهود اگرچه بصورتِ مثالی باشد اما از استعدادِ آن شخص به متحقق شدن بحقیقتِ آن صورت خبر میدهد اگر جذبۀ نیک و عنایتِ خداوندی جل سلطانه شاملِ حالِ او شود بآن مقام برسد از قوت تا فعل فرقِ بسیار است بسا شخص که قابلیتِ مراتبِ داشته باشد تا مراتب نشود و بدست پادشاهان نرسد و از حصولِ جمالِ شان بهره نیابد کجا افتادم مگر گوئیم که سببِ تحریرِ این علومِ غامضه آن باشد که اکثر ابنائے این وقت بعضی بتقلید و بعضے بمجردِ علم و بعضی دیگر بعلمِ ممتزج بذوق و لو فی الجمله و بعضی بالحاد و زندقه دست بدامنِ این توحیدِ وجودی زده اند و همه را از حق میدانند بلکه حق میدانند و گردنهائے خود را از ربقۀ تکلیفِ شرعی باین حیله

می کشایند و مداہنات در احکامِ شرعیہ مینمایند و باین معاملہ خوشوقت و خورسند اند و اتیانِ
اوامرِ شرعیہ را اگر اعتراف دارند طفیلی میدانند مقصودِ اصلی ورائی شریعت خیال میکنند
حاشا و کلا ثم حاشا و کلا نعوذ باللہ سبحانہ من ہذا الاعتقاد السوء طریقت و شریعت عینِ یکدیگر اند
سرموئے از مخالفت درمیان ایشان واقع نیست فرقِ اجمال و تفصیل است و استدلال و
کشف ہرچہ مخالفِ شریعت است مردود است کل حقیقۃ ردتہ الشریعۃ فہو زندقۃ
شریعت را برجا داشتہ طلبِ حقیقت نمودن کارِ مردانست رزقنا اللہ سبحانہ وایاکم الاستقامۃ
علی متابعۃ سید البشر علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والتحیات ظاہرا وباطنا معرفت
پناہی قبلہ گاہی حضرت خواجۂ ما قدس اللہ تعالی سرہ چندگاہ مشربِ توحیدِ وجودی داشتند ودر
رسائل و مکتوباتِ خود آنرا اظہار میفرمودند اما آخرِ کار حق سبحانہ وتعالی بکمالِ عنایتِ خویش ازان مقام
ترقی ارزانی فرمودہ بشاہراہ انداختہ از ضیقِ این معرفت خلاصی داد میان عبد الحق کہ یکے
از مخلصان ایشانند نقل کردند کہ پیش از مرضِ موت ایشان بیک ہفتہ فرمودہ اند کہ مرا بعین
الیقین معلوم شد کہ توحید کوچہ ایست تنگ شاہراہ دیگر است۔ پیش ازین ہم میدانستم اما اکنون
یقینی دیگر حاصل گشت و این حقیر نیز چندگاہ در خدمتِ حضرتِ ایشان این مشربِ توحید
داشت و مقدماتِ کشفیہ در تائیدِ این طریق بسیار لائح گشتہ بودند اما عنایتِ خداوندی جل
سلطانہ ازان مقام گزرانیدہ بمقامی کہ خواست مشرف گردانید زیادہ برین موجبِ اطناب
است میان شیخ زکریا از پرگنہ خود مکرر مینویسد و نسبتِ نیازمندی بآستانۂ علیۂ ایشان وا مینماید
از معاملۂ کروڑی گری ہراسانند التجا و اعتصام در عالمِ حکمت بجنابِ قدسِ ایشان دارند بظاہر
ملاذی و ملجائی غیر از توجہ عالی ندارند امیدوارند کہ ہمچنانکہ ایشان را نواختہ اند تا آخر دستگیری
فرمایند و از گرگانِ حوادث محفوظ دارند از کمالِ ادب عرضداشت جرات نمی نمایند بفقیر رجوع نمودہ

ہو قاصر اند الا اقل قلیل از خواص و خص الخواص کہ راسخ اند در علم و امتیاز تام دارند در فہم ۱۲ المصحح سلمہ اللہ تعالی ۱۲

اظہارِ احوالِ خود می خواہند امید است کہ مسئولِ ایشان باجابت مقرون گردد ؏

المنتخبات ۱۰

مکتوب چہل و چہارم ۴۴

نیز بسیادت و نقابت پناہی شیخ فرید صدور یافت در مداحی خیر البشر علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام و در بیانِ آنکہ مصدقانِ شریعتِ او خیر الامم اند و مکذبانِ آن بدترین بنی آدم — و در ترغیب بمتابعتِ سنتِ سنیہ او علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام مرحمت نامۂ گرامی سامی در اعزِ ازمنہ شرفِ ورود یافت بمطالعہ آن مشرف گشت للہ الحمد سبحانہ والمنۃ کہ میراثِ از فقرِ محمدی علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتحیات بدست آوردہ اند کہ محبتِ فقرا و ارتباط بایشان نتیجۂ آنست نمیدانند کہ این مقصرِ بے سروبرگ در جوابِ آن چہ نویسد مگر آنکہ فقرۂ چند بعبارتِ عربی ماثور در فضائلِ جدِ بزرگوار ایشان کہ خیر العرب است بنویسد علیہ وعلیٰ آلہ من الصلوات انتہاہا ومن التحیات اکملہا و آن سعادت نامہ را وسیلۂ نجاتِ اخروی خود سازد نہ آنکہ مداحی او علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ نماید بلکہ مقولۂ خود را بآن ستاید

اصل		ترجمہ

شعر
ما ان مدحت محمدا بمقالتی
لکن مدحت مقالتی بمحمد

فاقول وباللہ سبحانہ العصمۃ والتوفیق ان محمدا رسول اللہ سید ولد آدم واکثر الناس تبعا یوم القیامۃ واکرم الاولین والآخرین علی اللہ واول من ینشق عنہ القبر واول شافع واول مشفع

شعر
بسخن نہ من ستودم ذاتِ محمدی را
لکن باسمِ احمد بستودہ ام سخن را

پس میگویم و از خدای پاک عصمت میخواہم و توفیق میجویم کہ ہر آئینہ محمد رسول اللہ بہتر و مہتر و بزرگترین فرزندانِ آدم است و بیشترین مردم است از روی تابعان روز قیامت و بزرگترین پیشینان و پسینیان است نزد خدای

وَاَوَّلُ مَنْ يَقْرَعُ بَابَ الْجَنَّةِ فَيَفْتَحُ اللّٰهُ
لَهٗ وَحَامِلُ لِوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
تَحْتَهٗ اٰدَمُ فَمَنْ دُوْنَهٗ وَهُوَ الَّذِيْ
قَالَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
نَحْنُ الْاٰخِرُوْنَ وَنَحْنُ السَّابِقُوْنَ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاِنِّيْ قَائِلٌ قَوْلًا غَيْرَ فَخْرٍ
وَاَنَا حَبِيْبُ اللّٰهِ وَاَنَا قَائِدُ
الْمُرْسَلِيْنَ وَلَا فَخْرَ وَاَنَا خَاتَمُ
النَّبِيِّيْنَ وَلَا فَخْرَ وَاَنَا
مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ
عَبْدِ الْمُطَّلِبِ اِنَّ اللّٰهَ
خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَنِيْ فِيْ خَيْرِ
هِمْ ثُمَّ جَعَلَهُمْ فِرْقَتَيْنِ
فَجَعَلَنِيْ فِيْ خَيْرِهِمْ
فِرْقَةً ثُمَّ جَعَلَهُمْ
قَبَائِلَ فَجَعَلَنِيْ فِيْ خَيْرِهِمْ
قَبِيْلَةً ثُمَّ جَعَلَهُمْ
بُيُوْتًا فَجَعَلَنِيْ فِيْ خَيْرِهِمْ
بَيْتًا فَاَنَا خَيْرُهُمْ نَفْسًا وَخَيْرُهُمْ بَيْتًا

تعالی و نخستین کسی است که شگافته گردد از وی
قبر و نخستین شفاعت کننده است و نخستین
کسی است که قبول کرده شود شفاعت وے
و نخستین کسی است که کوبد در بهشت را پس کشاید
حق تعالی برای وے و اوست بردارندهٔ علم
ستایش حق جل و علا روز قیامت زیر علم وے است
آدم و هر که جز اوست و اوست علیه الصلوٰة والسلام
که فرموده است مائیم پسینان و مائیم پیشینان
روز قیامت و من گوینده ام گفتارے را بی افتخار
و منم محبوب حق تعالی و منم کشندهٔ مرسلان و نیست
فخر و منم ختم کنندهٔ پیغامبران و نیست فخر و منم
محمد پسر عبد الله پسر عبد المطلب بدرستیکه خدا تعالی
پیدا کرد خلق را پس گردانید مرا در بهترین ایشان
پستر گردانید ایشان را دو گروه پس گردانید مرا در فرقهٔ
که بهترین ایشانست پستر گردانید ایشان را
قبیله قبیله پس گردانید مرا در بهترین قبائل پستر
گردانید ایشان را خانه خانه پس گردانید مرا در
بهترین خانهای ایشان پس منم بهترین ایشان
از روے ذات و بهترین ایشان از روی خانه

وَأَنَا أَوَّلُ النَّاسِ خُرُوجًا إِذَا بُعِثُوا وَأَنَا قَائِدُهُمْ إِذَا وَفَدُوا وَأَنَا خَطِيبُهُمْ إِذَا أَنْصَتُوا وَأَنَا مُسْتَشْفِعُهُمْ إِذَا حُبِسُوا وَأَنَا مُبَشِّرُهُمْ إِذَا يَئِسُوا اَلْكَرَامَةُ وَالْمَفَاتِيحُ يَوْمَئِذٍ بِيَدِي وَلِوَاءُ الْحَمْدِ يَوْمَئِذٍ بِيَدِي وَأَنَا أَكْرَمُ وُلْدِ آدَمَ عَلَى رَبِّي يَطُوفُ عَلَيَّ أَلْفُ خَادِمٍ كَأَنَّهُمْ بَيْضٌ مَكْنُونٌ وَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِ كُنْتُ إِمَامَ النَّبِيِّينَ وَخَطِيبَهُمْ وَصَاحِبَ شَفَاعَتِهِمْ غَيْرَ فَخْرٍ لَوْلَاهُ لَمَا خَلَقَ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ الْخَلْقَ وَلَمَا أَظْهَرَ الرُّبُوبِيَّةَ وَكَانَ نَبِيًّا وَآدَمُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ۔

ومنم نخستین مردم از روی بیرون آمدن وقتیکه برانگیخته شوند و منم کشنده مردم وقتیکه بیایند بدرگاه خداتعالی و منم خطبه خواننده ایشان وقتیکه خاموش شوند و منم که طلب کرده شود از من شفاعت وقتیکه حبس کرده شوند و منم بشارت دهنده ایشان را وقتیکه نومید شوند بزرگی دادن و کلیدها آن روز بدست من است و رایت ثنا حق تعالی دران روز بدست من است و منم گرامی‌ترین فرزندان آدم نزد پروردگار خود گرد من گردند هزار خدمتگار گویا آنان بیضها مکنون اند و چون باشد روز قیامت باشم امام پیغامبران و خطیب ایشان و خداوند شفاعت میان ایشان بغیر فخر و اگر نمی بودی آنسرور بدرستی نیافریدی خدا پاک خلق را و هر آئینه ظاهر نساختی ربوبیت خود را و بوده علیه الصلوة والسلام پیغامبر حالیکه آدم میان آب و گل بود۔

شعر۔ نماند بعصیان کسی در گرو ٭ که دارد چنین سید پیشرو ٭ پس ناچار مصدقان این چنین پیغمبر سید البشر علیه الصلوة والسلام خیر الامم باشند کُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ نعت وقت ایشانست و مکذبان او علیه الصلوة والسلام بدترین بنی آدم اَلْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَّنِفَاقًا نشان حال ایشان است تا کدام صاحب دولت را باتباع

سنتِ سَنِیّۂ او بنوازند و بمتابعتِ شریعتِ رَضیّۂ او سرفراز سازند آمروز عملِ قلیل را که مقرون بتصدیقِ حقّیتِ دینِ اوست علیہِ الصلوٰۃُ والسّلامُ بعملِ کثیر میدارند اصحابِ کہف این ہمہ درجات کہ یافتند بواسطۂ یک حَسَنہ است و آن ہجرت بود از دشمنانِ حق سبحانہ وتعالےٰ بنورِ یقینِ ایمانی در وقتِ استیلاءِ معاندان مثلاً سپاہیان در وقتِ غلبۂ دشمنان و استیلاءِ مخالفان اگر اندک تر ترددی کنند آن قدر نمایان می شود و اعتبار میگیرد کہ در وقتِ اَمن اَضعافِ آن در حَیّزِ اعتبار نمی آید و ایضاً چون آن سرور محبوبِ ربّ العالمین است متابعانِ او بواسطۂ متابعت بمرتبۂ محبوبیّت میرسند چہ مُحِبّ در ہر کہ از شمائل و اخلاقِ محبوبِ خود می بیند آنکس را محبوبِ خود میدارد و مخالفان را ازینجا قیاس باید کرد **شعر** محمدِ عربی کابروی ہر دو سرا ست کسی کہ خاکِ درش نیست خاک بر سرِ او ❊ اگر ہجرتِ ظاہری میسّر نہ شود ہجرتِ باطنی البتّہ مرعی میباید داشت با ایشان بے ایشان می باید بود لعلّ اللّٰہ یحدِثُ بعد ذٰلک امراً موسمِ نوروز رسیدہ است و معلوم است کہ آن ایّام اہالی آن معاملہ را در تفرقہ میدارد و بعد ازمضیِ آن ہنگامہ اگر ارادۂ خداوندی جلّ سلطانہ مساعدت نمود امیدوار است کہ شرفِ ملاقات گرامی میسّر شود زیادہ اطناب موجبِ املال است ثبّتکم اللّٰہ سبحانہ علیٰ جادّۃِ آبائکمُ الکرامِ السّلامُ علیکم وعلیہم الیٰ یومِ القیام

مکتوب چہل و پنجم

نیز بسیادت و نقابت پناہی شیخ فرید صدور یافت این مکتوب بعد از ارتحالِ پیرِ دستگیرِ خود ازین عالمِ فانی نوشتہ بودند و چون تقویتِ ظاہری فقراءِ خانقاہ منسوب بجنابِ سیادت پناہی بود اظہارِ شکرِ آن نمودہ و وجہ جامعیّتِ انسان کہ ہم سببِ کمالِ اوست و ہم سببِ

نقصان او نیز مذکور کرده اند باذکر فضائل شهر مبارک رمضان وما بنا سبب ذلک ثبتکم الله
سبحانه علی جادة آبائکم الکرام وسلمکم عن موجبات التلهف والتاسف بمرقد
الشهور والایام دوستان خدائے عزوجل بحکم المرء مع من احب با خدا اند تعالی وتقدس
تعلق به بدن نحوی از موانع آن معیت واتصال است بعد از انفصال ازین پیکر هیولانی
ومفارقت ازین هیکل ظلمانی همه قرب در قرب واتصال در اتصال است الموت جسر
یوصل الحبیب الی الحبیب بیان این معنی است وکریمه من کان یرجوا لقاء الله فان
اجل الله لآت که تسلیه است مر مشتاقان را رمزے ازین بیان میفرماید لیکن حال ما پس ماندگان
بیدولت حضور بزرگان خراب وابتر است واستفاضه از روحانیات اکابر قدس الله تعالی
اسرارهم مشروط بشرائط است که هر کسی را در الیقائے آن مجال نیست اما الحمد لله ذی الانعام
والمنة که باوجود این حادثه ملمه واین واقعه متوحشه این فقراء بے سروپا را مربی ومعین هم
از اهل بیت آن سرور دنیا ودین بود علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات که سبب انتظام
این سلسله علیه وواسطه جمعیت نسبت نقشبندیه گشت آرے این نسبت علیه که درین دیار
بسیار غریب است واهل آن درین ممالک اقل قلیل چون نسبت اهل بیت است محرقی آن هم از
اهل بیت مناسب است وشایان تقویت آن هم از اهالی آن اولی تا تکمیل آن دولت
عظمی بغیر لازم نباید همچنانکه شکر این نعمت قصوی بر فقرا لازم است شکر این دولت بر ذمه
ایشان نیز لازم است آدمی همچنانکه به جمعیت باطن محتاج است به جمعیت ظاهر نیز احتیاج دارد
بلکه این احتیاج مقدم است بلکه محتاج ترین خلائق انسان است واین شدت احتیاج او
بواسطه جامعیت او آمده است وآنچه مبدا ومنتها در کار است وهرچه محتاج
است تعلق دارد پس تعلقات او از همه بیش آمد وهر تعلق مستلزم اعراض است از جناب قدس

خداوندی جلّ سلطانهٗ پس محروم ترینِ جمیعِ خلائق ازین راه انسان گشت
بایهٔ آخر آدمست و آدمی ✦ گشت محروم از مقامِ محرمی ✦ گرنه گردد بازمسکین زین سفر ✦
نیست از وی هیچکس محروم تر ✦ وحالانکه سببِ افضلیتِ او از جمیعِ خلائق هم همین وجه
جامعیت است ازین راه آئینهٔ او اتم آمد و آنچه در مرایای جمیعِ خلائق ظاهرست دریک
مرآتِ او للئح است پس بهترینِ خلائق ازین جهت انسان گشت و بدترینِ جمیعِ موجودات
از این جهت هم او اِذْ كَانَ مِنْهُ مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ وَاَبُوْجَهْلٍ
عَلَيْهِ اللَّعْنَةُ وشک نیست که بتوفیقِ خداوندی عزّ و جلّ کفیلِ جمعیتِ ظاهری این فقرا
ایشانند و در جمعیتِ باطنی نیز بحکم اَلْوَلَدُ سِرٌّ لِاَبِيْهِ امیدواری تمام است و چون عنایة
نامهٔ سامی و صحیفهٔ گرامی در ماه مبارک رمضان شرفِ ورود یافت بخاطرِ فاتر گذشت که شمهٔ از
فضائلِ این شهرِ عظیم القدر بنویسد باید دانست که ماهِ رمضان بزرگست عباداتِ نافله از نماز
و ذکر و صدقه و امثالِ آنها که درین ماه صادر شود برابر اداے فرض از ایامِ دیگر است و ادائے فرائض
فرض درین ماه برابرِ اداے هفتاد فرائض است در ماههائے دیگر کسی که افطار بخاند صائمی
را درین ماه او را ببخشند و رقبهٔ او را از آتشِ دوزخ آزاد سازند و مر او را مثلِ اجرِ آن صائم عطا
فرمایند بے آنکه از اجرِ آن صائم نقصان کنند و همچنین کسیکه در خدمتِ مملوک تخفیف نماید حق
سبحانهٗ و تعالیٰ او را ببخشد و آزاد گرداند از آتشِ دوزخ و در ماهِ رمضان آنحضرت عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ
وَالتَّحِيَّةُ رها میکردند هر اسیر را و هر کسی هرچه از ایشان سوال میکرد میدادند اگر کسی درین ماه
بخیرات و اعمالِ صالحه موفق شد در تمامِ سال او را بتوفیق رفیق گردانند و اگر بتفرقه گذشت در تمام
سال در تفرقه است مهما امکن هر قدر که میسّر شود به جمعیت باید کوشید و این ماه را غنیمت
می باید شمرد و در هر شبی از شبهای این ماه چندین هزار کس را که لایقِ دوزخ اند آزاد می سازند

... حدیث طویل ... عتقاء من النار و ذلک کل لیلة ای من رمضان، مشکوٰة ... سلمه الله تعالیٰ

ودرین ماه درهائے بهشت رامیکشایند ودرهای دوزخ رامی بندند وشیاطین رازنجیر
میکنند ودرهای رحمت میکشایند وتعجیلِ افطار وتاخیرِ تسحر از سُنن است ودرین باب
آن سرور علیه الصلوٰة والسلام مبالغه میفرمودند وهانا که در تاخیرِ تسحر وتعجیلِ افطار اظهارِ عجز
واحتیاج خود است که مناسبِ مقامِ بندگیست وبخرما افطار کردن سنت است ودروقتِ
افطار این دعا می خوانند ذَهَبَ الظَّمَاءُ وَابْتَلَّتِ الْعُرُوْقُ وَثَبَتَ الْاَجْرُ اِنْشَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰی
اداۓ تراویح وختمِ قرآن درین ماه از سُننِ مؤکده است ومثمرِ نتائجِ کثیره وَفَّقَنَا اللّٰهُ
سُبْحَانَهٗ بِحُرْمَةِ حَبِیْبِهٖ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ بقیة المقصد
آنکه عنایت نامه درعینِ ماه رمضان رسید والّا در امتثالِ امر خود رامعاف نمیداشت
سخن ازبعد ماهِ مذکور گفتن حکم بغیب کردنست ومنبی از طولِ امل بالجمله در آنچه مرضے
ایشان خواهد بود بهیچ وجه خود را معاف نخواهد داشت که حقوقِ ظاهری وباطنی ایشان
برذمهائے مافقرا ثابت است حضرت قبله گاهی قدس الله تعالیٰ سره میفرمودند که حقوقِ
شیخ جیو بر همه شما ثابت ومقرر است باعث این جمعیت ایشانند حق سبحانه وتعالیٰ همواره بتوفیق
اعمالِ مرضیه موفق گرداناد بحرمة النبی وآله الامجاد علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات

زیاده برین تصدیع تمام است

مکتوب چهل وششم

المنتخبات ۱۱

نیز بسیادت ونقابت پناهی میان شیخ فرید صدور یافت در بیان آنکه وجودِ باری تعالیٰ
وتقدس وهمچنین وحدتِ او تعالیٰ بلکه نبوتِ محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بلکه
جمیع ماجاء به من عند الله بدیهی اند ومحتاج بهیچ فکر ودلیل نیستند ودرایضاح این مقدمات

بسیار ندکور ساختہ اند ثبتکم اللہ سبحانہ علی جادۃ آبائکم الکرام علی اولہم وافضلہم
اولا وعلی بنی اقیہم ثانیا الصلوۃ والسلام وجود باری تعالی وتقدس وہمچنین وحدت
او سبحانہ بلکہ نبوت محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم بلکہ جمیع ماجاء بہ من
عند اللہ بدیہی اند بتقدیر سلامتی مدرکہ از آفات ردیہ وامراض معنویہ محتاج ہیچ فکر
ودلیل نیستند نظر وفکر در آنہا تا زمان وجود علت وثبوت آفت است اما بعد از نجات از مرض
قلبی ورفع غشاوۂ بصری غیر از بداہت ہیچ نیست مثلا صفرائی تا زمانی کہ بعلت صفر اگرفتار
است شیرینی قند ونبات نزد او محتاج بدلیل است لیکن بعد از خلاصی از ان علت ہیچ احتیاج
بدلیل ندارد واحتیاجی کہ منشا آن وجود آفت است ببداہت جنگ ندارد بیچارۂ احول کہ شخص
واحد را اثنین می بیند وحکم بعدم وحدت آن شخص میکند معذور است تا وجود آفت در احول حد
شخص را از بداہت نمی برارد وبنظر ثنیت نمی کشد وتحقیق است کہ جولانگاہ استدلال بسیار تنگ است ایمان
یقینی کہ از راہ دلیل پیدا شود بسی متعذر ست پس در تحصیل ایمان یقینی فکر ازالۂ مرض قلبی نمودن
ضروری آمد صفرائی را ازالۂ علت صفرا نمودن در تحصیل یقینی بشیرینی نبات ضروری ترا مدا ذکہ
دلیل بر یقین حلاوت نبات اقامت نماید از دلیل چہ طور یقینی حاصل شود کہ وجدان او بسبب علت
صفرا بتلخی نبات حاکم است ہمچنین در ما نحن فیہ نفس امارہ بالذات منکر احکام شرعیہ است
وبالطبع بمناقضت آن حاکم پس تحصیل یقین باین احکام صادقہ بدلیل با وجود انکار وجدان
مستدل بسی دشوار ست پس نفس را مزکی ساختن ضروری آمد یقین را بدون تزکیہ حاصل نمودن
دشوار نمود قد افلح من زکہا وقد خاب من دسہا پس مقرر شد کہ منکر این شریعت باہرہ
واین ملت ظاہرہ وطاہرہ در رنگ منکر حلاوت نبات است مصرعہ خورشید بجرم ار کسی بینا نیست
پس مقصود از سیر وسلوک وتزکیۂ نفس وتصفیۂ قلب ازالۂ آفات معنویہ است وامراض قلبیہ

له بخلاف احکام شرعیہ حکم کنندہ ۱۲

کریمهٔ فِی قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مشعر از آنست تا حقیقتِ ایمان متحقق شود و با وجود این آفات
اگر ایمان است بحسب ظاهر است و بس چه وجدانِ امّاره بخلافِ آن حاکم است و در حقیقتِ
کفر خود مُصر است مثلِ این ایمان و تصدیق صوری ایمانِ صفرائی است بحلاوتِ قند و نبات
که وجدانِ او بخلافِ آن شاهد است یقینِ حقیقی بحلاوتِ شکر بعد از زوالِ مرضِ صفرا صورت بندد
پس بعد از تزکیهٔ نفس و اطمینانِ آن حقیقتِ ایمان صورت وآن و وجدانی میگردد و این قسم
ایمان از زوال محفوظ است کریمهٔ اَلَا اِنَّ اَوْلِیَاءَ اللّٰهِ لَاخَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَلَاهُمْ یَحْزَنُوْنَ
در شانِ ایشان صادق است شَرَّفَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِشَرَفِ هٰذَا الْاِیْمَانِ الْکَامِلِ
الْحَقِیْقِیِّ بِحُرْمَةِ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ الْقُرَشِیِّ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُهَا

مکتوب چهل و هفتم

المنتخبات ۱۷

نیز بسیادت پناهی شیخ فرید صدور یافت در شکایت از قرنِ سابق که کفار استیلا پیدا
کرده بودند و اهل اسلام خوار و بے اعتبار گشته و در ترغیب آنکه در ابتداءِ بادشاهت اگر ترویجِ
دین میسّر شود بهتر است مبادا اهمالی و تعطلی درمیان آمده خلل در کارخانهٔ اهل اسلام اندازد
و در رنگ قرنِ سابق سازد ثَبَّتَکُمُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ عَلٰی جَادَّةِ اٰبَائِکُمُ الْکِرَامِ عَلٰی اَفْضَلِهِمْ
سَیِّدِ الْکَوْنَیْنِ اَوَّلًا وَعَلٰی بَوَاقِیْهِمْ ثَانِیًا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّةُ بادشاه نسبت بعالم
در رنگ دل است نسبت ببدن که اگر دل صالح است بدن صالح است و اگر فاسد است
فاسد صلاحِ بادشاه صلاحِ عالم است و فسادِ او فسادِ عالم میدانند که در قرنِ ماضی بسر اهل اسلام
چها گذشته است زبونیِ اهلِ اسلام باوجودِ کمالِ غربت در قرون سابقه ازین نگذشته بود که
مسلمانان بر دینِ خود باشند و کفار بکیش خود کریمهٔ لَکُمْ دِیْنُکُمْ وَلِیَ دِیْنِ بیانِ این معنی است

یعنی تبیل ازین ۱۲ — دار

ودر قرنِ ماضی کفار بر ملا بطریقِ استیلا اجراءِ احکامِ کفر در بلادِ اسلام میکردند و مسلمانان از اظہار
احکام اسلام عاجز بودند و اگر میکردند بقتل میرسیدند فَوَاوَیْلَاهُ وَامُصِیْبَتَاهُ وَاحَسْرَتَاهُ وَاحُزْنَاهُ محمد
رسول اللہ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ کہ محبوبِ رب العالمین است مصدقانِ او
ذلیل و خوار بودند و منکرانِ او بعزت و اعتبار مسلمانان با دلہای ریش در تعزیت اسلام
بودند و معاندان بسخریہ و استہزا بر جراحتہائے ایشان نمک می پاشیدند آفتابِ ہدایت
در تتق ضلالت مستور شدہ بود و نورِ حق در حجبِ باطل منزوی و معزول امروز کہ نویدِ زوالِ
مانعِ دولت اسلام و بشارتِ جلوسِ بادشاہِ اسلام بگوشِ خاص و عام رسیدہ اہلِ اسلام بر خود
لازم دانستند کہ ممد و معاونِ بادشاہ باشند و بر ترویجِ شریعت و تقویتِ ملت دلالت نمایند این
امداد و تقویت خواہ بزبان میسر شود و خواہ بدست سابق ترینِ دولتِ مددہا تبیینِ مسائلِ شرعیہ
است و اظہارِ عقائدِ کلامیہ بر طبقِ کتاب و سنت و اجماعِ امت تا مبتدعی و ضالی درمیان آمدہ
از راہ نبردو کار بفساد نہ انجامد این قسم امداد مخصوص بعلماءِ اہلِ حق است کہ رو بآخرت دارند علماءِ
دنیا کہ ہمت ایشان دنیای دنیہ است صحبت ایشان زہرِ قاتل است و فسادِ ایشان فسادِ
متعدی ع عالمے کہ کامرانی و تن پروری کند ٭ او خویشتن گم است کرا رہبری کند ٭ در قرنِ
ماضی ہر بلائی کہ بر سر آمد از شومی این جماعہ بود پادشاہان را ایشان از راہ میبرند ہفتاد و دو ملت
کہ راہِ ضلالت اختیار کردہ اند مقتدایان اینہا علماءِ سوء بودند غیر از علما ہر کہ بضلالت رفت
کم است کہ ضلالت او بدیگرے تعدی کند و اکثر جہلای صوفی نما این زمانہ حکمِ علماءِ سوء
دارند فسادِ اینہا نیز فسادِ متعدی است و ظاہر اگر کسے باوجود استطاعت امداد ہر قسم مددی
کہ باشد تقصیر نماید و در کارخانہ اسلام فتورے واقع شود آن مقصرِ معاتب گردد بناءً علی ذلک
این حقیرِ قلیل البضاعت نیز می خواہد کہ خود را در جرگہ ممدانِ دولتِ اسلام اندازد و درین باب

جرگہ بالفتح و کاف فارسی یعنی صف کشیدن و انبوہ مردم یعنی گروہ و جماعہ ۱۲ — بکسر سرمایہ کہ بدان تجارت کنند ۱۲

ع کہ ضررش بدیگران نیز برسد و بر ذوات شان مقصور نماند ۱۲

دست و پای بزند بحکم مَن کَثَّرَ سَوَادَ قَومٍ فَهُوَ مِنهُم محتمل که این بے استطاعت را
داخل آنجماعۂ کرام سازند مَثَلِ خود را مَثَلِ آن زال می انگارد که ریسمان چند تنیدۂ خود را در
سلک خریداران حضرت یوسف علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام ساخته بود امید
است که درین نزدیکی ان شاء الله العزیز بشرف حضور مشرف گردد متوقع از جناب شریف
ایشان آنست که چون استطاعت وقرب بادشاه بروجه اتم ایشان را حق سبحانه وتعالی میسر
ساخته است در خلا وملا در ترویج شریعت محمدی علیه وعلی آله من الصلوات افضلها
ومن التسلیمات اکملها کوشند ومسلمانان را از غربت برآرند حامل رقیمۂ نیاز مولانا حامد از
سرکار اقبال آثار وظیفۂ مقرره دارد پارسال ظاهر از حضور یافته بود امسال نیز امیدوار آمده
است دولت حقیقی ومجازی میسر باد

المنتخبات ۱۳

مکتوب چهل وششم ۴۶

نیز بسیادت ونقابت وسندگاه شیخ فرید بخاری صدور یافته در ترغیب بتعظیم علما وطلبۂ
علوم که حاملان شریعت اند نَصَرَکُمُ اللهُ سُبحَانَهٗ عَلَی الاَعدَاءِ بِحُرمَةِ سَیِّدِ الاَنبِیَاءِ
عَلَیهِ وَعَلَیهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسلِیمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ مرحمت نامۂ گرامی که فقرا را بآن
نواخته بودند بمطالعۂ آن مشرف گشت ودر کتابت مولانا محمد قلیچ موفق مرقوم فرموده بودند
جزوی خرچے برائے طالبعلمان وصوفیان فرستاده شد ذکر تقدیم طالبعلمان بر صوفیان
در نظر همت بسیار زیبا در آمد بحکم اَلظَّاهِرُ عُنوَانُ البَاطِنِ امید است که در باطن شریف نیز
این جماعۂ کرام تقدیم پیدا کرده باشند کُلُّ اِنَاءٍ یَتَرَشَّحُ بِمَا فِیهِ ع از کوزه برون همان تراود
که در وست ؛ ودر تقدیم طالب علمان ترویج شریعت است حاملان شریعت ایشانند

ﺻﮧ یعنی ظاهر دیباچہ باطن ہست ۱۲ — همان برون — از کوزه همان تراود که در وست

ملتِ مصطفویہ عَلَیْہِ وَعَلیٰ اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ بایشان برپاست فردای
یامت از شریعت خواہند پرسید از تصوف نخواہند پرسید دخولِ جنت وتجنب از نار
ابستہ باتیانِ شریعت است انبیا صَلَوَاتُ اللہِ تَعَالیٰ وَتَسْلِیْمَاتُہٗ عَلَیْہِمْ کہ بہترین
ئنات اند بشرائع دعوت کردہ اند ومدارِ نجات برآن ماندہ ومقصود ازبعثتِ این اکابر
بلیغ شرائع است پس بزرگترین خیرات سعی در ترویجِ شریعت است واحیائی حکمی از احکامِ آن
لی الخصوص در زمانیکہ شعائر اسلام منہدم شدہ باشند کرورہا در راہِ خدای عز وجل وعلا
رج کردن برابر آن نیست کہ مسئلہ از مسائلِ شرعیہ را رواج دادن چہ درین فعل اقتدا
نبیاست کہ بزرگترین مخلوقات اند عَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ ومشارکت است
ن اکابر ومقرر است کہ کاملترین حسنات بایشان مسلم فرمودہ اند وخرج کردنِ کرورہا غیر این
کابر را نیز میسر است وایضاً در اتیانِ شریعت مخالفتِ تمام است بانفس کہ شریعت برخلاف
فس وارد شدہ است ودر انفاق اموال گاہ است کہ نفس موافقت کند بلی انفاقِ اموال
ہ برائی تائیدِ شریعت باشد وترویجِ ملت درجۂ علیا است وانفاقِ حبتیلی باین نیت
رج کردن برابر خرجِ لکھا است در غیر این نیت اینجا کسی سوال نکند کہ طالبِ علم گرفتار از
وفی وارستہ چون مقدم باشد جواب گوئیم کہ او ہنوز حقیقتِ سخن را در نیافتہ است طالب العلم
جودِ گرفتاری سببِ نجاتِ خلائق است چہ تبلیغِ احکامِ شرعی از وی میسر است اگرچہ
و بآن منتفع نشود وصوفی باوجودِ وارستگی نفس خود را خلاص ساختہ است بخلائق کار
ر دست شخصے کہ کثرت نجات ہا وابستہ باشد مقرر است کہ بہتر باشد از ان شخصی کہ بہ نجاتِ خود
ماندہ باشد آرے صوفی را کہ بعد از فنا وبقا وسیر عن اللہ وباللہ بعالم گردانیدہ باشند
عوتِ خلق فرود آوردہ از مقامِ نبوت نصیبی دارد واخل مبلغانِ شریعت است حکم علماء

...ش علت است مراتب خود را ۱۲   سہ این چنین صوفی ۱۲

عہ ھٰکذا فی النسخ المخطیۃ التی دۃ عند نا واللہ اعلم بالصواب ۱۲

شریعت وارد ذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَاءُ وَاللّٰہُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ

مکتوب چہل و نہم ۴۹

نیز بسیادت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ در ترغیب بر جمع کردن این دو دولت کہ ظاہر را باحکام شرعیہ متحلی ساختن است و باطن را از گرفتاری ما دون حق سبحانہ آزاد کردن حق سبحانہ وتعالی بدولت صوری وسعادت معنوی مستسعد گرداند فی الحقیقت دولت صوری متحلی شدن ظاہر است باحکام شرعیہ مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ وسعادت معنوی خلاصی باطن است از گرفتاری ما دون حق سبحانہ تا کدام صاحب دولت را باین دو کرامت مشرف سازند کار اینست وغیر این ہمہ ہیچ ؛ زیادہ تصدیع است والسلام

مکتوب پنجاہم ۵۰

نیز بسیادت پناہی شیخ فرید صدور یافت در مذمت دنیای دنیہ حق سبحانہ وتعالی از رقیت باان دون خود آزادی کرامت فرمودہ بتمام گرفتار جناب خود گرداند بحرمت سید البشر المحرر عن زیغ البصر علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات دنیا بظاہر شیرین است و بصورت طراوت دارد وفی الحقیقت سمی است قاتل ومتاعی است باطل وگرفتاریست لاطائل مقبول او مخذول است مفتون او مجنون حکم او حکم نجاستی است زر اندودہ ومثل او مثل زہریست شکر آلودہ عاقل آنست کہ باین چنین متاع کاسد فریفتہ نشود وبچنین کالائی فاسد گرفتار نگردد گفتہ اند اگر شخصی وصیت کرد کہ مال مرا بعاقل زمانہ بدہند بزاہدی باید داد کہ از دنیا بی رغبت است وآن بی رغبتی از کمال فطانت اوست زیادہ برین اطناب است بقیۃ التصدیع آنکہ فضائل مآب شیخ زکریا

ـــه این فضل حق است ہمانہ بخشد ومیدہد بآن ہر کرا خواہد وحق تعالی صاحب فضل عظیم است این کریمہ واقع است در سورہ جمعہ ۱۲

ـــه کالا اسباب درخت ومتاع کہ غیر حیوان باشد ۱۲

دریں پیری و سال گرفتارِ کروری گری است باوجود این گرفتاری همواره از محاسبهٔ عاجله که در کمالِ آسانی است نسبت بمحاسبهٔ آجله هراسانست و شفقهٔ عظمی در عالمِ اسباب توجهِ شریف میدانند امیدوار است که بدیوانِ جدید نیز ظاهر شود که ایشان از خادمانِ آن درگاهِ عالی اند

تو مرا دل ده و دلیری بین ٭ روبهٔ خویش خوان و شیری بین ٭ دولتِ صوری و معنوی محصّل باد بحرمةِ النبیِّ الاُمّیِّ وآلهِ الامجادِ علیه وعلیهم من الصلواتِ افضلها ومن التسلیماتِ اکملها

مکتوب پنجاه و یکم

نیز بسیادت پناهی شیخ فرید صدور یافت در ترغیب بترویجِ شریعتِ غرّا علی صاحبها الصلوةُ والسلامُ از حق سبحانه و تعالی خواسته می آید که بتوسّلِ وجودِ شریفِ آن سلالهٔ عظام ارکانِ شریعتِ غرّا و احکامِ ملّتِ زهرا قوت گیرند و رواج پذیرند کار این است و غیر این همه هیچ ٭ امروز غربا اهلِ اسلام را درین طور گرداب ضلالت امیدِ نجات هم از سفینهٔ اهلِ بیتِ خیرالبشر است علیه وعلی آله من الصلواتِ اتمّها ومن التحیاتِ والتسلیماتِ اکملها قال علیه الصلوةُ والسلامُ مَثَلُ اَهلِ بیتی کمَثَلِ سفینةِ نوحٍ مَن رَکِبَهَا نَجَا ومَن تخلَّفَ عنها هَلَکَ همتِ علیا را اهتمام بران گمارند که این سعادتِ عظمی را بدست آرند بعنایت الله سبحانه از قسم جاه و جلال و عظمت و شوکت همه میسر است با وجودِ شرفِ ذاتی اگر این علاوه بآن منضم شود گوی سبقت بچوگانِ سعادت از همه پیش برده باشند این حقیر بارادهٔ اظهارِ امثالِ این سخنان در تائید و ترویجِ شریعتِ حقه متوجهِ خدمتِ ایشان است هلالِ ماهِ مبارکِ رمضان در حضرتِ دهلی دیده شد مرضی حضرتِ والدهٔ بزرگوار کوردر توقف مفهوم گشت بضرورت تا استماعِ ختمِ قرآن توقف نموده

مصحف سلمه الله تعالی

. وعلم آخر کار نزد خداے پاک است ۱۲

وَالْاَمْرُ عِنْدَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ سعادتِ دارین محصّل باد

المنتخبات ۱۴

مکتوب پنجاه ودوم ۵۲

نیز بسیادت پناهی شیخ فرید صدور یافته در مذمّتِ نفس امّاره و بیانِ مرضِ ذاتی او و علاجِ ازالۂ آن مرض مرحمتِ نامۂ گرامی که از روی شفقت و مهربانی داعی مخلصِ خود را بآن ممتاز فرموده بودند بمطالعۂ مضمونِ آن مشرّف گشت عَظَّمَ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ اَجْرَكُمْ وَرَفَعَ قَدْرَكُمْ وَشَرَحَ صَدْرَكُمْ وَيَسَّرَ اَمْرَكُمْ بِحُرْمَةِ جَدِّكُمُ الْاَمْجَدِ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيْمَاتِ اَكْمَلُهَا ثَبَّتَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ عَلٰى مُتَابَعَتِهٖ ظَاهِرًا وَّبَاطِنًا وَيَرْحَمُ اللّٰهُ عَبْدًا قَالَ اٰمِيْنًا ثانیاً فقرۂ چند در شکایتِ مصاحبِ سُو و ندیمِ بدخوی مسوّده مینماید بسمعِ قبول استماع خواهند فرمود مخدوما مکرّما نفسِ امّارۂ انسانی مجبول است بر حُبِّ جاه و ریاست و همگی همّتِ او ترفّع بر اقرانست و بالذّات خواهانِ آنست که خلائق همه بوی محتاج باشند و منقادِ اوامر و نواهی او گردند و او بهیچ کس محتاج نباشد و محکومِ احدی نبود این دعوی اُلوهیّت است ازوی و شرکت است بخدای بی همتا جلّ سلطانهٗ بلکه آن بی سعادت بشرکت هم راضی نیست میخواهد که حاکم او باشد و بس و همه محکومِ او باشند فقط در حدیثِ قدسی آمده است عَادِ نَفْسَكَ فَاِنَّهَا انْتَصَبَتْ بِمُعَادَاتِيْ یعنی دشمن دار نفسِ خود را زیرا که بدرستی آن نفس ایستاده است بدشمنی من پس تربیتِ نفس نمودن بتحصیلِ مراداتِ او از جاه و ریاست و ترفّع و تکبّر فی الحقیقت امداد کردن است بدشمنِ خدای عزّ و جلّ و تقویت نمودن است مر او را شناعتِ این امر را نیک باید دریافت در حدیثِ قدسی وارد است اَلْكِبْرِيَاءُ

ـــــــــــــــــــــــ

ـه ع ـ باخودی کفر و بیخودی دین است ۱۲

صه تفوق و فوقیت و بلندی ۱۲

ردائی والعظمة ازاری فمن نازعنی فی شیء منهما ادخلته فی النار ولا ابالی
دنیای دنی که ملعونه و مبغوضهٔ حق است سبحانه تعالی بواسطه آنست که حصول دنیا ممد و معاون
حصول مرادات نفس است پس هر که بدشمن مدد نماید ناچار لعنت را شاید و فقر فخر محمدی گشت
علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات زیرا که در فقر نامرادی نفس است و حصول عجز آن مقصود
از بعثت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات و حکمت در تکلیفات شرعیه تعجیز و تخریب همین
نفس اماره است شرائع برای رفع هواهای نفسانی وارد شده اند هر قدر که بمقتضای شریعت
بعمل در آید همان قدر هوای نفسانی رو بزوال آرد لهذا اتیان یک حکم از احکام شرعیه در ازالهٔ
هوائی نفسانی بهتر است از ریاضات و مجاهدات هزار ساله که از نزد خود کرده شود بلکه این ریاضات
و مجاهدات که بمقتضای شریعت غرّا واقع نشده اند مؤید و مقوی هواهای نفسانی اند برهمنان
و جوگیان در ریاضات و مجاهدات تقصیر نکرده اند اما هیچ از آنها سودمند نگشته و غیر از تقویت
نفس و تربیت آن ننموده مثلاً یکدام در ادای زکوة که شریعت بآن امر فرموده است در تخریب
نفس سودمند تر است از آنکه هزار دینار از پیش خود صرف کند و طعام خوردن در عید فطر بحکم
شریعت نافع تر است در رفع هوا از آنکه از نزد خود سالها صائم باشد و دو رکعت نماز بامداد را بجماعت
ادا کردن که سنتی از سنن بجا آوردن است بمراتب بهتر است از آنکه تمام شب بصلوة نافله
قیام نماید و نماز بامداد را بی جماعت ادا کند بالجمله تا نفس هرزگی نشود و از خبث ماخولیای مهتری
پاک نگردد نجات محال است فکر ازالهٔ این مرض ضروری آمد تا بموت ابدی نرساند کلمه طیبه
لا اله الا الله که موضوع است برائے نفی آلهۂ آفاقی و انفسی در تزکیهٔ نفس و تطهیر آن انفع و
انسب است اکابر طریقت قدس الله تعالی اسرارهم از برای تزکیهٔ نفس همین کلمهٔ طیبه را
اختیار فرموده اند شعر تا بجاروب لا نروبی راه ٭ نرسی در سرای الا الله ٭ هر گاه نفس در

ع پلہ بالفتح و تشدید لام درجہ و مرتبہ و ترازو و پایۂ نردبان - از برہان قاطع ۱۲ ع · ع یعنی آسمانہا و زمین ہا و اہل این ہر دو بجز حق تعالی چنانکہ در مشکوٰۃ ہست ۱۲

مقامِ سرکشی آید و نقضِ عہد نماید بتکرارِ این کلمہ تجدیدِ ایمان باید نمود قَالَ عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ جَدِّدُوْا اِیْمَانَکُمْ بِقَوْلِ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ بلکہ ہمہ وقت از تکرارِ این کلمہ چارہ نبود زیرا کہ نفسِ امارہ ہموارہ در مقامِ خُبث است در حدیث آمدہ است در فضائلِ این کلمہ اگر آسمانہا و زمین ہا را در پلہ نہند و این کلمہ را در پلۂ دیگر ہر آئینہ این پلہ راجح آید بر پلۂ دیگر وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ

مکتوب پنجاہ و سیوم ٥٣

المنتخبات ١٥

یعنی غالب گردید ۱۲

نیز بسیادت انتساب شیخ فرید صدور یافتہ در بیانِ آنکہ اختلافِ علماءِ سُوء موجبِ فسادِ عالم است وَمَا یُنَاسِبُ ذٰلِکَ ثَبَّتَکُمُ اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ عَلٰی جَادَّۃِ اٰبَائِکُمُ الْکِرَامِ شنیدہ شد کہ پادشاہِ اسلام از حسنِ نشأ مسلمانی کہ در نہادِ خود دارند بایشان فرمودہ اند کہ چہار کس از علماءِ دیندار پیدا کنند کہ ملازم باشند و بیانِ مسائلِ شرعیہ میکردہ باشند تا خلافِ شرع امری واقع نشود اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ عَلٰی ذٰلِکَ مسلمانان را بہ ازین چہ بشارت و ماتم زدگان را بہ ازین چہ نوید لیکن چون حقیر بواسطۂ ہمین تعرض متوجہ خدمتِ علیہ ہست چنانچہ مکرر اظہارِ آن نمودہ بضرورت درین باب بہ گفتن و نوشتن خود را معاف نخواہد داشت امید است کہ معذور خواہند فرمود صَاحِبُ الْغَرَضِ مَجْنُوْنٌ معروض میگرداند کہ علماءِ دیندار خود اقل قلیل اند کہ از حبِ جاہ و ریاست گرفتہ باشند و مطلبی غیر از ترویجِ شریعت و تائیدِ ملت نداشتہ باشند بر تقدیرِ حبِ جاہ ہر کدام ازین علما طرفی خواہد گرفت و اظہارِ فضیلتِ خود خواہد نمود و سخنان اختلافی در میان خواہد آورد و آن را توسلِ قربتِ پادشاہ خواہد ساخت ناچار مہمِ دین ابتر خواہد شد در قرنِ سابق اختلافاتِ علما عالم را در بلا انداخت و ہمان صحبت در پیش است ترویج چہ گنجایش دارد کہ باعثِ تخریبِ دین خواہد شد وَالْعِیَاذُ بِاللّٰہِ

یعنی صحبت علماء سوء ۱۲ · یعنی بگذاشت یا انزبرای ملت ۱۲

عـــه کہ از دنیا بے رغبت اند واز حب جاہ وریاست وترفع بر اقران متبری ۱۲

سُبحانہٗ مِنْ ذٰلِکَ وَمِنْ فِتْنَةِ الْعُلَمَاءِ السُّوْءِ اگر یک عالم را از براے این غرض انتخاب کنند بہتر مینماید اگر از علماءِ آخرت پیدا شود چہ سعادت کہ صحبتِ او کبریتِ احمر است و اگر پیدا نشود بعد از تاملِ صحیح بہترینِ این جنس را اختیار کنند مَا لَا یُدْرَكُ كُلُّهٗ لَا یُتْرَكُ كُلُّهٗ نمیدانم چہ نویسم ہمچنانکہ خلاصیِ خلائق وابستہ بوجودِ علما است خسرانِ عالم نیز بایشان مربوط است بہترینِ علما بہترینِ عالم است وبدترینِ ایشان بدترینِ خلائق ہدایت واضلال با ایشان مربوط ساختہ اند عزیزی ابلیسِ لعین را دید کہ فارغ و بیکار نشستہ است سرّ آنرا پرسید گفت علماءِ این وقت کار ما میکنند ودر اغوا واضلال کافی اند عالمے کہ کامرانی وتن پروری کند او خویشتن گم است کرا رہبری کند غرض کہ درین باب فکرِ صحیح وتاملِ صادق مرعی داشتہ اقدام خواہند نمود چون کار از دست برود علاجی نمی پذیرد ہرچند شرم می آید کہ کسی امثالِ این سخنان با اربابِ فطانتِ صحیحہ اظہار سازد امّا این معنی را وسیلۂ سعادتِ خود دانستہ مصدّع می گردد

المنتخبات ۱۶	## مکتوب پنجاہ وچہارم ۵۴	

نیز بسیادت ونقابت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ دربیانِ آنکہ اجتناب از صحبتِ مبتدع لازم است ضررِ صحبتِ مبتدع فوقِ ضررِ صحبتِ کافر است وبدترینِ فِرقِ مبتدعہ شیعۂ شنیعہ اند ومایناسب ذٰلِکَ عَظَّمَ اللّٰہُ تَعَالٰی اَجْرَکُمْ وَرَفَعَ قَدْرَکُمْ وَیَسَّرَ اَمْرَکُمْ وَشَرَحَ صَدْرَکُمْ بِحُرْمَةِ سَیِّدِ الْبَشَرِ الْمُطَهَّرِ عَنْ زَیْغِ الْبَصَرِ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُهَا مَنْ لَّمْ یَشْکُرِ النَّاسَ لَمْ یَشْکُرِ اللّٰهَ ہر کسی کہ شکر آدمی بجا نیاورد شکرِ خدای عز وجل بجا نیاورد پس بر ما فقیران شکر احسانہای شما لازم است اوّلاً سبب جمعیتِ حضرتِ خواجۂ ما شما بودہ اید بطفیلِ شما دران جمعیت طلبِ حق سبحانہ وتعالی کردیم وحظہای وافر بردیم وثانیاً چون بحکم

حضرت مجدد قدس سره ۱۲

کثرت بموت الکبراء نوبت باین طبقه رسید و واسطهٔ اجتماع فقرا و باعثِ انتظام طالبان
نیز شما باید جزاکم الله سبحانه عنا خیر الجزاء ه گر بر تن من زبان شود هر موی یک شکر
تو از هزار نتوانم کرد ** آرزو آنست که حق سبحانه و تعالی در دنیا و آخرت شما را از آنچه نباید و نشاید
محفوظ دارد بحرمة جدکم سید المرسلین علیه و علی آله و علیهم من الصلوات والتسلیمات
اتمها و اکملها این فقیر از صحبت گرامی شما دور افتاده است معلوم نه دارد که در مجلس شریف از کدام
قسم مردم را گنجایش است و انیس خلوت و جلوت کیست ه خوابم بشد از دیده درین فکر جگر
سوز ** کاغوش که شد منزل و آسایش خوابت ** یقین تصور فرمایند که فساد صحبت مبتدع
زیاده از فساد صحبت کافر است و بدترین جمیع فرق مبتدعان جماعه اند که باصحاب پیغمبر علیه و علیهم
الصلوة والسلام بغض دارند الله تعالی در قرآن مجید خود ایشان را کفار نامید لیغیظ بهم
الکفار قرآن و شریعت را اصحاب تبلیغ نموده اند اگر ایشان مطعون باشند طعن در قرآن
و شریعت لازم می آید قرآن جمع حضرت عثمان است علیه الرضوان اگر عثمان مطعون است
قرآن هم مطعون است اعاذنا الله سبحانه عما یعتقد الزنادقة خلافی و نزاعی که در میان
اصحاب علیهم الرضوان واقع شده بود محمول بر هوای نفسانی نیست در صحبت خیر البشر
نفوس ایشان به تزکیه رسیده بودند و از امارگی آزاد گشته اینقدر میدانم که حضرت امیر در آن باب
برحق بوده اند و مخالف ایشان برخطا بود اما این خطا خطاء اجتهادی است تا بحد فسق نرساند
بلکه ملامت را هم درین طور خطا گنجایش نیست که مخطی را نیز یک درجه است از ثواب و یزید
بیدولت از اصحاب نیست در بدبختی او کرا سخن است کاری که آن بدبخت کرده هیچ کافر
فرنگ نکند بعضی از علماء اهل سنت که در لعن او توقف کرده اند نه آنکه از وی راضی اند
بلکه رعایت احتمال رجوع و توبه کرده اند میباید که در مجلس شریف از کتب معتبره قطب زمان

آنکه کرده خویش ۱۲

ه ابن معاویه ولد سنة خمس او ست و عشرین ۱۲

بندگی مخدومؒ جہانیان ہر روز چیزے خوانده شود تا معلوم شود که اصحاب پیغمبر را علیه و علیهم الصلوٰة والسلام چه طور ستائش کرده اند و بکدام ادب یاد نموده اند تا مخالفان بد اندیش شرمنده و مخذول گردند درین ایام این طائفهٔ بد اندیش بسیار غلو کرده اند و باطراف و جوانب منتشر گشته اند بواسطهٔ آن درین باب چند کلمه نوشته آمد تا در صحبت شریف این قسم بد اندیشان را جا نباشد

ثبتکم الله تعالیٰ علی الطریقة المرضیة +

مکتوب پنجاه و پنجم ۵۵

بسیادت پناهی شیخ عبد الوهاب بخاری صدور یافته در اظهار محبت چند گاه است که دل را محبتی نسبت بملازمان شما پیدا شده است غیر آن ارتباطی که سابقاً متحقق بود و بنا علیه بدعاء ظهر الغیب بے اختیار مشغول است و چون سرور کائنات و مفخر موجودات علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات والتحیات فرموده اند که من احب اخاه فلیعلمه ایاه اظهار حب خود نمودن اولیٰ و انسب دانست و باین محبت که نسبت بقربا آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام والتحیة پیدا شده است رشتهٔ امیدواری تمام بدست آورده است حق سبحانه و تعالیٰ بر محبت ایشان استقامت ارزانی فرماید

بحرمة سید البشر علیه و علی آله الصلوٰة والسلام

مکتوب پنجاه و ششم ۵۶

نیز بشیخ عبد الوهاب صدور یافته در سفارش سیدی جناب قدس ساداتِ کثیر البرکات بواسطهٔ جزئیت آن سرور دین و دنیا علیه و علی آله الصلوات والتحیات ازان برتر است که بزبانِ قاصر بیان منقبت و محمدت آن تواند کرد مگر آنکه آنرا وسیلهٔ سعادت خود دانسته درین باب جرأت نماید بلکه

خود را بتوسّلِ آن می ستاید و اظہارِ مودتِ ایشان کہ بآن مامور است می نماید اَللّٰھُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ مُحِبِّیْھِمْ بِحُرْمَةِ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَعَلَیْھِمُ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ حاملِ عریضۂ نیاز میر سیّد احمد از ساداتِ سامانہ اند و طالب علم و صالح از ممرِ ضیقِ معیشت متوجہ آن حدود گشتہ اگر در سرکارِ عالی گنجائش باشد بشار الیہ لائق و سزاوار آنست و الا بہ یکی از مخلصانِ خود سفارش نمایند کہ از ممرِ معیشت خاطر جمع سازد چون یقین بود کہ خادمانِ ایشان در بابِ فقرا و محتاجان توجہ اتم دارند علی الخصوص در امدادِ ساداتِ عظام بچند کلمہ جرأت نمود در وقت رفتن ہر چند بسعادتِ رخصت مستسعد نگشت امّا داخلِ جرگۂ مخلصان است حق سبحانہ و تعالی بر اخلاص و محبتِ ایشان استقامت ارزانی فرماید زیادہ گستاخی نرفت

مکتوب پنجاہ و ہفتم

بشیخ محمد یوسف صدور یافتہ در نصیحت حق سبحانہ و تعالی بر جادۂ آباء کرام خود استقامت ارزانی فرماید بحرمۃ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَعَلَیْھِمْ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُھَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُھَا بزرگی در خاندانِ شما موروثی است بر نہجی زندگانی نمایند کہ استحقاقِ این وراثت میسر گردد ظاہر را بظاہرِ شریعت و باطن را بباطنِ شریعت کہ عبارت از حقیقت است متحلی و متزین دارند چہ حقیقت و طریقت عبارت از حقیقتِ شریعت است و طریقت آن حقیقت نہ آنکہ شریعت امری دیگر است و طریقت و حقیقت دیگر کہ آن الحاد و زندقہ است جدِّ بزرگوار شما بسیار نیک است بعضی وقائع را برین معنی شاہد دارد و شمہ ازین ماجرا بوالدِ بزرگوارِ شما علیہ الرحمۃ اظہار نمودہ بود بقیۃ المقصود آنکہ شیخ عبد الغنی مردی بصلاح آراستہ و نیک نہاد اگر بخدمتِ علیہ در امرے از امور رجوع نماید التفات خواہند فرمود و السلام و الاکرام

مکتوب پنجاه و هشتم

بسیادت مآبی سید محمود صدور یافته در بیانِ آنکه این راه که ما در صددِ قطعِ آنیم همگی هفت گام است و در بیانِ آنکه مشائخ نقشبندیه ابتدای سیر از عالمِ امر اختیار کرده اند بخلافِ مشائخ سلاسلِ دیگر و طریق این بزرگواران طریقِ اصحابِ کرام است وَمَا يُنَاسِبُ ذٰلِكَ • التفات نامهٔ گرامی ورود یافت از آنجا شوقِ استماعِ سخنانِ این طائفهٔ علیه مفهوم گشت لاجرم سخنی چند به تحریر آورد اِجَابَةً لِلْمَسْئُوْلِ وَتَرْغِيْبًا اِلَى الْمَأْمُوْلِ مخدوما این راه که ما در صددِ قطعِ آنیم همگی هفت گام است بعدد هفت لطیفهٔ انسانی دو قدم در عالمِ خلق اند که بقالب و نفس تعلق دارند و پنج قدم در عالمِ امر اند که بقلب و روح و سرّ و خفی و اخفی مربوط اند و در هر قدمی ازین اقدامِ سبعه هفتاد هزار حجب خرق مینمایند نُوْرَانِيَّةً كَانَ تِلْكَ الْحُجُبُ اَوْ ظُلْمَانِيَّةً اِنَّ لِلّٰهِ سَبْعِيْنَ اَلْفَ حِجَابٍ مِنْ نُوْرٍ وَ ظُلْمَةٍ و بگامِ اول که در عالم امر میزنند تجلیِ افعال رو میدهد و بگامِ دوم تجلیِ صفات و بگامِ سوم شروع در تجلیاتِ ذاتیه می کنند ثُمَّ وَثُمَّ عَلٰى تَفَاوُتِ دَرَجَاتِهَا كَمَا لَا يَخْفٰى عَلٰى اَرْبَابِهَا و بهر خطوه از خطواتِ سبع از خود دور می افتند و بحق سبحانه نزدیک حتی يَتِمَّ الْقُرْبُ بِتَمَامِ هٰذِهِ الْاَقْدَامِ فَشُرِّفُوْا بِالْفَنَاءِ وَالْبَقَاءِ وَبَلَغُوْا اِلٰى دَرَجَةِ الْوِلَايَةِ الْخَاصَّةِ مشائخ طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰى اَسْرَارَهُمْ ابتداءِ این سیر از عالمِ امر اختیار کرده اند و عالمِ خلق را نیز در ضمنِ این سیر قطع مینمایند بخلافِ مشائخ سلاسلِ دیگر قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰى اَسْرَارَهُمْ لهذا طریقِ نقشبندیه اقرب طرق آمد لاجرم نهایت دیگران در بدایتِ ایشان مندرج گشت بمصرعه قیاس کن ز گلستانِ من بهارِ مرا و طریق این بزرگواران بعینه طریقِ اصحابِ کرام است رِضْوَانُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ چه این بزرگواران را در اول صحبتِ خیر البشر علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات بطریقِ اندراج

نہایت در بدایت آن میسر می شد کہ مکمل اولیاء امت را در نہایت کم ہست کہ دست دہد لہذا
وحشی قاتل حضرت حمزہ علیہ الرحمۃ کہ یکبار در صحبت خیر البشر رسیدہ بود از اویس قرنی کہ خیر التابعین
است افضل آمد سُئل عبد اللّٰہ بن المبارک رضی اللّٰہ تعالیٰ عنہ أیہما افضل معاویۃ
ام عمر بن عبد العزیز فقال الغبار الذی دخل انف فرس معاویۃ مع رسول اللّٰہ صلی اللّٰہ
علیہ وآلہ وسلم خیر من عمر بن عبد العزیز کذا مرۃ پس باید اندیشید گروہی کہ در بدایت
ایشان نہایت دیگران مندرج گردد نہایت ایشان چہ خواہد بود و در درک دیگران چہ طور خواہد گنجید
وما یعلم جنود ربک الا ہو ۵ قاصری گر کند این طایفہ را طعن قصور ؛ حاش للہ کہ
کہ برارم بزبان این گلہ را ؛ ہمہ شیران جہان بستۂ این سلسلہ اند ؛ روبہ از حیلہ چسان بگسلد
این سلسلہ را ؛ رزقنا اللّٰہ سبحانہ وایاکم محبۃ ہذہ الطائفۃ العزیز وجودہا کاغذ
ہرچند مختصر افتادہ است اما معارف بلند و حقایق ارجمند دران اندراج یافتہ اند عزیز خواہند داشت والسلام

المنتخبات ۱۷

مکتوب پنجاہ و نہم

بافتح جیم موقوف بروزن نقشبند گرامی قدر وعزیز

نیز بہ سید محمود صدور یافتہ در بیان آنکہ آدمی را از سہ چیز چارہ نیست تا نجات ابدی میسر گردد
و در بیان آنکہ نجات بی اتباع اہل سنت وجماعت متصور نیست و در بیان آنکہ علم و عمل مستفاد
از شریعت اند و اخلاص منوطہ بسلوک طریق صوفیہ است و در بیان آنکہ اخلاص عمل مر اولیا را
در جمیع افعال و اعمال و حرکات و سکنات است حضرت حق سبحانہ وتعالی بر جادۂ شریعت مصطفویہ
علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ استقامت کرامت فرمودہ بکلیت گرفتار جناب
قدس خود گرداناد مفاوضۂ شریفہ و مراسلۂ لطیفہ ورود یافت موجب فرحت گشت و مقدمات
محبت فقرا و اخلاص بہ این طائفۂ علیا بوضوح انجامید اللہم زد طلب فواید رفتہ بود

۵ واقع است در سورۃ مدثر در پارہ تبارک یعنی و نمیداند لشکر ہای پروردگار ترا مگر او تبارک و تعالی ۱۲

بیان فوائد مطلوبه ۱۲

مخدوما آدمی را از سه چیز چاره نیست تا نجات ابدی میسر گردد علم و عمل و اخلاص علم دو قسم است علمی است که مقصود ازان عمل است که علم فقه متکفل آنست و علمی است که مقصود ازان مجرد اعتقاد و یقین قلبی است که در علم کلام به تفصیل ذکر یافته است بمقتضای آرائے صائبهٔ اهل سنت و جماعت که فرقهٔ ناجیه اند و نجات بی اتباع این بزرگواران متصور نیست و اگر سر مو مخالفت است خطر در خطر است این سخن بکشف صحیح والهام صریح نیز بیقین پیوسته است احتمال تخلف ندارد

فَطُوبٰى لِمَنْ وُفِّقَ لِمُتَابَعَتِهِمْ وَشُرِّفَ بِتَقْلِيْدِهِمْ وَوَيْلٌ لِمَنْ خَالَفَهُمْ وَاعْتَزَلَ عَنْهُمْ وَرَفَضَ عَنْ أُصُوْلِهِمْ وَخَرَجَ عَنْ زُمْرَتِهِمْ فَضَلُّوْا وَأَضَلُّوْا فَأَنْكَرُوا الرُّؤْيَةَ وَالشَّفَاعَةَ وَخَفِيَ عَلَيْهِمْ فَضِيْلَةُ الصُّحْبَةِ وَفَضْلُ الصَّحَابَةِ وَحُرِمُوْا عَنْ مَحَبَّةِ أَهْلِ بَيْتِ الرَّسُوْلِ وَمَوَدَّةِ أَوْلَادِ الْبَتُوْلِ فَمُنِعُوْا عَنْ خَيْرٍ كَثِيْرٍ نَالَهَا أَهْلُ السُّنَّةِ وَاتَّفَقَتِ الصَّحَابَةُ عَلٰى أَنَّ أَفْضَلَهُمْ أَبُوْ بَكْرِنِ الصِّدِّيْقُ … قَالَ الشَّافِعِيُّ وَهُوَ أَعْلَمُ بِأَحْوَالِ الصَّحَابَةِ اضْطَرَّ النَّاسُ بَعْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَآلِهٖ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَجِدُوْا

پس خوشحالی است مر کسی را که بمتابعت اهل سنت موفق گردید و بتقلید شان مشرف گشت و وای برآنکه خلاف آنان ورزید و انحراف و یک سوئی از ایشان گزید و قوانین آنها را گذاشت و از گروه شان برآمد پس این چنین کسان هم خود گمراه شدند و هم دیگران را گمراه کردند پس انکار کردند از رویت حق و شفاعت پیغمبر و مخفی ماند برایشان فضیلت صحبت پیغمبر و فضیلت اصحاب آن سرور و بی بهره ماندند از دوستی اهلبیت رسول و وداد اولاد زهراء بتول پس بازداشته شدند از خیر کثیر که بدست آوردند آنرا اهل سنت و اجماع آوردند صحابه بر آن که بزرگترین ایشان ابوبکر صدیق است شافعی که داناترین مردم است باحوال اصحاب گفته بیچاره شدند مردم بعد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم پس نیافتند

یعنی لابد بود ایشان را از امیرے ۱۲

تحت أديم السماء خيرًا من أبي بكر
فوقوه رقابهم - وهذا تصريح
منه بأن الصحابة متفقون على
أفضلية الصديق فيكون إجماعًا
في الصدر الأول على أفضليته
فيكون قطعيًا لا يسوغ إنكاره

وأهل بيت الرسول مثله كمثل
سفينة نوح من ركبها نجا ومن
تخلف عنها هلك

قال بعض العارفين - إن رسول الله
صلى الله تعالى عليه وعلى آله وأصحابه وسلم
جعل أصحابه كالنجوم وبالنجم هم
يهتدون وشبه أهل بيته بسفينة
نوح - إشارة إلى أن راكب السفينة
لا بد له من رعاية النجوم ليأمن
من الهلاك وبدون رعاية
النجوم النجاة ممتنعة قطعًا -
ومما ينبغي أن يعلم أن الإنكار عن بعض
إنكار عن جميعهم فإنهم في فضيلة

ص از زلال الحقائق و معارف ۱۲

زیر سقف آسمان شخصی را بهتر و مهتر از ابوبکر (رض)
لاجرم والی گردانیدند او را برگردنهائی خویش
واین قول نص است از شافعی برآنکه صحابه
متفق اند بر افضلیت صدیق پس اجماع متحقق
شد در قرن اول بر افضلیت او (رض) پس قطعی خواهد
بود که انکار آن روا نه بود -

واهل بیت پیغمبر (ص) حال شان در رنگ حال
کشتی نوح است کسیکه سوار شد بر آن مخلصی
یافت وکسیکه واماند از ان بهلاکت رسید
بعضے از اکابر فرموده اند بدرستیکه گردانید رسول
خدا صلی الله تعالی علیه وعلی آله واصحابه وسلم اصحاب خود را
بمشابه ستارها - وبستارها مردم راه می یابند
وتشبیه داد اهل بیت خود را بکشتی نوح علیه
الصلوة والسلام از جهت اشارت بدین که
سوار کشتی را چاره نیست از رعایت ستارها
تا از بیم هلاک مامون بود ومصون وبدون
رعایت ستارها مخلصی از هلاک بوجهی متصور نیست
ومی باید دانست که بدرستی انکار از بعض صحابه
انکار است از همگنان زیرا که همه شان در فضیلت

صُحْبَةِ خَيْرِ الْبَشَرِ مُشْتَرِكُوْنَ۔ وَفَضِيْلَةُ الصُّحْبَةِ فَوْقَ جَمِيْعِ الْفَضَائِلِ وَالْكَمَالَاتِ وَلِهٰذَا لَمْ يَبْلُغْ وَيْسُ الْقَرَنِيُّ الَّذِيْ هُوَ خَيْرُ التَّابِعِيْنَ مَرْتَبَةَ اَدْنٰى مَنْ صَحِبَهٗ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ فَلَا تَعْدِلُ بِفَضِيْلَةِ الصُّحْبَةِ شَيْئًا كَائِنًا مَّا كَانَ فَاِنَّ اِيْمَانَهُمْ بِبَرَكَةِ الصُّحْبَةِ وَنُزُوْلِ الْوَحْيِ يَصِيْرُ شُهُوْدِيًّا وَلَمْ يَتَّفِقْ لِاَحَدٍ بَعْدَ الصَّحَابَةِ هٰذِهِ الرُّتْبَةُ مِنَ الْاِيْمَانِ وَالْاَعْمَالُ مُتَفَرِّعَةٌ عَلَى الْاِيْمَانِ كَمَالُهَا عَلٰى حَسَبِ كَمَالِ الْاِيْمَانِ۔ وَمَا جَرٰى بَيْنَهُمْ مِنَ الْمُنَازَعَاتِ وَالْمُحَارَبَاتِ فَمَحْمُوْلٌ عَلٰى مَحَامِلَ صَالِحَةٍ وَحِكَمٍ بَالِغَةٍ مَا كَانَتْ عَنْ هَوًى وَجَهْلٍ وَلٰكِنْ عَنِ اجْتِهَادٍ وَعِلْمٍ وَاِنْ اَخْطَأَ بَعْضُهُمْ فِي الْاِجْتِهَادِ فَلِلْمُخْطِئِ دَرَجَةٌ اَيْضًا عِنْدَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ هٰذَا هُوَ الطَّرِيْقُ الْوَسَطُ بَيْنَ الْاِفْرَاطِ وَالتَّفْرِيْطِ الَّذِي اخْتَارَهٗ اَهْلُ السُّنَّةِ وَهُوَ

صحبت خیر البشر مشترکند وفضیلت صحبت بالاتر است از جمیع فضائل وکمالات وازینجا است که اویس قرنی که برگزیدہ تابعین است بمرتبہ ادنائی صحابی آن سرور علیہ الصلوۃ والسلام نرسیدہ پس بفضیلت صحبت چیزے را برابر نباید ساخت ہرچہ باشد زیرا کہ ایمان ایشان ببرکت صحبت نبی علیہ الصلوۃ والسلام ومشاہدۂ نزول وحی شہودی شدہ بود وباین چنین مرتبۂ ایمان بعد اصحاب کرام ہیچکس مشرف نگشتہ واما اعمال پس متفرع اند بر ایمان کمال اینہا باندازۂ کمال ایمان است وآنچہ از منازعات ومحاربات میان ایشان بوقوع درآمدہ محمول است بر معانی صحیحہ وحکم بلیغہ از ہوای نفسانی وجہالت ونادانی صادر نبودہ اند بلکہ از اجتہاد وعلم۔ واگر بعضی شان دراجتہاد براہ خطا رفتہ پس مخطی را نیز یک درجۂ ثواب ثابت است نزد حق سبحانہ وتعالی این است راہ راست میان افراط وتفریط کہ اختیار نمودہ اند ویرا اہل سنت وہمین است

(حاشیہ: اصحاب کرام — جواب سوال مقدر ...)

الطَّرِيْقُ الأَسْلَمُ وَالسَّبِيْلُ الأَحْكَمُ — طریقِ اَسْلم و سبیلِ محکم۔

بالجملہ علم و عمل مستفاد از شرع است و تحصیلِ اخلاص کہ ہمچو روح است مر علم و عمل را وابستہ بسلوکِ طریقِ صوفیہ است تا سیر الی اللہ قطع نماید و بسیر فی اللہ متحقق نشود از حقیقتِ اخلاص دور است واز کمالاتِ مخلصان مہجور آرے عامۂ مومنان را نیز بتعمّل و تکلّف در بعضی از اعمال اخلاص فی الجملہ متحقق میشود اما اخلاصی کہ ما در صددِ بیانِ آنیم اخلاص در جمیع اقوال و افعال و حرکات و سکنات است بی تعمل و تکلّف و این اخلاص منوط بانتفاء آلہۂ آفاقی و انفسی است کہ بفنا و بقا مربوط است و وصول است بمرتبۂ ولایتِ خاصہ اخلاصی کہ بہ تعمّل و تکلف محتاج است دوام نمی پذیرد بی تکلف بودن در حصولِ دوام درکار است کہ در مرتبۂ حق الیقین است پس اولیاء اللہ ہرچہ میکنند برای حق میکنند جل و علا نہ برای نفسِ خود چہ نفسِ ایشان فدای حق شدہ است در حصولِ اخلاصِ ایشان را تصحیحِ نیت درکار نیست نیتِ ایشان بفنا فی اللہ و بقا باللہ تصحیح یافتہ است مثلاً شخصی کہ گرفتارِ نفسِ خود است ہرچہ میکند برای نفسِ خود میکند نیت کند یا نکند و چون این گرفتاری نفس زائل شود و گرفتاریِ حق جل و علا بجائی آن نشیند ناچار ہرچہ کند برای حق کند نیت دست دہد یا نہ نیت در تحمّل درکار است و در متعیّن احتیاج بہ تعیین نیست ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ صاحبِ دوامِ اخلاص مخلَص ست بفتح لام و آنکہ دوام ندارد و کسبِ اخلاص می نماید مخلِص ست بکسر لام شتّان ما بینہما و نفعیکہ از طریقِ صوفیہ بعلم و عمل میرسد آنست کہ علوم کلامیۂ استدلالیہ کشفی می گردند و تیسّرِ تمام در ادائی اعمال پیدا می شود و کسلی کہ از جانبِ نفس و شیطان بود زائل میگردد ع این کار دولت است کنون تا کرا رسد

والسلام اولاً و آخراً

مکتوب شَشتم (۶)

بانت

نیز بسیادت پناهی سید محمود صدور یافته در بیانِ نفیِ خواطر و دفعِ وَساوِس بالکلّیه

وَمَا یُنَاسِبُ ذٰلِكَ حق سبحانه وتعالی بدوامِ گرفتاری بجناب قدس خود مشرف گرداند که

حقیقتِ رستگاری درین گرفتاری است منعِ خواطر و دفعِ وَساوِس در طریقهٔ حضراتِ خواجگان

قَدَّسَ اللهُ تَعَالیٰ اَسْرَارَهُمْ بروجهِ اَتَم حاصِل است حتی که بعضی از مشائخِ این خانوادهٔ بزرگ

چلهٔ خواطر کشیده اند و در تمامِ آن اَربعین باطِن خود را از ورودِ خاطر باز داشته اند حضرت خواجه

احرار قَدَّسَ اللهُ تَعَالیٰ سِرَّهٗ درین مقام فرموده اند که مراد از دفعِ خواطر خواطریست که مانعِ دوام

توجهِ مطلوب بند نه دفعِ خواطر مطلقًا و درویشی از مخلصانِ این سلسلهٔ علیّه بحکم وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ

فَحَدِّثْ از حالِ خود چنین خبر می دهد که خواطر از قلب بحدی منتفی میگردد که اگر فرضًا عمرِ حضرت

وح عَلیٰ نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ بصاحبِ آن قلب بدهند هرگز خاطری بر قلب

عبور نکند نه آنکه او درین دفع متکلِّف باشد چه هرچه بتکلّف است موقّت است دوام نمی پذیرد بلکه

در اتیانِ خاطر اگر سالها تکلّف نماید هم میسر نشود تعیینِ اربعین از تعمّل و تکلّف خبر میدهد و تعمّل

در مرتبهٔ طریقت است حقیقت آنست که از تعمّل و تکلّف وارهاند یا دگر در طریقت دیا دداشت

در حقیقت پس محقق شد که بر تقدیرِ منعِ خواطر به تکلّف که موقّت بتوقیت است از عشرهٔ

یا اربعین دوامِ توجه بمطلوب محالست چه تکلّف در مرتبهٔ طریقت است و در طریقت دوام

متصوّر نیست این که دوام در حقیقت است بواسطهٔ آنست که تکلّف را دران موطن

مجال نیست پس ورودِ خاطر در مرتبهٔ تکلّف البته مانع دوامِ توجه است و دوامِ نگرانی که قلوب

منتهیانِ این سلسلهٔ علیّه را دست می دهد امرے دیگرست و دوامِ توجه که ما در صددِ بیانِ آنیم

عبارت از یاد داشت است که نهایتِ مرتبهٔ کمال است حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی فرموده اند قدس الله تعالیٰ سره که ورائے یاد داشت پنداشت است یعنی مرتبهٔ دیگر نیست مقصود از اظهارِ این قسمِ احوال ترغیبِ طالبانِ این طریقهٔ علیه است هر چند که منکران را غیر از انکار نخواهد افزود یُضِلُّ بِهٖ کَثِیْرًا وَّیَهْدِیْ بِهٖ کَثِیْرًا **مثنوی** هر کس افسانه بخواند افسانه است ۞ وانکه دیدش نقد خود مردانه است ۞ آبِ نیل است و بقبطی خون نمود ۞ قوم موسیٰ را نه خون بود آب بود ۞ وَالسَّلَامُ وَالْاِکْرَامُ

المنتخبات ۱۸

مکتوب شصت و یکم

نیز بسیادت مآبی سید محمود صدور یافته در ترغیب بر صحبتِ شیخ کاملِ مکمل و اجتناب از صحبتِ ناقص وَمَا یُنَاسِبُ ذٰلِكَ حق سبحانه و تعالیٰ از دیادی در طلبِ خود کرامت فرموده از هر چه منافی وصول بمطلب است اجتنابِ تمام میسر گرداناد بحرمةِ سَیِّدِ الْبَشَرِ الْمُحَرَّرِ عَنْ زَیْغِ الْبَصَرِ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ التفات نامهٔ گرامی مشرف ساخت چون منبی از طلب و شوق و مشعر از درد و تعطش بود در نظر بسیار زیبا درآمد چه طلب مبشر حصول مطلوب است و درد مقدمهٔ وصول بمقصود عزیزی میفرماید اگر نخواستی وا ندادی خواست حصولِ دولت طلب را نعمتِ عظمیٰ دانسته از هر چه مخالفِ اوست احتراز باید نمود مبادا فتوری دروی راه یابد و برودتے در آن حرارت تاثیر نماید و معظم ترین اسبابِ محافظت آن قیامِ بشکر است بحصول آن دولت لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَاَزِیْدَنَّکُمْ و دوامِ التجا و تضرع است بجنابِ قدس خداوندی جل سلطانه تا توجهِ طلب او را از کعبهٔ جمالِ لایزالِ خود مصروف نگرداند اگر حقیقتِ التجا و تضرع میسر نشود صورتِ تضرع و نیازمندی را از دست نمی باید داد وَاِنْ لَمْ تَبْکُوْا فَتَبَاکَوْا بیانِ این معنیٰ

این محافظت تا زمانِ وصول بشیخِ کاملِ مکمّل است بعد ازان تفویضِ مراداتِ خود است بآن
بزرگ و در رنگِ میّت شدنست در دستِ غسّال فنائی اوّل فنائی فی الشیخ است و آن فنا
ثانیا وسیلهٔ فنا فی الله می گردد ازان روی که چشمِ تست احول معبود تو پیر تست اوّل
زیرا که طریقِ افاده و استفاده مبنی بر مناسبتِ طرفین است ابتداءً طالب را بواسطهٔ کمالِ
دنائت و خساست مناسبتی بجنابِ اقدس عز سلطانه نیست برزخی ذی جهتین درکار است
و آن شیخ کاملِ مکمل است و قوی ترینِ اسبابِ فتور در طلبِ انابت است بشیخِ ناقص که بسلوک
و جذبه کار را تمام ناکرده بمسندِ شیخی خود را کشیده است طالب را صحبتِ او سمّ قاتل است و انابت
او مرضِ مهلکِ استعدادِ بلند طالب را این چنین صحبت بپستی می آرد و از ذروه به حضیض می اندازد
مثلاً مریضیکه از طبیبِ ناقص دارو خورد درازو یا در مرضِ خود می کوشد و قابلیتِ ازالهٔ مرض هم ضائع
می سازد هر چند آن دارو درابتدا بنحوی از تخفیف بخشد اما فی الحقیقت نفسِ مضرّتست این
مریض اگر قضا به طبیبِ حاذق برسد آن طبیب اول فکرِ ازالهٔ تاثیرِ آن دارو می نماید و مسهلات مناسب
میفرماید بعد از زوالِ آن تاثیر فکرِ ازالهٔ مرض میکند مدارِ طریقِ این بزرگواران قدّس الله تعالی
اسرارهم بر صحبت است و بگفت و شنود کاری نمی کشاید بلکه سستی در طلب پیدا می آرد احتمال
دارد که بعد از چند گاه بجانبِ دهلی و آگره سیری واقع شود اگر جریده خود را رسانند و مشافهةً چیزی اخذ
نموده بسرعت باز گردند گنجایش دارد زیاده برین تصدیع است بقیة الاجوبة للمسئول عنها
آنکه جنابِ مشیخت پناهی معارف دستگاهی میان شیخ تاج دران صوبه مغتنم اند و بزرگ اما
استعدادِ شما را بطریقِ ایشان مناسبت کم است بی رابطهٔ مناسبت حصولِ مطلوب متعسّر است
والامر عندکم اگر گاه گاه چیزے از احوالِ خود می نوشته باشند تا بآن تقریب ازین جانب هم چیزے
نوشته شود مناسب است چه سلسلهٔ اخلاص ازین راه همواره در حرکت می باشد والسلام

مکتوب شصت و دوم ۶۲

بجناب میرزا حسام الدین احمد صدور یافته در بیان آنکه جذبه که پیش از سلوک است از مقاصد نیست بلکه وسیله ایست از برای قطع منازل سلوک بسهولت و جذبه که بعد از سلوک ست از مقاصد است و ما یناسب ذلک الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی طریقه وصول را دو جزو است جذبه و سلوک و بعبارت دیگر تصفیه و تزکیه جذبه که مقدم بر سلوکست از مقاصد نیست و تصفیه که پیش از تزکیه است از مطالب نه جذبه که بعد از تمامی سلوکست و تصفیه که بعد از حصول تزکیه است که در سیر فی الله است از مقاصد مطلوبه است جذبه و تصفیه سابقه از برای تسهیل مسالک سلوکست بی سلوک کار نمی کشاید و بی قطع منازل جمال مطلوب نمی نماید جذبه اولی کالصورت است مر جذبه اخری را فی الحقیقت با یکدیگر مناسبت ندارند پس مراد از اندراج نهایت در بدایت که در عبارت مشائخ این سلسله علیه واقع است اندراج صورت نهایت است در بدایت و الا حقیقت نهایت در بدایت نمی گنجد و نهایت با بدایت نسبت ندارد تحقیق این مبحث در رساله که در تحقیق حقیقت جذبه و سلوک و امثال آنها تحریر یافته بتفاصیل ذکر یافته است القصه عبور از صورت بحقیقت ضروریست و اکتفا از حقیقت بصورت از دور سیت حققنا الله سبحانه بالحقیقة الحقة و جنبنا عن الصورة البطالة بحرمة النبی المختار و آله الابرار علیه و علیهم من الصلوات اکملها و من التحیات افضلها

مکتوب شصت و سوم ۶۳

المنتخبات ١٩

بسیادت پناهی و نقابت دستگاهی شیخ فرید صدور یافت در بیان آنکه انبیا صلوات

اللهِ تعالیٰ وَتسلیماتُهٗ علیہم در اُصولِ دین متّفقند واختلافِ این بزرگواران در فروعِ دین است و در بیانِ بعضی از کلماتِ متفقۂ ایشان ثَبَّتَنَا اللهُ سُبحانَهٗ وَاِیّاکُم عَلیٰ جَادَّةِ آبَائِکُمُ الکِرامِ عَلیٰ اَفضَلِہِم اَصَالَۃً وَعلیٰ بَوَاقِیہِم مُتَابَعَۃً الصَّلوٰۃُ وَالسَّلامُ انبیا صلواتُ اللهِ تعالیٰ وَتسلیماتُهٗ وَتحیاتُهٗ وَبَرَکاتُهٗ عَلیٰ اَجمعِہِم عُمُومًا وَعَلیٰ اَفضَلِہِم خُصُوصًا رحمتہا اند کہ بتوسّطِ این بزرگواران عالمی بنجاتِ اَبَدی مستسعد گشته است واگر گرفتاری سرمدی خلاصی یافته اگر وجودِ شریفِ شان نمی بود حق سبحانہ وتعالیٰ کہ غنیِ مطلق است عالَم را از ذاتِ وصفاتِ خود تعالیٰ وتقدس خبر نمیداد وبآن راه نمی نمود وہیچکس او را نمی شناخت وبہ اوامر ونواہی کہ عباد را بمحضِ کرم از برائے نفعِ ایشان مکلّف ساخته است تکلیف نمی فرمود ومرضیاتِ او تعالیٰ از نامرضیات جدا نمیگشت پس شکرِ این نعمتِ عظمیٰ بکدام زبان راست آید وکرا مجال آنکه از عہدۂ آن برآید اَلحَمدُ لِلّٰہِ الَّذِی اَنعَمَ عَلَینَا وَھَدٰنَا اِلیَ الاِسلامِ وَجَعَلَنَا مِن مُصَدِّقِی الاَنبِیَاءِ عَلَیہِمُ الصَّلوٰۃُ وَالسَّلامُ واین بزرگواران در اُصولِ دین متّفقند کلمۂ ایشان واحد است در ذات وصفاتِ تعالیٰ وتقدّس وحشر ونشر وارسالِ رُسُل ونزولِ مَلَک وورودِ وحی ونعیمِ جنت و عذابِ جحیم بطریقِ خلود وتابید اختلافِ ایشان در بعضِ احکام است کہ بفروعِ دین تعلق دارد حق سبحانہ وتعالیٰ در ہر یک زمانے بر پیغمبرِ اولی العزم اَبنائِ آن زمان را بعضِ احکام مناسبۂ آنہا وحی فرستاده وباحکامِ مخصوصہ تکلیف فرموده نسخ وتبدیل در احکامِ شرعیہ از حکم ومصالحِ حق سبحانہ وبسیار است کہ بر یک پیغمبرِ صاحبِ شریعت در اوقاتِ مختلفہ احکامِ متضاده بطریقِ نسخ وتبدیل وارد شوند واز جملۂ کلماتِ متفقۂ این بزرگواران نفیِ عبادتِ غیرِ حق است سبحانہ ومنعِ اشراک است با وتعالیٰ وتقدس وناگرفتنِ بعضی مخلوقات مر بعض دیگر را ارباب غیر از حق سبحانہ این حکم مخصوص بانبیا است غیر از متابعانِ ایشان بہ این دولت مشرف نشده اند وغیر از

نفی عبادت غیر حق الخ ١٢

انبیا کسی باین کلمات تکلّم نموده است منکرانِ نبوت اگرچه خدا را سبحانه واحد میگویند حالِ ایشان از دو امر خالی نیست یا تقلید اہل اسلام می کنند یا در وجوب وجود واحد میدانند نه در استحقاقِ عبادت و نزد اہلِ اسلام ہم در وجوبِ وجود واحد است وہم در استحقاقِ عبادت مراد از کلمهٔ طیبه لا اله الا الله نفی عبادت آلههٔ باطله است واثباتِ معبودیّتِ حق است سبحانه وکلمهٔ دیگر که مخصوص باین بزرگواران است آنست که خود را بشر میدانند مثل سائر مردم واله ومعبود حق را میدانند سبحانه ومردم را دعوت باو میکنند تعالی واو را سبحانه از حلول واتحاد منزّه میگویند ومنکرانِ نبوت نه چنین اند بلکه رؤسای ایشان مدّعیانِ الوہیّت اند وحق را سبحانه در خود حلول اثبات میکنند واز استحقاق عبادت واطلاقِ اسمِ الوہیّت بر خود تحاشی نمی نمایند لاجرم پا از بندگی برآورده در منکراتِ افعال ومستقبحاتِ اعمال می افتند وراهِ اباحت بر دیہا کشاده میگردد وگمان می برند که آلهه از ہیچ چیز ممنوع نیستند ہرچه می گویند صواب می دانند وہرچه می کنند مباح می انگارند ضلّوا فاضلّوا فقیل لهم کلاشیاعهم وکلمهٔ دیگر که انبیا علیهم الصّلوات والتّسلیمات بران متّفق اند ومنکرانِ ایشان را از ان دولت نصیبی نیست آنست که این بزرگواران به نزولِ ملائکه که معصوم مطلق اند وہیچ تعلّق وتلوّث ندارند قائل اند وامنای وحی وحملهٔ کلام ربّانی تعالی وتقدس ایشان را میدانند پس این بزرگواران ہرچه می گویند از حق میگویند تعالی وتقدس وہرچه میرسانند از حق میرسانند واحکامِ اجتهادیهٔ ایشان نیز مؤیّد بوحی اند اگر بالفرض زلّتی واقع می شد فی الحال حق سبحانه تدارکِ آن بوحیِ قطعی میفرمود ورئیسانِ منکرِ آن که مدعیان الوہیّت اند ہرچه گویند از خود گویند وہمان را صواب دانند بواسطهٔ زعم الوہیّت پس انصاف در کار است شخصیکه از کمالِ بیخردی خود را اِله بگیرد ومستحق عبادت داند وافعال ناشائسته باین زعمِ فاسد بوقوع آرد سخنانِ او را چه اعتبار است وبر اتباع او چه مدار مصراع سالیکه نکوست

ك؎ مبنی است بر قول بجواز اجتهاد نبی علیه الصلوة والسلام که راجح ترین اقوال است ۱۲ ؎ زلت بالفتح وبالکسر لام مشدد ومفتوح بمعنی لغزش ولغزیدن یعنی خطا در اجتهاد

؎ یعنی از خود گمراه شدند پس دیگران را گمراه کردند پس وای ہست بر اینها وتابعان اینها وشیعیان اینها ۱۲

از بهارش پیداست اظهارِ امثالِ این سخنان برائے ازدیادِ ایضاح است والاحق از باطل جدا ہست و نور از ظلمت ہویدا جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْنَا عَلٰى مُتَابَعَةِ هٰؤُلَاءِ الْاَكَابِرِ عَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ اَوَّلًا وَاٰخِرًا بقیۃ المقصود آنکہ سیادت پناہی میان پیرکمال را ایشان بہتر میدانند چہ احتیاج است کہ درین باب چیزی نوشتہ آید لیکن این قدر ہست کہ حقیر چند گاہ ہست کہ از آشنائی ایشان محظوظ است مدتی است کہ ایشان اشتیاقِ عتبہ بوسی داشتند اَمّا درین اثنا ضعفی بر ایشان طاری شدہ بود و تا زمانے صاحبِ فراش بودند بعد از فراغ متوجہ بملازمتِ علیّہ گشتہ اند امیدوارِ عنایت اند

سے یعنی روح خالص را کہ از ظلمات و کدورات جسمانی نجات یافتہ باشد و براصل فطرت خود برآمدہ باشد ۱۲	# مکتوب شصت و چہارم ۶۴	سے یعنی برانگیختہ نمودن برِ بردا شتنی مصیبتہا و دردہا کہ بجسم تعلق دارند ۱۲ — ۷ المنتخبات

نیز بسیادت و نقابت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ در بیانِ لذّت و اَلَمِ جسمانی و روحانی و تحریضِ بر تحمّلِ مصائب و آلامِ جسمانی و ما یناسبُ ذٰلِکَ سَلَّمَکُمُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَعَافَاكُمْ فِی الدَّارَیْنِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الثَّقَلَيْنِ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ لذّت و اَلَم دنیا بر دو قسم است جسمانی و روحانی ہر چیز کہ جسم را دران لذت است روح را ازان اَلَم است و ہر چہ جسم ازان متالّم است روح را ازان التذاذ است پس روح و جسم نقیضِ یکدیگر باشند و درین نشأہ کہ روح بمقامِ جسم تنزل نمودہ است و گرفتارِ جسم و جسمانی شدہ روح نیز حکم جسم پیدا کردہ بلذت او متلذذ گشتہ است و بالَمِ او متالّم اینست مرتبۂ عوام کالانعام کریمۂ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ در شانِ ایشان صادق است وای ہزار وای اگر روح ازین گرفتاری خلاص نشود و بہ وطنِ اصلی رجوع ننماید سے پایۂ آخر آدم ہست و آدمی ❊ گشت محروم از مقامِ محرمی ❊ گر نگردد باز مسکین زین سفر ❊ نیست ازوی ہیچکس محروم تر ❊

ازبیماری روح است کہ اَلَم خود را لذت می انگارد و لذت را اَلَم می شناسد در رنگِ صفرائی
کہ بواسطۂ علتِ صفرا شیرینی را تلخ مے یابد پس بر عُقلا فکرِ ازالۂ این مرض لازم است تا در
آلام و مصائبِ جسمانی خرم و شادان زندگانی نمایند **بیت** ازپی آئینِ عیش و عشرت ساختن
صد ہزاران جان بباید باختن ۰ و چون نیک ملاحظہ کردہ میشود معلوم میگردد کہ اگر در دنیا
درد و الم و مصیبت نمی بود بجوے نمی ارزید ظلمتہای آنرا وقائع و حوادث زائل میگردانند
تلخی حوادث در رنگِ تلخی دار وے نافع است کہ ازالۂ مرض می نماید محسوسِ این فقیر شدہ است
در دعوتہاے عام کہ طعام می پزند و خلوصِ نیت نمی توانند کرد و جمعی از طعام خواران بشکوے
می خیزند و منقصتِ طعام و صاحبِ طعام می نمایند و صاحبِ طعام را ازین معنی شکستگی دل
حاصل میگردد و ہمین شکستگی صاحبِ طعام ظلمتی را کہ در طعام رفتہ بود بواسطۂ عدمِ خلوصِ نیت
ازالہ مینماید و درمعرضِ قبول می آرد اگر شکوۂ آن جماعہ نمی بود و انکسارِ قلبِ صاحبِ طعام نمیشد
طعام سراسر از ظلمت و کدورت بود و احتمالِ قبول را درین صورت چہ گنجایش پس مدارِ کار
بر شکستگی و آوارگی آمد و ما نازپروردگان جویانِ عیش و تنعم را مشکل کار است وَمَا خَلَقْتُ
الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ نصِّ قاطع است و عبادت عبارت از تذلل و انکسار ہست
پس مقصود از خلقتِ انسان خواری اوست علی الخصوص مسلمانان و دینداران کہ دنیا سجنِ
ایشان است در زندان عیش جویان بودن از عقل دور ہست پس آدمی را از مشقِ محنت
کشی چارہ نبود و از ورزشِ باربرداری گذر نہ حضرتِ حق سبحانہ و تعالی ما بی طاقتان را
برین معنی استقامت کرامت فرماید بحرمتِ جدکم الامجد علیہ وعلی آلہ من
الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا ۰

المنتخبات ۲۱

مکتوب شصت وپنجم ۶۵

بخان اعظم صدور یافته در تأسف وتلهف بر ضعف اسلام وزبونی مسلمانان وتحریض واغرا بر تقویت اهل اسلام واجراء احکام اَیَّدَکُمُ اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَنَصَرَکُمْ عَلٰی اَعْدَاءِ الْاِسْلَامِ فِیْ اِعْلَاءِ الْاَحْکَامِ مخبر صادق عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُہَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُہَا فرموده است اَلْاِسْلَامُ بَدَأَ غَرِیْبًا وَسَیَعُوْدُ کَمَا بَدَأَ فَطُوْبٰی لِلْغُرَبَاءِ غربت اسلام تا بحدی رسیده است که کفار بر ملا طعن اسلام وذم مسلمانان می نمایند وبی تحاشی اجراء احکام کفر ومداحی اهل آن در کوچه وبازار می کنند ومسلمانان از اجرای احکام اسلام ممنوع اند ودر اتیان شرائع مذموم ومطعون بیت پری نهفته رخ ودیو در کرشمه وناز ٭ بسوخت عقل زحیرت که این چه بوالعجبی ست ٭ سُبْحَانَ اللّٰہِ وَبِحَمْدِہٖ اَلشَّرْعُ تَحْتَ السَّیْفِ گفته اند و رونق شرع شریف را بسلاطین وابسته اند قضیه منعکس گشته است ومعامله انقلاب پیدا کرده است وَاحَسْرَتَا وَانَدَامَتَا وَاوَیْلَا امروز وجود شریف شما را مغتنم می شمریم ومبارز درین معرکه ضعیف وشکست خورده جز شما را نمیدانیم حق سبحانه وتعالی مؤید وناصر شما باد بحرمة النبی وَاٰلِہِ الْاَمْجَادِ عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ وَالْبَرَکَاتُ ودر خبر وارد است لَنْ یُّؤْمِنَ اَحَدُکُمْ حَتّٰی یُقَالَ اِنَّہٗ مَجْنُوْنٌ درین وقت آن جنون که بنای آن فرط غیرت اسلام است در نهاد شما محسوس است اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ عَلٰی ذٰلِکَ امروز آن روز است که عمل قلیل را اجر جزیل باعتنای تمام قبول میفرمایند از اصحاب کهف غیر از هجرت عملی نمایان نیست که این همه اعتبار پیدا کرده است سپاهیان در وقت غلبهٔ اعداء اگر اندک تردد می کنند اعتبار بسیار پیدا می کنند بخلاف در وقت امن وتسکین اعداء واین جهاد قولی که امروز شما را میسر شده است

مصححه سلمه الله تعالیٰ

جهادِ اکبر است مغتنم دانید و هل من مزید گویید و این جهاد گفتن را به از جهاد کشتن دانید
امثالِ ما مردم فقرا بی دست و پا ازین دولت محرومیم ع هنیئاً لارباب النعیم نعیمها
وللعاشق المسکین ما یتجرّع ع وادیم ترا ز گنجِ مقصود نشان * گر ما نرسیدیم تو شاید
برسی * حضرت خواجه احرار قدس الله تعالی سره می فرمودند که اگر من شیخی کنم هیچ شیخی در
عالم مرید نیابد اما مرا کارِ دیگر فرموده اند و آن ترویج شریعت و تائیدِ ملت است لاجرم بصحبتِ
سلاطین می رفتند و بتصرفِ خود ایشان را منقاد می ساختند و بتوسلِ ایشان ترویج شریعت
میفرمودند ملتمس آنست که چون حق سبحانه ببرکت محبتِ شما باکابر این خانوادهٔ بزرگ قدس الله
تعالی اسرارهم سخن شما را تاثیری بخشیده است و عظمتِ مسلمانی شما در نظرِ اقران ظاهر گشته
سعی فرمایند که لااقل احکامِ کبیرهٔ اهلِ کفر که در اهلِ اسلام شیوعی پیدا کرده اند منهدم و مندرس
گردند و اهل اسلام ازان منکرات محفوظ مانند جزاکم الله سبحانه عنا و عن جمیع المسلمین
خیر الجزاء در سلطنت پیشین عنادی بدین مصطفوی علیه الصلوة والسلام مفهوم می شد
و درین سلطنت ظاهر آن عناد نیست اگر هست از عدم علمست ترس آنست که مبادا این جا
هم کار بعناد انجامد و بر مسلمانان معامله تنگ تر افتد مصرع چو بید بر سر ایمانِ خویش میلرزم *
ثبتنا الله سبحانه و ایاکم علی متابعة سید المرسلین علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات
فقیر بتقریبی اینجا آمده بود خواست که از آمدنِ خود ایشان را اطلاع دهد و بعضی سخنانِ نافعه نویسد
و از محبت عزیزی که بواسطهٔ مناسبتِ فطرتیست خبر کند قال علیه الصلوة والسلام من
احبّ اخاه فلیعلمه ایاه یعنی کسیکه دوست دارد برادرِ مسلم خود را پس گو اعلام کند او را ازان
محبت والسلام علیکم و علی جمیع من اتبع الهدی

ع یعنی فطرت و خلقت مایان باهم مناسب افتاده موجب محبت گشته قال علیه الصلوة والسلام الارواح جنود مجندة فما تعارف منها ائتلف وما تناکر اختلف

مکتوب شصت و ششم ۶۶

قال الله تعالیٰ وما صاحبکم بمجنون

...بجان اعظم صدور یافته در مدّاحیِ طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه قدّس الله تعالیٰ اسرارهم و مناسبتِ
...ین طریق بطریقِ اصحابِ کرام علیٰ صاحبهم و علیهم الصلوٰة والسلام و بیانِ افضلیتِ
...صحابِ کرام بر دیگران اگرچه ویس قرنی باشد یا عمر مروانی اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلیٰ عِبَادِهِ
...ذِیْنَ اصْطَفٰی طریقِ حضراتِ خواجگان قدّس الله تعالیٰ اسرارهم مبنی بر اندراجِ نهایت
...ر بدایت است حضرتِ خواجهٔ نقشبند قدّس الله تعالیٰ سرّهٗ فرموده اند که ما نهایت را
...ر بدایت درج می کنیم و این طریق بعینه طریقِ اصحابِ کرام است رضی الله تعالیٰ عنهم
...ر این بزرگواران را در اوّل صحبتِ آنسرور علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات آن
...سر می شد که اولیاءِ امّت را در نهایت النهایت ثمّه ازان کمال دست میدهد لهذا وحشی
...لِ حضرتِ حمزه علیه الرحمة که یک مرتبه در بدوِ اسلام خود بشرفِ صحبتِ سیّد اوّلین و آخرین
...یه و علیٰ آله الصلوات والتسلیمات والتحیات مشرف شده بود از ویس قرنی که خیر التابعین
...ت افضل آمد و آنچه وحشی را در اوّل صحبتِ خیر البشر علیه و علیٰ آله الصلوٰة والسلام
...سر شد ویس قرنی را بآن خصوصیت در انتها میسّر نشد لاجرم بهترینِ قرون قرنِ اصحاب گشت
...وانُ الله تعالیٰ علیهم اجمعین کلمهٔ ثُمّ کارِ دیگران را در پس انداخت و اشارت به بُعد درجه نمود شخصی
...بد الله بن مبارک قدّس سرّه سوال کرد اَیُّهُمَا اَفْضَلُ مُعَاوِیَةُ اَمْ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِیْزِ
...ن الغُبَارُ الَّذِیْ دَخَلَ اَنْفَ فَرَسِ مُعَاوِیَةَ مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّی اللهُ تَعَالیٰ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ
...لّم خَیْرٌ مِنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیْزِ کَذَا مَرَّةً پس ناچار سلسلهٔ این حضرات سلسلة الذهب
...و مزیّتِ این طریقهٔ عالی بر سائر طرق در رنگِ مزیتِ قرنِ اصحابِ کرام بر سائر قرون میسّر ...

عـه بفتح اول و سکونِ واو بمعنے ابتدا و آغاز ۱۲ غ

گشت جماعهٔ را که از کمال فضل در آغاز شرب از آن جام ارزانی دارند اطلاع بر حقیقت کمالات ایشان غیر ایشان را متعذر است نهایت ایشان فوق نهایت دیگران خواهد بود مصرع
قیاس کن ز گلستانِ من بهارِ مرا * مصرع * سالی که نکوست از بهارش پیداست * ذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ حضرت خواجه نقشبند میفرموده اند که ما فضلیانیم
جَعَلَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَاِیَّاکُمْ مِنْ مُحِبِّیْ هٰٓؤُلَآءِ الْاَکَابِرِ وَمُتَابِعِیْ اٰثَارِهِمْ بِحُرْمَةِ النَّبِیِّ الْقُرَشِیِّ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّحِیَّاتِ اَکْمَلُهَا *

مکتوب شصت و هفتم

بخانِ خانان صدور یافته در سفارشِ محتاجی ثَبَّتَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَاِیَّاکُمْ عَلٰی مُتَابَعَةِ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ ظَاهِرًا وَّبَاطِنًا وَّیَرْحَمُ اللّٰهُ عَبْدًا قَالَ اٰمِیْنًا دو امر اهم بی‌اختیار بر آن آوردند که بتصدیع ایشان جرأت نماید اول اظهارِ رفعِ مظنهٔ آزار است بلکه حصولِ مودّت و اخلاص و امر ثانی ایماء احتیاجِ محتاجی است که بفضیلت وصلاح متحلّی است و بمعرفت و شهود متمیّز است از روی نسب کریم است و از روی حسب شریف مخدوما در اظهارِ حق نوعی از مرارت است اگرچه بحسب شدّت و ضعف متفاوت باشد خیلے سعادتمندی می باید که این مرارت را در رنگ عسل بیابد شاهد وَهَلْ مِنْ مَّزِیْدٍ گوید تلوینات احوال از لوازمِ صفتِ امکان است جماعه که بتمکین رسیده اند نیز از تلوین سرشته اند بیچاره ممکن گاہے مغلوب سلطان صفاتِ جلالیه است و گاهی محکوم صفاتِ جمالیه است وقتی محل قبض است و وقتی موطنِ بسط و هر موسم را احکام جدا است دی روز آن بود امروز این نیست قَلْبُ الْمُؤْمِنِ بَیْنَ اِصْبَعَیْنِ مِنْ اَصَابِعِ الرَّحْمٰنِ یُقَلِّبُهَا کَیْفَ یَشَآءُ وَالسَّلَامُ

مکتوب شصت و هشتم ۶۸

نیز بجانب خانان صدور یافته در بیان آنکه تواضع از ارباب غنا می زیبد و استغنا از ارباب فقر و ما یناسب ذلک الخیر فیما صنع اللہ سبحانہ مخدوما من آنچه شرط بلاغ است با تو میگویم ٭ تو خواه از سخنم پند گیر و خواه ملال ٭ تواضع از ارباب غنا زیبا است و استغنا از اهل فقر لان المعالجة بالاضداد در مکاتیب ثلاثه شما غیر از استغنا امری مفهوم نشد هر چند مقصود شما تواضع بود مثلاً در مکتوب اخیر مسطور بود بعد الحمد و الصلوة نموده می آید این عبارت را نیک در یابند که در کجا باید نوشت آرے خدمت فقرا بسیار کرده اند اما رعایت آداب خدمت هم ضروریست تا ثمره بران مترتب شود و بدونها خرط القتاد بلے اتقیاء امت او علیه و علی اله الصلوات و التسلیمات انهما و اکملها از تکلف بری اند اما التکبر مع المتکبرین صدقة حضرت خواجه نقشبند را قدس الله تعالی سره شخصے گفت که متکبر است فرمودند که تکبر من از کبریائی اوست این طائفه را ذلیل و خوار نه انگارند رب اشعث مدفوع بالابواب لو اقسم علی الله لابره حدیث نبویست علیه الصلوة و السلام ؎ اندکی پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ٭ که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است ٭ محبان عزیز و مخلصان صمیمی شما می باید که ملاحظه نفس امر داشته باشند و بشما هر چه رسانند از نفس الامر رسانند و هرگاه شی که بهبود صلاح شما را می باید که منظور دارند نه مصالح خود را که آن خیانت محض ست بعضی از منافع شما نیز از علل غائیه این سفر بود اما در عالم اسباب محبان مخلصان شما نگذاشتند تقصیری ازین طرف ندانند هر چند این مقدمات تلخ نما اند اما خوش آید گویندگان شما بسیار اند بهمان اکتفا کنند مقصود از آشنائی فقرا اطلاع بر عیوب مکنونه است و ظهور رذائل مخزونه لیکن

بدانند که اظهار این قسم سخنان نه از روی آزارست بلکه از روی نیکخواهی و دلسوزی ست یقین تصور نمایند خواجه محمد صدیق اگر یک روز پیشتر می آمدند محتمل که فقیر بهر حال خود را بشما میرسانید اما در اثناء راه سرهند ملاقی شدند معذور خواهند داشت الخیر فیما صنع الله سبحانه

مکتوب شصت و نهم ۶۹

نیز بخانخانان صدور یافته در بیان تواضع که موجب رفعت دارین است و در بیان آنکه نجات وابسته بمتابعت اهل سنت و جماعت است که فرقهٔ ناجیه اند الحمد لله والصلوة والسلام علی رسول الله التفات نامهٔ گرامی که بمصحوب اخوی مولانا محمد صدیق ارسال داشته بودند وصول یافت کرم فرمودند جزاکم الله سبحانه عنا خیر الجزاء چون رعایت آداب فقرا نموده اند و بتواضع سخن رانده اند امید است که بحکم من تواضع لله رفعه الله این تنزل موجب رفعت دینی و دنیوی گردد بلکه گشت بشری لکم چون الفاظ انابت و رجوع در میان آورده اند چنان تصور فرمایند که این انابت بر دست درویشی از درویشان واقع شده است مترصد نتائج و ثمرات آن باشند اما حقوق آنرا باید که مهما امکن مرعی دارند و از وصایا و نصائح چه نویسد و از علوم و معارف چه وانماید که علماء مجتهدین و صوفیهٔ محققین شکر الله تعالی سعیهم در بسط و تفصیل سخن تقصیر جائز نداشته اند و پاره از مسودات این کم بضاعت را نیز ظاهرا بعضی از یاران بخدمت شما برده اند بنظر شریف گذشته باشد بالجملة طریق النجات متابعة اهل السنة والجماعة کثرهم الله سبحانه فی الاقوال والافعال وفی الاصول والفروع فانهم الفرقة الناجیة وما سواهم من الفرق فهم فی معرض الزوال وشرف الهلاک علمه الیوم احد او لم یعلم اما فی الغد فیعلمه کل احد ولا ینفع اللهم نبهنا قبل ان ینبهنا الموت سیادت آبی سید ابراهیم از قدیم چون انتسابی

ای خدا هوشیار کن مارا پیش از انکه هوشیار کند مارا موت ۱۲

ن آستانهٔ علیه وارد و در سلکِ دعا گویان منتظم است بر ذمهٔ کرم لازم است که دستگیری فرمایند
آوانِ فقر و پیری را با اہل وعیال خود بفراغ خاطر گذرانند و بدعای سلامتی دارین ایشان مشغول باشند

مکتوب ہفتادم

المنتخبات ۷۷

رنجانِ خانان صدور یافته دربیانِ آنکه آدمی را جامعیت او سبب بُعدِ اوست ہمچنانکه ہمین
معیتِ او سببِ قربِ اوست وَمَا یُنَبِّئُكَ سببِ ذٰلِكَ ثَبَّتَكُمُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ عَلٰی جَادَّةِ الشَّرِیْعَةِ
مصطفویہ عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّةُ رَحِمَ اللّٰهُ عَبْدًا قَالَ اٰمِیْنًا آدمی را ہمچنانکه
معیت سببِ قرب و تکریم و تفضیل است سببِ بُعد و تضلیل و تجہیل نیز ہمان جامعیت است
ب بواسطهٔ اتمیتِ مرأتِ اوست و قابلیتِ ظہورِ جمیعِ اسما و صفات را بلکه تجلیاتِ ذاتیه را نیز
یث قدسی لَا یَسَعُنِیْ اَرْضِیْ وَلَا سَمَائِیْ وَلٰکِنْ یَسَعُنِیْ قَلْبُ عَبْدِیَ الْمُؤْمِنِ رمزی ازین
ن ست و بُعدِ او بسببِ احتیاج اوست بہر جزئی از جزئیاتِ عالم چه او را ہمه چیز درکار است
لَقَ لَکُمْ مَا فِی الْاَرْضِ جَمِیْعًا بواسطهٔ این احتیاج او را بجمیع اشیا گرفتاری ہست که سبب
تضلیلِ او گشته است ؎ پایهٔ آخر آدم است آدمی ⁂ گشت محروم از مقامی محرمی ⁂
گر و باز مسکین زین سفر ⁂ نیست از وے ہیچکس محروم تر ⁂ پس بہترینِ ہمه موجودات
سان آمد و بدترینِ ہمه کائنات ہم او اِذْ کَانَ مِنْهُ مُحَمَّدٌ حَبِیْبُ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ عَلَیْهِ وَعَلٰی
الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ وَاَبُوْ جَهْلٍ اللَّعِیْنُ عَدُوُّ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرَضِیْنَ
ن ناچار تا از گرفتاری ہمه نجات میسر نشود گرفتاری یکی که منزه است از یکی نیز حاصل نیاید
لی در خرابی است لیکن بمقتضاے مَا لَا یُدْرَكُ كُلُّهٗ لَا یُتْرَكُ كُلُّهٗ زندگانی چندروزه
رفقِ اتباعِ صاحبِ شریعت عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالتَّحِیَّةُ باید بسر برد که رستگاری ان

عذابِ اُخروی و فوز بتنعماتِ سرمدی وابسته بسعادتِ این اتباع است پس در اموالِ نامیه
و انعامِ سائمه اداءِ زکوة کما حقه باید نمود و آن را وسیلهٔ عدم گرفتاری باموال و انعام باید ساخت
و در مطعومات و ملبوسات لذیذه و نفیسه حظِ نفس منظور نباید داشت بلکه در اطعمه و اشربه غیر از حصول
قوت بر اداءِ طاعات نیتی دیگر نباید کرد و جامهٔ نفیس بحکمِ کریمهٔ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ
ای عِنْدَ كُلِّ صَلٰوةٍ به نیت تزیین مامور باید پوشید و مشوب به نیتِ دیگر نباید ساخت و اگر
حقیقتِ نیت میسر نشود خود را به تکلف برین نیت باید آورد فَاِنْ لَّمْ تَبْكُوْا فَتَبَاكَوْا و دوام بحق
سبحانه و تعالی ملتجی و متضرع باید بود که حقیقتِ نیت میسر شود و از تکلف وا رهد
میتواند که و هداشکِ مر احسنِ قبول ❁ آنکه دُر ساخته است قطرهٔ بارانی را ❁ علی هذا القیاس
در جمیع امور بمقتضای فتوی علماءِ دین دار که راه عزیمت را اختیار نموده اند و از رخصت
اجتناب کرده زندگانی باید کرد و وسیلهٔ نجاتِ ابدی باید دانست مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ

مکتوب هفتاد و یکم

بمیرزا داراب ابن خانِ خانان صدور یافته در بیانِ آنکه شکرِ مُنعم بر مُنعَم علیه واجب است
و حصولِ شکر باتیانِ شریعت است لاغیر اَيَّدَكُمُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَنَصَرَكُمْ شکرِ منعم بر منعم علیه
واجب عقلاً و شرعاً و معلوم است که وجوبِ شکر به اندازهٔ وصولِ نعمت است پس هر چند وصولِ
نعمت بیشتر وجوبِ شکر زیاده تر پس بر اغنیا علی تفاوتِ درجاتهم نسبت به فقرا اضعاف مضاعف
شکر واجب آمد لهذا فقراءِ این امت پیش از اغنیا به پانصد سال در بهشت خواهند در آمد و شکرِ
منعم تعالی اولاً تصحیح عقائد است بمقتضای آرائی فرقهٔ ناجیه که اهلِ سنت و جماعت اند و ثانیاً
باتیانِ احکامِ شرعیهٔ عملیه است بر وفقِ آرای مجتهدین این فرقهٔ علیه و ثالثاً بتصفیه و تزکیه

عه یعنی نجات یابنده واند میان سه و هفتاد فرقه اشارت است بحدیثی که اندرین باب وارد است در ترمذی و ابی داؤد ۱۲

...ولہٰذا ہمہ جمع برہمن است گروہی از علما مشرکان ہند ۱۲ — عــہ جمع ریاضت بالکسر توسن را رام کردن و رنج کشیدن ۱۲

...ت بر طبق سلوک صوفیہ علیہ این فرقہ سنیہ و وجوب این رکن اخیر استحسانی است بخلاف رکنین سابقین چہ اصل اسلام
...ط باین دو رکن است و کمال اسلام منوط بآن یک رکن و عملی کہ مخالف این ارکان ثلثہ
...ت اگرچہ از جنس ریاضات شاقہ و مجاہدات شدیدہ باشد داخل معصیت است و نافرمانی
...پاسی منعم جل سلطانہ براہمہ ہند و فلاسفہ یونان در ریاضات و مجاہدات خود را معاف نداشتہ
...نا آن ریاضات چون بر وفق شرائع انبیا صلوات اللّٰہ تعالیٰ و تسلیماتہ علی اجمعہم عموماً
...ن افضلہم خصوصاً واقع نشدہ اند مردود اند و از نجات اخروی بی نصیب فعلیکم
...بعۃ سیدنا و مولانا و شفیع ذنوبنا و طبیب قلوبنا محمد رسول اللّٰہ صلی اللّٰہ تعالیٰ
...یہ و علی آلہٖ و سلم و متابعۃ خلفائہ الراشدین المہدیین رضوان اللّٰہ تعالیٰ علیہم اجمعین

مکتوب ہفتاد و دوم

...واجہ جہان صدور یافتہ در بیان آنکہ جمع ساختن دین با دنیا دشوار است پس طالب آخرت
...ز ترک دنیا چارہ نباشد و اگر ترک حقیقی میسر نشود از ترک حکمی چارہ نہ و ما یناسب ذٰلک
...لمکم اللّٰہ سبحانہ و عافاکم ما احسن الدین و الدنیا لو اجتمعا جمع ساختن دین و دنیا را
...بیل جمع اضداد است پس طالب آخرت را ترک دنیا لابد آمد و چون در این آوان حقیقت ترک
...ی میسر نیست بلکہ متعسر است بضرورت بترک حکمی باید قرار داد و ترک حکمی عبارت از انست کہ
...مور دنیویہ بمقتضائے حکم شریعت غرّا محکوم باید شد و در مطاعم و مشارب و مساکن حدود شرعیہ
...رعایت باید نمود و تجاوز از ان حدود تجویز نباید کرد و در اموال نامیہ و انعام سائمہ زکوۃ مفروضہ را
...ا باید کرد و چون تحلی باحکام شرعیہ میسر شد از مضرت دنیا نجاتی حاصل گشت و با آخرت جمع شد و اگر
...ین قسم ترک حکمی ہم میسر نشود از مبحث خارج است حکم منافق دارد کہ صورت ایمان در آخرت سود مندش

وصورت ایمان نہ حقیقت آن ۱۲

نخواهد گشت نتیجهٔ او عصمتِ دماء و اموالِ دنیوی است فقط ع من آنچه شرطِ بلاغ است با تو میگویم ؛ تو خواه از سخنم پند گیر و خواه ملال ؛ تا کدام صاحبِ دولت باشد که با این مُطَّرِفاتِ دنیاوی و با این خدم و حشم و با این طعامهای لذیذ و چرب و با این لباسهای فاخر و پرتجمل کلمهٔ حق را بسمعِ قبول استماع نماید ع گوشش از بارِ گهر گران شده است ؛ تا نشنود نالهٔ و فغانِ مرا ؛ وَفَّقَنَا اللهُ سُبْحَانَهُ وَإِيَّاكُمْ بِمُتَابَعَةِ الشَّرِيعَةِ الْمُصْطَفَوِيَّةِ عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ بقیة المرام میان شیخ زکریا که سابقاً کروری بود الحال محبوس است مرد عالم و فاضل است بشومیِ اعمال مدتیست که بزندان محبوس است بواسطهٔ ضعفِ پیری و ضیقِ معیشت و تمادیِ مدتِ حبس بتنگ آمده است بفقیر نوشته بود که در عسکر آمده سعی در مخلصِ ما نمایند کثرتِ مسافتِ راه مانع آمد چون اخوی خواجه محمد صادق بخدمتِ ایشان میرفتند بضرورت بچند کلمه مُصدّع گشت امید است که توجهِ عالی در بارهٔ آن ضعیف مرعی خواهند داشت که عالم است و پیر والسلام اولاً و آخراً

قیامت و آخرت کسا بعده	مکتوب هفتاد و سوم	المنتخبات ٧٤

به قلیج الله بن قلیج خان صدور یافته در مذمتِ دنیا و ابنای آن و در نکوهشِ تحصیلِ علومِ غیرِ نافع و در اجتناب از فضولِ مباحات و تحریض بر خیرات و اعمالِ صالحه علی الخصوص در زمانِ عنفوانِ جوانی و ما یناسب ذلک حق سبحانه و تعالی بر جادهٔ شریعتِ سنیهٔ مصطفویه عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ الْأَبَدِيَّةُ السَّرْمَدِيَّةُ استقامت ارزانی فرمایاد ای فرزند دنیا محلِ آزمایش و ابتلاست ظاهرِ او را بانواعِ مزخرفاتِ مموّه و مزیّن گردانیده اند صورتِ او را بخط و زلف و خد و خالِ موهومه مزیّن ساخته اند در نمود شیرین و حلاوت و نضارت متخیل لیکن فی الحقیقت

جیفه ایست عطر اندوده و مزبله ایست پر از ذباب و دود و دو سرابیست آب نما و شکریست زهر آسا باطن او سراسر
خراب و ابتر است معامله او با ابنای خود با اینهمه گندگی از هر چه گوئی بدتر فریفته او دیوانه و مسحور است گرفتار او
مجنون و مخدوع هر که بظاهر او مفتون گشت بداغ خسارت ابدی متسم شد و هر که بحلاوت و طراوت او نظر کرد
ندامت سرمدی نصیب او آمد سرور کائنات حبیب رب العالمین علیه وعلی آله الصلوات والتحیات
فرموده است ما الدنیا والآخرة الا ضرتان ان رضیت احدهما سخطت الاخری پس هر که دنیا را راضی
ساخت آخرت از وی در سخط است پس ناچار از آخرت بی نصیب آمد اعاذنا الله سبحانه وایاکم من محبتها
ومحبة اهلها ای فرزند هیچ میدانی که دنیا چیست آنچه ترا از حق سبحانه وتعالی باز دارد پس از
زن وفرزند ومال وجاه وریاست ولهو ولعب واشتغال بالایعنی همه داخل دنیا است
علومی که با آخرت کار نیایند هم از دنیا اند اگر تحصیل نجوم ومنطق وهندسه وحساب وامثال آنها
از علوم لاطائل بکاری آمد فلاسفه از اهل نجات می بودند قال علیه الصلوة والسلام علامة
اعراضه تعالی عن العبد اشتغاله بما لا یعنیه ع هرچه جز عشق خدای احسن است •
گر شکر خوردن بود جان کندن است • وآنکه گفته اند که علم نجوم از برای معرفت اوقات صلوة
درکار است نه باین معنی است که معرفت اوقات بمعرفت نجوم حاصل نیست بلکه باین معنی است
که علم نجوم یکی از طرق معرفت اوقات است بسیاری از مردم هستند که از علم نجوم خبر ندارند
واوقات صلوة را به از عالمان نجوم می شناسند قریب باین سخن است وجهیکه در تحصیل
علم منطق وحساب ومانند اینها که فی الجمله در بعضی علوم شرعیه درکار اند گفته اند بالجمله بعد از
تحملات بسیار وجه جواز از برای اشتغال باین علوم پیدا می شود اما اگر مقصود از خواندن
اینها غیر از معرفت احکام شرعیه وتقویت ادله کلامیه لعب دیگر نباشد والا لایجوز اصلا انصاف
باید کرد وارتکاب امر مباح که مستلزم فوت امور واجبه باشد از حد اباحت می برآید به شک نیست

که اشتغال باین علوم مفوّت اشتغال بعلوم شرعیهٔ ضروریه است ای فرزند حق سبحانه وتعالی
از کمالِ عنایت بیغایتِ خویش ترا در ابتدای جوانی توفیقِ توبه کرامت فرموده بود وبدست یکی
از درویشان سلسلهٔ علیهٔ نقشبندیه قدّس الله تعالی اسرارهم انابت داده نمیدانم از دست نفس
وشیطان ترا ثبات بران توبه میسّر شده باشد یا نه استقامت مشکل مینماید موسم عنفوانِ جوانی است
واسبابِ دنیوی همه میسّر وبیشتر از قرنا همه مناسب ونا ملائم شده همه اندیزمن هتو این است
که تو طفلی وخانه رنگین است ای فرزند کار اینست که از فضولِ مباحات اجتناب باید نمود
واز مباحات بقدرِ ضرورت اکتفا باید کرد آنهم به نیّتِ جمعیت از برای ادای وظائفِ بندگی مثلاً
مقصود از خوراک قوّت برادای طاعات است واز پوشاک سترِ عورت ودفعِ حرّ وبرد وعلی هذا
القیاس سائر المباحات الضروریة اکابرِ نقشبندیه قدّس الله تعالی اسرارهم عمل بعزیمت اختیار
کرده اند واز رخصت مهما امکن اجتناب فرموده از جملهٔ عزائم اکتفاست بقدرِ ضرورت واگر
این دولت میسّر نشود پا از دائرهٔ مباحات بیرون نباید نهاد ومحرّمات ومشتبهات نباید رفت
تنعّمات بامورِ مباحات بروجهِ اتم واکمل حق سبحانه وتعالی از کمالِ کرم تجویز فرموده است ودائرهٔ
این تنعّمات را بر ووسیع ساخته قطع نظر ازین تنعّمات کدام عیش برابر آنست که مولای این کس از
کردار این شخص راضی باشد وکدام جفا برابر آنست که سیدِ او از اعمالِ او در سخط باشد رضاء الله
تعالی فی الجنة خیرٌ من الجنة وسخط الله تعالی فی النار شرٌّ من النار این کس بنده است
محکوم بحکمِ مولی او را بسر خود نساخته اند ودر سر جوا نفتد وانگذاشته اند فکر باید کرد وعقلِ دور اندیش را
کار باید فرمود فردا غیر از ندامت وخسارت هیچ بدست نخواهد آمد وقتِ کار موسمِ جوانی است
جوانمرد آنست که این وقت را از دست ندهد وفرصت غنیمت شمرد ومحتمل که او را تا زمانِ پیری
نگذارند واگر گذارند جمعیت میسّر نشود واگر میسّر شود هنگامِ ضعف وسستی کار نمیتوان کرد حالا اسباب

جمعیت ہمہ میسر است و وجودِ والدین ہم از جملۂ انعاماتِ حق است سبحانہ کہ غمِ معیشت
این کس بر سر آنہاست و موسمِ فرصت است و زمانِ قوّت و استطاعت بکدام عذر
امروز را بہ فردا باید انداخت و رخت بتسویف باید کشید قال علیہ الصلوٰۃ والسلام ھلک
المسوّفون آرے اگر مہماتِ دنیائی دنی را بر فردا اندازند و امروز باعمالِ آخرت پردازند
بس مستحسن است چنانکہ عکس این مستقبح است و در وقتِ عنفوانِ جوانی کہ استیلاءِ
دشمنانِ دین است از نفس و شیطان اندک عمل را آنقدر اعتبار است کہ در وقتِ
عدمِ استیلاءِ آنہا اضعافِ مضاعفِ آنرا اعتبار نیست در تورۂ سپاہیگری سپاہیانِ
کارگزار را در وقتِ استیلاءِ اعدا اعتبار بیشتر است اندک تردّد ہم اعتباری گیرد و نمایان میشود
و در وقتِ امن از شرِ اعدا این قسم اعتبار نمیماند ای فرزند مقصود از خلقتِ انسانی کہ خلاصۂ
موجودات است نہ لہو و لعب و نہ خوردن و خفتن است مقصود از وی ادای وظائفِ
بندگیست و ذُلّ و انکسار و عجز و افتقار و دوامِ التجا و تضرّع بجنابِ قدسِ خداوندی جلّ سلطانہ
عباداتی کہ شرعِ محمدی علیہ الصلوٰۃ والسلام بآن ناطق است و مقصود از ادائے
آن منافع و مصالحِ عباد است و بجنابِ قدسِ خداوندی عزّ شانہ ہیچ از آن عائد نمی شود
بجانِ ممنون گشتہ می باید ادا کرد و بانقیادِ تمام در امتثالِ اوامر و انتہا از مناہی باید کوشید
حق سبحانہ با وجودِ غنای مطلق عباد را باوامر و نواہی سرفراز ساختہ است ما محتاجان را
شکرِ این نعمت بر وجہِ اتم باید کرد و بمنت داری تمام در امتثالِ احکام باید کوشید آن فرزند
میداند کہ اگر از ابنائے دنیا کہ بشوکت و جاہِ صوری متحقق است اگر او متعلقانِ زیردست
خود را بخدمتی سرفراز می سازد و در آن خدمت نفعی با مر نیز عائد ہست این زیردست حکم او را
چہ بلا عزیز میدارد و میداند کہ شخصی عظیم القدر این خدمت را فرمودہ است بممنونیتِ تمام

بجا باید آورد چه بلا شد عظمتِ خداوندی جلّ سلطانهٗ از عظمتِ این شخص هم در نظر کمتر می آید که در امتثالِ احکام خداوندی جلّ عظمتهٗ نمی کوشند شرم باید کرد و از خوابِ خرگوش خود را باید برآورد عدمِ امتثالِ اوامرِ الٰهی جلّ سلطانهٗ از دو چیز خالی نیست یا آنکه اخبارات شرعیّه را دروغ میدانند و باور نمیکنند یا عظمتِ آمرِ تعالٰی و تقدّس در نظر حقیر تر از عظمتِ ابناءِ دنیا می آید شناعتِ این امر را باید ملاحظه نمودا ے فرزند شخصی که کذب او را بارہا تجربه کرده اند بگوید که اعدا با استیلاءِ تمام بر فلان قوم شب خون خواهند ریخت عقلاءِ آن قوم از پئے محافظتِ خود می شوند و فکرِ دفعِ آن بلیّه می نمایند با وجود میدانند که آن مخبر بکذب متّهم است لیکن میگویند که در محلِ توهّم خطر نزدِ عقلا احتراز لازم است مخبرِ صادق علیه الصّلوٰة والسّلام به مبالغهاءِ تمام از عذابِ اخروی خبردار ساخته است هیچ متاثر نمی شوند اگر متاثر شوند فکرِ دفعِ آن بکنند. و حال آنکه علاجِ دفعِ آنرا نیز از مخبر صادق علیه الصّلوٰة والتحیّة معلوم کرده اند پس چه ایمانست که خبرِ مخبرِ صادق در رنگِ خبرِ دروغ گو اعتبار ندارد و صورتِ اسلام نجات نمی بخشد یقین می باید حاصل کرد یقین کجاست که ظن هم نیست بلکه وهم هم نیست چه عقلا در خطرها وهم را نیز اعتبار می نهند و همچنین حق تعالٰی در کلام مجید خود میفرماید وَاللّٰهُ بَصِیْرٌ بِمَا تَعْمَلُوْنَ با وجود این اعمالِ قبیحه بوقوع می آرند اگر بدانند که شخص حقیرے بر اعمالِ اینها مطّلع است هرگز عملِ شنیع در نظر او نمی کنند پس حالِ اینها از دو حالت خالی نیست خبرِ حق سبحانه باور نمی کنند یا اطلاعِ حق سبحانه تعالٰی را اعتبار پس این قسم کردار از ایمانست یا از کفر پس بر آن فرزند لازم است که از سر تجدید ایمان بکند قال علیه الصّلوٰة والسّلام جدّدوا ایمانکم بقول لا اله الا اللّٰه و از نامرضیاتِ حق سبحانه توبهٔ نصوح او سر اعاده نماید از امور یکه نهی فرموده است و محرّم ساخته مجتنب باشد پنجوقت نماز بجماعت گزارد اگر قیامِ لیل و نمازِ تهجد نیز میسّر شود زهی سعادت و ادای زکوٰة

ﻫ قوله از امور یکه الخ و قوله پنجوقت الخ هر دو بحذف حرف عطف معطوف است بر قول اقدس سرّهٗ از سر و از نامرضیات ۱۲

مال نیز از جملهٔ ارکانِ اسلام است آنرا البته ادا کند طریقی که ادای آن اسهل باشد آنست
که از مالِ خود آنچه حق فقرا است سالیانه جدا سازد و به نیتِ زکوة نگهداشته در تمام سال بمصارف
زکوة خرج نماید برین تقدیر هر مرتبه تجدیدِ نیت ادای زکوة لازم نیست یک دفعه جدا کردن کفایت
می کند معلوم است که در سال تمام چه قدر خرج میکنند بفقرا و مستحقان اما چون به نیتِ زکوة نیست
محسوب نمیشود و در صورتِ مرقومه هم زکوة از ذمه ادا میشود و هم از خرج بے تقریب خلاصی است
واگر بالفرض آن قدر در سال خرجِ فقرا نه شود و بقیه باند آنرا همان طور جدا از مالِ خود نگهدارند
در هر سال همین قسم عمل بکار برند چون مالِ فقرا جدا میشود اگر امروز توفیقِ ادای آن روزی نشد
شاید که فردا موفق سازند ای فرزند چون نفس بالذات بسیار بخیل است و در امتثالِ احکام
الٰهی جل سلطانه سرکش بضرورت سخن بصرفه گفته می شود والا اموال و املاک همه از حق است
سبحانه این کس را چه مجال است که دران تکث نماید باید که بمنتِ تمام ادا کند و همچنین در سائرِ
عبادات خود را به هیچ وجه معاف ندارد و در اداے حقوقِ عباد سعیِ بلیغ مبذول باید داشت
و کوشش باید نمود که حقِ هیچکس در ذمه نماند اینجا اداے آن حق آسان است بملایمت و تملق
هم رفع می شود در آخرت کار مشکل است علاج پذیر نیست احکام شرعیه را از علماءِ آخرت باید
استفسار نمود سخن ایشان را تاثیرے هست شاید به برکتِ انفاسِ ایشان بعمل آن موفق
شود و از علماءِ دنیا که علم را وسیلهٔ مال و جاه ساخته اند دور باید بود مگر آنکه علماءِ متقی پیدا نشود بضرورت
بقدرِ ضرورت بایشان باید پرداخت آنجا میان حاجی محمد اتره از علماء دیندار اند و میان شیخ علی
اتره خود آشنائی شما اند غرض این هر دو عزیز دران نواحی مغتنم اند در تفتیشِ مسائلِ شرعیه
بایشان رجوع نمودن انسب است ای فرزند ما فقرا را به ابنائے دنیا چه مناسبت که از نیک
و بدِ ایشان سخن کنیم نصائحِ شرعیه درین باب بر وجه اتم و اکمل وارد شده اند فلله الحجة

البالغة اما آن فرزند چون از راه انابت به فقرا رجوع آورده بود دل را بواسطهٔ آن مناسبت در اکثر اوقات توجه بحالِ آن فرزند میشود همان توجه باعثِ این گفتگو شده است میدانم که اکثر این نصائح و مسائل بگوش آن فرزند رسیده باشد اما مقصود عمل است نه مجرد علم بیمارے که علمِ بداروی مرضِ خود دارد تا آن دارو را نخورد صحت نمی یابد علمِ بدارو فائده نمیکند این همه ابرام و مبالغه برای عمل است علمِ خود حجت را درست می سازد قال علیه الصلوٰة والسلام اِنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا یَوْمَ الْقِیَامَةِ عَالِمٌ لَمْ یَنْفَعْهُ اللّٰهُ بِعِلْمِهٖ آن فرزند بداند که انابتِ سابق بواسطهٔ قلتِ صحبتِ اربابِ جمعیت اگرچه ثمره نداده باشد اما از نفاستِ جوهرِ استعدادِ آن فرزند خبر میدهد امید است که حق سبحانه وتعالی ببرکتِ آن انابت در آخر بتوفیقِ مرضیاتِ خویش موفق گرداند و از اهلِ نجات سازد و بهر حال رشتهٔ محبتِ این طائفه را از دست ندهد و التجا و تضرع باین قوم شعار خود سازد و منتظر باشد که حق سبحانه وتعالی بتوسلِ محبتِ این طائفه محبتِ خود مشرف سازد و تمام بجانبِ خود کشد و ازین خرخشها بالکل خلاص سازد مثنوی عشق آن شعلست کو چون برفروخت * هرچه جز معشوق باقی جمله سوخت * تیغِ لا در قتلِ غیرِ حق براند * در نگر زان پس که بعدِ لا چه ماند * ماند الا الله باقی جمله رفت * شاد باش اے عشقِ شرکت سوز زفت *

مکتوب هفتاد و چهارم

بمیرزا بدیع الزمان صدور یافته در تحریض بر محبتِ فقرا و توجه بایشان والنصح باتباع صاحب الشریعة علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام مراسلهٔ شریفه و مفاوضهٔ لطیفه ورود یافت الحمد لله سبحانه که از فحوائے آن محبتِ فقرا و توجه درویشان مفهوم گشت که سرمایهٔ سعادت

لِاَنَّہُمْ جُلَسَاءُ اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ وَھُمْ قَوْمٌ لَا یَشْقٰی جَلِیْسُہُمْ وَکَانَ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی
عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَلَّمَ یَسْتَفْتِحُ بِصَعَالِیْكِ الْمُہَاجِرِیْنَ وَقَالَ عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ فِیْ
شَاْنِہِمْ رُبَّ اَشْعَثَ مَدْفُوْعٍ بِالْاَبْوَابِ لَوْ اَقْسَمَ عَلَی اللّٰہِ لَاَبَرَّہٗ سعادت آثار انفقرہ در صحیفۂ
گرامی اندراج یافتہ بود کہ خدیو نشاتین این نعیتست کہ مخصوص بحضرت واجب الوجود است
جَلَّ سُلْطَانُہٗ عَبْدٌ مَّمْلُوْكٌ لَّا یَقْدِرُ عَلٰی شَیْءٍ را چہ رسد کہ بوجہ از وجوہ بخداوند جل سلطانہ
مشارکت جوید در راہ خداوندی پوید علی الخصوص نشاء اخرویہ کہ مالکیۃ وملکیۃ چہ بطریق حقیقت
وچہ بطریق مجاز مخصوص بحضرت مٰلِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ است حضرت حق سبحانہ وتعالی در روز
قیامت ندا در دہد کہ لِمَنِ الْمُلْكُ الْیَوْمَ وخود در جواب آن فرماید لِلّٰہِ الْوَاحِدِ الْقَھَّارِ عباد را
دران روز غیر از ہول ودہشت متحقق نیست وجز حسرت وندامت متصور نہ اللہ تعالی در قرآن
مجید خود از شدت آن روز واز غایت اضطراب خلائق خبر میدہد حیث قال تبارك وتعالی
اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَیْءٌ عَظِیْمٌ یَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّآ اَرْضَعَتْ وَتَضَعُ
كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكٰرٰى وَمَا هُمْ بِسُكٰرٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيْدٌ
شعر: دران روز کز فعل پرسند وقول * اولو العزم را دل بلرزد ز ہول * بجائیکہ دہشت
برند انبیا * تو عذر گنہ را چہ داری بیا * بقیۃ النصح اتباع صاحب الشریعۃ علیہ الصلوۃ
والسلام والتحیۃ فان النجاۃ بدونہ محال وعدم الالتفات الی زخارف الدنیا
وعدم الاعتبار بوجودہا وعدمہا فان الدنیا مبغوضۃ اللہ سبحانہ لیس لہا قدر
عندہ تعالی فینبغی ان تکون عدمہا خیرا من وجودہا عند العباد وقصۃ عدم
وفائہا وسرعۃ زوالہا مشہورۃ بل مشہودۃ فاعتبروا یا ابناءہا الذین مضوا
من قبل وفقنا اللہ سبحانہ وایاکم متابعۃ سید المرسلین علیہ وعلی الہ الصلوۃ والسلام

مکتوب ۷۵ ہفتاد و پنجم

المنتخبات ۷۵

نیز بمیرزا بدیع الزمان صدور یافتہ در تحریض بر متابعت سید کونین علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام اولاً بتصحیح عقائد و ثانیاً بہ التسنن احکام ضروریہ فقہیہ و در بیان آنکہ از حق سبحانہ و تعالی بوسیلہ یا بیوسیلہ او را تعالی مے باید طلبید سلمکم اللہ سبحانہ و عافاکم نقد سعادت دارین منوط بمتابعۃ سید کونین است علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا و اکملہا بر نہجیکہ علماء اہل سنت شکر اللہ تعالی سعیہم بیان فرمودہ اند اولاً تصحیح عقائد بمقتضائے آرائی صائبہ این بزرگواران باید کرد و ثانیاً علم حلال و حرام و فرض و واجب و سنت و مندوب و مباح و مشتبہ حاصل باید نمود و عمل بمقتضای این علم نیز در کار است بعد از حصول این دو جناح اعتقادی و عملی اگر سعادت ازلی مدد فرماید طیران عالم قدس میسر آید و بدونہما خرط القتاد دنیائے دنی کرائی آن نمیکند کہ آن را از مطالب شمرند و حصول مال و جاہ او را از مقاصد انگارند بلند ہمت باید بود و از حق سبحانہ و تعالی بوسیلہ یا بیوسیلہ او را تعالی باید طلبید مصرعہ کارا نیست و غیر این ہمہ ہیچ ؛ چون التفات نمودہ ہمتے خواستہ اند بشرے لکم سالما و غانما راجعت خواہند نمود اما یک شرط را مرعی دارند و آن وحدت قبلہ توجہ است قبلہ توجہ را متعدد ساختن خود را در تفرقہ انداختن است مثل مشہور است کہ ہر کہ یکجا ہمہ جا و ہر کہ ہمہ جا ہیچ جا حضرت حق سبحانہ و تعالی بر جادۂ شریعت مصطفویہ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ استقامت کرامت فرماید والسلام علی من اتبع الہدی و التزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ الصلوات والتحیات

مکتوب ہفتاد و ششم

المنتخبات ٧٦

بہ قلیج خان صدور یافتہ در بیانِ آنکہ ترقی وابستہ بورع و تقوی است و در تحریض بر ترک فضولِ مباحات و اگر میسر نشود اجتناب از محرمات ساختہ دائرۂ فضول مباحات را تنگتر باید گرفت و در بیانِ آنکہ اجتناب از محرمات نیز بر دو قسم است

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

وَبِهٖ نَسْتَعِيْنُ عَصَمَكُمُ اللهُ سُبْحَانَهٗ عَمَّا يَصِمُكُمْ وَصَانَكُمْ عَمَّا شَانَكُمْ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْبَشَرِ الْمَنْفِيِّ عَنْهُ زَيْغُ الْبَصَرِ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوٰتِ اَكْمَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيْمَاتِ اَفْضَلُهَا قَالَ اللهُ تَعَالٰى مَا اٰتٰكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ وَمَا نَهٰكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا مدارِ نجات بر دو جزو آمد امتثالِ اوامر و انتہا از نواہی و معظم ترین این دو جزو جزوِ اخیر است کہ معبر بورع و تقوی است ذُكِرَ رَجُلٌ عِنْدَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّمَ بِعِبَادَةٍ وَاجْتِهَادٍ وَذُكِرَ اٰخَرُ بِرِعَةٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّمَ لَا تَعْدِلْ بِالرِّعَةِ شَيْئًا يَعْنِي الْوَرَعَ وَقَالَ اَيْضًا عَلَيْهِ مِنَ الصَّلَوٰتِ اَتَمُّهَا وَمِنَ التَّسْلِيْمَاتِ اَكْمَلُهَا مِلَاكُ دِيْنِكُمُ الْوَرَعُ و فضیلتِ انسان بر ملک ازین جزو متحقق است و ترقی بر مدارجِ قرب ہم ازین جزو ثابت می شود چہ ملائکہ در جزوِ اول مشارکند و ترقی در ایشان مفقود است پس رعایتِ جزو ورع و تقوی از اہم مہام اسلام آمد از اشد ضروریاتِ دین و رعایت این جزو کہ مدار آن بر اجتناب از محارم است بر وجہ کمال وقتی میسر شود کہ از فضولِ مباحات اجتناب نمودہ آید و بقدر ضرورت از مباحات اکتفا کردہ شود زیرا کہ ارخاءِ عنان در ارتکاب مباحات بامورِ مشتبہات میرساند و مشتبہ بمحرم نزدیک است مَنْ حَامَ حَوْلَ الْحِمٰى يُوْشِكُ اَنْ يَقَعَ فِيْهِ پس حصولِ کمال

ورع و تقوای اکتفا از مباحات بقدر ضرورت لابد آمد و آن هم مشروط بنیت اداء وظائف
بندگی والا آن قدر هم وبال است و قلیل آن نیز حکم کثیر دارد و چون اجتناب از فضول مباحات
بالکلیه در همه اوقات خصوصاً درین وقت بسیار عزیز الوجود است اجتناب از محرمات لازم
ساخته مهما امکن دائرۀ ارتکاب فضول مباحات را تنگ تر باید ساخت و درین ارتکاب
همواره نادم و مستغفر می باید بود و دریچه از برای دخول محرمات دانسته همیشه بحق سبحانه
ملتجی و متضرع باید شد این ندامت و استغفار و التجا و تضرع محتمل که کار آن اجتناب
بکند که بفضول مباحات تعلق داشت و از آفت آن مصون و محفوظ دارد عزیزی می فرماید
اِنْكِسَارُ الْعَاصِيْنَ اَحَبُّ اِلَيَّ مِنْ صَوْلَةِ الْمُطِيْعِيْنَ و اجتناب از محرمات نیز بر دو قسم
است قسمی است که بحقوق الله سبحانه تعلق دارد و قسمی است که بحقوق عباد متعلق است
و رعایت قسم ثانی اهم تر است حق سبحانه و تعالی غنی مطلق است و ارحم الراحمین و عباد فقرا
و محتاج اند و بالذات بخیل و لئیم اند قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهِ وَسَلَّمَ
مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِاَخِيْهِ مِنْ عِرْضِهِ اَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ اَنْ لَا يَكُوْنَ دِيْنَارٌ
وَلَا دِرْهَمٌ اِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ اُخِذَ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ وَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ اُخِذَ
مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ وَقَالَ اَيْضًا صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهِ وَسَلَّمَ
اَتَدْرُوْنَ مَا الْمُفْلِسُ قَالُوا الْمُفْلِسُ فِيْنَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ فَقَالَ صَلَّى اللهُ
تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهِ وَسَلَّمَ اِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ اُمَّتِيْ مَنْ يَاْتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلٰوةٍ وَصِيَامٍ وَزَكٰوةٍ
وَيَاْتِيْ قَدْ شَتَمَ هٰذَا وَقَذَفَ هٰذَا وَاَكَلَ مَالَ هٰذَا وَسَفَكَ دَمَ هٰذَا وَضَرَبَ هٰذَا فَيُعْطٰى هٰذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ
وَهٰذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَاِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ اَنْ يُقْضٰى مَا عَلَيْهِ اُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ
ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ صَدَقَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ وَسَلَّمَ

ثانیاً اظہارِ محمدت و شکر گزاریِ ایشان می نماید که در بلدۂ معظّمۂ لاہور بوجودِ الیشان بسیاری از احکامِ شرعیہ درین طور زمانہ رواجے پیدا کردہ است و تقویتِ دین و ترویجِ ملت دران بقعہ حاصل گشتہ است و آن بلدہ نزد فقیر ہمچو قطبِ ارشاد است نسبت بہ سائر بلادِ ہندوستان خیر و برکتِ آن بلدہ بجمیع بلادِ ہندوستان ساری است اگر آنجا دین را ترویج است در ہمہ جا بنحوے از رواج متحقق است حق سبحانہ و تعالیٰ مؤید و ناصرِ ایشان باد قَالَ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ لَا یَزَالُ طَائِفَۃٌ مِّنْ اُمَّتِیْ ظَاہِرِیْنَ عَلَی الْحَقِّ لَا یَضُرُّہُمْ مَنْ خَذَلَہُمْ حَتّٰی یَاْتِیَ اَمْرُ اللّٰہِ وَہُمْ عَلٰی ذٰلِکَ چون ایشان ارشۂ ارتباطِ حُبّی بحضرتِ معرفت پناہی قبلہ گاہی خواجۂ ما محکم بود بنا بران بتسوید چند کلمہ محرّکِ آن نسبتِ حُبّی گشت زیادہ برین اطنابست حاملِ رقیمۂ دعا از مردمِ نیک و صلحا است و آدمی زادہ است حاجتی بجنابِ ایشان آوردہ است امید است که توجہِ شریف دربارۂ او مرعی داشتہ روائی حاجتِ او خواہند فرمود دولتِ حقیقی و سعادتِ سرمدی محصّل باد بحرمۃ النبی وَاٰلِہِ الْاَمْجَادِ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوٰاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ بسیادت مآبی میر سید جمال الدین دعواتِ غریبانہ تبلیغ فرمایند

مکتوبِ ہفتاد و ہفتم

بجباری خان صدور یافتہ در بیان آنکہ عبادت خدائے تعالیٰ بیچون و بیچگون کے میسر شود و مناسبِ ذٰلِکَ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی بعد از حمد و صلوات هر چہ پرستند ہیچ نیست بے دولت است آنکہ بہ ہیچ اختیار کردہ عبادتِ خدائے بیچون و بیچگون جل سلطانہ وقتے میسر شود کہ از رقیتِ تمام ماسوای آزاد شدہ قبلہ

توجہ جز ذاتِ احدیت ہیچ نماند و مصداقِ این توجہ استواءِ انعام و ایلام اوست تعالیٰ بلکہ
در ابتدا حصولِ این مقام ایلام مرغوب تر می آید از انعام اگرچہ در آخر کار بہ تفویض می
کشد و ہرچہ میرسد اَولیٰ و انسب میداند عبادتے کہ برغبت و رہبت تعلق دارد فی الحقیقت
آن عبادت عبادتِ خود است مقصود از آن نجات و سرورِ خویش است ؎ تا تو در بندِ
خویشتن باشی ٭ عشق گوئی و دروغ زن باشی ٭ حصولِ این دولت وابستہ بفناءِ مطلق
است و این توجہ نتیجہ محبتِ ذاتیہ است و مقدمۂ ظہورِ ولایتِ خاصۂ محمدیہ علیٰ صاحبہا
الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ حصولِ این نعمتِ عظمیٰ موقوفست بر کمالِ اتباعِ شریعتِ او
علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا چہ شریعتِ ہر نبی علیہم الصلوات والتسلیمات
کہ از راہِ نبوت بروے عطا فرمودند مناسبِ ولایتِ اوست چہ در ولایت رجوع بحق است
سبحانہ بالکلیہ و چون بہ نبوت فرود می آرند ہمان نور فرود می آید و ہمان کمال را با توجہ خلق
جمع می کنند و سببِ حصولِ کمالاتِ مقامِ نبوت ہم ہمان نور است و لہذا گفتہ اند
ولایتِ نبی افضل است از نبوتِ او پس لاجرم شریعتِ ہر پیغمبر مناسبِ ولایتِ او باشد
و اتباعِ آن شریعت مستلزمِ وصول است بآن ولایت و اگر سوال کنند کہ بعضی متابعانِ
شریعتِ آنسرور را علیہ الصلوٰۃ والسلام از ولایتِ آنسرور نصیبی نیست بلکہ بر قدمِ انبیاءِ دیگر اند
و از ولایتِ ایشان نصیبی دارند جواب گویم کہ شریعتِ پیغمبرِ ما علیہ الصلوٰۃ والسلام جامعِ جمیعِ
شرائع است و کتابیکہ بروے منزل شدہ است شاملِ تمام کتبِ سماوی است پس اتباعِ
این شریعت گویا اتباعِ جمیعِ شرائع است پس باندازہ استعدادِ خود مناسبتی بہ نبی از انبیا
دارد کہ ولایتِ او را اخذ میکند و لاحد فیہ بلکہ گویم کہ ولایتِ او علیہ الصلوٰۃ والسلام
حاویِ ولایت ہائے جمیعِ انبیا است علیہم الصلوات والتسلیمات پس وصول بآن ولایتہا

وصول بجزویست از اجزاء این ولایت خاصه وسبب عدم الوصول الی تلك الولایة
القصور فی کمال متابعته علیه الصلوة والسلام والقصور درجات فلاجرم حصل التفاوت
فی درجات الولایة ولو تیسر کمال الاتباع لامکن الوصول الی تلك الولایة اعتراض وقتی
وارد می شود که متابعان شرائع انبیاء دیگر را ولایت خاصه محمدی علیه وعلیهم
الصلوات والتسلیمات والتحیات حاصل شده ولیس فلیس الحمد لله الذی انعم علینا
وهدانا الی الصراط المستقیم والدین القویم صراط مستقیم عبارت ازین طریق متین
وشریعت مبین است انك لمن المرسلین علی صراط مستقیم دلیل همین معنی است رزقنا
الله سبحانه وایاکم کمال اتباع شریعته علیه الصلوة والسلام بحرمة مکمل اتباعه ومعظم
اولیائه رضوان الله تعالی علیهم اجمعین امین حامل رقیمه دعا میرساند وآن حدود بود چند کلمه
محرك سلسله محبت گشت والسلام علیکم ورحمة الله سبحانه لدیکم

مکتوب هفتاد وهشتم

نیز بجبار بخان صدر یافته در بیان معنی سفر در وطن وسیر آفاقی وانفسی ودر بیان آنکه
حصول این دولت وابسته باتباع صاحب شریعت است علیه وعلی آله الصلوة
والسلام حق سبحانه وتعالی بر جادۂ شریعت حقه علی مصدرها الصلوة والسلام والتحیة
استقامت ارزانی فرماید چند روز است که از سفر دهلی وآگره مراجعت واقع شده است بوطن
مالوف آرامی حاصل گشته حب الوطن من الایمان نقد وقت است بعد از وصول بوطن
اگر سفر است در وطن است سفر در وطن از اصول مقرره اکابر خانوادۂ علیه نقشبندیه است
قدس الله تعالی اسرارهم چاشنی این سفر درین طریق ابتداء میسر می گردد بطریق اندراج النهایة

ه انتقال است بمناسبت فصل ۱۲

فی البدایة حاصل می شود جمعی را ازین طائفه اگر خواهند مجذوب سالک گردانند و در سیر مرادی
می اندازند بعد از تمام آن سیر آفاقی و سیر انفسی که سفر در وطن عبارت از آن است آری
میدهند مصرعه این کار دولت است کنون تا کرا رسد مصرع هنیئاً لارباب النعیم نعیمها
وصول باین نعمت عظمی وابسته باتباع سید اولین و آخرین است علیه وعلی آله من الصلوات
افضلها ومن التحیات اکملها تا تمام خود را در شریعت گم نسازد و با امتثال اوامر و انتها از نواهی
متحلی نگردد بوی ازین دولت بمشام جان او نرسد با وجود مخالفت شریعت اگرچه برابر سر موی
باشد اگر بالفرض احوال و مواجید دست دهد داخل استدراج است آخر او را رسوا خواهند
ساخت خلاصی بی اتباع محبوب رب العالمین علیه وعلی آله من الصلوات افضلها
ومن التسلیمات اکملها ممکن نیست حیوة چند روزه را در مرضیات حق سبحانه باید صرف نمود
چه زندگانی است و کدام عیش است که مولائی اینکس از کردار او ناراضی باشد حق سبحانه وتعالی
بر احوال جزئی و کلی او مطلع است و حاضر و ناظر شرم باید کرد بالغرض اگر دانند که شخصی
از عیوب و افعال ناپسندیده ایشان اطلاع خواهد یافت و حضور او امر ناشایسته بوقوع نمی آید
ونمی خواهند که او مطلع بر عیوب ایشان گردد چه بلا شد با وجود علم حضور حق سبحانه هیچ باک نمیکنند
این چه اسلام است حق سبحانه را برابر آن شخص اعتبار نمی نهند نعوذ بالله سبحانه من شرور
انفسنا ومن سیئات اعمالنا بحکم حدیث جددوا ایمانکم بقول لا اله الا الله در هر زمان
تجدید ایمان باین قول عظیم الشان می باید کرد و توبه و انابت بحق سبحانه از جمیع افعال
ناپسندیده باید نمود شاید که فرصت توبه تا وقت دیگر ندهند هلک المسوفون حدیث نبویست
علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات یعنی هلاک گشتند سوف افعل گویندگان یعنی
تاخیر کنندگان فرصت را غنیمت باید شمرد و در مرضیات حق سبحانه صرف باید نمود توفیق توبه

از عنایاتِ حق سبحانه است همیشه از حق سبحانه خواهان این معنی باشند و درویشانے که قدم راسخ در شریعت دارند و از عالمِ حقیقت نیک شناسا اند از ایشان همتے باید طلب نمود و مددی باید جست تا عنایتِ حق سبحانه از دریچهٔ ایشان ظاهر شده تمام بجانبِ جنابِ قدسِ خود سبحانه و تعالی جذب نماید و مخالفت را در وی گنجایش نماند تا سر موئے راه مخالفتِ شریعت کشاده است محلِ خطر است تمام سبلِ مخالفت را باید بستن و ساخت ؎ بیت ؎ محال است سعدی که راهِ صفا ✤ توان رفت جز در پئے مصطفے ✤ صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلَامُهٗ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ اعتراض بر اهل الله خصوصاً که اسم پیری و مرشدی در میان باشد و راهِ افاده کشاده شده باشد نباید کرد و آنرا سمِ قاتل باید انگاشت زیاده برین اطناب است این چند حروف بواسطهٔ ارتباطِ محبت و اخلاص تحریر آورده امید است که موجبِ ملال نشود و ثانیاً مصدع میگردد که ملا محمد شاه حسن آدی زاده الله خواهانِ ملازمتِ ایشان اند امید است که داخلِ ملازمانِ خاصه گردند اسمٰعیل نیز همین اراده بخدمت آمده است اگرچه پیاده است امیدوار است که فراخورِ حالت خود بهره یابد زیاده تصدیع نداد والسلام والاکرام لایق شایسته

مکتوب هفتاد و نهم

المنتخبات ۷۷

نیز بجبار خان صدور یافته در بیانِ آنکه این شریعتِ غرا جامعِ شرائعِ ما تقدم است و اتیان بمقتضاے این شریعت اتیان است بمقتضاے جمیعِ شرائع ومیلان بسبِ ذلک ثبتکم الله تعالی بر جادهٔ شریعتِ مصطفویه علیٰ صاحبها الصلوة والسلام والتحیة ثبات و استقامت ارزانی فرموده بالکلیه متوجه جنابِ قدسِ خود گرداند چونکه مقرر شده است که محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله وسلم جامعِ جمیعِ کمالاتِ اسمائی و صفاتی است و مظهرِ جمیعِ اینها

بسبیل اعتدال کتابی که بروی منزل شده است خلاصهٔ جمیع کتب سماوی است که بر سایر انبیا علی نبینا و علیهم الصلوات والتسلیمات منزل شده اند و ایضاً شریعتی که آن سرور را عطا فرموده اند زبدهٔ جمیع شرائع ما تقدم است و اعمالیکه بمقتضای این شریعت حقه است منتخب از اعمالِ شرائع سابقه است بلکه از اعمال ملائکه نیز صلوات الله تعالی وسلامه علی نبینا و علیهم چه بعضی از ملائکه مامور برکوع اند و بعضی دیگر بسجود و بعضی بقیام و همچنین امم سابقه بعضی بنماز بامداد مامور بودند و بعضی دیگر بنمازهای دیگر درین شریعت از اعمال امم سابقه و ملائکه مقربین خلاصه و زبدهٔ آن را انتخاب کرده مامور ساخته اند پس تصدیق باین شریعت و اتیان اعمال بمقتضای آن فی الحقیقت تصدیق است بجمیع شرائع و اتیان است باعمال بمقتضیات آن شرائع پس لاجرم مصدقانِ این شریعت خیر الامم باشند و همچنین تکذیب این شریعت و عدم اتیانِ بمقتضای آن تکذیب است مر جمیع شرائع ما تقدم را و عدمِ اتیان است بمقتضای آنها و همچنین است انکار از آن سرور علیه الصلوٰة والسلام انکار از جمیع کمالات اسمائی و صفاتی و تصدیقِ او تصدیق است بجمیع آنها پس ناچار منکرِ آن سرور و مکذبِ این شریعت بدترین امم باشد ازینجا است الاعراب اشد کفرا و نفاقا ٭ محمد عربی کآبروی هر دو سرا است ٭ کسی که خاکِ درش نیست خاک بر سرِ او ٭ الحمد لله ذی الانعام والمنة که حسنِ اعتقاد و کمال ایقان ایشان را نسبت باین شریعت و صاحبِ آن شریعت علیه الصلوٰة والسلام والتحیة باحسنِ وجوه مشهور شده بود و ندامت بر اوضاع نا ملائمه همواره دامنگیر شان بوده حق سبحانه و تعالی از زیاده بران عطا فرماید ثانیا ملتمس آنکه حاملِ رقیمهٔ دعا میان شیخ مصطفی از نسلِ قاضی شریح اند درین دیار از بزرگان ایشان بزرگ شده آمده اند وجوهِ معاش و وظائف بسیار داشتند شاد الیاز بی معاشی متوجه لشکر شده است و استاد

و فرامین همراه آورده امیدوار است که بتوسل ایشان جمعیت پیدا کند زیاده مصدع نشد
مشار الیه را بصدور عظام بر نهجی سفارش فرمایند که کار گشود و سبب جمعیت از باب تفرقه گردد

والسلام والاکرام

مکتوب هشتادم

المنتخبات ۷۸

بمیرزا فتح الله حکیم صدور یافته در بیان آنکه فرقهٔ ناجیه از هفتاد و سه فرقه فرقهٔ اهل سنت و جماعت است و در نکوهش فرق مبتدعه وَعَلَيْنَا يُصِيْبُ ذٰلِكَ حق سبحانه و تعالی بر جادهٔ شریعت مصطفویه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة استقامت ارزانی فرماید مصرعه کار این است غیر این همه هیچ ۔ هر فرقه از هفتاد و سه گروه مدعی اتباع شریعت است و جازم نجات خود كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ نقد وقت شان است اما دلیلی که پیغمبر صادق علیه من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها بتمیز فرقهٔ واحدهٔ ناجیه از ان فرق متعدده فرموده است اینست اَلَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى مَا اَنَا عَلَيْهِ وَاَصْحَابِيْ یعنی آن فرقهٔ واحدهٔ ناجیه آنها اند که ایشان بر طریقی اند که من بر آن طریقم و اصحاب من بران طریق اند و ذکر اصحاب باوجود کفایت ذکر صاحب شریعت علیه الصلوة والتحیة درین موطن برای آن تواند بود که تا بدانند که طریق من همان طریق اصحاب است و طریق نجات منوط باتباع طریق ایشان است و بس چنانکه حق سبحانه فرموده مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ پس اطاعت رسول عین اطاعت حق آمد سبحانه و خلاف اطاعت او صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم عین معصیت او تعالی و تقدس جماعهٔ که اطاعت خدائی را جل سلطانه خلاف اطاعت رسول تصور کرده اند حق سبحانه از حال آنها خبر میدهد و حکم بکفر ایشان مینماید آنجا که می فرماید وَيُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّفَرِّقُوْا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَّنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَّيُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَّخِذُوْا

بَیْنَ ذٰلِکَ سَبِیْلًا اُولٰٓئِکَ هُمُ الْکٰفِرُوْنَ حَقًّا پس در ما نحن فیه دعوی اتباع آن سرور
نمودن علیه الصلوة والسلام بخلاف اتباع طریق اصحاب رضوان الله تعالی علیهم
اجمعین دعوی باطل است بلکه آن اتباع فی الحقیقت عین معصیت رسول است علیه
الصلوة والسلام پس نجات را دران طریق مخالف چه مجال یَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰی شَیْءٍ
اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ الْکٰذِبُوْنَ مطابق حال ایشانست و شک نیست فرقه که ملتزم اتباع اصحاب
آن سرور اند علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات اهل سنت وجماعت اند شکر الله تعالی سعیهم
فَهُمُ الْفِرْقَةُ النَّاجِیَةُ چه طاعنان اصحاب پیغمبر علیه وعلیهم الصلوات والتحیات
خود از اتباع ایشان محروم اند کالشیعة والخوارج ومعتزله خود مذهب محدث دارند واصل
بن عطا رئیس ایشان از تلامذهٔ امام حسن بصری است که با ثبات واسطه میان ایمان
وکفر از امام جدا شده وامام در شان او فرموده اِعْتَزَلَ عَنَّا علی هذا القیاس سائر الفرق الخ
وطعن کردن در اصحاب فی الحقیقة طعن کردن ست به پیغمبر خدا جل شانه مَا اٰمَنَ بِرَسُوْلِ اللهِ
مَنْ لَمْ یُوَقِّرْ اَصْحَابَهٗ چه خبث ایشان منجر بخبث صاحب ایشان میشود نعوذ بالله سبحانه
مِنْ هٰذَا الْاِعْتِقَادِ السُّوْءِ وایضا شرائع که از راه قرآن واحادیث بما رسیده است
بتوسط نقل ایشانست هرگاه ایشان مطعون باشند نقل ایشان نیز مطعون خواهد بود
واین نقل مخصوص ببعضی دون بعضی نیست بل کلهم فی العدالة والصدق فی التبلیغ
سواء پس طعن ایشان ای واحد کان منهم مستلزم طعن در دین است والعیاذ
بالله سبحانه منه واگر طاعنان بگویند که ما هم متابعت اصحاب میکنیم لازم نیست که جمیع
اصحاب را متابع باشیم بلکه ممکن نیست متابعت جمیع لتناقض آرائهم واختلاف
مذاهبهم جواب گوئیم متابعت بعضی وقتی سودمند افتد که انکار از بعضی دیگر با آن منضم نشود

در تقدیر انکار از بعض متابعت بعض دیگر متحقق نمیشود زیرا که حضرت امیر مثلاً توقیر و تعظیم خلفاء
ثلثه رضوان الله تعالی علیهم اجمعین کرده اند و شایان اقتدا ایشان را دانسته
با ایشان بیعت نموده اند پس با وجود انکار خلفاء ثلثه ادعاے متابعت حضرت امیر نمودن
محض افترا است بلکه آن انکار فی الحقیقت انکار حضرت امیر است و رد است صریح اقوال
و افعال ایشان را و احتمال تقیه را در مادهٔ اسد الله راه دادن نیز از سخافهٔ عقل است عقل صحیح
هرگز تجویز نمے کند که اسد الله با وجود کمال معرفت و شجاعت بغض خلفاء ثلثه را سی سال مبطن
دارد و اظهار خلاف آن نماید و صحبت نفاق با ایشان دارد از ادناے اهل اسلام این قسم
نفاق متصور نیست شناعت این فعل را باید دریافت که بحضرت امیر چه قسم زبونی و چه نوع خداع
و نفاق منتسب می شود و اگر بطریق فرض محال تقیه در مادهٔ اسد الله مجوز باشد تعظیم و توقیری که
حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم خلفاء ثلاثه را میکردند و از ابتدا تا انتها ایشان را
بزرگ داشته اند چه جواب خواهند گفت آنجا تقیه گنجایش ندارد و تبلیغ حق بر پیغمبر واجب
و تقیه را آنجا راه دادن بزندقه می کشد قال الله تعالی یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک
من ربک فان لم تفعل فما بلغت رسالته والله یعصمک من الناس کفار میگفتند
که محمد از وحی آنچه موافق اوست اظهار میکند و آنچه مخالف اوست اظهار نمی کند و می پوشد
و مقرر است که نبی را بر خطا مقرر داشتن جائز نیست والا خللے در شریعت او پیدا می شود پس
چون خلاف تعظیم و توقیر خلفاء ثلثه از آنحضرت بظهور نیامد معلوم شد که تعظیم ایشان از خطا
مصون بود و از زوال محذور فارغ بر سر اصل سخن رویم و جواب اعتراض ایشان را منقح تر گوئیم
که متابعت جمیع اصحاب در اصول دین لازم است و هرگز در اصول اختلافے ندارند اگر اختلاف
است در فروع است و شخصی که طاعن بعض است از متابعت جمیع محروم است هر چند

کلمهٔ ایشان متفق است اما شومیِ انکارِ اکابرِ دین در اختلاف می اندازد و از اتفاق می
برآرد بلکه انکارِ فضائل بانکارِ منقولِ او می رساند و ایضاً مبلّغان شریعت جمیع اصحاب اند که گفته
کانَ الصَّحَابَةُ کُلُّهُمْ عُدُوْلٌ و از هر یکے چیزی از شریعت بما رسیده است و همچنین قرآن را
از هر واحدی آیة فَمَا فَوْقَهَا گرفته جمع ساخته اند پس انکار از بعض انکار است از مبلّغ او پس تمام
جمیع شریعت در مادهٔ منکر متحقق نه گشت تمکّن الشبهات والعلاج قال الله تعالیٰ اَفَتُؤْمِنُوْنَ
بِبَعْضِ الْکِتَابِ وَتَکْفُرُوْنَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ یَّفْعَلُ ذٰلِکَ مِنْکُمْ اِلَّا خِزْیٌ فِی الْحَیٰوةِ
الدُّنْیَا وَیَوْمَ الْقِیٰمَةِ یُرَدُّوْنَ اِلٰی اَشَدِّ الْعَذَابِ با آنکه گوئیم که قرآن جمعِ حضرت عثمان است
بلکه جامع فی الحقیقه حضرت صدیق و حضرت فاروق اند جمعِ حضرت امیر سوای این قرآن است
پس باید اندیشید که انکارِ این اکابر فی الحقیقت بانکارِ قرآن میکشد عیاذاً بالله سبحانه تعالیٰ
از مجتهدِ اہل تشیّع سوال کردند که قرآن جمعِ حضرت عثمان است در حق این قرآن چه اعتقاد دارید
گفت در انکارِ او مصلحت نمی بینیم که از انکارِ او دین تمام برهم میشود و نیز هیچ عاقل هرگز تجویز نمی کند
که اصحاب آن سرور علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات در روزِ رحلتِ آن حضرت بامرِ باطل
اجتماع نمایند و مقرر است که در روزِ رحلتِ آن حضرت سی و سه هزار اصحاب آن سرور حاضر
بودند و بطوع و رغبت بحضرتِ صدیق بیعت کردند این همه اصحاب پیغمبر را بر ضلالت جمع شدن
از جملهٔ محالات است و حال آنکه آنحضرت علیه الصلوٰة والتحیة فرموده لَا تَجْتَمِعُ اُمَّتِیْ عَلَی
الضَّلَالَةِ و توقفی که ابتداءً از حضرت امیر واقع شده است بواسطهٔ آن بود که در ان شوره حضرت
امیر را نه طلبیده بودند چنانکه حضرت امیر فرموده اند مَا غَضِبْنَا اِلَّا لِاَنَّا اُخِّرْنَا عَنِ الْمَشْوَرَةِ وَاِنَّا
نَعْلَمُ اَنَّ اَبَا بَکْرٍ خَیْرٌ مِنَّا انتهی و نا طلبیدن ایشان مبنی بر مصلحت خواهد بود کالتسلیة لاهل
البیت بوجود الکدر عندهم فی الصدمة الاولیٰ من المصیبة او غیر ذلک و خلافاتی که در میان

اصحاب پیغمبر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات واقع شده نه از هوای نفسانی بود چه نفوس شریفهٔ ایشان تزکیه یافته بودند واز امارگی باطمینان رسیده هوای ایشان تابع شریعت شده بود بلکه آن اختلاف مبنی بر اجتهاد بود و در اعلای حق پس مخطی ایشان نیز درجه واحده دارد عند الله ومصیب را خود دو درجه است پس زبان را از جفای ایشان باز باید داشت وهمه را بنیکی یاد باید کرد قال الشافعی رحمة الله سبحانه تلک دماء طهر الله عنها ایدینا فلنطهر عنها السنتنا ونیز شافعی فرموده است اضطر الناس بعد رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وسلم فلم یجدوا تحت ادیم السماء خیرا من ابی بکر فولوه رقابهم این قول تصریح است بنفی تقیه و برضاء حضرت امیر ببیعت حضرت صدیق بقیة المقصود آنکه میان سیدن ولد میان شیخ ابوالخیر از مردم بزرگ زاده است در ملازمت شما بسفر دکن همراه رفته بود امیدوار عنایت والتفات است ونیز مولانا محمد عارف طالب علم وبزرگ زاده است پدر او مرد ملا بود بتقریب مدد معاش آمده توجه را امیدوار است والسلام والاکرام

مکتوب هشتاد ودوم

بملا ابیک صدور یافته در تحریض بر ترویج اسلام وبیان ضعف وزبونی اسلام ومسلمانان واستیلای کفار نگونسار رزقنا الله سبحانه وایاکم حمیة الاسلام غربت اسلام نزدیک یک قرن است بر نهجی قرار یافته است که اهل کفر بمجرد اجرای احکام کفر در بلاد اسلام راضی نمی شوند میخواهند که احکام اسلامیه بالکلیه زایل گردند واثری از مسلمانان ومسلمانی پیدا نشود وکار را تا بآن سر حد رسانیده اند که اگر مسلمانی از شعائر اسلام اظهار نماید بقتل میرسد ذبح بقره در هندوستان از اعظم شعائر اسلام است کفار بجزیه دادن شاید راضی شوند اما بذبح بقره هرگز

راضی نخواهند شد در ابتدای پادشاهت اگر مسلمانی رواج یافت و مسلمانان اعتبار پیدا کردند فبها و اگر عیاذاً بالله سبحانه در توقف افتاد کار بر مسلمانان بسیار مشکل خواهد شد اَلْغِیَاثُ اَلْغِیَاثُ ثُمَّ اَلْغِیَاثُ اَلْغِیَاثُ تا کدام صاحب دولت باین سعادت مستسعد گردد و کدام شاهباز باین دولت دست برد نماید ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَاۤءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ ثَبَّتَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَاِیَّاکُمْ عَلٰی مُتَابَعَةِ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمْ وَعَلٰی اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُهَا وَالسَّلَامُ

مکتوب ۸۲ هشتاد و دوم

بسکندر خان لودی صدور یافته در بیان آنکه سلامتی قلب بی نسیانِ ماسوای حق جل و علا صورت نه بندد و این نسیان معتبر بفناست حق سبحانه و تعالی همواره با خود دارد و بغیر خود نگذارد بحرمة سَیِّدِ الْبَشَرِ الْمُطَهَّرِ عَنْ زَیْغِ الْبَصَرِ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ آنچه بر ما و شما لازم است سلامتی قلب است از ما دون حق سبحانه و این سلامتی وقتی میسر گردد که غیر حق را هیچ بر دل مرور نماند و عدم مرور غیر وابسته بنسیانِ ماسوا است که معتبر بفنا است نزد این طائفه علیه بالفرض اگر غیر را بتکلف در دل گذرانند هرگز نگذرد و تا کار باین مرتبه نرسد سلامتی محال است امروز این نسبت عنقای تمام است بلکه اگر گفته شود باور نکنند ع هَنِیْئًا لِاَرْبَابِ النَّعِیْمِ نَعِیْمُهَا * وَلِلْعَاشِقِ الْمِسْکِیْنِ مَا یَتَجَرَّعُ * زیاده برین چه نوشته آید وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب ۸۳ هشتاد و سیوم

ببهادر خان صدور یافته در تحریض بر جمع کردن جمعیتِ ظاهر و باطن را بشریعت و حقیقت

حق سبحانه و تعالی از تعلقات شتی نجات ارزانی فرموده بکلیته گرفتار جناب قدس خود گرداند بحرمة سید المرسلین علیه و علی آله و علیهم من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها

بیت هر چه جز عشق خدای احسن است ٭ گر شکر خوردن بود جان کندن است ٭

ظاهر را بظاهر شریعت غرا آراستن و باطن را همواره با حق جل و علا داشتن کار عظیم است تا کدام صاحب دولت را باین دو نعمت عظمی مشرف سازند امروز جمع این دو نسبت بلکه استقامت بر ظاهر شریعت تنها نیز بسیار عزیز الوجود است اعز من الکبریت الاحمر حق سبحانه و تعالی از کمال کرم خود استقامت بر متابعت سید الاولین و الآخرین ظاهراً و باطناً کرامت فرماید علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات

مکتوب هشتاد و چهارم

به سید احمد قادری صدور یافته در بیان آنکه شریعت و حقیقت عین یکدیگر اند و علامت وصول بحق الیقین مطابقه علوم و معارف آن مقام است بعلوم و معارف شرعیه و ما یناسب ذلک حق سبحانه و تعالی بر جاده شریعت استقامت ارزانی داشته بکلی همت متوجه جناب قدس خود گردانیده ما را اهتمام از ما بستاند و بکلیت اعراض از ما دون خود میسر گرداند بحرمة سید البشر المقدس عن زیغ البصر علیه من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها و علی آله و اصحابه اجمعین آمین **مصرعه** از هر چه میرود سخن دوست خوشتر است ٭ هر چند هر چه گفته می شود از دوست نه سخن اوست لیکن چون آن سخن را نحوی از مناسبت با جناب او تعالی و تقدس ثابت است آن معنی مناسب را مغتنم شمرده در آن باب جرات و زبان درازی می نماید المقصود شریعت و حقیقت عین یکدیگر اند و در حقیقت از یکدیگر جدا نیستند فرق اجمال و تفصیل است استدلال و کشف است غیبت و شهادت است تعمل و عدم

مجمل است احکام و علومیکه بموجب شریعت غرا مبین و معلوم شده اند بعد از تحقق بحقیقت حق الیقین همین احکام و علوم بعینها بتفصیل منکشف میگردند و از غیب بشهادت می آیند و تجشم کسب و تحمل عمل از میان بر میخیزد و علامت وصول بحقیقت حق الیقین مطابقت علوم و معارف آن مقام است بعلوم و معارف شرعیه و تا سرموئی مخالفت است دلیل است بر عدم وصول بحقیقت الحقائق و هر خلافیکه بشریعت در علم و عمل از هر که واقع شده است از مشائخ طریقت مبنی بر سکر وقت است و سکر وقت نمی باشد الا در اثنای راه منتهیان نهایت النهایة را همه صحو است و وقت مغلوب ایشانست حال و مقام تابع کمال ایشان بیت

صوفی ابن الوقت آمد در مثال ۔ لیک صافی فارغ است از وقت و حال ۔

پس متحقق شد که خلاف شریعت علامت عدم وصول است بحقیقت کار و در عبارت بعضی از مشائخ واقعست که شریعت پوست حقیقت است و حقیقت مغز شریعت این عبارت هر چند از بی استقامتی متکلم این کلام خبر میدهد لیکن تواند بود که مرادش آن باشد که مجمل نسبت بمفصل حکم پوست دارد و نسبت مُعنون استدلال در جنب کشف در رنگ قشر است نسبت بلب اما اکابر مستقیم الاحوال اتیان امثال این عبارات موهمه را تجویز نمی نمایند و فرق جز باجمال و تفصیل و استدلال و کشف مذکور نمی سازند سائلی از حضرت خواجه نقشبند قدس الله تعالی سره الاقدس سوال کرد که مقصود از سیر و سلوک چیست فرمودند تا معرفت اجمالی تفصیلی گردد و استدلالی کشفی شود رزقنا الله سبحانه الثبات والاستقامة علی الشریعة علماً و عملاً صلوات الله تعالی و سلامه علی صاحبها بقیة التصدیع آنکه حامل رقیمه دعا میان شیخ مصطفی شریحی از نسل قاضی شریح اند پدران ایشان بزرگ بودند وظائف و وجوه مدد معاش بسیار داشتند مشار الیه از فقدان اسباب معاش مضطر است اسناد و فرامین همراه گرفته متوجه لشکر شده است التفات نموده

ـــه فقدان بالضم و بالکسر گم شدن و گم کردن ۱۲

بسبب تنبیه و توجه فرمایند که بسبب حصول جمعیت شود و از اضطراب تفرقه نجات یابد زیاده مصدع نشد

المنتخبات ۷۹

مکتوب هشتاد و پنجم

به میرزا فتح الله حکیم صدور یافته در ترغیب بر اتیان اعمال صالحه خصوصاً اداء صلوات بجماعات و ما یناسب ذلک ثبتکم الله سبحانه علی مرضیاته آدمی را چنانکه از درستی اعتقادات چاره نیست از اتیان اعمال صالحه نیز چاره نیست و جامع ترین عبادات و مقرب ترین طاعات اداء صلوة است قال علیه الصلوة والسلام الصلوة عماد الدین فمن اقامها فقد اقام الدین ومن ترکها فقد هدم الدین وکسی که بدولت اداء صلوة موفق ساختند از فحشاء و منکر باز داشتند کریمهٔ ان الصلوة تنهی عن الفحشاء والمنکر مؤید این سخن است و صلوتی که چنین نیست صورت صلوة است حقیقت ندارد ولیکن تا زمان حصول حقیقت صورت را از دست نمی باید داد و ما لا یدرک کله لا یترک کله اکرم الاکرمین اگر صورت را به حقیقت اعتبار نماید مستبعد نیست علیکم بأداء الصلوات مع الجماعات مع الخشوع والخضوع فانها سبب النجات والفلاح قال الله سبحانه وتعالی قد افلح المؤمنون الذین هم فی صلوتهم خاشعون

کار آنست که با وجود هجوم خطره و کدورت و شورش شیطان در وقت غلبهٔ غفلت اگر اندک ترددی کنند اعتبار بسیار پیدا میکند صلاح جوانان از آن سبب اعتبار دارد که با وجود غلبهٔ شهوت نفسانی خود را بصلاح آورده اند اصحاب کهف این همه بزرگی بواسطهٔ یک هجرت از مخالفین دین یافته اند در حدیث نبوی علیه الصلوة والسلام وارد است عبادة فی الهرج کهجرة الی پس شانی فی الحقیقت عین باعث است زیاده ازین چه نوشته آید فرزندی شیخ بهاء الدین را صحبت فقرا مرغوب نمی افتد و باهل غنا و تنعم مائل و منجذب است نمیداند که صحبت ایشان سم قاتل است

ولعمری چه شان ظلمت افزا است الحذر الحذر ثم الحذر الحذر در حدیث صحیح وارد است
علی مصدرها الصلوٰة والسلام من تواضع لغنی لغناه ذهب ثلثا دینه فویل لمن تواضعهم

لغناهم وَاللهُ سبحانهُ الموفق

مکتوب هشتاد و ششم

به یکی از حکام پرگنه جرک صدور یافته در بیان سلامتی قلب از ما دون حق سبحانه حق سبحانه وتعالی بر حد اعتدال و مرکز عدالت استقامت کرامت فرماید بحرمة سید المرسلین علیه وعلی آله وعلیهم من الصلوات افضلها ومن التحیات والتسلیمات اکملها آنچه بر ما و شما است سلامتی قلب است از گرفتاری ما دون حق سبحانه و این سلامتی بر تقدیری است که غیر او را سبحانه بر دل خطورے نماند اگر فرضاً تا هزار سال حیات وفا کند غیر بر دل نگذرد بواسطهٔ نسیانی که دل را از ماسوی حاصل شده است مصرعه کارانیست وغیر این همه هیچ ٭ در وقت ملاقات از روی کرم گفته بودند که در مصلحتے وکارے اگر رجوع افتد با خواهی نوشت بناءً علی ذلک مصدع گشت که شیخ عبد الله صوفی از نیکان است بواسطهٔ بعضی حوائج قرضدار گشته است امید است که مددے در تخلیص ذمهٔ او خواهند فرمود والسلام

مکتوب هشتاد و هفتم

به پهلوان محمود صدور یافته در بیان آنکه چه سعادت است که دوستانِ خدا جل وعلا کسے را قبول فرمایند سلمکم الله تعالی وثبتکم علی جادة الشریعة علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة تحسین بشارت خاندان ایشان را قدم میان شیخ مزمل است برکات صحبت ایشان را چه شرح دهد چه سعادت که دوستانِ خدا جل وعلا کسی را قبول

نمایند چه جای آنکه محبت و قربت ممتاز سازند هم قوم لا یشقی جلیسهم بالجمله صحبت ایشانرا
غنیمت شمرند و آداب صحبت را مرعی دارند تا سوء افتد زیاده چه نویسد والسلام اولاً و آخراً

مکتوب هشتاد و هشتم

بمیرزا پهلوان محمود صدور یافته در بیان آنکه چه نعمتی است که کسی با ایمان و صلاح موی سیاه
خود را سفید کرده باشد و در جوانی خوف غالب باید و در پیری رجا حق سبحانه و تعالی همواره بانو
دارد چه نعمتی است که کسی با ایمان و صلاح موی سیاه خود را سفید سازد و در حدیث نبویت
علیه الصلوة والسلام من شاب شیبة فی الاسلام غفر له جانب امید را ترجیح دهند
و ظن مغفرت را غالب سازند که در جوانی خوف بیشتر در کار است و در پیری رجا غالب می باید
والسلام اولاً و آخراً

مکتوب هشتاد و نهم

بمیرزا علیجان صدور یافته در عوا پرسی حق سبحانه و تعالی بر جادهٔ شریعت علی صاحبها
الصلوة والسلام والتحیة استقامت ارزانی فرماید آدمی را بحکم کل نفس ذائقة الموت
از مرگ چاره نیست فطوبی لمن طال عمره وحسن عمله همین موت است که مشتاقانرا
بآن تسلی میدهند و وسیلهٔ وصول دوست بدست میآرند من کان یرجوا لقاء الله فان اجل
الله لآت آری حال پس ماندگان و گرفتاران بیدولت حضور مطلب رسیدگان و آزادگان
خراب و ابتر است ولی نعمت مرحومه شما درین آوان بسی مغتنم بودند الحال بر شمایان لازم
است که مکافات احسان باحسان بکنید و بدعا و صدقه ساعت فساعت مدد نمائید فان
المیت کالغریق ینتظر دعوة تلحقه من اب او ام او اخ او صدیق و نیز می باید که

مرگِ ایشان بمرگِ خود عبرت بگیرید و تمام خود را بامر نهی حق سپرید و حیاتِ دنیا را غیر از متاعِ غرور نشمارید اگر تمتعاتِ دنیوی را اندک اعتبارے بود بر سر موئے برکفارِ بدکردار تجویز نمی فرمودند رزقنا الله سبحانه وایاکم الاعراض عن ما سوی الله سبحانه والاقبال الی جناب قدسه بحرمة سید المرسلین علیه وعلی آله وعلیهم من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها والسلام والاکرام

مکتوب (۹۰) نودم

بمولانا محمد قاسم صدور یافته در ترغیب بر آنکه بکلیت متوجه حق سبحانه باید بود امروز حصولِ این دولت وابسته بتوجه و اخلاص باین طبقه علیه نقشبندیه است قدس الله تعالی اسرارهم

حضرتِ حق سبحانه و تعالی دنیائے دنیه را در نظرِ همتِ ایشان خوار و بی اعتبار گردانیده حسن و جمالِ آخرت را در مرآةِ باطن متجلی و متزین گرداناد بحرمةِ سید البشر المطهر عن زیغ البصر علیه وعلی آله من الصلواتِ افضلها ومن التسلیماتِ اکملها التفات نامهٔ گرامی مهربانی محتویه وصول یافت کرم نمودند جزاکم الله سبحانه خیر الجزاء نصیحتے که بمحبان و مخلصان کرده میشود همه آنست که بکلیت اقبالِ بجنابِ قدس خداوندی عز شانه بیشتر گردد و اعراض از مادونِ او تعالی حاصل آید مصرعه کار اینست وغیر این همه هیچ امروز حصولِ این دولت عظمیٰ وابسته بتوجه و اخلاص باین طبقه علیه نقشبندیه است بریاضاتِ شاقه و مجاهداتِ شدیده آن میسر نگردد که بیک صحبتِ ایشان حصول یابد چه در طریقِ این بزرگواران اندراجِ نهایت در بدایت است در اولِ صحبت آن می بخشند که منتهیان را در نهایت بدست می افتد طریقِ این بزرگواران طریقِ اصحابِ کرام است که ایشان را در اولِ صحبتِ خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات

والتسلیمات آن کمالات میسر میشد که اولیاء امت را درنهایت شاید میسر شود و این بطریق اندراج نهایت در بدایت است فعلیکم بمحبة هؤلاء الأکابر فانها ملاک الأمر والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوة والسلام

مکتوب (۹۱) نود و یکم

بشیخ کبیر صدور یافته در بیان آنکه تصحیح عقائد و اتیان اعمال صالحه هر دو جناح اند برای طیران عالم قدس و مقصود از اعمال شریعت و احوال حقیقت تزکیهٔ نفس و تصفیهٔ قلب است رزقنا الله سبحانه وایاکم الاستقامة علی متابعة السنة السنیة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة کار اینست که اولاً تصحیح عقائد بر وفق آرای علماء اهل سنت و جماعت که فرقهٔ ناجیه اند باید کرد ثانیاً علم و عمل بمقتضای احکام فقهیه لازم باید ساخت بعد از تحصیل این دو جناح اعتقادی و عملی قصد طیران عالم قدس باید نمود مصرع کار اینست و غیر این همه هیچ ✦ مقصود از اعمال شریعت و احوال طریقت و حقیقت تزکیهٔ نفس و تصفیهٔ قلب است تا نفس مزکی نشود و قلب سلامتی پیدا نکند ایمان حقیقی که نجات البته بآنست میسر نشود و سلامتی قلب وقتی صورت بندد که غیر او تعالی اصلاً بر دل خطور نکند اگر هزار سال گذرد غیر را در دل عبور نباشد زیرا که این زمان دل را نسیان ماسوا بتمام میسر شده است که اگر بتکلف یاد ش دهند یاد نکند این حالت معبر بفنا است و قدم اول است درین راه ومن لم یذقه لم یدر والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۹۲) نود و دوم

نیز بشیخ کبیر صدور یافته در بیان آنکه اطمینان قلب بذکر است نه بنظر و استدلال و علم کسب

ذٰلِكَ ثَبَّتَنَا اللهُ سُبْحَانَهٗ وَاِيَّاكُمْ عَلَى الشَّرِيْعَةِ الْمُصْطَفَوِيَّةِ عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ
اَلَا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ راهِ اطمینانِ قلب ذکر اللہ است سبحانہ نہ نظر واستدلال

بیت

پای استدلالیان چوبین بود ٭ پای چوبین سخت بی تمکین بود ٭

چہ در ذکر کسب مناسبت است بآنجناب قدس ہر چند ہیچ مناسبت نیست ٭ مَا لِلتُّرَابِ وَرَبِّ الْاَرْبَابِ لیکن یک قسم علاقہ درمیان ذاکر و مذکور پیدا می شود کہ موجب محبت می گردد و چون محبت مستولی شد غیر اطمینان ہیچ نیست و چون کار باطمینانِ قلب رسید دولتِ ابدی نقدِ وقت او گشت

ذکر گو ذکر تا ترا جانست ٭ پاکی دل ز ذکر رحمٰن است ٭ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب (۹۳) نود و سیوم

بہ سکندر خان لودی صدور یافتہ در بیانِ آنکہ در جمیع اوقات بذکرِ الٰہی جل شانہٗ باید پرداخت بعد از ادای نماز پنجگانہ بجماعت و ادای سُنَنِ رواتب اوقاتِ خود را مصروف ذکرِ الٰہی جل سلطانہٗ باید ساخت و بہ غیر آن نباید پرداخت چہ در خوردن و چہ در خفتن و چہ در آمدن و چہ در رفتن طریقِ ذکر را بشما معلوم کردہ شدہ است برہمان طریق استعمال نمایند اگر در جمعیت فتور یابند اول باید تعیینِ سببِ فتور کرد و بعد از ان تلافیِ تقصیرِ آن باید نمود و بالتجاء و تضرّع تام بحضرتِ حق سبحانہ رو باید آورد و دفعِ ظلمتِ آن خواست و شیخی را کہ از وی ذکر یافتہ باشند وسیلہ باید ساخت وَاللهُ سُبْحَانَهُ الْمُيَسِّرُ لِكُلِّ عَسِيْرٍ وَالسَّلَامُ

مکتوب (۹۴) نود و چہارم

بہ خضر خان لودی صدور یافتہ در بیانِ آنکہ آدمی را از تصحیحِ عقائد و اتیانِ اعمالِ صالحہ چارہ نیست

تا با این دو جناح طیران عالم حقیقت نماید حضرت حق سبحانه وتعالی بر جادهٔ شریعت مصطفویه علی
صاحبها الصلوة والسلام والتحیة استقامت کرامت فرماید آنچه لابد هست وناچار تصحیح عقائد است
اولا بموجب آرائے صائبۂ اهل سنت وجماعت که فرقهٔ ناجیه اند وثانیا اتیان اعمال است بموجب احکام
فقهیه بعد از دانستن آن احکام از فرائض وسنن وواجبات ومستحبات وحلال وحرام ومکروه ومشتبه
چون این دو جناح اعتقادی وعملی میسر شد اگر توفیق خداوندی جل سلطانه مساعدت نماید میتواند
که بعالم حقیقت طیران نماید بی حصول این دو بازو طیران ووصول بعالم حقیقت محالست
بیت محال است سعدی که راه صفا ۰ توان رفت جز در پی مصطفی ۰ ثبتنا الله سبحانه
وایاکم علی متابعته علیه وعلی آله الصلوة والسلام

مکتوب (۹۵) نود و پنجم

بسید احمد بجواره صدور یافته در بیان آنکه آدمی نسخهٔ جامع است وقلب او نیز بصفت جامعیت
مخلوق است واقوال بعضی از مشائخ که در مرتبهٔ سکر واقع شده است در وسعت قلب وامثال آن
محمول بر توجیهات اند ودر بیان آنکه صحو افضل است از سکر ومناسب ذلک آدمی نسخهٔ جامع است
جامع هر چه در تمام موجودات است در انسان تنها ثابت است لیکن از عالم امکان بطریق حقیقت
واز مرتبهٔ وجوب بطریق صورت ان الله خلق آدم علی صورته ونهج همین جامعیت است
قلب انسان که هر چه در کلیت انسان است در قلب تنها ثابت است لهذا آنرا حقیقت جامعه میگویند
وبجهت همین جامعیت بعضی از مشائخ از وسعت قلب چنین خبر داده اند که اگر عرش ومافیه در
زاویهٔ قلب عارف اندازند هیچ محسوس نشود زیرا که قلب جامع عناصر وافلاک است وعرش
وکرسی وعقل ونفس وشامل مکانی ولامکانی پس هر آئینه عرش ومافیه را بواسطهٔ شمول لامکانیه

و قلب مقداری نباشد چه عرش با فیه با وجود وسعت داخل دائرهٔ تنگنای مکانی است هر چند
وسیع است تنگ است در جنب لامکانی قدری ندارد و لهٰذا ارباب صحو از مشائخ قدس الله تعالیٰ
اسرارهم میدانند که این حکم مبنی بر سکر است و محمول بر عدم تمایز میان حقیقت شی و نموذج او
عرش مجید که محل ظهور تام است از ان رفیع تر است که در قلب تنگ آنرا گنجایش باشد آنچه
در قلب از عرش بنماید آن نموذج عرش است نه حقیقت عرش و شک نیست که آن نموذج را هیچ
مقداری نیست در جنب قلب که او جامع نموذجات بی نهایت است آئینه که در وی آسمان با این
بزرگی با اشیاء دیگر بنماید نمی توان گفت که آئینه از آسمان وسیع تر است آری تمثال آسمان که
در آئینه است در جنب آئینه صغیر است نه حقیقت آسمان این مبحث بمثالی روشن گردد مثلاً
در انسان انموذجی از کرهٔ عنصر خاک کمون است نظر بجامعیت انسان نمی توان گفت که وجود
انسان از کرهٔ عنصر خاک اوسع است بلکه وجود انسان را در جنب کرهٔ خاک هیچ مقداری نیست
جز مختصر شئ بلکه انموذج حقیر شئ ساخته و دانسته این حکم بوقوع می آید از همین قبیل است کلام
بعضی از مشائخ در غلبهٔ سکر که گفته اند جمع محمدی اجمع است از جمع الهی جل سلطانه چون محمد را
علیه الصلوٰة والسلام والتحیة جامع حقیقت امکان و مرتبهٔ وجوب دانسته اند حکم کرده اند که
جامعیت محمد از جامعیت الله تعالیٰ شانه زیاده است اینجا نیز صورت را حقیقت تصور نموده
این حکم کرده اند محمد علیه و علیٰ آله الصلوات والتسلیمات جامع صورت مرتبهٔ وجوب است
نه حقیقت وجوب والله تعالیٰ و تقدس واجب الوجود حقیقی است و اگر فرق میکردند میان
حقیقت وجوب و صورت وجوب چنین حکم نمی کردند حاشا و کلا من امثال هذه الاحکام
السکریة محمد بنده ایست محدود و متناهی و او تعالیٰ و تقدس غیر محدود است و
نامتناهی باید دانست که هر چه از احکام سکریه است از مقام ولایة است و هر چه از صحو است

بمقام نبوت تعلق دارد که کُمّل تابعانِ انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات بواسطہ صحو ازین
مقام بطریق تبعیت نیز نصیب است بسطامیان سکر را بر صحو تفضیل میدہند لہذا شیخ ابو یزید
بسطامی قدس سرہ میگوید لوائی اَرْفَعُ مِنْ لِوَاءِ محمد لوائے خود را لوائے ولایت میداند و لوائے
محمد را علیہ الصلوات والتسلیمات لوائے نبوت لوائے ولایت را کہ رو بسکر دارد ترجیح میدہد
بر لوائے نبوت کہ رو بصحو دارد و ازین عالم است سخنِ بعضی کہ گفتہ اند اَلْوِلَایَۃُ اَفْضَلُ مِنَ النُّبُوَّۃِ
میدانند کہ در ولایت رو بحق دارند و در نبوت رو بخلق و شک نیست کہ رو بحق افضل است
از رو بخلق و بعضے در توجیہ این سخن گفتہ اند کہ ولایتِ نبی افضل است از نبوتِ او نزد این حقیر
امثالِ این سخنان دور از کار مینمایند چہ در نبوت رو بخلق فقط نیست بلکہ با این توجہ رو بحق نیز
دارد و باطنش با حق است سبحانہ و ظاہرش با خلق و آنکہ تمام رو بخلق دارد از زمرۂ برگشتگان است انبیا
علیہم الصلوات والتسلیمات بہترین جمیع موجودات اند بہترین دولت بایشان مسلّم داشتہ اند
ولایت جزوِ نبوت است و نبوت کل است لاجرم نبوت افضل باشد از ولایت خواہ ولایت
نبی باشد خواہ ولایتِ ولی پس صحو افضل است از سکر چہ در صحو سکر مندرج است ہمچو اندراج ولایت
در نبوت صحو تنہا کہ عوام الناس راست از مبحث خارج است بر آن صحو ترجیح دادن معنی ندارد
صحوی کہ متضمنِ سکر است البتہ افضل است از سکر علوم شرعیہ کہ مصدرِ آنہا مرتبہ نبوت است
سراسر صحو است و مخالفِ آن علوم ہرچہ باشد از سکر است صاحب سکر معذور است شایانِ
تقلید علوم صحو است نہ علوم سکر ثَبَّتَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ عَلٰی تَقْلِیْدِ الْعُلُوْمِ الشَّرْعِیَّۃِ عَلٰی
مُصْدِرِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ یَرْحَمُ اللّٰہُ عَبْدًا قَالَ اٰمِیْنًا و آنچہ در حدیث قدسی
واقع است لَا یَسَعُنِیْ اَرْضِیْ وَلَا سَمَائِیْ وَلٰکِنْ یَسَعُنِیْ قَلْبُ عَبْدِیَ الْمُؤْمِنِ مراد ازین گنجایش
گنجایشِ صورتِ مرتبۂ وجوب است نہ حقیقت کہ حلول در آنجا محال است چنانچہ بالا گذشت پس

ظاہر شد کہ شمولِ قلب مر لامکانیہ را باعتبارِ صورتِ لامکانیہ است نہ حقیقتِ آن تا عرش و مافیہ
را در وی مقدارے نباشد این حکم مخصوص بحقیقتِ لامکانیت است ٭ ٭ ٭

مکتوب نود و ششم (۹۶)

بہ محمد شریف صدور یافتہ در منع و زجر بر تسویف و تاخیر و در تحریض بر متابعتِ شریعت علیٰ
صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ وما یناسب ذٰلک ای فرزند امروز کہ آوانِ فرصت است
و اسبابِ جمعیت ہمہ میسر گنجایشِ تسویف و تاخیر نیست بہترینِ اوقات را کہ زمانِ عنفوانِ
جوانیست در بہترینِ اعمال کہ طاعت و عبادتِ مولیٰ است تعالیٰ و تقدس میباید مصروف
داشت از محرمات و مشتبہات شرعیہ اجتناب نمودہ پنج وقت نماز بجماعت لازم باید ساخت
و اداءِ زکوٰۃ بر تقدیرِ وجودِ نصاب نیز از ضروریاتِ اسلام است آنرا ہم برغبت بلکہ بمنت میباید
ادا نمود از کمالِ کرم خود حق تعالیٰ در تمام روز و شب پنج وقت از برای عبادت معین ساخت
و از اموالِ نامیہ و انعامِ سائمہ ربع عشر را تحقیقاً و تقریباً از برای فقراء تعیین فرمودہ
و میدانِ تصرفِ مباحات را فراخ گردانیدہ خیلی بے انصافی است کہ در شصت گھڑی روز
و شب دو گھڑی صرفِ طاعتِ حق سبحانہ نشود و از چہل سہم یک سہم بہ فقراء ادا نیابد و از
دائرۂ وسیعہ مباحات پا بیرون کشیدہ بمحرمات و مشتبہات در رفتہ شود در موسمِ جوانی کہ اوانِ
سلطانِ نفسِ امارہ است و قہرمانِ شیطانِ لعین قلیل عمل را بکثیر اجری بر دارند و فردا کہ
بارذلِ عمر رسانند و حواس و قویٰ سستی پیدا کنند و اسبابِ جمعیت تشتت نماید غیر از ندامت
و پشیمانی محصل نخواہد بود و بسیار است کہ تا فردا نگذارند و فرصتِ ندامت و پشیمانی کہ نحوی از توبہ
است میسر نشود و عذابِ ابدی و عقوبتِ سرمدی کہ پیغمبر صادق علیہ من الصلوات

أَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيمَاتِ أَكْمَلُهَا از ان اخبار فرموده وعصاة را از ان ایعاد نموده و درپیش است تخلفی ندارد و امروز شیطان بغرور کرم پروردگار جل سلطانه در مداهنت می اندازد و عفو او را بهانه ساخته مرتکب معاصی مے سازد و باید دانست که در دار دنیا که محل آزمایش و ابتلا است دشمن و دوست را ممتزج ساخته اند و هر دو را مشمول رحمت گردانیده کریمهٔ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ از ان مشعر است و در روز قیامت دشمن را از دوست جدا خواهند ساخت کریمهٔ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ مخبر از انست و در ان وقت قرعهٔ رحمت را بنام دوستان خواهند انداخت و دشمنان را محروم مطلق و ملعون محقق خواهند فرمود و کریمهٔ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ شاهد این معنی است یعنی تحقیق اثبات خواهم کرد آن رحمت را از برای آن جماعت که پرهیز می کنند از کفر و معاصی و ادامی کنند زکوة را پس کرم و رحمت آن در آخرة مخصوص بابرار و اهل اسلام نیک کردار داشت آرے مطلق اهل اسلام را بر تقدیر خیریت خاتمت از رحمت نصیب است اگرچه بعد از ازمنهٔ متطاوله از عذاب دوزخ نجات یابند اما ظلمات معاصی و عدم مبالات باحکام منزلهٔ سماوی کے بگذارد که نور ایمان را بسلامت ببرد علما فرموده اند که اصرار بر صغیره به کبیره میرساند و اصرار بر کبیره مفضی به کفر است عیاذا بالله سبحانه فردا که پیش تو گفتم غم دل ترسیدم که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است حق سبحانه وتعالی توفیق مرضیات خود رفیق گرداند بحرمة محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بقیة المقصود آنکه مولانا اسحق حامل رقیمه آشنا و مخلص فقیر است و حق بجوار از قدیم نیز دارد و اگر مددی و اعانتی طلبد توجه را مرعی خواهند داشت مشار الیه در فن کتابت و انشا بقدر اطلاع دارد والسلام

ف وفي الحديث المتفق عليه إنما الأعمال بالخواتيم یعنی ثبت اعتبار العمل گر بخاتمه است ... ١٢

مکتوب ۹۷ نود و ہفتم

بشیخ درویش صدور یافتہ در بیانِ آنکہ مقصود از عباداتِ مامورہ تحصیلِ یقین است دیبا
بتلبس ذلک حق سبحانہ وتعالیٰ ما مفلسان را بحقیقتِ ایمان مشرف گرداند بحرمۃِ سیدِ
الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَعَلَیْہِمْ مِنَ الصَّلَوٰتِ اَتَمُّہَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُہَا ہمچنانکہ
مقصود از خلقتِ انسانی اداءِ عباداتِ مامورہ است مقصود از اداءِ عبادات تحصیلِ یقین
است کہ حقیقتِ ایمانست تواند بود کہ کریمۂ وَاعْبُدْ رَبَّکَ حَتّٰی یَاْتِیَکَ الْیَقِیْنُ رمزی بہمین معنے
باشد چہ کلمۂ حتّٰی ہمچنانکہ از برای معنے غایت مے آید از برای معنی علیت نیز می آید ای لِاَجْلِ
اَنْ یَّاْتِیَکَ الْیَقِیْنُ گویا ایمانی کہ پیش از اداءِ عبادت است صورتِ ایمان است
و حقیقتِ ایمان کہ تعبیر از ان بیقین کردہ شدہ قَالَ عَزَّ شَانُہٗ یٰاَیُّہَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اٰمِنُوْا ای
الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا صُوْرَۃً اٰمِنُوْا حَقِیْقَۃً بِاَدَاءِ وَظَائِفِ الْعِبَادَاتِ الْمَاْمُوْرَۃِ و مقصود از فنا و بقا
کہ ولایت عبارت از ان است تحصیلِ این دولت است ہمین یقین است و بس و اگر از فنافی اللہ و
البقاء بہ معنی دیگر خواہند کہ بجائیت و محلیت متوہم باشد خود عین الحاد و زندقہ است در غلبۂ
حال و سکرِ وقت چیزہا ظاہر میشوند کہ آخر از ان باید گذشت و مستغفر باید شد ابراہیم بن شیبان
کہ از مشائخِ طبقات است قَدَّسَ اللّٰہُ تَعَالٰی اَسْرَارَہُمْ میگوید کہ عِلْمُ الْفَنَاءِ وَالْبَقَاءِ یَدُوْرُ
عَلَی الْاِخْلَاصِ الْوَحْدَانِیَّۃِ وَصِحَّۃِ الْعُبُوْدِیَّۃِ وَمَا سِوٰی ذٰلِکَ فَہُوَ الْمَغَالِیْطُ وَالزَّنْدَقَۃُ و الحق کہ
راست می فرماید این کلام از استقامتِ او خبر می دہد فنافی اللہ عبارت از فنا
در مرضیاتِ اوست سبحانہ و علی ہذا القیاس السیر الی اللہ والسیر فی اللہ و نحوہما
ثانیاً مصدع می گردد کہ صلاح آثاری میان شیخ اللہ بخش بصلاح و تقوی و فضیلت آراستہ اند

و جمعے کثیر بایشان وابسته ورماده ازسواد اگرمنوتی طلبند امید است که توجه شریف بحال ایشان
مرعی خواهند فرمود والسلام علیکم و علی من اتبع الهدی

المنتخبات ۳۱	# مکتوب نود و هشتم (۹۸)	بسوے شیخ عبدالقادر پسر شیخ زکریا

بعبد القادر پسر شیخ زکریا صدور یافته در ترغیب بر رفق و ترک عنف بایراد احادیث نبویه
علی مصدرها الصلوۃ والسلام والتحیۃ حق سبحانه و تعالی بر مرکز عدالت استقامت ارزانی
فرماید چند حدیث نبوی علیه من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها که در باب
تذکیر و وعظ و نصیحت وارد شده اند ایراد نموده حق سبحانه و تعالی عمل بمقتضای آنها میسر گرداند

اصل	ترجمه از مصحح
قال رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله	رسول فرمود صلی الله تعالی علیه و آله و سلم هر آینه
وسلم ان الله رفیق یحب الرفق ویعطی	خدا تعالی لطف و نرمی کننده است دوست
علی الرفق ما لا یعطی علی العنف وما لا	میدارد آسانی را و میدهد بر رفق چیزے که نمیدهد
یعطی علی ما سواه رواه مسلم	بر درشتی و چیزے که نمیدهد بر هر چه جز نرمی است
وفی روایة له قال لعائشة رض علیك	روایت نمود این را مسلم و در روایت دیگر نزد مسلم
بالرفق وایاك والعنف والفحش ان	گفت آنحضرت مر عائشه رض را لازم بگیر بر خود نرمی را
الرفق لا یکون فی شیء الا زانه ولا	و دور دار خود را از درشتی و از بد گفتن و سخن بیهوده
ینزع من شیء الا شانه	که نرمی یافته نشود در چیزی مگر بیاراید آنرا و کشیده نشود
وقال ایضا علیه وعلی آله	از چیزی مگر عیبناک کند آنرا و نیز فرمود آنحضرت علیه و علی
الصلوۃ والتحیۃ من یحرم الرفق	آله الصلوۃ والتحیۃ کسیکه محروم گردانیده شود از لطف

يُحْرَمِ الْخَيْرَ وَقَالَ اَيْضًا عَلَيْهِ
وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالتَّحِيَّةُ وَالسَّلَامُ
اِنَّ مِنْ اَحَبِّكُمْ اِلَيَّ اَحْسَنَكُمْ
اَخْلَاقًا وَقَالَ اَيْضًا عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ
وَالسَّلَامُ مَنْ اُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الرِّفْقِ
اُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ
وَقَالَ اَيْضًا عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ
وَالتَّسْلِيمَاتُ اَلْحَيَاءُ مِنَ الْاِيْمَانِ
وَالْاِيْمَانُ فِي الْجَنَّةِ وَالْبَذَاءُ مِنَ
الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ
اِنَّ اللّٰهَ يُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيَّ۔
اَلَا اُخْبِرُكُمْ بِمَنْ يَحْرُمُ عَلَى النَّارِ
وَبِمَنْ تَحْرُمُ النَّارُ عَلَيْهِ رواه احمد والترمذي
عَلٰى كُلِّ هَيِّنٍ لَيِّنٍ قَرِيْبٍ
سَهْلٍ۔ اَلْمُؤْمِنُوْنَ هَيِّنُوْنَ لَيِّنُوْنَ
كَالْجَمَلِ الْاَنِفِ اِنْ قِيْدَ انْقَادَ
وَاِنِ اسْتُنِيْخَ عَلٰى صَخْرَةٍ اسْتَنَاخَ
مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ يَقْدِرُ
عَلٰى اَنْ يُنَفِّذَهُ دَعَاهُ اللّٰهُ عَلٰى

ونیکی محروم گردانیده شود از نیکی و نیز ارشاد نمود
آنحضرت علیه الصلوة والسلام بدرستی از
جمله محبوب‌ترین شما بسوی من نیکترین شما اند
از روی اخلاق و نیز فرمود علیه الصلوة والسلام
کسیکه داده شد او را نصیب وے از نرمی
و لطف داده شد او را نصیب وے از نیکی
دنیا و آخرت و نیز فرمود آنحضرت علیه الصلوات
والتسلیمات شرم داشتن از ایمان است و ایمان
در بهشت۔ و فحش و بیهوده گفتن از بدی
است و بدی در آتش دوزخ است ——
بدرستیکه خدای تعالی دشمن میدارد از حد درگذرنده
بیهوده گوئی را۔ آیا خبر ندهم شما را کسیت که حرام
است وے بر آتش دوزخ و کیست که حرام است آتش
دوزخ بر وے۔ بر هر آرمیده آهسته رو نرم طبع
نزدیک بمردم نرم خو۔ مسلمانان آرمیده نرم
طبع منقاد اند مانند شتریکه در بینیش مهار انداخته
اند اگر کشیده شود گردن می نهد و اگر بسنگی نشانده
شود می نشیند هر که فرو برد خشم را و حالانکه او قدرت
داشته باشد بر اجرای آن بخواند آن را حق تعالی روز

رواه البخاری
رواه الترمذی
رواه الترمذی

رُءُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّٰى
يُخَيِّرَهُ فِي أَيِّ الْحُوْرِ شَاءَ
أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى
عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّمَ أَوْصِنِيْ قَالَ
لَا تَغْضَبْ فَرَدَّدَ مِرَارًا قَالَ لَا تَغْضَبْ
أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ
كُلُّ ضَعِيْفٍ مُتَضَعَّفٍ لَوْ أَقْسَمَ
عَلَى اللّٰهِ لَأَبَرَّهُ أَلَا أُخْبِرُكُمْ
بِأَهْلِ النَّارِ كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ
مُسْتَكْبِرٍ إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ
وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فَإِنْ
ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَإِلَّا فَلْيَضْطَجِعْ
إِنَّ الْغَضَبَ لَيُفْسِدُ الْإِيْمَانَ
كَمَا يُفْسِدُ الصَّبِرُ الْعَسَلَ مَنْ تَوَاضَعَ
لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللّٰهُ فَهُوَ فِي نَفْسِهٖ
صَغِيْرٌ وَفِي أَعْيُنِ النَّاسِ عَظِيْمٌ
وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللّٰهُ فَهُوَ
فِي أَعْيُنِ النَّاسِ صَغِيْرٌ وَفِي
نَفْسِهٖ كَبِيْرٌ حَتّٰى لَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِمْ

قیامت روبروی همگنان خلائق تا آنکه
مخیر گرداند او را در هر حور که خواهد۔
هر آئینه مردی گفت مر پیغمبر را صلی الله تعالی علیه
وعلی آله وسلم اندرز کن مرا فرمود آنحضرت خشم
مگیر پس باز گردانید آن مرد قول خود را چند بار فرمود
خشم مگیر۔ آیا خبر ندهم شما را باهل بهشت هر ضعیف
حقیر پنداشته شده اگر سوگند خورد بر خدا هر آئینه
راست گرداند حق تعالی او را آیا خبر ندهم شما را
باهل آتش دوزخ هر مردی درشت وسخت گوی
خصومت کننده بباطل تکبر کننده چون خشم آرد
یکی از شما و حال آنکه وی ایستاده است پس باید
که بنشیند پس اگر برود خشم ازو بهتر ورنه پس باید
که بر پهلو افتد بدرستی خشم گرفتن تباه میگرداند ایمان
را چنانکه تباه میگرداند صبر شهد را کسی که تواضع
کند از برای خدا بلند گرداند او را خدا پس آن
در نفس خود حقیر وخورد است ودر چشمان مردم
بزرگ کسی که تکبر کند پست گرداند او را حق تعالی
پس آنکس در چشمان مردم حقیر است ودر نفس خود
بزرگ تا آنکه هر آئینه وی خوارتر وسبکتر است بر مردم

نهایت است مر او را دون وی را حقیر در چشمان مردم ۱۲

مِنْ كَلْبٍ أَوْ خِنْزِيْرٍ قَالَ مُوْسَى بْنُ
عِمْرَانَ عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلَوٰةُ
وَالتَّسْلِيْمَاتُ يَا رَبِّ مَنْ أَعَزُّ
عِبَادِكَ قَالَ مَنْ إِذَا قَدَرَ غَفَرَ
وَقَالَ أَيْضًا عَلَيْهِ الصَّلَوٰةُ وَالسَّلَامُ
وَالتَّحِيَّةُ مَنْ خَزَنَ لِسَانَهُ سَتَرَ اللّٰهُ
عَوْرَتَهُ وَمَنْ كَفَّ غَضَبَهُ كَفَّ اللّٰهُ عَنْهُ
عَذَابَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنِ اعْتَذَرَ
إِلَى اللّٰهِ قَبِلَ اللّٰهُ عُذْرَهُ۔ وَقَالَ
أَيْضًا عَلَيْهِ الصَّلَوٰةُ وَالسَّلَامُ
مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلِمَةٌ لِأَخِيْهِ مِنْ
عِرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ
الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُوْنَ
دِيْنَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ إِنْ كَانَ لَهُ
عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ بِقَدْرِ مَظْلِمَتِهِ
وَإِنْ لَمْ يَكُنْ حَسَنَاتٌ
أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ
فَحُمِلَ عَلَيْهِ وَقَالَ أَيْضًا عَلَيْهِ الصَّلَوٰةُ
وَالسَّلَامُ أَتَدْرُوْنَ مَا الْمُفْلِسُ قَالُوْا

از سگ و خوک گفت حضرت موسی پسر عمران
عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ
ای پروردگار من کیست عزیزترین بندگان تو
فرمود کسی است که چون قدرت یابد درگذرد
ونیز فرمود عَلَيْهِ الصَّلَوٰةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ
کسے که نگاهدارد زبان خود را بپوشد خدا تعالی
عیب و نقصان اورا و هر کسیکه بازدارد و فرو
خورد خشم خود را بازدارد حق تعالی ازان کس
عذاب خود را روز قیامت و کسی که عذر خواهی
کند بسوی حق تعالی بپذیرد خدا عذر اورا
ونیز فرمود عَلَيْهِ الصَّلَوٰةُ وَالسَّلَامُ و کسیکه هست
بروی حق برادر او یعنی آنچه گرفته باشد ازو بطریق
ظلم از آبروی وی یا چیزی دیگر پس باید که عفو کناند
ازو امروز پیش از آنکه نباشد دیناری و نه درهمی اگر
باشد اورا کاری نیک گرفته شود از وی باندازه
ظلم وی و اگر نباشد اورا نیکیها گرفته شود از بدیهای
صاحب وی پس برداشته شود و بار کرده شود
بران کسیکه ظالم است ونیز فرمود آنحضرت علیه
الصَّلَوٰةُ وَالسَّلَامُ آیا میدانید که مفلس کیست گفتند

الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا
مَتَاعَ فَقَالَ إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي
مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلٰوةٍ
وَصِيَامٍ وَزَكٰوةٍ وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ
هٰذَا وَقَذَفَ هٰذَا وَأَكَلَ مَالَ
هٰذَا وَسَفَكَ دَمَ هٰذَا وَضَرَبَ هٰذَا
فَيُعْطٰى هٰذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهٰذَا مِنْ
حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ
قَبْلَ أَنْ يَقْضِيَ مَا عَلَيْهِ أُخِذَ مِنْ خَطَايَا
هُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ
وَعَنْ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ
أَنَّهُ كَتَبَ إِلٰى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى
عَنْهَا أَنِ اكْتُبِي إِلَيَّ كِتَابًا تُوصِينِي
فِيهِ وَلَا تُكْثِرِي فَكَتَبَتْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ
أَمَّا بَعْدُ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى آلِهِ
وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنِ الْتَمَسَ
رِضَى اللّٰهِ بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَاهُ اللّٰهُ
مُؤْنَةَ النَّاسِ وَمَنِ الْتَمَسَ

مفلس درمیان ماکسی است که نیست درهم
او را ونه متاع پس گفت بدرستی که مفلس از
امت من کسی است که بیاید روز قیامت بنماز
وروزه وزکوة وبیاید که بتحقیق دشنام کرد این را
ونسبت بزنا کرد این را وخورد مال این را وریخت
خون این را وبزد این را پس داده شود این شخص
را از نیکیهاے او ودیگر را از نیکیهای وے
پس اگر فانی شود نیکیهاے او پیش از ان که
ادای بهوده شود آنچه بروی است گرفته شود از
گناهان ایشان پس انداخته شود بروی پس انداخته
شود در آتش دوزخ ومروی است از معاویه رضی الله
تعالی عنه که بتحقیق نوشت او بسوی عائشه رضی الله
تعالی عنها این که بنویس بسوی من کتابی که نصیحت
کنی مرا در آن واکثار مکن پس نوشت سلام علیکم
اما بعد پس بتحقیق من شنیدم پیغمبر خدا را
صلی الله تعالی علیه وعلی آله وصحبه وسلم
میگفت کسیکه طلب کند خوشنودی خدا را بناخوشنودی
مردم کفایت کند او را خدای تعالی بار دگرانی
مردم وهر که طلب کند . . . . . .

مکتوب امیر معاویه

وفی النّاس بسخط اللہ وکلہ اللہ الی النّاس والسلام علیک	خوشنودی مردم را بناخوشنودی خدا بگذارد اورا بسوئے خلق وسلام باد بر تو۔

صدق رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وعلی آلہ وصحبہ وسلم وبارک رزقنا اللہ سبحانہ وایاکم التوفیق بالعمل بما اخبر المخبر الصادق والسلام این احادیث اگرچہ بے ترجمہ نوشتہ شدہ است اما بخدمت شیخ جیو رجوع نمودہ معانی اینہا را فہمیدہ سعی خواہند کرد کہ عمل بمقتضائے اینہا میسر شود بقائے دنیا بس اندک است وعذاب آخرت بسیار شدید ودائمی است عقل دوراندیش را کار باید فرمود وبطراوت بی حلاوت دنیا مغرور نباید شد واگر بدنیا کسی را عزت وآبرو باشد کفار دنیادار باید کہ از ہمہ عزیزتر باشند وبظاہر دنیا فریفتہ گشتن از بیخردیست فرصت چند روزہ را غنیمت باید شمرد ودر مرضی خدائی عزوجل باید کوشید وبخلق خدائے باید احسان نمود التعظیم لامر اللہ والشفقۃ علی خلق اللہ ہر دو اصل عظیم اند از برائے نجات آخروی مخبر صادق علیہ الصلوۃ والسلام ہرچہ فرمودہ است مطابق نفس الامر است ہزل وہذیان نیست خواب خرگوش تا چند خواہد بود آخر رسوائی است وبینوائی کیف رسوائی وبینوائی قال اللہ سبحانہ وتعالی افحسبتم انما خلقناکم عبثا وانکم الینا لا ترجعون ہرچند میداند کہ وقت شما اقتضائی استماع امثال این سخنان نمی کند عنفوان جوانی است وتنعمات دنیوی میسر وحکومت وتسلط بر خلائق حاصل اما شفقت بر احوال شما باعث این گفتگو میگردد ہنوز ہیچ نرفتہ است وقت توبہ وانابت است۔ خبر شرط است ع

در خانہ اگر کس است یک حرف بس است

مکتوب ۹۹ نود ونہم

بملا حسن کشمیری صدور یافته در جواب استفساری که نموده بود از کیفیت دوام آگاهی و جمع
آن با حالت نوم که سراسر غفلت و تعطیل است. التفات نامه گرامی مشرف ساخت
استفساری که رفته بود از کیفیت دوام آگاهی و جمع آن با حالت نوم که سراسر غفلت و تعطیل است که
بعضی از اکابر این خانواده بزرگ از حصول آن دولت خبر داده اند مخدوما حل این اشکال مبنی
بر مقدمه ایست که بیان آن ضروری است گوئیم روح انسانی را پیش از تعلق باین هیکل هیولانی
راه ترقی و عروج مسدود بود و در نفس وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ محبوس و مقید لیکن در نهاد
آن جوهر نفیس استعداد عروج بشرط نزول ودیعت نهاده بودند و ترقیه او ازین راه برتنگ
مقرر فرموده حق سبحانه و تعالی از کمال کرم خویش آن جوهر نورانی را باین هیکل ظلمانی جمع فرموده
فسبحان من جمع بين النور والظلمة وقرن الامر بالخلق و چون این دو امر فی الحقیقت
دو طرف نقیض واقع شده بودند حکیم مطلق جل سلطانه از برای تحقق این اجتماع و تقرر این
انتظام روح را با نفس نسبت تعشق و گرفتاری داد و این گرفتاری را سبب انتظام اینها گردانید
کریمه لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ رمزی
ازین بیان میفرماید و این تنزل روح و گرفتاری آن فی الحقیقة از قبیل مدح بما یشبه الذم
است پس بواسطه آن نسبت حبی روح تمام خود را بعالم نفس انداخت و خود را تابع او گردانید
بلکه خود را نیز فراموش ساخت و تعبیر از خود بنفس آغاز نمود و این لطافت و یگانگیست و نهاد روح که از کمال
لطافت بهر چه روی آرد حکم او گیرد و پس هرگاه خود را فراموش کرده باشد ناچار نسبت آگاهی سابق خود را
که بمرتبه وجوب تعالت و تقدست داشت نیز فراموش گرداند و تمام خود را بغفلت سپارد و حکم ظلمت گیرد الله تعالی
از کمال مهربانی و بنده نوازی انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات مبعوث ساخته او را بتوسل این
اکابر بحق دعوت فرمود و بمخالفت نفس مر روح را که معشوقه او است امر نمود فمن رجع القهقری

فقد فاز فوزاً عظیماً ومن لم یرفع رأسه ولم یلتفت واخلد الی الارض فقد ضل ضلالاً

بعیداً هذا جواب آن اشکال گوئیم که این مقدار اجتماع روح با نفس مفهوم گشت بلکه فنای آن

در نفس و بقای آن بدو پس ناچار تا زمانی که این اجتماع و انتظام برپاست غفلت ظاهر

عین غفلت باطن است و توهم که غفلت ظاهر است عین غفلت باطن باشد و چون این

انتظام خلل پذیرد و باطن از محبت ظاهر اعراض نموده به محبت ابطن البطون آرد و فنائی

و بقائی که بنفس پیدا کرده بود رو بزوال آورده فنائی و بقائی بباقی حقیقی تعالی و تقدس

حاصل کند این زمان غفلت ظاهر در حضور باطن تاثیر نکند چرا تاثیر کند باطن را تمام پشت بجانب

ظاهر گشته است و از ظاهر بباطن هیچ در نمی رود پس روا است که ظاهر غافل باشد و باطن آگاه

مثلش چه مثال روغن بادام تا زمانی که بکنجاره ممتزج و مختلط است حکم هر دو متحد است و چون

روغن از کنجاره جدا گشت احکام متمایزه پیدا شد پس حکم یکی بر دیگری متعدی نشود و همچنین صاحب

دولتی را اگر خواهند بعالم باز گردانند و عالمی را بتوسط وجود شریف او از ظلمات نفسانی وا رهانند

او را بطریق سیر عن الله بالله بعالم فرود می آرند روی او تمام بخلق میگردد بی آنکه گرفتاری

بانها پیدا کند چه او بر همان گرفتاری سابق خود است بی اختیار او او را درین عالم آورده اند

پس این منتهی با سائر مبتدیان در اعراض از جناب قدس او تعالی و تقدس و اقبال بخلق در صورت

شرکت دارد اما فی الحقیقة هیچ مناسبت ندارد از گرفتاری تا عدم گرفتاری تفاوت فاحش

است و ایضاً اقبال بخلق در حق این منتهی بی اختیار است رغبتی درین ندارد بلکه رضای حق

سبحانه تعالی درین اقبال است و در مبتدی ذاتی است و برغبت است و نامرضی حق است

سبحانه و فرقی دیگر گوئیم مبتدی را میسر است که از عالم رو گردانیده رو بحق تعالی و تقدس آرد و

منتهی را اعراض از خلق محال است و دوام اقبال بخلق لازم مقام اوست مگر آنکه کار دعوة

چه او را مامور باقبال است و خلاف امر حق تعالی از و محال است که او معصوم است ۱۲

او تمام شد و او را از دوام رفقا بیار بقا انتقال دهند آن زمان ندای اللّٰهُمَّ الرَّفِیْقَ الْاَعْلٰی نقد وقت اوست مشائخ طریقت قدس الله تعالی اسرارهم در تعیین مقام دعوت سخنان فرموده اند جمعی جمع توجه بین الحق والخلق گفته اند اختلاف آن جمع شتی بر اختلاف احوال و مقامات هر کسی از مقام خود خبر داده وَالْاَمْرُ عِنْدَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ و آنچه سید الطائفه جنید رضی الله تعالی عنه فرموده است که اَلنِّهَایَۃُ هِیَ الرُّجُوْعُ اِلَی الْبِدَایَۃِ موافق مقام دعوت است که درین مسوده تحریر یافته چه در بدایت تمام رو بخلق است حدیث شَامَ عَیْنَایَ وَلَا یَنَامُ قَلْبِیْ که تحریر یافته بود اشارت بدوام آگاهی نیست بلکه اخبار است از عدم غفلت از جریان احوال خویش و اخبار خویش لهذا نوم در حق آن سرور علیه الصلوٰة والسلام ناقض طهارت نگشت و چون نبی در رنگ شبان است در محافظت امت خود غفلت شایان منصب نبوت او نباشد و حدیث لِیْ مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ لَا یَسَعُنِیْ فِیْهِ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ بر تقدیر صحت اشارت بتجلی ذاتی برقی تواند بود و آن تجلی نیز مستلزم اقبال بجناب قدس خداوندی جل سلطانه نیست بلکه این تجلی از آن جانب است متجلی له را و از آن منتهی نیست از قبیل سیر معشوق در عاشق است عاشق از سیر برگشته است بیت آئینه صورت از سفر دور است کان پذیرائی صورت از نور است ❊ باید دانست که بر تقدیر رجوع بخلق حجب مرتفعه عود نمیکنند با وجود بی پروگی او را بخلق مشغول داشته اند و فلاح خلائق را با و مربوط ساخته مثل این بزرگواران مثل شخصی است که بکمال آن قرب بپادشاه وارد و میان او و پادشاه حائلی از صورت و معنی هیچ نیست مع ذلک او را بخدمات ارباب حوائج مشغول داشته است این فرق دیگر است درمیان مبتدی و منتهی مرجوع چه مبتدی صاحب حجب است و منتهی مرتفع الحجب

وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب صدم (۱۰۰)

نیز بملا حسن کشمیری صدور یافته در جواب سؤالیکه نموده بود که شیخ عبد الکبیر یمنی گفته است که حق سبحانه و تعالی عالم الغیب نیست

التفات نامهٔ گرامی مشرف ساخت اندراج نموده بود که شیخ عبد الکبیر یمنی گفته است که حق سبحانه و تعالی عالم الغیب نیست مخدوما فقیر را تابِ استماعِ امثالِ این سخنان اصلا نیست بی اختیار رگِ فاروقیم در حرکت می آید و فرصتِ تاویل و توجیه آن نمیدهد قائلِ آن سخنان شیخ کبیر یمنی باشد یا شیخ اکبر شامی کلامِ محمد عربی علیه وعلی آله الصلوة والسلام در کار است نه کلامِ محی الدین عربی و صدر الدین قونوی و عبد الرزاق کاشی ما را بانص کار است نه بفص فتوحاتِ مدنیه از فتوحاتِ مکیه مستغنی ساخته است حق تعالی در کلام مجید خود را بعلم غیب ستوده است و خود را عالم الغیب می فرماید نفیِ علمِ غیب کردن از وی سبحانه بسیار شنیع و مستنکر است و فی الحقیقت تکذیب است مر حق را سبحانه غیب را معنی دیگر گفتن از شناعت نمی برآرد کَبُرَتْ کَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ لیت شِعری مَا حَمَلَهُمْ عَلَی التَّفَوُّهِ بِاَمْثَالِ هٰذِهِ الْکَلِمَاتِ الشَّنِیْعَةِ فِی خِلَافِ الشَّرِیْعَةِ منصور اگر انا الحق گوید و بسطامی سبحانی معذور اند و مغلوب اند در غلباتِ احوال اما این قسم کلام از احوال نیست تعلق بعلم دارد و مستند بتاویل است عذر را نمی شاید هیچ تاویلی درین مقام مقبول نیست فَاِنَّ کَلَامَ السُّکَارٰی یُحْمَلُ وَیُصْرَفُ عَنِ الظَّاهِرِ لَا [illegible] اگر متکلم این کلام مقصود از اظهارِ این کلام ملامتِ خلق داشته باشد و نفرتِ ایشان آن نیز مستنکر است و مستهجن از برای تحصیلِ ملامتِ خلق راهها بسیار است چه ضرورت که تا بسر حد کفر رساند و چون در تاویل این کلام سخن کرده اند و استفسار نموده بحکم سؤالی را جوابی

باید بضرورت در آن باب سخن سرایید و علم الغیب عند الله سبحانه آنکه گفته اند که غیب معلوم
باشد علم بمعدوم نباشد یعنی چون غیب نسبت بحق سبحانه معدوم مطلق است و لاشی محض
تعلق علم را بوی معنی نباشد چه معلومیت او را از عدمیت مطلق و لاشیئیهٔ محض مے برآرد و همچنان
گفت که حق سبحانه و تعالی عالم بشریک خود است چه شریک او تعالی و تقدس اصلا موجود نیست
و لاشی صرف است آری مفهوم غیب و مفهوم شریک را تصور کردن ممکن است اما کلام در ما صدق
علیه اینها است نه در مفهوم همچنین است حال جمیع محالات که مفهومات آنها ممکن التصور اند
و ما صدقات ممتنع التصور چه معلومیت از استحاله مے برآرد و لا اقل وجود ذهنی می بخشد و اعتراض
که بر توجیه مولانا محمد روحی کرده اند درست است نفی نسبت عالمیت در مرتبهٔ احدیت مجرده مستلزم
نفی مطلق علم است تخصیص بنفی علم غیب کردن وجهے ندارد و اشکال دیگر بر توجیه مولانا آنست
که اگرچه در مرتبهٔ احدیت مجرده نسبت عالمیت منتفی است اما عالمیت او تعالی بر حال خود است
چه بذات عالم است نه بصفت که صفت آنجا منتفی است لقاء صفات حق را سبحانه عالم
میگویند با آنکه صفت علم را از وے تعالی مسلوب می سازند انکشافی که بر صفت مترتب می شد
بر ذات مترتب میدانند فکذا اند او توجیهیکه خود کرده اند و له غیب غیب ذات تعالی و تقدس اراده
نموده اند و تعلق علم را بآن جائز نداشته اند اگرچه علم واجب باشد تعالی و تقدس اقرب
توجیهات است اما فقیر را در عدم جواز تعلق علم واجب را تعالی بذات بحت او سبحانه بحث
است چه وجهے که در عدم جواز گفته اند اقتضاء حقیقت علم است مر احاطهٔ معلوم را و ذات
مطلق تعالی مقتضی عدم احاطه است فلا یجتمعان بهذا التعلق اینجا محل خدشه است
زیراکه در علم حصولی این معنی در کار است که آنجا حصول صورت معلوم است در قوت علمیه اما در علم
حضوری این هیچ در کار نیست و در ما نحن فیه علم حضوری است نه حصولی فلا نقض و در انّ

سه یعنی مقتضای علم احاطه است و مقتضای ذات مطلق عدم احاطه لهذا شامل نیست ۱۲ انوار

يتعلق العلم الواجبي سبحانه بذاته تعالى بطريق الحضور لا بطريق الحصول والله سبحانه أعلم
بحقيقة الحال وصلى الله تعالى على سيدنا محمد وآله الطاهرين وسلم وبارك والسلام أولاً وآخراً

مکتوب صد و یکم (۱۰۱)

نیز بملا حسن کشمیری صدور یافته در ردّ بر جماعه که کاملان را ناقص تصور کرده زبانِ اعتراض درازی می نمایند اَحسنَ اللهُ سبحانه حالکم وَاَصلحَ بالکم مفاوضهٔ شریفه مولانا محمد صدیق رسانیدند حمدَ اللهِ سبحانه که دور افتادگان را فراموش نساخته اند مخاطباتی که به نفس حسب ظاهر ایراد نموده بودند فی الجمله بوضوح پیوست آری هر اعتراضے که بر نفس وارند در زمانِ امارگی مسلّم است اما بعد از حصولِ اطمینان مجالِ اعتراض نیست چه نفس درین موطن از حق سبحانه راضی و حق سبحانه ازوی راضی پس او مرضی و مقبول است بر مقبول اعتراض نمیرود و مراد او مرادِ حق است سبحانه زیرا که حصولِ این دولت در زمانِ تخلق باخلاق الله است ساحتِ قدسِ او از اعتراضِ ما پست نظران بلند است هر چه میگوئیم با عائد است بیت آگه از خویشتن چو نیست جنین[عه] * چه خبر دارد از چنان و چنین * بسا است که جاهلان از کمالِ جهلِ نفسِ مطمئنه را بامارگی تصور میکنند و احکامِ امارگی بر مطمئنه اجرای نمایند چنانکه کفار انبیاء را علیهم الصلوات والتسلیمات در رنگِ سائر بشر دانسته از کمالاتِ نبوت انکار نموده اند اعاذنا الله سبحانه عن انکار هؤلاء الاکابر وانکار متابعیهم علیهم الصلوات والتحیات

مکتوب صد و دوم (۱۰۲)

المنتخبات ۳۷

بملا مظفر صدور یافته در بیان آنکه محرّم در قرض بسود مجموع مبلغ است نه زیادتی فقط

عــه پناه دہد ما را خدا تعالی از انکار این بزرگواران و از انکار متابعان ایشان۔

مثلاً شخصی ده تنکه را قرض گرفت بدوازده تنکه درینصورت مجموع دوازده تنکه حرام است نه دو تنکه
زیادتی و تمام ما یتعلق بذلک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی شما آن روز میفرمودید که زیاده قرض
بسود همان فضل است و بس و محرم در قرض ده تنکه بدوازده تنکه همان دو تنکه زیادتی است
چون ببعض کتب فقهیه رجوع کرده شد ظاهر گشت که در شریعت هر عقدیکه در وی فضل است نیز
ربا است پس ناچار این عقد هم محرم باشد و هرچه بسبب محرم تحصیل نماید محرم خواهد بود پس آن
ده تنکه نیز ربا باشد و محرم مقصود از فرستادن کتاب جامع الرموز و روایات کتاب ابراهیم
شاهی اظهار همین معنی بود و باقی ماند صورت احتیاج مخدوما حرمت ربا بنص قطعی ثابت شده
است که شامل محتاج و غیر محتاج است تخصیص محتاج از آنجا نمودن نسخ این حکم قطعی است سیما
قنیه رتبه آن ندارد که نسخ حکم قطعی کند و حالانکه مولانا جمال لاهوری که اعلم علماء لاهور اند
میفرمودند که بسیاری از روایات قنیه اعتماد را شایان نیست و مخالف است بروایات کتب
معتبره و لو سلم صحة هذه الروایة پس احتیاج را باضطرار و مخمصه می باید فرود آورد و تا مخصص
آن حکم قطعی کریمه فمن اضطر فی مخمصة باشد که شامل اوست در قوت نسخ که رستم را کشد هم خویش
رستم * و ایضاً اگر از محتاج عام تر گرفته شود پس باید که موردی از برای حکم حرمت ربا
پیدا نشود چه هر که زیادتی قبول میکند علتش احتیاجی از احتیاجهای خواهد بود بی احتیاج
هیچکس بضرر خود اقدام نخواهد نمود فلا یبقی لهذا الحکم المنزل من الحکیم الحمید
من بین یدیه تعالی کتابه العزیز من امثال هذا التوهم و لو سلم عموم الاحتیاج و لو علی
سبیل فرض المحال گوییم که احتیاج از جمله ضروریات است و الضرورة تتقدر بقدرها
پس طعام از ان مبلغ سود پختن و بمردم خوراندن داخل احتیاج نیست و ضرورتی بآن تعلق نه
لهذا در ترکه میت احتیاج میت مستثنی است و آنرا مقصور بر کفن ساخته اند طعامی بروح

او پختن ودخلِ احتیاج نداشته اند باآنکه او محتاج تر است بصدقه پس درصورتِ متنازع فیها حظ
فرمایند که مستقرضان بسود محتاج اند یانه وبرتقدیرِ احتیاج طعامیکه ایشان از برائے جماعه ازان پل
می پزند آن جماعه را آن طعام خوردن حلال است یانه جماعه داری وسپاه گری را حیلهٔ احتیاج
ساختن وقرض بسود را باین علت گرفتن وآن را جائز وحلال دانستن از تدین دور است میباید
که شیوهٔ امرِ معروف ونهی منکر را مرعی داشته جماعه که باین بلا گرفتار باشند منع نمایند وبعدمِ
صدقِ این حیله آگاه سازند چرا کسبے را باید اختیار کرد که آخر بارتکاب این قسم محظور مبتلا
باید شد وجوهِ معیشت بسیار است منحصر در سپاه گری نیست چون شما از اهلِ صلاح وتقوی اید
روایتِ طیّب وراکل فرستاده شد نوشته بودند که درین زمان بےشبهه پیدا نمی شود درست
اما حصولِ ممکن از شبهه باید احتراز نمود زراعتِ بے طهارت که منافی طیّب داشته اند در هندستان
اجتناب ازان ممکن نیست لَا یُکَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا اما ترکِ طعام بسود نمودن بر کمال
آسانی است حلال را حلال دانستن وحرام را حرام دانستن در حلال وحرام قطعی است که انکار آن
بکفر میکشد در ظنیات نه چنین است پس امور مباحه اند نزد حنفی که شافعی آن را مباح نمیداند
وبالعکس پس در ما نحن فیه اگر کسے درحلیتِ قرض بسود محتاج تشکیک را که بظاهر مخالف
حکمِ نصِ قطعی است توقف نماید نمیتوان او را تضلیل نمود وتکلیف باعتقادِ حلیتِ او فرمود بلکه
صواب بجانبِ او راجح است بل متیقن ومخالفِ او در خطر است بعضی از یارانِ شما نقل کردند
که روزے مولانا عبد الفتاح درحضورِ شما گفت که اگر قرض بسود پیدا شود بهتر است چرا
کسے بسود بگیرد شما او را زجر کردید وگفتید که از حلال انکار میکنی محمد وما امثالِ این سخنان
درحلالِ قطعی گنجایش دارند واگر حلال باشد شک نیست که ترکِ آن اولی است اهلِ ورع
برخصت امر نے کنند وبعزیمت دلالت می نمایند مفتیانِ لاهور احتیاج را دخل داده حکم

تحلیت کرده اند احتیاج را دامن فراخ است اگر همین کسند هیچ ربا نماند و حکم نص قطعی بحرمت ربا عبث می افتد چنانکه بالا گذشت اما اینقدر ملاحظه بایستی نمود که دیگر انواع طعام خوردن چه قسم احتیاج است مر مستقرض بسود را روایت قنیه بعد التتیا و التی مجوز استقراض بسود است مر محتاج را نه دیگران را اگر کسی گوید که محتاج این طعام را شاید به نیت کفارت یمین یا ظهار یا صوم نخیته باشد و شک نیست که او بادای این کفارت محتاج است گوییم اگر استطاعت اطعام ندارد روزه دارد نه آنکه قرض به سود بگیرد و اگر اقسام احتیاج ازین قبیل دیگر هم پیدا شود باندک توجه برکت تقوی مندفع خواهند شد وَمَنْ یَّتَّقِ اللّٰهَ یَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا وَّیَرْزُقْهُ مِنْ حَیْثُ لَا یَحْتَسِبُ زیاده اطناب نه رفت وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب صد و سیوم (۱۰۳)

بسیادت و نقابت پناهی شیخ فرید صدور یافته در بیان معنی عافیت و طلب کردن قاضی از برای سرهند حق سبحانه و تعالی با عافیت دارد آن عافیت خواستنی آید که عزیزی همواره دعا می کرد و تمنای عافیت یک روزه می نمود شخصی از آن عزیز سوال کرد این همه که میگویی آن گر عافیت نیست گفت آن میخواهم که روزی از صباح تا شام مرتکب معصیتی از معاصی حق سبحانه نباشم مدتیست که سرهند قاضی ندارد و در اجرای بعضی احکام شرعیه کار بتعسر میرسد مثلاً برادر زاده یتیم داریم از پدر او پاره میراث مانده است وصی ندارد و در تصرف آن مال بی اذن شرعی مضطر است اگر قاضی باشد باذن او کاری کشاید علی هذا القیاس

مکتوب صد و چهارم (۱۰۴)

به قضات پرگنه متکین صدور یافته در تعزیت حضرت مغفرت پناهی رسیده

بسیار شدید است بسبب تعصب آنچه باید کیست غیر از رضا و راضی بودن از فعل مولی تعالی و تقدس چاره نیست آری برای بودن ما آورده اند برای کار کردن آورده اند کار باید کرد و اگر کار کرده باشی نیست بلکه پادشاه است الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب در شان او ثابت مصیبت بر رفتن نیست بر حال روندهٔ الی الحبیب است تا با او چه معامله کنند به دعا و استغفار و تصدق امداد باید نمود قال رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وسلم ما المیت فی القبر الا کالغریق المتغوث ینتظر دعوة تلحقه من اب او ام او اخ او صدیق فاذا لحقته کان احب الیه من الدنیا وما فیها وان الله تعالی لیدخل علی اهل القبور من دعاء اهل الارض امثال الجبال من الرحمة وان هدیة الاحیاء الی الاموات الاستغفار لهم التفات نامه رسیده بود سرما بر فقرا بسیار شدید است والا خود را معاف نمیداشت سفارش بتاکید نوشته است انشاء الله تعالی سودمند گردد زیاده تصدیع است محبت شعاری قاضی حسن و سائر اعزه دعوات فراوان مطالعه نمایند از حق تعالی در جمیع امور راضی و شاکر باشند

مکتوب صد و پنجم (۱۰۵)

بحکیم عبد القادر صدور یافته در بیان آنکه مریض تا زمانیکه از مرض به نشود هیچ غذائی او را سودمند نیست و بما یناسب ذلک چونکه نزد حکما مقرر است که مریض تا زمانیکه از مرض به نشود هیچ غذای او را سودمند نیست اگرچه مرغ و مزعفر باشد بلکه مقوی مرض است مصرعه هرچه گیرد علتی علت شود پس اول فکر ازالهٔ مرض او میباید بعد از آن بغذاهای مناسب بتدریج او را بقوت اصلی می آرند پس آدمی تا زمانیکه بمرض قلبی مبتلا است فی قلوبهم مرض هیچ عبادتی و طاعتی او را

نافع نیست بلکه مضر است رُبَّ تَالٍ لِلْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ یَلْعَنُهُ حدیثِ معروف است وَرُبَّ صَائِمٍ لَیْسَ لَهُ مِنْ صِیَامِهِ إِلَّا الْجُوْعُ وَالظَّمَاءُ خبرِ صحیح اطبّائی امراضِ قلبیه نیز اول بازالهٔ مرضِ امر میفرمایند و آن مرض عبارت از گرفتاری بغیرِ حقّ است سبحانه بلکه گرفتاریست بنحوی که هر کسے هر چیز را که میخواهد براے خود میخواهد اگر فرزند را دوست می دارد براے خود دوست میدارد و همچنین اموال و ریاست و حبِّ جاه پس فی الحقیقت معبودِ او هواے نفسِ اوست تا زمانیکه ازین گرفتاری خلاصی نشود امیدِ نجات بسی مستبعد است پس بر علماے اُولی الالباب و حکماے ذوی الابصار فکرِ ازالهٔ این مرض لازم است مصرعه در خانه اگر کس است یک حرف بس است

مکتوب صد و ششم (۱۰۶)

به محمد صادق کشمیری صدور یافته در بیانِ آنکه محبتِ این طائفه که متفرع بر معرفتِ ایشان است از اجلِّ نعمِ خداوندیست جلّ شانه مکتوبِ مرغوب که منبئی از فرطِ محبت و کمال وداد بود وصول یافت لِلّٰهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ عَلٰی ذٰلِكَ محبتِ این طائفه که متفرع بر معرفت است از اجلِّ نعم خداوندیست جلّ سلطانه تا کدام صاحبِ دولت را باین نعمت مشرف سازند شیخ الاسلام هروی میفرماید الٰهی چیست اینکه دوستانِ خود را کردی که هر که ایشان را شناخت ترا یافت و تا ترا نیافت ایشان را نشناخت بغضِ این طائفه سمِّ قاتل است و طعنِ ایشان موجبِ حرمانِ ابدی است نَجَّانَا اللّٰهُ سُبْحَانَهُ وَاِیَّاکُمْ عَنْ هٰذَا الْاِبْتِلَاءِ شیخ الاسلام فرموده الٰهی هر کرا خواهی براندازی او را با ما در اندازی

بیت

بی عنایاتِ حق و خاصانِ حق ٭ گر ملک باشد سیاهستش ورق ٭

این رجوع و انابت که حق سبحانه و تعالی بتجدید شما را کرامت فرموده است نعمتِ عظمی تصور فرمایند

واز حضرت حق سبحانه استقامت بر آن طلبند والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات

مکتوب صد و هفتم (۱۰۷)

المنتخبات ۳۳

نیز بمحمد صادق کشمیری صدور یافته در اجوبهٔ اسولهٔ چند که نوشته بود که از آنجا بوی تعنت می آمد و این مکتوب مشتمل است بر فواید ضروریه که در ایمان این طائفهٔ علیه نافع اند حق سبحانه و تعالی بسعادت ایمان این طائفهٔ علیه مستسعد گرداناد کتابتی که ارسال داشته بودند مشتمل بر اسولهٔ چند رسید هر چند سولیکه شائبهٔ تعنت و تعصب داشته باشد مستحق جواب نیست معذالک تنزل نموده در جواب اقدام می نماید اگر یکی را نفع نکند شاید که دیگری را نافع آید سوال اول آن بود که سبب چیست که از اولیاء متقدمین کرامات و خوارق بسیار ظهور می گردند و از بزرگان این زمان کم ظاهر میشود اگر مقصود ازین سوال نفی بزرگان این وقت است بواسطهٔ قلت ظهور خوارق از ایشان چنانکه ظاهر از فحوای عبارت است نعوذ بالله سبحانه من تسویلات الشیطان ظهور خوارق نه از ارکان ولایت است و نه از شرائط آن بخلاف معجزه مر نبی را علیه الصلوة والسلام که از شرائط مقام نبوت است لیکن ظهور خوارق از اولیاء الله شائع و ذائع است کم است که تخلف کند اما کثرت ظهور خوارق بر افضلیت دلالت ندارد و تفاضل آنجا باعتبار درجات قرب الهی است جل سلطانه تواند بود که از ولی اقرب ظهور خوارق اقل باشد و از ابعد اکثر خوارقی که از بعضی اولیای این امت بظهور آمده از اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین عشر عشیر آن بظهور نیامده با آنکه افضل اولیا بمرتبهٔ ادنای صحابی نرسد نظر بر ظهور خوارق از کوته نظریست و دلیل است بر قصور استعداد و تقلیدی

ﻋﻪ یعنی امور خارقه موقوف علیها ۱۲

مکتوب هشتم

شایانِ قبولِ فیوضِ نبوت و ولایت جماعه اند که استعدادِ تقلیدی در ایشان غالب باشد بر قوتِ نظری ایشان صدیقِ اکبر رضی الله تعالی عنه بواسطهٔ قوتِ استعدادِ تقلیدی در تصدیقِ نبی علیه وعلی آله الصلوة والسلام اصلاً محتاج بدلیل نگشت وابوجهلِ لعین بواسطهٔ همین استعداد باوجودِ ظهورِ چندین آیاتِ باهره ومعجزاتِ قاهره بدولتِ تصدیقِ نبوت مشرف نشد وحضرت حق سبحانه درشانِ این بی دولتان می فرماید وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ با آنکه گوییم که ظهورِ خوارق از اکثرِ متقدمین درطولِ عمر زیاده از پنج وشش خوارق نقل نکرده اند جنید که سیدِ این طائفه است معلوم نیست که ازوی ده خوارق نقل کرده باشند وحضرت حق سبحانه وتعالی از حالِ کلیم خود علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام چنین خبر داده است حیث قال عز وجل وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ومشایخ این وقت از کجا معلوم شد که امثالِ این خوارق بظهور نمی آید بلکه اولیاء الله را چه متقدم وچه متأخر در هر ساعت ظهورِ خوارق است مدعی آن را دانند یا ندانند مصرع خورشید نه مجرم ار کسی بینا نیست سوالِ دوم آن بود که در کشف وشهودِ طالبانِ صادق القاءِ شیطان را دخل باشد یا نه اگر هست وضوحِ کیفیتِ کشفِ شیطانی چگونه است واگر نیست سبب آنکه در امورِ کشفیه بعضی غلطها یافته میشود چیست جوابش اینست والله سبحانه اعلم بالصواب هیچکس از القاءِ شیطانی محفوظ نیست هرگاه که در انبیا متصور باشد بلکه متحقق در اولیا بطریقِ اولی خواهد بود وطالبِ صادق چه باشد نهایت ما فی الباب انبیا را علیهم الصلوات والتسلیمات بر آن القا متنبه می سازند وباطل را از حق جدا مینمایند کریمهٔ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ دال است بدین معنی ودر اولیا این تنبیه لازم نیست که او تابع نبی است هر چه مخالفِ نبی خواهد یافت رد خواهد

عسه یعنی سبب وقوع بعضی غلطها در امور الهامیه چیست ۱۲

آگاه وهوشیار کردن ۱۲

کردو باطل خواهد دانست امّا در صورتیکه شریعتِ نبی آزان ساکت است و باثبات و نفیِ آن حکم نمیکند امتیازِ حق از باطل بطریقِ قطعیّت دشوار است چه الهام ظنّی است لیکن درین عدمِ امتیاز هیچ قصورے بولایت راه نمی یابد چه اتیانِ شریعت و متابعتِ نبی متکفلِ نجاتِ دارین است و امورِ مسکوت عنها زائد بر شریعت اند و ما مکلّف باُمور زائده نیستیم باید دانست که غلطِ کشف منحصر بر القاءِ شیطانی نیست بسا است که در متخیله احکامِ غیر صادقه صورتے پیدا کنند که شیطان را در آنجا هیچ مدخلے نباشد ازین قبیل است که بعضی در منامات حضرتِ پیغمبر را علیه الصّلوٰة والسّلام می بینند و بعضی احکام اخذ مے کنند که فی الحقیقت خلافِ آن احکام متحقق است درین صورت القاءِ شیطانی متصوّر نیست که مختارِ علما عدمِ تمثّلِ شیطان است بصورتِ خیر البشر علیه وعلیٰ اٰلهِ الصّلوٰةُ والسّلامُ بهر صورتیکه باشد پس درین صورت نیست الّا تصرّفِ متخیّله که غیرِ واقع را واقع وانانیده است سوال سیوم آن بود که چون تصرّفِ کرامات و تاثیراتِ استدراج در نمایش برابر است مبتدی چگونه شناسد که این ولی صاحبِ کرامات است و این مدعی صاحبِ استدراج جوابش آنست واللّٰه سبحانهٗ اعلم بالصّواب که طالبِ مبتدی را درین تفرقه دلیلِ واضح است و آن وجدانِ صحیحِ اوست که اگر دلِ خود را در صحبتِ او بحق سبحانه وتعالیٰ جمع خواهد یافت خواهد دانست که آن ولی صاحبِ کراماتست و اگر خلافِ این معنی خواهد یافت معلوم خواهد کرد که او مدعی صاحبِ استدراج است و اگر خفائی درینمعنی است عوام کالانعام راست طالبان را و خفائی عوام نزدِ خواص از حیّزِ اعتبار ساقط است که منشائی آن مرضِ قلبی است و غشاوهٔ بصری چیزهاے بسیار بر عوام مخفی مانده که دانستنِ آنها از دانستنِ این تفرقه ضروری تر است وَنَختِمُ هٰذَا المَکتُوبَ بِبَعضِ المَعارِفِ الَّتِی تَنفَعُكَ فِی اِزَالَةِ مِثلِ هٰذِهِ الشُّکُوکِ وَالشُّبُهَاتِ بدانکه معنیِ تَخَلُّق بِاَخلَاقِ اللّٰهِ که در ولایت ماخوذ است آنست که حاصل شود مر اولیاء الله

صفاتیکه مناسب باشند مر صفات وجهی را تعالی لیکن آن مناسبت در اسم بود و مشارکت
عموم صفات نه در خواص معانی که آن محال است و مسلم مر قلب حقائق در تحقیقات خواجه
محمد پارسا قدس سره سفر باید در مقام بیان معنی تخلقوا باخلاق الله صفت دیگر ملک است
معنی ملک متصرف بود بر همه چون رونده راه بر نفس خود متصرف شود و او را مقهور تواند داشت
متصرف او در ولیها نافذ باید بدین صفت موصوف شده باشد صفت دیگر سمیع است و معنی
سمیع شنوا است چون رونده راه سخن حق را از هر کس که باشد بی گرانی قبول کند و اسرار
غیبی و حقائق بگوش جان فهم کند بدین صفت موصوف شده باشد صفت دیگر بصیر است
معنی بصیر بینا است چون رونده راه را بصر بصیرت او بینا شده باشد و بنور فراست همه عیوب
خود بیند و کمال حال دیگران یعنی همه کس را به از خود بیند و نیز بصیری حق منظور نظر او شده باشد
هر چه کند بر موجب پسندیده حق کند بدین صفت موصوف شده باشد صفت دیگر محیی است
معنی محیی زنده کننده بود چون رونده راه باحیای سنت متروکه قیام نماید بدین صفت
موصوف شده باشد صفت دیگر ممیت است و معنی ممیت میراننده بود چون سالک بدعتهای
بجای سنت گرفته اند و منع آن بدعتها نماید بدین صفت موصوف شده باشد علی هذا
القیاس و عوام معنی تخلق را برنگ دیگر فهمیده اند ناچار در تیه ضلالت فرو نشسته اند خیال
کرده اند که ولی را احیای جسدی درکار است و اشیای غیبی می باید که اکثر بروی منکشف شود
امثال اینها و هو کما ترى من الظنون الفاسدة ان بعض الظن اثم وایضا خوارق
منحصر در احیا و اماتت نیست علوم و معارف الهامیه از اعظم آیات است و ارفع خوارق
لهذا معجزه قرآنی از سائر معجزات اقوی و ابقی آمد چشم بکشایند که این همه علوم و معارف که در
... ابر نیسان میریزند از کجاست باین همه کثرت بتمامها موافق علوم شرعیه اند

... عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها روایت کرده رسول خدا صلی الله تعالی علیه وسلم کسیکه نو پدید کرد در دین ما که این دین روشن و جهر ما است چیزی که نیست ازین دین یعنی چیزی که مخالف

سر موئے مخالفت را گنجایش نیست این خصوصیت علامت صحت علوم است حضرت
خواجۂ ما قدس سرہ نوشتہ بودند کہ علوم شما ہمہ صحیح است اما چہ فائدہ کہ سخن حضرت خواجہ نزد شما
حجت نیست ہر چند خود را ہبر رسیت نامید زیادہ چہ نوشتہ آید و این اسولہ شما اولا ہر چند گران
نمود اما چون باعث چندین علوم و معارف گشتہ و این ہمہ سخن بتقریب آنہا در گفت آمدہ است
نیک است بیت ہیچ زشتی نیست کو را خوبی ہمراہ نیست ٭ زنگی شب رنگ را دندان
چو در و گوہر است ٭ عجب کاریست کہ در مکتوب سابق اخلاص بسیار ظاہر ساختہ بودید بسبب
آن رابطہ و آن واقعہ پی در پے نمودہ نوشتہ بودید کہ اثر آن را در اوقات نیز یافت بعد یکہ ہدایت
تمام از وضع سابق متحقق گشت و بہ توبہ و انابت آورد و تجدید ایمان مشرف ساخت یک ماہ
نگذشتہ بود کہ تغیرے درین وضع مفہوم گشت و رجوع قہقری بوضع سابق احتمال حاصل آمد
و در صدد آن آمدید کہ آن واقعہ را وجہی پیدا شود کہ بالقاء شیطانی منجر گردد یا بغلط کشفی کشیدہ
آن چہ بود و این چیست بیت بگفتا فلانے چہ بد میکند ٭ نہ با من کہ بانفس خود مے کند والسلام
علی من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلی آلہ الصلوات والتحیات والتسلیمات۔

مکتوب صد و ہشتم (۱۰۸)

بمیان سید احمد بجواری صدور یافتہ در بیان آنکہ نبوت افضل از ولایت است بر عکس آنچہ گفتہ
اند کہ ولایت افضل از نبوت است ثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم و جمیع المسلمین علی متابعۃ سید
المرسلین علیہ وعلی آلہ وعلیہم من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا بعضے از مشائخ
در سکر وقت گفتہ اند کہ ولایت افضل از نبوت است و بعضی دیگر ازین ولایت ولایت نبی خواستہ اند
تا وہم فضیلت ولی بر نبی رفع شود اما فی الحقیقت کار بر عکس است زیرا کہ نبوت نبی از ولایت او

پس از ملاحت ولی بطریق اولیٰ افضل باشد ۱۲ — چہ توجہ دل بخلق مانع توجہ بحق است ۱۲

افضل است و در ولایت از تنگیِ سینہ رو بخلق نے تواند آورد و در نبوت از کمالِ انشراحِ صدر نہ توجہِ حق سبحانہ مانعِ توجہِ خلق است و نہ توجہِ خلق مانعِ توجہِ حق تعالیٰ در نبوت تنہا رو بخلق نیست تا ولایت را کہ رو بحق دارد ترجیح بر وے بدہند عِیَاذًا بِاللہِ سُبْحَانَہٗ ٭ رو بخلق تنہا مرتبۂ عوام کالانعام است شانِ نبوت از آن برتر است فہمِ این معنی ارباب سکر را دشوار است اکابرِ مستقیم الاحوال باین معرفت ممتاز اند مصرعہ ھَنِیْئًا لِاَرْبَابِ النَّعِیْمِ نَعِیْمُھَا ٭ بقیۃ المقصود میان شاہ عبد اللہ ولد میان شیخ عبد الرحیم باین فقرا قوتِ قرابت دارند والدِ ایشان مدت ملازمِ بہادر خان بودند وجاہتمند الحال عذرِ بصارت دارند پسرِ خود را فرستادہ اند کہ پیش بہادر خان نوکر شود درین باب اگر از جانبِ ایشان نیز اشارتے رود سودمند خواہد بود والسلام ۔

یعنی سید احمد مکتوب الیہ ۱۲

لہ یعنی ذی عزت و باجاہ و جاہت یعنی خوب بہ روشنائی و عزت ۱۲

مکتوب صد و نہم (۱۰۹)

سہ یعنی نبی من حیث النبی جامع است بین التوجہین بخلاف ولی من حیث الولی کہ صرف رو بحق دارد ۱۲

بحکیم صدر صدور یافتہ در بیانِ سلامتیِ قلب و نسیانِ او مر ما دونِ حق را سبحانہ اہلُ اللہ اطبّاءِ امراضِ قلبیہ اند ازالۂ عللِ باطنیہ منوط بتوجہ این بزرگواران است کلامِ ایشان دوا و نظرِ ایشان شفا ھُمْ قَوْمٌ لَا یَشْقٰی جَلِیْسُھُمْ وَھُمْ جُلَسَاءُ اللہِ بِھِمْ یُمْطَرُوْنَ وَبِھِمْ یُرْزَقُوْنَ ۔ رأسِ امراضِ باطنیہ و رئیسِ عللِ معنویہ گرفتاریِ قلب است بما دونِ حق سبحانہ و تعالیٰ و تا ازین گرفتاری تمام آزادی میسر نشود سلامتی محالست چہ شرکت را در آن حضرت جلَّ سلطانہ اصلا بار نیست اَلَا لِلّٰہِ الدِّیْنُ الْخَالِصُ فکیف کہ شریک را غالب ساختہ باشند نہایت بیحیائی است محبتِ غیرِ حق را سبحانہ بنہجے غالب ساختن کہ محبتِ او تعالیٰ در جنبِ آن معدوم گردد یا مغلوب اَلْحَیَاءُ شُعْبَۃٌ مِّنَ الْاِیْمَانِ مگر این حیا را گفتہ باشند و علامتِ عدمِ گرفتاریِ قلب نسیانِ اوست مر ما سوا را کلیۃً و ذہولِ اوست از اشیا جملۃً کہ اگر بتکلف

بجہتیر بخلف و ذہا رشی ۱۲

یاد داشتیا کند هرگز یادش نیاید پس گرفتارے اشیا در آن موطن چه مجال اینحالت نزد اهل الله
معتبر باعتبار است و قدم اولست درین راه و مبدأ ظهور انوار قدم است و منشأ ورود معارف
و حکم و بدایت نهایت درخط القتاد است هیچکس را تا نه گرد د او فنا نیست ره در بارگاه کبریا ؂

مکتوب صد و دهم (۱۱۰)

بشیخ صدر الدین صدور یافته در بیان آنکه مقصود از خلقت انسانی ادائی وظائف بندگیست
و کمال اقبال است بجناب حق سبحانه و تعالی منتهائے متمنائی ارباب کمال رساند
مقصود از خلقت انسانی ادائے وظائف بندگیست و دوام اقبال است بجناب حق سبحانه
و تعالی و اینمعنی بے متحقق شدن بکمال اتباع سید اولین و آخرین ظاهراً و باطناً علیه من
الصلوات اتمها و من التحیات اکملها میسر نیست رزقنا الله سبحانه و ایاکم کمال اتباعه
صلی الله تعالی علیه و آله وسلم قولاً و فعلاً و ظاهراً و باطناً عملاً و اعتقاداً آمین یا رب العالمین
؂ بعد از خدائے هرچه پرستند هیچ نیست ٭ بیدولت است آنکه بهیچ اختیار کرد ٭
هرچه غیر از حق سبحانه مقصود است معبود است از عبادت غیر وقتی نجات یابد که غیر از خداوند جل
و علا مقصود وے نماند اگرچه از مقاصد آخروی و تنعمات بهشتی باشد هرچند این مقاصد از حسنات
است اما نزد مقربان از سیئات است هرگاه در امور اخروی حال بدین منوال باشد از امور
دنیویه چه گوید که دنیا مغضوبۀ حق است سبحانه و تعالی آفریده است هرگز بجانب او نگاه نکرده و حب
او سر گناهان است و طالبان آن مستحق لعن و طرد اند الدنیا ملعونة و ملعون ما فیها الا ذکر
الله تعالی نجانا الله سبحانه عن شرها و شر ما فیها بحرمة حبیبه محمد سید الاولین و الآخرین
علیه الصلوة و السلام و آله الکرام

؂ رواه الترمذی و ابن ماجه در آخر دوست و ما والاه و عالم و متعلم مشکوٰة

مکتوب (۱۱۱) صد و یازدهم

بشیخ حمید سنبهلی صدور یافته در بیان آنکه توحید عبارت از تخلیص قلب است از ما دون حق سبحانه وتعالی ومایناسب ذلک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی توحید عبارت از تخلیص قلب است از توجه ما دون او سبحانه تا زمانیکه دل را گرفتاری بماسوای متحقق است اگرچه اقل قلیل باشد از ارباب توحید نیست بلی تحصیل این دولت واحد گفتن و واحد دانستن نزد ارباب حصول از فضول است آری از واحد گفتن و دانستن که در تصدیق ایمان معتبر لابد است اما معنی دیگر است فرقی درمیان لا معبود الا الله و درمیان لا موجود الا الله بین است تصدیق ایمان علمی است و ادراک وجدانی حالی پیش از حال سخن از آن ساذن محظور است جمعی از مشائخ که درینباب سخن رانده اند از دو حالت خالی نیست یا معذور اند در غلبه حال مستور یا مقصود از نوشتن و اظهار احوال نمون آن بوده باشد که دیگران را محک احوال شود در استقامت احوال و اعوجاج آنرا بمیزان احوال ایشان بسنجند بلی درین حالت افشای اسرار ممنوع است حق سبحانه شمه از احوال ارباب کمال نصیب ما مهجوران گردانیده استقامت بر متابعت سنت سنیه مصطفویه علی مصدرها الصلوة والسلام والتحیة روزی گرداناد بحرمة النبی وآله الامجاد علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات بقیة التصدیع آنکه حامل رقیمه دعا میان شیخ عبد الفتاح حافظ از مردم ذی عزت و آدمی زاده اند وکثیر العیال وا البنات قلت اسباب معیشت بر آن آورده که خود را بکریمان رساند امید است که بمقصود برسد زیاده تصدیع است .

مکتوب صد و دوازدهم (۱۱۲)

بشیخ عبد الجلیل التهانیسری ثم الجونفوری صدور یافته در بیانِ آنکه کار آنست که بعقائدِ اہلِ سنت
وجماعت متحقق گردیم با این دولت اگر احوال و مواجید عطا فرمایند منت میداریم والا ہمین
دولت را کافی میدانیم چون این ہست ہمہ ہست حق سبحانہ و تعالی شانہ ما مفلسان را بحقیقتِ
معتقداتِ حقۂ اہلِ حق یعنی اہلِ سنت وجماعت متحقق ساختہ توفیقِ اعمالِ مرضیہ نقدِ وقت
گردانیدہ احوالے کہ ثمراتِ این اعمال اند کرامت فرمودہ بتمام بجنابِ قدسِ خود جل سلطانہ
جذب فرماید ع کار اینست وغیر این ہمہ ہیچ ؛ چہ احوال و مواجید کہ بی تحقق بتحقیقِ معتقداتِ
این فرقہ ناجیہ میسر شود جز استدراج ہیچ نمیدانیم وجز خرابی ہیچ نمی انگاریم با این دولت
اتباعِ فرقہ ناجیہ ہرچہ بدہند منت میداریم و شکر بجا می آریم واگر ہمین را بدہند و ہیچ از احوال و مواجید
ندہند باک نداریم و راضی ایم واز بعضی مشائخ قدس اللہ تعالی اسرارہم کہ در غلبۂ حال و سکرِ وقت
بعضے از علوم و معارفِ متضادہ آرای صائبۂ اہلِ حق بظہور می آیند چون منشاءِ آن کشف
است معذور اند امید است کہ فردا بآن مواخذہ نہ نمایند حکمِ مجتہدِ مخطی دارند کہ خطائی او را نیز یک
اجر خواہد بود و حق بجانبِ علماءِ اہلِ حق است شکر اللہ تعالی سعیہم زیرا کہ علومِ علما مقتبس از مشکوۃ
نبوت است علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ کہ مؤید است بوحی قطعی و مقتدائی معارفِ
این صوفیہ کشف و الہام است کہ خطا را بوی راہ است و مصداقِ صحتِ کشف و الہام مطابقتِ
است با علومِ علماءِ اہلِ سنت اگر سرِ موئے مخالفت است از دائرۂ صواب بیرون است ھذا
ھو العلم الصحیح والحق الصریح فماذا بعد الحق الا الضلال رزقنا اللہ سبحانہ وایاکم الاستقامۃ
علی متابعۃ سید المرسلین ظاہرا او باطنا عملا او اعتقادا علیہ وعلی الہ من الصلوات اکملہا

وَمِنَ التَّسْلِيمَاتِ اَفْضَلُهَا وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى ❊

مکتوب صد و سیزدهم (۱۱۳)

بجمال الدین حسین کولابی صدور یافته در بیانِ فرق درمیان جذبهٔ مبتدی و جذبهٔ منتهی و آنکه شهودِ مجذوبان در ابتدا نیست الا روح که فوقِ قلب است و ایشان شهودِ روح را شهودِ الٰهی جلّ شانه تخیّل میکنند اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى انجذاب و کشش نمی باشد الّا بمقامِ فوق نه بفوقِ فوق وَكَذٰلِكَ الْحَالُ فِي الشُّهُوْدِ وَالتَّجَلِّيْ ❊ پس مجذوبانِ سلوک ناکرده را که درمقامِ قلب اند انجذاب نیست الا بمقامِ روح که فوقِ مقامِ قلب است انجذابِ الٰهی درجذبهٔ منتهیان است که فوقِ آنجا مقامِ دیگر نیست و شهود در جذبهٔ بدایت نیست الا روحِ منفوخ و چون روح بصورتِ اصلِ خود موجود است اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ اٰدَمَ عَلٰى صُوْرَتِهٖ شهودِ روح را شهودِ حق میدانند تعالٰی و تقدّس و چون روح را بعالمِ اجساد نحوے از مناسبت ثابت است گاهی آن شهود را شهودِ احدیت در کثرت میگویند و گاہے بمعیّت قائل می شوند شهودِ حق جلّ و علا بے حصولِ فنائی مطلق که بنهایت سلوک متحقق است متصوّر نیست شعر

هیچکس را تا نگردد او فنا ❊ نیست ره در بارگاهِ کبریا ❊

و این شهود را با عالمِ هیچ کاری نیست فرق درمیانِ شهودَین آنست که اگر با عالم وجهی من الوجوه مناسبت دارد شهودِ حق نیست تعالٰی و تقدّس و اگر بی مناسبت است علامتِ شهودِ الٰهی است جلّ و علا شهود بواسطهٔ تنگیِ عبارت اطلاق مے یابد و الا نسبت در رنگِ منتسب الیه بیچون و بیچگونه است ع

چون را به بیچون راه نیست ❊ لَا يَحْمِلُ عَطَايَا الْمَلِكِ اِلَّا مَطَايَاهُ ❊

مکتوب صد و چهاردهم (۱۱۴)

بصوفی قربان صدور یافته در تحریض بر متابعت سید المرسلین علیه و علیهم و آله الصلوات والتسلیمات حق سبحانه و تعالی ما مفلسان بے سر و برگ را بدولت اتباع سید اولین و آخرین که بطفیل دوستی او کمالات اسمائی و صفاتی خود را در عرصهٔ ظهور آورده و او را بهترین جمیع کائنات خلق کرد علیه و من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها مشرف گرداناد و بر آن استقامت بخشاد که ذرهٔ این متابعت مرضیه از جمیع تلذذات دنیاوی و تنعمات اخروی بمراتب بهتر است فضیلت منوط بمتابعت سنت سنیهٔ اوست و مزیت مربوط باتیان شریعت او علیه و علی آله الصلوة و السلام و التحیة مثلاً خواب نیمروزی که از روئے این متابعت واقع شود از کرور کرور احیای لیالی که نه از متابعت است اولی و افضل است و همچنین افطار یوم فطر که شریعت مصطفوی بآن امر فرموده است از صیام ابد الآباد که نه ماخوذ از شریعت اند بهتر است اعطاء جیتلی بامر شارع از انفاق کوه زر که از نزد خود باشد فاضلتر است امیر المؤمنین عمر رضی الله تعالی عنه روزی نماز بامداد را بجماعت ادا کرده در اصحاب نگاه کرد یکے کس را حاضر نیافت پرسید اصحاب عرض کردند که آنکس تمام شب را زنده میدارد شاید درین وقت خوابش برده باشد امیر المؤمنین فرمود که اگر او تمام شب خواب میکردی و نماز بامداد را بجماعت می گزاردی بهتر بودی اهل ضلالت ریاضات و مجاهدات بسیار کرده اند اما چون موافق شریعت حقه نیست بی اعتبار و خوار اند اگر اجری بر آن اعمال شاقه مترتب شود همه مقصور بر بعضے منافع دنیویست تمام دنیا چیست تا بعضی منافع او را کسے اعتبار نهد مثل ایشان مثل کناسی است که ریاضتش از همه بیش است و اجرتش از همه کمتر و مثل تابعان شریعت مثل آن جماعت است که در جواهر نفیسه بالماسات لطیفه کار میکنند

عمل اینها در نهایت قلت است واجر ایشان در غایت رفعت عمل یکساعت تواند بود که باجر صد هزار برابر بود سر آنست عمل که بموافقت شریعت واقع می شود مرضی حق است سبحانه وخلاف آن نامرضی او تعالی پس در نامرضی چه جای ثواب بلکه متوقع عقاب است این معنی را در عالم مجاز شاهد واضح است باندک التفات بظهوری آید بیت هرچه گیرد علتی علت شود کفر گیرد کاملی ملت شود، پس سرمایۂ جمیع سعادات متابعت سنت است و هیولای جمیع فسادات خلاف شریعت ثبتنا الله سبحانه وایاکم علی متابعة سید المرسلین علیه وعلیهم وعلی اٰله الصلوات والتسلیمات والسلام

مکتوب صد و پانزدهم (۱۱۵)

بملا عبد الحق دهلوی صدور یافته در بیان آنکه این راه که ما در صدد قطع آنیم همگی هفت گام است مصرع از هرچه میرود سخن دوست خوشتر است، این راه که ما در صدد قطع آنیم همگی هفت گام ست دو گام در عالم خلق است و پنج گام در عالم امر بگام اول که در عالم امر نیز نهند تجلی افعال رو میدهد و بگام دوم تجلی صفات و بگام سوم شروعی در تجلیات ذاتیه مے افتد ثم وثم علی تفاوت درجات الکمال لما لا یخفی علی اربابها کل ذلک منوط بمتابعة سید الاولین والاٰخرین علیه من الصلوات اکملها ومن التسلیمات افضلها وآنکه گفته اند که این راه دو خطوه است مراد از آن عالم خلق و عالم امر داشته اند علی سبیل الاجمال تسهیلا للامر علی نظر الطلاب وحقیقة الامر ما حققته بتوفیق الله سبحانه ۰ هذا ۰

مکتوب صد و شانزدهم (۱۱۶)

بملا عبد الواحد لاہوری صدور یافتہ در بیان آنکہ سلامتی قلب موقوف بر نسیانِ ماسویٰ است از قلب و در منع کردن از کثرتِ اشتغالِ دنیوی مبادا رغبتے در دنیا پیدا شود مکتوبِ مرغوبِ اخوی اعزی رسید و از سلامتی قلب کہ تحریر یافتہ بود بوضوح انجامید بلی سلامتی قلب موقوف بر نسیانِ ماسویٰ است از قلب بحدیکہ اگر بہ تکلف یادش دہند بیاد نیارد و برین تقدیر خطورِ ماسویٰ را معنی نباشد این حالت معبر بفنائے قلبی است و قدم اول است درین راہ و مبشر کمالاتِ مراتبِ ولایت است علیٰ تفاوتِ درجاتِ الاستعداد ہمت را بلند دارند و بجوزے و موزی قناعت نکنند اِنَّ اللّٰہَ یُحِبُّ مَعَالِیَ الْہِمَمِ از کثرت اشتغال بامور دنیویہ خوف رغبت است درین امور دنیہ زنہار بآن سلامتی قلب غرہ نشوند کہ امکانِ رجوع است و در اشتغالِ دنیوی مہما امکن اقدام ننمایند کہ مبادا رغبتی پیدا شود و در خسارت اندازد و عیاذًا باللّٰہ سبحانہٗ گناسی در فقر مراتب بہتر است از صدر نشینی در غنا ہمگی ہمت آن باشد کہ بفقر و نامرادی زندگانی چند روزہ بسر بردہ شود فِرُّوا مِنَ الْاَغْنِیَاءِ وَالْاِنْکَابِ اِلَیْہِمْ کَمَا تَفِرُّوْنَ مِنَ الْاَسَدِ وَالسَّلَامُ

مکتوب صد و ہفدہم (۱۱۷)

بملا یار محمد قدیم بدخشی صدور یافتہ در بیان آنکہ در ابتدا قلب تابع حس است و در انتہا این تبعیت نمی ماند مولانا یار محمد فراموش نکردہ باشند چندگاہ قلب تابع حس است پس ناچار ہر چہ از حس دور است از قلب نیز دور است حدیث مَنْ لَمْ یَرَاکَ عَیْنُہٗ فَلَیْسَ الْقَلْبُ عِنْدَہٗ اشارہ باین مرتبہ است و در نہایت کار چونکہ قلب را تبعیتِ حس نماند دوری از حس در قرب قلبی تاثیر نکند لہٰذا مشائخ طریقت مبتدی و متوسط را مفارقت از صحبتِ شیخ کامل مکمل تجویز نفرمودہ اند بالجملہ بحکم مَا لَا یُدْرَکُ کُلُّہٗ لَا یُتْرَکُ کُلُّہٗ بر ہمان طریق باشند

یعنی چیزیکہ تمام و کمال ادراک کردہ نشود کلیۃ ہم ترک کردہ نشود

وار صحبتِ ناجنس بوجہ اَبلغ اِجتناب نمایند قدوم میان شیخ مزمل مقدمہ سعادت دانستہ
صحبتِ ایشان را غنیمت شمرند و اکثر اوقات با ایشان صحبت دارند کہ بسیار عزیز الوجود اند والسلام

مکتوب صد و ہژدہم (۱۱۸)

بملا قاسم علی بدخشی صدور یافتہ در بیانِ خسارت جماعہ کہ بر اہل اللہ اعتراض کنند کتابتی
کہ محبت آثار سے مولانا قاسم علی فرستادہ بودند رسید مضمون بوضوح پیوست قال اللہ تعالیٰ
مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلَيْهَا خواجہ عبد اللہ انصاری سفرمایند الٰہی ہر کرا خواہی اندازی
با مادر اندازی بیت ترسم آنقوم کہ بر دُرد کشان میخندند در سر کارِ خرابات کنند ایمان را
حق سبحانہ وتعالیٰ کافۂ اہل اسلام را از انکار فقرا و طعن در ایشان نگاہدارد بحرمۃ سیدِ البشر
علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والسلام

مکتوب صد و نوزدہم (۱۱۹)

بمیر محمد نعمان بدخشی صدور یافتہ در ترغیب صحبتِ شیخ مقتدا و در بیانِ آنکہ گاہ است
کہ کاملان بعضی از مریدانِ ناقص خود را ہم بتعلیم طریقت اجازت می نمایند بواسطۂ بعضی نیات
مکتوب شریف خدمت میر وصول یافت این راہ دیوانگی می طلبد در خبر آمدہ است لن
یؤمن احد کم حتی یقال انه مجنون وچون جنون آمد از تدبیر زن و فرزند فارغ گشت و لا
اندیشہ کذا و کذا جمعیت میسر شد این دیوانگی در شہادت شما مہست اما بعوارض لاطائل آن را
خس پوش ساختہ اند چہ توان کرد درین مفارقت کسب بے مناسبتی بسیار مفہوم میگردد

زود تدارک آن نماید و بی استطاعتی را عین استطاعت دانسته رفع بعد صوری نماید جمعیت
این طائفه در ماورای جمعیت خلق است اسباب جمعیت خلق باعث تفرقه ایشان است
دست در اسباب تفرقه خلق باید زد تا جمعیت حاصل آید و اگر فرضا در جمعیت خلائق این طائفه را
جمعیت بخشند از آن جمعیت باید ترسید و بجناب حق سبحانه التجا باید آورد تا آن جمعیت بلای
جان نه گردد و قیاس باحوال فلان و فلان نباید کرد که پیش از تمامی همه مراتب نقص است
؎ علی تفاوت درجاتها ؎ فراق دوست اگر اندکست اندک نیست ٭ مشایخ طریقت پیش
از تمامی بعضی مریدان را اجازت تعلیم طریقت داده اند حضرت خواجه نقشبند قدس الله تعالی
سره مولانا یعقوب چرخی را بعد از تعلیم طریقت و تسلیک بعضی از منازل فرموده بودند که ای
یعقوب هرچه از ما بتو رسیده است بخلق برسان و حال آنکه فرموده بودند که بعد از من در خدمت
علاء الدین خواهی بود اکثر کار در خدمت خواجه علاء الدین کرده اند حتی که خدمت مولانا عبد الرحمن
جامی در نفحات ایشان را اول از مریدان خواجه علاء الدین میشمارند و ثانیا بحضرت خواجه نقشبند
نسبت می دهند بالجمله علاج این تفرقه صحبت ارباب جمعیت است مکرر او سوگند انوشته
شده است و شنیده شد که مولانا محمد صدیق نوکری اختیار کرده و منع تقرار آنگذاشته است
افسوس هزار افسوس که کسے را از اعلی علیین باسفل سافلین برند آمرا و از دو حال بیرون نخواهد
بود یا در نوکری جمعیتش خواهند داد یا نخواهند داد اگر جمعیت خواهند داد بد و اگر نخواهند
داد بتر ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب

والسلام

مکتوب (۱۲۰) صد و بستم

نیز بمیر محمد نعمان بخشی صدور یافته در ترغیب بصحبت ارباب جمعیت و مناسب ذلک
تا آنکه خدمت میر فراموشی گزیدند که سلامی و پیامے هم یاد آوری نمی نمایند فرصت یسیر را
و صرف آن در اہم مہام ضروریست و آن صحبت ارباب جمعیت است لا تعدل بالصحبة
شیئًا کائنًا ما کان الا تری ان اصحاب رسول الله صلی الله تعالی علیه و علیهم
وسلم و بارک فضلوا بالصحبة علی من عداهم سوی الانبیاء علیهم السلام وان کان
ویسًا قرنیًا او عمر مروانیًا مع بلوغهما نهایة الدرجات ووصولهما غایة الکمالات سوی
الصحبة فلاجرم صار خطاء معاویة خیرًا من صوابهما ببرکة الصحبة وسهو عمرو بن
العاص افضل من صحوهما لما ان ایمان هؤلاء الکبراء صار بالصحبة شهودیًا برؤیة
الرسول وحضور الملک وشهود الوحی ومعاینة المعجزات وما اتفق لمن عداهم هذه الکمالات
التی هی اصول سائر الکمالات کلها ولو علم ویس فضیلة الصحبة بهذه الخاصیة لم یمنعه
مانع من الصحبة وما آثر شیئًا من الاشیاء علی هذه الفضیلة والله یختص برحمته من یشاء
والله ذو الفضل العظیم بیت سکندر را نمی بخشند آبی * بزور و زر میسر نیست این کار
اللّٰهم وان لم تخلقنا فی هذه النشأة فی قرن هؤلاء الاکابر فاجعلنا فی النشأة الاخرة
محشورین فی زمرتهم بحرمة سید المرسلین علیه و علیهم الصلوات والتحیات والتسلیمات والسلام

مکتوب صد و بیست و یکم (۱۲۱)

نیز بمیر محمد نعمان صدور یافته در بیان آنکه این راه همگی هفت گام قرار یافته است بعضی
از یاران به شش گام رسیده اند خدمت میر دعوات فراوان مطالعه فرمایند تمدیت که از
احوال خود اطلاع نداده اند و از فقرائے اینجائی خبرے نگرفته الحمد لله سبحانه والمنة که فقرا
مرفه الاحوال اند شمه بطریق اجمال در معرض بیان مے آرد محبت آثارا این راه همگی هفت گام
قرار یافته است جمعی از یاران کار را تا شش گام رسانیده اند و جمعی تا پنج گام و طائفه تا
چهار گام و فرقه تا سه گام علی تفاوت درجاتهم و صاحب سه گام هم مردم را افاده می نماید
فکیف جماعه که بیش قدم باشند بلند همتی در کار است تا به حقیر و نقیر اکتفا نشود

مکتوب صد و بست و دوم (۱۲۲)

بملا طاہر بدخشی صدور یافتہ در ترغیب بر بلند ہمتی و عدم التفات بہرچہ در دست افتد، مولانا محمد طاہر معذور دارند مولانا یار محمد وجہ انتقال را خواہند گفت چون ارادہ سفر بجانب ہندوستان مصمم دارند بروند و از اہل و عیال خبری بگیرند اَلْبَاقِیْ عِنْدَ التَّلَاقِیْ مثل مشہور است دوام حضور و اجتناب از اختلاط باغیار لابد است ہمت را بلند باید داشت و بہرچہ بدست افتد نباید پرداخت

بیت ما از پی نوری کہ بود مشرق انوار ٭ از مغربی و کوکب و مشکوٰۃ گذشتیم ٭ فقرا این زمانہ اکثر در مقام ربح و اکتفا اقامت دارند صحبت ایشان سم قاتل است فِرَّ مِنْهُمْ كَمَا تَفِرُّ مِنَ الْاَسَدِ بر ہمین طریق ملازم باشند و واقعات را چندان اعتبار ننہند کہ مجال تاویل را میدان وسیع است زنہار بخواب و خیال گول نشوند شعر کَیْفَ الْوُصُوْلُ اِلٰی سُعَادَ وَدُوْنَہَا ٭ قُلَلُ الْجِبَالِ وَدُوْنَہُنَّ حُتُوْفُ

مکتوب صد و بست و سوم (۱۲۳)

نیز بملا طاہر بدخشی صدور یافتہ در بیان آنکہ ادائے نفل اگرچہ حج باشد اگر مستلزم باشد فوت فرضی را از فرائض داخل لایعنی است مکتوب شریف اخوی ارشدی لازال کاسمہ طاہرًا عن دنس التعلقات رسید ای برادر در خبر آمدہ است عَلَامَۃُ اِعْرَاضِہٖ تَعَالٰی عَنِ الْعَبْدِ اشْتِغَالُہٗ بِمَا لَا یَعْنِیْہِ اشتغال بہ نفلے از نوافل باعرض فرضی از فرائض داخل مالایعنی است پس تفتیش احوال خود نمودن لازم آمد تا معلوم گردد کہ اشتغال او بچہ چیز است بنفل است یا بفرض بواسطہ ادائے یک حج نفل مرتکب چندین محظورات باید شد نیک ملاحظہ نماید اَلْعَاقِلُ تَکْفِیْہِ الْاِشَارَۃُ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی رُفَقَائِکُمْ

مکتوب (۱۲۴) صد و بست و چهارم

نیز بملا طاهر بدخشی صدور یافته در بیان آنکه استطاعت او شرط وجوب حج است آوا حج باوجود بی استطاعتی نسبت بحصول مطلب داخل تضییع اوقات است مکتوب شریف اخوی خواجه محمد طاهر بدخشی رسید لله سبحانه الحمد والمنة که فتورے در اخلاص و محبت فقرا راه نیافته است باوجود تمادی ایام مهاجرت این علامت سعادت عظیمه است محبت آثارا چون شما رخصت طلبیده بودید برفتن عزم مصمم کردید در وقت وداع این قدر مذکور ساخته بود باحتمال که شاید ما هم بشما درین سفر ملحق شویم هرچند قصد کرده شد استخارها موافق نیامد و تجویزے درین باب مفهوم نگشت بضرورت تقاعد ورزید صلاح فقیر از اول در رفتن شما نبود اما شوق شمارا ملاحظه نموده منع صریح نکرد استطاعت شرط راه است بے استطاعت تضییع اوقات است امر اهم گذاشته بامر غیر ضروری پرداختن مناسب نیست و در چند کتابت بشما این مضمون نوشته است رسیده باشد یا نه سخن این است بیشتر مختار اند والسلام

مکتوب (۱۲۵) صد و بست و پنجم

المنتخبات ۳۶

بمیر صالح نیشاپوری صدور یافته در بیان آنکه عالم چه صغیر و چه کبیر مظاهر اسماء و صفات الٰهیه اند تعالی شانه و عالم را با صانع خویش هیچ نسبتی نیست الا المخلوقیة والمظهریة وما یناسب ذلك اللهم ارنا حقائق الاشیاء کما هی عالم چه صغیر و چه کبیر مظاهر اسما و صفات الٰهیه است تعالی شانه و مرایائے شیون و کمالات ذاتیه او عزّ سلطانه گنجے بود مخفی و سرّے بود مکنون خواست که از خلا بملا عرض دهد و از اجمال بتفصیل آرد عالم را بنهج خلق فرمود که بر ذات و صفات خویش دوال باشند بر ذات و صفات او سبحانه

دلالت کنندگان ۱۲

پس عالم را با صانع خویش هیچ نسبتے نیست الا آنکه مخلوقات وی اند و دوال اند بر اسما
و شیونات او تعالی حکم باتحاد و عینیت و نسبت احاطه و سریان و معیت ذاتیه آنجا از غلبه حال
و سکر وقت است اکابر مستقیم الاحوال که از قدح صحو ایشان را شربی ارزانی داشته اند
عالم را با صانع هیچ نسبتے اثبات نمی کنند الا المخلوقیة والمظهریة و احاطه و سریان و معیت
علمی میدانند مطابق علماء اهل حق اند شکر الله تعالی سعیهم عجب است که جماعه صوفیه
که اثبات بعضی نسبت ذاتیه مینمایند کالاحاطة والمعیة مثلا معترف اند بآنکه از ذات جمیع
نسب مسلوبست حتی که صفات ذاتیه را نیز سلب می نمایند فهل هذا الا تناقض
و در ذات مراتب اثبات نمودن از برائے رفع این تناقض تکلف است در رنگ
تدقیقات فلسفیه ست ارباب کشف صحیح ذات را تعالی مجمل بسیط حقیقی میدانند و ماورائے
او هرچه باشد داخل اسما میشمرند **فرد** فراق دوست اگر اندک است اندک نیست درون
دیده اگر نیم موست بسیار است مثالے از برائے تحقیق این مبحث بیان کنیم مثلا عالمے
نحریرے ذو فنونے خواهد که کمالات مکنونه خود را در عرصه ظهور آرد و ایجاد حروف و اصوات نماید
تا در پرده آن آن کمالات را جلوه دهد پس درین صورت این حروف و اصوات دوال را
با معانی مخزونه هیچ نسبتے نیست الا آنکه این حروف و اصوات مظاهر آن معانی مخفیه است
و مرایائے آن کمالات مخزونه حروف و اصوات را عین آن معانی مخفیه گفتن معنی ندارد
و همچنین حکم باحاطه و معیت درین صورت غیر واقع است معانی بهمان صرافت مخزونه اند
هیچ تغیرے در ذات و صفات آن معانی راه نیافته است لیکن چون درمیان معانی و
این حروف و اصوات دوال نحوی از مناسبت دالیة و مدلولیة متحقق است بعضی معانی
زائده از آن در تخیل می آید فی الحقیقت آن معانی مخزونه از آن معانی زائده منزه و مبراست

آنچه معتقدِ ماست درین مسئله نیست اِثباتِ امرِ زائد ورای مظهریّت و مرآتیّت نمودن
از اتحاد و عینیت و احاطه و معیت از شکست ذاتِ او تعالی فی الحقیقت از نسبتِ معرّاست
و از مناسبت مُبرّا ما لِلتُّرابِ وَ رَبِّ الاَرْبَابِ با این قدر مناسبتِ ظاهریّة و مظهریّة وحدةِ
وجود گویند یا نه گویند فی الواقع وجوداتِ متعدده است لیکن بطریقِ اصالت و ظلیّة و ظاهریّة
و مظهریّة نه آنکه یک موجود است و ماسوای او اوهام و خیالاتست این مذهب بعینه مذهب
سوفسطائیست اثباتِ حقیقت درزیِ نمودن از اوهام و خیالاتش او را نمی برآرد که مقصود
سوفسطائیست مثنوی چون بدانستی تو او را از نخست * سوی آنحضرت نسب کردی درست
وانگه دانستی که ظلِ کیستی * فارغی گر مُردی وگر زیستی *

مکتوب صد و بست و ششم ۱۲۶

نیز بمیر صالح نیشاپوری صدور یافته در بیانِ آنکه طالب را باید که اهتمام در نفیِ آلهه باطله نماید چه آفاقی و چه انفسی و در جانبِ اثباتِ معبودِ بحق جل سلطانه هرچه در حوصلۀ فهم و در حیطۀ ادراک آید آنرا نیز در تحتِ نفی داخل ساخته اکتفا بموجودیّة نماید اگرچه وجود را نیز دران موطن گنجایش نیست وما یناسب ذلک سیادت و نقابت دستگاها طالب را باید که اهتمام در نفیِ آلهه باطلۀ آفاقی و انفسی نماید و در جانبِ اثباتِ معبودِ بحق جل سلطانه هرچه در حوصلۀ فهم و در حیطۀ وهم در آید آنرا نیز در تحتِ نفی داخل سازد و اکتفا بموجودیّة مطلوب نماید مصرع بیش ازین پے نبرده اند که هست * اگرچه وجود را نیز دران موطن گنجایش نیست ما ورائے وجود باید طلبید علمای اهلِ سنت شکر اللّٰه تعالی سعیهم زیبا گفته اند که وجودِ واجب تعالی زائد است بر ذاتِ او سبحانه وجود را عینِ ذات گفتن و ما ورای وجود

ملتقطه قوله اگرچه وجود را الخ مربوطست بقول او قدس سره واکتفا بموجودیّة مطلوب نماید ۱۲

امرِ دیگر اثبات ناکردن از قصورِ نظر است قَالَ الشَّیْخُ عَلَاءُ الدَّوْلَةِ فَوْقَ عَالَمِ الْوُجُوْدِ عَالَمُ الْمَلِکِ الْوَدُوْدِ این درویش را چون از مرتبهٔ وجود بالا گذرانیدند تا چندگاه که مغلوبِ آنحال بود خود را از روئے ذوق و وجدان از اربابِ تعطیل می یافت و حکم بوجودِ واجب جَلَّ شَانُهٗ نمی کرد چه وجود را در راه گذاشته بود و در مرتبهٔ ذات وجود را گنجایش نمی یافت اسلامِ او در آن وقت اسلامِ تقلیدی بود نه تحقیقی بالجمله هرچه در حوصلهٔ ممکن درآید بطریقِ اَولیٰ ممکن شاید فَسُبْحَانَ مَنْ لَّمْ یَجْعَلْ لِلْخَلْقِ اِلَیْهِ سَبِیْلًا اِلَّا بِالْعَجْزِ عَنْ مَعْرِفَتِهٖ از حصولِ فنا در الله والبقاء بالله کسی گمان نکند که ممکن واجب گردد که آن محال است و مستلزمِ قلبِ حقائق پس چون ممکن واجب نگردد نصیبِ ممکن غیر از عجز از ادراکِ واجب جَلَّ شَانُهٗ امرِ دیگر نباشد فرد عنقا شکارِ کس نشود دام باز چین ✦ کاینجا همیشه باد بدست است دام را بلند همتی همین طور مطلب را میخواهد که هیچ از وی بدست نیاید و هیچ نام و نشان از وی پیدا نشود جمعے هستند که مطلبے میخواهند که آن را عینِ خود یابند و قرب و معیّت باو پیدا سازند مصرع

آن ایشانند من چنینم یا رب ● وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب صد و بست و هفتم (۱۲۷)

عـــه التعریب
لکل مرکلا انسان تعان نفسه ۱۲

بملا صفر احمد رومی صدور یافته در بیان آنکه خدمتِ والدین هرچند از حسنات است امّا در جنبِ وصولِ مطلبِ حقیقی بیکاریِ محض است و تعطیلِ صرف بلکه داخلِ سیّئه است حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَیِّئَاتُ الْمُقَرَّبِیْنَ و ما یناسب ذلک مکتوبِ مرغوب رسید عذریکه در بابِ توقّف نموده بودند صحیح است زیاده از آنچه بوقوع می آید باید کرد و خود را مقصّر باید دانست قَالَ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالیٰ وَوَصَّیْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَیْهِ اِحْسَانًا حَمَلَتْهُ اُمُّهٗ کُرْهًا وَّوَضَعَتْهُ

عـــه واقعست در سوره احقاف یعنی امر کردیم آدمی را درحق پدر و مادر او نیکوکاری [illegible] ۱۲

که حمد و قال الله سبحانه ایضا ان اشکر لی و لوالدیک معتقد آن باید بود که اینهمه در جنب وصول مطلب حقیقی بیکاری محض است بلکه در خود طی منازل سلوک نیز تعطیل صرف حسنات الابرار سیئات المقربین شنیده باشند بیت هر چه جز عشق خدای احسن است گر شکر خوردن بود جان کندن است حق الله سبحانه بر حقوق جمیع خلائق مقدم است و ادای حقوق ایشان امتثال لامره است سبحانه والا کار اجمال آن بود که خدمت او را گذاشته بخدمت دیگری اشتغال نماید پس خدمات ایشان باین تقریب از جمله خدمات حق است سبحانه اما از خدمت تا خدمت فرق بسیار است مزارعان و قلبه رانان نیز خدمت پادشاهان میکنند اما خدمت مقربان دیگر است انجام زراعت و قلبه رانی بردن عین معصیت است و مزد هر کار باندازه آن کار است قلبه رانان بمحنت تمام در روزی یک تنکه اجرت میگیرند و مقرب در ساعتی بخدمت حضور مستحق لکها میگردد مع ذلک او را باین لکها هیچ تعلق نیست گرفتار قرب شاه است و بس شتان ما بینهما فرخ حسین خیلی موفق است خاطر از جانب او جمع دارند زیاده چه نویسیم والسلام ٭

عه یعنی میان کلیجان مقرب پادشاه فرقے است بسیار دبی ... است ...	مکتوب صد و بست و هشتم (١٢٨)	عه تنکه بالفتح و کاف عربی یعنی قرص ... از زر باشد یا نقره ...

بخواجه محمد مقیم صدور یافته در ترغیب بر بلند همتی و عدم اکتفا بغیر مطلب بیچونی ٭ خدمت خواجه محمد مقیم دور افتادگان را فراموش نسازند بلکه دور ندانند المرء مع من احب المقصود مسلک بغایت طویل است و مطلب در کمال رفعت و همم در غایت منقصت و منازل و سبل هیچو سراب مطلب نما است عیاذا بالله سبحانه و سطرا نهایت انگاشته یکبار غیر مقصد را مقصود دانند و چون را بیچون تصور نماید و از وصول مطلب حقیقی باز ماند همت را بلند

می باید ساخت و ہیچ حاصل سرفرونی باید کرد و در ورا الورا می باید محبت حصول انچنین ہمت وابستہ بتوجہ شیخ مقتدا است و توجہ آن بقدر اخلاص محبت مرید معتقدی است ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ

مکتوب صد و بست و نہم (۱۲۹)

بسید نظام صدور یافتہ در بیان آنکہ جامعیت انسان باعث تفرقہ او ست و ہمین جامعیت است کہ سبب جمعیت او ست نِحَاءِ نَيْلِ مَاءِ الْمَصْحُوْبِيْنَ وَبَلَاءِ الْمَحْجُوْبِيْنَ مکتوب شریف وصول یافت آدمی چونکہ جامع ترین موجود است و بواسطہ ہر جزوے از اجزاے او تعلقی و گرفتاری در وے بموجودات متکثرہ پیدا است پس فی الحقیقت جامعیت او باعث دوری او از جناب قدس خداوندی جل سلطانہ از ہمہ بیش گشت و تعلقات متعددہ سبب محرومی او از ہمہ زیادہ آمد و اگر بتوفیق ایزدی عزشانہ خود را ازین تعلقات پراگندہ جمع سازد و رجوع قہقری نماید فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيْمًا وَالْفَضْلُ الْفَضْلُ لَاَنَّهُ بہترین موجودات بوہم جامعیت چونکہ انسان است بدترین مخلوقات بواسطہ جامعیت ہم او ست آئینہ او بواسطہ جامعیت اتم است اگر رو بعالم دارد از ہرچہ گویند مکدر تر است و اگر رو بحق سبحانہ و تعالیٰ دارد مصفا است و از ہمہ بیش نما است کمال آزادی او در نفس این تعلقات خاتمہ محمد رسول اللہ است صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علیٰ آلہ وسلم و بعد ازین انبیا و اولیاء دیگر علیٰ تفاوت درجاتہم صلوات اللہ و تسلیماتہ علیٰ نبینا و علیہم وعلیٰ اتباعہم اجمعین الی یوم الدین رزقنا اللہ سبحانہ و ایاکم فراغا عن ہذہ التعلقات بحرمۃ النبی المصطفیٰ المدرج بقولہ سبحانہ و تعالیٰ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى علیہ وعلیٰ آلہ من الصلوات اتمہا

وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُهَا زیاده برین موجب اِملال است وَالسَّلَامُ وَالْاِکْرَامُ

مکتوب صد و سی ام (۱۳۰)

بجمال الدین صدور یافته در بیانِ آنکه تلوینات احوال را چندان اعتبارے نیست حصولِ مقصدِ بیچونی و بیچگونی باید کرد تلوینات احوال را چندان اعتبار نیست بآن مقید نباید شد که چه آمد و چه رفت و چه گفت و چه شنود مقصود دیگر است که از گفت و شنود و دید و شهود منزه و مبرا است طفلانِ سلوک را بجوز و مویز تسلی میدهند همت بلند باید داشت کار دیگر است اینها همه خواب و خیال است در خواب اگر کسے خود را پادشاه دید در نفس الامر پادشاه نیست اما این خواب امیدواری می بخشد در طریقِ نقشبندیه قدس الله تعالیٰ اسرارهم اکابر ایشان تلوین را اعتبار نمی دهند این بیت در کتبِ ایشان نوشته اند **بیت**

چو غلامِ آفتابم همه از آفتاب گویم ÷ نه شبم نه شب پرستم که حدیثِ خواب گویم

اگر حالی از احوال بیاید و برود جای شادی و غم نیست منتظرِ حصولِ مقصودِ بیچونی و بیچگونی باید بود والسلام

مکتوب صد و سی و یکم (۱۳۱)

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته دربیانِ علوشانِ طریقه حضراتِ خواجها قدس الله تعالیٰ اسرارهم و شکایت از حالِ جماعه که درین طریقهٔ علیه احداثات نموده اند و آنرا تکمیلِ این طریقه دانسته

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَاٰلِهِ الطَّاهِرِیْنَ

اخوی ارشدی خواجه محمد اشرف شَرَّفَهُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِتَشْرِیْفَاتِ اَوْلِیَائِهِ الْکِرَامِ بداند که طریقهٔ حضراتِ خواجگان قدس الله تعالیٰ اسرارهم اقرب طرقِ موصله است و نهایتِ دیگران

دربدایت این بزرگواران مندرج و نسبت ایشان فوق همه نسبتهاست اینهمه بواسطهٔ
آنست که درین طریق التزام سنّت است واجتناب از بدعت بهما امکن عمل برخصت تجویز
نمی نمایند اگرچه بظاهر درباطن نافع یابند وعمل بعزیمت ازدست نمیدهند اگرچه بصورت
درسیرت متضرر دانند احوال ومواجید را تابع احکام شرعیه ساخته اند واذواق ومعارف را خادم
علوم شرعیه دانسته جواهر نفیسهٔ شرعیه را دررنگ طفلان بجوز ومویز وجد وحال عوض میکنند
وبترهات صوفیه مغرور ومفتون نمیگردند وازنقش بفص نمیگرایند وازفتوحات مدنیه بفتوحات
مکیه التفات نمیکنند حال ایشان بردوام است ووقت ایشان باستمرار آن تجلی ذاتی که دیگران
راکالبرق است این بزرگواران رادائمی است حضوریکه غیبت درقفائے آن باشد نزد
این عزیزان ازحیز اعتبار ساقط است رجال لا تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر الله اما هم
هرکس بمذاق این اکابر نرسد نزدیک است که قاصران این طریقهٔ علیه نیز ازبعضی کمالات
ایشان انکار نمایند بیت قاصرے گرکند این طائفه را طعن قصور حاش لله که
برآرم بزبان این گله را - آرے بعضی ازخلفائے متاخرین این طریقهٔ علیه درین طریق نیز
احداثها نموده اند وروش اصل اکابر را ازدست داده جمعے ازمریدان ایشان اعتقاد آن دارند
که باین محدثات تکمیل این طریقه نموده اند حاشا وکلا کبرت کلمة تخرج من افواههم بلکه
درتخریب وتضییع آن کوشیده اند افسوس هزار افسوس بعضی ازبدعتها که درسلاسل دیگر اصلا
موجود نیست درین طریقهٔ علیه احداث نموده اند نماز تهجد را بجماعت می گزارند واز اطراف وجوانب
درآن وقت مردم ازبرائے نماز تهجد جمع میگردند وبجمعیت تمام ادا می نمایند واین عمل مکروه است
بکراهت تحریمه جمعے ازفقها که تداعی شرط کراهت داشته اند جواز جماعت نفل امقید بناحیهٔ
مسجد ساخته زیاده ازسه کس را باتفاق مکروه گفته اند وایضا نماز تهجد را باین وضع سیزده رکعت

میدانند که دوازده رکعت را ایستاده میگزارند و دو رکعت را نشسته تا حکم یک رکعت پیدا کند و بآن سیزده رکعت گردد نه چنین است حضرت پیغمبر ما علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات گاهی سیزده رکعت ادا فرموده اند و گاهی یازده و گاهی نه و گاهی هفت نماز تهجد همراه وتر حکم فردیت پیدا کرده است نه آنکه دو رکعت قعود را حکم یک رکعت قیام داده اند منشأ امثال این علم و عمل عدم تتبع سنت سنیه مصطفویه است علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة عجب است در بلاد علما که ماوای مجتهدین است علیهم الرضوان این قسم محدثات رواج یافته باآنکه ما فقیران علوم اسلامیه از برکات ایشان استفاضه مینمائیم والله سبحانه الملهم للصواب فرد اندکی پیش تو گفتم غم دل ترسیدم که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است والسلام

مکتوب صد و سی و دوم (۱۳۲)

بملا محمد صدیق بدخشی صدور یافته در اجتناب از صحبت ارباب غنا و ترغیب بصحبت فقرا زیرا که کناسی فقرا به از صدرنشینی اغنیاست ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب ای برادر ظاهر از صحبت فقرا دل تنگ گشته مجلس اغنیا اختیار کرده اید بسیار بد کرده اید امروز اگر چشم شما پوشیده است فردا خواهند کشاد و غیر از ندامت فائده نخواهد کرد خبر شرط است ای بوالهوس امر تو از دو حال خالی نیست در مجلس اغنیا جمعیت خواهند داد یا نه اگر بدهند بد و اگر ندهند بدتر اگر بدهند استدراج است عیاذاً بالله سبحانه من ذلک و اگر ندهند خسر الدنیا والاخرة نشان حال کناسی فقرا به از صدرنشینی اغنیاست امروز این سخن معقول شما شود یا نشود آخر معقول خواهد شد و فائده نخواهد داشت آرزوی طعام چرب و تمنای لباس فاخر شما را درین بلا انداخته هنوز هیچ نرفته است فکر اصل بکنید

وهرچه از حق سبحانه وتعالی مانع آید آن را دشمن دانسته از و فرار نمائید و حذر کنید اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوْهُمْ نص قاطع است حقوق صحبت بر آن داشت که یک مرتبه بشما نصیحتی کرده شود بعمل آرید یا نه مَن از اول میدانستم از فضولیهای شما که استقامت بر فقر باین وضع دشوار است شعر

وَقَدْ كَانَ مَا خِفْتُ اَنْ يَكُوْنَا ٭ اِنَّا اِلَى اللّٰهِ رَاجِعُوْنَا ٭

وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ اَتَمُّهَا وَاَكْمَلُهَا مَن از فطرت و استعداد شما توقع دیگر داشتم جوهر نفیس را شما در سرگین انداختید اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ

مکتوب صد و سی و سوم (۱۳۳)

نیز بملا محمد صدیق صدور یافته در بیان آنکه فرصت را غنیمت باید شمرد و وقت را عزیز باید داشت مکتوبیکه بدست قاصد ارسال داشته بودند رسید فرصت را غنیمت باید شمرد و وقت را عزیز باید داشت از رسوم و عادات کاری نمیکشاید و از تخلل و تعلل جز خسارت و حرمان نمی افزاید مخبر صادق عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ مِنَ الصَّلَوٰتِ اَتَمُّهَا وَمِنَ التَّسْلِيْمَاتِ اَكْمَلُهَا فرموده هَلَكَ الْمُسَوِّفُوْنَ سوف افعل گویندگان هلاک شدند عمر موجود را صرف امر موهوم نمودن و موهوم را از برای موجود نگاه داشتن بسی مستنکر است باید که نقد وقت مصروف امر اهم گردد و نسیه از برای سمر خرافات لا یعنی مدخر باشد حق سبحانه و تعالی ذره بی آرامی بدهد که از آرام باسوای او تعالی بجائی میسر گردد و گفت و گو ما حصل ندارد سلامتی قلب می طلبند فکر را اصل باید کرد و از مالا یعنی اعراض تام باید نمود بیت

هر چه جز عشق خدای احسن است ٭ گر شکر خوردن بود جان کندن است ٭

مَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلَاغُ ٭٭

مکتوب صد و سی و چہارم (۱۳۴)

نیز بملا محمد صدیق صدور یافتہ در منع از تسویف حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در مدارج قرب عروجات بے اندازہ کرامت فرماید بحرمت سید المرسلین علیہ و علیہم و علی آلہ الصلوات و التسلیمات اَلتَّمَهُّلُ مَحْمُودٌ اِلَّا فِي أُمُورِ الْآخِرَةِ اَلْوَقْتُ سَيْفٌ قَاطِعٌ معلوم نیست تا فردا فرصت دہند یا نہ امر اہم را امروز باید کرد و غیر اہم را بر فردا باید انداخت حکم عقل اینست نہ عقل معاش بلکہ عقل معاد زیادہ برین چہ نویسد والسلام

مکتوب صد و سی و پنجم (۱۳۵)

اصل	ترجمہ از مصحح
هٰذَا الْمَكْتُوْبُ أُرْسِلَ إِلَى الْمُخْلِصِ الصِّدِّيقِ مُحَمَّدِ الصِّدِّيقِ فِي بَيَانِ مَرَاتِبِ الْوِلَايَةِ عَامَّةً كَانَتْ أَوْ خَاصَّةً مَعَ بَعْضِ خَوَاصِّ الْخَاصَّةِ اعْلَمْ أَنَّ الْوِلَايَةَ عِبَارَةٌ عَنِ الْفَنَاءِ وَالْبَقَاءِ وَهِيَ إِمَّا عَامَّةٌ أَوْ خَاصَّةٌ وَنَعْنِي بِالْعَامَّةِ مُطْلَقَ الْوِلَايَةِ وَبِالْخَاصَّةِ الْوِلَايَةَ الْمُحَمَّدِيَّةَ عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ وَالْفَنَاءُ فِيْهَا أَتَمُّ وَالْبَقَاءُ أَكْمَلُ وَمَنْ شُرِّفَ بِهٰذِهِ	مکتوب صد و سی و پنجم بتصدیق مخلص محمد صدیق صدور یافتہ در بیان ولایت عامہ باشد یا ولایت خاصہ با بیان بعضے از خصائص ولایت خاصہ بدان کہ ولایت عبارتست از فنا و بقا و آن دو نوع است عامہ و خاصہ مراد از ولایت عامہ مطلق ولایت است و از ولایت خاصہ ولایت محمدیہ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و فنا در ولایت خاصہ اتم است و بقا در وی اکمل و ہر کہ مشرف گشت

النعمة العظمى فقد كان جلده للطاعة
وانشرح صدره بالاسلام واطمأنت نفسه
فرضيت عن مولاها ورضي مولاها
عنها وسلم قلبه لمقلبه وتخلص روحه
كلية الى مكاشفة حضرت صفات اللاهوت
وشاهد سره مع ملاحظة الشئون والاعتبارات
وفي هذا المقام شرف بالتجليات الذاتية
البرقية وتحير خفيه لكمال
التنزه والتقدس والكبرياء
واتصل اخفاه اتصالا
بلا تكيف وضرب من المثال
هذا ﴿مصرع﴾
هنيئا لارباب النعيم نعيمها
ومما ينبغي ان يعلم ان الولاية الخاصة
المحمدية على صاحبها الصلوة والسلام
والتحية متميزة عن سائر مراتب الولاية في
طرفي العروج والنزول اما في طرف العروج
فلان فناء الاخفى وبقاءه مختصان بتلك
الولاية الخاصة وعروج سائر الولايات الى الاخفى انما

باین نعمت عظمی بدنش بلا ریب بطاعت حق سبحانه
وتعالی منقاد گردید وصدر وی از برائے اسلام حقیقی
انشراح یافت ونفس او از امارگی ولوامگی
مخلصی یافته باطمینان رسید پس وے از مولائے
خویش حق جل وعلا راضی گشت ومولائے وے
از وی راضی شد وقلب وے مر مقلب قلب را صحیح وسالم
ماند وروح او کلیة بمکاشفه حضرت صفات لاهوت
واصل گشت وسر وے بمقام مشاهده بلوغ یافت
باملاحظه شیون واعتبارات واندرین مقام بتجلیات
ذاتیه برقیه نیز مشرف گردید وخفی وی بسبب کمال
تنزه وتقدس وکبریا مطلوب حقیقی متحیر ماند و
اخفائی وی را اتصالی بے تکیف وبیچگونی بحصول
انجامید هذا ﴿مصرع﴾ هنیئا لارباب النعیم نعیمها
ومیباید دانست که ولایت خاصه محمدیه علی صاحبها
الصلوة والسلام والتحیة متمایز است وباین
از تمامی مراتب ولایت در هر دو طرف عروج ونزول
اما در طرف عروج پس بسبب آنکه فناء اخفی وبقاء آن
مختص است باین ولایت خاصه وعروج در
سائر ولایات تا بخفی است فقط با تفاوت درجات

يعني أنّ عروج بعض أرباب الولايات
إلى مقام الرّوح وعروج البعض إلى السرّ
وعروج البعض الآخر إلى الخفي وهو أقصى
درجات الولاية العامّة وأمّا في طرف
النّزول فلأنّ لأجساد الأولياء المحمّديّة
عليه وعلى آله الصّلوة والسّلام والتحيّة نصيبًا
من كمالات درجات تلك الولاية لما أنّه صلّى الله عليه وسلّم
أسري ليلة المعراج بالجسد إلى ما شاء الله
تعالى وعرض عليه الجنّة والنّار وأوحي إليه
ما أوحي وشرّف ثمّة بالرّؤية البصريّة
وهذا القسم من المعراج مخصوص به
عليه الصّلوة والسّلام وللأولياء المتابعين
له بكمال المتابعة السّالكين تحت قدمه
لهم أيضًا نصيب من هذه المرتبة المخصوصة
مصرع ولِلأرض من كأس الكرام نصيب
غاية ما في الباب أنّ وقوع الرّؤية في الدّنيا
مخصوص به عليه الصّلوة والسّلام والحالة
الّتي حصلت لأوليائه الّذين تحت
قدمه ليست برؤية والفرق بين الرّؤية

اينها يعني بعضے را از ارباب ولايات عروج
صرف تا بمقام روح است وبعضے ديگر را تا بمقام
خفی واين اعلی مراتب ولايت عامه است واما
در طرف نزول پس مر اجساد اولياء امت محمديه
را عليه وعلى آله الصلوة والسلام والتحية نيز نصيبے
از كمالات درجات اين ولايت چه آنحضرت را صلى الله
عليه وآله وسلم بجسد شريف وے سير كنانيده شد
در شب معراج تا بمكانے كه خواست حق تعالے
وعرض كرده شد بر وے جنت ونار ووحی نموده شد
بسوئے او آنچه وحی نموده شد ومشرف شد آنجا
برؤيت بصری واين نوع از معراج مخصوص است
بآن سرور عليه الصلوة والسلام ومر اوليا را كه متابع
اند وے را بكمال متابعت وسالك اند زير قدم وے نيز
نصيبے است ازين مرتبه مخصوصه مصرع ولارض
من كأس الكرام نصيب • غاية ما في الباب
اينست كه وقوع اين رؤيت در دنيا مخصوص است
بآن سرور عليه الصلوة والسلام وحالتيكه حاصل
است مر اوليا را كه زير قدم وے اند رؤيت
نيست وفرق ميان رؤيت وآن حالت

وَتِلْكَ الْحَالَةُ كَالْفَرْقِ بَيْنَ الْأَصْلِ وَالْفَرْعِ وَالشَّخْصِ وَالظِّلِّ وَلَيْسَ أَحَدُهُمَا عَيْنَ الْآخَرِ ◦

در رنگ فرق است میان اصل و فرع شخص و ظل و نیست هیچ یکے ازین ہر دو عین دیگرے ◦

مکتوب صد و سی و ششم (۱۳۶)

نیز بملا محمد صدیق صدور یافته در منع از تسویف و تاخیر در تحصیل مطلوب حقیقی مکتوب مرغوب وصول یافت چون قاصد او آخر عشرهٔ متبرکه رسید بعد از مضی آن بجواب کتابت نپرداخت جواب کتابت خانخانان و جواب کتابت خواجه عبد الله را نیز نوشته فرستاده است ملاحظه خواهند نمود رفتن شما درین دفعه بلشکر معقول فقیر نمیشود تا حکمت چه باشد و کان امر عبد الله سبحانه ملاحظه فرمایند که حضرت حق سبحانه و تعالیٰ از کمال کرم قوت یومیه عطا فرموده است این را غنیمت شمرده فکر کار خود باید کرد و آنرا وسیله قوت دیگر باید ساخت که کار به تسلسل میکشد درویشی طول امل کفر است و معاملهٔ تخلیص از قرض معلوم نیست که از خواجگی صورتے پیدا کند و اگر اشتباہی دارند باید بخواجگی چیزے نوشت منقح و صریح اگر او در جواب هم منقح بنویسد و وعدهٔ موکد مفهوم شود باین نیت بروند اما علاج تسویف و تاخیر چه باشد هرچه بکنند زود تر بکنند که فرصت بسیار غنیمت است

مکتوب صد و سی و هفتم (۱۳۷)

بحاجی خضر افغان صدور یافته در علو شان اداے نماز که منوط است کمال آن بنهایت النهایت و ما یناسب ذلك مکتوب مرغوب رسید مضمون بوضوح پیوست الـتذاذ در عبادات و رفع کلفت در اداے آنها از اجل نعم حق است سبحانه خصوصا در اداے صلوة که غیر منتهی را میسر نیست

علی الخصوص صلوات فرائض صلوٰة زیرا که در ابتدا و نهایت باداء صلوٰة نافله تسلّی میسازند و در نهایت النهایت این نسبت بفرائض منوط میگردد و در اداء نوافل خود را بیکار میدانند کار عظیم نزد اداء فرائض است و بس مصرع این کار دولت است کنون تا کرا رسد ٭ باید دانست التذاذیکه در حین اداء صلوٰة دست میدهد نفس را ازان التذاذ حظی نیست و در عین این التذاذ او در ناله و فغان است سبحان الله چه رتبه ایست مصرع هنیئاً لارباب النعیم نعیمها ٭ امثال ما مردم بو الهوس را گفت و شنود این سخنان هم مغتنم است مصرع بارے بهیچ خاطر خود شاد میکنیم ٭ و نیز بدانند که رتبۀ نماز در دنیا در رنگ رتبۀ رؤیت است در آخرت نهایت قرب در دنیا در نماز است و نهایت قرب در آخرت در حین رؤیت است و بدانند که سائر عبادات وسائل اند از برای نماز و نماز از مقاصد است والسلام والاکرام ٭

مکتوب (۱۳۸) صد و سی و هشتم

بہاء الدین

بشیخ بهاء الدین سرهندی صدور یافت در مذمت دنیای دنیّه و اجتناب از صحبت ابناء دنیا

فرزندے ارشدے بایں دنیۀ مبغوضه خرسند نباشد و سرمایۀ دوام اقبال از جناب قدس خداوندی جل سلطانه از دست ندهد فکر باید نمود که چه چیز میفروشد و چه چیز میخرد و آخرت را بدنیا عوض نمودن و از حق سبحانه بخلق باز ماندن از سفاهت و بیخردی است جمع دنیا و آخرت از قبیل جمع اضداد است ما احسن الدین والدنیا لو اجتمعا ازین دو ضد هر کدام را اختیار کنند بهره خواهد خورد البقر و شد عذاب آخرت ابدی است و متاع دنیا قلیل است دنیا مبغوضۀ حق است سبحانه و آخرت مرضیۀ او تعالی و تقدس ن عش ما شئت فانک میت ٭ واحبب ما شئت فانک مفارقه ٭ آخر زن و فرزند را میباید گذاشت و تدبیر اینها را بحق سبحانه باید سپرد

و امروز خود را مرده باید انگاشت و مهمات اینها را باو تعالی باید تفویض نمود اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِکُمْ وَاَوْلَادِکُمْ عَدُوًّا لَکُمْ فَاحْذَرُوْهُمْ نص قاطع است مگر شنیده باشد خواب خرگوش تا چند خواهد بود آخر چشم باید کشود صحبت اهل دنیا و اختلاط با ایشان سم قاتل است کشتهٔ این سم بموت ابدی گرفتار است اَلْعَاقِلُ تَکْفِیْهِ الْاِشَارَةُ فَکَیْفَ التَّصْرِیْحُ مَعَ الْمُبَالَغَةِ وَالتَّاکِیْدِ لقمه چرب ملوک در ازدیاد مرض قلبی میکوشد فَکَیْفَ الْفَلَاحُ وَالنَّجَاتُ اَلْحَذَرُ اَلْحَذَرُ ثُمَّ الْحَذَرُ من آنچه شرط بلاغست با تو میگویم ❊ تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال ❊ فِرَّ مِنْ صُحْبَتِهِمْ اَکْثَرَ مِمَّا تَفِرُّ مِنَ الْاَسَدِ فَاِنَّهٗ یُوْجِبُ الْمَوْتَ الدُّنْیَوِیَّ وَهُوَ قَدْ یُفِیْدُ فِی الْاٰخِرَةِ وَاخْتِلَاطُ الْمُلُوْکِ یُوْجِبُ الْهَلَاکَ الْاَبَدِیَّ وَالْخَسَارَةَ السَّرْمَدِیَّ فَاِیَّاکَ وَصُحْبَتَهُمْ وَاِیَّاکَ وَلُقْمَتَهُمْ وَاِیَّاکَ وَمَحَبَّتَهُمْ وَاِیَّاکَ وَرُؤْیَتَهُمْ وَقَدْ وَرَدَ فِی الْخَبَرِ الصَّحِیْحِ مَنْ تَوَاضَعَ غَنِیًّا لِغِنَاهُ ذَهَبَ ثُلُثَا

دینه باید اندیشید که اینجا تواضع و چاپلوسی از جهت غنای ایشانست یا چیزی دیگر شک نیست که از جهت غنای ایشان است و نتیجه آن ذهاب دو

ثلث دین است فَاَیْنَ اَنْتَ مِنَ الْاِسْلَامِ وَاَیْنَ اَنْتَ مِنَ النَّجَاتِ این همه مبالغه و ابرام بواسطه آنست که میداند که لقمه چرب و صحبت ناجنس دل آن فرزند را از تذکر مواعظ و تعقل نصائح دریده انداخته باشد بکلمه و کلام متاثر نخواهد شد فَالْحَذَرُ الْحَذَرُ مِنْ صُحْبَتِهِمْ وَالْحَذَرُ الْحَذَرُ مِنْ رُؤْیَتِهِمْ وَاللّٰهُ سُبْحَانَهُ الْمُوَفِّقُ نَجَّانَا اللّٰهُ سُبْحَانَهُ وَاِیَّاکُمْ عَمَّا لَا یَرْضٰی عَنْهُ رَبُّنَا الْمُتَعَالِیْ بِحُرْمَةِ سَیِّدِ الْبَشَرِ الْمَمْدُوْحِ بِمَا زَاغَ الْبَصَرُ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُهَا وَالسَّلَامُ

مکتوب صد و سی و نهم (۱۳۹)

بجعفر بیگ بهانی صدور یافته در بیان آنکه جامهٔ بیدولتان که طعن را اهل الله مینمایند تجویز و نکوهش آن جامه مجوز است بلکه مستحسن التفات نامهٔ گرامی مشرف ساخت حق سبحانه

وکمالی ایشان را سلامت نمود کہ تعدد احوال فقرا سیفرمایند و حضور و غیبت را یکسان میدارند مخدوما کفار قریش چون از کمال بے سعادتی در ہجو و نکوہش اہل اسلام مبالغہ نمودند حضرت پیغامبر علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام بعضے از شعراء اسلامیہ امر فرمودند کہ ہجو کفار نگونسار نمایند آن شاعر در حضور آن سرور علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا بالائے منبر می برآمد و اشعار ہجویہ کفار بر ملا میخواند آن سرور میفرمودند کہ روح القدس با اوست مادامیکہ ہجو کفار میکند ملامت و ایذاء خلق از مغتنمات عشق است اللہم اجعلنا منہم بحرمۃ سید المرسلین علیہ و علیہم و علی آلہ الصلوات والتسلیمات

مکتوب صد و چہلم (۱۴۰)

بملا محمد معصوم کابلی صدور یافتہ در بیان آنکہ رنج و محنت از لوازم محبت است محبت آثار رنج و محنت از لوازم محبت است اختیار فقر او ر و و غم لابد است بیت غرض از عشق تو ام چاشنی درد و غم است ورنہ زیر فلک اسباب تنعم چہ کم است ❊ و وحشت آوارگی میخواہد تا از غیر او بکلیۃ انقطاعی حاصل گردد اینجا آرام و بے آرامی است و ساز و سوز است و قرار و بیقراری و راحت و جراحت درین مقام فراغت طلبیدن خود را از محنت اندختن است تمام خود را بمحبوب باید سپرد و ہرچہ از و بیاید بہ اشد رضا باید قبول کرد و آنرا ہیچ طریق زندگانی درین وضع است تا توانید استقامت ورزید و الا فتور در رفقا است شغلی شما خوب شدہ بود اما پیش از قوت ضعف کشیدہ غم نیست اگر اندکے خود را ازین تردد لت جمع سازند بہتر از پیشتر خواہد شد باید کہ این اسباب تفرقہ را عین اسباب جمعیت دانند تا توانند کارے کرد والسلام

مکتوب صد و چهل و یکم (۱۴۱)

بملا محمد قلیچ صدور یافته در بیانِ آنکه عمدۂ این کار محبت و اخلاص است حضرتِ حق سبحانهٗ وتعالیٰ ترقیات کرامت فرماید بحرمتِ سیدِ المرسلین علیه وعلیهم وعلیٰ آلهِ الصلوات والتسلیمات از احوالِ قلبی گاہے نمی نویسند که چه صورت دارد البته ازان باب نیز چیزے می نوشته باشند که موجبِ توجهِ غائبانه است عمدۂ این کار محبت و اخلاص است اگر بالفعل ترقی مفهوم نشود غم نیست چون استقامت بر اخلاص است امید است که کار بنهایات میسر گردد والسلام

مکتوب صد و چهل و دوم (۱۴۲)

بملا عبد الغفور سمرقندی صدور یافت در بیانِ آنکه از نسبتِ این بزرگواران اگر اندک بدست افتد اندک نیست مکتوبِ شریف که از روئے التفات ارسال داشته بودند رسید محبت فقرا و توجه باین طائفه از اجلِّ نعمِ خداوندیست جلّ سلطانهٗ از حضرتِ حق سبحانهٗ وتعالیٰ استقامت برین مسئول و مرخوّاست نیاز نیکه بدرویشان فرستاده بودند نیز وصول یافت فاتحهٔ سلامت خواندہ شد طریقهٔ که اخذ کرده بودند و سبقی که ازانجا فرارسیده بود ازان مقوله هیچ ذکر نیافته معاذ الله که در آن فتورے رفته باشد بیت

یکچشم زدن خیالِ او پیش نظر ✽ بهتر ز وصالِ خوبرویان همه عمر ✽

از نسبتِ این بزرگواران اگر اندک بدست افتد اندک نیست زیرا که نهایتِ دیگران در بدایتِ ایشان مندرج است مصرع

قیاس کن ز گلستانِ من بهارِ مرا ✽

اما ازین فتور غم نیست چون رشتهٔ محبت بحمد الله این نسبت قوی است فرجی که بمکرر پوشیده شده است ارسال داشته شد گاه گاه آن را بپوشند و بادب نگاه دارند که فوائدِ بسیار ازان متوقع است هر گاه آن جامه را بپوشند

له پس از سی سال این سخن محقق شد بحافظ فانی - که بر کرم پادشاه ایوبی بهار ملک سلیمانی ✽

باوضو بوشند وتکرار سبق نمایند امید است کہ جمعیت تمام رُو دہد ہرگاہ چیزی نویسند باید کہ اول از احوالِ باطن خود نویسند کہ احوالِ ظاہر بے احوالِ باطن از حیزِ اعتبار ساقط است مصرع از ہرچہ میرود سخن دوست خوش تر است • ثَبَّتَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَاِیَّاکُمْ عَلٰی مُتَابَعَۃِ سَیِّدِ الْبَشَرِ الْمُطَہَّرِ عَنْ زَیْغِ الْبَصَرِ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ ظَاہِرًا وَّبَاطِنًا مصرع کار اینست وغیر این ہمہ ہیچ •

مکتوب صد و چہل و سوم (۱۴۳)

بملا شمس صدور یافت در بیانِ آنکہ موسمِ جوانی را غنیمت شمرده بلہو و لعب صرف نکنند تحبت فقرا مولانا شمس موفق باشند کہ موسمِ جوانی را غنیمت شمرده بلہو و لعب صرف نکنند و بجز رضای مولیٰ عوض نماید کہ آخر غیر از ندامت و پشیمانی امرے دیگر نخواہد بود و سود نخواہد داشت خیر شرط است پنج وقت نماز بجماعت ادا نماید و حلال را از حرام امتیاز کند طریق نجاتِ اخروی متابعتِ صاحبِ شریعت است عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ تلذذات فانیہ و تنعمات ہالکہ منظورِ نظر نباشد وَاللّٰہُ سُبْحَانَہُ الْمُوَفِّقُ لِلْخَیْرَاتِ

مکتوب صد و چہل و چہارم (۱۴۴)

بحافظ محمود لاہوری صدور یافت در بیانِ معنی سیر و سلوک و بیانِ سیر الی اللہ و سیر فی اللہ و دو سیر دیگر کہ بعد از این دو سیر است • حضرتِ حق سُبْحَانَہٗ وَتَعَالٰی در مدارجِ کمالات ترقیات بے اندازه کرامت فرماید بحرمتِ سَیِّدِ الْبَشَرِ الْمُطَہَّرِ عَنْ زَیْغِ الْبَصَرِ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ مصرعہ از ہرچہ میرود سخن دوست خوشتر است • سیر و سلوک عبارت از

عسه بدانکه شیونات الٰہی فرع اند مر ذات را و صفات مر تعالیٰ متفرع بر شیونات اند و اسما کالخالق والرازق متفرع بر صفات و افعال متفرع بر اسما و سائر موجودات متعلق افعال و متفرع بر آنها است پس شیون و کیفیت و صفات و گروا و ل عین ذات اند ثانیه زائد بر ذات اند و خارج من لم یطلع علیه من الفرق زعم ان الشیون هی الصفات فحکم بعینیة الصفات مع الذات کالشیون فلزم انکار ما یلزم اهل الحق من زیادة الصفات ۱۲ معارف لدنیه مع الاختصار -

حرکت[1] در علم است که از مقوله کیف است حرکت[2] اینی اینجا گنجایش ندارد پس سیر[3] الی الله عبارت از حرکت علمیه است که از علم اسفل بعلم اعلا میرود و از ان اعلا باعلاے دیگر الیٰ ان ینتهی الیٰ علم الواجب تعالیٰ بعد محو علوم الممکنات کلها و زوالها باسرها و هذه الحالة هو المعبر بالفناء و سیر[4] فی الله عبارت از حرکت علمیه است در مراتب وجوب از اسما و صفات و شیون[5] و اعتبارات و تقدیسات و تنزیهات الیٰ ان ینتهی الیٰ المرتبة التی لا یمکن التعبیر عنها بعبارة و لا یشار الیها باشارة و لا تسمی باسم و لا تکنی بکنایة و لا یعلمها عالم و لا یدرکها مدرک و هذا السیر مسمی بالبقاء و سیر عن الله بالله که سیر ثالث است نیز عبارت از حرکت علمیه است که از علم اعلی بعلم اسفل فرود می آید و از ان اسفل باسفل دیگر الیٰ ان یرجع الیٰ الممکنات رجوع القهقری و یزول عن علوم مراتب الوجوب کلها و هو العارف الذی نسی الله بالله و رجع عن الله مع الله و هو الواجد الفاقد و هو الواصل المهجور و هو القریب البعید و سیر رابع که سیر در اشیا است عبارت از حصول علوم اشیا است شیئاً فشیئاً بعد زوال علوم الاشیاء کلها فی السیر الاول فالسیر الرابع مقابل للسیر الاول و السیر الثالث للسیر الثانی کما تری و سیر الی الله و سیر فی الله از برای تحصیل نفس ولایت است که عبارت از فنا و بقا است و سیر ثالث و رابع از برای حصول مقام دعوت است که مخصوص بانبیاء مرسل است صلوات الله تعالیٰ و تسلیماته علی جمیعهم عموماً و علی افضلهم خصوصاً و تابعان کمل از مقام این بزرگواران علیهم الصلوات و التسلیمات نیز نصیب است کما قال تبارک و تعالیٰ قُلْ هٰذِهٖ سَبِیْلِیْۤ اَدْعُوْۤا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِیْرَةٍ اَنَا وَ مَنِ اتَّبَعَنِیْ اینست حدیث بدایت و نهایت که مقصود از ذکر آن تنویه و تشویق طلاب است و بر شکر غلطید ای صفرائیان از برای کورے سودائیان و السلام علیٰ من اتبع الهدیٰ و التزم متابعة المصطفیٰ علیه و علیٰ آله الصلوات و التسلیمات

له تنویه بلند کردن و خواندن بچیزے ۱۲ منه   سه الشرب - و تهافتوا فی شکرها اهل منه ؛ رد اعتقال صفرائی السوداوی ۱۲

مکتوب (۱۴۵) صد و چہل و پنجم

بملا عبد الرحمن مفتی صدور یافت در بیانِ آنکہ مشائخ طریقۂ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم ابتداءِ سیر از عالمِ امر اختیار کردہ اند و در بیانِ سرِّ عدم تاثر بعضے از مبتدیانِ این طریق بسرعت ﴿ ثَبَّتَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَاِیَّاکُمْ عَلٰی جَادَّۃِ الشَّرِیْعَۃِ الْمُصْطَفَوِیَّۃِ عَلٰی صَاحِبِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ وَیَرْحَمُ اللّٰہُ عَبْدًا قَالَ اٰمِیْنًا ﴾ مشائخِ طریقۂ نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم ابتداءِ سیر از عالمِ امر اختیار کردہ اند و عالمِ خلق را در ضمنِ آن سیر قطع مینمایند بخلافِ مشائخِ سائر طرق کہ ابتداءِ سیرِ ایشان از عالمِ خلق ہست بعد از طیِّ عالمِ خلق قدم در عالمِ امر می نہند و بمقامِ جذبہ میرسند لہذا طریق نقشبندیہ اقربِ طرق آمد و لاجرم نہایتِ دیگران در بدایتِ ایشان مندرج گشت ع قیاس کن ز گلستانِ من بہارِ مرا ﴿ جمعے باشند از طلابِ این طریقۂ علیہ کہ با آنکہ ابتداءِ سیرِ ایشان از عالمِ امر است بسرعت متاثر نشوند و التذاذ و حلاوت کہ مقدمۂ جذبہ ہست بزودی پیدا نکنند وجہش آنست کہ عالمِ امر در ایشان نسبت بعالمِ خلق ضعیف افتادہ ہست و ہمین ضعف سدِّ راہِ سرعتِ تاثیر و تاثر شدہ و این بطوءِ تاثر تا زمانی متحقق ہست کہ عالمِ امر در ایشان بر عالمِ خلق قوت پیدا کند و امر منعکس گردد و علاجِ این ضعف مناسبِ این طریقۂ علیہ تصرفِ تام ہست مر صاحبِ تصرفِ تام را و علاجیکہ مناسبِ طرقِ دیگران است تقدیمِ تزکیۂ نفس ہست و ریاضات و مجاہداتِ شاقہ کہ موافقِ شریعت واقع شوند علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ باید دانست کہ بطوءِ تاثر علامتِ نقصانِ استعداد نیست گروہے باشند تام الاستعداد کہ باین بلا مبتلا گردند والسلام

مکتوب (۱۴۶) صد و چهل و ششم

سے سعید بیسم فاعل از استسعاد نیک بختی و سعادت جوینده و یاری خواهنده ۱۲

بشرف الدین حسین بدخشی صدور یافت در نصیحت بتکرار سبق، مکتوب فرزندے شرف الدین حسین وصول یافت لله سبحانه الحمد والمنة که بسعادت یاد تقرار مستسعد اند سبقی که گرفته بودند تکرار آن وقت را منتبر پندارند و فرصت را از دست ندهند مبادا کر و فر فانیه از جا برد و طمطراق زائله بحلاوت سازد

بیت
همانا در زمین تو نیست ۞ که تو طفلی و خانه رنگین است ۞

چه نعمتی است که حضرت حق سبحانه و تعالی بنده را در عنفوان شباب توفیق توبه کرامت فرماید و بران استقامت بخشد توان گفت که نعمات تمام دنیا در جنب آن نعمت حکم شبنمی دارد در جنب دریائی عمیق چه آن نعمت موجب رضائے مولی است سبحانه که فوق جمیع نعم است چه دنیوی و چه اخروی ورضوان من الله اکبر والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها

مکتوب (۱۴۷) صد و چهل و هفتم

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته در بیان آنکه گسستن بر پیوستن مقدم است یا پیوستن بر گسستن حضرت حق سبحانه و تعالی در مدارج کمال ترقیات کرامت فرماید بحرمة سید المرسلین علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها جمعے از مشائخ طریقت قدس الله تعالی اسرارهم گسستن را بر پیوستن مقدم داشته اند و جمعے دیگر ازین بزرگواران پیوستن را بر گسستن تقدیم داده اند و طائفه ثالث متوقف رفته اند ابو سعید خراز گوید قدس سره تا نرهی نیابی تا نیابی نرهی ندانم کدام پیش بود راقم این سطور گوید گسستن و پیوستن دیگر زبان متحقق میگردند جائز نیست که گسستن از پیوستن جدا شود و پیوستن بی گسستن هویدا گردد و غایة مافی الباب اگر خفای است

سے شہرت حال شیخ ابو سعید خراز بحاشیہ مکتوب اول نوشتہ شدہ ۱۲

در تقدم ذاتی است و تعین علمیه کی مر دیگری را شیخ الاسلام هروی قدس سره اعتبار مذهب ثانی مینماید و میفرماید که سبقت از آن طرف محبت بلی آنانیکه گسستن را مقدم داشته اند انکار این سبقت نمایند مراد ایشان از پیوستن ظهور تام است و آن ثانی سبقت بر ظهور مطلق نیست ظهور مطلق مقدم باشد بر گسستن و ظهور تام موخر از آن برین تحقیق نزاع ایشان بلفظ راجع میگردد اما نظر طائفه اولی بلند است که قلیل را در حیز اعتبار نمی آرند باید دانست که برین توجیه تقدم زمانی نیز پیدا گشت فافهم والله سبحانه اعلم بالصواب بهر حال ظهر گسستن و پیوستن باید شد که مرتبه ولایت منوط باین دو مرتبه است و بذلک یظهر مباحث الفساد مرتبه اولی مربوط بسیر الی الله است و مرتبه ثانی بسیر فی الله و مجموع این دو سیر مرتبه ولایت و کمال میرسد علی تفاوت درجاتها و سیر دیگر از برای تحصیل تکمیل است و وصول بدرجه دعوت مخصوص باین سیر دوم اگر در وی کس است والسلام

مکتوب صد و چهل و هشتم (۱۴۸)

بملا صادق کابلی صدور یافته در بیان آنکه صاحب بیحاصلی باحاصل است و در بیان آنکه زنهار بتوسط روحانیات مشائخ و امدادات ایشان مغرور نشوند که آن صور مشائخ فی الحقیقت لطائف شیخ معتقدات ٭ دو مکتوب پی در پی رسید مکتوب اول از حصول بیخبری انبا نمود و مکتوب ثانی از تشنگی و بیحاصلی الحمد لله سبحانه که عبرت مر شما را تمام است صاحب بیحاصلی باحاصل است و آنکه خود را بیحاصل دانست واصل است مکرر بشما گفته شده است که زنهار بتوسط روحانیات مشائخ و امدادات ایشان مغرور نشوید که آن صور مشائخ فی الحقیقت لطائف شیخ معتقد است که بآن صور ظهور نموده است قبله توجه را وحدت شرط است توجه را پراگنده ساختن موجب خسران است عیاذاً بالله سبحانه ثانیاً آنکه مکرر و مؤکد بشما گفته ایم که سر رشته کار را مختصر بگیرید و بسرعت سر انجام نمایید

امرِ ضروری را گذاشته بامرِ لاطائل پرداختن از عقل و دوراندیش بسیار مستبعد است امّا شما معتقدِ رائے خود اید سخنِ کس در شما کم است کہ مؤثر افتد شما دانید ما علی الرسول الا البلاغ

مکتوب (۱۴۹) صد و چہل و نہم

نیز بملا صادق کابلی صدور یافته در بیانِ آنکہ ہر چند مسبب الاسباب تعالیٰ اشیاء را بر اسباب مترتب ساخته است امّا چہ در کار کہ نظر بر سببِ معیّن دوخته شود اخوی مولانا محمد صادق عجب است کہ این ہمہ خود را بعالمِ اسباب واگذاشته است ہر چند مسبب الاسباب تعالیٰ و تقدّس اشیاء را بر اسباب مترتب ساخته است امّا چہ در کار کہ نظر بر سببِ معیّن دوخته شود و مصرع گر در بسته شد دلِ دگری بکشاید این قسم کوته نظری بسیار بے مناسبتی میطلبد از امثالِ شما مردم بسیار مستہجن است ساعتی بحالِ خود فرو باید رفت و این شناعت را باید فہمید در کسوتِ فقر این ہمہ تلاش در تحصیل مبغوضۂ حق جلّ شانہ چہ بلا مستنکر است عجب است کہ این منکرہ را در نظرِ شما چہ طور زیبا نموده اند در تحصیل امورِ ضروریہ بقدرِ ضرورت باید کوشید تمام ہمت را بآن مصروف ساختن و عمر را در پے آن گذرانیدن سفاہتِ محض است فرصت بسیار غنیمت است ہزار افسوس کہ آنرا کسے در تحصیلِ امورِ لاطائل صرف کند خبر شرط است ما علی الرسول الا البلاغ از گفت و شنودِ مردم آزار نکشند چیزہائیکہ بشما نسبت میکنند ہرگاہ در شما نباشد ہیچ غم نیست چہ دولتی است کہ مردم کسے را بد دانند و فی الحقیقت نیک باشد اگر عکسِ این قضیہ متحقق شود محلِ خطر است والسلام

مکتوب (۱۵۰) صد و پنجاہم

بخواجہ محمد قاسم صدور یافته در بیانِ آنکہ شایانِ مطلوبیت جز حضرتِ واجب الوجود تعالیٰ و تقدّس

سنہ ۵ یعنی دنیائے دنیہ عوض عمر گران نے تواند شد کہ از برائے او پراگندہ شود ۱۲

نیست * التفات نامۂ اخوی خواجہ محمد قاسم وصول یافت موجب فرحت گشت از تشتت
اوضاع دنیوی و تفرق احوال صوری دلتنگ نشوند کہ ایں آن نیکند زیرا کہ این نشارۂ
دنیۂ عوض نفاست عمر گرامی حق سبحانہ و تعالیٰ می باید بسر برد درین ضمن عمر باشد یا تیسیر شایان
مطلوبیت را جز ذات واجب الوجودیت جل شانہ خصوصاً امثال شام دم عزیز را
مع ذلک اگر بخدمتی و کارے اشارت نمایند بہمت و سعی آن خواہد کوشید والسلام

مکتوب صد و پنجاہ و یکم (۱۵۱)

بمیر محمد نعمان صدور یافتہ در بیان بزرگی طریقۂ حضرات خواجگان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم
و بیان معنی یادداشت کہ مخصوص باین اکابرست مصراع از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر است
یادداشت در طریقۂ حضرات خواجگان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم عبارت از حضور بی غیبت است
یعنی دوام حضور حضرت ذات تعالیٰ و تقدس بے تخلل حجب شیونی و اعتباراتی و آگاہی حضور را
و آگاہی غیبت یعنی وقتی حجب تمام مرتفع شوند و وقتے دیگر در میان آیند چنانچہ در تجلی ذاتی
برقی کہ کالبرق حجب تمام از پیش حضرت ذات تعالیٰ و تقدس مرتفع میگردد و بسرعت باز در پردۂ
شیون و اعتبارات می آید پس نزد این اکابر آن چیز اعتبار ساقط است پس حاصل حضور بی غیبت
آن گشت کہ تجلی ذاتی برقی کہ عبارت از ظہور حضرت ذات است بی توسط شیون و اعتبارات کہ
در نہایت این راہ میسر گردد و فنائی اکمل اور است اندام ثبات میکند و دائمی گردد و حجب ہرگز رجوع نکنند
و اگر رجوع کند حضور بغیبت متبدل نخواہد گشت و یادداشت نخواہند گفت پس متحقق گشت کہ
شہود این اکابر بر ہمہ اتم و اکمل است و اکملیت فنا و اتمیت بقا باندازۂ اتمیت و اکملیت
مشہود است مع قیاس کن ز گلستان من بہار مرا

سہ مصراع

مکتوب صد و پنجاه و دوم (۱۵۲)

بسیادت و نقابت پناهی شیخ فرید صدور یافته در بیان آنکه اطاعت رسول عین اطاعت حق است سبحانه و ما یناسب ذلک قال الله سبحانه و تعالی مَنْ یُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ حضرت حق سبحانه و تعالی اطاعت رسول را عین اطاعت خود فرمود پس اطاعت خدای عز و جل که در غیر اطاعت رسول باشد اطاعت او نیست سبحانه و از برای تاکید و تحقیق این معنی کلمهٔ قد آورد تا بوالهوسی درمیان این دو اطاعت جدائی پیدا نکند و یکی را بر دیگری نگزیند و در جای دیگر حضرت حق سبحانه و تعالی شکایت میکند از حال جماعه که درمیان این دو طاعت تفرقه مینمایند کما قال سبحانه یُرِیْدُوْنَ اَنْ یُّفَرِّقُوْا بَیْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَیَقُوْلُوْنَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَّنَکْفُرُ بِبَعْضٍ وَّیُرِیْدُوْنَ اَنْ یَّتَّخِذُوْا بَیْنَ ذٰلِکَ سَبِیْلًا اُولٰٓئِکَ هُمُ الْکٰفِرُوْنَ حَقًّا + آرے بعضے از مشائخ کبار قدس الله تعالی اسرارهم در سکر وقت و غلبهٔ حال سخنان گفته اند که موهم تفرقه اند میان این دو اطاعت و مشعر باختیار محبت یکی بر دیگرے منقول است که سلطان محمود غزنوی در ایام پادشاهت خود نزدیک بخرقان فرود آمده بود از آنجا وکلائی خود را بخدمت شیخ ابوالحسن خرقانی فرستاد و التماس نمود که حضرت شیخ بدیدن او بیایند و بوکلائی خود گفت که اگر از شیخ توقفے فهم کنید کریمهٔ اَطِیْعُوا اللّٰهَ وَاَطِیْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِی الْاَمْرِ مِنْکُمْ بخوانید چون وکلا از شیخ توقف فهمیدند کریمهٔ مذکوره را برخواندند شیخ در جواب فرمودند که چندان گرفتار اَطِیْعُوا اللّٰهَ ام که شرمندهٔ اَطِیْعُوا الرَّسُوْلَ ام و با اطاعت اُولِی الْاَمْرِ چه رسد حضرت شیخ اطاعت حق را سبحانه در غیر اطاعت رسول بود دانست این سخن از استقامت دور است مشائخ مستقیم الاحوال ازین قسم سخنان تنزه مینمایند و در جمیع مراتب شریعت و طریقت و حقیقت اطاعت حق سبحانه را در اطاعت رسول

او میدانند واطاعتِ حق سبحانه که در غیرِ اطاعتِ رسول است علیه الصلوة والسلام عینِ ضلالت
می انگارند ونیز منقول است که شیخ مهنه شیخ ابوسعید ابوالخیر مجلسی داشتند وسیدی اجل از
اکابرِ ساداتِ خراسان نیز در مجلسِ ایشان نشسته بودند اتفاقاً دران اثنا مجذوبی مغلوب
الاحوال پیدا شد حضرتِ شیخ او را بر سید اجل تقدیم دادند سید را ناخوش آمد بسید فرمودند که
تعظیمِ شما بواسطۂ محبتِ رسول است علیه الصلوة والسلام وتعظیمِ این مجذوب بواسطۂ محبتِ
حق سبحانه این قسم تفرقه را نیز اکابرِ مستقیم الاحوال تجویز نمی نمایند وغلبۂ محبتِ حق را سبحانه
بر محبتِ رسول او علیه الصلوة والسلام از سکرِ حال میدانند وجز فضول نمی انگارند اما این
قدر هست که در مقامِ کمال که مرتبۂ ولایت است محبتِ حق سبحانه غالب است ودر مقامِ
تکمیل که نصیبی از مقامِ نبوت است محبتِ رسول غالب ثبتنا الله سبحانه علی اطاعة
الرسول التی هی عین اطاعة الله سبحانه

مکتوب (۱۵۳) صد و پنجاه و سیوم

بمیان شیخ مزمل صدور یافته در بیانِ خلاصی تام از رقیتِ ماسوای که مربوط بفنای مطلق است
کتابتیکه ارسال داشته بودند رسید الحمد لله ذی الانعام والمنة که طالبانِ خود را وطلب
بیقرار و بی آرام میدارد ودرین بی آرامی از آرام بغیرِ خود نجات می بخشد اما خلاصی تام
از رقیتِ اغیار وقتی میسر شود که بفنای مطلق مشرف شود ونقوشِ ماسوی را بالکل از
آئینۂ دل محو سازد وتعلقِ علمی وحبی او را بهیچ چیز نماند وغیر از حق سبحانه وتعالی او را مقصودی
ومرادی نباشد ودونه خرط القتاد هر چند گمانِ بی تعلقی دارد اما ان الظن لا یغنی
من الحق شیئا مصرع این کار دولت است کنون تا کرا رسد گرفتارِ احوال ومقامات گشتن غیرت

از چیزهای دیگر مپرس گویند هرچه از دوست رسد نیکوست اما نی چه کفر آن حرف و چه ایمان، هرچه از راه دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا. غربت شما بطول انجامید فرصت غنیمت است اگر یاران اهل اند در رخصت چون توقف خواهند کرد و اگر نا اهل چه احتیاج رخصت است مرضی حق سبحانه را می باید ملاحظه کرد اهل عالم راضی باشند یا نباشند عدم رضاء ایشان چه خواهد بود ع طفیل دوست باشد هرچه باشد. مقصود حق است سبحانه باید دانست باقی هرچه جمع شود شود و اگر نه شود گو نه شود ع ز خار مرن اینجا و تو در گل نگری. والسلام

مکتوب صد و پنجاه و چهارم (۱۵۴)

نیز بمیان مرزا صدر جهان در بیان آنکه از خود باید گذشت و در خود باید رفت حق سبحانه و تعالی با خود دارد و یک لحظه با غیر خود نگذارد. اللهم لا تکلنا الی انفسنا طرفة عین فنهلک ولا اقل منها فضیع هر بلائے که هست از گرفتاری بخود است چون از خود خلاص شد از گرفتاری ما دون او سبحانه خلاص شد اگر بت می پرستی فی الحقیقة خود را می پرستید کما قال تعالی افرأیت من اتخذ الهه هواه. مصراع. از خود چو گذشتی همه عیش است و خوشی دع نفسک و تعال همچنانکه از خود گذشتن فرض است در خود رفتن هم لازم است که یافت اینجاست در بیرون خود یافت نمی باشد ع با تو در زیر گلیم است هرچه هست. همچو نابینا مبر هر سوے دست. سیر آفاقی بعد در بعد است و سیر انفسی قرب در قرب اگر شهود است در خود است و اگر معرفت است هم در خود و اگر حیرت است هم در خود بیرون خود قدم گاه نیست سخن بمجازفت مبادا ساده دلی ازینجا حلول یا اتحاد فهم کند و برابطه ضلالت رود ع اینجا حلول کفر بود اتحاد هم. پیش از تحقق باین مقام تکلم ازان ممنوع است رزقنا الله سبحانه

وَاِيَّاكُمُ الْاِسْتِقَامَةَ عَلَى الطَّرِيْقَةِ الْمَرْضِيَّةِ عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ از احوال خود مینوشته باشند که دخل تمام دارد باد چو علائق صوریه آزاد باشند وجود و عدم آنرا مساوی دانند والسلام والاکرام

مکتوب صد و پنجاه و پنجم (۱۵۵)

نیز بیان شیخ مزمل صدور یافته در ترغیب رجوع باصل خود که حق سبحانه و تعالی باخود دارد ؎ بعد از خدائی هرچه پرستند هیچ نیست ⁂ بیدولت است آنکه بهیچ اختیار کرد ⁂ غره ماه جمادی الاول روز جمعه بطواف حضرت دهلی مشرف گشت و محمد صادق نیز همراه است چند روز اگر اراده خداوندی موافق است اینجا بسر برده بسرعت متوجه وطن اصلی خواهد شد حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْاِيْمَانِ خبر صحیح است بیچاره بیچاره و ناصیه بدست او وارد مَا مِنْ دَابَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا اِنَّ رَبِّيْ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ اَيْنَ الْمَفَرُّ مگر آنکه فَفِرُّوْا اِلَى اللّٰهِ گفته در وی بگریزند بهر حال اصل را اصل و نسبت فرع را طفیلی ساخته رو باصل باید آورد ؎ هرچه جز عشق خدائی احسن است ⁂ گر شکر خوردن بود جان کندن است ؛

مکتوب صد و پنجاه و ششم (۱۵۶)

نیز بیان مزمل صدور یافته در ترغیب بر صحبت اهل الله ؛ کتابتیکه بدست قاضی اوده جالندهر فرستاده بودند در دهلی رسانید اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَالْمِنَّةُ که محبت فقرا نقد وقت دارند و بحکم اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ با ایشانند تاه ریب هر چند بحسب اوقات و ازمان نزدیکست اما بسی دور است ؎ فراق دوست اگر اندک است اندک نیست ⁂ درون دیده اگر نیم موست بسیار است ⁂ چون بواسطه رعایت حقوق ارباب حقوق این معنی را اختیار کرده اند بهمان طریق

بکنند فقیر ہم تا ماہِ رجب شاید اینجا باند واللہ سبحانہ اعلم بالصواب والیہ المرجع والمآب
بہر حال چند روزہ عمر را بفقر امیباید گذرانید واصبر نفسک مع الذین یدعون ربہم
بالغداۃ والعشی یریدون وجہہ خود نص قاطع است کہ حق سبحانہ و تعالی
حبیب خود را علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا بآن امر فرمودہ عزیزے
میفرماید الٰہی چیست اینکہ دوستان خود را کردی کہ ہر کہ ایشان را شناخت ترا یافت و تا ترا
نیافت ایشان را نشناخت رزقنا اللہ تعالی و ایاکم محبۃ ہذہ الطائفۃ العلیۃ الشریفۃ

مکتوب صد و پنجاہ و ہفتم (۱۵۷)

بحکیم عبد الوہاب صدور یافتہ در بیانِ آنکہ چون کسے پیش درویشان برود باید کہ خود را خالی
کردہ رود تا مملو باز گردد و در بیانِ آنکہ اول تصحیح عقائد باید کرد ٭ دوم مرتبہ شما قدم رنجہ نمودہ آمدہ اید
و زود برخاستہ رفتید فرصت آن نشدہ کہ بعضی از حقوقِ صحبت ادا کردہ شود مقصود از ملاقات
افادہ است یا استفادہ و چون مجلس ازین ہر دو خالی باشد از اعتداد خارج است پیش
این طائفہ خالی شدہ باید آمد تا مملو باز گردد و اظہارِ افلاس خود باید نمود تا ایشان را بروے
شفقت آید و راہِ افاضہ بکشاید سیر آمدن و سیر رفتن مزہ ندارد و امتلا را جز علت بار
نیست و استغنا را جز طغیان کار نہ حضرتِ خواجہ نقشبند قدس اللہ تعالی سرہ فرمودہ
اند اول نیاز خستہ بعد از آن توجہِ خاطرِ شکستہ پس توجہ را نیاز شرط آمد مع ذلک
درین اوان کہ طالب علمے آمدہ طلبِ سفارش بجانبِ ایشان ظاہر ساخت
بخاطر ریخت کہ چون مجدد آمدنِ ایشان را ہم حقے ہست پس از جانبِ خود
مہما امکن ادای حق باید نمود لا جرم بزبانِ قلم از جہتِ تدارکِ ما مضے

سه صاحب بدعت چنانکه رافضه وخارجیه وجبریه وقدریه وغیرهم ۱۲

وثانی آنکه چند کلمه بمقتضای وقت و حال املا نموده بجانب ایشان ارسال داشت والله سبحانه الملهم للصواب والموفق للسداد سعادت آثارا آنچه بر ما و شما لازم است تصحیح عقائد بمقتضای کتاب و سنت برنهجیکه علماء اهل حق شکر الله تعالی سعیهم از کتاب و سنت آن عقائد را فهمیده اند و از آنجا اخذ کرده چه فهمیدن ما و شما از حیز اعتبار ساقط است اگر موافق افهام این بزرگواران نباشد زیراکه هر مبتدع و ضال احکام باطله خود را از کتاب و سنت می فهمد و از انجا اخذ مینماید والحال انه لا یغنی من الحق شیئا و ثانیا علم باحکام شرعیه است از حلال و حرام و فرض و واجب و ثالثا عمل بمقتضای این علم است و رابعا طریق تصفیه و تزکیه که مخصوص بصوفیه کرام است قدس الله تعالی اسرارهم پس تا تصحیح عقائد ننمایند علم باحکام شرعیه فائده نمیدهد و تا این هر دو متحقق نشوند عمل نافع نباید و تا این هر سه میسر نگردند حصول تصفیه و تزکیه محال است بعد از این چهار رکن با متممات و مکملات اینها کالسنة مکملة للفرض هر چه هست از فضول است و در دائره مالا یعنی داخل و من حسن اسلام المرء ترکه مالا یعنیه و اشتغاله بما یعنیه والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتحیات

ترجمه از مصحح	مکتوب (۱۵۸) صد و پنجاه و هشتم	اصل

بشیخ حمید بنگالی صدور یافته فی بیان تفاوت مراتب الکمال بحسب تفاوت الاستعدادات وما یناسب ذلک اعلم ان مراتب الکمال متفاوتة بحسب

بشیخ حمید بنگالی صدور یافته در بیان آنکه تفاوت مراتب کمال بحسب تفاوت استعدادات است و مناسب ذلک بدانکه مراتب کمال متفاوت اند بحسب تفاوت استعدادات

وَالتَّفَاوُتُ فِي الْكَمَالِ قَدْ يَكُونُ بِحَسَبِ
الْكَمِّيَّةِ وَقَدْ يَكُونُ بِحَسَبِ الْكَيْفِيَّةِ
وَقَدْ يَكُونُ بِهِمَا مَعًا فَكَمَالُ الْبَعْضِ
مَثَلًا بِالتَّجَلِّي الصِّفَاتِي وَكَمَالُ الْآخَرِينَ
بِالتَّجَلِّي الذَّاتِي مَعَ تَفَاوُتٍ فَاحِشٍ بَيْنَ
أَفْرَادِ ذَيْنِكَ التَّجَلِّيَيْنِ وَبَيْنَ أَرْبَابِهِمَا
أَيْضًا فَكَمَالُ الْبَعْضِ بِسَلَامَةِ الْقَلْبِ
وَتَخَلُّصِ الرُّوحِ وَكَمَالُ الْآخَرِ بِهِمَا وَبِالشُّهُودِ
السِّرِّيِّ أَيْضًا وَكَمَالُ الثَّالِثِ بِذٰلِكَ
الثَّلٰثِ وَبِالْحَيْرَةِ الْمَنْسُوبَةِ إِلَى الْخَفِيِّ
وَكَمَالُ الرَّابِعِ بِذٰلِكَ الْأَرْبَعِ وَ
بِالْاِتِّصَالِ الْمَنْسُوبِ إِلَى الْأَخْفٰى ذٰلِكَ
فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيمِ وَبَعْدَ حُصُولِ الْكَمَالِ فِي أَيِّ
مَرْتَبَةٍ كَانَتْ مِنَ الْمَرَاتِبِ الْمَذْكُورَةِ إِمَّا
رُجُوعُ الْقَهْقَرِيِّ أَوْ ثَبَاتٌ وَاسْتِقْرَارٌ فِي
ذٰلِكَ الْمَوْطِنِ وَالْأَوَّلُ هُوَ مَقَامُ التَّكْمِيلِ وَ
الْإِرْشَادِ وَرُجُوعٌ مِنَ الْحَقِّ إِلَى الْخَلْقِ لِلدَّعْوَةِ
وَالثَّانِي هُوَ مَوْطِنُ الْاِسْتِهْلَاكِ وَالْعُزْلَةِ

وتفاوت در کمال گاہی بحسب کمیت میباشد
وگاہے بحسب کیفیت وگاہے بہر دو معًا
وکمال بعضی مثلاً بتجلی صفاتی است
وکمال دیگران بتجلی ذاتی با وجود تفاوت کثیر
میان افراد این دو تجلی ومیان ارباب اینہا
نیز پس کمال بعضے صرف بسلامت قلب
است وتخلص روح یعنی از ما دون حق سبحانہ
وتعالی وکمال شخص دیگر باین ہر دو متحقق
است وبشہود سری نیز وکمال سوم باین سہ
است وبحیرت کہ بلطیفہ خفی منسوب است
وکمال چہارم باین ہر چہار وباتصال کہ منسوب
است بسوئی لطیفہ اخفی اینست فضل خدا
میدہدش ہر کہ میخواہد وخدا خداوند فضل بزرگ
است وبعد از حصول کمال از مراتب مذکورہ ہر
مرتبہ کہ باشد رجوع قہقری یا ثبات واستقرار
دران موطن واولین این ہر دو ہموست
مقام تکمیل وارشاد ورجوع از حق بخلق از
برائے دعوت وثانی اینہا ہمان است
موطن استہلاک وعزلت از خلق

والسلام اولاً و آخراً .

والسلام اولاً و آخراً .

مکتوب صد و پنجاه و نهم (١٥٩)

بشرف الدین حسین بدخشی صادر شده در عزای پدر چون آلام و مصائب بظاهر تلخ ست و مولم جسم لیکن بباطن شیرین است و لذت بخش روح زیراکه جسم و روح گویا بر دو طرف نقیض واقع شده اند الم یکے مستلزم لذت دیگریست پست فطرتے که درمیان این دو نقیض و لوازم آنها تمیز نتواند کرد از بحث خارج است و قابلیت مخاطبت ندارد اُولٰئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ؎ آنکه از خویشتن چو نیست چنین . چه خبر دارد از چنان و چنین . شخصے که روح او تنزل نموده در مرتبه جسم استقرار نموده باشد و عالم امر او تابع عالم خلق گشته سِرّ این معامله چه شناسد تا روح بمقر اصلی خود رجوع قهقری نماید و امر از خلق جدا نشود جمال این معنی جلوه گر نگردد حصول این دولت وابسته بموتے است که پیش از مرگ واقع شود که مشایخ طریقت قدس الله تعالیٰ اسرارهم آنرا بفنا تعبیر کرده اند ؎ خاک شو خاک تا بروید گل . که بجز خاک نیست مظهر گل . و کسیکه پیش از مردن نمرد مصیبت او باید داشت دعوا اینجا باید آورد خبر ارتحال والد مرحوم شما که به نیکنامی شهرت داشتند و شیوه امر معروف و نهی منکر را نیک رعایت میکردند مسلمانان را موجب حزن و مستلزم اندوه گشت اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَیْهِ رَاجِعُوْنَ آن فرزند شیوه صبر را پیش گرفته پیش رفتگان را بصدقه و دعا و استغفار مدد و معاون باشد که موتے را اشد احتیاج است بامداد احیاء در حدیث نبوی علیه و علی آله الصلوات و التحیات آمده است مَا الْمَیِّتُ اِلَّا کَالْغَرِیْقِ الْمُتَغَوِّثِ یَنْتَظِرُ دَعْوَةً تَلْحَقُهُ مِنْ اَبٍ اَوْ اُمٍّ اَوْ اَخٍ اَوْ صَدِیْقٍ فَاِذَا لَحِقَتْهُ کَانَ اَحَبَّ اِلَیْهِ مِنَ الدُّنْیَا وَمَا فِیْهَا وَاِنَّ اللّٰهَ

لِیُدْخِلَ عَلَی اَهْلِ الْقُبُوْرِ مِنْ دُعَاءِ اَهْلِ الْاَرْضِ اَمْثَالَ الْجِبَالِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَاِنَّ هَدِیَّةَ الْاَحْیَاءِ اِلَی الْاَمْوَاتِ الْاِسْتِغْفَارُ لَهُمْ بَقِیَّةُ النُّصْحِ مُدَاوَمَةُ الذِّکْرِ وَمُلَازَمَةُ الْفِکْرِ فَاِنَّ الْفُرْصَةَ قَلِیْلَةٌ جِدًّا یَنْبَغِیْ اَنْ یُصْرَفَ اِلَی الْاَهَمِّ الْمُهَامِّ وَالسَّلَامُ

مکتوب صد و شصتم (۱۶۰)

نامزد این کمترین بندهٔ خود فرموده اند اعنی یار محمد الجدید البدخشی الطالقانی در بیان آنکه مشایخ طریقت قدس الله تعالیٰ اسرارهم سه طائفه اند با شرح احوال هر کدام اینها و کمال و نقصان هر طائفه از اینها مشایخ طریقت قدس الله تعالیٰ اسرارهم سه طائفه اند طائفهٔ اول قائلند بآنکه عالم بایجاد حق سبحانه در خارج موجود است و هرچه دروست از اوصاف کمال همه بایجاد حق است سبحانه و خود را شبحی بیش نمیدانند بلکه شبحیت هم ازوست عز شانه در بحر نیستی چنان گم میگردند که نه از عالم خبر دارند و نه از خود و در رنگ شخصی برهنه که جامهٔ عاریت پوشیده باشد و بداند که این جامه عاریت است و این دید عاریت بروی چنان غالب می آید که درست جامه را باصل میدهد و خود را برهنه می یابد و اگر اینچنین شخصی را از بیشعوری و سکر بشعور و صحو آرند و به بقاء بعد الفنا مشرف سازند هر چند جامه را با خود می یابد اما یقین میداند که از دیگریست چه آن فنا اکنون در علم مندرج است و گرفتاری و تعلق که بآن جامه داشت هیچ نمیماند و همچنین است حال شخصی که اوصاف و کمالات خود را در رنگ جامهٔ عاریت می انگارد اما میداند که این جامه موهوم است در خارج هیچ جامه ندارم برهنه ام این دید غالب می آید تا بحدیکه آن لباس موهومه را دست می اندازد و خود را برهنه می یابد و بعد از افاقت و صحو آن جامهٔ موهومه را نیز همراه خود می یابد لیکن فنای شخص اول اتم است و بقائی مترتب بر آن اکمل کما سیجیء عن قریب ان شاء الله تعالیٰ و این بزرگواران در جمیع

معتقدات کلامیه که بروفق کتاب و سنت و اجماع ثابت شده اند لعلماء اهل سنت و جماعت متفق
اند و فرق نیست درمیان متکلمین و ایشان الا آنکه متکلمین این معنی را علماً و استدلالاً دریافتند
و ایشان کشفاً و ذوقاً و ایضاً این بزرگواران عالم را بحق سبحانه و تعالی بغایت تنزیه هیچ
نسبت اثبات نمیکنند و جمیع نسب را سلب میکنند فکیف العینیة و الجزئیة تعالی شانه
الا نسبت مولویت و عبودیت و صانعیت و مصنوعیت بلکه در غلبه حال این نسبت را هم گم
میکنند این زمان بفناء حقیقی مشرف شده و قبل تجلیات ذاتیه پیدا میکنند و مظهر تجلیات
بی‌نهایت میگردند طائفه دیگر عالم را ظل حق سبحانه میدانند اما قائلند بآنکه عالم در خارج
موجود است لیکن بطریق ظلیت نه بطریق اصالت و وجود اینها قائم بوجود حق است سبحانه
کقیام الظل بالاصل مثلاً از شخصی سایه ممتد شد و آن شخص از کمال قدرت خود صفات خود را
نیز در آن سایه منعکس ساخت از علم و قدرت و اراده و غیرها حتی که لذت و الم پس اگر بالفرض آن
سایه بآتش افتد و بآن متألم شود عقلاً و عرفاً نخواهند گفت که آن شخص متألم شد چنانکه طائفه ثالثه آن را قائلند و علی هذا
القیاس جمیع افعال سیئه که از مخلوقات صادر شود نمیتوان گفت که فعل حق است سبحانه چنانکه سایه باراده خود
حرکت کند نمیتوان گفت که شخص متحرک شد آری میتوان گفت که اثر قدرت و ارادت او است
یعنی مخلوق اوست و مقرر است که خلق قبیح قبیح نیست بلکه فعل و کسب قبیح قبیح است طائفه
ثالث قائلند بوحدة وجود یعنی در خارج یک موجود است و بس و آن ذات حق است سبحانه
و عالم را در خارج اصلاً تحقق نیست ثبوت علمی دارند میگویند الاعیان ما شمت رائحة الوجود
و هرچند این جماعه هم عالم را ظل حق سبحانه میگویند لیکن میگویند که وجود ظلی ایشان در مرتبه
حس است فقط در نفس الامر و خارج عدم محض است و ذات حق را عز و جل متصف بصفات
وجوبیه و امکانیه میدانند و مراتب تنزلات اثبات میکنند و در هر مرتبه همان ذات را باحکام

عــه [illegible] ۱۲

لا الٰہ آن مرتبہ متصف میسازند و متلذذ و متألم ہمان ذات عز شانہٗ را میدانند لیکن دیدہ این
ظلال محسوسہ متوہمہ و مخیلات عقلاً و شرعاً بر اینہا بسیار وارد میشود کہ در جواب آنہا تمحلات و تکلفات
مینمایند ہر چند این طائفہ واصل و کامل اند علی تفاوت درجات الوصل والکمال اما خلق را
سخنان اینہا بضلالت و الحاد محمول کرد و بزندقہ رسانید و طائفہ اولی اکمل و اتم اند و اسلم
و اوفق بکتاب و سنت اما اسلمیت و اوفقیت ظاہر است و اکملیت و اتمیت بنا بر آنست کہ بعض مراتب
وجود انسانی بنا بر لطافت و تجرد بمبدأ مشابہت و مناسبت تمام دارند کالخفی و الاخفیٰ
پس جماعہ کہ با وجود فنائی سیری این مراتب را از مبدأ جدا نتوانستند کرد تا بتحت لا در آوردہ
نفی آن کنند بلکہ مبدأ از ایشان ممتزج و متشابہ ماند خود را عین حق یافتند گفتند کہ در خارج
حق است سبحانہ فقط و ما را اصلا وجودی نیست اما چون تعدد آثار خارجیہ متحقق بود بعض مرتبہ
بثبوت علمی قائل شدند و از ہمین جاست کہ اعیان را برازخ بین الوجود و العدم میگویند
چون بعض مراتب وجودات مخلوقات را از مبدأ جدا ناساختند قائل بوجوب وجود او ناشدہ
ببرزخیت گویا شدند و رنگ وجوب را در ممکن ثابت کردند و ندانستند کہ آن رنگ ہم رنگ
ممکن است مشابہ بواجب ولو فی الصورۃ ولا سیما اگر آن رنگ را جدا میکردند و تمام ممکن را
از واجب جدا میساختند ہرگز خود را حق عز و جل نمیدیدند و عالم را از حق جدا میساختند و بیک
وجود قائل نمیگشتند و تا آنکہ اثرے ازین کس باقی نماند خود را حق ندانند ہر چند بداند کہ اثرے
ازین باقی نماندہ است این نیز از کوتاہ نظری اوست و طائفہ ثانیہ ہر چند این مراتب را ہم
از مبدأ جدا دیدند و بکلمہ لا در آوردہ نفی آن نمودند اما بواسطہ ظلیت و اصالت یک چیزے
از بقایای وجود اینہا ثابت ماند چہ رتبہ ظل را با اصل رشتہ تعلق بسیار قوی است این نسبت
از نظر شان محو نشد اما طائفہ اولی بواسطہ کمال مناسبت و متابعت حضرت رسالت خاتمیت

عَلَيْهِ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَتَمُّهَا وَمِنَ التَّحِيَّاتِ اَكْمَلُهَا جمیع مراتبِ ممکن را از واجب جدا ساختند
وهمه را تحتِ کلمهٔ لا در آورده نفی نمودند و ممکن را با واجب هیچ مناسبتے ندیدند و هیچ نسبت را
با او اثبات نکردند و خود را غیر از عبدِ مخلوق غیر مقدور نشناختند و او را عز شانه خالق و مولاے
خود دانستند خود را مولا دانستن و یا ظلِ او انگاشتن برین بزرگواران بسیار گران و دشوار
می آید ما للتراب و ربّ الارباب این بزرگواران اشیا را بواسطهٔ آنکه مخلوقِ حق اند سبحانه
دوست میدارند و محبوب در نظرِ شان می در آیند و بهمین واسطه که مصنوعِ حق اند و افعالِ آنها
نیز مصنوعِ اوست جل شانه تمام متقاد و تسلیمِ اشیا میگردند و بر افعالِ انکار نمیتوانند کرد الا
بانکارِ الشریعة چنانکه اربابِ توحید را بواسطهٔ مظهریت بلکه عینیتِ اشیا نسبت بحق سبحانه
این قسم محبت و انقیاد دست میدهد ایشان را بحکمِ مصنوعیت و مخلوقیتِ آنها دست میدهد
ع ببین تفاوتِ ره از کجاست تا بکجا ۞ عینِ محبوب را باندک محبت هم دوست میتوان
داشت اما مصنوعات و مخلوقات و عبید او را تا کمالِ محبت بمحبوب پیدا نکند دوست نمیدارد
و محبوب نمی انگارد و این طائفه علیه را از مقامِ عبدیت که نهایتِ جمیعِ مقاماتِ ولایت است
بهرهٔ تمام است و کدام دلیل بر صحتِ حالِ این برگزیدگان ازین تمامتر است که تمام کشفِ ایشان
موافقِ کتاب و سنت و ظاهرِ شریعت است و سرِ موی از ظاهرِ شریعت مخالفت بر نهاده نیافته
اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ مُحِبِّيْهِمْ وَمُتَابِعِيْهِمْ بِجَاهِ مُحَمَّدِنِ الْمُصْطَفٰى صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ
وبالکل درویشے که این سطور از وی مستفاد گشت اول معتقدِ توحید بود و از زمانِ صبی علمِ این
توحید داشت و بیقین پیوسته بود هر چند حال نداشت و چون درین راه در آمد اول راهِ توحید
منکشف شد و مدتے در مراتبِ این مقام جولان نمود و علوم بسیار که مناسبِ این مقام بود فائض
گشتند و مشکلات و واردات که ارباب توحید را وارد میشوند همه بکشوف و علوم فانحل شدند

بعد آمدے نسبتِ دیگر برین درویش غلبه آورد و در غلبهٔ آن در توحید توقف نمود اما این توقف بحسن ظن بود نه بانکار مدتی متوقف بود آخر الامر کار بانکار انجامید و نمودند که این پایه با نسبت حیرت بمقامِ ظلیت برد اما درین انکار بے اختیار بود میخواست که از آن مقام بر آید بواسطهٔ آنکه مشائخ عظام بآن مقام اقامت دارند و چون بمقام ظلیت رسید خود را و عالم را ظل یافت چنانکه طائفهٔ ثانیه بآن قائلند آرزوی آن شد که کاشکے ازین مقام نیز ببرند که کمال در وحدت وجود میدید و این مقام فی الجمله باو مناسبت دارد و اتفاقاً از کمالِ عنایت و غریب نوازی ازین مقام هم بالا بردند و بمقامِ عبدیت رسانیدند این زمان کمالِ این مقام در نظر آمد و علوِ آن واضح گشت و از مقاماتِ گذشته تائب و مستغفر شد و اگر آن درویش را باین طریق نمیبردند و فوقیتِ بعض از بعض نمی نمودند تنزلِ خود را و این مقام میدانست چنانکه او بالاتر از توحید مقامِ دیگر نبوده والله سبحانه یحق الحق وهو یهدی السبیل باید دانست که منشأ تفاوتِ علوم و معارف و مکتوبات و رسائل که ازین درویش بلکه از هر سالک که صادر شده است همین تفاوتِ حصولِ مقاماتِ متفاوته است هر مقام را علوم و معارف جدا است و هر حال را احوال علاحده پس فی الحقیقت تدافع و تناقض در علوم نباشد در رنگِ نسخِ احکامِ شرعیه است کما لا یخفی علی المتدبرین وصلی الله تعالی علی سیدنا محمد و آله

مکتوب صد و شصت و یکم (۱۶۱)

بملا صالح ختلی کولابی صدور یافته در بیانِ آنکه مقصود از طے منازلِ سلوک حصولِ ایمانِ حقیقی است که وابسته باطمینانِ نفس است مقصود از طے منازلِ سلوک حصولِ ایمانِ حقیقی است که وابسته باطمینانِ نفس است تا نفس مطمئنه نگردد نجات متصور نیست و نفس را اطمینان بعد از سیاستِ قلب بروے نگذارند سیاستِ قلب وقتی میسر شود که قلب از گرفتاری که پیش خود

داشت فارغ گردد و سلامتی از گرفتاری ما دونِ حق سبحانہٗ حاصل کند و علامت سلامتی از گرفتاری نسیان ماسوائی اوست تعلّق و تقلّب و تاثیر سوا غیر آگاہ ہست از سلامتی گمراہ ہست فَلْیَعْمَلْ مِنْ سَلِیْمٍ قَلْبُہٗ لِی پر سعی لازم ہست تا بسلامتی قلب مشرف گردد و باطمینانِ نفس انجامد ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ والسلام

مکتوب صد و شصت و دوم (١٦٢)

بخواجہ محمد صدیق بدخشی صدور یافتہ در بیانِ فضیلتِ ماہِ مبارک رمضان و بیانِ مناسبتِ او با قرآنِ مجید کہ سببِ نزولِ آن درین ماہ گشتہ است و بیانِ جامعیتِ تمرکہ افطار بآن مستحب است وَمَا يَتَعَلَّقُ بِذٰلِكَ بِسْمِ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ شانِ کلام کہ از جملہ شیوناتِ ذاتیہ است جامعِ جمیعِ کمالاتِ ذاتی و شیوناتِ صفاتی ہست چنانکہ در علومِ سابق مذکور گشت و ماہِ مبارک رمضان جامعِ جمیعِ خیرات و برکات است و ہر خیر و برکت کہ ہست مفاض از حضرتِ ذات است تعالیٰ و تقدس و نتیجۂ شیوناتِ او سبحانہٗ و ہر شر و نقص کہ بوجود مے آید منشأ آن ذات و صفاتِ محدثہ است مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَ مَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَّفْسِكَ خود نصِ قاطع است پس جمیعِ خیرات و برکاتِ این ماہِ مبارک نتیجۂ آن کمالاتِ ذاتیہ است کہ شانِ کلام جامعِ آنہاست و قرآنِ مجید حاصلِ تمامِ حقیقتِ آن شانِ جامعست پس این ماہِ مبارک را با قرآنِ مجید مناسبتِ تام ہست کہ قرآن جامعِ جمیعِ کمالات است و این ماہ جامعِ جمیعِ خیرات کہ نتائج و ثمراتِ آن کمالاتند و ہمین مناسبت باعثِ نزولِ قرآن درین ماہ شد شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ و شبِ قدر درین ماہ خلاصہ و زبدۂ این ماہ است آن لب است و این ماہ

(حاشیہ: ... باید بسلامت ... جمعیت ... بیعت تمام ... ماہ ... رمضان المبارک ... جامع ... قرآن ... کمالات ... ذاتیہ ... لطیفۃ العلم الباری تعالیٰ)

فان لم تکن تمرات فحلوات من ماء رواه الترمذی وابوداود ۱۲ مشکوة

در رنگ قشر آن پس هر که درین ماه بجمعیت گذراند و از خیرات و برکات این بهره‌مند شود
تمام سال بجمعیت گذراند و بخیر و برکت مملو و محتوی باشد وفقنا الله سبحانه للخیرات والبرکات
فی هذا الشهر المبارک ورزقنا الله سبحانه التمتع الاعظم حضرت رسالت خاتمیت
علیه الصلوة والسلام والتحیة فرموده است اذا افطر احدکم فلیفطر علی تمر فانه برکة
التمر و افطار صوم بتمر کرده اند و در بودن آن تمر برکت آنست که شجرهٔ آن نخله است
بعنوان جامعیت وصفت اعدلیت مخلوقست در رنگ انسان لهذا حضرت پیغمبر صلی
الله تعالی علیه و علی آله وسلم نخله را عمهٔ بنی آدم فرموده که از طینت آدم مخلوق است
کما قال علیه الصلوة والسلام اکرموا عمتکم النخلة فانها خلقت من بقیة طینة آدم
و تسمیهٔ او به برکت باعتبار همین جامعیت تواند بود و پس افطار ثمرهٔ آن که تمر است جزو صاحب
افطار میشود و حقیقت جامعهٔ آن باعتبار این جزئیه جزو حقیقت آکل آن میگردد و
آکل آن باین اعتبار جامع کمالات بی‌نهایت که در حقیقت جامعهٔ آن تمر مندرج اند میشود
و این معنی هرچند در سایر اکل مطلق آن حاصلست اما در وقت افطار که اوان خلو صائم است از
شهوات مانعه و لذات فانیه بیشتر تاثیر میکند و آن معنی بر وجه اتم و اکمل ظاهر میشود و آنکه آنسرور
فرموده علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اکملها نعم سحور المؤمن التمر
باعتبار آن تواند بود که در غذا بودن آن که جزو صاحب غذا میگردد و تکمیل حقیقت اوست
بحقیقت آن غذا و چون این معنی در صوم مفقود است از برای تلافی آن بسحور تمر ترغیب
فرموده گویا اکل آن فائدهٔ اکل جمیع ماکولات دارد و برکت آن باعتبار جامعیت ماوقت
افطار میماند و این فائدهٔ غذا که مذکور شد بر تقدیرے مترتب میشود که آن غذا بتجویز شرعی
واقع شود و سرمو از حدود شرعیه متجاوز نباشد و ایضاً حقیقت این فائده وقتی میسر شود که

سے بقصد امتثال امر الشارع علیه الصلوة والسلام و برکة فی الغذاء ۱۲

که آکل آن از صورت گذشته بحقیقت پیوسته باشد و از ظاهر بباطن آرمیده ظاهر غذا
ممد ظاهر او باشد و باطن غذا مکمل باطن او و الا ابتدا او ظاهری مقصورست و آکل آن در عین
تصورست سعی کن تا لقمه را سازی گهر بعد از آن چندانکه میخواهی بخور و همین سر تکمیل غذا
است مر صاحب غذا او تعجیل افطار و تاخیر تسحر والسلام

مکتوب صد و شصت و سوم (۱۶۳)

بسیادت و نقابت پناهی شیخ فرید صدور یافته در بیان آنکه اسلام و کفر ضد یکدیگر اند احتمال
جمع شدن این دو ضد محال ست در عزت دادن یکے را مستلزم خواری دیگر ست الی
آخر قال سلمه الله تعالی فی تذلیل الکفار و عدم الاختلاط معهم مع بیان شناعة هذا
الاختلاط و در بیان آنکه دنیا و آخرت نیز ضد یکدیگر اند. الحمد لله الذی انعم علینا
و هدانا الی الاسلام و جعلنا من امة محمد علیه الصلوة و التحیة و السلام نقد سعادت
دارین وابسته باتباع سید کونین ست و بس علیه و علی آله من الصلوات افضلها و من
التسلیمات اکملها متابعة او علیه الصلوة و السلام باتیان احکام اسلامیه است و رفع
رسوم کفریه چه اسلام و کفر ضد یکدیگر اند اثبات یکے موجب رفع دیگر ست احتمال جمع شدن
این دو ضد محال ست در عزت دادن یکے مستلزم خواری دیگر ست حق سبحانه تعالی
حبیب خود را علیه الصلوة و التحیة میفرماید یا ایها النبی جاهد الکفار و المنافقین و اغلظ
علیهم پس پیغمبر خود را که موصوف بخلق عظیم ست بجهاد کفار و غلظت بر ایشان امر فرمود
معلوم شد که غلظت با ایشان داخل خلق عظیم ست پس عزت اسلام در خواری کفر و اهل کفر
ست کسیکه اهل کفر را عزیز داشت اهل اسلام را خوار ساخت عزیز داشتن عبارت از آن نیست

که البته ایشان را تعظیم کنند و بالا نشانند در مجالس خود جا دادن و با ایشان مصاحبت نمودن
و همزبانی کردن با ایشان داخل اعزاز است در رنگ سگان ایشان را دور باید داشت
و اگر غرضی از اغراض دنیاوی با ایشان مربوط باشد که بی ایشان میسر نشود و شیوهٔ بی اعتباری
را مرعی داشته بقدر ضرورت با ایشان باید پرداخت و کمال اسلام آنست که ازان غرض
دنیاوی نیز باید گذشت و با ایشان نباید پرداخت حق سبحانه در کلام مجید خود اهل کفر را دشمن خود
و دشمن پیغمبر خود فرموده است پس اختلاط و موانست با این دشمنان خدا و رسول او از اعظم
جنایات باشد اقل ضرر مصاحبت و مخالطت این دشمنان آنست که قدرت اجرای احکام
شرعی و رفع رسوم کفری کم میگردد و حیای موانست مانع آن مے آید و این ضرر بسیار عظیم است
دوستی و الفت با دشمنان خدا منجر بدشمنی خدای عز و جل و دشمنی پیغمبر او علیه الصلوة والسلام
میشود شخصی گمان میکند که او از اهل اسلام است و تصدیق و ایمان بالله و رسوله دارد و نمیداند
که این قسم اعمال شنیعه دولت اسلام او را پاک و صاف می برد نعوذ بالله من شرور انفسنا
ومن سیئات اعمالنا **بیت** خواجه پندارد که مرد واصل است * حاصل خواجه بجز پندار نیست *
کار این نابکاران استهزا و سخریت است باسلام و اهل آن و منتظرند اگر قابو بیابند ما را از اهل
اسلام بر آرند یا همه را بقتل رسانند یا بکفر باز گردانند پس اهل اسلام را هم شرمے در کار است که
الحیاء من الایمان و ننگ مسلمانی ضروریست همواره در مقام خواری اینها باید بود جزیه
از اهل کفر که در هندوستان برطرف شده است بواسطهٔ شومی مصاحبت اهل کفر است با
سلاطین این دیار و مقصود اصلی از جزیه گرفتن از ایشان خواری ایشان است و این خواری
بحدیست که از ترس جزیه جامهٔ خوب نمیتوانند پوشید و بتجمل نمیتوانند بود و همیشه ترسان و لرزان
میباشند از اخذ اموال بادشاهان را چه میرسد که منع جزیه گرفتن کنند حق سبحانه و تعالی جزیه را

ازبرای خواری ایشان جمع کرده است مقصود سوای ایشان است و عزت و غلبهٔ
اهل اسلام ع جهود هر که شود کشته سود اسلام است * علامت حصول دولت اسلام
بغض است با اهل کفر و عناد است با ایشان حق سبحانه و تعالی در کلام مجید خود ایشان را
نجس فرموده و در جای رجس فرموده پس در نظر اهل اسلام میباید که اهل کفر نجس و پلید در آیند
و چون چنین بینند و دانند لاجرم از صحبت ایشان پرهیز نمایند و در مجالست ایشان مستکره بوند
چیزها از ایشان پرسیدن و بمقتضای حکم ایشان عمل کردن از کمال اعزاز این دشمنان است
همچنین که کسی از ایشان طلب دعا کند که بتوسط ایشان خواهد چه خواهد بود حق سبحانه و تعالی در
کلام مجید خود میفرماید وَمَا دُعَاءُ الْکَافِرِینَ إِلَّا فِی ضَلَالٍ دعای این دشمنان باطل و بیحاصل
است اجابت را در آنجا چه احتمال اینقدر فساد لازم می آید که اعزاز این سگان می افزاید ایشان
اگر دعا خواهند کرد بتان خود را وسیله خواهند آورد خیال باید کرد که کار تا بکجا میکشد و از مسلمانی بو
نمیماند عزیزی فرموده است تا یکی از شما دیوانه نشود بمسلمانی نرسد دیوانگی عبارت از ورگذشتن است
از نفع و ضرر خود بواسطهٔ اعلای کلمهٔ اسلام با مسلمانی هرچه شود گو شود و اگر نشود گو نشود و چون
مسلمانی است رضای خدای عز و جل است و رضای پیغمبر حبیب او علیه الصلوة والسلام
والتحیة و دولتی عظیمتر از رضای مولا نیست رَضِینَا بِاللهِ سُبْحَانَهُ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِینًا
وَبِمُحَمَّدٍ عَلَیْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ نَبِیًّا وَرَسُولًا مصرع هم برینم بداریم یارب * بحرمة سید
الْمُرْسَلِینَ عَلَیْهِ وَعَلٰی آلِهِ مِنَ الصَّلَوَاتِ أَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِیمَاتِ أَکْمَلُهَا وَالسَّلَامُ
أَوَّلًا وَآخِرًا عجالة الوقت آنچه ضروری و لابدی دانست بطریق اجمال نوشته فرستاد بعد ازین
اگر توفیق رفیق گشت مفصل تر ازین نوشته ارسال خواهد گشت همچنانکه اسلام ضد کفر است آخرت
نیز ضد دنیا است دنیا و آخرت جمع نشوند ترک دنیا بر دو نوع است نوعیست که از مباحات آن

تعالی

همه ترک کرده شود مگر بقدر ضرورت این قسم اعلائی مراتب ورع است و نوعی دیگر آنست که از محرمات و مشتبهات
آن اجتناب کرده شود و بامور مباحه آن تنعم نموده آید این قسم نیز خصوص درین اوان بسیار عزیز الوجود است
آسمان نسبت بعرش آمد فرود ورنه بس عالیست پیش خاک تود پس ناچار از استعمال ذهب و فضه
و لبس حریر و امثال آنها که شریعت مصطفویه علی مصدرها الصلوة والسلام والتحیة آنرا
محرم ساخته است اجتناب باید نمود و اوانی ذهب و فضه را اگر برای تجمل کنند فی الجمله گنجائش
دارد اما استعمال اینها حرام است از آب و طعام خوردن در اینها و خوشبوئی انداختن و سرمه دان
ساختن و جز آن الغصه حق سبحانه و تعالی دائره امور مباحه را بسیار وسیع ساخته است
تنعمات و تمتعات باینها در عیش و لذت زیاده از آن است که در امور محرمه است در مباحات رضای
حق است سبحانه و در محرمات عدم رضای او تعالی عقل سلیم هرگز تجویز نمیکند که کسے
برای لذتے که بقائے هم ندارد عدم رضای مولاے خود اختیار کند و حال آنکه در عوض آن لذت
محرمه لذت مباحه هم تجویز فرموده است رزقنا الله سبحانه و ایاکم الاستقامة علی
متابعت صاحب الشریعة علیه و علی آله الصلوة والتحیة در معامله حل و حرمت همواره بعلمای
دین دار رجوع باید نمود و از اینها استفسار باید کرد و بمقتضای فتوی ایشان عمل باید نمود که راه نجات
شریعت است و بعد شریعت هرچه هست باطل است و بے اعتبار فماذا بعد الحق الا الضلال والسلام
اولا و آخرا

المنتخبات ۳۷ — مکتوب صد و شصت و چهارم (۱۶۴)

بحافظ بهاؤالدین سرهندی صدور یافته در بیان آنکه فیض حق سبحانه علی الدوام بر خواص و عوام
وارد است تفاوت قبول و عدم قبول آن ازین طرف ناشی است حق سبحانه و تعالی
بر جادهٔ شریعت استقامت بخشد علیه و دیگر فیض حق سبحانه و تعالی علی الدوام بر خواص

و عوام و کرام و لئام چه از قسم اموال و اولاد و چه از جنس هدایت و ارشاد بی تفرقه وارد است تفاوت از جانب ایشان است در قبول بعضی فیوض و عدم قبول بعضی دیگر وما ظلمهم الله ولکن کانوا انفسهم یظلمون آفتاب تابستان بر گازر و جامه یکسان میتابد روی گازر سیاه میگردد و جامهٔ او سفید این عدم قبول بواسطهٔ اعراض است از جناب قدس خداوند جل سلطانه معرض را او بال لازم است و حرمان از نعمت واجب اینجا کسی نگوید که بسیاری از معرضان باشند که به تنعمات عاجله متنعم اند و اعراض سبب حرمان ایشان نگشته است باید دانست که آن نقمت است که بصورت نعمت ظاهر گردانیده اند بطریق استدراج از برای خرابی او تا در اعراض و ضلالت منهمک گردد قال الله سبحانه و تعالی ایحسبون انما نمدهم به من مال و بنین نسارع لهم فی الخیرات بل لا یشعرون پس دنیا و تنعمات او باوجود اعراض همین خرابی است الحذر الحذر والسلام

مکتوب صد و شصت و پنجم (۱۶۵)

بسیادت و نقابت پناهی شیخ فرید صدور یافته در ترغیب بر متابعت صاحب شریعت علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات و عداوت و بغض و غلظت با مخالفان شریعت او علیه الصلوة والسلام شرفکم الله سبحانه بتشریف المیراث المعنوی من النبی الامی القرشی الهاشمی علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها کما شرفکم بتشریف المیراث الصوری رحم الله عبدا قال امینا میراث صوری آن سرور علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات بعالم خلق تعلق دارد و میراث معنوی بعالم امر که آنجا ایمان و معرفتست و رشد و هدایت شکر نعمت عظمی میراث صوری آنست که میراث معنوی

متحلی گردند والفضل بالمیراث المعنوی لایتیسر الا بکمال الاتباع المصطفوی علیه الصلوٰة
والسلام والتحیة فعلیکم باتباعه واطاعته فی اوامره ونواهیه وکمال متابعت فرع
کمال محبت آن سرور علیه الصلوٰة والسلام است مصرع ان المحب لمن یهواه مطیع * وعلامت
کمال محبت کمال بغض است با اعداء او صلی الله علیه وسلم واظهار عداوت با مخالفان شریعت
او علیه الصلوٰة والسلام در محبت مداهنت گنجائش ندارد و محب دیوانهٔ محبوب است طاقت مخالفت
ندارد و با مخالفان محبوب هیچ وجه آشتی نمی نماید و دو محبت متباینه جمع نشوند جمع ضدین را محال
گفته اند محبت یکی مستلزم عداوت دیگریست نیک تأمل باید فرمود که هنوز کار از دست نرفته
است تدارک ما مضی میتوان نمود فردا که کار از دست برود غیر از ندامت حاصلی نخواهد بود
بیت بوقت صبح شود همچو روز معلومت * که با که باخته عشق در شب دیجور * متاع دنیا نزد
در غرورست و معاملهٔ اخروی ابدی بر آن مترتب زندگانی چندروزه را اگر بمتابعت سید
اولین و آخرین علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات بسر برده شود امید نجات ابدی است
والا هیچ در هیچ است هر که باشد دهر عمل خیر که بکند شعر محمد عربی کآبروی هر دوسراست *
کسیکه خاک درش نیست خاک بر سر او * حصول دولت عظمی متابعت موقوف بر ترک کلی
دنیاوی نیست تا دشوار نماید بلکه اگر زکوٰة مفروضه مثلا مؤدی شود حکم ترک کل دارد در عدم
وصول مضرت چه مال مزکی از ضرر برآمده است پس معالجهٔ دفع ضرر از مال دنیاوی اخراج زکوٰة تمام
از آن اگرچه ترک کلی اولی و افضل است اما ادای زکوٰة هم کار آن میکند مصرع آسمان نسبت
بعرش آمد فرود * ورنه بس عالی است پیش خاک تود * پس لازم است که همگی همت در اتیان
احکام شرعیه باید صرف نمود و اهل شریعت را از علما و صلحا تعظیم و توقیر باید داشت و در
ترویج شریعت باید کوشید و اهل هوا و بدعت را ذلیل و خوار باید داشت من وقر صاحب

بدعة فقد اعان علیٰ هدم الاسلام و با کفار که دشمنان خدائے عزوجل اند و دشمنان رسول وے علیه وعلیٰ آله الصلوات والتسلیمات دشمن باید بود و در ذل و خواری ایشان سعی باید نمود و بهیچ وجه عزت نباید داد و این بیدولتان را در مجلس خود راه نباید داد و انس نباید نمود و راه شدت و غلظت را با ایشان پیش باید گرفت و مهما امکن در هیچ امرے بایشان رجوع نباید نمود و اگر فرضاً ضرورتے افتد در رنگ قضائے حاجت انسانی بکره و اضطرار قضاء حاجت ازیشان باید نمود و آهیکه بجناب قدس جد بزرگوار شما علیه وعلیٰ آله الصلوات والتسلیمات میرساند غیبت اگر باین راه رفته نشود وصول بآن جناب قدس دشوار است هیهات هیهات

کیف الوصول الیٰ سعاد و دونها ۔ قلل الجبال و دونهن حیوف

زیاده چه ابرام نماید

اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ۔ که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است

مکتوب صد و شصت و ششم (۱۶۶)

بملا محمد امین صدور یافته در بیان آنکه مدار بر حیات بے ثبات چند روزه نباید نهاد و فکر ازاله مرض قلبی درین فرصت یسیر که از اهم مهام است باید نمود مخدوما تا چند بر خود چون مادر مهربان باید لرزید و تا کے بر خود از غصه و غم باید پیچید خود را و همه را مرده باید انگاشت و جماد چند بے حس و حرکت باید پنداشت انک میت و انهم میتون نص قاطع است فکر ازاله مرض قلبی درین فرصت یسیر که از اهم مهام است و علاج علت معنوی درین مهلت قلیل بیاد رب جلیل از اعظم مقاصد و سے که گرفتار غیر است از و چه توقع خیر روحے که مائل بجهتے است نفس اماره از و بهتر است انجا همه سلامتی قلب مطلوب است و خلاصی روح میجویند و ما کوته اندیشان همه در فکر تحصیل اسباب گرفتاری روح و قلبیم هیهات هیهات

[illegible]

چه توان کرد وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوْا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ دیگر از ضعف ظاہر اندیشه نکنند ان شاء الله تعالی بصحت و عافیت تبدیل خواہد یافت خاطر اینجانب ازین گذر جمع است جامۂ فقیر که طلب داشته بودند پیراہن فرستاده شد خواہند پوشید و منتظر نتائج و ثمرات آن خواہند بود که کثیر البرکت است ؎ ہر کس افسانه بخواند افسانه است ۔ و آنکه دیدش نقد خود مردانه است ۔ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَيْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ ۔

مکتوب (۱۶۷) صد و شصت و ہفتم

بہردی رام ہندو که اظهار اخلاص باین طائفۂ علیه نموده بود صدور یافته در ترغیب بعبادت پروردگار عالمیان که بیچون و بیچگونه است و اجتناب از عبادت آلهۂ باطلۂ ہنود

دو کتاب شما رسید از ہر دو محبت فقرا و التجا باین طائفۂ علیه مفہوم گشت چه نعمتی است که کسی را باین دولت بنوازند تا نیاید ؎ من آنچه شرط بلاغ است با تو میگویم ۔ تو خواہ از سخنم پند گیر و خواہ ملال ۔ بدان و آگاه باش که پروردگار ما و شما بلکه پروردگار عالمیان چه سموات و چه ارضین و چه علویین و چه سفلیین یکی است و بیچون و بیچگونه از شبه و مانند منزه است و از شکل و مثال مبرا پدری و فرزندی در حق او تعالی محال است کفاءت و تماثل را در آن حضرت چه مجال شائبۂ اتحاد و حلول در شان او سبحانه مستهجن است و مظنۂ کمون و بروز در آن جناب قدس مستقبح و را زمانی نیست که زمان مخلوق اوست و را مکانی نیست که مکان مصنوع اوست وجود او را بدایت نیست و بقای او را نہایت نه ہر چه از خیر و کمال است باو سبحانه ثابت و ہر چه از نقص و زوال است از و تعالی مسلوب پس مستحق عبادت او تعالی باشد و سزاوار پرستش او سبحانه رام و کرشن و مانند آنها که

الهه هنود اند از کمینه مخلوقات وبندهاء او در بید رزائیده اند رام پسر جسرت است برادر لچهمن وشوهر سیتا هرگاه رام زوج خود را نگاه نتواند داشت غیرے را چه مدد نماید عقل دور اندیش را کار باید فرمود وتقلید ایشان نباید رفت هزاران عار است که کسی پروردگار عالمیان را باسم رام یا کرشن یاد کند در رنگ آنست که پادشاه عظیم الشان را باسم ارذل کناس یاد کند رام ورحمن را یکے دانستن از نهایت بے عقلی است خالق با مخلوق یکے نمیشود وبیچون با چون متحد نمیگردد وپیش از خلقت رام وکرشن پروردگار عالم را رام وکرشن نمیگفتند بعد از پیدا شدن اینها چه شد که نام رام وکرشن باو سبحانه وتعالی اطلاق میکنند ویاد کرشن ورام را یاد پروردگار میدانند حاشا وکلا ثم حاشا وکلا پیغمبران علیهم الصلوات والتسلیمات که قریب یک لکه وبست وچهار هزار گذشته اند خلائق را بعبادت خالق ترغیب فرموده اند واز عبادت غیر منع نموده وخود را بنده عاجز دانسته اند واز هیبت وعظمت او تعالی ترسان ولرزان بوده اند والهه هنود خلق را بعبادت خود ترغیب کرده اند وخود را الهه دانسته هرچند به پروردگار قائلند اما او را در خود حلول واتحاد اثبات کرده اند واز این جهت خلق را بعبادت خود میخوانند وخود را الهه گویانیده اند ودر محرمات بے تحاشی افتاده اند بزعم آنکه اله از هیچ چیز ممنوع نیست ودر خلق خود هر تصرفے که خواهد بکند اقسام این تخیلات فاسده بسیار دارند ضلوا فاضلوا بخلاف پیغمبران علیهم الصلوات والتسلیمات که خلائق را از آنچه منع فرموده اند خود را نیز از آن چیز باز داشته اند بوجه اتم واکمل خود را البشر مثل سایر بشر میگفتند مصراع ببین تفاوت راه از کجاست تا بکجا

مکتوب صد وشصت وهشتم (١٦٨)

بمخدوم زاده امکنگی اعنی خواجه محمد قاسم صدور یافته در بیان علو سلسله علیه نقشبندیه وشرافت

ه ابن خواجه خواجگی امکنگی وخواجه خواجگی پیر وشیخ خواجه محمد باقی باسناد ایشان اند ١٢

ارسالِ جامه که محدثات و مخترعات درین طریقهٔ شریفه لاحق کرده اند و ما یناسب ذلک ●

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَاٰلِهِ الطَّاهِرِیْنَ اَجْمَعِیْنَ اما بعد دعواتِ موفوره و تحیاتِ نامحصوره بعالی جناب سُلالهٔ المشایخ الکرام نخبة الاولیاء العظام خدمتِ مخدوم زاده مستقیم بر جاده سلّمه الله تعالی سبحانه و ابقاه تبلیغ نموده اظهارِ اشتیاق و آرزومندی مینماید شعر کَیْفَ الْوُصُوْلُ اِلٰی سُعَادَ وَدُوْنَهَا ● قُلَلُ الْجِبَالِ وَدُوْنَهُنَّ حُتُوْفُ معلومِ شریف مخدوم زاده گرامی باد که علوِ این طریقهٔ علیه و رفعتِ طبقهٔ نقشبندیه بواسطهٔ التزامِ سنت است و اجتناب از بدعت لهذا اکابرِ این طریقهٔ علیه از ذکرِ جهر اجتناب فرموده بذکرِ قلبی دلالت نموده اند و از سماع و رقص و وجد و تواجد که در زمان آنسرور علیه الصلوة والسلام و در زمانِ خلفای راشدین نبوده علیهم الرضوان منع فرموده و خلوت و اربعین که در صدرِ اول نبوده بجای آن خلوت در انجمن اختیار کرده لاجرم نتایجِ عظیمه برین التزام مترتب گشته است و ثمراتِ کثیره بر آن اجتناب متفرع شده از ینجاست که نهایتِ دیگران در بدایتِ این بزرگواران مندرج است و نسبتِ ایشان فوقِ همه نسبتها آمده کلامِ ایشان دواءِ امراضِ قلبیه است و نظرِ شان شفاءِ عللِ معنویه و توجهِ وجیهِ ایشان طالبان را از گرفتاری کونین نجات می بخشد و همتِ رفیعِ شان مریدان را از حضیضِ امکان بذروهٔ وجوب میرساند ● نقشبندیه عجب قافله سالارانند ● که برند از رهِ پنهان بحرم قافله را ● از دلِ سالکِ ره جاذبهٔ صحبتِ شان ● میبرد وسوسهٔ خلوت و فکرِ چله را ● لیکن درین اوان که آن نسبتِ شریفه عنقاءِ مغرب گشته است و رو باستتار آورده جمعی از همین طبقه از نایافتِ آن دولتِ عظمی و از فقدانِ آن نعمتِ عظمی دست و پا بهم سوده اند و از جواهرِ نفیسه بخزف ریزهٔ چند خرسند گشته و در رنگِ طفلان بجوز و موز آرام یافته از غایتِ اضطراب و حیرانی طریقِ اکابرِ خود را گذاشته گاهی بجهر تسلی میجویند و زمانی بسماع و رقص آرام می طلبند

وچون در انجمن ایشان از خلوت میسر شده آن تعین خلوت اعتبار مینمایند عجب تر آنکه این بدعتها
متمم و مکمل این نسبت شریفه می انگارند و این تخریب را تعمیر می شمرند حضرت حق سبحانه
وتعالی ایشان را انصاف دهاد و شمه از کمالات اکابر این طریقه بمشام جانهای ایشان رساناد
بالنون والصاد بحرمة النبی وآله الامجاد علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات وچون این
محدثات دران دیار شیوعے پیدا کرده است بحیثیکه طریق اصل اکابر را پوشیده ساخته و وضع
شریف آنجا وضع محدث وجدید را اختیار نموده اند و از طریق اصل و قدیم اعراض نموده بناء طریقت
شمه ازین ماجرا بجناب آن عتبه علیه اظهار نماید و باین وسیله درد دل بیرون اندازد نمیداند که پیش
مجلس خدمت مخدوم زادگی از کدام طائفه است و مونس محفل از کدام فرقه خواهم بشد از دیده
درین فکر جگر سوز + کاغوش که شد منزل و آسایش خواب است + والمسئول من الله سبحانه
ان یعصم جناب قدسکم عن شموم هذه البلوی وان یحفظ عتبة شرفکم
عن شمول هذا الابتلاء مضمعا کرنا احداث و ابداع را درین طریقه علیه بحیثیتی ترویج داده اند
که اگر مخالفان گویند که درین طریق التزام بدعت است و اجتناب از سنت هم گنجائش دارد نماز
تهجد را بجمعیت تمام ادا مینمایند و این بدعت را در رنگ سنت تراویح در مساجد رواج و رونق می
واین عمل را نیک میدانند و مردم را بران ترغیب میکنند حال آنکه ادای نوافل با جماعت فقها
شکر الله تعالی سعیهم مکروه گفته اند کراهت شدید و جمعی از فقها که تداعی را شرط کراهت در جماعت
نفل داشته اند جواز جماعت نفل را مقید بناحیه مسجد ساخته اند و زیاده از سه کس باتفاق مکروه گفته
اند و ایضا نماز تهجد را این وضع سیزده رکعت می انگارند که دوازده رکعت ایستاده میگذارند و دو رکعت
نشسته که حکم یک رکعت پیدا کند از آنجا گرفته اند که ثواب قاعد نصف ثواب قائم است و این
علم و عمل نیز مخالف سنت است علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة حضرت پیغامبر که

سیزده رکعت ادا فرموده اند همراه وتر است و فرضیت در رکعات نماز تهجد از فرضیت کتاب و تر پیدا
شده است لکن کما قال مولانا العارف ؎ اندکے پیش تو گفتم غمِ دل ترسیدم * کہ دل
آزرده شوی ورنه سخن بسیار است * عجب است که در بلاد ماوراء النهر که ماوای علمای اهل حق
است این قسم بدعتها رواج یافته و این نوع مخترعات شیوع پیدا کرده و حال آنکه ما فقیران علوم
شرعیه را از برکات ایشان استفاده مینمائیم والله سبحانه الملهم للصواب ثبتنا الله
سبحانه و ایاکم علی جادة الشریعة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام
والتحیة و یرحم الله عبدا قال امیناه

مکتوب صد و شصت و نهم (۱۶۹)

بشیخ عبد الصمد سلطان پوری صدور یافته در جواب سوال او از حال یدی که به پیر خود گفته
اگر در وقت خاص من که با حضرت حق سبحانه باشد تو در میان در آئی سر از تن جدا کنم پیر این سخن
او را پسندید و در کنار گرفت الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید
المرسلین محمد و آله الطاهرین اجمعین مراسله شریفه و مفاوضه لطیفه که از سوی کرم صادر
فرموده بودند رسید موجب فرحت گشت استفسارے رفته بود مخدوما مقصد اقصیٰ مطالب
اسنیٰ وصول بجناب قدس خداوندی است جل سلطانه لیکن چون طالب در ابتدا بواسطه
تعلقات شتی در کمال تدنس و تنزل است و جناب قدس او تعالی در نهایت تنزه و ترفع مناسبتی
که سبب افاضه و استفاضه است در میان مطلوب و طالب مسلوبست لاجرم از برای راه دان
راه بین چاره نبود که برزخ بود از هر دو طرف حظ وافر دارد تا واسطه وصول طالب بمطلوب گردد
و هر قدر که طالب را بمطلوب مناسبت پیدا میگردد همان قدر پیر خود را از میان میکشد و چون طالب را

مکتوبات امام ربانی

بمطلوب مناسبتِ تام پیدا شد پیر تمام خود را از میان برکشید طالب را بمطلوب بے توسطِ خود
واصل گردانید پس در ابتدا دور توسط مطلوب را بے آئینہ پیر نمیتوان دید و در انتہا بے توسطِ آئینہ
پیر جمالِ مطلوب جلوہ گر میگردد و وصلِ عریان حاصل میشود و آنکہ گفتہ کہ پیر اگر در آن وقت حاضر شود سرش
تن جدا سازم از دیوانگی گفتہ ارباب استقامت چنین نہ گویند و بامثالِ بے ادبی نپویند و مرادات
را از برکاتِ پیر جویند والسلام .

مکتوب صد و ہفتادم (۱۷۰)

بشیخ نور صدور یافتہ در بیانِ آنکہ آدمی را ہمچنانکہ از امتثالِ اوامر و نواہیِ حق جل و علا چارہ
نیست از مراعاتِ اداءِ حقوقِ خلق و مواسات با ایشان نیز چارہ نہ و ما یناسب ذلک . الحمد للہ
وسلام علی عبادہ الذین اصطفٰی برادر ارشد آدمی را ہمچنانکہ از امتثالِ اوامرِ حق جل و علا
و انتہا از نواہی چارہ نیست از مراعاتِ اداءِ حقوقِ خلق و مواسات با ایشان نیز چارہ نہ التعظیم
لامر اللہ والشفقۃ علی خلق اللہ بیانِ اداءِ این دو حقوق میفرماید و بمراعاتِ ہر دو شطر آن
دلالت مینماید پس اقتصار بر یکے از آن دو امر از قصور ست و اکتفا بر جزو از کل از بطالت
دور پس تحملِ ادائے حقِ خلق ضروری آمد و حسنِ معاشرت با ایشان واجب گشت بے باکی
نمی زیبد و ناپروائی نمی سزد ہر کہ عاشق شد اگرچہ نازنینِ عالم ہست بہ نازکی کے رہ است
آید بار میباید کشید چون مدتہا در صحبت بودہ اید و مواعظ و نصائح شنیدہ از اطالتِ سخن
اعراض نمودہ بر فقرہ چند اختصار افتاد ثبتنا اللہ سبحانہ و ایاکم علی جادۃ الشریعۃ
المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ .

مکتوب صد و هفتاد و یکم (۱۷۱)

بملا طاهر بدخشی صدور یافته در بیان آنکه آنچه بفقرا لازم است دوام ذل است و افتقار و اداء وظائف عبودیت و محافظت حدود شرعیه و متابعت سنت سنیه علی صاحبها الصلوة والسلام و مشاهده استیلاء ذنوب و خوف انتقام علام الغیوب و ما یناسب ذلک

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین و آله الطاهرین آنچه برما فقیران لازم است دوام ذل است و افتقار و انکسار و تضرع و التجا و اداء وظائف عبودیت و محافظت حدود شرعیه و متابعت سنت سنیه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة و تصحیح نیات و تحصیل خیرات و تخلیص بواطن و تسلیم ظواهر و رویت عیوب و مشاهده استیلاء ذنوب و خوف انتقام علام الغیوب و قلیل پنداشتن حسنات خود را اگرچه بسیار باشد و کثیر انگاشتن سیئات خود را اگرچه اندک باشد و ترسان و لرزان بودن از شهرت و قبول خلق قال علیه الصلوة والسلام بحسب امرئ من الشر ان یشار الیه بالاصابع فی دین او دنیا الا من عصمه الله و متهم داشتن اعمال و نیات خود را اگرچه مثل فلق صبح باشد و عدم اعتنا باحوال و مواجید خود اگرچه صحیح و مطابق باشد و اعتماد نباید کرد و مستحسن نباید پنداشت مجرد تائید دین و تقویت ملت و ترویج شریعت و دعوت خلق بحق جل و علا چه این قسم تائید گاه است که از کافر و فاجر هم آید قال علیه الصلوة والسلام ان الله لیؤید هذا الدین بالرجل الفاجر مریدیکه بطلب آید و باراده مشغول نماید آن را در رنگ سبز و شیر باید دانست و باید ترسید که مبادا ازین راه خرابی او خواهند و استدراج او نمایند و اگر فرضا بتقدم مرید در خود فرحی و سروری یابند آن را کفر و شرک دانند و تدارک آن بندامت و استغفار چندان نمایند که

منغص اسم مفعول از تنغیص بمعنی تیرہ گردانیدن یعنی تیرہ میگرداند ۱۲

اثرے ازان ثمرہ نماند بلکہ بجائے آن فرح حزن وخوف نشیند وبیک تأکید نمایند کہ طمعے در مالِ مرید وتوقعے در منافعِ دنیوی او پیدا نشود کہ مانعِ رشدِ مرید است وباعثِ خرابیِ پیر چہ آنجا ہمہ دینِ خالص مطلبند اَلَا لِلّٰہِ الدِّیْنُ الْخَالِصُ شرک را دران حضرت بہیچ وجہ گنجایش نیست وبدانند کہ ہر ظلمتے وکدورتے کہ بر دل طاری گردد ازالۂ آن بتوبہ واستغفار وندامت والتجا بأسہل وجوہ میسر است مگر ظلمتے وکدورتے کہ از راہِ محبتِ دنیائے دنی بر دل طاری شود کہ منغص میگرداند ومشوش میسازد ودر ازالۂ آن تعسر تام است وتعذر بکمال صدق رسول اللّٰہ صلی اللّٰہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم حُبُّ الدُّنْیَا رَأْسُ کُلِّ خَطِیْئَۃٍ نَجَّانَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَاِیَّاکُمْ عَنْ مَحَبَّۃِ الدُّنْیَا وَمَحَبَّۃِ اَبْنَائِہَا وَاَرْبَابِہَا وَالْاِخْتِلَاطِ بِہِمْ وَالْمُصَاحَبَۃِ مَعَہُمْ فَاِنَّہَا سَمٌّ قَاتِلٌ وَمَرَضٌ ہَالِکٌ وَبَلَاءٌ عَظِیْمٌ وَدَاءٌ عَمِیْمٌ اخوی ارشدی شیخ حمید باحسن وجوہ متوجہ آن حدود اند استماعِ سخنانِ نو وتازہ را از ایشان غنیمت دانند والباقی عند التلاقی

مکتوب صد وہفتاد ودوم (۱۷۲)

بشیخ بدیع الدین صدور یافتہ در بیانِ بعضی از اسرارِ خاص کہ نصیبِ اقلِ قلیل است از خواص وبیانِ آنکہ درین موطن عارف خود را از دائرۂ شریعت بیرون مییابد باذکرِ سببِ آن وتطبیقِ آن باظاہرِ شریعتِ غرا مع ما یتعلق بذلک ۔ بعد الحمد والصلوٰۃ معلوم اخوی اعزی باد کہ شریعت را صورتے است وحقیقتے صورتش آنست کہ علماءِ ظواہر بہ بیانِ آن متکفل اند وحقیقتش آنکہ صوفیۂ علیہ بآن ممتاز اند نہایتِ عروجِ صورتِ شریعت تا نہایتِ سلسلۂ ممکنات است بعد ازان اگر در مراتبِ وجوب سیر واقع شود صورت با حقیقت ممتزج خواہد بود واین معاملۂ امتزاج بعروج بشان العلم است کہ مبدأ تعینِ سید البشر است علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات

التسلیم

والتسلیمات بعد ازان اگر ترقی واقع شود صورت وحقیقت هر دو را وداع خواهند نمود و معاملهٔ عارف
بشان الحیوة خواهد افتاد واین شان عظیم الشان را با عالم هیچ مناسبتی نیست از شیونات حقیقیه
است که گرد اضافت بآن نرسیده است تا تعلقی بعالم پیدا کند واین شان دروازهٔ مقصود
است و مقدمهٔ مطلوب درین موطن عارف خود را از دائرهٔ شریعت بیرون مییابد اما چون محفوظ
است دقیقه از دقائق شریعت فرو نمیگذارد جماعه که باین دولت عظمی مشرف شده اند اقل قلیل
اند اگر عدد آن را بیان کند شاید که اقل قلیل قبول کنند و جمعی کثیر از صوفیه اند که بظلال این مقام
عالی رسیده اند چه هر مقام عالی را در سافل ظلی هست از ظلال آن انگاشته اند که قدم از دائرهٔ شریعت
بیرون نهاده اند و پوست را گذاشته بمغز رسیده این مقام از مزلت اقدام صوفیه است جمعی
از ناقصان ازین راه بالحاد و زندقه رسیده اند و سر از ربقهٔ شریعت غرا بر آورده ضلوا فاضلوا
و جمعی از کاملان که بدرجه از درجات ولایت مشرف شده اند واین معرفت را در ظلی از ظلال
آن مقام عالی حاصل نموده هر چند باصل آن مقام نرسیده اند اما محفوظ اند و ادبی از آداب شریعت
را فرو گذاشت تجویز نمی نمایند هر چند سر این معرفت را نمیدانند و حقیقت معامله را نمی فهمند و چون
برین فقیر بعنایة الله سبحانه و بصدقة حبیبه علیه و علی آله الصلوة والسلام سر این
معما منکشف شده است و حقیقت کار کما ینبغی بوضوح پیوسته شمه ازان ما جرا در معرض بیان
می آرد تحمل که ناقصان ابرام آرد و کاملان حقیقت معامله وا نماید بباید دانست که تکلیفات شرعیه
مخصوص بقالب اند و بقلب چه تزکیهٔ نفس متفرع بر اینها است و آنچه از لطائف قدم از دائرهٔ شریعت
بیرون می نهد ماسوای اینها است پس آنچه بشریعت مکلف است همیشه مکلف است و آنچه
مکلف نیست هرگز مکلف نبوده غایت ما فی الباب پیش از سلوک لطائف با یکدیگر ممتزج بودند
از قلب جدائی نداشتند چون سیر و سلوک هر کدام را از دیگری جدا ساخت و بمقر اصلی خود رسانید

معلوم شد که مکلّف که بود و غیر مکلّف کدام سوال اگر گویند در ان مقام عارف قالب و قلب
خود را نیز بیرون دائرهٔ شریعت می یابد وجه آن چه باشد جواب گوییم که آن یافت تحقیقی نیست
تخیّلی است منشای تخیّل انصباغ قلب و قالب است برنگ الطف لطائف که قدم بیرون
نهاده اند اگر گویند که اگرچه تکلیفات صورت شریعت مخصوص بقلب و قالب است اما حقیقت
شریعت را در ماورای قلب نیز گنجائش است پس قدم از مطلق شریعت بیرون ماندن بچه معنی
باشد گوییم که حقیقت شریعت نیز از روح و سر نمیگذرد و بخفی و اخفی نمی رسد و قدم بیرون ماندگان
فی الحقیقت بعین خفی و اخفی اند والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال سبحان الله سبحانه و جمیع
المسلمین علی متابعة سید المرسلین علیه و علیهم و علی آله الصلوات والتسلیمات اتمها و اکملها

مکتوب صد و هفتاد و سیوم

بمیر محمد نعمان صدور یافته در جواب سوالیکه کرده بودند با بیان بعضی از اسرار غریبه که متعلق اند
بنفی و اثبات کلمهٔ طیبهٔ لا اله الا الله بعد الحمد والصلوة معلوم جناب سیادت پناهی با
که پرسیده بودند چون هرچه در دید و دانش در آید بکلمهٔ لا نفی آن ضروریست چه مطلوب مثبت ماورای
دید و دانش است پس ازینجا لازم می آید که مشهود محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله وسلم
نیز شایان نفی باشد و مطلوب مثبت در ماورای آن متحقق بود ای برادر محمد رسول الله صلی
الله تعالی علیه و آله وسلم با آن علو شان بشر بود و بداغ حدوث و امکان متسم بشر از
خالق البشر جل سلطانه چه دریابد و ممکن از واجب تعالی شانه چه فرا گیرد و حادث قدیم را جلت
عظمته چه طور احاطه نماید لا یحیطون به علما نص قاطع است شیخ عطار فرماید ع نمی بینی
که شاهی چون پیمبر نیافت او فقر کل تو سنج گم بر بوای عزیزان تمام تفصیل می طلبد

بگوشِ ہوش باید شنید کہ کلمۂ طیبہ لا اِلٰہ اِلّا اللّٰہ را دو مقام است نفی و اثبات و ہر کدام نفی و اثبات
را دو اعتبار است اعتبارِ اوّل آنکہ نفیِ استحقاقِ عبادتِ آلہۂ باطلہ کردہ شود و اثباتِ استحقاقِ عبادتِ
معبودِ برحق نمودہ آید و اعتبارِ ثانی آنکہ نفی متعلق شود بمقصوداتِ غیر مقصودہ و متعلقاتِ غیر مطلوبہ و متعلقِ
اثبات جز مطلوبِ حقیقی نباشد و ورائے مقصودِ اصلی نبود و کمالِ اعتبارِ اوّل را ابتدا آنست کہ ہیچ
معلوم و مشہود شدہ است ہمہ در تحتِ لا داخل شود و در جانبِ اثبات غیر از متکلم بکلمۂ مستثنیٰ ہیچ چیز
ملحوظ نبود بعد از چندگاہ کہ بصیرت حدت پیدا کند و بکحلِ خاکِ راہِ مطلوب مکتحل گردد مستثنیٰ نیز
در رنگِ مستثنیٰ منہ مشہود شود و معاملۂ سالک خود در گرفتاری و ورائے آن مشہود می باید و مطلوب
را بیرونِ آن می طلبد چہ در ابتدائے این کمال ہر چہ در تحتِ لا داخل شدہ بود تمام از دائرۂ ممکنات بود
کہ استحقاقِ عبادت نداشت و بہ برکتِ تکرارِ این کلمۂ طیبہ از معبودیکہ مستحقِ عبادت است جدا شدہ بود
لیکن از ضعفِ بصیرت مرتبۂ وجوب را کہ شایانِ عبادت است و بکلمۂ الّا مثبت گشتہ نمی دید و غیر از متکلم
بکلمۂ مستثنیٰ از ان مقام نصیبے نداشت اما بعد از قوّتِ بصیرت مستثنیٰ نیز در رنگِ مستثنیٰ منہ مشہود
گشت و چون مرتبۂ وجوب جامعِ اسماء و صفاتِ الٰہی است جلّ شانہٗ و متعلقِ ہمّتِ سالک آمدہ
مجوّز آنست کہ استحقاقِ عبادت نیز در ان موطن در رنگِ عدمِ استحقاقِ عبادت در راہ ماندہ است
لاجرم مقصودِ خود را ماورائے اسماء و صفاتِ مطلوبہ و از گرفتاریِ ما دونِ آن تحاشی می نماید شعر

چو دل با دلبرے آرام گیرد ٭ ز وصلِ دیگرے کے کام گیرد ٭ نہی صد دستہ ریحان پیش بلبل
نخواہد خاطرش جز نکہتِ گل ٭ ز مہر آتش چو نیلوفر افتد ٭ تماشائے مہش کے در خور افتد
چو خواہد تشنہ جامِ شربتِ آب ٭ نیفتد سود مندش شکرِ ناب ٭ و کمالِ اعتبارِ ثانی کہ مقصود
از ان نفیِ مقصوداتِ غیر مقصودہ است آنست کہ شہودِ مرتبۂ وجوب نیز در رنگِ شہودِ مراتبِ امکانی
در تحتِ لا داخل شود و در جانبِ اثبات ہیچ چیز ملحوظ نبود مگر مفہومِ بکلمۂ مستثنیٰ چہ گویم

ــه تحقیق بہ لفظ قبل ازین بحاشیہ مکتوب صد و شصت و ششم نوشتہ شد ۱۲

با تو از مرغ نشانه * که با عنقا بود هم آشیانه * ز عنقا هست نامی پیش مردم * ز مرغ من بود
آن نام هم گم * و الحق که فطرت علیا و همت قصوی مین قسم مطلب را خواهان است که هیچ از آن
در دست نیاید بلکه هیچ گرد سے بدامن ادراک آن نرسد رؤیت اخروی حق است اما تصور آن
مرا از جا مے برد مردم بوعدهٔ رؤیت اخروی مسرور و محظوظ اند و گرفتاری من بحر غیب الغیب
بهمگی همت خواهان آنست که سر موی از مطلوب از غیب بشهادت نیاید و از گوش باغوش نرسد
و رخت از علم بعین نکشد چه توان کرد مرا چنین آفریده اند ــه هر کسے را بهر کارے ساختند *
هر چند درین مقام از دیوانگیها بسیار دارم اما از ادب لب نمیتوانم جنبانید ع جنون ذی فنون
ذی فنون ست ــه عمر بگذشت و حدیث درد ما آخر نشد * شب باخر شد کنون کوتاه کنم افسانه را
والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات اتمها و اکملها

مکتوب صد هفتاد و چهارم (۱۷۴)

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته در بیان آنکه دیوانگان این راه باین معیت تسلی نمیگیرند
و باین بعد قرب نما تسکین نمی یابند قربی میخواهند بعد نما و وصلے میجویند هجر آسا و در بیان آنکه واقعه
که نوشته بودند ظهور جن بود و تصرف باطل او مکتوب مرغب اخوی اعزی وصول یافت
چون منبی از محبت فقرا و التجا باین طائفه علیه بود موجب فرحت گشت المرء مع من احب
نقد وقت و انند ابدا نند که دیوانگان این راه باین معیت تسلی نمیگیرند و باین بعد قرب نما تسکین
نمی یابند قربے میخواهند که بعد نما باشد و وصلے میجویند که هجر آسا بود و تسویف و تاخیر را تجویز نمینمایند
تعطیل و تأمیل را مستهجن می انگارند نقد وقت را بمزخرفات بیهوده صرف نمیکنند و سرمایه عمر را
بمجبوبات لاطائل تلف نمی فرمایند از شرف تحسین نیگرایید و از مرحی مغضوب التفات

نمیتمایند بلقمہائے چرب و شیرین خود را سیر و شند و بجامہائے رقیق و زیب خطابندگی
نمیدہند عار و ارند از آنکہ تخت شاہی را لقا و زیارت تعلقات ملوث وارند و ننگ دارند از آنکہ در
تملک خداوندی جل سلطانہ الآت و عزی را شرکت دہند آی برادر اینجا ہمہ دین خالص
مطلبند الا للہ الدین الخالص و غباری از شرکت تجویز نہ فرمایند لئن اشرکت لیحبطن عملک
ساعتے بحال خود در رسید اگر دین خالص میسر شدہ است بشری لکم والا علاج واقعہ پیش از
وقوع باید کرد واقعہ کہ نوشتہ بودند ظہور جن بود و تصرف باطل او این قسم ظہور و تصرف او
بر طالبان بسیار واقع میشود غم نیست ان کید الشیطان کان ضعیفا و اگر بار ظہور کند
بتکرار کلمہ تمجید لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم دفع آن مفسد نمایند والسلام علی
من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا و اکملہا

مکتوب صد و ہفتاد و پنجم (۱۷۵)

بحافظ محمود صدور یافتہ در بیان تلوینات احوال و حصول تمکین و معنی حدیث لی مع اللہ وقت
صحیفۂ شریفہ برادری وصول یافت شمہ از تلوینات احوال خود نوشتہ بودند باید دانست کہ سالکان
را چہ در بدایت و چہ در نہایت از تلوینات احوال چارہ نبود و غایت ما فی الباب اگر آن تلوین
بر قلب است سالک از ارباب قلوب است و مسمی بابن الوقت و اگر قلب از تلوین بر جست
و از رقیت احوال آزاد گشت و بمقام تمکین پیوست این زمان ورود احوال متلونہ بر نفس است
کہ بمقام قلب بخلافت آن نشستہ است این تلوین بعد از حصول تمکین است و صاحب این تلوین
را اگر ابو الوقت گویند گنجائش دارد و اگر بمحض فضل ازلی جل سلطانہ نفس نیز از این تلوینات
بر گذشت و بمقام تمکین و اطمینان پیوست این زمان ورود تلوینات بر قالب است کہ از عناصر مختلفہ

لہ توان ابو الوقت یعنی مالک الوقت والاحوال یعنی مالک ہست بر احوال و اوقات خود ۱۲

ترکیب یافته است این تلوین دائمی است چه تمکین در حق قالب متصور نیست اگرچه منصبغ شده باشد برنگ الطف لطائف زیرا که تمکینے که از راه این انصباغ می آید بطریق تبعیت است و ورود احوال متلونه بطریق اصالة والعبرة للاصل لا للتبع وصاحب این مقام از اخص خواص است وفی الحقیقة ابوالوقت هم او تواند بود که معنی حدیث لی مع الله وقت که از آن سرور علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات نقل کرده اند و جمعی آن وقت وقت مستمر مراد داشته اند و جمعی دیگر وقت نادر راجع باین بیان باشد چه نسبت به بعضی لطائف استمرار است و نسبت به بعضی دیگر ندرة فلا خلاف بالجمله ظاهر را بشریعت غرا متحلی داشته بتکرار سبق باطن مداومت نمایند ع اندرین بحر بے کرانه چو غوک ٭ دست و پائے بزن چه دانی بوک ٭ اخوی اعزی مولانا محمد صدیق در آگره اند ملاقات ایشان را غنیمت دانند ٭

مکتوب صد و هفتاد و ششم (۱۷۶)

بملا محمد صدیق صدور یافته در بیان آنکه محافظت اوقات از ضروریات این راه است تا بامور لاطائل تلف نشود الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی من حسن اسلام المرء اشتغاله بما یعنیه و اعراضه عما لا یعنیه پس از محافظت اوقات خود چاره نبود تا بامور لاطائل تلف نشود و شعر خوانی و قصه پردازی را نصیب اعدا دانسته بسکوت و ضبط نسبت باطن باید پرداخت اجتماع یاران درین طریق از برائے جمعیت باطن است نه از برائے تشتت خاطر لهذا انجمن را بخلوت اختیار کرده اند و جمعیت را از اجتماع جسته اجتماعی که سبب تفرقه باشد تحاشی از آن لازم است با جمعیت باطن هر جمع شود مبارک است و هر جمع نشود نامبارک توسے باید زندگانی نمود که جمعے را صحبت بعکس جمعیتی حاصل شود نه آنکه در تفرقه

اندازد ورق خود را باید گردانید و از گفت بسکوت آمد وقت نشاعر نیست هنگام محاوره نه

ع چه وقت مدرسه و بحث و کشاف است والسلام

مکتوب صد و هفتاد و هفتم

بجمال الدین حسین بدخشی صدور یافته در ترغیب بر تصحیح عقائد بمقتضائی آراء صائبه اہل سنت و جماعت شکر اللہ تعالیٰ سعیہم خواجه جمال الدین حسین عنفوان شباب را غنیمت شمرند و ہمہ آن صرف مرضیات حق نمایند جل علا یعنی اولاً تصحیح عقائد بمقتضائے آراء صائبہ اہلسنت و جماعت شکر اللہ تعالیٰ سعیہم لازم دانند و ثانیاً عمل بموجب احکام شرعیہ فقہیہ و ثالثاً سلوک طریقہ علیہ صوفیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم و من وفق لہذا فقد فاز فوزاً عظیما و من تخلف عن ہذا فقد خسر خسرانا مبینا خدمتگاری فرزندان خواجہ محمد صالح را از سعادت عظمی دانند چه آن خدمت فی الحقیقت امداد و اعانت بخواجہ مشار الیہ است که از مقبلان است مصراع

دادیم ترا ز گنج مقصود نشان والسلام

مکتوب صد و هفتاد و هشتم

بمرزا مظفر صدور یافته در سفارش شخصی و در ترغیب بر متابعت سید عالمیان و خلاصه آدمیان علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات عظم اللہ تعالیٰ اجرکم و رفع قدرکم و شرح صدرکم و یسر امرکم بحرمة سید المرسلین علیه و علی آله و علیهم الصلوة و السلام متخلقان باخلاق نبویه علیها الصلوة و السلام چه احتیاج بآنکه کسے باحسان و حسن معاشرت دلالت نماید بلکه نزدیک است که آن دلالت داخل سوء ادب شود غایت ما فی الباب

آدمی در وقتِ احتیاج بهر حقیر و نقیر تشبث مینماید و از هر ضعیف و نحیف تسلّیِ خود می جوید بنا بر آن تصدیع دیگر داده تسلّی اَز باب مسئله نموده آمد مخدوما مکرما احسان در همه جا محمود است علی الخصوص نسبت بجماعه که قرب جوار دارند حضرت رسالت خاتمیت علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات در اداءِ حقوقِ جار آن قدر مبالغه میفرمودند که اصحابِ کرام از آن مبالغه گمان می بردند که شاید بالجار ارث هم بدهانند مثنوی چون چنین با یکدگر همسایه ایم ❊ تو چو خورشیدی و ما چون سایه ایم ❊ چه بُود ای مایهٔ بے مایگان ❊ گر نگه داری حقِ همسایگان ❊ والسلام ❊

مکتوب (۱۷۹) صد و هفتاد و نهم

بمیر عبد الله ابن میر محمد نعمان صدور یافته در نصیحت فرزندی اَعزّی لا زال کاسمه موفق باشند موسمِ جوانی را غنیمت دانسته بتحصیل علوم شرعیه و عمل بمقتضاے آن علوم اشتغال دارند و اهتمام نمایند که این عمر گرامی در ما لا یعنی صرف نشود و بلهو و لعب تلف نگردد و دیگر والد بزرگوارِ شما بعد از چند روز بشما ملحق خواهند شد اِن شاء الله تعالیٰ تا رسیدنِ ایشان از متعلقان بواقعی خبردار خواهند بُود مصحح پدر خویش باش اگر مردی ❊

مکتوب (۱۸۰) صد و هشتادم

بمخدوم زاده امکنکی یعنی خواجه ابو القاسم صدور یافته در استفسار بعضی از اسامی پیران که در ان تردد پیدا شده بود مخدوما مکرما آنچه از حضرت خواجهٔ ما یعنی حضرت خواجه محمد باقی علیه الرحمة بما رسیده است در تحقیقِ اسامی پیران آنکه ما بینِ حضرتِ مولانا خواجگی امکنکی و حضرت خواجهٔ احرار گذشته اند آنست که دو بزرگ اند یکی از این دو بزرگ والد بزرگوار حضرتِ مولانا است ایے

مولانا درویش محمد دوّمی از ایشان مولانا محمد زاہد است کہ خال مولانا درویش محمد است درین
نزدیکی شیخیت پناہی خواجہ خاوند محمود باین حدود تشریف آوردہ بودند باول ملاقات سخن آنحضرت
مولانا مذکور ساختند و گفتند کہ ایشان از کسے مجاز نبودند لہذا در اوائل مرید نمیگرفتند و در اواخر شروع
در شیخی کردند گفتہ شد کہ ایشان بزرگ بودند و تمام ماوراء النہر ببزرگی ایشان قائل ہرگز تجویز نمیتوان
کرد کہ بے اجازت ایشان مرید گرفتہ باشند در اوائل یا در اواخر کہ این قسم عمل داخل خیانت است
با فرمائے سلیم این ظن نمیتوان کرد مکیف با کابر دین بعد ازان خواجہ خاوند محمود گفتند کہ یکروز مولانا
پیش خواجہ کلان دہ بیدی رفتہ بودند و ایشان خربوزہ میخوردند مولانا اظہار طلب فرمودند ایشان
گفتند کہ خربوزہ شما تمام است مولانا فرمودند کہ شما گواہی میدہید کہ خربوزہ ما تمام است فرمودند کہ
گواہی میدہم کہ خربوزہ شما تمام است ازان وقت مولانا مرید گرفتن شروع نمودند این نقل ہم بسیار
مستبعد نمود کہ بمجرد این قول مولانا خود را شیخ بگیرند و بے مرید گرفتن شوند بعد ازان خدمت
خواجہ خاوند محمود گفتند کہ این دو اسامی بزرگان کہ میان حضرت مولانا و حضرت خواجہ احرار نقل میکنند
مسمّی باین دو اسم سید لند خلاف است با سامی دیگر یاد کردند نیز گفتند کہ مولانا درویش محمد را از خال خود
نسبتے نیست از شخصے دیگر است ازین سخنان ایشان تعجب بسیار حاصل شد بضرورت تصدیع
گشت کہ اسامی آن دو بزرگ را از روئے تحقیق نویسید کہ مجال سخن آمد نماند و حدیث اجازت را
چہ احتیاج است کہ نوشتہ شود و بزرگی ایشان گواہ عدل است مع ذلک اگر نویسید قطع لسان طاعنان
شود و دیگر معلوم نشد کہ مقصود خدمت خواجہ خاوند محمود ازین سخنان پریشان چہ بود اگر مقصود
نفی این فقراء بے بضاعت بود با بلغ وجوہ نفی پیر مستلزم نفی مریدیت باید بوجوہ پس نفی
این بے بضاعتان از طرق بسیار بود چہ احتیاج بآنکہ از برائے این غرض نفی بزرگان نمودہ آید
واگر مقصود دیگر داشتہ باشند و نفی بزرگان بالاصالہ خواستہ نیز مستحسن نیست کما لا یخفی

سه اشارت است بآیهٔ کریمه که در اوائل سورهٔ آل عمران واقع است یعنی ای پروردگار ما کج مکن دلهای ما را بعد از آنکه راه نمودی ما را و عطا کن

علی من له ادنی درایة ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب بحرمة سید المرسلین علیه وعلیهم وعلی آله الصلوات والتسلیمات والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب صد و هشتاد و یکم (۱۸۱)

بحضرت مخدوم زاده اعنی میان خواجه محمد صادق سلمه الله تعالی وابقاه علی معارج العرفان صدور یافته در جواب استفسار آنکه سبب چیست که جمعی از مشائخ را می بینیم که در مراتب قرب الهی جل شانه درجه اولی دارند مع ذلک در مقامات زهد و توکل و غیرهما ایشان را درجات علیا است و جمعی دیگر را از مشائخ می بینیم که در مراتب قرب تفوق دارند و در مقامات مذکوره تنزل و مع ذلک فرزندی ارشدی محمد صادق پرسیده که سبب چیست که جمعی از مشائخ را می بینیم که در مراتب قرب الهی جل سلطانه درجه اولی دارند مع ذلک در مقامات زهد و توکل و صبر و رضا ایشان را درجات علیا مفهوم میشود و جمعی دیگر را از مشائخ می بینیم که در مراتب قرب درجه علیا دارند و در مقامات زهد و توکل و غیرهما اقدام سفلی و مقرر است که اکملیت این مقامات باعتبار اتمیت یقین است و اتمیت یقین بسبب اقربیت بجناب قدس خداوندی جل شانه پس از چند امر خالی نیست یا نظر کشفی را خطا میکند که قریب را بعید میداند و بعید را قریب یا سبب اکملیت این مقامات امر دیگر است ورای یقین یا ترتب یقین بر قرب نیست در جواب گفتیم که ترتب یقین بر قرب ثابت است هر چند قرب بیشتر یقین زیاده تر و سبب اکملیت آن مقامات نیز اتمیت یقین است نه امر دیگر و نظر کشفی هم صحیح است غایة ما فی الباب حصول قرب مر الطف لطائف راست پس یقین نیز نصیب همینها باشد و اکملیت آن مقامات چون مترتب بر اتمیت یقین است نیز ایشان را حاصل بود پس تواند بود که بزرگی با وجود قلت

قرب در مقامی از مقامات الطف لطائف اقامت ورزیده باشد و با کشف لطائف رجوع
ناکرده بود و در مقامات مذکوره اکمل بود از بزرگی دیگر که قرب بیشتر دارد و با کشف لطائف که لطیفهٔ
قالب است رجوع کرده چه لطیفهٔ قالب چون از ان قرب محروم است پس یقین نیز نصیب او
نباشد پس اکملیت آن مقامات از کجا پیدا کند و بزرگی که رجوع او باین لطیفه افتاده است حکم
این لطیفه پیدا کرده است و یقینیات لطائف دیگر که سابقاً حاصل شده بود مستور گشته بخلاف
بزرگی که بقالب رجوع او نیفتاده است حکم او حکم الطف لطائف است قرب و یقین در حق او
استقامت دارد و استتار پیدا نکرده پس ناچار در مقامات مذکوره اتم و اکمل بود اما باید دانست
که صاحب رجوع هرچند که در قرب و یقین اکمل است در مقامات نیز اکمل است لیکن این کمالات او را
مستور ساخته اند و برای دعوت خلق و حصول مناسبت بخلائق که سبب افاده و استفاده است
ظاهر او را همچو ظاهر عوام الناس گردانیده این مقام بالاصالة مقام انبیاء مرسل است علیهم
الصلوات والتسلیمات لهذا حضرت ابراهیم خلیل الرحمن علی نبینا و علیه الصلوة والسلام
طلب اطمینان قلب نموده و در حصول یقین در رنگ عوام الناس محتاج برویت بصری گشت
و حضرت عزیر علی نبینا و علیه الصلوة والسلام گفت أَنّٰى يُحْيِي هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا و آنکه
رجوع نکرده است از یقین خود گفته لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا این کلام اگر ثابت شود
که از حضرت امیر است کرم الله تعالی وجهه پس محمل آن باید کرد که پیش از حصول رجوع فرموده
باشد چه بعد از رجوع صاحب رجوع در رنگ عوام الناس در حصول یقین محتاج بدلائل و براهین است
این درویش را پیش از رجوع جمیع معتقدات کالبدیهی شده بود و یقین آن معتقدات را زیاده از
یقین محسوسات می یافت اما بعد از رجوع آن یقین مستور شد و در رنگ عوام الناس محتاج بدلائل و براهین
گشت ع چنانکه پرورشم میدهند میرویم

مکتوب یکصد و ہشتاد و دوم ۱۸۲

بملا صالح کولابی صدور یافته در بیان حدیث نبوی علیه و علی آله الصلوة والسلام که فرموده مر بعضے از اصحاب خود را که شکایت از خواطر سوء خود نموده اند ذلك من کمال الایمان و ملایناسب ذلك

جمعے از درویشان نشسته بودند سخنے از خطرات و وساوس طالبان درمیان آوردند در ضمن حدیثے مذکور شد که روزے بعضے از اصحاب خیر البشر علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات پیش آن سرور از خطرات سوء خود شکایت کردند آن سرور فرمود علیه الصلوة والسلام ذلك من کمال الایمان این فقیر را در آن وقت معنی این حدیث چنین بخاطر گذشت والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال که کمال ایمان عبارت از کمال الیقین است و کمال یقین مترتب بر کمال قرب و هر چند قلب و مافوق او را از لطائف قرب الٰہی جل شانه بیشتر پیدا شود ایمان و یقین زیاده تر خواهد بود و بے تعلقی او بقالب افزون تر خواهد گشت این زمان خطرات در قالب بیشتر ظهور خواهد یافت و وساوس نامناسب تر رائج خواهد گردید پس ناچار سبب خطرات سوء کمال ایمان بود پس منتهی نهایت النهایت را هر چند خطرات بیشتر و نامناسب تر اکملیت ایمان زیاده چه کمال ایمان تقاضائے مناسبتی تمام دارد الطف لطائف را باللطیفه قالب این مناسبتی هر چند افزون تر قالب خالی تر و بظلمات و کدورت نزدیکتر و دور تر و خواطر و وساوس آن بیشتر بخلاف مبتدی و متوسط که این قسم خواطر ایشان را سم قاتل است و زیادتی بخش مرض باطن فلا تکن من القاصرین این معرفت از معارف غامضه این درویش است والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی آله

الصلوة والسلام

لہ پس ناچار الخ گرسنگان در فہم کلام او معترف کلا ذی حق حقه قال تعالیٰ وأتوا البیوت من ابوابها

مکتوب صد و ہشتاد و سوم (۱۸۳)

بملا معصوم کابلی صدور یافته در نصیحت حضرتِ حق سبحانہ و تعالیٰ بر جادۂ شریعت مصطفویہ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ مستقیمداشتہ بکلیت گرفتارِ جنابِ قدسِ خود گرداناد امید است کہ تعلقاتِ شتّیٰ و توجہاتِ پراگندہ کہ بر ظاہر استیلا یافتہ اند مانعِ نسبتِ باطن نباشند مع ذٰلک سعی نمایند کہ تخفیفے کردہ تفرقۂ ظاہر میسر آید مبادا کہ در باطن سرایت کند و از وصول بمطلب باز دارد و العیاذ باللہ سبحانہ من ذٰلک دنیا و فیہا را آن نمیکند کہ کسے آنرا بصرفِ عمرِ گرامی حاصل کند خبر شرط است خوابِ خرگوش تا کے خواہد بود ؎ ای سرائے وباغ تو زندانِ تو ٭ خان و مانِ تو بلائے جانِ تو ٭ پیش از مرگ اگر کارے کرد فبہا و الا خرابی در خرابی است تعلقِ باطن را بغیر باید دانست و ہر چہ مانعِ آن باشد آنرا دشمن باید داشت ؎ ہر چہ جز عشقِ خدائے احسن است ٭ گر شکر خوردن بود جان کندن است ٭ و ما علی الرسول الا البلاغ والسلام

مکتوب صد و ہشتاد و چہارم (۱۸۴)

بقلیج اللہ صدور یافتہ در ترغیب بمتابعتِ سید المرسلین علیہ و علیٰ آلہ و علیہم الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ مکتوبِ مرغوب فرزندی اعزی کہ از روئے محبت و اخلاص نوشتہ بودند میر سید خواجہ رسانیدند موجبِ فرحت گشت حضرتِ حق سبحانہ و تعالیٰ توفیق مرضیاتِ خود رفیق گرداناد بحرمۃ النبی و آلہ الامجاد علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات اتمہا ای فرزند آنچہ فردا بکار خواہد آمد متابعتِ صاحبِ شریعت است علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ احوال و مواجید و علوم و معارف و اشارات و رموز اگر با آن متابعت جمع شوند فبہا و نعمت و الا

ص یعنی فلتثبت بالخصلۃ الحمیدۃ و نعمت ہذہ الفعلۃ الحسنۃ یعنی پس بہ خوش چیزیست این ۱۲

جز خراجی استدراج ہیچ نیست سید الطائفہ جنید را بعد از فوت شخصے بخواب دیدو از حالش پرسید جنید در جواب او گفت طاحت العبارات وفنیت الاشارات وما نفعنا الا ركيعات ركعناها في جوف الليل فعليكم بمتابعته ومتابعة خلفائه الراشدين عليه وعليهم الصلوة والسلام وایاكم ومخالفة شريعته قولا وعملا واعتقادا فان الاولى مهلكة والثانية شؤم وهلاكة، هذا، دیگر رساله که فرستاده بودند رسید بعضے جاہا که خوانده شد در نظر خوب در آمد اما کار دیگر از تصنیف اہم تر است با وی پرداختن انسب واولیٰ است والسلام

مکتوب (۱۸۵) صد و ہشتاد و پنجم

بمنصور عرب صدور یافته در سفارش شخصے حضرت حق سبحانه وتعالیٰ بر جاده شریعت مصطفویه على صاحبها الصلوة والسلام والتحية استقامت ارزانی داشته بهمگی همت متوجه جناب قدس خود گرداناد آنچه بر ما و شما لازم است سلامتی قلب است از گرفتاری ما دون حق سبحانه واین سلامتی بر تقدیرے میسر گردد که غیر او سبحانه بر دل خطور نکند اگر فرضا هزار سال حیات وفا کند غیر بر دل نگذرد بواسطه نسیانی که دل را از ما سوائے او تعالیٰ حاصل شده است تخ کار اینست وغیر این ہیچ ہیچ، بقیۃ المرام آنکه مولانا فاضل سرہندی که بخدمت علیه قیام دارد پدر او در سرہند است آرزوئے آن دارد که در پیری وضعف خود بملاقات پسر خود مبتہج ومسرور گردد بناء على ذلك فقیر از تصدیع این معنی متوسل ساخت فالله سبحانه عند كرم كل شي عنده والسلام

مکتوب (۱۸۶) صد و ہشتاد و ششم

المنتخبات ۳۸

بخواجه عبد الرحمن مفتی کابلی صدور یافته در تحریض بر متابعت سنت واجتناب از بدعت وبیان

آنکه هر بدعت ضلالت است، از حضرتِ حق سبحانه وتعالی بتضرع وزاری والتجا وافتقار
وذل وانکسار در ستر وجهار مسألت مینماید که هرچه در دین محدث شده است ومبتدع گشته که در زمانِ خیر البشر
وخلفاءِ راشدینِ او نبوده علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات اگرچه آن چیز در روشنی مثلِ فلقِ صبح بود
این ضعیف را با جمعے که باو مستند اند گرفتارِ عملِ آن محدث نگرداند ومفتونِ حسنِ آن مبتدع
نکند بحرمتِ سیدِ المختار والابرار علیه وعلیهم الصلوة والسلام گفته اند که بدعت بر
دو نوع است حسنه وسیئه حسنه آن عملِ نیک را گویند که بعد از زمانِ آنسرور وخلفاءِ راشدین
علیه وعلیهم من الصلوات اتمها ومن التحیات اکملها پیدا شده باشد ورفعِ سنت نماید وسیئه
آنکه رافعِ سنت باشد این فقیر در هیچ بدعتے ازین بدعتها حسن ونورانیه مشاهده نمیکند ومحض ظلمت
وکدورت احساس نمی نماید اگر فرضاً عملِ مبتدع را امروز بواسطۂ ضعفِ بصارت بطراوت مشاهده نمایند
فردا که حدید البصر گردند دانند که جز خسارت وندامت نتیجه نداشت بیت بوقتِ صبح شود
همچو روز معلومت، که با که باخته عشق در شبِ دیجور، سید البشر میفرماید علیه وعلی آله الصلوات
والتسلیمات من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد چیزیکه مردود باشد حسن از کجا پیدا
کند قال علیه الصلوة والسلام اما بعد فان خیر الحدیث کتاب الله وخیر
الهدی هدی محمد وشر الامور محدثاتها وکل بدعة ضلالة وقال علیه الصلوة و
السلام اوصیکم بتقوی الله والسمع والطاعة وان کان عبدا حبشیا فانه من یعش
منکم بعدی فسیری اختلافا کثیرا فعلیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین المهدیین

تمسکوا بها وعضوا علیها بالنواجذ وایاکم ومحدثات الامور فان کل محدثة بدعة وکل
بدعة ضلالة پس هرگاه هر محدث بدعت باشد وهر بدعت ضلالت پس معنی حسن در بدعت چه بود وایضا
سوم آنچه از احادیث مفهوم میگردد آنست که هر بدعت رافع سنت است تخصیص به بعض ندارد پس هر بدعت
سیئه بود قال علیه الصلوة والسلام ما احدث قوم بدعة الا رفع مثلها من السنة
فتمسک بسنة خیر من احداث بدعة وعن حسان قال ما ابتدع قوم بدعة فی
دینهم الا نزع الله من سنتهم مثلها ثم لا یعیدها الیهم الی یوم القیامة باید دانست که
بعضے از بدعتها که علما ومشائخ آنرا حسنه دانسته اند چون نیک ملاحظه نموده می آید معلوم میشود که
رافع سنت اند مثلا در تکفین میت عمامه را بدعت حسنه گفته اند باآنکه همین بدعت رافع سنت است
چه زیادتی بر عدد مسنون که سه ثوب باشد نسخ است ونسخ عین رفع وهمچنین مشائخ ارسال شمله را
بجانب دست چپ مستحسن داشته اند وسنت در ارسال آن بین الکتفین است پر ظاهر است که این
بدعت رافع سنت است وهمچنین است آنچه علما در نیت نماز مستحسن داشته اند که با وجود اراده قلب بزبان
بیانیه نیز باید گفت وحال آنکه از آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام ثابت نشده است
نه بروایت صحیح ونه بروایت ضعیف ونه از اصحاب کرام وتابعین عظام که بزبان نیت کرده باشند
بلکه چون اقامت می گفتند تکبیر تحریمه میفرمودند پس نیت بزبان بدعت باشد واین بدعت را حسنه
گفته اند واین فقیر میداند که این بدعت چه جای رفع سنت که رفع فرض مینماید چه در تجویز آن اکثر مردم
بزبان اکتفا مینمایند واز غفلت قلبی باک ندارند پس درین ضمن فرضی از فرائض نماز که نیت قلبی باشد متروک
میگردد وبفساد نماز می انجامد علی هذا القیاس سائر المبتدعات والمحدثات فانها زیادات علی
السنة ولو بوجه من الوجوه والزیادة نسخ والنسخ رفع فعلیکم بالاقتصار علی متابعة
سنة رسول الله صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم والاکتفاء علی اقتداء اصحابه

علیه وعلیهم من الصلوات اتمها ومن التسلیمات اکملها ۔

الکرام فانہم کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم واما القیاس والاجتہاد فلیس من البدعۃ فی شئ فانہ مظہر لمعنی النصوص لا مثبت امر زائد فاعتبروا یا اولی الابصار والسلام علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات

مکتوب صد و ہشتاد و ہفتم (١٨٧)

بخواجہ محمد اشرف کابلی صدور یافتہ در بیان آنکہ طریق رابطہ اقرب طرق موصلہ است و در بیان آنکہ رابطہ نافع تر است مرید را از ذکر گفتن او کتابتے کہ بیاران نوشتہ بودند بنظر درآمد بر احوال مسطورہ مطلع گشت بدانند کہ حصول رابطہ شیخ مر مرید را بے تکلف و بے تعمل علامت مناسبت تام است درمیان پیر و مرید کہ سبب افادہ و استفادہ است و ہیچ طریقے اقرب بوصول از طریق رابطہ نیست تا کدام دولت مند را بآن سعادت مستسعد سازند حضرت خواجہ احرار قدس اللہ تعالی سرہ العزیز در فقرات می آرند کہ ع سایہ رہبر بہ است از ذکر حق، بہ بہتر گفتن باعتبار نفع است یعنی سایہ رہبر نافع تر است مرید را از ذکر گفتن او چہ مرید درین وقت بمذکور جل وعلا مناسبت کامل حاصل نیست تا براہ ذکر نفع تمام تواند گرفت والسلام اولا و آخرا

مکتوب صد و ہشتاد و ہشتم (١٨٨)

بخواجہ محمد صدیق بدخشی صدور یافتہ در بیان حل سائل کہ پرسیدہ بودند مکتوب مرغوب اخوی اعزی وصول یافت از امور سہ گانہ پرسیدہ بودند بحثیت آثار اختفائی بعضے از لطائف در مرتبہ قلب مقصود بران لطائف است کہ قلب متضمن آنہا است نہ آن لطائف کہ در ماورائے قلب تحقق دارند کہ اختفائے آنہا در مرتبہ قلب معنی ندارد دیگر شخصے را کہ استعدادش تا مرتبہ قلب

یا روح است پیر صاحبِ تصرّف تواند او را بمراتبِ فوق رساند امّا اینجا دقیقه ایست که بحضور
تعلّق دارد و تحریرِ بیانِ آن متعسّر است دیگر چون ظاهر برنگِ باطن متلوّن شود و باطن بلونِ ظاهر منصبغ گردد چه
دشوار است که احکامِ ظاهر در باطن و احوالِ باطن در ظاهر پیدا آید والسّلام

مکتوب (۱۸۹) صد و هشتاد و نهم

بشرف الدین حسین بدخشی صدور یافته در بیانِ آنکه یادِ فقرا باوجود گرفتاریهائے لاطائل از شدّتِ مناسبت است با فقرا و بطراوتِ دنیائے دنی فریفته نباید شد و سبقِ باطن را عزیز باید داشت و در بیانِ آنکه از احکامِ شریعت سر نباید پیچید و بتضرّع و زاری تمام قبول باید نمود و ما یناسب ذٰلک

الحمد للّٰه ربّ العالمین والصّلوٰة والسّلام علیٰ سیّد المرسلین وآله الطّاهرین اجمعین
مکتوبِ شریف فرزندے ارجمندے اعزّے ارشدے شرف الدین حسین وصول یافت موجبِ
فرحت و باعثِ بهجت گردید چه نعمتی است که باوجود گرفتاریهائے لاطائل فقرا را دور از کار از یاد نرفته
اند این معنی یادداشتِ مناسبت می دهد که سببِ افاده و استفاده است بعضی از وقائع که اندراج
یافته بود نیک و جمیل است و بمراتبِ ارتباطِ معنوی دالّ و دلیل است فرزند بطراوتِ دنیائے دنی
فریفته نشوی و بمکر و فریبِ بے معنیِ او مفتون نگردی که بیمار و بے اعتبار است امروز اگر این معنے
معقولِ شما نشود فردا البته معقول خواهد شد و فائده نخواهد داشت گوشش از بار دگران شده است
تشنو ماله و نقصان مرا باید که سبقِ باطن را از اجلّ نعمِ خداوندی جلّ شانه دانسته بتکرار آن مولع
و حریص باشند و پنج وقت نماز را بجماعت بے کسل و فتور ادا نمایند و از جملِ یکے زکوٰة را بمنت
بفقرا و مساکین رسانند و از محرّمات و مشتبهات اجتناب دارند و بر خلائق مشفق و مهربان
باشند طریقِ نجات و رستگاری این است والسّلام

تعالیٰ انّما الصّدقات للفقراء والمساکین الخ سورة توبه [illegible]

مکتوب صد و نودم (١٩٠)

بیکے از فرزندان میر محمد نعمان بدخشی صدور یافته در تحریض بر دوام ذکر الٰہی جل سلطانه و در ترغیب
با اختیار نمودن طریقه علیه نقشبندیه قدس الله تعالیٰ اسرارهم با بیان طرز ذکر و ما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والصلوٰة والسلام علی سید المرسلین
وآله الطاهرین اجمعین ودانا و آگاه باش که سعادت تو بلکه سعادت جمیع بنی آدم و فلاح
و رستگاری همه در ذکر مولای خود است جل سلطانه تا ممکن باشد جمیع اوقات را مستغرق ذکر
الٰہی جل شانه باید ساخت و یک لحظه تجویز غفلت نباید کرد لله سبحانه الحمد والمنة که دوام ذکر در
طریقه حضرات خواجگان قدس الله تعالیٰ اسرارهم و ابتدا میسر گردد و بطریق اندراج النهایة فی البدایة
حاصل میشود پس اختیار این طریقه علیه مر طالب را اولی و انسب باشد بلکه واجب و لازم پس بر تو باد
که قبله توجه را از همه سو گردانیده بکلیت بجناب عالی اکابر این طریقه علیه اقبال نمائے و همتی از
باطن شریف ایشان خواهی و ابتدا از ذکر گفتن چاره نبود باید که متوجه قلب صنوبری گردی که
آن مضغه مجوف الیست مر قلب حقیقی را و اسم مبارک الله را بران قلب بگذرانی و درین وقت بقصد هیچ
عضوے را حرکت ندهی و بکلیت متوجه قلب نشینی و در متخیله صورت قلب را جا ندهی و بان ملتفت
نباشی چه مقصود توجه بقلب است نه تصور صورت آن و معنی لفظ مبارک الله را بیچونی و بیچگونگی
ملاحظه نمائی و هیچ صفت را بآن منضم نسازی و بحاضر و ناظر نیز ملحوظ نکنی تا از ذروه حضرت ذات
تعالیٰ و تقدس بحضیض صفات فرود نیائی و از انجا بشهود وحدت در کثرت نیفتی و از گرفتاری بچون
بشهود چون آرام نگیری چه هرچه در مرآت چون ظاهر شود بیچون نبود و هرچه در کثرت نمودار گردد
واحد حقیقی نباشد بیچون را ورای دائره چون باید جست و بسیط حقیقی را بیرون محاوطه کثرت باید

ملاحظه

طلبید اگر در وقت ذکر گفتن صورت پیر بے تکلف ظاہر شود آنرا نیز بقلب باید برد و در قلب
نگاه داشته ذکر باید گفت میدانی که پیر کیست پیر آنکس است که از وے طریق وصول بجناب قدس
خداوندی جل شانه استفاده نمائی و مدد ها و اعانت ها درین طریق یابی کجر و کلاه و دومی و شجره که
عرف شده است از حقیقت پیری و مریدی خارج است و داخل رسوم و عادات مگر آنکه جامه تبرک
از شیخ کامل و مکمل بدست آری و باعتقاد و اخلاص باز زندگانی نمائی احتمال ثمرات و نتائج درین صورت
نیز قوی است و بدانی که بمنامات و واقعات شایان اعتماد و اعتبار نیست اگر کسے خود را در خواب
یا در واقعه بادشاه دید یا قطب وقت یافت فی الحقیقت نه چنین است بیرون خواب و واقعه اگر
بادشاه شود یا قطب گردد مسلم است پس از احوال و مواجید هرچه در بیداری و افاقت ظاہر شود گنجائش
اعتماد دارد و الا فلا و بدانی که نفع ذکر و ترتب آثار بران مربوط باتیان شریعت است پس در ادائے
فرائض و سنن و اجتناب از محرم و مشتبه نیک احتیاط باید کرد و در قلیل و کثیر بعلما رجوع باید نمود
و بمقتضائے فتوے ایشان زندگانی باید نمود والسلام

یعنی ریاضت آسانی تمام و کمال نموده اند ۱۲

مکتوب صد و نود و یکم (۱۹۱)

المنتخبات ۳۹

بخان خانان صدور یافته در ترغیب بر متابعت انبیا علیهم الصلوة و السلام و در بیان آنکه در
تکلیفات شرعیه مراعات یسر تمام نموده اند و تخفیف تام فرموده الحمد لله الذی هدانا
لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق سعادت ابدی
و نجات سرمدی مربوط بمتابعت انبیاست صلوات الله تعالی و تسلیماته سبحانه علی جمیعهم
عموما و علی افضلهم خصوصا اگر فرضا هزار سال عبادت کرده شود و ریاضات شاقه و مجاهدات
شدیده بجا آورده اگر بنور متابعت این بزرگواران منور نگردد بجوے نمی خرند و بخواب نیم روزے

یا اسم سلوک باشد یا زیور یا ظروف طلا و نقره باشد یا مال تجارت که به نیت تجارت خریده شود ۱۲ منه چهارپایگان چرنده که اکثر سال بر چرند و در صحرا اکتفاء کنند ۱۲

که سراسر غفلت و تعطیل است که باقرار این برگزیدگان واقع شود در ابر نمی اندازند و مثل سراب
بقیعة می شمرند کمال عنایت خداوندی جل سلطانه آن است که در جمیع تکلیفات شرعیه
و ماموراتِ دینیه نهایت یُسر و غایت سهولت را مراعات فرموده است مثلاً در هشت پهر
شبانروزی به هفده رکعت نماز تکلیف فرموده که وقت اداء آن مجموع بیک ساعت نمیکشد
معذلک در قراءة آن بهر چه میسر شود کفایت نموده و اگر قیام متعذر شود بقعود تجویز فرموده و در وقت
تعذر قعود باضطجاع اشارت فرموده و چون رکوع و سجود متعسر شود بایما و اشارت دلالت نموده و
در طهارت اگر قدرت بر استعمال آب متحقق نشود تیمم را خلیفه آن ساخته و در زکوة از چهل یک حصه را
بفقراء و مساکین تعیین فرموده و آنرا نیز مقید بأموال نامیه و انعام سائمه داشته و در تمام عمر یک حج
را فرض ساخته معذلک مشروط بزاد و راحله و امن طریق گردانیده و دائره مباح را وسیع ساخته چهار
زن بنکاح و از سراری هر قدر که بخواهد مباح فرموده و طلاق را وسیله تبدیل نساء گردانیده و از اطعمه
و اشربه و البسه اکثر را مباح ساخته و اندک را محرم و آنهم بواسطه مصالح عباد اگرچه یک شراب بیمزه
پر ضرر را حرام گردانیده اما چندین اشربه خوشخور پر نفع را در عوض آن مباح ساخته عرق قرنفل
و عرق دارچینی با آن خوشخوری و خوشبوی چندان منافع و فوائد دارد که چه نویسد چیز تلخ و بد مزه و تند بو
بد خوی هوش بری پر خطری را با آن عرق خوشبوی خوشخوری چه مناسبت شتان ما بینهما
معذلک فرقی که از راه حل و حرمت میخیزد جدا است و تمیزی که از رهگذر رضای پروردگار
جل سلطانه و عدم رضای او تعالی پیدا میشود علاحده و بعضی از لباسهای ابریشم را که محرم
فرموده چه باک که چندین انواع جامهای مرغوب و قماشهای مزین در عوض آن حلال گردانیده
است و لباسهای پشمین که مطلقا مباح ساخته است بمراتب از لباسهای ابریشم بهتر است
معذلک لباس ابریشم بر زنان مباح فرموده که منافع آن نیز عائد بمردان است و همچنین است

حق جل و علا در بگیرد باعث غضب و خشم او تعالی است ۱۲ منه که مقصود اصلی از زیب و زینت زنان تمتع و استمتاع مردان است یا آنچه ۱۲

حال وَہب وفضّہ کہ حلیِ زنان از برائے تمتّع مردان است اگر بے انصافے با این تیسیر و با این سہولت متعسّر و متعذّر دانند بمرضِ قلبی مبتلا است و بعلّتِ باطنی گرفتار بسیارے از کارہا است که اِستجابِ فعلِ آن تیسیرِ تمام دارند و برضعفا متعسّر است بعسرِ تمام مرضِ قلبی عبارت از عدمِ یقینِ قلب است باحکام منزّلهٔ سماوی تصدیقی که دارند صورتِ تصدیق است نه حقیقتِ تصدیق علامتِ حصولِ حقیقتِ تصدیق ثبوتِ تیسیر است در اِتیانِ احکامِ شرعیه وَبِدُونِهَا خَرْطُ الْقَتَادِ قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِيْنَ مَا تَدْعُوْهُمْ اِلَيْهِ اَللّٰهُ يَجْتَبِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يُّنِيْبُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَكْمَلُهَا

(۱۹۲) مکتوب صد و نود و دوم

بشیخ بدیع الدین سہارنپوری صدور یافته در جوابِ استفسار که نموده بودند اَخِی اَعَزِّی اَرْشَدِی شیخ بدیع الدین استفسار نموده بودند که در عرضداشت بازدہم که بحضرتِ خواجه قدس سرّه نوشته واقع شده است که بمقامی رنگین گشت که بلندتر از مقامِ حضرتِ صدیقِ اکبر است رضی اللّٰه تعالٰی عنه معنی این کلام چه باشد بدان اَرْشَدَكَ اللّٰهُ تَعَالٰى که این عبارت مستلزم تفضیل است با آنکه لفظِ ہم نیز واقع شده است وَلَوْ سُلِّمَ گوئیم که این سخن و سخنان دیگر که در آن عرضداشت واقع شده است از جملهٔ واقعات است که به پیرِ خود نوشته و مقرّرِ این طائفه است که ہرچه از وقائع رومید ہد صحیح باشد یا سقیم بے تحاشی به پیرِ خود اظہار مینمایند چه در غیرِ صحیح نیز احتمالِ تاویل و تعبیر ہست پس از اظہارِ آن چاره نبود و در ما نحن فیه بملاحظهٔ این معنی ہیچ محظور لازم نمی آید و جلِّ دیگر آنکه تجویز نموده اند که اگر در جزئی از جزئیات غیرِ نبی را بر نبی فضل متحقق شود

۱؎ یعنی بدون تحقق این علامت تحقق تصدیق و یقین قلبی باحکام شرعیه غیر ممکن ... تصدیق و یقین قلبی باحکام شرعیه غیر ممکن ہست بلکہ کار مشکل و خیلے دشوار ہست برنشانیدن ... ۱۲

در این مکتوب حل بعضی عبارات عرضداشت یازدہم که به پیرِ بزرگوار خود نوشته اند

استفسار ... کرده بود

ست ... تاویل و تعبیر عبارت است ... حت ... کلام ... ظاہر آن ...

راه رو را در رفتار طریق

باشد کے نیست بلکہ واقع است چنانکہ در مادهٔ شهدا از زیادتیها واقع شده است که در انبیا نیست

علیهم الصلوات والتسلیمات با آنکه فضلِ کلّی مر نبی راست علیه و علیٰ آله الصلوات والتحیات بر تقدیر اگر نسبتِ غیر نبی در کمالاتِ آن جزئی واقع شود و خود را در آن مقام بلند تر یابد هم مجوز باشد هر چند حصولِ آن مقام او را بواسطهٔ متابعتِ نبی است و نبی را نیز از آن مقام بحکم حدیث من سنّ سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها نصیبِ تام است پس هرگاه فضلِ جزئی غیر نبی را بر نبی مجوز گشت بر غیر نبی بطریق اولیٰ مجوز خواهد بود فلا اشکال والصلوٰة والسلام ۰

مکتوب صد و نود و سوم (۱۹۳)

المنتخبات ۴

بسیادت پناهی شیخ فرید صدور یافته در ترغیب بر تصحیحِ عقائد بر وفقِ آراءِ اهلِ سنت و جماعت و تحریض بر تعلیمِ احکامِ فقهیه از حلال و حرام و فرض و واجب و سنت و مندوب و در بیانِ غربتِ اسلام و اغوا بر ترویج و تائیدِ آن بسم الله الرحمن الرحیم الله تعالیٰ ناصرکم و معینکم علیٰ کل ما یعیبکم و یشینکم نخستین ضروریات بر اربابِ تکلیف تصحیحِ عقائد است بر وفقِ آراءِ علماءِ اهلِ سنت و جماعت شکر الله سعیهم که نجاتِ اخروی وابسته باتباعِ آراءِ صواب نمائی این بزرگواران است و فرقهٔ ناجیه ایشان و اتباعِ ایشان اند و ایشانند که بر طریقِ آن سرور و اصحابِ آن سرور اند صلوات الله و تسلیماته علیه و علیهم اجمعین و از علومیکه از کتاب و سنت مستفاد اند همان معتبر اند که این بزرگواران از کتاب و سنت اخذ کرده اند و فهمیده زیرا که هر مبتدع و ضال عقائدِ فاسدهٔ خود را بزعمِ فاسد خود از کتاب و سنت اخذ میکنند پس هر معنی از معانیٔ مفهومه ازینها معتبر نباشد و از برائے تصحیحِ این عقائدِ حقه رسالهٔ امامِ اجل تورپشتی بسیار مناسب است و قریب بفهم مذکورِ مجلسِ شریف بوده باشد اما رسالهٔ مذکوره چونکه مشتمل بر استدلالات است و طول و بسط

بسیار دارد و اگر رساله که متضمن مسائل صرف بوده باشد اولی و انسب خواهد بود درین اثنا بخاطر حقیر
نیز خطور کرده که درینباب رساله بنویسد که متضمن عقائد اهل سنت و جماعت باشد و سهل المآخذ
اگر میسر شد نوشته متعاقب بخدمت خواهد فرستاد و بعد از تصحیح این عقائد علم حلال و حرام و فرض
و واجب و سنت و مندوب و مکروه که علم فقه متکفل آنست و عمل بمقتضای این علم نیز ضروریست
بعضی از طلبه فرمایند که از کتاب تحفه که بعبارت فارسی بوده باشد در مجلس میخوانده باشند مثل
مجموعه خانی و عمدة الاسلام و اگر عیاذاً بالله سبحانه در مسئله از مسائل اعتقادیه ضروریه خلل رفت از
دولت نجات اخروی محروم است و اگر در عملیات مساهله رود محتمل که بے توبه هم در گذرانند و اگر مواخذه
هم کنند آخر کار نجات است پس عمده کار تصحیح عقائد است از حضرت خواجه احرار قدس الله تعالی
سره منقول است که میفرمودند که اگر تمام احوال و مواجید را بما دهند و حقیقت ما را بعقائد اهل سنت
و جماعت متحلی نسازند جز خرابی هیچ نمیدانیم و اگر تمام خرابیها را بما جمع کنند و حقیقت ما را بعقائد
اهل سنت و جماعت بنوازند هیچ باکے نداریم ثبتنا الله سبحانه و ایاکم علی طریقتهم المرضیة
بحرمة سید البشر علیه و علی آله من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها
درویشے از جانب لاهور آمده بود گفت که شیخ جیو در مسجد جامع نخاس کهنه از برائے نماز جمعه حاضر
شده بودند و میان رفیع الدین بعد از اظهار التفات ایشان گفتند که نواب شیخ جیو در حویلی خود مسجد
جامع بنا کرده اند الحمد لله سبحانه علی ذلک حضرت حق سبحانه و تعالی مزید توفیق ارزانی فرماید
این قسم اخبار که مخلصان می شنوند غایة الغایت مسرور و مبتهج میگردند سیادت پناها امروز اسلام
بسیار غریب است چیتلے که امروز در تقویت آن صرف میکنند بکرورها میخرند تا کدام شاهباز را
باین دولت عظمی مشرف سازند ترویج دین و تقویت ملت در همه وقت از هر کس که بوقوع می آید زیباست
و رعنا اما درین وقت که غربت اسلام است از امثال شما جوانمردان اهلبیت زیباتر و رعناتر است

کہ این دولت خانہ زاد خاندان بزرگ شماست از شما ذاتی است و از دیگران عرضی حقیقت وراثت
نبوی علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها در تحصیل این امر
عظیم القدر است حضرت پیغامبر صلی الله علیه وسلم اصحاب را مخاطب ساخته فرموده اند که شما در
زمانے موجود شده اید که اگر از اوامر و نواهی دهم حصه ترک کنید هلاک شوید و بعد از شما گروهے خواهند
آمد که اگر دهم حصه را از اوامر و نواهی بوقوع آرند خلاص شوند این آن وقت است و این گروه آن
گروه است گوئے توفیق و سعادت در میان افگنده اند کس بمیدان در نمی آید سواران را چه شد
درین وقت کشتن کافر لعین گوبند وال او بسیار خوب واقع شد و باعث شکست عظیم برهنود مردود گشت
بهر نیتے که کشته باشند و بهر غرض که هلاک کرده خوارے کفار خود نقد وقت اهل اسلام است این
فقیر پیش از آنکه این کافر را بکشند در خواب دیده بود که بادشاه وقت کلّهٔ سر شرک را شکسته است
والحق که آن گبر رئیس اهل شرک بود و امام اهل کفر خذلهم الله سبحانه و آن سرور دین
و دنیا علیه الصلوة والسلام در بعضی ادعیهٔ خود اهل شرک را باین عبارت نفرین فرموده اند
اللهم شتت شملهم وفرق جمعهم وخرب بنیانهم وخذهم اخذ عزیز مقتدر
عزت اسلام و اهل آن در خواری کفر و اهل کفر است مقصود از اخذ جزیه خواری کفار است
و اهانت ایشان هر قدر که اهل کفر را عزت باشد ذلت در اسلام همان قدر است این سر رشته را
نیک باید نگاه داشت و اکثر مردم این سر رشته را گم کرده اند و از شومی آن دین را برباد داده
قال الله سبحانه وتعالی یا ایها النبی جاهد الکفار والمنافقین واغلظ علیهم
جهاد با کفار و غلظت بر ایشان از ضروریات دین است بقایاے رسوم کفر که در قرن سابق
پیدا شده بود درین وقت که بادشاه اسلام را آن توجه باهل کفر نمانده است بر دلهای مسلمانان
بسیار گران است بر مسلمانان لازم است که بادشاه اسلام را از زشتی رسوم آن بدکیشان اعلام بخشند

و در رفع آن کوشند شاید تقاعد ایشان مبتنی باشد بر عدم علم پادشاه بزشتی آنها اگر فی الجمله گنجایش وقت یابند بعضے از علماء اهل اسلام را اعلام بخشند که آمده بشناعت رسوم اهل کفر اعلام نمایند که از برائے تبلیغ احکام شرعی اظهار خوارق و کرامات هیچ در کار نیست و در قیامت عذر نخواهند شنید که بے تصرف تبلیغ احکام شرعی نکرد انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات که بهترین موجودات اند تبلیغ احکام شرعی میکردند اگر امتان معجزات میطلبیدند میفرمودند که معجزات از نزد خداست عز و جل برما تبلیغ احکام است و تواند بود که دران اثنا شاید حق سبحانه و تعالی بروے کار امرے ظاهر سازد که باعث اعتقاد حقیت این جماعه باشد بهر حال از حقیقت مسائل شرعیه اطلاع دادن ضرور است تا این واقع نشود عهده بر ذمه علماء و مقربان حضرت پادشاه است چه سعادت که درین گفتگو جمعے بآزار رسند انبیاء علیهم الصلوات والتحیات در تبلیغ احکام شرعیه چه آزارها که نکشیده اند و چه محنتها که ندیده بهترین ایشان علیهم من الصلوات افضلها ومن التحیات اکملها فرموده ما اوذی نبی مثل ما اوذیت

ع عمر بگذشت و حدیث درد ما آخر نشد ۞ شب بآخر شد کنون کوته کنم افسانه را

والسلام والاکرام

مکتوب صد و نود و چهارم (۱۹۴)

بصدارت پناه میر صدر جهان

بصدر جهان صدور یافته در بیان تحریض بر ترویج ملت و تائید دین و ما یتعلق بذلک سلمکم الله سبحانه و تعالی کما استماع سخنان ترویج احکام شرعیه و تذلیل اعداء ملت مصطفویه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة مسلمانان ماتم زدگان را فرح بخش و روح افزا است الحمد لله سبحانه والمنة علی ذلک والمسئول من الله سبحانه الملک القدیر ان یدیمه لاعزاز الخطیر بحرمة النبی البشیر النذیر علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها یقین است که مقتدایان اسلام از سادات عظام و علماء کرام در خلا و ملا متصدی ازدیاد این

دین متین و تکمیل این صراط مستقیم خواهند بود بیشتر و بیشتر که درینباب چه دراز نفسی نماید شنیده شد که بادشاه اسلام از حسن استعداد اسلامی خواهان علما اند الحمد لله سبحانه علی ذلک معلوم شریف است که در قرن سابق هر فساد که پیدا شد از شومی علماء سوء بظهور آمد درین باب تتبع تمام مرعی داشته از علماء دیندار انتخاب نموده اقدام خواهند فرمود علماء سوء لصوص دین اند مطلب ایشان حب جاه و ریاست و منزلت نزد خلق است والعیاذ بالله سبحانه من فتنتهم آری بهترین ایشان بهترین خلائق است ایشانند که فردای قیامت سیاهی ایشان را با خون شهدای فی سبیل الله وزن خواهند کرد و پلهٔ این سیاهی خواهد چربید شر الناس شرار العلماء وخیر الناس خیار العلماء ثانیاً ملتمس آنکه بعضی بیاتات بران آورده که خود را بعسکر رساند بتقریب ماه مبارک رمضان در حضرت دهلی توقف واقع شد ان شاء الله تعالی بعد از مضی این ماه مبارک بخدمت عزیزه خواهد رسید والسلام

مکتوب صد و نود و پنجم

نیز بصدر جهان صدور یافته در اغراء و تحریض بر ترویج شریعت غرا و اظهار تأسف بر ضعف اسلام و اهل آن سلمکم الله سبحانه وابقاکم احسان سلاطین چونکه نسبت بکافهٔ خلائق حاصل است بضرورت دلهای خلائق بحکم جبلت القلوب علی حب من احسن الیها بجانب محسنان مائل است پس ناچار بواسطهٔ این ارتباط حبی اخلاق و اوضاع بادشاهان بعموم خلائق علی تفاوت درجات الاحسان ساریست از خیر و شر و صلاح و فساد و همانا که ازینجا گفته اند الناس علی دین ملوکهم کار و بار قرن سابق مصداق این سخن است اکنون که انقلاب دول بظهور پیوسته و شورش عناد اهل ملل هم شکسته بر ائمهٔ اسلام از صدور عظام و علماء کرام لازم است تمام همت خود را مصروف رواج شریعت غرا ساخته در بدایت امر ارکان اسلام منهدمه را برپا سازند که در تسویف

غیرت ظاهر نمیشود دلهاے غریبان ازین تاخیر در اضطراب است شدتهاے قرنِ سابق
در دلهاے مسلمانان متمکن است مبادا تلافی آن نشود و غربتِ اسلام بتطویل انجامد هرگاه بادشاه
را گرمی ترویجِ سنتِ سنیه مصطفویه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة نباشد و مقربانِ ایشان
نیز در ینباب خود را معاف دارند و حیاتِ چند روزه را عزیز شمرند کار بر فقراء اهل اسلام بسیار تنگ و تیره
خواهد بود انا لله وانا الیه راجعون عزیزے میفرمایدست آنچه ازین گم شده گر از سلیمان گم شدے
هم سلیمان هم پری هم اهرمن بگریستے ۔ شعر صبت علی مصائب لو انها ۔ صبت علی الایام
صرن لیالیا ۔ از جمله شعائرِ اسلام تعیینِ قضاة است در بلادِ اسلام که در قرنِ سابق محو شده بود سرهند
که اعظمِ بلادِ اسلام است چند سال است که قاضی ندارد و حالِ قبیلهٔ دعا قاضی یوسف آبائی او تا بناء
سرهند است قاضی شده آمده اند چنانکه اسنادِ سلاطین بدست دارد مشار الیه بصلاح و تقوی متحلی
است اگر صلاح دانند این امر عظیم القدر را باو تفویض فرمایند ثبتنا الله سبحانه وتعالی وایاکم علی
جادة الشریعة الحقة علی مصدرها الصلوة والسلام والتحیة ۔

مکتوب صد و نود و ششم (۱۹۶)

بمنصور عرب صدور یافته در بیانِ آنکه راهے که ما در صددِ قطعِ آنیم همگی هفت گام است و هر گامی
ازین گامها سالک از خود دوری افتد و بحق سبحانه نزدیک صحیفهٔ مرحمت و رقیمهٔ مکرمت در اعز
ازمنه ورود یافت لله سبحانه الحمد والمنة که خواص بازیادِ عوام فارغ نیستند و مهتران از خوار کی
کهتران خالی نه جزاکم الله سبحانه عنا خیر الجزاء مخدوما ملتجا از هرچه میرود سخنِ دوست خوشتر است ۔ سخن
این راه که ما در صددِ قطعِ آنیم همگی هفت گام است دو گام بعالمِ خلق تعلق دارد و پنجگام بعالمِ امر بگام
اول که سالک در عالمِ امر مینهد تجلی افعال رو میدهد و بگامِ دوم تجلی صفات و بگامِ سیوم شروع در

له یعنی راه وصول بحق عز و جل بطریقه حضرات صوفیه کرام علیهم الرضوان ۔

تجلیاتِ ذاتیہ می افتد ثم و ثم علیٰ تفاوتِ درجاتہا کما لایخفیٰ علیٰ اربابہا کلُّ ذٰلک منوط بمتابعتِ سیّدِ الاوّلین والاٰخرین علیہ وعلیٰ اٰلہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات والتحیات اکملہا۔ آنکہ گفتہ اند کہ این راہ دو خطوہ است مراد ازان عالمِ خلق و عالمِ امر داشتہ اند علیٰ سبیلِ الاجمال وتبیینِ الامر علیٰ نظرِ الطالب ہر گامے ازین گامہائے ہفتگانہ از خود دور می افتد و بحق سبحانہٗ نزدیک و بعد از طےِ این گامہا فنائے اتم است کہ بقائے اکمل ازان مترتب است و باین فنا و بقا حصولِ ولایتِ خاصہ محمدیہ است علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ۔ مصرع ع این کار دولت است کنون تا کرا رسد۔ ما فقیران نامراد را بامثالِ این سخنان چہ مناسبت است غیر ازانکہ کام و دہانِ خود را بزلالِ اہلِ کمال سیراب و شیرین داریم۔ رباعی

گر ندارم ازشکر جز نام بہر۔ این بسے خوشتر کہ اندر کام زہر۔ آسمان نسبت بعرش آمد فرود۔ ورنہ بس عالیست پیشِ خاک تود۔ والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۹۷) صد و نود و ہفتم

بہ پہلوان محمود صدور یافت در بیانِ آنکہ سعادتمند کسے است کہ دلش از دنیا سرد شدہ باشد و بحرارتِ محبتِ حق سبحانہٗ و تعالیٰ گرم و ما لنا سبب ذٰلک ثبتکم اللہ سبحانہٗ علیٰ جادۃ الشریعۃ سعادتمند کسے است کہ دلش از دنیا سرد شدہ باشد و بحرارتِ محبتِ حق سبحانہٗ تعالیٰ گرم محبتِ دنیا سرِ گناہان است و ترکِ آن سرِ جمیعِ عبادات چہ دنیا مغضوبہ حق است سبحانہٗ و تا آنرا آفریدہ است بسوئے آن نظر نفرمودہ او و اہلِ او بداغِ طرد و لعن موسوم شدند در خبر است کہ الدنیا ملعونۃ و ملعون ما فیہا الا ذکر اللہ چون ذاکران بلکہ ہر ذرہ از ذراتِ وجودِ ایشان بذکر اللہ سبحانہٗ مملو است پس ذاکرانِ حق سبحانہٗ ازین وعید خارج باشند و در شمارِ اہلِ دنیا نیایند زیراکہ

دنیا چیزیست کہ دل را از حق سبحانہ باز دارد و بغیر او مشغول سازد خواہ اموال و اسباب باشد آن چیز و خواہ جاہ و ریاست و خواہ ننگ و ناموس مَاشَغَلَكَ عَنِ اللّٰهِ فَهُوَ دُنْيَاكَ نص قاطع است ہرچہ از دنیاست بلائے جان ست اہل آن در دنیا ہمیشہ در تفرقہ اند و در آخرت از اہل ندامت و حسرت حقیقت ترکِ آن عبارت از ترکِ رغبت دران است و ترکِ رغبت وقتی متحقق شود کہ وجود و عدم آن مساوی شدہ باشد و حصولِ این معنی بے صحبتِ اربابِ جمعیت متعسر است صحبتِ این بزرگان اگر میسر شود مغتنم میباید شمرد و خود را باشان باید سپرد و صحبتِ میان شیخ مزمل ہرچند شمار مغتنم است و امثال این عزیز عزیز الوجود اَعَزُّ مِنَ الْكِبْرِيْتِ الْاَحْمَرِ اما شیوۂ اہل کرم ایثار است یعنی تقدیم حاجتِ غیر بر حاجت خود چند روز اگر میان شیخ مزمل را رخصت فرمایند بر محل است بعد از فراغ کار ان شاء اللہ العزیز باز خواہد رفت و اخلاصِ غائبانہ ہم شمارا کہ حضور میکند زیادہ تصدیع است رَزَقَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَاِيَّاكُمُ الْاِسْتِقَامَةَ عَلٰى مُتَابَعَةِ سَيِّدِ الْبَشَرِ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَتَمُّهَا وَمِنَ التَّحِيَّاتِ اَكْمَلُهَا وَالسَّلَامُ وَالْاِكْرَامُ

مکتوب صد و نود و ہشتم (۱۹۸)

بخانخانان صدور یافتہ دربیان آنکہ آشنائی فقرا با اغنیا درین زمان بسیار متعسر است وَمَا يُنَاسِبُ ذٰلِكَ فتوحاتِ مکیہ مفتاحِ فتوحاتِ مدنیہ باد بِحُرْمَةِ النَّبِيِّ وَاٰلِهِ الْاَمْجَادِ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ التفات نامۂ گرامی کہ بنامِ فقرا فرمودہ بودند وصول یافت باعثِ ازدیادِ محبت گشت بُشْرٰى لَكُمْ ثُمَّ بُشْرٰى لَكُمْ مخدوما فقرا را با اغنیا آشنائی کردن درین زمان بسیار متعسر است اگر فقرا انگفتن یا نوشتن راہِ تواضع و حسنِ خلق کہ از لوازم فقر است پیش میگیرند گونۂ اندیشان از سوءِ ظن خود می انگارند کہ طامع و محتاج اند لاجرم درین ظن

خسر الدنیا والآخرة میگردند و از کمالات این بزرگواران محروم میمانند و اگر فقرا باستغنا حرف میزنند قاصر نظران از بدخلقی خود قیاس میکنند که متکبر و بدخلق اند نمیدانند که استغنا نیز از لوازم فقر است که جمع ضدین اینجا از استحاله بر آمده است ابو سعید خراز میفرماید عرفت الله بجمع الاضداد هر چند ارباب نظر این مقدمه را قبول نمیکنند و محال انگارند لیکن غم نیست طور ولایت وراء طور نظر عقل است باقی احوال را میر و مولانا بتفصیل معروض خواهند داشت والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب صد و نود و نهم (۱۹۹)

بملا محمد امین کابلی صدور یافته در بیان قبول فرمودن آنچه او طلب نموده بود از ورد و مشغول

صحیفهٔ گرامی که منبی بود از فرط محبت و اخلاص و مشعر از مودت و اختصاص ورود یافت موجب فرحت گشت عافاک الله سبحانه اظهار طلب ورد و اذکار نموده بود بنابر آن اخوی ارشدی مولانا محمد صدیق را فرستاده شد تا بذکر این طریقهٔ علیه مشغول سازد و بانجام فرماید در امتثال آن سعی بلیغ خواهند نمود امید است که ثمره نتائج گردد چون مجرد نوشتن کفایت نمیکرد و تعلق بحضور صحبت داشت بنابران تصدیع اخوی مشار الیه داده شد والسلام

مکتوب دویستم (۲۰۰)

ـــــه جواب است از رسالهٔ سینی نوشتن مکانی بود چه حاجت که محمد صدیق را فرستادند

بملا شکیبی اصفهانی صدور یافته در حل عبارت نفحات که اغلاق داشت و طلب شرح او نموده بود

الحمد لله رب العلمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین وعلی آله الطاهرین اجمعین عبارت نفحات که فی الجمله اغلاقی داشت فرموده بودند که آنرا شرح باید کرد بنابران چند کلمه جرات نمود و محرر ساخت ما عین القضاة همدانی میگوید در بیان حال جاعه که بے راهبری راه سلوک

ـــــه اغلاق آنکه دریافتن آن باصطلاح دشوار گردد

رفتند بعضے از ایشان را مغلوبی در پناهِ خود نگاه داشت و مستی سایبانِ سرِ ایشان شد و هر که با تمیز
بود سرِ خویش بر و داشتند مراد از راهِ سلوک ، والله سبحانه اعلم، طریقِ سلوک است و طیِ مقاماتِ عشرۀ
مشهوره به ترتیب و تفصیل و درین طریق تزکیۀ نفس مقدم است بر تصفیۀ قلب و انابت شرطِ راه است
و راهِ ناسلوک عبارت از طریقِ جذبه و محبت است و تقدم تصفیه است بر تزکیه و راهِ اجتبا است
که مشروط با نابت نیست و این طریق طریقِ محبوبان و مرادان است بخلافِ طریقِ اول که
طریقِ محبین است و راهِ مریدین بعضی از ایشان که قوتِ جذبه داشتند و استیلاءِ محبت که مغلوبی
و مستی عبارت ازان است از شرِ شیاطینِ آفاقی و نفسی محفوظ ماندند و از اغوا و اضلالِ ایشان
مصئون هر چند راهبر نداشتند اما فضلِ ایزدی جل سلطانه رهنمونی فرموده ایشان را بمطلوبِ حقیقی
رسانید و هر که از ایشان با تمیز بود یعنی قوتِ جذب نداشت و استیلاءِ محبت در حق وے مفقود
بود چون راه بر نداشت اعداءِ دین او را از راه بردند و هلاک ساختند و بموتِ ابدی گرفتارش کردند
و از جملۀ مغلوبان آن دو ترکمان بودند که حسین قصاب برمز و اشارت از ایشان حکایت کرد
که با کاروانِ عظیم در راهے میرفتیم ناگاه دو ترکمان از میانِ آن کاروان بیرون شدند
و راهِ ناسلوک را در پیش گرفتند الی آخر القصه راهیکه کاروانِ عظیم بآن راه میرفتند راهِ سلوک
است که بقطعِ مقاماتِ عشرۀ مشهوره بترتیب و تفصیل صورت بندد چه اکثر مشائخ علی الخصوص
از متقدمین بهمین طریق بمقاصدِ خود رسیده اند و راهِ ناسلوک که آن دو ترکمان اختیار کردند
و حسین قصاب بایشان دران راه متابعت نمود طریقِ جذبه و محبت است که نزدیکتر است
بوصول ازان راهِ سلوکِ معهود و مقدمۀ این طریق التذاذ و آرام است که سببِ غیبت است
از حس و باعثِ ذهول است از شعور و کنایت ازان حالت بشب نموده است و چون این غیبت
و ذهول از خلق متضمنِ حضور و شعور بخالق است تعالی و تقدس آن حضور و شعور را بماه اشارت

ـه اولش توبه است و آخرش رضا و میان هر دو ده مقامات و توکل و قناعت و صبر و شکر و غیرها باآنکه تمامی این طریق و وصول نهایة النهایات مربوط بطیِ مقاماتِ عشرۀ مذکوره

فرموده این مقام بیان مطلبیه بگوش هوش باید شنید که مدبر جسد روح است و مربی قالب قلب
قوای جسدی مکتسب از قوت روحانی است و حواس قالبی مستفاد از نورانیت قلبی پس ناچار در
وقت توجه قلب و روح بجناب قدس خداوندی جل شانه که لازم طریق جذبه است در ابتدای
حال که اوان نقص است فتورے در تدبیر جسد و تربیت قالب راه می یابد که بسبب تعطیل حس و ذهول
از شعور میگردد و بسستی قوی و جوارح میرساند و بے اختیار بر زمین میخواباند و این حالت را شیخ
اجل شیخ محی الدین بن العربی قدس سره در فتوحات مکیه تعبیر بسماع روحی فرموده است و سماعی
که در رقص و حرکت دوری است آنرا سماع طبیعی گفته و مبالغه منع آن نموده پس محقق شد که این غیبت صوری
متضمن حضور معنوی است و این ذهول جسدی مشتمل بر شعور روحی که تعبیر از آن بما مناسب است
بر سر اصل سخن رویم باید دانست که پوشیدن روے ماه با بر سیاه کنایه از ظهور صفات بشریه است که
بلندیان را باستتار آن حضور و آگاهی میرسانند و این استتار تا توسط احوال است چه متوسطان را این استتار است
هرچند بے استتار نیست تواند بود که بهمین معنی گفته باشد که چون نیم شبے شد دیگر باره ماه از ابر بیرون آمد از
قدم آن دو جوانمرد باز یافتم چه حالت بسط که اوان حضور و آگاهی است راه روشن میگردد و قطع مسافت
بیشتر نموده می آید چون صبح رسید یعنی آن غیبت و ذهول زائل شد و آن حضور و آگاهی قوت
گرفت با توجه خلق جمع گشت و کنایت از آن حضور بطلوع آفتاب کرده است کوه عبارت از وجود
بشریت است که درین وقت بروے ظاهر ساخته اند چه درین طریق تزکیه نفس بعد از تصفیه قلب
است و چون آن دو ترکمان قوت جذب داشتند و استیلای محبت لاجرم مردوار پاے بر بالاے
کوه بشریت نهادند و بیک ساعت بر آن بالا شدند و بنحوے از فنا مشرف گشتند و حسین قصاب
چون آن قوت جذب نداشت بجنت تمام بالاے آن کوه بر آمد آنهم ببرکت متابعت آن
دو ترکمان میسر شد والا سرشن میداشتند لشکر گاه عبارت از مرتبه اعیان ثابته است که

جامع تعینات حقائق امکانی است و تعین علمی وجوبی که خیمهاے نه نهایت کنایت
ازان تعینات است و دران میان خیمهٔ عظیم اشارت بتعین علمی وجوبی است تعالی و تقدس
که آنرا خیمهٔ سلطانی گفتند و چون حسین قصاب شنیده که آن خیمه خیمهٔ سلطانی است خیال کرده
که بمطلب رسیده خواست که از مرکب نسک و مستی که قطع این راه بے مدد آن مرکب متعسر است
فرود آید و بوصل مطلوب بپا باید پاے راست که عبارت از روح است چه در بین راه تا مسلوک
بپاے قلب و روح سیر و ند نه بپاے علم و عمل که آن براه مسلوک مناسبت وارد و اول از مستی
که فرود می آید همان روح است و ثانیاً قلب که پاے چپ عبارت از انست از رکاب بیرون آورده
بود که الهام بگوشش رسید که سلطان درخیمه نیست والحق که چنین است و حسین قصاب چون
قوت جذب نداشت باندک بشارت از مستی فرود آمد و آن دو ترکمان چون جذب قوی داشتند
و غلبهٔ محبت بامثال این مبشرات گول نه شدند و مردوار بالا گذشتند حسین قصاب اگر هزار سال
انتظار بکشد سلطان را هرگز در خیمه نخواهد یافت که او تعالی وراء الوراست قوله برنشسته است
و بشکار شده یعنی بر تجلی و مظاهر جمیله برنشسته است و بصید دلهاے عشاق شده این آواز
و این معنی باندازهٔ فهم و درایت حسین قصاب بود که بطریق تنزل با وے سخن کرده اند و الا آنجا
که اوست تعالی و تقدس برنشستن و بشکار شدن معنی ندارد و بیت لاجرم زان سرلے روز بهی
بازگشتند و جیب و کیسه تهی ٭ و آن عبارت را معنی دیگر نیز بخاطر فاتر میرسد که مناسب مقام تفرد
و کبریائی است هر چند این معنی نیز شایان جناب قدس آنحضرت نیست جل سلطانه اما از معانی
دیگر اولی و انسب و آن معنی اینست که بر وحدت که تعین اول است و فوق مرتبهٔ واحدیت
برنشسته است و چون در مرتبهٔ وحدت اضمحلال و استهلاک تعینات علمی و عینی است شکار
که سبب هلاک وحوش و طیور است مناسب آن مقام دانسته بشکار شده خرده شیخ محمد معشوق

سے الترب ٭ دکم من ساژ سار جار بطار وا ٭ فصادوا صفر جیب والیدین ٭

طوسی و امیر علی عبو بشکارگاہِ سلطان رسیدند و صیدا و گشتند اما معشوق طوسی اقدم و اقرب
است چنین قصاب بامیدِ برگشتنِ سلطان در خیمہ ہاے واحدیتہ ماند واللہ سبحانہ اعلم
بحقیقۃِ الحال وما فیہ من الصواب والسداد ٭ مخدوما اکابر طریقۂ نقشبندیہ قدس اللہ تعالی
اسرارہم ہمین راہِ نا مسلوک را اختیار کردہ اند و آن راہِ نا معہود در طریقۂ این بزرگواران
راہِ معہود گشتہ است و عالم عالم را ازین راہ متوجہ و تصرف بمطلب میرسانند این طریق را وصول
لازم است اگر مراعات آدابِ پیرِ مقتدا نمودہ آید چہ درین طریق پیر و جوان در وصول برابر اند
و نساء و صبیان متساوی بلکہ موتے نیز ازین دولت امیدوار اند حضرت خواجہ نقشبند قدس سرہ
فرمودہ اند کہ از حق سبحانہ وتعالی طریقے خواستہ ام کہ البتہ موصل باشد و حضرت خواجہ علاء الدین عطار
قدس سرہ کہ خلیفۂ نخستین ایشان است درین معنی این بیت میخواندند ٥ گر شکستے دل در بان راز
قفلِ جہان اہمہ بگشادمے ٭ ثبتنا اللہ سبحانہ علی طریقۃ ہؤلاء الاکابر والسلام

مکتوب دو صد و یکم (۲۰۱)

بکوچک بیگ حصاری صدور یافتہ در جواب استفسار او ٭ الحمد للہ وسلام علی عبادہ
الذین اصطفی جناب کوچک بیگ حصاری پرسیدہ بودند کہ شخصے میگوید کہ علوم تمام در دو سہ
حرف مندرج است این سخن را باور میتوان کرد یا نہ در جواب گفتہ شد کہ ظاہرا آن شخص از روے
علم و سماع و مطالعہ کتب گفتہ باشد کہ از کبار متقدمین امثال این سخنان سر بر زدہ اند حضرت
امیر کرم اللہ تعالی وجہہ فرمودہ اند کہ جمیع علوم در باء بسملہ مندرج است بلکہ در نقطۂ آن با
و اگر آن شخص درین سخن دعوے کشف میکند پس امر او از دو حال خالی نیست اگر گوید بر من کشف
ساختہ اند کہ تمام علوم در دو سہ حرف مندرج است عام ترا آنکہ آن دو سہ حرف را بخصوص

معلوم او کردہ باشند یا نہ احتمالِ صدق دارد و اگر گوید کہ تمام علوم را در ضمن دو سہ حرف بر من منکشف گردانیدہ اند و در صفحۂ آن دو سہ حرف تمام علوم را مطالعہ میکنم پس مدعی کذّاب است از وے باور نباید کرد والسلام علیٰ من اتبع الهدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا ۔

مکتوب دوصد و دوم (۲۰۲)

بمیرزا فتح اللہ حکیم صدور یافتہ در تأسف از حالِ جماعۂ کہ خود را در سلکِ ارادۂ این اکابر داخل ساختہ اند و موجبِ قطعِ این بزرگواران نمودہ ثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی الطریقۃ المنتقیۃ المرضیۃ المصطفویۃ علیٰ صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ روزے سخنے از عبرتِ مشایخِ نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم مذکور می شد در ان اثنا مذکور شد کہ حالِ آن جماعہ چہ خواہد شد کہ خود را در سلکِ ارادۂ این اکابر داخل ساختہ اند و یا در ضمنِ اینہا خود را در آوردہ اند و ایشان نا قبول فرمودہ و در ثانی الحال بے جہت موجبِ قطعِ این بزرگواران نمودہ اند و بظن و تخمین متشبث اذیالِ دیگران گشتہ در ین ضمن نامِ شما و نامِ قاضی سنام مذکور شدہ بود و آن مذاکرہ معلوم نیست کہ یک لمحہ کشیدہ باشد و آنہم مبتنی بر تقریب بودہ بعد ازان خدا گواہ جل شانہ کہ فقیرے از ان مسلمانے را خواستہ باشد یا در دل کینہ نگاہداشتہ خاطرِ شریف ازین رہگذر جمع باشد معلومِ شما شدہ باشد کہ طریقِ ما طریقِ دعوتِ اسمائیست اکابرِ این طریقت استہلاک در مسمائے این اسما اختیار فرمودہ اند از ابتدا توجہِ ایشان باحدیتِ صرف است از اسم و صفت جز ذات نمیخواہند تعالیٰ وتقدس لاجرم نہایتِ دیگران در بدایتِ ایشان مندرج گشتہ است ع قیاس کن ز گلستانِ من بہارِ مرا ۔ الحال چون آن مذاکرہ بتوسطِ نقلہائے متعددہ ہیئتِ دیگر

پیدا کردہ وشایانِ آن گشتہ کہ از آنجا تو تہماتِ وتجہ پاشی گردد از برائے رفعِ آن باین چند کلمہ اقدام
نمود از آشنائی شما ہیچ نمی افزاید و از عدم آشنائی ہیچ نقصے راہ نمی یابد ملحوظ و منظور خیر اندیشی شما بود
اِنَّمَا الرَّاضِی بِالضَّرَرِ لَا یَسْتَحِقُّ النَّظَرَ مثل مشہور است یقین دانند کہ این فقیر ضرر شما نخواستہ
(یعنی کسیکہ بنقصان خود راضی است استحقاق نظر و شفقت و مہربانی ندارد)
و نخواہد خواست اِنْ شَاءَ اللّٰہُ تَعَالیٰ سخنے بود از روئے غیرت کہ درویشان را می باشد بتقریبے گفتہ
بود بخاطر بار نہ نہند دیگر شخصے کہ خود را از حضرتِ صدیق رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالیٰ عَنْہُ افضل داند امر او از دو
حال خالی نیست زندیقِ محض است یا جاہلِ صرف این فقیر پیش ازین بچند سال مکتوبے بجناب شما
نوشتہ بود در بیانِ فرقۂ ناجیہ کہ اہلِ سنت و جماعت اند عجب است کہ بعد از مطالعہ آن این قسم
سخنان را تجویز مینمایند کسیکہ حضرتِ امیر را افضل از حضرتِ صدیق گوید از جرگۂ اہلسنت می برآید چہ جائے کیف
کہ خود را افضل داند و مقرر این طائفہ است اگر سالکے خود را از سگِ گرگین بہتر داند از کمالاتِ این
بزرگواران محروم است اجماعِ سلف بر افضلیتِ حضرتِ صدیق بر جمیعِ بشر بعد از انبیاء عَلَیْہِمُ
الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ منعقد گشتہ است احمقے باشد کہ توہم خرقِ این اجماع نماید این فقیر
در کتب و رسائلِ خود نوشتہ است کہ وحشی قاتلِ حضرتِ حمزہ کہ یکمرتبہ بصحبتِ خیر البشر عَلَیْہِ وَعَلٰی
(یعنی ابن حرب ... عم آن سرور علیہ السلام)
آلِہِ الصَّلوٰۃُ وَالسَّلَامُ رسیدہ است از اویس قرنی کہ خیر التابعین است بہتر است پس در حق
این طور شخصے آن قسم سخنان تخیل نمودن از عقل دور و اندیش دور است عبارتیکہ مردم این توہم را از آنجا
پیدا کردہ اند باید دید و بحقیقتِ معاملہ وا رسید مجرد تقلیدِ اربابِ حسد نمودن چہ مناسبت ۱ با آن کہ
مشائخ در غلبۂ سکر چیزہائے نامناسب گفتہ اند شیخ بسطام میگوید لِوَائِی اَرْفَعُ مِنْ لِوَاءِ مُحَمَّدٍ از آنجا
پیئے فضیلت نتوان برد کہ عینِ زندقہ است و در عبارتِ فقیر حاشا و کلا عہ کہ این قسم
چیزے مذکور شدہ باشد وَالسَّلَامُ۔

عہ یعنی علم و نشانِ من رفیع و بلند تر است از نشانِ محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بارک۔

مکتوب دوصد و سوم (۲۰۳)

بملاحسینی صدور یافته در تحریض بر محبت این طائفه علیه و در بیان آنکه جلیس ایشان از شقاوت محفوظ است ثبّتنا و ایّاکم علی ذلک و احسن اللّٰه تعالی احوالکم و اصلح سبحانه اعمالکم و امالکم مکتوب شریف چون منبی از محبت فقرا بود رسیدن آن فرحت فراوان روی داد حق سبحانه و تعالی محبت این طائفه علیه را روز بروز زیاده گرداند و نیاز مندی نسبت با ایشان سرمایه روزگار سازد بحکم اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ محبان ایشان با ایشانند و ایشانند که جلیس ایشان از شقاوت محفوظ است در حدیث نبوی است علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اکملها که خدای تعالی را فرشتگانند ورای کتبه اعمال در راهها و گذرها میگردند و طلب اهل ذکر میکنند تا آنکه یابند این طائفه را که در ذکر اند و بیکدیگر ندا کنند که بشتابید بسوی حاجت خویش پس گرد گیرند ایشان را باجنحه خویش و از بسیاری تا آسمان رسند پس خداوند تعالی که داناتر است بحال بندگان از ملائکه پرسد چون دیدید بندگان مرا فرشتگان گویند الٰهی حمد و ثنای تو میگفتند و ترا به بزرگی یاد میکردند و ترا از جمله عیب و نقصان تبری مینمودند خداوند تعالی فرماید ایشان مرا دیده اند گویند ندیده اند فرماید اگر ببینند چگونه باشند ملائکه گویند بیشتر تحمید و بیشتر تمجید و تکبیر گویند پس خداوند تعالی فرماید ایشان از من چه میطلبیدند گویند بهشت میطلبیدند خداوند تعالی فرماید ایشان بهشت را دیده اند گویند ندیده اند فرماید اگر ببینند چگونه باشند گویند بیشتر طلبند و بیشتر حرص آن نمایند ملائکه گویند یارب آن طائفه از دوزخ تو میترسیدند و بتو پناه میجستند حق سبحانه و تعالی فرماید ایشان دوزخ را دیده اند گویند ندیده اند فرماید اگر ببینند چگونه باشند گویند اگر ببینند بیشتر تعوذ نمایند و راه فرار از ان بیشتر اختیار کنند خداوند تعالی فرشتگان را فرماید شما را

گواه

عه لفظ الحدیث هم القوم لا یشقی جلیسهم ۱۲

گاه گاه فهم ایشان را همه بیاد مزیدم آنکه گویند یا رب در آن مجلسِ ذاکران فلان از برای ذکر نیامده بود حاجتِ دنیاوی داشت برای آن آمده بود حق سبحانه فرماید ایشان جلیسانند یعنی جلیسانِ منند بحکم انا جلیس من ذکرنی، همنشینِ ایشان بدبخت نباشد پس ازین حدیث و از حدیثِ سابق که المرء مع من احب لازم می آید که محبانِ این طائفه با ایشانند و هر که با ایشان است بدبخت نباشد ثبتنا الله سبحانه و ایاکم علی محبة هؤلاء الکرام بحرمة النبی الامی الهاشمی علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات والتحیات کلما ذکره الذاکرون وکلما غفل عن ذکره الغافلون و آنچه از احوالِ خویش در مکتوبِ میان شیخ اله داد قلمی نموده بودند این قسم عدم ها و گم شدن ها طالبان را بسیار رو میدهد همت بلند دارند و بهر چه بدست افتد قناعت نکنند ع بس بی رنگ هست یارِ دلخواه ای دل، قانع نشوی برنگ ناگاه ای دل + صحبت این طائفه از جمله ضروریات است حق سبحانه و تعالی صحبتِ ایشان اندازد ع گردِ مستان گرد اگر مے کم رسد بوی رسد + گرچه بوی هم نباشد رویتِ ایشان بس است، بهمان طریقه که از حضرت قبله گاهی یعنی خواجه عبدالباقی قدس سره اخذ کرده اند باشند اسم مبارک الله را بمعنی بیچونی و بیچگونگی بعد از توجه بالکلیة بقلب در دل گذرانند و معنی حاضر و ناظر تصور نکنند هیچ صفت ملحوظ ندارند همین اسم مبارک را بعد از توجه بقلب همواره در دل حاضر دارند بعضی امور ضروریه منوط بحضور و صحبت اند اگر ملاقات میسر شود کو خواهد شد تا زمانِ ملاقات احوالِ متجدده نویسان باشند که مطالعه آنها باعثِ توجه خاطر بسیار دو والسلام۔

مکتوب دوصد و چهارم

بمیر محمد نعمان بدخشی صدور یافت در بیانِ آنکه از تعرضاتِ اهلِ خسران محنت نکشند و بکاریکه در پیش دارند مشغول باشند و در جمعیتِ دوستان و حصولِ ترقیاتِ ایشان و ما یناسب ذالک خدمت میر نعمان

ازمحنان پریشانیِ اربابِ خسران محنت کشند کُلٌّ یَّعمَلُ علیٰ شاکلتہٖ لائق آن کہ بمکافات ومجازات متعرض نشوند وروغنی رافروغے نیست باعث کسادتِ بازار آنہا کلمات مناقضہ آنہا خواہد بود وَمَنْ لَّمْ یَجْعَلِ اللّٰہُ لَہٗ نُوْرًا فَمَا لَہٗ مِنْ نُّوْرٍ بشغلیکہ درپیش دارند دربہا کوشند وازغیرآن چشم پوشند قُلِ اللّٰہُ ثُمَّ ذَرْھُمْ فِیْ خَوْضِھِمْ یَلْعَبُوْنَ اخوی خواجہ محمد صادق بوقت رسیدند عشرۂ اعتکاف باتفاق بجا آوردند فتوحات وواردات مجددہ مشرف گشتند وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ کہ اوقاتِ سائرِ دوستان نیز مقرون بجمعیت است وترقیات پےدرپے است ذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَاءُ وَاللّٰہُ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِیْمِ وَصَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ خَلْقِہٖ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِہٖ وَصَحْبِہٖ وَسَلَّمَ وَبَارَکَ عَلَیْہِ وَعَلَیْھِمْ اَجْمَعِیْنَ ۞

مکتوب دوصد وپنجم (۲۰۵)

بخواجہ محمد اشرف کابلی صدوریافتہ فِیْ بَیَانِ اَنَّ مُتَابَعَۃَ صَاحِبِ الشَّرِیْعَۃِ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ مِلَاکُ الْاَمْرِ شَرَّفَکُمُ اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ بِکَمَالِ الْمُتَابَعَۃِ الْمُصْطَفَوِیَّۃِ عَلٰی صَاحِبِھَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ فَاِنَّہٗ مِلَاکُ الْاَمْرِ وَمُنْیَۃُ الصِّدِّیْقِیْنَ وَمَا سِوٰی ذٰلِکَ فَاَوْھَامٌ بَاطِلَۃٌ وَّخَیَالَاتٌ فَاسِدَۃٌ نَجَّانَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَاِیَّاکُمْ عَنْھَا وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ دَائِمًا

مکتوب دوصد وششم (۲۰۶)

بملا عبدالغفور سمرقندی صدور یافتہ در مذمتِ دنیا وبکوہشِ گرفتاری تمتعاتِ آن اَللّٰھُمَّ نَبِّھْنَا قَبْلَ اَنْ یُّنَبِّھَنَا الْمَوْتُ بِحُرْمَۃِ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَعَلَیْھِمُ الصَّلَوَاتُ

وَالتَّسْلِيمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَفْضَلُهَا مفاوضۂ لطیفه وملاطفۂ شریفه که نامزد این حقیر دو افتاده
نموده بودند بوصولِ آن مبتهج ومسرور گردید جزاکم الله سبحانه عنا خیر الجزاء ایں برادر آدمی را
در دنیا از برائے طعامهائے چرب ولذیذ ولباسهائے مرتب ونفیس نیاورده اند واز برائے تنعم وتنعم ولهو
ولعب نیافریده مقصود از خلقتِ او ذلّ وانکسار وعجز وافتقار اوست که حقیقتِ بندگی است
اما آن انکسار وافتقار که شریعتِ مصطفویه علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة بآن اذن فرموده
چه ریاضات ومجاهداتِ اهلِ باطل که موافقت بشریعتِ غرا ندارد جز خسارت وخذلان نمی آرد
وغیر از حسرت وندامت نمی گذارد باید که بعد از تحلّی وتزیّن باتیانِ احکامِ شرعیه عملاً واعتقاداً وفق
آرائے علمائے اهلِ سنت وجماعت شکر الله تعالیٰ سعیهم باطنِ خود را بذکرِ الٰهی جلّ سلطانه معمور
دارند وسبقے که در طریقۂ علیۂ اکابر نقشبندیه قدس الله تعالیٰ اسرارهم اخذ کرده اند تکرار فرمایند که در
طریقِ این بزرگواران اندراجِ نهایت در بدایت است ونسبتِ ایشان فوقِ همه نسبتهاست
کوته اندیشان این سخن را باور ندارند نه مقصود ترغیب وتشویق دوستان است مخالفان خارج
از بحث اند ؎ هر کس افسانه بخواند افسانه است ❊ وانکه دیدش نقدِ خود مردانه است ❊ بالجمله فلاحِ
اُخروی را مربوط بذکرِ کثیر داشته اند کریمۀ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ شاهدِ این معنی است
پس بذکرِ کثیر باید قرار داد وهر چه منافیِ این دولت است از او دشمن باید داشت علاج بیگاری
نیست مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ ؎ ذکر گو ذکر تا ترا جان است ❊ پاکیِ دل ز ذکرِ رحمان است
اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ نصِ قاطع است اَلْمَسْئُولُ مِنَ اللّٰهِ سُبْحَانَهُ التَّوْفِيقُ عَلٰى
ذٰلِكَ وَالثَّبَاتُ وَالْاِسْتِقَامَةُ عَلَيْهِ فَاِنَّهُ مِلَاكُ الْاَمْرِ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ
مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَكْمَلُهَا جامۂ فرجی که در
اوقاتِ نیک بکرّات پوشیده شده است مرسل داشته خواهند پوشید عواقبِ جمیع امور بخیر باد

مثنوی مولانا روم ١٢ … انجام ہمہ کار … ١٢

بالنبی وآلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوۃ والسلام ●

مکتوب دو صد و ہفتم (۲۰۷)

۴۱

بمیرزا حسام الدین احمد صدور یافته در بیانِ آنکه قربِ ابدان را در قربِ قلوب تاثیرِ عظیم است و در بیانِ آنکه وجد و حال را تا بمیزانِ شرع نسنجند بنیم جیتل نمیخرند اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مدتے است که اخبارِ سلامتیِ جنابِ شما و حضراتِ مخدوم زادها و فرزندی میان جمال الدین حسین و سائرِ اعزه و خدمهٔ عتبهٔ علیه علی الخصوص میان شیخ الهداد و میان شیخ الهدیا نرسیده مانعِ آن غیر از نسیان و دور افتاده نخواهد بود آرے قربِ ابدان را در قربِ قلوب تاثیرِ عظیم است لهذا هیچ ولی بمرتبهٔ صحابی نرسد ویس قرنی با آن رفعتِ شان که بشرفِ صحبتِ خیر البشر عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ نرسیده بمرتبهٔ ادنی صحابی نرسد شخصے از عبد الله بن المبارک رضی الله تعالی عنه پرسید اَیُّهُمَا اَفْضَلُ مُعَاوِیَةُ اَمْ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِیْزِ در جواب فرمود اَلْغُبَارُ الَّذِیْ دَخَلَ اَنْفَ فَرَسِ مُعَاوِیَةَ مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ خَیْرٌ مِّنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیْزِ کذا مرة احوال و اوضاعِ این حدود مع لواحق و توابع مقرون بعافیت است لِلّٰهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ عَلٰی ذٰلِكَ بَلْ عَلٰی جَمِیْعِ النَّعْمَاءِ وَلَا سِیَّمَا وَعَلَی الْخُصُوْصِ عَلٰی نِعْمَةِ الْاِسْلَامِ وَمُتَابَعَةِ سَیِّدِ الْاَنَامِ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ فَاِنَّهٗ مِلَاكُ الْاَمْرِ وَمَدَارُ النَّجَاةِ وَمَنَاطُ الْفَوْزِ بِالسَّعَادَاتِ الدُّنْیَوِیَّةِ وَالْاُخْرَوِیَّةِ ثَبَّتَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَاِیَّاکُمْ عَلٰی ذٰلِكَ بِحُرْمَةِ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَکْمَلُهَا ع کار اینست و غیرِ این همه هیچ ● از ترهاتِ صوفیه چه میکشاید و از احوالِ ایشان چه می افزاید آنجا وجد و حال را تا بمیزانِ شرع

بر تقدیر مخالفت شریعت ● ن معراج الصلوۃ والسلام

نسنجند به نیم جیتل نمی خرند و کشوف و الهامات را تا بر محک کتاب و سنت نزنند به نیم جوی
نمی پسندند مقصود از سلوک طریق صوفیه حصول ازدیاد یقین است بمعتقدات شرعیه که حقیقت
ایمان است و نیز حصول تیسر است در ادای احکام فقهیه نه امر دیگر ورای آن چه رویت موعود
باخرت است در دنیا البته واقع نیست و مشاهدات و تجلیاتیکه صوفیه بآن خرسند اند آرام بظلال
است و تسلی بشبه و مثال او تعالی وراء الوراء است عجائب کار و بار است اگر حقیقت مشاهدات
و تجلیات ایشان را کماهی گفته شود خوف آن دارد که فتورے در طلب مبتدیان این راه پیدا
شود و قصورے در شوق ایشان افتد و آنان نیز می ترسد که اگر نگوید با وجود علم تجویز التباس
باطل بحق کرده باشد یا دلیل المتحیرین دلنی بحرمة من جعلته رحمة للعالمین علیه
و علی آله الصلوات و التسلیمات گاه گاه اگر از کیفیات احوال اعلام فرمایند موجب ازدیاد
محبت است والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی آله الصلوات
والتحیات والتسلیمات افضلها و اکملها

مکتوب دوصد و هشتم (۲۰۸)

بحضرت مخدوم زاده اعنی میان محمد صادق سلّمه الله سبحانه علی معارج الحقین صدور یافته در جواب
سوالیکه نموده بودند که سالک این طریق گاه است که خود را در مقامات انبیا می یابد علیهم الصلوات
والتسلیمات بلکه در بعضی اوقات می بیند که از آن مقامات نیز بالا رفته است سر این معنی چیست
فرزندی پرسیده بود که سالک این طریق در مقامات عروج گاه است که خود را در مقامات انبیا
علیهم الصلوات والتسلیمات اتمها و اکملها می یابد بلکه در بعضی اوقات میداند که از آن مقامات
نیز بفوق رفته است سر این معنی چیست و حال آنکه مقرر است و مجمع علیه که فضل انبیاء است

علیہم الصلوات والتحیات اولیا ہر چہ مییابند بطفیل ایشان مییابند وکمالات ولایت بتبعیت
ایشان میرسند جوابش آنست کہ آن مقامات انبیا علیہم الصلوات والبرکات نہایت مقامات
عروج ایشان نیست بلکہ عروج این بزرگواران بمراتب ازان مقامات بالا رفتہ است چہ آن مقامات
عبارت از اسماء الٰہی است جل سلطانہ کہ مبادی تعینات ایشان است ووسائل فیوض از
حضرت ذات تعالی وتقدس چہ حضرت ذات را بے توسط اسما بعالم ہیچ مناسبتے نیست وغیر
از غنا ہیچ نسبتے حاصل نہ کریمہ إِنَّ اللّٰہَ لَغَنِیٌّ عَنِ الْعَالَمِیْنَ شاہد این معنی است وچون این بزرگواران
از مراتب عروج نزول میفرمایند وانوار بالا را باخود گرفتہ فرود می آیند درین اسما علی تفاوت مراتبہا
کہ شباہت باحیاز طبعیہ ایشان دارند اقامت میفرمایند وتوطن مینمایند لہٰذا اگر کسے ایشان را
بعد از استقرار جوید درہمان اسما یابد پس بلند استعدادے کہ متوجہ حضرت ذات است تعالی وتقدس
ناچار در وقت عروج بآن اسما خواہد رسید وازانجا بفوق خواہد گذشت إلی ماشاء اللہ تعالی اما
آن سالک چون از بالا فرود آید وباسمیکہ مبدأ تعین وجودی اوست نزول نماید آن اسم
البتہ پایان تر ازان اسما میکہ مقامات انبیاست علیہم الصلوات والتسلیمات خواہد بود و
تفاوت مقامات اینجا ظاہر خواہد شد کہ مناط فضیلت است ہر کہ مقام او بلند است افضل است
وتا سالک باز باسم خود نہ گردد واسم خود را پایان تر ازان اسامی نیابد فضیلت آن بزرگواران را
بطریق ذوق وحال نتواند دریافت بتقلید ایشان را افضل میگوید وبیقین سابق حکم بافضلیت آنہا
میکند اما وجدان او مکذب حکم اوست درینوقت التجا وتضرع وعجز ونیاز بحضرت حق سبحانہ درکار است
تا آنچہ حقیقت کار است ظاہر گردد واین مقام از مزلۂ اقدام سالکان است این جواب را بمثالے
واضح گردانیم ارباب معقول گفتہ اند کہ دخان مرکب از اجزاء ارضی واجزاء ناریست وقتیکہ دخان صعود نماید
اجزاء ارضی بمصاحبت اجزاء ناری بالا خواہند رفت وبحصول قسر قاسر عروج خواہند نمود گفتہ اند

اگر دخان قوی باشد عروج او تا کرهٔ نار متحقق میشود درین صعود اجزاء ارضی بمقامات اجزاء آبی و اجزاء
هوائی که بالطبع تفوق دارند خواهند رسید و از انجا عروج نموده بالا خواهند رفت درین صورت نمیتوان
گفت که رتبهٔ اجزاء ارضی بلند تر است از مرتبهٔ اجزاء آبی و هوائی چه آن تفوق باعتبار قاسر بوده است
نه باعتبار ذات و بعد از وصول بکرهٔ نار چون آن اجزاء ارضی هبوط نمایند و بمرکز طبعی خود برسند هر آئینه
مقام اینها فروتر از مقام آب و هوا خواهد بود پس در ما نحن فیه عروج آن سالک از آن مقامات
باعتبار قاسر است که آن قاسر افراط حرارت محبت است و قوت جذب عشق و باعتبار ذات
مقام او تحت آن مقامات است این جواب که گفته شد مناسب حال منتهی است اما در ابتدا اگر این
توهم پیدا شود و خود را در مقامات اکابر یابد جوابش آنست که هر مقام را ابتدا و توسط ظل و مثال است
و مبتدی و متوسط چون بظلال آنها میرسند خیال میکنند که بحقیقت آن مقامات رسیدند فرق در میان
ظلال و حقائق نمیتوانند کرد و همچنین شبه و مثال اکابر را چون در ظلال مقامات ایشان می یابند خیال
میکنند که شرکتے با اکابر در مقامات پیدا کرده اند چنین نیست بلکه اینجا اشتباه ظل شئے است بنفس شئے
اَللّٰهُمَّ اَرِنَا حَقَائِقَ الْاَشْیَاءِ کَمَا هِیَ وَجَنِّبْنَا عَنِ الْاِشْتِغَالِ بِالْمَلَاهِیْ بِحُرْمَةِ سَیِّدِ الْاَوَّلِیْنَ
وَالْاٰخِرِیْنَ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوٰاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَکْمَلُهَا

مکتوب دو صد و نهم (۲۰۹)

بمیر محمد نعمان بدخشی صدور یافته در حل بعضے از عبارات متعلق بمسألهٔ مبدأ و معاد که پرسیده بود و بعضی
از عبارات دیگر که بتقریب مسطور گشته در جواب مکتوب او که مشتمل است بر بعضی ضروریات این راه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَاٰلِهٖ
الطَّاهِرِیْنَ اَجْمَعِیْنَ سیادت پناهی اخوی اعزی میر محمد نعمان بجمعیت باشند احوال اینجا محمود

له شرح احوال میر محمد نعمان بحاشیه مکتوب صد و نود و نهم از زبدة المقامات نقل نموده شد از انجا ملاحظه باید نمود ۱۲

مستوجب حمد است در وقت وداع در سرای فرخ شاه اخوی خواجه محمد اشرف معنی آن عبارت
که در رساله مبدا و معاد واقع شده پرسیده بودند چون وقت مساعدت نکرد موقوف مانده بود
الحال بخاطر رسید که در حل آن عبارت چیزے نوشته شود که موجب تشفی احباب گردد عبارت آن
رساله اینست که بعد از هزار و چند سال از زمان رحلت آن سرور علیه و علیٰ آله الصلوة والسلام
زمانے می آید که حقیقت محمدی از مقام خود عروج فرماید و بمقام حقیقت کعبه متحد گردد این زمان
حقیقت محمدی حقیقت احمدی نام یابد و مظهر ذات احد جل سلطانه گردد و هر دو اسم مبارک بمسمّی
متحقق شود و مقام سابق از حقیقت محمدی خالی ماند تا زمانیکه حضرت عیسی علیٰ نبینا و علیه الصلوة
والسلام نزول فرماید و عمل بشریعت محمدی نماید علیهما الصلوات والتحیات در آنوقت حقیقت
عیسوی از مقام خود عروج فرموده بمقام حقیقت محمدی که خالی مانده بود استقرار کند باید دانست
که حقیقت شخصے عبارت از تعین وجوبی است که تعین امکانی آن شخص ظل آن تعین است و آن
تعین وجوبی اسمی است از اسمای الٰهی جل سلطانه کالعلیم والقدیر والمرید والمتکلم
وامثالها و آن اسم الٰهی جل سلطانه رب آن شخص است و مبدا فیوض وجودی و توابع وجودی او
و این اسم را نسبت بحضرت ذات تعالیٰ شانه مراتب شتّی است در مرتبهٔ صفت که وجود آن زائد
بر وجود ذات این اسم اطلاق میابد و در مرتبهٔ شان که زیادتی آن بر ذات بمجرد اعتبار است
نیز این اسم صادق می آید و فرق درمیان صفت و شان در مکتوبیکه در بیان سلوک و جذبه نوشته
شده بتفصیل ذکر یافته است اگر خفائی باشد بآن مکتوب رجوع نمایند و شک نیست که حصول شان
اگرچه بمجرد اعتبار است نیز تقاضائے آن میکند که فوق آن معنی زائد دیگر باشد مناسب آن شان که
مبدا وجود اعتباری او گردد پس این اسم را از آن مرتبه نیز نصیبے حاصل شد و در فوق آن معنی زائد
نیز این احتمال جاری است اما قوت بشری از ضبط آن عاجز است این حقیر کم بضاعت یک مرتبه

دیگر راہم گذرانیده است اما در فوقِ آن مرتبه غیر از استهلاک و اضمحلال نصیب ندارد و فَوْقَ كُلِّ ذِي
عِلْمٍ عَلِيمٌ **شعر** هَنِيئًا لِأَرْبَابِ النَّعِيمِ نَعِيمُهَا ، وَلِلْعَاشِقِ الْمِسْكِينِ مَا يَتَجَرَّعُ ، تفاضلِ اقدامِ
اهلِ الله باعتبار طیِ این مراتبِ شتّی است عَلَى تَفَاوُتِ الْاسْتِعْدَادَاتِ وَالْقَابِلِيَّاتِ وَالْوَاصِلُونَ
إِلَى الْاسْمِ قَلِيلُونَ مِنَ الْأَوْلِيَاءِ فَإِنَّ أَكْثَرَهُمْ وَاصِلُونَ إِلَى ظِلٍّ مِنْ ظِلَالِ ذَلِكَ الْاسْمِ
بَعْدَ أَنْ عَرَجُوا مِنَ الْمَرَاتِبِ الْإِمْكَانِيَّةِ بِأَسْرِهَا بِطَرِيقِ السُّلُوكِ وَالسَّيْرِ التَّفْصِيلِيِّ وَقَدْ يَتَوَهَّمُ
الْوُصُولُ إِلَى ذَلِكَ الْاسْمِ فِي طَرِيقِ الْجَذْبَةِ الصِّرْفَةِ أَيْضًا لَكِنَّهُ غَيْرُ مُعْتَبَرٍ وَلَا يُعْتَدُّ بِهِ وَالَّذِينَ
عَرَجُوا مِنْ ذَلِكَ الْاسْمِ وَقَطَعُوا مَرَاتِبَهُ الْمُتَفَاوِتَةَ قَلَّتْ أَوْ كَثُرَتْ فَهُؤُلَاءِ أَقَلُّ قَلِيلٍ مِنْهُمْ
بر سرِ اصلِ سخن رویم و گوئیم که حقیقتِ شخص چنانکه تعیّنِ وجوبی اورا گویند تعیّنِ امکانی او را نیز گویند
چون این مقدمات معلوم شد گوئیم که محمد رسول الله صلی الله علیه و علی آله الصلوات والتحیات
در رنگِ کافهٔ انام مرکب از عالمِ خلق و عالمِ امر است و اسمِ الٰهی جل شانه که ربِ عالمِ خلقِ اوست
شان العلیم است و آنکه تربیتِ عالمِ امرِ او میفرماید آن معنی است که مبدأ وجودِ اعتباری آن
شان است کما مرّ حقیقتِ محمدی عبارت از شان العلیم است و حقیقتِ احمدی کنایه از آن معنی است
که مبدأ آن شان است و حقیقتِ کعبهٔ ربانی نیز همان معنی است و نبوتے که پیش از خلقِ حضرتِ آدم
علی نبینا و علیه الصلوة والسلام آن سرور را حاصل بوده و از ان مرتبه خبر داده و گفته كُنْتُ نَبِيًّا وَآدَمُ
بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ باعتبارِ حقیقتِ احمدی بوده است که بعالمِ امر تعلق دارد و بهمین اعتبار
حضرتِ عیسی علی نبینا و علیه الصلوة والسلام که کلمة الله بوده اند و بعالمِ امر بیشتر مناسبت داشته بشارتِ
قدومِ آن سرور را علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات باسمِ احمد داده و فرموده وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي
مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ و نبوتے که بنشأهٔ عنصری تعلق دارد نه باعتبارِ حقیقتِ محمدی است بلکه
باعتبارِ حقیقتین است و ربِ او درین مرتبه آن شان است و مبدأ آن شان لهذا دعوتِ این مرتبه

بازبیان معنی بودن آنحضرت علیه و علی آله الصلوة والسلام نبی قبل از خلقت حضرت آدم علیه السلام و آب و گل

اتم است از دعوت ثانی چه سابق چه آن مرتبه دعوت او مخصوص بعالم امر بود و تربیت او مقصور بر روحانیان و این مرتبه دعوت او شامل خلق و امر است و تربیت او مشتمل بر اجساد و ارواح غایت ما فی الباب در این نشأه نشأه عنصری او را علیه و علی آله الصلوة والسلام غالب ساخته بودند بر نشأه ملکی او تا مناسبت که بسبب افاده و استفاده است بیشتر پیدا شود و بخلائق که جانب بشریت در ایشان غالب است حضرت حق سبحانه و تعالی حبیب خود را صلی الله علیه و علی آله و سلم با که وجه امر فرماید باظهار بشریت خود کما قال سبحانه و تعالی قل انما انا بشر مثلکم یوحی الی آتیان لفظ مثلکم از برای تاکید بشریت است و بعد از ارتحال از نشأه عنصری جانب روحانیت او علیه الصلوة والسلام غالب آمد و مناسبت بشریه رو بنقص آورد و نورانیت دعوة تفاوت پیدا کرد بعضی اصحاب کرام فرموده اند که هنوز از دفن آن سرور علیه و علیهم الصلوة والسلام فارغ نشده بودیم که در دلهای خود تفاوت یافتیم بے ایمان شهودی بایمان غیبی متبدل گشت و معامله از آغوش بگوش کشید و از دیدن بشنیدن آمد و از زمان رحلت او علیه و علی آله الصلوة والسلام چون هزار سال گذشت که مدت مدید است و زمنه متطاوله جانب روحانیت بر نهجے غالب آمد که جانب بشریت را بتمام متلون بلون خود ساخت و عالم خلق را منصبغ بصبغ عالم امر گردانید پس گویا آنچه از عالم خلق او علیه و علی آله الصلوة والسلام رجوع بحقیقت خود نموده بود یعنی حقیقت محمدی عروج فرموده ملحق بحقیقت احمدی گشت و حقیقت محمدی با حقیقت احمدی متحد شد مراد از حقیقت احمدی و حقیقت محمدی درینجا تعین امکانی خلقی او است علیه و علی آله الصلوة والسلام نه تعین وجوبی که تعین امکانی او ظل آنست چه عروج تعین وجوبی را معنی نیست و متحد گشتن بآن تعین متعقل نه و چون حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوة والسلام نزول خواهد فرمود متابعت

شریعتِ خاتم الرسل علیہما الصلوٰۃ والسلام خواہد نمود از مقامِ خود عروج فرمودہ بتبعیت بمقامِ حقیقتِ محمدی خواہد رسید و تقویتِ دینِ او علیہما الصلوات والتحیات خواہد نمود از نجات کہ نقل میکنند از شرائعِ ما تقدم کہ بعد از ہزار سال از ارتحالِ پیغمبرِ اولی العزم از انبیاءِ کرام و رسلِ عظام مبعوث می شدند کہ تقویتِ شریعتِ آن پیغمبر فرمایند و اعلاءِ کلمۂ او نمایند و چون دورۂ دعوتِ شریعت او تمام میشد پیغمبرِ اولی العزم دیگر مبعوث میگشت و تجدیدِ شریعتِ خود میفرمود و چون شریعتِ خاتم الرسل علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات از نسخ و تبدیل محفوظ ہست علماءِ امتِ او را حکمِ انبیاء دادہ کارِ تقویتِ شریعت و تائیدِ ملت را بایشان تفویض فرمود مع ذلک یک پیغمبرِ اولی العزم را تابعِ او ساختہ ترویجِ شریعتِ او نمودہ است قال اللّٰہ سبحانہ وتعالیٰ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّکْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ باید دانست کہ بعد از ہزار سال از ارتحالِ خاتم الرسل علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام اولیاءِ امتِ او کہ بظہور آیند ہر چند اقل باشند اکمل بوند تا تقویتِ این شریعت بوجہ اتم نمایند حضرتِ مہدی کہ خاتم الرسل علیہ وعلیہم الصلوات والتحیات از قدومِ مبارکِ او بشارت فرمودہ اند بعد از ہزار سال بوجود خواہد آمد و حضرتِ عیسیٰ علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام خود نیز بعد از ہزار سال نزول خواہد فرمود بالجملہ کمالاتِ اولیاءِ این طبقہ شبیہ بکمالاتِ اصحابِ کرام است ہر چند بعد از انبیاء فضلِ اصحابِ کرام است علیہم الصلوٰۃ والسلام اما جائے آن دارد کہ از کمالِ تشابہ یکے را بر دیگرے فضل نتوان داد از ینجا تواند بود کہ آن سرور فرمود علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام لَا یُدْرٰی اَوَّلُهُمْ خَیْرٌ اَمْ اٰخِرُهُمْ نفرمود لَا اَدْرِیْ اَوَّلُهُمْ خَیْرٌ اَمْ اٰخِرُهُمْ لعلمہ بحالِ کلٍّ من الفریقین ہٰذا ان قال خیر القرون قرنی اما چون از کمالِ مشابہت جائے تردد بودہ فرمود لا یدری اگر پرسند کہ آن سرور علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام بعد از قرنِ اصحاب قرنِ تابعین را خیر ساختہ است و بعد از قرنِ تابعین قرنِ تبعِ تابعین را پس خیریت

کما قال صلی اللہ علیہ وسلم خیر القرون قرنی ثم الذین یلونہم ثم الذین یلونہم الحدیث کما مر غیر مرۃ ۱۲

این دو قرن نیز برین طبقه متیقن باشد پس تشابه این طبقه در کمالات باصحاب کرام چه خواهد بود در جواب گوئیم تواند بود که خیریت آن دو قرن برین طبقه باعتبار کثرت ظهور اولیاء الله باشد وقلت وجود اهل بدعت وندرت ارباب فسق ومعصیت ومع هذا لا ینافی کون بعض الافراد من اولیاء الله فی هذه الطبقة خیرا من اولیاء ذینک القرنین کحضرة المهدی شلانسه فیض روح القدس ار باز مدد فرماید ؛ دیگران هم بکنند آنچه مسیحا میکرد ؛ امّا اکثر اصحاب او جمیع وجوه خیریت آنجا سخن کردن از فضولی است سابقان سابقانند ودر جنت نعیم مقربان ایشانند که انفاق کوه ذهب دیگران بنیم شعیر ایشان نرسد والله یختص برحمته من یشاء ؛ باید دانست که در بیان سابق واضح گشت معنی آن عبارت که در رساله مبدأ ومعاد فوق این عبارت مذکوره مسطور گشته است که حقیقت کعبه ربانی مسجود حقیقت محمدی گشت چه حقیقت کعبه ربانی بعینها حقیقت احمدی است که حقیقت محمدی فی الحقیقة ظل اوست پس چار مسجود حقیقت محمدی باشد اگر سوال کنند که کعبه بطواف اولیاء امت او می آید واز ایشان برکات میجوید وچون حقیقت او تقدم باشد بر حقیقت محمدی یعنی چگونه جائز باشد در جواب گوئیم که حقیقت محمدی نهایت مقامات نزول محمد است از اوج تنزیه وتقدیس وحقیقت کعبه نهایت مقامات عروج کعبه است زینه اول مر عروج حقیقت محمدی را از مرتبه تنزیه حقیقت کعبه است ونهایت عروجات او را غیر از حق سبحانه اطلاع ندارد وچون اولیاء کمل امت او را از عروجات آنسرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام نصیب تام است اگر کعبه از برکات این بزرگواران دریوزه نماید چه عجب بیت زمین بناوه بر آسمان تاخته ؛ بزمین وزمان ایس انداخته ؛

وعبارت دیگر از ان رساله که درین مقام واقع شده بود نیز حل شد وآن عبارت اینست که صورت کعبه همچنانکه مسجود صور اشیاست حقیقت کعبه نیز مسجود حقائق آن اشیا است چه از مقدمات

سابق معلوم شده است که حقائق اشیا عبارت از اسماء الٰہی است جل سلطانہا که مبادی فیوض وجودی و توابع وجودی ایشانست و حقیقت کعبه فوق آن اسماست پس آنحضرت حقیقت کعبه متبوع حقائق اشیا باشد اگر کمّل اولیا را سیر بالاتر از حقیقت کعبه واقع شود و انوار بالا گرفته بمراتب حقائق خود که شبیه باحیاز طبعی اشیاست در مراتب عروج فرود آیند کعبه از برکات ایشان تورّع خواهد نمود بکمال سابقاً و ایضاً در رساله مبدأ و معاد چند فقره نوشته است در بیان افضلیت انبیاء اولو العزم صلوات الله تعالی و تسلیماته علیهم یعنی افضلیت بعضی ایشان از بعض دیگر و چون بنای آن بر کشف و الهام است که ظنی است از ان تشقیق و تفرقه نمودن در فضل ایشان مستغفرست چه در ان باب سخن کردن جز بدلیل قطعی جائز نیست استغفر الله و اتوب الی الله من جمیع ما کره الله قولاً و فعلاً در مکتوب خود نوشته بودید که در سرای فرخ رسیده بودم که تعلیم طریقت مر طالبان را نسبت بمن مرضی است یا نه تو در جواب گفته بودی که نه بخاطر فقیر نمانده است که نفی مطلق کرده باشد بلکه گفته بود که شروط الشرائط است مطلقاً نفی و احلال هم رسیدن طور نرسیده باید که در رعایت شرائط نیک احتیاط نمایند مبادا اسبابی کنند تا باستخاره یقین نشود که باید گفت نگویند و اخوی مولانا یار محمد قدیم را نیز همین معنی دلالت نمائید و تاکید بگویند که در تعلیم طریقت شریعت نماید مقصود و کار آنها همین کردن نیست مرضی حق سبحانه باید ملاحظه نمود خبر شرط است و دیگر از مسترشدان خود گله نموده بودند گله از منع خود باید کرد که آن جماعت بر تصحیح زندگانی میکنند که البته عاقبت آن آثار است گفته اند که پیر باید که در نظر مرید خود را متجمل نماید آری که در اختلاط ایشان بکشاید و مصاحبانه سلوک کند و بحرف و حکایت هنگامه گرم دارد و السلام

مکتوب دو صد و دوم (۲۰۲)

بملا شکیبی اصفهانی سلمه ... یافته و عیل نیابت نفحات که رسیده بود و در ذکر بعضی نصائح ضروریه که
سالت نموده بود در اسئله شریفه و ملاطفهٔ لطیفه که از روی شفقت و مهربانی نامزد این حقیر قلیل البضاعة
فرموده بودند بمطالعهٔ آن مشرف گشته مبتهج و مسرور گردید سلامت باشند و بسلامت بروند و باز آیند
بمحبت فقرا باشند چون بروند محبت ایشان را با سرمایه ببرند و چون خیزند بمحبت ایشان خیزند بعزة
من افتخر بالفقر و اتزی بزی الفناء علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات آنچه از کمال
از روی کرم مرقوم فرموده بودند که حقیقت معاملهٔ آن حکایت چیست که در نفحات مذکور است
از مرید شیخ ابن السکینه قدس سره که روزی در آب دجله بتقریب غسل غوطه زده بود سر از آب نیل
برآورده بمصر در آمد آنجا کدخدا شد و فرزندان بهم رسانید تا هفت سال در مصر اقامت ورزید اتفاقا
روزی بتقریب غسل در آب نیل غوطه زده بود سر از آب دجله برآورد و دید که در کنار دجله همه جامهای
او که اول در کنار دجله گذاشته بود بحال خود است جامها را پوشیده بخانه در آمد اهلیه او گفت طعامی که
از برای مهمانان فرموده بودی طیار شده است الی آخر القصه مخدوما مکرما اشکال این حکایت
نه از آن رهگذر است که در یک ساعت کار چنین چگونه میسر شود چه این قسم معامله بسیار بوقوع آمده
حضرت رسالت خاتمیت علیه و علی آله الصلوة و السلام و التحیة در شب معراج بعد از طی
مدارج عروج و قطع منازل وصول که بآن قرب چنین میسر شود چون بوثاق خود رجوع فرمودند دیدند که هنوز
حرارت بستر خواب زائل نشده است و حرکت آب که در ابریق برای طهارت جدا کرده بودند تسکین
نیافته و جوشش همان است که در نفحات بعد از نقل این حکایت مذکور است که از قبیل بسط زمان است

بلکہ اشکال آن حکایت ازین سخت‌تر است کہ در بغداد یک آن باشد و در مصر آن آن امتداد ہفت
سال پیدا کند مثلاً اہل بغداد دران زمان در سال سہ صد و شصت باشند از تاریخ ہجری و اہل
مصر دران وقت در سال سہ صد و شصت و ہفت عقل و نقل تجویز این معنی نمی نمایند این معاملہ نسبت
بیک شخص یا دو شخص مجوز است اما نسبت بہ بلاد مختلفہ و امکنہ متعددہ محال آنچہ بخاطر کلیل این حقیر
میگذرد آن است کہ این حکایت نہ از عالم یقظہ است بلکہ از قبیل رؤیا و واقعات است کہ مستعمر از رؤیا
بروئیہ مشتبہ گشتہ است و نوم بہ یقظہ التباس یافتہ این قسم اشتباہ بسیار واقع میشود بلکہ از جنس
اشتباہ است در خواب دیدہ است و در خواب بہ پیر خود گفتہ و فرزندان را آوردہ و حکایتیکہ بعد ازین
حکایت از شیخ محی الدین بن العربی قدس سرہ نقل میکنند نیز ازین قبیل است واللہ سبحانہ اعلم
بحقائق الامور کلہا نوشتہ بودند کہ شرح این عبارت باید نوشت کہ مربی جسد روح است و مربی
قالب قلب مخدوما مؤدای این ہر دو عبارت واحد است و آن تربیت عالم خلق انسان است
از عالم امر او و چون لفظ جسد مقرون بلفظ روح در اطلاقات بسیار واقع میشود و مناسبت لفظی
درمیان قالب و قلب بودہ ہر کدام را بمناسب خود جمع کردہ تفنن عبارت اختیار افتادہ است
طلب لضائع رفتہ بود مخدوما عطوفت آثارا شرم می آید کہ با وجود این ہمہ خرابی و گرفتاری کم بضاعتی
و بیحاصلی از آن باب چیزے نویسد و بتصریح یا باشارت از آن مقولہ حرفے زند لیکن از آن نیز میترسد
کہ اگر از قول معروف ہم خود را معاف دارد مبادا کار بخست و دنائت بکشد و بعضہ و بخل انجامد
بناءً علی ذلک چند کلمہ جرأت مینماید مخدوما مدت بقاے دنیا بسیار قلیل است و آن قلیل ہم اکثر
تلف شدہ است و اقل ماندہ و مدت بقاے آخرت خلود و دوام است معاملہ خلود را بعملے چندروزہ
مربوط ساختہ اند بعد ازان یا تنعم دائمی است یا عذاب سرمدی مخبر صادق ازان خبر دادہ است احتمال تخلف
ندارد و عقل دور اندیش اکابر باید فرمود مخدوما اشرف عمر در ہوا و ہوس گذشت و برمرضی اعدای خدا جل شانہ

بسر آمد و ارذلِ عمر مانده اگر امروز آن را هم بمرضیاتِ حق جل سلطانه صرف نکنیم و تلافیِ اشرف
بارذل هم ننمائیم و محنتِ اقل او سیلهٔ راحتِ مخلد نسازیم و کفارتِ سیئاتِ کثیره را بحسناتِ قلیله
هم نه فرمائیم فردا بکدام روی پیشِ او تعالی خواهیم رفت و کدام حیله را پیش خواهیم برد خوابِ خرگوش
تا کی خواهد بود و پنبهٔ غفلت در گوش تا چند آخر غشاوه از بصارت خواهند برداشت و پنبهٔ غفلت
از سامعه ازاله خواهند نمود اما سود نخواهد داشت و جز حسرت و ندامت نقدِ وقت نخواهد بود
پیش از ورودِ موت کارِ خود باید ساخت و واشوقا گویان باید مرد اولاً از درستیِ اعتقاد چاره نبود
وار تصدیق بآنچه از دین معلوم شده است بطریقِ ضرورت و تواتر گذرنه و ثانیاً از علم و عمل بآنچه علم
فقه متکفلِ آنست نیز ضروریست و ثالثاً سلوکِ طریقِ صوفیه هم در کار است نه از برای آن غرض
که صور و اشکالِ غیبی را مشاهده نمایند و انوار و الوان را معاینه فرمایند این خود داخلِ لهو و لعب است
صور و انوارِ حسی چه نقصان دارد که کسی ایشان را گذاشته بریاضات و مجاهدات هوسِ صور
و انوارِ غیبی نماید این صور و انوار و آن صور و انوار هر دو مخلوقِ حق اند سبحانه و آیاتِ دالّه بر
صانعیتِ او تعالی- نورِ آفتاب و ماهتاب که از عالمِ شهادت است بوجوه مزیتها دارد بر آن انوار
که در عالمِ مثال بینند اما چون این دید دائمی است و خواص و عوام دران شرکت و انداز نظرِ اعتبار
ساقط ساخته هوسِ انوارِ غیبی مینمایند بلے ع آبیکه بدو پیش ورت تیره نماید بلکه مقصود از
سلوکِ طریقِ صوفیه تحصیلِ ازدیادِ یقین است در معتقداتِ شرعیه تا از تضییقِ استدلال بفضای
کشف آیند و از اجمال بتفصیل گرایند مثلاً وجودِ واجب الوجود تعالی و تقدس و وحدةِ او سبحانه
اول بطریقِ استدلال یا بتقلید معلوم شده بود و باندازهٔ او یقین هم رسیده و چون سلوکِ
طریقِ صوفیه میسر شود آن استدلال و تقلید بکشف و شهود مبدل گردد و یقینِ اکمل حاصل شود
علی هذا القیاس سائر الاعتقادیات و ایضاً مقصود تحصیلِ تیسیرست در اداءِ احکامِ فقهیه و ازالهٔ عسر

کہ از آزارگی نفس میخیزد و یقین این فقیر آنست کہ طریق صوفیہ فی الحقیقت خادمِ علومِ شرعیہ است
نہ امرے مباین از شریعت و این معنی را در کتب و رسائل خود تحقیق نمودہ است و از برای حصولِ
این غرض اختیارِ طریقۂ علیہ نقشبندیہ درمیانِ سائرِ طرقِ صوفیہ اولیٰ و انسب است چہ این بزرگواران
التزامِ متابعتِ سنت نمودہ اند و اجتناب از بدعت فرمودہ لہذا اگر دولتِ متابعت دارند و از
احوال ہیچ ندارند خرسند اند و اگر با وجودِ احوال در متابعت فتور دانند آن احوال را نمی پسندند حضرت
خواجہ احرار قدس اللہ تعالیٰ سرہ فرمودہ اند کہ اگر احوال و مواجید را با دہند و حقیقتِ ما را باعتقادِ
اہلسنت و جماعت نہ نوازند جز خرابی ہیچ نمیدانیم و اگر اعتقادِ اہلسنت و جماعت را بدہند و از احوال
ہیچ ندہند غم نداریم و ایضاً درین طریق اندراجِ نہایت در بدایت است پس در اولِ قدم آن میسر آید
کہ دیگران در نہایت یابند اگر فرق ہست باجمال و تفصیل است و شمول و عدمِ شمول ہمین نسبت بعینہا
نسبتِ اصحابِ کرام است علیہم الرضوان چہ در اولِ صحبتِ خیر البشر علیہ و علیٰ آلہ الصلوات
والتسلیمات آن یافتہ اند کہ اولیاءِ امت را معلوم نیست کہ در نہایت میسر شود ازینجا است کہ اویس
قرنی قدس سرہ کہ خیر التابعین است بمرتبۂ وحشی قاتلِ حضرت حمزہ علیہ الرضوان کہ یکبار بصحبتِ خیر البشر
علیہ و علیٰ آلہ الصلوۃ والسلام رسیدہ نرسید زیرا کہ فضلِ صحبت فوقِ جمیعِ فضائل و کمالات ست
چہ ایمانِ ایشان شہودی ست و دیگران را ہرگز این دولت میسر نشدہ است مصرع شنیدہ
کے بود مانند دیدہ * لہذا اتفاق بر تعظیمِ ایشان بہتر از اتفاق کردہ مذہب دیگران آمدہ جمیع
اصحاب درین فضیلت برابر اند پس ہمہ را بزرگ باید داشت و بنیکی یاد باید کرد زیرا کہ صحابہ ہمہ عدل
اند و در روایت و تبلیغِ احکام ہمہ برابر روایت یکے را بر روایت دیگرے ترجیحے نیست چہ ایشان حاملان
قرآن مجید ایشان بودہ اند و آیاتِ متفرقہ را باعتمادِ عدالتِ ایشان از ہر کدام دو آیتہ سہ آیتہ
کم و بیش اخذ نمودہ جمع ساختہ اند اگر در یکے از اصحاب کسے جرح نماید آن جرح منجر بقرآن مجید میگردد

چه جایِ بعضے آیات تواند بود که او باشد و مخالفات و منازعات که درمیانِ این بزرگواران گذشته است بر محاملِ نیک صرف باید نمود و از هوا و تعصب دور باید ساخت قال الشافعی رحمه الله سبحانه وهو اعلم بحال الصحابة علیهم الرضوان تلك دماء طهر الله تعالیٰ عنها ایدینا فلنطهر عنها السنتنا و مثلِ این مقوله از امام اجل جعفر صادق نیز منقول است والسلام اولًا و آخرًا

مکتوب دوصد و یازدهم (۲۱۱)

بمولانا یار محمد قدیم بدخشی صدور یافته در جوابِ سؤالِ او که کرده بود از مقولهٔ مولوی علیه الرحمة و در بیانِ شرائطِ ضروریه مقامِ تکمیل و ارشاد مکتوبِ مرغوب اخوی اعزی مولانا یار محمد قدیم وصول آن موجبِ فرحت گشت حضرتِ حق سبحانه و تعالیٰ بذروهٔ کمال و تکمیل رساناد بحرمةِ النبی المختار و آله الامجاد علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات از مقولهٔ مولوی علیه الرحمة پرسیده بودند که گفته آن نازنینے که در کنارِ من بوده حق بوده است آیا این گفتن جائز است یا نه بدانند که این قسم امور درین راه بسیار واقع میشود و بزبان می آید این نوعِ معامله تجلی صوریست که صاحبِ معامله آن صورتِ متجلی را حق می انگارد و تعالیٰ شانه سخن همان است که شیخ اجل امام ربانی حضرتِ خواجه یوسف همدانی فرموده اند تلك خیالات تربی بها اطفال الطریقة و دیگر چون نوشته اند اجازتِ تعلیمِ طریقت بشما کرده شده است درین باب بعضے فوائد نوشته میشود بگوشِ هوش استماع نموده بعمل خواهند درآورد و بدانند که چون طالبے بارادت پیشِ شما بیاید در تعلیمِ طریقت او تامل بسیار باید کرد مبادا درین امر استدراجِ شما خواسته باشند و خرابیِ منظور باشد علی الخصوص که در آمدنِ مرید فرحے و سرورے پیدا شود باید که درین باب بالتجا و تضرع اختیار نموده استخارهاے متعدد نمایند تا آنکه یقین پیوندد که طریقه را باو باید گفت و استدراج و خرابی مراد نیست زیرا که در بندهٔ ...

حق سبحانہ تصرف کردن و وقت خود را در عقب ایشان غارت نمودن بے اذن او سبحانہ تجویز نیست کریمہ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ دلالت برین معنی دارد مرشدے فوت کرد خطاب آمد کہ تو ئی کہ عزیزے پوشیدہ بودی در دین من بر بند ہائے من گفت بلے فرمود هَلَّا وَكَلْتَ خَلْقِىْ اِلَىَّ وَاَمْلَتَ بِقَلْبِكَ عَلَىَّ و اجازتیکہ بشما و دیگران کردہ شدہ است مشروط بشرائط است و منوط است بحصول علم بمرضی او تعالی ہنوز آن وقت نیامدہ است کہ اجازت مطلق کردہ شود تا ورود آن وقت شرائط رانیک مرعی دارند خیر شرط است و بمیر نعمان ہم این معنی را نوشتہ است از اینجا نیز معلوم خواہند نمود بالجملہ سعی نمایند کہ آن وقت برسد و از نگلی مر وارہند والسلام

مکتوب دو صد و دوازدہم (۲۱۲)

بمولانا محمد صدیق بدخشی صدور یافتہ در جواب بعضے اسولہ کہ پرسیدہ بود و حل واقعہ کہ دیدہ بود و نوشتہ دو مکتوب مرغوب پے در پے رسید فرحت بر فرحت افزود حضرت حق سبحانہ و تعالی ترقیات بے نہایت کرامت فرماید بحرمۃ سید المرسلین علیہ و علی آلہ و علیہم الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا پرسیدہ بودند کہ پیر صاحب تصرف مرید مستعد را بتصرف خود بمراتبے کہ فوق از استعداد اوست تواند رسانید یا نہ بلے تواند رسانید اما آن مراتب فوق کہ مناسب استعداد اوست نہ بمراتبے کہ مباین استعداد او باشد مثلا مریدیکہ استعداد ولایت موسوی دارد و نہایت قوت استعداد او تا وصول بنصف راہ آن ولایت است پیر صاحب تصرف او را بتصرف خود تواند باقصاے درجات آن ولایت رسانید اما آنکہ او را از ولایت موسوی بولایت محمدی آرد و درین ولایت او را ترقیات بخشد معلوم الوقوع نیست و ایضا پرسیدہ بودند کہ آن کدام مرتبہ است کہ اخفی کہ الطف لطائف انسانی است دران مرتبہ حکم نفس امارہ دارد و در

دناءت و خساست شبه او پیدا میکند معلوم اخوی باد که اخفی هرچند الطف لطائف است اما داخل
دائرهٔ امکان است و بداغ حدوث متسم چون سالک پا از دائرهٔ امکان بیرون نهد و در مراتب
وجوب سیر فرماید و از ظلال وجوبی بأصول آن برسد و از تقید صفت و شان وارهد آنجا ممکن
در نظر او خوار و بے اعتبار در آید و احسن و الطف او را در دناءت و خساست برابر بیند و نفس و اخفی
را درین مقام توأمین انگارد نوشته بودند که بواسطه یا بیواسطه از تو شنیده ایم که در وقت عبادت
حق را سبحانه حاضر دیده عبادت کردن موجب تنزل اوست سبحانه بنده وار عبادت باید کرد
یعنی این که او را سبحانه حاضر داشته عبادت کند سوء ادب است محبت آما این قسم مقوله
معلوم نیست که ازین فقیر سر بر زده باشد جائے دیگر دیده باشند و واقعه که نوشته بودند حضرت
آدم را علی نبینا و علیه الصلوة و السلام در ان واقعه دیده بسیار نیک است اصالت داد
آب که کنایت از علم است دست در ان کردن حصول قدرت است در علم و مشارکت حضرت
آدم علی نبینا و علیه الصلوة و السلام درین معنی موکد آن حصول است چه آنحضرت
تلمیذ حضرت رحمن است و علم آدم الاسماء کلها غایة ما فی الباب مراد از علم درین واقعه
علم باطن است بلکه نوعے از علم باطن که مناسبت به نسبت اهل بیت دارد و علیهم الرضوان

والباقی عند التلاقی والسلام

مکتوب دو صد و سیزدهم (۲۱۳)

المنتخبات ۴۷

بسیادت پناهی شیخ فرید صدور یافت در بیان مواعظ و نصائح و در ترغیب بر متابعت علماء
اهل سنت و جماعت که فرقهٔ ناجیه اند و اجتناب از صحبت علماء سوء که علم را وسیلهٔ حطام دنیوی ساخته
اند عصمکم الله سبحانه عما لا یلیق بجنابکم بحرمة جدکم الامجد علیه و علی آله

الصلوات والتسلیمات قال الله سبحانه وتعالی هل جزاء الاحسان الا الاحسان

فهمیده اند که احسان شمارا بکدام احسان مکافات نماید غیر ازانکه در اوقات نیک بدعاء سلامتی دارین رطب اللسان باشد الحمد لله سبحانه والمنة که این معنی بخواست میسر است و احسان دیگر که لائق مکافات است موعظت و تذکیر است اگر در معرض قبول افتد چه نعمتی است نعمت و نجات دستگاها خلاصه مواعظ و زبده نصائح اختلاط و انبساط با اهل تدین و ارباب تشرع است تدین و تشرع مربوط بسلوک طریقه حقه اهل سنت و جماعت است که فرقه ناجیه اند درمیان سائر فرق اسلامیه نجات بمتابعت این بزرگواران محال است و فلاح بے اتباع آرای اینها ممتنع و دلائل عقلی و نقلی و کشفی برین معنی شاهد است که احتمال تخلف ندارد و اگر معلوم شود که شخصے برابر دانه خردلی از صراط مستقیم این بزرگواران جدا افتاده است صحبت او را سم قاتل باید دانست و مجالست او را زهر افعی باید انگاشت طالب علمان بیباک از هر فرقه که باشند لصوص دین اند اجتناب از صحبت اینها نیز از ضروریات است این همه فتنه و فساد که در دین پیدا شده است از شومی این جماعت است که بواسطه حطام دنیوی آخرت خود را برباد داده اند اولئک الذین اشتروا الضلالة بالهدی فما ربحت تجارتهم وما کانوا مهتدین ابلیس لعین را شخصے دید که آسوده و فارغ البال نشسته است و دست از اغواء و اضلال کوتاه کرده سر آن را پرسید لعین گفت که علماء سوء این وقت کار مرا کفایت کرده اند و متکفل اغواء و اضلال گشته از طلبه آنجا مولانا عمر نیک نهاد است بشرط آنکه او را دل بند و در اظهار حق دلیر سازند و حافظ امام نیز جنون اسلام دارد که در اسلام ازان جنون چاره نبود لن یؤمن احدکم حتی یقال انه مجنون معلوم شریف است که این فقیر بگفتن و نوشتن و در تحریص بر صحبت نیک تقصیر نکرده است و در مبالغه نمودن از اجتناب از مصاحب سوء خود را معاف نداشته که آن از اصل عظیم میداند والقبول عند کم بل کل من عند الله فلو بلغ جعلنا الله

منظور الیہ را احسانہای بیشمار بی گفتگوئی می آرد و ملاحظۂ تصدیع و ملال را از میان بر
می اندازد والسلام

مکتوب دو صد و چہاردہم (۲۱۴)

المنتخبات ۴۳

بخانخانان صدور یافتہ در بیان آنکہ دنیا مزرعۂ آخرت است و در جواب آن سؤال مشہور کہ کفار را
بواسطۂ کفر موقت عذاب مخلد چون باشد و سفارش حاجتمندی طوبیٰ لمن جعلہ اللہ
سبحانہ مفتاح الخیر حضرت حق سبحانہ دنیا را مزرعۂ آخرت گردانیدہ بیدولت باشد کسیکہ تخم را دست
بخورد و بزمین استعداد نیندازد و از یکدانہ ہفتصد دانہ نسازد و از برای سود یکہ بار او را دو برابر گریزد
و ما در لقمہ نیز ذوقی بر نکند خسارت دنیا و آخرت نقد وقت اوست و حسرت و ندامت این
بر کف دست او صاحب دولتان فرصت دنیا را غنیمت میشمرند از برای آن غرض کہ در ان فرصت
تنعمات و تلذذات فرمایند کہ بیمدار و ثبات است مع ذلک معدات محن و غصبات بلکہ تا در ان فرصت
کشت و کار فرمایند و از یک دانۂ عمل خیر بحکم کریمۂ و اللہ یضاعف لمن یشاء ثمرات بی نہایت حاصل
کنند از نجابت کہ اعمال صالحہ چند روزہ را بہ تنعمات مخلد جزا فرمودہ اند و اللہ ذو الفضل العظیم
اگر پرسند کہ تضاعف اجر در حسنات است و در سیئات جزا بمثل است پس کفار را بواسطۂ سیئات
معدودہ عذاب مخلد چون باشد گوئیم کہ مماثلۂ جزا مر عمل را مفوض بعلم واجب است تعالیٰ و تقدس
عقل از ادراک آن قاصر است مثلاً در قذف محصنات جزاء مماثل آن عمل ہشتاد تازیانہ فرمود
و در حد سرقہ قطع یمین سارق جزاء آن نمود و در حد زنا در صورت بکر بہ یکصد تازیانہ با تغریب عام
تقدیر نمود و در صورت شیخ و شیخہ حکم رجم فرمود علم سر این حدود و تقدیرات از طوق بشر خارج است

ذلک تقدیر العزیز الحکیم پس در مادہ کفار حق سبحانہ وتعالیٰ کفر موقت را عذاب مخلد جزا
وفاق فرمود معلوم شد کہ جزاء مماثل مر کفر موقت را ہمین عذاب مخلد است وکسیکہ خواہد کہ جمیع احکام
شرعیہ را معقول خود سازد وبادلۂ عقل ابرنماید آنکس منکر طور نبوت است علیہ ما یستحق با او سخن
کردن از بیخردی است بیت زانکس کہ بقرآن وخبر زنی رہی آنست جوابش کہ جوابش ندہی
بقیۃ المرام رافع رقیمہ فقرا میان شیخ احمد ولد لاکو مغفرت پناہی شیخ سلطان تھانیسری است
ملاحظۂ الطاف واحسانہاے بیشمار کہ نسبت بپدر بزرگوار او بودہ نمودہ بخدمت علیہ توسل
این فقیر خود را رسانیدہ است واز جملہ الطاف ایشان موضعے بود کہ در پرگنہ اندور کرم فرمودہ بودند
ولا مزید علیکم بل کل من عند اللہ والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ
المصطفیٰ علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات

مکتوب (۲۱۵) دوصد و پانزدہم

بمیرزا داراب صدور یافتہ در مذمت دنیا مکتوب شریف کہ از حسن نشأ استعداد فطری بہ نیاز
تمام بفقرا بوصایات ارسال داشتہ بودند رسید جزاکم اللہ سبحانہ عنا خیر الجزاء بصدقۃ حبیبہ علیہ
وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات اے فرزند ارباب دنیا واصحاب غنا ببلائے عظیم گرفتار اند وبابتلا
عظیم مبتلا زیرا کہ دنیا مبغوضۂ حق است سبحانہ ومردارترین جمیع نجاسات در نظر ایشان مزین ساختہ
وخوب گردانیدہ در رنگ آنکہ نجاستے را زر اندودہ سازند وزہرے را بشکر آلودہ مع ذلک عقل ودانش
را بشناعت این دنیہ مہتد ساخت وبقباحت این ملمع دلالت فرمود لہذا علما فرمودہ اند کہ اگر
شخصے وصیت کرد کہ مال مرا باعقل زمانہ بدہند بزاہدی باید داد کہ از دنیا بے رغبت است وآن
بے رغبتی از کمال عقل اوست فہذا از کمال رحمت بیک شاہد عقل کفایت نمود وشاہد دیگرانہ

نقل نیز آن ضم فرموده بزبان رسل علیهم الصلوات والتحیات که رحمت عالمیانند بر حقیقت آن
متاع کاسد اطلاع بخشید و از محبت و گرفتاری بآن قحبهٔ مکاره منع بلیغ فرمود با وجود این دو شاهد عدل
هم اگر کسے بطمع شکر موهوم زهر بخورد و بامید زر متخیل نجاست اختیار کند سفیه محض است و بلید بالطبع بلکه
فی الحقیقت منکر اخبار رسل است علیهم الصلوات والتسلیمات حکم منافق دارد که صورت ایمان
در آخرت سودمندش نخواهد گشت و نتیجهٔ آن غیر از عصمت دما و اموال دنیوی چیزے دیگر نخواهد
بود امروز پنبهٔ غفلت از گوش هوش باید برداشت که فردا غیر از حسرت و ندامت سرمایه نخواهد ماند
خبر شرط است **بیت** همه اندرز من بتو اینست * که تو طفلی و خانه رنگین است * والسلام

عه قوله اندرز بفتح اول و سوم نصیحت و پند و وصیت ۱۲ غ	## مکتوب دوصد و شانزدهم (۲۱۶)	عه عصمت بالکسر از و شتن و دماء جمع دم یعنی خون یعنی حفاظت جان و مال از دست عساکر اسلام ۱۲

بمیرزا حسام الدین احمد صدور یافته در بیان سر کثرت ظهور خوارق از بعض اولیا و قلت ظهور
آن از بعض دیگر و در بیان اتمیت مقام تکمیل و ارشاد و ما یناسب ذلک الحمد لله رب العالمین
والصلوة والسلام علی سید المرسلین وعلیهم وآله الطاهرین اجمعین بخاطر فاتر میرسد
که چون در میان احبه بعد صوری حائل گشته است و ملاقات ظاهری متعذر شده اگر احیانا
بعضے از علوم و معارف بآنشان نوشته شود مناسب مینماید بناء علی ذلک گاه گاه ازین قسم چیزے
مینویسد امید است که بملال نکشد مخدوما چون بحث ولایت در میان است و نظر عوام بر ظهور خوارق
ازین مقوله سخنے چند مذکور میسازد استماع خواهند فرمود ولایت عبارت از فنا و بقاست که خوارق
و کشف از لوازم آنست قلت او کثرت لیکن نه هر که خوارق بیشتر دارد ولایت او اتم و اکمل بود
بلکه بسا است که خوارق کمتر ظاهر شود و ولایت اکمل بود و مدار کثرت ظهور خوارق بر دو چیز است
در وقت عروج بلند تر رفتن و در وقت نزول کمتر فرود آمدن بلکه اصل عظیم در ظهور کثرت خوارق

وقلّت نزول است جانب عروج بهر کیف که باشد زیرا که صاحب نزول بعالم اسباب فرود می آید و وجود
اشیا را مربوط با اسباب می یابد و فعل مسبب الاسباب را در پس پردهٔ اسباب می بیند و آنکه نزول نکرده است یا
نزول کرده و با سباب نرسیده نظر او بفعل مسبب الاسباب است و بس زیرا که اسباب بتمام از نظر او مرتفع
گشته است لاجرم حضرت حق سبحانه و تعالی بمقتضای ظن هر کدام با هر کدام علیحده معامله میفرماید
و کار اسباب بین را با سباب می اندازد و آنکه اسباب را نمی بیند کار او را بی توسط اسباب مهیا می سازد
و حدیث قدسی انا عند ظن عبدی بی شاهد این معنی است تا مدتها بخاطر میخلید که وجه چیست که اولیای
اکمل این امت بسیار گذشته اند اما آن قدر خوارق که از حضرت سید محی الدین جیلانی قدس سره ظاهر
گشته است از هیچ کدام آنها ظهور نیافته آخر الامر حضرت حق سبحانه سر این معما را ظاهر ساخت و معلوم
فرمود که عروج ایشان از اکثر اولیا بلند تر واقع شده است و در جانب نزول تا مقام روح فرود آمده اند
که از عالم اسباب بلند تر است مناسب این مقام حکایت خواجه حسن بصری و حبیب عجمی است قدس سرهما
منقول است که روزی خواجه حسن بصری بر لب دریا ایستاده بود و انتظار کشتی میبرد که از آب بگذرد در این
اثنا حبیب عجمی رسید پرسید که چرا ایستاده اید گفت انتظار کشتی می برم حبیب گفت چه احتیاج کشتی است
شما یقین ندارید خواجه حسن بصری گفت تو علم نداری حبیب بی اعانت کشتی از آب گذشته رفت و خواجه
در انتظار کشتی ایستاده ماند حسن بصری چون بعالم اسباب فرود آمده بود با او بتوسط اسباب معامله میفرمودند
و حبیب عجمی چون اسباب را در پس نظر انداخته بود بی توسط اسباب با او زندگانی میکردند اما فضل حسن
راست که صاحب علم است و عین الیقین با علم الیقین جمع ساخته است و اشیا را چنانکه هست دانسته
چه نفس الامر قدرت را در پس حکمت مستور ساخته اند و حبیب عجمی صاحب سکر است یقینی بفاعل حقیقی دارد
بی آنکه اسباب را در خلق بود این دید مطابق نفس الامر نیست زیرا که توسط اسباب بحسب الواقع کائن است
اما معامله تکمیل و ارشاد بعکس معامله ظهور خوارق است زیرا که در مقام ارشاد هر چند نازلتر کامل تر که در ارشاد

حصولِ مناسبت در میانِ مرشد و مسترشد در کار است که منوط به نزول است و هر چند که اغلب است
که هر چند بالاتر رود پایان‌تر فرود آید لهذا حضرتِ رسالتِ خاتمیت علیه و علی آله الصلوة والسلام
والتحیة از همه بالاتر رفت و در وقتِ نزول از همه پایان‌تر فرود آمد ازینجاست که دعوتِ او عام گشت
و بکافهٔ انام مرسل شد چه بواسطهٔ نهایتِ نزول مناسبت بهمه پیدا کرده و راهِ افاده تمامتر گشته و در آیاتِ
که از متوسطانِ این راه آن قدر افادهٔ طالبان بوقوع آید که از منتهیانِ غیر مرجوع میسر نشود زیرا که متوسطان
بیشتر مناسبت دارند به مبتدیان از منتهیانِ غیر مرجوع ازینجاست که شیخ الاسلام هروی قدس سره
گفته که اگر خرقانی و محمد قصاب بجاے بودندے من شما را بے فرستادمے نه بخرقانی که وے شما را
سودمندتر بودے از خرقانی یعنی خرقانی منتهی بود و مریدان از وے بهره کمتر یافتندے یعنی منتهی غیر مرجوع نه منتهی
مطلقا که عدم افادهٔ تام در حقِ او غیر واقع است زیرا که محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله
وسلم منتهی‌تر بود از همه حال آنکه افادهٔ او از همه زیاده‌تر بود پس مدارِ زیادتی افاده و کمتری آن بر
رجوع و هبوط آمده نه بر انتها و عدم انتها اینجا دقیقه‌ایست باید دانست که همچنانکه در حصولِ نفسِ ولایت
مر ولی را علم بولایتِ خود شرط نیست چنانکه مشهور است علم بوجودِ خوارقِ خود هم شرط نیست بلکه بسا است
که مردم از وے خوارق نقل کنند و او از آن خوارق اصلا اطلاع ندارد و اولیائے که صاحبِ علم و کشف
اند جائز است که از بعضی از خوارقِ خود اطلاع پیدا نکنند بلکه صورِ مثالیهٔ ایشان را در اماکنِ متعدده متمثل
سازند و در مسافاتِ بعیده کارهائے عجیبه و غریبه از آن صور بظهور آرند که صاحبِ آن صور را از آنها
اصلا اطلاعے نیست ع از ما و شما بهانه بر ساخته‌اند حضرتِ مخدومی قبله‌گاهی قدس سره
میفرمودند که عزیزے میگفت عجائب کارے و بار است مردم از اطراف و جوانب می‌آیند بعضی میگویند که
ترا در مکهٔ معظمه دیده‌ایم و در موسمِ حج حاضر بوده‌اید باتفاق حج کرده‌ایم و بعضے دیگر میگویند که ترا در بغداد
دیده بودیم و اظهارِ آشنائی مینمایند و من هرگز از خانهٔ خود برآمده‌ام و هرگز این قسم مردم را ندیده‌ام

چہ تہمتے است کہ بریں میکنند واللّٰہ سبحانہ اعلم بحقائق الامور کلہا ازیادہ بریں اطناب است اگر تعطش ایشان را معلوم ساخت بزودتر و بیشتر خواہد نوشت ان شاء اللّٰہ تعالیٰ

مکتوب (۲۱۷) دویصد و ہفدہم

بملا طاہر بدخشی صدور یافت در بیان آنکہ نسبت باطن ہر چند بجہالت و حیرت کشد زیبا تر است و در بیان آنکہ سبب چیست کہ در بعضے از کشوف اولیاء اللہ غلط واقع میشود و خلاف آن ظاہر میگردد و فرق در میان قضاء معلق و قضاء مبرم و حکم ہر کدام اینہا و در بیان آنکہ آنچہ قطعی است و شایان اعتماد کتاب و سنت است و در بیان آنکہ اجازت تعلیم طریقت بعضی مخلصان علامت کمال و تکمیل نیست و ما یتعلق بذالک الحمد للّٰہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علیٰ سید المرسلین علیہم و علیٰ آلہ الطاہرین و علیہم اجمعین مدتیست کہ از احوال و اوضاع خود اطلاع نداده اند بہر حال استقامت مطلوب است سعی نمایند کہ سر موئے خلاف شریعت اعتقاداً و عملاً بوقوع نیاید و محافظت نسبت باطن خود از اہم مہام است و ہر چند بجانب جہالت کشد زیبا تر بود و چندانکہ بجانب حیرت انجامد بہتر باشد کہ کشوف الٰہی و ظہورات اسمای و رأثنا راہ است بعد از وصول اینہا ہمہ کوتہی میکنند و غیر از جہالت و عدم یافت مطلوب دیگر نمیماند از کشوف کونی چہ نویسد کہ آنجا مجال خطا بسیار است و مظنہ غلط غالب وجود و عدم آن مساوی باید دانست اگر پرسند کہ سبب چیست کہ در بعضے از کشوف کونی کہ از اولیاء اللہ صادر میگردد غلط واقع میشود و خلاف آن بظہور می آید مثلاً خبر کردند کہ فلانے بعد از یکماہ خواہد مرد یا از سفر بوطن مراجعت خواہد نمود اتفاقاً بعد از یکماہ ازین دو چیز ہیچ کدام بوقوع نیامد در جواب گوئیم کہ حصول آن کشوف و مخبر عنہ مشروط بشرائط بوده است کہ صاحب کشف در آن وقت بتفصیل آن شرائط اطلاع نیافتہ و حکم کرده بحصول آن مخبر

مطلقاً یا آنکه گوئیم حکمے از احکام لوح محفوظ بر عارفے ظاہر شده که آن حکم فی نفسه قابل محو و اثبات
واز قبیل قضاءِ معلق اما آن عارف را از تعلیق و قابلیت محو وے خبر نه درین صورت اگر بمقتضاے علم خود
حکم کند ناچار احتمال تخلف خواهد داشت منقولست که روزے حضرت جبرئیل علی نبینا وعلیه الصلوٰة
والسلام پیش حضرت پیغمبر ما علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام آمده اخبار کرد در حق شخصے که این جوان فردا
علی الصباح خواهد مرد حضرت پیغمبر ما علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام بر حال آن جوان رحم آمد پرسیدند
که از دنیا چه آرزو داری گفت دو چیز آرزو دارم منکوحه و حلوا فرمودند تا هر دو مهیا ساختند آن جوان
شب با اهلیه خود در خلوتخانه نشسته بود و طبق حلوا در پیش اتفاقاً سائل محتاج بر در آمده اظهار احتیاج
نمود این جوان آن طبق حلوا را از دست برداشته بآن فقیر داد چون صباح شد حضرت پیغامبر علیه وعلی
آله الصلوٰة والسلام انتظار خبر فوت آن جوان بردند چون دیر شد فرمودند که خبر بیارید که آن
جوان چه حال دارد خبر آوردند که خوش و خرم است متحیر ماندند درین اثنا حضرت جبرئیل علی نبینا وعلیه
الصلوٰة والسلام آمده گفت که تصدق حلوا دفع بلاے آن جوان نمود زیر بستر او مار کلانے یافتند
که مرده بود و در درون آن مار آن قدر حلوا فرو کوفته اند که از بسیاری حلوا جان داده است و این
فقیر این نقل را نمے پسندد و تجویز خطاء جبرئیل امین نمے نماید که حامل وحی قطعی اوست و احتمال خطاء حامل
وحی تجویز نمودن مستبعد میداند مگر آنکه گوئیم که عصمت و امانت و عدم احتمال خطاء او مخصوص بوحی است
که تبلیغ است از قبل حق سبحانه واین خبر از قسم وحی نیست بلکه اخبار است از علمے که مستفاد از لوح محفوظ است
که محل محو و اثبات است پس خطا درین خبر مجال پیدا کرد بخلاف وحی که مجرد تبلیغ است فافهم فانّ الفرق
بین الشهادة والاخبار فان الاول معتبر فی الشرع لا الثانی بدان ارشدک الله
تعالی سبحانه که قضا بر دو قسم است قضاء معلق وقضاء مبرم در قضاء معلق احتمال تغییر و تبدیل است
و در قضاء مبرم تغییر و تبدیل را مجال نیست قال الله سبحانه وتعالی ما یبدل القول لدیّ این

در قضاء مبرم است و در قضاء معلق میفرماید یَمْحُوا اللّٰهُ مَا یَشَآءُ وَیُثْبِتُ وَعِنْدَهٗ اُمُّ الْکِتٰبِ حضرت قبله
گاهی ام قدس سره میفرمودند که حضرت سید محی الدین جیلانی قدس سره در بعضی از رسائل خود نوشته
اند که در قضاء مبرم هیچکس را مجال نیست که تبدیل بدهد مگر مرا که اگر خواهم آنجا هم تصرف بکنم و ازین سخن تعجب
بسیار میکردند و استبعاد میفرمودند و این نقل مدتها در خزینهٔ ذهن این فقیر بود تا آنکه حضرت حق سبحانه
و تعالی باین دولت عظمی مشرف ساخت روزی در صدد دفع بلیه بودم که ببعضی از دوستان نامزد
شده بود و در آن وقت التجا و تضرع و نیاز و خشوع تمام داشتم ظاهر شد که در لوح محفوظ قضاء این امر معلق بامر
نیست و مشروط بشرطی نیز یک گونه یاس و ناامیدی دست داد و سخن حضرت سید محی الدین قدس سره
بیاد آمد مرة ثانیة بالتجی و تضرع گشت و راه عجز و نیاز پیش گرفته متوجه شد محض فضل و کرم ظاهر ساختند
که قضاء معلق بر دو گونه است قضائی است که تعلیق او را در لوح محفوظ ظاهر ساخته اند و ملائکه را بران
اطلاع داده و قضائیکه تعلیق او نزد خداست جل شانه و بس و در لوح محفوظ صورت قضاء مبرم دارد و این
قسم اخیر از قضاء معلق نیز احتمال تبدیل دارد و در رنگ قسم اول ازانجا معلوم شد که سخن سید مذکور باین قسم
اخیر است که صورت قضاء مبرم دارد نه بقضائی که بحقیقت مبرم است که تصرف و تبدیل دران محالست عقلاً و شرعاً
کما لا یخفی والحق که کم کسی را بر حقیقت آن قضاء اطلاع است فکیف که در انجا تصرف نماید
و بلیه متوجه آن دوست شده بود و از آن قسم اخیر یافت و معلوم شد که حضرت حق سبحانه و تعالی
دفع آن بلیه فرمود وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ عَلٰی ذٰلِکَ حَمْدًا کَثِیْرًا طَیِّبًا مُبَارَکًا فِیْهِ
مُبَارَکًا عَلَیْهِ کَمَا یُحِبُّ رَبُّنَا وَیَرْضٰی وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّةُ عَلٰی سَیِّدِ الْاَوَّلِیْنَ
وَالْاٰخِرِیْنَ خَاتَمِ الْاَنْبِیَآءِ وَالْمُرْسَلِیْنَ الَّذِیْ اَرْسَلَهٗ رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِیْنَ وَعَلٰی اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ
وَعَلٰی جَمِیْعِ اِخْوَانِهٖ مِنَ النَّبِیِّیْنَ وَالصِّدِّیْقِیْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِیْنَ وَالْمَلٰٓئِکَةِ
الْمُقَرَّبِیْنَ اَجْمَعِیْنَ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ مُحِبِّیْهِمْ وَمُتَابِعِیْ اٰثَارِهِمْ بِبَرَکَةِ هٰؤُلَآءِ الْکِرَامِ

و تتمه الله عبده اقال لبیناً بصد اصل سخن دیگر گوئیم که در بعضے اوقات خطاے که در بعضی علوم الهامی
واقع میشود بسبب آنست که بعضے از مقدمات مسلّمه که نزد صاحب الهام ثابت است و در نفس امر کاذب با علوم
الهامی خلط میشود بحیثیتے که صاحب الهام میان آنها تمیز نمی نماید بلکه مجموع را علوم الهامی مے انگارد و پس ناچار
مجموع خطا واقع میشود بسبب خطاے بعضے اجزاے آن و ایضاً گاه است که در کشوف و واقعات امور غیبی را می بینند
و خیال میکنند که محمول بر ظاهر است و مقصور بر صورت و باندازهٔ آن خیال حکم میکنند و خطا واقع میشود و نمیدانند
که آن امور مصروف از ظاهر است و محمول بتاویل و تعبیر این مقام نیز از جمله اغلاط کشفیه است بالجمله آنچه
قطعی است و شایان اعتماد کتاب و سنت است که بوحی قطعی ثابت شده است و بنزول ملک مقرر گشته
و اجماع علما و اجتهاد مجتهدین نیز راجع باین دو اصل است و ماوراے این چهار اصل شرعی هرچه باشد اگر موافق
است باین اصول مقبول و الا فلا اگرچه از علوم و معارف صوفیه باشد و از الهام و کشوف ایشان
بود انجا وجد و حال را میزان شرع نسنجند به نیم جو نخرند و کشوف و الهام را تا بر محک کتاب و سنت
نزنند به نیم جیتل نمی پسندند مقصود از سلوک طریق صوفیه حصول ازدیاد یقین است بحقیقت معتقدات
شرعیه که حقیقت ایمان است و حصول تیسر است در اداے احکام شرعیه نه امرے دیگر ورائے آن چه رویت
موعود آخرت است در دنیا واقع نیست و مشاهدات و تجلیات که صوفیه بآن خرسند اند آرام بظلال است
و تسلی بشبه و مثال او تعالی وراء الوراء است نیز مسلم که اگر حقیقت این مشاهدات و تجلیات را کماهی بگویم
فتورے در طلب مبتدیان این راه افتد و قصورے در شوق ایشان پیدا آید و از آن نیز میترسم که اگر نگویم
باوجود علم تجویز التباس حق بباطل کرده باشم بضرورت این قدر اظهار می نمایم که مشاهدات و تجلیات این راه
را بر محک تجلی و شهود کوه موسی کلیم الله علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام باید زد و اگر درست نیاید
ناچار ظلال او و شبه و مثال او باید برد البته درست نخواهد آمد چه دک و نک مفقود است و در دنیا این چاره
نبود اگر بر باطن متجلی شود و اگر بر ظاهر دک و نک البته باید خاتم الانبیاء علیه الصلوات و التسلیمات

ازین وضع بہتر است او را در دنیا رویت میسر شد و سر موئے از جادہ رفت و کمل تابعان او را کہ ازین مقام نصیب گرفتہ اند بے پردہ ظلے از ظلال نخواہد بود صاحب تجلی محمدیانہ ہر گاہ کلیم اللہ را از مشاہدہ این حال بے آنکہ تجلی شود صعقہ در گرفت دیگران چہ باشند و تجدید انند کہ مقصود از اجازت بعضے از مخلصان آن بود کہ درین طور گرداب ضلالت جمعے را براہ حق جل و علا رہنمونی نمایند و خود ہم باتفاق آن طالبان مشغولی کنند و ترقیات نمایند این سر رشتہ را نیک نگاہ داشتہ سعی نمایند کہ بقا یائے خود را برباد دادہ کوشش کنند کہ مسترشدان نیز باین دولت مشرف شوند نہ آنکہ این اجازت در توہم کمال و تکمیل اندازد و از مقصود باز دارد وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلَاغُ وَالسَّلَامُ

مکتوب دو صد و ہژدہم (۲۱۸)

بملا داؤد صدور یافتہ در بیان رعایت آداب پیر طریقت مکتوب شریف اخوی اعزی ملا داؤد رسید موجب بہجت گشت حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ ظاہر و باطن را بمرضیات خود متحلی و متزین دارد بحرمۃ النبی و آلہ الامجاد علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات و تکرار سبق باطن و استقامت بر طریقت اکابر قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم باید کرد از توجہات شیخ فتورے واقع نشود و اگر فرضا ظلمتے و کدورتے طاری شود علاج آن التجا و تضرع و نیاز و شکستگی است بجناب قدس خداوندی جل سلطانہ و توجہ تام است بمربی خود کہ وسیلہ حصول این دولت است و در حضور و غیبت رعایت آداب و سائل این دولت عظمیٰ را نیک نمایند و رضائے این بزرگان را وسیلہ رضائے حق سازند سبحانہ طریق نجات و فلاح این است والسلام

مکتوب دو صد و نوزدہم (۲۱۹)

المنتخبات ۴۵

مکتوب بیست و سوم نیز بخواجه ... در بیان آنکه آدمی از نادانی خود در فکر ازالهٔ مرض ظاهر خود است و از مرض باطنی که عبارت از گرفتاری دل است غافل و ما یناسب ذلک عصمکم الله سبحانه عما یصمکم و صانکم عما شانکم بحرمة سید الاولین و الآخرین علیه و علی آله اجمعین من الصلوات اتمها و من التسلیمات اکملها سعادت و نجابت آثارا آدمی اچون مرضی از امراض ظاهر طاری میگردد و عضوی از اعضای او را آفتی میرسد آن قدر سعی و مبالغه مینماید که آن مرض رفع شود و آن آفت زائل گردد و مرض قلبی که عبارت از گرفتاریست بما دون حق جل و علا بر وی بر سبیل استیلا یافته است که نزدیک است که او را بموت ابدی رساند و بعذاب سرمدی گرفتار گرداند هیچ فکر ازالهٔ آن نمینماید و سعی در رفع آن نمیفرماید اگر این گرفتاری را مرض نمیدانند سفیه محض است و اگر میدانند و باک ندارند و پلید صرف است نعم تا باک از برای ادراک این مرض عقل معاد در کار است عقل معاش از کوته اندیشی خود مقصور بر ظاهر شئی است عقل معاش چنانچه آفات معنویه را بواسطهٔ لذات فانیه مرض نمی انگارد عقل معاد نیز امراض صوریه را بواسطهٔ مثوبات اخرویه مرض نمیداند عقل معاش قصیر النظر است و عقل معاد حدید البصر عقل معاد نصیب انبیا و اولیاست علیهم الصلوات والتسلیمات و عقل معاش محبوب اغنیا و ارباب دنیا شتان ما بینهما و اسبابی که محصل عقل معاد است ذکر موت است و تذکر احوال آخرت و مجالست با جماعه که بدولت فکر آخرت مشرف شده اند ع

دادیم ترا ز گنج مقصود نشان * گر ما نرسیدیم تو شاید برسی *

باید دانست که مرض ظاهر چنانچه سبب تعسر اداء احکام شرعیه است مرض باطن نیز مستلزم آن تعسر است قال الله تبارک و تعالی کبر علی المشرکین ما تدعوهم الیه و قال سبحانه و انها لکبیرة الا علی الخاشعین در ظاهر ضعف قوی و جوارح مستلزم آن عسر است و در باطن ضعف یقین و نقص ایمان منشا آن عسر است والا در تکالیف شرعیه تخفیف است و تمام تیسیر و سهولت کریمه یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر و کریمه یرید الله ان یخفف عنکم و خلق الانسان ضعیفا

هر دو شاید این معنی است مصرع خورشید نه مجرم ار کسے بینا نیست ◆ پس فکر ازاله این مرض لازم آمد
و با طبای حاذق التجا آوردن فرض عین گشت ما علی الرسول الا البلاغ والسلام

مکتوب دو صد و بستم (۲۲۰)

بشیخ حمید بنگالی صدور یافته در بیان بعضے از اغلاط صوفیه و منشأ غلط آنها الحمد لله رب
العالمین والصلوٰة والسلام علی سید المرسلین وعلی آله واصحابه وعلیهم اجمعین
احوال و اوضاع فقرای اینجانبی روز بروز موجب ازدیاد شکر است همین توقع را از دوستان
دور افتاده دارد اے عزیز دین را و غیب الغیب مر اقدام سالکان بسیار است سر رشته شریعت را
در اعتقادیات و عملیات نیک نگاه داشته زندگانی فرمایند در حضور و غیبت همین نصیحت است
مبادا غفلت واقع شود بعضے از اغلاط این راه را مے نویسد و منشأ غلط را تعیین مینماید بنظر اعتبار خواهند
ملاحظه نمود و در ماورای جزئیات مذکوره باندازهٔ آن کار خواهند فرمود باید دانست که بعضے از اغلاط صوفیه آن است
که گاهی سالک مقام عروج خود را فوق دیگران یابد که فی الحقیقت افضلیت آنها باجماع علما ثابت شده
است و یقین معلوم است که این سالک دون مقامات آن بزرگواران است بلکه این اشتباه گاه هست که
نسبت بانبیا که بهترین خلائق اند علیهم الصلوات والتسلیمات واقع شود عیاذاً بالله سبحانه
من ذلک منشأ غلط جمعے را آنست که هر یکے از انبیاء و اولیا را اولاً عروج تا باسما است که مبادی
تعینات وجود ایشانست و باین عروج اسم ولایت متحقق میشود و ثانیاً عروج از آن اسما است و آن
اسما الاسما است که الله تعالی آنرا بوجود این عروج لوای منزل هر کدام ایشان اصل الاسم است که مبدأ
تعین وجود است لهذا در مقامات عروج هر کدام ایشان را جهد اکثر در همان اسما باید چه مکان اکملیت این
بزرگواران هم در مراتب عروج بهمان اسماست و عروج و هبوط از آن اسما بواسطه عروض عوارض است

پس سالکِ بلند فطرت چون سیرِ او از آسمانِ بلند تر واقع شود لاجرم از آن آسمان نیز بالاتر خواهد رفت و آن
توهّم پیدا خواهد کرد و عیاذاً باللّٰه سُبحانَهٗ از آنکه آن توهم یقینِ سابق را زائل گرداند و در افضلیتِ انبیا
عَلَیہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسلِیمَاتُ و اَولویتِ اولیائے کہ باجماع افضل اند اشتباہ پیدا آرد و این مقام از مزالِ
اقدامِ سالکان است و در آن وقت سالک نمی داند کہ آن اکابر از آن اسماء درجاتِ بے نہایت فوق بودہ
اند و بفوق فوق رسیدہ و نیز نمی داند کہ آن آسمان مکانیہ طبعیہ عروجے ایشان است و او نیز در انجا مکانی
طبعی ہست کہ ادون آن اسما است و از آنجا افضلیتِ ہر شخصے باعتبار قدمیت اسم او ہست کہ مبدأ
تعینِ او گشتہ است ازین قبیل است آنچہ بعضے از مشائخ گفتہ اند کہ گاہے کہ عارف در مقاماتِ عروج برزخیت
کبرےٰ را حائل نیابد و بے توسطِ او ترقی فرماید حضرت خواجہ ما میفرمودند کہ رابعہ نیز ازین جماعہ است
این جماعہ در وقتِ عروج چونکہ از اسمے کہ مبدأ تعینِ برزخیتِ کبرےٰ است بفوق گذشتہ اند توہم کردہ
کہ برزخیتِ کبرےٰ درمیان حائل نماندہ است و از برزخیتِ کبرےٰ حقیقتِ حضرتِ رسالت خاتمیت
عَلَیہِ وَعَلٰی آلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ مراد داشتہ اند و حقیقتِ معاملہ آنست کہ بالا گذشت و منشأ
آن غلط جمعے دیگر را آنکہ چون سیرِ سالک در اسمی واقع شود کہ مبدأ تعینِ او ست و آن اسم جامع جمیع اسماست
بسبیلِ اجمال چہ جامعیتِ انسان بواسطہ جامعیتِ ہمان اسم ہست پس ناچار در ضمن اسما کہ مبادی
تعینات مشائخ دیگر ہست بطریقِ اجمال نیز آن سیر قطع خواہد کرد و از ہر یکے گذشتہ بمنتہائے آن اسم
خواہد رسید و توہم فوقیت خود پیدا خواہد کرد و نمی داند کہ آنچہ او دیدہ است از مقاماتِ مشائخ و از انہا گذشتہ
انموذجے است از مقاماتِ ایشان نہ حقیقتِ آن مقامات و چون درین مقام خود را جامع می یابد و دیگران را
اجزاءِ خود می انگارد لاجرم توہم اولویتِ خود پیدا مے آرد درین مقام شیخ بسطام میگوید لوائی ارفع من
لواءِ محمّدٍ از غلبہ سکر نمی داند کہ ارفعیتِ لوائی او نہ از لوائی محمد است علیہ و علیٰ آلہ الصلوۃ والسلام
بلکہ از انموذج لوائے او ست کہ در ضمنِ حقیقتِ اسمِ او مشہود گشتہ است ازین قبیل است آنچہ او گفتہ از سعت

قلبِ خود که اگر عرش و مافیه در زاویهٔ قلبِ عارف نهند هیچ محسوس نشود و اینجا نیز اشتباهِ انموذج بحقیقت
والا عرش که حضرتِ حق سبحانه او را عظیم شمرده بقلبِ عارف او را چه نسبت او چه اعتبار و چه مقدار ظهوریکه
در عرش است عشرِ عشیرِ آن در قلب نیست اگرچه قلبِ عارف باشد رویتِ اخروی بظهورِ عرشی متحقق خواهد
شد این سخن امروز هرچند بر بعضے از صوفیه گران خواهد آمد اما آخر معقولِ ایشان خواهد شد این سخن را بمثالے
واضح گردانیم انسان را که جامعِ عناصر و افلاک است هرگاه نظر بر جامعیتِ خود افتد و عناصر و افلاک را اجزاء
خود بیند و چون این دید غالب آید دور نباشد که بگوید که من از کرهٔ زمین کلان ترم و از سموات
عظیم تر درین وقت عاقلان مے فهمند که عظمت و کلانی او از اجزاءِ خود است و کرهٔ زمین
و سموات فی الحقیقت اجزاءِ او نیستند انموذجات اینها را اجزاءِ او ساخته اند و کلانی او از آن انموذجات
است که اجزاءِ وے اند نه از حقیقتِ کرهٔ ارضی و سماوی و همین اشتباهِ انموذجِ شے بحقیقتِ شے
صاحبِ فتوحاتِ مکیه گفته است که جمعِ محمدی اجمع است از جمعِ الٰهی چه جمعِ محمدی مشتمل است
بر حقائقِ کونی و الٰهی پس اجمع باشد نمیداند که آن اشتمال بر ظلّے از ظلالِ مرتبهٔ الوهیت است
و انموذجے است از انموذجاتِ آن نه بر حقیقتِ آن مرتبهٔ مقدسه بلکه نسبت بآن مرتبهٔ مقدسه
که عظمت و کبریائی از لوازمِ آنست جمعِ محمدی را هیچ مقدارے نیست ما للتراب و ربّ
الارباب و هم درین مقام که سیرِ سالک در اسمے که ربِّ اوست واقع شود گاه هست که پندارد
که بعضے از اکابر که یقین از وے افضل اند بتوسطِ او بعضے از درجاتِ فوق رسیده اند و بتوسلِ
او ترقی فرموده اینجا نیز مزالِ اقدامِ سالکان است عیاذًا بالله سبحانه که باین گمان خود را
افضل داند و بجسارتِ ابدی پیوندد و چه عجب و کدام فضیلت اگر پادشاهِ عظیم الشان و تمام
السلطان در تصرفِ زمین داری که داخلِ مملکتِ اوست برود و بتوسطِ آن زمین دار بعضے
از مقامات برسد و بتوسلِ آن فتح بعضے مواضع نماید غایت ما فی الباب اینجا احتمالِ فضلِ جزئی

هست کہ خارج از بحث است چہ حجام و حائک بعضے از وجوہ مخصوصہ خود بر عالم ذو فنون
و حکیم متلوّن فضل دارد امّا آن فضیلت از اعتبار خارج است آنچہ معتبر است فضلِ کلی است کہ عالم و
حکیم را ثابت است آین درویش را نیز ازین اشتباہات بسیار واقع شدہ بود و ازین تخیلات بسیار
حاشی گشتہ و تا مدتہا اینحالت داشت مع ذالک حفظِ خداوندی جلّ شانہٗ شاملِ حالِ او بود
کہ دریقینِ سابق سرِ موئے تذبذب نرفت و در اعتقادِ مجمع علیہ فتورے راہ نیافت لِلّٰہِ سُبحانَہٗ
اَلحَمدُ وَالمِنَّۃُ عَلٰی ذٰلِکَ وَعَلٰی جَمِیعِ نَعمَائِہٖ و آنچہ خلافِ مجمع علیہ ظاہر میشد در حیزِ اعتبار نمی آورد
و بر محاملِ نیک صرف میکرد و مجملاً اینقدر میدانست کہ بر تقدیرِ صحتِ این کشف این زیادتی راجع
بفضلِ جزئی خواہد بود و ہر چند این وسوسہ معارض میشد کہ مدارِ فضل بر قربِ الٰہی است جلّ سلطانہٗ
و این زیادتی در آن قرب است پس جزئی چون باشد امّا در جنبِ یقینِ سابق این وسوسہ
ہَبَاءً مَّنثُورًا میگشت و ہیچ اعتبار نداشت بلکہ بتوبہ و استغفار و انابت و التجا مے آورد و بتضرع
و زاری دعا میکرد کہ ازین قسم کشوف ظاہر نشود و خلافِ معتقداتِ اہلسنت و جماعت سرِ موئے منکشف
نگردد و روزے این خوف غلبہ کرد کہ مبادا برین کشوف مؤاخذہ نمایند و ازین توہمات مسئلہ فرمایند و غلبۂ
این خوف بیقرار و بے آرام ساخت و التجا و تضرع را بجناب قدس خداوندی جلّ سلطانہٗ مضاعف
گردانید و این حالت تا مدتے کشید اتفاقاً درین وقت گذر بر مزارِ عزیزے افتاد و درین معاملہ آن
عزیز را ممد و معاون خود کرد و درین اثنا عنایتِ خداوندی جلّ شانہٗ در رسید و حقیقتِ معاملہ را
کما ینبغی وانمود و روحانیتِ حضرتِ رسالت خاتمیت عَلَیہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ کہ
رحمتِ عالمیان است درینوقت حضور ارزانی فرمود و تسلی خاطرِ حزین نمود و معلوم گشت
کہ آرے قربِ الٰہی موجبِ فضلِ کلی است امّا این قرب کہ ترا حاصل شدہ است قربِ ظلّی است
از ظلالِ مرتبۂ الوہیت کہ مخصوص بانبیا است کہ رتبۂ تست پس موجبِ فضلِ کلی نباشد و صورت

شمالی این مقام را بر نهجی منکشف گردانیدند که جای ریب نماند و محل رین بالکلیه زائل گشت و این
درویش بعضی ازین علوم که محل اشتباه دارند و گنجایش تاویل و توجیه در کتب و رسائل خود نوشته
بود و منتشر گشته خواست که منشأ اغلاط آن علوم را که بمحض فضل خداوندی جل سلطانه لائح گشته
است بنویسد و انتشار دهد که گناه مشتهر را اشتهار توبه در کار است تا مردم از آن علوم خلاف شریعت
فهم نکنند و به تقلید در ضلالت نیفتند یا به تعصب و تکلف تضلیل و تجهیل نورزند که درین راه
غیب الغیب این گمراهی بسیاری شگفت جمعی را به هدایت میبرد و جمعی دیگر را بضلالت
رهنمونی میفرماید از والد بزرگوار خود شنیده ام قدس سره که میفرمودند که اکثر از گروه های
هفتاد و دو ملت که بضلالت رفته اند و راه راست را گم کرده منشأ آن دخول در طریق صوفیه
است که کار را بانجام نارسانیده
غلطها کرده اند و بضلالت رفته

مکتوب دویست و بیست و یکم (۲۲۱)

بسید حسین مانک پوری صدور یافته در بیان خصائص و کمالات طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه مثل افضلیت
این طریق و اندراج نهایت در بدایت آن با بیان نهایت این طریق و مثل سفر در وطن و خلوت
در انجمن و تقدم جذبه بر سلوک و ابتدای سیر از عالم امر و بودن این طریق اقرب طرق که البته
موصل است و بودن این طریق بر نهجیکه در ابتدای آن حلاوت و وجدان است و در انتها بی مزگی
و فقدان که از لوازم یاس است و همچنین در ابتدای این طریق قرب و شهود است و در انتها بعد و حرمان
و اکابر این طریقهٔ علیه احوال و مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته اند و اذواق و معارف را خادم علوم
دینیه داشته و درین طریق پیری و مریدی بتعلیم و تعلم طریقت است نه بکلاه و شجره و درین طریق ریاضات
و مجاهدات بالنفس اماره باتیان احکام شرعیه است و التزام متابعت سنت سنیه علی صاحبها
الصلوة والسلام والتحیة و درین طریق تسلیک طالب مربوط بتصرف شیخ مقتدا است
و این بزرگواران همچنانکه قدرت کامله بر اعطای نسبت دارند در سلب آن نسبت نیز قدرت
تامه دارند و درین طریق بیشتر افاده و استفاده بسکوت است و آن سکوت از لوازم طریق ایشان است
و ما یناسب ذلک الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین و آله

الطّاهرین وعلیهم اجمعین اخوی اعزی سیادت پناهی میر سید حسین دور افتادگان فراموش
نکرده باشند و رعایت آداب این طریقهٔ علیه را که از سائر طرق مشائخ کرام بوجوه امتیاز دارد از دست
نداده باشند که فرصت ملاقات شما بسیار اندک بود بنابر ملاحظهٔ این معنی بعضی از خصائص و کمالات این طریقهٔ
علیه را در ضمن علوم بلند و معارف ارجمند در معرض تحریر می آرد هرچند میداند که ادراک این قسم علوم
و معارف بالفعل از اذهان مستمعان بعید است اما اظهار چنین معارف بدو ملاحظه است یکی آنکه مستمع
را استعداد این علوم هست اگرچه بالفعل در ادراک آن نمی آید دوم آنکه اگرچه در ظاهر مخاطب معین است
اما فی الحقیقت مخاطب کسی است که محرم این معامله است السیف الضارب مثل مشهور است ای برادر
سر حلقهٔ این طریقهٔ سنیه حضرت صدیق اکبر است رضی الله تعالی عنه که بتحقیق افضل جمیع بنی آدم است
بعد از انبیا علیهم الصلوات و التسلیمات و بهمین اعتبار در عبارات اکابر این طریقه واقع شده است
که نسبت ما فوق همه نسبتها است چه نسبت ایشان که عبارت از حضور و آگاهی خاص است همان
نسبت و حضور حضرت صدیق است که فوق سائر آگاهی ها است و درین طریق اندراج نهایت
در بدایت است حضرت خواجه نقشبند قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم
مصرع قیاس کن ز گلستان من بهار مرا؛ اگر پرسند که چون نهایت دیگران در بدایت ایشان
مندرج شد پس نهایت ایشان چه خواهد بود و ایضاً نهایت دیگران هرگاه وصول بحق باشد سبحانه پس
ایشان از حق بکجا خواهند شد لیس وراء عبادان قریة مثل مشهور است جواب گوییم که نهایت این طریقه
علیه اگر میسر شود وصل عریان است که علامت حصول آن حصول یاس است از حصول مطلوب فافهم
فان کلمتنا الشارة لا یدرکها الا الاقل من الخواص بل من اخص الخواص علامت حصول آن دولت
عظمی بر ابرای آن مذکور ساخت که جمعی ازین طائفه دم از وصل عریان زده اند و طائفهٔ دیگر بیاس
از حصول مطلوب قائل گشته اما جمع این دو دولت اگر با ایشان عرض کرده شود نزدیک است که آن را
جمع ضدین انگارند و از جملهٔ محالات شمارند جمعی که ادعای وصل مینمایند یاس را حرمان میدانند و جماعت که

مدعی یاس اند وصل را عین فصل مے انگارند این ہمہ علامت نارسائی ہست بآن منزلت علیا غایۃ مافی الباب پر توے
ازان مقام عالی بر باطن الشان تافتہ است جمعے آنرا وصل انگاشتہ اند وجمعے دیگر یاس این تفاوت از راہ استعداد
ہر کدام مے خیزد مناسب استعداد طائفہ وصل است وموافق استعداد طائفہ دیگر یاس نزد این حقیر استعداد یاس نکوتر
است از استعداد وصل ہر چند آنجا وصل و یاس ملازم یکدیگر اند جواب اعتراض وہم نیز ازین جواب لائح گشت
چہ وصل مطلق دیگر است ووصل عریان دیگر شتان ما بینہما ونعنی بالوصل العریانی رفع الحجب کلہا
وزوال الموانع باسرہا لما کان اعظم الحجب واقواہا التجلیات المتنوعۃ والظہورات
المختلفۃ لابد ان تنقضی وتتم تلک التجلیات والظہورات بتمامہا سواء کان التجلی والظہور فی
مرایا الامکانیۃ او المجالی الوجوبیۃ فانہما فی حصول نفس الحجب سواء وان کان التفاوت
بینہما فی الشرف والرتبۃ وہو خارج عن نظر الطالب اگر پرسند کہ ازین بیان لازم می آید کہ تجلیات را
نہایت باشد وحال آنکہ مشائخ طریقت تصریح کردہ اند کہ تجلیات را نہایت نیست جواب گوئیم کہ بے نہایتی
تجلیات بر تقدیریست کہ سیر در اسما وصفات بتفصیل واقع شود وبرین تقدیر وصول بحضرت ذات تعالی
وتقدس میسر نیست ووصل عریانی حاصل وصول بحضرت ذات تعالی وتقدس منوط بطے اسما وصفات
است بسبیل اجمال پس تجلیات را نہایت باشد اگر گفتہ شود کہ تجلیات ذات را نیز بے نہایت گفتہ اند چنانچہ
حضرت مولوی جامی قدس سرہ در شرح لمعات بآن تصریح نمودہ است پس تجلیات را نہایت گفتن بکدام
وجہ است آید جواب گوئیم کہ آن تجلیات ذاتیہ نیز بے ملاحظہ شیون واعتبارات نیست کہ تجلی بے آن ملاحظہ
ممکن نیست وآنچہ ما در صدد بیان آنیم امرے است ماورائے تجلیات صفاتی باشد آن تجلیات یا ذاتی
چہ اطلاق تجلی دران موطن جائز نیست ہر تجلی کہ باشد زیرا کہ تجلی عبارت از ظہور شئ است در مرتبہ ثانی
یا ثالث یا رابع الی ما شاء اللہ سبحانہ تعالی واینجا مراتب ہمہ ساقط گشتہ است ومسافت تمام طی شدہ
اگر پرسند کہ آن تجلیات ذاتی بکدام اعتبار گفتہ شود گوئیم کہ تجلیات اگر بملاحظہ معانی زائدہ است تجلیات
صفات است واگر بملاحظہ معانی غیر زائدہ تجلیات ذات لہذا ظہور وحدت را کہ تعین اول است

و زائد بر ذات نیست تعالی تجلّی ذات گفته اند و مطلب ما حضرتِ ذات است تعالیٰ و تقدّس که ملاحظهٔ معانی را دران موطن اصلاً گنجایش نیست زائد باشند آن معانی یا غیر زائد زیرا که معانی بتمام بطریقِ اجمال سطے شده بحضرت ذات تعالیٰ و تقدّس وصول میسر شده است باید دانست که وصل دران موطن در رنگِ مطلب بیچون و بیچگونه است اتصالے که عقل آن را فهم کند از بحث خارج است و شایان آن جنابِ قدس نیست زیرا که چون را به بیچون راه نیست لَا يَحْمِلُ عَطَايَا الْمَلِكِ إِلَّا مَطَايَاهُ بیت اتصالِ بے تکیف بیقیاس ٭ هست رب الناس را با جان ناس ٭ هیچ کس از مشائخ این طریقهٔ علیه از نهایت طریق خود خبر نداده است از ابتداءِ طریقتِ خود خبر گفته اند که نهایت را دران اندراج است هرگاه بدایتِ ایشان نهایت آمیز باشد نهایت هم باید که مناسب آن بدایت باشد و آن همان است که این فقیر باظهار آن امتیاز یافت بیت اگر بادشه بر در پیر زن ٭ بیاید تو اے خواجه بت مکن ٭ فلله سبحانه الحمد والمنة علی ذلک اے برادر وصلانِ این نهایت ازین طریق و از طرق دیگر اقل قلیل اند اگر تعداد افراد آن نماید نزدیک است که نزدیکان دوری جویند و از انکار بعید خود چه استبعاد نماید کل ذلک بکمالِ الوصول الی نهایة النهایة بصدقة حبیبه علیه وعلی اله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها و از جمله خصائص این طریقه علیه سفر در وطن است که عبارت از سیرِ انفسی است هر چند سیرِ انفسی در جمیع طرق مشائخ ثابت است امّا آن سیر در نهایت میسر میشود بعد از قطع سیرِ آفاقی و درین طریق ابتداء ازین سیر است و سیرِ آفاقی در ضمن این سیر قطع مییابد پس منشاء این سیر که در ابتداء حاصل میگردد اندراج النهایت فی البدایت گشت و خاصهٔ دیگر خلوت در انجمن است که متفرع است بر سفر در وطن هرگاه که سفر در وطن میسر شد پس در انجمن تفرقه نیز در خلوت خانهٔ وطن سفر نماید و تفرقهٔ آفاق بحجرهٔ انفس را نیابد این خلوت هر چند منتهیانِ طرق دیگر را نیز میسر هست امّا درین طریق چون در ابتداء دست میدهد از خواص این طریق گشت باید دانست که خلوت در انجمن بر تقدیرے است که در نهاے خلوتخانهٔ وطن را بسته باشد و روز بازار امشغول ساخته یعنی در انجمن تفرقه ملتفت احدے نگردد

و تکلم و تخاطب نباشد نه آنکه چشم را بپوشد و حواس را بتکلف معطل سازد که آن منافی این طریق است
آرے برای این همه تمحل و تکلف در ابتدا، و در وسط است و در انتہا ازین تمحلات هیچ در کار نیست و عین
تفرقه جمعیت است و در نفس غفلت حاضر از ینجا کسے گمان نکند که تفرقه و عدم تفرقه در حق منتهی مطلقا
مساوی است لا بلکه مراد آنست که تفرقه و عدم تفرقه در نفس جمعیت باطن او برابر اند معذلک اگر ظاهر را
با باطن جمع سازد و تفرقه را از ظاهر نیز دفع نماید اولی و انسب خواهد بود قَالَ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰی اٰمِرًا
لِنَبِیِّهٖ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيْلًا باید دانست که در بعضی اوقات
از تفرقه ظاهر چاره نبود که حقوق خلق ادا باید پس تفرقه ظاهر نیز در بعضی اوقات مستحسن گشت اما تفرقه
باطن در هیچ وقتے از اوقات جائز نیست که آن خالص از برائے حق است سبحانه پس سه حصه از عباد
مسلّم از برائے حق شد تعالی باطن بتمام و نصفے از ظاهر و نصف دیگر از ظاهر از برائے ادائے حقوق خلق
باقی ماند اما و ادائے آن حقوق هرگاه امتثال اوامر حق است سبحانه آن نصف دیگر نیز راجع بحق گشت
سبحانه اِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهٗ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ و درین طریق
تقدم جذبه است بر سلوک و ابتدا سیر از عالم امر است نه از عالم خلق بخلاف اکثر طرق دیگر و قطع منازل
سلوک در ضمن طے معارج جذبه مندرج است و سیر عالم خلق در تحت سیر عالم امر میسر پس اگر باین اعتبار
درین طریق اندراج البدایة فی النهایة هم بگویند گنجایش دارد و ازینجا معلوم شد که سیر ابتدا درین طریق در
سیر انتها مندرج است نه آنکه از انتها برائے سیر ابتدا فرود آیند و بعد از تمامی سیر نهایت در بدایت سیر کنند ازینجا
باطل شد زعم کسیکه میگوید که نهایت این طریق بدایت سائر مشائخ است اگر کسے گوید که در عبارت
بعضے از مشائخ این طریقه واقع شده است که ایشان را سیر در اسما و صفات بعد از تمامی نسبت ایشان واقع
میشود پس درست آمد که نهایت ایشان بدایت دیگران شد چه سیر در اسما و صفات در ابتدا است نسبت بسیر
در تجلیات ذاتیه در جواب گوئیم که ایشان را سیر در اسما و صفات بعد از سیر در تجلیات ذاتیه نیست بلکه در ضمن
همین سیر آن سیر هم واقع میشود و غایت ما فی الباب چون سیر اسمائے و صفاتی بسبب وضوح بعضی از

عوارض ظهور میکنند و سیر تجلیات ذاتی مستور میگردد و متخیل میشود که آن سیر را تمام کرده داخل تجلیات اسمائی و صفاتی گشته است و چنین است آرے بعد از تمامی سیر و مدارج ولایت رجوعے بعالم واقع میشود از برائے دعوت خلق بحق جل و علا اگر آن رجوع را نهایت ایشان دانسته بدایت خود تصور کرده باشند بعید نیست اما آنچه میگوید مشائخ او نیز در نهایت همین رجوع دارند و ایضا مراد از نهایت و بدایت بدایت و نهایت ولایت است و این سیر رجوع بولایت تعلق ندارد و نصیبے است از مرتبه دعوت و تبلیغ و این طریق اقرب طرق است و البته موصل حضرت خواجه نقشبند قدس سره فرموده اند طریقِ ما اقرب طرق است فرموده اند از حق سبحانه و تعالی طریقے خواستم که البته موصل باشد و این خواست ایشان باجابت مقرون گشته است چنانچه در رشحات از حضرت خواجه احرار قدس سره نقل کرده است چرا اقرب نباشد و موصل نبود که نهایت در ابتدا در آن اندراج یافته است تحیلے بیدولتے باشد که درین طریق داخل شود و استقامت نورزد و بے نصیب برود مصرع خورشید نه مجرم ار کسے بینا نیست ؏ آرے اگر طالبے بهمت ناقص افتد گناه طریق چیست و تقصیر طالب کدام زیرا که فی الحقیقت راهبر این طریق موصل است نه نفس این طریق و درین طریق در ابتدا حلاوت و وجدان است و در انتها بے مزگی و فقدان که از لوازم یاس است بخلاف طرق دیگر که در ابتدا بے مزگی و فقدان دارند و در انتها حلاوت و وجدان و همچنین درین طریق در ابتدا قرب و شهود است و در انتها بُعد و حرمان بخلاف طرق سائر مشائخ کرام تفاوت طرق ازینجا قیاس باید کرد و بزرگی این طریق عالی را باید دریافت چه قرب و شهود و حلاوت و وجدان از دوری و مهجوری خبر میدهد و بُعد و حرمان و بے حلاوتی و فقدان از نهایت قرب فهم من فهم در شرح این سر این قدر روا مینماید که هیچکس از نفس خود بخود نزدیکتر ندارد و نسبت قرب و شهود و حلاوت و وجدان در حق نفس خود او را مفقود است و نسبت بغیر خود که با او مباینت دارد این نسبت را موجود فالعاقل تکفیه الاشارة و اکابر این طریقه علیه احوال و مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته اند و اذواق و معارف را خادم علوم دینیه داشته جواهر نفیسه شرعیه را در رنگ طفلان بجوز و مویز وجد و حال عوض نمیکنند و بترهات صوفیه مغرور و مفتون

نمیکنند و احوالیکه بارتکاب محظورات شرعیه و خلاف سنت سنیه حاصل شود قبول ندارند و نخواهند لاجرم سماع و رقص را تجویز نمی نمایند و ذکر جهر را اقبال نمیفرمایند حال ایشان بر دوام است و وقت ایشان باستمرار آن تجلی ذاتی که دیگران را کالبرق است ایشان را دائمی است حضوری که غیبت در قفای آن باشد نزد این بزرگواران از حیز اعتبار ساقط است بلکه کارخانه ایشان از حضور و تجلی بلندتر است چنانکه اشارتے بآن رفته حضرت خواجه احرار قدس سره فرموده اند که خواجگان این سلسله علیه قدس الله تعالی اسرارهم بهر زراقی و رقاصی نسبت ندارند کارخانه ایشان بلند است و درین طریق پیری و مریدی بتعلیم و تعلم طریقه است نه بکلاه و شجره که در اکثر طرق مشایخ رسم شده است حتی که متاخران ایشان پیری و مریدی را منحصر بکلاه و شجره ساخته اند ازینجاست که تعدد پیر تجویز نمی نمایند و معلم طریقت اگر مرشد باشند و پیر نمیدانند و رعایت آداب پیری را در حق او بجا نمی آرند و این از کمال جهالت و نادانی ایشان است ندیده اند که مشایخ ایشان پیر تعلیم و پیر صحبت را نیز پیر گفته اند و تعدد پیر تجویز فرموده اند بلکه در حین حیات پیر اول اگر طالب رشد خود را در جائے دیگر بیند بے انکار پیر اول جائز است که پیر ثانی اختیار کند حضرت خواجه نقشبند قدس سره در باب تجویز این معنی از علمائے بخارا فتوے درست فرموده بودند آرے اگر از پیرے خرقه ارادت گرفته باشد از دیگرے خرقه ارادت نگیرد و اگر گیرد خرقه تبرک گیرد از ینجا لازم نمی آید که پیر دیگر اصلاً نگیرد بلکه رواست که خرقه ارادت از یکے گیرد و تعلیم طریقت از دیگرے و صحبت با ثالث دارد و اگر این هر سه دولت از یکے میسر گردد چه نعمتے است و جائز است که تعلیم و صحبت از مشایخ متعدد استفاده نماید و باید دانست که پیر آنست که مرید را بجناب حق سبحانه رهنمائی فرماید این معنی در تعلیم طریقت بیشتر ملحوظ است و واضح تر است پیر تعلیم هم استاد شریعت است و هم رهنمائے طریقت بخلاف پیر خرقه پس رعایت آداب پیر تعلیم بیشتر بجا باید آورد و باسم پیری او احق باشد و درین طریق ریاضات و مجاهدات بالنفس اماره اتیان احکام شرعیه است و التزام متابعت سنت سنیه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة زیرا که مقصود از ارسال رسل و انزال کتب رفع هواهائے نفس اماره است که بمعادات مولاه

خود جل سلطانه منقصب گشته است پس منع ہوائے نفس مربوط باتیان احکام شرعیه گشت ہر قدر که در شریعت راسخ تر باشد از ہواہائے نفس بعیدتر بود پس ہیچ چیز بر نفس اماره شاق تر از امتثال اوامر و نواہی شریعت نبود و خرابی او جز در تقلید صاحب شریعت متصور نباشد ریاضات و مجاہدات که باوراء تقلید سنت اختیار کنند معتبر نیست که جوگیه و براہمه ہند و فلاسفه یونان درین امر شرکت دارند و آن ریاضات در حق ایشان جز ضلالت نمی افزاید و غیر خسارت راه نمی نماید و درین طریق تسلیک طالب مربوط بتصرف شیخ مقتدی است بے تصرف او کار نیک شاید چه اندراج نہایت در بدایت اثر توجه شریف اوست و حصول معنی بیچونی و بیچگونگی نتیجه کمال تصرف او کیفیت بیخودی که آنرا راه خفی اعتبار کرده اند حصول آن در ابتدا متعذر نیست و توجہے که معرّا از شش جهت است وجود آن در خور حوصله طالب نیست نقشبندیه عجب قافله سالاراند که برند از ره پنہان بحرم قافله را، این بزرگواران چنانکه قدرت کامله بر اعطاء نسبت دارند و حضور و آگاہی را در اندک وقت بطالب صادق عطا میفرمایند در سلب آن نسبت نیز قدرت تامه دارند و بیک بے التفاتی صاحب نسبت را مفلس ہیچ میسازند بلے آنہا که میدہند میستانند ہم اعاذنا الله سبحانه من غضبه و غضب اولیائه الکرام و درین طریقه علیه بیشتر افاده و استفاده بسکوت فرموده اند ہر که از سکوت ما منتفع نشد از کلام ما چه نفع خواہد گرفت و این سکوت را به تکلف اختیار نکرده اند بلکه از لوازم طریق ایشانست چه از ابتدا توجه این بزرگواران باحدیت مجرده است از اسم و صفت جز ذات نمیخواہند و معلوم است که مناسب آن توجه و ملائم آن مقام سکوت و خرس است من عرف الله کلّ لسانه مصداق این سخن است و نختم ہذه المقالة بحمد الله سبحانه و بصلوة حبیبه الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین و آله الطاہرین علیہم اجمعین والسلام

مکتوب دویست و دوم (۲۰۲)

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته در بیان خرابی احوال و دیدن قصور و متہم داشتن حسنات خود را جمع

ه در این مکتوب دو صد و سی و چهارم از جلد اول بیان فرموده اند

شدنِ این دید قصور با کمالاتِ ولایت بلکه این دید اثرِ آن کمالات است وَمَا بِنَا سَبَبُ ذٰلِكَ اَللّٰهُمَّ وَفِّقْنَا لِمَرْضَاتِكَ وَثَبِّتْنَا عَلٰى طَاعَتِكَ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْاَوَّلِيْنَ وَالْاٰخِرِيْنَ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوٰةُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ بزرگے فرموده است که مریدِ صادق آنست که مدت بست سال کاتبِ شمال او چیزے نیابد که بروے نویسد و این فقیر بتقصیر بذوق و وجدان در حق خود می یابد که کاتبِ یمین معلوم که مدتِ بست سال چیزے بیابد که در صحیفهٔ اعمالِ او درج نماید خداوند است جل سلطانه که این سخن را بتصنع و تکلف میگوید و ایضاً بذوق می یابد که کافر فرنگ از وے بمراتب بهتر است و اگر آن را پرسند از جواب عاجز نیاید و ایضاً الطریقِ ذوق خود را بمحاط خطیئات می یابد و مشمولِ سیئات می انگارد و حسنات که بوجود می آید کاتبِ شمال خود را بجنابت آن احق سے می بیند و می یابد که کاتبِ شمالِ او همیشه در کار است و کاتبِ یمین او معطل و بیکار و صحفِ یمین را خالی و سفید می یابد و صحفِ شمال را مملو و سیاه امید جز رحمت ندارد و دست آویزی جز مغفرت نه دعاءِ اَللّٰهُمَّ مَغْفِرَتُكَ اَوْسَعُ مِنْ ذُنُوْبِيْ وَرَحْمَتُكَ اَرْجٰى عِنْدِيْ مِنْ عَمَلِيْ موافقِ حالِ اوست عجائب کار و بار است فیوض و وارداتِ الٰهی جل سلطانه که علی الدوام در مدارجِ کمال و تکمیل فائض و وارد است تائیدِ این دیدِ قصور می نماید و تقویتِ این عیب بینی میفرماید بجائے عجب منقصت می افزاید و در محلِ ترفع راه بتواضع و فروتنی میکشاید و در آن واحد هم بکمالاتِ ولایت مشرف است و هم بدیدِ قصور متصف هرچند بالاتر میرود پایان تر خود را مے بیند بلکه همان بالاتر رفتن سببِ پایان تر دیدن شده است خلفاً آن را باور دارند یا نه و اگر سرِ آن را معلوم کنند شاید باور دارند سوال سرِ این جمعِ متنافیین چیست و وجودِ احد المتنافیین سببِ وجودِ متنافی دیگر چرا باشد جواب استحالهٔ جمعِ متنافیین مشروط باتحادِ محل است و در ما نحن فیه محل متعدد است بالا روندها لطائف عالمِ امر است از انسانِ کامل و فرو آینده‌ها از عالمِ خلق آن لطائفِ عالمِ امر هرچند بالاتر روند بے مناسبت تر میگردند بعالمِ خلق و همان بے مناسبتی سببِ پایان تر آمدنِ عالمِ خلق است و عالمِ خلق هرچند پایان تر مے آید سالک را تجلیات

ه یعنی کمالات که دو امر متنافی در یک محل یافته شود مثل یک چیز هم و صادق آید دو آنجا دو اربعین تو هم یافته هر دو صادق علیه هر دو عدیت الا دو زمان الخ ۱۲

تر میسازد و دید عیوب و نقائص را زیاده تر میگرداند از ینجاست که منتهیان مرجوع آرزوے آن ابتدا ذوق و حلاوت دارند که در ابتدا ایشان را میسّر شده بود و در انتها از دست رفته و بے مزگی بجاے آن نشسته و هم از ینجاست که کافر فرنگ را عارف از خود بهتر میداند زیراکه در کافر نورانیتے هست بواسطهٔ امتزاج عالم امر او بعالم خلق او و در عارف این امتزاج زائل شده است عالم خلق تنها که از عارف بروے افتد جدا مانده است که سراسر ظلمت و کدورت است و هرچند لطائف عالم امر فرود می آیند با عالم خلق اختلاطے ندارند و امتزاجے حاصل نمیکنند چنانچه در ابتدا داشتند مکتوبیکه بدست اخوی خواجه محمد طاهر ارسال داشته بودند رسید حصول رابطه که مبنی بر مناسبت تامه است در زمان غیبت از نعمتهاے عظیم شمرند تا موانع مرتفع شود اکتفا بقرب قلوب نمایند و با وجود این قرب خواهش قرب ابدان را از دست ندهند که تمامی نعمت مربوط باین قرب است ویس قرنی با وجود قرب قلوب چون قرب ابدان نداشت بادنیاے آن جماعه که قرب ابدان داشتند نرسید لهذا اتفاق کرده بود او بمد شعیر ایشان که اتفاق کنند برابری نکند فلا تعدل بالصحبة شیئا کائنا ما کان والسلام

مکتوب (۲۲۳) دو صد و بست و سوم

بخواجه جمال الدین حسین کولابی صدور یافته در تحریض بر اظهار احوال و واقعات نمودن بشیخ بزرگوار خود

اخوی خواجه جمال الدین حسین مدتیست که از کیفیات احوال خود اعلام نداده اند شنیده اند که مشائخ کبرویه مریدے را که تا سه روز از احوال و واقعات خود بعرض شیخ خود نرساند کفِ پاے میفرمایند مضیٰ ما مضیٰ و دیگر چنین نکنند و هرچه رو دهد نویسان باشند قدوم مبارک اخوی اعزی را اغتنام داشته در خدمت و دلجوئی کوشند و صحبت گرامی ایشان را عزیز دانند غ داده ایم ترا ز گنج مقصود نشان + والسلام

مکتوب (۲۲۴) دو صد و بست و چهارم

نسخه: دویست
نسخه: بیست

بمیر محمد نعمان بدخشی صدور یافته در بیان تعلیت آداب و دفع مظنهٔ آزار که توهم نموده بود و امر
با حتیاط و تاکید در تعلیم طریقت و تحمل نمودن بجای فقر و نامرادی و بعضی نصائح و تنبیهات که
بملا یار محمد قدیم برپشت این مکتوب نوشته شد مکتوب شریف اخوی ارشدی سیادت پناهی
میر محمد نعمان وصول یافت مضمون مقدماتیکه ترتیب داده بودند و فحوای تشکیکاتی که نموده بودند
بنجامید بعضی مردم شمارا ثقل زبان میگویند این قسم سخنان درمیان آوردن باکسیکه از وی گذر
و چاره نباشد چه مناسب است قطع نمیتوان کرد و مفارقت نمیتوان جست معذلک خیال
نکنند که ازین نوع سخنان غبارے بخاطر اینجانب راه یافته باشد که به آزار انجامد چه جای آنکه
به بیزاری بکشد خوبیهای شما در نظر است و زلات شما از اعتبار ساقط هیچگونه خاطر خود را مشوش ندارند
و هیچ وجه آزار اینجانب را تصور نمایند که بوجهٍ مِن الوجوه آزار واقع نیست چرا آزار متصور شود که موجب
آزار منتفی است امور یکه بسهو و نسیان بمقتضای بشریت سر زند شایان مواخذه نیست توهم
آزار را از خاطر سوا آورده به تعلیم طریقه و افادهٔ طلبه سرگرم باشند امر باستخاره را از برائے تاکید این امر است
نه از برائے نفی این امر هرگاه دشمن لعین و نفس بدقرین در کمین این مسکین باشند از احتیاط و تاکید
چاره نبود مبادا بمکر و حیله از جا ببرند و به تسویل و تمویه سیئات را بصورت حسنات وا نمایند فرموده اند که
دشمن لعین چون از راه طاعت و نصیحت در آید دفع کردن آن متعسر است پس همیشه ملتجی و متضرع باید بود
و از حق سبحانه و تعالی بشکستگی و زاری باید طلبید که ازین راه خرابی او نخواهند و استدراج او نطلبند
طریق استقامت نیست که بسعادت ابدی رهنمائی فرماید دیگر فقر و نامرادی جمال این طایفه است
و اقتدا است بسید کونین علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات حضرت حق سبحانه و تعالی
از کمال کرم کفیل رزق عباد خود شده است و ما و شمارا ازین تردد فارغ ساخته هر چند اشخاص بیشتر
رزق زیاده تر بجمع همت متوجه مرضیات حق باشند تعالی و تقدس و غم متعلقان را بکرم او
سبحانه حواله نمایند والباقی عند التلاقی بعضی از یاران که از آن طرف آمدند اظهار نمودند که

هنوز توهم آزار در خاطر شریف متمکن است بناءً علی ذلک بتاکید و مبالغه نوشته شد که رفع توهم آزار
نماید دیگر کتابی که بیاران مجمع قدیم نوشته بود که متضمن نصائح و مواعظ باشد ظاهراً مضمون آن کتاب
مقبول طبیعت شریف نیفتاد که جواب کتابت نفرستاد بلکه به فرستادن دعا نیز خود را معاف داشت گو مقبول
طبیعت شریف مباد چه جای که باین فقیر نسبت کنند اگر مظان غلط و مواد خطاء ایشان را اعلام نکنند و حق را از
باطل جدا نسازند از عهده چگونه برآید و در آخرت چه رو نماید با و بگویند بیت من آنچه شرط بلاغ است با تو
میگویم ٭ تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال ٭ باید دانست که مقام شیخی و دعوت خلق بسوی حق جل و علا بس مقام عالی
است (الشیخ فی قومه کالنبی فی امته) شنیده باشد بیت بی سر و برگ را باین منزلت
چه مناسبت بیت ٭ هر گدای مرد میدان کی شود ٭ پشه آخر سلیمان کی شود ٭ علم تفصیل احوال
و مقامات و معرفت بحقیقت مشاهدات و تجلیات و حصول کشوف و الهامات و ظهور تعبیرات واقعات
از لوازم این مقام عالی است (رزقنا الله وایاکم منها بحرمة سید المرسلین) غایة ما فی الباب اکابر طریقت قدس الله
تعالی اسرارهم بعضی از مریدان خود را بملاحظه بعضی از مصالح پیش از آنکه بمقام شیخی برسند نوعی از اجازت و
میدهند و نحوی از تجویز میفرمایند که بطالبان تعلیم طریقت نمایند و بر احوال و واقعات مطلع گردند درین
تجویز پیر شیخ مقتدا لازم است که آن مریدان مجاز را امر باحتیاط درین کار فرماید و بتاکید منع از غلط باو نماید
و بتکرار بر نقص آنها اطلاع بخشد و بمبالغه ناتمامی آنها را ظاهر سازد و درین صورت اگر شیخ در اظهار حق مسامحه
نماید خائن باشد اگر مرید را از آید بی دولت بود مگر نمیداند که رضای حق جل و علا منوط برضای شیخ
و سخط او تعالی مربوط بسخط او چه بلا شد شنیده که قطع کردن از منبع نجات است اگر از ما قطع کنند که خواهد پیوست
والعیاذ بالله سبحانه این قسم جسارت بخاطر او ما یافته بی توقف گویند که توبه کند و استغفار نماید
و بحضرت حق سبحانه ملتجی و متضرع باشد که باین ابتلای عظیم مبتلا نسازد و باین بلای خطرناک گرفتار
نگرداند لله سبحانه الحمد والمنة که درین همه ناپروائی و اضطراب یاران هیچ غباری و آزاری
بر خاطر اینجانب ننشسته است از اینجا امیدوار است که عواقب امور بخیر گذرد و دقایق احوال

خوشنودی حق منوط بخوشنودی شیخ است و خشم او بخشم او

واوضاع برادر اخوی ارشدی مولانا محمد صالح بتفصیل مذکور خواهند ساخت و حلّ بعضی اشتباهات را از ایشان استفسار خواهند نمود والسلام على من اتبع الهدى والتزم متابعة المصطفى عليه وعلى آله الصلوات والتسليمات اتمها واكملها

مکتوب دو صد و پنجم

بملا طاهر لاهوری صدور یافته در بیان آنکه در بدایت این طریقهٔ علیه احوالیکه دیگران را در نهایت میسر گردد میسر میشود لیکن بطریق اندراج نهایت در بدایت که از لوازم این طریق عالی است و ظهور این چنین احوال در بدایت مستلزم آن نیست که صاحب آن احوال را کامل و مکمل گویند و اجازت تعلیم طریقه نمایند و ما یناسب ذلک نحمده ونصلي على نبيه ونسلم عليه وعلى آله الكرام مراسلات شریفه پی در پی وصول یافت از گرمی هنگامهٔ طالبان و التماس و جمعیت ایشان اندراج یافته بود فرحت بر فرحت افزود غاية ما في الباب چون درین طریق اندراج نهایت در بدایت است مبتدیان این طریق عالی را در ابتدا احوال رو میدهد که شبیه باحوال منتهیان است بحیثیتی که فرق در میان این دو نوع احوال نتواند کرد مگر عارفیکه حدت نظر داشته باشد پس برین تقدیر اعتماد بر حصول احوال نموده آن صاحب احوال را اجازت تعلیم طریقت نباید فرمود که درین صورت ضرر آن صاحب احوال فوق ضرر مسترشدان اوست تحمل که تخیل کمال اورا از ترقیات باز دارد و تواند بود که حصول جاه و ریاست که از لوازم مقام ارشاد است اورا در بلا اندازد که آیهٔ او هنوز زیر کفر خود است تزکیه باو راه نیافته بعضی مسکینی چندی را که اجازت داده اند بلا بحث معقول آنها سازند که این نوع اجازت مبنی بر کمال نیست کار بسیار هنوز در پیش است این احوال که در ابتدا رو داده است از قبیل اندراج نهایت در بدایت است و نصایحی که مناسب وقت باشد در کار روا رند و بر منقصت آنها اطلاع بخشند و چون اجازت داده اند از تعلیم طریقت منع شان نکنند که شاید ببرکت نفس شما بحقیقت مقام ارشاد برسند و دیگر چون شروع درین امر

عظیم القدر نموده اند مبارک است سعی واہتمام را در کاروا رند و سرگرم باشند که باعث ازدیاد گرمی
ہنگامہ طالبان گردد والسلام

مکتوب دوصد وبست وششم (۲۲۶)

به برادر حقیقی خود میان شیخ محمد مودود املا نموده اند در بیان آنکه فرصت حیوة بسیار قلیل است و عذاب ابدی
متفرع بران وما یناسب ذلک مکتوب مرغوب اخوی اعزی وصول یافت موجب فرحت گشت
اے برادر (وفقنا الله سبحانه وایاک) فرصت حیوة بسیار قلیل است وعذاب ابدی متفرع بران
حیف باشد که کسے این فرصت را در تحصیل امور لاطائل صرف نماید وملتزم آلام مخلد گردد اے برادر
مردم از اطراف وجوانب ترک اسباب دنیوی نموده در رنگ مور وملخ میریزند وشما قدر دولت
خانگی را ناشناخته در طلب دنیاء دنیه بذوق میدوید وبشوق خواہان حصول آنید (الحیاء
شعبة من الایمان) حدیث نبوی است علیه من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها
اے برادر این نوع اجتماع اہل الله واین قسم جمعیت لله وفی الله که امروز در سرہند میسر است اگر در
عالم گردید معلوم نیست که عشر عشیر این دولت پیدا آید وشما ازین ماجرا حاصل کنید وشما این چنین
دولت را مفت از دست داده اید واز جواہر نفیس بجوز ومویز در رنگ طفلان اکتفا نموده اید مصرعه
عشرت با ما نهار عشرت باد اے برادر تا وقت دیگر شاید فرصت ندہند واگر بدہند این اجتماع
برپا نگذارند آن زمان علاج چیست وتدارک چه بود وتلافی بچه چیز حاصل آید غلط کرده اید وخطا فہمیده اید
بلقمہاے چرب وشیرین مفتون نشوید وبلباسہاے لطیف ومزین فریب نخورید که نتائج آنہا غیر از حسرت
وندامت چه در دنیا وچه در آخرت ہیچ نیست بواسطۂ رضا طلبی اہل وعیال خود را در بلا انداختن واختیار
عذاب اخروی نمودن از عقل ودوراندیشی بسیار دور است حق سبحانه وتعالی عقل وہوش دہد وتنبیه کناد
اے برادر دنیا که در بیوفائی مثل است واہل دنیا که در دنائت وخست مشہور حیف باشد که عمر گرامی خود

را ادب بے بوفا و خسیس صرف نماید ما علی الرسول الا البلاغ والسلام ۔

مکتوب دو صد و بست و هفتم (۲۲۷)

بملا طاهر لاهوری صدور یافته در بیان بعضے از نصائح و مواعظ که بمقام شیخی و تکمیل تعلق دارد ۔

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰى مکتوب شریف وصول یافت موجب فرحت گشت
از حالات و اشتغال یاران نوشته بودند فرحت بر فرحت افزود اے برادر حق سبحانه و تعالی که شما را این
منصبِ کرامت فرموده است شکر این نعمت عظمی را بر وجه اتم ادا نمایند و محافظت کنند که امرے صادر
نشود که باعث نفرتِ خلائق گردد که وبال عظیم است نفرتِ خلق مناسبِ حالِ ملامتیه است که بشیخی
و دعوت کار ندارند بلکه مقامِ ملامت نقیضِ مقامِ شیخی است مبادا این دو مقام را خلط نمایند و در
عینِ شیخی آرزوئے ملامت کنند که ظلمِ عظیم است و در نظرِ مریدان خود را متجمّل دارند و در اختلاط و
موانست با مسترشدان افراط ننمایند که باعث استخفاف است که منافی افاده و استفاده است و در
محافظتِ حدودِ شرعیه نیک رعایت نمایند مهما امکن عمل بر رخصت تجویز نکنند که هم منافی این طریقه
علیه است و هم مناقضِ دعوی متابعتِ سنتِ سنیه عزیزے فرموده است رِیَاءُ الْعَارِفِیْنَ خَیْرٌ
مِّنْ اِخْلَاصِ الْمُرِیْدِیْنَ ۔ چه ریائے عارفان از برائے انجذاب قلوبِ طلاب است بجناب
قدسِ خداوندی جلّ سلطانه پس ناچار از اخلاصِ مریدان بهتر باشد و ایضاً اعمالِ عارفان باب
تقلید است مر طالبان را و واسطهٔ اتیانِ اعمال اگر عارفان عمل نکنند طالبان محروم مانند پس عارفان برائے
آن کنند تا طالبان بآن اقتدا نمایند این ریا عینِ اخلاص است بلکه بهتر از اخلاص که از برائے نفع
خود باشد ازینجا کسے گمان نکند که عملِ عارفان محض از برائے تقلیدِ طالبان است و عارفان را
بعمل احتیاج نیست عیاذاً بالله سبحانه این معنی عین الحاد و زندقه است بلکه عارفان در اتیانِ اعمال با سائر
طالبان برابر اند و از اتیانِ اعمال هیچ کس را استغنا نیست غایة ما فی الباب در اعمالِ عارفان نکات

که نفع طالبان که مربوط بتقلید است نیز ملحوظ است و بآن اعتبار آنرا ہمیا میساسند بالجمله در قول و فعل نیک محافظت نمایند که اکثر خلائق درین اوان ہنگامه طلب اندکارے بوقوع نیاید که منافی این مقام باشد و جہال را طعن اکابر رساند از حضرت حق سبحانه تعالیٰ استقامت طلبند دیگر از حصول نسبتہائے مشایخ نوشته بودند وجه آنرا اکثر بشما بالمشافهه گفته شده است ماورائے آن چیزے نه فہمند که دران خیریت نیست زیاده چه نویسد والسلام

مکتوب (۲۲۸) دوصد و بست و ہشتم

بمیر محمد نعمان صدور یافته در بیان بعضے از نصائح که بمقام تکمیل و تعلیم طریقت تعلق دارد و ما یناسب ذٰلک مکتوب مرغوب اخوی سیادت پناہے رسید موجب فرحت گشت اے برادر مکرر بشما گفته شده است که مدار این طریق بر دو اصل است استقامت بر شریعت بحدیکه بر ترک اونائے آداب آن راضی نباید شد و رسوخ و ثبات است بر محبت و اخلاص شیخ طریقت بر نہجیکه اصلا بروے مجال اعتراض نماند بلکه جمیع حرکات و سکنات او زیبا و محبوب در نظر مرید در آید عیاذاً باللّٰہ سبحانه در امرے از امور که باین دو اصل متعلق است خللے واقع شود و اگر بعنایت اللّٰه سبحانه این دو اصل مستقیم است سعادت دنیا و آخرت نقد وقت است و نصائح و وصایا دیگر نیز گوش زد شما شده است در مراعات آن احتیاط فرمایند و تضرع و زاری تلافی تقصیرات نمایند و در عشره این ذی الحجه اعتکاف بنشینند به نیت قضائے اعتکاف عشره اخیره ماه رمضان که وقتا ما ترک شده باشد تا باین نیت مرتکب سنت باشند و دران عشره اعتکاف متضرع و زاری و التجا و نیاز عذر تقصیرات جویند فقیر نیز دران عشره مدد شما خواهد نمود انشاء اللّٰه تعالے و در تحریر اجازت نامه که این ہمه مبالغه و ابرام دارند مقصود چیست اجازت تعلیم طریقت بشما داده است اگر او کفایت نکند اجازت نامه چه کار خواهد کرد لازم نیست که ہر چه در خاطر گذرد آن را البته سعی باید کرد چیزے به خاطر میگذرد که ترک آن اولے و انسب نفس لجوج است امرے را که پیش گرفت میخواهد که آن را

هکذا فی النسخ الموجودة عندنا والظاهر هکذا (بحثیت)

بانصرام رساند وحقیقت وبطلان آن ملاحظه نمیکنند بخاطر شما چند کلمه نوشته شد حضرت حق سبحانه
تلخی آرد فکر کار خود باید کرد تا ایمان بسلامت ببرد اجازت نامه ومریدان بکار نخواهند آمد در ضمن
کار خود اگر شخصی بطلب صادق بیاید آن را تعلیم طریقت بکنند آنکه تعلیم طریقت را اصل کار نگیرند
ومعامله خود را تابع آن سازند آن خود سراسر ضرر وخسران است

مکتوب دوصد وبست ونهم (۲۲۹)

بمیر حسام الدین احمد صدور یافته در بیان آنکه طریق ما همان طریق حضرت ایشان ست ونسبت همان نسبت لیکن تکمیل صناعت وتتمیم نسبت بتلاحق افکار وتعاقب انظار است الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی مراسلات شریفه که نام مخلص مشتاق خود ساخته بودند پی در پی رسیده موجب ازدیاد فرحت وباعث افراط محبت گشت جزاکم الله سبحانه عنا خیر الجزاء مجملا حل بعضی از شبهات وتردیدات که اندراج یافته بود آنکه طریق ما همان طریق حضرت ایشان است قدس الله تعالی سره الاقدس ونسبت همان نسبت شریفهٔ آنحضرت کدام طریق ازان طریق عالی وکدام نسبت ازان نسبت علیه اولی وانسب است که کسی آن را اختیار نماید غایة ما فی الباب تکمیل صناعت وتتمیم هر نسبت بتلاحق افکار وتعاقب انظار است مثلا نحوی که در زمان سیبویه بوده بتلاحق افکار متاخران دوصد زیاده گشته است ومحرر ومنقح شده معذلک همان نحو سیبویه است که افکار متاخران بیش از شائستگی وتزئین آن ننموده است مقوله شیخ علاء الدوله قدس سره بسمع شریف رسیده باشد که فرموده هرچند وسائط بیشتر بود راه نزدیکتر وروشن تر گردد این قسم زیادتی بران نسبت علیه که بطریق شائستگی وتزئین پیدا شده باشد وورگفت آمده جمعی را در تخیلات انداخته است حقیقت معامله نیست که بی تکلف وتصنع نموده آمد مکتوبات ورسائل این فقیر را به بینند که این طریق را طریق اصحاب کرام علیهم الرضوان ثابت کرده است واین نسبت را فوق همه مذلل ساخته وتداحی این طریق عالی

واکابرِ این طریق را بر نہجے نموده است که هیچکس از خلفاے این خانوادهٔ بزرگ با یاد و عشیرهٔ آن
سنتِ نگشته و ایضاً این فقیر در روزمره و در نشست و برخاست رعایت آداب و لوازمِ این طریق بر
وجه اتم مینماید و سرِ موئے مخالفت و احداث تجویز نمیکند عجب است که این همه هنرها از نظر مستور ماندہ اند
واگر بالفرض در ایامِ آزار نسبت ببعضے یاران در کلمه و کلام سخنِ نا ملائم واقع شده باشد در نظر در آمده
عجب تر آنکه شما امثالِ این سخنان را باور میدارید و بمجرد شنیدن از جا میروید اگر حسن ظن است چرا
مخصوص بآن جماعت است ما مگر قابلِ حسن ظن نیستیم بالجمله اگر مدار بر گفت و شنود است از دستِ سخن
چینان خلاصی متصور نیست و اخلاص متوقع نه از گفت و شنود بگذرند و از امور گذشته یاد نکنند
تا اخلاص متصور شود و رفعِ کلفت دیرینه گردد نوشته بودند که وقتِ تربیت حضرات پیرزادگان
رسیده و میگذرد و وصیتِ حضرتِ ایشان را قدس سرہ یاد داده بودند مخدوما مگر ما سعادت خادمی
که بخدمتِ مخدوم زاده هاے خود فائز گردند لیکن درین مدت از خدمتِ ظاهری بواسطهٔ موانع
معلومه خود را معاف میداشت و انتظارِ ظهورِ زمان وصیتِ علیه میکرد و حالا اگر میدانند که مانعی
نیست و راه گفت و شنود مسدود گشته است اشارت فرمایند که چند روز آمده باین خدمت اشتغال
نماید و اگر نیک ملاحظه مینماید میدانند که درین کار مجرد امتثال امر وصیت باید نمود و الا تربیت ظاهر
و باطنِ شما ایشان را کافی است احتیاج دیگرے نیست و دیگر اخوی مولانا عبد اللطیف میفرمودند
که میان محمد قلیج مخدوم زاده کلان را در حقِ تعلیم و تربیتِ ظاهری بخود گرفته است و ایشان نیز
تجویز این معنی نموده اند استماعِ این خبر در تعجب آورد و اگر او از نارسائی خود چیزے تخیل کند
ایشان چون تجویز نمایند ازین می ترسد که مبادا آزارِ محمد قلیج جاے دیگر سرایت کند والسلام

مکتوب دو صد و سی ام (٢٣٠)

بشیخ یوسف برکی صدور یافته در علو همت و عدم اکتفا بآنچه حاصل شود بلکه نفی آنچه مشهود و معلوم

گردد و اثباتِ معبودِ بیچون و بیچگون کہ ماورائے دید و دانش است اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی
عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی شمہ از احوالِ گرامیِ شما میان بابو بامرِ شما اظہار نمودند و استفسارِ حقیقت
آن فرمودند بِنَاءً عَلٰی ذٰلِکَ چند کلمہ نوشتہ آمد مخدوما این قسم احوال در اوائلِ اقدامِ مبتدیان
این راہ را بسیار دست میدہد ہیچ و را اعتبار نمی آرند بلکہ نفی آن مینمایند وصل کو و نہایت کدام
شعر کَیْفَ الْوُصُوْلُ اِلٰی سُعَادَ وَدُوْنَہَا ٭ قُلَلُ الْجِبَالِ وَدُوْنَہُنَّ حُتُوْفُ ٭ اللہ تعالٰی
بیچون و بیچگونہ است ہرچہ در دید و دانش و شہود و مکاشفہ درآید غیرِ او است سبحانہ و تعالٰی
وراء الوراء است زنہار بجوز و مویزِ این راہ در رنگِ طفلان گول نشوند و بوصول بنہایت مغرور
نگردند و واقعات و احوالِ این شیخانِ ناقص ظاہر نسازند کہ ایشان باندازۂ یافتِ خود قلیل را
کثیر مے انگارند و بدایت را نہایت میشمرند لاجرم طالبِ مستعد در زعمِ کمال می افتد و فتور
در طلبِ او راہ می یابد شیخِ کامل باید طلبید و معالجۂ امراضِ باطنیہ را ازو باید خواست تا زمانیکہ
بشیخِ کامل نرسید باید کہ این احوال را در تحتِ لا در آوردہ نفی بکنید و اثباتِ معبودِ برحق کہ بیچون
و بیچگونہ است نمائید حضرت خواجہ نقشبند قدس سرہ فرمودہ اند ہرچہ دیدہ شد و شنیدہ شد
و دانستہ شد آنہمہ غیر است بحقیقتِ کلمۂ لا نفیِ آن باید کرد و بیشتر نیز ہرچہ رو دہد نفی بکنید کہ او
تعالٰی وراء الوراء است و در جانبِ اثبات غیر از تکلم بکلمۂ مستثنٰی ہیچ درست نباشد طریقِ
اکابرِ این طریقت این ست وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی
اٰلِہِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ اَتَمُّہَا وَاَکْمَلُہَا

مکتوب دوصد و سی و یکم (۲۳۱)

بمیر محمد نعمان صدور یافتہ در جوابِ اسولہ کہ نمودہ و پرسیدہ کہ فرق در میان حصول و وصول
چیست و اسمائے کہ مبادیِ تعیناتِ انبیاست علیہم الصلوٰت والتسلیمات ہمان اسما مبادیِ

تعینات اولیاست یانه واگر هست فرق چیست ودیگر پرسیده بود که منع از ذکر جهر میکنند که بدعت
وحال آنکه ذوق وشوق می بخشد چرا از چیزهائے دیگر که در زمان آنسرور نبوده علیه الصلوة و
السلام منع نمی نمایند مثل لباس فرجی وشال وسراویل نحمده ونصلی علی نبیه ونسلم علیه
وعلی آله الکرام دو مکتوب شریف بتعاقب رسید مکتوب اول هرچند منبی از سورش
واضطراب بوده اما مکتوب ثانی ملائم وهموار بوده است وخبر از شوق وسرگرمی محبت آثار
از زمانیکه میر سعدالدین راهی می شدند طلب کتابت نمودند دران وقت بیدماغ ومقبوض بود
بحدیکه بخط خود ننوشت بمولانا یار محمد جدید گفته که بنویسد در وقت بیدماغی اگر کلمۀ ناملائم
مندرج شده باشد معذور خواهند داشت با آنکه باید که باندک چیزے بیجا نه گردند معاملۀ ما را بهم زنند
حق سبحانه وتعالی نکند که آزارے درمیان باشد ویا از روے رنجش واعتراض چیزے نوشته
اید از روے نصیحت اگر چیزے نوشته شود خوشحال باید بود مکتوب ثانی شما بسیار محظوظ ساخت
حرارت در هر امر بکار است پژمردگی وافسردگی نصیب اعدا باد نوشته بودند که فرق درمیان
حصول ووصول نمیتوانند فهمید اے برادر حصول باوجود بعد متصور است ووصول متعذر اگر تصور
مخصوصه تصویر میکنیم میتوان گفت که عنقا در مدرکۀ ما حاصل است اما وصول بعنقا متحقق نیست زیرا
که ظلیت که عبارت از ظهور شئے است در مرتبۀ ثانیه منافی حصول آن شئے نیست اما وصول
شئے ظلیت بر نتابد فافترقا وایضا پرسیده بودند که اسمائے که مبادی تعینات انبیاست علیهم
الصلوات والتسلیمات همان اسمائے مبادی تعینات اولیاست یانه واگر هست فرق چیست
اے عزیز مبادی تعینات انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات کلیات اسماست ومبادی
تعینات اولیا جزئیات آن اسما که در تحت آن کلیات مندرج است ومراد از جزئیات آن اسما
همان اسماست که بقیدے از قیود ماخوذ گشته است کالارادة المطلقة والارادة المقیدة
بشئے وچون اولیا را بواسطۀ متابعت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات ترقی واقع میشود

رفعِ آن قید نموده ملحق بمطلق خواهد بود و این فرق را در بعضے مکاتیب تفصیل مذکور ساخته است ملاحظه خواهند نمود و ایضاً پرسیده بودند که منع از ذکرِ جهر میکنند که بدعت است با آنکه ذوق و شوق می بخشد چرا از چیزهاے دیگر که در زمانِ آن سرور نبوده علیه وعلیٰ آله الصلوات والتسلیمات منع نمیکنند مثل لباسِ فرجی و شال و سراویلِ محدود مائلِ آنسرور علیه وعلیٰ آله الصلوة والسلام بر دو نوع است بر سبیلِ عبادت است یا بر طریقِ عرف و عادت عملیکه بر سبیل عبادت بوده خلافِ آن را از بدعتهاے منکر میدانیم و در منعِ آن مبالغه مینمائیم که احداث در دین است و آن مردود است و عملیکه بنا بر عرف و عادت است خلاف آن را بدعتِ منکر نمیدانیم و در منعِ آن مبالغه نمی نمائیم که بدین تعلق ندارد وجود و عدم آن مبنی بر عرف و عادت است نه بر دین و ملت چه عرفِ بعضے بلاد خلافِ عرفِ بعضے از بلاد دیگر است و همچنین در یک بلده باعتبارِ تفاوتِ ازمنه تفاوتِ عرف واقع است مع ذلک رعایتِ سنتِ عادی نیز مثمرِ نتائج است و منتجِ سعادات ثبتنا الله سبحانه وایاکم علیٰ متابعةِ سیدِ المرسلین علیه وعلیهم وعلیٰ تابعی کلٍ من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها والسلام

مکتوب دوصدوسی و دوم (۲۳۲)

بخانخانان صدور یافت در بیانِ حقیقتِ دنیاے دنیه و قبحِ مزخرفاتِ ردیهٔ آن و علاج ازالهٔ محبتِ این دنیه و مایناسب ذلک حضرتِ حق سبحانه وتعالیٰ حقیقتِ دنیاے دنیه تامرضیه را و قبحِ مزخرفات و مموهاتِ ردیه را در نظرِ بصیرت منکشف گرداند و حسن و جمالِ آخرت با طراوتِ جنات و انهارِ آن با زیادتیِ لقاے پروردگار در آن جل سلطانه جلوه گر گرداناد بحرمةِ سیدِ المرسلین علیه وعلیٰ آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها تا از این قبیحِ سریع الزوال بے رغبتی حاصل گشته بکلیه توجه بعالم بقا که محل رضا مولے است جل سلطانه میسر آید و تا قبحِ این دنیه ظاهر نشود خلاصی از گرفتاریِ آن محالست و تا خلاصی از گرفتاریِ آن

یعنی محبت دنیا سر همه گناهان است، رواه رزین والبیهقی فی شعب الایمان، مشکوة

میسر نشود فلاح و نجاتِ اخروی متعسر حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ قضیه مقرره است و چون معالجه باضداد است علاج ازالۂ محبت این دنیه منوط باشد برغبت نمودن در امورِ آخرت و اتیانِ اعمال صالحه بروفقِ احکام شریعت غرا حضرت حق سبحانه و تعالی حیوة دنیا را منحصر در پنج چیز بلکه در چهار چیز گردانیده حیث قال الله تعالى اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ پس ناچار تنبیه اشتغال باتیان اعمال صالحه نماید جزو اعظم آن که لعب و لهو است رو بنقصان آرد و اجتناب از لبس حریر و تلبس مذهب و فضه که عمده در تحصیل زینت اند فرماید جزو دیگر که زینت است رو بزوال آرد و چون تعیین نماید که فضیلت و کرامت نزد خدائے عزوجل بورع و تقوی است نه بحسب نسب هر آینه از تفاخر باز ماند و چون داند که اموال و اولاد مانع ذکر حق سبحانه و معرض از جناب قدسِ او تعالی ناچار از تکاثر دران تقاعد فرماید و تزاید آن را از معایب شمرد بالجمله مَا اٰتٰكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ وَمَا نَهٰكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا كَيْلَا يَضُرَّكُمْ شَيْءٌ بیت

دادیم ترا ز گنجِ مقصود نشان ٭ گر ما نرسیدیم تو شاید برسی ٭

بقیة المرام میان شیخ عبد المومن بزرگ زاده اند تحصیل علوم بانجام رسانیده سلوک طریقه صوفیه میسر باید و در ضمن این سلوک احوال غریبه مشاهده مینمایند ضرورت بشری که از قبیلِ اهل و عیال میخیزد و بے اختیار مضطر میسازد این فقیر از برائے رفع این اضطرار دلالت بجناب شما نموده ٭ مَنْ دَقَّ بَابَ الْكَرِيْمِ انْفَتَحَ والسلام

مکتوب دو صد و سی و سوم (۲۳۳)

بعالیجناب شیخ فرید در بعضے نصائح بحسن ادائے صدور یافته ثبتنا الله سبحانه و ایاکم علی جادة جدکم الامجد علیه وعلی آله واصحابه من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها در ایام عرس حضرت خواجه جیو قدس سره بحضرت دهلی رسیده بخاطر داشت که در ملازمت علیه نیز برسد درین اثنا خبر کوچ منتشر گشت بضرورت توقف نموده بچند کلمه نامربوط تصدیع داده

از رسیدن در ملازمت علیه ۱۲

اگر در حضور ست واگر در غیبت همگی همت خواهان سلامتی ایشان است از آنچه نباید و نشاید و در بعضے
اوقات غلبۂ خیر اندیشی بران مے آرد که ملکیۂ ایشان را اختیار کرده از آنچه شایان عتبۂ علیۂ ایشان
نباشد بتاکید و مبالغه مانع آید و در مجلس شریف نااهلان را نگذارد و امامید آنکه جمیع آرزو امنیست
بضرورت بدعاے ظهر الغیب رطب اللسان است شاید که در معرض قبول افتد حضرت خواجه احرار
قدس سره از بزرگی و کلانی خود میفرمودند که هرچند کفر است که کسے چنان کلان شود که اگر در یم
شود همه عالم پریم شود اما چه توان کرد که مارا بدینسان ساخته اند لهم و زان قسم بزرگے و کلانی نزدیک
است که در ماده جناب شما صادق آید چه رفاهیت شما رفاهیت خلائق است و بالعکس از ینجا است
که نزد مردم دعاے خیر شما در رنگ دعاے نزول مطر است که بعامۂ خلائق نافع است پس حیف باشد
که آن کلانی و بزرگی برابر دانۂ خشخاش جاے انگشت بماند و این دانۂ خشخاش بر دل دوستان
و خیراندیشان بار عظیم است کرم نموده ایشان را بکسار سازند چند گاه است که این خیراندیش این
مقوله حرفے ننوشته است که مبادا تکرار و مبالغه گران آید ۔ بیت ۔ یار نازک بدن از بادِ هوا می رنجد
همچو گلبرگ ز آسیب صبا می رنجد ۔ اما از دوستی در نمود که ملاحظۂ گرانی خاطر در مقام سکوت آید
بیت ۔ حافظ وظیفۂ تو دعا گفتن است و بس ۔ در بند آن مباش که نشنید یا شنید ۔ چند گاه است
که داعیۂ زیارت حرمین محترمین حرسهما الله سبحانه عن الآفات پیدا شده است و باعث این
سفر همان داعیه است و چون این معنی منوط باستمزاج و استرضاے ایشان بوده خبر کوچ آن داعیه را
در تسویف انداخت الخیر فیما صنع الله سبحانه والسلام

مکتوب دوصد و سی و چهارم (۲۳۴)

مثنوی
خدمت مسکین براے کردگار
باقبول و رد خلقانت چه کار

بحقائق آگاه معارف دستگاه عالم ربانی عارف سبحانی مخدوم زاده کلان اعنی به الشیخ محمد الصادق
سلمه الله سبحانه و ابقاه و اوصله الی غایة ماتمناه صدور یافته در بیان آنکه حقیقت طلب الوجود

تعالی وجود محض است که منشأ هر خیر و کمال است و حقائق ممکنات عدمات اند که مبادی هر
شر و نقص اند و معنی من عرف نفسه فقد عرف ربه و بیان تجلی ذاتی که فوق جمیع نسب و اعتبارات
و معنی تاویل کریمه الله نور السموات والارض وما یناسب ذلک مع اسئلة واجوبة تتعلق بتوضیح هذا
المقام وتنبیهات تلیق بتلخیص هذا المرام بسم الله الرحمن الرحیم اما بعد حمد خدای بی چون
و درود پیغمبر میمون معلوم فرزندی اعزی باد که حقیقت حق سبحانه وجود صرف است که امرے دیگر
با آن انضمام نیافته است و آن وجود تعالی منشأ هر خیر و کمال است و مبدأ هر حسن و جمال و جزئی است
حقیقی و بسیطے است که ترکیب اصلا بآن راه نیافته است لا ذهنا و لا خارجا و حقیقت
ممتنع التصور است و محمول است بر ذات تعالی مواطاتا لا اشتقاقا چه نسبت حمل اینجا در آن
موطن فی الحقیقت گنجایش نیست زیرا که جمیع نسب در اینجا ساقط گشته اند و وجودی که عام و مشترک
است از ظلال آن وجود خاص است تعالی و تقدس و این ظل محمول است بر ذات تعالی و تقدس
در اشیا بر سبیل تشکیک اشتقاقا لا مواطاة و مراد از ان ظل ظهور حضرت وجود است تعالی در مراتب
تنزلات و آن افراد آن ظل اولی و اقدم و اشرف فردیست که محمول بر ذات است تعالی اشتقاقا
پس در مرتبه اصالت الله تعالی وجود توان گفت نه آنکه الله تعالی موجود و در مرتبه آن ظل الله تعالی
موجود صادق است نه الله تعالی وجود و چون حکما و طائفه از صوفیه بعینیت وجود قائل گشته اند
و بحقیقت این فرق اطلاع نیافته اند ظل را از اصل جدا نساخته حمل اشتقاق و حمل مواطاة هر دو در
یک مرتبه اثبات نموده اند و در تصحیح حمل اشتقاق محتاج به تمحل و تکلف گشته والحق ما حققت بالهام
الله سبحانه و این اصالت و ظلیت در رنگ اصالت و ظلیت سائر صفات حقیقیه است
زیرا که در مرتبه اصالت که موطن اجمال است و غیب الغیب حمل این صفات بطریق مواطاة است
نه بطریق اشتقاق توان گفت که الله تعالی علم و نتوان گفت که الله تعالی عالم زیرا که
در حمل اشتقاق از حصول مغایرة چاره نبود ولو بالاعتبار و هو مفقود فی ذلک الموطن راسا

عــه یعنی مرتبۂ اجمال حضرت ذات تعالت وتقدست ۱۲

إذِ التَّغَايُرُ لَا يَكُونُ إِلَّا فِي الْمَرَاتِبِ الظِّلِّيَّةِ وَلَا ظِلِّيَّةَ ثَمَّهْ لِأَنَّهُ فَوْقَ التَّعَيُّنِ الْأَوَّلِ ثُمَّ إِجْمَالًا
لَا أَنَّ النِّسَبَ مَلْحُوظَةٌ بِطَرِيقِ الْإِجْمَالِ فِي ذٰلِكَ التَّعَيُّنِ وَلَا مُلَاحَظَةَ لِشَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ بِوَجْهٍ
مِنَ الْوُجُوهِ فِي ذٰلِكَ الْمَوْطِنِ ودر مرتبۂ ظل کہ تفصیل آن اجمال است حمل اشتقاق صادق
است نہ حمل مواطاة لیکن عینیت این صفات دران مرتبہ فرع عینیۂ وجود ہست تعالی کہ مبدأ
ہر خیر وکمال است ومنشأ ہر حسن وجمال واین فقیر در کتب ورسائل خود ہر جا نفی عینیۂ وجود کردہ
مراد از آن وجود ظلی باید داشت کہ مصحح حمل اشتقاق است واین وجود ظلی نیز مبدأ آثار خارجیہ
است پس ماہیاتے کہ بآن وجود متصف گردند در ہر مرتبہ از مراتب موجودات خارجیہ خواہند بود
فَافْهَمْ فَإِنَّهُ يَنْفَعُكَ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْمَوَاقِعِ پس صفات حقیقیہ نیز موجودات خارجیہ باشند
وممکنات نیز در خارج موجود بوند ہٰذا ! اے فرزند سر غامض بشنو کہ کمالات ثانیہ در مرتبہ
حضرت ذات تعالی وتقدس عین حضرت ذات است مثلاً صفت علم دران موطن عین حضرت
ذات است تعالی وہمچنین قدرت وارادت وسائر صفات وایضاً دران موطن حضرت ذات بتمامہا
علم است وہمچنان بتمامہ قدرت است نہ آنکہ بعض حضرت ذات علم ہست وبعض دیگر قدرت کہ
تبعض وتجزی آنجا محال ہست واین کمالات کہ گوئیا منتزع از حضرت ذات است تعالی در مرتبۂ حضرت
علم تفصیل یافتہ است وتمیز پیدا کردہ مَعَ بَقَاءِ حَضْرَةِ الذَّاتِ تَعَالَتْ وَتَقَدَّسَتْ عَلٰى ذٰلِكَ
الصِّرَافَةِ الْإِجْمَالِيَّةِ الْوَحْدَانِيَّةِ بعد از ان ہیچ چیز دران موطن نماندہ کہ درین تفصیل داخل
نشدہ ومتمیز نگشتہ بلکہ جمیع کمالات کہ ہر کدام ایشان عین حضرت ذات بودہ تعالی در مرتبۂ علم
آمدہ است واین کمالات مفصلہ در مرتبۂ ثانی وجود ظلی پیدا کردہ صفات نام یافتہ اند وقیام بحضرت
ذات کہ اصل انہا است پیدا کردہ اند واعیان ثابتہ نزد صاحب فصوص علیہ الرحمۃ عبارت از ہمان
کمالات مفصلہ ست کہ در خانۂ علم وجود علمی حاصل کردہ ونزد فقیر حقائق ممکنات عدمات اند کہ مأوائے
ہر شر ونقص اند با آن کمالات کہ در آنہا منعکس گشتہ اند این سخن تفصیلے میطلبد بگوش ہوش باید شنید

نزد حضرت امام ربانی صاحب این مکاتیب وبیان فرق میان قول ہر دو قدس سرہما۔

بدان اسعدک الله تعالی که عدم متقابل وجود است ونقیض اوست پس بالذات منشا هر شر
ونقص باشد بلکه عین هر شر وفساد بود چنانچه وجود در مرتبهٔ اجمال عین هر خیر وکمال است وچنانچه
حضرت وجود در موطن اصل الاصل محمول بر ذات تعالی بطریق اشتقاق نیست عدم نیز که در مقابل
آن وجود است محمول بر ماهیت عدمیه بطریق اشتقاق نیست در آن مرتبه آن ماهیت معدوم
نمیتوان گفت بل هو عدم محض ودر مراتب تفصیل علمی که بآن ماهیت عدمیه تعلق یافته است
جزئیات آن ماهیت متصف بعدم میگردند وحمل اشتقاق در آنها راست می آید ومفهوم عدم
که گوئیا منتزع از آن ماهیت اجمالیه عدمیه است وکالظل است مر آن ماهیت را بر جمیع افراد مفصله
آن بطریق اشتقاق حمل می یابد کما لا یخفی وچون آن عدم در مرتبهٔ اجمال عین هر شر وفساد بوده
ودر علم الله سبحانه هر شرے از شرے دیگر جدا گشته بود وهر فسادے از فسادے دیگر امتیاز داشته
چنانکه در جانب وجود در مرتبهٔ اجمال حضرت وجود عین هر خیر وکمال بوده ودر مرتبهٔ تفصیل علمی هر کمالے
از کمالے دیگر امتیاز یافته وهر خیرے از خیرے دیگر جدا گشته پس هر کمالے ازین کمالات وجودیه
در هر نقصے ازین نقائص عدمیه که متقابل اوست در خانهٔ علم منعکس گشته است وصور علمیه یک دیگر
با همدیگر مزجے پیدا کرده است وآن عدمات که عبارت از شرور ونقائص اند بآن کمالات منعکسه
که در مرتبهٔ حضرت علم تفصیل علمی یافته اند ماهیات ممکنات اند غایة ما فی الباب آن عدمات در رنگ
اصول ومواد آن ماهیات اند وآن کمالات بچون صور حالّه در آن پس اعیان ثابته نزد این حقیر عبارت
ازین عدمات واز آن کمالات است که با یکدیگر ممتزج گشته اند وقادر مختار جل سلطانه این ماهیات
عدمیه را با لوازم اینها با کمالات ظلال وجودیه که در اینها در حضرت علم منعکس گشته اند وماهیات ممکنات
نام یافته هرگاه خواسته است بآن وجود ظلی منصبغ گردانیده موجودات خارجیه ساخته ومنشأ آثار خارجیه
گردانیده باید دانست که منصبغ ساختن صور علمیه که عبارت از اعیان ثابته ممکنات اند وماهیات
ایشان نه بآن معنی است که صور علمیه از خانهٔ علم برآمده وجود خارجی پیدا میکنند که آن محال است

چنانکه گفته اند اعیان بوی وجود نچشیده اند

وسلم مجمل تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا بلکه بآن معنی است که ممکنات در خارج بر طبق آن
صور علمیه وجودے پیدا کرده اند و در آن تفیے وجود علمی و وجود خارجی موافق آن وجود علمی حاصل نموده در
رنگ آنکه استاد نجار در ذهن صورت سریر تصور نموده در خارج اختراع آن نماید درین صورت آن
صورت ذهنیه سریر که در معنی ماهیت آن سریر است از خانه علم آن نجار نه بر آمده است بلکه در خارج آن
سریر وجودے بر طبق آن صورت ذهنیه پیدا کرده است فافهم بدانکه هر عدمے بظلے از ظلال کمالات
وجودیه که در مقابل اوست منعکس و منصبغ گشته در خارج هستی پیدا کرده است بخلاف عدم صرف
که باین ظلال متاثر نه گشته است و رنگے نگرفته چگونه رنگے بگیرد که مقابل این ظلال نیست اگر مقابل
دارد بحضرت وجود صرف دارد تعالی و تقدس پس عارف تام المعرفة چون بحضرت وجود ترقی نموده در مقام
عدم صرف نزول نماید بتوسل او این عدم نیز بآن حضرت انصباغے پیدا کرده مزین میگردد و مستحسن
میشود این زمان جمیع مراتب اعدام آن عارف که فی الحقیقت جمیع مراتب ذاتیه اوست اجمالے و تفصیلے
حسن و خیریت پیدا کرده است و کمال و جمال حاصل نموده است و این خیریت که در جمیع مراتب ذاتیه سرایت
نماید مخصوص بآنچنان عارف است و غیر او را اگر خیریت سرایت نموده است یا مقصور است بر بعضے مراتب
تفصیلیه اعدام ذاتیه او و یا در جمیع مراتب تفصیلی او دویده است علی تفاوت الدرجات و این قسم
اخیر نیز نادر الوجود است اما مرتبه اجمال عدم که معدن هر شر و نقص است هیچ یکے را از غیر آن عارف
بوئے از خیریت نیافته است و رنگے از حسن پیدا نکرده پس ناچار شیطان آن عارف که بخیریت عدم
متصف گشته نیز بحسن اسلام پیدا کند و نفس اماره او مطمئنه گشته از مولائے خود راضی گردد و از اینجا است
که سید المرسلین علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات فرموده اسلم شیطانی پس هیچ خاری
دیگر از وے سبقت نکند و مثل شیطان را از دلالت بخیر نماید سبحان الله معارفے که ازین حقیر
بظهور مے آید اگر اکثرے جمع شده در تصویر آن کوشند معلوم نیست که میسر شود تا که خطا و نسیان
ازین معارف نصیب حضرت مهدی موعود علیه الرضوان خواهد بود ؎ اگر بادشه بر در پیرزن ◆

بیاید گواے خواجہ بکث کن ✿ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِیْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ

پس ذواتِ ممکنات عدمات باشند کہ ظلالِ کمالاتِ وجودی در آنہا منعکس گشتہ مزیّن ساختہ است

پس ناچار ممکنات بالذات آئینہ ہر شر و فساد باشند و ملاذ ہر سوء و نقص ہر خیر و کمال کہ در آنہا تعبیہ

فرمودہ اند عاریتے است کہ از حضرت وجود کہ خیر محض است فائض شدہ است کریمہ مَا اَصَابَكَ

مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ شاہد این معنی است و چون

از فضلِ خداوندی جلّ سلطانہ این دید عاریت استیلا یابد کمالات خود را ودیعت از ان طرف

بیند خود را شر محض یابد و نقصِ خالص و اند و ہیچ کمالے در خود مشاہدہ نکند اگرچہ بطریق انعکاس

باشد در رنگ آن شخص کہ برہنہ بود و جامہ عاریت در بر کردہ باشد و این دید عاریت بروے بکمال

استیلا یابد بنہجیکہ نسبت جامہا را در تجمّل بصاحبش بدہد ہر آئینہ خود را بذوق برہنہ یابد اگرچہ جامۂ عاریت

داشتہ باشد صاحب این دید مشرّف بمقام عبدیہ میگردد کہ فوق جمیع کمالاتِ ولایت است

✿ تنبیہ ✿ این اجتماع شر و خیر و نقص و کمال کہ فی الحقیقت اجتماع وجود و عدم است از قبیلِ جمع نقیضین

نیست کہ تو آنرا محال دانی زیراکہ نقیضِ وجودِ صرف عدمِ صرف است و این مراتبِ ظلیہ چنانکہ در جانب

وجود از وجودِ اصل بتخفیف تنزلات نزول فرمودہ اند در جانبِ عدم نیز آن مراتبِ ظلیہ از تخفیفِ

صرافتِ عدم ارتفاع نمودہ اند اجتماع اینہا در رنگِ اجتماعِ عناصرِ متضادہ است کہ صورت متعدیہ ہر یکرا

منکسر ساختہ جمع فرمودہ اند فسبحان من جمع بین الظلمۃ والنور اگر گفتہ شود کہ تو در بالا عدم

صرف را نیز حکم بانصباغ کردہ بوجود صرف کہ نقیض است پس اجتماع نقیضین پیدا شد گوئیم کہ اجتماع

نقیضین در یک محل محال است تا قیام یک نقیض بنقیض دیگر و اتصاف یکے بدیگرے محال نیست چنانکہ

اربابِ معقول گفتہ اند کہ وجود معدوم است و اتصاف وجود بعدم محال نیست پس اگر عدم موجود شود

و متصف بوجود گردد چرا محال باشد اگر گویند کہ عدم از معقولاتِ ثانیہ است کہ منافی وجود خارجی است

پس بوجود خارجی چگونہ متصف گردد در جواب گوئیم کہ مفہوم عدم را از معقولاتِ ثانیہ گفتہ اند با گروہی

عہ قالوا المعقول لما لا كان عبارة عما يحصل الشيء في الذهن فيخرج المعقول الأول ما يحصل في الذهن باعتبار عروضه شيء من المعقول الثاني

ازافراد او عدم شعف گردد بوجود چه فساد است چنانچه ارباب معقول در وجود گفته اند بطریق اشکال که وجود باید که عین ذات واجب الوجود تعالی و تقدس نباشد زیرا که وجود از معقولات ثانویه است که وجود خارجی ندارد و ذات واجب الوجود تعالی و تقدس در خارج موجود است پس عین نباشد و در جواب این گفته اند که مفهوم وجود از معقولات ثانویه است نه جزئیات او پس جزئی از جزئیات او منافی وجود خارجی نباشد و تواند بود که در خارج موجود بود سوال از تحقیق سابق معلوم شد که وجود صفات حقیقیه در مراتب ظلال است و در مرتبه اصل ایشان را وجودے حاصل نیست این سخن مخالف آرائے اهل حق است شکر الله تعالی سعیهم چه صفات را هیچ وقتے از ذات تعالی و تقدس جدا نمیدانند و ممتنع الانفکاک تصور میفرمایند جواب آنکه ازین بیان جواز انفکاک لازم نمی آید زیرا که این حال لازم آن اصل است فلا انفکاک غایة ما فی الباب عارف یکه قبله توجه او احدیت ذات است تعالی و تقدس وی را اسماء و صفات هیچ ملحوظ او نیست در آن موطن هر آئینه ذات را میبیابد تعالی و از صفات هیچ ملحوظ او نمیشود نه آنکه صفات در آن وقت حاصل نیستند پس انفکاک صفات از حضرت ذات تعالی و تقدس باعتبار ملاحظه عارف باشد نه باعتبار نفس امر تا با اهل سنت مخالف باشد فافهم ازین بیان لائح گشت معنی قول من عرف نفسه فقد عرف ربه زیرا که کسیکه شناخت حقیقت خود را بشرارت و نقص و دانست که هر خیر و کمال که در وی تعبیه کرده اند مستعار از حضرت واجب الوجود است تعالی و تقدس پس ناچار حق را سبحانه بخیر و کمال و حسن و جمال خواهد شناخت ازین تحقیقات واضح گشت معنی تاویلی کریمه الله نور السموات والارض زیرا که معین شد که ممکنات باسرها عدمات اند که سراسر ظلمت و شرارت است و خیر و کمال و حسن و جمال در ینها از حضرت وجود که نفس ذات است تعالی و تقدس و عین هر خیر و کمال است و حسن و جمال پس ناچار نور آسمان ها و زمین حضرت وجود باشد که حقیقت واجب است تعالی و تقدس و چون این نور در آسمانها و زمین بتوسط ظلال بوده است از برائے رفع وهم و اوهام کسبے توسط فهمند تمثیلے از برائے آن نور آورده حیث قال تعالی مثل نوره کمشکوة فیها مصباح المصباح فی زجاجة الی آخر الایة الکریمة تا ثبوت وسائط

فرماید و تفصیل تاویل این کریمه ان شاء الله تعالی در جای دیگر ثبت خواهد یافت که مجال سخن درآنجا بسیار
است و این مکتوب گنجایش تفصیل آن ندارد و آنکه گفتیم که معنی تاویلی کریمه است زیرا که معنی تفسیری
مشروط بنقل و سماعست مَنْ فَسَّرَ الْقُرْاٰنَ بِرَأْیِهٖ فَقَدْ کَفَرَ شنیده باشند و در تاویل مجرد احتمال کافی
است بشرط آنکه مخالف کتاب و سنت نباشد پس مقرر شد که ذوات و اصول ممکنات عدمات است
و صفات نقائص و رذائل ایشان مقتضیات آن عدمات که بایجاد و اختراع جل سلطانه بوجود آمده اند
و صفات کامله در ایشان مستعار از ظلال کمالات حضرت وجود است تعالی و تقدس که بطریق انعکاس
ظهور یافته بایجاد و اختراع جل سلطانه نیز موجود شده اند و مصداق حسن و قبح اشیا آنست که هر چه رو
بآخرت دارد و برای آخرت ممد است حسن است اگرچه بظاهر مستحسن نماید و هر چه رو بدنیا دارد و برای دنیا
ممد است قبیح است اگرچه بظاهر حسن نماید و بکلامت و طراوت ظاهر شود کالمزخرفات الدنیة از اینجاست
که در شریعت مصطفویه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة منع فرموده اند از نظر کردن بمیل و خواهش
بحسن امارد و نساء اجنبیه و مزخرفات دنیه که این حسن و طراوت از مقتضیات عدم است که ماوای
هر شر و فساد است اگر منشأ این حسن و جمال کمالات وجودیه می بود منع نمی فرمودند مگر ازین راه که توجه نمودن
بظل با وجود اصل مستهجن است و این منع منع استحسانی است نه وجوبی بخلاف منع سابق پس حسنی
که در مظاهر جمیله دنیوی ظاهر و هویداست نه از ظلال حسن اوست تعالی و تقدس بلکه از لوازم عدم است
که بواسطه مجاورت حسن حسنی در مظاهر پیدا کرده است و فی الحقیقت قبیح و ناقص است و در رنگ آنکه زهر را
بشکر غلاف سازند و نجاست را زر اندود نمایند و آنکه تجویز تمتعات نساء جمیله نکاحیه یا جمیله فرموده است
بواسطه تحصیل اولاد و بقاء نسل است که مطلوبست در بقاء نظام عالم پس بعضی از صوفیه که بمظاهر جمیله
و نغمات مستحسنه گرفتار اند بتخیل آنکه این جمال و حسن مستعار از کمالات حضرت واجب الوجود است
تعالی و تقدس که درین مظاهر ظهور فرموده است و این گرفتاری را نیک و مستحسن می انگارند بلکه او
وصول تصور می نمایند نزد این حقیر خلاف آن ثابت شده است چنانچه شمه از آن بالا مذکور شده است

عجب کاریست بعضے ازینها دران مطلب خود این قول را سند می آرند که گفته اِیَّاکُمْ وَالْمُرْدَ فَاِنَّ فِیْهِمْ
لَوْنًا کَلَوْنِ اللّٰهِ کلمهٔ کلون الله ایشان را در اشتباه مے اندازد و نمیدانند که این قول منافی مطلب
ایشان است و مؤید معرفت این درویش است زیرا که کلمهٔ تحذیر آورده و منع توجه بایشان نموده است و
منشأ غلط را بیان فرموده که حسن ایشان مشابه حسن و جمال حق است سبحانه حسن او تا در غلط نیفتند قال علیه
الصلوة والسلام ما الدنیا والآخرة الا ضرتان ان رضیت احدهما سخطت الاخرى درین حدیث
نیز تصریح است بآنکه درمیان حسن و جمال دنیوی و درمیان حسن و جمال اخروی تناقض و مباینت است
و مقرر است که حسن دنیوی نامرضی است و حسن اخروی مرضی پس شر لازم حسن دنیوی باشد و خیر لازم
حسن اخروی پس ناچار منشأ اول عدم بود و منشأ ثانی وجود آرے بعضے از اشیا هستند که یک جهه بدنیا
دارند و جهه دیگر بآخرت این اشیا از وجه اول قبیح اند و از وجه ثانیه حسن و امتیاز درمیان این دو وجه و در
میان حسن و قبح هر کدام اینها مفوض بعلم شریعت است قال الله سبحانه وتعالى ما آتاکم الرسول
فخذوه وما نهاکم عنه فانتهوا و در خبر آمده است که ازان وقت که دنیا آفریده شده است حضرت
حق سبحانه وتعالى بروے نظر نکرده است و مبغوضهٔ حق است سبحانه این همه بواسطهٔ قبح و شرارت و فساد او
که از مقتضیات عدم است که مادهٔ هر شر و فساد است حسن و جمال دنیوی و حلاوت و طراوت آن کالمطروح
فی الطریق اند منظور نظر نیستند جمال آخرت است که شایان نظر است و مرضی حق است سبحانه قال الله سبحانه
وتعالى شکایة عن حالهم تریدون عرض الدنیا والله یرید الآخرة. اللهم صغر الدنیا
باعیننا وکبر الآخرة فی قلوبنا وطهرنا من الفحش بالفقر وجنبنا عن الغنى علیه وعلى آله الصلوات
والتسلیمات اتمها واکملها چون شیخ اجل شیخ محی الدین بن العربی نظر بحقیقت شرارت و نقص
و فساد اینها نینداخته است حقائق ممکنات را صور علمیهٔ حق جل و علا داشته است که آن صور در مرآت
حضرت ذات تعالى و تقدس که در خارج بحت او موجود نمیداند انعکاس پیدا کرده نمود خارجی حاصل کرده
است و آن صور علمیه را غیر از صور شیون و صفات واجبی ندانسته است جل سلطانه لاجرم حکم بوحدت وجود

ل۵ مقرر شده و تعین کرده ۱۲

کرده است و وجودِ ممکنات را عینِ وجودِ واجب گفته تعالی و تقدس و شر و نقص را نیز عینِ خیر گفته نفیِ شر را

مطلق و نقصِ محض کرده است از اینجاست که هیچ چیز را قبیح بالذات نمیدانند حتی که کفر و ضلالت را نسبت

بایمان و هدایت بد میدانند نه نسبت بذاتِ خود که آن را عینِ خیر و صلاح میدانند که انکار و نسبت بار آنها خروج

اینها را باستقامت حکم مینماید و کریمه مَا مِن دَآبَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا اِنَّ رَبِّي عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ شاهدِ

این معنی میسازد آری هر که حکم بوحدتِ وجود نماید از امثالِ این سخنان چه اتحاشی فرماید و آنچه برین حقیر

ظاهر ساخته اند آنست که ماهیاتِ ممکنات عدمات اند با کمالاتِ وجودیه که در آنها منعکس گشته است و ممتزج

شده کما مرّ مفصلا۔ وَاللّٰهُ سُبْحَانَهٗ يُحِقُّ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ۔ ای فرزند این علوم و معارف

که هیچ یک از اہلِ الله بدان تکلم نه فرموده است نه بتصریح و نه باشارت انا شرف معارف اند و اکمل علوم

که بعد از هزار سال بر منصه ظهور آمده اند و حقیقتِ واجب تعالی و تقدس و حقائقِ ممکنات اکما ینبغی و یلیق

بیان فرموده اند نه مخالفت بکتاب و سنت دارند و نه مباینت باقوالِ اہلِ حق تا آنکه مراد از دعاء نبوی

علیه و علی آله الصلوة والسلام که گویا از برای تعلیمِ امت فرموده اند اَللّٰهُمَّ اَرِنَا حَقَائِقَ

الْاَشْيَاءِ كَمَا هِيَ۔ این حقائق اند که در ضمنِ این علوم مبین گشته اند و مناسبِ مقامِ عبودیت اند

و بر نقص و ذل و انکسار که ملائمِ حالِ بندگی است دلالت دارند بنده عاجز که خود را عینِ مولائے

قادرِ خود داند چه لطافت دارد و از کمالِ بے ادبی خبر میدهد ای فرزند این آن وقت است که در

امم سابقه درین طور وقتیکه ظلمت عالم را فرا میگرفت پیغمبر اولو العزم مبعوث میگشت و احیاء شریعتِ جدیده

میکرد و درین امت که خیر الامم است و پیغمبر ایشان خاتم الرسل علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات

علماء را مرتبه انبیاء بنی اسرائیل داده اند و بوجودِ علماء از وجودِ انبیاء کفایت فرموده اند لهذا بر سر هر مائة از

علمای این امت مجددے تعیین مینمایند که احیاء شریعت فرماید علی الخصوص بعد از مضیِ الف که در امم

سابقه وقتِ بعثتِ پیغمبرِ اولی العزم است و بهر پیغمبرے در آنوقت اکتفا نموده اند در چنین وقت عالمی

عارفے تام المعرفت در کار است که قائم مقامِ اولی العزم امم سابقه باشد شعر فیضِ روح القدس ار باز

ﻪ عن ابی هریرة عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان الله عزوجل یبعث لهذه الامة علی رأس کل مائة سنة من یجدد لها دینها

مدد فرماید ❊ دیگران هم بکنند آنچه مسیحا میکرد ❊ اے فرزند وجودِ صرف مقابلِ عدمِ صرف است وبالا گذشت که وجودِ صرف حقیقتِ واجب الوجود است تعالی وتقدس وعین هر خیر وکمال هر چند ملاحظۂ این عینیت هم اگرچه بسبیلِ اجمال باشد دران موطن گنجایش ندارد که شائبۂ ظلیت وارد وعدم صرف که مقابلِ آن وجود است آن عدم است که هیچ نسبتے واضافتے باوراه نیافته است وعین شر ونقص است هر چند این عینیت نیز درانجا نمیگنجد که بوئے از اضافه وارد و معلوم است که ظهور شئے بر وجه اتم در مقابلِ حقیقیِ آن شئے صورت بندد و تتبین بضدها تتبین الاشیاء پس ناچار ظهورِ وجودِ صرف بر وجه اتم در مرآتِ عدمِ صرف حاصل گردد و مقرر است که نزول باندازۂ عروج است پس کسیکه عروج او بعنایتِ الله سبحانه بحضرتِ وجودِ صرف متحقق شود نزول او ناچار بعدمِ صرف که مقابل اوست خواهد بود لیکن در وقتِ عروج انجا استهلاکِ عارف است که جهل آنرا لازم است و در وقتِ نزول الصحو متحقق است که مقامِ علم ومعرفت است درین مقامِ صحو اورا تجلی ذاتی که مبرا است از شائبۂ ظلیت ومنزه است از ملاحظۂ شیون واعتبارات ذاتیه مشرف میسازند وے واناشند که پیش ازین هر تجلی که حاصل شده بود در پردۂ ظلے از ظلال اسما وصفات وشیون واعتبارات بوده هر چند عارف آن تجلی را بے ملاحظۂ اسما وصفات وشیون واند و تجلی حضرتِ وجودِ صرف شمرد وسبحان الله این عدم که ماوائے هر شر ونقص است بواسطۂ ظهورِ تامِ حضرتِ وجود تعالی معنی حسن پیدا کرد وآن یافت که هیچکس نیافت قبیح لذاته بواسطۂ حسنِ عارضی مستحسن گشت نفسِ اماره انسانی که بالذات بشرارت مائل است از همه مناسبتِ تام بآن عدم دارد ولهذا او در تجلی خاص از همه فائق آمده و برهمه ترقی گزیده ع که مستحق کرامت گناهگارانند ❊ باید دانست که عارف تام المعرفته بعد از طےِ مقاماتِ عروج ومراتبِ نزول تفصیلاً چون بعدمِ صرف نزول فرماید و آئینه داری حضرتِ وجود نماید هر آئینه جمیع کمالاتِ اسمائے وصفاتے در وے ظهور خواهد یافت وتفصیلاً همه را خواهد نمود و بالتعلّق تفصیلیه بمقامِ اجمال متضمنِ آنست واین دولت غیر او را میسر نیست واین آئینه داری ویرا است خاص که بر قد او دوخته اند و در خزینۂ حضرتِ علم هر چند این تفصیل صورت یافته است اما آن آئینه داری

مکتوبات امام ربانی

له یعنی چیز یافته مقابل خود قهر سیاه عدم خود تعین شود ۱۲

له یعنی همچنین آئینه داری مختص بوے است نه دیگرے یافته میشود ۱۲

نیز داخواهد نمود ۱۲

در مرتبۀ علم است و آئینۀ آن عارف در مرتبۀ خارج که در خارج جمیع کمالات را وانموده است **سوال** معنے مرآتیت عدم چیست و عدم را که لا شئ محض است بکدام اعتبار مرآت وجود گفته اند **جواب** عدم باعتبار خارج لا شئ محض است اما در علم امتیازے پیدا کرده است بلکه وجود علمی نیز حاصل نموده نزد مثبتان وجود ذهنی را و مرآت وجود بآن اعتبار گفته اند که در مرتبۀ عدم هرچه از نقص و شرارت که ثابت شود از وجود که نقیض اوست لاجرم مسلوب خواهد بود و هر کمالیکه در مرتبۀ عدم مسلوب گردد در حضرت وجود مثبت خواهد بود پس ناچار عدم سبب ظهور کمالات وجودی گشت معنے المرآتیة الهمنا فافهم فانه ینفعک واللہ سبحانه الملهم اے فرزند این معارف که مسوده یافته است امید است که از الهامات رحمانی باشند که اصلا شائبۀ وساوس شیطانی را در آنجا مجال نبود دلیل برین معنی آن دارد که چون در صدد تحریر این علوم شد ملتجی بجناب قدس خداوندی جل سلطانه گشت دید که گویا ملائکه کرام علی نبینا و علیهم الصلوٰة والسلام از نواحی آن مقام دفع شیطان میکردند و نمیگذاشتند که در حوالی آن مکان بگردد واللہ سبحانه اعلم بحقیقة الحال و چون اظهار نعم جلیله از اعاظم محامد است باظهار این نعم عظمی جرأت نموده آمد امید است که از نقطۀ تعجب مبرا باشد چگونه عجب را گنجایش باشد که بعنایت اللہ سبحانه نقص و شرارت ذاتی خود هم وقت نصب عین است و کمالات همه منسوب باو تعالی الحمد للہ رب العالمین اولا و آخرا والصلوٰة والسلام علی رسوله دائما و سرمدا و علی آله الکرام و اصحابه العظام والسلام علی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات اتمها و اکملها

مکتوب دو صد و سی و پنجم

بملا عبد الغفور سمرقندی و حاجی بیگ فرکتی و خواجه محمد اشرف کابلی صدور یافت در بیان آنکه صحبت این طائفه سرمایۀ سعادات دنیویه و اخرویه است و توفیق اتیان احکام شرعیه و تحصیل جمعیت معنویه ثمرۀ

آن محبت است ما بیننا ذلك بعد الحمد والصلوة وتبليغ الدعوات معلوم شریف دوستان حقیقی و مشتاقان تحقیقی باد که مکتوبات شریفه که منبئ از فرط محبت و اشتیاق بوده بوصول آن مبتهج و مسرور گردید ثبتكم الله سبحانه على هذه المحبة این محبت را سرمایه سعادات دنیویه و اخرویه دانسته از حضرت حق سبحانه و تعالی ثبات و استقامت بران مسئلت باید نمود توفیق اتیان احکام شرعیه نتیجه این محبت است و تحصیل جمعیت باطن ثمره این مودت اگر عالم عالم ظلمات و کدورات در باطن بریزند و این محبت را برپا دارند غم نباید خورد بلکه امیدوار باید بود و اگر کوه کوه انوار و احوال در باطن افاضه کنند و سر موئے ازین محبت بردارند جز خرابی هیچ نباید دانست و استدراج باید شمرد و این شرذمه را نیک محکم داشته متوجه کار خود باشند و بامور لاطائل عمر گرانمایه را تلف نسازند ع همه اندر زمن بتو این است ٭ که تو طفلی و خانه رنگین است ٭ والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی

والتزم متابعة المصطفى عليه وعلى آله من الصلوات افضلها ومن التسليمات اكملها

مکتوب دوصد و سی و ششم (۲۳۶)

بمخدوم زادگی میان شیخ محمد صادق سلمه الله تعالی در بیان بعضے از اسرار صدور یافته بعد الحمد والصلوة معلوم فرزندی ارشدی باد که از مکتوب شما که در شرح احوال نوشته بودند چنان مفهوم گشته بود که شما را مناسبتی بولایت خاصه محمدیه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة پیدا شده است ازین معنی شکر خداوندی جل سلطانه بجا آورده که از مدتها آرزوے این دولت داشته که در حق شما بحصول پیوندد و این زمان امیدوار گشته متوجه آن شد که شما را باین دولت جذب نماید اتفاقاً درین جست و جو شما را داخل ولایت موسوی یافت على نبينا وعليه الصلوات والتسليمات و از آنجا کشیده داخل دائره ولایت خاصه ساخت فلله سبحانه الحمد والمنة على ذلك و چون شما را به تیسیر درین ولایت در آورده اند زیاده از بست روز است که در کنار خود نگاه داشته پرورش مینماید معلوم

نیست کہ از ضعف این نسبت معلوم شما شدہ باشد و حالا چون رو بقوت آوردہ است امید است کہ معلوم شما نیز گردد و آنرا انعام حضرت حق سبحانہ و تعالی چہ نویسد کہ در باب این عاصی علی التواتر و التوالی فائض است ؏ من آن خاکم کہ ابر نوبہاری ❊ کند از لطف برمن قطرہ باری ❊ اگر بر روید از تن صد زبانم ❊ چو سوسن شکر لطفش کے توانم ❊ دیگر فرزندے اعزی محمد سعید کہ در مکتوب خود اظہار احوال خود نمودہ بود بسیار اصیل است بآن خصوصیت از یاران کم کسے را رو دادہ است امید است کہ حضرت حق سبحانہ و تعالی اورا نیز بولایت خاصہ مشرف گرداند و فرزندے محمد معصوم خود بفضل خداوندی جل سلطانہ بالذات قابل آن دولت است حضرت حق سبحانہ و تعالی از قوۃ بفعل آرد بصدقۃ حبیبہ علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات ✦ ✦ ✦ ✦

مکتوب (۲۳۷) دو صد و سی و ہفتم

المستجاب ۴۶

بملا محمد طالب بیانکی صدور یافتہ در ترغیب بر متابعت سنت سنیہ علی صاحبہا الصلوۃ و السلام و التحیۃ و در مدح طریقہ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم ثبتنا اللہ سبحانہ و ایاکم علی جادۃ الشریعۃ الحقۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوۃ و السلام و التحیۃ و علی آلہ الکرام و اصحابہ العظام اخوی ارشدی اکابر طریقہ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم التزام متابعت سنت سنیہ نمودہ اند و اختیار عمل بعزیمت فرمودہ اگر باین التزام و اختیار ایشان را با احوال و مواجید مشرف سازند نعمت عظیم میدانند و اگر احوال و مواجید با ایشان بدہند و درین التزام و اختیار فتور یابند آن احوال را نمے پسندند و آن مواجید را نمیخواہند و در ان فتور جز خرابی خود ہیچ نمیدانند زیرا کہ برہمنان و جوگیان ہند و فلاسفہ یونان از قسم تجلیات صوری و مکاشفات مثالی و علوم توحیدی بسیار دارند اما غیر از خرابی و رسوائی نتیجہ آن ندارند و جز بعد و حرمان نقد وقت شان نیست آن برادر چون بفضل الٰہی جل سلطانہ خود را در سلک ایشان دادہ این کار بر دخل ساختہ است ناچار است

کہ متابعتِ ایشان را التزام نماید و سرِ موئے مخالفت گنجایش ندہد تا از کمالاتِ ایشان سود مند و برخوردار گردد اولاً تصحیحِ عقائد بر وفقِ معتقداتِ اہلِ سنت و جماعت کثّرہم اللہ سبحانہٗ فرماید و ثانیاً علم فرض وواجب و سنت و مندوب و حلال و حرام و مکروہ و مشتبہ کہ در علمِ فقہ مذکور است و عمل بمقتضائے این علم حاصل نماید تا اینہا نوبت بعلوم صوفیہ برسد تا آن دو جناح درست نکند طیران عالمِ قدس محال است اگر احوال و مواجید بحصول آن دو بازو میسّر شد خرابی خود را دران باید دانست و از ان احوال و مواجید استعاذہ باید نمود ع کار اینست غیر این ہمہ ہیچ • ما علی الرسول الا البلاغ • اخوی اعزّی میان شیخ داؤد آنجا آمدہ اند صحبتِ ایشان را مغتنم شمرند با نچہ نصیحت و دلالت نمایند انقیاد باید نمود کہ در صحبتِ مریدانِ این اکابر بسیار بودہ اند و راہ و روشِ ایشان معلوم نمودہ یارانیکہ آنجا اند و بتوسطِ خدمتِ میر نعمان داخلِ این طریقۂ علیہ گشتہ باید کہ صحبتِ شیخ مشار الیہ را غنیمت شمرند و در حلقہ یکجا بنشینند و در یک دیگر فانی باشند تا جمعیت حاصل شود و معاملہ بترقی انجامد مطالعہ مکتوبات را لازم گیرند کہ سود مند است ع ما و یم تر از گنج مقصود نشان • والسلام علیٰ من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا

مکتوب دو صد و سی و ہشتم (۲۳۸)

بمیر محمد نعمان صدور یافت در بیانِ آنکہ در تکثیرِ اخوان امیدوار بسیار است و در تنبیہ آنکہ مبادا احوال و معارفِ مریدان باعثِ توقفِ پیران شود و منجر بتعجب گردد و در بیانِ آنکہ احوال مریدان باید کہ موجب حیا باشد کہ ترغیب بر ترقیات نماید الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ علیٰ سید المرسلین وعلیٰ آلہ واصحابہ الطیبین الطاہرین علیہم اجمعین مکتوب شریف کہ بمصحوب کس خواجہ رحمی ارسال داشتہ بودند وصول یافت موجبِ فرحت فراوان گشت و چون احوالِ مسترشدان و مریدانِ ایشان درانجا بتفصیل اندراج یافتہ بود فرحت بر فرحت افزود زیرا کہ

تکثیر اخوان بموجب اکثروا اخوانکم فی الدین امیدوار بهاست وکریمهٔ سنشد عضدک
باخیک نیز موید این معنی است لیکن باید که منظور نظر احوال و اعمال خود باشد وملحوظ سکون وحرکت خود
بود مبادا که ترقیات مریدان باعث توقفات پیران گردد وحرارت مسترشدان در کارخانهٔ مرشدان
برودت انداز د و آن بمعنی زیان ولزان باید بود واحوال ومقامات مریدان را در رنگ شیر بر باید دید
چه جای آنکه بآنها مفاخرت ومباهات باید کرد که مبادا ازین راه دروازهٔ عجب کشاده گردد بلکه باید که بحکم
الحیاء شعبة من الایمان ترقیات مریدان باعث شرمندگی وخجالت باشد وحرارت طلب طالبان
موجب غیرت وعبرت بود وباید که قصور اعمال ومتهم داشتن نیات لازم وقت بود وبلسان حال وقال
بکلمهٔ هل من مزید مطلوب باشد هرچند مستوقع انا وصناع پسندیده شما همین قسم معاملات است اما الخطر
اعدائے دین که اماره ولعین بود نموده بطریق تاکید مبالغه کرده آمد ازین راه مبادا برودتے در سرگرمی
توجه طالبان افتد که مقصود جمع کردن این دو دولت است اقتصار بر یکے ازصورت خواجه رحمی و
سید احمد باید که در خدمت شما حاضر باشند وتوجه شما بحال ایشان بروجه اتم مرعی باشد میر عبد اللطیف
هم اگر توفیق توبه یافته باشد بدو نمایند که استقامت پیدا کنند نوشته بودند که بعضے از طالبان طریقهٔ قادریه را
التماس مینمایند باید که غیر از طریقهٔ نقشبندیه به هیچکس هیچ طریقه تعلیم نکنند که خلط دو طریقه نشود اما اگر کلاه و
شجره طلبند و استخاره راه دهد مرید بگیرند ونصیحت فرمایند والسلام علیکم وعلی سائر اصحابکم
واحبابکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوة والسلام اتمها
واکملها.

مکتوب دوصد وسی ونهم (۲۳۹)

بملا احمد برکی صدور یافت در جواب کتابت او که نوشته بود واستفسار ها نموده الحمد لله رب العالمین
والصلوة والسلام علی سید المرسلین وآله واصحابه الطاهرین وعلیهم اجمعین صحیفهٔ گرامی که از
روی شفقت ومهربانی مرسل داشته بودند بمطالعهٔ مضامین آن مبتهج ومسرور گردید نوشته بودند که غرض

اَوْلیٰ بر تقدیرِ احوال است الخ مخدوما مقصود از حصولِ احوال گرفتاری محوّلِ احوال است و چون این
گرفتاری حاصل است حصولِ احوال گو نباشد نوشته بودند که در حضور مذکور شده بود که در حق شما تخم ریزی
بسیار کردیم الخ مخدوما اَلْوَاقِعُ کَذٰلِکَ لٰکِنْ حُصُوْلُ الثَّمَرَاتِ مَنُوْطٌ بِوُرُوْدِ الْمَوْعُوْدِ لِاَنَّ زَمَانَ حَالِ الْحُبُوْبِ
وَبَعْدَ لِلثَّمَرَاتِ اِنْتَظِرْ وَلَا تَعْجَلْ بِهٖ از مقوله مولانا محمد صالح نوشته بودند چون مولانا مذکور حاضر نبود
که مرادِ او فهمیده شود از آن مقوله متعرّض نشده اما خیر است بخاطر هیچ نرسانند از سوئے ادب که رفته بود
نوشته بودند از مخلصان زلّاتِ معفو است بخاطر هیچ نرسانند از احوالِ خود تفتیش نموده بودند لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ
اَلْحَمْدُ وَالْمِنَّۃُ که شما از مقبولان ساختند قَبِلَہٗ مَنْ قَبِلَ بِلَا عِلَّۃٍ نوشته بودند که مع شیخ زاده آمده بودند که
تلقینِ ذکر بگیرند الخ مخدوما استخاره در هر امر مسنون است و مبارک لیکن در کار نیست که بعد از استخاره
امرے ظاهر شود در خواب یا در واقعه یا در بیداری که دلالت بر فعل یا ترک نماید بلکه بعد از استخاره رجوع بقلب
باید نمود اگر اقبال بآن امر زیاده از پیش است دلالت بر فعل دارد و اگر اقبال همان قدر است که سابق
داشت و نقصان پیدا نکرده هم منع نیست درین صورت استخارها را مکرر سازند تا زیادتی اقبال مفهوم
شود و نهایت تکرار استخارها تا هفت مرتبه است و اگر بعد از ادائے استخاره نقصانے در اقبالِ سابق مفهوم شد
دلالت بر منع است درین صورت نیز اگر استخارها مکرر سازند گنجائش دارد بلکه بر هر تقدیر استخارها مکرر
ساختن اَولیٰ و انسب و احتیاط است در اقدام و عدمِ اقدام و در آن امر معنئ عبارتِ رساله مبدا و معاد
که در بیانِ جسدِ مکتسبِ روح تحریر یافته است پرسیده بودند مخدوما مباشرتِ روح مر افعالے را که مناسب
افعالِ اجسام است بواسطه همان جسدِ مکتسب است ازین قبیل است مددهائے که از روحانیتِ اکابر
قَدَّسَ اللّٰہُ تَعَالیٰ اَسْرَارَهُمْ که مناسبِ افعالِ اجسام است کَاِهْلَاکِ الْاَعْدَاءِ وَنُصْرَةِ الْاَحِبَّاءِ
بِوُجُوْهٍ مُخْتَلِفَۃٍ وَاِغَاثَۃِ طلبِ امان از فتنه ظلمه رفته بود حضرت حق سبحانه و تعالیٰ شما را المعیت
شما را بلکه تعیّنِ شما را از شر آن ظلمه محفوظ ساخته است بفراغ خاطر متوجه جناب قدس او باشند تعالیٰ و تقدس
و امید است که این خطرات موقت بتوقیت نسازند اِنَّ رَبَّکَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَۃِ اما اهل آن بقدر نصیحت

فرمایند که تغییر و تبدل صلاح و خیر اندیشی مسلمانان نه کنند قال الله سبحانه وتعالی اِنَّ اللهَ لَا یُغَیِّرُ مَا بِقَوْمٍ
حَتّٰی یُغَیِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ والسلام

مکتوب دوصد وچهلم (۲۴۰)

بشیخ یوسف برکی صدور یافت در بیان بے نهایتی این راه و بعضے از فوائد کلمه طیبه لَا اِلٰهَ اِلَّا الله

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی رساله که متضمن مجمل احوال خیر مآل شما بوده رسید مطالعه آن باعث مسرت گشت ع در عشق چنین بوالعجبیها باشد * اما باید از احوال گذشته مجمل احوال الهام رسید که آنجا همه جهالت و نادانیست بعد از ان اگر معرفت مشرف سازند زہے دولت باجمله هرچه در دید و دانش در آید قابل نفی است اگرچه شهود وحدت در کثرت باشد چه آن وحدت را در کثرت مجال گنجایش نیست آنچه می‌نماید شبح و مثال آن وحدت است نه او پس مناسب حال شما درین وقت ذکر کلمه طیبه لَا اِلٰهَ اِلَّا الله است و تکرار این کلمه تا بحدیکه در دید و دانش هیچ نگذارد و رخت بحیرت و جهالت برد و معامله را بفنا اندازد تا بحیرت و جهل نرود از فنا نصیبے نیست آنچه شما فنا دانسته اید معبر بعدم نه فنا و چون بعد از وصول بمجمل فنا دست دهد اول قدم درین راه زده باشند وصل کجا و اتصال کرا
ع کَیْفَ الْوُصُوْلُ اِلٰی سُعَادَ وَدُوْنَهَا * قُلَلُ الْجِبَالِ وَدُوْنَهُنَّ حُتُوْفٌ * احوال شما درست است اما گذشتن از ان لازم است وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَکْمَلُهَا نصیحت دیگر استقامت بر شریعت است و تطبیق احوال است باصول شرعیه اگر عیاذًا بالله سبحانه در قول و فعل خلافے با شریعت پیدا آید خرابی خود دران باید دانست طریق ارباب استقامت همین است والسلام

مکتوب دوصد وچهل ویکم (۲۴۱)

خواهد بداند که این کریمه واقعه است در پاره الم در آخر ربع سوم ۱۲

بجانب مولانا محمد صالح صدور یافت در بیان ترقی بعضی یاران بعد الحمد والصلوٰة معلوم اخوی
ارشدی باد که احوال اینجا محمود و مستوجب حمد است یاران اینجا خرم و خوش وقت اند علی الخصوص مولانا
محمد صدیق درین ایام بعنایة الله سبحانه بولایت خاصه مشرف گشته و از اسم جزئی باسم کلی ملحق
شده معذلک نظر بفوق دارند از اینجا نصیب وافر حاصل کرده شاید میل برجوع نمایند والله یختص برحمته
من یشاء آگاه گاه از احوال خود و یاران اینکه داخل طریقه شده اند و میشوند مینوشته باشند چند روز در اینجا استقامت
نمایند والسلام

مکتوب دوصد و چهل و دوم (۲۴۲)

بجانب ملا بدیع الدین صدور یافته در جواب بعضی سؤالها که نموده بودند بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ
الدعوات معلوم اخوی اعزی باد که درویش کمال صحیفه شریفه رسانید موجب فرحت گشت از دید قصور
و تهمت نیات و اعمال خود نوشته بودند بوضوح انجامید از حضرت حق سبحانه و تعالی مزید این دید
مسئول است و اتمام این اتهام مطلوب که درین راه این هر دو دولت ادلاک امور است نوشته
بودند و استفسار نموده که شغل اسم ذات تعالی و تقدس تا کجاست و چه مقدار حجب ازو میبرد و ثبت این اسم
مبارک بر طرف میگردد و نهایت نفی و اثبات تا بچه حد است و ازین کلمه مبارکه چه کشایش ها پیش می
آیند و چه مقدار حجب مرتفع میشوند بدانند که ذکر عبارت از طرد غفلت است و چون ظاهر را از غفلت
چاره نیست چه در ابتدا و چه در انتها پس ظاهر همه وقت محتاج بذکر گشت غایة ما فی الباب در بعضی اوقات
ذکر اسم ذات عز و جل انفع است و در بعضی دیگر از اوقات ذکر نفی و اثبات انسب باقی ماند معامله باطن
در اینجا نیز تا زمان ارتفاع غفلت بالکلیة از ذکر گفتن چاره نبود این قدر هست که در ابتدا این دو ذکر تحقیق
است و در توسط و انتها این دو ذکر متعین نیست اگر بتلاوت قرآن و ادای صلوٰة نیز طرد غفلت نموده آید
هم گنجایش دارد لیکن تلاوت قرآن بحال متوسط مناسب است و ادای نماز نوافل مناسب حال منتهی ست
باید دانست که حضور حضرت ذات تعالی و تقدس که بملاحظه اسماء و صفات باشد اگرچه دائمی بود نزد متوجهان

احدیت مجرده داخل غفلت است این غفلت را نیز طی باید نمود و بوراء الورا باید رفت ؎ فراق دوست
اگر اندک است اندک نیست * درون دیده اگر نیم موست بسیار است * و آنچه از وقائع که سید مهند نوشته
بودند پیش ازین نیز در جواب نوشته بود که اینها مبشرات اند هنوز وقت ظهور اینها نرسیده است منتظر باشند و کار کنند
؎ کیف الوصول الی سعاد و دونها * قلل الجبال و دونهن حتوف * والسلام

مکتوب دوصد و چهل و سوم

بجانب ملا ایوب محتسب صدور یافت در ترغیب بر طریقۀ علیۀ نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات معلوم اخوی اعزی باد که چند دفعه در کتابتهای متعدده طلب نصائح نموده بودند اما این حقیر نظر بر خرابیهای خود انداخته اقدام در اجابت آن مسئول نمی نمود چون طلب مکرر گشت بضرورت چند فقرۀ نامربوط نوشته آمد استماع نمایند و بدانند که آنچه بر انسان لازم است و لابدیست و بآن مکلف امتثال اوامر است و انتهاء از نواهی کریمۀ ما آتاکم الرسول فخذوه وما نهاکم عنه فانتهوا باین معنی است و چون مامور باخلاص است الا لله الدین الخالص و آن بی فنا صورت نمی بندد و بی محبت ذاتیه متصور نمیشود لاجرم سلوک طریق صوفیه که تحصیل فنا و محبت ذاتیه است نیز ضروری آمد تا حقیقت اخلاص صورت بندد و طرق صوفیه در مراتب کمال و تکمیل چونکه متفاوت افتاده است پس هر طریقی که ملتزم متابعت سنت سنیه باشد و اوفق باشیان احکام شرعیه برای اختیار اولی و انسب بود و آن طریق طریق اکابر نقشبندیه است قدس الله تعالی اسرارهم العلیه چه این بزرگواران درین طریق التزام سنت نموده اند و اجتناب از بدعت فرموده مهما امکن عمل برخصت تجویز نمیکنند اگرچه بظاهر در باطن نافع یابند و عمل بعزیمت از دست نمیدهند اگرچه بصورت در بسیرت متضرر باشند احوال و مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته اند و اذواق و معارف را خادم علوم دینیه دانسته جواهر نفیسه شرعیه را در رنگ طفلان بجوز و مویز وجد و حال عوض نمیکنند و بترهات صوفیه مغرور و مفتون نمیگردند و نص را بفص نگذارند و از فتوحات مکیه بفتوحات

کمیۂ التفات نمی نمایند ازینجاست کہ حال ایشان بر دوام است و وقت ایشان بر استمرار نقوش ماسوا
از باطن ایشان بر نہجے متلاشی میگردد کہ اگر ہزار سال تکلف در احضار ماسوا نمایند میسر نشود و آن
تجلی ذاتی کہ دیگران را کالبرق است این بزرگواران را دائمی است حضوریکہ غیبت در عقب
آن باشد نزد این عزیزان از حیز اعتبار ساقط است رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ
بیان حال شان است مع ذالک طریق ایشان اقرب طرق است و البتہ موصل است و نہایت دیگران
در بدایت این بزرگواران مندرج و نسبت ایشان کہ بحضرت صدیق منسوب است رضی اللہ تعالی عنہ
فوق ہمہ نسبتہاے مشایخ است اما فہم ہر کس بمذاق این اکابر نرسد نزدیک است کہ قاصران این طریقہ
علیہ نیز از بعضے کمالات ایشان انکار نمایند ع قاصرے گر کند این طائفہ را طعن قصور ۔ حاش
للہ کہ برآرم بزبان این گلہ را ۔ شاعر عرب فرماید شعر اُولٰئِكَ آبَائِيْ فَجِئْنِيْ بِمِثْلِهِمْ ۔ اِذَا جَمَعَتْنَا
یَا جَرِيْرُ الْمَجَامِعُ ۔ حضرت خواجہ احرار قدس سرہ فرمودہ اند کہ خواجگان این سلسلہ علیہ قدس اللہ تعالی
اسرارہم بہر زرّاقے و رقاصے نسبت ندارند کار خانہ ایشان بلند است شعر حیف باشد شرح او
اندر جہان ۔ ہمچو راز عشق باید در نہان ۔ لیک گفتم وصف او تا رہ برند ۔ پیش از آن کز فوت آن
حسرت خورند ۔ اگر فاتر در بیان خصائص و کمالات این برگزیدگان ثبت نمودہ آید حکم قطرہ باشد از
دریاے بے نہایت ع وادیم ترا ز گنج مقصود نشان ۔ والسلام علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ
المصطفی علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا

مکتوب دو صد و چہل و چہارم (۲۴۴)

بملا محمد صالح کولابی صدور یافتہ در جواب کتابتیکہ نوشتہ بودند در بیان خرابی احوال خود مکتوب شریف
اخوی ارشدی خواجہ محمد صالح وصول یافت آنچہ از خرابی احوال خود نوشتہ بودند امید است کہ از ان ہم
خراب تر گردند نہایت این خرابی در مکتوبے کہ باسم فرزندی ارشدی کہ درین ایام نوشتہ است اندراج

مکث بالفتح و سکون کاف ... درنگ کردن ...

یافته است ازینجا معلوم خواهند فرمود اگر میسر شد که بودنِ شما آنجا چند روز بسبب جمعیت یاران است اگر
صلاح دانند چند روز دیگر هم مکث نمایند فقیر نیز درین نزدیکی ارادهٔ سفرِ حضرت دهلی دارد که اخبارها و توجهات
باعثِ آن سفر اند و این مقام را بفرزندی ارشدی عنایت فرموده اند و داخلِ ولایتِ ایشان ساخته اند
فقیر اینجا برنگِ مسافران در ولایتِ ایشان نشسته است و یارانیکه داخلِ طریقهٔ علیه شده اند علی الخصوص
میر ... و مولانا شکرالله و میر سید نظام بدعواتِ فراوان مخصوص اند فرزندی خواجه محمد صادق و سائر
برادرانِ شما را و جمیعِ یاران را دعا می رسانند ۞

مکتوب دویست و چهل و پنجم (۲۴۵)

بسید انبیا صدور یافت در جوابِ استفسار که نموده بود بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات می نماید که
مکتوب شریف که بمصحوبِ قاصد ارسال داشته بودند رسید موجبِ فرحت گشت نوشته بودند که ذکرِ نفی
و اثبات تا بیست و یک عدد رسانیده است اما دوام حاصل نمیشود و غیبت هم گاه گاه رو میدهد محبت آثارا
در ذکر گفتن نگاه داشتِ شرطی از شرائط مفقود است که نتیجه بر آن عدد مترتب نگشته بالمشافهه ان شاء الله تعالی
استفسار خواهد نمود و دیگر استفسار نموده بودند معنی این قول را نوشته بودند که حضرت صدیق رضی الله تعالی
عنه کار خود را تمام کرده فرمودند که ذِکْرُ اللِّسَانِ لَقْلَقَةٌ وَذِکْرُ الْقَلْبِ وَسْوَسَةٌ وَذِکْرُ الرُّوحِ شِرْکٌ
وَذِکْرُ السِّرِّ کُفْرٌ باید دانست که چون ذکر مبنی از ذاکر و مذکور است هر ذکری که باشد و مقصود فنای ذاکر
و ذکر است و مذکور را لاجرم ذکر را لقلقه و وسوسه و شرک و کفر فرمودند ع هر چه از دوست وا مانی چه کفر
آن حرف و چه ایمان ۞ هر چه از راه دور افتی چه زشت آن حرف و چه زیبا ۞ اما ذکر را این عیوب
پیش از حصولِ فنا و بقا پیدا است زیرا که بعد از حصولِ بقا وجودِ ذاکر و ثبوتِ ذکر از وی مذموم نیست
و اگر درین معنی خفائی مانده باشد در حضور استفسار خواهد نمود که حوصلهٔ کتابت تنگ است پس این
قول را نسبت بحضرت صدیق نمودن خصوصاً بعد از تمامی کار ممکن نیست استفسار دویم آن بوده

که نوشته بودند که شیخ ابوسعید ابوالخیر طلب دلیل بمقصود از ابوعلی سینا نموده بود و او در جواب نوشته که درآئی
نور کفر حقیقی در آئی از اسلام مجازی تو شیخ ابوسعید بعین القضاة نوشته که اگر لکھ سال عبادت میکردم
آنچه ازین کلمهٔ ابی علی سینا حاصل شد از و نمیشد عین القضاة نوشته که اگر سعید مثل آن بیچاره مطعون
و ملامت گردید شدید باید دانست که کفر حقیقی عبارت از رفع اثنینیت است بالکل و استتار کثرت است بتمام
که مقام فناست و فوق آن کفر حقیقی مقام اسلام حقیقی است که موطن بقاست کفر حقیقی نسبت باسلام
حقیقی منقصت تمام دارد از کوته نظری ابن سینا است که باسلام حقیقی دلالت نموده و فی الحقیقت او را
از کفر حقیقی هم نصیبی نبوده از روی علم و تقلید گفته و نوشته بلکه او از اسلام مجازی هم حظ وافر نگرفته
و در خرخشهای فلسفی مانده امام غزالی بتکفیر او مینماید والحق که اصول فلسفی او منافی اصول اسلام است
دیگر شیخ ابوسعید از عین القضاة بسیار مقدم بوده است باوجه نویسید اگر شائبهٔ از اشتباه باقی مانده
باشد در حضور استفسار خواهند نمود والسلام

مکتوب دو صد و چهل و ششم (۲۴۶)

بمیر محمد نعمان صدور یافت در بیان حصول مقامیکه متوقع و مترصد بوده است در مراتب کمال و تکمیل و بیان حجب ذوقی که در بعضی اوقات طاری میگردد بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العلمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین واله واصحابه الطاهرین وعلیهم اجمعین

صحائف شریفه که بتواتر و توالی رسید فرحتهای فراوان رسانید قاصدی متوجه آن حدود نبوده تا جواب هر یک را علیحده مینوشت معذور خواهند داشت بعد از وصول مکتوب که مصحوب میرزا دارسال داشته بودند روزی بعد از نماز بامداد در حلقهٔ یاران نشسته بود بخاطر رسید یا بخواست توجهی بجانب شما بسیار شد و در صدد رفع بقایای آثار که بنظر درآمد گشت و اهتمام در دفع ظلمات و کدورات که محسوس میگشت نمود تا آنکه هلال کمال شما بدر کامل گشت و آنچه در آفتاب هدایت ودیعت نهاده بودند همه در آن بدر منعکس شد

حتی که در جانب کمال هیچ متوقعی و منتظری نماند الّا ان یتّسع الظرف بعد ذٰلک و یأخذ بقدر
وسعته شیئاً فشیئاً و تا زمان طویل صورت شالیه این معنی را در نظر داشت تا یقینی که مصداق صدق
است حاصل آمد الحمد لله سبحانه علی ذٰلک حصول این دولت تاویل آن واقعه است که شما دیده
بودید حصول آنرا بمبالغه و تاکید بسیار میفرمودید لله الحمد سبحانه والمنة که والد شما بتمام او را یافت
و موعود و منتجز شد و معهود موفی گشت امید است که تکمیل باندازهٔ این کمال حاصل آید و وحشت و صحرا از آن
حدود بوجود شریف شما منور گردد از بی توفیقی خود نوشته بودند ظاهراً سبب آن قبض مفرطات و چون
قبضهای شما مفرط و طویل الذیل است مسبب آن نیز باندازهٔ سبب طویل خواهد بود و مع ذٰلک خود را
بتکلف بر اتیان اعمال و اداء عبادات وا دارند و تحمل بر این معنی باشند و دیگر درین سال علوم بلند و معارف
ارجمند بظهور آمده است از آنجمله دو مسوده را اخوند مولانا محمد امین همراه آورده اند یکی در حل شرح بعضی از
رباعیات حضرت خواجهٔ ما است قدس سره که در صحبت قرات یاران فیروزآبادی نوشته شده است
دران رساله علوم توحید آمیز بتقریب آن رباعیات اندراج یافته است و تطبیقی داده است در میان علما
و صوفیه که بوحدت وجود قائلند و بر نهجی تحریر یافته است که نزاع فریقین بلفظ راجع گشته و دویم از آن
دو مسوده مکتوبی است که باسم فرزندی ارشدی با مطلب و بسط تحریر یافته است علو درجهٔ آن علوم
وقت مطالعه خواهند دریافت اگر امری از آن در اشتباه مانده استفسار نمایند ٭ ٭

مکتوب دویصد و چهل و هفتم (٢٤٧)

بعرفان پناهی میرزا حسام الدین احمد صدور یافت در بیان آنکه دلیل بر وجود حق تعالی و تقدس
همان وجود حق است جل سلطانه نه ماسوای او تعالی و ما یناسب ذٰلک

عَرَفْتُ رَبِّیْ بِفَسْخِ الْعَزَائِمِ	شناختم پروردگار خود را بگردانیدن ارادهای مستحکم
لَا بَلْ عَرَفْتُ فَسْخَ الْعَزَائِمِ بِرَبِّیْ	نه بلکه شناختم بگردانیدن ارادهای مستحکم را بپروردگار خود

جلّ وعلا فانّه سبحانه الدليل
على ما سواه لا العكس فانّ
الدليل أظهر من المدلول وأيّ
شيء أظهر منه سبحانه لأنّ
الاشياء انّما ظهرت به ومنه
سبحانه وتعالى فهو الدليل على
نفسه وعلى ما سواه فلا جرم
عرفت ربّي بربّي وعرفت
الاشياء به تعالى فالبرهان
ههنا لمّي - وزعم الاكثر انّه انّي والتفاوت
بتفاوت النظر فيها لاختلاف
باختلاف المنظر بل لا مجال
للاستدلال والبرهان ثمّه
اذ لا خفاء في وجوده سبحانه
ولا ريب في ظهوره تعالى فهو اجلى
البديهيات وما خفي ذلك على
احد الّا لمرض في قلبه وغشاوة
على بصره والاشياء محسوسة بالحواس
الظاهرة ومعلومة بالضرورة انّ

جلّ و علا زیرا که اوست خدائے پاک دلیل بر غیر خود
نه آنکه غیر او سبحانه دلیل است بر وے عزّ اسمه
چه می باید که دلیل روشن تر باشد نسبت بمدلول کدام
چیز ظاهر تر است از وے سبحانه زیرا که بتحقیق اشیاء
تمامها بوے و از وے سبحانه و تعالی ظهور یافته
نه از غیر او جلّ سلطانه پس اوست تعالی
دلیل بر ذات خود و بر غیر خود پس ناچار راست آمد
که شناختم پروردگار خود را به پروردگار خود و شناختم
جمله اشیاء را باو سبحانه و تعالی پس اینجا استدلال
بموثّر است باثر و بعلّت است بر معلول
و اکثرے گمان برده که بتحقیق این استدلال استدلال
باثر است بر موثّر و بمعلول بر علّت و تفاوت بتفاوت
نظر است و فکر و اختلاف باختلاف محلّ نظر و فکر
بلکه استدلال و برهان را اندرین جا مجالے نه
زیرا که در وجود او سبحانه بوجهے خفائے نیست
و در ظهور او تعالی شکّے نزد وے نه پس او تعالی
ظاهر ترین جمله بدیهیات است و مخفی نماند این بر هیچ
یکے مگر بسبب علّت قلبی و غشاوه بصری و حال آنکه
اشیاء تمامها محسوس اند بحواسّ ظاهره و معلوم اند بدیهة
یعنی اینکه

وُجُودِهَا مِنْهُ تَعَالٰى وَتَقَدَّسَ وَفُقْدَانُ هٰذَا الْعِلْمِ لِلْبَعْضِ بِوَاسِطَةِ عُرُوضِ الْمَرَضِ لَا يَضُرُّ فِي الْمَطْلُوبِ	وجود شان بایجاد حق است تعالی و تقدس و عدم حصول این علم مر بعضے را بسبب لحوق مرض قلبی مخل مقصودیت نیست

وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ أَتَمُّهَا وَأَكْمَلُهَا

مکتوب دویست و چهل و هشتم (۲۴۸)

نیز بعالی جناب میرزا حسام الدین احمد صدور یافت در بیان آنکه کمّل تابعان انبیاء را علیهم الصلوات والتسلیمات از جمیع کمالات ایشان نصیب است بطریق تبعیت و در بیان آنکه هیچ ولی بمرتبهٔ هیچ نبی نرسد و تحقیق آنکه تجلی ذاتی که مخصوص بآن سرور علیه الصلوٰة والسلام گفته اند چه معنی است وما یناسب ذلک اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ هَدٰنَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِیَ لَوْلَا اَنْ هَدٰنَا اللّٰهُ لَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ صَلَوَاتُ اللّٰهِ تَعَالٰى وَتَسْلِيمَاتُهُ سُبْحَانَهُ عَلَيْهِمْ وَعَلٰى أَتْبَاعِهِمْ وَأَنْصَارِهِمْ وَأَعْوَانِهِمْ وَخَزَنَةِ أَسْرَارِهِمْ کمّل تابعان انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بجهت کمال متابعت و فرط محبت بلکه بمحض عنایت و موهبت جمیع کمالات انبیاء متبوعهٔ خود را جذب مینمایند و بکلیت برنگ ایشان منصبغ میگردند حتی که فرق نمیماند درمیان متبوعان و تابعان اِلّا بِالْاَصَالَةِ وَالتَّبَعِيَّةِ وَالْاَوَّلِيَّةِ وَالْاٰخِرِيَّةِ مَعَ ذٰلِكَ هیچ تابعی اگرچه از تابعان افضل الرسل باشد بمرتبهٔ هیچ نبی اگرچه ادون انبیا باشد نرسد آنند حضرت صدیق که افضل بشر است بعد از انبیا سر او همیشه زیر قدم پیغمبری باشد که او پایان تر جمیع پیغمبران است ازینجاست که مبادی تعینات جمیع انبیا و ارباب ایشان از عالم اصل است و مبادی تعینات آنها از اعالی و اسافل و ارباب ایشان از مقامات ظلال آن اصل عَلٰى تَفَاوُتِ الدَّرَجَاتِ فَكَيْفَ يُتَصَوَّرُ الْمُسَاوَاتُ بَيْنَ الْاَصْلِ وَالظِّلِّ قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ

وآنکه گفته اند که تجلی ذات تعالی وتقدس درمیان انبیا مخصوص بخاتم الرسل است علیه وعلیهم الصلوات والتحیات وکمّل تابعانِ آن سرور را ازان تجلی نصیب است بآن معنی است که تجلی ذات نصیب انبیا نیست وتبعیت نصیبِ کمّل است حاشا وکلا من ان یتصور هذا المعنی فان فیه مزیة الاولیاء علی الانبیاء بلکه مخصوص بودن آن تجلی بآن سرور بآن معنی است که دیگران را حصولِ آن تجلی بطفیل وتبعیت اوست علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات انبیا را علیهم الصلوات والتحیات حصولِ آن تجلی بطفیل اوست علیه الصلوة والسلام وکمّل اولیا را بتبعیت او علیه الصلوة والسلام انبیا برخوانِ این نعمتِ عظمیٰ جلیسِ طفیلی اویند علیه وعلیهم الصلوات والتحیات واولیاء خادمِ آش خور او از جلیس طفیلی تا خادمِ آش خور فرق بسیار ست این مقام از مزلات اقدام ست دیحقیقِ آن ودفعِ شبه ازان این فقیر در مکتوبات ورسائل خود وجوه شتی ذکر کرده والحق ما حققت فی هذه المسودة بفضل الله سبحانه وکرمه تعالی معلوم شریف بوده باشد که هرچند جمیع انبیا را علیهم الصلوات والتسلیمات بطفیل آن سرور علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات ازان تجلی نصیب وافر است اما معلوم میشود که این ولایتِ خاصه در اولیاءِ امتانِ ایشان سرایت نکرده است وازین تجلی نصیبی فرا نگرفته اند چه هرگاه در اصول اینها این دولت طفیلی وانعکاسی باشد بفروع بطریق عکس العکس چه رسد مصداقِ این معنی کشف صریح است نه استدلال عقلی که نتیجه سابقاً مذکور شده که کمّل تابعان بتمام کمالاتِ متبوعان را جذب مینمایند مراد ازان کمالاتِ تصدیقیه متبوعان است نه مطلقاً تا نقض پیدا نشود بلکه ایشان از ولایت مخصوص هر کدام انبیاء خود بتبعیت بهره ور گشته اند درمیانِ امتان همین امت بتبعیت باین تجلی مخصوص اند وباین دولتِ عظمیٰ مشرف لهذا خیر الامم گشته وعلماء اینها در رنگ انبیاء بنی اسرائیل شده ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ خواست که از فضائل وخصائص این ولایت خاصه شمه بنویسد تنگی وقت مساعدت نکرد وکاغذ کوتاهی آورد ولعنایات الله سبحانه علوم ومعارف در رنگ باران نیسان میریزند وبر عجائب وغرائب اسرار اطلاع می بخشند محرمان این راز

له یعنی ختم نبوت حضرت خاتم الرسل علیه الصلوة والسلام ۱۲

: مراد فرزندان کلان کبار اند یعنی خواجه محمد صادق و خواجه محمد سعید و خواجه محمد معصوم قدس الله تعالی اسرارهم ۱۲

فرزندان گرامی اند علیٰ قدر الاستعداد یاران دیگر چند روز در حضور اند و چند روز دیگر در غیبت ازینجا گفته اند که هر چند ولی ولی باشد اما بمرتبهٔ صحابی نرسد شوق دریافت ملازمت فوق الحد است صحیفهٔ گرامی که نامزد این حقیر فرموده بودند بود و آن مشرف گشت و بتصور اعمال از اجل نعم است اما توسط احوال در جمیع امور محمود است افراط در رنگ تفریط از حد اعتدال بیرون است والسلام علیکم و علیٰ سائر من اتبع الهدیٰ والتزم متابعة المصطفیٰ علیه و علیٰ آله الصلوات والتسلیمات

مکتوب دو صد و چهل و نهم (۲۴۹)

در بیان فضائل متابعت سید الاولین والآخرین و کمالات مترتبه بر آن و مراتب مخصوصهٔ آن بمیرزادها صدور یافت الحمد لله و سلام علیٰ عباده الذین اصطفیٰ نجات اخروی و فلاح سرمدی منوط بمتابعت سید الاولین والآخرین است علیه و علیٰ آله الصلوات والتسلیمات اتمها و اکملها لهذا بمتابعت او بمقام محبوبیت حق جل سلطانه میرسند و بمتابعت او بتجلی ذات تعالیٰ و تقدس مشرف میگردند و بمتابعت او بمرتبهٔ عبدیت که فوق جمیع مراتب کمالات است و بعد از حصول مقام محبوبیت است سرفراز میسازند و بمتابعت آن تحمل اوزار شنیع انبیای بنی اسرائیل میفرمایند و پیغمبران اولو العزم آرزوی متابعت او مینمایند و لو کان موسیٰ حیا فی زمنه ما وسعه الا اتباعه قصهٔ نزول روح الله و متابعت حبیب الله معلومه مشتهر همگنان است و امت او بواسطهٔ متابعت او خیر الامم گشته است و اکثر اهل جنت شده فردا بدولت متابعت ایشان پیش از جمیع امم به بهشت خواهند در آمد و تنعمات خواهند فرمود لذا اولا ثم کذا و کذا فعلیکم بمتابعته والتزام سنته و اتیان شریعته علیه و علیٰ جمیع اخوانه من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها ثانیا سفارش شیخ اسمٰعیل مینماید که از آشنایان معارف آگاهی حاجی عبد الحق است والسلام

مکتوب دو صد و پنجاهم (۲۵۰)

بملا احمد برکی صدور یافت در حلِ بعضے استفسار ها که نموده بود بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد
اَلْحَمْدُ وَالصَّلوٰةُ وَتَبْلِیْغُ الدَّعَوَاتِ میرساند که احوال و اوضاع فقرا این حدود مستوجب حمد است و
الْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ عَافِیَتُکُمْ صحیفهٔ شریفه وصول یافت نوشته بودند که ذوقے و فرحے که اول
داشت حالا در خود نمی یابد و این را تنزل خود میدانند معلوم اخوی باد که حالتِ اُولی در رنگِ حالت
اهل وجد و سماع بوده است که جسد را در انجا دخل تمام بوده و حالتیکه الحال میسر شده است جسد از انجا
قلیل النصیب بقلب و روح تعلق بیشتر دارد و بیانِ این معاملهٔ تفصیلی میطلبد بالجمله حالت ثانیه
فوق حالتِ اُولی است بمراتب و عدم وجدانِ ذوق و فقدانِ فرح فوق فوقِ وجدانِ ذوق و فرح است
چه نسبت هر چند بجهالت بکشد و بحیرت انجامد و جسد دور تر رود اصیل است و بحصول مطلوب نزدیک تر
زیرا که دران موطن جز عجز و جهل گنجایش نیست جهل را تعبیر بمعرفت میکنند و عجز را ادراک می نامند نوشته
بودند که آن نسبت را تاثیرے که در اول بوده است حالا نمانده بلے تاثیر جسدی نمانده اما تاثیر روحی
بیشتر پیدا کرده هر چند هر کس آنرا درک نکند چه توان کرد مدت صحبت شما این فقیر بسیار کم بوده است
و علوم و معارف خاصه کم مذکور شده مگر آنکه حضرت حق سبحانه و تعالی خواسته باشد که صحبت متمنی شود
و چندروز بهم باشیم و ایضاً استفسار نموده بودند که آیا با وجود زاد و راحلهٔ درین زمانه مکه رفتن فرض است
یا نه مختار روایات فقه درین باب اختلاف بسیار دارند و مختار درین مسئله فتوی فقیه ابواللیث است که
گفته اگر غالب ظن آن بود عدم هلاک است در راه پس فرضیتش ثابت است والا لا لیکن این شرط
شرطِ وجوب ادا است نه شرطِ نفس وجوب تحصیل الحج یا وصیت بحج درین صورت واجب باشد چون
وقت مساعدت نکرد جواب استفسارهای دیگر شما را بر کتابت دیگر موقوف داشته والسلام

۴۷ المنتخبات	**مکتوب (۲۵۱) دو صد و پنجاه و یکم**	

بمولانا محمد اشرف صدور یافت در بیانِ فضائلِ خلفاء راشدین و فضلِ حضرات شیخین و بعضی از خصائص

حضرت امیر و در بیان تعظیم و توقیر اصحاب کرام علیهم الرضوان و در بیان محامل صحیحه از برائے مشاجرات ایشان وما یتعلق بذلک بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات معلوم اخوی ارشدی خواجه محمد اشرف باد بعضے از علوم غریبه و اسرار عجیبه و مواهب لطیفه و معارف شریفه که اکثر آنها تعلق بفضائل و کمالات حضرات شیخین و ذی النورین و حیدر کرار رضی الله تعالی عنهم اجمعین داشته بحسب فهم قاصر خود می‌نویسد بگوش هوش استماع فرمایند که حضرت صدیق و حضرت فاروق رضی الله تعالی عنهما باوجود حصول کمالات محمدی و وصول بدرجات ولایت مصطفوی علی صاحبها الصلوة والسلام در میان انبیاء بالتقدم در طرف ولایت مناسبت بحضرت ابراهیم صلوات الله تعالی وتسلیماته علی نبینا و علیه دارند و در طرف دعوت که مناسب مقام نبوت است مناسبت بحضرت موسی دارند صلوات الله سبحانه و تعالی وتسلیماته علی نبینا و علیه و حضرت ذی النورین در هر دو طرف مناسبت بحضرت نوح دارند صلوات الله سبحانه تعالی وتسلیماته علی نبینا و علیه و حضرت امیر در هر دو طرف مناسبت بحضرت عیسی دارند صلوات الله سبحانه و تعالی وتسلیماته علی نبینا و علیه و چون حضرت عیسی روح الله است و کلمة الله اولو العزم طرف ولایت در ایشان غالب است از جانب نبوت و در حضرت امیر نیز بواسطهٔ آن مناسبت طرف ولایت غالب است و مبادی تعینات خلفاء اربع صفة العلم است علی اختلاف الجهات اجمالاً و تفصیلاً و آن صفت باعتبار اجمال رب محمد است و باعتبار تفصیل رب حضرت خلیل و باعتبار حیثیت اجمال و تفصیل رب حضرت نوح است چنانکه رب حضرت موسی صفة الکلام است و رب حضرت عیسی صفة القدرت و رب حضرت آدم صفت التکوین بر سر اصل سخن رویم حضرت صدیق و حضرت فاروق حامل بار نبوت محمدی اند علی اختلاف المراتب و حضرت امیر بواسطهٔ مناسبت حضرت عیسی و غلبهٔ جانب ولایت حامل بار ولایت محمدی اند و حضرت ذی النورین باعتبار حیثیت حمل بار هر دو طرف فرموده اند و تواند بود که باین اعتبار نیز ایشان را ذو النورین گویند و چون حضرات شیخین حمل بار نبوت فرموده اند مناسبت بحضرت موسی بیشتر دارند چه مقام دعوت که ناشی از مرتبهٔ نبوت است در میان سائر انبیاء اولو العزم بعد از پیغمبر ما در ایشان اتم و اکمل

و کتاب ایشان بعد از قرآن مجید بهترین کتب منزله لهذا امت ایشان در امم ما تقدم پیشتر در بهشت
خواهند رفت هرچند شریعت حضرت ابراهیم و ملت او از جمیع شرائع و ملل افضل و اکمل است از اینجاست
که پیغمبر افضل الرسل مأمور بمتابعت ملت او فرموده کریمهٔ ثُمَّ اَوْحَیْنَا اِلَیْکَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرَاهِیْمَ
حَنِیْفًا اشارت باین معنی است و حضرت مهدی موعود که بیت او نیز صفت العلم است در رنگ حضرت امیر
مناسبت بحضرت عیسی دارند گوئیا یک قدم حضرت عیسی بر سر حضرت امیر است و قدم دیگر بر سر حضرت مهدی
بدانند که ولایت موسوی جانب یمین ولایت محمدی واقع شده است و ولایت عیسوی جانب یسار
آن ولایت و چون حضرت امیر حامل بار ولایت محمدی بوده اند اکثر سلاسل اولیا بایشان منتسب گشت
و کمالات حضرت امیر پیش از کمالات حضرات شیخین به اکثر اولیا ظاهر گشت که کمالات ولایت مخصوص اند ظاهر
شد اگر نه اجماع اهل سنت بر افضلیت شیخین بودی کشف اکثر اولیا در غلطی بافضلیت حضرت امیر حکم کردی
زیرا که کمالات حضرات شیخین شبیه بکمالات انبیاست علیهم الصلوات والتسلیمات و دست ارباب
ولایت از دامان آن کمالات کوتاه است و کشف ارباب کشوف بواسطه علو درجات آنها در راه
کمالات ولایت در جنب آن کمالات کالمطروح فی الطریق اند کمالات ولایت زینه ها اند از برای
عروج بر کمالات نبوت پس مقدمات را از مقاصد چه خبر بود و مبادی را از مطالب چه شعور امروز این سخن
بواسطه بعد عهد نبوت بر اکثری گرانست و از قبول دور لیکن چه توان کرد ع در پس آئینه طوطی
صفتم ساخته اند * هرچه استاد ازل گفت همان میگویم * فالحمد لله سبحانه والمنة که درین گفتگو
بعلمای اهل سنت شکر الله تعالی سعیهم موافقم و جز اجماع ایشان متفق استدلالی ایشان را برین کشفی
ساخته اند و اجمالی را تفصیلی این فقیر را آن زمانی که بکمالات مقام نبوت بمتابعت پیغمبر خود رسانیدند
و از آن کمالات بهره تام دادند بفضائل شیخین بطریق کشف اطلاع بخشیدند و غیر از تقلید راهی نمودند
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ هَدَانَا لِهٰذَا وَمَا کُنَّا لِنَهْتَدِیَ لَوْلَا اَنْ هَدَانَا اللّٰهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ
رَبِّنَا بِالْحَقِّ روزی شخصی نقل کرد که نوشته اند که نام حضرت امیر بر در بهشت ثبت کرده اند بخاطر رسید

کہ حضرات شیخین را از خصائص آن موطن چه باشد بعد از توجه تام ظاهر شد که دخول این امت در بهشت
باستصواب و تجویز این دو اکابر خواهد بود گویا حضرت صدیق بر در بهشت ایستاده اند و تجویز دخول
مردم میفرمایند و حضرت فاروق دست گرفته بدرون مے برند و مشهود میگردد که گویا تمام بهشت
پر نور حضرت صدیق مملو است در نظر این حقیر حضرات شیخین را در میان جمیع صحابه شان علیحده است
و درجه منفرده گویا هیچ احدے شرکت ندارند حضرت صدیق با حضرت پیغمبر علیه و علیهم الصلوات
والتسلیمات گویا همخانه است اگر تفاوت است بعلو و سفل است و حضرت فاروق بطفیل حضرت صدیق
نیز باین دولت مشرف اند و سائر صحابه کرام با آن سرور علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات نسبت همسرائی
دارند یا هم شهری با اولیاء امت خود چه رسد ع این بس که رسد ز دور بانگ جرسم * پس انبیاء از کمالات
شیخین چه دریابند این هر دو بزرگوار از بزرگی و کلانی در انبیاء معدود اند و به فضائل انبیاء محفوف قال
النبی صلی الله تعالی علیه و علی آله وسلم لو کان بعدی نبی لکان عمر امام غزالی نوشته که در ایام
حضرت فاروق عبد الله بن عمر بحضر صحابه گفت مات تسعة اعشار العلم چون از بعضے در فهم این
معنی توقف دید گفت مراد من علم بالله است نه علم حیض و نفاس از حضرت صدیق چه گوید که جمیع حسنات
حضرت عمر یک حسنه او است چنانچه مخبر صادق ازان خبر داده و محسوس میگردد انحطاطی که حضرت
فاروق را از حضرت صدیق است زیاده ازان انحطاط است که حضرت صدیق را از حضرت پیغمبر
علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات پس قیاس کن که انحطاط دیگران از حضرت صدیق چه قدر خواهد
بود و شیخین بعد از موت نیز از حضرت پیغمبر جدا نشدند و حشر نیز در میان ایشان خواهد بود چنانچه فرموده
پس افضلیت بواسطه اقربیت ایشان را بود این حقیر قلیل البضاعت از کمالات ایشان چه گوید از فضائل
ایشان چه بیان نماید ذره را چه یارا که سخن از آفتاب گوید قطره را چه مجال که حدیث بحر عمان بر زبان آرد
اولیاء که برائے دعوت خلق برجوع آمده اند از هر دو طرف ولایت و دعوت بهره تام دارند و علماء مجتهدین از
تابعین و تبع تابعین بنور کشف صحیح و فراست صادقه و اخبار متتابعه فی الجمله کمالات شیخین را دریافته اند

وشمه از فضائل ایشان شناخته ناچار حکم بافضلیت شان نموده اند وبرین معنی اجماع فرموده اند و
کشفی که برخلاف این اجماع ظاهر شده بر عدم صحت حمل نموده اعتبار نکرده اند کیف وقد صح فی الصدر
الاول افضلیتهما کما روی البخاری عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما قال کنا فی زمن النبی صلی
الله تعالی علیه وآله وسلم لا نعدل بابی بکر احدا ثم عمر ثم عثمان ثم نترک اصحاب النبی صلی الله تعالی
علیه وآله وسلم لا نفاضل بینهم وفی روایة لابی داود قال کنا نقول ورسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وسلم حی
افضل امة النبی صلی الله تعالی علیه وآله وسلم بعده ابو بکر ثم عمر ثم عثمان رضی الله تعالی عنهم وآنکه گفته اند که الولایة
افضل من النبوة از ارباب سکر است وآن از اولیاء غیر مرجوع که نصیب وافر از کمالات مقام نبوت
ندارد ونظر شما در آمده باشد که فقیر در بعضی از رسائل خود تحقیق نموده است که نبوت افضل از ولایت
است اگرچه ولایت آن نبی باشد وحق همین است وآنکه برخلاف آن گفته از جهالت کمالات مقام نبوت
است چنانچه بالا گذشت ومعلوم است که سلسله علیه نقشبندیه در میان سائر سلاسل اولیاء منتسب بحضرت
صدیق است پس نسبت صحو در ایشان غالب باشد ودعوت ایشان اتم بود وکمالات حضرت صدیق
در ایشان بیشتر ظاهر شود وناچار نسبت ایشان فوق جمیع نسبتهای سائر سلاسل باشد پس دیگران بکمالات
ایشان چه پی برند واز حقیقت معامله ایشان چه دریابند نمیگویم که جمیع مشائخ نقشبندیه درین معامله
متساوی اند کیف بل لو وجد واحد من الالوف علی هذه الصفة لاغتنم وانگارم که حضرت
مهدی موعود که باکملیت ولایت معهود است نیز برین نسبت خواهد بود وتتمیم وتکمیل این سلسله علیه خواهد
فرمود چه نسبت جمیع ولایات دون این نسبت علیه است زیرا که سائر ولایات از کمالات مرتبه نبوت
قلیل النصیب اند واین ولایت بواسطه انتساب بحضرت صدیق از آن کمالات حظ وافر دارد وکمالی
انقطاع ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا ای برادر حضرت امیر چونکه حامل بار ولایت
محمدی اند علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة تربیت مقام اقطاب وابدال واوتاد که از اولیاء عزلت
اند بجانب کمالات ولایت در ایشان غالب است متعلق بامداد واعانت آنحضرت است سر قطب الاقطاب

بامداد واعانت حضرت می‌شد کرم الله تعالی وجهه

که قطب مدار است زیر قدم اوست قطب مدار نجات و رعایت او مهم خود را سر انجام مینماید و از عهده مدارت
برمی آید حضرت فاطمه و امامین نیز درین مقام با حضرت امیر رضی الله تعالی عنهم شریک اند بدانند که اصحاب
پیغمبر علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات همه بزرگ اند و همه را به بزرگی یاد باید کرد خطیب از انس روایت
کند که رسول صلی الله تعالی علیه و آله وسلم فرموده ان الله اختارنی واختار لی اصحابا واختار لی
منهم اصهارا وانصارا فمن حفظنی فیهم حفظه الله ومن اذانی فیهم اذاه الله وطبرانی از ابن عباس
روایت کند که رسول فرموده علیه وعلی آله الصلوة والسلام من سب اصحابی فعلیه لعنة الله والملئکة
والناس اجمعین و ابن عدی از عائشه روایت کند رضی الله تعالی عنها که رسول فرموده علیه وعلی آله
الصلوة والسلام ان شرار امتی اجرأهم علی اصحابی و منازعات و محاربات که درمیان ایشان واقع
شده است بر محامل نیک صرف باید کرد و از هوا و تعصب دور باید داشت زیرا که آن مخالفات مبنی بر
اجتهاد و تاویل بوده نه بر هوا و هوس چنانکه جمهور اهلسنت بر آنند اما باید دانست که محاربان حضرت امیر کرم الله
تعالی وجهه بر خطا بوده اند و حق بجانب حضرت امیر بوده لیکن چون این خطا خطاء اجتهادی است
از ملامت دور است و از مواخذه مرفوع چنانکه شارح مواقف از آمدی نقل میکند که واقعات جمل و صفین
از روی اجتهاد بوده و شیخ ابوشکور سلمی در تمهید تصریح کرده که اهل سنت و جماعت بر آنند که معاویه با جمعی از اصحاب
که همراه او بودند بر خطا بودند و خطای ایشان خطاء اجتهادی بود و شیخ ابن حجر در صواعق گفته که منازعت
معاویه با امیر از روی اجتهاد بوده و این قول را از معتقدات اهل سنت فرموده و آنچه شارح مواقف گفته
که بسیارے از اصحاب ما بر آنند که آن منازعت از روی اجتهاد نبوده مراد او از اصحاب کدام گروه را داشته باشد
اهل سنت بر خلاف آن حاکم اند چنانکه گذشت وکتب القوم مشحونة بالخطاء الاجتهادی کما صرح به
الامام الغزالی والقاضی ابوبکر وغیرهما پس تفسیق و تضلیل در حق محاربان حضرت امیر جائز نباشد
قال القاضی فی الشفا قال مالک رضی الله تعالی عنه من شتم احدا من اصحاب النبی صلی الله تعالی
علیه وآله وسلم ابابکر او عمر او عثمان او معاویة او عمرو بن العاص رضی الله تعالی عنهم فان قال کانوا علی

ضلال وكفر وقيل وان شتمه غيرهم من مشاتمة الناس نكل نكالاً شديداً فلا يكون محاربوا
علي كفرة كما زعمت الغلاة من الرافضة ولا فسقة كما زعم البعض ونسبه شارح المواقف
الي كثير من اصحابه كيف وقد كانت الصديقة والطلحة والزبير وكثير من الاصحاب الكرام
منهم وقد قتل الطلحة والزبير في قتال الجمل قبل خروج معاوية مع ثلثة عشر الفا من القتلى
وتضليلهم وتفسيقهم مما لا يجترئ عليه المسلم الا ان يكون في قلبه مرض وفي باطنه خبث
وآنچه در عبارات بعضی از فقها لفظ جور در حق معاویه رض واقع شده است وگفته کان معاویة اماما جائرا
مراد از جور عدم حقیت خلافت او در زمان خلافت حضرت امیر خواهد بود نه جوریکه مآلش فسق وضلالت
است تا باقوال اهل سنت موافق باشد مع ذلک ارباب استقامت از اتیان الفاظ موهمه خلاف
مقصود اجتناب مینمایند وزیاده بر خطا تجویز نمیکنند کیف یکون جائرا وقد صح انه کان اماما عادلا
فی حقوق الله سبحانه وفی حقوق المسلمین کما فی الصواعق وخدمت مولانا عبد الرحمن الجامی
که خطای منکر گفته است نیز زیاده کرده است بر خطا هرچه زیادت کنند خطاست وآنچه بعد ازان گفته
است که اگر او مستحق لعنت است الخ نیز نامناسب گفته است چه جای تردید است وچه محل اشتباه
اگر این سخن در باب یزید میگفت گنجایش داشت اما در ماده حضرت معاویه گفتن شناعت دارد وورود احادیث
نبوی باسناد ثقات آمده که حضرت پیغمبر علیه الصلوة والسلام در حق معاویه دعا کرده اند وفرموده اند
اللهم علمه الكتاب والحساب وقه العذاب وجای دیگر در دعا فرموده اند اللهم اجعله هاديا
ومهديا ودعای آنحضرت مقبول ظاهرا این سخن از مولانا بسبیل سهو ونسیان سر بر زده باشد وایضا
مولانا در همان ابیات تصریح باسم ناکرده گفته است آن صحابی ودیگر این عبارت نیز از ناخوشی خبر
میدهد ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطأنا وآنچه از امام شعبی در ذم معاویه نقل کرده اند وکوشش
او را از فسق هم بالا گذرانیده اند بثبوت نپیوسته است امام اعظم که از تلامیذ اوست بر تقدیر صدق
آن او احق بود باین نقل وامام مالک که از تابعین است ومعاصر او واعلم علماء مدینه شاتم معاویه وعمرو بن العاص را

بقتل حکم کرده است چنانچه بالا گذشت اگر او مستحق شتم مے بود چرا حکم بقتل شاتم او میکرد پس معلوم شد که
شتم او را از کبائر دانسته حکم بقتل شاتم او کرده و ایضاً شتم او را در رنگ شتم ابی بکر و عمر و عثمان ساخته
چنانکه بالا گذشت پس معاویه مستحق ذم و نکوهش نباشد اے برادر معاویه تنها درین معامله نیست بلکه
نصفے از اصحاب کرام کم و بیش درین معامله با وے شریک اند پس محاربان امیر اگر کفره یا فسقه باشند
اعتماد از شطر دین بر خیزد که از راه تبلیغ ایشان بما رسیده است و تجویز نکند این معنی را مگر زندیقی که مقصود
ابطال دین است اے برادر منشا اثاره این فتنه قتل حضرت عثمان است رضی الله تعالیٰ عنه
و طلب قصاص نمودن از قتله او طلحه و زبیر که اول از مدینه بر آمدند بواسطه تاخیر قصاص بر آمدند و حضرت
صدیقه نیز با ایشان درین امر موافقت نموده و جنگ جمل که در انجا سیزده هزار آدم بقتل رسیدند و طلحه
و زبیر که از عشره مبشره اند نیز بقتل رسیدند بواسطه تاخیر قصاص حضرت عثمان بوده بعد از ان معاویه
از شام بیرون آمده با ایشان شریک شده جنگ صفین نمودند امام غزالی تصریح کرده که آن منازعت
بر امر خلافت نبوده بلکه در استیفاء قصاص در بدء خلافت حضرت امیر بوده و شیخ ابن حجر نیز این معنی را
از معتقدات اهلسنت گفته است و شیخ ابو شکور سلمی که از اکابر علماء حنفیه است گفته است که منازعت معاویه
با امیر در امر خلافت بوده که پیغمبر علیه و علیٰ آله الصلوات و التسلیمات معاویه را فرموده بودند اذا ملکت
الناس فارفق بهم از انجا معاویه را طمع در خلافت پیدا شده بود اما او مخطی بود درین اجتهاد و امیر
محق زیرا که وقت خلافت او بعد از زمان خلافت حضرت امیر بوده و توفیق در میان این دو قول
آنست که منشاء منازعت نواند بود که تاخیر قصاص باشد بعد ازان طمع خلافت نیز پیدا کرده باشد
بهر تقدیر اجتهاد در محل خود واقع شده است اگر مخطی است یک درجه است و محق را دو درجه است بلکه ده درجه
اے برادر طریق اسلم درین موطن سکوت از ذکر مشاجرات اصحاب پیغمبر است علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات
و اعراض از تذکر منازعات ایشان پیغمبر فرموده علیه الصلوٰة و السلام ایاکم و ما شجر
بین اصحابی و نیز فرموده علیه و علیٰ آله الصلوٰة و السلام اذا ذکر اصحابی فامسکوا و نیز فرموده علیه

یعنی باید که پاک داریم ازانها زبانهای خود را ۱۲ — جل وعلا

الصلوٰة والسلام اللهَ اللهَ فی اصحابی اللهَ اللهَ فی اصحابی لا تتخذوهم غرضاً یعنی بترسید
از خدای عز وجل در حق اصحاب من بترسید از خدا جل وعلا در حق ایشان ایشان را نشانهٔ تیر خود
نسازید قال الشافعی وهو منقول عن عمر بن عبد العزیز ایضاً تلک دماءٌ طهّر الله عنها
ایدینا فلنطهّر عنها السنتنا ازین عبارت مفهوم میشود که خطای ایشان را هم بزبان نباید آورد
و غیر از ذکر خیر ایشان نباید کرد * هذا * یزید بیدولت از زمرهٔ فسقه است توقف در لعنت او
بنا بر اصل مقرر اهل سنت است که شخص معین را اگرچه کافر باشد تجویز لعنت نکرده اند مگر آنکه بیقین معلوم
کنند که ختم او بر کفر بوده کابی لهب الجهنّمی وامرأته نه آنکه او شایان لعنت نیست ان الذین
یؤذون الله ورسوله لعنهم الله فی الدنیا والاخرة بدانند که درین زمان چون اکثر مروّج بحث
امامت پیش داشته همواره سخن از خلافت و مخالفت اصحاب کرام علیهم الرضوان نصب عین
ساخته اند و بتقلید جهلهٔ ارباب تاریخ و مردودهٔ اهل بدعت اکثر اصحاب کرام را نه بنیکی یاد میکنند و امور نامناسبه
بجناب ایشان منسوب میسازند بضرورت شمهٔ از آنچه معلوم داشت در قید کتابت آورده بدوستان مرسل گشت
قال علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام اذا ظهرت الفتن او قال البدع وسبّت اصحابی فلیظهر العالم
علمه فمن لم یفعل ذلک فعلیه لعنة الله والملائکة والناس اجمعین لا یقبل الله منه صرفاً
ولا عدلاً اما الحمد لله سبحانه والمنة که سلطان وقت خود را حنفی مذهب میگیرد و از اهل سنت
میداند و الا کار بر مسلمانان بسیار تنگ میشد شکر این نعمت عظمی بجا باید آورد و پس باید که مدار اعتقاد
را بر آنچه معتقد اهل سنت است دارند و سخنان زید و عمرو را در گوش نیارند مدار کار را بر افسانهای
دروغ ساختن خود را ضائع کردن است تقلید فرقهٔ ناجیه ضروریست تا امید نجات پیدا شود
و بدون آن خرط القتاد والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم
متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام * *

—— •×• ——

مکتوب دو صد و پنجاه و دوم (۲۵۲)

بجناب شیخ بدیع الدین صدور یافته در جواب استفساری که کرده بود و ما یناسب ذلک. الحمد لله و سلام علی عبادہ الذین اصطفی. مکتوب مرغوب اخوی ارشدی رسید فرحت فراوان رسانید استفسارها رفته بود معلوم شریف بوده باشد که مبدأ تعین حضرت نوح و حضرت ابراهیم صلوات الله تعالی و تسلیماته سبحانه علی نبینا و علیهما صفة العلم است چنانکه مبدأ تعین محمدی علیه الصلوة والسلام نیز همان صفت است تفاوت بجهات و اعتبارات است چه آن صفت را دو وجه است وجه بعالم و وجه دیگر بعلوم وجه اولی بوحدت ملائم است و وجه ثانیه بکثرت و آن صفت را نیز اجمالست و تفصیل هر یک از اعتبارات مبدأ تعین پیغمبری شده است و دیگر معارفیکه تعلق بجمل بار نبوت و ولایت داشته در مکتوبیکه بخواجه محمد اشرف نوشته ان بتفصیل اندراج یافته است تکرار نوشته از آنجا طلبند دیگر خواسته بودند که در جواب استفسار فرق میان قطب و غوث و خلیفه نویسد با زبون گشت بروقت دیگر موقوف دارند والسلام.

مکتوب دو صد و پنجاه و سوم (۲۵۳)

بمشیخت مآب شیخ ادریس سامانی صدور یافته در جواب اسئوله او و در بیان بے نهایتی این راه و تفصیل بعضی از مقامات و منازل طریق بسبیل رمز و اجمال. بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات میرساند که احوال و اوضاع فقرا این حدود مستوجب حمد است المسئول من الله سبحانه سلامتکم و عافیتکم و ثباتکم و استقامتکم علی الطریقة المرضیة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة. بیان احوال موجبه که بلسان مولانا عبد المؤمن حواله نموده بودند و استفسار جواب آن فرموده مولانا تفصیل همه را وا نموده گفت که فرموده اند که اگر بجانب زمین نظر میکنیم زمین را نمی یابیم و اگر بجانب آسمان نظر می اندازیم آنرا نیز نمی یابیم و همچنین عرش و کرسی و بهشت

و دوزخ را نیز وجود نمے یابم و پیش کسے که میروم او را نیز وجود نمے یابم و خود را نیز موجود نمی یابم و وجود
حق جل شانه بے پایان است نهایت او را هیچکس نیافته است و بزرگان نیز تا همین جا گفته اند
و تا اینجا آمده از سیر مانده شده اند و زیاده برین معنی اختیار نموده اند اگر شما نیز همین را کمال میدانید و در
همین مقام میدیس ما پیش شما برائے چه بیائیم و تصدیع بکشیم و تصدیع دهیم و اگر امرے دیگر ورائے این
کمال است پس اعلام بخشند تا ما و یارِ دیگر که در طلب بسیار وارد اند بر سیم چندین سال توقف در
آمدن بواسطهٔ حصول این تردد بوده مخدوما این احوال و امثال این احوال از تلوینات قلب است
مشهود میگردد که صاحب این احوال از مقامات قلب زیاده از ربع طے نکرده است سه حصهٔ دیگر از
مقامات قلب طے باید کرد تا معاملهٔ قلب را بتمام طے کرده باشد از گذشت قلب روح هست و از گذشت روح
سر است و از گذشت سر خفی هست بعد از ان اخفی هرکدام ازین چهار باقی مانده احوال و مواجید علاحده دارد
همه را جدا جدا طے باید کرد و به کمالات هرکدام متحلی باید شد از گذشت این پنجگانهٔ عالم امر و طے منازل
اصول آنها مرتبه بعد مرتبه و قطع مدارج ظلال اسما و صفات که اصول این اصول است درجه
بعد درجه تجلیات اسما و صفات هست و ظهورات شیون و اعتبارات از گذشت این تجلیات تجلیات
ذات است تعالی و تقدس درین زمان معامله باطمینان نفس مے افتد و وصول رضائے پروردگار جل سلطانه
میسر مے آید کمالاتیکه درین موطن حاصل میگردد در جنب این کمالات کمالات سابق حکم قطره دارد در جنب
دریائے محیط بیکران اینجا شرح صدر میسر گردد و باسلام حقیقی مشرف شود ع کار اینست غیر اینهمه هیچ
تجلیات اسما و صفات که پیش از قطع منازل این پنجگانهٔ عالم امر با اصول و اصول اصول متوهم شود
ظهورات بعضی از خواص عالم امر است که نصیبے از بیچونی و بهره از لامکانیت دارد نه تجلیات اسما و صفات
سالکے درین مقام گفته است که سی سال روح را بخدائی پرستیدم پس وصول کجا و سیری کرا شعر
کَیْفَ الْوُصُوْلُ اِلٰی سُعَادَ وَدُوْنَهَا • قُلَلُ الْجِبَالِ وَدُوْنَهُنَّ حُتُوْفُ ، چون التفات نموده
طلب کشف حقیقت این راه فرموده بودند شمه از ان بطریق اجمال نوشته آمد و الامر عند الله سبحانه والسلام علیکم

مکتوب دوصد و پنجاه و چهارم

بملا احمد برکی صدور یافته در جواب بعضی اسوله که پرسیده بود الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی
نوشته بودند که بعضی اکابر فرموده اند که آدمی هر چند بفرمان صاحب زمان کند تا نتیجه ندهد اگرچه کارها
مشروع باشد اگر این سخن صحیح است امید از فرمان است در کل مشروعات مجدد ما سخن اکابر صحیح است و شما را
اذن حاصل کرده ماذون ساخته آمده اند که مراد از نتیجه نتیجه معتد بها است نه مطلقاً نوشته بودند که در رساله
تحریر یافته است که حضرت خواجه احرار قدس سره فرموده اند که قرآن بحقیقت از مرتبه دعین جمع است
یعنی از احدیت ذات تعالی و تقدس پس معنی آنچه در رساله مبدا و معاد تحریر یافته که حقیقت کعبه ربانی
فوق حقیقت قرآنی است چه باشد مخدوما مراد از احدیت ذات احدیت مجرده نیست که هیچ صفتی و شانی
درانجا ملحوظ نباشد چه حقیقت قرآن ناشی از صفت کلام است که یکی از صفات ثمانیه است و حقیقت
کعبه ناشی از مرتبه ایست که از تلوینات و صفات و شیونات برتر است پس تفوق آنرا گنجایش شد
نوشته بودند که در بعضی از تفاسیر نوشته اند که اگر کسی گوید که من کعبه را سجده میکنم کافر میشود و سجده
بطرف کعبه باید نه بکعبه و در جای دیگر نوشته اند که در اول اسلام در سجده تلک سنة محمدیة میگفتند مدلول ضمایر
نفس ذات است تعالی و تقدس پس معنی آنچه در رساله مبدا و معاد تحریر یافته که صورت کعبه همچنانکه مسجود صور اشیاست
حقیقت کعبه نیز مسجود حقائق آن اشیاست چه باشد مخدوما این از مسامحات عبارت است چنانچه میگویند آدم
مسجود ملائکه است سجده مر خالق راست جل سلطانه نه مخلوق و مصنوع او را هر مخلوقیکه باشد والسلام
علیکم وعلی اصحابکم و احبابکم علی الخصوص ملا پاینده و شیخ حسن

مکتوب دوصد و پنجاه و پنجم ۲۵۵

بملا محمد طاهر لاهوری صدور یافته در تحریض بر احیای سنت سنیه و رفع بدعت نا مرضیه الحمد لله و سلام

عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مکتوب شریف که بمصحوب حافظ بہاؤ الدین ارسال داشته بودند رسید فرحت فراوان رسانید چه نعمتے است که محبان و مخلصان بہمگی ہمت خود متوجه احیاے سنتے از سنن مصطفویه عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّةُ باشند و بکلیه خود خواہان رفع بدعتی از بدع منکره نامرضیه بود سنت و بدعت ضد یکدیگر اند وجود یکے مستلزم نفی دیگری است پس احیاے یکے مستلزم اماتت دیگرے بود احیاے سنت موجب اماتت بدعت است و بالعکس پس بدعت را حسنه گویند یا سیئه مستلزم رفع سنت است مگر حسن نسبی اعتبار کرده باشند که حسن مطلق آنجا گنجایش ندارد چه جمیع سنن مرضی حق اند جل سلطانه و اضداد آنها مرضیات شیطان امروز این سخن بواسطه شیوع بدعت بر اکثرے گرانست اما فردا معلوم خواہند کرد که ما بر ہدایتیم یا ایشان منقولست که حضرت مہدی در زمان سلطنت خود چون ترویج دین نماید و احیاے سنت فرماید عالم مدینه که عادت بعمل بدعت گرفته بود و آنرا حسن پنداشته ملحق بدین ساخته از تعجب گوید که این مرد رفع دین ما نموده و امات ملت ما فرموده حضرت مہدی امر بکشتن آن عالم فرماید و حسنه او را سیئه انگارد ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنْ لَدَیْکُمْ نسیان بر فقیر غالب آمده است معلوم نشد که مکتوب شما را بکه سپرده بود تا جواب استفسارها نوشته می‌شد معذور خواہند داشت میان شیخ احمد فرملی از محبان است چون در جوار شما واقع است التفات و توجه درباره مشار الیه مرعی خواہند داشت ❖ ❖

مکتوب دو صد و پنجاه و ششم (٢٥٦)

بمیان شیخ بدیع الدین صدور یافت در جواب اسوله که نموده بود و پرسیده بود که معنی قطب و قطب الاقطاب و غوث و خلیفه چیست وَمَا یَتَعَلَّقُ بِذٰلِكَ و پرسیده بود از تحقیق حدیث لو اتزن ایمان ابی بکر الخ و غیر ذلک

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مکتوب شریف که بمصحوب درویشی ارسال داشته بودند رسید فرحت فراوان رسانید پرسیده بودند که معنی قطب و قطب الاقطاب

وغوث وخلیفه چیست وهر کدام بچه خدمت مأمور اند واز خدمت خود اطلاع وارند یا نه وبشارت قطب الاقطاب
که از عالم غیب میرسد اصلے دارد یا اختراع وهم وخیال است باید دانست که کمّل تابعان نبی علیه وعلیهم الصلوٰ
والتسلیمات چون بتبعیت کمالات مقام نبوت را تمام کنند بعضی ایشان را بمنصب امامت سرفرازی سازند
وبعضے را بمجرد حصول آن کمال اکتفا میفرمایند این هر دو بزرگ در نفس حصول آن کمال برابر اند تفاوت
در منصب وعدم منصب است ودر اموریکه تعلق بآن منصب دارد ندو چون تابعان کمّل کمالات ولایت
نبوت را تمام کنند بعضی را بمنصب خلافت مشرف میسازند وبعضے را بمجرد حصول آن کمالات
اکتفا مینمایند چنانکه بالا گذشت این هر دو منصب تعلق بکمالات اصلیه دارند ودر کمالات ظلیه مناسب
منصب امامت منصب قطب ارشاد است ومناسب منصب خلافت منصب قطب مدار گویا این دو
مقام که در تحت اند ظلال آن دو مقام اند که در فوق اند وغوث نزد شیخ محی الدین العربی همان قطب مدار
است نزد او غوثیت منصب علحده نیست از منصب قطبیت وآنچه معتقد فقیر است آنست که غوث غیر
قطب مدار است بلکه ممد ومعاون روزگار اوست قطب مدار در بعضی امور مدد از وے میخواهد ودر نصب
مناصب مقام ابدال نیز او را دخل است وقطب را باعتبار اعوان وانصار او قطب الاقطاب نیز
گویند چه اعوان وانصار قطب اقطاب حکمی اند ازینجاست که صاحب فتوحات مکیه مینویسد ما من
قریة مؤمنة کانت او کافرة الا وفیها قطب باید دانست که صاحب منصب البته صاحب علم است
وآنکه کمال آن منصب دارد ومنصب ندارد لازم نیست که از ارباب علم بود واز خدمات خود مطلع باشد
وبشارتیکه از عالم غیب میرسد بشارت حصول کمالات آن مقام است نه بشارت منصب آن مقام
که منوط بالعلم است وایضاً پرسیده بودند که مراد از ایمان که در حدیث لو اتزن ایمان ابی بکر مع
ایمان امتی لرجح واقع شده است چیست وسبب رجحان آن کدام است باید دانست که رجحان ایمان
بواسطه رجحان مؤمن به است وچون متعلق ایمان حضرت صدیق فوق متعلقات ایمان امت است
هر آئینه راجح باشد مخدوما درعروجات معامله باینجا میرسد که اگر یک نقطه بالا تر رود کمالیکه بسبب

عروجِ آن نقطه حاصل شده است از جمیع کمالاتِ ماتقدم افزون تر بود زیرا که آن نقطه از جمیع آنچه ماتحت
اوست افزونتر است و همچنین است حالِ آن نقطه که فوقِ آن نقطهٔ ماتقدم است چه نقطهٔ ماتقدم
بانچه در تحتِ اوست در جنبِ نقطهٔ فوق حقیر و نقیر است علیٰ هذا القیاس پس هر که متعلقِ ایمانِ او کمالِ
فوق بود هر آئینه راجح خواهد بود از جمیع آنچه ماتحت آن بود ازینجا گفته اند که معاملهٔ عارف بجائے میرسد
که در طرفة العین کسبِ جمیع کمالاتِ ماتقدم مینماید باندازهٔ تحقیقِ فقیر در یک لحظه تحصیل زیاده از جمیع
کمالاتِ ماتقدم میسر باید ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ و ایضاً پرسیده
بودند که شیخ ابن العربی و تابعانِ ایشان نوشته اند که آنقدر اطفال که بسبب حضرت موسیٰ علیٰ نبینا
وعلیه الصلوٰة والسلام کشته شدند استعداداتِ جمیعِ آن مقتولان بحضرت موسیٰ منتقل گشت علیٰ
نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام حقیقتِ این سخن را بتفصیل نویسند باید دانست که این سخن اصیل است
زیرا که بتحقیق پیوسته است که چنانچه یک شخص را سبب حصولِ کمالاتِ جماعه میگردانند همچنان جماعه را نیز
سببِ حصولِ کمالاتِ یک شخص میسازند پیر هر چند سببِ حصولِ کمالاتِ مرید است لیکن مریدان نیز
اسبابِ کمالاتِ پیر اند این معنی را فقیر در ماکولات و مشروبات که اجزائے بدن خود میساخت نیز احساس
میکرد که هر طعامے و شرابے که تناول میکرد بسبب جامعیت استعداد او میگشت و قابلیت دیگر پیدا میکرد
و در بعضی اوقات که قصدِ ترکِ ماکولاتِ لذیذه مینمود ممنوع میشد بواسطهٔ تحصیل این جامعیت و ترکِ آن
طعامِ لذیذ را ذوقِ نیگشت بسبب حصولِ آن قابلیت و بسا است که استعدادِ یکے بدیگرے انتقال
کرده است کُلّاً او بعضاً محسوس شده است که آن یکے خالی مانده است و دیگرے جمعیت بهم رسانیده
پرسیده بودند که شیخ نجم الدین کبریٰ مرید خود را پیش عزیزے فرستاده بودند تا بتوسّل او معلوم کنند که
ایشان زیرِ قدمِ کدام پیغمبر اند آن عزیز فرمود که جهود است در چه کار است شیخ ازین عبارت فهمیدند
که زیرِ قدمِ حضرت موسیٰ اند صلوات الله تعالیٰ و تسلیماته علیٰ نبینا وعلیه از عبارتِ این عزیز چه مفهوم گشت
باید دانست که جهود جهود را گویند که امتِ حضرت موسیٰ بودند علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام پرسیده بودند

که در نفحات می‌نویسد که ولایت جمیع اولیا بعد از مردن سلب می‌شود مگر چهار کس را مدانند که مراد از ولایت تصرفات و ظهور کرامات و اشته باشد نه اصل ولایت که عبارت از قرب الٰهی است جل سلطانه و نیز مراد از سلب سلب کثرت ظهور کرامات خواهد بود نه سلب اصل آن ظهور با آنکه این سخن کشفی است و در کشف مجالِ خطا بسیار است تا چه دیده باشد و چه فهمیده طلب ظهور بعضی از کرامات اولیا شده بودند منتظر باشند سیجعل الله بعد عسر یسرا پرسیده بودند که در شیا پوری می‌نویسد ان شانئک هو الابتر بالیاء تحتین چیست بهمزه است یا بیا بهمزه است و آنکه بیا نوشته قرارے خواهد بود غیر مشهوره نوشته بودند که بعضی عورات طلب مشغولی می‌نمایند اگر از محارم اند چه مانع است والا در پس پرده بنشینند و طریقه را اخذ نمایند پرسیده بودند که در هر ملے ارباب حدیث ایام منهی قرار داده اند و حدیثے را درین باب نقل می‌فرمایند چه باید کرد والد فقیر قدس سرہ می‌فرمودند که شیخ عبدالمعطی شیخ رحمت الله که از اکابر محدثین بودند و در حرمین ایشان ملقب بشیخین بودند بتقریبے به هندوستان آمده بودند می‌فرمودند که آن حدیث را کرمانی شارح بخاری نقل کرده است اما ضعیف است حدیث صحیح درین باب الایام ایام الله والعباد عباد الله است و نیز می‌فرمودند که نحوست ایام بولادت رحمت عالمیان علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات زائل گشته است آیا نحسات نسبت به امم ماتقدم بوده و عمل فقیر نیز برهمین است هیچ روزے را بر روز دیگر ترجیح نمیدهد تا آنکه ترجیح آنها از شارع معلوم نکند کالجمعة و رمضان و نحوهما نوشته بودند که معارفے که محل بار نبوت تعلق وارد و مکتوب خواجه محمد اشرف نیافتم کجا باشد که آن مکتوب درین ایام نوشته شده است و نقل آن بشما رسیده مکتوب دور و دراز است زیاده از یک جزو خواهد بود گفته ام که نقل آن را بشما فرستند والسلام

مکتوب دو صد و پنجاه و هفتم (٢٥٧)

بمیر محمد نعمان صدور یافت در بیان طریق بطریق اجمال بعد الحمد والصلوٰة و تبلیغ الدعوات می‌رساند که مکتوب شریف بصحوب شیخ احمد فرملی ارسال داشته بودند رسید فرحت فراوان رسانید طلب رساله بیان طریق

نموده بودند مسوّدہا افتاده است اگر توفیق یافت به بیاض رسانیده خواهد فرستاد الحال چند فقره
در بیان طریق بطریق اجمال مینویسید بگوش هوش استماع فرمایند سیادت پناها طریقے که ما اختیار کرده ایم
ابتدای سیر آن از قلب است که از عالم امر است و از گذشت قلب سیر در مراتب روح است که فوق اوست و از
گذشت روح این معامله با سر است که فوق اوست وهکذا الحال فی الخفی والاخفی بعد از طی منازل
این لطائف پنجگانه و بعد از حصول علوم و معارف که تعلق بهر کدام اینها علاحده علاحده دارد و بعد
از تحقق احوال و مواجید که بهر یکے ازین پنجگانه جدا جدا مخصوص است سیر در اصول این پنجگانه است
که در عالم کبیر است چه هر چه در عالم صغیر هست اصل آن در عالم کبیر است مراد از عالم صغیر انسان است و از
عالم کبیر مجموعه کائنات و شروع سیر در اصول این پنجگانه از عرش مجید است که اصل قلب انسانست
و فوق آن اصل روح انسانی است و فوق فوق آن اصل سر انسانی است و فوق اصل سر اصل خفی است
و فوق اصل خفی اصل اخفی است چون این پنجگانهٔ عالم کبیر ابتفصیل طے کند و بنقطهٔ آخر آن برسد دائرهٔ
امکان را تمام کرده باشد و قدم در منزل اول از منازل فنا نهاده بود بعد از ان اگر ترقی واقع شود سیر
در ظلال اسما و صفات واجبی جلّ سلطانه خواهد بود و این ظلال گالبرزخ اند بین الوجوب والامکان و
اصول اند آن پنجگانهٔ عالم کبیر را و سیر درین ظلال نیز بهمان ترتیب خواهد بود که در فروع آنها ذکر یافته است
و اگر بفضل ایزدی جلّ شانه منازل متکثرهٔ این ظلال نیز طے کرده بنقطهٔ آخر آن برسد شروع سیر در اسما و صفات
واجبی جلّ سلطانه خواهد بود و تجلیات اسما و صفات رو خواهد نمود و ظهورات شیون و اعتبارات جلوه خواهد
فرمود درین زمان معامله پنجگانهٔ عالم امر را تمام کرده باشد و حق اینها را ادا کرده بود و بعد از ان اگر بفضل خداوندی
جلّ شانه ازان مقام نیز ترقی واقع شود معامله با طمینان نفس خواهد افتاد و حصول مقام رضا که نهایت مقامات
سلوک است میسّر خواهد شد درین موطن شرح صدر حاصل میگردد و بشرف اسلام حقیقی مشرف می شود و کمالاتیکه
درین موطن حاصل میشود در جنب این کمالات کمالاتیکه بعالم امر تعلق بوده است حکم قطره دارد در جنب دریاے محیط
این همه کمالات که ذکر یافته است تعلق باسم الظاهر دارد و کمالاتیکه تعلق باسم الباطن دارد دیگر است که

باستتار و تبطّن مناسبت و چون کمالات این دو اسم مبارک تمامها حاصل شود دو بازوی طیران
از برای سالک میسّر گردد که بقوّت آن دو بازو طیران در عالم قدس فرماید و ترقیات بی اندازه نماید
تفصیل این معامله در بعضی مسوّدات تحریر یافته است فرزندی ارشدی مجمع آن مسوّدات است دیگر اگر میسّر
شود شما خود را یک مرتبه این جا رسانند اما بشرط آنکه آن مقام را خالی نگذارند و آن سررشته را برهم نزنند
خود تنها بیایند و از یاران هر کرا پیش قدم دانند پیشوای آن جماعه ساخته متوجه این حدود گردند والله
سبحانه اعلم تا وقت دیگر فرصت دهند یا نه والسلام

مکتوب دو صد و پنجاه و هشتم (۲۵۸)

بشریف خان صدور یافته در بیان اقربیّت حق تعالی الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی
صحیفهٔ شریفه که از روی کرم نامزد فقرای این حدود ساخته بودند رسید آن مبهّج و مسرور گردید جزاکم
الله سبحانه خیر الجزاء مخدوما هر چند اقربیّت او تعالی بما از ما بنصّ قطعی ثابت شده است اما چه توان
کرد که او تعالی از عقول و افهام ما و از علوم و ادراکات ما وراء الوراء است با آنکه دانیم که این ولایت بجانب
قرب است نه بجانب بعد که او سبحانه از هر نزدیکی نزدیکتر است حتی که ذات احدیّت او سبحانه نزدیکتر
میباییم از صفاتیکه ما افعال و آثار آن صفاتیم این معرفت ورای طور نظر عقل است زیرا که عقل از خود نزدیکتر
نتواند تصوّر نمود مثالی که توضیح این بحث نماید هر چند تتبّع نموده آمد پیدا نشد مستند این معرفت نصّ قطعی
است و کشف صحیح مشایخ طریقت از توحید و اتحاد سخن گفته اند و از قرب و معیّت بیان فرموده اند اما از اقربیّت
او تعالی سکوت ورزیده اند و بیان شافی درین باب نفرموده عجائب کاروبار است اقربیّت او سبحانه
سبب ابعدیّت ما گشته است هذا الی ان یبلغ الکتاب اجله فافهم فان کلامنا اشارة
وبشارة والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله
الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها

مکتوب (۲۵۹) دو صد و پنجاه و نهم

بمخدوم زادگی خواجه محمد سعید که جامع علوم عقلیه و نقلیه اند و صاحب نسبت علیه صدور یافته در بیان فوائد ارسال رسل و عدم استقلال عقل در معرفت واجب الوجود تعالی و تقدس و حکم خاص که در بارهٔ شاهق جبل و مشرکان زمان فترت رسل و اطفال مشرکان وارد است بیان فرموده اند و در بیان تحقیق بعثت انبیاء در زمین هند از اهل هند و از امم سابقه و ما یناسب ذلک الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق شکر نعمت ارسال رسل علیهم الصلوات والتسلیمات بکدام زبان بجا آورده شود و بکدام دل اعتقاد تتمیم آن نموده آید و جوارح کو که باعمال حسنه مکافات این نعمت عظمی نماید اگر وجود شریف این بزرگواران نمی بود ما قاصر فهمان را بوجود صانع تعالی و وحدت او جل سلطانه که دلالت می نمود قدمای فلاسفهٔ یونان با وجود زیرکیها بوجود صانع جل شانه متحیر گشتند و وجود کائنات را به دهر منسوب ساختند و چون روز بروز انوار دعوت انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات ساطع گشت متأخران فلاسفه ببرکت آن انوار رد مذهب قدمای خود نموده بوجود صانع جل شانه قائل گشتند و اثبات وحدت او تعالی نمودند پس عقول ما بی تائید انوار نبوت ازین کار معزول است و افهام ما بی توسط وجود انبیاء علیهم الصلوات والتحیات ازین معامله دور فلیت شعری ماذا اراد اصحابنا الماتریدیة من استقلال العقل فی بعض الامور کاثبات وجود الصانع تعالی ووحدته سبحانه فکلفوا الشاهق الجبل العابد للصنم بهما وان لم تبلغه دعوة الرسل وحکموا بترک النظر فیهما بکفره وخلوده فی النار ونحن لا نفهم الحکم بالکفر والخلود فی النار الا بعد البلاغ المبین والحجة البالغة المتوسطة بارسال الرسل نعم العقل حجة من حجج الله تعالی لکنه لیس حجة بالغة فی الحجیة لیترتب علیه اشد العذاب سوال اگر شاهق جبل که عابد صنم است در دوزخ مخلد نباشد در بهشت خواهد بود و این جائز نیست زیرا که دخول بهشت بر مشرکان حرام است و ماوای ایشان دوزخ است کما قال

اللهُ تعالىٰ حاكياً عن عيسٰى على نبينا وعليه الصلوٰة والسلام اِنَّهُ مَن يُشرِك بِاللهِ فَقَد حَرَّمَ اللهُ عَلَيهِ
الجَنَّةَ وَمَأوَاهُ النّارُ و واسطه میان جنت ونار ثابت نه شده است اصحابِ اعراف بعد از چند روز به بهشت
خواهند رفت پس خلود و جنت است یا در نار این سوال بسیار متصعب است آن فرزندی ارشدی
میدانند که تا مدتها برین فقیر تکرار این سوال میکرد و جواب شافی نمی یافت و آنچه صاحب فتوحات
مکیه در حلِ این سوال گفته است و بعثتِ پیغمبری در روز قیامت از برائے دعوتِ این قوم ثابت کرده
و باندازه انکار و قبولِ ایشان آن دعوت را حکم به دوزخ و بهشت نموده نزد این فقیر مستحسن نیست چه
آخرت دار جزا است نه دارِ تکلیف تا بعثتِ پیغمبری نموده آید بعد از مدت مدید عنایتِ خداوندی جل سلطانه
رهنمونی فرموده و حلِ این معما نموده و منکشف ساخت که این جماعت نه در بهشت مخلد خواهند بود و نه در
دوزخ بلکه بعد از بعث واحیائے اخروی ایشان را در مقامِ حساب داشته باندازه جریمه معاتب و معذب
خواهند ساخت و استیفائے حقوق نموده در رنگِ حیواناتِ غیر مکلف ایشان را نیز معدوم مطلق
ولا شئے محض خواهند فرمود پس خلود کرا بود و مخلد کدام باشد این معرفتِ غریبه را چون در محضر انبیاء کرام علیهم
الصلوات والتسلیمات عرضه نموده شد همه تصدیق آن فرمودند و مقبول داشتند والعلم عند الله سبحانه
برین فقیر بسیار گران می آید که حکم کنند باآنکه حضرتِ حق سبحانه وتعالیٰ باکمال رأفت و رحمتِ خود بنده را
بمجردِ عقل که مجالِ خطا و غلط در وے بسیار است بے آنکه ابلاغِ مبین بتوسطِ انبیاء علیهم الصلوات
والتحیات فرماید در آتش مخلد دارد و به عذابِ ابدی گرفتار سازد چنانچه گران است حکم کردن او را
باوجود شرک بخلود جنت کما یلزم من مذهب الاشعری بعدم القول بالواسطة بین الجنة والنار
فالحق ما الهمت به من اعدامه بعد استیفاء محاسبته یوم الحشر کما مر و همین حکم است نزد
فقیر در اطفالِ مشرکان دار الحرب چه دخولِ بهشت منوط بایمان است باصالت یا بتبعیت اگرچه
تبعیتِ دار الاسلام باشد چنانچه مر اطفالِ اهلِ ذمه را است و ایمان در حقِ اینها مطلق مفقود است پس
دخولِ بهشت اینها متصور نباشد و دخولِ دوزخ و خلود در آن مربوط بشرک است بعد ثبوتِ تکلیف و آن

عـه قول غریب که علماء معرفت ماتریدیه و اشعریه و غیرهم است ۱۲

نیز در حق ایشان مفقود است حکم ایشان حکم البهائم من الانعام بعد البعث والنشر والحساب لاستیفاء
الحقوق و همین حکم است در مشرکان زمان فترة رسل که دعوت پیغمبری بایشان نرسیده است ای فرزند
این فقیر هرچند ملاحظه مینماید و نظر را سیر میدهد هیچ جا نمی یابد که دعوت پیغمبر ما علیه و علی آله الصلوة والسلام
بآنجا نرسیده است بلکه محسوس میگردد که در رنگ آفتاب همه جا نور دعوت او علیه و علی آله الصلوة والسلام
رسیده است حتی که در یاجوج و ماجوج نیز که سد حائل دارند و در امم سابقه که ملاحظه میکند کم بقعه می یابد که در آنجا
بعثت پیغمبری نشده باشد حتی که در زمین هند که دور ازین معامله مینماید نیز می یابد که از اهل هند پیغمبران
مبعوث شده اند و دعوت بصانع جل شانه فرموده اند و در بعضی از بلاد هند محسوس میگردد که انوار انبیا
علیهم الصلوات والتسلیمات در ظلمات شرک در رنگ مشعلها افروخته اند و اگر خواهد تعیین آن بلاد هند
نماید و می بیند که پیغمبری است که هیچکس او را نگرویده است و دعوت او را قبول نکرده و پیغمبری است دیگر که
یک کس بوی ایمان آورده است و دیگری است که دو کس بوی گرویده اند و بعضی را سه کس ایمان آورده اند زیاده
از سه کس در نظر نیامده که در هند بیک پیغمبری ایمان آورده باشد تا چهار کس امت یک پیغمبر بوند و آنچه رؤسای
کفرهٔ هند از وجود واجب تعالی و از صفات او سبحانه و از تنزیهات و تقدیسات او تعالی نوشته اند
همه مقتبس از انوار مشکوة نبوت است چه در هر یک عصری در امم سابقه نبی از انبیا گذشته است و از وجود
واجب تعالی و از صفات ثبوتیه او جل شانه و از تنزیهات و تقدیسات او سبحانه و تعالی خبر کرده و اگر
نه وجود شریف این بزرگواران بودی عقل تنگ و کور این بی دولتان که ملوث بظلمات کفر و معاصی
است کی باین دولت مهتدی شدی عقول ناقصهٔ این بی دولتان فی حد ذاتها بالوهیت خود حاکم اند
و غیر از خود الهی را اثبات نمیکنند چنانکه فرعون مصر گفته ما علمت لکم من اله غیری و نیز گفته لئن
اتخذت الها غیری لاجعلنک من المسجونین و چون از اخبار انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات معلوم
کردند که عالم را صانعی است واجب الوجود تعالی و تقدس بعضی ازین بی دولتان بسبب اوعاء خود
اطلاع یافته بتقلید تستر اثبات صانع نموده اند و او را در خود حالّ و ساری دانسته اند و باین حیله مردم

را پرستش خود خوانده اند تعالی الله عما یقول الظالمون علواً کبیراً اینجا کوته اندیشے سوال نکند که اگر
در زمین هند انبیا مبعوث می شدند هر آئینه خبر بعثت ایشان نیز بما میرسید بلکه آن خبر از جهت توفر
دواعی بتواتر منقول میگشت ولیس کذلک زیرا که گوئیم که دعوت این پیغمبران مبعوث عام نبود بلکه
دعوت بعضے مخصوص بیک قوم بوده و بعضے را دعوت مخصوص بیک قریه و یا بیک بلده بوده و نیز تواند
بود که حضرت حق سبحانه و تعالیٰ در قومے یا در قریه شخصے را باین دولت مشرف ساخته باشد و آن
شخص آن قوم یا اهل آن قریه را دعوت بمعرفت صانع جل شانه کرده باشد و منع از عبادت غیر او تعالیٰ
نموده و آن قوم یا اهل آن قریه انکار او کرده باشند و تضلیل و تجهیل او نموده و چون انکار و تکذیب ایشان
بنهایت رسیده باشد نصرت حق جل و علا آمده ایشان را هلاک کرده باشد و همچنین بعد از مدتے پیغمبرے
دیگر بقومے یا بقریه مبعوث شده باشد و عامل معهم کما عامل الاول بقومه و فعل بهم ما فعل
بآبائهم و هکذا الی ماشاء الله تعالیٰ و آثار هلاکت قرے و بلاد در زمین هند بسیار است و این قوم
هر چند هلاک شدند اما آن کلمه دعوت در میان اقران آنها باقی مانده و جعلها کلمة باقیة فی عقبهم
لعلهم یرجعون خبر نبوت انبیاء مبعوثه وقتے بما رسد که جمع کثیر باشیان گرویده باشند و قومے پیدا گردد
یک کس آمد و چند روز دعوت کرد و گذشت و هیچکس او را قبول نکرد و دیگرے آمد و همین کار را کرد و یک
کس او را گرویده و دیگرے را دو کس یا سه کس گرویدند خبر از کجا منتشر شود و کفار همه در مقام انکار بودند و مخالف
دین آبای خود را ذم میکردند تا قبل که بود و نقل چه کنند دیگر الفاظ رسالت و نبوت و پیغمبری از لغات عرب
و فارس آمده بواسطه انجاز دعوت پیغمبر ما علیه و علی آله و علی جمیع الانبیاء الصلوات والتسلیمات
و این الفاظ در لغت هند نبوده تا انبیاء مبعوثه هند را نبی یا رسول یا پیغمبر گویند و باین اسامی ایشان را
یاد کنند و ایضاً در جواب آن سوال بطریق معارضه گوئیم که اگر انبیاء در هند مبعوث نشده باشند و هم زبان
ایشان با ایشان دعوت نکرده باشند هر آئینه حکم اینها حکم شاهق جبل بود و با وجود تمرد و دعوی الوهیت
بدوزخ نروند و آینده و عذاب مخلد ایشان را نشود هذا ایضا لا یتمشیٰ الا فی العقل السلیم و لایساعده الکشف

النعیم فانا نشاهد بعض مریدیهم فی وسط الجحیم ۞ واللّٰه سبحانه اعلم بحقیقة الحال ۞

مکتوب دو صد و شصتم (۲۶۰)

بحقائق آگاه معارف دستگاه مظهر فیض الٰهی منبع رحمت نامتناهی مخدوم زادگی میان شیخ محمد صادق سلّمه اللّٰه تعالیٰ صدور یافته در بیان طریقے که حضرت ایشان را بآن طریق ممتاز ساخته اند و متضمن است آن بیان مر بیان ولایت سه گانه را که ولایت صغری است و آن ولایت اولیا است و ولایت کبریٰ که ولایت انبیا است و ولایت علیا که ولایت ملأ اعلیٰ است و مشتمل است بر بیان فضلیت نبوت بر ولایت هر ولایت که باشد و بیان لطائف عشرهٔ انسانی که پنج ازان از عالم امر است و پنج دیگر از عالم خلق که نفس و عناصر اربعه باشد با کمالاتیکه مخصوص بهر کدام ازین لطائف است و بیان فضلیت عالم خلق بر عالم امر با بیان کمالاتیکه مخصوص به عنصر خاک است و بیان علوم و معارف غریبه مناسب هر مقام است و امثال ذلک بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم الحمد للّٰه رب العٰلمین والصلوٰة والسلام علیٰ سید المرسلین وعلیهم وعلیٰ اٰله واصحابه الطیبین الطاهرین بدان ای فرزند اسعدک اللّٰه تعالیٰ سبحانه که پنجگانهٔ عالم امر قلب و روح و سر و خفی و اخفی که اجزاے عالم صغیر انسانی است اصول اینها در عالم کبیر است و در رنگ عناصر اربعه که اجزاء انسان است و اصول خود در عالم کبیر دارد و ظهور اصول آن پنجگانه فوق العرش است که بلامکانیت موصوف است ازینجاست که عالم امر را لامکانی گویند دائرهٔ امکان چه خلق و چه امر و چه صغیر و چه کبیر به نهایت این اصول تمام شود و امتزاج عدم بوجود که منشأ امکان است درین موطن منتهی گردد و چون سالک رشید محمدی المشرب پنجگانهٔ عالم امر را بترتیب طے کرده سیر در اصول اینها که در عالم کبیر است فرماید بلند فطرتی بلکه بمحض فضل ایزدی جل شانه آن همه را بترتیب و تفصیل طے کرده به نقطهٔ آخر آن برسد هر آئینه دائرهٔ امکان را بالسیر الی اللّٰه تمام کرده باشد و اطلاق اسم فنا بر خود حاصل کرده شروع در ولایت صغریٰ که ولایت

اولیا است نموده بود بعد ازان اگر سیر در ظلال اسماء وجوبی تعالت وتقدست که فی الحقیقت آن
ظلال اصول این ہیچگانہ عالم کبیر است وشائبۂ عدم آنجا راه نیافته واقع شود وآن ہمه بالفضل خداوندی
جل سلطانه بطریق سیر فی الله طے کرده بنهایت آن سیر دائرۂ ظلال اسماء وجوبی را نیز تمام کرده باشد
ووصول بمرتبۂ اسما وصفات وجوبی جل سلطانه حاصل نموده بود ونهایت عروج ولایت صغرے اینجا
درین موطن شروع در حقیقت فنا متحقق میگردد وقدمے در بدایت ولایت کبرے که ولایت انبیا
است علیهم الصلوات والتسلیمات نهاده می آید باید دانست که این دائرۂ ظل متضمن مبادی تعینات
خلائق است سوائے انبیاء کرام وملائکۂ عظام علیهم الصلوة والسلام وظل هر اسم مبدأ تعین شخصے است
از اشخاص حتے که مبدأ تعین حضرت صدیق که افضل البشر است بعد از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات
نقطۂ فوق این دائره است وآنکه گفته اند که چون سالک باسمے که مبدأ تعین اوست برسد سیر الی الله را
تمام کرده باشد مراد ازان اسم ظل اسم الهی جل شانه باید داشت وجزئی از جزئیات آن اسم نه
اصل آن اسم واین دائرۂ ظل فی الحقیقت تفصیل مرتبۂ اسما وصفات است مثلاً علم صفتے است حقیقی که
جزئیات دارد وتفصیل آن جزئیات ظلال آن صفت است که باجمال مناسبت دارد وهر جزئی آن صفت
حقیقت شخصے است از اشخاص غیر از انبیاء کرام وملائکۂ عظام علیهم الصلوة والسلام ومبادی
تعینات انبیا وملائکه اصول این ظلال است یعنی کلیات این جزئیات مفصله مثلاً صفة العلم وصفة
القدرة وصفة الارادة وغیرها وبسیارے از اشخاص در یک صفت که مبدأ تعین است شرکت دارند
باعتبارات مختلفه مثلاً مبدأ تعین خاتم الرسل شان العلم است وهمان صفة العلم باعتبارے مبدأ تعین حضرت
ابراهیم است علی نبینا وعلیه الصلوات والتسلیمات ونیز آن صفت باعتبارے مبدأ التعین حضرت نوح است
علی نبینا وعلیه الصلوات والتسلیمات وتعیین این اعتبارات در مکتوب خواجه محمد اشرف ذکر یافته است
وآنکه بعضے از مشایخ گفته اند که حقیقت محمدی تعین اول است که حضرت اجمال است ومسمی است بوحدت
مراد ایشان آنچه برین فقیر ظاهر ساخته اند والله سبحانه اعلم مرکز همین دائرۂ ظل است این دائرۂ ظل را

تعین اول انگاشته اند و مرکز او را اجمال دانسته بوحدت نامیده اند و تفصیل آن مرکز را که محیط
این دائره است واحدیت گمان برده اند و مقام فوق دائرهٔ ظل را که دائرهٔ اسما و صفات است ذات
بیچون که مبرا است از تعین تصور نموده اند چه صفت را عین ذات گفته اند و زائد ندانسته اند بلکه تحقیق
است بلکه گویم که مرکز این دائرهٔ ظل ظل مرکز دائرهٔ فوق است که اصل اوست و همی است بدائرهٔ اسما و صفات
و شیون و اعتبارات فی الحقیقت حقیقت محمدی مرکز این دائرهٔ اصل است که اجمال اسما و شیونات است
و تفصیل اسما و صفات درین دائره مرتبهٔ واحدیت است و اطلاق وحدت و واحدیت در مرتبهٔ ظلال
اسما و صفات مبنی بر اشتباه ظل است باصل و ازین قبیل است اطلاق سیر فی الله در آن موطن چه فی الحقیقت
آن سیر اصل سیر الی الله است چنانچه بعد ازان اگر عروجے در دائرهٔ اسما و صفات که اصل این دائرهٔ ظل است
بطریق سیر فی الله واقع شود شروع در کمالات ولایت کبرے خواهد بود و این ولایت کبرے مخصوص بانبیا است
علیهم الصلوات و التسلیمات بالاصالة و بتبعیت ایشان باصحاب کرام ایشان نیز این دولت رسیده
نصف سافل این دائره متضمن اسما و صفات زائده است و نصف عالی آن مشتمل بر شیون و اعتبارات
ذاتیه نهایت عروج پنجگانهٔ عالم امر تا نهایت این دائرهٔ اسما و شیونات است بعد ازان اگر محض فضل
ایزدی جل شانه از مقام صفات و شیونات ترقی واقع شود سیر در دائرهٔ اصول آنها خواهد بود و از گذشت
این دائرهٔ اصول دائرهٔ اصول آن اصول است بعد از طے آن دائره قوسے از دائرهٔ فوق ظاهر خواهد شد
آن را نیز قطع باید نمود چون ازان دائرهٔ فوق غیر از قوسے ظاهر نشد بهمان قوس اقتصار نموده آمد در تجلی
سرّے خواهد بود که برآن سر اطلاع نه بخشیده اند و این اصول سه گانه اسما و صفات که مذکور شد مجرد اعتبارات
اند در حضرت تعالی و تقدس که مبادی صفات و شیونات گشته حصول کمالات این اصول سه گانه
مخصوص بنفس مطمئنه است و حصول اطمینان مراد درین موطن میسر میگردد و درهمین مقام شرح صدر
حاصل میشود و سالک باسلام حقیقی مشرف میگردد و همین موطن است که مطمئنه بر تخت صدر جلوس
میفرماید و بمقام رضا ارتقا مینماید این موطن منتهائے ولایت کبرے است که ولایت انبیا است

علیهما الصلوات والتسلیمات وچون سیر را باینجا رسانید متوهم شد که مگر کار را تمام کرده باشند ندا
در دادند که این همه تفصیل اسم الظاهر بود که یک بازوی طیران است اسم الباطن هنوز در پیش است
که بازوی دویم است از برای طیران عالم قدس چون آنرا نیز تفصیل بانجام رسانی ذو جناح از برای
طیران خیال کرده باشی وچون بعنایت الله سبحانه سیر اسم الباطن نیز بانجام رسید جناح طیران میسر شد
الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق
ای فرزند از اسم الباطن چه نویسد که مناسب حال آن سیر استتار و تبطن است این قدر از آن مقام
در می نماید که سیر در اسم الظاهر سیر در صفات است بی آنکه در ضمن آنها ذات ملحوظ گردد تعالی و تقدس
و سیر در اسم الباطن نیز هرچند سیر در اسما است اما در ضمن آنها ذات تعالی ملحوظ است و آن اسما در رنگ
سپرها اند که مر پوش حضرت ذات تعالی و تقدس گشته مثلا در صفت العلم ذات تعالی اصلا ملحوظ نیست
و در اسم العلیم ملحوظ ذات است تعالی در پس پرده صفت زیرا که علیم ذاتیست که مر او را علم است فالسیر
فی العلم سیر فی الاسم الظاهر والسیر فی العلیم سیر فی الاسم الباطن وقس علی هذا سائر
الصفات والاسماء و این اسما که باسم الباطن تعلق دارند مبادی تعینات ملائکه ملاء اعلی است
علی نبینا و علیهم الصلوات والتحیات و شروع سیر در این اسما نمودن قدم نهادن است در ولایت
علیا که ولایت ملاء اعلی است و فرقی که در میان علم و علیم در میان اسم الظاهر و اسم الباطن نموده آمد
آن فرق را اندک خیال نکنی و نگوئی که از علم تا علیم اندک راه است لا بلکه فرقی که در میان مرکز خاک
و محدب عرش است نسبت باین فرق حکم قطره دارد نسبت به دریای محیط در لغت نزدیک است و در
حصول دور است اینجا قلیل است نه کثیر اما انچه بسبیل اجمال در بیان سیر آید مثلا گفته شده است که
پنجگانه عالم امر را طی کرده سیر اصول آنها نماید تا دائره امکان تمام شود در این عبارت سیر الی الله تمام
ذکر یافته است و حصول این سیر را تقدیر بیت پنجاه هزار ساله راه نموده اند که آیه تعرج الملائکة والروح
الیه فی یوم کان مقداره خمسین الف سنة رمزیست از این معنی اینجا معاینة ما فی الباب حجب

عنایتِ خداوندی جلّ سلطانهٗ نزدیکیست که کارِ این مدّتِ مدیده را در طرفة العین میسّر آرد ع
با کریمان کارها دشوار نیست و همچنین گفته شده است که دائرهٔ اسما و صفات و شیون و اعتبارات را
طے کرده سیر در اصول اینها نماید طے کردن جمیع اسما و صفات و شیون و اعتبارات در گفتن آسان است
و در طے کردن مشکل از صعوبت این طے مشائخ فرموده اند مَنَازِلُ الْوُصُولِ لَا تَنْقَطِعُ اَبَدَ
الْاٰبِدِیْنَ و منع نموده اند تمامی سیر این مراتب را ۵ نه حسنش غایتے دارد نه سعدی را سخن پایان
بمیرد تشنه مستسقی و دریا همچنان باقی * گمان نکنی که عدم انقطاع مراتب وصول باعتبار تجلیات ذاتیه
گفته باشند نه باعتبار تجلیات صفاتیه و مراد از حسن حسن ذاتی داشته باشند نه حسن صفاتی زیراکه گوییم
که آن تجلیات ذاتیه بے ملاحظه شیون و اعتبارات نیست و آن حسن ذاتی بے روپوش صفات جمالیه
نه چه گفت و گو رابے این روپوش دران موطن مجال نیست مَنْ عَرَفَ اللّٰهَ کَلَّ لِسَانُهٗ و تجلی نحوے از
ظلیت می طلبد پس از ملاحظه شیون دران مقام چاره نبود پس آن منازل وصول و مراتب حسن داخل
همان دائره اسما و شیونات گشت که انقطاع آن نزد ایشان متعسّر است و امر یکه برین درویش ظاهر
ساخته اند ما ورای تجلیات و ظهورات است چه تجلی ذاتی و چه تجلی صفاتی و ورای حسن و جمالست چه حسن
ذاتی و چه صفاتی با جمله مطالب بلند و مقاصد ارجمند را در سلک عبارات محقّره بطریق اجمال انتظام
نموده است و دریاها سُفتے نهایت او در کوزه ها سے چند در آورده فَلَا تَکُنْ مِنَ الْقَاصِرِیْنَ بهر
اصل سخن برویم و گوییم که بعد از حصول دو جناح اسم الظاهر و اسم الباطن چون طیران میسّر شد عروجات
واقع گشت معلوم شد که این ترقیات بالاصالة نصیب عنصر ناری است و عنصر هوائی و عنصر آبی
که ملائکه کرام راعلی نبینا وعلیهم الصلوات والتسلیمات نیز ازین عناصر سه گانه نصیب اجمالے داده
شده است که بعضے از ملائکه از نار و ثلج مخلوق اند و تسبیح ایشان سُبْحَانَ مَنْ جَمَعَ بَیْنَ النَّارِ
وَالثَّلْجِ است و در اثنائے این سیر در واقعه نمودند که گویا براهے میروم و از بسیاری رفتن سخت وامانده
شده ام آرزوئے چوب و عصا دارم که بمدد آن شاید توانم ره رفت میسّر نمی شود و بهر خس و خاشاک

چیزیکه دارد و شود برقلب بهر طریق که باشد خواه در لطیفه خواه در مقام را تعلّق حسن ضروری است ۱۲ از مثنوی شرح

دست می اندازم که تقویتِ راه رفتن نماید چاره ندارم غیر از راه رفتن و چون مدتے باین حال سیر نمودم
قرنائے شہرے ظاہر شد بعد از قطعِ مسافتِ آن قرنا و دخول بآن شہر واقع شد معلوم کردند کہ این
شہر عبارت از تعینِ اول است کہ جامعِ جمیعِ مراتبِ اسما و صفات و شیون و اعتبارات است و نیز جامع
است مر اصولِ این مراتب را و اصولِ اصول ایشان را و منتہائے اعتباراتِ ذاتیہ است کہ تمایزِ آنہا بعلم
حصولی مناسبت دارد بعد از آن اگر سیر واقع شود مناسبِ علم حضوری خواہد بود آرے فرق در اطلاقِ علم
حصولی و علم حضوری دران حضرت جل سلطانہٗ باعتبارِ تمثیل و تنظیر است زیرا کہ صفاتیکہ وجودِ
آنہا زائد است بر وجودِ ذاتِ تعالٰی و تقدس علمِ آنہا مناسبِ علمِ حصولی است و اعتباراتِ ذاتیہ
کہ اصلا زیادتی آنہا بر ذات تعالٰی و تقدس متصور نیست علمِ آنہا مناسبِ علمِ حضوری و الا فلیس
ثمہ الا تعلق العلم بالمعلوم من غیر ان یحصل من المعلوم فیہ شیٔ فافہم و این تعین
اول کہ آن شہرِ جامع کنایت از وست جامعِ جمیعِ ولایاتِ انبیاء کرام و ملائکہ عظام است علیہم الصلوات
و التسلیمات و منتہائے ولایتِ علیا است کہ مخصوص بملاءِ اعلٰی است بالاصالۃ درین مقام ملاحظہ نمودہ
آمد کہ آیا این تعینِ اول حقیقتِ محمدی است یا نہ معلوم شد کہ حقیقتِ محمدی ہمان است کہ بالا ذکر یافتہ
است و آنرا تعینِ اول گفتن باعتبارِ آن است کہ آن مرکزِ ظلِ این تعینِ اول است باعتبارِ جامعیتِ
اسما و صفات و شیون و اعتبارات و سیرے کہ فوقِ آن شہر واقع شود شروع در کمالاتِ نبوت خواہد
بود حصولِ این کمالات مخصوص بانبیا است علیہم الصلوات و التحیات و ناشی از مقامِ نبوت
کمل تابعانِ انبیا را نیز بتبعیت ازان کمالات نصیب ست و در میانِ لطائفِ انسانی حظِ وافر
ازین کمالات بالاصالۃ عنصرِ خاک را است و سائر اجزائے انسانی چہ از عالمِ امر و چہ از عالمِ خلق ہمدرین مقام
تابعِ آن عنصرِ پاک اند و بطفیلِ او باین دولت مشرف اند و چون این عنصر مخصوص بہ بشر است ناچار
خواصِ بشر از خواصِ ملائکہ افضل گشتند چنانچہ این عنصر را میسر شدہ است ہیچکس را میسر نشدہ بعد از ان
در توحقیقت تدلی درین موطنِ بظہور مے آید و سرِ قابَ قوسین او ادنٰی این جا انکشاف

میباید و دَرین سیر معلوم میگردد که کمالات جمیع ولایات چه ولایت صغرے و چه ولایت کبرے
و چه ولایت علیا همه ظلال کمالات مقام نبوت اند و آن کمالات شبح و مثال اند مر حقیقت این کمالات را
و لائح میگردد که قطعهٔ که درضمن این سیر قطع میباید زیاده از جمیع کمالات مقام ولایت است نیز معلوم
میگردد که جمیع این کمالات را نسبت بجمیع کمالات ما تقدم دریاے محیط را نیز نسبتے است بقطرهٔ
در جنب آن نسبت هم مفقود است مگر آنکه گوئیم نسبت مقام نبوت بمقام ولایت چون نسبت غیر متناهی
است بمتناهی سبحان الله ما لے این سیر میگوید الولایة افضل من النبوة و دیگرے از عدم
آگاهی این معامله در توجیه او میگوید که ولایة النبی افضل من نبوته کبرت کلمة تخرج من افواههم
و چون بعنایت الله سبحانه و صدقهٔ حبیبه علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات این سیر را
نیز بانجام رسانید مشهود گشت که اگر بالفرض قدم دیگر و سیر افزاید در عدم محض خواهد افتاد لانه لیس وراءه
الا العدم المحض اے فرزند این ماجرا و تو هم مپندار که اعتقاد شکار آمد و سیمرغ در دام افتاد ع
عنقا شکار کس نشود دام باز چین * که آنجا همیشه باد بدست است دام را * فهو سبحانه بعد
وراء الوراء ثم وراء الوراء ثم وراء الوراء ع هنوز ایوان استغنا بلند است * مرا فکرے
رسیدن ناپسند است * و آن وراثیت نه باعتبار وجود حجب است چه حجب تمام مرتفع گشته است بلکه
باعتبار ثبوت عظمت و کبریائی است که مانع ادراک است و منافی وجدان فهو سبحانه اقرب
فی البعد و ابعد من الوجدان آرے بعضے از کمل مرادان باشند که درون سرادقات عظمت
و کبریائی بطفیل انبیا علیهم الصلوات و التسلیمات ایشان را جا دهند و محرم بارگاه سازند
یعمل معهم ما یعمل معهم اے فرزند این معامله مخصوص بهیئة وحدانی انسانی است که از مجموع عالم
خلق و عالم امر ناشی گشته است مع ذلک درین موطن نیز رئیس همه عنصر خاک است و آنکه گفته
لیس وراءه الا العدم المحض زیرا که بعد از تمامی مراتب وجود خارجی و وجود علمی حصول عدم
است که نقیض اوست و ذات الله سبحانه و تعالی ورای وجود و عدم است همچنانکه عدم را آنجا راه نیست

یعنی این وجود که در مقابل عدم است شایان حضرت حق جل و علا نیست — وجود مراد نیست

وجود را نیز گنجایش نه زیرا که وجود که عدم به نقاضت اوست باشد چه شایان آنحضرت است جل سلطانه و اگر اطلاق وجود دران مرتبه کنیم از تنگی عبارت وجودی خواهد بود که عدم را باو مجال نقاضت نباشد و آنچه این فقیر در بعضی مکاتیب خود نوشته است که حقیقت حضرت حق سبحانه و تعالی وجود محض است از نارسائی خود نوشته است بحقیقت این معامله و ازین قبیل است بعضی از معارف که در توحید وجودی وغیر آن نوشته سرش عدم اطلاع بوده است بر حقیقت کار و چون از حقیقت کار آگاه ساختند از آنچه در ابتدا و وسط نوشته است و گفته نادم و مستغفر گشت استغفر الله و اتوب الی الله من جمیع ما کره الله سبحانه و تعالی ازین بیان لائح گشت که کمالات نبوت در مراتب صعود است و ایضا در عروجات نبوت رو بحق است سبحانه نه آنچنانکه اکثری گمان برده اند که در ولایت رو بحق است سبحانه و تعالی و در نبوت رو بخلق و ولایت در مراتب عروج است و نبوت در مدارج نزول بخلق و توهم کرده اند که ولایت افضل از نبوت بوده است هر کدام از ولایت و نبوت را عروجی است و هبوطی در عروج هر دو را رو بحق است سبحانه و تعالی و در هبوط رو بخلق غایة ما فی الباب در مرتبه هبوط نبوت بکلیت رو بخلق است و در هبوط ولایت بکلیت رو بخلق نیست بلکه باطنش بحق است و ظاهرش بخلق و سرش آنست که صاحب ولایت مقامات عروج را تمام ناکرده نزول نموده است لاجرم نگرانی فوق همه وقت دامنگیر اوست و مانع توجه اوست بکلیت بخلق بخلاف صاحب نبوت که مقامات عروج را تمام کرده هبوط فرموده است لهذا بکلیت خود متوجه دعوت خلق است بحق جل و علا فافهم فان هذه المعرفة الشریفة و امثالها لا یتکلم بها احد باید دانست که در مراتب عروج چنانچه عنصر خاک از همه بالاتر میرود و در منازل هبوط آن عنصر از همه پایان تر فرود می آید چرا پایان تر فرود نیاید که مکان طبعی آن از همه پایان تر است و چون از همه پایان تر فرود آید ناچار دعوت آن اتم بود و افاده آن اکمل باشد بدان ای فرزند چون در طریقه نقشبندیه ابتدای سیر از قلب بوده که از عالم امر است ابتدای سخن از عالم امر نموده آمد بخلاف سایر طرق مشایخ کرام که شروع در تزکیه نفس مینمایند

وتطهیر قالب سیر بایند بعد ازان بعالم امری در آیند و الی ماشاء الله تعالی آنجا عروج مینمایند
ازینجاست که نهایت دیگران در بدایت این بزرگواران اندراج یافته است و این طریق اقرب
طرق گشته است چه حصول تزکیه و تطهیر در ضمن این سیر ایشان را بوجه احسن میسر شده است مسافت
کوتاه گشته لاجرم این بزرگواران سیر عالم خلق را قصداً ضائع دانسته اند و بیکار شمرده اند بلکه مضر
و مانع وصول بمطلب یقین نموده اند زیرا که سالکان طریق بقدم تزکیه و ریاضات شاقه و مجاهدات
شدیده قطع بادیهای صورت عالم خلق نموده چون شروع در سیر عالم امر فرمایند و در انجذاب قلبی و
التذاذ روحی افتند بسا است که باین انجذاب قناعت کنند و باین التذاذ کفایت ورزند و مظنه
لامکانیت این عالم دامنگیر شان شود و شائبه بیچونی آن عالم از بیچون حقیقی باز دارد و مگر درین مقام
سالکی گفته است که سی سال روح را بخدائی پرستیدم و دیگری گفته که ستر استواء و ظهور تنزیه تحقیق
العرش از معارف خاصه است و از بیان سابق معلوم شده است که آن تنزیه نیز داخل دائره امکان
است تنزیه نما است فی الحقیقت تشبیه است بخلاف بزرگواران این طریقه علیا که شروع از
مقام جذبه مینمایند و بعد التذاذ و ترقیات سیر بایند این انجذاب و التذاذ در حق ایشان در رنگ
ریاضات و مجاهدات است در حق دیگران پس آنچه دیگران را مانع وصول است این بزرگواران را
ممد و معاون لامکانیت عالم امر را عین بیمکانیه تصور نموده بلامکانی حقیقی توجه سیر بایند و بیچونی
آن عالم را مبیچون دانسته به بیچون حقیقی ارتقا مینمایند لاجرم بغرور وجد و حال در رنگ
دیگران مفتون نمیگردند و بجوز و مویز این راه برمثال طفلان گول نمیشوند و به ترهات صوفیه بابت
نمیکنند و بشطحیات مشایخ افتخار نمینمایند متوجه احدیت صرفند و از اسم و صفت جز ذات مقدس
نمیخواهند باید دانست که این عروج که در ما تقدم ذکر یافته است مخصوص بمحمدی المشرب است که تام
الاستعداد است که از کمالات جواهر خمسه عالم امر نصیب کامل دارد چه از عالم صغیر چه از عالم کبیر و همچنین
از اصول آن پنجگانه که ظلال اسماء وجوبی است حظ وافر دارد و همچنین از اصول آن ظلال که بتقدم

اسماء و صفات است و آنکه گفتیم که تام الاستعداد بود زیرا که بسا است که بظاهر محمدی المشرب بود که از
کمالات اخفی که نهایت مراتب امر است نیز نصیب داشته باشد اما معامله اخفی را بانجام نرساند و بنقطهٔ آخر
او منتهی نشود بلکه در ابتدا و در وسط او ماند و چون در اخفی کوتهی کند در اصول آن نیز باندازهٔ آن کوتهی
خواهد کرد و کار را بانجام نخواهد رسانید و همین نسبت است در باقی چهارگانه عالم امر که تمامی استعداد
هر مرتبه وابسته بوصول است بنقطهٔ آخر آن مرتبه ابتدا و وسط از نقص خبر میدهد اگرچه برابر بتوان نهایات
کوتهی کند ع فراق دوست اگر اندک است اندک نیست * درون دیده اگر نیم موست بسیار است
و این کوتهی را صول اصول نیز سرایت خواهد کرد و از وصول مطلب باز خواهد داشت و آنکه گفتیم که این
بیان مخصوص محمدی المشرب است زیرا که غیر محمدی المشرب کسے باشد که کمال او مقصور بر درجهٔ اولی
باشد از درجات ولایت و مراد از درجهٔ اولی مرتبهٔ قلب است و دیگرے بود که کمال او مقصور بر درجهٔ
ثانی باشد از درجات ولایت که مقام روح است و شخص ثالث باشد که نهایت عروج کمال او تا درجهٔ
ثالث بود که مقام سر است و شخصے رابع بود که نهایت عروج کمال او تا درجهٔ رابع باشد که مقام خفی است و درجهٔ
اولی را مناسبت بتجلی صفات افعال است و درجهٔ ثانیه را بتجلی صفات ثبوتیه ذاتیه و درجهٔ ثالث را بشیون
و اعتبارات ذاتیه مناسبت است و درجهٔ رابع بصفات سلبیه که مقام تقدیس و تنزیه است مناسبت دارد و
هر درجه از درجات ولایت زیر قدم نبی است از انبیاء اولی العزم درجهٔ اولی از ولایت زیر قدم حضرت
آدم است علی نبینا و علیه الصلوة والسلام مربی او صفة التکوین است که منشأ صدور افعال است
و درجهٔ ثانیه زیر قدم حضرت ابراهیم است و حضرت نوح نیز درین مقام مشارکت دارند علی نبینا
و علیهم الصلوات والتسلیمات و رب ایشان صفة العلم است که اجمع صفات ذاتیه است و درجهٔ
ثالث زیر قدم حضرت موسی است علی نبینا و علیه الصلوة والسلام و رب او از مقام شیونات شان
الکلام است و درجهٔ رابعه زیر قدم حضرت عیسی است علی نبینا و علیه الصلوة والسلام و رب او
از صفات سلبیه است نه ثبوتیه که موطن تقدیس و تنزیه است و اکثر ملائکه کرام علی نبینا و علیهم الصلوة

والسلام درین موطن شرکت بحضرت عیسی وارند و شان عظیم الشان را درین مقام حاصل است و درجه خاص
زیر قدم خاتم الرسل است علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات و رب او و علیه الصلوة والسلام رب الارباب
که جامع صفات و شیونات تقدیسات و تنزیهات است و مرکز دائره این کمالات است و در مرتبه صفات
و شیونات تعبیر از ان رب جامع بشان العلم مناسب است که این شان عظیم الشان جامع جمیع کمالات است
و همین مناسبت حضرت حبیب علیه الصلوة والسلام ملت حضرت ابراهیم گشت و قبله او قبله او علیهما الصلوات
والتسلیمات باید دانست که تفاضل اقدام ولایت نه باعتبار تقدم و تاخر درجات است تا صاحب اخفی
افضل باشد از دیگران و علی هذا القیاس بلکه باعتبار قرب و بعد است از اصل که مسافة منازل و درجات ظلال
کثرة و قلة بسر برده بود که صاحب قلب باعتبار قرب باصل افضل باشد از صاحب اخفی که آن قرب پیدا نکرده
است کیف و ولایة النبی التی فی الدرجة الاولی من الولایة افضل قطعا من ولایة الولی الذی
فی الدرجة الاخری پوشیده نماند که سلوک لطائف بترتیب مذکور که از قلب بروح روند و از روح بسر
و از سر بخفی و از خفی باخفی نیز مخصوص محمدی المشرب است که بترتیب این پنجگانه عالم امر را تمام ساخته
بترتیب در اصول اینها سیر نمایند بعد از ان در اصول اصول همین ترتیب را مرعی داشته کار را
باتمام میرسانند و این راه بترتیب مذکور شاهراه است مر وصول را و صراط مستقیم است مر متوجهان احدیت
را بخلاف ولایات دیگر که در انجا گویا از هر درجه نقبی کنده اند و تا مطلوب رسانیده اند مثلا از مقام قلب
نقبی کنده اند و بصفات افعال که اصل اصل اوست رسانیده و همچنین از مقام روح گویا نقبی کنده اند
و بصفات ثبوتیه رسانیده و علی هذا القیاس و شک نیست که افعال و صفات او تعالی از ذات او منفک
نیست اگر انفکاک است در ظلال است پس در ان موطن وصول افعال و صفات را نیز نصیبی از تجلیات
ذات بیچون تعالی و تقدس حاصل خواهد شد چنانچه صاحب اخفی را بعد از تمامی کار این دولت میسر
خواهد شد اگرچه تفاوت باعتبار علو و سفل باقی خواهد ماند و صاحب قلب بصاحب اخفی برابری نخواهد
جست اما اینجا غلط نکنی که این تفاوت در میان اولیا با یکدیگر متصور است که صاحب ولایت قلب دون

ز سیان قلب طالب اخفی باعتبار علو و سفل و لیکن صاحب قلب بصاحب اخفی برابری نخواهد نمود ۱۲

از صاحب ولایت اخفی بعد از وصول هر دو بمرتبهٔ کمال آما اولیا نسبت بانبیا علیهم الصلوات والتسلیمات این تفاوت مفقود است زیرا که ولایت نبی که از مقام قلب ناشی شده است افضل است از ولایت ولی که از مقام اخفی ناشی گشته است اگرچه آن ولی کمالات اخفی را بانجام رسانیده باشد و پیرامن صاحب ولایت اخفیه قدم نبی آن ولایت است قال الله سبحانه وتعالی وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ آری این تفاوت در میان انبیا با یک دیگر متصور است و صاحب علو افضل است از صاحب سفل لیکن این تفاوت در انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات نیز تا آخر ولایت کمالات عالم امر است بعد از آن تفاضل مربوط باین علو و سفل نیست تواند که صاحب این سفل در آن موطن افضل باشد از صاحب این علو مثلاً هذا التفاوت في ذلك الموطن بين موسى وعيسى على نبينا وعليهما الصلوات والتسليمات فان موسى ثمة جليل وذو شان عظيم ليس لعيسى على نبينا وعليهما الصلوة والسلام تلك الجسامة والشان فعلمنا ان التفاوت في ذلك الموطن باعتبار امور وراء ذلك العلو والسفل كما انا نبين من بعد مفصلا ان شاء الله سبحانه بحسن توفيقه وكمال منه وكرمه تعالى وكذلك وجدنا التفاوت بين خليل الرحمن وسائر الانبياء عليه وعلى خاتم الرسل عليهم الصلوات والتسليمات في الكمالات التي تتعلق بحقيقة الكعبة الربانية التي هي فوق جميع الحقائق البشرية والملكية فان للخليل ثمة شانا عظيما ومرتبة رفيعة لم تتيسر لاحد ذلك الشان والرتبة و درین مقام شگرف که مناسب مقام ظهور سرادقات عظمت و کبریائی است کمالات مرکز آن مقام که مقام اجمال است نصیب خاتم الرسل است و باقی همه مفصل بحضرت خلیل است علیه السلام هرکه دیگر است در اینجا طفیلی ایشان است از انبیا و رسل و اولیا علیهم الصلوات والتسلیمات تا آنکه حضرت پیغمبر ما علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات تفصیل آن اجمال طلب فرموده اند آنجا که تشبیه واقع است از صلوات و برکات مسئول خود را بصلوات و برکات حضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوات والتسلیمات و برین فقیر ظاهر ساخته اند که بعد از مضی هزار سال آن تفصیل الشان را نیز میسر شد و مسئول مجاب گشت

الحمد لله سبحانه على ذلك و على جميع نعمائه و کمالات آن مقام عالی فوق کمالات ولایات و کمالات
نبوت و رسالت است چرا فوق نباشد که آن حقیقت مسجود الیهاست مر انبیاء کرام و ملائکه عظام را
علیهم الصلوات و التحیات و آنچه این فقیر در رساله مبدأ و معاد نوشته است که حقیقت محمدی از مقام
خود عروج نموده بمقام حقیقت کعبه که فوق اوست رسیده متحد گردد و حقیقت محمدی حقیقت احمدی
نام یابد آن حقیقت کعبه ظلی از ظلال این حقیقت بوده که در وقت عدم ظهور این حقیقت همان را
حقیقت انگاشته این اشتباه بسیار واقع میشود که ظل را در وقت عدم ظهور اصل اصل می انگارد و حقیقت
مینامد ازینجاست که یک مقام چند مرتبه ظاهر میشود در پیش است که ظهورات آن مقام باعتبار ظلال
آن مقام است فی الحقیقت حقیقت آن مقام همان است که در مرتبه اخیر ظاهر شده است اگر گویند از کجا
معلوم شود که این مرتبه مرتبه اخیر ظهورات اوست تا حقیقت دانسته شود گوییم که حصول علم ظلیت ظهورات
سابق شاهد عدل است بر آخریت آن ظهور چه این علم در وقت ظهورات سابق حاصل نیست بلکه
ظهورات را حقیقت میدانند و هیچ یکی را ظل نمی انگارند و اگر چه میدانند که خلاف این حقایق از کجا آمده است
فافهم ای فرزند از معارف سابق معلوم شد که کمالاتیکه بعالم امر تعلق دارند مقدمات اند و معارج کمالات
را که بعالم خلق متعلق اند و کمالات اولی از ظلیت خالی نیستند و مخصوصند بمقامات ولایت و کمالات ثانیه
از شائبه ظلیت که مناسب ظهورات این نشأه دنیویه اند برآمده اند و از مقامات نبوت نصیب کامل یافته
پس ظلیت و حقیقت که بولایت مربوط اند خادمان باشند مر شریعت را که ناشی از مرتبه نبوت است و ولایت
زینه باشد مر عروج نبوت را ازین بیان معلوم شد که سیریکه اکابر نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم
اختیار کرده اند و ابتدا از عالم امر نموده آوردن و انسب چه ترقی از ادنی که عالم امر است باعلی که عالم
خلق است باید نمود نه از اعلی بادنی چه توان کرد این معما را بهمه نکشوده اند و دیگران بصورت نظر انداخته
عالم خلق را پست دیده شروع از پستی به بلندی صوری ارتقا نموده اند ندانسته اند که حقیقت کار
دیگرگون است پستی فی الحقیقت بلندی است و بلندی پستی بلکه نقطه آخر که عالم خلق است دیگر

یعنی چیزیکه پست دیده اند بلند است و چیزیکه بلند گمان کرده اند پست است ۱۲ — اثبات است و تقریر علو عالم خلق ۱۲

افتاده است بنقطهٔ اولی که اصل الاصل است این قرب بنقطهٔ دیگر میسر نشده است ع که مستحق
کرامت گنه‌گاران‌اند و این دید مقتبس از مشکوٰة نبوت است ارباب ولایت ازین معرفت قلیل
النصیب‌اند انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات شروع سیر از عالم امر نموده‌اند و از حقیقت بشریعت آمده‌اند
غایة ما فی الباب اولیای کمل را که سیر ایشان موافق سیر انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات افتاده است
در ابتدا از صورت شریعت است و در وسط طریقت و حقیقت که بولایت تعلق دارند و مناسب عالم
امر اند و در آخر حقیقت شریعت است که ثمرهٔ نبوت است پس مقرر شد که حصول طریقت و حقیقت مقدمه
است مر حصول حقیقت شریعت را پس بدایت اولیای کمل و بدایت انبیا مرحل حقیقت شد و نهایت
هر دو شان شریعت فلا معنی لقول من قال بدایة الاولیاء نهایة الانبیاء و از بدایت اولیا نهایت
انبیا را شریعت خواسته است آن بیچاره چون از حقیقت کار آگاهی نداشت لاجرم باین سخن تکلم
نمود و این معارف را هرچند کسی نگفته است بل اکثری بر عکس آن گفته‌اند و مستبعد از ادراک است اما
منصفی که جانب بزرگی انبیا را علیهم الصلوات والتسلیمات ملاحظه نماید و عظمت شریعت بر بصیرت وی
بود سهل که قبول این اسرار غامضه فرماید و این قبول او وسیلهٔ زیادتی ایمان خود نماید ای فرزند شنو که انبیا
علیهم الصلوات والتسلیمات دعوت مقصور بر عالم خلق ساخته‌اند بنی الاسلام علی خمس و چون قلب را
مناسبت بعالم خلق بیشتر بوده تصدیق او نیز در دعوت فرموده‌اند و ماورای قلب سخن نه فرموده‌اند و آن را
تا بلطف و حرفی التعریف ساخته‌اند از سعادت عظمی شمرده‌اند بلکه تنعمات بهشت و آلام دوزخ و دولت دیدار
و سیه دلی حرمان همه وابسته بعالم خلق است عالم امر را بآن تعلق نیست دیگر عملیکه فرض و
واجب و سنت است اتیان آن بقالب تعلق دارد که از عالم خلق است و آنچه نصیب عالم امر است
از اعمال نافله است پس تقربیکه ثمرهٔ ادای اعمال است باندازهٔ اعمال خواهد بود پس ناچار تقربیکه ثمرهٔ
ادای فرائض است نصیب عالم خلق باشد و تقربیکه ثمرهٔ ادای نوافل است نصیب عالم امر و شک نیست که
نفل را باندازهٔ فرض هیچ اعتداد نیست کاشکی حکم قطره داشت نسبت بدریای محیط بلکه نفل را باندازهٔ سنت

عــه بفتح میم افزونی در زیادت و فضیلت ۱۲ منه

نیز همین نسبت است اگرچه درمیان سنت و فرض نیز نسبت قطره و دریاست پس تفاوت درمیان
دو قرب ازینجا قیاس باید کرد و مزیت عالم خلق را بر عالم امر ازین تفاوت باید دانست اکثر خلائق چون
ازین معنی نصیب ندارند فرائض را خراب ساخته در ترویج نوافل میکوشند صوفیهٔ خام ذکر و فکر را
از اهم مهام دانسته در اتیان فرائض و سنن مساهلات مینمایند و اربعینات و ریاضات را اختیار
نموده ترک جمعه و جماعت می کنند نمیدانند که ادای یک فرض بجماعت از هزاران اربعین ایشان
بهتر است آری ذکر و فکر با مراعات آداب شرعیه بهتر و مهم تر است و علمای بے سرانجام نیز در ترویج
نوافل سعی دارند و فرائض را خراب و ابتر میسازند مثلا نماز عاشورا که از حضرت پیغمبر علیه و علی آله الصلوات
و التسلیمات بصحت نپیوسته است بجماعت و جمعیت تمام میگذارند و حال آنکه میدانند که روایات
فقهیه بکراهت جماعت نافله ناطق است و در ادای فرائض کسل می ورزند کم است که فرض را
در وقت مستحب ادا نمایند بلکه از اصل وقت هم تجاوز می کنند و بجماعت نیز چندانی تقید ندارند بیک کس
یا بدو کس در جماعت قناعت دارند بلکه بسا است که بتنهائی کفایت کنند هرگاه مقتدایان اسلام
این معامله نمایند از عوام چه گوید آن شومی این عمل ضعف در اسلام پیداست و از ظلمت این کردار
هوا و بدعت هویداست شعر اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم که دل آزرده شوی ورنه سخن
بسیار است ؛ و ایضاً ادای نوافل قرب ظلے از ظلال می بخشد و ادای فرائض قرب اصل که شائبهٔ ظلیت
ندارد مگر نوافلی که برای تکمیل فرائض ادا کرده شود آن نیز ممد و معاون قرب اصل است و از متممات
فرض پس ناچار ادای فرائض مناسب عالم خلق بود که باصل متوجه است و ادای نوافل مناسب عالم
امر که در پیش نظل است فرائض همه هرچند قرب اصل می بخشند اما افضل و اکمل اینها صلوة است الصلوة
معراج المؤمن شنیده باشی و اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوة و کیفیت خاص که حضرت
پیغمبر را بوده علیه و علی آله الصلوة و السلام که تعبیر از آن بلی مع الله وقت فرموده نیز در نماز بوده
نماز است که متکفل سیئات است و نماز است که نهی از فحشاء و منکر میفرماید و نماز است که پیغمبر علیه الصلوة

ـه تعالی علیه وسلم بین العبد وبین الکفر ترک الصلوة رواه مسلم وقال صلی الله علیه وسلم من ترکها فقد کفر رواه الترمذی ۱۲

والسلام مراحت خود را در ان می جوید آنجا که پیغمبر ما میفرماید ارحنی یا بلال و نماز است که ستون دین آمده است
و نماز هست که فارق اسلام و کفر گشته بر سر اصل سخن رویم و از مرتبت عالم خلق بر عالم امر گوییم که عالم امر
اینجا حظ خود را فرا گرفته است و مشاهده و معاینه حاصل کرده فردا در بهشت معامله بعالم خلق افتد و رویت
بلا کیف او را میسر آید و ایضاً متعلق مشاهده ظلی است از ظلال وجوب و مرئی در آخرت واجب الوجود پس
هر قدر که فرق در میان مشاهده و رویت است در میان ظلیت و اصالت همان قدر فرق در میان
عالم امر و عالم خلق بدان و نیز بدان که مشاهده ثمرهٔ ولایت است و رویت ثمرهٔ نبوت که بتبعیت انبیا
علیهم الصلوات والتسلیمات عامهٔ متابعان را نیز میسر خواهد شد ازینجا تفاوت در میان ولایت و نبوت نیز
دریاب **تنبیه** هر عارفی را که بعالم امر مناسبت بیشتر باشد قدم او در کمالات ولایت زیاده تر بوده
بود و هر کرا بعالم خلق بیشتر مناسبت است قدم او در کمالات نبوت افزون تر ازینجاست که حضرت عیسی
علی نبینا و علیه الصلوة والسلام در ولایت قدم بیشتر دارند و حضرت موسی را قدم در نبوت زیاده تر علی نبینا
و علیه الصلوة والسلام چه جانب امر در حضرت عیسی غالب است لهذا ملحق بروحانیان گشت و جانب خلق
در حضرت موسی غالب علی نبینا و علیهما الصلوة والسلام لهذا بمشاهده اکتفا ننمود و طلب رویت نیز فرمود
این است فی بیان سبب تفاوت اقدام انبیا در کمالات نبوت که در مکتوب تقدم وعده بیان آن نموده بود و م
و علو بعضی لطائف و سفل آن که در تفاوت کمالات ولایت معتبر است والله سبحانه الملهم
للصواب ای فرزند چون علوم نبوت که شرائع و احکام است تعلق بقالب بیشتر داشت انبیا را
علیهم الصلوات والتسلیمات نیز مناسبت بعالم خلق بیشتر بوده ازینجا گمان برده اند که نبوت عبارت از
نزول بدعوت خلق است بعد از عروج بمقامات قرب که بولایت تعلق دارد و ندانسته اند که نهایت
عروج و نهایت قرب درین موطن است که چیزیکه سابق حاصل شده بود ظلی از ظلال این قرب
بوده که بصورت تعددی متصور میگردد و عروجیکه اول میسر شده بود عکسی از عکوس این عروج بوده
که بظاهر نزول می نماید سببی که مرکز دائره ابعد نقطه است نسبت بمحیط دائره و حال آنکه فی الحقیقت

ــه قال صلی الله علیه وسلم بین العبد وبین الکفر ترک الصلوة رواه مسلم وقال صلی الله علیه وسلم من ترکها فقد کفر رواه الترمذی ۱۲

والسلام راحت خود را دران میجوید آنجا که میفرماید أرحنی یا بلال و نماز است که ستون دین آمده است
و نماز است که فارق اسلام و کفر گشته بر سر اصل سخن رویم و از مرتبت عالم خلق بر عالم امر گوییم که عالم امر
آنجا حظ خود را فرا گرفته است و مشاهده و معاینه حاصل کرده فرود او در بهشت معامله بعالم خلق افتد و رویت
بلا کیف او را میسر آید و ایضاً متعلق مشاهده ظلے است از ظلال وجوب و مرئی در آخرت واجب الوجود پس
هر قدر که فرق در میان مشاهده و رویت است و در میان ظلیت و اصالت همان قدر فرق در میان
عالم امر و عالم خلق بدان و نیز بدان که مشاهده ثمرهٔ ولایت است و رویت ثمرهٔ نبوت که بتبعیت انبیا
علیهم الصلوات والتسلیمات علماء متابعان را نیز میسر خواهد شد از اینجا تفاوت در میان ولایت و نبوت نیز
دریاب **تنبیه** هر عارفے را که بعالم امر مناسبت بیشتر باشد قدم او در کمالات ولایت زیاده تر خواهد
بود و هر کرا بعالم خلق بیشتر مناسبت است قدم او در کمالات نبوت افزون تر از اینجا است که حضرت عیسی
علی نبینا و علیه الصلوة والسلام در ولایت قدم بیشتر دارند و حضرت موسی را قدم در نبوت زیاده تر علی نبینا
و علیه الصلوة والسلام چه جانب امر در حضرت عیسی غالب است لهذا الحق بروحانیان گشت و جانب خلق
در حضرت موسی غالب علی نبینا و علیهما الصلوة والسلام لهذا بمشاهده اکتفا ننمود و طلب رویت بصر نمود
این است بیان سبب تفاوت اقدام انبیا در کمالات نبوت که در ما تقدم وعده بیان آن نموده بودم
و علو بعضے لطائف و سفل آن که در تفاوت کمالات ولایت معتبر است والله سبحانه اعلم
بالصواب اے فرزند چون علوم نبوت که شرائع و احکام است تعلق بقالب بیشتر داشت انبیا را
علیهم الصلوات والتسلیمات نیز مناسبت بعالم خلق بیشتر بوده از اینجا گمان برده اند که نبوت عبارت از
نزول بدعوت خلق است بعد از عروج بمقامات قرب که بولایت تعلق دارد و ندانسته اند که نهایت
عروج و غایت قرب درین موطن است قربیکه سابق حاصل شده بود ظلے از ظلال این قرب
بوده که بصورت بعد متصور میگردد و عروجیکه اول میسر شده بود عکسے از عکوس این عروج بوده
که بظاهر نزول مینماید نمی بینی که مرکز دائره ابعد نقطه است نسبت بمحیط دائره و حال آنکه فی الحقیقت

اشیائے

و سرکشی از اجزائے قالب عبارت از ارادہ ترکِ اَولیٰ است و ارتکاب امورِ مرخصہ و ترک
عزیمت نہ ارادۂ ارتکاب اشیاءِ محرّمہ و ترک فرائض و واجبات کہ آن در حقِ او نصیبِ اعدائے
است ای فرزند ہرچند کمالاتِ عناصر اربعہ فوق کمالاتِ مطمئنہ است چنانکہ گذشت اما مطمئنہ را لما
آنکہ مناسبت بمقامِ ولایت دارد و ملحق بعالمِ امر گشتہ است صاحبِ سکر است و در مقامِ استغراق لاجرم
مجالِ مخالفت نماندہ و عناصر را چونکہ مناسبت بمقامِ نبوت بیشتر است صحو در ایشان غالب
ناچار صورتِ مخالفت را در ایشان باقی ماندہ اند از برائے تحصیلِ بعضے منافع و فوائد کہ بآن مربوط است
فافہم باید دانست کہ منصبِ نبوت ختم شدہ است بخاتم الرسل علیہ و علیٰ آلہ الصلوات و التسلیمات
اما از کمالاتِ آن منصب بطریقِ تبعیت متابعانِ او را نصیبِ کامل است این کمالات در طبقۂ صحابہ
بیشتر است و در تابعین و تبع تابعین نیز این دولت بر سبیلِ قلت سرایت کردہ است بعد از آن و
باستتار آوردہ و علمِ کمالاتِ ولایتِ ظلی جلوہ گر گشتہ است اما امید است کہ بعد از مضیِ الف این
دولت از سرِ تازہ گردد و خلفیت شیوع پیدا کند و کمالاتِ اصلی را بظہور آرند و ظلی را استتار پیدا کنند و حضرت
مہدی علیہ الرضوان کہ ظاہر و باطن مروجِ این نسبتِ علیہ باشند آرے فرزند تابعِ کاملِ نبی علیہ و علیٰ
آلہ الصلوات و التسلیمات چون بتبعیت کمالاتِ مقامِ نبوت را تمام کند اگر از اہلِ مناسبت بمنصب
امامت است سرفرازی سازند و چون کمالاتِ ولایتِ کبریٰ را تمام کند و از اہلِ منصب باشد بمنصب
خلافتش مشرف می سازند و از مقاماتِ کمالاتِ ظلی مناسبِ منصبِ امامت منصبِ قطبِ ارشاد است و مناسبِ منصب
خلافت منصبِ قطبِ مدار گویا این دو مقام کہ در تحت اند ظلالِ آن دو مقام اند کہ در فوق اند
و غوث نزد شیخ محی الدین بن العربی ہمان قطبِ مدار است غوثیت منصبِ علاحدہ نیست و آنچہ
مستعدِ فقیر است آن است کہ غوث غیرِ قطبِ مدار است قطب از وے در بعضی امور مدد خواہد و در نصبِ
مناصبِ ابدال او را نیز دخل است ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ
تذییل ۔ علوم و معارفیکہ مناسبِ مقامِ نبوت است و ولایتِ آن نبوت شرائعِ انبیاست

قال الله تعالی تلک الرسل فضلنا بعضهم علی بعض ۱۲

علیهم الصلوات والتسلیمات چون در اقدام نبوت تفاوت هست در شرائع انبیا نیز باندازه آن تفاوت
اختلاف پیدا آمده است و معارفیکه مناسب مقام ولایت اولیاست شطحیات مشائخ است
و علومیکه از توحید و اتحاد خبر میدهد و از احاطه و سریان انبا نماید و از قرب و معیت نشان بخشد و از
ظرفیت و ظلیت اشعار فرماید و شهود و مشاهده اثبات کند بالجمله معارف انبیا کتاب و سنت است
و معارف اولیا فصوص و فتوحات مکیه ع قیاس کن ز گلستان من بهار مرا ه ولایت اولیا پے
بقرب حق برد و ولایت انبیا نشان اقربیت او تعالی مینماید و ولایت اولیا ولایت بشهود نماید و ولایت
انبیا نسبت مجهول الکیفیت اثبات فرماید و ولایت اولیا اقربیت را نشناسد که چیست و جهالت را نداند
که کدام است ولایت انبیا با وجود اقربیت قرب اعنی بعد داند و شهود را لنفس غیبت شمرد نیخ گر
بگویم شرح این بے حد شود ه اے فرزند سخن او در بیان کمالات نبوت و مزیت آن بر ولایت و فرق
در میان ولایت ثلاثه که ولایت صغری و ولایت کبری و ولایت علیا است و معارف مناسبه
بر کدام و حال متعلقه بر یک طویل الذیل ساخته و فقرها مکرره و متکثره در بیان این معنی اندراج نموده
تا بود که از کمال غرابت از استبعاد و انهام برآید و از مظان انکار وا رهد این علوم کشفی است و ضروری
نه استدلالی و نظری و ذکر بعضے مقدمات از برائے تنبیه است و تقریب بافهام عوام بلکه تبیین و
تشریح است برائے ادراک خواص اتمام این است بیان طریقیکه حضرت حق سبحانه و تعالی این
حقیر را آن طریق ممتاز ساخته است از بدایت تا نهایت و مبناء آن نسبت نقشبند است که تعمیر
اندراج نهایت در بدایت است بر این بنیاد عمارتها ساخته اند و کوشکها بنا فرموده اگر این بنیاد نمی بود
معامله تا اینجا نمے افزود تخمها از بخارا و سمرقند آورده در زمین هند که مایه اش از خاک یثرب و بطحاست
کشتند و بآب فضل سالها آن را سیراب ساخته و بتربیت احسان مربے ساختند چون آن کشت و کار
بکمال رسید این علوم و معارف ثمرات بخشید الحمد لله الذی هدانا لهذا و ما کنا لنهتدی
لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق باید دانست که سلوک این طریق علی

است برابطهٔ محبت شیخ مقتدا که بسیر مرادی باین راه رفته باشد وبقوت انجذاب باین کمالات منصبغ
گشته نظر او شافی امراض قلبیست و توجه او دافع علل معنویه صاحب این کمالات امام وقت است
وخلیفهٔ روزگار اقطاب وبدلا بظلال مقامات او خورسند ند واوتاد ونجبا از بحار کمالات او بقطره
قانع نور هدایت وارشاد او در رنگ نور آفتاب بی خواهش او بر همه کس فائض است فکیف که بخواهد
هرچند که خواهش او در اختیار او نباشد چه بسا است که طلب خواهش امری نماید وآن خواهش رو
پیدا نشود ولازم نیست جماعه که بنور او مهتدی شوند ومتوسل او رشد پیدا کنند این معنی را بدانند بلکه بسیار
که اهل هدایت ورشد خود را نیز کما ینبغی ندانند معهذا کمالات شیخ مقتدا متحقق شوند وعالمی اهتدا
نمایند چه علم همه را امید هند ومعرفت تفصیل سیر مقامات همه را نبخشند آری شیخی که مدار تربیت وصعود
طریقی از طرق وصول منوط بوجود شریف اوست البته صاحب علم است واز تفصیل سیر آگاه
دیگران را بعلم او کفایت شود ومتوسط او بمرتبه کمال وتکمیل میرسانند وبفنا وبقا مشرف میسازند
وغ خاص کند بنده بمصلحت عام را . افاده واستفاده انعکاسی وانصباغی است مربوط برابطه
محبت که بشیخ مقتدا دارد وساعة فساعة برنگ او منصبغ میگردد وبطریق انعکاس بانوار او منور میشود
درین صورت علم چه درکار بود هم در افاده وهم در استفاده شیرخواره که بتابش خورشید ساعة فساعة پخته
میگردد وجز در ایام سے پرورش چه درکار است که او را علم بپختگی خود بود ویا آفتاب داند که آنرا پخته میسازد
آری علم او برای سلوک وتسلیک اختیاری درکار است که بسلاسل دیگر مربوط است ودر طریقهٔ ما
که طریقهٔ اصحاب کرام است علیهم الرضوان علم بسلوک وتسلیک هیچ درکار نیست هرچند شیخ مقتدا که
پیشوای آن طریقه است بکمال علم ووفور معرفت متحقق است پس ناچار درین طریق عالی در حق وصول
احیا واموات وصبیان وشیوخ وجوان وکهل مساوی باشد که برابطه محبت یا بتوجه صاحب دولت
بمنتهای مقاصد برسند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم آمده اند که منتهی
هرچند صاحب علم نبود اما از ظهور خوارق چاره نباشد گاه باشد که او را در آن ظهور اختیار نبود بلکه بسا است

یعنی اصطلاح عادت بر کرامات

حـ۵ مشکـ بنا گفته ...

که علم ظهور آن نیز نباشد مردم از وی خوارق بینند و او را از آن اطلاع نه و آنکه گفته شد که منتهی
صاحب علم نبود مراد از عدم علم عدم علم تفصیل احوال است نه عدم علم مطلقا بحیثیتی که از احوال خود هیچ
نه فهمد محکمترست الاشارة تکفی و این نور هدایت او در مریدان او بی واسطه و با واسطه و بوسائط تا
ونامی ساریست که طریقه مخصوص او را بخبث تغییرات و تبدیلات ملوث نه ساخته اند و بالحاق محدثات
و مبتدعات خراب نگردانیده إِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِأَنْفُسِهِمْ عجب آنکه جماعه
ازینها این تبدیلات را تکمیلات آن طریقه گمان میبرند و آن الحاقات را تتمیمات آن نسبت تصور
مینمایند نمیدانند که تتمیم و تکمیل کار هر بی سر انجامے نیست و الحاق و اختراع فراخور هر بیسر و
بیگے نه ع هزار نکته باریکتر ز مو اینجاست ۞ نه هر که سر بتراشد قلندری داند ۞ نور سنت
سنیه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة ظلمات بدعها مستور ساخته اند و رونق ملت مصطفویه
را علی مصدرها الصلوة والسلام والتحیة بکدورات امور محدثه ضائع گردانیده عجب آنکه
جمعے آن محدثات را امور مستحسنه میدانند و آن بدعها را حسنات مے انگارند و تکمیل دین و تتمیم ملت
از ان حسنات میجویند و در اتیان آن امور ترغیبات مینمایند هداهم الله سبحانه سواء الصراط
نمیدانند که دین پیش ازین محدثات کامل شده بود و نعمت تمام گشته و رضاء حضرت حق سبحانه
و تعالی بحصول پیوسته کما قال الله تعالی اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ
وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا پس کمال دین ازین محدثات جستن فی الحقیقت انکار نمودن
است بمقتضای این کریمه ۞ بیت ۞ اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ۞ که دل آزرده شوی ورنه
سخن بسیار است ۞ علماء مجتهدین اظهار احکام دین فرموده اند نه احداث ما لیس منه پس
احکام اجتهادیه از امور محدثه نباشند بلکه از اصول دین بوند لان الاصل الرابع هو القیاس
ای فرزند معرفتی در رساله مبدأ و معاد در باب افاده و استفاده که بقطب ارشاد تعلق دارد
نوشته است چون مناسبت باین مقام داشت و سود مند بود این معرفت را درین مکتوب

عہ بضمتین جمع قرن بالفتح یعنے صد سال ۱۲ عبارت مبدأ و معاد ۱۲

نیز نوشته از آنجا اعتبار نمایند قطبِ ارشاد که جامع کمالات فردیت نیز باشد بسیار عزیز الوجود است و بعد از قرونِ بسیار و از منهٔ بیشمار این قسم گوهرے بظهور می آید و عالمِ ظلمانی از نورِ ظهورِ او نورانی میگردد و نورِ ارشاد و هدایتِ او شاملِ تمام عالم است از محیطِ عرش تا مرکزِ فرش هر کسے را که رشد و هدایت و ایمان و معرفت حاصل میشود از راهِ او می آید و از و مستفاد میگردد بے توسطِ او هیچکس باین دولت نمیرسد مثلاً نورِ هدایتِ او در رنگِ دریائے محیط تمام عالم را فرا گرفته است و آن دریا گوئیا منجمد است اصلا حرکت ندارد و شخصے که متوجهِ آن بزرگ است و با او اخلاص دارد و یا آنکه آن بزرگ متوجهِ حالِ طالبے شده است در وقتِ توجه گوئیا روزنے در دلِ طالب کشاده میشود و از آن راه بقدرِ توجه و اخلاص از آن دریا سیراب میگردد و همچنین شخصے که متوجهِ ذکرِ الٰهی است جل شانه و بآن عزیز اصلا متوجه نیست نه از انکار بلکه او را نمی شناسد همین قسم افاده آنجا هم حاصل میشود لیکن در صورتِ اُولیٰ بیشتر از صورتِ ثانیه است اما شخصے که منکرِ آن بزرگ است یا آن بزرگ ازو دربار است هرچند بذکرِ الٰهی تعالیٰ و تقدس مشغول است اما از حقیقتِ رشد و هدایت محروم است همان انکار و آزار سدِّ راهِ فیضِ او میگردد بے آنکه آن عزیز متوجهِ عدمِ افادهٔ او شود و قصدِ ضررِ او نماید حقیقتِ هدایت از وے مفقود است صورتِ رشد است صورتِ بے معنی قلیل النفع است و جماعه که اخلاص و محبت بآن عزیز دارند هرچند از توجهِ مذکور و ذکرِ الٰهی جل شانه خالی باشند نیز ایشان را بواسطهٔ مجردِ محبت نورِ رشد و هدایت میرسد و لیکن هذه المعرفة اخر المکتوب

بیت
بس کنم خود زیرکان را این بس است ÷ بانگِ دو کردم اگر در ده کس است

الحمد لله رب العلمین الرحمن الرحیم اولاً و اخراً والصلوة والسلام علی رسوله محمد و اٰله دائماً و سرمداً

مکتوب دو صد و شصت و یکم (۲۶۱)

بسیادت مآب میر محمد نعمان صدور یافت در بیانِ فضائلِ نماز و کمالاتِ مخصوصهٔ آن و در ضمن معارف

بلند و حقائق ارجمند بعد التحمید والصلوة وتبلیغ الدعوات معلوم اخوی اعزی ارشدک الله
سبحانه باد که نماز رکن دوم است از ارکان پنجگانه اسلام و جامع عبادات است جزوے
است که از جامعیت حکم کل پیدا کرده است و فوق جمیع مقربات اعمال آمده دولت رویت
که سرور عالمیان را علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات در شب معراج در بهشت میسر شده بود
بعد از نزول در دنیا مناسب این نشأه آن دولت ایشان را در نماز میسر میشد لهذا فرموده
اند علیه وعلی آله الصلوة والسلام الصلوة معراج المؤمن و نیز فرموده علیه وعلی آله الصلوة
والسلام اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوة و کمل تابعان او را علیه وعلیهم الصلوات
والتحیات از آن دولت درین نشأه در نماز حظ وافر است و نصیب کامل اگرچه رویت نیست که
این نشأه آن را بر نتابد اگر نماز کردن میسر نبود نقاب از چهره مقصود که کشودی طالب را بمطلوب
که دلالت نمودی نماز است که لذت بخش غمگساران است نماز است که راحت ده بیماران است
ارحنی یا بلال رمزیست ازین ماجرا و قرة عینی فی الصلوة اشاره ایست باین تمنا اذواق
و مواجید و علوم و معارف و احوال و مقامات و انوار و الوان و تلوینات و تمکینات و تجلیات
متکیفه و غیر متکیفه و ظهورات متلونه و غیر متلونه هرچه از نماز در بیرون نماز میسر شود و بے ملاحظگی
حقیقت نماز رو دهد منشأ آن ظلال و امثال است بلکه ناشی از وهم و خیال منتهی که از حقیقت
نماز آگاه است در وقت اداء صلوة گویا از نشأه دنیوی مے برآید و در نشأه اخروی مے درآید
لاجرم درین وقت دولتے که مخصوص بآخرت است نصیبے ازان فرامیگیرد و حظے از اصل
بے شائبه ظلیت بدست می آرد چه نشأه دنیوی مقصور بر کمالات ظلی است معامله که بیرون
ظلال است مخصوص بآخرت است پس از معراج چاره نبود آن نماز است در حق مومنان
و این دولت مخصوص باین امت است که بتبعیت پیغمبر خود علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات
که در شب معراج از دنیا بآخرت رفت و به بهشت در آمده بدولت رویت مشرف شده بایشان

ـه یعنی چون ... از نشأه دنیوی مے برآید و در نشأه اخروی مے درآید ... [illegible]

سه یعنی اولیاء این دعوت کنندگان اند مر خلق را بسوی حق ۱۲

کمال مشرف گشتند و باین سعادت مستسعد شدند اللّٰهم اجز عنّا ما هو اهله واجزه
عنّا افضل ما جزیت نبیّا عن امّته ولجز الانبیاء کلّهم خیرا فانهم دعاة الخلق الی الله
سبحانه وهداتهم الی لقاء الله تعالی جمعے را ازین طائفه که بحقیقت نماز آگاه نساختند
وبکمالات مخصوصهٔ آن اطلاع نبخشیدند معالجات امراض خود را از امور دیگر جستند وحصول
مرادات خود را باشیاء دیگر مربوط ساختند بلکه گروهے ازینها نماز را دور از کار دانسته مبنائے
آن را بر غیر و غیریت داشتند وصوم را از صلوٰة افضل انگاشتند صاحب فتوحات مکیه میگوید که
در صوم که ترک اکل و شرب است بصفت صمدیت متحقق شدن است ودر نماز بغیر و غیریت
آمدن و عابد و معبود دانستن وهو تجاوز مبنی علی مسئلة التوحید الوجودی الذی هو
من احوال السکاری از عدم آگاهی حقیقت نماز است که جمّے غفیر ازین طائفه تسکین اضطراب
خود را از سماع و نغمه و وجد و تواجد جستند و مطلوب خود را در پرده هائے نغمه مطالعه نمودند لاجرم رقص
و رقاصی را دیدن خود گرفتند با آنکه شنیده باشند ما جعل الله فی حرام شفاء بلے الغریق یتعلق
بکل حشیش وحب الشیء یعمی ویصم اگر شمّه از حقیقت کمالات صلوٰتیه برایشان منکشف میشد
هرگز دم از سماع و نغمه نزدندے و یاد وجد و تواجد نکردندے ع چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند
اے برادر هر قدر فرق که درمیان نماز و نغمه است همان قدر فرق درمیان کمالات که منشأ آن
نماز است و کمالاتیکه منشأ آن نغمه است بدان العاقل تکفیه الاشارة این کمالیت که بعد از
هزار سال بوجود آمده است و آخریتے است که برنگ اولیت برآمده مگر استماع فرموده علیه وعلی
آله الصلوات والتسلیمات اولهم خیر ام آخرهم نفرموده اولهم خیر او آخرهم چه مناسبت
آخر را باول مشابهت پدید که محل تردد گشته و در حدیث دیگر فرموده علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام که بهترین
این امت اول اوست یا آخر او و درمیان آن کدیست آرے در متاخرین این امت اگرچه علو نسبت
است اما قلیل است بل اقل و در متوسطان این امت هر چند نسبت بآن علو نیست لیکن کثیرا

سه ارش - جنبش ... ۱۲ سه که ...

بل اکثر ولکلٍّ وجهة کمیةً وکیفیةً اما اقلیتِ آن نسبتِ متاخران را بدرجاتِ علیا نسبتِ
وسابقان مناسبت داده ومبشر ساخته قال علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات الاسلام
بدأ غریبا وسیعود کما بدأ فطوبی للغرباء وشروعِ آخریتِ این امت از بدایتِ الفِ ثانی
است از ارتحالِ آن سرور علیه وعلی آله الصلٰوة والسلام زیرا که مضیِّ الف را خاصیتے است
عظیم در تغییرِ امور وتاثیرےست قوی در تبدیلِ اشیا وچون درین امت نسخ وتبدیل نبوده ناچار
نسبتِ سابقان بہمان طراوت ونضارت در متاخران جلوه گر گشته است وتائیدِ شریعت وتجدیدِ
ملت در الفِ ثانی فرموده گواهِ عدل برین معنی حضرت عیسی علی نبینا وعلیه الصلٰوة والسلام
وحضرتِ مہدی است علیهما الرضوان ع فیضِ روح القدس ار باز مدد فرماید ٭ دیگران ہم بکنند
آنچه مسیحا میکرد ٭ اے برادر این سخن امروز بر اکثرِ خلائق گران است واز افہامِ اینها دور ودور اما
اگر بمعیارِ انصاف بیایند وعلوم ومعارفِ یکدیگر را موازنه کنند وصحت وسقمِ احوال بمطابقتِ علوم
شرعیه وعدمِ مطابقهٔ آن ملاحظه نمایند وتعظیم وتوقیرِ شریعت ونبوت را ببینند که درکدام بیشتر است
شاید از استبعاد برآیند ودیده باشند که فقیر در کتب ورسائلِ خود نوشته است که طریقت وحقیقت خادمِ
شریعت اند ونبوت افضل از ولایت است اگرچه ولایتِ آن نبی باشد ونوشته که کمالاتِ ولایت
را نسبت بکمالاتِ نبوت هیچ مقدارے نیست کاشکے حکمِ قطره داشتے نسبت بدریائے محیط وامثال
این بسیار نوشته است خصوصاً در مکتوبے که بنامِ فرزندی در بیانِ طریقه نوشته است آنجا ملاحظه
نمایند مقصود ازین گفتگو اظهارِ نعمتِ حق است سبحانه وترغیبِ طالبانِ این طریقت تفضیلِ خود
بر دیگران معرفتِ خدائے جل وعلا بر آنکس حرام است که خود را از کافرِ فرنگ بهتر داند فکیف از
اکابرِ دین **ابیات** ولے چون شه مرا بر داشت از خاک ٭ سزد گر بگذرانم سر ز افلاک
من آن خاکم که ابرِ نوبهاری ٭ کند از لطف برمن قطره باری ٭ اگر بر روید از تن صد زبانم
چو سوسن شکرِ لطفش کے توانم ٭ بعد از مطالعهٔ این مکتوب اگر شوقے بتعلّمِ نماز وحصولِ بعضے از کما[لات]

مخصوصهٔ آن درشما پیدا شود و بے آرام سازد و بعد از استخارہا متوجہ این حدود گردند و شطرے از عمر عزیز تمام صرف نمایند والله سبحانه الهادی الی سبیل الرشاد والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها

مکتوب دوصد و شصت و دوم (۲۶۲)

بمولانا محب علی صدور یافته در بیان آنکه ارتباط باطنی است و نسبت انعکاسی در قرب و بعد تفاوت ندارد و ما یناسب ذلک. الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی صحیفهٔ شریفه که از روی التفات مرقوم فرموده بودند بوصول آن مبتهج گردید چون منبئی از فرط محبت و کمال اختصاص بود از دیاد فرحت بخشید سخن از وفاء عهد سابق اندراج یافته بود محمد و باهر و جمعے که باشما از اهل شرعیه محل مضایقه نیست بشرط آنکه رشتهٔ این محبت گسسته نشود بلکه روز بروز قوت پیدا کند و نائرهٔ اشتیاق مشتعل گردد بلکه ساعة فساعة در التهاب بیفزاید چه ارتباط باطنی است و نسبت انعکاسی انصباغی در قرب و بعد تفاوت ندارد و گر در سرعت و بطوء و علم بعضے از خصوصیات طریق و عدم علم آن تحصیل این معنی را از خاتمهٔ مکتوبے که بنام فرزندی ارشدی در بیان طریقه نوشته است طلب فرمایند نقل آن مکتوب را یاران سیادت پناه اخوی میر محمد نعمان آورده اند از آنجا طلبند زیاده چه تصدیع نماید والسلام

مکتوب دوصد و شصت و سوم (۲۶۳)

بجناب معارف آگاه میان شیخ تاج صدور یافته در بیان معارف که تعلق بکعبهٔ ربانی دارد و در بیان فضائل صلوتیه و ما یناسب ذلک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی خبر قدوم مسرت لزوم محبان مشتاق را فرحت فراوان رسانید لله سبحانه الحمد والمنة علی ذلک ؎ انصاف بده

اے فلک مینا فام ٭ تا زین دو کدام خوبتر کرد خرام ٭ خورشید جهان تاب تو از جانب شرق ٭

یا ماهِ جهان گردِ من از جانبِ شام ٭ چون قدم رنجه فرموده اند زودتر تشریف آرند که مشتاقان زیر
بارِ انتظار اند و آرزوئے استماعِ اخبارِ بهجت آمود دارند نزد فقیر چنانچه صورتِ کعبهٔ ربانی مسجودِ الیهاست
مر صُوَرِ خلائق را چه بشر و چه مَلَک حقیقتِ آن نیز مسجودِ الیهاست مر حقائقِ آن صُوَر را لاجرم
آن حقیقت فوقِ جمیعِ حقائق آمده است و کمالاتِ متعلقهٔ آن فوقِ کمالاتِ متعلقهٔ سائرِ حقائق گشته
گویا این حقیقت برزخ است درمیانِ حقائقِ کونی و حقائقِ الٰهی جلّ سلطانه مراد از حقائقِ الٰهی
سُرادقاتِ عظمت و کبریائی داشته که هیچ رنگے و کیفے بدامانِ قدسِ آن نرسیده و هیچ ظلیتے بآن راه
نیافته بنهایتِ عروجاتِ دنیوی و ظهوراتِ آن تا منتهائے حقائقِ کونی است نصیبے از حقائقِ
الٰهی جلّ شانه مخصوص بآخرت است الا در نماز که معراجِ مومن است و دران معراج که گویا از دنیا
بآخرت رفتن است حظّے از آنچه در آخرت میسّر خواهد شد میسّر گردد انگارم که عمده در حصولِ این دولت در
نماز توجه مصلّی است بجهتِ کعبه که موطنِ ظهوراتِ حقائقِ الٰهی است تعالت و تقدست پس کعبه
ایست در دنیا بصورت از دنیا است و فی الحقیقت از آخرت است نماز بتوسطِ آن نیز این نسبت
پیدا کرده است و بصورت و حقیقت جامعِ دنیا و آخرت گشته و تحقیق پیوسته است که حالتے که در
اداءِ نماز میسّر میشود فوقِ جمیعِ حالات است که در بیرونِ نماز حاصل میشوند چه آن حالات از دائرهٔ ظل
بر آمده اند هرچند علو پیدا کنند و این حالت نصیبے از اصل دارد و هر قدر فرق که درمیانِ ظل و اصل است
همان قدر فرق درمیانِ آن حالات و این حالت باید دانست و مشاهده میگردد که حالتے که بعنایتِ
الله سبحانه در وقتِ موت میسّر خواهد شد فوقِ حالتِ نماز خواهد بود چه موت از مقدماتِ احوالِ آخرت
است و هرچه بآخرت نزدیک است اتم و اکمل است چه اینجا ظهورِ صورت است و آنجا ظهورِ حقیقت
شتان ما بینهما و همچنین حالتے که بکرمِ الٰهی جلّ سلطانه در برزخِ صغرٰی میسّر خواهد بود فوقِ آن فائده
خواهد بود که در وقتِ مرگ میسّر شده بود و همین نسبت است برزخِ کبرٰی را که روزِ قیامت است
با برزخِ صغرٰی که شهودِ آنجا اتم و اکمل است و شهودِ جنات النعیم نسبت بشهودِ برزخِ کبرٰی اتمّیت

واکملیت دارد و فوق جمیع اینها آن موطن است کہ مخبر صادق علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات
والتسلیمات ازان خبر داده و فرموده اِنَّ لِلّٰهِ جَنَّةً لَیْسَ فِیْهَا حُوْرٌ وَّلَا قُصُوْرٌ یَتَجَلّٰی فِیْهَا رَبُّنَا ضَاحِکًا
پس پایان تر جمیع ظهورات دنیا و ما فیها آمد و بالاتر جمیع اینها آن جنت بلکه دنیا اصلا از مواطن ظهور
نیست ظهورات ظلال و نمود امثال که مخصوص بدنیا است نزد فقیر معدود و از امور دنیویه اند و تحقیق
داخل دائرهٔ امکان آن ظهورات را خواه تجلیات صفات گویند و خواه تجلیات ذات تعالی الله
عَمَّا یَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا کَبِیْرًا فقیر دنیا را اهتمام کرد ملاحظه نماید خالی محض میباید بود الحمد که مطلوب اینجا
بسلم او نمی رسد غایة ما فی الباب مزرعه الیست مر آخرت را مطلوب را اینجا جستن خود را پریشان
کردن است یا غیر مطلوب را مطلوب دانستن چنانچه اکثرے بآن گرفتار اند و بخواب و خیال آرام گرفته
اند عار است درین موطن که خبرے از اصل دارد و بوئے از مطلوب می آرد و غنیمت شرح الغنایات

مکتوب دو صد و چهارم

سهارنپوری سارنگپوری

بمیر سید باقر سارنگپوری صدور یافت در بیان آنکه معامله خود را بحیرت و جهالت باید برد و تمام
بر احوال و کشوف نباید کرد و درین ضمن واقعه که بعضے از مشایخ نواحی اظهار نموده بودند ذکر یافته و تعبیر آن
فرموده الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی صحیفه شریفه از فرط محبت و کمال اشتیاق صادر
فرموده بودند فرحت فراوان رسانید متوجه کار خود باشند بذکر اسم ذات تعالی و تقدس بے ملاحظه
اسما و صفات اشتغال نمایند تا معامله بجهالت بکشد و کار بحیرت انجامد چه ملاحظه اسما و صفات بسا است
که باعث ظهور احوال گردد و واسطهٔ وجود مواجید آید شنیده باشند که احتمال خطا در احوال و مواجید
بسیار است و اشتباه باطل بحق در آن موطن بیشتر شنوند که درین ایام یکے از مشایخ نواحی باین
فقیر پیغام فرستاده و اظهار احوال خود نموده که فنا و محویت بجائے رسیده است که بهر چه نظر میکنم هیچ
نمی یابم آسمان و زمین را که نگاه میکنم نمی یابم و عرش و کرسی را نیز نمی یابم و خود را که ملاحظه میکنم

هیچ نمی یابم و پیش کسے که میروم او را نیز نمی یابم و خدائے تعالیٰ جل و علا بے نہایت است نہایت
او را کسے نیافتہ است مشایخ ہمین را کمال دانستہ اند اگر تو نیز ہمین را کمال میدانی پس بطلب حق
سبحانہٗ و علا برائے چہ پیش تو بیایم و اگر امر دیگر را کمال میدانی بنویس فقیر در جواب او نوشت کہ این
احوال از تلوینات قلب است و قلب زینۂ اول است ازین راہ و صاحب این احوال ربعے
از مقام قلب طے کردہ است سہ حصہ دیگر از قلب او را طے باید کرد و بعد از ان بر زینۂ دوم کہ
عبارت از روح است عروج باید نمود الیٰ ما شاء اللہ تعالیٰ بعد از تحقیق این ماجرا یکے از یاران
فقیر کہ طریقہ را اخذ نمودہ بوطن خود رفتہ بود برگشتہ آمد و چون بیان احوال خود نمود معلوم شد کہ حال
او موافق حال آن شیخ مستفسر است بلکہ این دران مقام او قدمے پیشتر دارد و چون نیک حال او
ملاحظہ نمودہ آمد ظاہر شد کہ آن فنا و محویت او در عنصر ہوا است کہ محیط ہر ذرہ از ذرات است
و مشہود او غیر از ہوا امر دیگر نیست و ہوا را خدائے بے نہایت دانستہ است تعالیٰ اللہ سبحانہ
عن ذلک علوا کبیرا مرتبہ دیگر او را الملتبسہ تفتیش احوال او نمودہ یقین شد کہ گرفتاری او بغیر از
عنصر ہوا بامر دیگر نبودہ است و او را نیز برین معنی مطلع ساخت و چون او بوجدان خود رجوع نمود نیز
معلوم کرد کہ حاصل او غیر از ہوا امر دیگر نیست و از آن احوال مستغفر گشتہ قدم پیشتر گذاشت بدانند
کہ قلب برزخ است درمیان عالم خلق کہ عالم عناصر اربعہ است و درمیان عالم ارواح و رنگے از ہر دو
عالم دارد پس گویا کہ نصف قلب از عالم خلق است و نصف دیگر او از عالم ارواح و نصف عالم
خلق آن را کہ تنصیف سازیم معاملہ بعنصر ہوا خواہد افتاد پس ربع قلب عبارت از مقام ہوا باشد
کہ قلب متضمن آنست پس آنچہ آخر ظاہر شد موافق جواب اول است و بیان کشف حقیقت او ست
الحمد للہ الذی ہدانا لہذا وما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا
بالحق زیادہ برین گنجائش وقت نبود والسلام علیکم و علیٰ سائر من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ
المصطفیٰ علیہ و علیٰ آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا

مکتوب دو صد و شصت و پنجم (۲٦۵)

بشیخ عبد الهادی بدائونی صدور یافت در بیان آنکه در اختیار عزلت باید که حقوق مسلمانان ضائع نشود و بیان حقوق و ما یناسب ذلک بعد الحمد والصلوات و تبلیغ الدعوات میرساند که مکتوب مرغوب اخوی ارشدی رسید فرحت فراوان رسانید لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ الحمد والمنۃ که تمادی ایام مفارقت تأثیرے در محبت و اخلاص و مودت و اختصاص کرده ملتمس کرد اگر رسیدند مناسب تر بوده الخیر فیما صنع اللّٰہ سبحانه آرزوے عزلت نموده بودند بلی العزلۃ منیۃ الصدیق لیکن تا باشد عزلت اختیار کنند و انیز و اگر نه نیز لیکن مراعات حقوق مسلمانان از دست ندهند قال علیه وعلٰی آله الصلوٰة والسلام حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ رَدُّ السَّلَامِ وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ اما اجابت دعوت شرائط است فِي الْإِحْيَاءِ أَنْ يَمْتَنِعَ مِنَ الْإِجَابَةِ إِنْ كَانَ الطَّعَامُ طَعَامَ شُبْهَةٍ أَوِ الْمَوْضِعُ أَوِ الْبِسَاطُ الْمَفْرُوشُ مِنْ غَيْرِ حَلَالٍ أَوْ كَانَ يُقَامُ فِي الْمَوْضِعِ مُنْكَرٌ مِنْ فُرُشِ دِيبَاجٍ أَوْ إِنَاءِ فِضَّةٍ أَوْ تَصْوِيرِ حَيَوَانٍ عَلَى سَقْفٍ أَوْ حَائِطٍ أَوْ سَمَاعِ شَيْءٍ مِنَ الْمَزَامِيرِ وَالْمَلَاهِي أَوِ التَّشَاغُلِ بِنَوْعٍ مِنَ اللَّهْوِ وَالْعَزْفِ وَالْهَزْلِ وَاللَّعِبِ وَاسْتِمَاعِ الْغِيبَةِ وَالنَّمِيمَةِ وَالزُّورِ وَالْبُهْتَانِ وَشِبْهِ ذٰلِكَ فَكُلُّ ذٰلِكَ مِمَّا يَمْنَعُ الْإِجَابَةَ وَاسْتِحْبَابَهَا وَيُوجِبُ تَحْرِيمَهَا أَوْ كَرَاهِيَتَهَا وَكَذٰلِكَ إِذَا كَانَ الدَّاعِي ظَالِمًا أَوْ مُبْتَدِعًا أَوْ فَاسِقًا أَوْ شِرِّيرًا أَوْ مُتَكَلِّفًا طَالِبًا لِلْمُبَاهَاتِ وَالْفَخْرِ وَفِي شِرْعَةِ الْإِسْلَامِ وَلَا يُجِيبُ إِلَى طَعَامٍ صُنِعَ رِيَاءً وَسُمْعَةً وَفِي الْمُحِيطِ لَا يَنْبَغِي أَنْ يَقْعُدَ عَلَى الْمَائِدَةِ إِذَا كَانَ عَلَيْهَا لَعِبٌ

اَوْ غِنَاءً اَوْ قَوْمٌ يَتَغَابُوْنَ اَوْ يَتَشَرَّبُوْنَ الْخَمْرَ كَذَا فِيْ مَطَالِبِ الْمُؤْمِنِيْنَ اگر این همه موانع مفقود شوند از اجابتِ دعوت چاره نبود هرچند درین زمانه فقدانِ این موانع دشوار است و نیز بدانند که گنجِ عزلت از اغیار باید نه از یار که صحبت با هم از ان سنتِ موکده این طریقه علیه است حضرت خواجه نقشبند فرموده اند قدس سره که طریقِ ما صحبت است که در خلوت شهرت است و در شهرت آفت مراد از صحبت صحبتِ موافقانِ طریق است نه مخالفانِ طریق زیرا که نفی وجودِ دیگر شرطِ صحبت داشته اند که بے موافقت میسر نشود و عیادتِ مریض سنت است اگر آن مریض را شخصے متعهد بود و تیمارداری او نماید و الّا عیادهٔ آن مریض واجب است چنانچه در مشکاة گفته است و به نمازِ جنازه حاضر شدن لا اقل چند قدم در متابعتِ جنازه باید رفت تا حقِ میت ادا کرده باشند و حضورِ جمعه و جماعاتِ پنجگانه و نمازِ عیدین از ضروریاتِ اسلام است که از ان چاره نبود باقی اوقات به تبتل و انقطاع بگذرانند اما اول تصحیحِ نیت کنند و عزلت را به کوشش هیچ غرضے از اغراضِ عاجله و آجله نسازند و هیچ مقصدے غیر از جمعیتِ باطن به ذکرِ الهی جل سلطانه و اعراض از اشتغالِ لاطائل و ملاهی هیچ نبود و در تصحیحِ نیت نیک استعمال نمایند مبادا غرضے نفسانی در ضمنِ آن متحقق باشد و درین تصحیح التجا و تضرع بسیار نمایند و عجز و انکسار پیش آرند تا حق حقیقتِ نیت میسر شود و هفت استخاره او نموده به نیتِ درستِ عزلت گزینند امید است که ثمراتِ عظیمه بر آن مترتب شود باقی احوال را موقوف بر ملاقات داشته والسلام

المنتخبات ۵۰	مکتوب دوصد و شصت و ششم

به حضرت پیرزادهائے اعنی خواجه عبد الله و خواجه عبید الله صدور یافته در بیانِ بعضی از عقائدِ کلامیه بر وفقِ آرائے اهلِ سنت و جماعت شکر الله تعالیٰ سعیهم که حضرت ایشان از روئے الهام و فراست حاصل گشته نه از روئے تقلید و تخمین و در اوائلِ احوالِ حضرت پیغمبر اعلیه

عَلَى اللّٰهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ بجواب دیده بودند که میفرمایند تو از مجتهدان علم کلامی واین واقعه را بحضرت خواجه خود گذرانیده بودند از ان روز حضرت ایشان را در هر مسئله از مسائل کلامیه رائے علیحده است وحکم جدا لیکن در اکثر مسائل موافقت بمشایخ ماتریدیه دارند و با بیان ردِ فلاسفه ذوم تکوهش ایشان ورد ملاحده وزنادقه که مراد صوفیه را نا فهمیده بضلالت رفته اند ودر بیان بعضے از احکام فقهیه که بصلوٰة متعلق اند ودر بیان کمالات طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه والتزام ایشان متابعت سنت را ودر بیان منع استماع غنا ومنع از حضور مجلس رقاصان وما یناسب ذلک بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ رَبِّ يَسِّرْ وَلَا تُعَسِّرْ وَتَمِّمْ بِالْخَيْرِ بعد الحمد والصلوٰة وتبليغ الدعوات بجناب مخدوم زادہ ہائے کرام میرساند که این فقیر از سر تا قدم غریق احسانهائے والد بزرگوار شما است درین طریق سبق الف بے را از ایشان گرفته است وهجی حروف این راه را از ایشان آموخته ودولت اندراج النهایة فی البدایة ببرکت صحبت ایشان حاصل کرده وسعادت سفر در وطن را بصدقهٔ خدمت ایشان یافته توجه شریف ایشان در دو نیم ماه این ناقابل را بنسبت نقشبندیه رسانیده وحضور خاص این اکابر را عطا فرموده ودرین مدت قلیله آنچه از تجلیات وظهورات وانوار والوان وبے رنگیها وبے کیفیها بطفیل ایشان رو داده چه شرح دهد وچه بیان تفصیل آن نماید همین توجه شریف ایشان کم دقیقه مانده باشد در معارف توحید واتحاد وقرب ومعیت واحاطه وسریان که برین فقیر نکشودند واز حقیقت آن اطلاع ندادند شهود وحدت در کثرت ومشاهدهٔ کثرت در وحدت از مقدمات ومبادی این معارف است بالجمله آنجا که نسبت نقشبندیه است وحضور خاص این اکابر نام این معارف بر زبان آوردن ونشان این شهود ومشاهده را بیان نمودن از کوته نظری است کارخانهٔ این اکابر بلند است بهر زرّاقے ورقاصے نسبت ندارد وهرگاه این طور دولتے رفیع القدر از حضرت ایشان باین فقیر رسیده باشد اگر در مدت عمر سر خود را پامال اقدام خدمهٔ عتبهٔ علیهٔ شما کرده باشد هیچ نکرده باشد از تقصیرات خود چه عرض نماید واز شرمندگی هائے خود چه اظهار نماید آنا معارف آگاه خواهم

ه یعنی پیر بزرگوار خود حضرت خواجه محمد باقی بالله قدس سره ۱۲

حسام الدین احمد را حضرت حق سبحانه از ما جزای خیر دهاد که مؤنت ما متعلقان را بر خود التزام نموده کمر همت را در خدمت خدمهٔ عتبهٔ علیه بسته اند و ما دور افتادگان را فارغ ساخته ه اگر بر تن من زبان شود هر موئے یک شکر وے از هزار نتوانم کرد • سه مرتبه فقیر بدولت عتبه بوسی حضرت ایشان مشرف گشت مرتبهٔ اخیر فقیر را فرمودند که ضعف بدن بر من غالب آمده است امید حیات کم مانده • احوال اطفال خبردار خواهی بود و در حضور خود شما را طلبیدند و شما در حجور مرضعات بودید و بفقیر امر کردند که با ایشان توجه بکن بامر ایشان در حضور ایشان بشما توجه کرده شد تا بحدیکه ظاهر اثر آن توجه نیز ظاهر شده بعد از ان فرمودند که حضرات والدات ایشان را نیز غائبانه توجه بکن حسب الامر غائبانه توجه نموده آمد امید است که ببرکت حضور ایشان آن توجه مثمر نتائج باشد تصور نکنند که از امر واجب الامتثال و وصیت لازمه ایشان فتورے واقع شده است یا تغافلے زده باشد کلا بل انتظار اشارت وارد و منتظر اوان آنها است احوال چند فقره بطریق نصیحت نوشته مے آید بگوش هوش استماع خواهند فرمود اسعدکم الله سبحانه فرض نخستین بر عقلا تصحیح عقائد است بموجب آرائے صائبه اهل سنت و جماعت شکر الله تعالی سعیهم که فرقهٔ ناجیه اند بعضے از مسائل اعتقادیه که درانجا نوع خفا بوده بیان آن مینماید باید دانست که الله تعالی بذات مقدس خود موجود است و اشیا بایجاد او تعالی موجود اند و او تعالی یگانه است هم در ذات و هم در صفات و هم در افعال و هیچکس را در هیچ امرے با او تعالی فی الحقیقت شرکتے نیست چه در وجود و چه غیر آن مشارکت اسمی و مناسبت لفظی از بحث خارج است صفات و افعال او تعالی در رنگ ذات او سبحانه بے چون و بیچگونه اند و بصفات و افعال ممکنات هیچ مناسبت ندارند مثلاً صفة العلم مر او را سبحانه صفتے است قدیم و بسیط است حقیقی که هرگز تعدد و تکثر بآن راه نیافته است اگرچه باعتبار تعدد تعلقات باشد زیرا که آنجا یک انکشافے است بسیط که معلومات ازل و ابد بهمان انکشاف منکشف میگردند جمیع اشیا را با احوال متناسبه و متضاده ایشان کلیه و جزئیه با اوقات مخصوصه هر کدام در آن واحد بسیط دانسته است

جنین بروزن کریم بچہ را گویند کہ در شکم مادر خود باشد ۱۲

یان آن زید راہم موجود دانستہ است وہم معدوم وجنین دانستہ است وصبی وجوان دانستہ
ت وپیر وزندہ دانستہ است ومردہ وقائم دانستہ است وقاعد ومستند دانستہ است ومضطجع
دان ودانستہ است وگریان ومتلذذ دانستہ است ومتالم وعزیز دانستہ است وذلیل ہم ودربرزخ
تہ است وہم درحشرات ہم درجنت دانستہ است ہم دربلد ذات پس تعدد وتعلق نیز دران موطن
قود باشد چہ تعدد تعلقات تعدد آنات میطلبد وتکثر ازمنہ مے خواہد ولیس ثمۃ الا آن واحد
یط من الازل الی الابد لا تعدد فیہ اصلا اذ لا یجری علیہ تعالی زمان ولا تقدم
تاخر پس ہر علم او تعالی اگر تعلق بمعلومات اثبات کنیم یک تعلق خواہد بود کہ بجمیع معلومات متعلق
تہ است وآن تعلق نیز مجہول الکیفیت است ودر رنگ صفۃ العلم بیچون وبیچگونہ است
تبعاد این تصویر را بمثالے زائل گردانیم وبگوئیم کہ روا ست کہ شخصے دریک وقت کلمہ را باقسام
باینہ واحوال متغایرہ واعتبارات متضادہ او بداند پس در ہمان وقت کلمہ را ہم اسم داند وہم
ہم حرف وہم ثلاثی داند وہم رباعی وہم معرب داند وہم مبنی وہم متمکن داند وہم غیر متمکن وہم منصرف
دوہم غیر منصرف وہم معرفہ داند وہم نکرہ وہم ماضی داند وہم مستقبل وہم امر داند وہم نہی بلکہ جائز
ت کہ آن شخص بگوید کہ این ہمہ اقسام واعتبارات کلمہ را در مرآت کلمہ دریک وقت تفصیل می بینم
اہ در علم ممکن بلکہ در وید ممکن جمع اضداد متصور بود در علم واجب تعالی وللہ المثل الاعلی چرا
تبعد باشد باید دانست کہ اینجا ہر چند صورت جمع ضدین است اما فی الحقیقت درمیان اینہا
دیت مفقود است زیرا کہ ہر چند زید را در آن واحد موجود ومعدوم دانستہ است اما در ہمان آن
ستہ است کہ وقت وجود او مثلا بعد از ہزار سال سنہ ہجریت ووقت عدم سابق او پیش از ان
ل معین است ووقت عدم لاحق او بعد از ہزار ویکصد سال است فلا تضاد بینہما فی الحقیقۃ
ائر الزمان وعلی ہذا القیاس سائر الاحوال فافہم ازین تحقیق واضح گشت کہ علم او تعالی
ہند بجزئیات متغیرہ تعلق گیرد شائبہ تغیر در وے راہ نمی یابد ومظنۃ حدوث دران صفت پیدا

نیشود چنانکه گفته الفلاسفه زیراکه تغیر تقدیرے متصور باشد که یکے را بعد از دیگرے دانسته
باشد چون همه را در آن واحد بداند گنجایش تغیر و حدوث نبود پس حاجت نباشد باثبات تعلقات متعدده
مر او را تا تغیر و حدوث راجع بآن تعلقات بود نه بصفت علم کما فعله بعض المتکلمین لدفع شبهة
الفلاسفه آرے اگر تعدد تعلقات در جانب معلومات اثبات کنیم گنجایش دارد و همچنین یک کلام
بسیط است که از اول تا ابد همان یک کلام گویا است اگر امر است از همانجا ناشی است و اگر
نهی است هم از انجا اگر اعلام است هم از انجا ماخوذ است و اگر استعلام است هم از انجا اگر تمنی
است هم از انجا مستفاد است و اگر ترجی است هم از انجا جمیع کتب منزله و صحف مرسله درج است
از آن کلام بسیط اگر تورات است از انجا انتساخ یافته است و اگر انجیل است هم از انجا صورت نقلی
گرفته و اگر زبور است هم از انجا مسطور گشته و اگر فرقان است هم از انجا متنزل فرموده
و آنچه کلام حق که علی الحق یکیست لبس و بس و در نزول مختلف آثار آمده و همچنین یک فعل اوست
که مصنوعات اولین و آخرین بهمان یک فعل بوجود مے آیند کریمه و ما امرنا الا واحدة کلمح
بالبصر بر نیز بیت ازین اگر احیا است و اگر اماتت مربوط بآن فعل است و اگر ایلام است و اگر انعام
منوط هم بآن فعل و همچنین اگر ایجاد است و اگر اعدام ناشی از آن فعل است پس در فعل حق سبحانه
نیز تعدد تعلقات ثابت نه بود بلکه یک تعلق مخلوقات اولین و آخرین باوقات مخصوصه وجود
خود بوجود مے آیند این تعلق نیز در رنگ فعل او تعالی بیچون و بیچگونه است زیراکه چون را
به بیچون راه نیست لا یحمل عطایا الملک الا مطایاه و اشعری چون از حقیقت فعل حق جل
سلطانه اطلاع نیافته تکوین را حادث گفته و افعال او سبحانه را حادث دانسته اند نسبت
که اینها آثار فعل ازلی حق اند سبحانه نه افعال او تعالی و درین قبیل است آنچه بعضے از صوفیه تجلی افعال
اثبات نموده اند و دران مواطن در مرآت افعال ممکنات جز فعل واحد جل سلطانه ندیده اند آن
تجلی فی الحقیقت تجلی آثار فعل حق است سبحانه نه تجلی فعل او تعالی زیراکه فعل او را تعالی بیچون

و بی چگونه است و قدیم است و قائم بذاتِ اوست تعالی که آن را تکوین گویند در مرتبهٔ تجدد
گنجایش نیست و در مظاهرِ ممکنات ظهور است ه در تنگنای صورت معنی چگونه گنجد *
در کلبهٔ گدایان سلطان چه کار دارد * و تجلی افعال و صفات نیز میسر بی تجلی ذات تعالی و تقدس
متصور نیست چه افعال و صفات را از حضرتِ ذات تعالی و تقدس انفکاکی نیست تا تجلی آنها
بی تجلی ذات متصور بود و آنچه منفک از ذات است تعالی و تقدس ظلالِ افعال و ظلالِ صفات
اوست سبحانه پس تجلی آنها تجلی ظلالِ افعال و صفات بود نه تجلی افعال و صفات اما نه هر کس
باین کمال رسد ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ بر اصلِ سخن رویم
او تعالی در هیچ چیز حلول نکند و هیچ چیز در وی حال نبود اما او تعالی محیط اشیا بود و قرب و معیت با اشیا دارد
نه آن احاطه و قرب و معیت که در فهم قاصر ما باشد که آن شایان جناب قدس او نیست تعالی و آنچه بکشف و شهود معلوم کنند
از آن نیز منزه است چه ممکن را از حقیقتِ ذات و صفات و افعال او تعالی جز جهل و حیرت نصیب
نیست ایمان بغیب باید آورد و هر چه مکشوف و مشهود گردد تحتِ لا نفی باید ساخت ه
عنقا شکار کس نشود دام باز چین * کانجا همیشه باد بدست است دام را * بیتی از مثنوی حضرت
ایشان مناسبِ این مقام است ه هنوز ایوانِ استغنا بلند است * مرا فکرِ رسیدن ناپسند است *
پس ایمان آریم که او تعالی محیط اشیا است و قریب است باشیان و با ایشان است اما معنی احاطه
و قرب و معیت او را تعالی ندانیم که چیست احاطه و قرب علمی گفتن از تاویلات متشابه است ما
قائل بتاویل آن نیستیم و او تعالی با هیچ چیز متحد نشود و همچنین هیچ چیز با او سبحانه نیز متحد نمیگردد و آنچه از بعضی
عبارات صوفیه معنی اتحاد مفهوم میشود خلافِ مراد ایشان است زیرا که مراد ایشان از این کلام
که موهم اتحاد است اِذَا تَمَّ الْفَقْرُ فَهُوَ اللّٰهُ آنست که چون فقر تمام شود نیستی محض حاصل آید باقی
نمیماند مگر الله تعالی نه آنکه آن فقیر بخدا متحد شود و خدا گردد که آن کفر و زندقه است تعالی الله
سبحانه عما یقول الظالمون علوا کبیرا و حضرت خواجه احرار قدس سره میفرمودند که معنی

عبارتِ أنا الحق نه آنست که من حقم بلکه آنست که من نیستم و موجود حق است سبحانه و تغیر و تبدیل را
بذات و صفات و افعال او تعالی راه نیست فسبحان من لا یتغیر بذاته ولا بصفاته ولا فی افعاله
بحدوث الاکوان و آنچه صوفیه وجودیه تنزلاتِ خمس اثبات نموده اند نه از قبیلِ تغیر و تبدیل
در مرتبهٔ وجوب که آن کفر و ضلالت است بلکه این تنزلات را در مراتبِ ظهوراتِ کمالِ او تعالی
اعتبار کرده اند بے آنکه تغیرے و تبدیلے در ذات و صفات و افعالِ او تعالی راه یابد و او تعالی
غنی مطلق است هم در ذات و هم در صفات و هم در افعال و در هیچ امرے به هیچ چیز محتاج نبود چنانچه
در وجود محتاج نیست در ظهور نیز محتاج نه و آنچه از عباراتِ بعضے صوفیه مفهوم میشود که او تعالی در ظهورِ
کمالاتِ اسمائی و صفاتی بما محتاج است این سخن برین فقیر بسیار گران است میداند که مقصود از
آفرینشِ ایشان حصولِ کمالاتست مر ایشان را نه کمالے که عائد بجنابِ قدسِ او باشد تعالی
و تقدس کریمهٔ و ما خلقت الجن والانس الا لیعبدون ای لیعرفون مؤید این معنی است
پس مقصود از خلقتِ جن و انس حصولِ معرفتِ ایشان بود که کمالِ ایشان است نه امرے که عائد
بجنابِ حق بود سبحانه و آنچه در حدیثِ قدسی واقع شده است فخلقت الخلق لاعرف مراد از آن
نیز معرفتِ ایشان است نه آنکه من معروف شوم و بتوسطِ معرفتِ ایشان کمالے حاصل نمایم
تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا و او تعالی از جمیعِ صفاتِ نقص و سماتِ حدوث منزه و مبرا
است جسم و جسمانی نیست و مکانی و زمانی نه و صفاتِ کمال او را ثابت است از انجمله هشت صفت
کمال در رو موجود اند بوجودِ زائد بر وجودِ ذات تعالی و تقدس و آن صفاتِ حیات و علم و قدرت
و اراده و سمع و بصر و کلام و تکوین است این صفات در خارج موجود اند نه آنکه در علم موجود بوجودِ زائد
بر وجودِ ذات و در خارج نفسِ ذات اند تعالی و تقدس چنانچه بعضے از صوفیه وجودیه گمان برده اند و گفته اند
که از روئے تعقل غیر یکدیگر اند صفات و بذات تو از روئے تحقیق همه عین همکان حق
نفیِ صفات است چه نفاةِ صفاتِ معتزله و فلاسفه نیز تغایرِ علمی بود انکار نمیکنند و اتحاد خارجی گفته اند و التغایر

علمی انکار نموده اند و گفته اند که مفهوم علم عین مفهوم ذات است تعالی و تقدس یا عین مفهوم قدرت
و ارادت است عینیت باعتبار وجود خارجی گفته اند پس تا تغایر وجود خارجی اعتبار نکنند از نقائص
صفاتش خارج نشوند و التغایر الاعتباری لا یجدی نفعاً کما عرفت و او تعالی قدیم و ازلی است
و غیر او را قدم و ازلیت ثابت نبود جمیع ملیین برین حکم اجماع فرموده اند و هر کسیکه بقدم و ازلیت غیر
حق جل و علا قائل گشته است تکفیر او نموده اند امام غزالی ازین راه تکفیر ابن سینا و فارابی
و غیر ایشان نموده است که قائل بقدم عقول و نفوس اند و بقدم هیولی و صورت گمان برده اند
و جسمیات را با آنچه در ایشان است قدیم دانسته اند و حضرت خواجه با قدس سره میفرمودند که شیخ
محی الدین بن العربی بقدم ارواح کمّل قائل است این سخن را از ظاهر مصروف باید داشت و محمول بر
تاویل باید ساخت تا باجماع اهل ملل مخالف نشود و او تعالی قادر مختار است از شائبهٔ ایجاب و مظنهٔ
اضطرار منزه و مبرا است فلاسفهٔ بے خرد کمال را در ایجاب دانسته نفی اختیار از واجب تعالی
نموده اثبات ایجاب نموده اند این بیخردان واجب را تعالی و تقدس معطل و بیکار داشته اند
و جز یک مصنوع که آن هم بایجاب است از خالق سموات و ارض صادر ندانسته وجود حوادث را نسبت
بعقل فعال داده که وجود آن جز در توهم ایشان ثابت نشده است بزعم فاسد ایشان ایشان را
بحق سبحانه و تعالی هیچ کارے نیست ناچار باید که در وقت اضطراب و اضطرار التجا بعقل فعال
آرند و بحضرت حق سبحانه هیچ رجوع نکنند که او را تعالی در وجود حوادث مدخلے نداده اند گویند که
عقل فعال است که بکلیه حوادث تعلق دارد بلکه بعقل فعال هم رجوع ندارند که او را در رفع بلیات ایشان
نیز اختیارے نیست این بیدولتان در حمق و بلاهت پیش قدم فرق ضاله اند کافران التجا
بحضرت حق سبحانه و تعالی مے آرند و دفع بلیه از او تعالی میطلبند بخلاف این سفیهان و چیزے دیگر
بیدولتان از جمیع فرق ضلالت و بلاهت بیشتر است که کفر و انکار است باحکام منزل
و عناد و عداوت است باخبار مرسله دوم ترکیب مقدمات فاسده است و تلبیس لا طائل و شواهد را

تلبیس را پوشیدن و پنهان داشتن گویند

در اثبات مقاصد و مطالب واهیه آن قدر خبط در اثبات مقاصد خود که ایشان خورده اند هیچ سفیهی نخورده سموات و کواکب که هفت بقرار در سیر گردانند مدار کار را بر حرکات و اوضاع ایشان وابسته اند و از خالق سموات و موجد کواکب و محرک اینها و مدبر امر ایشان چشم پوشیده اند و در از معامله وابسته نموده اند بحوادث هیچ بیدولتان سفیه تر از ایشان آنکه ایشان را زیرک دانند و صاحب فطانت انگارند و از علوم متسق و منتظم ایشان علم هندسه است که بالا یعنی محض ست و بالاطائل صرف مساوات زوایای ثلث مثلث مر دو قائمه را چه کار آید و شکل عروسی و مامونی که جانکاه ایشان ست بکدام غرض مربوط است علم طب و علم نجوم و علم تهذیب اخلاق که بهترین علوم ایشان است از کتب انبیای متقدم علی نبینا و علیهم الصلوات و التسلیمات سرقه کرده ترویج اباطیل خود نموده اند کما صرح به الامام الغزالی فی المنقذ عن الضلال اهل ملت و متابعان انبیا علیهم الصلوة والسلام اگر در دلائل و براهین غلط کنند باکی نیست که مدار کار ایشان بر تقلید انبیاست علیهم الصلوة والسلام دلائل و براهین بر اثبات مطالب عالیه خود بسبیل تبرع می آرند همان تقلید ایشان را کافیست بخلاف این بیدولتان که از تقلید خود را بر آورده اند و در صدد اثبات بدلائل گشته ضلوا فاضلوا دعوت نبوت حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوة والسلام چون بافلاطون که کلان تر این بیدولتان بود رسید گفت نحن قوم مهتدون لا حاجة بنا الی من یهدینا ازین سفیه بایستی شخصی احیای اموات نماید و ابرای اکمه و ابرص میکند که خارج از طور حکمت ایشان است او را میدید و تفحص احوال او میکرد و نادیده جواب دادن از کمال عناد و سفاهت است فلسفه چون اکثرش باشد سفه پس کل آن همه سفه باشد که حکم کل حکم اکثر است عافانا الله سبحانه عن معتقداتهم السوء

دریں ایام فرزندی محمد معصوم جواهر شرح مواقف را تمام کرد و در اثنای سبق او قباحتهای این بحثدان فضول
آمد و فائده ها بران مترتب شد الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا
الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق و عبارات شیخ محی الدین بن العربی نیز ناظر باین جانب است
و در معنی قدرت موافقت بفلسفه دارد که صحت ترک از فاعل تجویز نمی نماید و جانب فعل را لازم میداند
عجائب کاروبار است شیخ محی الدین از مقبولان بنظر می در آید و اکثر علوم او که مخالف آرای اهل
حق اند خطا و ناصواب ظاهر میشوند تا که بخطای کشفی معذور داشته اند و در رنگ خطای اجتهادی
از ملامت مرفوع ساخته این اعتقاد خاص است این فقیر را در باره شیخ محی الدین که او را از مقبولان میداند
و علوم مخالفه او را خطا و مضر می بیند جمعی هستند ازین طائفه که هم شیخ را طعن و ملامت میکنند و هم
علوم او را تخطئه مینمایند و جمعی دیگر ازین طائفه تقلید شیخ را اختیار کرده جمیع علوم او را صواب می انگارند
و بدلائل و شواهد حقیقت آن علوم را اثبات مینمایند و شک نیست که این هر دو فریق راه افراط
و تفریط اختیار کرده اند و از توسط حال دور مانده شیخ را که از اولیاء و مقبولان است بواسطه خطای
کشفی چگونه رد کرده شود و علوم او را که از صواب دور اند و مخالف آرای اهل حق اند چگونه بتقلید قبول
توان کرد فالحق هو المتوسط الذی وفقنی الله سبحانه بمنه و کرمه آری در مسئله وحدت
وجود جم غفیر ازین طائفه با شیخ شریک اند هر چند شیخ درین مسئله نیز طرز خاص دارد اما در اصل سخن
شرکت دارند این مسئله نیز هر چند بظاهر مخالفت بمعتقدات اهل حق دارد اما قابل توجیه است و شایان
جمع این فقیر بعنایة الله سبحانه در شرح رباعیات حضرت ایشان این مسئله را بمعتقدات
اهل حق جمع ساخته است و نزاع فریقین را بلفظ عائد داشته و شکوک و شبهات طرفین را حل ساخته
بهیچ محل ریب و اشتباه نمانده کما لا یخفی علی الناظر فیه باید دانست که ممکنات باسرها
چه جواهر و چه اعراض و چه اجسام و چه عقول و چه نفوس و چه افلاک و چه عناصر همه مستند بایجاد قادر مختار
اند که از کتم عدم اینها را بوجود آورده است و چنانچه اینها در وجود باو تعالی محتاج اند در بقا نیز باو سبحانه

محتاج اند وجود اسباب و وسائط را روپوش فعل خود ساخته است و حکمت را نقاب قدرت گردانیده والا بلکه
اسباب و وسائل را ثبوت فعل خود کرده و حکمت را وسیلهٔ وجود قدرت فرموده زیرا که ارباب فطانت که بصیرت
ایشان بکحل متابعت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات مکتحل شده است میدانند که اسباب
و وسائل که در وجود و بقا باو سبحانه محتاجند و ثبوت و قیام از و دارند و بوے دارند تعالی و تقدس
و فی الحقیقت جماد محض اند چگونه در دیگرے که مثل آنهاست تاثیر کنند و احداث و اختراع آن نمایند
قادرے است ورائے آنها که ایجاد آن میفرماید و کمالات لائقه او را اعطا مینماید چنانکه عقلا فعلے
از جماد محض بینند از انجا پے برند به فاعل محرک او چه میدانند که این فعل فراخور حال او نیست فاعلے
است ماورای او که ایجاد آن فعل میفرماید پس فعل جماد نزد عقلا روپوش فعل فاعل حقیقی نه شد
بلکه آن فعل نظر بجمادیت او دلیل شد بر فاعل حقیقی فکذا هٰذا آرے در فهم ابلهے فعل جماد روپوش
فعل فاعل حقیقی است که از کمال غباوة جماد محض را بواسطه آن فعل صاحب قدرت دانسته است و از
فاعل حقیقی کافر گشته یُضِلُّ بِهٖ کَثِیْرًا وَّیَهْدِیْ بِهٖ کَثِیْرًا این معرفت مقتبس از مشکات نبوت
فهم هر کس اینجا نرسد جمعے کمال او در رفع اسباب میدانند و ابتداء اشیا را بے توسط اسباب بحضرت
حق سبحانه و تعالی منتسب میسازند نمیدانند که در رفع اسباب رفع حکمت است که در ضمن آن چندین
مصالح ملحوظ است رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات مراعات اسباب
مینمایند و تفویض امر با این مراعات بحضرت حق سبحانه و تعالی میفرمایند چنانچه حضرت یعقوب علی
نبینا و علیه الصلوة والسلام ملاحظه چشم زخم نموده پسران خود را وصیت فرموده یٰبَنِیَّ لَا تَدْخُلُوْا
مِنْ بَابٍ وَّاحِدٍ وَّادْخُلُوْا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ باوجود این مراعات تفویض امر بحق فرموده بجل تعا

گفت وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ، وحضرت حق سبحانه وتعالی این معرفت او را تحسین فرموده است وبخود
نسبت داده که بعد ازان فرموده وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ،
وحضرت حق سبحانه وتعالی در قرآن مجید حضرت پیغمبر را نیز بتوسط اسباب اشارت می فرماید یا
أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ باقیماند تاثیر اسباب بدانکه روایت است که حضرت حق
سبحانه وتعالی در بعض اوقات در اسباب تاثیر نیز خلق فرماید تا موثر افتد ودر بعضی اوقات تاثیر را خلق
نکند پس ناچار هیچ اثری برآنها مترتب نشود چنانچه مشاهده مینمائیم این معنی را ودر اسباب که وجود
مسببات گاهی برآن اسباب مترتب میشود وگاهی هیچ اثری ازان بظهور نمی آید انکار از مطلق
تاثیر اسباب مکابره است تاثیر را باید گفت وآن تاثیر را در رنگ وجود آن سبب بایجاد حضرت حق
سبحانه وتعالی باید دانست رای فقیر درین مسئله اینست والله سبحانه الملهم آمدیم بیان الخ
گذشت که توسط اسباب منافی توکل نیست چنانچه ناقصان گمان برده اند بلکه در توسط اسباب کمال توکل
است حضرت یعقوب علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام مراعات سبب را با تفویض امر بحق جل وعلا
توکل فرموده علیه توکلت وعلیه فلیتوکل المتوکلون واو تعالی مرید خیر وشر است وخالق
این هر دو اما از خیر راضی است واز شر راضی نه این فرقیست دقیق در میان اراده ورضا که حضرت حق
سبحانه وتعالی اهل سنت را بآن فرق مخصوص ساخته است سایر فرق بواسطه عدم اهتدا باین فرق
در ضلالت مانده اند معتزله ازینجا خالق افعال خود گفته اند وایجاد کفر ومعاصی را بخود منسوب ساخته
از کلام شیخ محی الدین وتابعان او مفهوم میشود که چنانچه ایمان واعمال صالح مرضی اسم الهادی است کفر
ومعاصی نیز مرضی اسم المضل است این سخن نیز مخالف اهل حق است ومیلی بایجاب دارد که منشا رضا
گشته است چنانکه گویند که اشراق واضاءت مرضی آفتاب است وحضرت حق سبحانه وتعالی بعباد
قدرت واراده داده است که باختیار خود کسب افعال مینمایند خلق افعال بحضرت حق سبحانه

منسوب است وکسب بایشان ماوَدَتِ اللهِ سُبْحَانَهٗ برین جاری شده است که بعد از قصدِ عبد مر فعلِ خودرا خلق حق سبحانه وتعالی بآن فعل متعلق میشود وچون فعلِ عبد بقصد واختیارِ او صادر میباید پس ناچار متعلق مدح وذم وثواب وعقاب بود وآنکه گفته اند که اختیارِ عبد ضعیف است اگر ضعیف باعتبارِ قوتِ اختیارِ حق سبحانه گفته اند مسلّم است واگر ضعیف باین معنی گفته اند که در اداءِ فعلِ مأمور کافی نیست پس غیر صحیح است فَاِنَّ اللهَ سُبْحَانَهٗ لَا یُکَلِّفُ بِمَا لَیْسَ فِیْ وُسْعِهٖ بَلْ یُرِیْدُ الْیُسْرَ وَلَا یُرِیْدُ الْعُسْرَ غایة ما فی الباب جزاءِ مخلد مر فعلِ موقت را منوط بتقدیر حق است کفرِ موقت را عذابِ مخلد جزای وفاق فرموده وتلذذات دائمی را منوط بایمانِ موقت نموده ذٰلِکَ تَقْدِیْرُ الْعَزِیْزِ الْحَکِیْمِ این قدر بتوفیق الله سبحانه ما هم میدانیم که کفر ورزیدن نسبت بحضرتِ حق سبحانه وتعالی که مُوْلِیِ نعمِ ظاهره وباطنه است وموجدِ سمٰوات وارض است وهر بزرگی وکمالے که هست مر جنابِ قدسِ اورا ثابت است جزاءِ آن کفر باید که از اشدِ عقوبات بود وآن خلود است در عذاب وهمچنین ایمان آوردن بالغیب این چنین منعمے بزرگے را واورا راست گو داشتن اورا باوجودِ مزاحمتِ نفس وشیطان باید که جزاءِ او بهترینِ جزاها بود وآن خلود است در تنعمات وتلذذات بعضے از مشائخ فرموده اند که دخولِ بهشت فی الحقیقت مربوط بفضلِ حق است سبحانه ومنوط ساختن آن با ایمان بنا بر آنست که هرچه جزاءِ اعمال بود آلذ باشد وتر وفقیر دخولِ بهشت فی الحقیقت مربوط بایمان است لیکن ایمان فضلِ اوست سبحانه وعطیهٔ او تعالی ودخولِ نار مربوط بکفر است وکفر ناشی است از هوائے نفسِ امّاره مَآ اَصَابَکَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللهِ وَمَآ اَصَابَکَ مِنْ سَیِّئَةٍ فَمِنْ نَّفْسِکَ باید دانست که مربوط ساختن دخولِ بهشت را بایمان فی الحقیقت تعظیمِ ایمان است بلکه تعظیمِ مؤمن به است که این چنین اجرِ عظیم القدر بر آن مترتب شده است وهمچنین منوط ساختن دخولِ نار را بکفر تحقیرِ کفر است وتجهیل آنکه نسبت با وی این کفر بوقوع آمده است که این طور عقوبتے بر دوام بر آن مترتب گشته است بخلافِ آنچه بعضے از مشائخ گفته اند که ازین دقیقه

۵ آنچه بآن ایمان آورده شد از حق تعالی و رسول او علیه الصلوٰة والسلام وغیرهما ۱۲

خالی است و ایضاً در دخولِ نار که عدلِ اوست مثلِ این وجه متمشّی نیست چه دخولِ نار فی الحقیقت مربوط بکفر است و اللہ سبحانه الملهم ❊ هدایه ❊ حضرتِ حق سبحانه و تعالی را مومنان در آخرت در بهشت خواهند دید بے جهت و بے کیف و بے شبه و بے مثال این مسئله ایست که جمیع فرق اہلِ ملّت و غیر اہلِ ملت غیر اہلِ سنّت ہمه منکر آنند و رویتِ بے جهت و بے کیف را تجویز نمے نمایند حتّی که شیخ محی الدین بن العربی نیز رویتِ آخرت را بتجلّی صوری فرود مے آرد و بجز این تجلّی تجویز نمینماید روزے حضرت ایشان ما از شیخ نقل میکردند که اگر معتزله رویت را بمرتبهٔ تنزیه مقید نمیکردند و تشبیه نیز قائل میگشتند و رویت را باین تجلّی نیز میدانستند هرگز از رویت انکار نمیکردند و محال نمیدانستند یعنی انکارِ ایشان از بے جهتی و بے کیفی است که مخصوص بمرتبهٔ تنزیه است بخلافِ این تجلّی که جهت و کیف دران ملحوظ است پوشیده نماند که رویتِ آخرت را بتجلّی صوری فرود آوردن فی الحقیقت انکار کردن است مر رویت را چه آن تجلّی صوری اگرچه از تجلیاتِ صوریهٔ دنیا جدا بود رویتِ حق نیست تعالی شانه یراه المومنون بغیر کیف ❊ و ادراک و ضرب من مثال ❊ بعثتِ انبیا علیهم الصلوٰت و التسلیمات رحمتِ عالمیان است اگر توسطِ وجودِ این بزرگواران نمے بود ما گمراہان را معرفتِ ذات و صفاتِ واجب الوجود تعالی و تقدس که دولتِ سرمد و مرضیاتِ مولای ما را جلّ شانه از عدم مرضیاتِ او سبحانه که تمیز نمود عقول ناقصهٔ ما بے تائیدِ نورِ دعوتِ ایشان ازین معنی معزول است افهامِ ناتمامِ ما بے تقلیدِ این بزرگواران درین معامله مخذول آرے عقل هرچند حجت است اما در حجیت ناتمام است و بمرتبهٔ بلوغ نرسیده حجتِ بالغه بعثتِ انبیا است علیهم الصلوٰت و التسلیمات که عذاب و ثوابِ اخروی دائمی منوط به آنست ❊ سوال ❊ چون عذابِ اخروی دائمی منوط به بعثت شد پس بعثت را رحمتِ عالمیان گفتن بچه معنے بود ❊ جواب ❊ بعثت عینِ رحمت است که سببِ معرفتِ ذات و صفاتِ واجب الوجود است تعالی و تقدس که متضمنِ سعاداتِ دنیویه و اخرویه است و بدولتِ بعثت معلوم و متمیز گشته است آنچه مناسبِ جنابِ قدسِ او تعالی است از آنچه نامناسبِ جنابِ

قدسِ اوست سبحانه زیراکه عقلِ لنگ و کورِ ماکه مبلغ امکان و حدوث متسم است چه داند که مناسبت حضرت
وجوب که قدم از لوازمِ اوست از اسما و صفات و افعال کدام است و نامناسب کدام تا اطلاق آن
نموده آید و اجتناب ازین کرده شود بلکه بسا است که از نقص خود کمال را نقصان داند و نقص را کمال
انگارد و این تمیز نزد فقیر فوق جمیع نعم ظاهره و باطنه است بدولت این تمیز آنکه امورِ نامناسبه را بجناب قدس او
تعالی نسبت دهد و اشیاءِ ناشایسته را بحضرت او سبحانه منتسب سازد و بعثت است که باطل را از حق
جدا ساخته است و نامستحق عبادت را از مستحق عبادت تمیز داده و بعثت است که براه حق جل و علا
بتوسطِ آن دعوت می فرمایند و بندها را بسعادتِ قرب و وصلِ مولی جل سلطانه میرسانند و بوسیله
بعثت اطلاع بر مرضیاتِ مولی جل شأنه میسر میشود تا کما هی جواز تصرف در ملک او تعالی از عدم
جواز آن متمیز میگردد و امثال این فوائد بعثت بسیار است پس متقرر شد که بعثتِ انبیاء رحمت است
بلکه منقادِ هوای نفسِ اماره گشته بحکمِ شیطانِ لعین انکار بعثت نماید و بمقتضای بعثت عمل
نکند گناه بعثت چیست و بعثت چرا رحمت نبود ﴿سوال﴾ عقل فی حد ذاته هر چند در احکام
الهی جل شأنه ناقص و ناتمام است اما چرا نتواند که بعد از حصول تصفیه و تزکیه عقل را مناسبتی و اتصالی
بغیر تکیف بمرتبه وجوب تعالت و تقدست پیدا شود که بسبب آن مناسبت و اتصال احکام را از آنجا
اخذ نماید و حاجت به بعثت که بتوسطِ ملک است نشود ﴿جواب﴾ عقل هر چند آن مناسبت و اتصال
پیدا کند اما تعلقیکه باین هیکل هیولانی دارد بالکل زائل نگردد و تجرد تام پیدا نکند پس واهمه همیشه
دامنگیر او بود و متخیله هرگز خیالِ او را نگذارد و قوت غضبیه و شهویه همواره مصاحب او بوند و رذائل
حرص و شره همه وقت ندیم او باشند سهو و نسیان که از لوازم نوع انسان است ازو منفک نبوند
خطا و غلط که از خواصِ این نشأه اند او را بجد نباشند پس عقل شایانِ اعتماد نبود و احکامِ ماخوذه او
از تسلطِ وهم و تصرفِ خیال مصئون نبوند و از شائبه نسیان و مظنه خطا محفوظ نباشند بخلاف
ملک که ازین امور مبرا پاک است و ازین رذائل مبرا پس ناچار شایانِ اعتماد بود و احکام ماخوذه

عه یعنی بوقت رسانیدن آن علوم ماخوذه متعلق روحانی بقوی و حواس ۱۲

او از شائبهٔ وهم و خیال و مظنهٔ نسیان و خطا مصون باشند و در بعضے اوقات محسوس مے گردد که علومیکه متعلق بجناب قدس اند در اثنائے تبلیغ آن بقوائے و حواس بعضے از مقدمات مسلّمهٔ غیر صادقه که از راه وهم و خیال یا غیر آن حاصل شده اند با آن علوم منضم مے شود بحیثیتیکه در آن وقت امتیاز نمی تواند کرد و در ثانی الحال گاه بود که علم آن تمیز دهند و گاه نه دهند پس لاجرم آن علوم بواسطهٔ خلط آن مقدمات هیئت کذب پیدا مے کنند و از اعتبار مے برآیند یا آنکه گوئیم که حصول تصفیه و تزکیه منوط است باتیان اعمال صالحه که مرضیات مولے باشند سبحانهٗ و این معنی موقوف بر بعثت است چنانکه گذشت پس بغیر بعثت حصول حقیقت تصفیه و تزکیه میسر نمے شود و صفائے که کفار و اهل فسق را حاصل میشود آن صفائے نفس است نه صفائے قلب و صفائے نفس غیر از ضلالت نمی افزاید و بجز از خسارت دلالت نمے نماید و کشف بعضے از امور غیبی که در وقت صفائے نفس کفار و اهل فسق رو دست میدهد استدراج است که مقصود از آن خرابی و خسارت آن جماعه است نجانا الله سبحانهٗ عن هذه البلية بحرمة سيد المرسلين عليه و عليهم الصلوات و التسليمات و على آله و آل كلٍّ از این تحقیق واضح گشت که تکلیف شرعی که از راه بعثت ثابت شده است نیز رحمت است نه آن چنانکه منکران تکلیف شرعی از ملاحده و زنادقه گمان برده اند و تکلیف را از کلفت تصور نموده غیر معقول انگاشته اند و گویند که کدام مهربانی است که عباد را باموری شاقه تکلیف کنند و گویند که اگر بمقتضائے آن تکلیف عمل کنند به بهشت خواهند رفت و اگر خلاف آنرا مرتکب شوند بدوزخ خواهند رفت چرا تکلیف نکنند و گذارند که بخورند و بخسپند و بطور خود باشند این بیدولتان نمے دانند که شکر منعم واجب است عقلاً و این تکلیفات شرعیه بیان اتیان آن شکر است پس تکلیف بعقل واجب باشد و ایضاً نظام عالم منوط باین تکلیف است اگر هر یکے را بطور خود میگذاشتند غیر از شرارت و فساد بظهور نمے آمد هر بوالهوسے در نفس و مال دیگرے دست درازی میکرد و خبث

وفساد پیش می آید هم خود ضائع می شد و هم او را ضائع می ساخت عیاذاً بالله سبحانه اگر زواجر
و موانع شرعی نمی بودند وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ آری اگر صاحب حاکم نباشد
نهب می کنند زنگی مست در کعبه می رید یا آنکه گوییم که او تعالی مالک علی الاطلاق است و عباد
مملوک او یند سبحانه پس هر حکمی و تصرفی که در ایشان فرماید عین خیر و صلاح است و از شائبه ظلم و فساد
منزه و مبرا است لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ مگر از هره آنکه از بیم او بکشاید زبان جز به تسلیم او نه
و اگر همه را بدوزخ فرستد و عذاب ابدی فرماید جای اعتراض نیست و در ملک غیر تصرف نه تا شائبه
ستم پیدا کند بخلاف املاک ما که فی الحقیقت املاک او یند سبحانه که جمیع تصرفات از ما در آنها عین ستم است
زیرا که صاحب شرع بواسطه بعضی مصالح آن املاک را بما نسبت داده است و فی الحقیقت املاک او یند
سبحانه پس تصرف ما در آنها همان قدر مجوز باشد که مالک علی الاطلاق آن تصرف را تجویز فرموده است
و مباح ساخته آنچه این بزرگواران عَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ باعلام حق جل و علا اخبار نموده اند
و بیان احکام فرموده اند همه صادق اند و مطابق واقع و در احکام اجتهادیه این بزرگواران علیهم الصلوات
والتسلیمات والتحیات هر چند خطا تجویز نموده اند اما تقریر خطا در حق ایشان مجوز نداشته اند و گفته اند
که زود ایشان را بر آن خطا متنبه می سازند و تدارک آن بصواب می فرمایند فلا عبرة بذلک الخطاء
عذاب قبر مر کافران را و بعضی از عاصیان اهل ایمان را حق است مخبر صادق علیه و علی آله الصلوات
والتسلیمات از آن خبر داده و سوال منکر و نکیر مومنان را و کافران را در قبر نیز حق است قبر برزخی است
در میان دنیا و آخرت عذاب او نیز بیک وجه مناسبت بعذاب دنیوی دارد که انقطاع پذیر است و بوجه
دیگر مناسبت بعذاب اخروی که فی الحقیقت از عذابهای آخرت است کریمه اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ
عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا نزلت فی عذاب القبر و همچنین راحت قبر نیز هر دو جهت دارد و سعادتمند کسی
است که از زلات و معاصی او بکمال کرم و رأفت در گذرند اصلا مواخذه نفرمایند و اگر در مقام مواخذه
آیند بکمال رحمت کفارت گناهان او را آلام و محن دنیوی سازند و اگر بقیه مانده باشد بضغطه قبر

ومحنتهائے که دران موطن مقرر ساخته اند کفارت کنند تا پاک و پاکیزه بحشر مبعوث گردد و هر کرا
چنین نکنند و مؤاخذه او را بآخرت اندازند عین عدل است اما و ائے بر گناهگاران و خسران
لیکن اگر از اهل اسلام است مآل او برحمت است و از عذاب ابدی محفوظ این نیز نعمتے است عظیم
رَبَّنَا اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّکَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ بحرمة سید المرسلین علیه وعلی آله
وعلیهم الصلوات والتسلیمات روز قیامت حق است و دران روز سموات و کواکب و ارض
و جبال و بحار و حیوان و نبات و معادن همه معدوم و ناچیز خواهند گشت آسمانها منشق گردند
و ستارها انتشار پیدا کنند و بریزند و زمین و کوهها هبآء منثورا شوند این اعدام و افنا بنفخه اولے
تعلق دارد و بنفخه ثانیه از قبرها برانگیزند و بحشر روند و فلاسفه اعدام سموات و کواکب را تجویز
نکنند و فنا و فساد برینها جائز ندارند اینها را ازلی و ابدی گویند معذلک متاخران ایشان
از بیخردی خود را در زمره اهل اسلام میگیرند و اتیان بعضے از احکام اسلام مینمایند عجب آنکه بعضے
از اهل اسلام این معنی را از ایشان باور میدارند و بے تحاشی ایشان را مسلمان میدانند عجب تر آنکه
بعضے از مسلمانان اسلام بعضے را که ازین جماعه اند کامل میدانند و طعن و تشنیع اینها را منکرے انگارند
و حال آنکه اینها منکر نصوص قطعی اند و انکار اجماع انبیا مینمایند علیهم الصلوات والتسلیمات قال الله
تعالی اِذَا الشَّمْسُ کُوِّرَتْ وَاِذَا النُّجُوْمُ انْکَدَرَتْ وقال الله تعالی اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ وَاَذِ
نَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ وقال الله تعالی وَفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَکَانَتْ اَبْوَابًا ای شققت وامثال ذلک فی القرآن
کثیرة نمیدانند که مجرد تفوه بکلمه شهادة در اسلام کافی نیست تصدیق جمیع ما علم مجیئه من الدین
بالضرورة باید و تبری از کفر و کافری نیز در کار است تا اسلام صورت بندد و بیکدونه خرط القتاد
و حساب و میزان و صراط حق است که مخبر صادق علیه و علی آله الصلوة والسلام ازان خبر داده است
استبعاد بعضے از جاهلان طور نبوت از وجود این امور از حیز اعتبار ساقط است چه طور نبوت ورائے
طور عقل است اختیار مساوقها میان نظر عقل موافق ساختن فی الحقیقت انکار طور نبوت است انجا

معامله تقلید است ندانند که طور نبوت مخالف طور عقل است بلکه طور عقل بی تائید تقلید انبیا
علیهم الصلوات والتسلیمات بآن مطلب عالی نتواند رهنمون شد مخالفت دیگر هست و نارسیدن دیگر
چه مخالفت بعد از رسیدن متصور بود و بهشت و دوزخ موجودند بعد از محاسبه روز قیامت گروهی را
به بهشت خواهند فرستاد و گروهی دیگر را بدوزخ و ثواب و عقاب ایشان ابدی است که انقطاع ندارد
کما دلت علیه النصوص القطعیة المؤکدة صاحب فصوص میگوید که مآل همه برحمت است
ورحمتی وسعت کل شیء و کفار را عذاب دوزخ تا سه حقبه ثابت کند بعد از آن گوید که نار در حق
ایشان برد و سلام گردد چنانچه بر حضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام شده بود
وخلف در وعید حق جائز دارد و گوید که هیچکس باز اهل وعید بخلود عذاب کفار نرفته است و درین مسئله نیز
از صواب دور افتاده است ندانسته است که وسعت رحمت در حق مؤمنان و کافران مخصوص
بدنیا است و در آخرت بوئی از رحمت بکافر نرسد کما قال الله تعالی انه لا ییأس من
روح الله الا القوم الکافرون وقال تعالی بعد قوله سبحانه ورحمتی وسعت کل
شیء فسأکتبها للذین یتقون ویؤتون الزکوة والذین هم بآیاتنا یؤمنون تا آخر
آیت اتوانند و آخر را کامله فرموده وقال تعالی ان رحمت الله قریب من المحسنین
وکریمه لا تحسبن الله مخلف وعده رسله دلالت ندارد بر خصوصیت تخلف بوعده تواند بود
را تخصیص عدم خلف بوعده رسل بواسطه آن بود که مراد از وعده اینجا نصرت رسل است و غلبه ایشان
بر کفار و آن متضمن وعده و وعید است وعده است مر رسل را و وعید است مر کفار را پس گویا درین
کریمه هم خلف وعده منتفی شد و هم خلف وعید فالآیة مستشهد علیه لا له وایضا خلف وعید
ورنگ خلف در وعده مستلزم کذب است و ناشایان آنحضرت جل سلطانه زیراکه در ازل
دانسته بود که کفار را عذاب مخلد خواهد کرد و معذلک برای مصلحتی مخالف علم خود گفته که عذاب
مخلد خواهم کرد این معنی را تجویز نمودن شناعت تمام دارد سبحان ربک رب العزة عما یصفون

اجماعِ اہلِ حق بعدمِ خلودِ عذابِ کفار گفتۂ شیخ است و مجالِ خطا در کشف بسیار است مثلاً اعتقاد
بہ عصمتِ کونہ مخالفاً لاجماع المسلمین ملائکہ بندہائے خدا اند جل سلطانہ کہ از معاصی معصوم اند و از
خطا و نسیان محفوظ لا یعصون اللہ ما امرہم و یفعلون ما یؤمرون و از خوردن و آشامیدن پاک اند
و از زن شوی منزہ اند و مبرا و تذکیرِ ضمائر در قرآن مجید در حقِ ایشان باعتبارِ شرفِ صنفِ ذکور است
از صنفِ نسا کما اورد سبحانہ تذکیر الضمائر فی حقِ نفسہ تعالی و حضرتِ حق سبحانہ و تعالی بعضے
از ایشان را برسالت برگزیدہ است چنانچہ بعضے از انسان را نیز باین دولت مشرف ساختہ اللہ یصطفی
من الملئکۃ رسلا و من الناس جمہورِ علماءِ اہلِ حق برآنند کہ خواصِ بشر افضل اند از خواصِ ملک امام
غزالی و امام الحرمین و صاحبِ فتوحاتِ مکیہ بافضلیتِ خواصِ ملک از خواصِ بشر قائل اند آنچہ برین فقیر
ظاہر ساختہ اند آنست کہ ولایتِ ملک افضل است از ولایتِ نبی علیہ الصلوات و التسلیمات
اما نبوت و رسالت درجہ ایست مر نبی را کہ ملک بآن نرسیدہ است و آن درجہ از راہِ عنصرِ خاک کہ
است کہ مخصوصِ بشر است و نیز برین فقیر ظاہر ساختہ اند کہ کمالاتِ ولایت را نسبت بکمالاتِ نبوۃ
ہیچ اعتدادے نیست کاش حکمِ قطرہ داشتے نسبت بدریائے محیط پس مزیتے کہ از راہِ نبوت آید باعتبار
زیادہ خواہد بود ازان مزیت کہ از راہِ ولایت حاصل شود پس افضلیتِ مطلق مر انبیا را بود علیہم
الصلوات و التسلیمات و فضلِ جزئی مر ملائکۂ کرام راست علی نبینا و علیہم الصلوات و التسلیمات فالحق
ما قال الجمہور من العلماء شکر اللہ تعالی سعیہم ازین تحقیق لائح گشت کہ ہیچ ولی بدرجۂ نبی از
انبیا نرسد علیہم الصلوات و التسلیمات بلکہ سرِ آن ولی ہمیشہ زیرِ قدمِ آن نبی بود باید دانست کہ در ہر
مسئلہ از مسائل کہ علما و صوفیہ در آن اختلاف دارند چون نیک ملاحظہ مینماید حق بجانبِ علماے یابد
سرش آنست کہ نظرِ علما بواسطۂ متابعتِ انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات بکمالاتِ نبوت و علومِ آن
نفوذ کردہ است و نظرِ صوفیہ مقصور بر کمالاتِ ولایت و معارفِ آنست پس ناچار علمیکہ از مشکوٰۃ
نبوت اخذ نمودہ شود اصوب و احق خواہد بود از آنچہ از مرتبۂ ولایت ماخوذ شود تحقیقِ بعضے ازین معارف

عـــه بلکہ ساقط شود رجنا گر تحت ضرورت و مضطر بود کراه پس اگر بنگام خوف تلف جان کلمۂ کفر بر زبان آرد و دل مصدق باشد کافر نگردد قال اللہ تعالی الا من اکره و قلبه مطمئن بالایمان الخ ۱۲

و دیگر مکتوبی که بنام فرزندی ارشدی در بیان طریق نوشته است اندراج یافته است اگر خفائے ماند بآنجا
رجوع فرمایند ایمان عبارت از تصدیق قلبی است بآنچه از دین بطریق ضرورت و تواتر بما رسیده و اقرار لسانی
نیز رکن ایمان گفته اند که احتمال سقوط دارد و علامت این تصدیق تبری است از کفر و بیزاری از کافری
و آنچه در کافری است از خصائص و لوازم آن همچون بستن زنار و مثل آن اگر عیاذاً باللہ سبحانه باوجود
این تصدیق تبری از کفر نماید مصدق و مؤمن است که بداغ ارتداد متسم است و فی الحقیقت
حکم او حکم منافق است لا الی هؤلاء و لا الی هؤلاء پس در تحقیق ایمان از تبری کفر چاره نبود و ادنائے
آن تبری قلبی است و اعلائے آن تبری قلبی و قالبی و تبری عبارت از دشمنی است با دشمنان
حق جل و علا آن دشمنی خواه بقلب بود اگر خوفے از ضرر ایشان داشته باشد و خواه بقلب و قالب
هر دو در وقت عدم آن خوف کریمه یا ایها النبی جاهد الکفار و المنافقین و اغلظ علیهم
مؤید این معنی است چه محبت خدائے عز و جل و محبت رسول او علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات
بے دشمنی دشمنان ایشان صورت نه بندد ع تولی بے تبری نیست ممکن. اینجا صادق است
شیعه که این قاعده را در موالات اهل بیت جاری ساخته اند و تبری خلفاء ثلثه و غیر ایشان را شرط آن
موالات داشته اند نامناسب است زیرا که تبری از دشمنان شرط موالات دوستان داشته اند نه تبری
مطلق از غیر ایشان و هیچ عاقل منصف تجویز نکند که اصحاب پیغمبر علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات
با اهل بیت پیغمبر علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات و التحیات دشمن باشند و حال آنکه این بزرگواران
در محبت او علیه و علی آله الصلوة و السلام اموال و انفس در صرف کرده اند و جاه و ریاست بر باد
داده چگونه دشمنی اهل بیت را بایشان منسوب توان ساخت و حال آنکه بنص قطعی محبت اهل قرابت
آن سرور علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات ثابت شده است و اجرت دعوت را محبت ایشان
ساخته کما قال اللہ تعالی قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی و من یقترف
حسنة نزد له فیها حسنا حضرت ابراهیم خلیل الرحمن علی نبینا و علیه الصلوة و السلام

یعنی اصل بنای این عداوت از پشت ابراهیم تا بنی اسرائیل حضرت یعقوب تا انتها است که حضرت عیسی علیه السلام مبعوث شده ۱۲ تفسیر عزیزی

این همه بزرگی کیافت و شجرهٔ انبیا گشت بواسطهٔ تبری از دشمنان او تعالی بود قال الله تعالی قد کانت لکم اسوة حسنة فی ابراهیم والذین معه اذ قالوا لقومهم انا برآؤا منکم ومما تعبدون من دون الله کفرنا بکم وبدا بیننا وبینکم العداوة والبغضاء ابدا حتی تؤمنوا بالله وحده و هیچ عملے در نظر فقیر از برائے حصول رضائے حق جل و علا برابر این تبری نیست می باید که حضرت حق سبحانه و تعالی را با کفر و کافری عداوت ذاتی است و آلهه آفاقی مثل لات و عزے و عبدهٔ ایشان بالذات دشمنان حق اند جل سلطانه و خلود نار جزائے این عمل شنیع است و آلههٔ هوائی نفسانی و سائر اعمال سیئه این نسبت ندارند زیرا که عداوت و غضب نسبت بآنها ذاتی نیست اگر غضب است بصفات منسوب است و اگر عتاب و عقاب است باعمال راجع لهذا خلود نار جزائے این سیئات نگشته بلکه مغفرت ایشان منوط بمشیت خود داشته باید دانست که چون کفر و کافران عداوت ذاتی متحقق گشت ناچار رحمت و رأفت که از صفات جمال است در آخرت بکافران نرسد و صفت رحمت رفع عداوت ذاتی نکند چه آنچه بذات تعلق دارد قوی تر و ارفع است از آنچه بصفت تعلق دارد پس مقتضائے صفت تبدیل مقتضائے ذات نتواند کرد و آنچه در حدیث قدسی آمده است سبقت رحمتی غضبی مراد از غضب غضب صفاتی باید داشت که مخصوص بعصاة مؤمنان است نه غضب ذاتی که بمشرکان مخصوص است ❊ سؤال ❊ اگر گویند که در دنیا کافران را از رحمت نصیب است چنانکه تو بالا تحقیق آن کرده پس در دنیا صفت رحمت رفع عداوت ذاتی چگونه نمود جواب گوئیم که حصول رحمت در دنیا مر کافران را باعتبار ظاهر و صورت است و فی الحقیقت استدراج و کید است در حق ایشان کریمهٔ ایحسبون انما نمدهم به من مال وبنین نسارع لهم فی الخیرات بل لا یشعرون و کریمهٔ سنستدرجهم من حیث لا یعلمون واملی لهم ان کیدی متین شاهد این معنی است فلیفهم ❊ فائدهٔ جلیله ❊ عذاب ابدی دوزخ جزائے کفر است و بس اگر پرسند که شخصے باوجود ایمان رسوم کفر بجا مے آرد و تعظیم مراسم اهل کفر مینماید در حکم کافر او حکم میکنند

واو را از اہلِ ارتداد و شیم ندچنانکہ اکثر مسلمانان ہند باین بلا مبتلا اند پس بفتوے علما باید کہ آن شخص
در آخرت بعذابِ ابدی گرفتار گردد حال آنکہ در اخبارِ صحاح آمدہ است کہ کسیکہ در دلِ او بمقدارِ ذرہ
از ایمان بود از دوزخ او را بیرون خواہند آورد و در عذابِ مخلّد نخواہند گذاشت تحقیقِ این مسئلہ
نزدیکِ تو چیست گویم کہ اگر کافرِ محض است عذابِ مخلّد نصیب اوست عیاذاً باللہ سبحانہٗ
واگر با وجود اتیانِ مراسمِ کفر ذرۂ ایمان نیز دارد بعذابِ دوزخ مبتلا خواہد شد آخر ببرکتِ آن ذرۂ ایمان امید
است کہ از خلودِ عذاب خلاص شود و از گرفتاریِ دائمی نجات یابد فقیر بجنازۂ شخصے بعیادت رفتہ بود
کہ معاملۂ او قریب باحتضار رسیدہ بود چون متوجہِ حالِ او شد دید کہ قلبِ او ظلماتِ بسیار دارد ہرچند
متوجہِ رفعِ آن ظلمات شد فائدہ نکرد بعد از توجہِ بسیار معلوم شد کہ آن ظلمات ناشی از صفاتِ کفر است
کہ در وے تمکّن یافتہ است و منشاءِ آن کدوراتِ موالاتِ اوست با کفر و اہلِ کفر توجّہات در رفعِ آن ظلمات
نتائجِ تنقیۂ او از آن ظلمات مربوط بعذابِ نار است کہ جزاءِ کفر است و نیز معلوم شد کہ ذرۂ از
ایمان دارد کہ ببرکتِ آن آخر او را از دوزخ خواہند برآورد و چون این حال را در وے مشاہدہ
نمود بخاطر گذشت کہ آیا بر جنازۂ او نماز باید کرد یا نہ بعد از توجہ ظاہر شد کہ نماز باید کرد پس مسلمانے کہ
با وجودِ ایمان رسومِ اہلِ کفر می نمایند و تعظیمِ ایامِ ایشان مے کنند بر جنازۂ اینہا نماز باید کرد و بکفار ملحق
نباید ساخت کما ہو العمل الیوم و امیدوار باید بود کہ آخر ببرکتِ ایمان از عذابِ ابدی نجات یابند
پس معلوم شد کہ اہلِ کفر را عفو و مغفرت نیست اِنَّ اللہَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَکَ بِہٖ اگر کافرِ صرف است
عذابِ ابدی جزاءِ کفرِ اوست واگر ذرۂ ایمان نیز دارد جزاءِ او عذابِ موقت است از نارِ دوزخ
سائرِ کبائر اِنْ شَاءَ اللہُ تَعَالٰی غَفَرَ وَ اِنْ شَاءَ عَذَّبَ نزدِ فقیر عذابِ دوزخ موقت باشد یا مخلّد
مخصوص بکفر است و بصفاتِ کفر کما سیجیء تحقیقہٗ و اہلِ کبائر کہ گناہانِ ایشان مغفرت نہ در آمدہ اند
بتوبہ یا بشفاعت یا بمجردِ عفو و احسان و نیز آن کبائر را با آلام و محنِ دنیوی یا بشدائد و سکراتِ موت
مکفّر نساختہ امید است کہ در عذابِ آنہا جمعے را بعذابِ قبر کفایت کنند و جمعے دیگر را با وجودِ محنتہاے

یعنی کبائر کہ بتوبہ و شفاعت و عفو و احسان و محنِ دنیوی و سکرات مغفرت نہ در آمدہ و مکفر نساختہ شدہ است امید است کہ الخ

باهوال قیامت وشدائد آن روز اکتفا فرمایند و اگر گناهان باقی نگذارند که محتاج بعذاب نار گردند کریمهٔ
الذین آمنوا ولم یلبسوا ایمانهم بظلم اولئک لهم الامن مؤید این معنی است چه مراد از
ظلم شرک است والله سبحانه اعلم بحقائق الامور کلها اگر گویند که در جزاء بعضی از سیئات
غیر کفر عذاب دوزخ نیز آمده است کما قال تعالی ومن یقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤه جهنم
خالدا فیها و در اخبار آمده است که کسی که یک نماز فرض بعمد قضا کند یک حقبه اورا در دوزخ عذاب
کنند پس عذاب دوزخ مخصوص بکفار نه گشت گوئیم که عذاب قاتل مخصوص بمستحل قتل است
و مستحل قتل کافر است کما ذکره المفسرون و در سیئات غیر کفر که عذاب دوزخ آمده است از شائبهٔ
صفات کفر خالی نخواهد بود مثل استخفاف آن سیئه وعدم مبالات باتیان آن و خوار داشتن اوامر و
نواهی شرعیه را و در خبر آمده شفاعتی لاهل الکبائر من امتی و جای دیگر فرموده امتی امة
مرحومة لا عذاب لها فی الآخرة الخ کریمهٔ الذین آمنوا ولم یلبسوا ایمانهم بظلم اولئک لهم
الامن مؤید این معنی است کما مر و احوال اطفال مشرکان و تابعان جبل مشرکان در زمان فترت
رسل در مکتوبی که بنام فرزندی محمد سعید نوشته است بتفصیل ثبت یافته از انجا معلوم فرمایند و در زیادتی و
نقصان ایمان علما را اختلاف است امام اعظم کوفی رضی الله تعالی عنه میفرماید الایمان
لا یزید ولا ینقص و امام شافعی رحمه الله سبحانه میفرماید که یزید وینقص و شک نیست
که ایمان عبارت از تصدیق و یقین قلبی است که زیادتی و نقصان را در انجا گنجایش نیست و آنچه
قبول زیادتی و نقصان کند و از ثمرهٔ ظن است نه یقین غایة ما فی الباب ایشان اعمال صالحه
انجلاء آن یقین میفرمایند و اعمال سیئه آن یقین را مکدر میسازد پس زیادتی و نقصان باعتبار
اعمال در انجلاء آن یقین ثابت شد نه در نفس آن یقین چه یقینی را که منجلی و روشن باشد زیاده

گفته‌اند از آن یقینے که آن انجلاء و روشنی ندارد گویا بعضے غیر متجلی یقین را یقین نمی‌دانستند همان بعض
متجلی یقین را نیز ناقص گفته‌اند جمعے دیگر که حدّهٔ نظر داشتند دیدند که این زیادتی و نقصان راجع
بصفاتِ یقین است نه بنفسِ یقین لاجرم یقین را نیز زائد و ناقص نگفتند مثل آنکه دو آئینه برابر که در
انجلاء و نورانیت تفاوت دارند شخصے بعید آئینه را که انجلاء زیاده دارد و نمایندگی در وے بیشتر است
گوید که این آئینه زیاده است از آئینهٔ دیگر که آن انجلاء و نمایندگی ندارد و شخصے دیگر گوید که هر دو آئینه
برابرند زیادت و نقصان ندارند تفاوت در انجلاء و نمایندگی است که از صفاتِ آن دو آئینه است
پس نظرِ شخصِ ثانی صائب است و بحقیقتِ شے نافذ و نظرِ شخصِ اول مقصور بر ظاهر است و تفاوتِ صفت
بدرجات رفته و یرفع الله الذین آمنوا منکم والذین اوتوا العلم درجات آرے این تحقیق که این فقیر
باظهارِ آن موفق شده است اکثر اعتراضاتِ مخالفان که بر عدمِ زیادتی و نقصانِ ایمان نموده‌اند زائل
گشت و ایمانِ عامهٔ مومنان در جمیع وجوه مثلِ ایمانِ انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات نشد زیرا که
ایمانِ انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات که تمام متجلی و نورانی است ثمرات و نتائج باضعاف زیاده
دارد از ایمانِ عامهٔ مومنان که بظلمات و کدورات دارد و علی هذا التفاوت درجاتهم و همچنین ایمانِ
ابی بکر رضی الله تعالی عنه که وزنش زیاده از ایمانِ این امت است باعتبارِ انجلاء و نورانیت
باید داشت و زیادتی را راجع بصفاتِ کامله باید ساخت نمی‌بینی که انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات
با عامه در نفسِ انسانیت برابرند و در حقیقت و ذات همه متحد تفاضل باعتبارِ صفاتِ کامله آمده است و آنکه
صفاتِ کامله ندارد گویا از نوع خارج است و از خواص و فضائلِ آن نوع محروم با وجودِ این تفاوت
در نفسِ انسانیت زیادتی و نقصان راه نمی‌یابد نمی‌توان گفت که انسانیتش قابلِ زیادتی و نقصان
است والله سبحانه الملهم للصواب و ایضاً گویند که مراد از تصدیقِ ایمانی نزد بعضے تصدیقِ
منطقی است که شاملِ ظن و یقین است برین تقدیر زیادتی و نقصان را در نفسِ ایمان گنجایش گشت
لیکن صحیح آن است که مراد از تصدیق اینجا یقین و اذعانِ قلبی است نه معنیِ عام که شاملِ ظن هم

عـه كون الاستثناء يوهم الشك لعله لشك يجب الاجتناب منه ۱۲

امام اعظم گوید انا مؤمن حقا و امام شافعی گوید انا مؤمن ان شاء الله تعالیٰ فی الحقیقت نزاع ایشان
لفظی است مذہب اول باعتبار ایمان حال است و مذہب ثانی باعتبار مآل و عاقبت کار اما تحاشی
از صورت استثنا اولیٰ و احوط است کما لا یخفیٰ علی المنصف و کرامات اولیاء الله حق است و از کثرت
وقوع خوارق عادات از ایشان این معنی از ایشان عادت مستمرہ گشته است و منکر آن منکر علم عادی
و ضروری ست معجزہ نبی مقرون بدعوی نبوت است و کرامت ولی ازین معنی خالی است بلکہ مقرون
باعتراف متابعت آن نبی فلا اشتباہ بین المعجزۃ و الکرامۃ کما زعم المنکرون و ترتیب افضلیت
درمیان خلفاء راشدین بترتیب خلافت است اما افضلیت شیخین باجماع صحابہ و تابعین ثابت شدہ
است چنانچہ نقل کردہ اند آن را جماعہ از اکابر ائمہ کہ یکے از ایشان امام شافعی است قال الشیخ الامام
ابو الحسن الاشعری ان تفضیل ابی بکر ثم عمر علی بقیۃ الامۃ قطعی قال الذہبی و قد تواتر عن
علی فی خلافتہ و کرسی مملکتہ و بین الجم الغفیر من شیعتہ ان ابا بکر و عمر افضل الامۃ ثم قال
رواہ عن علی کرم الله تعالیٰ وجہہ نیف و ثمانون نفسا و عدد منہم جما ثم قال فقبح الله الرافضۃ
ما اجہلہم و روی البخاری عنہ انہ قال خیر الناس بعد النبی علیہ و علیٰ آلہ الصلوۃ و السلام
ابو بکر ثم عمر ثم رجل آخر فقال ابنہ محمد بن الحنفیۃ ثم انت فقال انما انا رجل من المسلمین
و صحح الذہبی و غیرہ عن علی انہ قال الا وانہ بلغنی ان رجالا یفضلونی علیہما و من وجدتہ
فضلنی علیہما فہو مفتر علیہ ما علی المفتری و اخرج الدارقطنی عنہ لا اجد احدا فضلنی علی

أبي بكر وعمر إلا جلدته جلد المفتري وأمثال ذلك منه ومن غيره من الصحابة متواتر
بحيث لا مجال فيها لإنكار أحد حتى قال عبد الرزاق من أكابر الشيعة أفضل الشيخين
بتفضيل علي إياهما على نفسه وإلا لما فضلتهما كفى بي وزرا أن أحبه ثم أخالفه كل ذلك
مستفاد من الصواعق وأما تفضيل عثمان بر علی رضی الله تعالی عنهما پس اکثر علمای اہل سنت برآنند
که افضل بعد از شیخین عثمان است پس علی و مذهب ائمهٔ اربعه مجتهدین نیز همین است و توقفے که در
افضلیتِ حضرتِ عثمان از امام مالک نقل کرده اند قاضی عیاض گفته که او رجوع کرده است از توقف
بسوئے تفضیلِ عثمان و قرطبی گفته است هو الأصح إن شاء الله تعالى و تحقیق توقفے که از عبارت
امامِ اعظم رحمه الله فهمیده اند که من علامات السنة والجماعة تفضيل الشيخين ومحبة الختنين
نزد این فقیر اختیارِ این عبارت را محملِ دیگر است که چون ظهورِ فتن و اختلال در امور مردم در زمان
خلافتِ حضرت ختنین بسیار شده بود و بدلہائے مردم ازین راه کدورتے راه یافته امام این معنی
را ملاحظه فرموده در حقِ ایشان لفظِ محبت اختیار نموده است و دوستی ایشان را از علاماتِ سنت
ساخته بے آنکه شائبهٔ توقف ملحوظ بود وکیف وکتب الحنفية مشحونة بأن أفضليتهم على ترتيب
خلافتهم بالجمله افضلیتِ شیخین یقینی است و افضلیتِ حضرت عثمان دون او ست اما احوط آنست
که منکرِ افضلیتِ حضرت عثمان را بلکه منکرِ افضلیتِ شیخین را نیز حکم بکفر نکنیم مبتدع و ضال دانیم
چه علما را در تکفیرِ او اختلاف است و در قطعیتِ این اجماع قیل و قال و این منکر قرینِ یزیدِ بیدولت
است که بواسطهٔ احتیاط در لعنِ او توقف کرده اند ایذائیکه بحضرتِ پیغمبر از راه ایذاءِ خلفاءِ راشدین
او میرسد در رنگِ ایذائے است که از راه ایذائے امامین باو رسیده علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات
قال عليه وعلى آله الصلوة والسلام الله الله في أصحابي لا تتخذوهم غرضا من بعدي فمن أحبهم فبحبي
أحبهم ومن أبغضهم فببغضي أبغضهم ومن آذاهم فقد آذاني ومن آذاني فقد آذى الله
ومن آذى الله فيوشك أن يأخذه وقال عز وجل إن الذين يؤذون الله ورسوله

لعنهم الله في الدنيا والآخرة و آنچه مولانا سعد الدین در شرح عقائد نسفی در بحث افضلیت
دانسته است از انصاف دور است و تردیدے که نموده است بے حاصل است چه مقرر علماست که
افضلیت باعتبار کثرت ثواب نزد خدائے جل و علا آنجا مراد است نه افضلیتے که بمعنی کثرت ظهور
فضائل و مناقب بود که نزد عقلا اعتبار دارد زیرا که سلف از صحابه و تابعین آن قدر فضائل و مناقب که از
حضرت امیر نقل کرده اند از هیچ صحابی منقول نشده است حتی قال الامام احمد ما جاء لاحد من
الصحابة من الفضائل ما جاء لعلی و مع ذلک همه ایشان حکم کرده اند بافضلیت خلفاء ثلثه پس معلوم
شد که وجه افضلیت دیگر است ورای این فضائل و مناقب و اطلاع بر آن افضلیت شاهدان
دولت وحی را میسر است که بصریح یا بقرائن معلوم نموده باشند و آن صحابه پیغمبر اند علیه و علیهم
الصلوات والتسلیمات پس آنچه شارح عقائد نسفی گفته است که اگر مراد از افضلیت کثرت
ثواب است پس توقف را جهتے است ساقط است زیرا که توقف را وقتے گنجائش باشد که آن
افضلیت را از قبل صاحب شریعت صریحا او کنایه معلوم نکرده باشند و چون معلوم کرده باشند
چرا توقف نمایند و اگر معلوم نکرده باشند چرا حکم بافضلیت کنند و آنکه همه را ابرار داند و فضل یکے بر دیگرے
فضولی انگارد بوالفضول است عجب بوالفضولے که اجماع اهل حق را فضولی داند مگر لفظ فضل او را
باین فضولی برده است و آنچه صاحب فتوحات مکیه گفته است که سبب ترتیب خلافتهم مدة
اعمارهم دلالت بر مساوات در فضیلت ندارد چه امر خلافت دیگر است و منشأ افضلیت دیگر و امثال
این از شطحیات اوست که شایان تمسک نیست اکثر معارف کشفیه او که از
علوم اهل سنت جدا افتاده است از صواب دور است پس متابعت نکند آن را مگر کسے که دلش
مریض است یا مقلد صرف و آنچه میان صحابه از منازعات و مشاجرات گذشته بر محامل نیک صرف
باید کرد و از هوا و تعصب دور باید داشت قال التفتازانی مع افراطه فی حب علی کرم الله وجهه ان
ما وقع من المخالفات والمحاربات لم یکن عن نزاع فی خلافته بل عن خطاء فی الاجتهاد

بعض الحواشي احمد بن موسى الشهير بالخيالي المتوفى سنة ستين وثمانمائة ۱۲ كشف

وفي حاشية الخيالي عليه فان معاوية واحزابه بغوا عن طاعته مع اعترافهم بانه افضل اهل
زمانه وانه الاحق بالامامة منه بشبهة هي ترك القصاص عن قتلة عثمان رضي الله تعالى عنه
ونقل في حاشية قره كمال عن علي كرم الله تعالى وجهه انه قال اخواننا بغوا علينا وليسوا كفرة
ولا فسقة لما لهم من التاويل شك نيست كه خطاء اجتهادى از ملامت دور است واز طعن وتشنيع
مرفوع مراعات حقوق صحبت خير البشر عليه وعلى آله الصلوات والتحيات نموده جميع اصحاب كرام را
بنيكى ياد بايد كرد وبدوستى پيغمبر عليه وعلى آله الصلوات والتسليمات ايشان را دوست بايد داشت
قال عليه وعلى آله الصلوة والسلام من احبهم فبحبي احبهم ومن ابغضهم فببغضي
ابغضهم يعنى محبتى كه باصحاب من تعلق كرده همان محبت است كه بمن متعلق شده است وهمچنين بغضى كه
بايشان تعلق گيرد همان بغض است كه بمن تعلق گرفته است مارا با محاربان حضرت امير هيچ آشنائى نيست
بلكه جائى آنست كه از ايشان در آزار باشيم اما چون اصحاب كرام پيغمبر اند ما بمحبت ايشان ماموريم
واز بغض وايذاء ايشان ممنوع لاچار همه را دوست ميداريم بدوستى پيغمبر عليه وعليهم الصلوات والتسليمات
واز بغض وايذاء ايشان گريزان كه آن بغض وايذاء منجر بآن سرور ميشود وليكن محق را محق گوئيم ومخطى را
مخطى حضرت امير بر حق بودند ومخالفان ايشان بر خطا زياده برين فضولى است تحقيق اين مبحث در
مكتوبيكه بخواجه محمد اشرف نوشته است بتفصيل ذكر يافته است اگر خفائى مانده باشد بآن مكتوب رجوع
فرمايند بعد از تصحيح عقائد از تعلم احكام فقهيه چاره نبود واز دانستن فرض وواجب وحلال وحرام وسنت
ومندوب ومشتبه ومكروه گذر نه وهمچنين عمل بمقتضاى اين علم نيز ضرورى است مطالعه كتب فقهيه ضروريات
شمرند وسعى بليغ در اتيان اعمال صالحه مرعى دارند شمه از فضائل واركان صلوة كه عماد دين است ابراد
مى نمايد استماع فرمايند اول از اسباغ در وضو چاره نبود هر عضو را سه بار بتمام وكمال بايد شست تا
بروجه سنت ادا يابد ودر مسح سر استيعاب بايد نمود ودر مسح گوش ومسح رقبه احتياط بايد فرمود وتخليل
اصابع رجل بخنصر دست چپ از جانب زير آن اصابع آمده است آنرا مراعات فرمايند اينرا مستحب

را اندک نداند مستحب دوست داشته شده حق است جلّ وعلا که مرضی او تعالی اگر تمام دنیا
یک فعل مرضی و محبوب حق جلّ سلطانه معلوم شود و عمل بمقتضای آن میسر گردد مغتنم است
حکم آن دارد که کسی بجز خزف ریزه‌هائی چند جوهر نفیس را بخرد و بجماد لاطائل روح را بدست آرد
بعد از طهور کامل و اسباغ وضو قصد نماز که معراج مومن است باید فرمود و اهتمام باید نمود که نماز فرض
بی جماعت ادا نیابد بلکه تکبیر اولی نیز با امام ترک نشود و نماز در وقت مستحب ادا یابد و در قراءة مراعاة
قدر مسنون باید کرد و در رکوع و سجود از طمانیت چاره نبود که فرض است یا واجب بقول مختار و در قومه
راست باید ایستاد بر نهجی که استخوانها بمقر خود رجوع نماید و بعد از راست ایستادن طمانیت در کار است
نیز باید کرد که فرض است یا واجب یا سنت علی اختلاف الاقوال و همچنین در جلسه که میان دو سجده است
بعد از نشستن درست اطمینان نیز در کار است چنانچه در قومه و اقل تسبیح رکوع و سجود سه بار است و
اکثرش تا هفت بار یا یازده بار علی اختلاف الاقوال و تسبیح امام باندازه حال مقتدیان است شرم
می آید که کسی در حال انفراد در وقت قوت و استطاعت اقتصار بر اقل تسبیحات نماید اگر نتواند پنج
بار یا هفت بار بگوید و در وقت سجده رفتن آنچه بزمین نزدیک تر است اول بر زمین نهد پس اول
هر دو زانو بر زمین نهد بعد از آن هر دو دست بعد از آن بینی را بعد از آن جبین را و در وقت وضع
زانو و دست ابتدا از یمین باید نمود و در وقت رفع رأس آنچه بآسمان نزدیکتر است اول باید برداشت
پس ابتدا از رفع از جبین باید نمود و در وقت قیام نظر بر موضع سجود باید دوخت و در وقت رکوع بر
پایهای خود نظر باید کرد و در سجود بر نوک بینی خود و در جلوس بر دو دست خود یا بر کنار خود ملاحظه
باید نمود چون نظر از پراگندگی دوخته شود و بر مواضع مذکوره گماشته گردد نماز جمعیت میسر شود و صلوة
بخشوع حاصل آید کما هو المنقول عن النبی علیه و علی آله الصلوة والسلام و همچنین تفریج اصابع
دو دست در وقت رکوع و ضم ساختن آن اصابع در وقت سجود سنت است آن را نیز مراعات
فرمایند انگشت کشادن یا ضم ساختن بی تقریب نیست فوائد در ضمن آن ملاحظه نموده صاحب شرع

بعمل در آوردہ است مارا ہیچ فائدہ برابر متابعتِ صاحبِ شریعت نیست علیہ وعلٰی آلہ الصلوٰۃ
والسلام این ہمہ احکام در کتبِ فقہیہ کہ مذکور شدہ تفصیل و ایضاح و مقصود از ایراد اینجا ترغیب اعمال
است بمقتضائے علمِ فقہ وفقنا اللّٰہ سبحانہ وایاکم علی الاعمال الصالحۃ الموافقۃ للعلوم
الشرعیۃ بعد ان وفقنا اللّٰہ سبحانہ لتصحیح العقائد الدینیۃ بحرمۃ سید المرسلین
علیہ وعلیہم وعلٰی آل کل من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا اگر شوق فضائلِ
صلوٰۃ و دانستن کمالاتِ مخصوصۂ آن در نمو باشد پس سہ مکتوب کہ متصل و قریب یکدیگر اند از مطالعہ
فرمایند اول مکتوب بنام فرزندی محمد صادق نوشتہ شدہ است و مکتوب دوم بنام میر محمد نعمان
و مکتوب سوم باسم شیخ مآب میان شیخ تاج بعد از تحصیل دو جناحِ اعتقادی و عملی اگر توفیقِ ایزدی
جل سلطانہ رہنمونی فرماید سلوکِ طریقۂ علیۂ صوفیہ است نہ از برائے آن غرض کہ شئے زائد
از آن اعتقاد و عمل حاصل کنند و امرِ جدید بدست آرند بلکہ مقصود آنست کہ نسبت بمعتقدات یقینے و اطمینانے
حاصل کنند کہ ہرگز بتشکیکِ مشکک زائل نگردد و بایرادِ شبہہ باطل نشود چہ پائے استدلال چوبین
و مستدل بے تمکین الا بذکر اللّٰہ تطمئن القلوب و نسبت باعمال یسرے و سہولتے حاصل
کنند و کسل و سرکشی کہ از امارہ ناشی میشود زائل گردانند و ایضاً مقصود از سلوکِ طریقۂ صوفیہ نہ آنست
کہ صور و اشکالِ غیبی را مشاہدہ نمایند و انوار و الوان را معاینہ کنند این خود داخلِ لہو و لعب است صور و انوار
حسی چہ نقصان دارد کہ کسے اینہا را گذاشتہ بریاضات و مجاہدات تمنائے صور و انوارِ غیبی نماید چہ
این صور و آن صور و این انوار و آن انوار ہمہ مخلوقِ حق اند جل و علا و از آیات وائلہ بر وجودِ او تعالٰی
و در میانِ طرقِ صوفیہ اختیار کردنِ طریقۂ علیۂ نقشبندیہ اولٰی و انسب است چہ این بزرگواران التزام
متابعتِ سنت نمودہ اند و اجتناب از بدعت فرمودہ لہذا اگر دولتِ متابعت دارند و از احوال
ہیچ ندارند خورسند اند و اگر با وجود احوال در متابعت فتور دانند آن احوال را نمی پسندند از اینجاست کہ سماع
و رقص را تجویز نکردہ اند و احوالیکہ بران مترتب شود اعتبار ننمودہ بلکہ ذکرِ جہر را بدعت دانستہ منع آن

لعه چنانچہ بعضے از نادانان خیال مے کردند و این را کمال مے دانستند ۱۲

فرموده اند و ثمرات کبیران مترتب شود التفات بآن ننموده روزے بمجلس طعام و ملازمت حضرت ایشان
حاضر بودیم شیخ کمال که یکے از مخلصان حضرت خواجهٔ ما بوده در وقت افتتاح طعام در حضور ایشان
بسم الله را بلند گفت ایشان را ناخوش آمد بحدیکه زجر بلیغ فرمودند و فرمودند که او را منع کنند که در مجلس
طعام ما حاضر نشود و از حضرت ایشان شنیده ام که حضرت خواجهٔ نقشبند علماء بخارا را جمع کرده بجانقاه
حضرت امیر کلال برده بودند تا ایشان را از ذکر جهر منع فرمایند علما بحضرت امیر گفتند که ذکر جهر بدعت است
نکنند ایشان در جواب فرمودند که نکنیم اکابر این طریق هرگاه در منع ذکر جهر این همه مبالغه نمایند انس
سماع و رقص و وجد و تواجد چه گوید احوال و مواجید که باسباب نامشروعه مترتب شوند نزد فقیر از قبیل
استدراجات است چه اهل استدراج را نیز احوال و اذواق دست میدهد و کشف توحید و مکاشفه
و معاینه در مرایا صور عالم الظهور مے آید حکماء یونان و جوگیه و براهمهٔ هند درین معنی شریک اند علامت
صدق احوال موافقت علوم شرعیه است با اجتناب از ارتکاب امور محرمه و مشتبهه آنند که سماع و
رقص فی الحقیقت داخل لهو و لعب است کریمهٔ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْتَرِيْ لَهْوَ الْحَدِيْثِ
در شان منع سرود نازل شده است چنانچه مجاهد که شاگرد ابن عباس است و از کبار تابعین گوید که
مراد از لهو الحديث سرود است وَفِي الْمَدَارِكِ لَهْوُ الْحَدِيْثِ السَّمَرُ وَالْغِنَاءُ وَكَانَ ابْنُ
عَبَّاسٍ وَابْنُ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُمْ يَحْلِفَانِ اَنَّهُ الْغِنَاءُ وَقَالَ مُجَاهِدٌ فِيْ قَوْلِهٖ تَعَالٰى وَالَّذِيْنَ
لَا يَشْهَدُوْنَ الزُّوْرَ اَىْ لَا يَحْضُرُوْنَ الْغِنَاءَ وَحُكِيَ عَنْ اِمَامِ الْهُدٰى اَبِيْ مَنْصُوْرٍ الْمَاتُرِيْدِيْ مَنْ
قَالَ لِمُقْرِئِ زَمَانِنَا اَحْسَنْتَ عِنْدَ قِرَاءَتِهٖ يَكْفُرُ وَبَانَتْ مِنْهُ امْرَاَتُهٗ وَاَحْبَطَ اللّٰهُ تَعَالٰى كُلَّ حَسَنَاتِهٖ

هو ابو بکر الدبوسی نسبۃ الی دبوسیۃ قریۃ بسمرقند ۱۲ فوائد بہیہ

وحکی عن ابی نصر الدبوسی عن القاضی ظہیر الدین الخوارزمی من سمع الغناء من المغنی
وغیرہ او یری فعلا من الحرام فیستحسن ذلک باعتقاد او بغیر اعتقاد یصیر مرتدا فی الحال بناء
علی انہ ابطل حکم الشریعۃ ومن ابطل حکم الشریعۃ فلا یکون مومنا عند کل مجتہد
ولا یقبل اللہ تعالی طاعتہ واحبط اللہ تعالی کل حسناتہ ۔ اعاذنا اللہ سبحانہ من ذلک
وآیات واحادیث و روایات فقہیہ در حرمت غنا بسیار است بحدیکہ احصائے آن متعذر است
لیکن اگر شخصے حدیث منسوخ یا روایت شاذہ را در اباحت سرود بیارد اعتبار نباید کرد زیرا کہ ہیچ فقیہے
در ہیچ وقتے و زمانے فتوے باباحت سرود نداده است و رقص و پاکوبی را تجویز نداشتہ چنانکہ در
منتخب رسالہ امام ہمام ضیاء الدین شامی مذکور است و عمل صوفیہ در حل و حرمت سند نیست ہمین
بس نیست کہ ما ایشان را معذور داریم و ملامت نکنیم و امر ایشان را بحق سبحانہ وتعالی مفوض
داریم اینجا قول امام ابی حنیفہ و امام ابی یوسف و امام محمد معتبر است نہ عمل ابی بکر شبلی و ابی الحسن نوری
صوفیان خام این وقت عمل پیران خود را بہانہ ساختہ سرود و رقص را دین و ملت خود گرفتہ اند
و طاعت و عبادت ساختہ اولئک الذین اتخذوا دینہم لہوا ولعبا و از روایت سابق معلوم
شده است کسیکہ فعل حرام را مستحسن داند از زمرۂ اہل اسلام مے برآید و مرتد میگردد پس خیال باید کرد
کہ تعظیم مجلس سماع و رقص نمودن بلکہ آنرا طاعت و عبادت دانستن چہ شناعت دارد وللہ سبحانہ الحمد
والمنۃ کہ پیران ما بایں امر مبتلا نشدند و ما تابعان را از تقلید این امر وا رہانیدند شنیده مے شود
کہ مخدوم زاده ما میل بسرود دارند و مجلس سرود و قصیده خوانی در شبہا جمعہ منعقد میسازند و اکثر یاران
درین امر موافقت مینمایند عجب ہزار عجب مریدان سلاسل دیگر عمل پیران خود را بہانہ ساختہ ارتکاب
این امر مینمایند و حرمت شرعی را بعمل پیران خود دفع مے کنند اگرچہ فی الحقیقت درین امر محق نیستند
یاران درین ارتکاب چہ معذرت خواہند فرمود حرمت شرعی یکطرف و مخالفت طریقت پیران
خود یکطرف نہ اہل شریعت ازین فعل راضی اند و نہ اہل طریقت اگر حرمت شرعی نبودے مجرد

احداثِ امر در طریقت شیخ بودے فکیف که حرمتِ شرعی بآن جمع شود یقین است که جنابِ میرزا جیو
باین امر راضی نخواهند بود اما مراعاتِ آدابِ شما نموده بصریح منع هم نمیکنند و یاران را ازین اجتماع نهی نمی نمایند
این فقیر چون در آمدنِ خود توقف دید چند فقره فراهم آورده نوشته فرستاد این سبق در ملازمتِ میرزا جیو
بگذرانند و از اول تا آخر پیشِ ایشان بخوانند والسلام

مکتوب دویست و شصت و هفتم (۲۶۷)

بمیرزا حسام الدین احمد صادر شده در بیان آنکه اسرار و دقائق که حضرت ایشان بآن متمیز گشته اند

میرزا حسام الدین احمد در بیانِ آنکه اسرار و دقائق که حضرتِ ایشان بآن متمیز گشته اند
شمه ازان بظهور نمیتوان آورد بلکه برمز و اشارت نیز ازان باب سخن نمیتوان کرد و آن اسرار مقتبس از
مشکوٰةِ نبوت است و ملائکهٔ عالین نیز درین دولت شریک اند و صاحبِ این اسرار کم است بعد الحمد و
الصلوٰة و تبلیغ الدعوات میرساند که صحیفهٔ شریفه که از روے کرم بنامِ این حقیر ساخته بودند بمطالعهٔ آن
مشرف گشت جزاکم الله سبحانه خیر الجزاء از انعاماتِ حق جل سلطانه چه نویسد و چسان شکرِ آن نماید
علوم و معارف بکرامتِ متعاقبه میشود و بتوفیقِ خداوندی جل شانه اکثرِ آن در قیدِ کتابت مے آید و بسمعِ اہل
و نااہل میرسد اما اسرار و دقائقے که بآن متمیز است شمه ازان بظهور نمیتواند آورد بلکه برمز و اشارت
نیز ازان مقوله سخن نمیتواند کرد و فرزندی اعزی که مجموعهٔ معارفِ فقیر است و نسخهٔ مقاماتِ سلوک و جذبه
رمزے ازین اسرارِ دقیقه با او در میان مے آرد و بتیغ تمام در استتارِ آن میکوشد با آنکه میداند که فرزند
از محرمانِ اسرار است و آخر خطا و غلط محفوظ اما چه کند که دقتِ معانی زبان را میگیرد و لطافتِ اسرار
بهار امے بندد و یَضِیقُ صَدْرِیْ وَلَا یَنْطَلِقُ لِسَانِیْ نقدِ وقت است آن اسرار نه ازان قبیل اند
که در بیان نیایند بلکه در بیان مے آرند ﴿ فریاد حافظ این همه آخر بهرزه نیست ﴾ هم قصهٔ غریب
و حدیثِ عجیب هست ﴿ این دولت که ما در استتارِ آن میکوشیم مقتبس از مشکوٰةِ نبوتِ انبیاست
علیهم الصلوات و التسلیمات و ملائکهٔ کرام علی نبینا و علیهم الصلوات و التسلیمات شریکِ این دولت

اندو از متابعان انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات هر کرا باین دولت مشرف سازند ابو هریره
گوید رضی الله تعالی عنه که من از رسول خدا صلی الله تعالی علیه وسلم دو نوع علم اخذ نمودم یکی
از آن دو علم آنست که در میان شما منتشر ساختم و علم دیگر را اگر منتشر سازم حلقوم مرا ببرند و آن علم دیگر
علم اسرار است که فهم هر کس بآن نرسد ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ
تا تمام فروع آنکه کتابتی بحضرات خواجه زادها نوشته است بنظر شریف خواهد گذشت مخدوما مکرما
احداثی که در طریقت پیدا کنند نزد فقیر کم از بدعتی نیست که در دین احداث کنند برکات طریقت
تا زمانی فائض است که احداثی در طریقت پیدا نشده است و چون امر محدث در طریقت پیدا شد
راه فیوض و برکات آن طریق مسدود گشت پس محافظت طریقت از اهم مهام آمد و اجتناب از مخالفت
طریقت از ضروریات گشت پس هر جا از هر که مخالفت طریقت خود ببینند زجر و مبالغه منع آن فرمایند
و ترویج و تقویت آن طریقت کنند والسلام و الاکرام

مکتوب دویست و شصت و هشتم (۲۶۸)

بخانخانان صدور یافته در بیان آنکه علم وراثت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات چیست و مراد از علما که در حدیث
علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل واقع شده اند کدام اند و در بیان آنکه علم اسرار که از وراثت انبیا باقی مانده است
علیهم الصلوات والتسلیمات غیر آن اسرار است که اولیاء امت بآن تکلم کرده اند از علم توحید وجودی و بیان احاطه
و سریان و قرب و معیت و ما یناسب کل ذلک ٭ الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی احوال و
اوضاع فقرای این حدود مستوجب حمد است المسئول من الله سبحانه سلامتکم و عافیتکم و ثباتکم و استقامتکم
چون مبحث علم وراثت در میان بوده چند کلمه از آن مقوله بتقریب وقت نوشته آمد در اخبار آمده العلماء
ورثة الانبیاء علمی که از انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات باقی مانده است دو نوع است علم احکام و علم اسرار
عالم وارث کسی است که او را از هر دو نوع علم سهم بوده باشد نه آنکه او را از یک نوع نصیب بوده از نوع دیگر بی

که آن منافیِ وراثت است چه وارث را از جمیعِ انواعِ ترکهٔ مورث نصیبست نه از بعض دون بعض و آنکه اورا از
بعضِ معین نصیبست داخلِ غرماست که نصیبِ او بجنسِ حقِ او تعلق گرفته است و همچنین فرموده علیه
و علی آله الصلوة والسلام علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل مراد از علما علماء وارثانند نه غرما که نصیبی
از بعضِ ترکه فرا گرفته اند چه وارث را بواسطهٔ قرب و جنسیت بمورث میتوان گفت بخلافِ غریم که ازین
علاقه خالی است پس هر که وارث نبود عالم نباشد مگر آنکه علمِ اورا مقید بیک نوع سازیم و گوییم که عالمِ علمِ احکام
است مثلاً و عالمِ مطلق آن بود که وارث باشد و از هر دو نوع علم اورا نصیبِ وافر بود اکثرِ مردم گمان دارند
که علمِ اسرار عبارت از علومِ توحیدِ وجودیست و شهودِ وحدت در کثرت و مشاهدهٔ کثرت در وحدت و حکایات
است از معارفِ احاطه و سریان و قرب و معیتِ او تعالی بنهجیکه مکشوف و مشهودِ اربابِ احوال است
حاشا و کلا ثم حاشا و کلا که این علوم و معارف از علمِ اسرار بوند و شایانِ مرتبهٔ نبوت باشند زیرا که
منشأ این معارف سکرِ وقت و غلبهٔ حال که منافیِ صحو است و علمِ انبیاء علیهم الصلوات والتحیات
چه علمِ احکام و چه علمِ اسرار همه صحو در صحو است که شمه از سکر با آن ممتزج نگشته است بلکه این معارف مناسبِ مقام
ولایت اند که قدم راسخ در سکر دارد پس این علوم از اسرارِ ولایت بوند نه از اسرارِ نبوت انبیاء علیهم الصلوات
والتسلیمات هر چند ولایت نیز ثابت است اما احکامِ آن مغلوب اند در جنبِ احکامِ نبوت مضمحل است
بلی هر جا شود مهر آشکارا * ستاره را جز نهان بودن چه یارا * فقیر در کتب و رسائلِ خود نوشته است
و تحقیق نموده که کمالاتِ نبوت حکمِ دریای محیط دارد و کمالاتِ ولایت در جنبِ آن قطره ایست مختصر اما چه توان
کرد جمعی از نارسائی بکمالاتِ نبوت گفته اند که الولایة افضل من النبوة و جمعی دیگر در توجیهِ آن گفته اند که ولایت
نبی افضل است از نبوت او و این هر دو فریق حقیقتِ نبوت را نادانسته حکم بغائب کرده اند نزدیک باین حکم
است حکم بترجیحِ سکر بر صحو اگر حقیقتِ صحو را میدانستند هرگز سکر را بصحو نسبت نمیدادند چه نسبت خاک را
با عالمِ پاک و تا آنکه صحوِ خواص را امثالِ صحوِ عوام دانسته سکر را بر آن ترجیح داده اند کاش سکرِ خواص را نیز مماثلِ سکرِ
عوام دانسته جرأت باین حکم نمی نمودند چه مقررِ عقلاست که صحو بهتر از سکر است اگر صحو و سکر مجازی است

این حکم ثابت است واگر حقیقی است نیز این حکم ثابت ولایت از نبوت افضل گفتن وسکر را بر صحو ترجیح دادن هم رنگ
آنست که کسے کفر را بر اسلام ترجیح دهد وجهل را از علم بهتر داند زیرا که کفر وجهل مناسب مقام ولایت است واسلام ومعرفت
مناسب مرتبهٔ نبوت منصور گوید شعر کفرت بدین الله والکفر واجب ✿ لدیّ وعند المسلمین قبیح ✿
محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم از کفر استعاذه مینماید قل کل یعمل علی شاکلته
چنانچه در عالم مجاز اسلام بهتر از کفر است در حقیقت نیز اسلام را از کفر بهتر باید دانست فان المجاز قنطرة الحقیقة
اگر گویند که در مقام ولایت چنانچه در مرتبهٔ جمع کفر وسکر وجهل ثابت است در مرتبهٔ فرق بعد الجمع اسلام وصحو ومعرفت
نیز متحقق پس کفر وسکر وجهل را بمقام ولایت مناسب گفتن بچه معنی بود گوئیم که صحو وامثال آن در مرتبهٔ فرق ثابت
شدن نسبت بمرتبهٔ جمع است که سراسر سکر واستتار است والا صحو آن مرتبه نیز ممتزج بسکر است واسلام آن مختلط بکفر
ومعرفت مشوب بجهل اگر در کتابت گنجایش میداشت احوال ومعارف مرتبهٔ فرق را بتفصیل ذکر کرده امتزاج سکر وامثال آنرا
در آن مرتبه بیان مینمود ارباب فطانت شاید این معنی را بتفرس نیز دریابند العجب کل العجب این قدر را نفهمیده
انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات این همه بزرگی وکلانی که یافتند از راه نبوت یافتند نه از راه ولایت وولایت بیش از
خادمے نیست از برائے نبوت اگر ولایت را بر نبوت مزیت میبود ملائکهٔ ملأ اعلی که ولایت ایشان اکمل است از
سائر ولایات از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات افضل میشدند وگروهے از جاهلیه چون ولایت را افضل از نبوت دانستند
ولایت ملأ اعلی را اکمل از ولایت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات دیدند ناچار ملائکهٔ عالین را از انبیا افضل گفتند
علیهم الصلوات والتسلیمات واز جمهور اهل سنت جدا افتادند کل ذلک لعدم الاطلاع علی حقیقة النبوة وچون در نظر
محروم بواسطهٔ بعد عهد نبوت کمالات نبوت در جنب کمالات ولایت حقیر مے در آید لاجرم سخن را درین باب مبسوط
ساخت وشمهٔ از حقیقت معامله وانمود ربنا اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا فی امرنا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم
الکافرین اخوی ارشدی میان شیخ داود چون منسوب آن حضرت بودند باعث این تصدیع گشتند والسلام

وقد تم القسم الرابع من الدفتر الاول بعون الله تعالی وحسن توفیقه الملک العلام صلی الله تعالی وسلم وبارک وآله افضل
الصلوات والتسلیمات والبرکات علی خیر خلقه سیدنا محمد وعلی آله وصحبه اجمعین وعلینا معهم برحمتک یا ارحم الراحمین

الحمد لله والمنة که حصه چهارم مکتوبات امام ربانی رح بتاریخ چهاردهم المحرم الحرام بکتابت غلام محمد کاتب امرتسری تمام شد

[illegible]

بامداد یزدانی و فضل رحمانی

حصه پنجم

دفتر اول مکتوبات

حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی ۱۰۳۴ھ

در مطبع ایجوکیشنل مالکان سعید ایچ ایم کمپنی مطبوع گردید

محرم الحرام ۱۳۹۲ھ

بامداد یزدانی و فضل رحمانی

بسم الله الرحمن الرحیم

حق حق حق

مکتوب دویست و شصت و نهم

بمرتضی خان صدور یافت در ترغیب بر اهانت رسانیدن باعدای دین و تخریب و توهین آلهه باطله این جماعت و بیدولتان و ابطال رسوم ایشان و این امر عظیم القدر را مناسب ذالک الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی هر کسی را در دل گذرانیده است از امور و تمنائے این فقیر شدت نمودن است بر دشمنان خدا جل سلطانه و دشمنان پیغمبر او علیه و علیٰ آله الصلوات والتسلیمات و اهانت رسانیدن است باین بیدولتان و خوار داشتن ایشان را و آلهه باطله ایشان را و بیقین میداند که هیچ عملی نزد حق سبحانه از این عمل مرضی تر نیست بنابران مکرر ایشان را باین عمل مرضی ترغیب مینماید و ایشان این عمل را از اهم مهام اسلام میدانند چون بدولت انجا تشریف برده اند برای تخریب و اهانت رسانیدن آن بقعه کثیفه و اهل آن متعین شده اند اقل شکر این نعمت بجا باید آورد که جمع کثیر برای تعظیم و توقیر آن مقام و اهل آن میرفتند سبحانه الحمد والمنة که حضرت حق سبحانه و تعالی ما را بآن ابتلا نساخت و بعد از شکر این نعمت عظمی در تحقیر و توهین این بیدولتان و آلهه باطله ایشان سعی بلیغ باید فرمود

و هر قدر که میسر شود بخفیه یا بجهر در تخریب این جماعه باید کوشید و انواع اهانت بآن بت تراشیده
ناتراشیده باید رسانید امیدوار است که بعضی از مداهنتها که واقع شده است باین عمل تلافی آنها نمایند
و کفاره سازند ضعف بدن و شدت سرما مانع است والا بخدمت ایشان رسیده ترغیب این امر مینمود
و باین تقریب یکبار تفی بر آن سنگ می انداخت و از سرمایه سعادت میساخت زیاده چه مبالغه نماید

مکتوب دویست و هفتادم (۲۷۰)

سه تف بالفتح آب دهن را گفتند افگندن و زدن و کردن مستعمل

بشیخ نور محمد صدور یافته در بیان ترجیح بعضی صحبتها بر عزلت. الحمد لله و سلام علی عباده الذین
اصطفی. اخوی شیخ نور محمد دور افتادگان را بر نهجی فراموش ساخته اند که بسلامی و پیامی هم یاد
نمیکنند متمنای شما عزلت و انزوا بوده که میسر شد اما بعضی از صحبتها است که بر عزلت می چربد
قیاس از حال ویس قرنی نمایند که چون عزلت اختیار کرد بصحبت خیر البشر علیه و علی آله الصلوات
والتسلیمات نرسید از کمالات صحبت بهره نیافت و از تابعین گشت و از خیریت پایه اولی بدرجه
دوم رسید بعنایة الله سبحانه صحبت هر روز بطرز دیگر است من استوی یوماه فهو مغبون
والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی آله الصلوات والتحیات

مکتوب دویست و هفتاد و یکم (۲۷۱)

سه یعنی یاران را ترقی بخش است در جذب عروج

بشیخ حسن برکی صدور یافته در حل استفسار واقعه که دیده بود. الحمد لله و سلام علی عباده الذین
اصطفی. مکتوب شریف اخوی اعزی شیخ حسن رحمکم الله سبحانه حاله و اوصله الی کماله
رسید واقعه روشن که رو داده بود و نوشته بودند بوضوح انجامید امیدوار باشند و آنچه مامور اند و اتیان
آن بجان کوشند و سر موی از اتیان احکام شرعیه تجاوز تجویز نکنند و بمعتقدات حقه اهل
سنت و جماعت متحلی باشند مدار کار این است غیر این همه هیچ اگر والدین شما تجویز کنند

واخوند راضی باشند سپهر هندوستان را غنیمت شمرند والسلام ✤ ✤ ✤ ✤ ✤ ✤

مکتوب دویست و هفتاد و دوم (۲۷۲)

بمیر سید محب الله مانکپوری صدور یافته در بیان ایمان بغیب و ایمانِ شهودی و بیانِ کمال هر کدام و فضلِ ادون ایمانِ غیب بر ایمانِ شهادت و در بیان توحید شهودی و توحید وجودی و آنچه در حصولِ فنا درکار است توحیدِ شهودیست و توحید وجودی هیچ درکار نیست و در بیانِ آنکه اول کسے که اظهارِ توحیدِ وجودی نموده است و تصریح بآن کرده صاحب فتوحات مکیه است عباراتِ مشائخِ ماتقدم هر چند از توحید و اتحاد خبر میدهند اما محمول بر توحیدِ شهودی اند و ما یتعلق بذلک ⁂ بعد الحمد و الصلوٰة سیادت پناه اخوی اعزی میر محب الله معلوم فرمایند که ایمان بغیب بوجودِ واجب تعالی و بسائرِ صفاتِ او سبحانه نصیبِ انبیا است و نصیبِ اصحابِ انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات و نصیبِ اولیائے که بکلیت مرجوع اند و نسبتِ ایشان نسبتِ اصحاب است اگرچه اینها قلیل اند بل اقل و نصیبِ علما و نصیبِ عامهٔ مومنان و ایمانِ شهودی نصیبِ عامهٔ صوفیه است از ارباب عزلت بوده باشند یا از ارباب عشرت چه ارباب عشرت هر چند رجوع اما بکلیت رجوع نموده اند باطنِ ایشان همچنان نگران فوق است ظاهر بخلق اند و باطن بحق جل سلطانه پس همه وقت ایمانِ شهودی نصیبِ ایشان است و انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات چون بکلیت مرجوع اند و بظاهر و باطن متوجه دعوتِ خلق بحق جل و علا لاجرم ایمان غیب نصیب ایشان است و این فقیر در بعضے از رسائلِ خود تحقیق نموده است که با وجودِ رجوع نگرانی فوق علامتِ نقص است و عدم وصول است بانجام کار و رجوع بکلیت علامت وصول است بنهایة النهایه صوفیه کمال را در جمع بین التوجهین دانسته اند و جامع تشبیه و تنزیه را از کمل شمرده هم آن ایشانند و من حسینم یا رب ⁂ و انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات چون از مقامِ دعوت فارغ

میگردند و متوجه عالم بقا میشوند و مصلحت رجوع تمام می‌شود شوق تمام بلقاء الرفیق الاعلی
برآورده بکلیت متوجه حق جل شانه میگردند و در مراتب قرب تخت نشین میشوند هنیئًا
لارباب النعیم نعیمها وللعاشق المسکین ما یتجرع . نزد فقیر کمال آن است که در وقت
عروج کثرت بکلیت از نظر مرتفع شود حتی که اسماء و صفات نیز ملحوظ نباشند و جز احدیت مجرده
هیچ مشهود نبود و ثم یحصل معه ما یحصل معه و در وقت رجوع نظر بتمام بکثرت افتد و غیر از خلق
در رنگ عامه مومنان امر دیگر مشهود او نبود و غیر از ادائے طاعت و دعوت خلق بحق جل و علا
او را کار نباشد و چون امر دعوت بتمام کند و عالم فانی را وداع نماید بکلیت بجناب قدس متوجه شود
و رخت از غیب بشهادت کشد و معامله را از گوش به آغوش برد ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء
والله ذو الفضل العظیم و تا قصے رجوع کلیت انقص خیال نکنید و توجه باطن را که بحق است جل سلطانه
بهتر از توجه بخلق که برائے دعوت و تکمیل ایشان است نداند زیرا که صاحب رجوع باختیار خود در مقام
رجوع نیامده است بلکه مراد حق جل سلطانه از اعلی باسفل نزول کرده است و از وصل به هجر خود را
قرار داده پس صاحب رجوع تام مراد حق است جل شانه و فانی از مراد خود و صاحب توجه بوصل و شهود
محظوظ است و بقرب و معیت شادان شعر هجرے که بود مراد محبوب ، از وصل هزار بار خوشتر ،
شعر کلی فی الوصال عبد لنفسی وفی الهجران مولی للموالی . وشغلی بالحبیب بکل حال
احب الی من شغلی بحالی . و فضائل و کمالات رجوع بسیار است صاحب توجه نسبت بصاحب
رجوع قطره ایست نسبت بدریائے محیط آن رجوع از فضائل نبوت است و آن توجه از آثار ولایت
شتان ما بینهما تا هر کس بدین کمال نرسد ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء و الله
ذو الفضل العظیم بعضے از جاهلان تنزیه و تشبیه گویند که ایمان به تنزیه همه مومنان را حاصل است
عارف آنست که ایمان به تشبیه با آن جمع کند و خلق را مظهر خالق بیند و کثرت را کسوت وحدت
داند و صانع را در صنع مطالعه کند بخلاف توجه تنزیه صرف نزد ایشان نقص است و شهود وحدت

بے ملاحظۂ کثرت عیب این جماعه متوجهان احدیت صرف را ناقص میشمرند و ملاحظۂ وحدت بملاحظۂ
کثرت تحدید میدانند و تقیید مے انگارند سبحان الله و بحمده دعوت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات
بتنزیه صرف است و کتب سماوی ناطق بایمان تنزیهی است انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات نفی آلهه
باطلۂ آفاقی و انفسی مے نمایند و بابطال ایشان دعوت می فرمایند و بوحدت واجب الوجود که بیچون
و بیچگونه است دلالت میکنند هیچ شنیده که پیغمبرے دعوت بایمان تشبیهی نموده است
و تعلق بظهور خالق گفته جمیع پیغمبران علیهم الصلوات والتسلیمات در کلمهٔ توحید واجب الوجود تعالی و تقدس متفقند
و نفی ارباب ما دون او سبحانه مے نمایند قال الله تبارک و تعالی قل یا اهل الکتاب تعالوا الی کلمة
سواء بیننا و بینکم ان لا نعبد الا الله و لا نشرک به شیئا و لا یتخذ بعضنا بعضا اربابا من
دون الله فان تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون این جماعه ارباب بے نهایت اثبات
مینمایند و همه را ظهورات رب الارباب تخیل میکنند و کتاب و سنت را که در مطلب خود مستشهد می آرند
الکتاب هو الاول و الآخر و الظاهر و الباطن و ما رمیت اذ رمیت و لکن الله رمی
ان الذین یبایعونک انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم و السنة اللهم انت الاول
فلیس قبلک شیء و انت الآخر فلیس بعدک شیء و انت الظاهر فلیس فوقک شیء و انت
الباطن فلیس دونک شیء هیچ استشهاد نیست زیرا که این عبارت حصر از برائے نفی کمال
وجود از ماسوا است بابلغ وجه نه نفی اصل وجود چنانکه فرموده لا صلوة الا بفاتحة الکتاب و فرموده
لا ایمان لمن لا امانة له و امثال آن در کتاب و سنت بسیار است این توجیه نه تاویل نصوص است
چنانکه گمان برده اند بلکه حمل نصوص است بر کمال بلاغت و در عرف چون اهتمام بامر رسالت مخصے
مے نمایند میفرمایند که دست او دست منست مقصود اینجا حقیقت نیست مجاز است که ابلغ
از حقیقت است و چون فعل بر اندازهٔ قدرت فاعل که عبد و مملوک صاحب قدرت کامله است
زیاده بوقوع آید و التفات و توجه آن مالک قادر در آن فعل مرعی باشد مالک را میسزد که گوید این

فعل را اسناد کرده ام نه تو این سخن اصلاً دلالت نیست بر اتحاد فعل و نه بر اتحاد ذات ما عداک
که فعل عبد مملوک عین فعل مالک مقتدر بود یا ذات او عین ذات او و این جماعه مذاق انبیا
علیهم الصلوات والتسلیمات کم فهمیده اند که مدار دعوت ایشان بر اثنینیت است و وجود غیر و غیریت
عبارات ایشان را بر توحید و اتحاد فرود آوردن از تکلفات بارده است اگر فی الحقیقت موجود
یکی بود و ماسوای او ظهورات او بودند و عبادت ماسوای عبادت او باشد چنانچه این جماعه گمان
برده اند چرا انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بمبالغه و تاکید منع آن نمایند و عقوبت ابدی بر عبادت
ماسوی مترتب سازند و عابدان آن را دشمنان خدا گویند چون منشأ غلط ایشان را اطلاع نبخشند
و پندار غیریت را که از جهل ایشان ناشی شده است زائل نگردانند و عبادت ایشان را عین عبادت
حق جل و علا ندانند بعضی ازین جماعه گویند که پیغمبران علیهم الصلوات والتسلیمات بواسطه قصور فهم
عوام اسرار توحید وجودی را پوشیده ساخته دعوت را بر غیر و غیریت کرده اند و وحدت را پوشیده
به کثرت دلالت نموده اند این سخن در رنگ تقیه شیعه نامسموع است پیغمبران علیهم الصلوات والتسلیمات
احق اند به تبلیغ آنچه نفس الامری است هرگاه نفس الامر موجود یکی بود و غیر او را وجود نباشد چرا پوشیده
داشته اظهار خلاف نفس امر نمایند علی الخصوص احکامی که بذات و صفات و افعال واجب الوجود
تعالی و تقدس تعلق داشته باشد باظهار و اعلان احق اند کوته نظران اگرچه در فهم آن قاصر بودند
نمی بینی که متشابهات قرآنی و آنچه در احادیث آمده است از متشابهات چه جای عوام که خواص
نیز در فهم آن عاجزند معهذا در اظهار آن ممنوع نشدند و غلط عوام مانع اظهار آنها نگشت این جماعه
آنکه بتعدد وجود قائل است و از عبادت ماسوای او تعالی تنزه می نماید او را مشرک می نامند
و آنکه بیک وجود قائل است او را موحد می گویند اگرچه عبادت بت و صنم نماید بتخیل آنکه بتها ظهورات
حق اند پس عبادت ایشان عبادت حق است تعالی شأنه انصاف باید نمود که ازین دو صنف
مشرک کدام است و موحد کدام انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بوحدت وجود دعوت نکرده اند و همه

گوینده را مشرک نه گفته دعوت ایشان بوحدت معبود است جل شانه و عبادت ماسوای او را شرک گفته
اند اگر صوفیه وجودیه ماسوا را بعنوان غیریت ندانند و نفی شرک نمیکنند ماسوای ماسوا است دانند
یا ندانند بعضی از متاخران ایشان عالم را عین حق جل سلطانه نمیگویند و از عینیت تحاشی
می نمایند و طعن و تشنیع بقائلان عینیت میکنند و شیخ محی الدین و تابعان او را ازین راه بانکار
پیش می آیند و یا تو مینمایند لیکن این جماعه عالم را غیر حق جل سلطانه نمیگویند بلکه نه عین حق و نه غیر حق جل و علا
میدانند این سخن از صواب دور است الاثنان متغایران قضیه مقرره است منکر اثنینیت مصادم
بداهت عقل است غایة ما فی الباب متکلمین در صفات واجبی جل سلطانه لا هو و لا غیره گفته اند
و از غیر غیر مصطلح مراد داشته جواز انفکاک در متغایرین مراعات نموده اند چه صفات واجبی جل
از حضرت ذات تعالی و تقدس منفک نیستند و جواز انفکاک در میان ذات و صفات قدیمه او تعالی و تقدس
متصور نیست پس لا هو و لا غیره در صفات قدیمه صادق است بخلاف عالم که این نسبت در وی مفقود
است کان الله و لم یکن معه شیء پس نفی غیریت از عالم نمودن هم بلغت و هم باصطلاح از
صدق دور است این جماعه از نارسائی خود عالم را در رنگ صفات قدیمه انگاشته اند و حکم مخصوص
آنرا اینجا اطلاق نموده و آنجماعه چون نفی عینیت عالم قائل گشته اند لازم است بر ایشان که بغیریت
عالم قائل شوند و از زمره ارباب توحید وجودی برآیند و بوجودات متعدده عالم گروند در توحید وجود
از عین گفتن چاره نیست چنانچه شیخ محی الدین و تابعان او گفته اند و عین گفتن نه بآن معنی است
که عالم با صانع متحد است حاشا و کلا بلکه بآن معنی است که عالم معدوم است و موجود واجب
است تعالی و تقدس چنانچه این فقیر در بعضی از رسائل خود تحقیق این معنی نموده است سوال
صوفیه وجودیه گوینده دو وجود را که مشرک گویند باعتبار آنست که او دو بین است و دو بین مشرک
طریقت است جواب دفع دو بینی که شرک طریقت است بتوحید شهودی حاصل میشود و توحید وجودی
در آن موطن هیچ در کار نیست باید که مشهود سالک و ملحوظ او غیر از یک ذات مقدس امری دیگر نبود

بیان توحید شهودی که اجرای آن در ما نحن فیه ۱۲

۱ باعتبار لغت پس از جهت تقریر قضیه الاثنان متغایران و باعتبار اصطلاح پس از جهت اختصاص
آن بذات و صفات قدیمه ... ۱۲

تا فنا متحقق شود و شرکِ طریقت مندفع گردد در روز که آفتاب را تمامی بینند و ستارها را نمی بینند
دفع دوبینی حاصل است هرچند هزاران از ستارها در روز موجود بوند مقصود آنست که یک آفتاب
مشهود بود و ستارها معدوم باشند یا موجود بلکه گوئیم که کمالِ فنا در آن صورتست که اشیا موجود باشند
و سالک از کمالِ گرفتاری که بمطلوبِ حقیقی دارد بهیچ چیز التفات ننماید بلکه هیچ چیز را مشاهده نکند
و هیچ چیز در دیدهٔ بصیرتِ او نه درآید و اگر اشیا موجود نباشند فنا از که متحقق شود و فانی از که بود و کرا
فراموش سازد و اول کسیکه تصریح بتوحیدِ وجودی کرده است شیخ محی الدین بن العربی است عبارات
مشایخِ ما تقدم هرچند از توحید و اتحاد خبر میدهد اما قابلِ حمل اند بر توحیدِ شهودی چه هرگاه غیرِ حق را جل شانه
نه بینند بعضی گویند لیس فی جبتی سوی الله و بعضی ندائے سبحانی زنند و بعضی لیس فی
الدار غیره دیار ندا در دهند این همه گلهاست که از شاخِ یک بینی میشگفد هیچ کدام را دلالت بر
بر وحدتِ وجودیت و آنکه مسئلهٔ وحدتِ وجود را مبوّب و مفصّل ساخته است و در رنگِ صرف و نحو
مدوّن نموده شیخ محی الدین است و بعضی از معارفِ خاصهٔ این مبحث را مخصوص بخود گردانیده حتی
که گفته که خاتم النبوة بعضی از علوم و معارف را از خاتم الولایت اخذ میکند و خاتم ولایه محمدی خود را
میداند و شرّاح در توجیهِ آن گفته اند که بادشاه اگر از خزینه دارِ خود چیزے بگیرد چه نقصان دارد
بالجمله و تحصیلِ فنا و بقا و حصولِ کمالاتِ ولایتِ صغری و کبری توحیدِ وجود هیچ در کار نیست توحید
شهودی باید تا فنا متحقق شود و نسیانِ ماسوئے حاصل گردد و تواند بود که سالکے از بدایت تا نهایت
سیر کند و از علوم و معارفِ توحیدِ وجود هیچ بروے ظاهر نشود بلکه نزدیکست که انکارِ این علوم
نماید نزد فقیر راهیکه بے ظهورِ این معارف بسلوک میسّر شود اقرب است از آن راهے که متضمن
این ظهور بود و ایضاً سالکانِ این راه اکثر شان بمطلوب میرسند و رونده ہائے آن راه اکثر
شان در راه میمانند و از دریا بقطره سیر میگردند و بتوهمِ اتحاد ظل گرفتار میمانند و از اصل محروم
میشوند و این معنی را بتجربها معلوم ساخته است و الله سبحانه اعلم و علمه اتم بالصواب و سیر فقیر هرچند

براهِ ثانی میسّر شده است و از ظهوراتِ علوم و معارفِ توحیدی حظِّ وافر یافته امّا چون عنایت
خداوندی جلّ سلطانه شاملِ حالِ او بوده و سیرِ محبوبی داشته بر آورده و معابرِ راه را بامدادِ فضل و عنایت
طی نموده است و از کمالِ کرم او را از ظلال گذرانیده باصل رسانیده اند و چون معامله مسترشدان انتها
ودیگر راهِ دیگر اقرب بوصول است و اسهل بحصول الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی
لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق ، تنبیه ، از تحقیقِ سابق معلوم شد که اگرچه
موجودات متعدّد باشند و ماسوای حق جل و علا موجود بود رواست که فنا و بقا متحقق شود و ولایتِ صغری
و کبرے حاصل آید چه نسیانِ ماسوی فناست نه اعدامِ ماسوی و دیدِ ماسوائی باید که مفقود شود نه آنکه ماسوی
معدوم و ناچیز بود این سخن باوجودِ ظهور بر اکثر خواص پوشیده مانده است از عوام چه گوید توحید
شهودی را عینِ توحیدِ وجودی خیال کرده معرفتِ وحدتِ وجود را از شرائطِ این راه دانسته اند
و ورودِ وجود گوینده را امثالِ آن معضل انگاشته حتی که بسیارے از ایشان معرفتِ حق را جل سلطانه
منحصر در معارفِ توحیدِ وجود خیال کرده اند و شهودِ وحدت را در مرایائے کثرت از انجامِ کار تصور
نموده تا آنکه بعضے از ایشان تصریح کرده که حضرت پیغمبرِ ما علیٰ جمیعِ اخوانه من الصلوات
افضلها و من التسلیمات اکملها بعد از حصولِ کمالاتِ نبوت در مقامِ شهودِ وحدت در کثرت بوده
است کریمۀ انا اعطیناک الکوثر اشارة بآن مقام مینمایند و ترجمۀ کریمه را باین عبارت میکنند
بدرستیکه ما دادیم ترا شهودِ وحدت در کثرت با آنکه از توسّطِ واوِ کوثر در میانِ حروفِ کثر این اشارت
را فهمیده اند حاشا و کلا که این قسم معارف شایانِ مقامِ نبوت باشد چه انبیا علیهم الصلوات
والتحیات بخدائے بیچون جل سلطانه دعوت مینمایند و هرچه در مرایائے چون گنجایش دارد از
بیچونی بے نصیب است و بلاغِ چونی و چندی قسیمِ حضرتِ حق سبحانه و تعالیٰ ایشان را انصاف
و اولیائے انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات نیز از روشے کمالاتِ خود میسنجند و کمالاتِ ایشان را
بمقدارِ کمالاتِ خود میدانند کبرت کلمة تخرج من افواههم ، چو آن کسے که در سنگے نهان است

یعنے گر انبیا است کلمه که برآید از دهان ایشان یعنی بسیار ثقیل است و ناحق ..

زمین و آسمان او همان است بکمینهٔ امّت او را ازین قسم معرفت که اوائل حاصل شده بود بندارست
و استغفار است و آن شهود را در رنگ حلول نصاری از آنجناب قدس نفی مینماید حضرت
خواجه نقشبند قدس سره می فرماید هرچه دیده شد و شنیده شد و دانسته شد آن همه غیر است بحقیقت
کلمهٔ لا نفی باید کرد پس شهود وحدت در کثرت نیز شایان نفی گشت و هرچه شایان نفی است از آن
جناب قدس منتفی است این کلام حضرت خواجه مرا ازین شهود بر آورده است و از گرفتاریهای
مشاهده و معاینه نجات بخشیده و رخت را از علم بجهل کشیده و از معرفت بحیرت برده جزاه الله سبحانه
عنّی خیر الجزاء من با این یک سخن مرید حضرت خواجه ام و حلقه بگوش ایشان و الحق از اولیا
کم کسی بمثل این عبارت تکلم نموده است و جمیع مشاهدات و معاینات را برین نهج نفی ساخته و درین
مقام حقیقت این سخن ایشان که فرموده اند معرفت خدا بر بهاؤ الدین حرام اگر ابتدای او انتهای
بایزید نباشد باید جست چه بایزید با آن بزرگی از شهود و مشاهده نگذشته است و از تنگنای
سبحانی قدم بیرون نزده بخلاف حضرت خواجهٔ ما که بیک کلمهٔ لا نفی جمیع مشاهدات او فرموده اند
و همه را غیر حق ساخته جل سلطانه تنزیه او نزد خواجه تشبیه است و بیچون او چون و کمال او نقص
پس ناچار انتهای او که از تشبیه نگذشته است ابتدای خواجهٔ ما باشد چه بدایت از تشبیه است و
نهایت به تنزیه مگر بایزید را در آخر حال برین نقص اطلاع بخشیده اند که نزدیک باحتضار گفت
ما ذکرتک الا عن غفلة و ما خدمتک الا عن فترة حضور سابق را غفلت دانست
که حضور او نبود تعالی بلکه حضوری ظلّی بود از ظلال و ظهوری بود از ظهورات پس ناچار از و
غافل باشد جلّ سلطانه چه او تعالی وراء الورا است ظلال و ظهورات همه از مبادی و مقدمات اند
و از معارج و معدات و آنچه حضرت خواجه فرموده اند ما نهایت را در بدایت درج میکنیم مطابق واقع است
زیرا که از ابتدای توجه ایشان باحدیّت صرف است و از اسم و صفت جز ذات نمیخواهند تعالی مبتدیان
رشید این طریقهٔ علیه این دولت بطریق انعکاس از شیخ مقتدا که باین کمال مشرف شده است

حاصل میشود دانند یا نه اند پس ناچار نهایت کمل و بدایت این بزرگواران مندرج باشد غایة ما فی الباب
این توجه احدیت در ایشان اگر غلبه پیدا کند و ظاهر را نیز برنگ باطن منصبغ سازد سالک از مشاهدات
سفلی که در مرایای ممکنات ظاهر شود آزاد است و از معارف تشبیهی خلاص و اگر این توجه غلبه
پیدا نکرده بر باطن مقصور گشت بسا است که ظاهر بشهود وحدت در کثرت پسندد بود و به توحید و اتحاد
مخلوط باشد اما این شهود در حق ایشان مقصور بر ظاهر است باطن بری است که در وه باطن شان
متوجه باحدیت صرف است و ظاهر شان مشاهد وحدت در کثرت بسیار باشد که توجه باطن بواسطه
غلبه نسبت ظاهر معلوم نشود و غیر از شهود ظاهر امر دیگر مفهوم نبود چنانچه در اوائل حال کاتب این
سطور بوده است که بواسطه غلبه نسبت ظاهر از توجه باطن که باحدیت صرف بود آگاهی نداشت و به
کلیت خود را متوجه شهود وحدت در کثرت می یافت بعد از مدتے حضرت حق سبحانه بر توجه باطن
اطلاع بخشید و باطن را بر ظاهر نصرت داد و معامله را تا بانجا رسانید الحمد لله سبحانه علی ذلک از ین
قبیل است معارف توحیدی و مشاهدات سفلی که از بعض خلفاء این خاندان بزرگ سر بر زده است
نه آنکه ایشان بظاهر و باطن متوجه این شهود ند و گرفتار این معرفت بخلاف دیگران که بظاهر و باطن گرفتار این
شهود ند و این شهود را جامع تنزیه و تشبیه دانسته از کمال میدانند این جماعه هر چند باطن ایشان
نیز ایمانے بتنزیه صرف دارد اما گرفتاری دیگر است و ایمان دیگر و حال دیگر است و علم دیگر
و جماعه که ایمان بتنزیه صرف ندارند و جز مشاهده سفلی امر دیگر را معتقد نیست از ملاحده اند که از بحث
خارج اند نزد فقیر شهود حق جل و علا در مرایائے ممکنات که جماعه از صوفیه آن را کمال مے شمرند
و جمع بین التشبیه و التنزیه مے انگارند آن شهود شهود حق نیست جل و علا و مشهود ایشان جز متخیل و
منحوت ایشان نه آنچه در ممکن مے بینند واجب نیست تعالی و تقدس و آنچه در حادث مے یابند
قدیم نه و هر چه در تشبیه ظاهر شود تنزیه نه زنهار به ترهات صوفیه مفتون نه گردی و غیر حق را جل سلطانه
حق ندانی این جماعه بواسطه غلبه حال اگر معذور اند و در رنگ مجتهد مخطی از مواخذه مرفوع اما مقلدان

ایشان تا چه معامله کنند کاش در رنگ مقلدان مجتهد مخطی باشند و اگر چنین کنند کار مشکل است قیاس
و اجتهاد اصلی است از اصول شرعیه که ما بتقلید آن ماموریم بخلاف کشف و الهام که ما بتقلید آن
امر نه فرموده اند الهام بر غیر حجت نیست و اجتهاد بر مقلد حجت است پس تقلید علماء مجتهدین
باید کرد و اصول دین را موافق آراء ایشان باید جست و صوفیه آنچه بگویند و بکنند مخالف آراء
علماء مجتهدین آن را تقلید نباید کرد و بحسن ظن از طعن ایشان لب باید بست و از شطحیات ایشان
باید شمرد و از ظاهر مصروف باید ساخت عجب است که بسیاری از صوفیان عوام را بایمان امور
کشفیه و الهامیه خود بهیچو وحدت وجود مثلاً دلالت میکنند و ترغیب بتقلید آنها می نمایند و بر عدم آن
ایمان تهدیدات میکنند کاش دلالت بر عدم انکار این امور میفرمودند و بر منکران تهدیدات میفرمودند
چه ایمان دیگر است و عدم انکار دیگر ایمان این امور لازم نیست اما از انکار اینها محافظت باید نمود مبادا
انکار این امور بانکار ارباب این امور کشد و به اولیاء حق جل و علا بغضی و عداوتی پیدا کند بر وفق
آراء علماء اهل حق کار باید کرد و از کشفیه صوفیه بحسن ظن سکوت باید ورزید و به لا و نعم جرأت نباید کرد
هذا هو الحق المتوسط بين الإفراط والتفريط والله سبحانه الملهم للصواب عجائب کار و بار
است جمعی از مدعیان این راه باین شهود و مشاهده قناعت ندارند بلکه این شهود را تنزل انگاشته
و درین نشاه برؤیت بصری قائل شده میگویند که ذات بیچون واجب الوجود را جل سلطانه می بینیم میگویند
که آن دولت که حضرت پیغمبر را علیه الصلوة والسلام یکبار در شب معراج میسر شده بود ما را هر روز میسر
است و نوریکه مرئی ایشان میشود آن را باسفار صبح تشبیه می نمایند و آن نور را مرتبه بیکیفی می انگارند
و نهایت مراتب عروج را تا ظهور آن نور تصور می نمایند تعالی الله سبحانه عما یقول الظالمون علوا
کبیرا و ایضا اثبات کلام و مکالمه با آنحضرت جل شانه می نمایند و می گویند که خدای تعالی چنین فرموده است
و چنان و گاهی در حق دشمنان خود از آن حضرت جل شانه وعید نقل میکنند و گاهی دوستان خود را
بشارتها میدهند بعضی از ایشان گویند که در بقیه ثلث شب یا ربع شب تا نماز صبح با حق سبحانه و تعالی

یعنی تحقیق بزرگ شمرده اند در نفس خویش و سرکشی کردند سرکشی بزرگ ۔ ۱۲ سورۂ فرقان۔

مکالمه داشتم واز بعض سخنان پرسیدم وجواب یافتم لَقَدِ اسْتَکْبَرُوْا فِیْ اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا کَبِیْرًا از سخنان
این جماعه مفهوم میشود که آن نور مرئی را عینِ حق میدانند جل سلطانه وآن نور را ذات او تعالی تصور میکنند
حالانکه آن را ظهورے از ظهوراتِ او تعالی انگارند وظلے از ظلال او دانند وشک نیست که آن نور را
ذاتِ حق گفتن جل سلطانه افترائِ محض است والحادِ صرف وزندقۂ خالص نهایتِ تحمل خداوندی
است جل شانه که امثالِ این مفتریان را بعذابهائے گوناگون استعجال نمیفرماید واستیصال آنها نمی نماید
سبحانک علی حلمک بعد علمک سبحانک علی عفوک بعد قدرتک قوم حضرت موسیٰ علیٰ نبینا
وعلیه الصلوة والسلام بمجردِ طلب رویة هلاک گشتند وحضرتِ موسیٰ علیٰ نبینا وعلیه الصلوة والسلام
بعد از طلب رویة زخم لَنْ تَرَانِیْ خورد وبیهوش افتاد واز آن طلب تائب گشت ومحمد رسول الله
صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وسلم که محبوبِ رب العالمین است وبهترینِ موجوداتِ اولین وآخرین باوجود آنکه
بدولت معراجِ بدنی مشرف شد واز عرش وکرسی درگذشت واز مکان وزمان بالا رفت علما را در رویة او
علیه وعلیٰ آله الصلوة والسلام باوجود اشارتهائے قرآنی اختلاف است اکثرِ علما بعدمِ رویة او علیه وعلیٰ
آله الصلوة والسلام قائل گشته اند قال الامام الغزالی الاصح انه علیه وعلیٰ آله الصلوة والسلام
ما رای ربه سبحانه لیلة المعراج این بے سر انجامان بزعم باطل خود هر روز خدا را مے بینند جل شانه
وحال آنکه علما در یک دیدنِ محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وسلم قیل وقال دارند
قبحهم الله سبحانه ما اجهلهم وایضاً از سخنانِ این جماعه معلوم میگردد که آن کلام را که می شنوند
نسبتِ آن را بحضرتِ حق سبحانه همچو نسبتِ کلام بمتکلم میدانند واین عینِ الحاد است حاشا وکلا
که از حضرتِ حق سبحانه کلامے صادر شود بطریق تکلم که در وے ترتیب باشد وتقدیم وتاخیر بود که آن
علامتِ حدوث است سخنانِ مشائخ کبار ایشان را در غلط انداخته است چه مشائخ نیز اثباتِ کلام
ومکالمه با حضرت جل سلطانه نموده اند لیکن باید دانست که مشائخ نسبتِ آن کلام را بحضرتِ حق
سبحانه همچو نسبتِ کلام بمتکلم نمیدانند بلکه همچو نسبتِ مخلوق بخالق تعیین میکنند ودر خارج هیچ محذور نیست

حضرت موسیٰ علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام کہ از شجرۂ مبارکہ کلامِ حق شنید جل شانہٗ نسبتِ این کلام بحق جل سلطانہٗ ہمچو نسبتِ مخلوق بود بخالق نہ ہمچو نسبتِ کلام بمتکلم و ہمچنین کلامیکہ حضرت جبرئیل علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام شنید نسبتِ آن کلام بحضرت حق سبحانہٗ وتعالیٰ ہمچو نسبتِ مخلوق بود بخالق غایۃ ما فی الباب این کلام نیز کلامِ حق است جل سلطانہٗ و منکرِ آن کافر و زندیق گویا کلامِ حق مشترک است درمیانِ کلامِ نفسی و کلامِ لفظی کہ بے توسطِ امرے حضرتِ حق سبحانہٗ وتعالیٰ ایجادِ آن فرماید پس کلامِ لفظی نیز بحقیقت کلامِ حق باشد جل وعلا پس ناچار منکرِ آن کافر بود فافہم فان ہذا التحقیق ینفعک فی کثیر من المواضع واللّٰہ سبحانہٗ الموفق باید دانست وجودیکہ در ممکنات اثبات میکنم وجودیست ضعیف در رنگِ سائرِ صفاتِ ممکن علمِ ممکن را در جنبِ علمِ واجب تعالیٰ چہ مقدار ہست و قدرتِ حادثہ را در جنبِ قدرتِ قدیمہ چہ اعتبار است ہمچنین وجودِ ممکن در جنبِ وجودِ واجب تعالیٰ لاشی محض است چہ جائے آن وارد کہ ناظر بواسطۂ تفاوتِ مراتبِ این دو وجود در شک افتد کہ آیا اطلاقِ وجود برین دو فرد بطریقِ حقیقت است یا اطلاقِ او بر یک فرد بطریقِ حقیقت است و بر فردِ دیگر بطریقِ مجاز بنی کریم جمعے از صوفیہ بشبہتِ شافی یقین نمودہ اند و اطلاقِ وجود بر وجودِ ممکن بسبیلِ تجوز دانستہ اند و وجودِ ممکنات را اثبات نکنند مگر عوام یا اخصِ خواص مراد از اخصِ انبیا اند علیہم الصلوات والتسلیمات و از تابعانِ ایشان کسے کہ بولایتِ اصلیۂ ایشان مشرف شدہ است و دائرۂ ظلال را بتمام طے کردہ عوام ظاہر بین اند وجودِ واجب تعالیٰ و وجودِ ممکن را از اقسامِ مطلق وجود میدانند و ہر دو را موجود تصور مے نمایند و خواص حدید البصر اند ہر دو وجود را از افرادِ مطلق وجودے یابند و تفاوتِ مراتبِ افرادِ وجود را راجع بصفات و اعتبارات وجودی نمایند نہ راجع بحقیقت و ذات وجود تا یکے حقیقت شود و دیگر مجاز و جماعہ متوسطان کہ از رتبۂ عوام قدم فوق نہادہ اند و از کمالاتِ اخصِ خواص کوتاہ دست اند مشکل ہست کہ قائل بوجودِ ممکنات گردند و اطلاقِ وجود بر وجودِ ممکن بطریقِ حقیقت نمایند ازینجاست کہ گفتہ اند کہ ممکن را موجود باین علاقہ میگویند کہ او را نسبتے است بوجود تعالیٰ سلطانہٗ نہ آنکہ وجود

بوے قائم است تا بطریقِ حقیقت موجود شود بعضے ازین جماعه از وجودِ ممکن ساکت اند نفی و اثباتِ
آن تصریح نمے نمایند و بعضے دیگر نفیِ وجود از ممکن مے نمایند و موجود جز واجب تعالیٰ را نمیدانند
و طائفه از ایشان وجودِ ممکن را غیرِ وجودِ واجب نمے دانند چنانچه عین نیز نمیدانند و گروہے از ایشان تصریح
کرده اند بانکه وجودے که واجب تعالیٰ بآن وجود موجود است ممکن نیز بهمان وجود موجود است این
عبارت نیز نفیِ وجود از ممکن مے نماید بالجمله در اثباتِ وجودِ ممکن حدّتِ نظر باید تا در عینِ شعشعانِ انوارِ
وجودِ واجب تعالیٰ تواند آن را دید تیز بینان در روز با وجودِ شعشعانِ نورِ آفتاب ستارها را مے بینند
و آنکه تیز بین نیست نمیتواند دید پس وجودِ ممکنات در رنگِ وجودِ ستارها است در روز هر که حدید البصر است
تواند دید و هر که ضعیف البصر است ازین دید بے نصیب است اگر پرسند که عوام با وجودِ ضعفِ بصر و کوریِ
بصیرت چگونه وجودِ ممکنات را میتوانند دید و حال آنکه شعشعانِ انوارِ وجودِ واجب تعالیٰ مانعِ رویتِ او ست
گوئیم که عوام از اربابِ علم اند نه از اربابِ دید سخن با و در اربابِ دید است نه در اربابِ علم چه اربابِ علم از
خارج اند پس گوئیا ظهورِ انوارِ وجودِ واجب تعالیٰ در حقِ ایشان مفقود است پس مانعِ رویتِ وجودِ
ممکنات نباشد یا آنکه گوئیم که ظهورِ انوار مانعِ شهودِ وجودِ ممکنات است نه مانعِ علم بوجودِ ممکنات چه علم اشیا
بسا ست که باتباع و تقلید نیز حاصل شود و بنظر و استدلال هم صورت بندد چنانچه علم بوجودِ ستارها در روز
ضعیف بصران را نیز حاصل است با وجودِ ظهورِ نورِ آفتاب عوام را علم بوجودِ ممکنات است نه شهودِ وجودِ
آنها چه شهود از صفاتِ بصیرت است و بصیرتِ ایشان کور است مشهود ملک بود یا ملکوت جبروت
باشد یا لاهوت اے عزیز عوام چنانچه درین مبحث مشارکِ اخصِّ خواص اند در جاهائے دیگر نیز در دیانِ
ایشان شرکتے حاصل است ازینجاست که انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات در بسیارے از احکام
در رنگِ عوام زندگانی مے نمایند و در معاشرت با خلق و با اهل و عیال مثل ایشان معامله میفرمایند انحاے
حسنِ معاشرتِ خیر البشر با اهل و عیالِ خود علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات مشهور اند و منقول است
که روزے سید البشر علیه و علیٰ آله الصلوٰة والسلام تقبیلِ امِّ مومنین مے فرمودند و بانبساطِ تمام با ایشان

بر سیدان حسن و حسین ۱۲

معاشرت می فرمودند شخصی از حاضران گفت یا رسول الله من یازده پسر دارم و هرگز هیچ یکی را
بوسه نکرده ام حضرت پیغمبر فرمودند علیه و علی آله الصلوة والسلام که این رحمت که به بندهای خود
عطا میفرماید و چون با خصّ خواص در بعضی اوصاف بعوام مشارکند اگرچه شرکت باعتبار صورت باشد
ناچار عوام از نارسائی خود از کمالات ایشان قلیل النصیب اند و ایشان را در رنگ خود ها خیال میکنند
و دیگری را از اوصاف و شمائل از ایشان محجوب بود او را سیگروند و بزرگ میدانند آنجاست که اوصاف و اخلاق
اولیا که از اوصاف و اخلاق ایشان بعید است بهتر میدانند ازان اوصاف و اخلاق که مشابه اخلاق ایشان است
اگرچه آن اخلاق در انبیا موجود بوند علیهم الصلوات والتسلیمات شنو نقل کرده اند از مخدوم شیخ فرید
شکر گنج که چون یکی از فرزندان ایشان می مرد و خبر موت او بایشان میرسید هیچ تغیری
در ایشان راه نمییافت و میگفتند که سگ بچه مرده است بیرون بر اندازید و چون فرزند سید البشر ابراهیم
نام علیه و علی آله الصلوة والسلام وفات کرد حضرت پیغمبر علیه و علی آله الصلوة والسلام بسیار گریه کردند
و محزون گشتند و فرمودند انا بفراقک یا ابراهیم لمحزونون. بتاکید و مبالغه بیان حزن خود فرمودند
شکر گنج بهتر است یا سید البشر نزد عوام کالانعام معامله اول بهتر است و آنرا بی تعلق میدانند
و ثانی را عین تعلق و گرفتاری می انگارند اعاذنا الله سبحانه عن معتقداتهم السوء و چون
دین وارد از آزمایش و ابتلاء است عوام را مشتبه ساختن و در شبهه انداختن عین حکمت و مصلحت
است اللهم ارنا الحق حقا و ارزقنا اتباعه و ارنا الباطل باطلا و ارزقنا اجتنابه بحرمة
سید البشر علیه و علی آله من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها بر سر سخن
رویم و گوئیم که ایمان انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات و ایمان اصحاب ایشان و ایمان اولیاء که ملحق
باصحاب اند بعد از شهود بواسطه رجوع بدعوت بغیب قرار یافته است در رنگ آنکه شخصی آفتاب را
روز بیند و ایمان شهودی بوجود آفتاب پیدا کند و چون شب شود ایمان شهودی او متبدل بایمان
غیب گردد و ایمان علما هرچند بغیب است اما غیب ایشان بواسطه نور متابعت انبیا علیهم الصلوات

وانبیات حکمِ قدس پیدا کرده است واز نظریه برآمده است مراد از علما اینجا علماءِ آخرت است نه علماءِ دنیا زیراکه علماءِ دنیا داخلِ عامهٔ مؤمنان اند وایمان بغیب که بعامهٔ مؤمنان منسوب است بهترین اقسامِ ایمانے است که بتقلیدِ انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات مربوط است وبتعالی الله وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم منوط **سوال** علماء فرموده اند ایمانِ استدلالی بهتر است از ایمانِ تقلیدی حتی که بسیارے از علماء استدلال را شرطِ ایمان نموده اند وایمانِ تقلیدی را معتبر نداشته وتو ایمانِ تقلیدی را بهتر گفته **جواب** ایمانے که بتقلیدِ انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات حاصل شود ایمانِ استدلالی است زیراکه صاحبِ تقلید بدلیل میداند که انبیا علیهم الصلوات والتحیات در تبلیغِ رسالت صادق اند چه حضرت حق سبحانه وتعالی بمعجزات تصدیقِ او نموده است البته صادق است پس انبیا که همه مؤید بمعجزات اند همه صادق باشند علیهم الصلوات والتسلیمات تقلیدِ غیر معتبر آن است که در ایمان تقلیدِ آباءِ خود نماید وصدقِ انبیا علیهم الصلوات والتحیات وحقیتِ تبلیغِ ایشان هیچ منظورِ او نبود این ایمان نزد بسیارے از علماء معتبر نیست باقی ماند استدلالی که بمقدماتِ اربابِ نظر حاصل کنند وبترتیبِ صغری وکبرے ایمان نتیجه پیدا سازند آن استدلالی امریست که بامکان نزدیک است اما وقوع دور در مقامِ استدلال بر اثباتِ واجب تعالی مثلِ مولانا جلال الدین دوانی از اربابِ نظر معلوم نیست که کسے گذشته باشد زیراکه او هم محقق است وهم متأخر ودر اثباتِ این مطلبِ عالی سعی بسیار نموده لیکن هیچ مقدمه از مقدماتِ استدلالاتِ او نباشد که محشیانِ رسائلِ او دران مقدمه منع یا نقض پیش نیامده باشند ودخلهائے موجه نکرده باشند وائے بر صاحبِ استدلال که ایمان را بحجت واستدلال حاصل نماید وتقلیدِ انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات دستگیرئ او نماید

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ

مکتوب دویست وهفتاد وسوم (٢٧٣)

بمیرزا حسام الدین احمد صدور یافت در بیان آنکہ سالک را باید کہ ملتزم طریق شیخ خود باشد و بطرق مشایخ دیگر التفات نکند و اگر وقائع بر خلاف آن رو دہند اعتبار نکند کہ شیطان دشمنے ہست قوی از مکر و کید او غافل نباید شد و ما علینا نسب ذلک ۔ الحمد للہ الذی ہدانا لہذا وما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق علیہم من الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا صحیفۂ التفات کہ از روئے کرم بنام عزیزان حقیر ساختہ بودند بوصول آن مبتہج و مسرور گردید جزاکم اللہ سبحانہ خیرا مضمون آن اندراج یافتہ بود کہ اگرچہ فقیر مبالغہ در منع سماع متضمن منع مولود کہ عبارت از خواندن نعت و اشعار غیر نعت خواندن است نیز بود اخوی اعزی میر محمد نعمان و بعضے یاران اینجائی کہ در وقائع آن حضرت را صلی اللہ تعالی علیہ و علی آلہ وسلم دیدہ اند کہ ازین معرکہ مولود بسیار راضی اند بریں تقدیر ترک شنودن مولود بسے مشکل است مخدوما اگر وقائع را اعتبار بود و بر منامات اعتماد باشد مرید را بہ پیران ہیچ احتیاج نباشد و التزام طریقے از طرق عبث می افتد چہ ہر مریدے موافق وقائع خود عمل خواہد کرد و مطابق منامات خود زندگانی خواہد نمود آن وقائع و منامات موافق طریق پیر باشد یا نباشد و مرضی او بوند یا نبوند بریں تقدیر سلسلہ پیری و مریدی برہم خورد و ہر بوالہوسے بوضع خود مستقل میگردد و مرید صادق ہزار وقائع را باوجود پیر بہ نیم جو نخرد و طالب رشید بدولت حضور پیر منامات را از اضغاث احلام میشمرد و ہیچ التفات بآنہا نمے نماید شیطان لعین دشمنے ہست قوی منتہیان از کید او ایمن نیستند و از مکر او ترسان و لرزان اند از مبتدیان و متوسطان چہ گوید غایۃ ما فی الباب منتہیان محفوظ اند و از سلطان شیطان مصئون بخلاف مبتدیان و متوسطان پس وقائع ایشان شایان اعتماد نباشد و از مکر دشمن محفوظ نبوند ۔ **سوال** واقعہ کہ دران واقعہ حضرت پیغمبر را علیہ السلام صادق است و از کید و مکر شیطان محفوظ فان الشیطان لا یتمثل بصورتہ کما ورد پس وقائع ما نحن فیہ صادق باشند و از مکر شیطان محفوظ بوند ۔ **جواب** ۔ صاحب فتوحات مکیہ عدم تمثل شیطان را مخصوص بصورت خاصۂ آن سرور علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام کردہ اند

ودر مدینه است میسازد و حکم بعدمِ آن تمثّل بهر صورتیکه ببینند تجویز نمی نماید و شک نیست که تشخّصِ آن
صورت علی صاحبها الصلوة والسلام خصوصًا در منامات بسیار متعسر است پس چگونه شایانِ
اعتماد بود و اگر عدمِ تمثّل شیطان را مخصوص بصورتِ خاصهٔ آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام نسازیم
و بهر صورتیکه ببینند عدمِ آن تمثّل را در آن صورت تجویز نمائیم چنانچه بسیارے از علما بدان رفته اند
و نیز مناسب رفعتِ شانِ آنسرور است علیه وعلی آله الصلوة والسلام گوئیم که اخذِ احکام از آن صحّت
و دریافتنِ مرضی و نامرضیِ آن از مشکلات است چه تواند بود که دشمنِ لعین درمیان متوسط شده باشد
و خلافِ واقع را واقع نموده بود و بیننده را در اشتباه و التباس انداخته عبارت و اشارتِ خود را عبارت
و اشارتِ آن صورت علی صاحبها الصلوة والسلام وانموده باشد چنانچه مرویست که روزے سید
البشر علیه وعلی آله الصلوة والسلام مجلسے داشتند و صنادیدِ قریش و رؤساءِ اهلِ کفر آنجا حاضر بودند
و بسیارے از اصحابِ کرام نیز در آن مجلس بودند سید البشر علیه وعلی آله الصلوة والسلام بر ایشان
سورهٔ والنجم میخواندند و چون بذکرِ آلههٔ باطلهٔ ایشان رسیدند شیطانِ لعین درین اثنا فقرهٔ چند
در ستائشِ بتانِ ایشان بکلامِ آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام منضم ساخت بنهجیکه حاضرین
آن از کلامِ آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام انگاشتند و هیچ راہے به تمیزِ آن نیافتند کافران
که حاضر بودند غلغله بر آوردند و گفتند که محمد با ما صلح کرد و ستائشِ بتانِ ما نمود و حاضرانِ اهلِ اسلام نیز از
کلام متحیر ماندند و آن سرور از کلامِ آن لعین اطلاع نداشتند فرمودند چه واقعه است اصحابِ کرام عرض کردند
که این فقرها در اثناءِ کلامِ شما ظاهر شد آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام متفکر و محزون گشتند درین
اثنا جبرئیل امین علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام آمد و وحی آورد که آن کلامِ القاءِ شیطانی بوده و هیچ نبی
و رسولے نگذشته است که شیطان در کلامِ او القا نکرده است بعد از آن حق سبحانه و تعالی آن را رد

کرده است و کلامِ خود را محکم ساخته است پس هرگاه در زمانِ حیاتِ آن سرور علیه و علی آله
الصلوة والسلام و در حالتِ تیقظ و در محضرِ صحابه شیطانِ لعین در کلامِ آن سرور علیه و علی آله
الصلوة والسلام کلامِ باطلِ خود را القا نماید و در مجلس تمیز نکند بعد از وفاتِ آن سرور علیه و علی آله
الصلوة والسلام در حالتِ منام که محلِ تعطلِ حواس است و جائے التباس و اشتباه با وجود تقاضائے ای
از کجا معلوم شود که آن واقعه از تصرفِ شیطان محفوظ است و از تلبیس او مصئون با آنکه گوئیم که چون
در اذهانِ قصائد نعت خوانندگان و شنوندگان متمکن شده بود که آن سرور علیه و علی آله الصلوة والسلام
ازین عمل راضی خواهند بود چنانچه ممدوحانِ انسان راضی اند و این معنی در متخیله ایشان منتقش گشته باشد
تواند بود که در واقعه آن صورتِ متخیله خود را دیده باشند بے آنکه آن واقعه را حقیقتے باشد یا تمثلِ شیطانی
بود و ایضاً واقعات و رؤیاهاے صادقه گاهے محمول بر ظاهر اند و حقیقت آنها همانست که رائی دیده است
مثلاً صورتِ زید را در خواب دیده است و مراد همان حقیقتِ زید است و گاهے مصروف از ظاهر اند
و محمول بر تعبیر مثلاً صورتِ زید را در خواب دیده است و مراد از ان عمرو داشته اند مثلاً بواسطه علاقه
مناسبت که در میانِ عمرو و زید بوده است پس این وقائعِ یاران از کجا معلوم شود که محمول بر ظاهر اند
و از ظاهر مصروف نیند چرا نتواند بود که مراد از ان وقائع تعبیرات بود و آن وقائع کنایات باشند از امور
دیگر بے آنکه تمثلِ شیطانی را گنجایش بود بالجمله اعتبار بر وقائع نباید نهاد و اشیا در خارج موجود نمی باید
نمود که اشیا را در تیقظ به بینند که شایانِ اعتماد است و گنجایشِ تعبیر ندارد آنچه در خواب و خیال دیده شود
خواب و خیال است یاران آنجائی مدتیست که بوضعِ خود زندگانی نموده اند تمام اختیار بدستِ ایشان
است امیر محمد نعمان را غیر از انقیاد چه چاره است معاذ الله سبحانه اگر لمحه بعد از منع توقف نماید
اگر فرضاً توقف کند که را ضرر خواهد کرد و تنها الفقیر در منع بواسطه مخالفتِ طریقتِ خود است مخالفتِ
طریق خواه بسماع و رقص بود خواه بمولود و شعر خوانی هر طریق را وصولے است بمطلب خاص و وصول بمطلب
خاص این طریق منوط بترکِ این امور است هر که را طلبِ مطلبِ این طریق بود باید که از مخالفت این طریق

اجتناب نماید و مطالب طرق دیگر منظور نظر او نباشد و حضرت خواجه نقشبند قدس سره فرموده اند ما نه این کار
میکنیم و نه انکار میکنیم یعنی این کار مناسب طریق خاص ما نیست پس نکنیم و چون مشایخ دیگر کرده اند بر آن
انکار هم نمائیم ولیکن درین وجه مکتوب مولانا فیروزآباد که تلمیذ و ملازم ما فقرا است و قدوه پیران ما هرگاه
در وے امرے حادث شود که مخالف این طریقهٔ علیه بود جائے اضطراب ما فقرا است مخدومزادهها
احق اند بمحافظت طریق والد بزرگوار خود فرزندان حضرت خواجه احرار قدس سره بعد از تغیر طریق والد
بزرگوار ایشان طریق اصل را ایشان محافظت نمودند و با تغیر کنندگان مجادله فرمودند چنانچه بسمع شریف
شما نیز رسیده باشد از مشرب تورع العذب حضرت خواجه ما نوشته بودند آرے در اوائل حال در
بعض امور رعایت مذهب ملامتیه نموده مساهله میفرمودند و ملامت را ترجیح داده بترک عزیمت
در بعض اشیاء ارتکاب مینمودند اما در اواخر ازین امور هم اجتناب داشتند و یاد ملامت و ملامتیه
نمیکردند بنظر انصاف به بینند که اگر فرضاً حضرت ایشان درین اوان در دنیا زنده میبودند و این مجلس
و اجتماع منعقد میشد آیا بان امر راضی میشدند و این اجتماع را مے پسندیدند یا نه یقین فقیر آنست
که هرگز این معنی را تجویز نمیفرمودند بلکه انکار مینمودند مقصود فقیر اعلام بود قبول کنند یا نه کنند هیچ مضایقه
نیست و گنجایش مشاجره نه اگر مخدومزادهها و یاران آنجائے بر همان وضع مستقیم باشند
ما فقیران از صحبت ایشان بغیر از حرمان چاره نیست زیاده چه تصدیع دهد والسلام اولاً و آخراً

مکتوب دویست و هفتاد و چهارم (۲۷۴)

بشیخ یوسف برکی صدور یافته در بیان بلند همتی و عدم التفات بشهوات سفلی که تعلق بمرایای
کثرت دارد و ما یناسب ذلک ❊ بعد الحمد لله والصلوة وتبلیغ الدعوات میرساند رسائل ثلاث
شما که ارسال داشته بودید رسید و از وقائع و احوال و کرامات که اندراج یافته بود بوضوح انجامید
حالیکه در آخر حال شهود وحدت در کثرت نوشته اند و باین عبارت ادا نموده اند که دیگر انتهاء آن است

عه یعنی حال مذکور را نهایت تصور نمودن از غلط فهمی نهایت گردیده بل

که بحال اوّل شود و گم شدن گم کند یعنی بنده ام و خَلقم و امتِ حضرت محمد مصطفے ام صلّی الله تعالیٰ
علیه و علیٰ آله وسلم این حال اصیل است و فوقِ احوالِ مذکوره است امّا انتها دیگر است
و نهایت ازان حال بمراحل بعیدست ع هنوز ایوانِ استغنا بلند است ٭ مرا فکرِ رسیدن ناپسند است
مقصود از تکرارِ کلمهٔ طیبهٔ لا اله الا الله که فقیر در مکتوبِ سابق بشما نوشته بود نفیِ این شهود بوده
که بکثرت تعلق داشت لله سبحانه الحمد والمنة که ببرکتِ این کلمهٔ طیبه این شهود از شما زائل گشت
همت بلند دارند و بحضور و سوزِ این راه التفات نمایند انّ الله سبحانه یحبُّ معالی الهمم از کوچهٔ تنگ
توحید برآمده بشاه راه افتاده اند چه نعمتے است اگر تذکرِ احوالِ سابق نکنند و یا لذتهائے شهودِ
کثرت آمیز نمایند و به استقامت عمری درین راه تنگ و تُرُش فرمایند بسیارے از کوکنار بازآوده ایم که
کوکنار را گذاشته اند و بر قبحِ آن فعل مطلع گشته التفاتها بعد از مدتے تذکرِ احوالِ کوکنار خوردن و یا
لذتهائے آن حالت نمودن باز ایشان را بحالتِ قدیمِ ایشان برده است مقصود ما شهودے
که بمرایائے کثرت تعلق دارد و لذت بخش است و شهودِ تنزیهی که رو بجهل فرار دارد از التذاذ بعید است
بے مددِ شیخِ مقتدا به آن راه رفتن متعذر است آخوی عزیزی مولانا احمد برکی که عوام او را از
علماءِ ظاهر میدانند و او نیز بعلم باحوالِ خود و احوالِ یارانِ خود ندارد و سرّش آنست که باطنِ او متوجهِ شهودِ
تنزیهی است که موطنِ جهل است و ایمانِ او در رنگِ علماء ایمان بغیب است باطنِ او از بلندیِ
فطرتی التفاتے بشهودِ کثرت آمیز نکرده است و ظاهرِ او بترهاتِ صوفیهٔ مفتون و مغرور نگشته وجودِ
شریفِ او دران نواحی مغتنم است این حالت که شما از حصولِ آن خبر داده اید مولانا را میسر است
که با آنحالت متحقق است علمِ او را بعلم نیست نزد فقیر مدارِ آن بقعه بر وجودِ مولانا است تعجب است
که بر اهلِ کشوفِ آن نواحی این معنی چگونه مخفی مانده است و در علمِ فقیر بزرگیِ مولانا در رنگِ وجودِ
آفتاب ظاهر و باهر است زیاده چه تصدیع دهد التماسِ دعا و فاتحه دارد والسلام

له یعنی با وجود ظهور او در رنگ وجود آفتاب چه طور بر ایشان ظاهر نشده است ۱۲

مکتوب دویست و هفتاد و پنجم (۲۷۵)

بملا احمد برکی صدور یافته در جواب استفسارے که از قبول خود نموده و بیانِ احوالِ یارے از
یارانِ خود نوشته بود و تحریض نمودن بر تعلیمِ علومِ شرعیه و نشرِ احکامِ فقهیه و ما یناسب ذٰلک
بعد الحمد و الصلوٰة و تبلیغ الدعوات میرساند که دو صحیفهٔ شریفه که مصحوب شیخ حسن و غیره ارسال داشته
بودند رسید فرحتِ فراوان رسانید در یک صحیفه بیانِ احوالِ خواجه اویس نموده بودند و در صحیفهٔ
دیگر استفسار از قبولِ خود فرموده درین اثنا توجه بحالِ ایشان نموده آمد دید که مردم آن نواحی
همه بجانبِ شما میدوند و التجا بشما مے آرند معلوم شد که شما را مدارِ آن زمین ساخته اند و مردم آن جا
را بشما مربوط داشته فلله سبحانه الحمد و المنة علی ذٰلک ظهورِ این معامله را از جملهٔ واقعات
نه انگارند که از مظانِ ریب و اشتباه است بلکه از محسوسات و مشاهدات شمرند عمده در تحصیل این
دولت شما را تعلیم علوم شرعیه است و نشر احکام فقهیه در مواضعیکه جهل در آنجا متمکن گشته است و بدعت
رسوخ پیدا کرده با آن محبت و اخلاصے که شما را بدوستانِ خود بمحض فضل عطا فرموده است تعالیٰ
علیکم بتعلیم العلوم الدینیة و نشر الاحکام الفقهیة ما استطعتم فانهما ملاک الامر و مناط
الارتقاء و مدار النجاة کمر همت را مضبوط بسته خود را در جرگهٔ علما دارند و بامر معروف و نهی منکر
خلق را براهِ حق جل سلطانه دلالت فرمایند قال الله سبحانه و تعالیٰ ان هٰذه تذکرة فمن شاء
اتخذ الیٰ ربه سبیلا و ذکر قلبی که بآن مجازند نیز مؤید اتیانِ احکام شرعیه است و دافع سرکشی نفس
اماره آن طریق را نیز جاری دارند و از عدم اطلاع باحوالِ یاران خود و از آنها نباشند و آنرا
دلیل بیحاصلی خود ندانند احوالِ یاران در آئینه داری کمالاتِ شما کافی است احوالِ شماست که بطریق
انعکاس در یاران ظاهر گشته است شیخ حسن یکے از ارکانِ آن دولتِ شماست و ممد و معاون
شماست اگر رضا شما را میل بسیر ماوراء النهر یا بسیر هندوستان پیدا شود نائب مناب شما آنجا شیخ حسن است

التفات و توجه در حقِ او مرعی دارند و کوشش بلیغ فرمایند که تا از تحصیل علوم دینیه ضروریه زود فارغ شود و این سیر هندوستان هم در حق او مغتنم بود و هم در حق شما رزقنا الله سبحانه و ایاکم الاستقامة علی ملة الاسلام علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة نوشته بودند که آن یار را شمّه از ترقی واقع شده است آنچه در غیبت و بی‌شعوری می‌دید از ارواح طیبات حالا در افاقت نیز می‌بیند و این دید را هیچ دلالت بر ترقی نیست در شعور بیند یا در بی‌شعوری قدم اول درین راه آنست که غیر حق را سبحانه هیچ نه بیند و از ماسوای او سبحانه و بعید اندیشه او هیچ نماند باین معنی که اشیا را غیر او تعالی نه بیند و نتوان ماسوائی نماند این خود کثرت بینی است بلکه غیر او را سبحانه اصلاً نه بیند و نماند این حالت معبر بفناست و منزل اول است از منازل این راه و قید دیدنه شرط الفناء است هیچ کس را تا نگردد او فنا ٭ نیست ره در بارگاه کبریا ٭ مکتوباتی که درین ایام نوشته شده است بسیار عزیز الوجود است و فوائد غریبه در آنجا اندراج یافته نقل آن را شیخ حسن آورده اند نیک ملاحظه خواهند فرمود و التماس فاتحه مغفرت والدهٔ مرحومهٔ خود نموده بودند اجابت نموده آمد باقی احوال این حدود را شیخ حسن تفصیل معروض خواهند داشت والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی آله من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها فقیر و فقیرزاده‌ها التماس دعای سلامتی خاتمه دارند والسلام

مکتوب دویست و هفتاد و ششم

بشیخ بدیع الدین صدور یافته در بیان محکمات و متشابهات قرآنی و بیان علماء راسخین و بیان کمالات ایشان و ما یناسب ذلک ٭ الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین و علیهم و علی آله و اصحابه الطیبین الطاهرین اجمعین جعلنا الله سبحانه و ایاکم من الراسخین فی العلم ای برادر حضرت حق سبحانه و تعالی کتاب مجید خود را دو قسم ساخت محکمات و متشابهات قسم اول منشأ علم شرائع و احکام است و قسم ثانی مخزن علم حقائق و اسرار

ید و وجه و قدم و ساق و اصابع و انامل که در قرآن و احادیث آمده است همه از متشابهات است
و همچنین حروف مقطعات که در اوائل سور قرآنی وارد شده اند نیز از متشابهات اند که بر تاویل آنها اطلاع
نداده اند مگر علماء راسخین را خیال بکنند که تاویل عبارت از قدرت است که بید تعبیر آن نموده اند
و یا ذات است که بوجه آن را معبر ساخته بلکه تاویل آنها از اسرار غامضه است که باخص خواص آنرا
نموده اند از حروف مقطعات قرآنی چه نویسد که هر حرفے از ان حروف بحریست مواج از اسرار خفیه
عاشق و معشوق و رمزیست غامض از رموز دقیقهٔ محب و محبوب محکمات هر چند امهات کتاب اند
اما نتایج و ثمرات آن که متشابهات اند از مقاصد کتاب اند امهات از وسائل بیش نیستند از براے
حصول نتایج چه آیات کتاب متشابهات آمد و محکمات کتب قشر آن لب متشابهات اند که برمز
و اشاره بیان اصل مینمایند و از حقیقت معاملهٔ آن مرتبه نشان میدهند بخلاف محکمات متشابهات
حقائق اند و محکمات نسبت بمتشابهات صور آن حقائق عالم راسخ کسے بود که لب را بقشر تواند جمع
ساخت و حقیقت را بصورت تواند فرود آورد و علماء قشر بقشر خرسند و بمحکمات اکتفا نموده و علماء
راسخین علم محکمات را حاصل نموده از تاویل متشابهات حظ وافر فرا میگیرند و جمع صورت و حقیقت که محکم
و متشابه است مینمایند اما کسیکه بے علم محکمات و عمل بمقتضائے آن محکمات تاویل متشابهات جوید
و صورت را گذاشته بحقیقت پوید آنکس جاهل است که از جهل خود بیخبر است و ضال است که از ضلالت
خود بے شعور نمیداند که این نشاء مرکب از صورت و حقیقت است تا این نشا است هیچ حقیقت
از صورت منفک نیست قال الله تعالیٰ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِيْنُ ای الموت کما
قال المفسرون عبادت را تا زمان موت منتهی ساخت که منتهای این نشاء است لان من مات
فقد قامت قیامته و در نشاء اخروی که ظهور حقائق است انفکاک صور از حقائق انجا حاصل است
پس حکم هر نشاء علاحده است خلط نکند یکی را بدیگرے مگر جاهل یا زندیق که مقصودش ابطال
شرائع است چه هر حکمے که شریعت را مبتدیست همان حکم منتهی است عامهٔ مومنان و اخص خواص

از عارفان درین معنی متساوی الاقدام اند متصوفان خام و ملحدان بے سرانجام در صدد آنند
که گردنهاے خود را از ربقهٔ شریعت برآرند و احکام شرعیه را مخصوص بعوام دارند خیال مے کنند
که خواص مکلف بمعرفت اند و بس چنانکه از جهل امرا و سلاطین را بجز عدل و انصاف مکلف نمیدانند
و میگویند که مقصود از اتیان شریعت حصول معرفت است و چون معرفت میسر شد تکلیفات شرعیه
ساقط گشت و این کریمه را واعبد ربک حتی یاتیک الیقین ای الله کما قال التستری
مستشهد مے آرند یعنی انتہاء عبادت تا حصول معرفت حق است تعالی ظاہرا کسیکه بیان کرده است
یقین را بالله سبحانه مرادش انتهاء کلفت عبادت بوده باشد تا زمان حصول معرفت حق جل و علا
نه نفی عبادت که آن مفضی بالحاد و زندقه است و مے انگارند که عبادات عارفان ریائی است برای
آن میکنند که مبتدیان و پس روان ایشان بآن اقتدا کنند نه آنکه عارفان محتاج بعبادات اند و در تائید
این قول از مشائخ نقل میکنند که گفته اند تا پیر منافق و مرائی نباشد مرید از وے منتفع نگردد حفظهم
الله سبحانه عما اجهلهم آن قدر احتیاج که عارفان را بعبادات است عشر آن مر مبتدیان را از ان
احتیاج حاصل نیست چه عروجات ایشان مربوط بعبادات است و ترقیات ایشان منوطه باتیان احکام
شرائع ثمرات عبادات که عوام را فردا متوقع است عارفان را آن ثمرات امروز میسر است پس ایشان احق
بعبادت باشند و احوج باتیان شریعت بوند باید دانست که شریعت عبارت از مجموع صورت و حقیقت است
صورت ظاہر شریعت است و حقیقت باطن شریعت پس قشر و لب ہر دو اجزاء شریعت اند و محکم
و متشابه ہر دو افراد آن علماء ظاہر بقشر آن کفایت نموده اند و علماء راسخین قشر آن را بالب جمع ساخته
اند و از مجموع صورت و حقیقت حظ وافر فرا گرفته پس شریعت را در رنگ شخصی که مرکب از صورت و حقیقت
است تصور باید کرد جمعے بصورت آن گرفتاری پیدا کردند و از حقیقت آن انکار نمودند و پیر مقتدای
خود را غیر از بداہت و بزدوی ندانستند این جماعه علماء قشر اند و جمعے دیگر گرفتار حقیقت آن گشتند اما
آن حقیقت را حقیقت شریعت ندانستند بلکه شریعت را مقصور بر صورت داشتند و قشر انگاشتند

ولب وراے آن تصور نمودند مع ذلک سر موئے از اتیانِ احکامِ شریعت باز نماندند و صورت
دست نداوندو تارکِ حکمے از احکامِ شریعت را بطال و ضال شمرندایشہا اولیاءِ خدا اند جلّ سلطانہ
و بمحبتِ او تعالیٰ از ما سوای او سبحانہٗ بریدہ اند و جمعے دیگرآنانند کہ شریعت را مرکب از صورت
دانستہ اند و مجموع قشر و لب یقین نمودہ حصولِ صورتِ شریعت بے تحصیلِ حقیقتِ آن نزد ایشان
از حیز اعتبار ساقط است و حصولِ حقیقتِ آن بے اثباتِ صورت ناتمام و ناقص بلکہ حصول
را کہ بے ثبوتِ حقیقت بود آن را از اسلام نیز میدانند و نجات بخش تصور میکنند کما ھو حال عوام
العلماء و عوام المؤمنین و حصولِ حقیقت را بے ثبوتِ صورت از جملۂ محالات تصور مینمایند
آن را از زندیق و ضال مے نامند بالجملہ کمالاتِ صوری و معنوی نزد این بزرگواران منحصر در کمالات
شرعیہ است و علوم و معارفِ الٰہیہ مقصور بر عقائد کلامیہ کہ بر رائے اہلسنت بہ ثبوت پیوستہ است
شہود و مشاہدات را بیک مسئلہ بیچونی و بیچگونگی حق جلّ و علا کہ از مسائلِ کلامیہ است برابر نمے
و احوال و مواجید و تجلیات و ظہورات را کہ بخلافِ حکمے از احکامِ شرعیہ ظاہر گردند بہ نیم جو نمی
و آن ظہور را از مظانِ استدراج می شمرند اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰىهُمُ اقْتَدِهْ ایشانان
راسخان اند کہ بر حقیقتِ معاملہ ایشان را اطلاع بخشیدہ اند و ببرکتِ مراعاتِ آدابِ شریعت ایشان
بحقیقتِ شریعت رسانیدہ بخلافِ فرقۂ ثانیہ کہ ہرچند متوجہ حقیقت اند و گرفتاری بحقیقت دار
اتیانِ احکامِ شرعیہ مہما امکن سرموئے تجاوز نمے نمایند اما چون آن حقیقت را ورائے شریعت
دانستہ اند و شریعت را قشر آن حقیقت تصور نمودہ ناچار بظلے از ظلالِ آن حقیقت فرو ماندہ
و بحقیقتِ معاملۂ آن حقیقت راہِ وصول نیافتہ لاجرم ولایتِ ایشان ظلی آمد و قربِ ایشان ص
بخلاف ولایتِ علماءِ راسخین کہ اصیل است و راہِ وصول باصل یافتہ و از حجبِ ظلال تمام
گذشتہ لاجرم ولایتِ ایشان ولایتِ انبیاست علیہم الصلوات والتسلیمات و
آن اولیا ظلِ ولایتِ انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات آمد تنہا این فقیر تاویل متشا

را مفوض بعلم حضرت حق سبحانه می ساخت و علماء راسخان را غیر از ایمان بمتشابهات نصیبے
یافت و تاویلاتے که علماء صوفیه بیان کرده اند آنها را لائق شان آن متشابهات نمیدانست و از
آنها بریکه قابل استتار باشد آن تاویلات را تصور نمیکرد چنانچه عین القضاة در تاویل بعض از متشابهات
گفته مثلا از الف لام میم الم خواسته که بمعنی درد است که لازم عشق و محبت است و امثال آن
آخر کار چون حضرت حق سبحانه و تعالی بمحض فضل خود شمه از تاویلات متشابهات را برین فقیر ظاهر
ساخت و جدولے از ان دریائے محیط بزمین استعداد این مسکین کشاده گردانید دانست که علماء راسخان را
نیز از تاویلات متشابهات نصیبے وافر است الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی
لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق تعبیرات وقائع مسطوره را که طلب نموده بودند
حواله بحضور داشته از ان مقوله هیچ ننوشت چه کند قلم بمعارف دیگر جاری گشت و معامله دیگر پیش
آمد معذور خواهند داشت والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة
المصطفی علیه وعلی آله وعلی اخوانه الصلوات والتسلیمات العلی

مکتوب دویست و هفتاد و هفتم (۲۷۷)

بملا عبد الحی صدور یافته در بیان علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین این علوم از علوم سابقه
است که در توسط احوال تحریر یافته بود در حین معرفت نهایت شهود شهود انفسی است و معارفے که اخیر
نوشته اند شهود انفسی را در رنگ شهود آفاقی بے حاصل دانسته و ماوراء انفس و آفاق شهود و اثبات نموده
بلکه نفی شهود را در روانه وصول دانسته از ماوراء آن علوم و معارف نوشته اند چنانکه این
معنی در کتب و رسائل ایشان لائح است بدان ارشدک الله تعالی که علم الیقین در ذات حق
سبحانه و تعالی عبارت از شهود آیاتے است که دال اند بر قدرت او تعالی و تقدس و شهود آن آیات
را سیر آفاقی گویند اما شهود و حضور ذاتی جز در سیر انفسی متصور نیست و آن جز در نفس سالک نمی باشد

سه یعنی سیر ... خارج از دائره شهود انفس و آفاق شهود دیگر اثبات نموده اند ۱۲

بیت ذره گر بس نیک ور بس بد بود ❊ گر چه عمرے تگ زند در خود بود ❊ وآنچه در بیرونِ خود مشاهده میکنند
همه از قبیلِ مشاهدهٔ آثار و دلائل است بر ذاتِ او تعالیٰ نه مشاهدهٔ ذاتِ او حضرت سلطانه قطب المحققین
سید العارفین ناصر الدین خواجه عبید الله قدس سره الاقدس فرموده اند که سیر بر دو نوع است سیرِ مستطیل و مستدیر
سیرِ مستطیل بُعد در بُعد است و سیرِ مستدیر قرب در قرب سیرِ مستطیل مقصود را از خارجِ دائرهٔ خود طلبیدنست
و سیرِ مستدیر بر گردِ دلِ خود گشتن است و مقصود را از خود جستن ❊ پس تجلیاتے که در صورِ حسی و مثالی و تخیلی
در پردهٔ انوار میباشد داخلِ علم الیقین اند هر صورتیکه باشد و هر نوریکه ظاهر شود رنگین باشد آن نور یا نیز
متناهی باشد آن نور یا غیر متناهی محیطِ کائنات بود یا نه حضرتِ مخدومی مولوی عبد الرحمٰن الجامی قدس
الله سره السامی در شرح لمعات میفرمایند در بیانِ این بیت بیت اے دوست ترا بهر مکان می جستم
هر دم خبرت از این و آن مے جستم ❊ که این اشارت بمشاهدهٔ آفاقیست که مفید علم الیقین است زیرا که
شهود چون از مقصود محجوب باشد حضور آن نمی بخشد الا بالامارة والاستدلال لاجرم در رنگِ شهودِ
دود و حرارت باشد که دلالت میکند بر ذاتِ آتش پس این شهود از دائرهٔ علم بر نیاید و مفید جز علم الیقین
نشود و مُفنی وجودِ سالک نباشد عین الیقین عبارت از شهودِ حق است سبحانه بعد ان کان معلوماً
بالعلم الیقین و این شهود مستلزمِ فنائے سالک است و در غلبهٔ این شهود تعینِ او بالکلیه گم مے گردد
و در دیدهٔ شهودِ او اثرے از آن باقی نمی ماند و در شهودِ خود فانی و مضمحل میگردد و این شهود نزد این
طائفه علیه قدس الله تعالیٰ اسرارهم معتبر است بادراکِ بسیط و معرفت نیز گویند و در این ادراک
عوام و خواص شریک اند لیکن فرق آنست که خواص را شهودِ خلق مزاحمِ شهودِ حق جل و علا نیست
بلکه در دیدهٔ شهودِ شان جز حق جل و علا مشهود نه و عوام را مزاحم است لهٰذا از ان شهود ذهول تام
دارند و از ادراک خبر ندارند و این عین الیقین حجابِ علم الیقین است کما ان علم الیقین حجابه
در وقتِ تحققِ این شهود همه حیرت و نادانی است علم را در ان موطن اصلاً گنجائش نیست نقل بعض
الکبراء قدس الله تعالیٰ سره علم الیقین حجاب عین الیقین و عین الیقین حجاب علم الیقین

وقال ایضاً وعلامة من عرف حق المعرفة ان یطّلع علی سرٍّ فلا یجد علماً به فذلک الکامل
فی المعرفة التی لا معرفة وراءها وقال بعضهم ایضاً قدّس الله تعالی اسرارهم العلیّة اعلمهم
بالله اشدّهم تحیّراً فیه وحق الیقین عبارت از شهود اوست سبحانه بعد ارتفاع التعیّن واضمحلال
المتعیّن امّا این شهود او حق را سبحانه بحق است تجلّی کاذ بادی ولا یحمل عطایا الملک الا مطایاه
واین در بقا بالله که مقام فبی یسمع وبی یبصر است صورت بندد که سالک را بعد از تحقق بفناء مطلق
که فنای ذات وصفات است حق سبحانه وتعالی بمحض عنایت خویش از نزد خود وجودے می بخشد
واز سکر حال وبیخودی بصحو وافاقت مے آرد واین وجود را وجود موهوب حقانی گویند دران موطن علم
وعین حجاب یکدیگر نمے شوند بلکه عین شهود عالم است وعین علم شاهد وعین تعیّن او است که حاجب
دران موطن آن را عین حق مے یابد عزّ شانه، نه تعیّن کونی چه اثرے از ان در دیدهٔ شهود او نما
است واو تجلیات صوریه که تعیّنات وصور خود را حق مے یابد تعالی شانه آن تعیّنات کونیه
است که فنا باو راه نیافته است فانّ الحدید المحمّی ما عن الاحمر مآلا ثواب ودر رتبهٔ الاکثر باب اگر مظهر
عبارت نزد عوام متوهم عدم فرق است میان تجلی صوری که خود را حق یافتن است ومیان حق
الیقین که درانجا نیز خود را حق یافتن است امّا در تجلی صوری آثار صورت می ماند ودر حق الیقین
بحقیقت ونیز در تجلی صوری حق را بخود مے بیند ودرین موطن حق را بحق مے بیند تعالی شانه
حق بجز خود نمیتوان دید پس اطلاق شهود در تجلی صوری بسبیل تجوّز است چه حق را جز بحق نمیتوان
دید وآن در مرتبهٔ حق الیقین است که حقیقت شهود دران مقام متحقق است وبعض مشایخ الزمان
کما لم یطّلع علی هذا الفرق ولم یعلم التعیّن الا التعیّن الکونی اطال لسان الطعن
عند لاکابر قدّس الله تعالی اسرارهم فی تفسیرهم حق الیقین علی النهج الذی فسّروه
وزعم ان هذا الیقین تحصل فی التجلّی الصوری الذی هو اوّل القدم فی السلوک
وهم فسّروا به حق الیقین الذی هو نهایة الاقدام فکیف یستقیم بل حکم ان حق

الیقین الذی حصل لهم فی النهایة یحصل لنا فی التجلی الصوری الذی هو اول اقدام
والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم والسلام

مکتوب دویست و هفتاد و هشتم (۲۷۸)

بملا عبدالکریم سنامی صدور یافت در بیان آنکه بر هر کسے بعد از تصحیح عقائد و عمل بمقتضائے
غرا سلامت داشتن قلب لازم است از ما دون حق جل و علا که نسیان ماسوا است و مداح
طریقه علیه نقشبندیه و در تحریض بامداد و اعانه موتی و ما یناسب ذلک۔ الحمد لله وسلام
علی عبادہ الذین اصطفی مکتوب مرغوب اخوی رسید موجب فرحت گشت نصیحتے که بیاران
میشود آنست که بعد از تصحیح عقائد بر وفق کتب کلامیه اهل سنت و جماعت شکر الله تعالی
سعیهم و بعد از اتیان احکام فقهیه از فرض و واجب و سنت و مندوب و حلال و حرام و مکروه
امتثالا و انتهاء سلامت داشتن قلب است از گرفتاری ما دون حق سبحانه و تعالی و سلامتی قلب
میسر شود که در قلب ماسوائے حق جل و علا مخطور نشود فرضا اگر هزار سال حیات و فا کند غیر حق
در دل خطور نکند نه بآن معنی که اشیاء در خاطر گذرند و آنها را غیر حق نداند جل سلطانه زیرا که این
در ابتداء مراقبان توحید را نیز میسر است بلکه بآن معنی که اشیاء اصلا در دل خطور نه کنند و این عدم
مبتنی بر نسیان قلب است ما دون حق را سبحانه بر نهجے که اگر بتکلف اشیاء را بیاد او دهند
نکند این دولت معبر بفناء قلب است و قدم اولست درین راه و بشارت کمالات ولایت
برین دولت اند۔ هیچ کس تا نه گردد او فنا ٭ نیست ره در بارگاه کبریا ٭ و اقرب طرق
وصول باین دولت عظمی طریقه علیه نقشبندیه است قدس الله تعالی اسرارهم چه این بزرگوار
ابتداء سیر از عالم امر نموده اند و از قلب بمقلب قلب راه جسته ایشان را بجائے ریاضات و مجا
دیگران التزام سنت است و اجتناب از بدعت حضرت خواجه نقشبند قدس سره فرموده

اقربِ طرق است اما التزامِ سنّت کارِ مشکل است فطوبیٰ لمن توسّل بہم واقتدیٰ
حم للّٰہ لوی الجامی نقشبندیہ عجب قافلہ سالاراند ٭ کہ برند از رہِ پنہان بحرم قافلہ را
الکِ رہ جاذبۂ صحبتِ شان ٭ مے برد وسوسۂ خلوت وفکرِ چلہ را ٭ قاصرے گر کند این
طعنِ قصور ٭ حاشا للّٰہ کہ برآرم بزبان این گلہ را ٭ ہمہ شیرانِ جہان بستۂ این سلسلہ اند ٭
بسلہ حیان بگسلد این سلسلہ را ٭ ثانیاً مرفوع آنکہ صحیفۂ محبت اطوارِ قاضی محمد شریف
چون مثنی از فرطِ محبت فقرا بودہ موجبِ فرحت گشت دعاءِ فقیر را بایشان رسانند ثالثاً
مکتوبِ مرغوبِ اخوی شیخ حبیب اللہ رسید از فوتِ والدِ مرحوم خود نوشتہ بودند انا للّٰہ
راجعون از جانبِ فقیر دعا رسانیدہ عزائے مصیبت نمایند و گویند کہ بدعا و فاتحہ وصدقہ
امداد و اعانتِ والدِ مرحوم خود نمایند فانّ المیّت کالغریق ینتظر دعوۃً تلحقہٗ من ولدٍ
وامٍّ او اخٍ او صدیقٍ رابعاً مکشوف آنکہ شیخ احمدی طریقۂ این بزرگواران را اخذ نمودہ متأثر
ت حضرتِ حق سبحانہٗ وتعالیٰ استقامت بران کرامت فرماید باید کہ مشار الیہ چون
نور آمدہ است او را تعلیمِ عقائدِ کلامیہ کہ در کتبِ فارسی مذکور اند نمایند و ہمچنین تعلیم احکام
نمایند تا معرفتِ فرض و واجب و سنت و مندوب و حلال و حرام و مکروہ و مشتبہ پیدا کند
ئے آن زندگانی نماید تعلیم و تعلّم کتابِ گلستان و بوستان او را داخلِ بیکاریست والسلام

مکتوب دوصد و ہفتاد و نہم (۲۷۹)

شمیری صدور یافت در اداءِ شکرِ نعمتِ دلالتِ او بر طریقۂ علیہ نقشبندیہ و تحریض بر
و خدمتِ حضرتِ ایشان قدّس سرّہ الاقدس و در ضمنِ آن اظہارِ نعمِ خداوندی جلّ
کہ بتوسطِ آن مترتب گشتہ و کرِ یافتہ ٭ الحمد للّٰہ وسلامٌ علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ
ریفہ کہ از روئے کرم و التفات نامزدِ این فقیر ساختہ بودند جناب مولانا مہدی علی رسانیدند

موجبِ فرحتِ فراوان گشت سلامت باشند استفسار رفته بود از این عبارتِ شیخ محی الدین بن العر
سرّہٗ که سبب مُستَتِبِ خِلافتِم مُدّةَ اَعمَارِہِم که در کدام کتاب از مصنّفاتِ ایشان واقع شد
مخدوما فقیر این عبارت را ندیده است که در فتوحاتِ مکیّه دیده بود در ینولا هر چند تفحص کرد تعیینِ آ
میسّر نشد اگر کرّةً ثانیه بنظر در آمد اعلام خواهد نمود اِن شاء الله تعالیٰ دیگر فقیر در ادای شکرِ نعمت
شما اعتراف بقصور دارد و در مکافاتِ آن احسانِ شما معترف بعجز این همه کار و بار منتهیٰ
نعمت است و این همه دید و داد مربوط بآن احسانِ محسن توسّطِ شما آن داده اند که کم
دیده است و بیمن توسّلِ شما آن بخشیده اند که کم کسے چشیده است از خواص عطایا آنقد
اند که اکثرے را از عمومِ عطایا آن مقدار میسّر نشده است احوال و مقامات و اذواق و
و علوم و معارف و تجلیات و ظهورات همه را زینه هائے راهِ عروج ساخته بمدارجِ قرب و مناز
رسانیده اند لفظِ قرب و وصول از تنگی میدانِ عبارت اختیار کرده است والا فلا قرب
ولا وصول ولا عبارة ولا اشارة ولا شهود ولا حلول ولا اتحاد ولا کیف ولا این
ولا زمان ولا مکان ولا احاطة ولا سریان ولا علم ولا معرفة ولا جهل ولا حـ
شعر چه گویم با تو از مرغے نشانه * که با عنقا بود هم آشیانه * ز عنقا هست نام پیش مر
ز مرغے من بود آن نام هم گم * چون اظهارِ این احسانهائے خداوندی جلّ سلطانهٗ که د
اسبابِ ظهورِ آنها مترتّب بران نعمتِ شما بوده متضمّنِ شکرِ نعمتِ شما نیز بوده است در ضمن
مندرج ساخته بقیدِ کتابت در آورده بود که شمّے از شکرِ آن نعمتِ شما ادا یابد والسّلام علیـ
سائرِ مَنِ اتّبَعَ الهُدیٰ والتزمَ مُتابعةَ المُصطفیٰ علیه وعلیهمُ الصّلوات والتّسلیما

مکتوب دو لیست و هشتادم (۲۸۰)

بما فظ محمود صدور یافته در بیانِ آنکه محبتِ این طائفه سرمایه سعادات است و هرکرا این نعمت

ند و استقامت و منت همه چیز خواهند داد ❖ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِيغِ الدَّعَوَاتِ
ند که مکتوب شریف که بمصحوب جناب مولانا مهدی علی ارسال داشته بودند رسید موجب فرحت گشت
بحانه الحمد که محبت فقرا که سرمایه سعادات دنیویه و اخرویه است رسوخ تمام دارد و تمادی ایام
ت تاثیرے دران نکرده دو چیز را محافظت لازم است متابعۀ صاحب شریعۃ علیه وعلی
الصلوٰة والسلام و محبت و اخلاص با شیخ مقتدا باین دو چیز هر چه دهند نعمتے است و اگر هیچ
و این دو چیز راسخ باشد غم نیست آخر خواهند داد و اگر عیاذاً بالله سبحانه در یکے ازین دو چیز
ت مع ذلک احوال و اذواق بحال خود است آن را استدراج باید دانست و خرابی خود باید
انگاشت طریق استقامت این است والله سبحانه الموفق والسلام

مکتوب دویست و هشتاد و دوم (۲۸۲)

ت مآب میر محمد نعمان صدور یافت در شکر نعمت انتساب بسلسله علیه نقشبندیه و آنکه درین طریق
لات نبوت بطریق تبعیت و وراثت میکشایند و هر که درین طریق بنا و اعتماد بر وقائع و منامات
از و اختراع امور محدثه نماید و مراعات آداب آن نکند خاسر خائب است وما يناسب ذلك
لله وسلام على عباده الذين اصطفى شکر این نعمت عظمی بکدام زبان بجا آرد که حضرت حق سبحانه
ن ما فقرا العباد از تصحیح عقائد بموجب آرای صائبه اهل السنت و جماعت شکر الله تعالی سعیهم بسلوک
علیه نقشبندیه مشرف ساخت واز مریدان و منتسبان این خاندان بزرگ گردانید نزد این فقیر
گام درین طریق زدن بهتر از هفت گام طریق دیگر است راهیکه بکمالات نبوت بطریق تبعیت
کشاده میشود مخصوص باین طریق عالی است منتهای طرق دیگر تا نهایت کمالات ولایت
و انجلاے بکمالات نبوت نکشاده اند ازینجا است که این فقیر در کتب و رسائل خود نوشته است
این بزرگواران طریق اصحاب کرام است علیهم الرضوان چنانچه اصحاب کرام بطریق وراثت

از کمالاتِ نبوّت حظّے وافر گرفته اند منتهیان این طریق نیز از آن کمالات بطریقِ تبعیت نصیب کامل می یابند مبتدیان و متوسطان که ملتزمِ این طریق اند و محبتِ کاملِ منتهیانِ این طریق دارند نیز امید وارند اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ بشارتے است دور افتادگان را خایب و خاسر درین طریق کسے است که داخلِ این طریق شود و مراعاتِ آدابِ این طریق نکند و امورِ محدثه درین طریق اختراع نماید و بر تقیّدِ منامات و وقائعِ خود بخلافِ این طریق اقدام کند درین صورت گناهِ طریق چیست او بر منامات و واقعاتِ خود مغرور است که رو بترکستان دارد و باختیار از راهِ کعبه منحرف گشته است

شعر ترسم نرسی بکعبه اے اعرابی ✧ این راه که تو میروی بترکستان است ✧ خوش نمی آید که با وجود جمعیتِ یاران و سرگرمیِ طالبانِ این طریق شما از آنجا بیجا سازم پیش ازین اگر اشارتے به سیر آنحدود رفته بود مشروط بشرائط بوده الحال نیز مشروط بشرائط است بعد از استخارهٔ مکرر و انشراحِ قلب می شد و نیز تردد و بعد از اخلاصِ دیگرے بجائے شود و هیچ فتورے بوضعِ سابق راه نیابد اگر متوجه آنحدود شوند گنجائش دارد و بدون این شرائط معاملهٔ آنجا را بهم نزنند و جمعیتِ طالبان فتور نماند از زیاده چه مبالغه نماید والسلام

مکتوب دو صد و هشتاد و دوم (۲۸۲)

المنتخبات ۵۱

بیانِ شیخ بدیع الدین صدور یافته در بیانِ ملاقاتِ حضرتِ الیاس و حضرتِ خضر علیٰ نبینا و علیهما الصّلوٰة والسّلام و شمّه از احوالِ ایشان ✧ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مدّتے بود که یاران از احوالِ حضرتِ خضر علیٰ نبینا و علیه الصّلوٰة والسّلام استفسار مینمودند فقیر را چون اطلاع بر احوالِ ایشان کما ینبغی نداده بودند در جواب توقف میکرد اتفاقاً امروز در حلقهٔ بامدادی می بینم که حضرتِ الیاس و حضرتِ خضر علیٰ نبینا علیهما الصّلوات والتّسلیمات بصورتِ روحانیان حاضر شدند و بتلقیِ روحانی حضرتِ خضر فرمودند که ما از عالمِ ارواحیم حضرتِ حق سبحانه و تعالیٰ ارواحِ ما را قدرتِ کامله عطا فرموده است که بصورتِ اجسام متمثل شده کارهائے

که از اجسام بوقوع می آید از ان ارواح ما صدورے یابد از حرکات و سکنات جسمانی وطاعات وعبادات جسدی درین اثنا پرسیده شد که شما نماز بمذهب امام شافعی ادا می نمائید فرمودند که ما بشرائع مکلف نیستیم چون مہمات قطب مدار را بما مربوط ساخته اند و قطب مدار بر مذهب امام شافعی است تاهم در پس او نماز بمذهب شافعی ادا می نمائیم دران وقت معلوم شد که بر طاعات ایشان جزا مترتب نیست در اداء طاعات موافقت با اہل طاعت می نمایند و مراعات صورت عبادات می کنند و نیز معلوم شد که کمالات ولایت را موافقت بفقه شافعی است و کمالات نبوت را مناسبت بفقه حنفی اگر فرضا درین امت پیغمبرے مبعوث میشد موافق فقه حنفی عمل میکرد و در یوقت حقیقت سخن حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره معلوم شد که در فصول سته نقل کرده اند که حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوة والسلام بعد از نزول بمذهب امام ابو حنیفه رضی الله تعالی عنه عمل خواهد کرد و دران وقت بخاطر رسید که ازین هر دو بزرگواران در یوزه نماید فرمودند که کسے را که عنایت خداوندی جل شانه شامل حال او بود مارا و را بآنچه مدخل باشد گویا خود را از میان کشیدند و حضرت الیاس علی نبینا و علیه الصلوة والسلام درین گفتگو هیچ تکلم نه فرمودند والسلام

مکتوب دویست و هشتاد و سوم

بصوفی قربان بیگ صدور یافت در بیان رویت حضرت رسالت خاتمیت علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات در شب معراج که آن در دنیا واقع نشده است بلکه در آخرت واقع شده است پرسیده بودند که اجماع اہل سنت و جماعت است که رویت در دنیا واقع نیست حتی که اکثر علماء اہل سنت منع رویت حضرت رسالت خاتمیت علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات در شب معراج نموده اند قال حجة الاسلام والاصح انه علیه الصلوة والسلام ما رای ربه لیلة المعراج و تو در رسائل خود بوقوع رویت آن سرور علیه الصلوة والسلام در شب معراج در دنیا اعتراف نموده

وجه آن چه باشد در جواب گوئیم که رویتِ آن سرور علیه الصلوٰة والسلام در شبِ معراج در دنیا
واقع نه شده است بلکه در آخرت واقع شده زیراکه آن سرور علیه الصلوٰة والسلام در آن شب
چون از دائرهٔ مکان و زمان بیرون جست و از تنگیِ مکان بر آمد ازل و ابد را آنِ واحد
بدایت و نهایت را دریک نقطه متحد دید اهلِ بهشت را که بعد از چندین هزار سال به بهشت خواهند
رفت در بهشت دید عبد الرحمن بن عوف را که بعد از پانصد سال از فقراءِ صحابه رضوان الله
تعالیٰ علیهم اجمعین به بهشت خواهد رفت دید که به بهشت بعد از مُضیِّ آن مدت در آمد و
توقف را از وے پرسید پس رویتے که در آن موطن واقع شود داخلِ رویتِ آخرت خواهد
بود و منافات باجماع بر عدمِ وقوعِ آن نخواهد داشت و آن رویت را رویتِ دنیوی گفتن
محمول بر تجوز است و مبنی بر ظاهر والله سبحانه اعلم بحقائق الامور کلها

مکتوب دویست و هشتاد و چهارم ۲۸۴

بملا عبد القادر انبالی صدور یافته در بیانِ آنکه احوال و مواجید نصیبِ عالَمِ امر است
و علم باحوال نصیبِ عالَمِ خلق این معرفت از معارفِ سابقه است حقیقتِ معامله آنست
که در مکتوب حضرت مخدوم زاده کلان علیه الرحمة در بیانِ طریقت تحریر یافته است
بدانکه انسان مرکب است از عالَمِ خلق که ظاهر اوست و از عالَمِ امر که باطنِ اوست احوال
و مواجید و مشاهدات و تجلیات که در ابتداء و توسط ظهور مینمایند نصیبِ عالَمِ امرِ انسان است
و همچنان حیرت و جهالت و عجز و یاس که در انتهاء حاصل میشود نیز نصیبِ عالَمِ امر است که باطنِ
انسانست ظاهر را الحکم مصراع وللارض من کاس الکرام نصیب ۔ در وقتِ قوت و
ازین ماجرا نیز نصیب است هر چند ثبات و استقامت نیست اما نحوے از انصباغ پیدا
و باصالة کارے که بظاهر تعلق دارد علم بآن احوال است زیراکه باطن را حصولِ احوال است نه علم

بالذات ۱۲

له آنچه بر قلوب سالکان از طرف حق جل وعلا بریزد و منکشف گردد ۱۲

ل اگر ظاهر نمے بود راهِ دانش و تمیز نمیگشت و نمود صور مثالیه و معارج و مقامات از برای
ظاهر است پس حال باطن را است و علم بآن حال ظاهر را از ین بیان معلوم شد
ے که صاحبِ علم اند و آنانیکه از علم بے نصیب اند در نفس حصولِ احوال فرقے ندارند
فے هست از راهِ علم بآن احوال است و عدمِ علم بآنها مثلاً شخصیکه حالتِ جوع برو طاری
ست و بیقرار و بے آرام ساخته معَ ذٰلِک میداند که این حالت را جوع می نامند و همچنین
یگر است که طریانِ آن حالت در حقِ وے ثابت شده است امّا نمیداند که آن حالت
وع است پس این هر دو شخص در نفس حصولِ آن حالت برابر اند فرقے ندارند مگر در علم و عدم
دانست جماعه که علم ندارند دو قسم اند طائفه اند که علم بنفسِ حصولِ احوال ندارند و از تلوینات
سلا واقف نیستند و جمعے دیگر تلوینات احوال را خبر دارند امّا تشخیص احوال نمیتوانند
صه هر چند تشخیص احوال میتوانند کرد امّا داخلِ اربابِ علم اند شایانِ مشیخت و تشخیص احوال کار هر شیخ نیست بلکه اینداد
رونِ مستطاوله ظهور مینماید تا یکے را بآن دولت بنوازند و دیگران را بعلم او حواله فرموده
سازند انبیاءِ اُولو العزم صلواتُ اللهِ تعالیٰ وتسلیماتُه علیهم بعد از مدتهاے مدیده
ث می شدند و باحکام متمایزه هر کدام از ایشان مخصوص میگشت و انبیاءِ دیگر علیهم
اتُ والتحیاتُ ماموره بمتابعتِ ایشان مے شدند و در دعوت بهمان احکام اکتفا میفرمودند
شے خاص کند بنده مصلحتِ عام را • والسّلام

مکتوب دو صد و شصت و پنجم (۲۶۵)

یب اسانکپوری صدور یافته در بیانِ احکام سماع و وجد و رقص و بعضے از معارف
لق وارد بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی
ارشدک الله تعالیٰ طریقَ السّدادِ و اَلهمَکَ صراطَ الرشادِ که سماع و وجد

جماعه را نافع است که متقلب احوال متصف اند و به تبدّل اوقات متّسم گاهی حاضر اند و
غائب گاهی واجد اند و گاهی فاقد ایشانند ارباب قلوب که در مقام تجلیات صفاتیه
از صفتی به صفتی و از اسمی باسمی منتقل و متحوّل اند تلوین احوال نقد وقت ایشان است
و تشتّت آمال حاصل مقام ایشان دوام حال در حق ایشان محالست و استمرار وقت
در شان شان ممتنع زمانی در قبض اند و زمانی در بسط تهجم آنا الوقت فیغلبونهم تارة
یعرجون واخری یهبطون ارباب تجلیات ذاتیه که بتمام از مقام قلب برآمده بمقلّب قلب
پیوسته اند و بکلّیت از رقیت احوال محوّل احوال محرّر گشته اند محتاج بسماع و وجد نیستند
چه وقت ایشان دائمی است و حال شان سرمدی لا ابن لا وقت لهم ولا حال بهم ابناء
الوقت وارباب التمکین وهم الواصلون الذین لا رجوع لهم اصلا ولا فقد لهم مطلقاً من
لا فقد له لا وجد له از این قسم منتهیان اند که سماع با وجود استمرار وقت ایشانرا نیز نافع است
بیان آن بتفصیل در آخر این مبحث تحریر خواهد یافت ان شاء الله تعالی اگر سوال کنند که
حضرت رسالت خاتمیت علیه وعلی آله الصلوة والتحیة فرموده است لی مع الله وقت لا یسعنی
فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل از این حدیث مفهوم میشود که وقت دائمی نمی باشد جواب
گوئیم که بر تقدیر صحت این حدیث بعضی از مشایخ ازین وقت وقت مستمر خواسته اند عبارت است
لی مع الله وقت مستمر فلا اشکال جواب دیگر گوئیم که در وقت مستمر کیفیت خاصه احیانا و
میسر تواند بود که از وقت وقت نادر مراد دارند و آن کیفیت نادره خواهند این زمان
نیز اشکال مرتفع میشود اگر سوال کنند که سماع نغمه تواند بود که در تحصیل آن کیفیت نادره مدخلی
داشته باشد پس منتهی نیز برای تحصیل آن کیفیت محتاج بسماع گشت جواب گوئیم که تحقق آن
کیفیت غالبا در حین اداء نماز است و اگر در بیرون نماز احیانا دست دهد نیز از نتائج و ثمرات
آنست تواند بود که در حدیث قرة عینی فی الصلوة اشارة بآن کیفیت نادره باشد

عـه مرود منشاء سوال اول است که منتهی سماع و قبض نیستند

وایضا در خبر است اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوة و قال تبارک و تعالی واسجد
واقترب و شک نیست که دوام و تیکه قرب الهی جل شانه میسر است گنجایش غیر آن وقت
منتفی است پس از مجموع این کریمه نیز مفهوم میشود که آن وقت در نماز است دلیل بر استمرار وقت دوام
وصل اتفاق مشایخ است قال ذو النون المصری ما رجع من رجع الا من الطریق و من وصل
لا یرجع و یاد داشت که عبارت از دوام حضور است بجناب قدس خداوندی جل سلطانه در
طریقه حضرات خواجگان قدس الله تعالی اسرارهم امر مقرر است بالجمله انکار از دوام وقت علامت
نارسائی است و شیخ بزرگ و قلیلی از مشایخ کابن العطاء و امثاله که بجواز رجوع واصل بصفات بشریت
قائل گشته اند و از انجا عدم دوام وقت مفهوم میشود خلاف در جواز رجوع دارند نه در وقوع چه رجوع
البته واقع نیست کما لا یخفی علی اکابره پس اجماع مشایخ بر عدم رجوع واصل ثابت شد و خلاف
بعض راجع بجواز رجوع گشت هذا طائفه از منتهیان اند که بعد از وصول بدرجه از درجات
کمال و حصول مشاهده جمال لایزال ایشان را بروحیت توجه دست میدهد و تسلیه تامه حاصل میشود
که از عروج بمنازل وصل باز میدارد و چه منازل وصول هنوز در پیش دارند و مدارج قرب تا هنوز
منقطع نگشته اند با وجود این بجزوقت میل عروج دارند و آرزوی تکمیل قرب مطلوب درین صورت
سماع ایشان را سود مند است و حرارت بخش هر زمان بمدد سماع ایشان را عروج بمنازل قرب
میسر میشود و بعد از تسکین از آن منازل فرود می آیند اما بعضی از آن مقامات عروج ها هم
می آرند و بان رنگ منصبغ میگردند این وجد بعد از فقد نیست چه فقد در حق ایشان مفقود است
بلکه با وجود دوام وصل از برای ترقی بمنازل وصول است از این قبیل است سماع و وجد منتهیان
و واصلان آری بعد از فنا و بقا ایشان را هر چند جذبه عطا میفرمایند لیکن چون بجرد وقت محبت
وارد جذبه تنها در تحصیل ترقیات منازل عروج کفایت نمیکند محتاج بسماع میگردند طائفه دیگر از مشایخ
اند قدس الله تعالی اسرارهم که بعد از وصول بدرجه ولایت نفوس ایشان در مقام بندگی فرود

می آیند و معراج ایشان بی مزاحمت نفس در مقام اصلی خود متوجه جناب قدس اند بخلاف
از مقام نفس مطمئنه که در مقام بندگی تمکن و رسوخ گشته است هر دمی عروج میسر نیست مگر بواسطه
آن امداد و مناسبت خاصه مطلوب پیدا میگردد و آرام این بزرگواران بعبادات است و تسکین
در اداء حقوق بندگی و طاعات میل عروج در بنای ایشان کم است و شوق مفقود و در نهایت ایشان
شان قلیل بنور متابعت ملت حنیفیه وقت ایشان لازم است و تحمل اتباع سنت مصطفوی
بیت شان همچو اجرام حدید البصر که از دور چیزی می بینند که نزدیکان و الصبار آن عاجز
هر چند عروج کمتر دارند اما نورانی اند و بنور اصل منور و در بیان مقام شان عظیم دارند و جلیل
القدر اند ایشان را احتیاج بسماع و وجد نیست عبادات ایشان را کار سماع میکند و نورانیت
اصل از عروج کفایت می بخشد جماعه مستقلان از اهل سماع و وجد که بعظیم شان این بزرگواران واقف
نیستند خود را از عشاق می گیرند و ایشان را از زهاد گویا عشق و محبت را منحصر در رقص و وجد
میدانند و طائفه دیگر از منتهیان آنانند که بعد از قطع منازل سلوک سیر الی الله و تحقق به بقا بالله
ایشان را جذب قوی عنایت می فرمایند و بانقلاب اصلی کشان کشان می برند به دولت
انجذاب سرایت ممنوع است و تسکین ایشان را غیر جائز در عروج محتاج با مور خارجیه هستند سماع و رقص
و رنگینای خلیت ایشان با خیست و وجد و تواجد را با ایشان کار نه با این عروج انجذابی
بنهایه نهایت متوجه مکمن الوصل میرسند و بواسطه متابعت آن سرور علیه وعلی آله الصلوات
والتسلیمات علی الحیات از مقامات مخصوص بآن سرور است حاصل المطلق و لکثیبه نصیبی می یابند
این نوع وصول مخصوص طائفه اکثر اوست آنطلب نیز از مقام نصیب دارند گر بمحض فضل ایزدی
جمعی کمالات این نوع و اصل بنهایت النهایت را العالم باز گردانند و کرمت مستعدان بادعوت الله نمایند
نفس ایشان در مقام بندگی فرود می آید و رسوخ او بعرج نفس متوجه جناب مقدس است اوست که جامع کمالات
قربیه است و حاوی تکمیلات قلبیه و تحقیق بالقطب قطب الاقطاب مقامات

ظلی و معارفِ مدارجِ اصلی او را میسّر است بلکه آنجا که اوست نه ظل است و نه اصل از ظل و اصل
او را گذرانیده اند این نوعِ کامل مکمل بسیار عزیز الوجود است اگر بعد از قرونِ متطاوله و ازمنۀ
متباعده بظهور آید هم مغتنم است عالَمے از وے منور گردد نظر او شافی امراضِ قلبیه
و توجه او دافعِ اخلاقِ رَدیّه تمام منتهیه اوست که مدارجِ عروج را تمام کرده در مقامِ بندگی فرود آمده است
و آرام و انس بعبادات گرفته بمقامِ عبدیّه که فوقِ آن مقامے نیست در مقاماتِ ولایت ازین
طائفه بعضے را انتخاب نموده مشرف میسازند و قابلیتِ منصبِ محبوبیت نیز ایشان را مسلّم است
جامعِ جمیعِ کمالاتِ مرتبهٔ ولایت است و حاوی تمامِ مقامات و رجهٔ دعوت از ولایتِ خاصّهٔ نبوت
بهره مند است بالجمله در شانِ او این مصرع صادق است ؎ آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری
هذا مبتدی را سماع و وجد مضر است و منافی عروج هر چند بشرائط واقع شود شمهٔ از شرائطِ
سماع در آخرِ این مکتوب تحریر خواهد یافت ان شاء الله تعالی وجد او معلول است حالِ او وبالِ او است
حرکتِ او طبعی است تحرکِ او مشوب بهوائے نفسانی وَعُنِیَ بِالْمُبْتَدِیْ مَنْ لَا یَکُوْنُ مِنْ اَرْبَابِ
الْقُلُوْبِ وَاَرْبَابُ الْقُلُوْبِ مُتَوَسِّطُوْنَ بَیْنَ الْمُبْتَدِئِیْنَ وَالْمُنْتَهِیْنَ وَالْمُنْتَهِیْ هُوَ الْفَانِیْ فِی اللّٰهِ
وَالْبَاقِیْ بِاللّٰهِ وَهُوَ الْوَاصِلُ الْکَامِلُ وَلِلْمُنْتَهِیْ دَرَجَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ وَلِلْوُصُوْلِ مَرَاتِبُ
لَا یُمْکِنُ قَطْعُهَا اَبَدَ الْآبِدِیْنَ بالجمله سماع متوسطان را نافع است و قسمے از منتهیان را نیز چنانکه
بالا گذشت لیکن باید دانست که ارباب قلوب را نیز سماع مطلقاً محتاج الیه نیست بلکه جماعه راست
که بدولت جذب مشرف نشده اند و بریاضات و مجاهدات شاقه میخواهند که قطع مسافت نمایند سماع
و وجد درین صورت این جماعه را امداد و معاون است و اگر ارباب قلوب از مجذوبان باشند
قطع مسالک سیر ایشان را امداد جذبه است محتاج بسماع نیستند و نیز باید دانست که سماع ارباب
قلوب غیر مجذوب را هم مطلقاً نافع است بلکه انتفاع از ان مشروط بشرائط است وَلَابُدَّ فِیْهَا
مِنْ حِفْظِ الْاِعْتِقَادِ و از جملهٔ آن شرائط عدم اعتقاد است بکمالِ خویش و اگر بتمامی خود معتقد است

ه در این مبتدی کسے است که از ارباب قلوب نباشد [illegible]
[illegible]
[illegible]

محبوس است آرے سماع او را نیز نحوے از عروج می بخشد اما بعد از تمکین از آن مقام فرود می آید
و شرائط دیگر آن است که در کتب اکابر مستقیم الاحوال کعوارف المعارف و نحوه مبین شده اند که اکثر
آنها در ابنائے این وقت مفقود است بلکه این قسم سماع و رقص که درین وقت شائع شده است
و این نوع اجتماع که درین اوان متعارف گشته است شک نیست که مضر محض است و منافی صرف
عروج در انجا معنی ندارد و صعود در آن صورت متصور نیست امداد و اعانت از سماع درین محل
مفقود است مضرت و منافات موجود ❊ تنبیه ❊ سماع و رقص هرچند نسبت به بعضے منتهیان
نیز در کار است لیکن ایشان چون هنوز مراتب عروج در پیش دارند از اوساط اند و تمام مراتب عروج
ممکن الحصول تمام طی نکنند حقیقت انتها از ایشان مفقود است نهایت گفتن باعتبار نهایت سیر
الی الله است و نهایت این سیر تا اسمی است که سالک مظهر آنست بعد از ان سیر در ان اسم
و ما یتعلق به است و چون از اسم و جمیع ما یتعلق به بما ینکشف علی آن پایه گذشته بسماے تحقیقی
برسد و در انجا فنا و بقاے پیدا کند منتهی حقیقی است و فی الحقیقت نهایت سیر الی الله درین صورت
است نهایت اول را که نهایت تا اسم است نیز نهایت سیر الی الله اعتبار کرده اند و باعتبار فنا
و بقاے که در آن مرتبه حاصل شود اطلاق اسم ولایت نموده اند و آنکه گفته اند که سیر فی الله نهایت
نیست این سیر در وقت بقا است و بعد از طے منازل عروج و معنی بے نهایتی آن سیر آنست که
اگر سیر در ان اسم واقع شود و تفصیل شیونات مندرجه در ان متحقق گردد هرگز بنهایت آن نرسد چه هر اسم
مشتمل بر شیونات مندرجه بے نهایت است اما در وقت عروج اگر خواهند که او را از آن اسم گذرانند
تواند بود که بیک قدم آن اسم را طے نماید و بغایة النهایت برسد و اگر همانجا مستهلک گشت زہے
شرافت و اگر برائے تربیت خلق بازش آورند زہے فضیلت گمان نکنی که وصول تا آن اسم
امر آسان است سالها می باید کنند تا باین دولت مشرف سازند و تا کرا ازین میان باین نعمت
خصوصے سرفراز گردانند و آنکه توان رتبه تنزیه و تقدیس خیال مکنی بساحت که در ضمن تشبیه تقیید است

ے ازمراتب کہ تو آنرا تنزیہ خیال میکنی از مقام روح نیز پایان تر است تنزیہے کہ فوق العرش

و نیز داخلِ دائرۂ تشبیہ است و آن مکشوف منزّہ از عالم ارواح است چہ عرش محدّدِ جہات

ابعاد است عالم ارواح ماوراے عالم جہات و ابعاد است چہ روح لامکانی است در

بعد و روح را در ماوراءِ عرش اثبات نمودن ترا در وہم نیندازد کہ روح از تو بعید است و مسا

رمیانِ تو و روح است نہ چنین است روح را نسبت با جمیع امکنہ با وجود لامکانیت

ماوراے عرش گفتن معنیِ دیگر دارد تا بآنجا رسی نتوانی دریافت طائفہ از صوفیہ کہ تنزیہ

سیدہ اند و فوق العرش آنرا دریافتہ اند تنزیہ الٰہی جلّ شانہ تصور نمودہ اند و علوم و معا

از غوامضِ علوم گفتہ و سِرِّ استوا را درین مقام حل کردہ و حق آنست کہ آن نور نورِ روح

فقیر را نیز در وقتِ حصولِ آن مقام این نوع اشتباہے پیدا شدہ بود اما چون عنایت

جلّ سلطانہ ازان ورطہ گذرانیدہ دانست کہ آن نور نورِ روح بود نہ نورِ الٰہی جلّ سلطانہ

حمد اللّٰہ الّذی ہدانا لہذا وما کنّا لنہتدی لولا ان ہدانا اللّٰہ و چون روح لامکانی است

بیچونی و بیچگونگی مخلوق است لاجرم محلِ اشتباہ مے گردد واللّٰہ یُحقّ الحقّ وھو

سبیل و جماعۂ ازیشان کہ آن نورِ روح فوق العرش را گرفتہ فرود می آیند و بآن نقا

خود را جامع بین التشبیہ والتنزیہ میدانند و اگر آن نور را از خود جدا می یابند مقام

جمع تصور میکنند امثالِ این مغالطات صوفیہ را بسیار است وھو سبحانہ العاصم

عن الاغلاط و محلِّ الاحتیاط باید دانست کہ روح ہر چند نسبت بعالم بیچون است

چون حقیقی داخلِ دائرۂ چون است گوئیا برزخ است درمیانِ عالم چون و درمیان جناب

چون حقیقی پس رنگِ ہر دو طرف دارد و ہر دو اعتبار در وے صحیح است بخلاف

کہ چون را بوے اصلا راہ نیست پس تا از جمیع مقاماتِ روح عروج ننماید بآن اسم رسد

جمیع طبقاتِ سموات حتی العرش می باید گذشت و تمام از لوازمِ مکان می باید برآمد بعد ازان

مراتب لامکانیت عالم ارواح را نیز سطے باید نمود آن زمان تا آن اسم رسد ست خواجه بیدار که مرد
واصل است ، حاصل خواجه بجز بیدار نیست ، فهو سبحانه وراء الوراء وراء این عالم خلق عالم
امر است و وراء عالم امر مراتب اسماء و شیونات است ظلاً و اصالةً اجمالاً و تفصیلاً و در ماوراء این
مراتب ظلی و اصلی و کونی و الہی و اجمالی و تفصیلی مطلوب حقیقی را می باید جست تا کرا این بحث بخوانند
و کدام صاحب دولت را باین سعادت مشرف سازند ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ
ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ همت بلند باید داشت و بہرچہ در راہ بدست افتد قناعت نباید کرد و در ماوراء
وراء می باید جست ے کیف الوصول الی سعاد و دونها ، قلل الجبال و دونهن حتوف ،
تنبیہ آخر: دوام وصل و استمرار وقت کسے اسلم است که بعد از تحقق فناء مطلق ببقاء بالله
مشرف شده باشد و علم حصولی او بعلم حضوری تبدیل یافته است این بحث به بیان واضح لوح گردانیم
بدانکه ہر علمیکه عالم را از ماوراء ذات خود حاصل میگردد طریق حصول آن حصول صورت معلوم
است در ذہن عالم علم حصولی است و ہر علمیکه محتاج بحصول صورت نباشد وآن علم ذات بخود
علم حضوریست چه ذات بنفسه حاضر عالم است و در علم حصولی تا صورت معلوم حاصل است ذہن
متوجه بمعلوم است و چون آن صورت از ذہن زائل گشت آن توجه ذہن نیز زائل گشت
پس دوام توجه در علم حصولی محال عادی است بخلاف در علم حضوری که غفلت از معلوم در اینجا
غیر متصور است چه منشا تحقق آن علم حضور ذات عالم است و چون این حضور دائمی است علم نیز ثابت
دائمی باشد پس زوال توجه از ذات خود ممکن نباشد و در بقاء بالله علمے است حضوری که زوال آن متصور نیست
گمان نکنی که بقاء بالله عبارتست از آنکه خود را عین حق یابی چنانکه بعضے درین طائفه حق الیقین را
باین عبارت تعبیر نموده اند چنین است بقاء بالله که بعد از فناء مطلق میسر شود باین قسم علوم مناسبت
ندارد و این حق الیقین که بعضے گفته اند مناسب بقائے است که در جذبه بدست میدهد بقائے که
مقصود ما است دیگر است ع ذوق این مے نشناسی بخدا تا نچشی ، پس استمرار توجه و دوام حضور

بتقاء باللہ ثابت شد بیش از تحقق ببقاء باللہ دوام ممکن نیست اگرچہ بسیارے را بیش از
بمقام این معنے متوہم میشود علی الخصوص در طریقۂ علیۂ نقشبندیہ قدس اللہ تعالٰی اسرارہم
حققت والصواب ما الہمت واللہ سبحانہ تعالٰی اعلم بالصواب والیہ تعالٰی المرجع والمآب
رب العٰلمین اولا واٰخرا والصلوٰۃ والسلام علٰی رسولہ دائما وسرمدا

مکتوب دو صد و ہشتاد و ششم (۲۸۶)

ن اللہ فقیہ صدور یافت در بیان اعتقاد صحیح کہ ماخوذ از کتاب و سنت است بر وفق آرا
سنت وجماعہ و رد جماعہ کہ از کتاب و سنت خلاف معتقدات اہل سنت وجماعہ فہمیدہ اند
خلاف اہل حق معلوم ساختہ اند۔ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بدان ارشدک اللہ تعالٰی
سواء الصراط کہ از جملۂ ضروریات طریق سالک اعتقاد صحیح است کہ علماء اہل سنت آنرا
سنت و آثار سلف استنباط فرمودہ اند و کتاب و سنت را محمول داشتن بر معانی کہ جمہور علماء
یعنے علماء اہل سنت و جماعت آن معانی را از ان کتاب و سنت فہمیدہ اند نیز ضروریست
ش خلاف آن معانی مفہومہ بکشف و الہام امرے ظاہر شود آن را اعتبار نباید کرد و از ان
باید نمود مثلا آیات و احادیث کہ از ظواہر آنہا توحید وجود مفہوم میشود و ہمچنین احاطہ و سریان
یت ذاتیہ معلوم میگردد چون علماء اہل حق از ان آیات و احادیث این معانی نہ فہمیدہ اند
ے راہ بر سالک این معانی منکشف شود و موجود جز یکے نیابد یا او را بالذات محیط داند
و آنا یا بد ہر چند او درین وقت بواسطۂ غلبۂ حال و سکر وقت معذور است اما باید کہ ہمیشہ بحق سبحانہ
تجی و متضرع باشد کہ او را ازین ورطہ بر آوردہ اموریکہ مطابق آرائے صائبۂ علمائے اہل حق
ے منکشف گرداند و سر موئے از خلاف معتقدات حقۂ ایشان ظاہر نسازد و بالجملہ معانی مفہومہ
حق را مصداق کشف خود باید ساخت و محک الہام خود را جز آن نباید داشت چہ معانی کہ

محک بفتحتین و بکسر اول و فتح حاء مہملہ نیز بمعنی سنگ زرکش کہ سیاہ باشد و بر آن آزمایش زر کنند ۱۲ غ

خلافِ معانی مفہومۂ ایشانست از حیزِ اعتبار ساقط است زیرا کہ ہر مبتدع وضال معتقداتِ خود را
از کتاب وسنت می فہمد بانداز ۂ افہام رکیکۂ خود واز آن معانی غیر مطابقہ می فہمد یُضِلُّ بِهٖ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهٖ
كَثِيرًا وآنکہ گفتم کہ معانی مفہومۂ علماء اہلِ حق معتبر است وخلافِ آن معتبر نیست بنا بر آن ست کہ
آن معانی را از تتبع آثار صحابہ وسلف صالحین رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین اخذ کرده اند واز
انوارِ نجوم ہدایتِ ایشان اقتباس فرموده اند لہذا نجاتِ ابدی مخصوص ایشان گشت وفلاح سرمدی
نصیب ایشان آمد اُولٰٓئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ اَلَآ اِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ واگر بعضے از علماء
با وجودِ حقیتِ اعتقاد در فرعیات مداہنت نمایند ومرتکب تقصیرات باشند در عملیات انکار از مطلق
علماء نمودن وہمہ را مطعون ساختن بے انصافی محض است ومکابرۂ صرف بلکہ انکار است از اکثر
ضروریاتِ دین چہ ناقلان آن ضروریات ایشان اند وناقدان جیدۂ آن را از ردیۂ آن ایشان اند
لَوْلَا نُورُ هِدَايَتِهِمْ لَمَا اهْتَدَيْنَا وَلَوْلَا تَمْيِيزُهُمُ الصَّوَابَ عَنِ الْخَطَأِ لَغَوَيْنَا وَهُمُ الَّذِينَ بَذَلُوا
جُهْدَهُمْ فِي إِعْلَاءِ كَلِمَةِ الدِّينِ الْقَوِيمِ وَسَلَكُوا طَوَائِفَ كَثِيرَةً مِّنَ النَّاسِ عَلَى الصِّرَاطِ
الْمُسْتَقِيمِ فَمَنْ تَابَعَهُمْ نَجَا وَأَفْلَحَ وَمَنْ خَالَفَهُمْ ضَلَّ وَأَضَلَّ باید دانست کہ معتقدات
صوفیہ بالآخرة یعنی بعد از تمامیِ منازلِ سلوک ووصول باقصیٰ درجات الولایۃ ہمین معتقداتِ
علماء اہلِ حق است غایۃ ما فی الباب علماء را بنقل یا باستدلال ست وصوفیہ را بکشف یا بالہام
اگرچہ بعضے صوفیہ را در اثناءِ راه بواسطۂ سکرِ وقت وغلبۂ حال امور مخالفۂ آن معتقدات ظاہر میشوند
لیکن اگر او را از آن مقامات گذرانیده بنہایت کار رسانند آن مخالفات ہباءً منثورًا میگردند
واگر بہمان مخالفت بماند آنا امید است کہ او را بآن مخالفت مواخذ نمیکنند حکم او حکم مجتهد مخطی است
مجتهد در استنباط خطا نموده واو در کشف از جملۂ مخالفات بعضے ازین طائفہ حکم بوحدت وجود است
واحاطۂ وقرب ومعیتِ ذاتی چنانکہ بالا گذشت وہمچنین است انکار ایشان از وجودِ صفاتِ ثمانیۂ
در خارج بوجودِ زائد بر ذاتِ حق سبحانہٗ زیرا کہ علماء اہلِ سنت صفات را موجود میدانند در خارج بوجود

زائد بر وجود ذات تعالی انکار ایشان ازین راه پیدا شده است که درین وقت شهود ایشان ذات تعالی و تقدس در مرآت این صفات و معلوم است که مرآت از نظر رائی مختفی میباشد پس بواسطهٔ آن اختفا حکم بعدم وجود آنها در خارج کرده اند و گمان برده اند که اگر موجودی بودند شهودی گشتند بحیث لا شهود لا وجود در حقها بواسطهٔ حکم ایشان بوجود صفات طعنها کرده اند بلکه بکفر و ثنویة حکم نموده اعاذنا الله سبحانه عن الجرأت فی الطعن و اگر ایشان را ازین مقام ترقی واقع می شد و شهود ایشان ازین پرده می برآمد و حکم مرآتیه زائل گشت صفات را جدا می دیدند و حکم بانکار آنها نمیکردند و کار ایشان تا بطعن اکابر علما نمیکشید و از جملهٔ مخالفات آن بعض حکم ببعضی امور است که مستلزم ایجاب واجب اند تعالی و تقدس اگرچه ایشان لفظ ایجاب اطلاق نمی کنند و اثبات اراده می نمایند اما فی الحقیقه نافی اراده اند و درین حکم جمیع اهل ملل را مخالف اند یکی از آن جملهٔ امور حکم ایشانست بآنکه حق سبحانه قادر است بقدرت بمعنی ان شاء فعل و ان لم یشأ لم یفعل - اما شرطیهٔ اولی را واجب الصدق میدانند و ثانیه را ممتنع الصدق و این قول بایجاب است بلکه انکار قدرت است نیز بمعنی که مقرر اهل ملل است چه نزد ایشان قدرت بمعنی صحت فعل و ترک است و لازم از قول ایشان وجوب فعل و امتناع ترک است فأین هذا من ذلک مذهب ایشان درین مسئله بعینه مذهب حکماست و اثبات اراده نمودن با وجود وجوب صدق اولی و امتناع صدق ثانیه و خود را باین اثبات از حکما جدا ساختن نافع نیست چه اراده تخصیص احد المتساویین است فحیث لا تساوی لا ارادة ههنا التساوی معدوم لوجوب و الامتناع فافهم و از جملهٔ آن امور بیان ایشان است در تحقیق مسئلهٔ قضا و قدر بنهجی که ظاهرش ایجاب است و از جملهٔ عبارات ایشان دران مبحث اینست که لنا التحکم مع المحکوم بما علمه و قطع نظر از ایجاب حق سبحانه را محکوم احدی ساختن و حاکمی را بدو گذاشتن بسیار مستقبح است انهم لیقولون منکرا من القول و زورا[۱] و امثال اینها از مخالفات بسیار است کقولهم بعدم امکان رؤیة الحق سبحانه الا فی تجلی صوری و این

۱؎ چنانچه قائل گشتن ایشان بنفی امکان دیدن حق تعالی در آخرت مگر بتجلی صوری.

قول مستلزم انکار رؤیت حق است سبحانه در رؤیتے که تجلی صوری تجویز نموده اند فی الحقیقت رؤیت
حق نیست سبحانه زیرا که او تعالی منزه است از شبه و مثال سبحانه یراه المؤمنون بغیر کیف و ادراک و ضرب
من مثال ۔ و لعلهم یعتقدون بقدم ارواح الکمّل و ازلیتها و هذا القول ایضا مخالف لاهل
الاسلام فان عندهم العالم بجمیع اجزائه محدث و لا احد من جملة العالم و اجزاء العالم
قدیم بقدم سوی الله تعالی فافهم پس سالک را باید که پیش از وصول بحقیقت کار با وجود
مخالفت کشف و الهام خود تقلید علمای اهل حق را لازم داند و علما را محق و خود را مخطی انگارد چه مستند
علما تقلید انبیاء است علیهم الصلوات و التسلیمات که بوحی قطعی مؤید اند و از خطا و غلط معصوم
و کشف و الهام او بر تقدیر مخالفت باحکام ثابته بوحی خطا و غلط است پس کشف خود را بر قول علما مقدم
داشتن فی الحقیقت مقدم داشتن است بر احکام قطعیه منزله و هو عین الضلالة و محض الخسارة
و ایضا چنانکه اعتقاد بموجب کتاب و سنت ضروریست عمل بمقتضای آنها نیز که ائمه مجتهدین از کتاب
و سنت استنباط فرموده اند و استخراج احکام از آنها نموده از حلال و حرام و فرض و واجب و سنت و مستحب
و مکروه و مشتبه و علم باین احکام نیز ضروری است و مقلد را نمی رسد که خلاف رای مجتهد از کتاب و سنت
احکام اخذ کند و بران عامل باشد و در عمل قول مختار را از مذهب مجتهدے که خود را تابع او ساخته است
اختیار کند و از رخصت اجتناب نموده بعزیمت عمل نماید و حتی الامکان در جمع کردن اقوال مجتهدین
سعی بلیغ نماید تا بر قول متفق علیه عمل واقع شود مثلا امام شافعی رح در وضو نیت را فرض میگوید بے نیت
وضو نکند و همچنین ترتیب در غسل اعضا و ولا را نیز لازم میداند رعایت ترتیب و ولا باید کرد و امام مالک رح
دلک را در غسل اعضا فرض میگوید البته دلک بکند و همچنین لمس نساء و مس ذکر را ناقض وضو گفته
اند بر تقدیر وقوع لمس نساء و مس ذکر تجدید وضو بکند علی هذا القیاس الخ بعد از حصول این دو جناح
اعتقادی و عملی متوجه عروج مدارج قرب ایزدی گردد جل شانه و طالب قطع منازل ظلمانی و
مسالک نورانی باشد لیکن بداند که این قطع منازل و عروج مدارج وابسته بتوجه و تصرف شیخ کامل

راه دان راه بین راه نما است که نظرِ او شافیِ امراضِ قلبیه است و توجّهِ او دافعِ اخلاقِ
ذمیمه پس اول طلبِ شیخ نماید اگر بمحضِ فضلِ خداوندی جلّ شانهٗ شیخ را یابد و آنان معرفت
آن نعمتِ عظمیٰ تصور کرده خود را ملازمِ او سازد و تمام منقاد تصرفاتِ او گردد و شیخ الاسلام هروی
... الٰهی چیست اینکه دوستان خود را کردی که هر که ایشان را شناخت ترا یافت و تا ترا نیافت
ایشان را نشناخت اختیارِ خود را بالکلیه در اختیارِ شیخ گم کند و خود را از جمیعِ مراداتِ تهی ساخته کمر
... را در خدمتِ او بندد و هر چه شیخ او را امر فرماید سرمایهٔ سعادتِ خود را در آن دانسته در امتثالِ آن
... نماید شیخ متقدا اگر مناسبِ استعدادِ او ذکر خواهد دید بآن امر خواهد نمود و اگر توجه و مراقبه مناسب
... بآن اشارت خواهد کرد و اگر در مجرّدِ صحبت کفایت معلوم خواهد کرد بآن امر خواهد نمود بالجمله با وجودِ
... صحبتِ شیخ احتیاج ذکر بهیچ شرطے از شرائطِ راه نیست هر چه مناسبِ حالِ طالب خواهد دید
... نمود و اگر در بعضے امور از شرائطِ راه تقصیرے واقع خواهد شد صحبتِ شیخ آن را تلافی خواهد کرد
... و جبرِ نقصانِ آن خواهد نمود و اگر بشرفِ صحبتِ اینچنین شیخ متقدا مشرف نشد اگر از مراقبتِ
... خواهند کرد و بمحضِ عنایت بنهایتِ کار او را کفایت خواهند نمود و هر شرطے و آدابے که در کار
... اعلام خواهند فرمود و در قطعِ منازلِ سلوک روحانیاتِ بعضے اکابر را وسائلِ راه او خواهند ساخت
... جریِ عادت الله سبحانهٗ در قطعِ راهِ سلوک توسّط از روحانیاتِ مشائخ مقرّر کار است
... مرید انسبت کار را وے توسّطِ شیخ متقدا و خطر است تا زمانِ وصول بشیخ می باید که همیشه
... سبحانهٗ ملتجی و متضرع باشد که او را بشیخ متقدا رساند و نیز می باید که رعایتِ شرائطِ راه را لازم داند
... در کتبِ مشائخ بتفصیل بیان یافته است از انجا ملاحظه نموده مرعی دارد و معظمِ شرائطِ راه
... است و آن موقوف بر رعایتِ مقامِ ورع و تقوی است که عبارت از انحصار از محارم است
... از محارمِ صورت نه بندد تا از فضولِ مباحات اجتناب نکند چه از خاے عنان و را از تکاب
... بأشیائِ مشتبهات میرساند و مشتبه بمحرم نزدیک است و احتمالِ وقوع در آن قوی ترسیا ...

یعنی کسے که گرد بر گرد چراگاه نزدیک است که داخل در ون او ۱۲

من حام حول الحمی یوشک ان یقع فیه پس اجتناب از محرمات موقوف شد بر اجتناب از فضول مباحات پس در ورع اجتناب از فضول مباحات نیز مرعی شد و ترقی و عروج وابسته بورع است بیانش آنست که اعمال را دو جزو است امتثال اوامر و انتهاء از مناهی و در امتثال اوامر قدسیان نیز شریک اند اگر در امتثال ترقی واقع میشد قدسیان را نیز واقع میشد و انتهاء از مناهی در قدسیان نیست چه ایشان بالذات معصوم اند مجال مخالفت ندارند تا الدان نهی کرده شود پس لازم آمد که ترقی وابسته بهمین جزو است و این اجتناب سراسر مخالفت نفس است چه شریعت برائے رفع هوائے نفسانی و دفع رسوم ظلمانی وارد شده است زیرا که مقتضائے طبیعت نفس یا ارتکاب محرم است یا فضولے که بانجام محرم رساند پس اجتناب از محرم و فضول عین مخالفت نفس است اگر سوال کنند که در امتثال اوامر نیز مخالفت نفس است زیرا که نفس نمیخواهد که بعبادات اشتغال نماید پس امتثال نیز مستلزم ترقی باشد چون در ملائکه در امتثال مخالفت مفقود است سبب ترقی نشده فالقیاس مع الفارق جوابش آنست که عدم رضاء نفس در اداء عبادات بواسطه که او خواهان فراغت خود است نمیخواهد که خود را بچیزے مقید گرداند و این فراغت و عدم تقید نیز داخل محرم است یا فضول پس در امتثال اوامر مخالفت بالنفس ابا رما از راه اجتناب از محرم یا فضول آمده از راه اداء اوامر فقط که ملائکه نیز دارند فالقیاس صحیح پس هر طریقے که مخالفت نفس در ان بیشتر است اقرب طرق است و شک نیست که رعایت مخالفت نفس از سائر طرق در طریقه علیه نقشبندیه بیشتر است چه این بزرگواران عمل بعزیمت اختیار کرده اند و از رخصت اجتناب نموده و معلوم است که در عزیمت هر دو جزو اجتناب محرم و فضول مرعی است بخلاف در رخصت که اجتناب از محرم است و بس اگر گفته شود که تواند بود که سائر طرق نیز عزیمت اختیار کرده باشند گوئیم که در اکثر طرق سماع و رقص است که بعد از تمحل بسیار کار برخصت میرسد عزیمت ادران چه مجال همچنین ذکر جهر که بیش از رخصت در ان متصور نیست و آینا مشائخ سلاسل دیگر طرق

له اضافه هر دو جزو جانب اجتناب بیانیه است ۱۲ ... اشارت ...

سطۂ بعضے نیاتِ حقانیہ امورِ مُحدثہ پیدا کردہ اند کہ نہایت تصحیح دران حکم رخصت است بخلاف
ین سلسلۂ علیّہ کہ سر موئے مخالفتِ سنّت تجویز نہ کردہ اند و ابداع و احداث روا نداشتہ پس
نفس درین طریق اتم باشد پس اقرب طرق باشد پس طالب را اختیارِ این طریق اولٰی
باشد چہ راہ بغایت اقرب است و مطلب در کمالِ رفعت و جماعۂ از متاخرین خلفائے ایشان کہ
ع این بزرگواران گرفتہ بعضے امور درین طریق احداث نمودہ اند و سماع و رقص و جہر اختیار کردہ
ن عدم وصول است بحقیقت نیاتِ اکابرِ این خانوادہ بزرگ خیال کردہ اند کہ باین مُحدثات
مات تکمیل و تتمیمِ این طریقہ مینمایند ندانستہ اند کہ در تخریب و اضاعتِ آن می کوشند واللہ

یُحِقُّ الْحَقَّ وَھُوَ یَھْدِی السَّبِیْلَ

مکتوب دو صد و ہشتاد و ہفتم

ن آگاہ برادرِ حقیقی حضرتِ ایشان میان غلام محمد صدور یافتہ در بیانِ جذبہ و سلوک و معارف
سبِ این دو مقام اند بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ ھَدَانَا لِھٰذَا وَمَا
ھتَدِیَ لَوْلَا اَنْ ھَدَانَا اللّٰہُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَخَتَمَھُمْ بِاَفْضَلِھِمْ
لِھِمْ مُحَمَّدِ نِ الَّذِیْ جَاءَ بِالصِّدْقِ صَلَوَاتُ اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ وَبَرَکَاتُہٗ وَتَحِیَّاتُہٗ عَلَیْہِ وَعَلٰی
علیھم وعلی من تابعھم اجمعین الٰی یوم الدین آمین چون دیدہ شد کہ طالبان بواسطۂ
ہمت و پستیِ فطرت و عدمِ دریافتِ صحبتِ شیخِ کاملِ مکمل مسلکِ طویل را مطلبِ غیر را
نیر و مقصدِ ضنیع فرو آمدہ اند و بہرچہ ایشان را در راہ میسر شدہ از حقیر و نقیر اکتفا نمودہ و ہمان
پنداشتہ و خود را بحصولِ آن کامل و منتہی انگاشتہ احوالیکہ منتہیانِ راہ و واصلانِ درگاہ
م کار و نہایتِ روزگارِ خود بیان فرمودہ اند این جماعتِ پست فطرت باستیلاءِ قوتِ متخیلہ
ی احوالِ کاملہ را بر احوالِ ناقصۂ خود تطبیق دادہ اند ہمان ناقصہ است کہ بخواب اند رنگ مو شبہ شدہ

از محیط بقطره بلکه بصورتِ قطره از دریائے عمّان برشحه بلکه بصورتِ رشحه قناعت کرده اند چون را
بیچون تصور کرده اند بیچون بیچون آرام گرفته اند مانند را بیمانند تخیل نموده او بے مانند بمانند گرویده اند
تخیلِ جامه که بقلیلِ ایمان حے می چون آورده اند و بے مانند را گرویده از احوالِ این طالبانِ سلوک
نا کرده و تشنگانِ آرام بسراب گرفته بمراتب بهتر است از محقق با تنطیل جازم بسبب تا تخیلی
فرق بسیار است وا حسرتا بر طالبان بمطلب نارسیده که محدث را قدیم میدانند و چون را بیچون
می انگارند اگر بکشفِ غیر صحیح ایشان را معذور ندارند و با این خطا و غلط مواخذه نمایند ربنا لا تواخذنا
اِن نسینا او اخطانا مثالش شخصے طالبِ کعبه شد و از شوق متوجه وصولِ آن گشت اتفاقاً
در اثنای راه خانه شبیه بخانهٔ کعبه او را پیش آمد اگرچه آن مشابهت در صورت است آن شخص خیال
کرد که کعبه است و همانجا معتکف گشت و شخصے دیگر خواصِ کعبه از واصلانِ کعبه معلوم ساخته
تصدیق به کعبه کرد و این شخص هرچند گامے از طلب براه کعبه نزده است اما غیر کعبه را کعبه ندانسته
است و در تصدیقِ خود محق است حالِ او از حالِ طالبِ مخطی مذکور بهتر است آرے حالِ طالبے
که هرچند بمطلب نرسیده است اما غیرِ مطلب را مطلب ندانسته است از حالِ مقلدِ محق که قدمے در راه
مطلب نزده است بهتر است چه او با وجودِ حقیقتِ تصدیق بمطلوب قطعِ مسافتِ راهِ مطلوب
نکرده است پس خرابیِ او با تحقق باشد و طائفه هم از ایشان باین کمالِ خیالی و وصالِ وهمی
خود را مستغنی و مستند از طلب کشیده اند و بعلتِ تقصیرِ خویش استعداد بسیارے از مستعدان را
ضائع ساخته اند و شومی برودتِ صحبتِ خود حرارتِ طلبِ طالبان را زائل گردانیده اند ضلوا
فاضلوا ... این تخیلِ کمال و این توهمِ وصال در مجذوبانِ سلوک نا کرده از سالکانِ
جذبه نارسیده بیشتر است زیرا که مبتدی و منتهی در صورتِ جذب متشارک اند و بظاهر در عشق و محبت
متساوی اگرچه فی الحقیقت با یکدیگر هیچ مناسبت ندارند و احوالِ یکدیگر از هم دگر جدا است ع
چه نسبت خاک را با عالمِ پاک ❋ در ابتدا هرچه هست معلول است و بر غرض محمول و در انتها چون

ب برائے حق است تفصیلِ این سخن عنقریب مذکور خواہد شد ان شاء الله تعالی این مشابہت
این مناسبتِ ظاہری باعثِ آن تخیل می شود و چون در طریقۂ علیۂ نقشبندیہ جذبہ بر
قدم است مجذوبانِ این طریق را کہ بدولتِ سلوک مشرف نہ شدہ اند این قسم تخیل و این
پر بسیار است و جمعے را ہم از ایشان کہ احوالِ منقلبہ در مقامِ جذبہ حاصل میشود و از حالے بحالے
ع منازلِ سلوک و طےِ مسالکِ سیر الی الله مے انگارند و بآن تقلبات خود را مجذوب
سیدانند بخاطرِ فاتر فرا رسید کہ فقرہ چند نوشتہ شود در بیانِ حقیقتِ جذبہ و سلوک و فرق در میان
مقام با ذکرِ بعضے از خواصِ ممیزۂ ہر یک از دیگرے و فرق در میانِ جذبِ مبتدی و جذب
قیقتِ مقامِ تکمیل و ارشاد و علومِ دیگر کہ مناسبِ آن مقام باشد لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ
وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ‹ فَشَرَعْتُ فِيهِ بِحُسْنِ تَوْفِيقِهِ سُبْحَانَهُ وَهُوَ سُبْحَانَهُ يَهْدِي
نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ الْوَكِيلُ این مکتوب مشتمل است بر دو مقصد و یک خاتمہ مقصد اول
معارفے کہ بمقامِ جذبہ متعلق اند و مقصد ثانی در آنچہ تعلق بسلوک دارد و در خاتمہ بیان
م و معارفِ متفرقہ است کہ طالبان را دانستنِ آنہا کثیر المنفعت است **مقصد اول**
وبانِ سلوک تمام ناکردہ ہر چند جذبِ قوی داشتہ باشند و از ہر راہے کہ منجذب شوند
ۂ اربابِ قلوب اند بے سلوک و تزکیۂ نفس از مقامِ قلب نمیتوانند گذشت و بمقلبِ قلب
نجذابِ ایشان انجذابِ قلبی است محبتِ ایشان عرضی است نہ ذاتی عرضی است نہ اصلی
با روح و درین مقام ممتزج است و ظلمت با نور و درین معاملہ مختلط بالکلیہ از ضیقِ مقامِ قلب
بمقلبِ قلب پیوستن و انجذابِ روحی بمطلوب پیدا کردن بے تخلصِ روح از نفس
توجہ بمطلوب و جدا شدنِ نفس از روح و فرو آمدنِ او در مقامِ بندگی متصور نیست تا وقتے
و فی الحقیقت مجتمع اند حقیقتِ جامعۂ قلبیہ محکم و برپا است انجذابِ خالصِ روحی متصور
تخلصِ روح از نفس بعد از قطعِ منازلِ سلوک و طیِ مسالکِ سیر الی الله و تحققِ سیر فی الله

متصور

مقصد اول

بداکہ معنی فرق وجمع بحاشیہ مکتوب دو صد و شصت و هشتم از رسالہ ... نقل نمودہ ...

بلکہ بعد از حصولِ مقامِ اَلْفَرْقِ بَعْدَ الْجَمْعِ کہ سیر عَنِ اللّٰہِ بِاللّٰہِ تعلّق دارد صورتِ بند وبند ...
مرو میدان کے شود ۞ پشہ آخر سلیمان کے شود ۞ فَظَهَرَ الْفَرْقُ بَيْنَ جَذْبِ الْمُنْتَهِي
الْمُبْتَدِي شہودِ این مجذوبانِ اربابِ قلوب در پردۀ کثرت ست این معنی را معلوم کن...
شان درین کثرت نیست اِلّا عالمِ ارواح کہ بلطافت و احاطہ و سریان بموجدِ خود بصورت ش...
اِنَّ اللّٰہَ خَلَقَ اٰدَمَ عَلٰی صُوْرَتِهٖ و باین مناسبت شہودِ روح را شہودِ حق میدانند تعالی...
و احاطہ و سریان و قرب و معیّت ہم برین قیاس است زیرا کہ نظرِ سالک عبور نمیکند مگر تا بمق...
نہ بمقامِ فوقِ فوق و فوقِ مقامِ ایشان مقامِ روح است پس نظرِ شان از مقامِ روح بالا ...
جز روح امرِ دیگر نباشد نظر بفوقِ روح موقوف است بر رسیدن بمقامِ روح و محبّت و انج...
در رنگِ شہود است شہودِ حق سبحانہٗ بلکہ محبّت و انجذاب بجنابِ قدس او و وابستہ بحصو...
کہ بنہایتِ سیر الی اللّٰہ متعسّر است ۞ ہیچکس را تا نگردد او فنا ۞ نیست رہ در بارگاہِ کب...
اطلاقِ شہود درین مقام از تنگیِ میدانِ عبارت است و اِلّا کارخانۂ این بزرگواران باو...
شہودِ متعارف نیست ہمچنانکہ مقصودِ ایشان بیچون و بیچگونہ است اتّصالِ ایشان باو سبحا...
و بیچگونہ است چون را بہ بیچون راہ نیست لَا يَحْمِلُ عَطَايَا الْمَلِكِ اِلَّا مَطَايَاهُ ۞ اتص...
بے تکیف بیقیاس ۞ ہست ربّ الناس را با جانِ ناس ۞ احاطہ و سریان و قرب و...
حق سبحانہٗ نزدِ محقّقین اربابِ سلوک کہ بنہایتِ کار رسیدہ اند علمی است موافقِ علماءِ اہلِ ح...
اللّٰہ تعالی سعیہم حکم کردن بقربِ ذاتی و امثالِ آن نزدِ ایشان از بیحاصلی و دوری است ...
حکم بقرب نمیکنند نزدگی میفزاید ۞ ہر کہ گوید نزدیکم دور است و ہر کہ دور است نزدیک ا...
تصوّف نسبت علمی کہ متعلّق بتوحیدِ وجودی است منشا آن انجذاب و محبّتِ قلبی است ...
قلوب کہ جذبہ پیدا کردہ اند و براہِ سلوک قطعِ منازل مینمایند این علم با ایشان مناسبت ندارد و ہم...
مجذوبانے کہ بسلوک از قلب بکلیّت متوجّہ بمقلّبِ قلب اند ازین علومِ نسبتی می نمایند ...

شعرا برهان ... تنا بعقوبہ بیزاری ۱۲ ... بقواعد عربی بکسر زا باید ...

د بعضے از مجذوبان باشد کہ ہر چند براہِ سلوک در آیند و طیِّ منازل نمایند اما نظرِ شان از مقام
قطع نشود و رو بفوق پیدا نکنند امثالِ این علوم دامنِ ایشان نمیگذارد و ازین ورطہ نمی
آیند لہذا در عروج بمدارجِ قرب و صعود بمعارجِ قدس کُند و لنگ اند رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْ
الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَّاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيْرًا
و وصول بنہایتِ مطلب تبرّی ازین علوم است چہ ہر چند تنزیہ بیشتر مناسبت پیدا شود عالم
نع بے مناسبت تر نمیاید آن زمان عالم را عینِ صانع دانستن و یا صانع را محیطِ عالم پنداشتن
عنی ندارد • مَا لِلتُّرَابِ وَرَبِّ الْاَرْبَابِ **معرفت** حضرت خواجہ نقشبند قدس اللہ
سِرَّہُ الْاَقْدَس فرمودہ اند کہ ما نہایت را در بدایت درج میکنیم معنی این عبارت آنست کہ
ب و محبّتے کہ منتہیان را در نہایت میسر میشود درین طریق در انجذاب و محبّتے کہ در ابتدا پیدا
ندرج است زیرا کہ انجذابِ منتہی انجذابِ روحی است و جذبِ مبتدی جذبِ قلبی و چون
برزخ است میانِ روح و نفس پس در ضمنِ جذبِ قلبی جذبِ روحی نیز حاصل است و تخصیص
این اندراج را باین طریق ہر چند این معنی در جمیعِ جذبات حاصل است بنا بر آنست کہ اکابر
نوادہ طریقے از برائے حصولِ این معنی وضع نمودہ اند و مسلکے از برائے وصول این مطلب
کردہ اند و دیگران را این معنی بر سبیلِ اتفاق میسر میشود و ضابطہ بدست ندارند و ایضًا این گونہ
مقامِ جذبہ شانِ خاص است کہ دیگران را نیست و اگر ہست نادر است و لہذا بعضے ایشان را
مقام ولے آنکہ قطعِ منازلِ سلوک نمایند فنائے و بقائے شبیہ بفنائے و بقائے اربابِ سلوک
شود و شربے از مقامِ تکمیل کہ شبیہ بمقامِ سیرِ عن اللہ باللہ ہست نیز بدست می آید کہ بآن
مستعدان می نمایند تحقیقِ این مبحث عنقریب تحریر خواہد یافت ان شاء اللہ تعالیٰ این جا دقیقہ
باید دانست کہ روح را پیش از تعلق بہ بدن نحوے از توجہ بمقصود حاصل بود چون ببدن
گشت آن توجہ زائل شد اکابر این سلسلۂ علیہ طریقے از برائے ظہور آن توجہ سابق وضع نمودہ

اند لیکن چون روح متعلق ببدن است توجه قلبی حاصل میشود که جامع توجه نفس و روح است و شک نیست
که توجه روحی در توجه قلبی مندرج است اما توجه روحی که منتهیان راست بعد از فنائے روح است
و بقائے او بوجود حقانی که معتبر به بقائے بالله است و توجه روحی که در ضمن توجه قلبی است بلکه توجه
روح که پیش از تعلق به بدن بود نیز توجهی است که با وجود هستی روح است که فنا باو راه نیافته است و
فرق درمیان توجه روح با وجود هستی روح و توجه روح با فنائے روح بسیار است پس نهایت گفتن آن
توجه روحی مندرج را باعتبار آنست که توجه روح است که در نهایت همین توجه میماند و بس پس مراد
از اندراج نهایت در بدایت اندراج صورت نهایت است در بدایت نه حقیقت نهایت که اندراج او در
بدایت محال است تواند بود که عدم اتیان لفظ صورت برای ترغیب طلبه درین طریق بوده باشد
والحقیقة ما حققت بعون الله تعالی و سابقان که انجذاب ایشان بے تعمل و کسب است بلکه بتوجه
و حضور آمده اند آن انجذاب نیز قلبی است و اثرے است از توجه سابق روح که بالکل بواسطه تعلق
ببدن زائل نشده است کسب و تعمل از برائے ظهور توجه سابق جامه راست که بواسطه این تعلق توجه
سابق را فراموش کرده اند کسب گویا از برائے تنبیه بر توجه سابق است و تذکیر است مر آن دولت
گم شده را لیکن نسیان توجه سابق از سابقان مذکورین لطیف الاستعداد اند چه نسیان توجه سابق
بالکلیه از توجه کلی بمتوجه الیه بالفعل و گم شدن در ان خبر میدهد و عدم نسیان توجه نه چنین است غایة
ما فی الباب مر سابقان آن توجه شمول و سریان در کلیه ایشان پیدا می کند و بدن ایشان نیز حکم
روح شان میگیرد و کما هو شان المحبوبین المرادین اما فرق درمیان شمول محبوبان و شمول سابقان
همچو فرق میان حقیقت شی و صورت شی است کما هو الامر علی اکابره آرے محبان واصل
و مریدان کامل را این قسم شمول نیز متحقق است لیکن کالبرق است دائمی نیست شمول دائمی خاصه
محبوبان است ۰ معرفت ۰ مجذوبان ارباب قلوب چون در مقام قلب تمکین و رسوخ پیدا
کنند و معرفته ضرے که مناسب آن مقام است ایشان را میسر شود میتوانند که طالبان را

ند ودر صحبتِ ایشان انجذاب ومحبتِ قلبی جماعہ طلاب را حاصل شود ہرچند از ایشان بکمال
ایشان خود بحدِ کمال نرسیده اند دیگری را بواسطہ حصول کمال نمیتوانند شد مشہور است
کامل نباید افادۂ ایشان ہر قدر کہ باشد بیش از افادۂ اربابِ سلوک است ہرچند بنہایت
و جذبِ منتہیان پیدا کنند اما بمقامِ قلب ایشان را بطریقِ سیر عن اللہ باللہ فرود نیاورده باشند
رجوع بعالم مرتبۂ تکمیل و افاده ندارد چہ او را بعالم مناسبتے و توجہے نمانده تا افاده تواند نمود و شیخِ مقتدا
مے گویند باعتبارِ آنست کہ او در مقامِ برزخیت کہ مقامِ قلب است فرود آمده است و از ہر دو
و نفس حظے وافر گرفتہ است از جہت روح از فوق استفاده میکند و از جہت نفس بمادون
مے نماید زیرا کہ او را توجہ حق سبحانہ با توجہ خلق جمع شده است کہ ہیچ کدام حجاب دیگرے نیست
استفاده معًا او را حاصل است بعضے از مشایخ ازین برزخیت برزخیت بین الخلق والحق میخواہند
را جامع بین التشبیہ والتنزیہ میگویند پوشیده نماند کہ این قسم برزخیت کہ بناءِ آن بر سکر است
حی کہ مبناے آن بر صحو است نیست زیرا کہ نفس شان درین مقام در غلباتِ انوارِ روح
ت وہمان اندراج منشأ سکر شده است و در مقامِ برزخیتِ قلب نفس و روح از یکدیگر
پس ناچار سکر را در ان گنجایش نباشد بلکہ آنجا ہمہ صحو است کہ مناسبِ مقامِ دعوت است ہذا
اچون در مقامِ قلب فرود می آرند بواسطۂ برزخیت مناسبت بعالم پیدا می کند و بواسطۂ
ت مستعدان بکمالات می شود و مجذوبِ متمکن نیز چون در مقامِ قلب است بعالم مناسبت
ر از ایشان دریغ نمیدارد و از انجذاب و محبت اگرچہ قلبی باشد نیز نصیبے بدست آورده
م راه افاده بروے کشاده است بلکہ گوئیم کہ کمیتِ افادۂ مجذوبِ متمکن بیش از کمیتِ افادۂ
ی است و کیفیتِ افادۂ منتہی زیاده از کیفیتِ افادۂ مجذوب است زیرا کہ منتہی مرجوع را ہرچند
ت پیدا شده است اما در صورت است فی الحقیقت جدا است منصبغ برنگِ اصل است
و این مجذوب را مناسبت بعالم فی الحقیقت است و از جملۂ افرادِ عالم است و باقی است

ف: درینجا بیانِ تفاوت است میانِ افادۂ مجذوبِ متمکن و منتہی مرجوع ہرچند وجوه [illegible]

بقائے کہ عالم بآن بقا باقی است پس ناچار طالبان بواسطۂ مناسبت حقیقی از مجذوب بیشتر فا
منتہی مرجوع کمتر لیکن افادۂ مراتب کمالاتِ ولایت مخصوص بمنتہی است پس لاجرم در کیفیت
راجح باشد و ایضاً منتہی رانی الحقیقت ہمت و توجہ نیست و مجذوب صاحب ہمت و توجہ است
کار طالب را پیش مے برد ہر چند بحدِ کمال سائر بیضہ نالیہ توجہیکہ طالبان را از مجذوبان حاصل
ہمان توجہ سابق روح است کہ فراموش کردہ بودند و در صحبت شان بیاد ایشان آمدہ بطریق ا
علمی حاصل گشتہ بخلافِ توجہیکہ در صحبتِ منتہیان پیدا میشود و توجہ حادث است کہ بیشتر اصلا
و موقوف بود بر فنائے روح بلکہ بر بقائے او بوجودِ حقانی پس لابد توجہ اول اسہل الحصول باش
ثانی متعسر الوجود ہر چہ اسہل است بیشتر است و ہر چہ متعسر ست کمتر ازینجا است کہ گفتہ اند کہ در
جذبہ شیخ مقتدا واسطہ نیست چہ آن نسبت اورا اول حاصل شدہ بود کہ بواسطۂ نسیان بتنب
محتاج گشتہ لہذا این شیخ را شیخ تعلیم میگویند نہ شیخ تربیت و در جہت سلوک از برائے قطع منا
شیخ مقتدا درکار است و تربیتِ آن ضروری شیخ مقتدا را نشاید کہ این قسم مجذوب متمکن را باف
رخصت بدہد و در مقامِ تکمیل و شیخی نشاند چہ بعضے از طالبان باشند کہ استعدادِ ایشان بلند افتاد و
و قابلیتِ کمال و تکمیل بر وجہِ اتم داشتہ باشند در صحبتِ این مجذوب اگر امتداد یحتمل کہ آن استعداد
و آن قابلیت برطرف گردد مثلاً زمینے کہ قابلیت تمام از برائے زراعتِ گندم داشتہ باشد
گندم دران زمین اندازند بار باندازۂ استعداد او نیکومی آرد و اگر دران زمین تخم ردی گندم یا تخم
چہ جائے بار کہ مسلوب القابلیت گردد و اگر بالفرض شیخ مقتدا مصلحت در رخصتِ او بیند و معنی
در وے یابد باید کہ افادۂ او را مقید سازد ببعضے قیود مثلِ ظہورِ مناسبتِ طالب بطریقِ افا
و عدمِ اضاعتِ استعدادِ این در صحبت او و عدم طغیانِ نفس او و دین ریاست و اقتدا چہ ہو
نفسانی از وے زائل نشدہ است بواسطۂ عدمِ تزکیۂ نفس و چون معلوم کند کہ طالب از وے
افادۂ او رسیدہ و در استعدادِ طالب ہنوز قابلیتِ ترقی است باید کہ بوے این معنی را ظاہر سا

ے یعنی نبود ان سرکشی زہو و ہیچ نفس آن مجذوب متمکن را بدین ریاست و شیخی و استقلال خلق باشد

تا کارِ خود را از شیخِ دیگر باتمام رساند و خود را منتهی ندانند و باین حیله راه زنی مردم نکنند و مثالِ
مناسبِ وقت و حال او وا نمود کور سازد و بآن وصیت تمام نموده رخصت بدهد اما منتهی
ده و تکمیل محتاج باین قیود نیست چه او را بواسطهٔ جامعیت بجمیعِ طرق و استعدادات مناسبت است
ے بقدرِ استعداد و مناسبت بهره تواند یافت هر چند تفاوت در سرعت و بطو بواسطهٔ قوت
ضعفِ آن در صحبتِ شیوخ و متقدایان نیز متصور است اما در اصلِ افاده متساوی الاقدام
ار او در وقتِ افاده طالبِ التجا بجنابِ حق سبحانه و اعتصام بحبلِ متین او خوفاً المکر
ضمنِ هٰذا الاشتهار لازم است و این التجا چه درین امر بلکه در جمیعِ امور و در جمیعِ اوقات
نه و تعالی او را عطا فرموده است در هیچ وقتے از اوقات و در هر فعلے از افعال از وے
شود ؞ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ **مقصدِ ثانی** در
تعلق بسلوک دارد بدانکه طالبے چون بطریقِ سلوک متوجهِ فوق گردد اگر باسمیکه رب او ست
فانی و مستهلک گردد اطلاقِ فنا بر وے درست می آید و بعد از بقا بدان اسم اطلاقِ بقا
است و باین فنا و بقا بمرتبهٔ اولے از ولایت مشرف مے گردد لیکن اینجا تفصیل است که بسط
ضروریست **تمهید** فیضے که از ذاتِ تعالی و تقدس میرسد دو نوع است نوعے است که
و تخلیق و ترزیق و احیا و اماتت و امثالِ آنها تعلق دارد و نوعِ دیگر با یمان و معرفت و سایر
تبِ ولایت و نبوت متعلق است نوعِ اول از فیض بتوسطِ صفاتست و بس و نوعِ ثانی
وسطِ صفات است و بعضے دیگر را بتوسطِ شیونات و فرق درمیانِ صفات و شیونات
است لا يَظْهَرُ اِلَّا عَلٰى آحَادٍ مِّنَ الْاَوْلِيَاءِ الْمُحَمَّدِيِّ الْمَشْرَبِ وَلَمْ يَعْلَمْ اَنَّهٗ تَكَلَّمَ بِهٖ اَحَدٌ
ت در خارج موجودند بوجودِ زائد بر ذاتِ تعالی و تقدس و شیونات مجردِ اعتبارات اند در ذاتِ عز سلطانه
مثالے روشن گردد آب مثلاً بالطبع از بالا به پایان فرود می آید این فعلِ طبعی در وے اعتبار
علم و قدرت و ارادت پیدا می کند چه از بابِ علم بواسطهٔ آن فعل خود بمقتضائے علمِ خود از بالا بپایان

ے آیند وتوجہ بفوق نمے کنند وعلم تابع حیوٰۃ است وا
تابع علم است وقدرت نیز ثابت شد چہ ارادت تخصیص احد المقدو
است این اعتبارات در ذات آب بمنزلۂ شیونات
اگر باوجود این اعتبارات صفات زائدہ در ذات آب اثبات کردہ شود بمنزلۂ
است بوجود زائد آب را باعتبارات اولے الحیّ وعالم وقادر ومرید نمیتوان گفت از برائے این
ثبوت صفات زائدہ درکار است پس آنچہ درعبارت بعضے مشایخ در اثبات اسامی بذ
آب واقع شدہ است مبنائے آن عدم فرق است میان شیون وصفات وہمچنین حکم نفی
نیز محمول است بر عدم آن فرق وفرق دیگر درمیان شیون وصفات آنست کہ مقام شیو
ذی الشان است ومقام صفات ہمچنین است محمد رسول اللہ صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم
کہ بر قدم موسے اند رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین وصول فیض ثانی ایشان را بتوسط شی
وسائر انبیاء وجماعہ کہ بر اقدام ایشانند صلوات اللہ تعالیٰ وبرکاتہ علی نبینا وعلیہم و
اتباعہم وصول این فیض بلکہ فیض اول ہم ایشان را بتوسط صفات است پس گوئیم کہ ا
آن سرور است علیہ الصلوٰۃ والسلام وواسطۂ وصول فیض دویم است ظل شان العلم است
شان جامع جمیع شیون اجمالی وتفصیلی است وآن ظل معبر بقابلیت فونسبت تعالیٰ وتقدس
علم را بلکہ جمیع شیون اجمالی وتفصیلی را لیکن باعتبار شمول شان علم مر انہا را باید دانست کہ این
اگرچہ برزخ است میان ذات عز شانہ ومیان شان العلم اما چون یک جہت او بیرنگ اس
وآن جہت ذات است تعالیٰ شانہ ودر برزخ نیز رنگ آن پیدا نمیشود پس آن برزخ برنگ
دیگر کہ شان العلم است منصبغ است پس ناچار آن را ظل آن شان گفتہ شد وایضاً ظل ش
از ظہور شے است اگرچہ بشبہ ومثال باشد در مرتبۂ دویم وچون حصول برزخ بعد حصول طرفین
لاجرم این برزخ در وقت مکاشفہ در تحت آن شان منکشف میشود پس باعتبار این ظہور تا

مناسب افتاده وطائفه از اولیاء الله که بر قدم وے اند صلی الله تعالی علیه وعلیهم وسلم
اسمائے که ارباب ایشان اند در وصول فیض ثانی ظلال آن قابلیت جامع اندو کالتفاصیل
ظل مجمل راو ارباب سائر انبیا صلوات الله تعالی وتسلیماته علی نبینا وعلیهم وواسطه وصول
اول وثانی ایشان را قابلیات اتصاف ذاتست عز سلطانه بصفات موجوده زائده وطائفه
دام ایشانند ارباب ایشان صفات است در حق وصول فیض اول وثانی وواسطه وصول
اول مر آن سرور را علیه الصلوة والسلام قابلیت اتصاف ذاتست تعالی وتقدس
صفات را گوئیا قابلیاتے که وسائل فیوض سائر انبیا اند صلوات الله وبرکاته علی نبینا
ظلال این قابلیت جامع اندو کالتفاصیل اند مر آن جامع مجمل را وطائفه که بر قدم آن سرور اند
وعلیهم الصلوة والتحیة وسائط وصول فیض اول نیز ایشان را جدا است که صفاتند پس
ن را وسائل وصول فیض اول جدا آمد از وسائط وصول فیض ثانی بخلاف دیگر ان که یکے است
از مشایخ قدس الله تعالی اسرارهم که رب آنحضرت علیه الصلوة والتحیة در قابلیت اتصاف منحصر
اند منشأ آن عدم فرق میان شیون وصفات بلکه عدم علم است بمقام شیون والله یحق الحق
یهدی السبیل پس محقق شد که رب آن حضرت علیه الصلوة والسلام والتحیة رب الارباب است
مقام شیون وهم در خانه صفات وواسطه وصول هر دو فیض است ونیز معلوم گشت که وصول
مراتب کمالات ولایت آن حضرت علیه الصلوة والسلام از ذات است بتوسط امر زائد چه شیون
استند اعتبار زیادتی در ایشان از منتزعات عقل است لهذا التجلی ذاتی مخصوص او گشت وکمل
ن او چون از راه او فیض میگیرند ایشان را نیز ازین مقام شربی بدست آمد ودیگران را چون وسائط
تی درمیان است وصفات بوجود زائد موجود اند حاجز حصین درمیان افتاد وتجلی صفاتی نام
ن گشت باید دانست که قابلیت اتصاف هر چند اعتبار است وجود زائد ندارد چه صفات موجود
قابلیات اینجا اما چون قابلیات در رنگ برازخ اند میان ذات وصفات بلکه میان شیون وصفات

وبرزخ رنگِ طرفین خودمی گیرد قابلیات نیز رنگِ صفات گرفته حائلیت پیدا کرده اند و از
اگر اندک است اندک نیست ٭ درونِ دیده اگر نیم موست بسیار است ٭ ازین بیان لائح گ
که ظهورِ ذات تعالیٰ وتقدس بے پرده منافیِ تجلیِ شہودی نیست لیکن تجلی وجودی را منافی
لهذا آن سرور را علیه الصلوٰة والسلام والتحیة در جانبِ وصولِ فیضِ وجوه کمالاتِ ولای
حائلے درمیان نیامد ودر جانبِ وصولِ فیضِ وجودی حائلے درمیان آمد که قابلیتِ آن
است چنانکه گذشت گفته نشود که چون شیون وقابلیات اینها از اعتباراتِ عقل باشند وجود
ثابت شد وازان حجابِ علمی لازم آمد غایة ما فی الباب حُجُبِ صفاتِ خارجی است وحجب
علمی زیرا که گوئیم که موجودِ ذہنی درمیانِ دو موجودِ خارجی پرده نمیشود وموجودِ خارجی را پرده
نگرموجودِ خارجی ولو سُلِّمَ فالحجابُ العلمیُّ یُمکِنُ ارتفاعُهُ مِنَ البَیْنِ بحصولِ بعضِ المع
بخلافِ الخارجی فانه لایمکنُ زوالُهُ چون این مقدمات معلوم گشت پس بدانکه اگر محمدی
منتهائے سیرِ او که مسمّٰی بسیر الی الله است تا ظلّ شانست که اسمِ اوست وبعد از فنا دران
بفنائے فی الله مشرف می گردد واگر بآن اسم باقی گشت بقا بالله او را نیز میسر گشت وباین فنا
در مرتبهٔ اولیٰ از ولایتِ خاصهٔ محمدیه علیٰ صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة داخل میشود واگر محمدی م
نیست بقابلیتِ صفت یا نفسِ صفت که ربِ اوست میرسد واگر درین اسم فانی گشت فانی
بروے اطلاق نباید کرد وهمچنین بر تقدیرِ بقا بآن اسم باقی بالله نیست چه اسم الله عبارت از مرتبه
که جامعِ جمیع شیون وصفاتست وچون در جهتِ شیون زیادتِ اعتباریست عینِ ذات اند
یکدیگر پس فنا دریک اعتبار فنا در جمیع اعتباراتست بلکه فنا در ذاتست تعالیٰ وتقدس وهمچنین
بقا بیک اعتبار بقا بجمیع اعتباراتست پس فانی فی الله وباقی بالله درین صورت گفتن
میشود بخلاف در جانبِ صفات که موجود اند بوجودِ زائد بر ذات مغایرتِ اینها با ذات عز سلطا
وبا یک دیگر تحقیقی است پس فنا دریک صفت مستلزمِ فنا در جمیع نیست وهکذا الحال فی البقا

یعنی امر وہمی است نہ اعتباری ۱۲

یعنی بدون قید فی الله و بالله

را این فانی را فانی فی الله نباید گفت و باقی را باقی بالله نه بلکه مطلق فانی و باقی میتوان
مقید بصفتے یعنی فانی در صفتِ علم یا باقی بآن صفت پس ناچار فناے محمدیان اتم آمد
ے ایشان اکمل و ایضاً عروجِ محمدی چون بجانبِ شیون است و شیون را با عالم ہیچ مناسبتے
چہ عالم ظلِ صفاتست نہ ظلِ شیون پس فناے سالک در شانے مستلزمِ فناے مطلقِ او باشد
ہیچ بقاے وجودِ سالک و اثرِ او نماند و ہمچنین بر تقدیرِ بقا بتمامی خود بآن شان باقی میگردد
فانی در صفت کہ بتمام از خود نمے برآید و اثرش زائل نمیگردد چہ وجودِ سالک اثرِ ہمان صفت
پس ظہورِ اصل ماحیِ وجودِ ظل بالکل نباشد و بقا باندازۂ فنا است پس محمدی از رجوع بصفات
آمین باشد و از خوفِ ردّ محفوظ چہ او بکلی از خود برآمده است و باو سبحانہ باقی گشتہ درین محل
باشد بخلاف در صورتِ فناے صفاتی کہ عود درانجا بواسطۂ بقاے اثرِ وجودِ سالک ممکن
اینجا تواند بود اختلافیکہ درمیانِ مشایخ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم در جوازِ رجوع و وصل و عدم
واقع است حق آنست کہ اگر محمدیست محفوظ است از عود و الا در خطر است و ہمچنین است
در زوالِ اثرِ وجودِ سالک بعد از فناے او واقع است بعضے بزوالِ عین و اثر قائل گشتہ اند
دیگر زوالِ اثر را جائز نداشتہ اند حق درین باب نیز تفصیل است اگر محمدیست عین و اثر
ازو و غیر او را اثر زائل نمے شود چہ صفت کہ اصل اوست باقی است پس زوالِ ظلِ آن
ممکن نباشد اینجا دقیقہ ایست باید دانست کہ مراد از زوالِ عین و اثر زوالِ شہودیست نہ وجودی
زوالِ وجودی مستلزمِ الحاد و زندقہ است و جماعہ ازین طائفہ زوالِ وجودی تصور کردہ اند
اثرِ ممکن گریختہ اند و آن را الحاد و زندقہ دانستہ اند و الحق ما حققت باعلامہ سبحانہ
است کہ باوجودِ قول بزوالِ وجودی بزوالِ عین و غیر قائل گشتہ اند چہ حکم بزوالِ عینِ وجود در رنگِ
زوالِ اثر مستلزمِ الحاد و زندقہ است بالجملہ زوالِ وجودی در عین و اثر محالست و شہودی
ممکن بلکہ واقع لیکن مخصوص بمحمدی مشرب است پس محمدیان بتمام از قلب می آیند و بمقلبِ قلب

می پیوندند از تقلّبِ احوال آزاد اند واز رقیّتِ ماسوای بالکلیّه محرّر و دیگر از اچون وجود
است و تقلّبِ احوال نقدِ وقتِ مخلصی از مقامِ قلب ندارند چه وجودِ آثار و تقلّبِ احوال از
تنویرِ حقیقتِ جامعهٔ قلبیّه است پس شهود دیگران همیشه در پرده باشد چه هر قدر که از بقایای
ثابت است پردهٔ مطلوب همان قدر است و چون اثر باقیست پرده همان اثر است **معرفت**
اگر سالک از راهِ سلوکِ غیر متعارف در مرتبه از مراتبِ فوقِ اسمی که ربّ اوست برسد و لی
اسم رسد در آن مرتبه فانی و مستهلک گردد فنا فی الله در ان صورت گفتن نیز درست است
است بقا بآن مرتبه پس تخصیصِ فنا فی الله بآن اسم باعتبارِ آنست که آن مرتبهٔ اوّلی است
سایرِ افنیه **معرفت** سلوک انواع است بعضی را بی تقدّمِ جذبه است و بعضی دیگر
سلوکِ ایشان مقدّم است و جماعه را در اثنایِ قطعِ منازلِ سلوک جذبه حاصل میشود و جمعی را
سلوک میسّر می شود اما تا بحدِ جذبه نمی رسند تقدّمِ جذبه محبوبان راست و باقی اقسامِ محبّین
سلوکِ محبان عبارت از طیِ مقاماتِ عشرهٔ مشهوره است به ترتیب و تفصیل و در سلوک
خلاصهٔ مقاماتِ عشره حاصل میشود به ترتیب و تفصیل کاری ندارند علم بوحدتِ وجود و مانند آن
در سریانِ و معیّتِ ذاتیه بجذبهٔ مقدّم یا متوسط و ابسته است بسلوکِ خالص و جذبهٔ منتهیان را با
این علوم مناسبت نیست چنانکه بالا گذشت و حق الیقینِ منتهیان را نیز بعلوم مناسبهٔ توحیدِ و
نیست هر جا بیان حق الیقین بمقامِ مناسبِ اربابِ توحیدِ وجود کرده اند آن حق الیقین
مبتدی یا متوسط است **معرفت** بعضی مشایخ فرموده اند که چون کارِ طالب بجذبه برسد
راهبر همان جذبه است و بس یعنی احتیاج بتوسطِ راهبرِ دیگر ندارد همان جذبه کافی است اگر
جذبه جذبهٔ سیر فی الله اراده نموده اند بلی کافی است اما لفظِ راهبر منافی این اراده است
از سیر فی الله مسافتی نیست که در قطعِ آن محتاج براهبر باشد و همچنین جذبهٔ متقدّم هم مرا
چنانکه متبادر از عبارتست پس ناچار جذبهٔ متوسط اراده نموده باشند و کفالتِ او در وصول

ے یعنے مطلقاً انجام کار را بسلوک کشیدنا نہ فافہم ۱۲

...م نمیشود چه بسیارے از متوسطان در وقت حصول این جذبه از عروج بفوق تقاعد نموده اند و همان
...ا جذبه بنهایت انگاشته اگر کافی مے بود در اثناء راه نمیگذاشت آرے جذبهٔ متقدم چون بمحبوبان
...ن دارد اگر کافی باشد گنجایش دارد محبوبان را بانقلاب عنایت خواهند کشید و در اثناء طریق نخواهند
...ست امّا این کفایت در حق جمیع جذبات متقدم هم ممنوع است جذبه که انجام کار او بسلوک
...کافی است و اگر بسلوک نیاید مجذوب ابتر است از محبوبان نیست **خاتمه** طائفه از مشایخ
...ی الله تعالی اسرارهم گفته اند که تجلی ذاتی مذهل شعور است و معطل حس بعضے از ایشان از
...خود چنین گفته اند که در وقت ظهور این تجلی ذاتی تا مدتے بیحس و حرکت افتاده بود تو مردم مرده
...گاشتند و بعضے دیگر منع کلام و جریان در تجلی ذات کرده اند حقیقت این سخن آنست که این تجلی
...در پرده اسمے است از اسما و بقاء پرده بواسطهٔ بقایائے اثر وجود صاحب تجلی است و آن
...وری بواسطهٔ آن بقیه است اگر بتمام فانی میگشت و به بقا بالله مشرف می شد آن تجلی
...را بشعور نمیساخت **شعر** محرق بالنار من یمس بها * و من هو النار کیف یحترق *
...ین نار است هر آئینه بسوزد و متلاشی شود و ثانی عین نار است فکیف یحترق بلکه گوئیم آن
...در پرده است تجلی ذات نیست داخل تجلی صفات است تجلی ذات که مخصوص آن حضرت است
...لوة والسلام و التحیة تجلی بے پرده است و علامت پرده بشعوری است و بشعوری
...یست و دلیل بے پردگی شعور است و شعور در کمال حضور است بزرگے از حال صاحب
...ی که بالاصالة والاستقلال است چنین خبر داده علیه الغفران آنجا که گفته ع موسیٰ
...رفت بیک پرتو صفات * تو عین ذات می نگری در تبسمی * و همین تجلی ذاتی که
...وده است محبوبان را دائمی است و محبان را برقی زیرا که اندران محبوبان رنگ ارواح شان
...آن نسبت در کلیهٔ ایشان سرایت کرده است و در محبان این سرایت بر سبیل ندرت است
...در حدیث نبوی علیه من الصلوات اتمها و من التسلیمات اکملها واقع شده است

لی مع الله وقت مراد از وقت نه این تجلی برقی است زیرا که این تجلی در حق آن سرور که بادشاه مرادانست علیه الصلوة والسلام دوامی است بلکه نوعی از خصوصیت درین تجلی دائمی آنست که آن بر سبیل قلت واقع است کما لا یخفی علی ارباب المعرفة مشایخ قدس الله تعالی اسرارهم در بیان حدیث لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل کلمات مختلفه اند جمعی از وقت وقت مستمر اراده نموده اند و جمعی دیگر بندرت وقت قائل گشته اند و حق آنست که با وجود استمرار وقت دیگر وقت نادر نیز متحقق است کما فی الاشارة الیه انفا و درین حضور تحقق آن وقت نادر در وقت ادای نماز است چنانکه آن سرور علیه الصلوة والسلام در حدیث قرة عینی فی الصلوة بآن اشارت فرموده است و ایضا آن سرور فرموده علیه الصلوة والسلام والتحیة اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوة و قال تبارک و تعالی واسجد واقترب پس در هر جا که قرب الهی جل شانه بیشتر است گنجایش غیر در آن وقت منتفی تر است و نحو بعضی از مشایخ قدس الله تعالی اسرارهم فرموده است و از فوت حال نمود استمرار آن چنین خبر داده است حیث قال شعر
لی فی الصلوة کما لی قبل الصلوة فالاحادیث المذکورة بل النص المذکور ینفی المساواة
بلکه باید دانست که استمرار وقت متحقق است سخن در آنست که با وجود استمرار حالتی نادره هم واقع است یا نه جمعی را که بندرت وقت اطلاع نداده اند نفی آن قائل گشته اند و جمعی دیگر را که از آن مقام بهره داده اند بآن اعتراف نموده اند و کمل کسی را که بطفیل آنحضرت علیه الصلوة والسلام و التحیة و نیز از جمعیت داده اند و از دولت قرب آن قدری ارزانی داشته اند اقل قلیل اند رزقنا الله سبحانه کمال کرمه و حسن تبعیة هذا المقابلة حبیبه محمد علیه و علی آله الصلوة والسلام والتحیة
معرفت منتهیان ارباب صفات در علوم و معارف مجذوبان نزدیکند و از دولت در شهود هر دو شان نیز یکرنگ چه هر دو ارباب قلوب اند غایة ما فی الباب ارباب صفات از تفاصیل منتهی اند بخلاف مجذوبان و ایضا ارباب صفات بواسطه سلوک و عروج بفوق قرب بیشتر دارند

ازجذبه وبان عروج ناکرده لیکن محبت اصل و منکبر شانست اگرچه حجب درمیان ست چه عجب اگر
بحکم المرء مع من احب در مجذوبان نیز قرب ومعیت اصل اعتبار کرده شود پس مجذوبان در محبت
مناسبت بمحمدیان دارند چه حب ذاتی ولو مع الحجب در مجذوبان نیز متحقق است **معرفت** در
عبارت بعضے ازین طائفه واقع ست که اقطاب را تجلی صفات است وافراد را تجلی ذات واین
سخن مجال تامل است چه قطب محمدی مشرب است محمدیان را تجلی ذات است آرے دراین تجلی
نیز تفاوتها ست تحریکیه افراد راست اقطاب را نیست اما هر دو را از تجلی ذات نصیبی است مگر آنکه گوئیم
که از قطب قطب ابدال مراد داشته باشند که بر قدم حضرت اسرافیل است نه بر قدم محمد **معرفت**
ان الله خلق آدم علی صورته الله تعالی بیچون وبیچگونه است روح آدم را که خلاصه اوست
بر صورت بیچونی وبیچگونگی آفرید پس همچنانکه حق سبحانه وتعالی لامکانیست روح نیز لامکانی
آمد ونسبت روح با بدن همچو نسبت اوست تعالی وتقدس باعالم نه داخل است نه خارج نه متصل
ونه منفصل پیش از قیومیت نسبتے مفهوم نمیشود هر ذره از ذرات بدن را مقوم روح ست همچنانکه الله تعالی
قیوم عالم است قیومیت او تعالی مر بدن را بواسطه قیومیت روح است هر فیضیکه وارد میشود
محل ورود آن فیض ابتدا روح است وبواسطه روح آن فیض ببدن میرسد وچون روح بصورت
بیچونی وبیچگونگی آفریده شد لاجرم بیچون وبیچگون حقیقی را در وے گنجایش آمد لا یسعنی
ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن چه ارض وسما با وجود وسعت وفراخی چون داخل
دائره مکانند در بلیغ چونی وچگونگی تسیم گنجایش لامکانی که مقدس از چندی وچونی است ندارند
لامکانی در مکان گنجایش ندارد وبے چون در چون آرام نمیگیرد پس ناچار گنجایش در قلب عبد
مومن که لامکانی است در خیر از چندی وچونی است متحقق گشت تخصیص بقلب عبد مومن بنابر
آنست که قلب غیر مومن کامل از اوج لامکانی فرود آمده است وگرفتار چندی وچونی شده وحکم
آن گرفته پس بواسطه این نزول وگرفتاری چونکه داخل دائره مکانی شده است رنگ چونی پیدا کرده است

چیزی

آن قابلیت را ضایع ساخته است اُولٰئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ و از مشایخ هر که از وسعت قلب خود خبر داده است مرادش لامکانیتِ قلب بوده باشد چه مکانی هر چند وسیع است اما تنگ است عرش با وجود عظمت و فراخی چون مکانیست هر آئینه در جنب لامکانی که روحست حکم دانه خردل دارد بل اقل بلکه گوئیم این قلب چونکه محل تجلی انوار قدم شده است بلکه بقاے بقدیم یافته عرش و ما فیها اگر در و افتند محو و متلاشی گردند و اثرے از ینها باقی نماند کما قال سیّد الطائفة فی هذا المقام اِنَّ الْمُحْدَثَ اِذَا قُورِنَ بِالْقَدِیْمِ لَمْ یَبْقَ لَهٗ اَثَرٌ این لباسے است یکتا که خاص بر قدِ روح دوخته اند ملائکه نیز این خصوصیت ندارند و داخل دائره مکان اند و متصف بچونند لاجرم انسان خلیفه رحمٰن آمد جلّ سلطانه بلے صورتِ شئے خلیفه شئے است تا بر صورت شئے مخلوق نباشد خلافت شئے را نشاید و تا خلافت را شایان نباشد تحمل بار امانتِ اصلِ خود نتواند کرد لا یحمل عطایا الملك الا مطایاه قال تبارك و تعالٰی اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَی السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ وَ الْجِبَالِ فَاَبَیْنَ اَنْ یَّحْمِلْنَهَا وَ اَشْفَقْنَ مِنْهَا وَ حَمَلَهَا الْاِنْسَانُ اِنَّهٗ كَانَ ظَلُوْمًا جَهُوْلًا كثیر الظلم علی نفسه حیث لا یبقی من وجوده و توابع وجوده اثرا و لا حکما کثیر الجهل حتی لا یکون له ادراك یتعلق بالمقصود و لا علم له بالنسبة الی المطلوب بل العجز عن الادراك فی ذلك الموطن ادراك و الاعتراف بالجهل معرفة اللّٰهم متعرفة بالله اشدّهم تحیرا فیه تنبیه اگر در بعضے عبارات لفظے که موهم ظرفیت یا مظروفیت است در شانِ او تعالٰی و تقدس واقع میشود محمل برتنگی میدانِ عبارت می باید کرد و مرادِ کلام را مطابق آرائے علماء اهل سنت میباید دوا معرفت عالم چه صغیر و چه کبیر مظاهر اسما و صفات الهیه است تعالٰی شانه و مرایاے شیون و کمالات ذاتیه او سبحانه و تعالٰی ذاتِ او سبحانه و تعالٰی گنجے بود مکنون و سرّے بود مخزون خواست که از خلا بملا عرض دهد و از اجمال بتفصیل آرد عالم را آفرید تا دلالت کند بر اصلِ خویش و علامت باشد بر حقیقتِ خود پس عالم را با اصل خود نسبتے جز آنکه عالم مخلوق او

ودلیل است بر کمالات مخزونهٔ او تعالی و تقدس باورا این هر حکمے کہ هست از جنس اتحاد و عینیت
واحاطه و معیت از سکر وقت و غلبهٔ حالست اکابر مستقیم الاحوال کہ از قدح صحو ایشان را شربے
ارزانی داشته اند ازین علوم متبری و مستغفر اند اگرچه بعضے ایشان را در ابتدا این علوم
حاصل میشود اما بالآخرة ازینها میگذرانند و مطابق علوم شریعت علوم لدنی بر ایشان افاده میفرمایند
مثالے از برائے تحقیق این مبحث بیان کنیم عالمے نحریرے ذو فنونے خواهد که کمالات مخزونهٔ خود را
در عرصهٔ ظهور آرد و فنون مکنونهٔ خود را بر ملا جلوه دهد ایجاد حروف و اصوات نماید تا در پردهٔ آن حروف
و اصوات آن کمالات را متجلی سازد و آن فنون را اظهار نماید پس درین صورت این حروف و اصوات
دوال را با معانی مخزونه بلکه با آن عالم موجد هیچ نسبتے نیست الا آنکه آن عالم موجد اینهاست
و اینها دوال اند بر کمالات مکنونهٔ او حروف و اصوات را عین آن عالم یا عین آن معانی گفتن معنی ندارد و همچنین
حکم باحاطه و معیت درین حادثه غیر واقع است معانے بهمان صرافت مخزونه اند آرے چون
درمیان معانی و صاحب معانی و درمیان حروف و اصوات مناسبت دالیته و مدلولیت متحقق
است بعضے معانی زائده غیر واقعه در تخیل مے آید فی الحقیقت آن عالم و معانی مخزونهٔ او از ان
نسبت زائده منزه و مبرا است و این حروف و اصوات در خارج موجود نه آنکه آن عالم و معانی
موجوداند و آن حروف و اصوات اوهام و خیالات اند پس عالم که عبارت از ماسوا است
در خارج موجود است بالوجود الظلی و الکون التبعی نه آنکه عالم اوهام و خیالات است این
مذهب بعینه مذهب سوفسطائی است که عالم را اوهام و خیالات میدانند اثبات حقیقت در عالم
نمودن عالم را از اوهام و خیالات نمی برآرد حقیقتش موجود شده عالم زیرا که عالم وراے آن حقیقت
مفروضه است تنبیه مراد از مظهریت و مرآتیت عالم مر اسما و صفات را مرآتیت او ست مر صور
اسما و صفات را نه اسما و صفات را بالحقیقه زیرا که اسم در رنگ مسمی محاط هیچ مرآت نمیشود و صفت
همچو موصوف مقید هیچ مظهر نمیگردد ؎ در تنگناے صورت معنی چگونه گنجد ٭ در کلبهٔ گدایان سلطان

؎ زیرا که بر تقدیر اثبات حقیقت در عالم حقیقت موجود شده عالم ۱۲

چه کار وارد ❖ معرفت کُمّل تابعان آنسرور را علیه الصلوٰة والسلام والتحیة اگرچه با
اتباع آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام والتحیة از تجلی ذات که بالاصالة خاصهٔ آنحضرت
علیه الصلوٰة والسلام نصیب و سائر انبیاء را علیٰ نبینا وعلیهم الصلوات والتحیات وا
تجلیات صفات است و تجلی ذات اشرف است از تجلی صفات لیکن باید دانست که آ
نبینا وعلیهم الصلوات والتحیات در تجلیات صفات مراتب قرب حاصل است که کُمّل تا
امت را نیست با وجود تجلی ذات بطریق تبعیت مثلاً شخصی محبت جمال آفتاب مدارج
طے کرده بآفتاب برسد و درمیان آفتاب و او غیر از حائلی رقیقی نماند و شخصی دیگر
ذات آفتاب در عروج بآن مراتب عاجز است هرچند میان او و آفتاب حائلی درمیان
شک نیست که شخص اول نزدیکتر است بآفتاب و عالمتر است بکمالات دقیقهٔ او پس
قرب بیشتر است و معرفت زیاده تر فاضلتر است پس هیچ ولی از اولیاء این امت که جه
باوجود افضلیت پیغمبر خویش بمرتبهٔ هیچ نبی از انبیاء نرسد اگرچه او را بواسطهٔ متابعت پیغ
از مقام ما به الافضلیت نصیبی حاصل شود فضل کلی انبیاء راست اولیاء طفیلی اند ❖ ولی
آخر الکلام ❖ الحمد لله سبحانه علیٰ ذٰلك وعلیٰ جمیع نعمائه والصلوٰة والسلا
افضل انبیائه وعلیٰ جمیع الانبیاء والمرسلین والملٰئکة المقربین وعلی ال

والصّ	مکتوب دوصد و هشتاد و هشتم (۲۸۸)	والشهداء

بسید انبیاء سارنکپوری صدور یافته در منع از اداء صلوٰة نوافل بجماعت مانند نماز عاشو
و شب برات وغیرها و ما یناسب ذٰلك: بسم الله الرحمٰن الرحیم الحمد لله الذی شرّفنا بمتابع
المرسلین وحفظنا عن ارتکاب المبتدعات فی الدین والصلوٰة والسلام علیٰ
بنیان الضلالة ورفع اعلام الهدایة وعلیٰ آله الابرار وصحبه الاخیار باید دانس

اکثر مردم از خواص و عوام درین زمان در اداے نوافل اهتمام تمام دارند و در مکتوبات مسامحات مینمایند
و مراعات سنن و مستحبات را در اینها کمتر میکنند نوافل را عزیز میدارند و فرائض را ذلیل و خوار کم است
که فرائض را در اوقات مستحبه ادا نمایند و در تکثیر جماعت مسنونه بلکه در نفس جماعت تقید ے ندارند و
بتکاسل و تساهل ادای نفس فرائض را غنیمت می شمارند و روز عاشورا و شب برات و شب بیست
و هفتم ماه رجب و اول شب جمعه از ماه مذکور که آن را لیلة الرغائب نام نهاده اند کمال اهتمام
مرعی داشته بجمعیت تمام نوافل را بجماعت میگذارند و آنرا نیک و مستحسن مے پندارند و نمیدانند
که این از تسویلات شیطان است که سیئات را بصورت حسنات مینماید شیخ الاسلام مولانا
عصام الدین هروی در حاشیه شرح وقایه میفرماید که تطوع بجماعت و ترک فرض بجماعت از حبائل شیطان است
بدانکه نوافل را بجمعیت تمام گذاردن از بدعتهاے مذمومه و مکروهه است از ان بدعتها است که
حضرت رسالت خاتمیت علیه و علی آله الصلوات اتمها و من التسلیمات اکملها در شان آن فرموده
است من احدث فی دیننا هذا ما لیس منه فهو رد بدانکه ادای نوافل بجماعت در بعضی روایات فقهیه
مطلقا مکروه است و در بعضے دیگر کراهت مشروط بتداعی و تجمع است پس اگر بے تداعی یک دو کس
در ناحیه مسجد نفل را بجماعت گذارند روا باشد بے کراهت و در سه کس اختلاف مشائخ است و در چهار
کس باتفاق مکروه است در بعضی روایات و در بعضے دیگر اصح آنست که مکروه است فی الفتاوی
السراجیة یکره التطوع بالجماعة خلاف التراویح و صلوة الکسوف و فی الفتاوی الغیاثیة
قال الشیخ الامام السرخسی رحمه الله سبحانه التطوع بجماعة خارج رمضان انما یکره اذا
کان علی سبیل التداعی اما اذا اقتدی رجل او رجلان لا یکره و فی الثلث اختلاف
و فی الاربع یکره بلا خلاف و ذکر فی الخلاصة التطوع بالجماعة اذا کان علی سبیل التداعی
یکره اما اذا صلوا بجماعة بغیر اذان و اقامة فی ناحیة المسجد لا یکره و قال شمس الائمة
الحلوانی اذا کان سوی الامام ثلثة لا یکره بالاتفاق و فی الاربع اختلاف و الاصح

أَنَّهُ مَكْرُوهٌ وَفِي الْفَتَاوَى الشَّامِيَّةِ وَلَا يُصَلِّي التَّطَوُّعَ بِالْجَمَاعَةِ إِلَّا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ
إِنَّمَا يُكْرَهُ إِذَا كَانَ عَلَى سَبِيلِ التَّدَاعِي يَعْنِي بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ أَمَّا لَوِ اقْتَدَى وَاحِ
أَوِ اثْنَانِ لَا عَلَى سَبِيلِ التَّدَاعِي فَلَا يُكْرَهُ وَإِذَا اقْتَدَى ثَلَاثَةٌ اخْتَلَفَ الْمَشَايِخُ رَحِمَهُمُ اللهُ
وَإِنِ اقْتَدَى أَرْبَعَةٌ كُرِهَ اتِّفَاقًا وامثالِ این روایات بسیار است وکتبِ فقهیه بآن مملو
واگر روایتے پیدا شود که از ذکرِ عدد ساکت باشد ومطلقاً مجوّزِ باشد ادائے نفل بجماعت آنرا حمل باید
بر مقید که در روایاتِ دیگر واقع شده است واز مطلق مقید مراد باید داشت وجواز مقصور بر اثنین با
باید نمود چه علماءِ حنفیه اگرچه در اصول مطلق را بر اطلاق میگذارند وبر مقید حمل نمیکنند امّا در روایات
حملِ مطلق بر مقید جائز داشته اند بلکه لازم دانسته واگر بر طریقِ فرضِ محال حمل نکنیم وبر اطلاق بگذ
هر آئینه این مطلق معارض خواهد بود مر آن مقید را اگر در قوت برابر باشد ومساوات در قوت ممنوع
چه روایاتِ کراهت باوجودِ کثرت مختار ومفتی بها اند بخلافِ روایتِ اباحت واگر تسلیمِ مساوا
گوئیم که بر تقدیرِ تعارضِ ادلهٔ کراهت وادلهٔ اباحت ترجیحِ جانبِ کراهت راست که رعایت
احتیاط در آنست چنانچه مقرر اهلِ اصولِ فقه است پس جماعه که در روزِ عاشورا وشبِ برات
ولیلة الرغائب نماز بجماعت میگذارند ودویست وسیصد سیصد کس کم وبیش که در مسجد
جمع میشوند وآن نماز را واجتماع وجماعت را مستحسن می پندارند مرتکبانِ امرِ مکروه اند باتفاقِ فقه
ومکروه را مستحسن دانستن از اعظم جنایاتست چه حرام را مباح دانستن منجر بکفر است ومکروه را حسن
پنداشتن یکمرتبه از ان پایان است شناعتِ این فعل را نیک ملاحظه باید نمود ودست آویز
ایشان در بابِ رفعِ کراهت عدمِ تداعی است آرے عدمِ تداعی بمقتضائے بعضی روایات
رفعِ کراهت میکند امّا مخصوص بواحد واثنین است وآنهم بشرطے است که در ناحیهٔ مسجد متحقق ش
ویُؤیِّدُهُ مَا ذَكَرَهُ الْعَتَّابِيُّ بآنکه تداعی عبارت از اعلامِ یک دیگر است از برائے ادائے نمازِ نفل
واین معنی در این جماعات متحقق است چه قبیله قبیله در روزِ عاشوره وغیره یکدیگر را اعلام میکنن

در مسجدِ فلان شیخ یا فلان عالِم میباید رفت و نماز بجمعیت مے باید گذارد و این فعل اعتیاد

این قسم اعلام از اذان و اِقامت هم آبلغ است پس تداعی هم ثابت شد و اگر تداعی را

اذان و اِقامت داریم چنانچه در بعضے روایات واقع شده است و حقیقتِ اذان و اِقامة

جواب همانست که بالا گذشت که مخصوص است بواحد و اثنین باشرطِ دیگر که بالا مذکور شد

که مبناے اداے نوافل بر اِخفا و تستّر است که مَظِنّۂ ریا و سُمعه است و جماعت منافی

و در اداے فرائض اِظهار و اِعلان مطلوب است چه از شائبۂ ریا و سُمعه مبرّا است پس

مناسب باشد با آنکه گوئیم کثرتِ اجتماع محلِ حُدوثِ فتنه است لهذا در براے اداے

سلطان یا نائبِ او شرط کرده اند تا از حدوثِ فتنه امن متحقق شود و درین جماعات

احتمالِ ایقاظِ فتنه قوی است پس این اجتماع مشروع نباشد و منکر باشد و در حدیث آمده است

صلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها الفتنة نائمة لعن الله من ایقظها

اسلام و قُضاة و اہلِ احتِساب را لازم است که منعِ این اجتماع نمایند و درین باب زجر را

مرعی دارند تا استیصالِ این بدعت که منجر بفتنه است متحقق شود والله یحق الحق وهو

مکتوب دو صد و هشتاد و نهم ۲۸۹ | ترجمه از مصحح

الدین صدور یافت در بیانِ اسرارِ قضا و قدر و مایناسب ذلک بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی کشف سر القضاء والقدر علی الخواص من عباده وستر ذلک عن العوام لمکان الضلال عن سواء السبیل والصلوة والسلام علی من حجتنا البالغة وقطع به اعذار

جمیع ستایش مر خدا راست که منکشف ساخت راز قضا و قدر را بر خواص بندگانِ خویش و پنهان داشت آن راز از نظرِ عوام بسبب گمراه بودنِ ایشان از راهِ راست و میانه آن و صلوة و سلام بر کسیکه بکمال رسانید حق تعالی بوے حجتِ تامۀ خود را و برید باوے

الصلوة أتمها أكملها وعلى آله وأصحابه البررة
الأتقياء الذين آمنوا بالقدر ورضوا
بالقضاء وبعد فلما كانت مسئلة
القضاء والقدر قد كثر فيه الحيرة
والضلال وغلب على أكثر ناظريها
باطل الوهم والخيال حتى قال بعضهم
بمحض الجبر فيما يصدر من العبد با
لاختيار ونفى بعضهم نسبته إلى الواحد
القهار واختار طائفة طريق الاقتصاد
في الاعتقاد الذي هو الصراط المستقيم
والمنهج القويم ولقد وفق بهذا الطريق
الفرقة الناجية الذين هم أهل السنة
والجماعة رضي الله تعالى عنهم وعن
أسلافهم وأخلافهم فتركوا الإفراط
والتفريط واختاروا الوسط والبين
روي عن أبي حنيفة رضي الله تعالى
عنه أنه سأل جعفر بن محمد الصادق
رضي الله تعالى عنهما فقال يا ابن رسول
الله هل فوض الله تعالى الأمر
إلى العباد فقال الله تعالى أجل

بها بنسبت نافرمانان هلاک شوندگان و بر آل
و اصحاب وی که نیکوکار اند و پرهیزگاران اند که ایمان
آوردند بقدر و خورسند شدند بقضا و پس از حمد و صلوة
چون در تحقیق مسئلهٔ قضا و قدر حیرت بسیار و ضلالت
کثیر شایع گردید بر اکثرے از ناظرین آن وهم باطل
و خیال باطل غالب آمد حتی که گفتند بعضے بجبر محض
در آنچه از عبد باختیار صادر شود و نفی کردند
بعضے نسبت آن را بخداے یکتاے غالب و گرفت
گروهے ازین قوم طائفه یکی راه از دو جانب اقتصاد
در اعتقاد که او است صراط مستقیم و منهج قویم
و هر آئینه موفق گردید باین طریق مستقیم فرقهٔ ناجیه
که ایشانند اهل سنت و جماعت رضی الله تعالی
عنهم و عن اسلافهم و اخلافهم
پس ترک نمودند راه افراط و تفریط را
و اختیار کردند وسط و میان را منقول است
از امام ابو حنیفه کوفی رضی الله تعالی عنه
که پرسیده از امام اجل جعفر صادق
رضی الله تعالی عنهما پس گفت اے فرزند رسول
خدا آیا تفویض نموده است حق تعالی کار
را به بندگان - پس گفت که خدا تعالی بزرگتر

له من الاجبار او الجبر ١٢

من ان يفوض الربوبية الى العباد
فقال له هل يجبرهم على ذلك فقال
الله تعالى اعدل من ان يجبرهم على
ذلك ثم يعذبهم فقال وكيف ذلك
فقال البين البين لا جبر ولا تفويض
ولا كره ولا تسليط لهذا قال اهل
السنة ان الافعال الاختيارية
للعباد مقدورة الله تعالى من حيث
الخلق والايجاد ومقدورة العباد
على وجه اخر من التعلق يعبر عنه
بالاكتساب فحركة العبد باعتبار
نسبتها الى قدرته تعالى يسمى خلقا
وباعتبار نسبتها الى قدرة العبد كسبا
له فقيل ان الاشعري منهم ذهب الى
ان لا مدخل لاختيار العباد في افعالهم
اصلا الا انه سبحانه اوجد الافعال
عقيب اختيارهم بطريق جري العادة
اذ لا تاثير للقدرة الحادثة عنده
وهذا المذهب مائل الى الجبر ولهذا
يسمى بالجبر المتوسط وقال الاستاذ

ازینکه تفویض نماید ربوبیت خود را به بندگان
خویش پس گفت ابوحنیفه رض آیا مجبور ساخته است
ایشان را بران فرمود خدا تعالی عادل تر است
ازانکه مجبور سازد ایشان را الاولا پس عذاب کند
ایشان را ما نیا پس گفت ابوحنیفه رض چگونست
حقیقت این معامله فرمود کار میان تفویض و میان
جبر است نه بالکلیه جبر است و نه تفویض و نه اکراه
و نه تسلیط تا اکراه ازینجا گفته اند اهل سنت که تحقیق
افعال اختیاریه بندگان داخل اند تحت قدرت حق تعالی
باعتبار خلق و ایجاد و تحت قدرت عباد بوجه دیگر
از تعلق که معبر است بکسب و اکتساب پس حرکت عبد را
باعتبار نسبت بقدرت حق تعالی خلق و ایجاد
و باعتبار ارتباط وے بقدرت عبد کسب
میگویند و لیکن امام ابوالحسن اشعری از ایشان رفته
است باین طرف که اختیار عباد را در افعال ایشان
اصلا مدخلے نیست و لیکن تحقیق حق سبحانه بوجود
می آرد افعال را در عقب اختیار ایشان بطریق جری عادت
زیرا که قدرت حادثه را نزد وے هیچ تاثیرے نیست
و این مذهب مائل است بجبر و ازینجاست که بجبر
متوسط نامیده میشود و قائل شده است استاذ

أَبُو إِسْحٰقَ الْإِسْفَرَائِينِيُّ بِتَأْثِيرِ الْقُدْرَةِ
الْحَادِثَةِ فِي أَصْلِ الْفِعْلِ وَحُصُولِ الْفِعْلِ
بِمَجْمُوعِ الْقُدْرَتَيْنِ وَقَدْ جَوَّزَ اجْتِمَاعَ
الْمُؤَثِّرَيْنِ عَلٰى أَثَرٍ وَاحِدٍ بِجِهَتَيْنِ
مُخْتَلِفَتَيْنِ وَقَالَ الْقَاضِي أَبُو بَكْرٍ الْبَاقِلَّانِيُّ
بِتَأْثِيرِ الْقُدْرَةِ الْحَادِثَةِ فِي وَصْفِ
الْفِعْلِ بِأَنْ يَجْعَلَ الْفِعْلَ مَوْصُوفًا
بِمِثْلِ كَوْنِهِ طَاعَةً وَمَعْصِيَةً وَالْمُخْتَارُ
عِنْدَ الْعَبْدِ الضَّعِيفِ تَأْثِيرُ الْقُدْرَةِ
الْحَادِثَةِ فِي أَصْلِ الْفِعْلِ وَفِي وَصْفِهِ
مَعًا إِذْ لَا مَعْنٰى لِلتَّأْثِيرِ فِي الْوَصْفِ
بِدُونِ التَّأْثِيرِ فِي الْأَصْلِ إِذِ الْوَصْفُ
أَثَرُهُ الْمُتَفَرِّعُ عَلَيْهِ لٰكِنَّهُ مُحْتَاجٌ إِلٰى
تَأْثِيرٍ زَائِدٍ عَلٰى تَأْثِيرِ أَصْلِ الْفِعْلِ
إِذْ وُجُودُ الْوَصْفِ زَائِدٌ عَلٰى وُجُودِ
الْأَصْلِ وَلَا مَحْذُورَ فِي الْقَوْلِ
بِالتَّأْثِيرِ وَإِنْ كَبُرَ ذٰلِكَ عَلَى
الْأَشْعَرِيِّ إِذِ التَّأْثِيرُ فِي الْقُدْرَةِ
أَيْضًا بِإِيجَادِ اللّٰهِ سُبْحَانَهُ كَمَا أَنَّ
نَفْسَ الْقُدْرَةِ بِإِيجَادِهِ تَعَالٰى أَيْضًا

مذهب المختار

ابو اسحاق اسفرائنی بتاثیر قدرتِ ح...
نفسِ فعل وحصولِ فعل بمجموع قدرتین و...
است اجتماع دو موثر بر اثر واحد اما از د...
مختلف و تمام شده است قاضی ابو...
بتاثیر قدرتِ حادثه در وصفِ فعل بد...
که متصف گردانیده شود فعل مثلاً بوصفِ ط...
یا معصیة ومختار نزد این بندهٔ ضعیف...
قدرتِ حادثه است در هر یکے از نفسِ فع...
فعل چه تاثیر قدرتِ حادثه در وصف...
تاثیر وے در اصل هیچ معنی ندارد زیرا که...
اثرِ همان اصل است ومتفرع است بر آن...
محتاج است بتاثیر زائد بتاثیرِ اصل...
بدین سبب که وجودِ وصف زائد است...
وجودِ اصل و هیچ استحاله نیست در ق...
بتاثیر قدرتِ عبد - هر چند این قو...
اشعری گران خواهد آمد زیرا که...
تاثیر در قدرتِ عبد نیز بایجادِ حق س...
سبحانه چنانکه نفسِ قدرت نیز بایج...
اوست تعالے

ول بتاثير القدرة هو الاقرب الى
واب ومذهب الاشعري داخل
ائرة الجبر في الحقيقة اذ لا اختيار
ه حقيقة ولا تاثير للقدرة
دثة اصلا عنده الا ان الفعل
ختياري عند الجبرية لا ينسب
الفاعل حقيقة بل مجازا وعند
شعري ينسب الى الفاعل حقيقة
ن لم يكن الاختيار ثابتا له حقيقة
ن الفعل ينسب الى قدرة العبد
يقة سواء كانت القدرة مؤثرة
ي الجملة كما هو مذهب غير
ري من اهل السنة او مدارا
كما هو مذهبه وبهذا الفرق
ز مذهب اهل الحق عن مذهب
ل الباطل ونفي الفعل عن الفاعل
يقة واثباته له مجازا كما هو
هب الجبرية كفر محض وانكار
الضرورة قال صاحب التمهيد
ن الجبرية من قال بان الفعل

وقول بتاثیر قدرتِ حادثہ ہمان ہست
کہ نزدیکتر است بصواب۔ واما مذہب
اشعری پس فی الحقیقت داخلِ دائرۂ
جبر است چہ نزدِ اشعری عبد را فی الحقیقت
ہیچ اختیارے نیست و قدرتِ حادثہ را
ہیچ تاثیرے نہ مگر آنکہ نزد جبریہ فعل اختیاری
بفاعل حقیقۃً نسبت کردہ نمیشود بلکہ مجازاً
ونزد اشعری بفاعل حقیقۃً نسبت کردہ میشود
ہرچند مر اورا حقیقۃً اختیارے حاصل نیست
زیرا کہ فعل نزد اہل سنت بقدرتِ عبد حقیقۃً
منسوب است قدرت فی الجملہ مؤثر باشد
چنانکہ مذہب غیر اشعری است از اہلسنت
یا مدارِ صرف چنانکہ مذہب ویست وبہ
ہمین فرق ممتاز گردد مذہب اہل حق
از مذہب اہل باطل۔ واما این کہ فعل
را از فاعل باعتبار حقیقت نفی کردن
و باعتبارِ مجاز اثبات نمودن چنانکہ قولِ
جبریہ است پس کفر است صریح وانکار
است از بداہتہ صاحبِ تمہید فرمودہ کہ
بعضے از جبریہ قائل اند بانکہ صدورِ فعل از

مِنَ الْعَبْدِ ظَاهِرًا أَوْ مَجَازًا أَمَّا فِي الْحَقِيقَةِ
لَا اسْتِطَاعَةَ لَنَا وَالْعَبْدُ كَالشَّجَرِ إِذَا
حَرَّكَهَا الرِّيحُ تَحَرَّكَتْ فَكَذٰلِكَ
الْعَبْدُ مَجْبُورٌ كَالشَّجَرِ وَهٰذَا كُفْرٌ وَ
مَنِ اعْتَقَدَ هٰذَا يَصِيرُ كَافِرًا وَقَالَ
أَيْضًا فِي مَذْهَبِ الْجَبْرِيَّةِ قَوْلُهُمْ
أَنْ لَيْسَ لِلْعِبَادِ أَفْعَالٌ عَلَى الْحَقِيقَةِ
لَا فِي الْخَيْرِ وَلَا فِي الشَّرِّ وَمَا يَفْعَلُ الْعَبْدُ
فَالْفَاعِلُ هُوَ اللهُ سُبْحَانَهُ وَهٰذَا كُفْرٌ
فَإِنْ قُلْتَ إِذَا لَمْ يَكُنْ لِقُدْرَةِ الْعَبْدِ
تَأْثِيرٌ فِي الْأَفْعَالِ وَلَمْ يَكُنِ اخْتِيَارٌ
لَهُ حَقِيقَةً فَمَا مَعْنٰى نِسْبَةِ الْأَفْعَالِ إِلَى
الْعَبْدِ حَقِيقَةً عِنْدَ الْأَشْعَرِيِّ قُلْتُ إِنَّ
الْقُدْرَةَ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا تَأْثِيرٌ فِي
الْأَفْعَالِ إِلَّا أَنَّهُ سُبْحَانَهُ جَعَلَهَا
مَدَارَ الْوُجُودِ الْأَفْعَالِ بِأَنْ يَخْلُقَ
اللهُ تَعَالَى الْأَعْمَالَ عَقِيبَ صَرْفِ
قُدْرَتِهِمْ وَاخْتِيَارِهِمْ إِلَى الْأَعْمَالِ
بِطَرِيقِ جَرْيِ الْعَادَةِ وَكَانَتِ الْقُدْرَةُ
عِلَّةً عَادِيَّةً لِوُجُودِ الْأَفْعَالِ فَيَكُونُ

عبد صرف باعتبار ظاهر و مجاز است اما
او را هیچ استطاعت حاصل نیست و عبد
شجر است که چون متحرک گرداند او را باد متحرک
پس همچنین عبد مجبور محض است کالشجر و این
کفر است و هرکه چنین اعتقاد کرد کافر گردید
فرموده که در مذهب جبریه است قول ایشان
نیست مر بندگان را افعالے علی الحقیقة
خیر و نه در شر و هر چه میکنند پس فاعل آن
همان حق است سبحانه و این قول نیز کفر است
اگر گوئی هرگاه قدرت عبد را در افعال
تاثیر نیست و نه مر او را حقیقة اختیار ے پس
اشعری افعال را بعبد حقیقة نسبت کردن
دارد گویم هرچند قدرت را در افعال تاثیر
متحقق نیست مگر این قدرت است که حق سبحانه
آن را از برائے حصول افعال مدار ساخته
بدین نهج که مے آفریند حق تعالے افعال
را بعد از صرف کردن ایشان قدرت و اختیار
خود را در افعال بطریق جری عادت
و نیز قدرت عبد علت عادیه گشته است
برائے حصول افعال پس ثابت

للقدرة مدخل في صدور الأفعال عادة
لأنها لم تستقل فيها عادة وإن لم
يكن لها تأثير في الأفعال فباعتبار المدخلية
العادية تنسب إلى العباد أفعالهم حقيقة
هذا هو النهاية في تصحيح مذهب
الأشعري وفي الكلام بعد محل تأمل
اعلم أن أهل السنة آمنوا بالقدر
وقالوا إن القدر خيره وشره وحلوه
ومره من الله سبحانه لأن معنى القدر
هو الإحداث والإيجاد ومعلوم أن
ليس محدث ولا موجد إلا الله سبحانه
لا إله إلا هو خالق كل شيء فاعبدوه
والمعتزلة والقدرية أنكروا القضاء
والقدر وزعموا أن أفعال العباد
حاصلة بقدرة العبد كما قالوا
لو قضى الله سبحانه الشر ثم عذبهم عليه
لكان ذلك جورا منه سبحانه وغلطهم
منهم لأن القضاء لا يسلب القدرة
والاختيار عن العبد لأنه قضى بأن
العبد يفعله أو يتركه باختياره كما أنه

مر قدرت را دخلے در صدور افعال العباد عادة زیرا که افعال
بدون قدرت عبد عادة بوجود نیامده شد
اگرچه مر او بصدور افعال تاثیرے حاصل نیست
پس باعتبار مدخلیت عادیه بودن او سبب نسبت
کرده میشود بسوے عباد افعال ایشان حقیقة
همین است غایت وسع در تصحیح مذهب اشعری
در کلام وے تا حال جائے تردد است باید دانست
که هر آئینه اهل سنت ایمان آورده اند بقدر قائل
گشته اند باین که قدر را از خیر و شر و شیرین و تلخ
همه آن از حق است سبحانه چرا که قدر همین ایجاد
است و ایجاد و معلوم است که محدث و موجد نیست
است سبحانه غیر او و او است سبحانه معبود و خالق
هر چیز پس بپرستید او را و فرقه معتزله و قدریه
از قضا و قدر را انکار نموده اند و زعم کرده که هر آئینه
افعال عباد محض بقدرت عبد بوجود می
آید گفته اند که اگر حق سبحانه قضا بکردی بدی را
عذاب نمودی ایشان را بر آن البته ظلمے بود
این امر از وے سبحانه جور و ستم و این قول
جهالت ایشان است چه قضای حق سبحانه قدرت
و اختیار را از عبد سلب نمیکند زیرا که قضا در حق

منافٍ في الباب انه يوجب الاختيار
وهو محقق للاختيار لا منافٍ له وايضا
منقوض بافعال الباري تعالى لان فعله
سبحانه بالنظر الى القضاء اما واجب
او ممتنع اذ لو تعلق القضاء بالوجود يجب
او بالعدم فيمتنع فلو كان وجوب
الفعل بالاختيار منافيا له لم يكن
الباري تعالى مختارا وهذا كفر
ولا يخفى على احد ان القول باستقلال
قدرة العبد في ايجاد افعاله مع كمال
ضعفه في غاية السخافة ومنشأ
نهاية السفاهة ولهذا بالغ مشايخ
ما وراء النهر شكر الله تعالى سعيهم في
تضليلهم في هذه المسئلة حتى قالوا
ان المجوس اسعد حالا منهم حيث لم
يثبتوا الا شريكا واحدا والمعتزلة
اثبتوا شركاء لا تحصى وزعمت الجبرية
انه لا فعل للعبد اصلا وان حركاته
بمنزلة حركات الجمادات لا قدرة لهم
اصلا ولا قصد ولا اختيار وزعموا

که عبد باختیار خود کار خواهد کرد یا نخواهد کرد غایة
ما فی الباب این چنین قضا اختیار عبد را واجب
ولازم میگرداند و این مثبت اختیار است نه منافی
آن ونیز منقوض است بافعال باری تعالی زیراکه
فعل او سبحانه بنظر قضا واجب است یا ممتنع
چه قضا اگر بوجود متعلق است واجب است یا بعدم
پس ممتنع پس اگر وجوب فعل اختیاری منافی اختیار
بودے باری تعالی در افعال خود مختار نبودے
واین کفر است وهیچکس مخفی نیست که بتحقیق
قول باستقلال قدرت عبد در ایجاد افعال
خویش با وجود کمال ضعف وے در غایة سبکی است
ومنشأ نهایت بیخردی واز اینجا است که مشایخ
ماوراء النهر شکر الله تعالی سعیهم مبالغه نموده
اند در تضلیل ایشان اندرین مسئله بحدیکه گفته اند
که حال مجوس نیکوتر است از حال ایشان چه مجوس
غیر از یک شریک اثبات نکرده اند ومعتزله
شرکاء بے نهایت اثبات نموده اند وجبریه
زعم نموده که فعل است هرگز مر عبد را نه قدرت
ونه اراده ونه اختیار وحرکاتش چون حرکات جمادات
وگفته که عبد نه بر فعل خیر ثواب داده شود

أنّ العبد لا يُثاب بالخير ولا يُعاقب
بالشر والكفار والعصاة معذورون
غير مسؤولين لأنّ الأعمال كلها
من الله تعالى والعبد مجبور في ذلك
وهذا أمر وهو قول المرجئة الملعونين
الذين يقولون بأنّ المعصية لا تضرّ
والعاصي لا يُعاقب رُوي عن النبي صلى
الله تعالى عليه وآله وسلم أنه قال لُعنت
المرجئة على لسان سبعين نبيًّا
ومذهبهم باطل بالضرورة للفرق
الظاهر بين حركة البطش وحركة
الارتعاش ولعلمنا قطعًا أنّ الأول
باختيار دون الثاني والنصوص
القطعية تنفي هذا المذهب أيضًا
كقوله تعالى جزاءً بما كانوا يعملون
وقوله سبحانه فمن شاء فليؤمن
ومن شاء فليكفر إلى غير ذلك واعلم
أنّ أكثر الناس لضعف هممهم و
قصور نيّاتهم يطلبون الاعتذار و
دفع السؤال عن أنفسهم فيميلون إلى

نه بر فعل شر عتاب کرده شود و کفار و عصاة
معذور اند غیر مسئول زیرا که افعال تمامها
از حق است سبحانه و عبد مجبور محض است و این
و این قول کفر است و این طائفه مرجئه ملعونه
ایشانند که قائلند باینکه معصیة مضر نیست
و عاصی معاقب نه. مروی است از پیغمبر خدا
صلی الله تعالی علیه وآله وسلم که مرجئه
ملعون است بر زبان هفتاد پیغمبر
و مذهب ایشان باطل است بالبداهة
از جهت تحقق فرق ظاهر میان حرکت بطش
و میان حرکت ارتعاش و قطعا میدانیم
که اول باختیار اوست و ثانی و نصوص
قطعیه نیز این مذهب را نفی میسازد
همچون قول حق تعالی جزاء بما
کانوا یعملون و قول او سبحانه
فمن شاء فلیؤمن ومن شاء
فلیکفر و غیر ذلک و بدانکه اکثر
مردم بعلت ضعف همم خود و قصور نیات
خویش بهانه و عذر می جویند و میخواهند
که رفع سؤال از خود نمایند پس مائل میشوند

مَذهَبِ الاشعرِیّ بَل اِلیٰ مَذهَبِ
الجَبرِیِّ فَتَارَةً یَقُولُونَ بِاَن لَّا اختیارَ
لِلعَبدِ حَقِیقَةً وَنِسبَةُ الفِعلِ اِلَیهِ
مَجَازٌ وَتَارَةً یَقُولُونَ بِضُعفِ الاختیارِ
المُستَلزِمِ لِلاجبَارِ ومع ذٰلِکَ یَسمَعُونَ
کَلَامَ بَعضِ الصُّوفِیَّةِ فِی هٰذَا المَقَامِ
مِن اَنَّ الفَاعِلَ وَاحِدٌ لَیسَ اِلَّا هُوَ
وَاَن لَّا تَاثِیرَ لِقُدرَةِ العَبدِ فِی الاَفعَالِ
اَصلًا وَاَنَّ حَرَکَاتِهٖ بِمَنزِلَةِ حَرَکَاتِ
الجَمَادَاتِ بَل وُجُودُ العَبدِ ذَاتًا وَ
صِفَةً کَسَرَابٍ بِقِیعَةٍ یَحسَبُهُ الظَّمآنُ
مَآءً حَتّٰی اِذَا جَآءَهٗ لَم یَجِدهُ شَیئًا
وَوَجَدَ اللهَ عِندَهٗ وَاَمثَالُ هٰذَا الکَلَامِ
اَزکَادَهُم جُرأَتُهُم عَلَی المُدَاهَنَاتِ وَالمُسَاهَلَاتِ
فِی الاَقوَالِ وَالاَفعَالِ فَنَقُولُ فِی تَحقِیقِ
هٰذَا المَقَامِ وَاللهُ سُبحَانَهٗ اَعلَمُ بِحَقِیقَةِ
المَرَامِ اَنَّ الاِختِیَارَ لَو لَم یَکُن ثَابِتًا
لِلعَبدِ حَقِیقَةً کَمَا هُوَ مَذهَبُ الاشعَرِیِّ
لَمَا نَسَبَ اللهُ تَعَالَی الظُّلمَ اِلَی العِبَادِ
اِذ لَا اختِیَارَ لَهُم وَلَا تَاثِیرَ لِقُدرَتِهِم

بمذہب اشعری بلکہ بمذہب جبری پس
وم میزنند بانیکہ عبد را حقیقۃً اختیا
حاصل نیست ونسبت فعل بوے مجاز اس
وگاہے بضعفِ اختیارِ عبد قائل می
کہ مستلزم جبر است ومع ذلک کلام
از صوفیہ اندرین مقام استماع مینمای
فاعل افعال یکے است وبس وہرگز
نیست مر قدرتِ عبد را در افعال وحرک
بمنزلۂ حرکات جمادات است بلک
عبد از روئے ذات وصفت مثل سرا
بزمین ہموار کہ پندارد آن را تشنہ آ
بیاید نزدیک آن نیابد آن را چیز
ویافت خدا را نزدیک آن۔ وامثال این چنین
کلامہا دلیر تر ساختہ است مر ایشان را بر مداہ
ومساہلات در اقوال وافعال پس میگوئیم در تحق
این مقام واللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ ا
بدرستیکہ اگر اختیار ثابت نبودے مر عب
حقیقۃً چنانکہ مذہب اشعری است البتہ نسب
نہ نمودے حق تعالی ظلم را العباد چہ مر ا
نہ اختیارے حاصل است ونہ قدرتی

له ای تنبیه الی قوله تعالی مثل الذین کفروا اعمالهم کسراب بقیعة الآیة ۱۲

له یعنی ینکر هذا الکلام جرأة القول ... ومع ذلک کلمات متشابهات المشایخ والمفتون ۱۲

مکتوبات امام ربانی

...س مدار محض عنده وقد نسب
...ه الظلم اليهم في غير موضع من
...لمجيد ومجرد المدارية بدون
...ر ولو في الجملة لا يوجب الظلم منهم
...ان الايلام والتعذيب للعباد
...الى من غير ان يكون الاختيار
...م ليس بظلم اصلا اذ هو سبحانه
...على الاطلاق يتصرف في ملكه
...كيف يشاء اما نسبة الظلم
...مستلزم لثبوت الاختيار لهم
...ال المجاز في هذه النسبة خلاف
...در فلا يرتكب من غير ضرورة
...قول بضعف الاختيار فلا يخلو
...ن اريد به الضعف بالنسبة الى
...ه تعالى فمسلم ولا نزاع فيه
...وكذا الضعف بمعنى عدم الاستقلال
...في الافعال ايضا مسلم واما
...بمعنى عدم المدخلية للاختيار
...ال فممنوع وهو اول المسئلة
...المنع قد مر مفصلا ينبغي ان

تاثیرے وقدرتِ ایشان مدارِ محض است
نزدِ اشعری و بس و حال آنکه نسبت نموده است
حق سبحانه و تعالی ظلم را بایشان در مواضع متعدده
از کتاب مجید خود و مداریت صرف بدونِ تاثیر
ولو فی الجملہ تصحیح نمے نماید صدورِ ظلم را از ایشان
آرے ایلام و تعذیبِ حق جل و علا مر عباد را
بدونِ آنکه ایشان را اختیارے حاصل بود اصلا
ظلم نیست چه او سبحانه مالکِ است علی الاطلاق
تصرف نماید در ملکِ مطلقِ خود بهر نهجیکه خواهد اما
نسبتِ ظلم بایشان پس مستلزم ثبوتِ اختیار است
مر ایشان را و احتمالِ مجاز اندرین مسئله
خلافِ متبادر است بدونِ ضرورت ارتکاب
آن کرده نشود و اما قول بضعفِ اختیار پس
خالی نیست که مراد بآن اگر ضعف نسبت باختیار
حق است تعالی پس مسلم است و کسے را دران
نزاعے نیست و همچنین ضعف بمعنی عدم استقلال
در صدورِ افعال نیز مسلم است و اما ضعف بمعنی
عدم مدخلیتِ اختیار در افعال پس مسلم نیست
و آن اولِ مسئله است و سندِ منع مفصلا
پیش ازین گذشته

له قال تعالى ولكن كانوا انفسهم يظلمون وقال فما كان الله ليظلمهم ولكن كانوا انفسهم يظلمون وقال ... والله عليم بالظالمين

لِيُعلَمَ أَنَّ اللهَ تعالىٰ كَلَّفَ عِبَادَهُ
بِقَدْرِ طَاقَتِهِمْ وَاسْتِطَاعَتِهِمْ وَخَفَّفَ
فِي التَّكْلِيفِ لِضُعْفِ خَلْقِهِمْ قَالَ
اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ يُرِيدُ اللهُ أَنْ يُخَفِّفَ
عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا كَيْفَ
وَهُوَ سُبْحَانَهُ حَكِيمٌ رَءُوفٌ رَحِيمٌ
لَا يَلِيقُ بِالْحِكْمَةِ وَالرَّأْفَةِ وَالرَّحْمَةِ
تَكْلِيفُ مَا لَا يَسْتَطِيعُ لَهُ الْعَبْدُ فَلَمْ
يُكَلِّفْ بِرَفْعِ الصَّخْرَةِ الْعَظِيمَةِ الَّتِي لَا يَقْدِرُ
عَلَىٰ رَفْعِهَا الْعَبْدُ بَلْ كَلَّفَ بِمَا هُوَ أَيْسَرُ
عَلَى الْعَبْدِ مِنَ الصَّلَوَاتِ الْمُشْتَمِلَةِ عَلَى
الْقِيَامِ وَالرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ وَالْقِرَاءَةِ لِلْيُسْرِ
وَكُلُّ ذٰلِكَ يَسِيرَةٌ غَايَةَ الْيُسْرِ وَكَذَا
الصَّوْمُ مَثَلًا فِي نِهَايَةِ السُّهُولَةِ وَالزَّكٰوةُ
أَيْضًا كَذٰلِكَ إِذْ قُدِّرَتْ بِرُبْعِ الْعُشْرِ
وَلَمْ يُقَدِّرْ بِالْكُلِّ وَالنِّصْفِ مَثَلًا
لِئَلَّا يَثْقُلَ عَلَى الْعِبَادِ وَمِنْ كَمَالِ
الرَّأْفَةِ جَعَلَ لِلْمَأْمُورِ خَلَفًا إِنْ تَعَسَّرَ
الْأَصْلُ فَجَعَلَ لِلْوُضُوءِ خَلَفًا هُوَ التَّيَمُّمُ
وَكَذَا حَكَمَ بِأَنَّ مَنْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَى

دانستنیست کہ بتحقیق حق تعالی تکلیف
مر بندگانِ خود را باندازۂ طاقت و استط
شان و اندرین تکلیف تخفیف را رعا
است بسبب ضعفِ خلقتِ ایشان چنانک
است حق تبارک وتعالی میخواهد خدا ک
کند از شما و انسان ضعیف آفریده شده
چگونه و حال آنکه او سبحانه با حکمت او با
و رحمت نسز بحکمت و رأفت و رحمت و
دہ عبد را بچیزیکه او نتواند پس حکم نه
بنده را ببر داشتن سنگ عظیم که آن را نتو
بلکہ تکلیف داده است بآنچه آسان تر
بر عبد از نماز ہاے پنجگانه که مشتمل اندر قی
و سجود و قراءة میسره و این همه آسان اندو
آسانی و همچنین روزه مثلاً در نهایتِ سه
و زکوة نیز این چنین است زیرا که واجب گ
شده است چهلم حصه و واجب نگردانیده
تمام و نه نصف مثلاً تا که دشوار نبود بر بندگ
و از کمالِ رحمتِ اوست که مقرر فرمود
مر مامور به را بدل و عوض بر تقدیر تعذر اصل
عوض وضو تیمم را مشروع ساخته و همچنین حکم ف

هر کہ بر قیام قدرت ندارد نشستہ نماز گذارد و ہر کہ
بر قعود قادر نبود بر پہلو خفتہ نماز ادا نماید و ہمچنین
کسیکہ بر رکوع و سجود قدرت نیابد باشارہ نماز
ادا کند و سوائے اینہا از آنچہ مخفی نیست بر
کسے کہ ناظر است در احکام شرعیہ بنظر اعتبار
و انصاف پس بیابد تمام احکام شرعیہ را در
غایتِ یسر و نہایت سہولت و مطالعہ نماید
کمالِ رأفتِ او سبحانہ بر عباد در صفحاتِ اوراق
آن تکلیفات شاید تخفیفِ این تکلیفاتِ
تمنائے عوام است در ازدیادِ تکلیفات از
ماموراتِ شرعیہ چہ بعضے از ایشان تمنائے
زیادۂ روزۂ فرض مینمایند و بعضے در نمازِ فرض
و علیٰ ہذا القیاس و نیست این تمنی
مگر از جہتِ کمالِ رعایتِ تخفیف و عدم
وجدانِ یسر در اداءِ احکام مر بعضے را
مبنی است بر وجودِ ظلماتِ نفسانیہ
و کدوراتِ طبعیہ کہ ناشی است از ہوائے
نفسِ امارہ کہ ایستادہ است بعداوت
حق سبحانہ و تعالی ؛ فرمود
حق سبحانہ و تعالیٰ دشوار آمد

...صلى قاعدًا ومن لم يقدر على القعود
...مضطجعًا وكذا من لم يقدر على
...والسجود صلى موميًا الى غير ذلك
...يخفى على الناظر في الاحكام
...ية بنظر الاعتبار والانصاف فيعلم
...تكليفات الشرعية في غاية
...و نهاية السهولة ويطالع كمال
...ة منه سبحانه على العباد في
...ت تلك التكليفات ومصداق
...التكليفات تمنى العوام في زيادة
...من المامورات فان بعضهم تمنى
...في الصوم المفروض وبعضهم
...صلوات المفروضات وعلى
...القياس وما هذا التمني الا
...التخفيف وعدم وجدان
...في اداء الاحكام للبعض مبني
...ظلمات نفسانية وكدورات
...ية ناشية عن هوى النفس
...ة المتصبة بمعادات الله
...ه قال الله سبحانه كبر على

اَلْمُشْرِكِيْنَ مَا تَدْعُوْهُمْ اِلَيْهِ وَقَالَ اللّٰهُ
تَعَالٰى وَاِنَّهَا لَكَبِيْرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِيْنَ
فَلَمَّا اَنَّ مَرَضَ الظَّاهِرِ مُوْجِبٌ لِعُسْرِ
اَدَاءِ الْاَحْكَامِ كَذٰلِكَ مَرَضُ الْبَاطِنِ
اَيْضًا مُوْجِبٌ لِذٰلِكَ الْعُسْرِ وَقَدْ وَرَدَ
الشَّرْعُ الشَّرِيْفُ لِاِبْطَالِ رُسُوْمِ النَّفْسِ
الْاَمَّارَةِ وَرَفْعِ هَوَاجِسِهَا فَهَوَى النَّفْسِ
وَمُتَابَعَةُ الشَّرِيْعَةِ عَلٰى طَرَفَيْ نَقِيْضٍ
فَلَاجَرَمَ يَكُوْنُ وُجُوْدُ ذٰلِكَ الْعُسْرِ
دَلِيْلَ وُجُوْدِ هَوَى النَّفْسِ فَيُقَدَّرُ وُجُوْدُ
الْهَوٰى بِقَدْرِ الْعُسْرِ فَاِذَا انْتَفَى الْهَوٰى
كُلِّيَّةً انْتَفَى الْعُسْرُ رَأْسًا وَاَمَّا كَلَامُ
بَعْضِ الصُّوْفِيَّةِ الْمَذْكُوْرُ سَابِقًا فِيْ نَفْيِ
الْاِخْتِيَارِ اَوْ ضَعْفِهٖ فَاعْلَمْ اَنَّ كَلَامَهُمْ
اِنْ لَمْ يَكُنْ مُطَابِقًا لِاَحْكَامِ الشَّرِيْعَةِ
فَلَا اعْتِبَارَ لَهٗ اَصْلًا فَكَيْفَ يَصْلُحُ لِلْحُجَّةِ
وَالتَّقْلِيْدِ وَاِنَّمَا الصَّالِحُ لِلْحُجَّةِ وَالتَّقْلِيْدِ
اَقْوَالُ الْعُلَمَاءِ مِنْ اَهْلِ السُّنَّةِ فَمَا وَافَقَ
اَقْوَالَهُمْ مِنْ كَلَامِ الصُّوْفِيَّةِ يُقْبَلُ وَمَا
خَالَفَهُمْ لَا يُقْبَلُ عَلٰى اَنَّا نَقُوْلُ اِنَّ الصُّوْفِيَّةَ

بر مشرکان آنچه میخوانی ایشان را ...
ونیز فرمود ٭ وهر آئینه نماز دشوار است ...
فروتنی کنندگان ٭ پس چنانکه مرضِ ...
موجبِ عُسرِ اداءِ احکام است همچنین م...
باطن نیز موجبِ آن عُسر است وحال آ...
شریعتِ غرّا از برائے ابطالِ همین رسو...
امّاره وازالهٔ هواجسِ آن وارد شده ...
پس هوائے نفس ومتابعتِ شریعت بر دو ...
نقیض اند لاجرم وجودِ آن عسر دلیل باش...
هوائے نفس پس باندازهٔ عُسر هوائے نفس مو...
دانسته میشود وچون هوائے نفس بالکلیّ...
گردد عُسر در احکام اصلا نماند وامّا کلام ...
از صوفیه در نفیِ اختیار یا ضعفِ آن که ...
مذکور شد پس بدانکه کلام صوفیه اگر مطابق ...
شریعت نبود او را اصلًا اعتبارے نیست ...
حجیّت وتقلید را چگونه سزد شایانِ حجیّ...
وتقلید اقوالِ علماءِ اهلِ سنت است ...
پس آنچه از اقوالِ صوفیه موافقِ ا...
ایشان باشد مقبول است وآنچه مخالف ایشا...
غیر مقبول مع هٰذا گوئیم که صوفیـ...

قيمة الأحوال لم يتجاوزوا الشريعة
لا في الأحوال ولا في الأعمال و
الأقوال ولا في العلوم والمعارف
...ن أن بقية الخلاف مع الشريعة
...عن سقم في الحال وخلل فيه
...د والحال ما خالف الشريعة
...ة وبالجملة خلاف الشريعة دليل
...قة وعلامة الإلحاد غاية ما في
...ب أن الصوفي لو تكلم بكلام
...ف للشريعة ناش عن الكشف
...بة الحال وسكر الوقت فهو
...ور وكشفه غير صحيح وغير صالح
...يد بل ينبغي أن يحمل كلامه
...ف عن ظاهره فإن كلام السكارى
...يصرف عن الظاهر.

مستقیم الاحوال از شریعت تجاوز نمیکنند
نه در احوال ونه در اعمال ونه در
اقوال ونه در علوم ومعارف ومیدانند
که بقیهٔ خلاف با شریعت ناشی است
از سقم حال واختلال بال ورنه مخالف
شریعت حقه اصلا نمی بود بالجملہ
خلافِ شریعت دلیل زندقه است
وعلامت الحاد غایة ما فی الباب
اگر از بعض صوفیه کلامی مخالف
شریعت ناشی از کشف در غلبهٔ حال
وسکرِ وقت صادر شد معذور است
وکشفِ او غیر صحیح که شایانِ تقلید نیست
بلکہ لازم است که کلام او بر محمل صحیح
حمل کرده شود واز ظاهر خود مصروف
زیراکه کلام سکاری حمل کرده میشود واز ظاهر مصروف

...ما تيسر لي في هذا المقام بعون الله سبحانه وحسن توفيقه تعالى
والحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى

مکتوب (۲۹۰) دو صد و نودم

...سید هاشم صدور یافت در بیانِ طریقی که حضرت حق سبحانه وتعالی حضرت

براہ روان کردن

ایشان را در اوائلِ حال بآن طریق مخصوص گردانیده است و بہ تسلیکِ آن مرطا…
را موفق ساختہ و در بیانِ طریقۂ علیۂ نقشبندیہ و اندراجِ نہایت در بدایت کہ از لوا…
طریق است و حضورے کہ نزدِ اکابرِ این طریق معتبر است و معبّر است بہ نسبتِ نق…
با ذکرِ بعضے از احوال و اذواق و علوم و معارف کہ در طریقۂ نقشبندیہ و غیرہا دست…
و در بیانِ جذباتِ این بزرگواران و ما یناسبُ ذلک بسم اللہ الرحمن الرحیم ا…
للہ ربّ العالمین والصلوٰۃ والسلام علی سیّد المرسلین وآلہ واصحابہ الطیّب…
الطاہرین بدانکہ طریقے کہ اقرب است و اسبق و اوفق و اوثق و اسلم و احکم و اصدق و…
و اعلیٰ و اجل و ارفع و اکمل طریقۂ علیۂ نقشبندیہ است قدّس اللہ تعالیٰ ارواح اہالیہا و…
موالیہا این ہمہ بزرگیِ این طریق و علوِّ شانِ این بزرگواران بواسطۂ التزامِ متابعتِ س…
سنیہ است علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و اجتناب از بدعتِ نامرضیہ ایشان…
در رنگِ اصحابِ کرام علیہم الرضوان من الملکِ المنّان نہایتِ کار در بدایتِ شان م…
گشتہ است و حضور و آگاہیِ ایشان دوام پیدا کردہ و بعد از وصول بدرجۂ کمال فوق آ…
دیگران شدہ اے برادر ارشدک اللہ تعالیٰ الی سواء الصراط این درویش را چون ہو…
این راہ پیدا شد عنایتِ خداوندی جلّ و علا ہادیِ کار او گشتہ بخدمتِ ولایت پناہ حقیقت…
ہادیِ طریقِ اندراج النہایۃ فی البدایۃ والی السبیل الموصل الی درجات الولایۃ…
مؤیّد الدین الرضی شیخنا و مولانا و امامنا الشیخ محمّد الباقی قدّس اللہ تعالیٰ س…
کہ یکے از خلفائے کبارِ خانوادۂ حضرتِ اکابرِ نقشبندیہ قدّس اللہ تعالیٰ اسرارہم بود…
رسانید و ایشان این درویش را ذکرِ اسمِ ذات جلّ سلطانہ تعلیم فرمودند و بطریقِ معہود…
نمودند تا التذاذِ تمام در من پیدا شد و از کمالِ شوق گریہ دست داد و بعد از یک روز کیفیت…
کہ نزدِ این اکابر معتبر است و مسمّیٰ است بغیبت رو نمود و در آن بیخودی یک دریائے م…

م وصور واشکالِ عالم را در رنگِ سایه دران دریا می یافتم واین بیخودی رفته رفته
ے پیدا کرد وبه امتداد کشید گاہے تا یک پہر روز میکشید وگاہے تا دو پہر ودر بعضے
استیعابِ شب مینمود وچون این قضیه را بحضرت ایشان رسانیدم فرمودند نحوے
حاصل شده است واز ذکر گفتن منع فرمودند وبنگاهداشتِ آن آگاہی امر نمودند وبعد
روز مرا فنائے مصطلح حاصل شد بعرض رسانیدم فرمودند که بکارِ خود مشغول باش بعد
فنائے فنا حاصل شد چون بعرض رسانیدم فرمودند که تمامِ عالم را یکے مے بینی ومتصل
میابی عرض کردم که بلے فرمودند که معتبر در فنائے فنا آن است که با وجودِ دیدن آن
بیشعوری حاصل شود در ہمان شب فنائے فنا بآن صفت حاصل شد بعرض
یدم وحالتیکه بعد از فنا حاصل شد نیز بعرض رسانیدم وگفتم که من علمِ خود را نسبت
سبحانه حضوری مے یابم واوصافیکه بمن منسوب بوده بحق سبحانه منسوب مے یابم
ان نورے که محیطِ ہمه اشیا است ظاہر گشت ومن آنرا حق دانستم جل وعلا وآن نور
سیاه داشت بعرض رسانیدم فرمودند که حق مشهود است جل سلطانه اما در پرده نور ونیز
ند که این انبساط که دران نورے نماید در علم است بواسطه تعلقِ ذات جل شانه باشیاء
ده که در بالا وپست واقع شده اند منبسط مے نماید نفی انبساط باید کرد بعد از ان آن
سیاه منبسط رو بانقباض آورد وتنگ شدن گرفت تا آنکه بنقطه کشید فرمودند
قطه را ہم نفی باید کرد وبحیرت آید ہمچنان کردم آن نقطه موہوم ہم از میان زائل شد
ت انجامید که دران موطن شهودِ حق سبحانه خود بخود است چون بعرض رسانیدم
در ضمن حضور حضورِ نقشبندیه است ونسبتِ نقشبندیه عبارت ازین حضور است
حضور را حضورِ بے غیبت نیز میگویند واندراجِ نهایت در بدایت درین موطن صورت
ندد وحصولِ این نسبت مر طالب را درین طریق در رنگِ اخذ کردنِ طالب

است در سلاسلِ دیگر آذکار و آذراد را از پیر تا بر آن عمل نماید و پے بمقصود بر دع قیاس
ز گلستانِ من بهار مرا ٭ واین درویش را این نسبت عزیزالوجود بعداز دو ماه و چند رو
ابتداءِ زمان تعلیمِ ذکر حاصل شده بود و بعد از متحقق شدنِ این نسبت فنائے دیگر ک
فنائے حقیقی میگویند حاصل گشت ودل را آن قدر وسعت پیدا شد که تمام عالم را از عرش
مرکز زمین در جنبِ آن وسعت مقدارِ خردلہ قدرے نبود بعد ازان خود را و ہر فرد عالم را
ہر ذرہ را حق مے دیدم جل علا بعد ازان ہر ذرۂ عالم را افرادے فرادے عین خود دیدم
را عین ہمہ لیہا تا آنکہ تمام عالم را در یک ذرہ گم یافتم بعد ازان خود را بلکہ ہر ذرہ را آن قدر متـ
ووسیع دیدم کہ تمام عالم را بلکہ اضعاف عالم را دران گنجایش باشد بلکہ خود را و ہر ذرہ را نو
یافتم منبسط کہ در ہر ذرہ ساریست و صور و اشکالِ عالم دران نور مضمحل و متلاشی بعد ازا
را بلکہ ہر ذرہ را مقوم تمام عالم یافتم چون بعرض رسانیدم فرمودند کہ مرتبۂ حق الیقین در
ہمین است و جمع الجمع عبارت ازین مقام است بعد ازان صور و اشکالِ عالم را چنانکہ او
حق مے یافتم این زمان موہوم دیدم و ہر ذرہ را کہ حق می یافتم بے تفاوت و بے تمیز ہمان
موہوم یافتم بغایت حیرت دست داد درین اثنا عبارتِ فصوص کہ از پدر بزرگوار علـ
الرحمہ شنیدہ بودم بیاد آمد کہ فرمودہ است اِن شِئتَ قُلتَ اِنَّہٗ اَی العَالَم حَقٌّ وَ
شِئتَ قُلتَ اِنَّہٗ خَلقٌ وَاِن شِئتَ قُلتَ اِنَّہٗ حَقٌّ مِن وَجہٍ وَخَلقٌ مِن وَجہٍ وَاِن
شِئتَ قُلتَ بِالحَیرَتِ لِعَدَمِ التَّمیِیزِ بَینَہُمَا این عبارت فی الجملہ تسکین آن اضطرا
گشت بعد ازان در ملازمت ایشان رفتہ عرضِ حالِ خود نمودم فرمودند کہ ہنوز حضـ
توصاف نشدہ است بکارِ خود مشغول باش تا تمیز موجود از موہوم ظاہر شود و عبارتِ
فصوص را کہ مشعر بر عدمِ تمیز بود خواندم فرمودند کہ شیخ بیانِ حالِ کامل نہ کردہ است علـ
تمیز ہم نسبت بہ بعضے ثابت است حسب الامر بکارِ خود مشغول گشتم حضرت حق سبحانہ و تـ

۵۸ یعنی محی الدین ابن عربی اندرین عبارت ...

ی توجهِ شریفِ حضرتِ ایشان بعد از دَوْر و تمیز در موجود و موهوم ظاهر گردانید تا موجود
از موهوم متخیل ممتاز یافتم و صفات و افعال و آثار که از موهوم می نمایند از حق سبحانه
و این صفات و افعال را نیز موهوم محض یافتم و در خارج جز یک ذات موجود ندیدم چون
حالت را بعرضِ اشرف رسانیدم فرمودند که مرتبهٔ فرق بعد الجمع همین است و
سعی تا اینجاست بیش ازین آنچه در نهاد و استعداد هر کس نهاده اند ظاهر مے شود
رتبه را مشایخِ طریقت مقامِ تکمیل گفته اند باید دانست که این درویش را در مرتبهٔ اولے
و سکر بصحو آوردند و از فنا به بقا مشرف ساختند چون به هر ذره از ذراتِ وجودِ خود نظر
حق را نیافت و هر ذره را مرآتِ شهودِ او یافت از آن مقام باز بحیرت بردند چون
دروند حضرتِ حق سبحانه و تعالی را با هر ذره از ذراتِ وجودِ خود یافت نه در روے
م سابق نسبت باین مقامِ ثانی فرود تر در نظر در آمد باز بحیرت بردند و چون بافاقت
و در این مرتبه حق را سبحانه نه متصل عالم یافت و نه منفصل نه داخل عالم و نه خارج نسبت
ی و احاطه و سریان بر نهجیکه اول مے یافت بالکلیه منتفی گشت مع ذلک بهمان کیفیت
و شد بل کانه محسوس و عالم نیز درین وقت مشهود بود اما با حق سبحانه ازین نسبت کو
شت باز بحیرت بردند چون بصحو آوردند معلوم گشت که حق سبحانه و تعالی را بعالم
ست وراء این نسبتِ مذکوره و آن نسبت مجهول الکیفیت است او تعالی
و شد نه نسبت مجهول الکیفیت باز بحیرت بردند و نحوے از قبض در این مرتبه رو داد
باز بخود آوردند او تعالی مشهود گشت بغیر آن نسبت مجهول الکیفیت بطورے
نسبت بعالم ندارد نه معلوم الکیفیت و نه مجهول الکیفیت و در این وقت عالم مشهود
ان خصوصیت و دران وقت علمِ خاص عنایت شد که بسببِ آن علم هیچ مناسبتے
ین خلق و حق تعالی نماند با وجودِ حصولِ هر دو شهود و در این وقت معلوم گردانیدند

که این شهود باین صفت با این تنزیه ذات حق است سبحانه و تعالی عن ذلک بلکه صورت
مثالی تعلق تکوین اوست سبحانه که وراء تعلقات کونی است معلوم الکیفیت باشد آن تعلق
یا مجهول الکیفیة هیهات هیهات شعر کیف الوصول الی سعاد و دونها ۰ قلل الجبال
و دونهن حتوف ۰ ای عزیز اگر قلم را و تفصیل احوال و تبیین معارف جاری سازم
به تطویل انجامد و باطناب کشد علی الخصوص معارف توحید وجودی و علوم ظلیت اشیا اگر در بیان آید
جماعه که عمر خود در توحید وجودی گذرانیده اند معلوم نمایند که قطره از آن دریای بی نهایت حاصل
نکرده اند عجب آن است که همان جماعت این درویش را از ارباب توحید وجودی انگارند
و از علماء منکرین توحید میشمارند و از کوته نظری پنداشته اند که اضرار بر معارف توحیدی از کمال
است و ترقی از آن مقام از نقص است بیخبری چند ز خود بیخبر هر عیب که پسندند ترا عین هنر
مستشهد این جماعه درین امر اقوال مشایخ ما تقدم است که در توحید وجودی واقع شده اند
حضرت حق سبحانه و تعالی ایشان را انصاف دهاد از کجا دانسته اند که آن مشایخ را از آن
مقام ترقی واقع نشده است و محبوس آن مقام مانده اند سخن در نفس حصول معارف توحیدی
نیست که آن البته واقع است بلکه سخن در ترقی از آن مقام است اگر صاحب ترقی را منکر
توحید گویند دیگران اصطلاح بندند چه مناقشه است بهر حال سخن سوییم و گوییم که چون قلیل بر کثیر
دلالت است و قطره را به بحر قدیر اشارت اختصار بر قلیل نمودم و اکتفا بقطره ای برادر چون
حضرت خواجه مرا کامل مکمل نگفته اجازت تعلیم طریقه فرمودند و جمعی از طالبان را حواله من نمودند
مرا در آن وقت در کمال و تکمیل خود تردد بود فرمودند جای تردد نیست که مشایخ
عظام این مقالات را تمام کمال و تکمیل فرموده اند اگر تردد در این مقام پیدا شود تردد
در کمالیت آن مشایخ لازم آید حسب الامر شروع در تعلیم طریقت نمودم و توجهات در کار
طالبان مرعی ساختم و مسترشدان اثرهای عظام محسوس شد حتی که کار یقین بسالهای

ت یکچندے باین امر سرگرمی داشتم آخر الامر باز علم بنقص خود پیدا شد و ظاهر ساختند
واقعی برتقی که اکابر مشایخ آنرا بنهایت گفته اند هیچ در این راه پیدا نشد و سیر الی الله و سیر
ز معلوم نشد که چیست پس از تحصیل امثال این کمالات چاره نبود این زمان علم بنقص
ین گشت طالبانے که در گرد من بوده اند جمع کرده حدیث نقص خود گفتم و وداع
ستم اما طالبان این معنی را بر تواضع محمول داشته از آنچه داشتند برنگشتند بعد از
حضرت حق سبحانه و تعالی احوال منتظره را محصل گردانید بصدقه حبیبه علیه و آله
ات والتسلیمات ❁ فصل ❁ بدانکه حاصل طریقه حضرات خواجگان قدس الله تعالی
قم اعتقاد اهل سنت و جماعت است و اتباع سنت سنیه مصطفویه علی صاحبها الصلوة
ام و التحیة و اجتناب است از بدعت و هوائے نفسانیه و عمل بعزیمت امور مهما
واحتراز از عمل برخصت و استهلاک و اضمحلال است اولاً در جهت جذبه و این استهلاک
ست
م تعبیر کرده اند و بقائیکه درین جهت پیدا شود بعد از تحقق این استهلاک معبر بوجود عدم
جودے و بقائے که مترتب است بر عدم استهلاک است و این استهلاک و اضمحلال عبارت
یت از حس است بلکه باین استهلاک بعضے را غیبت از حس اتفاق افتد و بعضے دیگر را
احب این بقا ممکن است که بصفات بشریه رجوع کند و باخلاق نفسانیه عود نماید بخلاف
ے که بر فنا مترتب است که عود از آن جائز نیست تواند بود که حضرت خواجه بزرگ قدس
تعالی سره الاقدس بهمین معنی فرموده باشند که وجود عدم بوجود بشریت عود میکند اما
نا بوجود بشریت هرگز عود نمیکند چه باقی ببقائے اول هنوز در راه است و رجوع او
ن است و ثانی واصل و منتهی است و واصل را رجوع نمیباشد بزرگے میفرماید ما رجع
جع الا من الطریق و من وصل الیه لا یرجع باید دانست که صاحب وجود عدم
در راه است اما از نهایت کار بحکم اندراج النهایة فی البدایة آگاه است آنچه

منتهی را در آخر میسّر است خلاصهٔ آن این را درین جهت اجمالاً حاصل است و این ن
چونکه در منتهی شمول پیدا کرده است و عموم سرایت آن در روحانیت و جسمانیت او
گشته و در وجود عدم مقصور بر خلاصهٔ قلب است و لو فی الجملة و ان کان علی سبب
الاجمال لاجرم منتهی صاحب تفصیل است و رجوع او بصفات جسمانیه ممتنع چه سریان
نسبت در مراتب جسمانیه او را از صفات آن برآورده است و فانی ساخته و این فنا
محض است و رجوع از موهبت محض لا یلیق بجناب قدسه تعالی و تقدس بخلاف صاح
وجود عدم که این سرایت در حق او مفقود است غایة ما فی الباب چون این مراتب
قلب اند آن نسبت بطریق تبعیت در اینها نیز فی الجملة ساری شده است و از سو
باز داشته و مغلوب ساخته لیکن تا فنا و زوال نرسانیده فیمکن الرجوع منه اذ المغ
قد یغلب بعروض بعض العوارض و لحوق بعض الموانع و الزوائد لا یعود کما مر
بعضے از مشایخ این سلسله علیه قدس الله تعالی اسرارهم بر استهلاک و اضمحلال مذکور و ب
که بر آن مترتّب است اطلاق فنا و بقا کرده اند و تجلّی ذاتی و شهود ذاتی نیز درین م
اثبات نموده و این باقی را واصل گفته اند و یاد داشت که عبارت از دوام آگاهی
بجناب قدس حق سبحانه نیز در اینجا متحقق میدانند و کذلک باعتبار اندراج النهای
فی البدایة و الّا فالفناء و البقاء لا یکونان الّا للمنتهی و هو الواصل و التجلی ا
مخصوص به و کذا دوام الحضور مع الله سبحانه لا یکون الّا للمنتهی الواصل
لا رجوع له اصلا امّا اطلاق اوّل هم باعتبار مذکور صحیح است و مبنی بر وجه وج
ازین قبیل است فنا و بقا و تجلی ذاتی و شهود ذاتی و وصل و یاد داشت که در کتاب فق
حضرت خواجه احرار قدس الله تعالی سره الاقدس واقع است عزیزے میفر
که مبنائے آن کتاب که مکتوبات و رسائل است به بعضے از مخلصان ایشان درایت و

ِیلتِ الیہ است کلّموا النّاس علیٰ قدرِ عقولہم در انجام مرعی است و نیز ازین قبیل
سالہ سلسلۃ الاحرار کہ بر طریقِ کلامِ حضرتِ خواجۂ احرار واقع شدہ است در رباعیاتِ
ست کہ حضرتِ خواجۂ ما مؤیّد الدّینِ الرّضی شیخنا و مولانا محمد الباقی سلّمہ اللہ تعالیٰ
اند و این بقا را بلکہ ہر بقائے کہ در جہتِ جذبہ پیدا شود آن را رو در توحیدِ وجود ست
ضے از مشایخ حق الیقین را بر نہجے بیان کردہ اند کہ مآلش بہ توحیدِ وجود است و بعضے
یان در اشتباہ انداخت کہ حق الیقینِ ایشان عبارت از تجلّی صوریت و کار بطعن
انجامید و حق آنست کہ این حق الیقینِ ایشان در جہتِ جذبہ پیدا شدہ است و این
مناسبِ آن مقام ہست تجلّیِ صوری چیزے دیگر است کما لا یخفیٰ علیٰ اربابہ
حدت و مرآت کثرت بر نہجے کہ مرآت بتمام مختفی شود و شہود جز وجہ باقی
ین مقام را بیاد داشت مناسب دانستہ اطلاقِ یاد داشت بر این مرتبہ کردہ اند و
لی ذاتی و شہودِ ذاتی نیز میگویند و این مقام را مقامِ اخفیان میفرمایند و آن گم شدن را
ساختہ اند ع تو در وگم شو وصال اینست و بس ٭ و این اصطلاحِ مخصوص ست
ناصر الدین خواجہ عبید اللہ از مشایخِ متقدّمین این سلسلہ ہم کسے باین اصطلاح
ودہ است ع ہر چہ خوبان کنند خوب آید ٭ از کلماتِ قدسی سماتِ ایشان است
مرآت دلست و دل مرآتِ روح و روح مرآتِ حقیقتِ انسانی و حقیقتِ انسانی
ق سبحانہ و تعالیٰ ٭ حقائقِ غیبیہ از غیبِ ذات قطعِ مسافاتِ بعیدہ کردہ بر زبان
و آنجا صوتِ لفظی پذیرفتہ بمسامعِ مستعدّان حقائق میرسد و نیز فرمودہ اند بعضے از
ملازمت کردم دو چیز مرا کرامت کردند یکے آنکہ ہر چہ نویسم جدید بود نہ قدیم دوم آنکہ
مقبول بود نہ مردود و از این کلماتِ قدسیہ بزرگیِ ایشان و علوِ منزلتِ معارف
ہوم میگردد و واضح میگردد کہ ایشان دران سخنان در میان نیستند و مرآت بیش نیند

لعہ مثنوی ٭ گفتۂ او گفتۂ اللہ بود ٭ گرچہ از حلقومِ عبد اللہ بود

ف‌۵ اصل این کلام منوی است که مراد از آن عارف کامل گشته اند ۱۲

واللهُ سُبحانهٗ اَعلمُ بحقیقةِ حالهٖ وما عندهٗ من علوِّ درجتِهٖ ومنزلتِهٖ بکمالِهٖ این مثنویات را
حال خود میخوانند مثنوی ف‌هرکسے از ظنِّ خود شد یار من ٭ از درونِ من نجُست اَسرارِ من
سرِّ من از نالهٔ من دور نیست ٭ لیک گوش و چشم را آن نور نیست ٭ این حق
حقیقتِ علوم و معارفِ ایشان در آخرِ این مکتوب باندازهٔ فهمِ قاصرِ خود خواهد نوشت
عِندَ اللهِ سُبحانهٗ واگر حق سُبحانهٗ بکمالِ عنایتِ خویش بعضے ایشان را بعد از حصول
و تمامیِ آنجهت بدولتِ سلوک مشرف گرداند بمددِ جذبه مسافتِ بعیده را که تقدیر به پنج
ساله راه کرده اند و در کریمه ف‌تَعرُجُ الْمَلٰئِكَةُ وَالرُّوحُ اِلَيهِ فِي يَومٍ كَانَ مِقدَارُهٗ خَمسِين
سَنَةٍ رمز نیست باین تقدیر باندک مدت توانند قطع نمود و بحقیقتِ فنا فی الله والبقاء
توانند رسید فتهائے سلوک تا نهایتِ سیر الی الله است که بفنائے مطلق معبر است
از ان باز مقامِ جذبه است که آن را السیر فی الله والبقاء بالله تعبیر کرده اند سیر الی الله
از سیر تا اسمے است که سالک مظهرِ آنست و سیر فی الله سیر در ان اسم است چه هر اسم
اسمائے بے نهایت است پس سیر در آن نیز بے نهایت باشد و این درویش را در
معرفتِ خاص است در این نزدیکی ذکر خواهد یافت اِن شاءَ اللهُ تعالیٰ و این اسم در مر
عروج فوقِ عینِ ثابته است زیرا که عینِ ثابتهٔ سالک ظلِّ همان اسم است و صورتِ علمیه
و جماعهٔ که بفضلِ ایزدی جلّ شانهٗ مخصوص اند از ان اسم نیز عروج میفرمایند و ترقیاتِ
اِلیٰ ماشاءَ اللهُ مینمایند شعر وَمَن بَعدِ هٰذا مَا يَدِقُّ صِفَاتُهٗ ٭ وَمَا كَتمُهٗ اَحظٰى لَدَيهِ
هرچند واصلانِ سائرِ اربابِ سلوک در جهتِ ثانی با ایشان مشارکند و بفنا فی الله و
متحقق لیکن مسلے فتے که اربابِ سلوک بریاضات و مجاهدات قطع میکنند و در ازمنهٔ طو
آن میرسند اکابرِ این خانوادهٔ بزرگ بابتدا از دولتِ شهود و ذوق یافتِ مقصود آن
را بزمانِ قلیل قطع میفرمایند و بکعبهٔ مطلوب میرسند و بعد از رسیدن ترقیاتِ بے نهایت

که منتهیانِ اربابِ سلوک ازان ترقی وقرب قلیل النصیب اند چه تقدمِ جذبه بر سلوک نتیجهٔ
از معنیِ محبوبیت ومطلبیت تا مراد نباشد جذب نمیکنند وچون بکشند هر آئینه نزدیکتر افتد وقرب
بیشتر پیدا کند از خواسته شده تا خواهنده فرق بسیار است ذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ
يَشَاءُ وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ مثنوی عشقِ معشوقان نهانست وستیر * عشقِ عاشق
با دو صد طبل ونفیر * لیک عشقِ عاشقان تن زه کند * عشقِ معشوقان خوش وفربه کند
اگر گویند که مرادانِ سلاسلِ دیگر هم درین ترقی وقرب شریکند چه جذبه بر سلوکِ شان مقدم
است پس مزیتِ این طریق بر طرقِ دیگر چه باشد واقربِ طرق برائے چه گفته شود جواب
آنست که طرقِ دیگر موضوع از برائے حصولِ این معنے نیستند بلکه بعض ایشان را بسبیل
اتفاق این دولت دست میدهد واین طریق موضوع از برائے حصولِ این دولت
است وباید دانست که در عبارتِ اکابرِ این سلسلهٔ علیه واقع میشود بعد از تحققِ هر دو جهتِ
جذبه وسلوک صورت مے بندد ونهایت گفتن اورا باعتبارِ نهایتِ مراتبِ شهود وآگاهی
است والا نهایتِ مطلق وراءِ وراست تفصیلش آنست که شهود یا در مرآتِ صورت
است یا در مرآتِ معنی یا وراءِ صورت ومعنی این شهودِ بے پرده را برقی گفته اند یعنی حصولِ
آن شهود کالبرق است باز در پرده مے شود همین شهود اگر بمحض فضلِ ایزدی جل سلطانه
دوام پذیرد وتمام از ضیقِ پردها برآید تعبیر ازان بیادداشت میفرمایند که حضورِ بے غیبت
چه هرگاه شهود در پرده آمد غیبت متحقق گشت مادام که دوامِ بے پردگی پیدا نکند نامِ
یادداشت بران اطلاق نمیشود اینجا دقیقه ایست باید دانست که سیر ووصل را رجوع
نمیباشد وآگاهیش دائمی است اما سریانِ آن نسبت در کلیهٔ او کالبرق است بخلافِ محبوبان
را که جذبه بر سلوکِ شان مقدم است واین سریان دائمی است وکلیهٔ ایشان حکمِ سر گرفته
است وکار سر میکند بمقتضائے مَنْ لَا شَاءَ اِلَيْهِ كَانَتْ اَجْسَادُهُمْ كَمَا وَقَتَ اَرْوَاحُهُمْ حتے

چنانچه اشاره بآن رفته ۱۲

صارت ظواهرهم کبواطنهم وبواطنهم کظواهرهم پس لاجرم غیبت را در آگاهیِ ایشا
گنجاے نباشد پس این نسبت فوقِ همه نسبتها باشد وبهمین معنے در کتب و رسا
این حضرات آن عبارت شائع است چه نسبت عبارت از آگاهی است ونهایتِ مراتب
آگاهی آنست که بے پرده میسر شود ودوام پذیرد ومشایخ این طریقه که این نسبت را
مخصوص میدانند. باعتبارِ وضعِ طریق است از براے حصولِ آن دولت بخلاف والا
اکابرِ سلاسلِ دیگر را هم اگر میسر شود جائز است بلکه واقع قدوۂ اکابرِ اهل الله شیخ ابو
ابوالخیر قدس الله تعالیٰ سره ازین آگاهی رمزے مینماید واز استاد خود تحقیق آن میفرما
آنجا که می پرسد که این حدیث دائمی باشد استاد در جواب میفرماید نباشد شیخ باز تکرارِ آن
مسئله مینماید وهمان جواب میاید ومرتبه سوم باز تکرار آن سوال میکند استادش
جواب میفرماید که اگر باشد نادرست شیخ برقص درآمده وگفته که این ازان نادرها است
وآنکه گفته بودم که نهایت مطلق ورا ءِ وراء است بیانش آنست که بعد از تحقق این آگاه
اگر عروجے واقع شود در گرداب حیرت می افتد واین آگاهی را در رنگِ سائرِ مراتب و
وا پس میگذارد وهمین حیرت است که مسمّی بحیرتِ کبریٰ است که مخصوص باکابرِ الاکابر است
کما وقع فی کتب القوم بزرگے درین مقام میفرماید ؎ حسنِ تو مرا کرد چنان زیر و زبر
کز خال وخط وزلفِ توام نیست خبر ✤ دیگرے میفرماید ؎ عشق بالاے کفر ودین
دیدم ✤ برتر از شک واز یقین دیدم ✤ کفر ودین ویقین وشک هرچار ✤ همه با عقل
همنشین دیدم ✤ چون گذشتم ز عقلِ صد عالم ✤ چون بگویم که کفر ودین دیدم ✤ هرچه بستن
سدِ راهِ تواند ✤ سدِ اسکندری همین دیدم ✤ عزیزے دیگر میفرماید ؎ لا و موزان
سراے روز بهی ✤ بازگشتند جیب وکیسه تهی ✤ بعد از حصولِ این حیرت مقام
است تا کرا باین دولت مشرف سازند وبحصولِ ایمانِ حقیقی بعد از کفرِ حقیقی که مقام

چنان به بیرنگی رسی کاکان وا شتی ✤ موسیٰ وفرعون دارند آشتی ۱۲ — ؎ بلکه بعد از تجاوز از مرتبه عشق که کفر در نظر وی آمده دین وایمان ۱۲

است بنوازند نهایتِ مطلوبِ محققان درین ایمان است و مقام دعوت و کمالِ متابعتِ حضرتِ صاحبِ شریعت علیه الصلوٰة والسلام والتحیة که اَدْعُوْا اِلَی اللّٰهِ عَلٰی بَصِیْرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِیْ درین مقام است و آن سرورِ دین و دنیا علیه الصلوٰة والسلام این ایمان را می‌طلبید و می‌فرماید اَللّٰهُمَّ اَعْطِنِیْ اِیْمَانًا صَادِقًا وَّیَقِیْنًا لَیْسَ بَعْدَهٗ کُفْرٌ و از کفرِ حقیقی که مقامِ حیرت است استعاذه می‌فرماید که اَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ وَالْکُفْرِ این مرتبه نهایتِ مراتبِ حق الیقین است اینجا علم و عین حجابِ یک دیگر نمیشوند شعر هَنِیْئًا لِاَرْبَابِ النَّعِیْمِ نَعِیْمُهَا ۔ وَلِلْعَاشِقِ الْمِسْکِیْنِ مَا یَتَجَرَّعُ ۔ هذا. بدان اَرْشَدَكَ اللّٰهُ تَعَالٰی که جذبهٔ این عزیزان دو نوع است نوعِ اوّل که از حضرتِ صدیقِ اکبر رسیده است و بهمین اعتبار طریقِ ایشان منسوب بآنحضرت است رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ و حصولِ آن بتوجه بوجهِ خاص است که قیومِ جمله موجودات است و استهلاک و اضمحلال دران نوعِ دویم که مبدأ ظهورِ آن درین طریق حضرتِ خواجه نقشبند اند و آن از راهِ معیتِ ذاتیه میخیزد و آن جذبه از حضرتِ خواجه بخلیفهٔ نخستینِ ایشان خواجه علاؤ الدین رسیده و چون ایشان قطبِ ارشادِ وقتِ خود بودند از برائے حصولِ این قسمِ جذبه نیز طریقے وضع کردند و آن طریق در خلفائے خانوادهٔ ایشان بطریقهٔ علائیه مشهور است در عباراتِ ایشان واقع میشود که اقربِ طرق طریقهٔ علیهٔ علائیه است هرچند اصلِ این جذبه از حضرتِ خواجه نقشبند است امّا وضعِ طریق از برائے تحصیلِ آن مخصوص بخواجه علاؤ الدین است قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰی اَسْرَارَهُمَا و الحق که این طریق کثیر البرکت است اندک آن طریق نافع تر از بسیار طرقِ دیگر است تا این وقت خلفائے مشائخِ خانوادهٔ علائیه و آخر اریه باین دولتِ عظمیٰ بهره مندند و بطالبان ازین راه تربیت میفرمایند حضرتِ خواجه احرار باین دولتِ عظمیٰ از خدمتِ مولانا یعقوب چرخی علیه الرحمة والرضوان که از خلفائے حضرتِ خواجه علاؤ الدین است رسیده است نوعِ اوّل از جذبه که بحضرتِ صدیق

رضی اللہ تعالیٰ عنہ منسوب است طریقِ علیحدہ از برائے حصولِ آن موضوع است و آن طریق موقوفِ عددی است و سلوکیکہ بعد از حصولِ این جذبہ متحقق میشود هم دو نوع است بلکہ انواع است نوعے است کہ حضرتِ صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ از ان طریق بمقصود پیوستہ اند و حضرتِ رسالتِ خاتمیت علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ نیز از همین خانۂ جذبہ بهمین طریق رسیدہ اند و حضرتِ صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ بجہتِ کمالِ اخلاص کہ بآنسرور داشتند و فانی در ایشان بودند از میانِ سائرِ اصحاب رضوان اللہ تعالیٰ وتقدس علیہم اجمعین باین خصوصیتِ طریق مخصوص گشتہ اند و همین نسبتِ جذبہ و سلوک تا بحضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ بهمین خصوصیت رسید و چون والدۂ امام از اولادِ کرام حضرت صدیق اکبر است رضی اللہ تعالیٰ عنہم امام باعتبار این هر دو جهت فرمودہ اند کہ ولدنی ابوبکر مرتین و چون حضرتِ امام از آبائے کرامِ خود هم نسبتے جدا گرفتہ اند جامع این هر دو طریق گشتہ اند و آن جذبہ را با سلوکِ ایشان جمع فرمودند و باین سلوک بمقصود پیوستند و فرق درمیانِ این دو سلوک آنست کہ سلوکِ حضرتِ امیر بسیر آفاقی قطع میشود و سلوکِ حضرتِ صدیق با آفاقی چندانے تعلق ندارد بآن میماند کہ قطعے از خانۂ جذبہ کنندہ باشند و مطلوب یافتہ و در سلوکِ اول تحصیلِ معارف است و در ثانی غلبۂ محبت لاجرم حضرتِ امیر بابِ مدینۂ علم آمد و حضرتِ صدیق قابلیتِ خلتِ آنسرور علیہ الصلوٰۃ والسلام پیدا کرد قال علیہ الصلوٰۃ والسلام لو کنت متخذا احدا خلیلا لاتخذت ابابکر خلیلا و حضرتِ امام باعتبار جامعیتِ جهتِ جذبہ کہ مبنائے آن محبت است و جهتِ سلوکِ آفاقی کہ منشاء علوم و معارف است نصیبے وافر از محبت و معرفت حاصل کردند بعد از ان امام این نسبتِ مرکبہ را بطریق ودیعت بسلطان العارفین قدس اللہ تعالیٰ سرہ سپردہ اند گویا این بارِ امانت را بتربیتِ ایشان ماندہ اند تا بتدریج باہلِ آن برسد و روئے توجہِ شان جانبِ دیگر است پیش از تحملِ آن

امانت باین نسبت مناسبت ندارند و درین تحمل نیز حکمتها است هرچند حاملان این نسبت
قلیل النصیب اند اما این نسبت را از انوار آن بزرگواران نصیب وافر است مثلاً نوعے
از سکر که درین نسبت مندرج است از آثار انوار سلطان العارفین است آن سکر مبتدیان
را از حس غائب میسازد و از هوش میبرد و بعد ازان بتدریج رو باستتار می آرد و باعتبار غلبهٔ صحو
این نسبت در مراتب صحو مندرج میگردد در ظاهر صحو است و در باطن سکر این بیت در بیان
حال ایشان است بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ٭ این چنین زیبا
روش کم میبود اندر جهان ٭ علی هذا القیاس از هر بزرگے نورے فرا گرفته تا باهل خود
رسیده و آن عارف ربانی حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی است که سر حلقهٔ سلسلهٔ حضرات خواجگان
است قدس الله تعالی و تبارک اسرارهم درین وقت باز این نسبت علیه از سر طراوت
گرفته در عرصهٔ ظهور آمد بعد از ایشان درین سلسله جانب سلوک آفاقی باز مختفی شد بعد حصول
جذبه براهها ے دیگر سلوک نمودند و عروج پیدا کردند تا زمانیکه حضرت خواجه نقشبند قدس الله
تعالی سره الاقدس بعالم ظهور آمدند آن نسبت بآن جذبه و سلوک آفاقی باز ظاهر گشت و بآن
هر دو جهت جامع کمال معرفت و محبت گشتند با وجود آن یک قسم جذبه دیگر که از راه معیت
میخیزد نیز ایشان را عطا فرمودند چنانکه بالا گذشت و از کمالات ایشان نصیب وافر نائب
مناب ایشان را یعنی خدمت خواجه علاء الحق والدین حاصل گشت و بدولت هر دو جذبه
و سلوک آفاقی مشرف گشتند و بمقام قطبیت ارشاد رسیدند و همچنین خدمت خواجه محمد پارسا
از کمالات ایشان بهرهٔ تام یافتند حضرت خواجه در آخر حیات در حق ایشان فرمودند که هر که میل
دیدن من کند محمد پارسا ببیند و نیز از ایشان منقول است که میفرمودند مقصود از وجود بهاء الدین
ظهور محمد است و خدمت خواجه پارسا را با وجود این کمالات نسبت فردیت مولانا عارف
دیک کرانی در آخر حیات خود عطا فرمودند و غلبه همین نسبت ایشان را مانع شیخی و تکمیل طلبه

والّا در کمال و تکمیل درجهٔ علیا داشتند حضرت خواجه نقشبند در شانِ ایشان فرمودند اگر او شیخی کند عالم از وے منوّر شود و مولانا عارف این نسبتِ فردیّت را از مولانا بهاؤ الدین که پدرِ پدرِ ایشان بود یافته بودند باید دانست که نسبتِ فردیّت را تمام رو بحق است مجتمعانه و شیخی و تکمیل و دعوت کارے ندارد و اگر آن نسبت با نسبتِ قطبِ ارشاد که مقامِ دعوت و تکمیلِ خلق است جمع شود باید دید که اگر نسبتِ فردیّت غالب است پلّهٔ ارشاد و تکمیل در این صورت زبون نیست والّا صاحبِ آن دو نسبت در حدِّ اعتدال است ظاهرش تمام با خلق است و باطنش بالکلّیه با حق تعالیٰ و تقدّس درجهٔ علیا در مقامِ دعوتِ خلق صاحبِ این دو نسبت راست هر چند نسبتِ قطبیّتِ ارشاد نیز تنها در دعوت کفایت میکند امّا این بزرگواران را در این مقام مرتبهٔ دیگر است نظرِ ایشان شافیِ امراضِ قلبیه است و صحبتِ شان دافعِ اخلاقِ ذمیمه سیّد الطائفه جنید البغدادی باین دولتِ عظمیٰ مستسعد شده بود و باین منزلت مشرّف گشته نسبتِ قطبیّتِ ایشان را از شیخ سری سقطی حاصل شده بود و نسبتِ فردیّت از شیخ محمد قصّاب از سخنانِ قدسی نشانِ ایشانست مردم میدانند که من مریدِ سری ام من مریدِ محمد قصّابم نسبتِ فردیّت را غالب ساخته نسبتِ قطبیّت را فراموش کرده در جنبِ آن معدوم دانسته است بعد از خلفائے حضرت خواجه نقشبند چراغِ این خاندانِ بزرگ حضرتِ خواجه احرار بودند جذبهٔ خواجها را اتمام نموده متوجّهِ سیرِ فانی گشتند و تا اسم سیر را رسانیده اے آنکه در اسم صادر آمده استهلاک و فنا در آن پیدا کنند بار دیگر نیز جذبه در آمدند و استهلاک و اضمحلالِ خاص در همین جهت پیدا کردند و بقائے هم در همین جهت یافتند بلکه شانِ عظیم در این جهت داشتند و علوم و معارف که از فنا و بقا دست میدهد ایشان را در همین مقام میسّر شد اگر چه در علوم بواسطهٔ تغایرِ جهتین تفاوت پیداست چه از تفاوتها اثباتِ توحیدِ وجود است و عدمِ آن و همچنین است اثباتِ امورے که مناسب

ندکور اند من الاحاطة والسريان والمعية الذاتيات وشهود الوحدة في الكثرة
تفاء الكثرة بالكلية بحيث لا يرجع كلمة انا على السالك اصلا وامثال ذلك
ت العلوم التي تترتب على البقاء الذي بعد الفناء المطلق فانها ليست كذلك بل
هم مطابقة لعلوم الشريعة الحقة غير محتاجة الى التحملات والتكلفات والاشو لتة
وبة بالجملہ بقائیکہ در جہت جذبہ است ہر نوع جذبہ کہ باشد از سکر نمے برآرد و در صحو نمی آرد
وجود بقا انا بہ باقی رجوع نمیکند واشارت باو نمی افتد چہ در جذبہ غلبۂ محبت است و غلبہ
را سکر لازم است پس بہیچ وجہ سکر از وے منفک نشود پس ناچار علوم آن نیز
ین باشد کالقول بوحدة الوجود فان مبناها على السكر وغلبة المحبة بحيث لا يبقى
رة الا المحبوب فيحكم بنفي ماسواه واگر بصحو می آمد شہود محبوب بل مع شہود ماسواء
ند وحکم بوحدت وجود نمیکرد و بقائیکہ بعد از فناء مطلق و نہایت سلوک است منشأ
شدہ معرفت است سکر را دران موطن مدخلے نیست آنچہ از سالک در حالت فنا گم
بود ہمہ رجوع کردہ اما منصبغ برنگ اصل وهو المعنى بالبقاء بالله پس ناچار در
شان سکر را مجال نباشد پس علوم ایشان مطابق علوم انبیا باشد علیهم الصلوات
لیمات والتحیات والبرکات الى يوم الدين وایضا از عزیزے شنیدہ ام کہ حضرت
نسبتے از آبائے مادری خود کہ صاحب احوال غریبہ بودند وجذبہائے قویہ داشتند
اصل کردہ بودند و از مقام اقطاب اثنا عشر کہ تائید دین بایشان مربوط است دور
شان عظیم دارند حضرت خواجہ را نصیب وافر بود تائید شریعت ونصرت دین بشارہ
بود و شمہ از احوال گرامی ایشان بالا مذکور شدہ است بعد از ان احیائے طریقت این
ازان واشاعت آداب این عزیزان علی الخصوص در ممالک ہندوستان کہ اہل
وکمالات ایشان بے بہرہ بودند بظہور ارشاد پناہی معارف آگاہی مؤید الدين الرضى

شیخنا و مولانا محمد الباقی سلمہ اللہ تعالیٰ متحقق گشت خواست کہ شمۂ از کمالات ایشان
درین مکتوب درج نماید چون رضائے ایشان درین باب مفہوم نگشت از جرأت درگذشت
نمود

مکتوب دو صد و نود و یکم (۲۹۱)

بمولانا عبد الحی صدور یافت در بیان مراتب توحید وجودی و شہودی و معارف متن
آنہا بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ
وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ اَجْمَعِیْنَ بدان اَرْشَدَکَ اللّٰہُ تعالیٰ کہ منشأ توحید وجودی جمعے را
ممارست مراقبات توحید است و تعقل معنی کلمۂ طیبہ لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ بِلَا مَوْجُوْدَ اِلَّا
ظہور این قسم توحید بعد از تمحل و تأمل و تخیل بواسطۂ استیلائے سلطان خیال است کہ از
مزاولت معنی توحید این معرفت در متخیلہ نقش بستہ است و چون مجعول جاعل مجعول است
ہر آئینہ معلول است صاحب این توحید از ارباب احوال نیست چہ ارباب
ارباب قلوب نیز او از مقام قلب درین وقت خبرے ندارد علمی بیش نیست لیکن علم را
است بعضہا فوق بعض و جمعے دیگر را منشأ توحید وجودی انجذاب و محبت قلبی است
ابتداء با ذکار و مراقبات کہ خالی از تخیل معنی توحید است اشتغال نمودہ اند و بجد و جہد
سابقۂ عنایت بمقام قلب رسیدہ اند و جذبے پیدا کردہ اند درین مقام اگر بر ایشان
توحید وجودی ظاہر شود سبب آن غلبۂ محبت محبوب خواہد بود کہ ماسوائے محبوب را از
شان مختفی ساختہ است و مستور گردانیدہ و چون ماسوائے محبوب را نمی بینند و نمی
لاجرم جز محبوب را موجود نمیدانند این قسم توحید از احوال است و از علت تخیل و شائبۂ تو
پاک و مبرا و اگر این جماعۂ ارباب قلوب را از ہمان مقام بعالم باز گردانند محبوب خ
در ہر ذرہ از ذرات عالم مشاہدہ مینمایند و موجودات را مرایا و مجالی حسن و جمال محبوب مے

ف۵ قولہ مرایا جمع مرآت است کہ بمعنی آئینہ است و قولہ مجالی بفتح میم و کسر لام جمع مجلی است کہ بفتح میم و فتح لام صیغہ اسم ظرف است بمعنی جائے جلاکہ آئینہ باشد پس
بمعنی آئینہ است و بمعنی جلاگاہ جلوہ ۱۲ غ لمصححہ سلمہ اللہ تعالیٰ

سه بالکسر در فارسی منسوب بسمنان که شهریست نزدیک بدامغان ۱۲

اگر بمحض فضل خداوندی جل شأنه از مقام قلب برآمده متوجه جناب قدس مقلب القلوب گردند آن معرفت توحیدی که در مقام قلب پیدا شده بود رو بزوال می آرد هر چند معارج عروج مشهود نمایند خود را ازین معرفت بی مناسبت تر می یابند جمعی ازینها تا بحد انکار و طعن می رسند بر ارباب آن معرفت مثل رکن الدین ابو المکارم شیخ علاء الدوله سمنانی و بعضی دیگر را بعد از زوال این معرفت بنفی و اثبات آن کار نمی ماند کاتب این سطور از انکار ارباب این معرفت تحاشی مینماید و از طعن ایشان خود را دور میدارد و انکار و طعن را وقتی مجال باشد که ارباب آن حال را در ظهور آن حال قصدی و اختیاری باشد بی اراده ایشان این معنی در ایشان ظاهر شده است ایشان مغلوب آن حال اند پس هر آئینه معذور باشند و گفته اند لا طعن علی المضطر للعذر لیکن این قدر میداند که فوق این معرفت معرفت دیگر هست و ورای این حال حالی دیگر متحقق بجنان این مقام از کمالات بسیار ممنوع اند و از مقامات بیشمار محروم این حقیر قلیل البضاعت را بی تمامیست بمعنی توحید نماید در ضمن مراقبات و اذکار بلکه بی آنکه جد و جهد نماید بمحض فضل ایزدی در ملازمت هدایت و افادت پناهی حقائق و معارف آگاهی مؤید الدین الرضی شیخنا و مولانا محمد الباقی قدس الله تعالی سره الاقدس بعد از تعلم ذکر و توجه و التفات ایشان در مقام قلب آورده و درین معرفت کشاده بودند و علوم و معارف این مقام را فراوان عطا فرموده و دقائق این معارف را منکشف ساخته و تا مدتی درین مقام داشتند آخر الامر از کمال بنده نوازی از مقام قلب برآوردند و درین ضمن آن معرفت رو بزوال آورده و رفته رفته تمام معدوم گشت مقصود از اظهار احوال خود آنست تا معلوم شود که این مرقوم را از روی کشف و ذوق بتحریر آورده است نه از روی ظن و تقلید و معارف توحیدی که از بعضی اولیاء الله ظاهر شده اند در ابتدای حال و در مقام قلب سر بر زده باشند پس هیچ نقص بایشان ازین راه لاحق نشود این حقیر نیز در آن وقت رسائل در معارف توحیدی نوشته است چون

سه که درین معرفت بر او کشاده بودند ۱۲

سه باید دانست که معارف توحیدی الخ ۱۲

آن نوشتها را بعضے یاران منتشر ساخته اند جمع آن ز اشتهار دانسته آن رسائل را بحال خود
گذاشته بعض وقتے لازم مے آید که ازان مقام نگذرانند طائفه دیگر از ارباب توحید
آنانند که استهلاک و اضمحلال در شهود خود بر وجه اتم پیدا کرده اند و همت ایشان آنست که
در شهود هموار مضمحل و معدوم باشند و اثرے از لوازم وجود ایشان ظاهر نشود و رجوع ایشان
بر وجود کفر میدانند و نهایت کار نزد ایشان فنا و نیستی است مشاهده را نیز گرفتاری میدانند
بعضے از ایشان میفرمایند اشتهی عدما لا اعود ابدا عدمے میخواهم که هرگز او را وجود نبود
ایشان اند مقتول محبت و حدیث قدسی من قتلته فانا دیته در شان ایشان متحقق که
همیشه در زیر بار وجود اند و لمحه آسایش ندارند چه آسایش در غفلت است بر تقدیر دوام
استهلاک غفلت را گنجایش نیست شیخ الاسلام هروی میفرماید که یکدم را یکساعت از حق سبحانه
غافل سازد امید است که گناهان او را ببخشند و وجود بشریت را غفلت در کار است حق
سبحانه تعالی از کمال کرم خویش هر یکے را از ایشان باندازه استعداد بامورے که مستلزم
غفلت اند ظاهر ایشان را بآن امور مشغول ساخته است تا آن بار وجود فی الجمله از ایشان
تخفیف یابد جمعے را بسماع و رقص الفت داده و طائفه را تصنیف کتب و تحریر علوم و معارف
شعار ساخته و گروهے را به بعضے امور مباح مشغول داشته عبدالله اصطخری همراه سگبانان
بصحرا میرفت شخصے از عزیزے سر آن را پرسید فرمود تا نفسے از بار وجود خلاص شود و بعضے
را بعلوم توحید وجود و شهود وحدت در کثرت آرام داد تا ازان بار ساعتے بیاسایند ازین
قبیل است توحیدے که از بعضے اکابر مشایخ نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم ظاهر شده
است نسبت این بزرگواران بتنزیه صرف میکشد بعالم شهود در عالم کارے نمانند حضرت فلک
ارشاد پناهی حقائق و معارف دستگاهی ناصر الدین خواجه عبیدالله مناسب علوم توحید وجودی و شهودی
وحدت در کثرت نوشته اند ازین قسم اخیر توحید است کتب فقرات ایشان که مشتمل است

وم توحید و جز آن منشأِ علوم آن کتاب و مقصود از آن معارف استیناس و الفت
ست با عالم و همچنین است معارفِ خواجهٔ ما که در بعضے رسائل بر طبقِ کلام کتاب فقرات
نشأِ این علومِ توحید نه جذبه است و نه غلبهٔ محبت و شهود ایشان را با عالم نسبتے نیست
ن را در عالم مینمایند شبه در مثالِ مشهودِ حقیقی ایشانست مثلاً شخصے گرفتارِ جمالِ آفتاب است
حبت خود را در آفتاب گم ساخته است و نامے و نشانے از خود نگذاشته این چنین
اگر خواهند با وجود باز و هند و انسے و الفتے در وے بما سوائے آفتاب پیدا آرند تا ساعتے
ن انوارِ آفتاب نفسے راست کند و وے بیا ساید همان آفتاب را در مجالیِ این عالم
ند و بآن علاقه او را با این عالم انسے و التفاتے پیدا میسازند گاہے او را امید ... که این
آفتاب است و جز آفتاب هیچ چیز موجود نیست و گاہے در مرآتِ ذراتِ عالم جمالِ آفتاب
اینجا کسے سوال نکند که چون عالم در نفس الامر عینِ آفتاب نباشد پس آن را آفتاب
خلافِ واقع باشد زیرا که گوئیم افرادِ عالم با یکدیگر در بعضے امورِ اشتراک دارند و در بعضے دیگر
ن سبحانه و تعالی بکمالِ قدرتِ خویش امورے که باعثِ امتیاز اند بواسطهٔ بعضے حکم و
ز نظرِ ایشان مختفی میسازد و اجزائے مشترکه فقط مشهود مینماید پس ناچار حکم باتحادِ یکدیگر میکنند
اب را نیز با این علاقه عینِ عالم می یابند همچنین حق را سبحانه با عالم هر چند فی الحقیقت هیچ
نیست اما شابهتِ اسمی مصحح این اتحاد میگردد مثلاً حق سبحانه و تعالی موجود است و
وجود هر چند فی الحقیقت در میانِ این دو وجود هیچ مناسبت نیست و همچنین او تعالی
یع و بصیر و حی و قادر و مرید است و بعضے افرادِ عالم نیز باین صفات متصف اند هر چند
یکدیگر از همه گرمد است اما چون خصوصیت وجودِ امکانی و نقائصِ صفاتِ محدثات را
ان مستور ساخته اند اگر حکم باتحاد کنند گنجایش دارد و این قسم اخیر توحید اعلائے اقسامِ توحید
بلکه فی الحقیقت اربابِ این معرفت مغلوبِ این وارد میند و سکرِ ایشان باعثِ این معرفت

نشده است بلکه این واردرا برایشان از برائے مصلحتے آورده اند وخواستند که بتوسّلِ این
ایشان را از سکر بصحو آرند وتسلّی دهند چنانچه جمعے را بسماع ورقص وطائفه را اشتغال بع
مباحه تسلیه دادند باید دانست که همگنان ایشان ازین طائفها بعضے امورے که مغایر
ایشانست اشتغال مینمایند وتسلّی می یابند بخلافِ این بزرگواران بامرے که مغایر مشهو
است التفاتے نمے نمایند وآرام نمیگروند پس ناچار عالم را عینِ مشهودِ ایشان مینمایند یا در
عالم آنرا جلوه میدهند تا ساعتے ازان بار تخفیف یابند منشأ این قسمِ اخیر توحید این حقیر ر
کشف وذوق معلوم نبود همان دو وجه سابق را میدانست ظنّے باین قسم داشت ولهٰ
رسائل ومکتوبات همان دو وجه بلکه وجه دویم را نوشته است وتوحیدِ وجودی را منحصر د
ساخته است لیکن چون بعد از رحلتِ ارشاد پناهی قبله گاهی بتقریبِ زیارتِ مزارش
بلدهٔ محروسهٔ دهلی اتفاقِ عبور افتاد در روزِ عید بزیارتِ مزارِ شریفِ ایشان رفته بود د
توجه بمزارِ متبرک التفاتے تمام از روحانیتِ مقدسهٔ ایشان ظاهر گشت واز کمالِ غریب ن
نسبتِ خاصهٔ خود را که بحضرتِ خواجهٔ احرار منسوب بود مرحمت فرمودند چون آن نسبت در
بضرورت حقیقتِ این علوم ومعارف را بطریقِ ذوق دریافت ومعلوم گشت که منشأ
وجودی در ایشان انجذابِ قلبی وغلبهٔ محبت نیست بلکه مقصود ازین معرفت تخفیفِ آن
نامدے اظهارِ این معنی را مناسب نمیدید اما چون در بعضی رسائل آن دو وجه سابق مذک
بودند مردم قلیل الدرایت ازان در توهّم افتادند که ازین بیان تنقیصِ این دو اکابر لازم م
که طریقِ ایشان طریقِ ارباب توحید است باین توسّل زبانِ فتنه انگیزی دراز کردند حتی
توهّم در بعضے طلابِ قلیل الارادت باعثِ فتورِ احوالِ ایشان گشت بضرورت مصلحت در
این قسم توحید دیده واز برائے استشهاد ذکرِ آن واقعه نیز مناسب دانسته در تحریر آورد دو روے
مخلصانِ خواجهٔ ما نقل کرد که میفرمودند مردم میدانند که ما از مطالعهٔ کتبِ اربابِ توحید نسبتے

۵۰ که بوقت زیارت مزار شریف حضرت خواجه بوقوع آمده بود ۱۲

ن است مقصود آنست که ساعتے خود را غافل سازیم این سخن مؤید کلام سابق است

ست پناهی شیخ عبد الحق که از مخلصان حضرت خواجۂ ماست نقل کردند که حضرت خواجۂ

ایام رحلت میفرمودند که ما را بعلم الیقین بیقین معلوم شده است که توحید کوچۂ تنگ است شاه راه

ت هر چند پیش ازین هم هیدا نستیم اما این قسم یقین اکنون بظهور آمده است ازین سخن نیز

معلوم میشود که در آخر کار مشرب ایشان بتوحید مناسبت نداشت در ابتداء حال اگر آن قسم

علم ظاهر شده باشد باکے نیست بلکه بسیارے از مشائخ را در ابتداء آن قسم بظهور آمده است

کار ازان بر آمده اند و ایضاً بعد از وصول بمقام جذبۂ نقشبندیه طریق حضرت خواجه نقشبند

حضرت خواجه احرار از یکدیگر جدا است علوم و معارف نیز از همدیگر جدا اند توجه حضرت خواجه احرار بعد از ان بسبب باطنی

دری خود است که پشت به پشت بزرگانه اند و این فنا و نیستی که در بالا مذکور شد از لوازم نسبت آن بزرگواران این حقیر

مصلحت ابنائے این وقت و برائے تربیت طالبان طریق حضرت خواجه نقشبند اختیار

است و علوم و معارف آن طریق که بعلوم ظاهر شریعت بیشتر مناسبت دارند و درین چنین

فاسد که از ارکان شریعت و ملت سستی تمام پیدا کرده اند ظهور آنها را مناسب دیده تعیّن همان

از برائے افاده طلبه نمود و اگر حق سبحانه طریقۂ احراریه را بتوسط این حقیر ترویج میخواست

ایان انوار منور میساخت چه انوار این هر دو بزرگواران را بطریق کمال عطا فرموده است

تکمیل هر دو اکابر را وا نموده اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ

بادشاہے ست کز عنایت خویش ٭ هر دو عالم بیک گدا بخشد ؎ اگر بادشه

پیرزن ٭٭ بیاید تو اے خواجه سبلت مکن ٭ بحکم وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ بعضے اسرار

را در معرض ظهور آورده است حق سبحانه و تعالى طالبان حق را ازان بهره مند گردانند

رسیده اند که منکران را غیر از انکار نخواهد افزود لیکن مقصود افادۂ طلاب است که منکران از مبحث خارج

ج الطر بیرون يُضِلُّ بِهٖ كَثِيْرًا وَّيَهْدِيْ بِهٖ كَثِيْرًا ارباب بصیرت مخفی نیست که از

اختیارِ یک طریق برائے مصلحتی افضلیتِ این طریق بر طریقِ دیگر لازم نمے آید و نقصِ آ
طریقِ دیگر نمیگشد ؎ دروازهٔ شهر را توان بست ؛ نتوان دهنِ مخالفان بست ؛ آ
لِلّٰهِ ذِی الْاِنْعَامِ وَالْمِنَّةِ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّةُ عَلٰی رَسُوْلِهٖ مُحَمَّدٍ وَّ
اٰلِهِ الْاَخْیَارِ ـــــ وَاَصْحَابِهِ الْاَ

مکتوب صد و نود و دوم (۲۹۲)

بشیخ عبد الحمید بنگالی صدور یافت در بیان آداب ضروریهٔ مریدان و رفع بعضے شبه الیشان
و ما یناسب ذلک ؛ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَدَّبَنَا بِالْاٰدَابِ النَّبَوِیَّةِ وَهَ
بِالْاَخْلَاقِ الْمُصْطَفَوِیَّةِ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَکْمَلُهَا بِدَا نکه سا
این راه از دو حال خالی نیستند مرید اند یا مراد اگر مراد اند طوبیٰ لهم براهِ انجذاب و محبت ایشان
را کشان کشان خواهند برد و بمطلبِ اعلیٰ خواهند رسانید و هر ادبے که در کار شود بتوسط یا بے
تعلیم شان خواهد شد و اگر زلتے واقع شود زود متنبه خواهند فرمود و بآن مواخذه نخواهند کرد و اگر به
ظاهر احتیاجے داشته باشد بے سعیِ ایشان بآن دولت دلالت خواهند فرمود بالجمله عنا
ازلی جل سلطانه متکفلِ حالِ این بزرگواران است بسبب و بے سبب کارِ ایشان را کفایت
خواهند کرد اَللّٰهُ یَجْتَبِیْ اِلَیْهِ مَنْ یَّشَاءُ و اگر مرید اند کارِ ایشان بے توسطِ پیرِ کاملِ مکمل دشو
است پیرے باید که بدولتِ جذبه و سلوک مشرف شده باشد و بسعادتِ فنا و بقا مست
گشته و سیر الی الله و سیر فی الله و سیر عن الله بالله و سیر فی الاشیاء بالله را بانصرام رسانی
و اگر جذبهٔ او بر سلوکِ او مقدم است و تربیتِ مرادان مربی شده کبریتِ احمر است کلام
دوا است و نظرِ او شفا احیائے دلهائے مرده بتوجهِ شریفِ او منوط است و تازگی جانهائے
فسرده بالتفاتِ لطیفِ او مربوط و اگر این طور صاحبِ دولت پیدا نشود سالک مجذوب
هم مغتنم است و تربیتِ ناقصان از و نیز مے آید و بتوسطِ او بدولتِ فنا و بقا میرسند ؎ آسمان

عرش آمد فرود ۔ ورنہ بس عالیست پیشِ خاک تود ۔ و اگر بعنایتِ خداوندی جل
طالبے را باین طور پیرِ کاملِ مکمّل دلالت فرمودند باید کہ وجودِ شریفِ او را مُغتنم داند و خود
و سیار و سعادتِ خود را در مرضیاتِ او داند و شقاوتِ خود را در خلافِ مرضیاتِ او
بالجملہ ہوائے خود را تابع رضائے او سازد و در خبر نبویست علیہ و علی آلہ الصلوات
ات اٰمنہا و اکملہا لن یؤمن احدکم حتی یکون ھواہ تبعاً لما جئت بہ
رعایتِ آدابِ صحبت و مراعاتِ شرائط از ضروریاتِ این راہ است تا راہِ افادہ
رہ مفتوح گردد و بدونہا لا نتیجۃ للصحبۃ و لا ثمرۃ للمجالس بعضے از آداب
ضروریہ در معرضِ بیان آوردہ مے شود بگوشِ ہوش باید شنید بدانکہ طالب را باید
ے دلِ خود را از جمیعِ جہات گردانیدہ متوجہ پیرِ خود سازد و با وجودِ پیر بے اذنِ او بنوافل
پردازد و در حضورِ او بغیرِ او التفات نماید و بکلیت خود متوجہ او بنشیند حتی کہ بذکر
ل مشود مگر آنکہ او امر کند و بغیر از نماز فرض و سنت در حضورِ او ادا نکند نقل کردہ اند از
این وقت کہ وزیرِ شہ پیشِ او ایستادہ بود اتفاقاً درین اثنا آن وزیر التفاتے بجانب
کردہ بندِ آن را بدستِ خود راست می ساخت درین حال نظرِ سلطان بران وزیر افتاد
متوجہ است بزبانِ عتاب گفت کہ این را نتوانم کہ تو وزیرِ من باشی و در حضورِ
بجامہ التفات نمائی باید اندیشید کہ ہرگاہ وسائلِ دنیاء دنیہ را آداب دقیقہ در کار است
وصول الی اللہ را بر وجہ اتم و اکمل رعایتِ این آداب لازم خواہد بود و مہما امکن در جائے
سایہ او بر جامہ او یا بر سایہ او افتد و بر مصلائے او پا ننہد و در متوضائے او طہارت
ظروفِ خاصہ او استعمال نکند و در حضورِ او آب نخورد و طعام تناول نماید و بکسے
بلکہ متوجہ احدے نگردد و در غیبتِ پیر در جانب کہ او است پا دراز نکند و بزاق و
زد و ہر چہ از پیر صادر شود آنرا صواب داند اگرچہ بظاہر صواب نماید او ہرچہ میکند

از الہام میکند وباذن کار میکند برین تقدیر اعتراض را گنجائش نباشد واگر در بعضے صور وا...
خطا راہ یابد خطائے الہامی در رنگ خطائے اجتہادیست ملامت واعتراض بران...
نیست وایضاً چون این را محبتے بہ پیر پیدا شدہ است در نظر محب ہر چہ از محبوب صادر...
محبوب نماید پس اعتراض را مجال نباشد ودر کلی وجزئی اقتدا بہ پیر کند چہ در خوردن وپوشیدن...
وخفتن وطاعت کردن نماز را بطرز اوادا باید کرد وفقہ را از عمل او باید اخذ نمود آنرا کہ...
نگاریست فارغ است ۔ از باغ وبوستان وتماشائے لالہ زار ۔ وہیچ اعتراض را در...
وسکنات او مجال نہد اگرچہ آن اعتراض مقدار حبہ خردلہ باشد زیرا کہ اعتراض را غیر از حرمان...
نیست وبے سعادت ترین جمیع خلائق عیب بین این طائفہ علیہ است نجانا اللہ سبحانہ...
من ھذا البلاء العظیم وطلب خوارق وکرامات از پیر خود نکند اگرچہ آن طلب بطر...
ووساوس باشد ہیچ شنیدہ کہ مومنے از پیغمبرے معجزہ طلب کردہ باشد معجزہ طلبان...
واہل انکار اند ۔ معجزات از بہر قہر دشمن است ۔ بوئے جنسیت پئے دل بردنست...
موجب ایمان نباشد معجزات ۔ بوئے جنسیت کند جذب صفات ۔ اگر شبہ پیدا شود...
آنرا بے توقف عرض نماید اگر حل نشود تقصیر بر خود بنہد وہیچ منقصت را بجناب پیر عائد...
وواقعہ کہ رو دہد از پیر پنہان ندارد وتعبیر وقائع از وطلب کند وتعبیریکہ بر طالب منکشف...
نیز عرض نماید وصواب وخطا را از وجوید وبر کشوف خود زنہار اعتماد ننہد کہ حق بباطل در...
ممتزج است وصواب با خطا مختلط وبے ضرورت وبے اذن از وجدا نشود کہ غیر او...
گزیدن منافی ارادتست وآواز خود را بر آواز او بلند نکند وسخن بلند با او نگوید کہ سوء ا...
وہر فیضے وفتوحیکہ برسد آن را بتوسط پیر تصور نماید واگر در واقعہ بیند کہ فیضے از مشایخ...
است آنرا نیز از پیر داند وبداند کہ چون پیر جامع کمالات وفیوض است فیض خاص از پیر...
استعداد خاص مرید ملائم کمال شیخے از شیوخ کہ صورت افاضہ از وے ظاہر شدہ...

بمرید رسیده است و لطیفه از لطائف پیر که مناسبت بآن فیض دارد بصورت آن شیخ ظاهر شده
است بواسطهٔ ابتلاء مرید آن لطیفه را شیخ دیگر خیال کرده است و فیض را از ان دانسته این
مغلطهٔ عظیم است حق سبحانه از زلت قدم نگاه دارد و بر اعتقاد و محبت پیر مستقیم دارد بحرمة
سید البشر علیه وعلى آله الصلوات والتسلیمات بالجمله الطریق کله ادب مثل
مشهور است هیچ بی ادبی بخدا نرسد و اگر مرید در رعایت بعضی از آداب خود را مقصر داند
و در اداء آن ما ینبغی نرسد و اگر بسعی هم نتواند از عهده بر آید معفو است اما از اعتراف بتقصیر
ناچار است و اگر عیاذا بالله سبحانه رعایت آداب نکند و خود را مقصر هم نداند از برکات این
بزرگواران محروم است شعر هر که را روی به بهبود نبود دیدن روی نبی سود نکرد
آری مریدی که ببرکت توجه پیر بمرتبه فنا و بقا برسد و راه الهام و طریق فراست بروی ظاهر
شود و پیر آن را مسلم دارد و بکمال او گواهی دهد آن مرید را میرسد که در بعضی امور الهامی به پیر
خلاف کند و بمقتضای الهام خود عمل کند اگرچه نزد پیر خلاف آن متحقق بود چه آن مرید درین
وقت از ربقهٔ تقلید بر آمده است و تقلید در حق وی خطاست نمی بینی که اصحاب پیغمبر
صلى الله تعالى علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات در امور اجتهادیه و در احکام غیر منزله با آن
سرور خلاف کرده اند و در بعضی اوقات صواب بجانب اصحاب ظاهر شده است کما لا یخفی
على ارباب العلم پس معلوم شد که خلاف با پیر مرید را بعد از رسیدن بمرتبه کمال مجوز است
و از سوء ادب مبرا است بلکه اینجا عین ادب است و اگر نه اصحاب پیغمبر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات
که بکمال آداب موصوف بودند غیر از تقلید پیغمبر نمیکردند ابو یوسف را بعد از رسیدن بمرتبه اجتهاد
تقلید ابی حنیفه رضی الله تعالى عنهما خطا است صواب در متابعت رای خود است را
ابی حنیفه قول مشهور است از امام ابو یوسف که نازعت ابا حنیفة فی مسئلة خلق
القرآن ستة اشهر شنیده باشی که تکمیل صناعت بتلاحق افکار است اگر بیک فکر ماندی

فاتفق رأیی ورأیه على ان من قال بخلق القرآن فهو کافر

زیادتی پیدا نکردے نحو یکہ در زمانِ سیبویہ بودہ امروز باختلافِ آراء وتلاحقِ انظار و
زیادتی وکمال پیدا کردہ است اما چون بنا را او نہادہ است فضل او راست؛ اَلْفَضْلُ لِلْمُتَقَ
لیکن کمال اینہا را مثلُ اُمَّتِیْ کَمَثَلِ الْمَطَرِ لَا یُدْرٰی اَوَّلُہُمْ خَیْرٌ اَمْ اٰخِرُہُمْ حدیثِ نبویست
عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ تذنیب لرفع شبہۃ بعضِ المریدین؛ بدانکہ گفتہ اند؛ الـ
یُحْیِیْ وَیُمِیْتُ؛ احیا و اماتت از لوازمِ مقامِ شیخی است مراد از احیاء احیاءِ روحی است نہ جسـ
وہمچنین مراد از اماتت اماتتِ روحی است نہ جسمی و مراد از حیوۃ و موت فنا و بقا است کہ بمقا
وکمال میرساند و شیخ مقتدا باذنِ اللہ سبحانہ متکفل این دو امر است پس شیخ را ازین احـ
و اماتت چارہ نباشد؛ یعنی یُحْیِیْ وَیُمِیْتُ یُبْقِیْ وَیُفْنِیْ احیا و اماتتِ جسمی را منصبِ
کارے نیست شیخ مقتدا حکم کاہ ربا دارد ہر کس را کہ با او مناسبت است در رنگِ خسـ
خاشاک در عقبِ او میدود و نصیبِ خود را از وے استیفا مینماید خوارق و کرامات از
جذبِ مریدان نیست مریدان بمناسبتِ معنویہ منجذب میگردند و آنکہ باین بزرگواران منـ
ندارد از دولتِ کمالاتِ ایشان محروم است اگرچہ ہزار معجزہ و خوارق و کرامات بیند ابوجہل
و ابولہب را شاہد این معنی باید گرفت قَالَ اللہُ سُبْحَانَہٗ وَتَعَالٰی فِیْ حَقِّ الْکُفَّارِ وَاِنْ یَرَ
کُلَّ اٰیَۃٍ لَّا یُؤْمِنُوْا بِہَا حَتّٰۤی اِذَا جَآءُوْكَ یُجَادِلُوْنَكَ یَقُوْلُ الَّذِیْنَ کَفَرُوْۤا اِنْ ہٰذَاۤ اِلَّاۤ اَسَا
الْاَوَّلِیْنَ؛ والسلا

مکتوب صد و نود و سیوم (۲۹۳)

بشیخ محمد چتری صدور یافتہ در جوابِ استولۂ او کہ پرسیدہ بود لِیْ مَعَ اللہِ وَقْتٌ در حدیثِ نـ
عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ آمدہ است و ابوذر غفاری نیز ہمین را گفتہ وجہِ آن چہ با
و پرسیدہ بود کہ؛ قَدَمِیْ ہٰذِہٖ عَلٰی رَقَبَۃِ کُلِّ وَلِیِّ اللہِ حضرتِ شیخ عبد القادر فرمودہ و دیگر
نیز ہمین را گفتہ حقیقتِ این معاملہ چیست و پرسیدہ کہ مراد از اولیائے کہ قدمِ ایشان بر گر

انہا بوده اولیائے ہمان عصر ند یا مطلقا ۔ الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی
صحیفه شریفه که ارسال داشته بودند بورود آن فرح و سرور گردید چه نعمتی است که دوستان حق
جل و علا دور افتادهارا یاد فرمایند اندراج یافته بود که حضرت رسالت پناه علیه وعلی آله الصلوات
والتسلیمات فرموده است لی مع الله وقت و حضرت ابوذر غفاری نیز ہمین گفته و حضرت
میران محی الدین گفته که پائے من بر گردن همه اولیا است و دیگرے نیز ہمین گفته است
گاه گاه بر این دو لفظ غوغا مے شود عنایت نموده نویسند که این دو سخن چه معنی دارد و در
هر دو چه فرق است متوجه شده تمامی را واضح نوشته که قریب بفهم این غریب باشد ارسال
نمایند مخدوما این فقیر در رسائل خود نوشته است که آن سرور را با وجود استمرار وقت وقت نادر
هم بوده است و آن وقت در حین اداے نماز بوده است ۔ الصلوة معراج المؤمن شنیده
باشند و ارحنی یا بلال شاهدیست عادل در اثبات این مطلب و ابوذر غفاری بود آن
و تبعیت نیز باین دولت مشرف شده باشد چه کمل تابعان آن سرور را از جمیع کمالات او علیه
وعلیهم الصلوات والتسلیمات بطریق وراثت و تبعیت نصیب وافر است و حظ کامل
و آنچه حضرت شیخ عبد القادر قدس سره فرموده قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله صاحب
عوارف که مرید و مربائے شیخ ابو النجیب سهروردی است که از محرمان و مصاحبان حضرت
شیخ عبد القادر بوده است این کلمه را از ان کلمات ساخته است که مشعر عجب اند که از مشایخ
در بدایت احوال بواسطه بقایائے سکر صدور یافته اند و در نفحات از شیخ حماد دباس که از شیوخ
حضرت شیخ است نقل کرده است که او بطریق فراست فرموده که این عجمی را قدمیست که در
وقت وے بر گردن همه اولیا خواهد بود و هر آئینه مامور شود بآنکه بگوید قدمی هذه علی رقبة
کل ولی الله و هر آئینه آن را بگوید و همه اولیا گردن نهند بهر تقدیر حضرت شیخ در این کلام محق اند
این کلام خواه از بقایائے سکر از یشان سر بر زده باشد و خواه مامور باشند باظهار این کلام

قدم ایشان بر گردنهاے جمیع اولیاء آن وقت بوده است و جمیع اولیاء آنوقت زیر قدم ایشان
بوده اند لیکن باید دانست که این حکم مخصوص باولیاے آن وقت است اولیاء ماتقدم
وماتاخر ازین حکم خارج اند چنانکه از کلام شیخ حماد مفهوم میشود که قدم او در وقت وے بر گردن
همه اولیا خواهد بود و نیز غوثے که در بغداد بوده است و حضرت شیخ عبد القادر و ابن سقا و عبد الله
بزیارت او رفته بودند آن غوث بطریق فراست در حق شیخ گفته که مے بینم ترا در بغداد که بمنبر برآمده
میگوئی قَدَمِی هٰذِهٖ عَلٰی رَقَبَةِ کُلِّ وَلِیِّ اللّٰهِ و می بینم اولیاء وقت ترا که همه گردنهاے
خود را پست کرده اند اجلال و اکرام ترا از کلام این بزرگ نیز مفهوم میشود که آن حکم مخصوص باولیاء
آن وقت بوده است درینوقت نیز اگر کسے را حضرت حق سبحانه و تعالی چشم بینا عطا فرماید
بیند چنانچه آن غوث دیده بود که گردنهاے اولیاء آن وقت زیر قدم وے اند و این حکم
تجاوز بغیر اولیاء آن وقت نکرده است در اولیاء ماتقدم این حکم چگونه مجوز بود که شامل اصحاب کرام
است که بیقین از حضرت شیخ افضل اند و در ماتاخر نیز چگونه متمشی باشد که شامل حضرت مهدی است
که آن سرور علیه و علی آله الصلوة والسلام بقدوم او بشارت داده است و امت را بوجود
او بشر ساخته و او را خلیفة الله فرموده و همچنین اصحاب حضرت عیسی علی نبینا و علیه
الصلوة والسلام که از انبیاء اولو العزم است از سابقانند و بواسطه متابعت این شریعت
ملحق باصحاب خاتم الرسل اند علیه و علیهم الصلوة والسلام و از بزرگی متاخران این امت
تواند بود که آن سرور فرموده باشد علیه و علی آله الصلوة والسلام لَا یُدْرٰی اَوَّلُهُمْ
خَیْرٌ اَمْ اٰخِرُهُمْ بالجمله حضرت شیخ عبد القادر در راه ولایت شان عظیم است و درجه علیا است
ولایت خاصه محمدیه را علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة از راه سیر بنقطه آخر رسانیده
است و سر حلقه آن دائره گشته از اینجا کسے توهم نکند که چون شیخ سر حلقه دائره ولایت محمدیه
بود باید که از همه اولیا افضل باشد چه ولایت محمدی فوق جمیع ولایات انبیا است علی نبینا

ـــ والتسلیمات"

ـُمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ زیراکہ گوئیم سرِ حلقۂ ولایتِ محمدیست کہ از راہِ سیر حاصل گشتہ
ـنانکہ گذشت نہ سرِ حلقۂ مطلق آن ولایت تا افضلیّت لازم آید یا آنکہ گوئیم سرِ حلقۂ
ولایتِ محمدیہ بودن مستلزمِ افضلیّت نیست زیراکہ تواند بود کہ دیگرے در کمالاتِ نبوت
ـرقِ تبعیت و وراثت پیشِ قدم بود و افضلیّت از راہِ آن کمالاتش او را ثابت باشد
ـز مریدانِ حضرتِ شیخ عبدالقادر در حقِ شیخ غلوِ بسیار مینمایند و در محبت جانبِ افراط
ـ در رنگِ محبّانِ مفرطِ حضرتِ امیر کَرَّمَ اللّٰہُ تَعَالٰی وَجْہَہٗ از فحواے کلمہ و کلام
ـعہ مفہوم مے شود کہ حضرتِ شیخ را ایشان از جمیع اولیاے ماتقدم و ماتأخر افضل
ـند وغیر از انبیا عَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ معلوم نیست کہ دیگرے را بر حضرت
ـل دہند این از افراطِ محبت است اگر گویند آن قدر ظہورِ خوارق و کرامات کہ از شیخ
ـمدہ است از ہیچ ولی بظہور نیامدہ پس فضل او را باشد گوئیم کہ کثرتِ ظہورِ خوارق
ـیت دلالت ندارد تواند بود کہ یکے بود کہ ہیچ خارقے از وے بظہور نیاید افضل
ـ آنکس کہ خوارق و کرامات از وے بظہور مے آید شیخ الشیوخ در عوارف بعد
ـت و خوارقِ مشایخ فرمودہ است وَکُلُّ ہٰذِہٖ مَوَاہِبُ اللّٰہِ تَعَالٰی وَقَدْ یُکَاشَفُ
ـمُ وَتُعْطٰی وَقَدْ یَکُوْنُ فَوْقَ ہٰؤُلَاءِ مَنْ لَّا یَکُوْنُ لَہٗ شَیْءٌ مِّنْ ہٰذَا لِاَنَّ ہٰذِہٖ
ـقْوِیَۃُ الْیَقِیْنِ وَمَنْ مُّحِضَ صِرْفَ الْیَقِیْنِ لَا حَاجَۃَ لَہٗ اِلٰی شَیْءٍ مِّنْ ہٰذَا فَکُلُّ
ـالْکَرَامَاتِ دُوْنَ مَا ذَکَرْنَاہُ مِنْ تَجَوْہُرِ الذِّکْرِ فِی الْقَلْبِ وَوُجُوْدِ ذِکْرِ الذَّاتِ
ـ ظہورِ خوارق را دلیل بر افضلیت ساختن در رنگِ آنست کہ کسے کثرتِ فضائل
ـبِ حضرتِ امیر را دلیلِ فضلیتِ او سازد بر حضرتِ صدیق رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُمَا
ـ قدر فضائل و مناقب از وے بظہور نیامدہ است اے برادر بشنو خوارقِ عادات
ـوع است نوعِ اوّل علوم و معارفِ الٰہی است جَلَّ سُلْطَانُہٗ کہ بذات و صفات

وافعالِ اِجبی جلّ وعلا تعلّق دارد و وراءِ طورِ نظرِ عقل است وخلافِ متعارف
است کہ بندہاءِ خاصِ خود را بآن ممتاز ساختہ است ونوعِ ثانی کشفِ صُورِ مخلوقات
واخبار از مغیبات کہ بعالَم تعلّق دارد نوعِ اوّل مخصوص باہلِ حق وارباب معرفت اس
ونوعِ ثانی شاملِ محق ومبطل است زیراکہ اہلِ استدراج را نیز نوعِ ثانی حاصل است نوعِ ا
خداجلّ وعلا شرافت واعتبار دارد کہ باولیاءِ خود مخصوص ساختہ است واعداء او را آ
نداده ونوعِ ثانی نزدِ عوامِ خلائق معتبر است ودر انظار ایشان معزز ومحترم این معنی اگ
اہلِ استدراج بظہور آید نزدیک است کہ از ناوانی او را پرستش نمایند وبہر رطب ویابس کہ ا
تکلیف نماید مطیع ومنقاد او گردند بلکہ این محجوبان نوعِ اوّل را از خوارق نمیدانند و
نمیشمرند خوارق نزد ایشان منحصر در نوعِ ثانی است وکرامات بزعمِ این محجوبان مخصوص بکش
صُورِ مخلوقات است واخبار از مغیبات ایشان زہے بیخردان علمیکہ باحوالِ مخلوقا
یاغائب تعلّق دارد کدام شرافت وکرامت در وے حاصل است بلکہ این علم شایانِ آ
بجہل مبدّل گردد تانسیان از مخلوقات واحوالِ ایشان حاصل آید معرفتِ واجبی است
وتقدّس کہ بشرافت وکرامت سزاوار است وباعزاز واحترام شایان ے پری نہفتہ
ودیو در کرشمہ وناز ؎ بسوخت عقل زحیرت کہ این چہ بوالعجبی است

اصل	ترجمہ از مصحح
وقریب مما ذکرنا ما قال شیخ الاسلام	ونزدیک است بآنچہ ما ذکر کردیم آنکہ شیخ ا
الهروی والامام الانصاری فی منازل	ہروی وامام انصاری رح در کتابِ خود م
السائرین وشارحه والذی ثبت عندی	السائرین وشارح آن فرموده وچیزیکہ نزد
بالتجربة ان فراسة اهل المعرفة انما	بتجربہ ثابت شده است آنست کہ فراستِ اہلِ
هی فی تمییزهم من یصلح للحضرة	معرفتِ حق تعالٰی ہمین در تمیز کردنِ ایشانست آ

جل وعلا من لا يصلح ويعرفون
الاستعداد الذين اشتغلوا بالله
حانه ووصلوا الى حضرة الجمع
فراسة اهل المعرفة واما فراسة
الرياضة بالجوع والخلوة و
ية الباطن من غير وصلة الى جا
تعالى فلهم فراسة كشف الصور
خبار بالمغيبات المختصة بالخلق
م لا يخبرون الا عن الخلق
م محجوبون عن الحق سبحانه واما
المعرفة فلاشتغالهم بما يرد عليهم
معارف الحق تعالى لا يكون اخبارهم
ن الله تعالى ولما كان العالم
هم اهل انقطع عن الله سبحا
غال بالدنيا مالت قلوبهم الى
كشف الصور والاخبار عما غاب
احوال المخلوقات فعظموهم و
دوا انهم اهل الله وخاصته
رضوا عن كشف اهل الحقيقة واتهموا
ما يخبرون عن الله سبحانه وقالوا

صالح حضرت حق اند جل وعلا از آنانکه صالح
آن نیستند و ایشان میشناسند اهل استعداد راکه بحق
سبحانه در رشد اند وبحضرت جمع در رسیده اند وهمین
فراست اهل معرفت واما آنانکه مرتاض اند بگرسنگی
وعزلت وتصفیه باطن بدون از وصول
بحق تعالی پس ایشان را فراستی ست در
کشف صور مخلوقات واخبار از مغیبات
مختصه بخلق پس ایشان خبر نمیدهند مگر از خلق زیراکه ایشان
از حق سبحانه محجوب اند واما اهل معرفت پس خبر نمیدهند
مگر از حق تعالی از جهت اشتغال ایشان بآنچه وارد
میشود برایشان از معارف وعلوم که متعلق اند بحق
تعالی وهرگاه اکثرے از عالم منقطع اند از حق سبحانه
مشتغل اند بدنیا قلوب ایشان بسوئے ارباب کشف
صور مغیبات و اهل اخبار از احوال
غائبه مخلوقات مائل گشته است از ینجا
است که معظم داشتند اهل کشف واخبار
را و اعتقاد نمودند که ایشانند اهل الله وخاصه
الله ودور گردانیدند از کشف اهل حقیقت
ومتهم ساختند ایشان را در چیزے که از
حق سبحانه خبر میدهند وگفتند

لو كان هؤلاء أهل الحق كما يزعمون
لأخبرونا عن أحوالنا وأحوال المخلوقات
وإذا كانوا لا يقدرون على كشف أحوال
المخلوقات فكيف يقدرون على كشف
أمور أعلى من هذه وكذبوهم بهذا
القياس الفاسد وعميت عليهم
الأنباء الصحيحة ولم يعلموا أن الله
تعالى قد حماهم عن ملاحظة
الخلق وخصهم وشغلهم عما سواه
حماية لهم وغيرة عليهم ولو كانوا ممن
يتعرض إلى أحوال الخلق ما صلحوا
للحق سبحانه وقد رأينا أهل الحق
إذا التفتوا أدنى التفات إلى كشف
الصور أدركوا منها ما لا يقدر غيرهم
على إدراكه بالفراسة التي يثبتها
أهل المعرفة وهي الفراسة فيما يتعلق
بالحق سبحانه وما يقرب منه وأما
فراسة أهل الصفاء الخارجين المتعلقين
بالخلق فلا تتعلق بجناب الحق سبحانه
ولا ما يقرب منه ويشترك المسلمون

که ایشان اگر اهل حق می بودند چنانکه گمان د
البته خبر میدادند ما را از احوال ما و احوال مخلو
و هرگاه بر کشف احوال مخلوقات قدرت
بر کشف امور اعلی ازان چگونه قدرت
و بدروغ داشتند ایشانرا باین قیاس فا
و مخفی ماند بر ایشان اخبار صحیحه و ندان
که حق تعالی مصون داشته است ایشان
از ملاحظهٔ خلق و مخصوص کرده است بجود
گردانیده است ایشانرا از غیر خود از جهت
ایشان و رشک بردن بر ایشان و اگر
ایشان از میل کنندگان بسوئے خلق
حق سبحانه نمی بودند و هر آئینه دیده ایم
را چون بجانب کشف صور ادنی التفا
نمودند یافتند ازان چیزے را که غیر ایشا
بر ادراکش قدرتے ندارد بفراستے که اهل معرف
داشته اند و آن فراستیست در چیزیکه بحق
تعلق دارد و در چیزیکه قریب بویست
و اما فراست ارباب صفا که خارج اند و متعلق
بخلق پس بجناب حق سبحانه مراورا تعلقے است
و نه بچیزیکه قریبست بوی جل سلطانه و شریک اند و بو

...ـصارىٰ وَالْيَهُوْدُ وَسَائِرُ الطَّوَائِفِ ...ـنَّهَا لَيْسَتْ شَرِيْفَةً عِنْدَ اللهِ سُبْحَانَهٗ ...ـصَّ بِهَا اَهْلَهٗ	ونصاری ویہود وطوائف دیگر از خلق زیرا کہ ویرا نزدِ حق سبحانہ منزلتے نیست کہ مخصوص کند آنرا باہلِ خود

مکتوب دو صد و نود و چہارم (۲۹۴)

...مزادگے جامعِ علومِ ظاہرہ ومعارف واسرارِ باطنہ مجد الدین خواجہ محمد معصوم سلّمہ اللہ
...صدور یافت در بیانِ معارفیکہ بصفاتِ ثمانیہ واجب الوجود تعالیٰ وتقدّس تعلق وارد
...ـقِ مبادیِ تعینّاتِ انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات ومبادیِ تعیناتِ سائرِ خلائق
...ـیِ جزئیات باکلیِ خود وعدمِ جوازِ انتقالِ جزئیاتِ یک کلی بسوئے کلیِ دیگر ودر فرق میان
...وشہودِ انبیا واولیاء علیہم الصلوات والتسلیمات ودر بیانِ حصول وصلِ عریان مرکُمّل
...ـن را باوجودِ توسطِ انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات ودر تحقیقِ الفاظِ محو واضمحلال کہ در عبارت
...ـیخ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم واقع شدہ اند وما یناسب ذٰلک صفاتِ ثمانیہ حقیقیہ واجب
...ـو تعالیٰ وتقدّس کہ اولِ شان صفۃ الحیوٰۃ است وآخرِ شان صفتِ تکوین سہ قسم اند قسمے ا
...ـیٰ ان بعالم غالب است واضافتِ آن بخلائق بیشتر کالتکوین ازینجاست کہ جمعے از اہلِ سنت
...ـت انکارِ وجودِ او نمودہ اند وگفتہ اند کہ تکوین از صفاتِ اضافیہ است والحق انہ من الصفات
...ـقیۃ الغالبۃ علیہا الاضافۃ وقسمِ دیگر آنست کہ اضافہ وارد اما کمتر از قسمِ سابق کالعلم
...ـدرۃ والارادۃ والسمع والبصر والکلام وقسمِ ثالث اعلائے اقسامِ ثلثہ است کہ
...ـیچ وجہ بعالم تعلق نیست ورائحہ از اضافت ندارد کالحیوٰۃ این صفت اَمِّ جمیعِ صفاتست
...ـہمہ انہا واسبقِ کل واقرب باین صفت صفۃ العلم است کہ مبدأ تعینِ خاتم الرسل است علیہ
...ـم الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا وصفاتِ دیگر مبادیِ تعیناتِ خلائقِ دیگر

است و چون هر صفت باعتبار تعلقات متعدده جزئیات دارد مثل تکوین که آنرا باعتبار تعلّ
شتّے تخلیق و ترزیق و احیا و اماتت جزئیات پیدا شده است این جزئیات نیز در رنگ
خود مبادیِ تعیّنات خلائق آمده و هر که مبدأ تعیّنِ او کلّی آمد تعیّناتِ دیگر که مبادیِ آنها ج
آن کلّی است تابعِ آنکس خواهد بود و زیرِ قدمِ او زندگانی خواهد نمود و ازینجاست که میگویند فلا
زیرِ قدمِ محمد است و فلانے زیرِ قدمِ عیسٰے و فلانے زیرِ قدمِ موسیٰ علیهم الصّلوات والتحیا
والتسلیمات اتمّها واکملها و چون این جزئیات را بطریق سلوک ترقی واقع شود و ملحق
خود خواهند شد و شهودِ جزئیات شهودِ کلّیات خواهد بود و فرق باصالة و تبعیت خواهد ماند و انتها
و عدمِ توسط خواهد شد چه تابع هر چه مے یابد و هر چه مے بیند بتوسّطِ اصل ممکن نیست گاه باش
تابع از قصورِ خود واصل امتوسّط نداند امّا فی الحقیقت اصل درمیانِ تابع و مشهودِ او حائل است
که مانعِ شهود باشد بلکه باعثِ شهود در رنگِ عینکِ صاف و جائز نیست که جزئیاتِ یک کلّی تر
نموده از کلّیِ خود خروج کرده تحتِ کلّیِ دیگر در آیند و مشهودِ ایشان مشهودِ آن کلّیِ دیگر شود مثلاً جما
زیرِ قدمِ موسیٰ اند انتقال نموده زیرِ قدمِ عیسٰے داخل شوند امّا توانند بود که در زیرِ قدمِ محمد آیند بلکه همه
زیرِ قدمِ اویند علیه وعلیهم وعلیٰ آله الصّلوة والسّلام و زیرا که ربِّ محمد ربّ الارباب است
و اصلِ جمیعِ آن کلّیات پس نسبت بآن جزئیات اصل الاصل باشد و آن ترقی گویا باصل الاصل
نه باصل که میانِ اصل آنجاست این قدر فرق درمیانِ جزئیات و کلّیاتِ آنها خواهد ماند که جز
را دو حائل است یکے اصلِ خود که کلّیِ او است و حائلِ دیگر اصل الاصل است و کلّیِ او را حجاب
اصل الاصل او پس ازینجا معلوم گشت که شهودِ محمد رسول الله صلّی الله علیه وعلیٰ آله وس
بے پردۀ تعیّنات است و شهودِ دیگران در پردۀ تعیّنات لا اقلّ در پردۀ تعیّنِ محمدی از
که گفته اند تجلّیِ ذات خاصّهٔ محمد رسول الله است صلّی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وسلّم و تجلّیِ دیگرا
در پردۀ صفات لا اقلّ در پردۀ ربّ الارباب که ربِّ محمد است که فوقِ جمیعِ اسما و صفات است

صفة الحیوة اگر گویند که ازین بیان لازم می آید که شهود سائر انبیا علی نبینا و علیهم الصلوٰ
تعینات در پردهٔ مبدأ التعین محمدیست که رب اوست و اولیاء است او که بالاصالة زیر قدم
یه الصلوٰة و السلام شهود ایشان نیز در رنگ شهود سائر انبیاء در پردهٔ رب الارباب
د بود پس فرق درمیان سائر انبیاء علی نبینا و علیهم الصلوات و التحیات و درمیان اولیاء
و علیه الصلوٰة و السلام چه باشد در جواب گوئیم که انبیاء را سوای این شهود که در پردهٔ حقیقت
ت شهود دیگر هم هست که از راه مبادی تعینات ایشان پیدا میشود و بالاصالة عینکهای
ه خود را بر دیدهای بصیرت گذاشته مشاهدهٔ غیب الغیب میفرمایند باید دانست که این دو شهود
فی است که هر دو معاً متحقق میشود بلکه بایمعنی که اگر ترقی نموده باصل الاصل رسد شهود او در پردهٔ
محمدیست در رنگ عیسی علی نبینا و علیه الصلوٰة و السلام که بعد از نزول باین دولت
خواهد شد و این ترقی بسیار متعسر است نزدیک باستحاله است فضل عظیم خداوندی جل سلطانه
ت و در عالم اسباب شفقت پیر محمدی المشرب است و اگر ترقی از اصل خود نموده و از حقیقت خود
الحقائق رسید شهود او در پردهٔ حقیقت مخصوصهٔ خود است بدان [illegible] آگاه باش که همچنانکه
ذات تعالی و تقدس راهی است از حقیقة الحقائق که بعد از طے منازل کثیره وصول
شود همچنین است از سائر حقائق کلیات نیز راهی بحضرت تعالی و تقدس که بعد از طے
کثیره وصول حصول می پیوندد و غایة مافی الباب در راه حقیقة الحقائق وصل عریان ست
طرق هر چند وصل ذات میسر میشود اما پیراهن شعر از منتهای اصول عالیه حقیقة الحقائق
ت محمدی است درمیان حائل ست اگرچه حاجز حصین نباشد و مانع تمتین نبود همین قدر
است کمال نوع اطلاق تجلی ذات گشته و اگر نه سائر انبیا را نیز بالاصالة از ذات تعالی نصیب
امتان کمل ایشان را به تبعیت این بزرگواران علیهم و علی اممهم الصلوات و
م نیز نصیب است سوال هرگاه صفت الحیوة فوق صفة العلم باشد پس در راه حقیقة الحقائق

نیز تعین صفة الحیوة حائل آمد پس وصل عریان چون بود و تجلی ذات چرا نامند جواب آن تعین کالا تعین
است زیرا که در مراتب فوق آن تعین محو و متلاشی میگردد و هیچ اعتبارے او را در مرتبه حضرت ذات
تعالی نمیماند هرچند صفات دیگر را نیز در مرتبه حضرت ذات تعالے اعتبارے نیست اما آنها تا بمرتبه
ذات نمیرسند بنوعے که متلاشی گردند بخلاف صفة الحیوة که آنجا میرسد و متلاشی میگردد و لهذا تعین
حقیقت محمدی و سائر تعینات خلائق دیگر دائمی آمد و زوال آنها در مرتبه از مراتب محال گشت
بلکه رسیدن بشے دیگر است و مضمحل گشتن در شے دیگر در عبارت بعضے از مشایخ قدس الله اسرارهم
که لفظ محو و اضمحلال واقع میشود مراد از آن محو نظری است نه محو عینی یعنی تعین سالک از نظر او
مرتفع میگردد نه آنکه در نفس الامر محو میشود که آن الحاد و زندقه است جمعے از ناقصان این راه از آن
الفاظ موهمه محو و اضمحلال عینی دانسته اند و بزندقه رسیده اند و از عذاب و ثواب اخروی انکار نموده
اند و خیال کرده اند که همچنانکه از وحدت بکثرت آمده اند در مرتبه دیگر همین طور از کثرت بوحدت خواهند رفت
و این کثرت در آن وحدت مضمحل خواهد شد و جمعے ازین ملاحده آن محو شدن را قیامت کبری خیال
کرده اند و از حشر و نشر و حساب و صراط و میزان انکار نموده اند ضلوا فاضلوا کثیرا من الناس
یک شخص را از آن جماعت دیده که در مطلب خود شعر مولانا عبد الرحمن الجامی را قدس الله سره سندا
می آورد ~ جامی معاد و مبدأ ما وحدت است و بس ۞ ما در میانه کثرت موهوم و السلام ۞ نمیداند
که مراد مولانا ازین بیت عود و رجوع بوحدت باعتبار نظر و شهود است غیر از یک ذات مشهود ایشان
نمیماند و کثرتها تمام از نظر ایشان مختفی میگردد نه رجوع عینی و وجودی مگر کور نمی بینند که از هیچ کاملے
عجز و نقص و احتیاج زائل نشده است پس معنی رجوع وجودی بوحدت چه باشد و اگر رجوع بوحدت بعد
از موت خیال کرده اند کافر و زندیق اند که از عذاب اخروی انکار دارند و ابطال دعوت انبیا
مینمایند علیهم الصلوات و التسلیمات اتمها و اکملها سوال تو در بعضے از رسائل خود نوشته
که فنائے اخفی مخصوص بولایت محمدیست معنی آن سخن چیست جواب از تحقیق ما تقدم معلوم

وصلِ عریان مخصوص بولایتِ محمدیست و دیگران را هر چند حُجُب مرتفع شود امّا از حیلولۃ ہمچو
ن شعر که از راهِ توسطِ حقیقتِ محمدی حاصل میگردد چاره نبود بگمان اینکه پس از اخفیٰ که نهایتِ
ب انسانی است در علو باندازهٔ آن حیلولۃ بقیه میماند پس بملاحظهٔ آن بقیه اطلاقِ فنائے
مجوز نباشد بقائے آن بقیه را غیر از محمدی کیست که دریابد و از هزاران محمدی المشرب
یکے را این حدت نظر پیدا شود و هم مغتنم است مشایخ طبقات اکثرشان تا روح و سرّ سخن
اند کم کسے باشد که از خفی سرے گفته باشد فکیف از اخفیٰ و آنکه در دریائے اخفیٰ غوطه زده
و بهر ذره از ذراتِ آن رسیده و اطلاع یافته کبریتِ احمر است ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ
يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ سوال معتقد تو آنست که هر چه نبی را عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ
الصلوٰةُ وَالسَّلَام از کمالات حاصل آید کمّل تابعان او را نیز به تبعیت از ان کمالات نصیبت
لازم آید که از وصلِ عریان نیز نصیب باشد و حال آنکه همان نبی درمیان حائل است جواب
حیلولۃ نبی در وصلِ عریان ضرر ندارد چه آن وصل به تبعیت است نه باصالۃ پس حیلولۃ مؤکد
تبعیت باشد نه منافی چه معنی تبعیت حصولِ متوسط است نه رفع متوسط که آن مناسبِ مقام
اصالۃ است پس هم حیلولۃ باشد و هم وصلِ عریان به تبعیت میسر شود فافهم سوال فرق چیست
در ماده کمّل تابعان نبی عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ وصلِ عریان و تجلی ذات
اطلاق میکنند و در انبیاءِ دیگر صَلَوَاتُ اللّٰهِ تَعَالٰی وَتَسْلِيمَاتُهٗ عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِمْ این اطلاق
نمیکنند با آنکه حیلولۃ نبی را عَلَيْهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَام در هر دو ماده حاصل است جواب تجویز
این اطلاق در مادهٔ کمّل تابعان باعتبار تبعیت است که توسطِ نبی منافی آن اطلاق نیست
چنانکه گذشت و در انبیاءِ دیگر عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ اگر این اطلاق تجویز یابد
باعتبارِ اصالۃ خواهد بود چه این بزرگواران باصالۃ قطعِ منازل فرموده بحضرتِ ذاتِ تعالے
وتقدس رسیده اند و شک نیست که حصولِ متوسط در صورتِ اصالۃ منافی آن اطلاق خواهد

در رفع توهم مساوات کمل تابعان با انبیاء ما تقدم

بود پس فرق واضح گشت باید دانست که فرق اصالة و تبعیت در میان انبیاء ما تقدم و کمل تابعان
این امت علی نبینا وعلیهم وعلی اممهم الصلوة والسلام والتحیة موجب افضلیت انبیا
است علی نبینا وعلیهم الصلوات والتحیات چه اصل مقصودی است و تابع طفیلی هرچند
تابعان اطلاق وصل عریان و تجلی ذات صحیح است و در متبوعان این اطلاق نیست اما طفیلی را
یارا که بمقصودی مساوات جوید چگونه مساوات میسر شود که آن دولت در اصل بر وجه اتم و اکمل
و در تابع بوجه اسم و رسم اما این قدر هست که این مناسبت تصحیح تشبیه مینماید و تابع را همچو متبوع
میسازد لهذا خاتم الرسل علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات علماء امت خود را همچو انبیاء
بنی اسرائیل فرمود پس ازین بیان لازم آمد که حصول تجلی ذات مر اولیاء این امت را موہم فضل
نباشد بر انبیا که تجلی ذات ندارند فافهم فانه من مزلة الاقدام وانصف فان هذه العلوم
اسنا الله سبحانه هذا العبد بها بصدقة حبیبه محمد علیه وعلی آله الصلوة والسلام
سوال مقرر است که مقصود از آفرینش خاتم الرسل است علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات
دیگران در نفس وجود و حصول کمالات طفیلی اویند و به تبعیت او بدرجات علیا میرسند لهذا
در روز قیامت آدم و من دونه تحت لواء او علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات
خواهند بود و تو گفتی دولت وصول مر سائر انبیا را علی نبینا وعلیهم الصلوات والتحیات بطریق
اصالت است نه بطریق تبعیت وجه آن چه باشد جواب همچنانکه محمد رسول الله را صلی الله تعالی
علیه وعلی آله وسلم از راه حقیقت خود طریقی است بحضرت ذات تعالی و تقدس انبیاء دیگر را
علی نبینا وعلیهم الصلوات والتسلیمات نیز راهها است از حقائق خود بحضرت ذات تعالی شانه
درین وصول تبعیتی نیست بخلاف امتان که به تبعیت انبیاء از راه حقائق ایشان که مناسب
استعداد هر کدام است بمطلب میرسند اصالة در حق ایشان مفقود است غایة ما فی الباب
چون وصل دیگران اگرچه باصالة باشد وصل عریانی نیست چه حقیقت خاتم الرسل علیه وعلیهم الصلوات

تلبیمات پیراہن شعر مطلوب گشته است پس ناچار اول فیضے که میرسد بآن حقیقت اتصال
بعدازان بتوسط او بدیگران میرسد و معنی تبعیت ہمین حصول توسط است پس آن اصالة
تبعیت جنگ ندارد و نیک باید دریافت تبعیتے که درحق امتان گفته شده است وراء
تبعیت است که منافی اصالة است کما مر غیر مرة فافترقا اگر گویند که درمراتب عروج از
صفة الحیوة نیز نصیب کمّل ہست یا نه گویم که ہست اگر گویند که دربالا مذکور شد که درنهایت
صفت را اضمحلال و تلاشی است درحضرت ذات تعالی و تقدس و نصیب کمّل انمقام محو
چه بود و حال آنکه تو دربالا گفته که تعینات خلائق را اضمحلال عینی نیست اگر ہست نظری
که اضمحلال عینی بالحاد و زندقه میرساند جواب اضمحلال عینی چه درکار اضمحلال نظری کافیست
درین اضمحلال مراتب متفاوته باشد فافهم والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال والسلام و
اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی اله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها

مکتوب دو صد و نود و پنجم (۲۹۵)

یوسف کشمیری صدور یافته دربیان نظر برقدم و ہوش دردم وسفر دروطن وخلوت
که اصول مقرره طریقه علیه نقشبندیه است قدس الله تعالی اسرار مشایخها باید دانست
از اصول مقرره طریقه نقشبندیه قدس الله تعالی اسرار مشایخها نظر برقدم است
نظر برقدم آن نیست که باید که نظر از قدم تجاوز نکند وپیش از قدم میل بفوق نماید زیراکه
واقع ہست بلکه نظر ہمیشه از قدم تفوق میفرماید وقدم را ردیف خود مینماید زیراکه عروج زینها
نظر راست بعدازان قدم صعود مینماید وچون قدم بمرتبه نظر رسید نظر از انجا بزینه بالا آید
تبعیت آن نیز صعود میفرماید بعدازان باز نظر ازان مقام ترقی میکند علی هذا القیاس
او آنست که نظر باید که بمقامے ترقی نماید که انجا قدم را گنجایش نباشد پس آن نیز غیر واقع نا

یعنی نظر اگرچه از قدم تجاوز بکند ولیکن باین چنین مقامے ترقی نماید که انجا الخ ۱۲

است زیرا که بعد از تمامی قدم اگر نظر تنها تنها باشد بسیارے از مراتب کمال فائت شود بیانش آنست که نهایت قدم تا نهایت مراتب استعداد سالک است بلکه تا نهایت استعداد نبی که آن سالک بر قدم اوست لیکن قدم اول باصالت و قدم ثانی بتبعیت آن نبی و فوق مراتب این استعداد او را قدم نیست اما نظر هست و این نظر چون حدت پیدا کند منتهاے او نهایت مراتب نظر آن نبی است علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات که آن سالک بر قدم اوست چه کمّل تابعان نبی را از جمیع کمالات او نصیب هست لیکن تا نهایت مراتب استعداد که باصالت سالک و تبعیت است قدم و نظر موافقت دارند بعد ازان قدم کوتهی میکند و نظر تنها صعود مینماید و تا نهایت مراتب نظر آن نبی ترقیات میفرماید پس معلوم شد که نظر انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات نیز فوق اقدام ایشان صعود میفرماید و کمّل متابعان این بزرگواران را از مقامات انظار ایشان نیز نصیب است چنانچه از مقامات اقدام ایشان نصیب است و فوق قدم خاتم الانبیاء علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات مقام بدیت است که دیگران را موعود بآخرت آنچه دیگران را نسیه است او را نقد است کمّل تابعان او را ازین مقام نصیب است اگرچه بدیت نیست

نے فریاد حافظ این همه آخر بهرزه نیست ٭ هم قصه غریب و حدیث عجیب هست ٭

برسر اصل سخن رویم و گوییم که اگر مراد آنست که قدم باید که از نظر تخلف ننماید متوقع در هیچ وقتی از اوقات بمقام نظر رسد نیکست زیرا که این معنی مانع ترقی است و همچنین اگر از قدم و نظر قدم و نظر ظاهر مراد داشته شود گنجایش دارد چه در وقت راه رفتن نظر پراگندگی پیدا میکند و محسوسات متلونه اشتباه حاصل میگردد و اگر نظر را بر قدم دوخته شود جمعیت اقرب باشد و این مراد مناسب است بمعنی کلمه دیگر که قرین اوست و آن کلمه هوش در دم است غایة ما فی الباب کلمه اولی از برای دفع تفرقه ایست که از آفاق میخیزد و کلمه ثانی دفع تفرقه انفس میسازد و کلمه ثالث که قرین این دو کلمه است کلمه سفر در وطن است و آن عبارت از سیر انفسی است که منشا

…ں اندراجِ النہایت فی البدایہ است کہ مخصوص باین طریقۂ علیہ است ہر چند سیر در انفس
…طرق است امّا بعد از حصولِ سیرِ آفاقی است و دریں طریق شروع ازین سیر است و سیرِ آفاقی
…ں این سیر مندرج است و باین اعتبار اگر درین طریقِ عالی اندراج البدایت فی النہایۃ نیز
…انش دارد و کلمۂ چہارم کہ قرین این کلماتِ سہ گانہ است کلمۂ خلوت در انجمن است
…سفر در وطن میسّر شد پس در انجمن نیز در خلوتخانہ وطن سفر نماید و تفرقۂ آفاق بحجرۂ انفس
…داین نیز بر تقدیرے است کہ در ہائے حجرہ را بستہ باشد و روزنہا مسدود ساختہ پس باید
…س تفرقہ متکلم و مخاطب نباشد و ملتفتِ احدے نگردد و این ہمہ تخیلات و تکلفات در
…ت و در وسط و در انتہا ہیچ ازینہا در کار نیست و عین تفرقہ جمعیت است و در نفس غفلت
…ینجا کسے گمان نکند کہ تفرقہ و عدمِ تفرقہ در حقِ منتہی مطلقاً مساوی است لا بلکہ مراد آنست
…و عدمِ تفرقہ در جمعیتِ باطن او برابر اند مع ذلک اگر ظاہر را با باطن جمع سازد و تفرقہ را از
…رفع نماید اولیٰ و انسب خواہد بود قال اللّٰہ سبحانہ و تعالیٰ لنبیہ علیہ و علی آلہ
…ۃ والسلام واذکر اسم ربک وتبتل الیہ تبتیلا باید دانست کہ در بعضی اوقات
…ظاہر چارہ نبود کہ حقوقِ خلق ادا شود پس تفرقۂ ظاہر نیز در بعضی اوقات مستحسن باشد
…باطن ہیچ وقتے از اوقات مستحسن نیست کہ آن خالص از برائے حق است سبحانہ پس
…ہ از عباد مسلّم از برائے حق شد جلّ شانہٗ باطن تمام و نصفے از ظاہر و نصفے دیگر از ظاہر
…ے ادائے حقوقِ خلق ماند و در ادائے آن حقوق چونکہ امتثالِ اوامرِ حق است سبحانہٗ
…صفِ دیگر ہم راجع بحق گشت تعالیٰ و تقدس الیہ یرجع الامر کلہ فاعبدہ والسلام

مکتوب دو صد و نود و ششم (۲۹۶)

المنتخبات ۵۵

…ں بساطتِ صفاتِ حق جلّ و علا و نفیِ تعدّد و تعلّقِ آن باشیا بحضرتِ مخدوم زادگی خواجہ محمد سعید

سلمه الله تعالی وابقاه صدور یافت الحمد لله رب العلمین والصلوة والسلام
علی سید المرسلین واله الطاهرین اجمعین بدان اسعدک الله تعالی که صفات الهی
جل سلطانه در رنگ ذات او تعالی بیچون و بیچگونه اند و در بساطت حقیقیه اند مثلا یک
انکشاف بسیط است که معلومات ازل و ابد بهمان یک انکشاف منکشف میگردد و یک قدرت
کاملِ بسیط است که مقدورات اولین و آخرین بوسیله آن بوجود می آیند و یک کلام بسیط
است که از ازل تا ابد بهمان کلام گویاست علی هذا القیاس سائر الصفات الحقیقیة
وتعددیکه باعتبار تعلق بمعلومات و مقدورات پیدا شود نیز دران مرتبه مفقود است اشیاء معلوم
و مقدور حق اند سبحانه اما صفت علم و صفت قدرت را با اشیاء هیچ تعلقی نیست این معرفت
ورای طور نظر عقل است ارباب معقول هرگز مثل اینمعنی تجویز نمی نمایند و محال میدانند که اشیاء معلوم
حق باشند جل شانه و علم او تعالی بانها تعلق نگیرد و همچنین مقدور باشند و قدرت متعلق نشود همچنین
زمان در مرتبه ازل و ابد آن حاضر است بلکه آنجا هیچ گنجایش ندارد و بیش از تعبیر بآن نیست و آن وقت
آن نیست و موجودات ازل و ابد دران آن حاضر حاضر اند و در همان آن حاضر زید را هم معدوم
میدانند و هم موجود و هم جنین میدانند و هم صبی و هم جوان میدانند و هم پیر و هم حی میدانند و هم میت
و هم در برزخ میدانند و هم در حشر و حساب و معلوم است که آن آن را با این موجودات هیچ تعلقی نیست
چه اگر تعلقی پیدا کند از آنیت خواهد بر آمد و زمان نام خواهد یافت و ماضی و استقبال خواهد گشت پس
این موجودات بهمان آن ثابت اند هم غیر ثابت پس اگر انکشافی ثابت کرده شود بسیط
حقیقی که او را هیچ یکی از معلومات تعلق نباشد و جمیع معلومات بآن یک انکشاف معلوم گردند
چه عجب است که جمع متضادین درین موطن از استحاله بر آمده است که مخصوص باتحاد زمانست و اتحاد
جهت اینجا زمان را گنجایش نیست اذ لا یجری علیه سبحانه زمان و اتحاد جهت نیز مفقود است
که فرق اجمال و تفصیل است در رنگ آنکه در مرتبه کلمه شخصی بگوید که اسم و فعل و حرف که قسیم یکدیگر اند

...ن مرتبه در آن واحد متجدد می شوند و منصرف را عین غیر منصرف می یابم و مبنی را عین

...ید انجم و بگویند که باوجود این جامعیت کلمه را با هیچ یکے ازین اقسام تعلقے نیست او

...منتفی است ... یکے از عقلا انکار آن شخص نمی نماید و استبعاد آن نمیکنند و به حیران

...لله المثل الاعلیٰ چرا استبعاد کنند و توقف نمایند اگر گویند که مثل این سخن کسے نگفته

...شد اگر نگفته است اما مخالف سخن دیگران نیست و بمناسب مرتبه وجوب نه

...تقدس شے خربوزه بخور ترا بفالیز چه کار ، مثالیکه در مخلوقات میتوان گفت آن برا

...ن معرفت آنست که گفته اند که علم بعلت مستلزم علم معلول است ، و درین صورت

...مدرک متوجه علت است و تعلق بعلت پیدا کرده است علم معلول بتبعیت آن علم علت آمده

...تعلق ثانی پیدا کرده باشد اما ارباب معقول درین صورت نیز بے تعلق علم در مرتبه ثانی معلومیت

...تجویز نخواهند کرد اگرچه آن تعلق بالاصالة نباشد لیکن مثالے قریب تر ازین مثال معلوم نیست

...ود مقصود توضیح است نه اثبات ، والله تعالیٰ اعلم بحقائق الامور کلها والصلوٰة

...لام علی من اتبع الهدیٰ والتزم متابعة المصطفیٰ علیه وعلیٰ آله من الصلوات

والتحیات اتمها ومن البرکات اکملها ۔

المنتخبات ۵۶	مکتوب دو صد و نود و هفتم (۲۹۷)	

...بدر الدین سرهندی صدور یافته در تحقیق احاطه و سریان حق سبحانه و توضیح آن

بامثله و در رعایت حفظ مراتب وجوبی و امکانی

ترجمه از مصحح		اصل
بدانکه احاطه حق سبحانه باشیاء و سریان وے تعالیٰ در آنجا در رنگ احاطه مجمل است بمفصل و سریا...		...ت احاطة الحق سبحانه بالاشیاء ...فهی کاحاطة المجمل بالمفصل و سریانه

فيه كالكلمة مثلا سارية في جميع
اقسامها من الاسم والفعل والحرف وكذا
في اقسام الاقسام من الماضي والمضارع
والامر والنهي والمصدر واسم الفاعل
والمفعول والمستثنى المتصل والمنقطع والحال
والتميز والثلاثي والرباعي والخماسي
والحروف الجارة والناصبة والحروف
المختصة بالافعال والحروف المختصة
بالاسماء والحروف الداخلة عليهما الى غير
ذلك من الاقسام الحاصلة من التقسيمات
الغير المتناهية فهذه الاقسام كلها ليست
غير الكلمة بل هؤلاء اعتبارات مندرجة
تحت الكلمة تمازت في تفصيلها وتميز
عن الكلمة وفي تميز بعضها عن بعض
شئ الا اعتبار العقل وفي الخارج ليست
الا الكلمة ولهذا صح الحمل ولكن
لكل مرتبة من المراتب اسم تختص هو
بها واحكام لا توجد في غيرها مثلا
الدال على المعنى بالاستقلال مع
الاقتران بالزمان فعل وبغير الاقتران اسم

وی در وی چنانکه کلمه مثلاً ساریست در جمیع
خود از اسم و فعل و حرف و همچنین در اقس
اقسام خود از ماضی و مضارع و امر
و مصدر و اسم فاعل و مفعول و مستثنی
متصل و منقطع و حال و تمیز و ثلا
رباعی و خماسی و حروف جار
ناصبه و حروف مخصوصه بافعا
و حروف مختصه باسما و حروف و آنچه
براسم و فعل و اقسام دیگر که از تقسیمات
غیر محصوره پدید آید پس این همه اقس
با کلمه مباینت ندارد بلکه همه اینها اعتبا
مندرج در کلمه و زیاده نشده است در تفص
و تمیز اینها از کلمه و در تمیز بعضی ازینها از
و دیگر چیزی غیر از اعتبار عقل نیست در خ
مگر یک کلمه و بهمین سبب صحیح گشته است
حمل . هذا . و لیکن هر مرتبه
مراتب اسمی است مخصوص و احکامی
مختص مثلاً دلالت کننده بر معنی مستق
با اقتران زمان فعل است و بغیر
اقتران اسم

الدّال على المعنى بالاستقلال حرف
المقترن بالزمان الماضي فعل ماض
زمان الحال والاستقبال مضارع
جد فيه علتان من العلل التسعة
هورة فغير منصرف والا فمنصرف
ف عملها الجر جارة وحروف
ا النصب ناصبة فاطلاق اسم
ة على مرتبة اخرى واجراء احكام
هما على الاخرى كاطلاق فعل
ضي على المضارع والمنصرف على غير
صرف والجارة على الناصبة مع كون
ب كلها ليست الا الكلمة فاجراء
هما على الاخرى ضلالة محضة
وج عن الصراط السوي فنقول
ه سبحانه اعلم ان لكل مرتبة من مراتب
الوجود سبحانه اسما مختصا بها واحكاما
جد الا فيها فالوجوب الذاتي والاستغناء
ي مختصة بمرتبة الجمع والالوهية
كان الذاتي والافتقار الذاتي مختصة
الكون والفرق والمرتبة الاولى مرتبة ال

ودلالت نکننده بر معنی مستقل حرف وهمچنین مقترن
بزمان گذشته فعل ماضیست وبزمان حال
واستقبال مضارع وهرچه یافته شود دران
دو علت از نه علل مشهوره غیرمنصرف
است ورنه منصرف وحروفیکه عملش
جر بود جاره است وحروفیکه عملش نصب
بود ناصبه پس اطلاق اسم یک مرتبه بر
مرتبه دیگر واجرائے احکام یکے بر دیگری
مانند اطلاق فعل ماضی بر مضارع ومنصرف
بر غیرمنصرف وجاره بر ناصبه باآنکه حقیقة
این همه مراتب غیراز کلمه چیزے دیگر
نیست ضلالت محض است وخروج است
از راه مستقیم

پس گوئیم

والله سبحانه اعلم که هرآئینه هرمرتبه را از مراتب
تنزل وجود سبحانه اسمے ست مختص واحکامیست
که در غیرآن یافته نشود چنانچه وجوب ذاتی
واستغناء ذاتی مختص است بمرتبه جمع والوهیت
وامکان ذاتی وافتقار ذاتی مختص است بمرتبه
کون وفرق ومرتبه اولی مرتبه ربوبیت ولقبت

والمرتبة الثانية مرتبة العبودية والمخلوقية
فلو اطلق اسامي احدهما على الاخرى
واجري احكام مختصة بمرتبة على المرتبة الاخرى
لكان زندقة صرفة وكفرا محضا والعجب
من بعض الملاحدة والزنادقة انهم كيف
يغلطون المراتب ويجرون احكام مرتبة
على مرتبة اخرى فيصفون الممكن بصفات
الواجب والواجب بصفات الممكن مع
علمهم بتمايز صفات الممكن الذي هو مرتبة
واحدة بعضها عن بعض واختلاف
احكامهم وعلمهم بعدم زوال تمايزهم واختلاف
احكامهم اصلا مع اتحادهم في المرتبة الكونية
فانهم يعلمون بالبداهة مثلا ان الحرارة
والاشراق من صفات النار المختصتان
بها ليست واحدة منهما في الماء ولا يوصف
بها الماء وكذا البرودة التي اختصت
بالماء ليست في النار وكذا يميزون بالضرورة
بين ازواجهم وامهاتهم ويحكمون بتفرقة
احكامهم والله سبحانه الهادي الى سبيل الرشاد
والسلام على من اتبع الهدى

است و مرتبهٔ ثانیه مرتبهٔ عبودیت و مخلوقیت پس
اگر اسامی یکی ازین دو مرتبه بر مرتبهٔ دیگر اطلاق
کرده شود و احکام مختصه بیک مرتبه بر مرتبهٔ دیگر
جاری نموده شود هر آئینه زندقهٔ صرفه خواهد
و کفر محض و عجب است از بعضی ملاحده و زنادقه
که چگونه خلط میکنند مراتب را بیکدیگر و چون جاری
مینمایند احکام یک مرتبه را بر مرتبهٔ دیگر پس ممکن
بصفات واجب متصف میسازند و واجب
بصفات ممکن با علم ایشان بتمایز صفات ممکن
از یکدیگر و حال آنکه آن ممکن همه یک مرتبه است
از مراتب و باختلاف احکام ایشان و با علم ایشان
بعدم امکان رفع تمایز ایشان و اختلاف احکام ایشان
با اتحاد ایشان در مرتبهٔ کونیه چه ایشان ببداهت
که مثلا حرارت و اشراق که از صفات مختصه آتش است
هیچ یکی ازین دو در آب موجود نیست و نه آب بهیچ یکی
ازین دو صفت کرده میشود و همچنین برودتی که بآب مختص
دارد در آتش موجود نیست و نیز ایشان میان
ازواج خود و امهات خود قطعا امتیاز مینمایند
و بتفرقهٔ احکام اینها حکم میکنند و خدای پاک است راه نماینده
براه راست و سلام بر کسیکه پیروی او راست کند

مکتوب دو صد و نود و هشتم (۲۹۸)

...ب الله ماکپوری صدور یافت در بیانِ وصول بنهایتِ کار بطریق اشارت خفیه و عبارت
...ت این معما غیر از مخدوم زاده کلان علیه الرحمة والرضوان از یاران هیچکس اطلاع نیافته
...کنهم کَ الله تعالیٰ مدتها که سیر در ظلال داشت وصول بظل از اعیان حصول می یافت
...وصول باصل میسر شده است حصول جز ظل ندارد کالمرآة الکائنة فی ید الشخص الواصلة
...نصیب لها من الشخص الا ظله فافهم فان کلامنا اشارة بدانند عبارت مناسبت بیان
...طریق رمز و اشارت تحریر یافته بود مناسب این مقام دانسته نیز درین مکتوب مندرج ساخت
...ذکر جنان ماخوذ از پیر راه وان مداومت بران باز گشت به فضلِ حضرتِ رحمان و شل
...باقی همه خسران والسلام علی من اتبع الهدیٰ والتزم متابعة المصطفیٰ علیه
...له من الصلوات اتمها ومن التحیات اکملها

مکتوب دو صد و نود و نهم (۲۹۹)

...ید رانهونی صدور یافته در تعزائے مصیبت و دلالت بر صبر و رضا بقضا و فضیلت
...طاعون و در بیانِ آنکه فرار از زمینِ طاعون گناه کبیره است و در رنگ فرار یوم زحف
...بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدعوات می رساند که مکتوب شریف رسید از مصیبتها و قتها
...انا لله وانا الیه راجعون صبر و تحمل باید نمود و رضا بقضا باید داد ه من از تو روئے
...م بیزاری * که خوش بود عزیزان تحمل و خواری ، قال الله تبارک وتعالیٰ ما اصابکم
...مصیبة فبما کسبت ایدیکم ویعفوا عن کثیر وقال تبارک وتعالیٰ ظهر الفساد فی البر
...بما کسبت ایدی الناس درین وبا از شومی اعمال ما اول موشان هلاک شدند که با

اختلاطِ بیشتر داشتند وزنان که مدارِ نسل و بقائے نوعِ انسان بر وجودِ ایشان ست بیشتر از
مردان مردند و هر که درین وبا از مردن گریخت و سلامت ماند خاک بر حیوۃِ او و آنکه نگریخت و مرد
مطلوب لم یر بشری له بالشهادة وقد جزم شیخ الاسلام ابن حجر فی کتاب بذل الماعون
فی فضل الطاعون بان المیت بالطعن لا یسأل لانه نظیر المقتول فی المعرکة
وبان الصابر فی الطاعون محتسبا یعلم انه لا یصیبه الا ما کتب له اذا مات فیه
بغیر الطعن لا یفتن ایضا لانه نظیر المرابط کذا ذکر الشیخ الاجل السیوطی فی کتاب
شرح الصدور بشرح احوال الموتی والقبور وقال وهو متجه جدا و همچنین کسیکه
نگریخت و مرد از جملهٔ غازیان و مجاهدانست و اجر که صابران و مبتلایان هر کسے را اجلے ثبت
شده که گنجایش تقدیم و تاخیر ندارد و اکثر گریزپایان که سلامت ماندند بعلت آنکه اجلِ ایشان
نرسیده بود نه آنکه گریختن ایشان را از مرگ خلاص ساخت و اکثر صابران که هلاک شدند هم باجل
هلاک شدند فلیس الفرار ینجی ولا الاستقرار یهلک این فرار در رنگِ فرار یوم زحف ست
و گناهِ کبیره است از مکر خداوندیست جل سلطانه که گریزندها سلامت مانند و صبر کنندگان
هلاک شوند یضل به کثیرا و یهدی به کثیرا شنیده میشد از صبر و تحمل شما و امداد و اعانت
شما مسلمانان جزاکم الله سبحانه خیرا در تربیتِ طفلان و تحمل از ایذاء ایشان و لتنگ
نشوند که امیدواری اجرِ جزیل بران مترتب است زیاده چه نویسد والسلام

مکتوب سه صدم (۳۰۰)

بمخدوم زادگی جامعِ علومِ عقلی و نقلی مجد الدین خواجه محمد معصوم سلمه الله تعالی صدور یافته در
بیانِ اسرارِ انما شئته و معارفِ غریبه بلسانِ رمز و اشارت و ایماے از مقامِ قاب قوسین
او ادنی نیز اندراج یافته ❊ الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی انسانِ کامل

السیرِ تفصیلی مراتبِ اسما و صفات را طی کرده جامعیتِ تام پیدا کند و مرآتِ کمالاتِ اسما و صفات
جلّ سلطانهٗ گردد و عدمِ ذاتی او که مرآتِ آن کمالات است بتمام مختفی شود و غیرِ آن کمالات
ے ہیچ چیز ظاہر نبود و این زمان به بقائے خاص که منوط بآن کمالات است بعد از حصول
ے تام که مربوط باختفائے عدمِ او بوده مشرّف گردد و باسمِ ولایت بروے صادق آید
ن اگر عنایتِ ازلی جلّ سلطانهٗ شاملِ حالِ او بود تواند بود که مرّةً ثانیةً این کمالات که عارف
بقا یافته بود در مرآتِ حضرتِ ذات تعالیٰ و تقدّس منعکس گردد و ظهور آنجا پیدا کند
وقت سرِّ قابَ قوسین بظهور آید باید دانست که ظهورِ شیٔ در روے درین موطن کنایة
ولِ نسبتِ مجهوله است مر شئے را بآن مرآت نه آنکه آنجا حقیقتِ مرآت است و حصولِ شیٔ
دروے وللّٰه المثلُ الاعلیٰ و چون آن کمالات که عارف بقا بآن یافته بود در مرآتِ
ب قدس بطریقِ حقیقت و اصالت منعکس گردد و ظهور آنجا پیدا کند و نسبتِ مجهول الکیفیة
جا حاصل شود لاجرم آنا که بعارف تعلّق داشت آنجا اطلاق یابد چه در آن کمالات ظاهر
نهایةِ عروج انا در مقامِ قابَ قوسین تا اینجاست اے فرزند بشنو مرآتِ صورت که در
ے حُسن و جمال منعکس گردد اگر فرضاً آن مرآت حیوٰة و علم پیدا کند ناچار بظهورِ آن حُسن
ں ملتذ خواهد شد و حظ وافر خواهد برد در بزرتِ حقیقت هر چند لذّت و الم مفقود است که از
ت امکانست اما امرے که شایانِ آن مرتبهٔ علیاست و از سماتِ نقص و حدوث مبرّا
ں و ثابت است ؎ فریادِ حافظ این همه آخر بهرزه نیست ٭ هم قصهٔ غریب و حدیثِ عجیب
ت ٭ این کمالاتِ ظاهره که دران مرتبه نسبتِ مجهول الکیفیة پیدا کرده اند حکم اینجا در رنگِ حکم
لق انسانست نسبت بعالمِ امر و سرِّ مَنْ عَرَفَ نَفْسَهٗ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهٗ اینجا دریاب و چون
کمالاتِ ظاهره که تفصیلِ حضرتِ اجمالِ ذات است تعالیٰ و تقدّس نسبتِ مجهول الکیفیة
ت اجمال پیدا کردند و اتصال بلاکیف بدست آوردند و آئینه داری حضرتِ اجمال نمودند

یعنی حضرتِ اجمال را در رنگِ آئینه گردیدند ۱۲

تاچار در حضرتِ اجمال التفصیل مجرّد و اعتبار محض تو ہم نیز پیدا شد کہ سبب عروج انائے عارف گشت

این کمال و ابتہ بمقام اَوْ اَدْنیٰ است قلم اینجا رسید و سر بشکست این است بیانِ نہایۃ النہ

وغایۃ الغایۃ کہ فہم آن از ادراکِ خواص بمراحل دور است از عوام چہ گوید از اخصّ خواص نیز

قلیل اند کہ باین دولت و معرفت مہتدی گشتہ اند اگر پادشہ بر در پیر زن بیاید تو ای خو

سبلت مکن این نہایت باعتبارِ ظہورات و تجلّیات ست کہ بعد آن از قسم تجلّی و ظہور

متصوّر نیست وَمِنْ بَعْدِ هٰذَا مَا يَدِقُّ صِفَاتُهٗ وَمَا كَتْمُهٗ اَحْظٰى لَدَيْهِ وَاَجْمَل

وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَعَلٰى جَمِيْعِ الْاَنْبِيَ

وَالْمُرْسَلِيْنَ وَعَلٰى اٰلِ كُلٍّ وَعَلٰى مَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِيْنَ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ

وَالتَّحِيَّاتُ وَالْبَرَكَاتُ اَتَمُّهَا وَاَكْمَلُهَا وَاَوْلَاهَا وَاَعْلَاهَا وَاَدْوَمُهَا وَاَبْقَاهَا وَاَعَمُّهَا وَاَشْمَلُهَ

مکتوب صد و یکم (۱۰۱)

بمولانا امان اللہ صدور یافتہ در بیانِ قربِ نبوت و قربِ ولایت و راہہائے کہ بقربِ نبو

موصلند و ما یناسب ذٰلک ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بعد الحمد والصلوٰۃ معلوم فر

مولانا امان اللہ باد کہ نبوت عبارت از قربِ الٰہی است جلّ سلطانہ کہ شائبۂ ظلّیت ندا

عروجش رو بحق دارد جلّ و علا و نزولش رو بخلق این قرب بالاصالۃ نصیبِ انبیا است

عَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ و این منصب مخصوص باین بزرگواران است عَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ

وَالْبَرَكَاتُ و خاتم این منصب سید البشر است عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ حضرت

عیسیٰ علٰی نبینا و علیہ الصَّلٰوةُ وَالتَّحِيَّةُ بعد از نزول متابع شریعتِ خاتم الرسل خواہد بود علیہ

الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ غایۃ ما فی الباب متابعان و خادمان را از دولت و اکثر صاحبان

نصیب است پس از قربِ انبیا علیہم الصلوات والتحیات کمّل تابعان را ہم نصیب بو

ف حصول کمالات نبوت بطریق وراثت بعد از بعثت سید البشر منافی خاتمیت او نیست

و معارف و کمالاتِ آن مقام بطریقِ وراثت نیز نصیب تابعان باشد و خاص کند بندهٔ
تِ عام را، پس حصولِ کمالات نبوت مر تابعان را بطریقِ تبعیت و وراثت بعد از بعثت
رُسل علیه و علی آله و علی جمیع الانبیاء و الرسل الصلوات و التحیات منافی خاتمیت او نیست
و علی آله الصلوٰة و السلام فلا تکن من الممترین بدان اسعدک الله تعالی راههائے
تِ نبوت موصلند دو است راهے است که مربوط بطے کمالاتِ مفصله مقامِ ولایت است و منوط
بحصولِ تجلیاتِ ظلیه و معارفِ سکریه که مناسب مرتبهٔ ولایت اند بعد از طی این کمالات و
این تجلیات قدم در کمالاتِ نبوت نهاده می آید درین مقام وصول باصل است و التفات
ث وَ تَب و راهِ دیگر آنست که بتوسط حصولِ این کمالات ولایت وصول بکمالاتِ نبوت
گرد و این راهِ دوم شاه راه است و اقرب است بوصول و هر که بکمالاتِ نبوت رسیده است
انشاء الله تعالی باین راه رفته است از انبیاء کرام علیهم الصلوٰة و السلام و از اصحاب
ایشان بتبعیت و وراثتِ ایشان علیهم و علی اصحابهم الصلوٰة و السلام و التحیة
ول دور و دراز است و متعسر الحصول و متعذر الوصول جمعے از اولیا در مقامِ ولایت که
بِ نزول مشرف گشته اند کمالاتیکه بمقامِ نزول تعلق داشته کمالاتِ نبوت خیال کرده اند و تخلق
اسبِ مقامِ دعوت است از خصائصِ مقامِ نبوت انگاشته نه اینچنین است بلکه این نزول در
عروجِ آن هر دو ولایت اند عروج و نزول دیگر است فوقِ مقامِ ولایت که به نبوت تعلق
و این توجه بخلق غیرِ آن توجه بخلق است که به نبوت مناسب است و این دعوت غیرِ آن دعوت
که از کمالاتِ نبوت شمرده اند چه کنند که قدم از دائره ولایت بیرون ننهاده اند و حقیقتِ کمالات
را در نیافته نصفِ ولایت را که جانبِ عروج اوست تمام ولایت انگاشته اند و نصفِ دیگر آنرا
بِ نزولِ اوست مقامِ نبوت تصور کرده اند ع چون آن کرمے که در سنگے نهان است زمین
آنِ او همان است و ممکن است که شخصے براهِ اول وصول پیدا کند و جمیع کمالاتِ مفصلهٔ ولایت

ونبوت نماید وتمیز درمیان کمالات این دو مقام کما ینبغی حصول فرماید وعروج ونزول هر کدام
سازد وحکم نماید بلکه نبوت نبی بهتر است از ولایت او باید دانست که بعد از وصول براه دوم
کمالات مفصله مقام ولایت بحصول نه پیوسته است اما از نبذه وخلاصه ولایت بوجه احسن میسر گشته
توان گفت که اهل ولایت از کمالات ولایت پوست بدست آورده اند واین واصل مغز آنرا حاصل کرده
آرے بعضے از علوم سکریه وظهورات ظلیه که ارباب ولایت را حاصل شده است آن واصل از
علوم وظهورات قلیل النصیب است این معنی موجب مزیت نیست بلکه آن واصل را ازین علوم
وظهورات ننگ وناموس است جاے آن دارد که آن را ذنب وسوء ادب داند بلکه واصل
از ظلال آن اصل گریزان ومستغفر است گرفتاری بظل تا زمان عدم وصول است باصل آن
بعد از وصول باصل تظل دے ناحصل است وتوجه بظل سوء ادب اسے فرزند حصول کمالات نبوت
موهبت محض است ومنوط باکرمیت صرف کسب وتعمل را در حصول این دولت عظمی هیچ مدخل
نیست کدام عمل وکسب که منتج این دولت عظمی باشد وکدام ریاضت ومجاهده است که مثمر این نعم
اسنی بود بخلاف کمالات ولایت که مبادی ومقدمات آن کسبی است وحصول آن مربوط
ومجاهده است هرچند روا است که بعضے را بے مؤنت کسب وعمل نیز باین دولت مشرف سازند
وفنا وبقا که ولایت عبارت از انست نیز موهبت است که بعد از کسب مقدمات بفضل
هر کرا خواهند بدولت فنا وبقا مشرف سازند ریاضات ومجاهدات آن سرور علیه وعلی جمیع
الانبیاء والمرسلین وعلی الملائکة المقربین وعلی اهل طاعته اجمعین الصلوات
والتسلیمات پیش از بعثت وبعد از بعثت نه از براے تحصیل این دولت بوده بلکه منافع وفوائد
منظور بوده مثل قلت حساب وکفارت زلات بشریت وارتفاع درجات ومراعات صحبت
مرسل که از اکل وشرب پاک است وکثرت ظهور خوارق که مناسب مقام نبوت اند وامثال آن
باید دانست که حصول این موهبت در حق انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات بتوسط

ودرحق اصحاب انبیا علیہم الصلوات والتحیات کہ بہ تبعیت ووراثت باین دولت مشرف گشتہ
اند بتوسط انبیاست علیہم الصلوات والبرکات بعد از انبیا واصحاب ایشان علیہم الصلوات
والتسلیمات کم کسے باین دولت مشرف گشتہ است ہرچند جائز است کہ دیگر یرا نیز بہ تبعیت ووراثت
باین دولت ممتاز سازند ؎ فیض روح القدس ار باز مدد فرماید ٭ دیگران ہم بکنند آنچہ مسیحا میکرد
انگارم کہ این دولت در کبار تابعین نیز پرتو انداختہ است ودر اکابر تبع تابعین نیز سایہ افگندہ
بعد از ان رو باستتار آوردہ تا آنکہ نوبت بالف ثانی از بعثت آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوات
والتسلیمات رسیدہ درین وقت نیز آن دولت بہ تبعیت ووراثت بر منصۂ ظہور آمدہ وآخر را باول
مشابہ ساختہ ؎ اگر پادشہ بر در پیرزن ٭ بیاید تو ای خواجہ سبلت مکن ٭ والسلام علی
من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا

مکتوب صد ودوم (۱۰۲)

بمخدوم زادگی کہ جامع علوم ظاہرہ واسرار ومعارف باطنہ اند اعنی مجد الدین خواجہ محمد معصوم سلمہ اللہ تعالی
صدور یافتہ در بیان فرق میان ولایات سہ گانہ کہ ولایت اولیا وولایت انبیا علیہم الصلوات
والتسلیمات وولایت ملأ اعلی است علی نبینا وعلیہم الصلوات والتحیات ودر بیان آنکہ نبوت
افضل است از ولایت وبعضے از خصائص معارف کہ بہ نبوت تعلق دارند وما یناسبہا ٭ بدان
ارشدک اللہ تعالی کہ ولایت عبارت از قرب الہی است جل سلطانہ کہ بے شائبۂ ظلیت صورت
نہ بندد وبے حیلولۂ حجب حصول نپذیرد واگر ولایت اولیاست البتہ بداغ ظلیت متسم است وولایت
انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات ہرچند از ظلیت برآمدہ است اما بے حیلولۂ حجب اسما وصفات
متحقق نیست وولایت ملأ اعلی علی نبینا وعلیہم الصلوات والتسلیمات ہرچند از حجب اسما
وصفات بلند رفتہ است لیکن از حجب شیون واعتبارات ذاتیہ چارہ ندارد ونبوت ورسالت است

کہ شائبۂ ظلیت باو راہ نیافتہ است وحُجُبِ صفات واعتبارات را در راہ گذاشتہ پس ناچار نبوت از ولایت
افضل باشد وقربِ نبوت ذاتی واصلی باشد ومن لم یطلع علی حقیقتہما حکم بالعکس وجزم بالقلبِ
پس وصول در مرتبۂ نبوت باشد وحصول در مقامِ ولایت زیرا کہ حصول بملاحظۂ ظلیت صورت نپذیرد
بخلافِ وصول وایضاً در کمال حصول رفعِ اثنینیت است ودر کمالِ وصول بقاءِ اثنینیت پس
رفعِ دوگانگی مناسبِ مقامِ ولایت باشد وبقاءِ دوگانگی ملایم مرتبۂ نبوت وچون رفعِ دوگانگی مناسبِ
مقامِ ولایت است پس ناچار سُکر ہمہ وقت لازم مقامِ ولایت باشد ودر مرتبۂ نبوت چون بقاءِ اثنینیت
است پس صحو از خواصِ آن مرتبہ بود وایضاً حصولِ تجلیات خواہ در کسوتِ صُوَر واشکال بود وخواہ در
پردۂ الوان وانوار ہمہ در مقاماتِ ولایت است ودر طےِ مقدمات ومبادیِ آن بخلافِ مرتبۂ نبوت
کہ دران موطن وصول باصل است واستغناست از تجلیات وظہورات کہ ظلالِ آن اصل اند وہمچنین
در وقتِ طیِ مقدمات ومبادیِ آن مرتبہ نیز احتیاج بآن تجلیات نیست مگر آنکہ از راہِ ولایت عروج واقع شود
این زمان حصولِ آن تجلیات بواسطۂ ولایت است نہ بواسطۂ طیِ مسافتِ راہِ وصول نبوت بالجملہ
تجلیات وظہورات از ظلال خبر میدہند وآنکہ از گرفتاریِ ظلال گذشتہ است از تجلیات وارستہ است
مَازَاغَ الْبَصَرُ اینجا باید طلبید اے فرزند ولولۂ عشق وطنطنۂ محبت ونعرہائے شوق انگیز وصیحہائے
درد آمیز ووجد وتواجد ورقص ورقاصی ہمہ در مقاماتِ ظلال است ودر اوانِ ظہورات وتجلیاتِ ظلیہ بعد
از وصول باصل حصولِ این امور متصور نیست محبت دران موطن بمعنی ارادۂ طاعت است چنانچہ
علما فرمودہ اند نہ معنے زائد بران کہ منشاءِ شوق وذوق است چنانچہ بعضے صوفیہ گمان بردہ اند اے
فرزند بشنو چون در مقامِ ولایت رفعِ اثنینیت مطلوب است ناچار اولیا بزوالِ ارادہ سعی مینمایند
شیخ بسطام گوید اُرِیْدُ اَنْ لَّا اُرِیْدَ ودر مرتبۂ نبوت چونکہ رفعِ اثنینیت درکار نیست زوالِ نفسِ
ارادہ مطلوب نگشت چرا مطلوب باشد کہ ارادہ صفتے است فی حدّ ذاتہا کامل اگر نقصے باو راہ یافتہ
است بواسطۂ خبثِ متعلّق اوست پس باید کہ متعلّقِ او امرِ خبیث وناہرضی نباشد بلکہ جمیع مرادات

آن مر اسمی حق باشد جلّ و علا و همچنین در مقامِ ولایت در نفیِ جمیعِ صفاتِ بشریّت میکوشد و در مرتبهٔ
نبوّت مطلوب نفیِ متعلّقاتِ سوءِ این صفات است نه نفیِ اصلِ این صفات که فی حدِّ ذاتها کامله اند مثلاً
صفتِ علم فی حدِّ ذاتها از صفاتِ کامله است اگر نقصے بوے راه یافته است از راهِ متعلّقِ سوءِ اوست
پس نفیِ متعلّقِ سوءِ آن ضروری آمد نه نفیِ اصلِ آن صفت علٰی هذا القیاس پس شخصے که بمقامِ نبوّت از راهِ
ولایت آمده است او را در اثناءِ راه از نفیِ اصلِ صفات چاره نبود و آنکه بے توسّطِ ولایت بآن مقام
رسیده است او را بنفیِ اصلِ صفات کارے نیست نفیِ متعلّقاتِ سوءِ این صفات باید کرد باید دانست
که مراد ازین ولایت که مذکور شد ولایتِ ظلّی است که بولایتِ صغریٰ معبّر است و ولایتِ اولیا است
امّا ولایتِ انبیا که از ظلّ گذشته است دیگر است آنجا مطلوب نفیِ متعلّقاتِ سوءِ صفاتِ بشریّت است
نه نفیِ اصلِ این صفات و چون نفیِ متعلّقاتِ سوءِ صفات حاصل گشت ولایتِ انبیا علیهم الصّلوات
والتّسلیمات بحصول پیوست بعد از ان عروجے که واقع شود متعلّق بکمالاتِ نبوّت خواهد بود ازین بیان
لائح گشت که نبوّت را از اصلِ ولایت چاره نبود زیرا که ولایت از مبادی و مقدّمات اوست امّا ولایتِ
ظلّی در وصولِ کمالاتِ نبوّت هیچ در کار نیست بعضے را اتّفاق افتد و بعضے دیگر را اصلاً بآن عبورے
واقع نشود فافهم و شک نیست که نفیِ اصلِ صفات متعسّر است نسبت به نفیِ متعلّقاتِ سوءِ آن صفات
پس حصولِ کمالاتِ نبوّت اهون و اقرب باشد نسبت بحصولِ کمالاتِ ولایت و همین نسبت یسر و قرب را
در هر امرے که وصول باصل دارد نسبت بامورے که از اصل جدا افتاده اند مے بینی که کیمیاءِ اصل بسهولت
عمل میسّر است و باقربِ طرق حاصل و آنکه از اصلِ آن جدا افتاده است در محنت است و عمرے
در تحصیلِ آن فانی می سازد و معلّق بر آن نقدِ وقتِ اوست و آنچه بدست آورده است بعد
اللّتیّا والّتی شباهت بآن اصل دارد و بس است که آن شباهت عارضه از وے زائل گردد و باصلِ
خود عود نماید و بقلّابی و دغلی بکشد بخلافِ واصلِ اصلِ آن که باوجودِ سهولتِ عمل و نزدیکی راه از خوفِ قلّابی
و دغلی ایمن است جمعے از سالکانِ این راه که بریاضاتِ شاقّه و مجاهداتِ شدیده بظلّے از ظلال

رسیده‌اند گمان برده‌اند که وصول بمطلب منوط بریاضات شاقه است و مجاهدات شدیده ندانسته‌اند که راه
دیگر اقرب ازین راه است که موصل نهایة النهایات است و آن راه اجتباست که بمحض فضل و کرم منوط است
و راهی که ایشان اختیار کرده‌اند راه انابت است که بمجاهدات مربوط است و واصلان این راه
قلیل‌اند و واصلان راه اجتبا جم غفیر انبیا علیهم الصلوات و التسلیمات بهمین راه اجتبا رفته‌اند و اصحاب ایشان
علیهم الصلوات و التسلیمات نیز بتبعیت و وراثت براه اجتبا واصل گشته‌اند ریاضات ارباب اجتبا
برای ادای شکر نعمت حصول است قال علیه و علی آله الصلوة والسلام فی جواب السائل عن سبب
ریاضاته الشدیدة مع کون ذنوبه المتقدمة و المتأخرة مغفورة أفلا أکون عبدا شکورا
و مجاهدات اهل انابت از برای حصول وصول است شتان ما بینهما راه اجتبا از درون است و راه انابت
راه رفتن از بیرون تا رفتن فرق عظیم است زود می برند و دور میرسانند و دیر میروند و در راه میمانند حضرت
خواجه نقشبند قدس سره فرموده‌اند ما فضلیانیم و بی‌ها افضل باشد نهایات دیگران در بدایت ایشان
مندرج گردد ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم بر سر اصل سخن رویم
و گوییم که این فقیر در عرضه داشتها که به پیر بزرگوار خود قدس سره نوشته است نوشته که جمیع مرادات مرتفع
گشته‌اند الا نفس اراده هنوز برجاست بعد از مدتی نوشته که آن اراده نیز در رنگ مرادات مرتفع گشته
و چون حضرت حق سبحانه و تعالی بوراثت انبیا علیهم الصلوات و التسلیمات مشرف ساخت
دانست که مقصود رفع تعلق سوی آن اراده بوده است نه رفع نفس آن اراده لازم نیست که رفع تعلق
سوی بعد از رفع اصل او بوجه اتم و اکمل حاصل شود بلکه بسا است که بمحض فضل آن میسر شود که تعمل و تکلف
عشر عشیر آن حاصل گردد ای فرزند در مقام ولایت دست از دنیا و آخرت باید شست و گرفتاری
آخرت را در رنگ گرفتاری دنیا باید شمرد و در ترک آخرت را در رنگ ترک دنیا محمود باید دانست
امام داود طائی فرموده ان اردت السلامة سلم علی الدنیا و ان اردت الکرامة کبر علی
الآخرة و دیگری ازین طائفه گوید که رمز منکم من یرید الدنیا و منکم من یرید الآخرة

شکایت از فرزیقین است بالجمله فنا که عبارت از نسیانِ ماسوائے حق است جل وعلا شاملِ دنیا و آخرت
و فنا و بقا ہر دو اجزاءِ ولایت اندپس در ولایت از نسیانِ آخرت چارہ نبود و در مرتبۂ کمالاتِ نبوت
گرفتاری آخرت محمود است و ورزِ آخرت مرضی و مقبول بلکہ در دوران موطن دردِ آخرت است و گرفتاری
گرفتاریِ آخرت کریمہ ﴿یَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَّطَمَعًا﴾ و کریمہ ﴿وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُوْنَ
عَذَابَهٗ﴾ و کریمہ ﴿اَلَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُوْنَ﴾ نقدِ وقت
اربابِ آن مقام است گریہ و نالۂ ایشان از تذکرِ احوالِ آخرت است و الم و اندوہِ شان از ترسِ احوالِ
قیامت ہموارہ از فتنۂ قبر در استعاذہ اند و ہمیشہ از عذابِ نار پناہ جو و متضرع در درِ حق جل وعلا نزد شان
دردِ آخرت است و شوق و محبتِ ایشان شوق و محبتِ آخرت چہ اگر لقاست موعود بآخرت ست
و اگر رضاست کمالش نیز موقوف بآخرت و دنیا مبغوضۂ حق است جل وعلا و آخرت مرضیۂ او تعالیٰ
مبغوضہ را با مرضیہ در ہیچ امر برابر نمیتوان ساخت زیرا کہ مبغوضہ شایانِ اعراض است و مرضیہ شایانِ
اقبال از مرضیہ اعراض نمودن عینِ سُکر است و خلافِ مدعو و مرضیِ او تعالیٰ کریمہ ﴿وَاللّٰهُ يَدْعُوْٓا
اِلٰى دَارِ السَّلَامِ﴾ شاہدِ این معنی است حضرتِ حق سبحانہ و تعالیٰ بمبالغہ و تاکید ترغیبِ آخرت می
فرماید پس اعراض از آخرت نمودن فی الحقیقت معارضہ است بحق جل وعلا و سعی در رفعِ مرضیِ
او کردن است امامِ داؤدِ طائی با آن بزرگی چون در ولایت قدمِ راسخ داشت ترکِ آخرت
را کرامت گفت مگر ندانست کہ اصحابِ کرام علیہم الرضوان ہمہ بدردِ آخرت مبتلا بودہ اند
و از عذابِ آخرت ترسان و لرزان روزے حضرتِ فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ شتر سوار بکوچہ
میگذشتند قاری این کریمہ را خواند ﴿اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ مَّا لَهٗ مِنْ دَافِعٍ﴾ از استماعِ آین از
ہوش رفتند و از شتر بیخود بزمین افتادند از انجا بر داشتہ بخانہ بردند و تا مدتے از ان درد بیمار افتادند
کہ مردم بعیادتِ ایشان مے آمدند آرے در توسطِ احوال در مقامِ فنا نسیان از دنیا و آخرت
میسر میگردد و گرفتاریِ آخرت را در رنگِ گرفتاریِ دنیا میدانند اما چون بشرفِ بقا مشرف گشت

وکار را بانجام رسانید و کمالاتِ نبوت پرتوے اند اخت آنجا همه در دآخر لست و استعاذه از دوزخ ا
و تمنائے بهشت اشجار و انهار و حور و غلمانِ بهشت را با اشیائے دنیوی هیچ مناسبت نیست بلکه اینها
دو طرف نقیض اند در رنگ تقاضتِ غضب و رضا اشجار و انهار و آنچه در بهشت است نتایج و ثمراتِ
اعمالِ صالحه اند پیغمبر علیه و علیٰ آله الصلوٰة والسلام فرموده که بهشت درخت ندارد آنجا درختان بنشانید پرسیدند
که چه طور بنشانیم فرمود علیه و علیٰ آله الصلوٰة والسلام که به تسبیح و تحمید و تمجید و تهلیل یعنی سبحان الله
بگوئید تا در بهشت نهالِ یک درخت بنشانند پس درختِ بهشت نتیجه تسبیح گشت کمالاتِ تنزیهی چنانچه
درین کلمه در کسوتِ حروف و اصوات مندرج ساخته اند در بهشت آن کمالات را در کسوتِ درخت تعبیه
میفرمایند علیٰ هٰذا القیاس آنچه در بهشت است نتیجه عملِ صالح است و هر چه از کمالاتِ وجوبی تعالت و تقدست
در ضمنِ کسوتِ صلاحِ قولی و عملی اندراج یافته است در بهشت آن کمالات در پردهٔ لذات و تنعمات ظهور
میفرماید پس ناچار آن تلذذ و تنعم مرضی و مقبول باشد و وسیله باشد از برائے لقا و وصول رابعه
بیچاره اگر ازین سر آگاه میگشت فکرِ سوختنِ بهشت نمی نمود و گرفتاریِ آنرا غیر گرفتاریِ حق جل و علا
نمیدانست بخلافِ تلذذ و تنعمِ دنیوی که منشأ آن خبث و شرارت است و نتیجه آن حرمان در آخرت
اَعاذنا الله سبحانه منه این تلذذ اگر مباحِ شرعی است محاسبه در پیش است اگر رحمت دستگیری نفرمود
وائے صد وائے و اگر مباحِ شرعی نیست موردِ وعید است رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا
وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخَاسِرِيْنَ پس این تلذذ را بآن تلذذ چه نسبت بود این تلذذ سمِ قاتل است
و آن تلذذ تریاقِ نافع پس در دِ آخرت یا نصیبِ عوام مومنانست یا نصیبِ اَخصِ خواصِ
ازین در دو متنزه می نمایند و کرامت و خلافِ آن می انگارند آن ایشانند من چنینم یا رب

مکتوب صد و سیوم (۱۰۳)

باسم حاجی یوسف مؤذن در بیانِ معانی کلماتِ اذان صدور یافته بعد الحمد والصلوٰة

باید دانست کہ کلماتِ اذانِ نماز ہفت است اَللّٰہُ اَکْبَرُ اَیِ اللّٰہُ اَکْبَرُ مِنْ اَنْ یَّکُوْنَ لَہٗ حَاجَۃٌ اِلٰی
عِبَادَۃِ عَابِدٍ کُرِّرَتْ ہٰذِہِ الْکَلِمَۃُ اَرْبَعَ مَرَّاتٍ لِتَاکِیْدِ ہٰذَا الْمَعْنَی الْمُہِمِّ اَشْہَدُ اَنْ لَّا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ اَیْ
اَشْہَدُ اَنَّہٗ تَعَالٰی مَعَ کِبْرِیَائِہٖ وَاسْتِغْنَائِہٖ عَنِ الْعِبَادَۃِ لَیْسَ الْمُسْتَحِقُّ لِلْعِبَادَۃِ اِلَّا ہُوَ سُبْحَانَہٗ اَشْہَدُ اَنَّ
مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰہِ اَیْ اَشْہَدُ اَنَّہٗ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ رَسُوْلُہٗ سُبْحَانَہٗ وَمُبَلِّغٌ عَنْہُ تَعَالٰی
طَرِیْقَ الْعِبَادَۃِ فَلَا یَکُوْنُ الْعِبَادَۃُ اللَّائِقَۃُ بِجَنَابِ قُدْسِہٖ تَعَالٰی اِلَّا مَا ہِیَ مَاخُوْذَۃٌ مِّنْ جِہَۃِ تَبْلِیْغِہٖ
وَرِسَالَتِہٖ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالتَّحِیَّۃُ حَیَّ عَلَی الصَّلٰوۃِ حَیَّ عَلَی الْفَلَاحِ کَلِمَتَانِ لِطَلَبِ الْمُصَلِّیْ
اِلٰی اَدَاءِ الصَّلٰوۃِ الْمُؤَدِّیَۃِ اِلَی الْفَلَاحِ اَللّٰہُ اَکْبَرُ اَیْ اَکْبَرُ مِنْ اَنْ یَّلِیْقَ بِجَنَابِ قُدْسِہٖ تَعَالٰی عِبَادَۃُ
اَحَدٍ لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ اَیْ اَنَّہٗ تَعَالٰی لَا غَیْرُہٗ ہُوَ الْمُسْتَحِقُّ لِلْعِبَادَۃِ وَاِنْ لَّمْ تَصْدُرِ الْعِبَادَۃُ مِنْ اَحَدٍ مَا ہِیَ
لَائِقَۃٌ بِجَنَابِ قُدْسِہٖ تَعَالٰی بزرگیِ شانِ نماز از بزرگیِ این کلمات کہ موضوع از برائے اعلامِ نماز است
باید دریافت سالے کہ نکوست از بہارش پیداست ۔ اَللّٰہُمَّ اجْعَلْنِیْ مِنَ الْمُصَلِّیْنَ الْمُفْلِحِیْنَ
بِحُرْمَۃِ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ اَتَمُّہَا وَاَکْمَلُہَا

مکتوب صد و چہارم (۱۰۴)

المنتخبات ۵۷

بمولانا عبدالحی صدور یافت در بیانِ اعمالِ صالحہ کہ در اکثر آیہائے قرآنی وعدۂ دخولِ بہشت را منوط بآن
ساختہ است تعالی وتقدس و در بیانِ اداءِ شکر و در بیانِ بعضے از معانی و اسرارِ نماز ۔ بَعْدَ الْحَمْدِ
وَالصَّلٰوۃِ ۔ بدان اَسْعَدَکَ اللّٰہُ تَعَالٰی تا مدتہا تردد داشت کہ آیا مراد از اعمالِ صالحہ کہ حضرتِ حق سبحانہ
و تعالی در اکثرِ آیت ہای قرآنی وعدہ دخولِ بہشت را مربوط بآن ساختہ است جمیعِ اعمالِ صالحہ است
یا بعضے اگر جمیع است متعسر است کم کسے باتیانِ جمیع موفق شدہ باشد واگر بعضے است مجہول است
وتعین نیافتہ آخر بمحض فضلِ خداوندی جل سلطانہ بخاطر ریخت کہ شاید مراد از اعمالِ صالحہ ارکانِ خمسہ
اسلام باشد کہ بناءِ اسلام بر آنست امید است کہ اگر این اصولِ پنجگانۂ اسلام بروجہِ کمال ادا یابند نجات

وفلاح نقد وقت ست چه اینها فحسنات اعمال صالحه اند و موانع سیئات و منکرات اند کریمهٔ ان الصلوة
تنهی عن الفحشاء والمنکر شاهد این معنی است و چون ایشان این پنجگانهٔ اسلام میسر شد امید است که
شکر او یافت و چون شکر او یافت از عذاب نجات حاصل آید ما یفعل الله بعذابکم ان شکرتم
وآمنتم پس در ایشان این پنجگانه بجان باید کوشید علی الخصوص در اقامت نماز که عماد دین است
مهما امکن ترک ادبی از آداب آن رضی نباید اگر نماز را تمام ساخت اصل عظیم او اسلام بدست آمد و
حبل متین از برای خلاصی حاصل کرد والله سبحانه الموفق بدانکه تکبیر اولی در نماز اشارت به استغناء کبریای
اوست تعالی وتقدس از عبادت عابدان واز نماز مصلیان وتکبیرات که بعد ارکان اند رمز واشارت اند
بعدم لیاقت ادای هر رکن از برای عبادت جناب قدس او تعالی و در تسبیح رکوع چون معنی تکبیر ملحوظ بوده
است در آخر رکوع تکبیر گفتن نفرموده بخلاف سجدتین که با وجود تسبیحات آنها در اول و آخر تکبیر گفتن فرموده
تا کسی در وهم نیفتد که در سجود که نهایت انحطاط و انخفاض است و غایت تذلل و انکسار حق عبادت او سبحانه
واز برای دفع این وهم هم در تسبیح سجود لفظ اعلی اختیار افتاده وهم تکرار تکبیر مسنون گشته و چون نماز معراج
مؤمن است در آخر نماز کلماتیکه آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام در شب معراج بآن کلمات مشرف
شده بود خواندن فرموده پس مصلی را باید که نماز را معراج خود سازد و نهایت قرب در نماز جوید قال علیه
وعلی آله الصلوة والسلام اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوة و مصلی چون مناجی است
عز شانه و مشاهد عظمت وجلال اوست تعالی در وقت ادای نماز جای آنست که در وی هیبتی
وهیبتی پیدا شود از برای تسلی او ختم نماز بتسلیمتین فرموده و آنچه در حدیث نبوی آمده است علیه وعلی
آله الصلوة والسلام که صد بار تسبیح و تحمید و تکبیر وتهلیل بعد از نماز فرض در علم فقیر سر آن آنست که در
ادای نماز هرچه از قصور و تقصیر واقع شده است به تسبیح وتکبیر تلافی آن باید نمود واعتراف بعدم لیاقت
ذات تمامی عبادت خود باید فرمود و چون ادای عبادت بتوفیق او تعالی میسر شده است بتحمید شکر آن نعمت
باید بجا آورد ومستحق عبادت غیر او را نباید داشت امید است که چون ادای نماز مقرون بشرائط وآداب

واقع شود و بعد از ان تلافیِ تقصیرِ شکرِ نعمتِ توفیق و نفیِ استحقاقِ عبادت از غیرِ او تعالی از صمیم قلب باین کلماتِ طیبه نموده آید آن نماز شایانِ قبولِ خداوندی جلّ سلطانه گردد و صاحب آن نماز مُصَلّی مُفلح بود اللّٰهمّ اجعلنی من المصلین المفلحین بحرمة سید المرسلین علیه و علیهم و علی آلٖ الصلوات والتسلیمات

مکتوب صد و پنجم (۱۰۵)

۵۸

تمامی نماز و کمال آن و منتهی

بمیر محب اللہ صدور یافت در بیانِ اسرارِ نماز و فرق در میانِ نمازِ مبتدی و عامی و در میان نمازِ منتهی و ما یناسب ذلک بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ و سلامٌ علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ بدان ارشدک اللہ تعالیٰ که تمامیِ صلوٰة و کمالِ آن نزدِ فقیر عبارت از اتیانِ فرائض و واجبات و سنن و مستحباتِ نماز است که در کتبِ فقهیه بتفصیل بیان یافته است امرے دیگر ورائے این امورِ اربعه نیست که در تمامیِ نماز آن را دخلے باشد خشوعِ نماز نیز مندرج در همین امورِ اربعه است و خضوعِ قلب نیز منوط بانهاست جمعے بعلمِ این امور کفایت ورزیده اند و در عمل مساهله و مداهنه اختیار نموده لاجرم از کمالاتِ نماز قلیل النصیب گشته اند و جمعے دیگر اهتمام بحضورِ قلب بحق سبحانه داشته باعمالِ اوبیّه جوارح کم پرداخته اند و اقتصار بر فرائض و سنن نمایند این جماعه نیز از حقیقتِ نماز آگاه نگشته اند و کمالِ نماز را از غیرِ نماز جسته چه حضورِ قلب را از جملهٔ احکامِ نماز نشمرده اند و آنچه در خبر آمده است لاصلوٰة الا بحضور القلب تواند بود که مراد از حضورِ حضورِ قلب باشد باین امورِ اربعه تا فتورے در اتیانِ امرے ازین امور واقع نشود و ورائے این حضور حضورِ دیگر الحال بفهمِ این فقیر نمے درآید سوال چون تمامیِ نماز و کمالِ آن مربوط باتیانِ امورِ اربعه گشت و امرے دیگر ورائے اینها در کمالِ آن ملحوظ نشد پس فرق در میانِ نمازِ منتهی و نمازِ مبتدی بلکه نمازِ عامی که مقرون باتیانِ این امور باشد چه بود جواب فرق از راهِ عامل است نه از راهِ عمل اجرِ یک عمل بواسطهٔ تفاوتِ عامل متفاوت است عملیکه از عاملِ مقبول و محبوب بوقوع آید اجرِ آن اضعافٌ مضاعفه است از ان اجرے که مترتّب بر عملِ غیرِ آن عامل باشد چه عامل هرچند عظیم القدر باشد عملِ او جزیل الاجر است ازینجا

گفته اند که عمل ریائی عارف بهتر از عمل اخلاص مریدست فکیف که عمل عارف مقرون باخلاص بود لهذا
حضرت صدیق رضی الله تعالی عنه سهو حضرت پیغمبر را علیه وعلی آله الصلوة والسلام بهتر از صواب
خود دانسته طلب سهو او علیه وعلی آله الصلوة والسلام والتحیة می فرمایند آنجا که میگوید یالیتنی
کنت سهو محمد آرزوے آن دارد که بکلیت خود سهو آنسرور باشد علیه وعلی آله الصلوة والسلام
پس تمامی اعمال و احوال خود را کم از عمل سهو آنسرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام والتحیة میداند
و به تمناے تمام تمامی حسنات خود را و جهه سهو آنسرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام مسالت مینماید
و عمل سهو آنسرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام و مثل سلام دادن اوست علیه وعلی آله الصلوة والسلام
بر دو رکعت نماز فرض چهارگانی بطریق سهو گمان بری پس نماز منتهی باوجود نتائج و ثمرات دنیوی
اجر جزیل آخرت بران مترتب باشد بخلاف نماز مبتدی و عامی ع چه نسبت خاک را با عالم پاک
شمه از خصائص نماز منتهی وا مینماید از انجا قیاس نمایند گاه هست که منتهی در نماز در وقت قرائت قرآن
و اتیان تسبیحات و تکبیرات زبان خود را در رنگ شجرهٔ موسوی می یابد و قوی و جوارح خود را بیش از آلات
و وسائط نمی یابد و گاهے می یابد که در وقت اداء نماز باطن و حقیقت تمام از ظاهر و صورت تعلق گسسته بعالم
غیب ملحق شده است و نسبت مجهول الکیفیت بغیب پیدا کرده و چون از نماز فارغ شده باز رجوع
نموده یا آنکه جواب اصل سوال گوئیم که اتیان امور اربعه مذکوره بتمام و کمال نصیب منتهی است
مبتدی و عامی دور است که باتیان این امور بتمام و کمال موفق شوند هرچند ممکن و جائز است فانها
لکبیرة الا علی الخاشعین ۰ والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب صد و ششم (٣٠٦)

سه اقتباس است از قرآن کریم یعنی پس هر آئینه نماز دشوار است مگر بر فروتنی کنندگان

بمولانا صالح صدور یافته در ذکر بعضے از مناقب و کمالات حقائق آگاه معارف دستگاه مخدوم زادهٔ
کلان خواجه محمد صادق علیه الرحمة والغفران و مخدوم زادہاے خورد مرحومی مغفوری محمد فرخ

و محمد عیسی رحمهم الله تعالی علیهم و در خاتمهٔ این مکتوب بیانِ فنائے اربابِ ولایت است و بیان
آنکه این فنا در قربِ نبوت هیچ در کار نیست و ما یناسب ذلک. الحمد لله وسلام علی عبادہ الذین
اصطفی اخوی ملا صالح واقعاتِ اهلِ سرهند را شنیده باشند فرزندی اعظمی رضی الله تعالی عنه
نیز با دو برادر خورد محمد فرخ و محمد عیسی سفرِ آخرت اختیار فرمودند انا لله وانا الیه راجعون حمدًا لله
سبحانه که اولاً باقیماندگان را قوتِ صبر عطا فرمودند ثانیاً بلیه را بسیار (؟) دیده خوش گفت کسے من از تو
روے نپیچم گرم بیازاری ❊ که خوش بود ز عزیزان تحمل و خواری ❊ فرزندی مرحومی آیتے بود
از آیاتِ حق جل و علا و رحمتے بود از رحمتهاے رب العالمین در بیست و چهار سالگی آن یافت
که کم کسے یافت پایهٔ مولویت و تدریسِ علومِ نقلیه و عقلیه را بحدِ کمال رسانیده بود حتی که تلامذهٔ ایشان
بیضاوی و شرحِ مواقف و امثال اینها را بقدرتِ تام درس وارند و حکایاتِ معرفت و عرفان و
قصصِ شهود و کشوفِ ایشان مستغنی است از آنکه در بیان آرد معلومِ شما است که در سن هشت
سالگی بر نہجے مغلوبِ حال شده بودند که حضرتِ خواجهٔ ما قدس سره معالجه تسکینِ حالِ ایشان را
بلعابهاے بازاری کوشش فرمودند که تا ایشان را [illegible] و شتابهاست مینمودند و میفرمودند که محبتے که مرا بمحمد صادق است
با هیچکس نیست و همچنین محبتے که او با ماست به هیچکس نیست و این سخن بزرگی ایشان را باید دریافت
ولایتِ موسوی را بنقطهٔ آخر رسانیده بود و عجائب و غرائبِ آن ولایت علیه ابیان میفرمود و همواره
تباشیع و خاشع و ملتجی و متضرع و متذلل و منکسر بوده و میفرموده که هر یکے از اولیا از حضرت حق جل و علا
چیزے خواسته است و من التجا و تضرع خواسته ام از محمد فرخ چه نویسد که در یازده سالگی طالبِ علم شده بود
کافیه خوان و شعور سبق میخوانده و همواره از عذابِ آخرت ترسان و لرزان بوده و دعا میکرده که در سن
طفولیت دنیاے دنیه را وداع نماید تا از عذابِ آخرت خلاص شود و در مرضِ موت یارانے که
بیمار داری او میکردند عجائب و غرائب از وے مشاهده نمودند و کرامات و خوارق از محمد عیسی هشت ساله
سالگی که مرحوم معاینه کرده اند چه نویسد با الجمله جواهرِ نفیسه بودند که بودیعت سپرده بودند لله سبحانه الحمد

ثبت آورد سبحانه الحمد شکر بقدر [illegible] ولا العبد قال الله لملئکته ماذا قال عبدی فیقولون حمدک واسترجع فیقول ابنوا لعبدی بیتاً فی

والمنة که امانات را باهل امانات بے کره وبے اکراه حواله نمود ویم اللهم لا تحرمنا اجرهم ولا تفتنا
بعدهم بحرمة سید المرسلین علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات ازهرچه میرود سخن دوست
خوشتراست * بدانند که مقصود از فنا که عبارت از نسیان ماسوائے حق است سبحانه آنست که محبت
وگرفتاری مادون او تعالی زائل گردد چه هرگاه ذوات وصفات وافعال اشیا از دید ودانش زائل
گردند گرفتاری ومحبت اینها ناچار رو بزوال خواهد آورد ودر طریق ولایت از برائے زوال گرفتاری
مادون حق جل وعلا از نسیان ماسوی چاره نبود ودر مدارج قرب نبوت در زوال گرفتاری اشیا
نسیان اشیا هیچ درکار نیست زیراکه در قرب نبوت گرفتاری باصل که فی حد ذاته حسن وجمیل است
نمیگذارد که از گرفتاری اشیا که فی نفسها قبیح وغیر مستحسن اند نامے ونشانے بماند اشیا فراموش شوند
یانه زیراکه علم اشیا بواسطه گرفتاری باشیا که مستلزم اعراض است از جناب قدس او تعالی وصف ذم پیدا
کرده بود وچون گرفتاری اشیا زائل گشت علم اشیا مذموم نشد علم اشیا چگونه مذموم بود که اشیا همه معلوم حق اند
جل سلطانه وعلم اینها از صفات کامله است اگر گویند که هرگاه علم مادون حق جل وعلی زائل نشود پس علم
حق جل وعلا با علم مادون حق جل شانه دریک وقت چگونه جمع شود پس از نسیان مادون او
تعالی چاره نبود گوئیم علمیکه باشیا تعلق میگیرد از قبیل علم حصولی است وعلمیکه بحضرت حق سبحانه
وتعالی تعلق پیدا میکند مشابه علم حضوری پس هر دو علم دریک وقت جمع شوند وهیچ محذور لازم نیاید
محذور وقتے لازم آید که هر دو علم حصولی باشند وآنکه گفتیم از قبیل علم حصولی است ومشابه علم حضوری
زیراکه آنجا حقیقت حصول است ونه گنجایش حضور وعلم حضرت حق سبحانه وتعالی که باشیا تعلق میگیرد
حصولی نیست زیراکه حواس را در ذات وصفات او تعالی حلولے وحصولے نیست وعلم این عارف
پرتوے است از ان علم وعلمیکه متعلق بحضرت حق سبحانه بود وآنرا حضوری نیز نمیتوان گفت زیراکه
او تعالی مدرک از مدرک هم نزدیکتر است وعلم حضوری نسبت بآن علم همچو علم حصولی است نسبت به علم
حضوری این معرفت ورائے طور نظر عقل وفکر است * من لم یذق لم یدر * پس مقرر شد که علم

اشیا منافیِ علمِ حق نشد جلّ وعلا پس نسیانِ اشیا هیچ در کار نباشد بخلافِ طریقِ ولایت که زوالِ گرفتاری اشیا آنجا بے نسیانِ اشیا متصور نیست چه در ولایت گرفتاری بظلال است و گرفتاریِ ظلال را آن قدر قوت نیست که باوجودِ علمِ اشیا گرفتاری اشیا را تواند زائل گرداند پس اول از نسیانِ اشیا چاره نبود تا گرفتاری زائل گردد این معرفتے است که مخصوص باین درویش است دیگرے بآن تکلّم نکرده. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ هَدٰنَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِیَ لَوْلَا اَنْ هَدٰنَا اللّٰهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ

مکتوب سه صد و هفتم (٣٠٧)

بمولانا عبد الواحد لاهوری صدور یافته در بیانِ معنی کلمهٔ طیبه سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ وما یناسب ذلک

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ باید دانست که عابد در وقتِ اداءِ عبادت هر چه از جنسِ حسن و کمال در عبادتِ خود یابد آن همه راجع بتوفیقِ خداوندی است جلّ سلطانه و از حسنِ تربیت واحسانِ اوست تعالیٰ و هر چه از جنسِ قصور و ناتمامی در عبادتِ خود یابد آن همه عائد بنفسِ اوست و از شرارتِ جبلّیِ او ناشی شده است و بجنابِ قدسِ او تعالیٰ هیچ چیز از قسمِ نقص و قصور راجع نیست آنجا همه خیر و کمال است و همچنین هر چه در عالم بوقوع می آید حسن و کمالِ آن راجع بجنابِ قدسِ اوست تعالیٰ و شر و نقصِ آن عائد بدائرهٔ ممکنات که قدم راسخ در عدم دارد که منشأ هر شر و نقص است کلمهٔ طیبه سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ بوجهِ ابلغ بیانِ این دو امر میفرماید و کمالِ تنزیه و تقدیسِ او تعالیٰ مینماید از آنچه شایانِ جنابِ قدسِ او تعالیٰ نیست از شرور و نقائص و اداءِ شکر بعبارتِ حمد که رأسِ هر شکر است میکند بر صفات و افعالِ جمیلهٔ او تعالیٰ و بر انعامات و احساناتِ جزیلهٔ او سبحانه از اینجاست که در حدیثِ نبوی آمده است عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ که هر که این کلمهٔ طیبه را در روز یا در شب صد بار بگوید هیچ یکے در عمل دران روز و دران شب با او برابری نجوید مگر آنکه مثلِ او این کلمهٔ طیبه را بگوید چگونه برابری جوید که هر عمل و عبادتِ او اداءِ شکری است

عـه قوله هر که الخ قال صلی الله علیه وسلم من قال حین یصبح وحین یمسی سبحان الله وبحمده مائة مرة لم یأت احد یوم القیامة بافضل مما جاء به الا احد قال

از شکرہائے خداوندی جل سلطانہ کہ بجزو این کلمۂ طیبہ دایانہ است و جزو دیگر او کہ بیان تنزیہ و تقدیس او تعالی مینماید علاحدہ است نعلیکم بانیان ہذہ الکلمۃ الطیبۃ کل یوم و لیلۃ مائۃ مرۃ واللہ سبحانہ الموفق **سوال** در حدیث نبوی آمدہ است علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات سبحان اللہ و بحمدہ عدد خلقہ و رضا نفسہ و زنۃ عرشہ و مداد کلماتہ و آمدہ است سبحان اللہ ملأ المیزان و آمدہ الحمد للہ اضعاف ما حمدہ جمیع خلقہ و قائل غیر از یکبار نگفتہ و عدد غیر از یک فرد بوقوع نیامدہ آنرا عدد خلقہ بچہ اعتبار گویند و رضا نفسہ بچہ معنی گویند و زنۃ عرشہ چگونہ بود و مداد کلماتہ چون راست آید و میزان را چگونہ پر سازد و اضعاف ما حمدہ جمیع خلقہ بچہ معنی گفتہ شود **گوئیم** کہ انسان جامع عالم خلق و عالم امر است ہرچہ در خلق و امر است در انسان است مع شیء زائد و آن ہیئت وحدانی اوست کہ از ترکیب خلق و امر ناشی شدہ است و این ہیئت وحدانی ہیچکس را بغیر او میسر نشدہ است و این ہیئت اعجوبہ ایست غریب و انموذجے است بدیع پس حمدے کہ از انسان بوقوع آید اضعاف حمد جمیع خلائق خواہد بود. علی ہذا القیاس حل سائر الاسولۃ پس مراد از جمیع خلق ماسوائے انسان باید داشت و اگر انسان را نیز داخل کنیم گوئیم کہ انسان کامل چنانچہ جمیع افراد عالم را اجزاء خود می یابد افراد انسان را نیز اجزاء خود می یابد و خود را کل ہمہ میداند برین تقدیر حمد خود را اضعاف حمد خود می یابد و اضعاف حمد جمیع افراد انسانی نیز خواہد یافت.
والسلام علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ من الصلوات اتمہا و من التحیات اکملہا.

مکتوب (۳۰۸) صد و ہشتم

بمولانا فیض اللہ پانی پتی صدور یافتہ در بیان معنی حدیث نبوی علی صاحبہا الصلوۃ والسلام کلمتان خفیفتان علی اللسان ثقیلتان فی المیزان حبیبتان الی الرحمن سبحان اللہ و بحمدہ سبحان اللہ العظیم بدان ارشدک اللہ تعالی قال علیہ و علی آلہ الصلوۃ

والسلام كلمتان خفيفتان على اللسان ثقيلتان في الميزان حبيبتان الى الرحمن سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم وجه خفتهما على اللسان ظاهر لقلة الحروف واما وجه ثقلهما في الميزان وكونهما حبيبتين الى الرحمن فلان الجزء الاول من الكلمة الاولى يفيد تنزيهه تعالى وتقديسه سبحانه عما لا يليق بجناب قدسه عز وجل وابعاد جناب كبريائه عن صفات النقص وسمات الحدوث والزوال والجزء الثاني من تلك الكلمة يفيد اثبات صفات الكمال وشئونات الجمال له تعالى سواء كانت الصفات والشئونات من الفضائل او من الفواضل وجعل الاضافة للاستغراق في الجزئين يفيد ثبوت جميع التنزيهات والتقديسات لله سبحانه وثبوت جميع صفات الكمال والجمال له تعالى ثم حاصل الجزئين من الكلمة الاولى اعني جميع التنزيهات والتقديسات اليه سبحانه واثبات جميع صفات الكمال والجمال له عز وجل وحاصل الكلمة الثانية اثبات جميع التنزيهات والتقديسات لتعلقها بثبات عظمته وكبريائه تعالى وفيها اشارة الى ان سلب النقائص عنه تعالى ليس الا لاجل عظمته وكبريائه سبحانه فلا جرم يكون الكلمتان ثقيلتين في الميزان حبيبتين الى الرحمن وايضا التسبيح مثل التوبة بل زبدة التوبة وخلاصتها كما حققت في بعض المكاتيب فيكون التسبيح وسيلة الى محو الذنوب وعفو السيئات فلا جرم يكون ثقيلا في الميزان ومرجحا لكفة الحسنات وحبيبا الى الرحمن لانه سبحانه يحب العفو وايضا ان المسبح الحامد لما نزه جناب قدسه تعالى عما لا يليق به واثبت صفات الكمال والجمال له تعالى فاز جزاءه من الكريم الوهاب جل شانه ان ينزه المسبح عما لا يليق به ويوجد في الحامد صفات الكمال كما قال تعالى هل جزاء الاحسان الا الاحسان فلا جرم تكون الكلمتان ثقيلتين في الميزان لمحو السيئات بسببهما حبيبتين الى الرحمن لتحصيل الاخلاق الحميدة بواسطتهما والسلام • • • • • • • •

مکتوب سیصد و نهم (۳۰۹)

بمولانا حاجی محمد فرکتی صدور یافته در بیانِ محاسبۀ یومی و لیلی کما ورد حاسِبُوا قبل اَن تُحاسَبُوا:

بعد الحمد و الصلوٰة و تبلیغ الدعوات می رساند که جمعے از مشایخ کرام قدس الله تعالیٰ اسرارهم طریقۀ محاسبه اختیار کرده اند و در شب قُبیل نوم دفتر اقوال و افعال و حرکات و سکنات یومیۀ خود را ملاحظه مینمایند و بتفصیل بحقیقتِ هر کدام وا میرسند تقصیرات و سیئاتِ خود را تدارک بتوبه و استغفار و التجا و تضرع میفرمایند و اعمال و افعالِ صالحۀ خود را راجع بتوفیقِ او تعالیٰ ساخته بحمد و شکرِ خداوندی جل سلطانه پیش می آیند و صاحب فتوحات مکیه قدس سره از محاسبان بوده میفرماید: من در محاسبۀ خود از مشایخ دیگر افزوده ام و خطرات و نیاتِ خود را نیز محاسبه نموده ام و نزد فقیر صد بار تسبیح و تحمید و تکبیر قُبیلِ نوم که بنهجیکه از مخبر صادق به ثبوت پیوسته است علیه و علیٰ آله الصلوات و التسلیمات حکمِ محاسبه دارد و کارِ محاسبه مینماید گویا بتکرار کلمۀ تسبیح که مفتاح توبه است اعتذار از تقصیرات و سیئات خود مینماید و جناب قدس او را تعالیٰ از آنچه از ارتکاب این سیئات عائد شده بود تنزیه و تقدیس میفرماید چه مرتکب سیئات را اگر عظمت و کبریائی جناب قدس حضرت آمر و ناهی ملحوظ و منظور میشد هرگز بعدم امتثال امر او تعالیٰ مبادرت نمی نمود چون مبادرت نمود معلوم شد که امر و نهی او را تعالیٰ نزد مرتکب اعتدادے و اعتبارے نبوده اعاذنا الله سبحانه من ذالک پس بتکرار کلمۀ تنزیه تلافی آن تقصیر مینماید باید دانست که در استغفار طلب ستر ذنب است و در تکرار کلمۀ تنزیه طلب استیصال ذنب فاین هذا من ذالک سبحان الله عجب کلمه ایست الفاظش در نهایت قلت و معانی و منافع آن در نهایت کثرت و بتکرار کلمۀ تحمید شکر توفیق خداوندی جل سلطانه بجا مے آرد و اداء شکر نعم او تعالیٰ میفرماید و در تکرار کلمۀ تکبیر اشارتیست به آنکه جناب قدس او تعالیٰ بلند تر است از آنکه این اعتذار و این شکر شایانِ آنحضرت جل شانه باشند زیرا که اعتذار و استغفار او محتاج باعتذار و استغفار کثیر است و حمد او راجع بنفس او + سبحان ربک رب العزة عما یصفون و سلام.

علی المرسلین والحمد لله رب العالمین. محاسبان به استغفار و شکر کفایت مینمایند و بآن کلمات قدسیه هم کارِ استغفار حاصل میشود و هم شکر بجا می آید و هم ایمائے باظهارِ نقصِ استغفار و شکر میسر میگردد ربنا تقبل منا انک انت السمیع العلیم وصلی الله تعالیٰ علیٰ سیدنا محمد و علیٰ آله و صحبه الطاهرین وسلم و بارک علیه و علیهم اجمعین ○

مکتوب صد (۳۱۰) و دهم

بمولانا محمد هاشم صدور یافت در بیانِ جامعیتِ انسان با بعضے از اسرارِ غامضه که تعلق باین مقام دارد و ما یناسب ذلک. بعد الحمد والصلوٰة مینماید که هرچه در انسان از کمالات است همه مستفاد از مرتبهٔ وجوب است تعالت و تقدست اگر علم است مستفاد از علمِ آن مرتبه است و اگر قدرت است نیز ماخوذ از قدرتِ آن مرتبه. علیٰ هذا القیاس اما کمالِ هر مرتبه باندازهٔ آن مرتبه است علمِ انسان در جنبِ علمِ واجب تعالیٰ و تقدس حکمِ مرده دارد که لاشئ محض است نسبت بزنده که بحیاتِ ابدی زندگی یافته باشد و همچنین قدرتِ انسان در جنبِ قدرتِ واجب تعالیٰ و تقدس حکمِ عنکبوت دارد که نساجیِ بیتِ خود نماید نسبت بشخصے که بیک دم بدنِ او آسمانها و زمینها و جبال و بحار پاره پاره گردند و هباءً منثوراً شوند کمالاتِ دیگر را هم برین قیاس باید کرد این تفاوت از تنگیِ عبارت گفته میشود و الّا ع

چه نسبت خاک را با عالمِ پاک

پس کمالاتِ انسان در صورتِ کمالاتِ مرتبهٔ وجوب تعالت و تقدست گشت و این کمالات بیش از مشارکتِ اسمی از کمالاتِ آن مرتبه چیزے دیگر حاصل نه کرده است ازینجا است ان الله خلق آدم علیٰ صورته. و معنی من عرف نفسه فقد عرف ربه. ازین بیان لائح میگردد چه هرچه در نفس است اگرچه صورت است همانست که حقیقتِ آن در مرتبهٔ وجوب تعالت و تقدست حاصلست ازینجا سرِ خلافتِ انسان را دریاب چه صورتِ شئ خلیفهٔ شئ است و درین مقام زنادقه و مجسمه گمان برده اند که خدا عز و جل سلطانه بصورتِ انسان است و از بیخردی

یعنی گرد که به حیثیت حق تعالیٰ قائلند بعضے ازیشان گویند که بصورت جوان امرد است و بعضے بصورت پیر سفید ریش تعالیٰ الله عما یصفون ۱۲

قویٰ و جوارحِ انسانی را در آنحضرت جلّ سلطانهٔ اثبات نموده اند ضلّوا فاضلّوا ندانسته اند که اطلاق صورت و مثل آن در آنحضرت از قبیل تشبیه و تمثیل است نه بر سبیل تحقیق و تثبیت چه حقیقت آن صورت ترکیب میطلبد و تبعّض و تجزّی میخواهد که منافیِ وجوب است و مانع قدم متشابهات قرآنی نیز از ظاهر مصروف اند و بر تاویل محمول قال اللّٰه تعالیٰ وَمَا یَعْلَمُ تَاوِیْلَهٗ اِلَّا اللّٰهُ یعنی تاویلِ آن متشابهات را هیچکس نمیداند مگر خدائے عزّ و جلّ پس معلوم شد که متشابه نزدِ خدائے جلّ و علا نیز محمول بر تاویلات و از ظاهر مصروف و علماء راسخین را نیز از علمِ این تاویل نصیبے عطا میفرمایند چنانچه بر علمِ غیب که مخصوص باوست سبحانه مخلصِ رسل را اطلاع می بخشد آن تاویل را خیال نکنی که در رنگِ تاویل ید است بقدرت و تاویلِ وجه است بذات حاشا و کلّا آن تاویل از اسرار است که باخصِّ خواص علماء آن عطا میفرمایند و باید دانست که صاحبِ فتوحاتِ مکیه و تابعانِ او میگویند که صفاتِ واجبی تعالیٰ و تقدّس چنانچه عینِ ذاتِ واجب اند تعالیٰ همچنین این صفات نیز عین یکدیگر اند مثلاً علم چنانچه عینِ ذات است عینِ قدرت است نیز و عینِ ارادت است و عینِ سمع و عینِ بصر علیٰ هٰذا القیاس سائر الصفات این سخن نزدِ فقیر از صواب دور است زیراکه این سخن مبنی بر نفیِ وجودِ صفاتِ زائده است که خلافِ مذهبِ اہلِ سنّت و جماعت است چه صفاتِ ثمانیه یا سبعه بر وفقِ آراءِ این بزرگواران در خارج موجود اند تا که توهّمِ عینیتِ ذات و صفاتِ واجبی تعالیٰ و تقدّس ایشان را از نجا پیدا شده است که تغایر و تباینِ آن موطن را در رنگِ تغایر و تباینِ این موطن خیال کرده اند و چون آنرا در رنگِ تباین و تغایرِ این موطن که ذات و صفات را باشد نیافتند و تمایز آن را باتمایزِ این مشابه ندیدند لاجرم حکم بنفیِ تغایر و تمایز نمودند و بعینیتِ یکدیگر قائل گشتند ندانستند که تمایز و تباینِ آن موطن در رنگِ ذات و صفاتِ واجبی تعالیٰ بیچون و بیچگونه است و آن تمایز را باین تمایز نسبتے نیست الّا در صورت و اسم پس تباین و تمایز دران موطن متحقق باشد و ما در درکِ آن عاجز باشیم نه آنکه هرچه درک نتوانیم کرد نفیِ آن بکنیم و مخالفِ اہلِ حق باشیم واللّٰه سبحانه الملهم للصواب ۔

مکتوب صد و یازدهم (۱۱۱)

بمخدوم زادگی مظهر فیض الٰهی و منظر اسرار نامتناهی خواجه محمد سعید سلّمه الله تعالیٰ صدور یافت در بیان اسرار غامضه و حقائق نادره بطریق رمز و اشارت این اسرار تعلق بحروف مقطعات دارد که از متشابهات قرآنی است که علماء راسخین را از تاویل آن اطلاع داده اند الٓمّٓ ہاے دو چشمی است مربّی ما ؛ همچو الف ربّ حبیب خدا ؛ لام مربی خلیل الله است ؛ میم زنده بر کلیم آگه است ؛ مبدأ کار و بار حضرت کلیم علیٰ نبیّنا و علیه الصلوٰة والسلام حقیقت الف است و مبدأ معامله این حقیر نیز بتبعیت و وراثت همان حقیقت الف لیکن بازگشت حضرت کلیم علیٰ نبیّنا و علیه الصلوٰة والسلام بحقیقت میم است و بازگشت این حقیر بحقیقت ہاے دو چشمی است الحال مرجع و ملاذ من همین حقیقت ہاست این حقیقت همانست که تعبیر از آن بغیب هویت مینمایند و این حقیقت گنجینه رحمت است یک رحمت که در دنیا پهن کرده اند و نود و نه رحمت که براے آخرت ذخیره مانده اند مستقر و مستودع همه آنها همین حقیقت است گویا یک چشمه آن مخزن رحمت دنیا است و چشمهٔ دیگر گنجینهٔ رحمت آخرت صفت ارحم الراحمین این حقیقت اتباع مینماید درین موطن ظهور جمال صرف است که شائبه از جلال بآن راه نیافته است دوستان را در دنیا هرچه از قسم محنت و اندوه بدهند تربیت جمال است که بصورت جلال ظاهر شده است و دشمنان را در دنیا هرچه از جنس نعمت و سرور بدهند ظهور جلال است که بصورت جمال وانموده اند هٰذا هو المکر الالٰهی جلّ سلطانه یضلّ به کثیرًا و یهدی به کثیرًا و مبدأ کار و بار حضرت خاتم الرسل علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات حقیقتی است که فوق حقیقت الف است و همچنین مبدأ حضرت خلیل علیٰ نبیّنا و علیه الصلوٰة والسلام همان حقیقت فوقانی است غایة ما فی الباب حقیقت مبدأ حضرت خاتم الرسل اجمال آن حقیقت است و حقیقت مبدأ حضرت خلیل تفصیل آن حقیقت علیهم الصلوات والتسلیمات اتمّها و اکملها و بازگشت حضرت خاتم الرسل علیه و علیهم الصلوات والتسلیمات بحقیقت الف است و بازگشت حضرت خلیل علیٰ

نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام حقیقت لام است یعنی اجمال را بوحدت بیشتر مناسبت است لاجرم با لف بیشتر گشت که قریب بوحدت است و تفصیل بکثرت بیشتر مناسبت داشت ناچار بازگشت به لام که نزدیک بکثرت است حاصل آمد پس حضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام هم در مبدأ کثیر البرکت اند وهم در معاد و مرجع از اینجاست که سید البشر علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام صلوٰة و برکت که مماثل صلوٰة و برکت حضرت خلیل است علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام مسألت مینماید و در اسماء الله که رتبهٔ اینها فوق رتبهٔ صفات ست رب حضرت خاتم الرسل علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات اسم مبارک الله است تعالی شانه و رب این حقیر اسم مبارک الرحمن است جل وعلا و چون این حقیر را در مبدأ بت مناسبت بحضرت کلیم است علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام ناچار برکات بسیار از ان حضرت با این حقیر است هر چند ولایت این حقیر ولایت موسوی نیست اما از برکات آن ولایت مملو است و ترقیات بسیار از ان راه نموده استفاده که این حقیر از ان ولایت نموده است از راه اجمال آن ولایت است و استفادهٔ فرزندی اعظمی علیه الرحمة از راه تفصیل آن ولایت و ولایت این فقیر که از ولایت موسوی مستفاد است شبیه ولایت رجل مومن است که از آل فرعون بوده و ولایت فرزندی علیه الرحمة شبیه بولایت سحرهٔ فرعون است که ایمان آوردند والسلام

مکتوب صد و دوازدهم (۳۱۲)

قال الله تعالیٰ فألقی السحرة ساجدین قالوا آمنا برب العالمین

بمیر محمد نعمان صدور یافت در جواب اسوله که پرسیده بود و در انجا تحقیق اشارت سبابه است و آنچه مختار علماء حنفیه است دران باب

الحمد لله رب العالمین والصلوٰة والسلام علی سید المرسلین وعلی اخوانه من الانبیاء والمرسلین والملائکة المقربین وعلی عباد الله الصالحین اجمعین صحیفه شریفه که مصحوب ملا محمود ارسال داشته بودند رسید فرحت فراوان رسانید پرسیده بودند که علما میگویند که زمین روضهٔ متبرکهٔ مدینه علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة از مکهٔ معظمه بزرگتر است با وجود مسجود بودن صورت و حقیقت کعبهٔ معظمه مر صورت و حقیقت محمدیه را علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة

زمینِ روضہ متبرکہ چون بزرگتر باشد مخدوما آنچہ نزد فقیر ثابت شدہ است آنست کہ خیر البقاع کعبہ معظمہ است
بعد ازان روضہ مقدسہ مدینہ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ بعد ازان زمینِ حرم حضرت مکہ حرسہا اللہ تعالیٰ عن
الآفات اگر علما در روضہ متبرکہ را از مکہ معظمہ بہتر گفتہ باشند مراد از مکہ معظمہ سوای زمین کعبہ مقدسہ مراد داشتہ باشند
والیضاً پرسیدہ بودند در بارہ تجویزِ اشارت سبابہ ملازمانِ مرحومی مولانا محمد الصالح رسالہ نوشتہ اند فرستادہ شدہ
است درین باب مرحمت نمودہ اند مخدوما احادیث نبوی علیٰ مصدرہا الصلوٰۃ والسلام در باب جوازِ اشارت
سبابہ بسیار وارد شدہ اند و بعضے از روایاتِ فقہیہ حنفیہ نیز درین باب آمدہ چنانچہ مولانا در رسالہ ابراز نمودہ است
و چون در کتبِ فقہ حنفی نیک ملاحظہ نمودہ می آید معلوم میشود کہ روایاتِ جوازِ اشارت غیرِ روایاتِ اصول
است و غیرِ ظاہرِ مذہب است و آنچہ امام محمد شیبانی گفتہ کان رسولُ اللّٰہِ صلّی اللّٰہُ تعالیٰ علیہِ وعلیٰ آلہٖ وسلّم
یُشیرُ و نصنعُ کما یصنعُ النبیُّ علیہِ وعلیٰ آلہِ الصلوٰۃُ والسلامُ ثمّ قال ہٰذا قولی وقولُ ابی حنیفۃَ رضیَ اللّٰہُ
تعالیٰ عنہما از روایاتِ نوادر است نہ روایاتِ اصول فی الفتاوی الغرائب فی المحیط من یُشیرُ باصبعہ
السبابۃِ من یدہِ الیمنیٰ لم یذکر محمدٌ ہٰذہِ المسئلۃَ فی الاصلِ وقد اختلفَ المشائخُ فیہ منہم
من قال لا یُشیرُ ومنہم من قال یُشیرُ وذکرَ محمدٌ فی غیرِ روایۃِ الاصولِ حدیثاً عن النبیِّ صلّی
اللّٰہُ علیہِ وسلّم انہُ کان یُشیرُ ثمّ قال ہٰذا قولی وقولُ ابی حنیفۃَ رضیَ اللّٰہُ تعالیٰ عنہما وقد قیل انہُ
سُنّۃٌ وقیل مستحبٌّ ثمّ قال فیہا ہٰذا ما ذکروا والصحیحُ انّ الاشارۃَ حرامٌ وفی السراجیۃِ ویُکرہُ
ان یُشیرَ بالسبابۃِ فی الصلوٰۃِ عند قولہِ اشہدُ ان لا الٰہَ الّا اللّٰہُ ہو المختارُ وفی الکبریٰ علیہِ
الفتویٰ لانّ مبنی الصلوٰۃِ علی السکونِ والوقارِ وفی الغیاثیۃِ من الفتاویٰ ولا یُشیرُ بالسبابۃِ
عند التشہدِ ہو المختارُ وعلیہِ الفتویٰ وفی جامعِ الرموزِ لا یُشیرُ ولا یعقدُ وہٰذا ظاہرُ اصولِ
اصحابنا کما فی الزاہدیِ وعلیہِ الفتویٰ کما فی المضمراتِ والولوالجیِ والخلاصۃِ وغیرِہا
وعن اصحابنا انہُ سُنّۃٌ وفی خزانۃِ الروایاتِ من التاتارخانیۃِ ثمّ اذا انتہیٰ فی التشہدِ
الیٰ قولہِ لا الٰہَ الّا اللّٰہُ ہل یُشیرُ باصبعہِ السبابۃِ للیدِ الیمنیٰ لم یذکر محمدٌ رحمہُ اللّٰہُ فی الاصلِ

وقد اختلف المشایخ فیه منهم من قال لا یشیر وفی الکبرٰی وعلیه الفتوٰی ومنهم من قال یشیر ومن الغیاثیة ولا یشیر بالسبابة عند التشهد هو المختار هرگاه در روایات معتبره حرمت اشارت واقع شده باشد وبر کراهت اشارت فتوائے داده باشند واز اشارت وعقد نهی کنند وآن را ظاهر اصول اصحاب گویند ما مقلدان را نمی رسد که بمقتضائے احادیث عمل نموده جرأت در اشارت نمائیم وبه فتاوائے چندین علماء مجتهدین مرتکب امر محرم ومکروه ومنهی گردیم مرتکب این امر از حنفیه از دو حال خالی نیست یا آنکه این علماء مجتهدین را علم احادیث معروفه جواز اشارت اثبات نمینماید یا آنکه عالم این احادیث میدانند اما عمل بمقتضائے این احادیث در حق این بزرگواران تجویز نمیکند ومی انگارد که ایشان بمقتضائے آراء خود بر خلاف احادیث حکم بر حرمت وکراهت کرده اند واین هر دو شق فاسد است تجویز نکند آنرا مگر سفیه یا معاند وآنچه در ترغیب الصلوٰة گفته است که انگشت شهادت برداشتن در تشهد سنت علماء متقدم است اما علماء متاخر نهی کرده اند از آنکه چون رافضیان درین غلو کردند سنیان ترک کردند از برائے نفی تهمت سنی برافضی مخالف روایات کتب معتبره است زیرا که ظاهر اصول اصحاب با عدم اشارت وعدم عقد است پس عدم اشارت سنت علماء متقدم شد وبه ترک نفی تهمت نه گشت حسن ظن ما باین اکابر دین آنست که تا زمانیکه دلیل حرمت یا کراهت درین باب برایشان ظاهر نشده است حکم بحرمت یا کراهت نه کرده اند هرگاه بعد از ذکر سنیت واستحباب اشارت گویند «هذا لما ذکر وا والصحیح ان الاشارة حرام» معلوم میشود که ادله سنیت واستحباب اشارت نزد این بزرگواران بصحت نه پیوسته است بلکه خلاف آن بصحت رسیده غایة ما فی الباب ما را علم بآن دلیل نیست واین معنی مستلزم قدح اکابر نیست اگر کسے گوید که ما علم بخلاف آن دلیل داریم گوییم که علم مقلد در اثبات حل وحرمت معتبر نیست درین باب ظن مجتهد معتبر است ادله مجتهدین را او همین از بیت عنکبوت گفتن بسیار جرأت نمودن است وعلم خود را بر علم این اکابر ترجیح دادن وظاهر اصول اصحاب حنفیه را باطل ساختن وروایات معتبره مفتی بها را برهم زدن وشواذ گفتن احادیث را این اکابر بواسطه قرب عهد ووفور علم وحصول ورع وتقوی از ما دور افتادگان بهتر میدانستند وصحت وسقم ونسخ وعدم نسخ

یعنی قرب زمان شان بزمان نبوت ۱۲

آنها را بیشتر از ما می شناختند البته وجه موجه داشته باشند در ترک عمل بمقتضای این احادیث علی صاحبها
الصلوٰة والسلام و ما قاصر فهمان این قدر می فهمیم که رواة احادیث در کیفیت اشارت و عقد اختلاف
بسیار دارند و کثرت اختلاف ایشان اضطراب در نفس اشارت پیدا کرده است از بعضی روایات مفهوم
میشود که اشارت بی عقد فرموده اند و آنکه بعقد گفته اند بعضی روایت کرده اند که عقد پنجاه و سه بود و بعضی
دیگر روایت کرده اند که عقد بست و سه و بعضی بقبض خنصر و بنصر و حلقه ابهام با وسطی اشارت سبابه
روایت کرده اند و در روایتی بمجرد وضع ابهام بر وسطی اشارت میفرمودند و در روایتی آمده است
که دست راست را بر فخذ چپ وضع کرده و دست چپ را بر پای راست نهاده اشارت می کردند
و در روایت دیگر است که دست راست را بر پشت دست چپ و رسغ بر رسغ و ساعد بر ساعد نهاده
اشارت میفرمودند و در بعضی روایات آمده است که قبض جمیع اصابع فرموده اشارت میکردند و از بعضی
روایات معلوم میشود که اشارت بی تحریک سبابه بوده است و بعضی دیگر اثبات تحریک نیز مینمایند و ایضا
در بعضی روایات واقع شده است که اشارت در وقت قراءت تشهد میفرمودند من غیر تعیین و در بعضی
احادیث دیگر آمده است که اشارت در وقت تلفظ بکلمه شهادت بوده است و در بعضی روایات مقید
بوقت دعا ساخته است که میفرمودند یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک و چون علماء حنفیه در
ایشان در اشارت اضطراب رواة دیدند عمل امر زائد در نماز بخلاف قیاس اثبات ننمودند که مبنای صلوٰة بر سکون
و وقار است و ایضا توجیه اصابع بجانب قبله اامکن باشد سنت است کما قال علیه الصلوٰة والسلام فلیوجه
من اعضائه الی القبلة ما استطاع اگر گویند که کثرت اختلاف وقتی مضطرب سازد که توفیق در میان
روایات ممکن نباشد و در ما نحن فیه توفیق ممکن است زیرا که تواند بود که جمیع روایات را در اوقات مختلفه بجا
آورده باشند گوئیم که در بسیاری از روایات لفظ کان واقع شده است که نزد فقیهان از ادوات کلیه است
فلا یمکن التوفیق و آنچه از امام اعظم منقول است که اگر حدیثی مخالف قول من بیابید قول مرا ترک کنید
و بر حدیث عمل نمائید مراد از ان حدیث حدیثی است که بحضرت امام نرسیده است و بنا بر عدم علم این

حدیث حکم بخلافِ آن فرموده است و احادیثِ اشارت ازان قبیل نیست احادیث معروفه اند و احتمالِ عدمِ علم ندارند اگر گویند که علماءِ حنفیہ بر جوازِ اشارت نیز فتویٰ داده اند پس مقتضائے فتاوائے متعارضہ بهر طرف که عمل نموده آید مجوز باشد گوییم اگر تعارض در جواز و عدمِ جواز و حل و حرمت واقع شود ترجیح جانبِ عدمِ جواز است و جانبِ حرمت را و ایضاً شیخ ابن ہمام در رفع یدین گفته است که احادیث رفع و عدم رفع متعارض اند ما بقیاس احادیثِ عدمِ رفع را ترجیح میدہیم که مبناءِ صلوٰة بر سکون و خشوع است که باجماع مطلوب و مرغوب است و العجب من الشیخ ابن الهمام انه قال وعن کثیر من المشائخ عدم الاشارة وهو خلاف الروایة و الدرایة کیف نسب التجهیل الی العلماء المجتهدین المتمسکین بالقیاس الذی هو الاصل الرابع من الشرع وهو ظاهر المذهب و ظاهر الروایة عند الحنفیة وهذا الشیخ قد ضعف حدیث القلتین بالاضطراب الحاصل من کثرة اختلاف الرواة فرزندی ارشدی محمد سعید درین باب رساله مینویسد چون به بیاض برسد فرستاده خواهد شد ان شاء الله تعالیٰ و ایضاً پرسیده بودند که از طالبانِ طریقهٔ ایشان بهر طرف جمعے هستند و هیچ جا دلیری نکرده و بکس نگفته که سر حلقه باشد بهر چه اشارت شود هر که مناسب این دانند فرمایند که سر حلقه جمعے باشد این امر بصلاح شما مفوض است بعد از استخاره و توجه امر فرمایند و السلام علیکم و علی من لدیکم

مکتوب سیصد و سیزدهم (۳۱۳)

المنتخبات ٥٩

بخواجه محمد هاشم صدور یافته در حلِ اسوله که نوشته بود سوال اول آنکه کمالاتِ اصحابِ کرام مربوط بفنا و بقا و سلوک و جذبه بوده یا نه سوال دویم آنکه در طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه از ریاضات منع میکنند و مضر میدانند و حال آنکه آن سرور علیه و علیٰ آله الصلوٰة والسلام ریاضاتِ شاقه کشیده اند سوال سیوم آنکه این طریق چرا منسوب بحضرتِ صدیق رضی الله تعالیٰ عنه گشت سوال چهارم آنکه در یک مکتوب نوشته اند که طالب را از ولایتِ موسوی بولایتِ محمدی بتصرف نمیتوان برد و در مکتوب دیگر نوشته اند که شما را از ولایتِ موسوی

له ولذا قال الامام محمد ان الاشارة قول ابی حنیفة وکذلک نقل عن الشافعی

عه الامام کمال الدین محمد بن عبد الواحد السیواسی ثم الاسکندری الحنفی المتوفی ۸۶۱

عه وهو حدیث القلتین یعنی ما رواه احمد و ابو داود والترمذی و النسائی و الدارمی

بولایت محمدی آورده وجه توفیق چیست سوال پنجم آنکه پیراهن پیش چاک باید پوشید یا پیراهن حلقه گریبان سوال ششم آنکه توجه نفی و اثبات با توجه احدیت چگونه جمع شود سوال هفتم آنکه چون نفی و اثبات بدل گفته شود کلا را چرا به فوق ببرند و الا الله را چرا بجانب یمین و در آخر این مکتوب بیان مراعات آداب پیر فرموده اند و فرموده اند که ختم دفتر این مکتوبات را بهمین مکتوب ساختند و عدد سه صد و سیزده را رعایت کنند که موافق عدد پیغمبران مرسل است علیهم الصلوات و التسلیمات و نیز عدد اهل بدر است رضی الله تعالی عنهم اجمعین و فرموده اند که در خاتمه این مکتوب عرضه داشتے که حضرت مخدوم زاده کلان علیه الرحمة و الغفران نوشته اند نویسند تا خوانندها بدعا و فاتحه ایشان را یاد کنند بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات بجناب اخوی خواجه محمد هاشم میرسانند اشتوله که طلب حل آنچها در مکتوب میر سید محب الله نموده بودند در جواب آنها آنچه معلوم داشت نوشته فرستاد حاصل سوال اول آنکه قرب الهی جل شانه بحسب فنا فی الله و بقاء بالله و طی تمام مقامات جذبه و سلوک است اصحاب کرام که بیک صحبت خیر الانام علیه و علیهم الصلوة و السلام از اولیای امت افضل گشتند آیا این همه سیر سلوک و فنا و بقا ایشان را در آن یک صحبت میسر میشد یا تجرد همان یک صحبت افضل بود و انتهای سیر و سلوک و دیگر فنا و بقا اصحاب کرام را بتوجه و تصرف آنحضرت بوده علیه و علیهم الصلوة و التحیة یا بتجرد اسلام و نیز ایشان را علم سلوک و جذبه حالا و مقاما بوده یا نه و اگر بوده بچه نام میخوانده اند و اگر طریق سلوک و تصرف نبوده پس اینها را بدعت حسنه میتوان گفت جواب بدانند که حل این سخن منوط بصحبت است و موقوف بخدمت سخنی که درین مدت کسے نگفته است بیک نوشتن چگونه معقول شما خواهد شد اما چون سوال کرده اند از جواب گفتن چاره ندارد و بضرورت بوجه اجمال حل آن عقده نماید استماع نمایند قربی که منوط بفنا و بقا و سلوک و جذبه است قرب ولایت است که اولیای امت بآن مشرف گشته اند و قربی که اصحاب کرام را در صحبت خیر الانام علیه و علیهم الصلوة و السلام میسر میشد قرب نبوت است که بتبعیت و وراثت ایشان را حاصل میگشت و درین قرب نه فنا است نه بقا نه جذبه است نه سلوک و این قرب بمراتب از قرب ولایت اعلی و افضل است چه این قرب قرب اصالت است و آن قرب قرب ظلیت شتان ما بینهما اما فهم هر کس

مذاق بفتح وتخفیف ذال معجمہ چشیدن وبمعنی چشیدن گاہ ومحل قوت ذائقہ کہ کام وزبان است ۱۲ غ

بمذاقِ این معرفت نرسند نزدیکست کہ خواص در فہمِ این معرفت بعوام مشارک باشند گر بوعلی نوائے قلندر نواختے صوفی بُدے ہر آنکہ بعالم قلندرست ہ آرے اگر بذروۂ کمالاتِ قربِ نبوّت براہِ قربِ ولایت عروج واقع شود از فنا وبقا وجذبہ وسلوک چارہ نباشد کہ اینہا مبادی ومعدّاتِ آن قرب اند واگر این راہ رفتہ نشود وشاہراہِ قربِ نبوّت اختیار افتد فنا وبقا وجذبہ وسلوک ہیچ در کار نباشد اصحابِ کرام بشاہراہِ قربِ نبوت رفتہ اند کہ بجذبہ وسلوک وفنا وبقا کار ندارند بیانِ این معرفت از مکتوبیکہ بنام مولانا امان اللہ نوشتہ است طلب نمایند واین فقیر ہرجا در مکتوبات ورسائلِ خود نوشتہ است کہ معاملۂ من بماوراءِ سلوک وجذبہ است ووراءِ تجلّیات وظہورات است مراد ازان ہمین قرب است ودر ملازمتِ حضرتِ خواجۂ خود بودم قدس سرہ کہ این دولت بظہور آوردہ بود واین عبارت بخدمتِ ایشان عرض کردہ بودم کہ برمن امری ظاہر شدہ است کہ سیرِ انفسی نسبت بآن امر ہمچو سیرِ آفاقی است نسبت بسیرِ انفسی زیادہ برین عبارت در خود قدرتِ تعبیر ازان دولت نمیافتم بعد از سالہا چون این معاملۂ عجیبہ منقّح ومحرّر گشت بعباراتِ مجملہ در تحریر آورد والحمد للہ الذی ہدانا لہذا وما کنا لنہتدی لولا ان ہدانا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق پس عبارتِ فنا وبقا وجذبہ وسلوک محدث باشد واز مخترعاتِ مشایخ بود مولوی جامی علیہ الرحمۃ در نفحات می نویسد کہ اول کسیکہ دم از فنا وبقا زدہ است ابوسعید خراز است قدس سرہ حالِ سوالِ دویم آنکہ در طریقۂ علیۂ نقشبندیہ التزامِ متابعتِ سنت است وحال آنکہ آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام ریاضاتِ عجیبہ وگرسنگیہائے شدیدہ کشیدہ اند ودرین طریق از ریاضات منع مینمایند بلکہ ریاضات بواسطہ ظہورِ کشوفِ صوریہ مضر میدانند عجب مینماید کہ در متابعتِ سنّت چگونہ احتمالِ ضرر متصوّر شود جواب محبت اطوارا گفتہ است کہ ریاضات درین طریقہ ممنوع اند واز کجا شنیدید کہ ریاضات را مضر میدانند درین طریق دوامِ محافظتِ نسبت والتزامِ متابعتِ سنّت علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ وسعی در سترِ احوال واختیارِ توسطِ حال ومراعاتِ حدِ اعتدال در مطاعم وملابس از ریاضاتِ شاقہ ومجاہداتِ شدیدہ است غایتما فی الباب عوام کالانعام این امور را از ریاضات نمیشمرند واز مجاہدات

ملابس بفتح میم وکسر موحدہ وبمعنی جامہ لبس کہ بمعنی پوشش ولباس است کما فی الصراح ۱۲ غ

نمیدانند ریاضت و مجاهده نزد ایشان منحصر در گرسنگی است و کثرت جوع در نظر شان عظیم القدر است زیرا که خوردن
نزد این جماعه صنفان از اهم مهام است و از اعظم مقاصد پس ناچار ترک آن ریاضت شاقه بود و مجاهده شدید
باشد بخلاف دوام محافظت نسبت و التزام متابعت سنت علی مصدرها الصلوة والتحیة و امثال آنها را
در نظر عوام قدرے نیست و اعتدادے نه تا ترک اینها از منکرات دانند تحصیل این امور از ریاضات شمرند لازم
است بزرگان این طریقت که در ستر احوال میکوشند ترک ریاضتے که در نظر عوام عظیم القدر است و باعث قبول
خلق است و مستلزم شهرت است که متضمن آفت است و متمم شرارت نمایند قال علیه و علی آله الصلوة و
والسلام بحسب امرئ من الشر ان یشار الیه بالاصابع فی دین او دنیا الا من عصمه الله
نزد فقیر گرسنگیهای دور و دراز از مراعات حد اعتدال در ماکولات بسیار آسان است و بسیار تمام دارد و می یابد
که ریاضت مراعات توسط حال از ریاضت کثرت جوع زیاده است حضرت والد بزرگوار قدس سره میفرمودند
که در علم سلوک رساله دیده ام که در آنجا نوشته که در ماکولات مراعات اعتدال نمودن و حد وسط نگاه داشتن در وصول
بمطلوب کافی است با این مراعات هیچ احتیاج بذکر و فکر نیست و الحق که در مطاعم و ملابس بلکه در جمیع امور توسط
و میانه روی چه بلا زیبا است نه چندان بخور کز دهانت بر آید نه چندان که از ضعف جانت بر آید حضرت حق
سبحانه و تعالی حضرت پیغمبر ما را علیه و علی آله الصلوة والسلام قوت تحمل عطا فرموده بود که با آن قوت تحمل
بار گرسنگیهای شاقه مینمودند و اصحاب کرام نیز به برکت صحبت خیر البشر علیه و علیهم الصلوة والسلام والتحیة
تحمل این بار میفرمودند و هیچ فتورے و خللے در اعمال و افعال ایشان واقع نمیشد با وجود گرسنگی قدرت بر محاربهٔ اعدا
بر نهجے داشتند که قدرت سیر شکمان بعشر آن نرسد از اینجا بوده که بیست کس از صابران بر دو صد کس از کفار غالب می آمدند
و صد کس بر هزار کس غلبه مینمودند و جوع کشان غیر از صحابه نزدیک است که در اتیان آداب و سنن عاجز آیند بلکه بسا که از ادای
فرائض بتکلف بر آیند بے قدرت در این امر تقلید اصحاب کرام نمودن در اتیان سنن و فرائض خود را عاجز ساختن است
منقول است که حضرت صدیق رضی الله تعالی عنه تقلید آن سرور علیه و علی آله الصلوة والسلام نموده صوم وصال اختیار
کردند و از ضعف و ناتوانی بے اختیار بر زمین افتادند آن سرور بطریق اعتراض فرمودند علیه و علی آله الصلوة والسلام

[۱] یعنی پے در پے روزه داشتن و روزها بسر روزها زیاده بے آنکه افطار در میان واقع شود و این از خصائص آن سرور بوده علیه الصلوة والسلام ۱۲

بالفتح بحرف سوم و نیم تو تشدید تای فوقانی سبب باشی گردن در عقاب ۱۲ غ

کیست از شما مثل من نزد پروردگار خود میبوتت میکنم و طعام و شراب از انجا میخورم پس بے قدرت تقلید نمودن منعش نداشتند
وایضاً اصحاب کرام ببرکت صحبت خیر الانام علیه و علیهم الصلوة والسلام از مضرتهای خفیه کثرت جوع محفوظ و مامون بودند و دیگران
را این حفظ و امن میسر نیست بیانش آنست که کثرت جوع البته صفا بخش است جمعی را صفای قلب بخشند و جمع دیگرا را
صفای نفس صفای قلب هدایت افزاے و نور بخش است و صفای نفس ضلالت نماست و ظلمت افزا فلاسفه یونان و برهمه
و جوگیه هند بریاضت گرسنگی صفای نفس بخشیده بضلالت و خسارت دلالت نموده افلاطون بجز و اعتماد بر صفای
نفس خود نموده صور کشفیه خیالیه خود را مقتدای خود ساخته عجب ورزید و بحضرت عیسی روح الله علی نبینا و علیه الصلوة
والسلام که در آن وقت مبعوث شده بود نگروید و گفت نحن قوم مهذبون لا حاجة بنا الی من یهذبنا اگر این صفای
مطلب ظلمت افزا نمیداشت صور کشفیه خیالیه سد راه او نمیگشتند و از وصول مطلب مانع نمی آمدند او مظنه این صفا خود را
نورانی یافته است که این صفا از پوست رقیقه اماره او گذشته است و اماره او برهمان خبث و نجاست خود است
بیش از این نیست که نجاست مغلظه را بشکل غلاف رقیق نماید قلب که فی حد ذاته پاکیزه است و نورانی بر روی او زنگے از
بیان مجاورت نفس ظلمانی نشسته است باندک تصفیه بحالت اصلی رجوع مینماید و نورانی میگردد بخلاف نفس که فی حد ذاتها
خبیث است و ظلمت صفت ذاتی اوست تا زمانیکه بسیاست قلب بلکه بمتابعت سنت و اتباع شریعت علی صاحبها
الصلوة والسلام والتحیة بلکه بمحض فضل خداوندی جل سلطانه مزکی و مطهر نگردد خبث ذاتی او زائل نگردد و فلاح
و بهبود از وے متصور نیست افلاطون از کمال جهل صفای خود را که با اماره او تعلق داشت در رنگ صفای قلب عیسوی انگاشت
ناچار خود را نیز مهذب و مطهر در رنگ او خیال کرده از دولت متابعت او علی نبینا و علیه الصلوة والسلام محروم ماند و بداغ
خسارت ابدی متسم گشت اعاذنا الله سبحانه من هذا البلاء و چون این مضرت در بهانه جوع مکمون بوده اکابر این
طریقه قدس الله تعالی اسرارهم بریاضت جوع را ترک نموده مطعومات بریاضت اعتدال و مجاهده توسط حال دلالت نموده اند و منافع
جوع را باحتمال این ضرر عظیم الخطر ترک کردند و دیگران منافع جوع را ملاحظه نموده چشم از مضرات آن پوشیدند و بجوع ترغیب نمودند
مقرر عقلاست که باحتمال ضرر منافع کثیره را میتوان گذاشت نزدیک باین مقاله است آنچه علما فرموده اند شکر الله تعالی سعیهم
که اگر امرے دائر باشد میان سنت و بدعت ترک بدعت بهتر است از اتیان سنت یعنی در بدعت احتمال ضرر است و در سنت

است بر طرق دیگران اندرین باب ۱۲

توقع منافع پس احتمال ضرر را بر توقع منافع ترجیح داده ترک بدعت باید نمود پس عجب نباشد که در اتیان سنت ضررے از راه دیگر پیدا شود و حقیقت این سخن آنست که آن سنت گویا موقت بآن قرن است چون توقیت آن بواسطه وقت و خفا جمعے در نیافته اند مبادرت در تقلید آن نموده اند و جمع دیگر آنرا موقت دانسته تقلید تورزیده اند والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال

حاصل سوال سیوم آنکه در کتب اکابر این طریقه علیه است که نسبت ما بحضرت صدیق منسوبست بخلاف سائر طرق اگر مدعی گوید که اکثر طرق بامام جعفر صادق میرسند و حضرت امام بحضرت صدیق منسوبست پس سلاسل دیگر چرا بحضرت صدیق منسوب نباشند جواب آنکه حضرت امام نسبتے هم از حضرت صدیق دارد و هم از حضرت امیر رضی الله تعالی عنهما و باوجود اجتماع این دو نسبت علیه در حضرت امام کمالات هر نسبت در ایشان جدا است و از یکدیگر متمیز است جمعے بواسطه مناسبت صدیقی از حضرت امام نسبت صدیقیه اخذ نموده اند و بحضرت صدیق منسوب گشته و جمعے دیگر هم بواسطه مناسبت امیری نسبت امیریه را اخذ نموده بحضرت امیر منسوب گشته اند این فقیر بتقریبے در پرگنه بنارس رفته بود که آنجا آب گنگ و آب جمن جمع اند و باوجود آن اجتماع محسوس میگردد که آب گنگ علحده است و آب جمن علحده بر نهجیکه گویا درمیان برزخے مانده اند که آب یکے بدیگرے خلط نشود جمعے که بجانب آب گنگ واقع شده اند از همان آب مجمع آب گنگ میخورند و جمعے دیگر که بجانب آب جمن اند از آب جمن میخورند اگر گویند که حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره در رساله قدسیه تحقیق نموده است که حضرت امیر چنانچه از حضرت رسالت خاتمیت علیه و علی آله الصلوة و السلام و التحیة تربیت یافته اند از حضرت صدیق نیز تربیت یافته پس نسبت حضرت امیر عین نسبت حضرت صدیق باشد و فرق چه بود گوییم که باوجود اتحاد نسبت خصوصیات تعدد محال بحال خود است یک آب بواسطه تعدد محال خصوصیات متمیزه پیدا میکند پس رواست که نظر بخصوصیت هر یکے طریقے باو منسوب شود

حاصل سوال چهارم آنکه در مکتوب ملا محمد صدیق نوشته اند که شخصیکه استعداد ولایت موسوی دارد معلوم نیست که صاحب تصرف او را باستعداد ولایت محمدی تعمیم اندآورد و در مکتوب درویش زاده کلان قدس سره نوشته اند که شمارا از ولایت موسوی بولایت محمدی آورده توفیق چه باشد جواب آنکه در مکتوب ملا محمد صدیق توقع شده است که از ولایت موسوی بولایت محمدی بردن معلوم الوقوع نیست در آن وقت علم بوقوع این امر نبوده بعد از آنکه این امر را معلوم ساختند و قدرت تغییر و تبدیل دادند نوشته که شمارا از ولایت بآن ولایت برده زمانه متحد نیست تا تناقض متصور شود

حاصل سوال پنجم آنکه پیراهن اصحاب این اصحابی پیش چاک میشوند

ومیگویند که سنت عمامه نیست وبندگان حضرت پیر طریق حلقه بسیار ند تحقیق این حیثیت جواب داند که باهم درین باب تردد دارم
اهل عرب پیراهن پیش چاک میپوشند واثر اشتباه بسیار است واز بعضی کتب معتبره حنفیه مفهوم میشود که پیراهن پیش چاک مردان
را نباید پوشید که لباس زنانست امام احمد وابو داود از ابی هریره روایت کنند که پیغمبر فرموده اند علیه وعلی آله الصلوة
والسلام لعن الرجل يلبس لبسة المرأة والمرأة تلبس لبسة الرجل وفي مطالب المؤمنين ولا تتشبه المرأة
بالرجال ولا يتشبه الرجال بالنساء فان كلا الفريقين ملعون + بلکه معلوم میشود که پیراهن پیش چاک لباس
اهل دین واهل علم نیست لهذا اهل فقه این لباس تجویز نموده اند ودر جامع الرموز از محیط نقل میکنند فلا يلبس الزي
الذي ما يختص باهل الدين والعلم كالرداء والعمامة بل قميصا مشقوقا من الكرباس جيبه على صدره كالنساء
ایضا بقول بعض علما پیش چاک قمیص نیست بلکه درع است قمیص نزد ایشان آنست که بر کتفین چاک داشته باشد
ودر جامع الرموز في بيان كفن المرأة وفي الهداية بدل القميص الدرع وفرق بينهما ان شق الدرع الى الصدر
والقميص الى المنكب وقيل قالوا بالترادف نیز در نظر صواب آن مینماید که چون مردان از تشبه بلباس زنان ممنوع گشته اند
پس هر جا که زنان پیراهن پیش چاک پوشند باید که مردان ترک تشبه زنان نموده پیراهن حلقه گریبان پوشند ودر جا که
زنان پیراهن حلقه گریبان پوشند مردان بضرورت پیراهن پیش چاک اختیار کنند در عرب زنان پیراهن حلقه گریبان
میپوشند مردان بضرورت پیراهن پیش چاک پوشند ودر ماوراء النهر وهند لباس زنان پیراهن پیش چاک است ناچار
مردان پیراهن حلقه گریبان اختیار کنند میان شیخ عبد الحق دهلوی میگفت که در حضرت مکه بودم دیدم که یکی از مریدان
شیخ نظام نارنولی پیراهن حلقه گریبان پوشیده طواف کعبه مینماید جمعی از عرب از پیراهن او تعجب دارند که پیراهن
زنان پوشیده است پس اعتبار عرف وعادت هم عمل اهل عرب بصواب باشد وهم عمل هند وماوراء النهر
هو موتها + اگر سنیت پیراهن پیش چاک ثابت میشد علماء حنفیه لباس آنرا باهل فقه تجویز نمی نمودند ومخصوص
باهل دین واهل علم میداشتند چون زنان درین لباس پیش قدمند اینجا لباس مردان تابع لباس زنان نموده اند
حاصل سوال ششم آنکه چون از ابتدا توجه طالبان این طریق باحدیت صرف است باید که نفی واثبات این توجه
جمع نشود زیرا که در وقت نفی توجه بغیر است جواب آنکه توجه بغیر از برای تقویت وتربیت توجه باحدیت است

و مقصود از نفیِ غیر حصولِ دوامِ آن توجه است بے مزاحمتِ اغیار پس توجه بنفی غیر منافی توجهِ احدیت نباشد
و منافی توجهِ احدیت توجه بغیر است نه توجه بنفی غیر و شتّان ما بینهما حاصلِ سوالِ هفتم آنکه باید که هر ذکر که مبتدی
این طریقه بکام و زبان بگوید قلب نیز همان بگوید یا در نفی و اثبات قلب تمام را بگوید یا نه اگر تمام را بگوید پس صرف
کردن لا بفوق و الٰه بیمین چگونه است جواب آنکه قلب اگر تمام را بگوید چه نقصان دارد که لا را بفوق برد
و الٰه بجانب یمین صرف کند و الا الله را بجانب خود بکشد با آنکه نفی و اثبات را در این طریق به تخیل
میگذرانند و بکام و زبان کارے ندارند و تاملات قلب بطریق قول نباشد و این دو سوال اخیر مخفی از قبیل
تشکیکات فخر رازی است اگر نیک متوجه شده شود مندفع میگشت بقیةُ المرام آنکه بعضے از یاران آنجای
کمتر ذوق داشته اند صحبتِ پیر در این ایام باحوالِ طالبان کم می‌پردازند و گرفتاری بعمارت دارند و مبلغ فتوح بعمارت
خرج میشود و فقرا بے نصیب مانند این مقدمات را بنهجے نوشته بودند که شائبهٔ اعتراض از اینجا مفهوم میگشت
و بوئے انکاری آمد بدانند که انکارِ این طائفه سمِ قاتل است و اعتراض بر افعال و اقوالِ این بزرگواران زهرِ افعی
که بموتِ ابدی رساند و هلاکِ سرمدی گرداند فکیف که این انکار و این اعتراض علیه پیر گردد و سببِ ایذاء او
پیر شود منکرِ این طائفه از دولتِ ارشادِ ایشان محروم است و معترض بایشان هر وقت خائب و خاسر تا زمانیکه جمیع
حرکات و سکناتِ پیر در نظرِ مرید مستحسن و زیبا نماید از کمالاتِ پیر بهره نیابد و اگر یابد استدراج بود که عاقبتِ آن
خرابی و رسوائی است مرید با وجودِ کمالِ محبت و اخلاص که به پیر دارد اگر در خود در باب پیر گنجائشِ اعتراض بر پیر
یابد جز خرابی خود هیچ نماند و از کمالاتِ پیر بے نصیب بود اگر ذهنِ مرید را به فعلے از افعالِ پیر شبهه پیدا شود و دفع
نشود باید که آن را باستغفار بر نهجے نماید که از شائبهٔ اعتراض پاک بود و از مظنّهٔ انکار مبرا و در صورتیکه چون محقق
و محل متشرع اند اگر احیاناً از پیر امرے خلافِ شریعت ظاهر شود باید که مریدان امر تقلیدِ پیر نکنند و بحسنِ ظن
تنها اکتفا کنند و آن را بمحاملِ طیبه و وجهِ صحت خواهد و اگر وجهِ صحت پیدا نشود باید که در دفعِ آن با ابتلا بحضرتِ حق سبحانه و تعالی
ملتجی و متضرع شود و بگریه و زاری سلامتی پیر خواهد و اگر مرید را در حقِ پیر شبهه بدار ارتکابِ امرِ مباح پیدا شود و آن شبهه را
اعتبار نکند هرگاه مالک الملک سبحانه و تعالی و را اتیانِ مباح منع نفرموده باشد و اعتراض ننموده دیگرے را چه رسد که

در غرور خود اعتراض کنند بسیار است که در بعضے جاہا ذکر اونسے اونسے باشد از ایشان اولیٰ در حدیث نبوی آمده علیه وعلیٰ آله الصلوٰة والسلام ان الله کما یحب ان یؤتیٰ بالعزائم یحب ان یؤتیٰ بالرخصة خدمت سیر چون بعضہائے مفرط دارند در ایام قبض اگر باحوال مردان بپردازند تسلی خود به بعضے از امور مباحه نمایند چه جائے اعتراض است در وقت عبد الصمد صفوی پوری از برائے تسلی خود همراه سگبانان بشکار میرفت و بعضے از مشائخ در وقت تسلی خود سماع و نغمه میشنودند والسلام علیٰ من اتبع الهدیٰ والتزم متابعة المصطفیٰ علیه وعلیٰ آله الصلوات مع التسلیمات اتمها واکملها ۔

خاتمه عرضه اشتهائے که حضرت مغفرت پناه مخدوم زاده کلان قدس سره نوشته بودند

عرضه داشت اول عرضه داشت کمترین بندگان محمد صادق بعرض اشرف میرساند که احوال و اوضاع این حدود بتمین توجهات علیه بجمعیت معنوی و صوری گذرانست مدتیست که از طرف خادمان حضرت خاطر نگران و پریشان مے بوده روز تحریر عریضه میان بدر الدین رسید و خبر عافیت کامل رسانید فرحت جدید و مسرت بے اندازه روئے نموده الحمد لله سبحانه علیٰ ذلک حمداً کثیراً کثیراً ابداً اما حافظ بهاء الدین شب سیزدهم ختم قرآن مجید کرد از شب چهاردهم حافظ موسیٰ شروع کرده است و پنج پنج سیپاره میخواند شب آینده که شب نوزدهم است ختم میکند عشره اخیر حافظ بهاء الدین قرار داده است که ختم خواهد کرد حضرت سلامت شبے در نماز تراویح حافظ قرآن میخواند که بمقام وسیع پس نورانی ظاهر شد گویا که مقام حقیقت قرآنی بود هر چند باین جرأت نمیتواند کرد چنان معلوم شد که حقیقت محمدی علیٰ صاحبها الصلوٰة والسلام اجمال این مقام است گویا که دریائے عظیم را در کوزه در آورده باشند و این مقام تفصیل حقیقت محمدی است و اکثر انبیا و اولیا کمل بقدر خود از بعض این مقام بهره دار شده اند و تمام آن مقام پیغمبر ما را علیٰ نبینا و علیه الصلوٰة والسلام نصیبے مفهوم نشد و این حقیر نیز به عنایت حق سبحانه و تعالیٰ بتوجه عالی نصیبے کامل ازین مقام گردانیده اند تا هنوز آن مقام خوب واضح نشده است باقی باحوال جمعیت گذرانست و در یتیم ما سلّمه خیلے برکت مفهوم میشود اخوی محمد سعید اوضاع همواره دارد و اوقات بجمعیت و ذکر میگذراند یاران شهر نیز بتوفیق تمام حاضر میشوند حقیر تا حال چهار سیپاره چنین حفظ

کرده است تا روز عید ظاهر شیخ سیپاره یاد کنند والعبودیة * عرضه داشت دوم * عرضداشت کمترین
بندگان محمد صادق بدرود عرض اشرف میرساند که احوال و اوضاع این حدود مستوجب شکر است خیریت آن
ذات کعبه مراد است مع جمیع خادمان و مخلصان مطلوب و مسئول است سفرنامه نامی صحیفه گرامی بصوب
اهالی مرسل بود بمطالعه آن مشرف گردید حق سبحانه و تعالی سایه عاطفت آن قبله عالمیان بکافه اهل اسلام
باقی و پاینده داراد بجاه النبی الامی و آله الامجاد علیه من الصلوات اتمها ومن التسلیمات اکملها
قبله گاها از خرابی احوال خود چه نویسد که غیر از حسرت و ندامت بر سوء اعمال تضییع احوال نصیب و حاصل سرمایه بجز
ندارد و آرزوست که هیچ لحظه بعصیانی بخلاف رضای او تعالی و تقدس نگذرد و آن میسر نشود مگر آنکه
توجه خادمان آن درگاه مدد کار آید و دستگیری نماید و از کریمان کارها دشوار نیست الحمد لله سبحانه که کمال
یمن توجه شریف بطریقیکه امر فرموده بودند استقامت دارد و دران کم فتورے راه مییابد بلکه روز بروز افزاید و
ترقی در آمده است بعد از فجر و ظهر و عصر حلقه مے نشیند و حافظ بهاء الدین چون از تحریر دولت فرصت مییابد
قرآن نیز میخواند و این فقیر بعضے اوقات مشغول است و دیگر بسط و قبض و بسط و توحید و ذوق و آرام و جراءت
همه تعلق ببدن دارد و لطائف ازان تجاوز نمی نماید و لطائف بحضرت متوجه اند و نه غافل و اگر متوجه اند توجه آنها شکل
بحضوریست بلکه بعضی آن و توجه و ذوق و شکل آن همه را داخل ظلال میدانند و از ظل تجاوز نمی یابد
و لطائف اولا ببدن مختلط بودند و در نظر بصیرت غیر از بدن امرے دیگر مفهوم نمیشد چنانچه بحضور
عرض کرده بود الحال از بدن ممتاز و بنظر میرسید و آن مقام را مقام بقا میدانند و بعد از بقا باز یک نوعے از
فنا بلطائف میشود و چنان معلوم شد که بے این فنا که بعد از بقا میشود تمامی کار میسر نیست و الحال چند روز است
که مشغول است و معامله بسر کم است تا چه ظاهر شود و فا آنا حال توجه بعالم زیاده است چون عرض احوال
ضروری بود جسارت نمود قبله گاها فقیر بحضرت ارباب میسر نیست الا ما شاء الله تعالی زیاده چه تصدیع
که در خل تکلفات بسیار است والعبودیة * عرضداشت سیوم * عرضداشت کمترین بندگان
محمد صادق بوقف عرض میرساند که این فقیر قدیمیست که مشغول و مغموم میبود و آخر الامر بعض توجه اقدس ثبات

خداوندی جل سلطانه در رسید و بسطی عظیم روی نمود و دران بسط چنان معلوم گشت که چنانچه سابقا باز و توجه شد
از جانب این کس میبود الحال هرچه هست از جانب اوست تعالی و تقدس و در خود مثل از قابلیت قبول
فیض یافت کالمرآة التی تطلع علیها الشمس فاحترق بذلک الطلوع کل ظلمة وکدورة من
اللطائف وحصل فیها کل نور وبرکة ینبغی فانشرح الصدر واتسع القلب وصار
البدن کالنور مضیئا الطف من الروح والسر الذین کانا قبل ذلک ووجدت التجلی الاکمل
من بین اللطائف علی القلب فلما نظرت الی القلب ظهر ان فی القلب قلبا آخر والتجلی علیه
فلما نظرت الی قلب القلب ظهر ان فی ذلک قلبا آخر والتجلی علیه وهکذا الی غیر النهایة
فلم یظهر قلب بسیط الا وقلب آخر فیه ولکن یتوهم الآن انه انتهی الی القلب البسیط
ولیس بمتیقن وعلم ان الحالات السابقة من هذه الحالة بالنسبة الیها کانت کلها
تکلفات صرفة وکان یخطر اسم هذا المقام فما کتبته لسوء الادب قبله گاها این همه
کمترین اثریست از آثار توجه اظهر ع گر برتن من زبان شود هر موئے ۔ یک شکر تو از هزار نتوانم کرد
حضرت سلامت آرزومندی دریافت ملازمت خادمان درگاه را چه شرح دهد و چه نویسد شب و روز بلکه
هر ساعت در تصور آنست که کدام وقت نیک و ساعت خوش خواهد بود که این مطلب اعلی مقصد
اعز بحصول خواهد پیوست و غیر از تمنائی و آرزومندی در تصور نمی آید حق سبحانه و تعالی باحسن
وجوه و اوفق طرق این دولت عظمی میسر گرداناد بحرمة النبی وآله الامجاد علیه وعلی آله من الصلوات
اتمها ومن التسلیمات اکملها والعبودیة

قد تم الدفتر الاول بعونه تعالی وتوفیقه وحسن تیسیره ویتلوه الدفتر الثانی ان شاء الله تعالی وصلی الله تعالی وسلم وبارک افضل الصلوات
والتسلیمات والبرکات علی خیر خلقه سیدنا محمد وعلی آله وصحبه اجمعین وعلینا معهم برحمته وهو ارحم الراحمین

لله الحمد والمنة که حصه پنجم از مکتوبات امام ربانی بکتابت مکاتب غلام محمد امرتسری باختتام رسید

۲۹ محرم الحرام سنه ۱۳۳۱ هجری صلعم

ع مینی آرزوے تحصیل شرف قدمبوسی آن ذات والا صفات حضرت قبله گاهی را چه بیان نماید و از ان چه نویسد که از حد بیان بیرون است و از احاطه تحریر خارج